HANS LEBERECHT

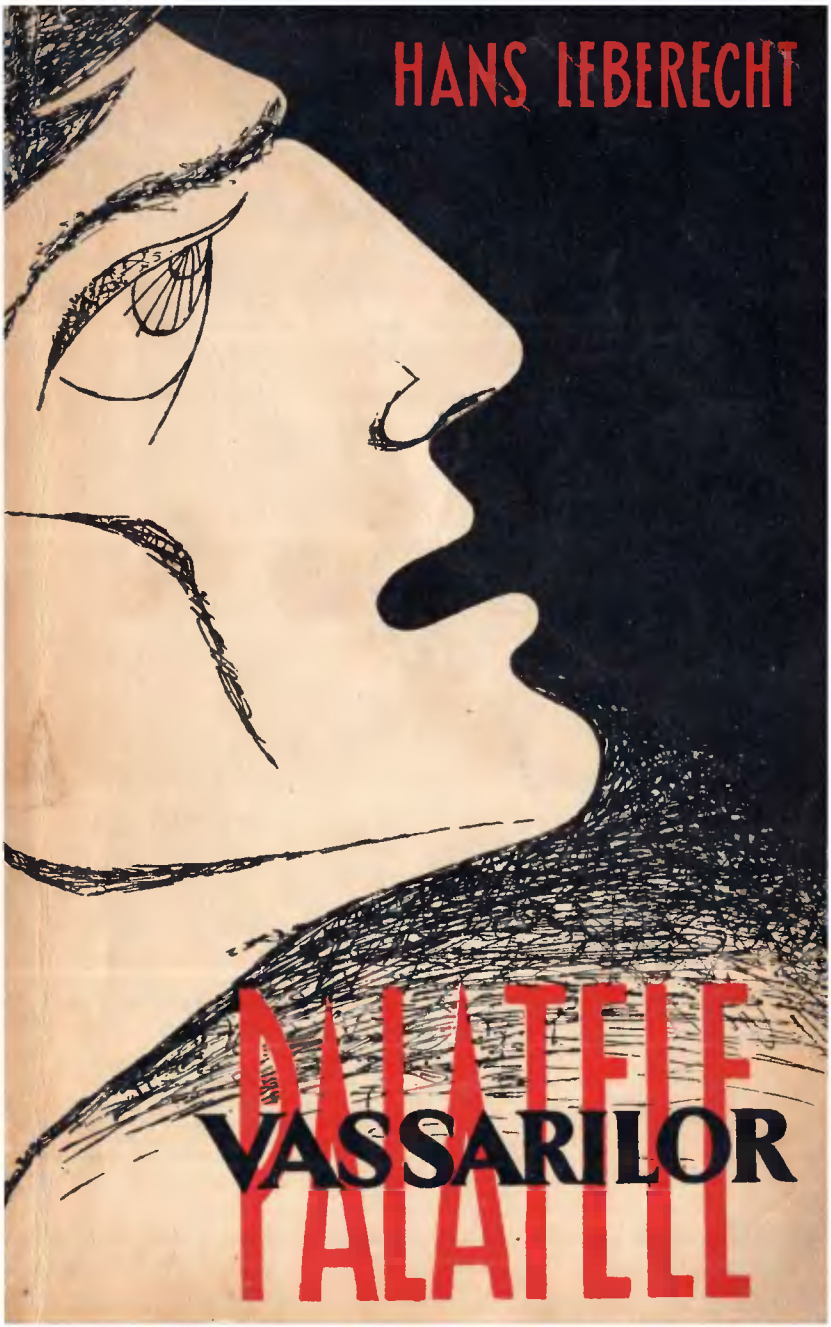

PALATELE VASSARILOR

HANS LEBERECHT

PALATELE VASSARILOR

EDITURA
PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
București - 1963

Ганс Леберехт
ДВОРЦЫ ВАССАРОВ
РОМАН
СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ
ЛЕНИНГРАД 1961

Traducere de *Marin Sîrbulescu* şi *Ana Gherasim*

Coperta de *Claudiu Nicolae*

HANS LEBERECHT

În locuința modestă a unui muncitor din Tallin, stabilit la Petersburg după revoluția din 1905, a văzut lumina zilei, la 1 decembrie 1910, Hans Friedrichovici Leberecht, care avea să fie unul din cei mai de seamă scriitori ai Estoniei. Mama sa era originară din județul Jarvamaa, satul Coordi, sat zugrăvit mai tîrziu, cu toți oamenii săi, cu toată viața sa nouă, în cunoscuta carte a lui Leberecht, „Lumină la Coordi". Aici, în satul acesta, se zămislește dragostea de natură, de pămîntul natal și de poporul său, și tot aici își are obîrșia acea profundă cunoaștere a vieții poporului, atît de vădită în opera viitorului scriitor.

În anul 1928 H. Leberecht absolvă școala medie, după care lucrează la uzina „Elektrosila". Cariera sa scriitoricească se conturează chiar de pe acum, în cadrul cercului literar din uzină. În 1931 ziarul uzinei îi tipărește prima lucrare. Alte povestiri îi apar, curînd după aceea, în revista „Rezeț" („Cuțitul strungului"). Tot ca membru al cercului literar local, tînăr fiind, Leberecht ia parte la lucrările primului Congres unional al scriitorilor sovietici. Publică apoi scurta povestire „Culoarea eternă". O dată cu apariția ei, numele lui H. Leberecht capătă deplină circulație în literatură.

Marele Război pentru Apărarea Patriei... H. Leberecht participă la luptele de la Velikie Luki și pentru eliberarea Estoniei. În 1944, chiar pe front, în vîltoarea bătăliilor, devine membru al Partidului Comunist. După demobilizare, lucrează o perioadă de 5 ani la redacția ziarului „Sovetskaia Estonia". În calitate de corespondent special al gazetei, el cutreieră, de la un capăt la altul, teritoriul republicii, publicînd numeroase reportaje și adunînd un bogat material de viață. Materialul acesta va constitui temelia lucrărilor ulterioare consacrate vieții postbelice a satului din Estonia sovietică.

Concomitent cu munca de creație, H. Leberecht desfășoară și o bogată activitate obștească. A fost deputat în Sovietul Suprem al R.S.S. Estone și membru în conducerea Uniunii Scriitorilor din Estonia. Pentru meritele sale deosebite în dezvoltarea literaturii sovietice estone, H. Leberecht avea să fie distins, în 1959, cu titlul de scriitor emerit al R.S.S. Estone.

Romanul „Lumină la Coordi" (1948) este una din cele mai remarcabile opere literare sovietice, avînd ca temă colectivizarea agriculturii.

Într-o narațiune plină de veridicitate, artistic realizată, este zugrăvită aici această mare și hotărîtă cotitură din viața și conștiința țărănimii estone. „Lumină la Coordi", distins, în 1949, cu Premiul de stat, se bucură de o largă popularitate atît în celelalte republici unionale, unde au apărut numeroase ediții, cît și peste hotare, unde a fost tradus în patrusprezece limbi străine.

Tot satului colhoznic îi este consacrată și nuvela „Pe drum" (1951), în care scriitorul creează figuri luminoase de oameni noi, sovietici.

An de an, H. Leberecht lucrează mai intens și mai fecund, desăvîrșindu-și neîncetat măiestria artistică. În 1954 termină volumul „Căpitanii", cu subiect din viața minerilor estoni, prima carte în care apare cu pregnanță viața muncitorimii estoniene în anii regimului sovietic. Puțin mai tîrziu vede lumina tiparului romanul „Soldații se întorc acasă" (1956). Fostul corespondent de război, scriitorul care străbătuse, ca infanterist, cu unitatea din care făcea parte, tot drumul dintre Velikie Luki și peninsula Sworbe, descrie aici cu desăvîrșită măiestrie întoarcerea trupelor sovietice în Estonia.

Nuvela „Într-o casă" (1957), apărută îndată după istorica plenară din septembrie a Comitetului Central al Partidului, zugrăvește în culori vii și sugestive modul în care au căpătat viață hotărîrile acestei plenare, transformările determinate de aceste hotărîri în viața colhoznicilor estonieni. Ea ne dă posibilitatea de a aprecia cu cîtă sensibilitate, simț de răspundere și promptitudine vibrează un scriitor comunist la prefacerile cele mai importante din viața țării sale.

La 10 noiembrie 1960, Hans Leberecht se stinge din viață. El a continuat să lucreze pînă în ultimele clipe ale vieții sale, atît de prematur întrerupte, plănuind ca după ultimul său roman, „Palatele Vassarilor", să încredințeze tiparului alte opere.

„Palatele Vassarilor" (1960) este cea mai viguroasă, mai matură și, poate, mai originală dintre toate operele lui Leberecht, atît în privința materialului tratat — în mare parte autobiografic — cît și a realizării artistice, a limbii sale bogate, deosebit de plastice.

Romanul ne înfățișează chipuri luminoase de revoluționari ruși și estonieni : A. Sammelman, A. Soldatov, S. Prohutin, Klaara Korb ș.a. Viața dusă de muncitorii din Petrograd sub țarism, iar după aceea în timpul revoluției și în primii ani ai puterii sovietice, este zugrăvită într-un tablou vast, cu imagini veridice. În centrul acțiunii se află cei doi frați Vassar, estonieni, muncitori la o uzină din Petersburg. Soarta lor interesantă și, în același timp, dramatică este prezentată cu mare măiestrie. Și unul și celălalt visează o viață independentă și îndestulată, spre fericirea familiei lor. Herman Vassar însă, care rîvnea o proprietate personală — niște „palate" ale Vassarilor, înconjurate de grădini cu flori și zarzavaturi — își vede toate speranțele spulberate.

Drumul parcurs de Eduard Vassar este mai complex. Deși participant activ la revoluția din 1905, mai tîrziu nu rezistă încercărilor aspre

la care îl supune viața. Pierzînd legătura cu muncitorii înaintați, cu bolșevicii, el părăsește lupta și nu ia parte la Revoluția din Octombrie. Dar, treptat-treptat, după Revoluție, regăsește drumul cel drept și, avîntîndu-se iar în lupta pentru interesele generale ale clasei muncitoare, își dobîndește fericirea personală.

În roman sînt oglindite cele mai importante evenimente, petrecute în Rusia între anii 1905 și 1925. Deși a trecut mult de atunci, după felul în care sînt tratate problemele, romanul este de o stringentă actualitate. „Palatele Vassarilor" educă cititorul în spiritul solidarității frățești între popoare, este un îndemn la împărtășirea cauzei întregului popor, la alegerea unui drum drept în viață, la dobîndirea fericirii generale.

IUHAN SMUUL

SPRE ŢĂRMUL DE AUR

Capitolul I

Din pîcla rarefiată a dimineţii se desluşi o locomotivă ce parcă aluneca printre felinarele negre ale acelor, aurită slab de soarele încă nevăzut. De departe arăta neverosimil de uşoară. S-ar fi zis că e luminată din interior, dar pe măsură ce se apropia, devenea tot mai opacă, tot mai întunecoasă, aidoma fontei care se răceşte, înnegrindu-se din ce în ce, într-o formă de lut.

Sosit, ca de obicei, dis-de-dimineaţă, trenul de Revel[1] trase încet la peronul gării Baltica din Petersburg. Locomotiva se opri sub bolta de sticlă afumată, gîfîind greu şi asurzitor, parcă a ameninţare, ca şi cum ar fi vrut să atragă astfel atenţia jandarmului grav şi dichisit şi şefului de gară — uşor de identificat după şapca-i roşie — că dintr-o clipă într-alta are să se întîmple ceva îngrijorător şi ciudat.

Dar nu se petrecu nimic neobişnuit.

Ca întotdeauna, uşile de fier, jilave de roua rece căzută în timpul nopţii, se deschiseră cu zgomot. Hamalii cu chipurile înspăimîntate dădură buzna spre ele. Într-o clipită se revărsă pe peron o mulţime gălăgioasă, neastîmpărată.

Eduard Vassar sări sprinten, printre primii, dintr-un vagon de clasa a treia. Era un tînăr cam de douăzeci şi cinci de ani, potrivit de statură, cu nişte mustăţi blonde, răsucite deasupra buzei uşor răsfrînte. Valul pestriţ de călători îl înghiţi numaidecît. În stînga lui, umăr la umăr cu el, se tîra un bărbat gras, îmbrăcat cu o tunică, iar în dreapta păşea un preot chipeş, cu o barbă roşcată şi îngrijită, revărsată abundent pe piepţii reverendei croite impecabil dintr-un postav negru, fin. Înaintea lui Vassar se legănau spinări late, în vestoane cenuşii închise.

Lîngă un vagon de clasa întîi, lăcuit cu albastru şi strălucitor ca oglinda, stătea un colonel scund şi îndesat, buhăit la faţă, cu

[1] Vechea denumire a oraşului Tallin, capitala Estoniei.

obrajii — lucioşi de proaspăt ce erau raşi — susţinuţi de gulerul strîmt al tunicii. Colonelul căuta prin mulţime, sever, cu ochii pe jumătate închişi, bătînd nerăbdător din piciorul vîrît într-o cizmuliţă strînsă.

Un flăcău cu o şapcă înaltă şi lucie se repezi servil către el. De grăbit ce era, nu mai băgă de seamă la cei din jur, aşa încît înghionti pe o doamnă grasă care purta o pălăriuţă galbenă cu borul larg. Îmbufnată, doamna îl împunse cu umbrela în spinare.

Ochii bulbucaţi, de un albastru cenuşiu, ai unui tînăr priveau dîrz de sub pălăria moale şi neagră, purtată cu predilecţie, la începutul secolului acesta, de tinerii raznocinţi[1]. Cu o curiozitate puţin impertinentă, ei trecură de la hamal la colonel, iar după aceea la doamnă, exprimînd mai degrabă ironie decît sfiiciune.

Judecînd după felul în care îşi croia drum cu coatele prin mulţime, strîngînd lîngă şold o valiză ieftină, cenuşie, se putea deduce că tînărul nostru nu era de fel dintre cei ce se lasă călcaţi pe picior. Nota aceasta de dîrzenie i-o subliniau parcă şi mustăţile galbene ca paiul, aspre şi răsucite strengăreşte în sus. Un ochi mai pătrunzător ar fi găsit chiar că aduce întrucîtva cu o vrabie obrăznicuţă, gata să-şi apere dreptul la ciugulit în orice cîrd s-ar afla.

Şuvoiul, care parcă ducea cu sine, plutind, panamale de vară, şepci studenţeşti, chipie ofiţereşti, caschete şi pălării de toate formele şi dimensiunile, se scurgea lent pe treptele ieşirii laterale ce dădea în piaţa pietruită din spatele gării.

Pe umerii şi pe capetele hamalilor se legănau voluminoase şi elegante valize englezeşti aparţinînd ofiţerilor din flotă, valize galbene, de piele, scîrţîind de noi şi îndesate ce erau, ticsite de rufărie fină, apă de colonie franţuzească, plăcut mirositoare, şi ţigări olandeze. Printre aceste valize, aducînd cu bărcuţe uşoare, de culoare galbenă, folosite în marină, pluteau *koffer*[2]-e masive, asemenea unor carete încăpătoare. Înăuntrul lor se putea găsi tot ceea ce este necesar într-o călătorie, de la papuci de casă, brodaţi cu trandafiraşi, pînă la pui fripţi, sticle cu risling sau romane voluminoase de Walter Scott.

Se vedeau însă şi destui saci de călătorie sau valize atît de decolorate şi de ponosite, încît s-ar fi zis că abia scăpaseră dintr-un naufragiu înainte de a ajunge în mîinile acestor noi proprietari, oameni care asaltau Petersburgul fără a aduce cine ştie ce cu ei. Ce conţineau ele în afară de două-trei rufe, rărite de atîta spălat, şi de nişte piinişoare de casă? În cea mai mare parte — manuale şi conspecte, planuri îndrăzneţe desenate pe hîrtie ieftină, schiţe

[1] Raznocinţi — intelectuali proveniţi din rîndurile funcţionărimii, ale micii burghezii şi ale ţărănimii. Au jucat un rol important în mişcarea revoluţionară din Rusia, în dezvoltarea literaturii, ştiinţei şi artei ruse.

[2] *Koffer* — cufăr (în original, în limba germană).

și desene executate de mîini neexperimentate, manuscrise voluminoase scrise pe foi de caiet, foarfeci de calfe de croitor, degetare găurite de împunsăturile unor lenjerese începătoare.

Două-trei rufe și o duzină de pîinișoare... Vor ajunge ele pînă în ziua aceea fericită în care conspectele mototolite vor duce la obținerea unei diplome, desenele își vor găsi cumpărători, calfele vor căpăta o calificare și o firmă, iar lenjeresele vor începe a însăila volane la jupoanele preafrumoaselor din capitală ?

Pe marginile șuvoiului, aidoma unor găteje și aschii duse de apă spre malurile unui fluviu, se înghesuiau, vîrîndu-se unele într-altele, cufărașe de lemn grosolane și butucănoase.

„O mai fi în ele și altceva decît niște foarfeci de grădinar sau niscaiva unelte de dulgher?" se gîndea Vassar, uitîndu-se pieziș la lădițele ale căror muchii ascuțite rodeau grumajii vînjoși și congestionați de efort.

În valijoara sa de pînză, cetluită cu două cercuri de lemn, nu se găseau nici schițe, nici proiecte, nici manuale, ci doar cîteva cămăși și gulere, plase de presat mustățile, un brici, niște cravate ieftine și alte lucrușoare de felul acesta — echipament de holtei sărac, pornit și el la drum. De altfel, judecînd doar după valiză, era greu să-ți faci o idee despre proprietarul ei. Doar mîinile vînjoase, cu unghii late și tari, cu pielea impregnată de o pulbere cenușie-metalică, lăsau să se înțeleagă că sînt ale unui muncitor metalurgist.

Ochii ageri ai lui Vassar descoperiră în mulțime un cufăraș galben de placaj, cumpărat în piața din Revel, ținut cu teamă parcă de mîinile durdulii și arse de soare ale unei fete. Zăbovindu-și cu simpatie privirea asupra lor, tînărul își zise că numai fetele de țărani puteau să aibă mîini atît de arse de soare, obraji atît de rumeni și pufoși și ochii de un albastru așa de pur.

Ridicînd capul, fata se uita cu o teamă nelămurită la geamlîcurile uriașe de deasupra peronului. Intrarea semăna cu o poartă cu uși de fier, afumate. Orice ogradă are poartă, darămite un oraș...

Dar și pe ea, cu cufărașul ei plin cu cămăși aspre de in și cu ciorapi de lînă, o înghiți poarta întocmai cum, înaintea ei, mai înghițise mii și mii de fete deopotrivă cu ea.

O umbră mohorîtă, ca într-o biserică, se pogorî peste umerii fetei învești mîntați într-o jachetă grosolană. Apoi umbra răzbi parcă pînă în inimă, mohorîtă și rece. „Ce-o să fie de acum încolo ? Oi găsi oare stăpîni cumsecade dincolo de poarta asta de sticlă zăbrelită ?..."

*

Piața din fața gării, cu grădinița ei pirpirie, fu luată cu asalt de vînzătorii de ziare, niște băiețandri, care se năpustiseră asupra călătorilor strigînd pițigăiat :

— Zi-aa-ree ! *Birje-evî-e ve-do-mosti-i !*[1] *Nov-voe-e vre-e-m-e-a !*[2] Telegrame la Iasnaia Polia-ana-a ! Cadeţii împotriva pe-dep-sei cu moar-tea-a !... Asasinatul miste-rio-o-os din cimiti-ru-ul Volkov !...

Foile de ziar fluturau pe deasupra mulţimii ca nişte porumbei albi.

Călătorii se urcau în birje. Caldarîmul începu să răsune de tropotul copitelor. Cufere de lemn se agitau de colo pînă colo într-una din marginile pieţei, ca şi cum ar fi nimerit într-un vîrtej. Atras parcă de forfota lor, un vardist se îndrepta preocupat într-acolo, bombîndu-şi pieptul strîns în tunica albă.

Ferindu-se la timp din calea unui cărucior pe două roţi, tras de un hamal, Vassar dădu colţul şi ieşi pe malul Canalului de derivaţie. De acolo păşind de-a lungul unor uluci înalte de lemn, o apucă spre gara Varşovia. Mergea sigur, fără a se interesa de drum, de parcă ar fi urmat un itinerar dinainte cunoscut.

În apropiere, locomotivele se strigau între ele, răguşit.

Gardul murdar, prăfuit, vopsit într-o culoare ocru, era împestriţat cu fel de fel de afişe prin care se anunţau spectacole distractive în parcuri, la Casa populară şi la teatrele de vară. Săreau în ochi, tipărite ostentativ cu litere de o şchioapă, nume de interprete de romanţe ţigăneşti, de cupletişti şi excentrici muzicali.

Vassar se opri în faţa unui afiş al grădinii Ekaterinhof, care invita publicul să asiste la un campionat de lupte franceze. Pe una din fotografii zări un tors de atlet, semănînd cu o statuie romană, iar dedesubt numele : „Favoritul publicului, Georg Lurich".

Înseninat la faţă, cu expresia aspră a ochilor săi bulbucaţi mai îndulcită, tînărul citi cu atenţie afişul decolorat.

Aruncînd apoi o privire furişă spre trecători, el rupse, cu o mişcare dibace, colţul de afiş cu portretul favoritului publicului şi-l vîrî în buzunar. Fotografia aceasta atesta succesele dobîndite de un concetăţean al său într-un oraş străin. Semn bun !

Trecu apoi peste Canalul de derivaţie şi ajunse pe pod. După indicaţiile date la plecare de un cunoscut, în faţa lui trebuia să se deschidă acum bulevardul Izmailovski, oferind privirii silueta îndepărtată a săgeţii Palatului amiralităţii. Aşa se şi întîmplă.

Mai departe, drumul ducea pe lîngă o clădire lungă, fără etaj, cu o cîrciumă şi nişte dughene. Urma apoi un edificiu imens, cu pereţii îmbrăcaţi în plăci de faianţă albă şi albastră. Aici Vassar se opri, examinîndu-l cu luare-aminte. Asta era, se vede, Casa moşierului, cu magazine la parter şi cu camere relativ ieftine pentru călători, la etaj.

---

[1] *Buletinul bursei.*

[2] *Vremuri noi* — cotidian reacţionar care apărea la Petersburg.

O clipă şovăi. N-ar fi fost mai bine să tragă la sora lui, Linda, sau la bunul şi bătrînul Sammelman? Aceştia erau singurii cunoscuţi în oraşul acesta străin, primele faruri călăuzitoare, cei dintîi prieteni şi sfătuitori.

La ora aceea însă Sammelman era la lucru. Cît despre Linda... Eduard şi-l închipui o clipă pe soţul ei, tîmplarul-modelier August Klemm. Revăzînd în gînd figura gălbejită a acestuia, cu expresia aceea acră şi neprietenoasă pe care o cunoştea atît de bine, Vassar scuturâ cu hotărîre din cap şi, fără a mai sta pe gînduri, intră.

«Pentru o zi am să iau camera cea mai ieftină, îşi spuse el în timp ce urca scara din gangul răcoros. O să fac economie la mîncare. N-am înnoptat niciodată într-o cameră de hotel şi încă la Petersburg. Ca în romane: „Caleaşca se opri în faţa hotelului „Europa", un portar în livrea deschise uşa..." Aici nu-i portar, dar e mai bine aşa. O să mă coste mai ieftin...»

*

Un om de serviciu, cu obrajii pămîntii şi scofîlciţi îl conduse printr-un coridor întunecos, pe lîngă nişte uşi înguste, dosnice. Ajungînd într-un ungher, deschise ultima uşă, invitîndu-l plictisit.

— Poftiţi...

Oaspetele se pomeni într-o cameră nu prea mare, dar destul de luminoasă, mobilată cu un pat de metal nichelat, un şifonier şi o măsuţă de scris. Stăruia aici o duhoare grea de mucuri de ţigară, ca într-un vagon de fumători.

— Doriţi ceai? întrebă omul de serviciu, după o clipă de tăcere.

Expertă, privirea lunecă peste pălăria noului sosit, apoi coborî de-a lungul costumului lucrat dintr-un material de bună calitate; cizmele însă arătau mai prost decît costumul: încă nu erau uzate, dar la fel de grosolane şi de ieftine ca şi valiza.

— Nu, răspunse tînărul, rămas în picioare, în mijlocul camerei, ca şi cum ar fi aşteptat să fie lăsat singur.

„Cu siguranţă că-i *ciuhon* [1], se gîndi omul de serviciu. Pesemne vreun mecanic."

— Mă rog, rosti el, de astă dată pe un ton cît se poate de nepăsător.

Şi ieşi.

Vassar îşi scoase pălăria şi se apropie de fereastră.

Fereastra era întredeschisă. De afară, din stradă răzbătea pînă sus uruit de căruţe încărcate, strigăte guturale şi cîntate ale vînzătorilor ambulanţi, ale tocilarilor şi negustorilor de haine vechi. Ceaţa dimineţii se risipise. Caldarîmul lucea în soare. Un tramvai

[1] Denumire dată finlandezilor, folosită adesea în sens peiorativ.

trecu spre gara Varşovia, cu zăngănit de fiare şi semnale stridente de clopot. Cu capul scos pe fereastră, Vassar se uită lung în urma celor două vagoane roşii. Goneau cu o repeziciune nemaipomenită. Un tramvai electric! Vassar vedea pentru prima oară aşa ceva.

Privirea îi fu atrasă apoi de o casă cu un singur etaj, înghesuită de partea cealaltă a bulevardului, între nişte coloşi cu patru etaje, cu faţadele de cărămidă roşie. Zidurile dosnice, posomorîte, ale clădirilor din spate năvăleau peste casa cu un singur etaj, de parcă ar fi vrut s-o strivească. În spaţiile libere dintre zidurile de siguranţă sclipeau crestele de tablă ale acoperişurilor. În ferestrele îndepărtate se reflecta soarele, scăpărînd fulgere orbitoare.

Priveliştea îl uimi pe Eduard Vassar. Născut şi crescut la oraş, nu ar fi avut de ce să rămînă cu gura căscată în faţa minunilor oraşului. Revelul său, sau — cum îl numeau estonienii — Tallinul, era parcă alt soi de oraş, mai strîns sudat cu pămîntul, cu marea şi cu cerul, ca toate oraşele vechi ale lumii. Cocioabele se iveau chiar pe ţărm, aproape la limita fluxului, plutind pe fondul apei aidoma unor scoici. Era greu să-ţi dai seama unde se isprăveşte stînca naturală a Vîşgorodului, şi unde începe zidul acoperit cu muşchi, ridicat de danezi în secolul al treisprezecelea. La Tallin, în Lasnamäe, căsuţele firave de lemn, asemenea unor cuiburi de păsărele, se ghemuiau timid pe stratul de piatră dolomitică de la suprafaţa solului, pe cînd aici coloşii de cărămidă cu multe etaje apăsau năprasnic, parcă strivindu-l, pămîntul neted şi moale.

Pe bulevard, înşiruite ca la o paradă imperială, casele păstrau o aliniere strictă cu săgeata din vîrful Palatului amiralităţii. Între cotloane şi unghere, între zidurile de siguranţă aproape vîrîte unul într-altul într-o îmbulzeală de nedescris, se simţea parcă dîndu-se o luptă surdă, înverşunată! Ce sfidare aruncată veacurilor, cîtă trufie, arătată de om timpului, se vădea în firmele viu colorate de pe frontispicii, în vitrinele cu oglinzi, în mînerele de bronz şi de alamă, curăţate cu cretă, ale uşilor de la intrare! Ce forţă cutezătoare, sigură de sine, durase pe terenul acesta nesigur, mlăştinos, această lume de piatră?

*

Drumul pînă la sora lui se dovedi mai lung decît îşi închipuise Vassar. Podul Zabalkanski rămăsese mult în urmă. Pe malul Canalului de derivaţie se înşiruiau clădirile unor fabrici, turnurile uriaşe ale uzinei de gaze, apoi iar faţade de piatră, galbene sau de un cenuşiu murdar.

Deasupra canalului stăruia, izbindu-te, un miros pestilenţial, amestec miasmatic înecăcios de emanaţii chimice, legume putrezite şi încă o duhoare, nedefinită, dar la fel de ameţitoare şi grea.

Îndărătul zidurilor se auzeau zgomote puternice, ca şi cum s-ar fi sfărîmat piatră.

În cele din urmă, Vassar se opri în faţa unei case de cărămidă, netencuită, şi, după ce cercetă cu privirea numărul fixat deasupra porţii, intră. În curte, avu impresia că se află într-un fel de puţ: jur împrejur se ridicau clădiri înalte, de cărămidă şi ele.

Balustrada de fier, aducînd cu nişte gratii de temniţă, urca de-a lungul unor trepte învăluite într-un iz ciudat, ca de gară, şi dădea într-un coridor lung, întunecos, la al cărui capăt, pierdut parcă în depărtări, pîlpîia o luminiţă. Coridorul era aidoma unei străzi, cu zeci de uşi pe o parte şi pe cealaltă, dar fără ferestre.

„La naiba, aici sînt cinci străzi suprapuse..., se minună Vassar, continuînd să urce de-a lungul gratiilor acelora, ca de temniţă. Şi toate-s la fel. Dacă vii acasă mai cu chef, zău dacă-ţi mai găseşti uşa..."

Înveselit de gîndul acesta, se opri şi apăsă pe butonul unei sonerii. După cîteva clipe de aşteptare, uşa se deschise. În dreptunghiul ei, prost luminat, se ivi o femeie slabă purtînd un şorţ de bucătărie.

— Eedi? murmură femeia, cu un fel de spaimă amestecată cu bucurie. Tu?

— După cum vezi, rîse el, amuzat de tulburarea ei. N-ai de ce să te miri.

— Dar de ce stăm aici? îşi reveni ea, trăgîndu-se înăuntru. Intră!

Se pomeniră într-o bucătărie mică. La lumina slabă ce pătrundea prin fereastra dinspre curte se putea vedea mai desluşit. Femeia avea o faţă drăgălaşă, încadrată de un păr blond, bogat. Lîngă gura mică, cu buzele palide, se vedea un neg. Ochii, de un albastru-cenuşiu, semănau cu ai fratelui. Le lipsea însă expresia aceea semeaţă, întrucîtva impertinentă, atît de caracteristică lui. Privirea femeii era încordată, temătoare.

— Ai venit pentru mai mult? Trebuie să fii obosit. Şi bagajul unde-ţi e? În timp ce vorbea, îl privea plină de nelinişte. Hai dincolo. N-am dereticat încă. Tocmai vream să mă duc la piaţă.

— Valiza mi-am lăsat-o la hotel, spuse el, urmînd-o într-o cămăruţă mobilată simplu cu un pat şi un scrin. Nu te îngriji de mine, Linda. Am luat o cameră la hotel, pentru o zi.

— Puteai să tragi şi la noi. Doar nu sîntem străini...

Cum în glasul ei tremura o undă de nesinceritate, el se grăbi s-o liniştească.

— Nu-i nevoie. M-am aranjat destul de bine. Mîine o să-mi caut undeva o cameră, şi apoi, fireşte, de lucru.

— Fie şi aşa, încuviinţă sora lui, cu o uşurare vădită. Că vezi... avem doar o singură plapumă. Ne-am temut foarte mult pentru tine, Eedi. August era foarte neliniştit.

— Zău ?... Da de ce ?

Tînărul rămase la fel de serios. Doar în ochii bulbucaţi îi miji un licăr şiret.

Linda aruncă o uitătură pripită spre uşă şi coborî glasul.

— Parcă n-ai şti... N-ai fost şi tu amestecat ?... Ai stat şi închis...

— Dar cine n-a fost amestecat ? ridică el din umeri. Ce înseamnă azi un an de închisoare ? Şi deputaţii Dumei, cît sînt ei de deputaţi, sînt puşi în lanţuri.

Sora sa îi făcu un semn preventiv cu ochiul, ridicînd o sprînceană subţire şi blondă.

— Fii atent, că pe aici pereţii sînt cam subţiri... Fă bine şi nu mai face pe viteazul.

— N-o să-i bage pe toţi la puşcărie. Altminteri cine o să mai muncească ?

Linda plecă ochii. Era limpede că vorbele lui începeau s-o supere.

— August spune că...

— Că revoluţia este, firește, un lucru măreţ, dar că trebuie să-ţi păzeşti pielea, completă el. Nu-i aşa ?

— Da.

Şi îl privi tulburată.

— Nici n-am de gînd să ajung între zăbrele, zise el, vesel. Dă-o-ncolo de temniţă ! Vreau să trăiesc la Petersburg ca un dom' baron.

Linda surîse liniştită.

— Te-ai făcut bărbat în toată firea. Ai şi mustăţi...

— Tu, în schimb, eşti cam palidă. Mi se pare că ai slăbit.

— Nu m-am odihnit nici anul ăsta. N-am plecat nicăieri. August pune ban pe ban. Poate că la anul om fi în stare să închiriem altă locuinţă. Aici nici nu vezi soarele. Şi, apoi, mai e şi putoarea asta...

— Da, cam miroase, încuviinţă el.

— În primele două săptămîni n-am putut nici să mănînc. Cînd suflă vîntul dinspre abator, te sufocă duhoarea. Tot felul de ciolane şi de resturi putrezesc acolo.

Observîndu-i cu atenţie tîmplele palide-albăstrii şi umbrele de sub ochi, Eduard se gîndi că cine ştie de cînd nu mai văzuse soarele şi nu mai respirase aer curat. Pe deasupra părea să fie şi însărcinată.

Înăbuşindu-şi un oftat, spuse cu vioiciune prefăcută :

— Ai salutări de la fratele Herman și de la mama.

— Mulțumesc. Și buzele palide se luminară de un zîmbet firav. Ce mai face Herman? Un biet mieluț și el, și îi arde de răzmeriță. N-a pătimit nimic?

— Nu prea e văzut cu ochi buni. M-a rugat să-i scriu cum stau lucrurile pe aici, așa că s-ar putea să-l vedem și pe scumpul nostru frățior în capitală. Atunci o să vină și mama.

— Pe mama am lua-o la noi, spuse Linda pe un ton grav. Aștept un copil. Tu, mă rog, n-ai să te prăpădești. Cît despre Herman... Știu eu ce să zic?... El e cam moale. Pentru cei ca dînsul e greu aici.

— Se va deprinde el.

— Poate...

Linda ridică neîncrezătoare din umerii înguști, apoi îi cîntări din ochi pălăria neagră și moale.

— Ai face mai bine să nu mai umbli cu pălăria asta, îl povățui ea. Vinde-o vreunui tătar. Să știi că la Petersburg, toți oamenii serioși poartă gambetă. Și August și-a cumpărat una. Noi nu ne băgăm în cîrd cu fitecine. Avem de-a face și ne vizităm numai cu oameni cumsecade: ajutorul de maistru de la fabrică de la August și un croitor. Croitorul e un tînăr foarte politicos și binecrescut, numai că locuiește pe o stradă de oameni nevoiași. Din pricina asta are o clientelă cam proastă. August i-a reparat pe datorie un manechin rupt. I l-a făcut ca nou. Uite, de la el ai putea învăța tu maniere, Eedi.

— De la manechin? Eduard zîmbi ironic.

— Nu mai face pe paiața! De la domnul Umberg, firește. Acum ești în capitală, trebuie să te porți politicos. Nu vreau să-mi fie rușine cu neamurile mele. Ți-am spus doar că avem cunoștințe numai oameni cumsecade.

*

Linda ieși în prag ca să-și conducă fratele.

Pe coridor se auzeau uși trîntite. Gospodinele se întorceau cu coșurile de la piață.

— Nu uita să vii să-mi spui cum te-ai aranjat, îi spuse ea la despărțire, uitîndu-se îngrijorată la el. Și pleoapele i se zbătură, de parcă ar fi fost gata s-o podidească plînsul. Poate c-o să ai nevoie de niscaiva ajutor... Ceva bani...

Cuvintele din urmă le rostise cam șovăitor.

Eduard se încruntă:

— O să mă descurc eu, răspunse el repede.

Sora sa răsuflă ușurată.

— Azi am cam întîrziat, se tîngui ea, schimbînd subiectul. Voiam să merg la piață să iau niște ficat de la chinezi. O bucățică

mai acătării nu găseşti decît dimineaţa. Ştii, August trebuie să se hrănească bine, fiindcă lucrează şi seara...

La o cotitură a scării întoarse capul. Silueta subţirică a Lindei se contură o clipă în lumina sărăcăcioasă prelinsă de la o fereastră îndepărtată, acoperită pe jumătate cu nişte gratii asemănătoare celor de la scară. Pe fondul acesta parcă zăbrelit, sora lui i se păru o deţinută scoasă la plimbare.

Începu să coboare, gîndindu-se cu tristeţe că încă din copilărie Linda privea viaţa ca pe o lungă înşiruire de capcane şi de primejdii. Nu tremura ea de frică la fiecare escapadă făcută de el şi de Herman, pe malul Pescăriei, laolaltă cu haimanalele şi cu copiii vagabonzi din oraş? Nu i se năzăreau decît nenorociri, înecaţi, poliţie. Şi totdeauna îi pîra părinţilor. La drept vorbind însă, intenţiile sale erau din cele mai curate. De la bun început Linda fusese o fire prudentă şi chibzuită.

Şi iată unde ajunsese cu prudenţa şi cu chibzuiala ei: la căsnicia cu August Klemm, la viaţa aceasta irosită într-o cuşcă de piatră...

Oricum, de la preaiubitele sale rude, Eduard nu se putea aştepta la cine ştie ce ajutor.

*

Trecuse de ora şase cînd Vassar ajunse la arcul de triumf al porţii Narva.

La picioarele arcului se înfăţişa privirii pămîntul golaş, bătătorit ca o arie, presărat cu coji de seminţe de floarea-soarelui. Drumul trecea pe sub arc, pierzîndu-se apoi în depărtare, dincolo de gardurile de lemn şi de casele cenuşii de bîrne. Mirosea a praf, a baleg de cal şi a grădină de zarzavat.

Vassar se uită cu admiraţie la caii de bronz cabraţi furtunos deasupra arcului. Cîteva clipe i se păru că norii îşi curmaseră neastîmpărul, încremenind pe cerul luminos de albastru, iar caii alergau parcă într-un galop uluitor. Numai pe cer pot galopa în libertate caii înaripaţi. Jos, pămîntul e numai garduri, numai case aplecate într-o rînă... Pe şosea circulă căruţele...

Paşii îl purtau la întîmplare printre casele povîrnite, de lemn. Era nevoit să-şi aplece capul pentru a trece pe sub rufele cenuşii întinse la uscat pe frînghii, să ocolească cîrdurile de copii care se zbenguiau prin băltoacele încă nezvîntate. Din cadrul uşilor priveau, indiferente, bătrîne costelive, cu feţe pămîntii.

„În ce gaură şi-a găsit şi Sammelman să se vîre! se gîndea Vassar. E mai rea decît Lasnamäe de la noi, din Tallin. Acolo, cel puţin, e mai multă verdeaţă, pe cînd aici pînă şi iarba a fost ruptă, călcată în picioare. Şi ce mai case! Or fi fost şi ele cîndva

noi, ori le-au clădit de-a dreptul din scînduri vechi şi din bîrne putrede ?"

Intră într-una din casele cu etaj, urcă nişte trepte care scîrţîiau şi ajunse pe un palier întunecos, cu patru uşi şi cu cîteva ferestre chioare ; aici stăpînea o duhoare ca de closet.

Uitîndu-se jur împrejur, zări pe una din ferestre, cea mai apropiată, un bărbat înalt, spătos, trecut de treizeci de ani, care tocmai îşi sufleca mînecile cămăşii albastre, pregătindu-se, se vede, să se spele.

Vassar zîmbi şi, apropiindu-se tiptil de fereastră, ciocăni.

Omul dinăuntru se întoarse, privi cu luare-aminte şi zîmbi cu toată gura. Lîngă el se ivi apoi o femeie cu faţa rotundă, blajină, după care uşa se deschise şi din bucătărie, o dată cu un miros îmbietor de cartofi prăjiţi, izbucni cu vuiet glasul de bas al lui Sammelman :

— Lua-m-ar dracu', Eedi ! Ia te uită ce chestie !... Te holbezi pe fereastră cu nişte ochi, de parcă n-am fi la bariera Narvei, ci la Tallin, în Pelgulinn [1]. S-ar zice că ai venit să mă iei cu tine la Stromka [2] sau în parcul Klenovski...

— Tocmai puneam masa, spuse cu bunătate femeia. Treceţi dincolo şi aşezaţi-vă.

Terminînd cu spălatul, Sammelman luă loc în faţa lui Vassar. Părul lui întunecat era ud şi lucios.

Pe masă aburea supa, răspîndind un miros puternic de frunze de dafin.

— Mănîncă şi povesteşte, îl îndemnă gazda, împingînd pîinea spre el. Cînd ai sosit ? Ai fost pe undeva pînă acum ?

— Azi dimineaţă am venit. Am colindat şi eu prin oraş : la catedrala Isaakievski, pe Neva. Am fost şi pe Nevski.

— Şi?

— Frumos, rosti Vassar, după o clipă de gîndire. Foarte frumos. S-ar putea spune : formidabil.

— Hm !... dădu Sammelman din cap, sorbind zgomotos supa din lingură. Aşa se spune şi, de fapt, e adevărat.

— Numai că tu, Aadam, stai departe de frumuseţea asta.

— În schimb pînă la uzină nu-s decît doi paşi, şi asta, o ştii şi tu, e pentru noi lucrul cel mai de căpetenie. Kristi, mai pune-i musafirului supă !

Cînd soţia sa se retrase în bucătărie şi începură să zăngăne vasele, stăpînul casei aşeză pe masă o cutie cu tuburi de ţigări şi, cu mişcări dibace, începu să îndese tutun într-un tubuleţ de alamă

[1] Cartier muncitoresc din Tallin.

[2] Ţărmul mării în regiunea Tallinului.

deschis la capete. Pe chipul său, cu trăsături mari, aspre, se aşternuse o umbră de îngîndurare.

Închise apoi tubuleţul, petrecu, peste capătul lui şlefuit, un tub de ţigară gol, la capătul celălalt introduse, ca un ştergător de ţeavă în gura unui tun, o vărguţă cu mîner de lemn, o propti în piept şi în aceeaşi clipă împuşcă spre oaspe o ţigară umplută.

— Aprinde-o, Eedi.

După ce mai umplu vreo şase ţigări, îşi aprinse şi el una, apoi aţinti asupra lui Vassar o privire scurtă, deschisă, întrebîndu-l încet:

— Va să zică, Eedi, cum s-ar spune, arde pămîntul sub picioare, aşa-i?

Vassar dădu din cap.

— Cam aşa... Se poate spune că relaţiile sînt foarte proaste. Deocamdată nu s-au mai atins de noi, dar parcă mult o să ţină astfel? La „Motorul" lefurile au ajuns o batjocură. La „Wiegand" şi la „Krull" nu se mai fac angajări...

— Mulţi de-ai noştri sînt arestaţi?

— Mulţi. N-aş putea spune exact cîţi, fiindcă în ultimul timp n-am mai avut legături cu organizaţia de partid. Dar avem pierderi mari. S-ar părea că ne-au nimicit.

Învîrtind între degete ţigara de mult stinsă, Vassar începu să istorisească cu glas scăzut despre arestări, urmăriri, şi procese, pomenind nume cunoscute amîndurora.

Sammelman fuma. Pe chipul lui imobil se întipărise o expresie plină de seriozitate.

— În ce priveşte nimicirea, cuvîntul e cam prea tare, bombăni el cînd Vassar se întrerupse o clipă pentru a lua un chibrit. Nu-i vorbă, situaţia e grea, ce să ne mai ascundem? S-au pus ţarul şi Duma cu mustruluiala pe noi, de parcă am fi o companie de soldaţi. Tribunalele militare şi cîte şi mai cîte... Numai că de nimicire nu poate fi vorba. Unui rîu nu-i poţi întoarce cursul înapoi.

— Dar poate fi stăvilit.

— Cu zidurile închisorilor? Fii serios, Eedi.

Spunînd asta, Sammelman îşi încrucişă braţele vînjoase pe masă şi, sprijinindu-se în ele, se dădu şi mai aproape de Vassar.

— Ţi-aduci aminte ce a scris Vitte[1] în memoriul privitor la manifestul lui Nikolai?

Vassar ridică din umeri.

— Pînă şi el explicînd, pasămite, revoluţia din '905, arată că „Rusia a depăşit formele orînduirii existente..." Hm? Straşnic,

[1] *Vitte S. I.* (1849—1915) — politician rus; în perioada 1892—1906 a deţinut diferite funcţii publice (ministru de finanţe, preşedinte al Consiliului de Miniştri), diferite funcţii publice (ministru de finanţe, preşedinte al Consiliului de miniştri), a dus la îndeplinire planul criminal de înăbuşire a revoluţiei din 1905—1907.

nu? Sammelman lovi cu palma în masă. Așa mărturisire mai zic și eu! Și ce fac ei ca să îndrepte situația? Fac zăgazuri din zidurile închisorilor, ai să răspunzi tu. Ei bine, nu! N-o să reziste, Eedi. Ține minte ce-ți spun... De fapt, ce s-a întîmplat? N-a fost doar o răzmeriță oarbă sau o grevă generală, ci o revoluție pe întreaga Rusie! Am avut un soviet de deputați al muncitorilor, ziarele i-au publicat apelul... Iată pînă unde ne-am ridicat, Eedi! Au izbutit ei să ne doboare, dar a fost totuși un moment în care balanța era încă în cumpănă și nu se știa cine va birui. Nu-i așa?

— Da, a fost.

— Tocmai de aceea nu poate fi vorba de nimicire. Au să se ridice oameni noi, iar cei vechi vor ieși din închisori. Chiar zăgazul ăsta făcut din ziduri de temniță, chiar el o să nască un val nou, Eedi!

Sammelman împunse cu arătătorul său osos în pieptul lui Vassar, ca și cum l-ar fi amenințat cu un pistol. Obrajii lui scofîlciți se îmbujorară ușor.

— Acum, e drept, trecem printr-o clipă grea, urmă el, liniștindu-se puțin. Ne-am împrăștiat, am pierdut legătura...

Se uită la Vassar, care îl asculta posomorît, își plimbă apoi privirile peste scrumul căzut pe masă... S-ar fi zis că vrea să mai adauge ceva. Se răzgîndi însă și schimbă vorba:

— Bine, despre asta o să mai vorbim noi. Pînă una, alta trebuie să-ți faci rost de lucru. De lucru și locuință. N-ai nimic în vedere?

— Nu, mărturisi Vassar. Ziceam să mă sfătuiesc mai întîi cu tine.

— La Petersburg ai să găsești tu de lucru: doar nu ești un muncitor sezonier oarecare, ci metalurgist calificat. La noi, la „Putilov", nu se fac deocamdată angajări, e adevărat. Vară, de! E, cum s-ar spune, acalmie! Dar știi ce? Du-te chiar mîine la „Berens & Co", pe Linia a șasea. Am auzit că acolo se angajează. De altminteri, la ei, în atelierul mecanic, maistru e chiar un estonian. Se spune că i-a strecurat pe mulți de-ai noștri în fabrică. Sincer vorbind, nu prea am idee cam ce fel de pasăre o fi. Dar ce-ți pasă? Din punct de vedere al cîștigului fabrica nu-i mai rea decît altele, e așezată într-un loc liniștit. Poate că o să-ți placă.

— Să fie de lucru și să se poată cîștiga un ban, zise Vassar. Chiar mîine mă duc.

Sammelman arătă cu capul spre scrinul îndepărtat de perete și, surîzînd blajin, adăugă:

— La început ai să dormi la noi, în „Sahalin". Să nu te temi de „Sahalinul" nostru: avem acolo un pat. O să-ți pună Kristiina albituri curate.

— Mulțumesc, bătrîne, rosti Vassar mișcat.

În bucătărie se auziră glasuri. După cîteva clipe intră o fetiță cam de vreo zece ani, rotunjoară la față și cu ochi albaștri. Fetița ținea strîns lipită de ea o cutie neagră de vioară. La vederea lui Vassar, un zîmbet sfios îi pîlpîi pe buze.

— Bună ziua, Liisi, i se adresă vesel acesta. Cum merge, greierașule? Ai învățat să cînți? „În căsoi Liisi ședea și cumplit se plictisea..."

— Eu învăț după note, răspunse Liisi, privindu-l pe sub sprîncene și roșindu-se toată.

Auzise multe de la tatăl său despre musafirul lor. Știa că Eduard Vassar ajutase la tipărirea unor manifeste revoluționare, că făcuse parte dintr-un detașament de luptă și stătuse la închisoare. Îl socotea un erou, îl venera și de aceea prezența lui o tulbura.

— Nu numai după note, fetițo, interveni drăgăstos Sammelman. Parcă te-am învățat și eu ceva... Ce-ar fi să cîntăm noi acum ceva, să arătăm ce știm?

Ascultătoare, fetița scoase vioara din cutie, luă poziția reglementară și trecu arcușul peste coarde.

Începea să se întunece. În semiobscuritatea înserării, strunele viorii aveau un răsunet neașteptat.

Sammelman așteptă o clipă, apoi începu să cînte cam răgușit, dar corect și cu multă simțire:

Zile tot mai bune ne vor lumina,
Vremea cea frumoasă va sosi și ea...

Vassar, aflat lîngă fereastră, se uită în curte, unde o liotă de copii, zbîrliți și zdrențăroși, se zbănțuia în preajma unui morman de gunoaie, iar o femeie costelivă, beată, se foia stingheră, fără rost și prostește pe lîngă o stivă de lemne.

„Zile tot mai bune ne vor lumina..."

Cîtă speranță în cuvintele acestea, aici, în mijlocul acestei curți murdare și bătătorite, tivită cu frînghii de rufe și peticită cu rufe cenușii!

Înăbușindu-și un oftat, Vassar o privi cu drag pe fetiță. Știa că de vioara Liisiei era legată un fel de dramă familială. Lecțiile pe care Liisi le lua la violonist acasă costau bani frumușei. Totuși, mai puțin decît ar fi costat cursurile la conservator. Sammelman însă, care avea întotdeauna o atitudine lucidă și chibzuită față de viață, în chestiunea aceasta dădea dovadă nu numai de o încăpățînare de catîr și de lipsă de judecată, dar chiar de miopie: la ce-i trebuie vioară unei fete de muncitor? spunea el.

„Bietul greieraș! se gîndi Vassar. Numai de nu i-ar fi dat odată și odată să plătească și încăpățînarea părintelui."

Sub fereastră, o voce de bătrînă rosti cu tristețe:

— Auzi... La *ciuhoni* se cîntă cîntece bisericești, iar ai noștri s-au dus să bea votcă... Oh, păcate!

*

Pe la zece seara, Vassar suia scările hotelului. Pe coridor era lumină. Dindărătul ușilor se auzeau glasuri. În timp ce urca, i-o luă înainte omul de serviciu, nu cel de dimineață, ci un altul, unul vioi și negricios, tătar pesemne. Trecu pe lîngă el cu fruntea îmbrobonată de sudoare, cărînd un coș de sticle cu bere, și dispăru pe o ușă. Din interior se revărsă o explozie de rîsete bărbătești.

Pe aceeași ușă ieși apoi un bărbat voinic, tuns scurt, doar într-o vestă strînsă pe pieptul lat și bombat. Omul porni în direcția din care tocmai venea Vassar.

Chipul acestuia, rotund, proaspăt ras, strălucind de sănătate, îi era cunoscut lui Vassar. Tînărul nu era altul decît strungarul Aleksander Aberg, un tovarăș de muncă de la uzina „Motorul" din Tallin. Vassar trase cu coada ochiului spre el. Se aștepta să vadă ieșindu-i din buzunar colțul unei franzele franțuzești. Lui Aberg nu-i lipsea niciodată din buzunar franzela. Și în timpul lucrului mesteca, îndesînd pîinea în gură cu mîna înnegrită de ulei și asprită de metale.

Acum însă prietenul său nu mai purta un biet halat năclăit de unsori. Era îmbrăcat într-o vestă, strînsă elegant pe bustu-i atletic, și cu pantaloni de stofă fină, croiți după ultima modă și călcați cu grijă. La gît, gîtul său roșu, vînjos, avea un guleraș scrobit.

Mirat, Vassar se opri locului și îl strigă.

Celălalt se întoarse brusc, curios să vadă cine îl strigase.

— Dracu să mă ia, Eedi! Ce-i cu tine aici?

— Asta vream să te întreb și eu. Nu cumva ai ajuns fabricant? Sau poate că ai deschis vreun magazin de mezeluri? Știi cum arăți?... Ți-ar mai trebui doar o soție cu umbrelă chinezească și cu un cîine șpiț de lănțișor.

Aberg îl strînse în brațe pe Vassar, care abia îi ajungea sub bărbie, și izbucni într-un hohot de rîs; se vede că-i plăcuse gluma.

— Bravo, Eedi! zise apoi, domolit. Văd că limba ți-e tot la locul ei. Eu sînt de aproape trei luni la Piter. Am organizat aici două campionate. Mîine ne întoarcem acasă.

— M-am lămurit, dădu din cap Vassar. Campionatul de lupte franceze din grădina Ekaterinhof... Uitasem că ai schimbat halatul cinstit de muncitor, pe tricoul de campion. „Favoritul publicului", Georg Lurich, e și el aici?

— Sigur că da. E înăuntru. Ţi-am spus doar că mîine plecăm acasă, de acolo probabil — la Hamburg, iar după aceea mai vedem noi... Georg ar vrea să plece în America. Dar de ce-om sta noi aici? Hai să bem o bere. Am să-ţi fac cunoştinţă cu toţi.

— Un asemenea prilej s-ar putea să nu mai întîlnesc a doua oară în viaţă, spuse pe un ton serios Vassar, cu gîndul la bucata de afiş ruptă dimineaţa. Dar n-am să vă stînjenesc oare?

— Fii serios. Nu-s decît de-ai noştri. Iar noi sîntem prieteni vechi.

Şi cu o graţie greoaie, Aberg îşi petrecu braţul pe după mijlocul lui Vassar, împingîndu-l spre uşă.

Locuiau în două camere mobilate mai plăcut decît a lui Vassar. Pe o masă rotundă se aflau platouri şi farfurii. Sub masă, de-a dreptul pe podea, se lăfăia un coş de sticle cu bere. După mirosul puternic de sosuri şi de carne friptă, Vassar înţelese că mai mult se mîncase decît se băuse. Pe pervazurile ferestrelor erau îngrămădite farfurii cu oase ronţăite.

Vassar îl recunoscu numaidecît pe Lurich. De altfel ar fi fost cu neputinţă să nu recunoşti profilul acesta parcă dăltuit, ca şi cum ar fi fost desprins dintr-o monedă romană, tulpina vînjoasă şi totodată delicat conturată a gîtului, pe care sta ca înşurubat un cap cu părul tuns scurt, la fel ca al lui Aberg. În faţa lui şedea răsturnat pe scaun, istorisind ceva, un tînăr sclivisit, a cărui asemănare cu Lurich era vădită. Pieptănătura fercheşă, părul netezit cu îngrijire, şi zîmbetul mulţumit de sine care-i plutea pe faţă îl deosebeau, punîndu-l într-o lumină nefavorabilă faţă de luptător. Lurich îl asculta distrat, jucîndu-se cu furculiţa.

La masă se mai afla un ins cu nişte ochi mici ca de urs, afundaţi cu totul în obrajii cărnoşi care se prelungeau de-a dreptul în grumajii îndesaţi. Era, pesemne, un luptător profesionist. Preocupat doar de Lurich, Vassar aproape că nici nu-l băgă în seamă.

— Fă cunoştinţă, Georg, cu un compatriot al nostru, spuse Aberg, întrerupîndu-l fără a se sinchisi, pe junele spilcuit. Cu flăcăul ăsta am fost vecin de strung la „Motorul". Într-un campionat nu face doi bani, dar e un tovarăş bun. Iar cu limba lui ascuţită îl bate pe oricare.

Lurich se întoarse alene spre Vassar. Privirea îi lunecă, distrată, pe chipul acestuia. Totuşi se ridică, politicos, în picioare.

— După cît se pare, eu sînt de vină că „Motorul" numără acum un strungar mai puţin, spuse el pe un ton degajat.

— Într-adevăr, dumneavoastră sînteţi vinovat, încuviinţă Vassar, strîngînd respectuos mîna ce i se întindea. În schimb publicul a mai căpătat un luptător bun. Iar dumneavoastră personal aţi

dovedit lumii întregi că și micul nostru popor se poate mîndri cu fiii lui.

— Ce-ți spuneam eu ? îi făcu, mîndru, Aberg cu ochiul, lui Lurich. Limba flăcăului ăsta e înfiptă zdravăn la locul ei.

Lurich îl examină cu mai multă atenție pe oaspe. Chipul său deveni mai prietenos.

Pe tînăr, Aberg îl recomandă drept fratele lui Lurich. Cel de al treilea comesean își mormăi nedesluşit numele, continuînd să mestece posomorît, fără a-l băga în seamă pe Vassar.

— Ei bine, cînd se întîlnesc prieteni vechi, se cade să ciocnească un pahar. Ia vezi, Aleks, cum stăm acolo..., spuse Lurich pe un ton poruncitor.

Aberg se repezi să pună rînduială între sticle și pahare. Se cunoștea cît de colo că toți ascultă, fără a crîcni, de Lurich.

— Așadar ați purces la Petersburg în căutarea fericirii ? i se adresă lui Vassar fratele campionului, jucîndu-se cu unul din brelocurile atîrnate peste vestă.

— Poate oi avea și eu parte, răspunse Vassar pe același ton nepăsător. Mîței care doarme nu-i pică singur șoarecele în gură.

— Crede-mă, Eedi, că nu-i ușor, se amestecă Aberg. La Petersburg nu rămîne nimeni cu gura căscată la tine. Ca să-ți croiești drum aici, trebuie să ai mușchii și gloria lui Lurich. Doar așa poți face publicul să se ridice în picioare la circ, ca un singur om, iar cucoanele să te acopere cu flori. Fără mușchii lui Lurich, meciul nu are loc, Eedi. Asta-i adevărul. Știi cum îi spune Petersburgul lui Georg ?... „Zeul *ciuhon*-ilor" ! Trebuie să aduni pe tine un pud și jumătate de mușchi. Abia atunci...

— Aleks vorbește prostii, îl întrerupse cu un gest molatic Lurich. Eu lupt cu capul, nu cu mușchii. Dacă te bizui doar pe mușchi, nu ești bun decît la cărat apă. Ei, compatrioate, pentru succesul dumitale !...

Și cu o rotire largă a brațului, ridică paharul.

— Pentru rețete mari ! hohoti fratele, făcînd să zăngănească brelocurile de pe vestă.

— Hai noroc, Eedi ! spuse și Aberg, blajin și parcă abătut. Poate că ai să reușești... Oricum ar fi, îți cunoști meseria. Hai noroc !

— O s-o scoatem noi la un capăt, încheie Vassar.

*

Dungi tremurătoare, prelinse din lumina de pe stradă, unduiau pe duşumea, cînd Vassar se întoarse în cameră la el. Intrînd, îl învălui o miasmă grea, mirosuri de mucuri de țigară, de șoareci și de vopsea, amestecate de-a valma.

Ridică storurile și rămase un timp la fereastră.

Jos, trotuarele erau scăldate în lumina puternică a vitrinelor. Întunericul nivela asperităţile faţadelor, gropile şi mizeria curţilor. Lumina numeroaselor ferestre ale caselor de pe Canalul de derivaţie şi pîlpîirea lămpilor cu petrol de la Bariera Narvei se contopeau armonios şi paşnic în noapte cu lumina electrică de pe bulevarde.

Impresiile pestriţe din timpul zilei şi berea băută la prietenii săi se învălmăşeau în capul lui Vassar, într-o ceaţă uşoară, plăcută. Puzderie de lumini, uruitul tramvaielor, mulţimea care forfotea preocupată pe trotuare îl legănau într-o stare de ameţitoare euforie.

„Prin urmare ăsta-i Petersburgul, se gîndi el cu un soi de tulburare. Nu-s decît trei ani de cînd ţarul a tras aicea în muncitori. Încă nu s-a şters sîngele de pe caldarîm... Şi cînd te gîndeşti că prin graţia lui dumnezeu, omul acesta trăieşte şi respiră aerul Petersburgului la doi paşi de aici, pe malul Nevei, doar la un sfert de ceas cu tramvaiul... Trei-patru verste, numai atît ; însă ce verste ! Îmbrăcate în piatră, împrejmuite cu mii şi mii de ziduri tot de piatră, împînzite de sulițele zbîrlite ale gardurilor de fier, încuiate cu milioane de zăvoare !...“

*

Meşterul Janov îşi mijea ochii, examinînd o piesă mică, de parcă ar fi vrut să vadă din ce parte era mai bine s-o muşte. Nasul lui lung, cu nările fremătînde, părea că adulmecă, iar buzele lui cărnoase se mişcau în neştire.

— Lucru cinstit, bombăni el în sfîrşit, azvîrlind nepăsător piesa peste o schiţă mototolită.

Îşi frecă apoi îngîndurat vîrful nasului şi se uită la Eduard Vassar. Acestuia i se păru că este examinat şi el întocmai ca piesa pe care o lucrase de probă.

— Lucru cinstit, repetă meşterul, masîndu-şi cu rîvnă nasul. Şi mi se pare că şi tu eşti un flăcău cinstit din Tallin. Janov are ochi ager. Se pricepe la oameni. În zilele noastre cinstea trebuie preţuită ca şi priceperea în muncă. Cinstea trebuie plătită cu bani. Unde ai învăţat meserie ?

— La uzina lui Wiegand.

— Aha ! De la Wiegand ies strungari pricepuţi. Cred că eşti bun pentru noi... Chiar aşa am să-i şi spun şefului de atelier, domnului Smaghin. El este subordonat subdirectorului pentru problemele tehnice, subdirectorul execută ordinele directorului, iar directorul fabricii ascultă de preşedintele consiliului de administraţie. Reiese deci că însuşi domnul preşedinte al consiliului de administraţie ţine seama de părerea lui Janov.

Janov rosti ultimele cuvinte cu un aer de vădit respect. Lui Vassar i se păru însă că în adîncul ochilor spălăciţi ai meşterului scînteiase un licăr viclean.

„Îi place să flecărească sau așa e el, lăudăros ?“ se întrebă cu interes Vassar.

— Ai sosit de mult ? îl descusu Janov.

Vassar răspunse evaziv :

— Zilele astea...

— Zilele astea, și ai și nimerit aici !... Ai avut noroc, să știi. Flăcăii din Tallin o să aibă totdeauna un prieten în Janov. Cameră ai găsit ?

— Nu. Aș vrea să caut una pe lîngă uzină.

— Atunci ai avut de două ori noroc. Janov se învioră și începu să-și maseze nasul. Pot să-ți închiriez chiar eu una, aici, pe Vasilievski. Zece minute de mers. Tocmai mi-a plecat un chiriaș.

Propunerea aceasta neașteptată îi cam dădu de gîndit lui Vassar. Dacă odăița îi convenea, de ce n-ar fi primit ? Era însă cuminte din partea lui să se lege astfel de meșter ?

— Ești holtei, nu ? continuă acesta. Atunci poți să iei și masa la noi. Măicuța mea cunoaște bucătăria germană ca pe tatăl nostru : cît despre bucătăria noastră națională, nici nu mai încape discuție... Ai să găsești la mine încă un concetățean : pe strungarul Härmas. Mare mîncău ! L-a vrăjit mama cu cremă de vanilie, cu tort de mere și acum nici cu boii nu-l mai poți scoate de la noi. Seara ne distrăm... Jucăm loto, bem cafea... Ca la Tallin ! Trăim ca-n sînul lui Avram.

„Blajin și cam simpluț, se gîndi Vassar. Ce-ar fi să văd totuși locuința ? Dacă refuz, e în stare să se supere. Iar în situația mea nu-i pe alese. Și, la urma urmelor, parcă mă îndatorează cu ceva locuința asta ?“

— Mă rog, n-am nimic împotrivă, răspunse el pe gînduri, tărăgănînd cuvintele.

— Atunci toate-s în ordine, spuse Janov cu voie bună, lăsîndu-se pe speteaza scaunului vienez, pătat de unsoare. Du-te la administrație să-ți facă formele și așteaptă-mă la poartă.

Vassar ieși bine dispus din birouașul întunecos al lui Janov, asemănător unei capcane pentru șoareci, dar cu geamuri. Totul se rînduia cum nu se poate mai bine : găsise și de lucru și locuință, iar pe deasupra un meșter concetățean, care părea să fie și om de inimă.

*

Pe stradă, cu gambeta sa neagră și într-un surtuc nu tocmai nou, dar de o croială corectă, Janov arăta a fi un bărbat prezentabil — să tot fi avut treizeci și doi de ani — cu o față plină, doar că puțin boțită, părînd ruginită din pricina bărbii aspre, roșcate ; s-ar fi zis că barba îi crește la loc, chiar în urma briciului.

Păşea cu demnitate prin mijlocul trotuarului, împingîndu-l pe Vassar către bordură.

— Te întrebi, firește, de ce meşterul are un nume nu tocmai estonian : Janov ? Te sîcîie, nu-i aşa, litera asta micuţă, „v"-ul ăsta din coadă, ca o codiţă de purcel ? Află atunci că pe cocoş îl cunoşti după creastă, iar pe purceluşi după rîtuleţe şi după codiţele lor îmbîrligate. Ai mai pomenit purceluş cumsecade fără codiţă îmbîrligată ? De bună seamă că nu. Dacă vrei să ştii în sufletul meu continuu să fiu bunul şi bătrînul Janno. Tatăl meu, Janno, a fost estonian. Dar ce te faci cu numele ăsta la Petersburg, în reşedinţa maiestăţii sale ? De unde ştii că nu i se năzare unuia să întrebe : „Ce naţie de turc mai e şi Janno ăsta ? Nu cumva e un duşman al tronului ? Se poate avea încredere în el ?" Şi atunci mă salvează codiţa : văd autorităţile că sînt şi eu tot un supus credincios ca şi ceilalţi. Deţin un loc destul de important şi nu doresc nici un fel de încurcături... E limpede ?

Şi se uită plin de gravitate la Vassar.

Acesta dădu din cap, dar prin ochii lui bulbucaţi trecu un sclipit batjocoritor, care-l făcu pe Janov să se întrerupă o clipă. Meşterul îşi masă iar nasul, apoi urmă cu o înverşunare sporită :

— Îţi repet, firește, că asta nu mă împiedică să rămîn în sinea mea bunul şi bătrînul Janno, care n-o să-i lase niciodată de izbeliște pe flăcăii din Tallin. După cum vezi, nici nu te întreb ce anume te-a făcut să te ştergi pe mîini de ulei în iubitul nostru Tallin şi să-ţi închei socotelile cu el. Şi asta, cu toate că vremurile sînt tulburi, iar eu, în calitatea mea de persoană oficială, aş fi putut să te întreb... Înţelegi ? Dar nu te-am întrebat. Nu te-am întrebat, fiindcă în sinea mea sînt Paul Janno, şi nu Pavel Janov. Te duc de-a dreptul în casa mea. Asta înseamnă că am o încredere deplină în tine. Şi ai să vezi că locuinţa mea e un mic Tallin aşezat pe insula Vasilievski. Seara o să putem juca cu inima uşoară loto, la o copeică miza. Sîntem estonieni, un popor mic şi trebuie să ne ocrotim unul pe altul...

„În definitiv, de ce n-aş rămîne la patriotul ăsta atît de supus ? se gîndea Vassar, cu un fel de veselie. Că-i place să taie la palavre ?... Treaba lui."

— În Petersburg, noi, estonienii, nu sîntem prea puţini, urmă Janov, scormonind cu ochii vitrinele băcăniilor şi ale dughenilor cu mărunţişuri, cînd răsucindu-şi mustaţa roşcată, cînd îndreptîndu-şi cravata. Ne-am fi înecat însă ca muştele într-un butoi cu miere, în imensitatea asta de oraş, dacă n-ar fi fost Societatea estoniană de cultură şi învăţămînt. Acolo, măi frate, ai să găseşti printre concetăţenele noastre nişte jupînese — adevărate bomboane... Firește, n-ai să întîlneşti conţi şi prinţi. Publicul e destul de pestriţ : meseriaşi,

muncitori, intelectuali cu ochelari, moaşe, croitori, prăvăliaşi, franzelari, ba chiar şi doi fabricanţi. Nu punem nici un fel de îngrădiri. Organizăm conferinţe, spectacole de amatori, sărbătorim pomul de crăciun. Se fac picnicuri afară din oraş, excursii... Fiindcă veni vorba, în curînd o să facem o excursie la Strelna. Ai să vii şi tu cu noi.

— Dacă o să am timp, de ce nu ?... Într-un cuvînt, nu vă plictisiţi.

— Ăsta-i Petersburgul. Sodoma şi Gomora, cum spune maică-mea. Janov închise ochii pe jumătate, cu o expresie de plăcere. Distracţii — cîte poftești. După plac. Restaurante şi cîrciumi — puzderie şi de toate felurile. Poţi să faci praf şi un milion, dar te poţi chercheli şi cu trei copeici. Şi ce mai femei ! Marţipan cu marmeladă...

*

Le deschise uşa o bătrînă slabă şi dreaptă ca un băţ, cu buzele supte, din care pricină semăna la gură cu un portofel bine închis.

— Măicuţa mea, o recomandă Janov pe un ton familiar. Uite, ţi-am adus un chiriaş. Dar, vezi, nu-l înfometa cu morcovi fierţi şi cu fulgi de ovăz...

Zicînd aşa, izbucni într-un hohot de rîs.

— Cu fiertură de fulgi de ovăz l-am servit pe englez, spuse bătrîna, cu glas surd şi oroncănitor, abia desfăcîndu-şi gura. Şi era coşcogea director la fabrica de zahăr.

Îi întinse fără chef lui Vassar o mînă uscată, semănînd a picior de găină, şi îl privi posomorîtă, de parcă l-ar fi bănuit de cine ştie ce păcat.

Se duseră apoi să vadă camera.

Aceasta se afla la capătul unui coridor mic şi întunecos, lîngă closet.

— Mobilă nici nu-ţi mai trebuie, spuse Janov, deschizînd larg uşa.

Într-adevăr, lîngă perete se afla un pat de fier acoperit cu o pătură de sibir. Între capul patului şi fereastră era înghesuită o masă de bucătărie. Alături se mai vedea un scaun cu fundul de placaj.

— De aici poţi admira natura, explică cu glas tare Janov, arătînd spre fereastra prin care puteai ajunge cu mîna pînă la calcanul murdar al casei vecine. Norii şi, mă rog, toate cele de-o seamă cu ei... E o linişte ca în scrin la bunica.

Ca răspuns la cuvintele lui, dincolo de perete se auzi bubuitul apei slobozite din rezervor.

„Cam umed, aprecie Vassar, uitîndu-se bănuitor la dîrele cenușii de pe tapete. Peretele răspunde afară. Dar... ce mai încoace. și-ncolo ? Doar nu sufăr de reumatism..."

În ușă se auzi un ciocănit repetat și puternic.

— La masă ! își aminti Janov. *Eins, zwei, alle !...*

Și umflîndu-și buzele groase ca niște călcîie, începu să trîmbițeze un marș.

Masa era pusă într-o cameră mai spațioasă, compartimentată de niște paravane și ticsită de mobilă. În timp ce se așezau, intră, aplecîndu-și capul pentru a-și face loc pe ușă, un bărbat înalt de tot, cu chipul blajin și somnoros, încondeiat de niște sprîncene albe.

— Faceți cunoștință : Härmas, favoritul măicuței, rosti nepăsător Janov.

Pe chipul bătrînei miji un surîs. Printre dinții dezveliți, în adîncimea gurii îi străluci coroana dentară de aur, semănînd cu un galben ținut ascuns sub limbă.

Începu după aceea să servească supa, făcîndu-i parte mai întîi lui Härmas.

Cu gesturi ca de scamator, Janov scoase dintr-un loc, doar de el știut, două sticle cu bere, așezîndu-le pe masă.

Bătrîna se uită furioasă la sticle.

— La supa de lapte ?...

— Berea merge la orice, declară fără drept de apel fiul ei, scoțînd cu îndemînare capsula. Vrei ? îl întrebă apoi pe Vassar.

Acesta ar fi băut, dar, aruncînd o ochire către bătrînă, refuză politicos. Janov își turnă sieși și tot timpul mesei nu mai îmbie pe nimeni.

— Ieri am citit cum se fac prăjiturile cu agrișe, zise la un moment dat Härmas, cu un glas stins de tenor, fără să se adreseze cuiva anume.

— Din aluat de cozonac ? se interesă bătrîna.

— Da, de cozonac. Iei două pahare de făină de patiserie, două ouă, unt un sfert de funt și un pahar de fructe verzi...

Sorbind din supa searbădă de legume fierte în lapte, Vassar examina plin de curiozitate, dar discret, camera.

Atenția îi fu atrasă de o carpetă întinsă sub ceasornic, pe care erau brodate cu litere gotice cuvintele : „Ce-ar spune de asta Hristos ?" Pe pereți, deasupra paturilor, îndărătul paravanelor pestrițe, pretutindeni, se aflau nenumărate covorașe cu texte sentențioase, ilustrate și litografii multicolore cu îngerași și vederi din bunul și bătrînul Tallin, încît nici nu se mai puteau desluși culorile și desenul tapetului. Într-adevăr, Janov nu mințise. Îl adusese într-un colțișor de Tallin, transplantat ca printr-o minune pe insula Vasilievski.

Terminînd de prînzit, Janov, care se cam îmbujorase la obraz, își lepădă vesta și îndreptă spre Vassar, de după un ungher al

dulapului, o pîlnie de gramofon cu gura căscată amenințător. Gramofonul sfîrîi, scheună și deodată țîșni un glas de femeie, cîntînd pe un ton ușuratic, deșănțat :

Trăia în lume peti peta Niuf-Niuf
Peti peta Niuf-Niuf, peti peta !
Și singuratică era Niuf-Niuf peti peta...

Bătrîna își supse și mai mult buzele și părăsi ostentativ camera. Zîmbind încîntat, fiul ei începu să acompanieze :

Niuf-Niuf peti peta Niuf-Niuf !...

Apoi, bătînd din palme, sări în mijlocul camerei și execută o figură de *cake-walk* [1].

Härmas se aplecă spre Vassar și, privindu-l de aproape cu ochii lui albaștri, tulburi, îl întrebă afectuos, cu un glas subțirel de tenor :

— Facem o partidă de șah ?

— Cu plăcere.

— Atunci îmi permiteți să vă poftesc la mine.

— Unde ? urlă Janov, apucîndu-l pe Härmas de mînecă. Nici un fel de șah. Jucăm cu toții loto.

Și azvîrli pe masă cartoanele.

Supus și resemnat, Härmas începu să scuture săculețul cu jetoane.

Capitolul II

Vesela ceată ocupase aproape întregul vagon. Vilegiaturiști, asudați, împovărați de boccele, își vîrau din cînd în cînd, uimiți, capul pe ușă, dar auzind vorbindu-se o limbă necunoscută își făceau loc mai departe.

Cel mai tare sporovăia Janov și încă un domn, unul trupeș, cu obrazul roșu, părînd a fi măcelar. S-ar fi crezut că Janov reușește în același timp să se găsească în toate părțile. La un capăt de vagon oferea mere unor fete pentru ca după o clipă, să-l vezi tocmai în capătul opus, făcînd în doi timpi și trei mișcări o scamatorie cu o batistă și o monedă. Domnul cel trupeș și cu obrazul roșu spunea anecdote. În răstimpuri izbucneau de lîngă el chicotele unei femei sau hohotul de rîs al unui bărbat.

[1] Dans nord-american, adoptat de la negrii din Luisiana și prelucrat apoi pe gustul snobilor în *music-hall*-urile newyorkeze. Importat în Franța la începutul sec. al XX-lea, a cunoscut o oarecare vogă în societatea burgheză.

Eduard își croia anevoie drum prin ceața de petrecăreți care-i bara trecerea spre Härmas. Acesta îi făcea semne cu mîna din colțul cel mai îndepărtat al vagonului. Dindărătul unor spinări străine răsări însă Janov care îl înhăță pe Vassar de braț și-l trase în fața unei fete cu o jachetă cenușie peste rochia de culoare roz.

— Faceți cunoștință. Prietenul meu cel mai bun, Eedi. Un băiat admirabil... *Preili* [1] Anna Mänd de la ambasada austriacă.

Vassar descoperi cu surprindere o claie de păr negru și des care încadra un chip tînăr, ușor îmbujorat de o roșeață pură și delicată. Îl impresionară ochii albaștri și senini, contrastînd izbitor cu vălul negru al părului.

Fata îi întinse calmă și fără grabă o mînă puțin cam mare.

Atît de neașteptat fusese făcută prezentarea, încît în primul moment Vassar nu găsi nimic de spus. Își scoase doar pălăria, îngăimîndu-și precipitat numele. Băgînd însă de seamă că fata dă să se întoarcă cu fața de la el, cu aceeași seninătate calmă cu care îi întinsese mîna, își reveni, dîndu-și silința să-și îndulcească asprimea vocii, și se grăbi s-o întrebe :

— Și ce faceți la ambasadă ? Legi pentru supușii dumneavoastră austrieci ?

Ea îi răspunse cu un rîs simplu și firesc.

— A, vă înșelați... Nu fac decît s-o ajut pe doamna Overbeck să se îmbrace și îi deretic prin dormitor.

În clipa aceea se amestecă în vorbă individul cu obrajii roșii și cu înfățișare de măcelar, răsărit — numai el știe cînd și cum — alături de ei, cu un album deschis în mînă.

— Mă iertați... Mai rîdeți o dată cu rîsul acesta fermecător !

Între degetele lui groase, butucănoase, se ivi, mișcîndu-se fulgerător pe hîrtie, un creion bine ascuțit.

— Desenați ? se interesă Anna Mänd.

— Gustav Liivand, la dispoziția dumneavoastră, se recomandă, cu o plecăciune galantă, măcelarul. Un modest elev într-ale artei... Aici sînt doar cîteva crochiuri. Pot să vi le-arăt ?

Fără a mai aștepta vreo încuviințare, deschise albumul. Buclele negre se aplecară deasupra lui. Vassar văzu un gît gingaș și o spinare îndoită.

Privindu-l aproape cu ură pe individ, se mișcă de pe un picior pe altul și, fără chef, începu să-și croiască drum spre Härmas.

— Ți-am păstrat un loc, spuse grijuliu acesta, invitîndu-l lîngă el. Cu cine ședeai de vorbă ?

[1] Domnișoară (în limba estonă).

— Cu o prințesă austriacă. Mi-a recomandat-o Janov.

— Drăguță... Härmas clipi cu naivitate din genele lui albe. Ascultă, nu sînt, firește, atît de naiv, încît să mă bizui pe făgăduielile lui Janov că o să avem ce mînca în pădure. Pînă la urmă, dumnealor o să se mulțumească cu sandvișuri de la bufetul gării sau de la vreun cîrciumar, bucuros să-și vîndă brînza uscată și salamul muced. Eu unul n-am de gînd să mă hrănesc cu merișoare și cu ciuperci. Pe astea n-au decît să le mănînce urșii. Ca să fiu mai sigur, m-am îngrijit eu. Zicînd astea, netezi cu mîndrie pîntecul umflat al unei lădițe de placaj. Simți a ce miroase ? Avem plăcinte proaspete cu carne și cu varză, cracauer, plus o jumătate de calup de brînză de Olanda. Pentru noi doi ajunge. Nici vorbă, e plăcut să sărbătorești sfîrșitul verii într-o societate veselă, dar nu pe stomacul gol... Hop ! Ține lada !

Vagonul se smuci, pasagerii de pe culoar căzură care încotro. Izbucni o nouă explozie de strigăte și rîsete. Pe lîngă ei alunecă platforma unui vagon luminat de soarele de septembrie cu oameni aflați pe ea, apoi vagoanele albastre și cafenii ale unei garnituri de pe linia vecină.

Tot ascultînd tăifăsuiala plăcută a lui Härmas, Vassar urmărea neliniștit din ochi căpșorul cu bucle negre. Fata se antrenase într-o convorbire cu o prietenă roșcată, vioaie, care rîdea șăgalnic... Iată și capul pomădat al pictorului cu aer de măcelar. Individul le făcea să rîdă cu glumele lui răsuflate, în timp ce, după toate aparențele, desena. Obraznică mutră ! Să se bage în vorbă neîntrebat, să se prezinte netam-nesam și să cadă ca neaga pe capul omului cu amabilitățile sale, deși nu i le cerea nimeni...

Se petrecuse ceva cu Vassar. Ce anume, nu prea își dădea nici el seama. Ședea însă ca pe jeratic, descumpănit, neliniștit ; pînă și Härmas, cît era el de greu de cap, începu să se uite nedumerit la el.

„Ce bine că nu seamănă cu tipul obișnuit al servantelor drăguțe din casele bogate, se gîndea Vassar. Astea sînt corupte pînă în măduva oaselor de pomenile pe care le capătă și năzuie să ducă și ele viața stăpînilor, pe cînd ea e atît de simplă, atîta calm și atîta demnitate respiră întreaga ei făptură ! Și pe deasupra ochii aceștia curați, adevărate albăstrele, încadrați de bucle negre, cum n-am mai văzut vreodată."

Iar el se fîstîcise ca un tontălău și nu găsise nimic de spus, de parcă n-ar mai fi vorbit în viața lui cu o femeie. Poftim !... A lăsat-o pe mutra asta roșie să se vîre în vorbă, iar el stă deoparte și se uită cum tipul îi face curte.

Astfel se mustra în sinea sa Eduard, potrivindu-şi tot timpul manşetele scrobite pe mîinile sale vînjoase. Ei, dar orice-ar fi, n-o să se lase atît de uşor dus de nas.

*

La Strelna coborîră. Gara era ticsită de vilegiaturişti. Noii sosiţi se adunară în spatele vagonului, pe caldarîmul mirosind a praf încins şi a baligă de cal.

Încotro s-o ia ? În orice caz, nu spre palatul marelui cneaz Konstantin, cu parcurile şi oranjeriile lui de pe malul golfului, unde în cursul zilei este admis doar publicul subţire, şi nici pe plaja supraaglomerată de vilegiaturişti deoarece acolo era prea puţin loc pentru cei ce doreau să se simtă liberi şi să petreacă în voie. Mai departe deci, acolo unde îl trage inima pe fiecare estonian : pe cîmp, în păduri, prin zăvoaie !

Aşa perora Janov, căruia îi ţinea isonul pictorul Liivand. Glasul lor le domina pe toate celelalte. Pînă la urmă părerea lor birui.

Din bufetul gării fură scoase pe uşa din dos cîteva coşuri cu sticle cu bere şi un coş cu sandvişuri. Sub ploaia de glume a întregului grup, toate acestea fură încărcate într-o trăsură, împreună cu gramofonul lui Janov.

Porniră pe jos, în grupuri răzleţe. Trăsura de excursie ponosită se tîra agale în urma lor. Soarele de toamnă, cu căldura tot mai nevoiaşă, strălucea pe basţoanele bărbaţilor, în lanţurile ceasornicelor cu brelocuri, pe cizmele care nu apucaseră încă să se umple de colb. Borurile pălăriuţelor de pai aruncau umbre diafane pe chipurile îmbujorate ale femeilor.

Treceau pe lîngă vile străjuite de arţari roşii şi de salcîmi învăluiţi în păienjenişuri transparente. Din loc în loc siluetele le erau reflectate multiplicat de oglinda globurilor multicolore care străluceau printre florile albe, bătute, de ochiul-boului.

După un timp dădură de un drum larg, negru şi afînat, cu urme de căruţe adînci şi în permanenţă umede, care tăia de-a curmezişul un sat destul de arătos. În ferestrele caselor, perdeluite de sălcii înfoiate, înfloreau muşcate. Mirosea, pătrunzător, a pămînt jilav şi a grajd.

— Miroase a lapte, bîigui neliniştit Härmas, adresîndu-se lui Vassar şi uitîndu-se în toate părţile, de parcă ar fi vrut să vadă dacă nu cumva curge lapte prin şanţurile de pe marginea drumului.

Janov şi Liivand mergeau în fruntea alaiului, amuzîndu-se de minune şi distrîndu-i, în acelaşi timp şi pe ceilalţi. Cu bastonul pe umăr, ca o puşcă, şi cu pantalonii suflecaţi pînă la genunchi, de i se vedeau izmenele albastre, Janov mărşăluia cu paşi mărunţi, mimîn-

du-i pe japonezi lîngă Mukden [1]. O droaie de ţărănuşi desculţi alergau în rînd cu el, urlînd de plăcere. Liivand îi ţinea isonul, cîntînd dintr-un pieptănuş o melodie săltăreaţă pe care o botezase „Marşul mikadoului". Ciinii lătrau de mama focului în ogrăzi, smucindu-se în lanţuri.

La ieşirea din sat întîlniră o cireadă de vaci răsfirată pe un kilometru şi jumătate. În capul cirezii mergea un ţap ce răspîndea în jur o duhoare grea.

Ferindu-se din calea vitelor, excursioniştii se adunară în grupuri mai strînse, mergînd pe lîngă grădiniţele din faţa caselor. Vacile bălţate pufneau neliniştite şi se dădeau înapoi. Deodată se auzi un ţipăt de femeie.

La auzul ţipătului, Vassar se repezi înainte, acolo unde printre mulţimea împestriţată, se zăreau două căpşoare : unul negru, al Annei Mänd, şi celălalt roşcat, al prietenei acesteia, tînăra slăbuţă şi vioaie.

Speriată, roşcata dăduse să sară peste un şanţ, într-o grădiniţă gollaşă. Se poticnise însă şi căzuse cu un picior în apă. În cădere, ţipase înspăimîntată. Incidentul mări zăpăceala : o vacă neagră îşi lăsă în jos capul cu coarnele răşchirate, scoase un muget şi se dădu înapoi. Alte vite mugiră şi ele, învălmăşindu-se şi bulucindu-se în cele din faţă. Se stîrni praf.

Cu o smucitură bruscă, Vassar rupse o scîndură din gard şi se repezi în direcţia Annei Mänd.

— Nu vă temeţi ! exclamă el, postîndu-se în faţa ei, cu scîndura ridicată ameninţător asupra vălmăşagului de coarne.

Anna îl apucă de braţ. Chipul ei calm arăta că nu-i este cîtuşi de puţin frică.

— Nu le speriaţi ! spuse ea aproape supărată. Unde le alungaţi ?

Zicînd aşa se îndreptă sprintenă spre cireadă, fără ca el să apuce s-o oprească, şi mîngîie fără teamă grumazul negru, lucios şi catifelat al animalului.

Vaca mai mugi o dată scurt, dar mai liniştit, apoi o luă stîngaci şi sfios înainte. După ea, trecu a doua hurducîndu-se şi legănîndu-şi ugerul.

Vassar zvîrli scîndura în şanţ.

Ultimele dobitoace se tălăzuiră în trap uşor. Văcarul, un om cu părul cărunt, cu opinci în picioare, trecu şi el în pas domol. Abia după aceea putu porni mai departe şi alaiul de excursionişti.

— Sînt cîţiva ani de cînd n-am mai văzut o cireadă, îi mărturisi Anna lui Vassar, cu o notă de părere de rău în glas. Şi doar am păscut vaci... Vă e frică de ele ?

[1] Localitate lîngă care s-a dat în 1905 ultima şi una din cele mai sîngeroase bătălii din timpul războiului ruso-japonez (1904—1905).

Şi îndreptă asupra lui o privire piezişă, batjocoritoare.

— Bravo ! O decoraţie pentru vitejie ! tună glasul sonor al lui Liivand, care rămăsese puţin în urma grupului din faţă. Un fiu al naturii, se vede numaidecît...

Le zîmbi cu un aer familiar, agitînd o nuielușă de salcie.

— Idilă pastorală... i se adresă apoi, pe un ton degajat, lui Vassar. Cunosc şi asta. Mi-aduc aminte că o dată pe cînd eram băiat, m-a trimis tata să aduc caii din pădure...

Urmă o poveste simplă, ţărănească, în care o buturugă găunoasă cu luciri fosforescente fusese luată drept lup.

„Dracu' să te ia !..." îl înjură în gînd Eduard, privindu-şi posomorît picioarele.

La barieră, dincolo de liziera de scorușI cu crengile frînte, se înfăţişară privirilor mirişti cenuşii, de pe care fusese strînsă recolta, şi lunci cosite. Mai departe, se zărea o dumbravă de plopi tremurători, învăluită într-o vîlvătaie roşie de toamnă. Deasupra ei se îngrămădeau nori albi cu umbre cenuşii.

— Numai oraşele şi oamenii se deosebesc : norii sînt toţi la fel, remarcă gînditoare Anna fără să se adreseze cuiva. Ia uitaţi-vă la norul de colo : parcă ar fi un ţăran cu plugul.

— Şi oamenii sînt tot la fel. La fel sînt, pretutindenea, cu toate că vorbesc limbi diferite, zise Vassar. Muncesc, visează...

— Suferă, iubesc... adăugă roşcata şi aruncîndu-i lui Vassar o privire fugară se îmbujoră toată, pînă şi fruntea-i palidă.

Se vedea că Eduard îi plăcuse şi voia să-l încurajeze.

Vassar şi Anna tăcură, de parcă nici n-ar fi auzit-o.

În urma lor, Härmas păşea tăcut, poticnindu-se la tot pasul. Cu capul dat pe spate, ţinea cu orice preţ să vadă norul care semăna cu un ţăran ieşit la arat.

Din faţă bătea vîntul, aducînd din depărtări miresmele jilave ale toamnei, izul de mormînt al ierburilor muribunde.

*

La pădure femeile cerură un popas.

Liivand făcea ca o cucuvea dindărătul unor tufe, chemîndu-i pe toţi la el. Descoperise o poiană zbicită, în mijlocul căreia se afla un bloc uriaş de piatră.

Aplecîndu-se într-o parte, birjele se hurducară trecînd peste un şanţ năpădit de ierburi şi se opriră sub nişte copaci.

După cîteva momente, lîngă pietroiul masiv acoperit de muşchi ardea trosnind un foc de vreascuri. Pe sub mestecenii şi arinii bătrîni se încrucişau glasuri. Femeile gospodăreau în jurul panerelor cu sandvişuri, în grupul tinerilor zdrăngănea o ghitară, iar gramofonul lui Janov cînta polca „Oi-ra".

Janov ciocnea ba cu unul, ba cu altul, tocînd fără încetare din gură :

— S-a dus vara, dragii mei compatrioți, și a venit toamna... Ei și ? vă întreb eu. Ce dacă a venit ? Orice anotimp ar fi, omul de treabă știe să se veselească și să-și petreacă plăcut timpul laolaltă cu prietenii. N-am dreptate ? Nu sîntem politicieni, așa că nu ne-am adunat aici ca să ținem discursuri, ci ca să legăm prietenii și să ne veselim... Bea ! Bea pîn'la fund, pîn'la fund !

Trecu după aceea la alt grup, perorînd și acolo :

— Umpleți paharele, prieteni ! Încă un pahar pentru seminția lui Kaleva. Sîntem un popor mic, dar aripa vulturului cu două capete ne apără de dușmanii externi și interni. Sîntem un popor mic, dar îl avem pe Georg Lurich și pe Jüri Rumm [1]...

— S-a și pilit, clătină din cap Härmas, trăgînd cu urechea la glasul strident al lui Janov. Cînd ajunge la Jüri Rumm, înseamnă că s-a pilit.

Härmas și Vassar își luau gustarea la marginea poienii, la umbra unui mesteacăn patriarhal. Ședeau comod, pe jumătate întinși pe frunzișul uscat care fîșîia de parcă ar fi fost cuprins de flăcări.

La fiecare pală de vînt, ploua frunze peste capetele descoperite, peste plăcinte, în lădițele deschise.

— Parc-ar ninge, spuse visător Härmas, înlăturînd o frunză galbenă cu pete ruginii, căzută pe o felie de brînză. Cu deosebirea doar că zăpada este rece și albă, iar asta-i galbenă, aurie. Mai ia niște bere, Eedi.

Căzut pe gînduri, Vassar luă din mîna lui sticla lungă, șlefuită, semănînd a țeavă de pistol.

— Mulțumesc, Ruudi. Într-adevăr, e minunat aici. Și ziua e caldă.

— Se duce vara... Auzi cum ciocănește ghionoaia ?

Și pe chip îi încolți un zîmbet suav.

Vassar ciuli urechea, dar nu auzi nimic, afară de discuțiile și rîsetele din jur.

— Ești orășean pînă în măduva oaselor, îi reproșă Härmas. Se aude limpede, de parcă ar bate tactul niște greieri : tuc-tuc... tuc-tuc-tuc...

Zgîndări cu un bețișor mușchiul verde-cenușiu de pe o rădăcină răsucită și noduroasă și întrebă :

— Știi că ciocănitoarele sînt colorate felurit, după pădurea în care trăiesc ? Într-o pădure de pini, penele ciocănitoarei sînt colorate în negru, alb și roșu, iar într-o pădure de foioase, ca asta, în

[1] Un haiduc, cunoscut printre estonieni și căruia i s-a creat o aureolă romantică.

verde, cenușiu și alb. Dacă una s-a născut în mestecănișuri, nu are voie să intre într-o pădure de pini : o ciocănesc celelalte pînă o ucid. Și oamenii sînt la fel, pesemne, numai că la ei nu penele-s vopsite, ci sufletele.

Închizînd pe jumătate ochii, Vassar se uită la el, dar nu spuse nimic.

— Aș vrea să trăiesc în pădure, oftă Härmas, ca pădurar sau tăietor de lemne. E liniște, pace... Unde mai găsești la oraș atîta frumusețe ? Acolo nu vezi decît noroi și josnicie.

— Nu, nu numai asta, se împotrivi Vassar. Nu huli orașul, Ruudi. Tot orașul are să salveze omenirea, ai să vezi.

Härmas dădu neîncrezător din cap.

— Cred că n-o să mă obișnuiesc niciodată la oraș. Dacă vrei să-ți spun cinstit, am venit la oraș doar ca să cîștig bani, iar după aceea să mă întorc acasă. Aș vrea să-mi cumpăr un petec de pămînt și să-mi înjghebez o fermă. Firea noastră, a estonienilor, tot țărănească rămîne. Ne atrage pămîntul. De chemarea lui nu te poți ascunde nicăieri. Luăm calea orașului, plecăm în Rusia, emigrăm în America ; și toate astea pentru ce ? Pentru ca la bătrînețe să ne întoarcem tot la pămîntul nostru. Am cunoscut destui dintr-ăștia și la Tallin, și la Petersburg.

— Or fi, dar nu toți. Hotărît lucru că nu toți, se împotrivi Vassar. Ridicîndu-se într-o rînă, începu să scuture frunzele ruginite care i se lipiseră de șold. Taică-meu a fost muncitor-feroviar, a pierit sub roți. Cît despre mine, nu țin nici eu ca să-mi fie duse ciolanele în cine știe ce cimitir de țară. Orice ai spune, Ruudi, pulberea de fier e corosivă : pătrunde în mîini și în inimă pentru totdeauna.

Își cuprinse genunchii cu mîinile și vru să continue, dar în aceeași clipă izbucniră din pădure țipete puternice, înfierbîntate.

Vassar sări în picioare, îngrijorat.

— E glasul prințesei noastre austriece, murmură el. S-a întîmplat ceva acolo... Nu cumva au dat de vreun șarpe ?

Își puse pălăria și se repezi, însoțit de trosniturile crengilor călcate în picioare, într-un desiș de mălini. Härmas vîrî în grabă resturile gustării în valijoară și alergă după el.

Vassar dădu de un povîrniș care cobora în pantă lină spre un pîrîiaș. Sub arborii rari o zări pe Anna Mänd, împreună cu prietena ei, roșcata. Erau însoțite de Liivand și de doi tineri în pantaloni foarte strîmți. Toți se agitau în jurul unui pin subțiratic.

Cercetînd atent cu privirea, Vassar deslușì ceva roșcat, pufos, care fulgeră o clipă prin frunzișul întunecos. O veveriță.

— Acum o să se ascundă ! exclamă Anna, necăjită. Păcat !...

Micul și gingașul trup pufos zbură ca o săgeată pe creanga unui plop vecin, se cățără pînă mai sus și de acolo sări în alt copac.

Unul dintre tineri începu să se cațăre, stîngaci, Liivand își agita pălăria de paie ca pe o plasă de prins fluturi.

„Vrea să prindă veveriția", ghici Eduard intențiile fetei.

Și simți că inima își întețește bătăile.

Tînărul cu pantaloni strîmți izbuti cu chiu cu vai să se agațe de crengile de jos. Veveriția sări însă într-un mesteacăn strîmb și mlădios, crescut aproape paralel cu pămîntul, și lunecă pînă în vîrf, unde se opri, clătinîndu-se nehotărîtă. În fața ei se afla un luminiș tăiat de o potecă și mărginit de un tufiș des.

Vassar înțelese că mica vietate o să sară imediat peste potecuță și o să se ascundă în luminiș.

Într-o clipă, fără să mai stea pe gînduri, își scoase surtucul și, cu el în mînă, se repezi înainte.

Din fugă, zări cum veveriția țîșnește din mesteacănul strîmb și zboară în salturi line, învălurate, prin iarba înaltă și uscată. Auzi țipete și, cu coada ochiului, văzu năpustindu-se spre el cîțiva inși, printre care licărea pata roză a unei rochii. Alerga, tăindu-i calea micului animal, căutînd să-l abată de la tufiș.

Veveriția făcu un salt înșelător într-o parte, dar Eduard, ghicindu-i intenția, i-o luă înainte. Apoi, desfăcînd surtucul ca pe o plasă, sări.

Deși buimăcit nițeluș din pricina căzăturii, strecură numaidecît mîna sub surtuc. Ochii i se dilatară, aținți: degetele simțiră atingerea unei blăni gingașe, înfiorarea unui trup mic și cald.

Gura lui Eduard se destinse involuntar într-un zîmbet naiv, triumfător. Se ridică și se îndreptă spre cei care alergau către el.

— Dibaci! aprobă Liivand, cu un aer de cunoscător.

Tinerii păreau rușinați. Unul dintre ei, cu obrazul plin de coșuri și cu o mustăcioară rară, își ștergea genunchii mînjiți. Roșcovana țipa entuziasmată și, cu palmele împreunate sub bărbie, se uita întrebătoare la Vassar.

— Ați vrut, se pare, să-l admirați pe acest mic spărgător de alune, zise el, întinzîndu-i Annei veveriția. Poftim.

Ea se îmbujoră de bucurie, întinse mîna, cu o pornire spontană, spre animal, dar numaidecît chipul ei căpătă o expresie îngrijorată.

— N-ați lovit-o cumva? Bărbații au un dezgustător instinct de vînător. Vor neapărat să prindă sau să împuște.

Îl privi cu un aer de dojană. Vassar zîmbi vinovat, neștiind ce să creadă. De înșelat, nu se înșelase. Nu fusese ea aceea care parcă își ieșise din minți din dorința de a pune mîna pe lighioana aceea drăgălașă? Numai și numai expresia zugrăvită pe figura ei îl făcuse să se repeadă după veveriță.

Încă emoționată, cu gura întredeschisă, Anna apucă veveriția, o lipi cu gingășie de obraz și murmură:

— Cum îi mai bate inimioara ! I-e frică sărăcuța de ea...

— O să fie o blană adorabilă pe gîtul dumneavoastră, se amestecă ironic Liivand. Evident, cu condiția ca Eduard să mai prindă o duzină. Vai, ce s-ar face bietele femei elegante, dacă n-ar fi pe lume vînători îndrăzneți ?

Unul din cei doi tineri, cu fața plină de coșuri, izbucni, prostește, într-un rîs zgomotos.

Fata se posomorî. Ochii ei îi cîntăriră plini de severitate pe zîmbăreții din jur.

— Vă înșelați, îi răspunse ea supărată lui Liivand.

Apoi, cu o mișcare bruscă se repezi la plopul cel mai apropiat și depuse animalul pe o crenguță.

O secundă veverița rămase nemișcată. Deodată, ca și cum și-ar fi recăpătat toate simțurile, fulgeră de-a lungul tulpinii în sus.

Liivand scoase un șuier asurzitor și veverița se făcu nevăzută în frunzișul des.

— Ia uite... Nici nu merita s-o prinzi, spuse dezamăgit, tărăgănînd cuvintele, tînărul cu coșuri pe obraz, adresîndu-se prietenului său.

— Ba, să nu vă fie cu supărare, eu cred că merita, bolborosi Liivand, cu obișnuitu-i zîmbet obraznic.

Înciudat, Vassar îi întoarse spatele.

— E o fată bună, rosti cineva cu glas scăzut, lîngă el.

Tînărul întoarse o privire piezișă către cel care vorbise. Era Härmas. Acesta o privea pe Anna, clipind cu un aer absent din genele sale albe ce păreau prăfuite.

— Sînt puține femei bune. Ea-i dintre cele bune, repetă cu convingere Härmas. Se vede numaidecît.

Anna se întoarse, bănuind că vorbeau despre ea, și pentru prima oară în cursul acelei zile, îl privi cu interes pe Vassar.

— Sînteți foarte viteaz și hotărît, grăi ea cu un surîs blajin și totodată șăgalnic. Nu v-ați supărat pe mine că am dat drumul veveriței ? Era doar prada dumneavoastră.

— Vai de mine !, se grăbi să răspundă el. Mi s-a părut că vietatea asta vă place.

Ea nu răspunse.

Eduard trecu alături de dînsa, făcînd cîțiva pași în tăcere. Se gîndea că femeia aceasta tînără e simplă și firească chiar și cînd tace.

— Toți tac, remarcă îmbufnată roșcovana. Cînd tac toți, se zice că s-a născut cineva.

Prietena Annei evita să se uite la Vassar. Se cunoștea de la o poștă că-i supărată.

Începură să-și croiască drum prin hățișul tufelor. Păienjenișuri diafane de funigei li se așezau pe față mîngîindu-le obrajii, lipin-

du-li-se de gene. Tocurile li se afundau din cînd în cînd în gropile săpate de cîrtiţe, de parcă ar fi nimerit în nişte capcane.

În poiană, acompaniată de o ghitară, cînta o femeie cu pieptul plin, îmbrăcată într-o rochie liliachie, cu un buchet de trandafiri artificiali prins de borul lat al pălăriei. Oamenii o ascultau adunaţi în jurul blocului imens de piatră.

Cîntăreaţa îşi frămînta violent mîinile mari şi muşchiuloase. Nu era plăcută la vedere, dar în schimb cînta cu sentiment. Avea un timbru grav, pornit din piept. De aceea cel mai potrivit lucru era s-o asculţi pe ea, dar să te uiţi la Anna Mänd.

O, ţărm de aur, ţărm de aur,
Cînd oare te vom întîlni ?...

Îndărătul umerilor ei largi se înălţau arborii înveşmîntaţi în mantia roşie-arămie şi galbenă de toamnă, peste care, în azurul strălucitor, pluteau norii, ca nişte pînze de corabie suprapuse.

Dar ţărmul încă nu se vede,
L-ascund talazuri mari cît munţii...

Ascultînd cîntecul şi privind pînzele albe, plutind pe cerul azuriu, şi copacii galbeni, ca şi cum de crengile lor ar fi atîrnat nişte reţele de aur, cei de faţă aveau sentimentul că undeva, departe, există ,aievea un ţărm de aur dorit, la care ar putea ajunge — oricît de greu ar fi — dacă ar dori-o din toată inima.

*

Seara coborîră pe chei ca să privească apusul soarelui pe mare. Jos aerul era altul. Simţeai în obraz o prospeţime umedă, stăruia un miros puternic de plase impregnate cu smoală, de plante acvatice putrede şi de solzi de peşte.

Incendiul crepuscular se topea deasupra mării. Cerul învăluit în ceaţă se răcea încet-încet. Pe ici, pe colo, printre copaci, scînteia marea, dar nu cu lumină vie, ci molcom, aidoma oţelului aburit în frig. Amurgul opac cuprindea repede aleile de tei de pe ţărm, grădiniţele din faţa vilelor, liliacul şi salcîmii.

— Ziua e foarte frumos aici, îi spuse Anna lui Vassar. Am fost pe aici vara trecută cu familia Overbeck. În parcul Konstantinovski se îngăduie accesul publicului ziua. Ce mai oranjerii, ce mai sere !... Canalul înaintează dinspre mare pînă la picioarele palatului.

Cîtva timp se plimbară agale pe sub bolta întunecoasă a aleii de tei. Din loc în loc zvîcneau scînteieri de ţigară, zăngăneau pinteni nevăzuţi, chicoteau femei.

— Nici acum nu-i urît, găsi de cuviinţă să spună Eduard.

Drumul o lua la deal. Într-o parte, tufişurile închipuiau pete de un negru intens, în obscuritatea serii. Tulpinile copacilor se conturau vag, ca nişte coloane la intrarea într-o subterană. Apoi drumul coti pe neaşteptate. Undeva, aproape, ţîrîia cu înverşunare un greier, de parcă ar fi tăiat aşchii de oţel.

— Un drum plin de mistere, glumi Vassar. Ori dăm de palatul *gnomilor* [1] pădurii, ori o să ne atace nişte tîlhari mascaţi...

— De ce spuneţi aşa ? remarcă ea. Se pare că dacă n-ar exista pe lume şi un sîmbure de mister, oamenii s-ar plictisi. Sau — mai ştii ? — poate că nici n-ar putea trăi fără el.

— Omul e chemat să descifreze toate misterele.

— Ba nu, se îndărătnici Anna. Misterul este necesar, pentru ca oamenii să nu se sperie de propria lor soartă...

Dar nu se mai adîncirăîn această controversă, fiindcă urcuşul se sfîrşi pe neaşteptate : aleea dădea într-un loc deschis. Aici era mai multă lumină. În faţa lor albea înceţoşată balustrada de lemn a podului, se auzea plescăitul lin al apei.

— Trebuie să fie un stăvilar şi un deversor, spuse el încordîndu-şi privirea. Iar acolo... Iată, se vede golful. Luminile acelea sînt ale Petersburgului ! Portul. Poftim, acesta-i ţărmul de aur, chiar el.

— Tot ce se poate... oftă ea.

Tăcură, cu privirile ispitite de lanţul de lumini din depărtare, care se oglindea în apă. Deasupra luminoasei panorame stăruia nimbul difuz, albăstrui, al oraşului imens.

— Mii de lumini, şi dincolo de fiecare din ele trebuie să se afle neapărat doi oameni fericiţi, reluă Vassar. Cînd doi oameni îşi dau mîna pentru toată viaţa, se face lumină. Asta-i legea vieţii. Lumina înseamnă un cămin, o familie...

Se uită la Anna. Chipul ei înfăţişa o pată albă în beznă.

Ea tăcu.

— Viaţa trebuie privită cu seriozitate, continuă Eduard. Oamenii se străduiesc să complice chiar şi cele mai simple adevăruri, mai cu seamă într-un oraş ca Petersburgul. Ei spun : „Prindeţi lumina fericirii, căci nu arde decît o singură noapte..." Cred că şi dumneavoastră aţi avut prilejul să auziţi asemenea fraze.

— De la cine să aud ? răspunse ea fără chef, evaziv.

— De la tot soiul de poeţi şi de pictori. Lor le place să vorbească aşa. Poate că şi domnul Liivand...

În glasul lui se deslueşea o notă neîndoielnică de ostilitate.

— Se pare că nu prea vă place el, observă pe un ton sec Anna. Liivand e ajutor de contabil, iar seara urmează cursurile de desen ale lui Stieglitz. E un om care munceşte şi nu un domnişor oarecare.

[1] *Gnomi* — personaje fabuloase din legendele unor popoare vest-europene ; pitici care trăiesc în adîncurile naturii, păzind comorile pămîntului.

— Vă cer iertare... Am spus și eu așa, prietenește, fără vreun gînd rău. Luminile sînt felurite. Uitați-vă la prospectul Nevski : un milion de lumini, și toate țipă despre bogăție și lux. Dar nu tot ce strălucește e aur.

De pe buzele ei se desprinse o undă de suspin.

— Poate că aveți dreptate, dar e timpul să mă întorc, căci altfel n-o să-l pot trezi de loc pe portar. Chiar și bucătăreasa o să se întoarcă devreme acasă și o să se culce. Sîntem lăsați liberi numai pînă la orele unsprezece seara.

— O, firește, nu trebuie să-l deranjați pe portar, oftă el comic. Ce să-i faci ?... Să mergem la gară. Să-i așteptăm doar pe Härmas și pe prietena dumneavoastră, Berta. Au rămas în urmă.

Făcîndu-și palmele pîlnie, el strigă după ei.

Dindărătul zidului negru și misterios de tăcut al arborilor, răspunsul nu veni însă numaidecît.

*

În gara Baltica se despărțiră.

Berta cea roșcată își luă rămas bun pe un ton sec de la prietena ei și de la Vassar. Taciturnul Härmas o conduse cu trăsura spre Piața de fîn pînă acasă.

Fără a se mai tocmi cu birjarul, Vassar își instală tovarășa de drum într-o trăsură și se așeză alături de ea. Calul porni în trap mărunt.

Surprinzîndu-i privirea îngrijorată spre ceasul gării, Vassar încercă să o liniștească.

— Am ajuns repede. Nu-i decît o oră de cînd ne aflam dincolo de golf, admirînd luminile orașului, și acum iată-ne chiar în mijlocul lor. Și de aproape sînt destul de interesante. Vi-e foame, probabil ? La intersecția dintre Voznesenskaia și Sadovaia se găsesc niște plăcinte minunate.

— Nu, nu, se împotrivi ea, pripit. Sînt îndată acasă. V-aș ruga însă... Aș vrea să cobor mai înainte, pe Bolșaia Morskaia.

— Cum doriți,

Se lăsă pe perna banchetei, care mirosea a transpirație de cal, puse picior peste picior și savură plimbarea cu birja pe arcuri, strălucirea și nimbul luminilor, vitrinele magazinelor încărcate cu fructe de toamnă, cu pepeni verzi și struguri.

— De vreme ce e firesc lucru să ai pretenții față de viață, trebuie să recunoaștem că în orașul acesta ea e destul de interesantă, grăi Vassar, cînd birja intră pe pavajul de lemn al bulevardului Voznesenski. Este în primul rînd frumos, și lucrul ăsta e destul de important. Omul nu se satură numai cu pîine : îi trebuie și frumusețe, iar aici frumusețe există din belșug. Dar lucrul cel mai minunat

este că cei ce cîrmuiesc oraşul nu pot stoarce bani de la oamenii simpli în schimbul admirării frumuseţii. E singurul bun pe care oamenii săraci pot să-l savureze gratuit.

Ea asculta uimită, examinîndu-l neobservată. Vassar o uimea fără încetare : era cu totul deosebit de tinerii pe care-i cunoştea. Aceştia se străduiau să lase impresia că sînt extrem de binecrescuţi. Nici unul din ei n-ar fi îndrăznit să se întindă alături de ea pe bancheta trăsurii într-o poziţie atît de neglijentă, picior peste picior, mai ales cu nişte cizme aşa de grosolane în picioare !

Pe de altă parte, fiecare căuta să-i atingă ca din întîmplare cotul, umărul, genunchiul, privirile lor aveau un soi de prelingere lipicioasă, în mişcările lor furişe mocnea o primejdie ascunsă. Îndărătul dulcegăriei aparente a cuvintelor lor, se vădea clar o îndrăzneală neexprimată, o permanentă necuviinţă.

Tînărul acesta se tolănise însă firesc şi liniştit alături de ea, ca lîngă o persoană oarecare, nu lîngă o fată frumoasă, curtată de o puzderie de adoratori cu o situaţie mult mai solidă decît a lui. Flecărea despre tot ce-i trecea prin minte şi tot ceea ce spunea diferea de conversaţia obişnuită a cavalerilor ei.

Îi asculta aproape înciudată glasul puţin aspru.

La Petersburg, spunea el, sînt, în general, multe lucruri instructive. E adevărat că nu toate-ţi sînt la îndemînă, dar totuşi, dacă ţii cu orice preţ, poţi să înveţi multe. În ceea ce priveşte distracţiile, aud că s-a amenajat o uriaşă Casă a poporului, cu tot soiul de numere de atracţie, o grădină zoologică, două circuri mari... Ea nu este amatoare de asemenea petreceri ? Dar distracţiile acestea sînt populare, şi cu poporul te simţi întotdeauna bine, ca între ai tăi. Trebuie să vezi totul. Atît de puţin îi trebuie uneori omului ca să se simtă mulţumit !... Petreceri de felul celei de azi s-ar cuveni organizate cît mai des. De un singur lucru cată să te fereşti : de singurătate. Nimic mai primejdios decît singurătatea, mai ales cînd te afli într-un oraş străin, unde nu cunoşti bine nici limba, nici obiceiurile. Poţi să dai în oftică şi să te prăpădeşti, aidoma unei plante răsădite pe pămînt străin. El, Vassar, e convins că aici s-a prăpădit destulă lume în felul acesta... Aici, în capitala asta nordică, vin să-şi caute norocul oameni de pretutindeni, din ţinuturile baltice, din Polonia, din Ucraina, din Caucaz. Pe lîngă toate celelalte, celor din sud le sînt dăunătoare ceţurile şi umezeala din Petersburg, îi pîndeşte tuberculoza. E bine că ea, Anna, nu înclină spre singurătate şi simte nevoia unei societăţi. Asta o poate salva. El speră s-o vadă sănătoasă şi veselă în viitorul apropiat, bunăoară, duminica viitoare...

La aceasta, ea roşi toată. Era prea de tot. Îşi îngăduie, se pare, să şi dispună...

Îngusta stradă Voznesenskaia coti spre cheiul Moika. Înaintea lor se înălța ca un colos negru, învăluit în ceață, catedrala Isaakievski.

— Aici am să cobor, zise ea apăsat. Mai departe mă duc singură. Spuneți să oprească !

— Cum doriți, acceptă el, nepăsător. O să merg și eu pe jos.

*

Feciorul și bucătăreasa nu se întorseseră încă. În antreu, Anna dădu peste mezinul Overbeckilor, un băiețandru de paisprezece ani, elev la *Peterschule* [1]. Își lingea buzele, și bărbia îi lucea.

Aruncînd o privire în bucătărie îl zări pe băiatul mai mare, Armin, elev la aceeași școală. Armin avea o mijire de puf blond pe bărbie, căpătase în glas îngroșări de bas, dezacordate adesea în falseturi stridente, și se înroșea ori de cîte ori dădea nas în nas cu Anna pe coridor.

Acum înfuleca o chiftea rece, ținînd-o de-a dreptul cu degetele. La vederea Annei, se ruși nă de-a binelea.

Uitîndu-se pe masă, Anna își dădu seama că, profitînd de lipsa părinților și a slugilor, băieții făcuseră ospăț în lege. Erau scoase din bufete nu numai platourile cu chiftele și plăcinte, dar chiar și borcanele cu miere și cu dulceață.

— Să pun cumva de ceai ? întrebă ea într-o germană stricată.

Băieții refuzară, dînd fuga la robinet să se spele pe mîini.

Cînd să se retragă, Armin încercă s-o ciupească de braț, dar ea îl amenință cu prosopul de bucătărie.

Liceanul o rupse la fugă ; înainte însă de a dispărea strecură capul pe ușă și întrebă viclean, mișcîndu-și buzele unsuroase :

— Unde ai fost, Annchen ? O să-i povestim bravului căpitan, logodnicul dumitale.

Apoi fugiră amîndoi, hohotind prostește ca niște copii.

Anna ridică indiferentă din umeri. În casele boierești se obișnuise cu atenția insinuantă pe care i-o arătau bărbații, nu numai feciorii domnului Overbeck. Cîți civili și militari nu întîrziau cu privirile asupra ei, cînd o însoțea pe *Frau* Overbeck la promenadele de dimineață de pe prospectul Nevski și din Grădina de vară, unde domni cunoscuți se opreau adeseori la cîte o șuetă cu *Frau*. Mai de mirare ar fi fost ca într-o bună zi să constate că nu mai întoarce nimeni ochii după ea. Știa că este frumoasă, în timp ce *Frau* Overbeck, pe lîngă că nu strălucea de frumusețe, nu mai era nici tînără.

[1] Gimnaziu din Petersburg pentru fiii claselor privilegiate, cu limba de predare germana.

Tropotul picioarelor se pierdu în camerele îndepărtate ale vastei locuințe. Anna rămase pe gînduri cîteva clipe, în antreu, aspirînd mirosul podelelor date cu ceară, al postavurilor noi, bine aerisite, și al frunzelor de palmier, miros caracteristic caselor boierești.

Deodată simți frecîndu-i-se de mînă ceva rece și umed. Tresări, dar imediat rîse încetișor : lîngă ea dădea prietenos din coadă un Saint-Bernard enorm.

— Ce-i, Hector ? Au uitat să-ți dea de mîncare ? întrebă ea cu glas lin.

Continuînd să dea din coadă, cîinele dispăru într-un colț slab luminat, de unde se întoarse cu o strachină goală în dinți.

Anna îl duse în bucătărie și-i dădu de mîncare. Apoi mîncă și ea la repezeală, fără să simtă gustul bucatelor, după care se retrase în cămăruța de lîngă intrarea de serviciu, care era rezervată — ei și bucătăresei — pentru dormit.

Trecînd printr-un coridor îngust, prin fața salonului, auzi înăuntru pe cineva strigînd cu glas scîrțîitor, bătrînesc :

— *Komm her, mein Lieber ! Komm her.* [1]

Și, pe un ton gîlcevitor :

— Bucă-tă-reaso, ceai... Bucă-tă-reaso !

Anna zîmbi. Recunoscuse glasul papagalului Mizzi.

*

Se cuibări sub pătura ușoară înfățată cu un cearșaf, devenit neplăcut de jilav în timpul zilei, și începu să se gîndească la noua sa cunoștință, la Eduard Vassar.

Pe măsură ce strecura prin ciurul memoriei tot ce-i spusese acesta, mirarea ei creștea.

În fond ce-i spusese Vassar ? Pur și simplu se amestecase fără nici un drept în treburile ei personale. Încercase să afle ce discută și ce o învață cunoscuții ei. O sfătuia cum să se poarte în capitală, deși ea se afla aici de doi ani, timp în care tot mai învățase cîte ceva, iar el abia sosise. Unde mai pui că nu știa boabă nemțește și, în general, arăta destul de necioplit.

Ba mai mult, își închipuise, se vede, că o fermecase cu totul, de vreme ce nici una, nici două, îi propusese să se revadă duminica următoare ! Un asemenea obraznic trebuia neapărat învățat minte.

Dar cu toate acestea, oricît ar părea de straniu, nu simțea nici ciudă, nici supărare pe Vassar. Dacă ar fi semănat cu ceilalți cunoscuți pe care îi avea, i-ar fi întors cu răceală spatele, fără a sta pe gînduri. Dacă alții, în locul lui, și-ar fi îngăduit să se poarte

[1] Vin-aici, dragul meu ! Vin-aici (în limba germană, în original).

cu ea așa cum se purtase el, i-ar fi pus imediat la punct. Și doar avea destui cunoscuți. Și nu simpli cunoscuți, ci suspinători, curtezani. Unul, un tînăr foarte fin, era vînzător la un magazin german de articole de galanterie ; altul, un holtei între două vîrste, era bucătar. Apoi un prăvăliaș mirosind a scrumbii, și în cele din urmă personajul cel mai de seamă : un marinar de cursă lungă din marina comercială, compatriot cu ea, care nu mai era la prima tinerețe, dar nici bătrîn : avea cam vreo patruzeci de ani. La el făcuseră aluzie băieții lui Overbeck. De cîte ori sosea la Petersburg, venind de la Hamburg sau de la Marsilia, se prezenta la ambasadă și îl ruga pe portar să o cheme. Chiar dacă nu era o frumusețe, marinarul arăta în orice caz foarte chipeș. Era înalt, cu pielea obrazului plesnind de sănătate și lucind de bine ce era ras. Purta încălțăminte elegantă, adusă din străinătate, și mirosea totdeauna plăcut a tutun de pipă și a săpun fin de toaletă.

Afară de acești curtezani serioși, se mai țineau scai de ea destui tipi care, în căutarea unei aventuri, aici o lingușeau, făcînd pe politicoșii, aici deveneau grosolani și obraznici. Toți aceștia, ca de altminteri și cavalerii serioși, îi trăgeau fățiș clopotele, deveneau slugarnici, încercau s-o amețească cu dansurile sau s-o îmbete. Unii mergeau pînă la a căuta să-i excite simțurile, dîndu-i ilustrate cu imagini aținătoare.

Anna rămînea rece. Se înșelau cu toții închipuindu-și că, folosind asemenea mijloace, îi vor pune la încercare senzualitatea adormită. Uitau că au de-a face cu o fată de la țară deprinsă a privi dragostea cu neprihănire și luciditate. Anna văzuse încă din copilărie, în mijlocul naturii, la animale, la păsări și la insecte cum se desfășoară dragostea, această curgere veșnică a veșnicei înnoiri. Ilustratele ieftine, indecente, înfățișînd imagini ale dezmățului, nu reușeau s-o tulbure. Întorcea capul plictisită și scîrbită.

Tuturora îl prefera pe marinar. Și asta nu numai pentru că era om de treabă, incapabil de a recurge, spre a-i suci capul, la procedee nepermise și ieftine. Marinarul era stăpîn pe sine și conștient de seriozitatea intențiilor sale. Visa să-și cumpere o căsuță lîngă Tallin și să se căsătorească. Avea ceva bani depuși la bancă, dar încă nu de ajuns. Problema era dacă Anna e sau nu de acord să-l aștepte.

Pînă acum Anna fusese de acord, cu toate că o cam neliniștea termenul neprecizat al realizării acestor proiecte. Pe de altă parte, ca o adevărată țărancă ce se afla, nu avea nici un fel de încredere în mare. Astăzi însă — simțea ea cu neliniște — se schimbase ceva.

Faptul că Eduard Vassar se deosebea de cunoscuții ei, o determina să-l privească altfel, să-l cîntărească cu altă măsură. Își aminti cu uimire că, de fapt, el rostise adevăruri foarte sănătoase, învă-

ţînd-o să aibă o atitudine serioasă faţă de viaţă. Părerile sale trezeau în conştiinţa ei ecouri din cele mai fierbinţi. Datorită firii sale, educaţiei pe care o primise şi situaţiei pe care o avea, năzuise întotdeauna spre trăinicie în viaţă.

Vassar o punea în gardă împotriva falşilor proroci. Oricît de necaz i-ar fi fost, era nevoită a recunoaşte că, într-un fel, el ghicise cam cum stau lucrurile : Liivand adusese vorba într-adevăr despre florile plăcerii. De necrezut lucru, dar cu toată necioplirea lui exterioară, tînărul acesta părea să se priceapă totuşi la viaţă şi la oameni. Mai mult încă : Anna nu putea să nu recunoască faptul că el îi vorbea nu ca un vînător de ocazii, ci ca un adevărat prieten.

Oftă descurajată : nu avea temeiuri să se supere pe Eduard Vassar. Nu avea şi pace !

Şi mai era ceva care o uimea şi o speria pe Anna, stîrnindu-i în suflet un simţămînt aproape superstiţios. O apropiere de acest tînăr îndrăzneţ şi necioplit părea inevitabilă. Instinctul ei de femeie îi spunea că nu se înşală.

Se iţise lîngă ea pe neaşteptate, netam-nesam, fără ca ea să-i fi dat vreun prilej, atunci cînd nimeriseră în cireada de vaci. După aceea, mai tîrziu, cînd cu veveriţa... De unde mai răsărise şi atunci ? Se năpustise ca un erete şi reuşise să pună mîna pe mica vietate doar cu mîinile goale, de rămăseseră toţi cu gurile căscate.

Dar lucrul cel mai uimitor se petrecuse în trăsură. Nu-i putea ieşi din minte cum se tolănise alături de ea, pe banchetă, slobod, nestingherit, picior peste picior, cu încălţămintea lui urîtă, scîlciată. Şi avea o asemenea expresie, de parcă ar fi ştiut, ar fi prevăzut că vor sta aşa, alături, întotdeauna, toată viaţa.

Înspăimîntată, Anna se ridică în capul oaselor şi se ghemui pe salteaua ponosită, cuprinzîndu-şi genunchii cu mîinile. Pătura alunecă de pe ea, dar nici nu simţi frigul. Nu cumva o să se întîlnească duminică cu Vassar ? Mai mult ca sigur că aşa o să fie.

„Ce-o mai fi şi asta ? O vrăjitorie ?“ se gîndi Anna puţin speriată.

*

Vassar aprinse o ţigară ; în lumina chibritului, pereţii camerei se desluşiră lămurit, parcă apropiindu-se. În geamul negru îşi zări ca într-o oglindă chipul cu pupilele mărite de un soi de excitaţie nervoasă.

Aprinse lampa cu petrol de pe masă, prevăzută cu un glob verde de sticlă, trase perdeluţa de stambă peste geam şi rămase în picioare, cufundat în gînduri.

Încă îi mai răsuna în urechi tropotul cailor, iar în faţa ochilor îi stăruia o siluetă de femeie, profilată palid în lumina felinarelor

cu gaz. Simţurile lui Eduard nu mai fuseseră răscolite nicicînd cu atîta putere şi ascuţime ca acum. Auzea clar trîntindu-se poarta pe care o încuia portarul, deslușea clipocitul apei ce picura de partea cealaltă a peretelui, tic-tacul ceasornicului din buzunarul vestei. Vedea cu o extraordinară precizie desenele unor flori albastre nemaiîntîlnite în natură, şi privirea îi zăbovi îndelung, într-un soi de năuceală absentă, asupra lor, pînă ce fu în stare să priceapă că avea în faţă doar un perete, pe care era lipit destul de stîngaci un tapet din cele mai ieftine. Un perete obişnuit, şi nimic mai mult.

Ciudat... Ce drum lung şi uimitor străbătuseră pe şesurile ruginite de toamnă, pe sub copacii galbeni ! O femeie cîntase în pădure despre ţărmul de aur... Pe drumul acesta el prinsese micul animal sperios, iar Anna îi dăruise minusculei lighioane viaţa... Iar acum... Acum nu i se ridica înaintea ochilor decît un zid mort, de piatră...

Într-un tîrziu, trezit din visare, Eduard îşi dezbrăcă haina şi scoase de sub pat o valiză de pînză deasă, impermeabilă, vopsită într-o culoare cenuşie. Descuind încuietorile cu o cheiţă pe care o păstra în vestă, deschise capacul şi începu să înşire pe pat conţinutul : rufe, mărunţişuri, obiecte de toaletă. După ce dădu de fundul dungat al valizei, meşteri cîtva timp la stinghiuţele laterale, şi deodată fundul se desprinse. Dedesubt, despărţit prin nişte cercuri interioare, mascate, se dezvălui vederilor un alt fund.

Ieşiră la iveală nişte broşurele cu coperte de hîrtie ieftină : „Programul de la Erfurt", „Manifestul Comunist", „Pofta vîndută" a lui Lafargue [1]...

Uitîndu-se gînditor la toate acestea, cotrobăi prin cărticele şi scoase un plic obişnuit, cenuşiu, destul de umflat. Din el, trase cîteva scrisori aşternute cu un scris mărunt, feminin, şi o fotografie mică, lipită pe carton. Apropie fotografia de lampă. Din poză îl privea o femeie tînără, cu trăsăturile feţei mărunte şi neregulate, cu o cută amară în colţul gurii. Vederea acestei cute îl cufundă într-o profundă meditaţie.

Gura Klaarei Korb i se păruse întotdeauna puţin molîie, exprimînd lipsă de voinţă. Cu toate acestea, cît de cutezător o auzise vorbind despre luptă, despre soarta revoluţiei, despre viitor !... De cîte ori, în toiul cîte unei dispute aprinse, nu-i revedea chipul înflăcărat ! Unele întîmplări din zilele revoluţiei din 1905 erau atît de vii în amintirea lui, de parcă ieri s-ar fi petrecut. Se aflau împreună la o întrunire ţinută într-o pădure de pini din Nõmma. Se adunaseră vreo zece mii de oameni din Tallin. Luaseră cuvîntul

[1] *Lafargue Paul* (1842—1911) — eminent socialist francez, propagator al marxismului, militant activ al mişcării muncitoreşti internaţionale, unul din fondatorii Partidului Comunist din Franţa.

numeroși vorbitori. Vorbise și el, cățărat pe un bloc de piatră acoperit cu cetină de pin. În timp ce vorbea, o observase jos, în primele rînduri. Klaara își mușca buza inferioară de emoție. Cînd printre ramurile pinilor se zăriseră șepcile vardiștilor și începuseră a se agita copoii îmbrăcați civil, el descărcase revolverul în aer, ca să abată atenția polițiștilor și să le dea timp vorbitorilor să dispară. Revolverul îl azvîrlise.

„Fugi !" îi strigase după aceea ei. Dar ea nu plecă. Cu ochii dilatați de neliniște, se uita la el, la ceea ce se apropia de el, la ceea ce el nu vedea... Fusese de ajuns însă doar o singură clipită pentru ca Eduard să vadă oglindită în ochii ei primejdia care-l amenința. Mai tîrziu, pe cînd se afla în închisoare, se gîndise mult' la această uimitoare privire de femeie.

De pe buzele ei palide, severe, nu scăpase niciodată vreun cuvînt pe care Eduard să-l fi putut interpreta drept o mărturisire ; și nici el nu-i vorbise despre vreun sentiment oarecare.

Deși tovarăși de luptă, nu ajunseseră niciodată pînă la destăinuiri. Cu toate acestea Eduard nu se putea elibera nicidecum de simțămîntul inexplicabil de vinovăție pe care-l resimțea ori de cîte ori se uita la chipul de pe fotografie.

Dar nimic, nici simțămîntul de vinovăție, nici amintirile dragi, nu-i puteau șterge din viață ziua de azi. Dimpotrivă, cu cît se silea să-și aţintească mai mult privirea pe portret, cu atît mai limpede îi răsăreau în minte trăsăturile viguroase, rotunjite, ale Annei Mänd cu privirea ei stranie, luminoasă, a unor ochi albaștri, izvorînd de sub sprîncenele întunecate.

*

Plecaseră la lucru împreună, prin dimineața cenușie, îmbibată de o pulbere lichidă. Înainte mergea Vassar, vioi, cu pași sprinteni. Alături de el, măsurînd cu picioarele sale lungi trotuarul lunecos, pavat cu dale, pășea Härmas. Janov, abia reușea să se țină după ei. Mergea în urma lor, cu pasul nesigur, umflat la față și bombănind.

— Cînd e vorba de apărat interese obștești, toți se adresează lui Janov. Toți au ascultat muzică, dar cînd a trebuit să fie cărat gramofonul acasă — nici unul ; parcă i-ar fi înghițit pămîntul... Cred și eu, cui nu i-ar plăcea să prindă cu pălăria o veveriță aurie în rochie roză ?...

— Cu vestonul a prins-o, îl corijă pedant Härmas.

— Tot un drac, mormăi Janov supărat. Ce mi-e pălăria, ce mi-e vestonul ? Chestia-i că de gramofon au uitat. Și acum ?... Pîlnia turtită, arcul spart... Jumătate din discuri le-a făcut praf nu știu care ticălos. Iar paguba cine o suportă ? Janov, săracul !... Joc cinstit e ăsta ? Și ce-oți fi alergînd așa ?... Parcă v-ați duce la

cîrciuma de după colț... E luni, nu sîmbătă. Mă rog, pe Vassar îl înțeleg. A dat strechea în el, de-aia e așa iute de picior.

— De dividendele stăpîntului avem noi grijă, spuse Vassar, pe care-l enerva bombănitul lui Janov. Să nu întîrziem la lucru.

— Bine că ai mai născocit un cuvînt : di-vi-dend. Janov sughiță disprețuitor. Spune simplu : cîștig. Asta o pricepe și un tătar. El, nu ! Di-vi-dend... Prea multă deșteptăciune pe capul tău, Eedi. Și știi care-i cauza ? Prea citești mult noaptea. Mammi se plînge că nici nu mai prididește cu turnatul petrolului în lampă. Și ce tot citești ? Despre problema muncitorească, nu-i așa ? Ehei ! Crezi că Janov e prost, că nu înțelege ? Janov vi-e părinte și frate, numai că nu-l apreciați voi. Dă-ne și nouă, mie și lui Härmas, să citim. Doar ne interesează și pe noi problema muncitorească. Nu ține lumînarea ascunsă.

— Ce cărți ? ridică Vassar din umeri. Am „Aventurile lui Sherlock Holmes", pot să v-o dau. Și apoi v-am dat cartea despre pofta vîndută. V-a plăcut ?

— Aia cu ăla care s-a îndopat pînă a murit ? E atît de interesantă, măi frăție, încît am vrut s-o citesc și lui mammi. Ce-ar fi să-mi vînd într-adevăr cuiva pofta, hai ? Nu m-aș lăsa ars așa de ușor. Și ce mai mîncăruri ! Să tot înfuleci și să bei ! Măi frate Härmas, astea nu-s plăcinte cu varză. Gustările cele mai scumpe, vînat, delicatese. Și toate — stropite cu șampanie. Oh ! Marțipan cu marmeladă de pere, nu altceva !

Tot vorbind, Janov gesticula dezordonat, ca în prada unei mari tulburări.

— Mda, încuviință Härmas, pe gînduri. Și eu aș fi încercat. Eu unul oricît aș mînca, tot nu mă îngraș. Cu un stomac ca al meu, cred că pînă și Berens ar ajunge la sapă de lemn.

— St ! Janov îl amenință cu degetul. Asta să n-o mai spui. Vezi strada asta ? Și întinse arătătorul de-a lungul străzii lungi și drepte, pierdută în adîncul cetei petersburgheze și animată la ora aceea doar de zarzavagii și de covrigari, care își împingeau grăbiți cărucioarele încărcate. Berens poate să cumpere toată strada asta.

„Sînt, totuși, niște prostănaci..." își cîntări Eduard tovarășii de drum, privindu-i ironic.

Pînă atunci se purtase oarecum rezervat față de meșter. De cîte ori i se întîmplase să fie pe punctul de a se statornici în părerea că Janov e doar un flușturatic și nimic mai mult, un om slab de înger și sărac cu duhul, acestuia îi scăpa cîte o frază neclară, cu două înțelesuri, care-l făcea să rămînă mult timp pe gînduri, întrebîndu-se dacă nu cumva i se păruse. Iar Janov flecărea și iar flecărea, primind cu seninătate să fie luat peste picior pe motivul

că ar fi simplut și credul. „Nu, nu-i decît un palavragiu...", hotărî și de astă dată Vassar în sinea lui.

Härmas — se convinsese de asta — era sfînta naivitate în carne și oase. Juca însă așa cum îi cînta meșterul, de aceea Eduard găsise de cuviință să-l țină și pe el deocamdată la distanță.

Le dădea cărți, însă ușoare, cîte ceva despre sărbătorirea lui 1 Mai, de exemplu, dar și asta le-o strecura o dată cu un Conan Doyle[1] făcut ferfeniță.

Capitolul III

Trecu marți, trecu și miercuri, tot cu gîndul la Anna Mänd. Joi, Eduard primi răspuns la scrisoarea pe care i-o trimisese încă de luni.

Răspunsul, scurt, doar două rînduri, cu un scris neregulat ca de școlar, nu conținea altceva decît consimțămîntul de a se întîlni cu el duminică, ziua, în fața circului „Modern". Dar consimțămîntul acesta îi cășună lui Vassar multă bătaie de cap. Gîndea anume că s-ar cuveni să se înnoiască cu cîte ceva. Poate că ar fi fost cazul să-și cumpere din leafa de sîmbătă niște ghete înguste de șevro. În orice caz trebuia să-și ia mănuși și un fular de mătase.

Afară de aceasta, era nevoie ca fără întîrziere să-și dea la spălat cămășile.

Dar pînă duminică se petrecură în viața lui evenimente atît de neprevăzute, încît pentru o vreme, deși scurtă, nu mai fu chip nici măcar să se gîndească la Anna.

*

La uzină, Vassar făcuse o cunoștință plăcută : un om interesant. Eduard îl remarcase încă din primele zile de lucru, cînd se întîlnea cu el întîmplător ba la ghișeul magaziei de scule, ba în semiobscuritatea spălătorului, acest original club muncitoresc, în care se istoriseau anecdote pipărate sau întîmplări hazlii petrecute la cîte un chef. Povestirile erau presărate din belșug cu înjurături de mamă, usturătoare ca săpunul verde cu care muncitorii își spălau mîinile.

Vassar băgase de seamă că deși Serghei Andreevici Soldatov, cum îl chema pe noul cunoscut, se amesteca și el cîteodată în aceste tăifăsuieli, nu lăsa cîtuși de puțin să-i scape vreo vorbă murdară.

[1] *Doyle A. C.* (1859—1930) — scriitor englez, celebru autor de romane polițiste.

Asculta, zîmbind rece, cu un surîs batjocoritor pe buze, apoi răspundea și el cu cîte o glumă, nu grosolană însă și fără a jigni pe cineva.

Era și plăcut să-l privești : de statură mijlocie, uscățiv, dar nu slab, cu mișcări îndemînatice și line. Avea fața nu prea curată și palidă, cum o au îndeobște muncitorii din fabrici. O luminau doi ochi cenușii, inteligenți, așezați sub niște sprîncene groase și arcuite. Părul castaniu al sprîncenelor era ușor cîrlionțat, amănunt nu prea obișnuit, dar în schimb plăcut : părea să dezvăluie o fire mărinimoasă, cutezătoare, avîntată. Își rădea mustățile și barba, și asta îi ședea bine, dînd chipului său, cu fruntea teșită, o expresie de severitate și curățenie.

Eduard nu-și mai amintea bine în ce împrejurare făcuse cunoștință cu Soldatov. Se prea poate ca acesta să-i fi dat cel dintîi bună ziua. Apoi intraseră în vorbă cu un prilej oarecare. Făcuseră haz de conferința unui profesor care căuta să demonstreze că alcoolul este folositor popoarelor nordice.

Cu timpul Soldatov începu să zăbovească din cînd în cînd pe lîngă strungul lui Vassar. Se uita cum lucra acesta, spunea un cuvînt, două, apoi se depărta cu un zîmbet fin pe buze. După ce pleca, Eduard rămînea vreme îndelungată cu un simțămînt ușor, plăcut, ca și cum ar fi răsărit soarele în fereștI.

O dată, cînd unul dintre muncitorii uzinei avusese un accident și — pentru a-l ajuta — se lansase în atelier o listă de subscripție, Vassar își scrisese întîmplător numele alături de acela al lui Soldatov. Aruncînd o ochire la suma subscrisă de acesta, pusese și el, fără a mai sta pe gînduri, aceeași sumă.

Atunci Soldatov șoptise ușor și simplu :

— Mulțumesc, tovarășe...

„Tovarășe"... La auzul acestui cuvînt, Eduard tresări.

„E în mișcarea muncitorească, își spuse mai tîrziu, chibzuind asupra acestui fapt. Cu neputință să nu fie. Cu chipul ăsta, cu felul lui de a fi, cu zîmbetul ăsta... «Mulțumesc, tovarășe...». Cuvintele astea, pline de atîta înțeles nu le poate rosti decît acela care nu întîmplător le folosește, și nu pentru prima oară..."

Uneori avea impresia că recunoaște la Soldatov trăsături cunoscute, de parcă l-ar mai fi întîlnit înainte undeva. Vassar avusese prilejul să cunoască tipul acesta de meșter rus, om cu scaun la cap, trecut printr-o serioasă școală a vieții, la Tallin, în anii revoluției. Solii credincioși, dar anonimi ai revoluției, apăreau de undeva, de dincolo de Narva, de pe malurile Nevei, în vestoane negre și cămăși ruse sobre și albe, ca păsările iuți de mare care se roteau înainte de furtună în rada Tallinului, aducînd cu ei apeluri tulburătoare,

sprijin frățesc muncitorilor din Kopli [1], și înălțînd steagurile roșii ale răscoalei pe vasele de război.

„Da, da, tovarășe Soldatov, ești ca pasărea care prevestește zbuciumul furtunii. O singură uitătură să-ți arunce omul, și te și citește, cugeta zîmbind Eduard. Pregătește-te așadar să întîmpini multe. Ești numai clocot și zbucium, cum sîngele-i pururea roșu iar apele mării veșnic sărate..."

*

Vineri dimineața, trecînd pe lîngă Vassar, care lucra la strung, Soldatov îl salută, apoi se uită cu luare-aminte la piesa pe care acesta o strunjea și, fără a scoate o vorbă, se depărtă, surîzînd fin, ca de obicei, de parcă s-ar fi adresat propriilor sale gînduri.

În pauza de la prînz se întîlniră din nou la poartă, unde muncitorii ieșeau să cumpere chifle din coșurile împletite ale precupețelor.

— Ascultă, Eduard Janovici, i se adresă deodată Soldatov. Cum îți petreci timpul liber ? Bunăoară, mîine, sîmbătă, după baie ? La cîrciumă se pare că nu prea te duci ?

— Joc șah sau loto...

— Ce-ar fi să vii mîine seară pe la mine ? îl invită pe neașteptate Serghei Andreevici. Stăm de vorbă, cîntăm... Îți place muzica ?

— Da. Numai că nu știu să cînt.

— Atunci ai să te mulțumești să asculți... Nu sîntem nici noi cine știe ce cîntăreți. E — cum să-ți spun ? — ziua mea de naștere. O să fie doar taică-meu și vreo doi-trei prieteni. Dar să nu-mi vii cu vreun cadou, înțelegi ? O să facă nevastă-mea niște plăcintă... Vii ?

Măgulit, Eduard făgădui. Cum era să refuze un om așa de plăcut ? Și apoi, în sinea sa aștepta de la această vizită ceva cu totul deosebit.

*

Serghei Soldatov locuia destul de departe, în Lesnoi, într-una din casele de lemn, răspîndite printre grădinile de zarzavat desfundate de ploi. Eduard ajunse către asfințit. În prag, trebui să se șteargă îndelung pe picioare, ca să dea jos calupurile de noroi de pe cizme. Intră apoi într-o tindă întunecoasă și, pipăind pereții aspri de scîndură, urcă niște trepte, orientîndu-se după o dîră subțire de lumină. De sus se auzea murmur de glasuri și zdrăngănit de ghitară.

Dîra luminoasă se lăți deodată, devenind ușă. În chenarul ei se arătă un cap bălai de femeie, pieptănat lins ; glasul ei, pornit din piept, îl preveni grijuliu :

— Fereşte capul, să nu te lovești.

De după fusta-i neagră răsări o fetiță cu codițele întinse țeapăn.

[1] Cartier muncitoresc din Tallin.

Vassar intră într-o bucătărie cu aerul încins, mirosind a plăcintă și a podele proaspăt spălate. Pe o ușă, care dădea într-o cameră vecină, ieși Serghei Andreevici îmbrăcat într-o cămașă rusească albastră, proaspăt călcată.

— Ne-ai găsit ? Foarte bine. Scoate-ți paltonul și ia loc ! Fă cunoștință : nevastă-mea, Polina, și fetița mea, Sașa.

Mîini calde de femeie îi luară pălăria. Intrînd în camera din care ieșise Soldatov, Vassar se pomeni în fața mai multor bărbați așezați în jurul unei mese.

— Iată-l pe taică-meu, făcu prezentările stăpînul casei. Pe lăcătușul nostru, Prohutin Semion Grigorievici, îl cunoști probabil. Iar ăsta-i Vanea Kosinov, prietenul meu de la San-Gally. Și acum, Poliuşka, poți pune masa.

Tatăl lui Soldatov se ridică în picioare. Părea amenințător de înalt. Avea însă o privire blajină, care izvora lin pe sub sprîncenele-i sure, și o barbă căruntă, rară. Pe lăcătușul Prohutin, un munte de om, cu un ciuf castaniu, aspru și des, Vassar îl întîlnea adesea în atelier. Kosinov, un om între două vîrste, mic și îndesat, tare ca o nucă, cu o față rotundă, zîmbăreață, lăsă ghitara și-i întinse binevoitor palma-i cu degete scurte.

După cîteva clipe, Vassar se afla la masă, alături de tatăl lui Serghei Andreevici.

— Așadar, ești din Revel ? începu acesta domol. Nu cunosc, n-am fost pe acolo. Se spune că-i un oraș curățel, îngrijit, are un aspect cam nemțesc, dar cu toate astea e tot Rusia. Rusia e întocmai ca marea, primește toate rîurile. Nu refuză nimănui pîine. În Rusia e de lucru și de îmbucat pentru toată lumea, iar cu poporul nostru se poate trăi în pace, Eduard Janovici. Nu sîntem un popor trufaș, respectăm orice nație, chiar și pe evrei...

— Lasă osanalele, taică, se auzi glasul ironic al fiului. De pogromuri ai uitat ? Unii respectă, dar alții nu. Poporul muncitor, intelectualii ruși înaintați, da, respectă ! Libertate pentru toți : pentru ucrainieni, pentru polonezi, armeni, estonieni. De aceea și vin în mișcarea generală rusă oameni de toate naționalitățile. Drept e sau nu ?

„E apropiat de mișcare", își spuse iar Vassar, cine știe pentru a cîta oară. La întrebarea pe care Soldatov i-o adresase direct, zăbovi însă o clipă cu răspunsul, aruncă o privire fugară gazdei și dădu din cap.

— Drept.

— Dar ia fii bun, te rog, și ospătează-te, schimbă tonul Serghei Andreevici, devenind glumeț. Taică, ia toarnă-i un păhărel lui Eduard Janovici.

Polina aduse un castron cu cartofi aburinzi, apropie de Vassar talerul cu varză călită, gătită cu ulei și presărată cu zahăr tos. Vassar gustă. Îi plăcu. Privi apoi pieziș, neîncrezător, la o strachină, în care se afla ceva ce aducea a hrean ras.

— Poftiți. E ridiche rasă, cu ulei, îl îmbie prietenos Polina. Gustă și ridiche. Și asta-i plăcu.

Serghei se ridică, luă ghitara din mîinile lui Vanea Kosinov, ciupi cu putere coardele și, cu o expresie de seriozitate pe față, începu să cînte cu glas așezat :

Caii peste stepă
Zboară, pier în zări ;
Viscolul năprasnic
Urlă-n depărtări...

Ascultînd glasul acesta de tenor, oarecum voalat, ușor răgușit, Eduard Vassar se gîndi că fără această răgușeală plăcută, cîntecul n-ar fi avut un asemenea farmec. Închise ochii, imaginîndu-și o cîmpie troienită, cai albiți de viscol, un om căzut în năpastă...

Serghei Soldatov îi plăcea tot mai mult.

Privirea lui Eduard se opri întîmplător pe chipul prietenului lui Serghei, cel de la San-Gally, care semăna într-un fel cu un marinar deghizat. De sub pleoapele plecate ale acestuia, printre genele scurte și pîrlite, albul ochilor abia strălucea. După freamătul buzelor întredeschise, Vassar pricepu că Kosinov îl acompania molcom pe Soldatov.

Fără a se uita la cineva anume, Serghei cînta cu un aer posomorît și sever :

Soțioarei mele
— De-i vorbi cu ea —
Spune-i că acasă
Nu m-o mai vedea...

Cînd ultimul acord se stinse, toți se uitară întrebători unul la altul.

— Cîntecul ăsta nu se prea brodește cu ziua de azi, observă bătrînul, întinzînd mîna după sticlă.

— Cine știe ? Poate că totuși e potrivit, zise enigmatic Prohutin și zîmbi visător.

Mai goliră cîte un pahar. Convorbirea se însuflețí.

Serghei se așeză lîngă Vassar și îi spuse încet :

— Mă uit la tine, Eduard Janovici, şi mă gîndesc că nu de bine ai lăsat Revelul tău şi ai venit la noi. N-am dreptate ?

Vassar îl privi tăcut.

— Cred că am dreptate, urmă Serghei, şi adăugă mai încet : să nu te temi de noi şi să nu te îndoieşti de mine : sîntem pentru cauza muncitorească. Şi cred că nici tu nu ne eşti străin.

— Am simţit şi eu pe propria-mi piele sabia de dragon, răspunse Vassar. Noroc că a fost doar cu latul.

Mustăţile i se zbîrliră ca de supărare.

— Aşadar, ai primit botezul, dădu din cap cu mulţumire Serghei. Dar ia spune, concetăţeanul tău, Janov, meşterul nostru, nu ţi-e cumva din întîmplare rudă ?

— Nu ! făcu mirat Vassar. Cum o să-mi fie rudă ? Dar ce-i cu el ?

În ochi îi aburi o undă de îngrijorare. Îndărătul cuvintelor lui Soldatov — simţi asta numaidecît — se ascundea ceva care nu era a bună.

— Eduard Janovici, vreau să te previn de un lucru : Nu-ţi băga prea mult în cîrd cu ăsta. E un linge-blide. Se presupune că-i pîrăşte pe oameni la direcţie. Ai înţeles ?

Lui Vassar i se zbătu, înfiorată, o falcă.

— Dar asta încă nu-i totul, îl privi Serghei cu înţeles. Uite, de cîte ori trec pe la tine, văd că lucrezi la nişte comenzi care nu-s de fel ale noastre, nu-s ale lui Berens.

— Cum adică nu-s ale lui Berens ? întrebă Vassar, crezînd că nu auzise bine. Dar ale cui ?

— Întocmai cum îţi spun. Nu-s ale lui Berens, şi aici e buba. Janov primeşte comenzi în particular, iar tu slugăreşti la el. Vrem să te punem, cum se spune, în gardă, pentru orice eventualitate. În chestia asta poţi s-o păţeşti.

Vassar păli şi aruncă în jur nişte priviri de parcă ar fi căutat ajutor.

Bătrînul Soldatov tăifăsuia cu însufleţire în capul mesei cu Vanea Kosinov şi nu-i băga în seamă. Prohutin, care se vede că auzise cuvintele din urmă ale lui Serghei, îl privi serios şi compătimitor pe Vassar, dînd afirmativ din cap.

— Aşa-i cum spune Serghei. Janov îşi alege oameni credincioşi şi lucrează cu ei comenzi particulare. Îi ia la el acasă drept chiriaşi şi îşi face din ei argaţi. Şi Härmas tot slugă la el e. Trebuie să-i venim de hac lui Janov ăsta, zău aşa.

— Am să-l denunţ, îşi reveni Eduard.

Serghei clătină cu îndoială din cap,

— Ştii ce-o să se întîmple atunci ? De necaz, Janov are să te încondeieze şi el pe tine, declarînd că ai ştiut. Înţelegi ? Chipurile

ai ştiut şi l-ai ajutat cu bună ştiinţă. Crezi tu că direcţia o să-şi mai bată capul ca să afle adevărul ? De ce să suferi tu ? Nu, în chestiunea asta trebuie născocit un şiretlic mai mare.

*

Vassar se întorcea acasă croindu-şi drum prin bezna de nepătruns, spre bulevardul Sampsonievski. Înaintea lui tremurau ici şi colo lumini vii. În jurul lor bezna părea şi mai adîncă. Vîntul izbea crîncen în obraz, smucea poalele paltonului. Sub picioare fîşîiau buruienile uscate. La un moment dat Eduard rătăci drumul strîmt ca o potecă de ţară. Căutîndu-l nimeri într-o grădină de zarzavat împrejmuită cu un gard din petice de tablă ruginită, cît pe-aci să ajungă într-un şanţ. Enervat, o apucă de-a dreptul spre luminile din zare, călcînd peste straturi, trecînd peste maidane şi prin curţile din spatele caselor. Ocoli nişte magazii de piatră, cîteva garduri şubrede şi nişte ferestruici chioare, slab luminate, părînd a fi montate nu în pereţii caselor, ci chiar în gardurile negre şi jilave.

În depărtare, dincolo de Lesnoi, unduia o văpaie uşoară, de parcă ar fi strălucit Calea lactee. Acolo se aflau cartierul Petersburg şi insula Vasilievski, unde trăia preacinstitul patriot şi binefăcător Janov...

Gîndul la Janov îl tulbura pe Vassar.

Îi reveneau acum în minte unele amănunte pe care înainte nu le băgase în seamă, într-adevăr meşterul primea acasă vizita unor indivizi cu aer destul de şiret. Cînd îşi făceau aceştia apariţia, el se ridica de la loto şi pleca împreună cu ei, se vede că la vreo cîrciumă.

Pe neaşteptate, în memoria lui Eduard se închegă încă un amănunt : o dată, umblînd la valiză, descoperise nişte zgîrieturi ascuţite la suprafaţa încuietorii. Atunci nu le acordase nici o însemnătate. Acum însă, amintindu-şi de ele, rămase pe gînduri. Era greu de presupus că Janov reuşise să deschidă valiza. Fratele său Herman, meşterise la ea nişte încuietori secrete. În orice caz, cu un ac de păr nu putea fi deschisă. Dar ce căutase Janov, ce-l putea interesa în valiză ?

De cîteva ori îi dăduse să citească cîte ceva despre problema muncitorească. Adevărat, erau doar nişte lucrări nevinovate, dar important e că i le dăduse. Nici atît n-ar fi trebuit să facă.

Bine-l mai prostise binefăcătorul şi patriotul ăsta ! Îl prefăcuse în argatul său personal, pe el, Vassar, muncitor cu destulă minte, citit, cu o oarecare experienţă a vieţii. Şi asta încă nu era totul. Mai făcuse din el şi un pungaş. Abil, nimic de zis. Foarte abil... Nu i se mai întîmplase pînă atunci să fie amestecat într-o poveste atît de murdară.

Își plimbă ochii cu un simțământ aproape superstițios pe fîșia de lumină către care se îndrepta. Multe se așteptase să pățească la Piter, multe îi trecuseră prin minte, afară de posibilitatea de a se trezi vîrît într-o istorie aproape penală, din care nu era prea ușor să ieși cu fruntea sus. Nimic de zis, la grele încercări îl supune Petersburgul, scoțîndu-i în cale asemenea șarlatani !

„Cu toate acestea am întîlnit și oameni ca Serghei Andreevici, ca Härmas, ca Anna", își aminti el numaidecît. Cum de-i putuse uita ?

Se opri un pic ca să mai răsufle.

„Unde-oi fi alergînd ca un nebun ? își reveni el în fire, ștergîndu-și sudoarea rece de pe frunte. Înot pînă la genunchi prin noroaie și clisă. Poftim !... Mi-am pierdut și un galoș... Cum oi fi reușit să-l pierd ? Ia mai bine să-mi revin eu și să mă liniștesc. Deocamdată nu-i nimic pierdut. Trebuie doar să scap cît mai degrabă de Janov. Numaidecît !"

Își lumină drumul cu un chibrit, se apropie de un șanț și se spălă cît de cît de noroi. Smulse apoi o șipcă dintr-un gard și, sprijinindu-se în ea, porni mai departe, orbecăind prin noapte.

*

Piotr Arkadievici Smaghin, un șaten chipeș, voinic, purtînd o șapcă de student cu bordură de catifea, trecea agale prin pasajul pavat cu lemn al atelierului. Privirea lui aluneca distrată, dar binevoitoare, peste spinările muncitorilor aplecați deasupra strungurilor.

Ajungînd la colț, se opri pe placa turnantă a liniei ferate, luă o înfățișare preocupată și, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva, aruncă o uitătură severă în jur.

Pentru cine nu-l cunoștea, Smaghin apărea drept tipul șefului întreprinzător, care dintr-o singură aruncătură de ochi e în stare să cuprindă întregul atelier lung și scund, cu zeci de strunguri și numeroși oameni, deslușind totodată mișcările fiecăruia, aidoma unui păstor cu experiență, obișnuit a-și cunoaște dintr-o mie fiecare oiță.

Muncitorii atelierului mecanic nu se lăsau amăgiți însă de poza impunătoare pe care și-o lua inginerul. Și aveau dreptate.

Într-adevăr, cu toată înfățișarea sa preocupată, în clipa aceea Piotr Arkadievici nici nu rezolva cine știe ce problemă complicată de producție, nici nu se pregătea să-i tragă cuiva vreun perdaf.

Pășind de-a lungul liniei ferate înguste, el reconstituia în minte amănuntele vii ale zilei precedente petrecute într-o casă interesantă, unde se adunase mult tineret, se cîntase și se dansase. O brunetă veselă îl tachinase tot timpul cu fel de fel de vorbe de duh. Acum se gîndea la toate înțepăturile ei și găsea răspunsuri la fel de spiri-

tuale, regretînd însă din inimă că era prea tîrziu ca să mai facă uz de ele.

Rotirea rapidă, egală, a arborilor de transmisie, plescăitul monoton al curelelor, îi abătură curînd gîndurile, îndepărtîndu-le de imaginea provocatoarei brunete : în cap i se făcu un gol uşor şi plăcut, uruitul regulat al atelierului se prăvăli ca o cascadă în golul acesta, tîrînd după sine frînturi de gînduri şi de impresii confuze.

„În fond, oamenii subapreciază însemnătatea organizatorică a tehnicii, medita el alene. Iată, mecanicul-şef a pus în mişcare arborii de transmisie pentru un număr determinat de rotaţii, şi deodată, ca la o poruncă, toate strungurile şi, o dată cu ele, sute de oameni îşi potrivesc după aceste rotaţii, în acest ritm, toate mişcările, gîndurile, luarea-aminte, întreaga lor viaţă. Şi cît de armonios e totul, parc-ar fi o simfonie. Iar eu, Smaghin, trăiesc acum la unison cu ritmul acesta, ba mai mult, cuget în acest ritm. Ritmul vieţii nu este ceva mort, acoperit de rugină. El creşte şi progresează. La sfîrşitul secolului trecut, viteza de patruzeci de verste pe oră era considerată primejdioasă. Ce caraghios ! Astăzi trenurile expres fac şaptezeci, şi au să facă şi mai mult. Tehnica îi trezeşte pe oameni din viaţa monotonă, rutinieră. Pentru ei, ea joacă rolul arborelui de transmisie..."

Piotr Arkadievici sau, prescurtat, Petrarca, aşa cum îl porecliseră afectuos şi în glumă colegii de facultate, era un inginer încă foarte tînăr. Poate că şi acesta era unul din motivele pentru care era văzut prin ateliere mai des decît alţi ingineri care-şi statorniciseră de mult anumite procedee, reguli şi metode de muncă şi, după cum se spune, intraseră în făgaşul normal. El n-avea încă nici procedee, nici reguli şi nu se simţea de loc într-un făgaş normal. Şi asta, dintr-o seamă de pricini şi, în primul rînd, pentru că, deşi se socotea specialist în domeniul electricităţii, fusese numit şeful atelierului mecanic. Primise postul acesta, deoarece după absolvirea facultăţii nu găsise altceva. Nădăjduia să se creeze vreun post la noua uzină de dinamuri, pe care întreprinderea intenţiona s-o construiască.

Dar mai era ceva care îl nemulţumea : faptul că nu nimerise în miezul acelei activităţi clocotitoare, în care sperase să se afunde dintr-o dată pînă peste cap. Smaghin găsise funcţionînd un sistem pus la punct. Nu avea de rezolvat nici un fel de probleme şi se pare că nimeni nici nu aştepta aşa ceva din partea lui : schiţele, modelele, metodele de lucru, însuşi sistemul de organizare a producţiei, totul, după cum se convinse de la bun început, era elaborat pînă în cele

mai mici amănunte la Berlin. De fapt lui nu-i rămînea de făcut decît să vegheze ca totul să se execute întocmai după schițele, sistemul și metodele primite de-a gata ; și cum meșterul se arăta a fi om cu experiență, Piotr Arkadievici se pomenise că dispune de mult timp liber, cu care nu știa ce să facă. Cum se temea însă ca direcția să nu-i reproșeze că e inactiv, se făcea luntre și punte ca să-și etaleze în ochii conducerii tot zelul și toate capacitățile sale. În afară de aceasta, ardea de dorința de a-și dobîndi prestigiu față de meșter și de muncitori, închipuindu-și că-și va putea realiza acest scop doar intervenind cît mai mult în toate amănuntele producției.

Dar tocmai acest lucru nu-i era cu putință, deoarece sistemul de organizare nu-i îngăduia să se amestece decît pînă la un anumit punct, în limite foarte restrînse. Rezultatul era că trebuia să se învîrtă într-un fel de cerc vicios.

Din această pricină Piotr Arkadievici umbla adeseori de colo pînă colo prin atelier, cu o mină distrată și preocupată, peste măsură de bucuros cînd muncitorii îi puneau niscaiva întrebări. Atunci tresărea, se lumina la față și, uitîndu-se binevoitor la cel cu care vorbea, se lansa în explicații ample, cu o seamă de amănunte inutile. Ce importanță avea că multe din expresiile sale îi rămîneau neînțelese muncitorului sau că pînă la urmă el însuși se încurca, uitînd cu ce începuse ? Erau însă amîndoi mulțumiți : muncitorul pentru că șezuse de vorbă cu un șef stimat și plăcut, iar Piotr Arkadievici pentru că se găsise cineva care să aibă nevoie de el.

După cît se părea, muncitorilor le plăcea de inginer cel mai mult pentru că era amabil, i se putea adresa oricine, și nu le făcea mizerie.

*

Auzind că-l strigă cineva, Piotr Arkadievici tresări cu un aer vinovat și se întoarse repede spre un muncitor blond, cu ochi albaștri-cenușii, bulbucați.

Acesta îi întinse o schiță și, după cum înțelese Piotr Arkadievici, îl ruga să-i dea o lămurire.

Smaghin îl urmă bucuros la strungul la care se lucra piesa.

— Dar asta-i foarte simplu, spuse el, uitîndu-se încurajator la tînărul muncitor ce părea să fie de-o vîrstă cu el. Uite măsura asta se referă la unghiul de aici, iar aceea... aceea, uite, aici...

Dar pe măsură ce dădu explicații asupra schiței, pe chipul cu trăsături regulate al lui Piotr Arkadievici începu să se aștearnă o

ușoară uimire. În cele din urmă se poticni chiar în mijlocul unei fraze.

— Dă-mi voie, dă-mi voie... bolborosi el. La drept vorbind, de unde ai schița ?

— Mi-a dat-o domnul Janov.

— Janov ? Nu înțeleg nimic. Și bonul de comandă ?...

Muncitorul arătă bucuros și nota de comandă.

Buimac, Piotr Arkadievici își plimbă privirile de la bonul de comandă la piesa aflată în lucru. Vîrfurile urechilor începură să i se înfierbînte.

— Uite ce te rog, zise el încurcat, cu o înfățișare de om jignit. Sînt nevoit să iau schița și nota asta de comandă pentru vreo jumătate de oră... Deocamdată oprește lucrul. Mă întorc curînd. Te rog să nu te adresezi încă domnului Janov. Ai înțeles ?

— Da, răspunse Vassar, cu o înfățișare pe cît putu mai nătîngă.

Smaghin vîrî hîrtiile în buzunar și se îndreptă precipitat spre ieșire. După felul cum mergea, puțin adus de spate, se putea vedea că este adînc jignit.

Vassar se uită cu înțeles în urma lui. Obrazul îi zvîcnea nervos. Îl zări și pe Soldatov care apăruse de după strungul său, aflat mai departe. Ca și el, Soldatov îl petrecea pe șef cu o privire deosebit de atentă.

*

Smaghin lungea pasul pe caldarîmul murdar al curții, dînd zor spre clădirea cu etaj a direcției.

„Ce poveste infectă, se gîndea el tulburat. Și asta se petrecea chiar în spatele meu... Ce o să zică directorul ?...“

Cercetarea mai amănunțită a documentației nu-i mai lăsa nici o îndoială că meșterul înșela în chip grosolan și pe el, și direcția. Domnul Janov își deschisese — desigur nu fără profit — o dugheană proprie sub firmă străină.

Smaghin bătu nervos în ușa biroului directorului.

Directorul Kosițki, un bărbat trupeș, bine îndesat, trecut de patruzeci de ani, ridică de la masa de scris capul pleșuv. Ochii lui căprui-deschis, cu reflexe arămii, priveau cu luare-aminte la cel ce intrase.

— Ce s-a întîmplat, Piotr Arkadievici ?

Drept răspuns, Smaghin așeză iritat hîrtiile pe masă.

— Binevoiți să vă uitați, Pavel Nikolaevici... Meșterul se îndeletnicește cu afaceri necurate.

Kosiţki strecură cu interes o privire piezişă pe schiţa nu prea curată, cu urme de degete murdare, şi-şi încruntă fruntea golaşă. Vîrî apoi cu scîrbă degetul mic, cu unghie tare, bombată, sub desen şi scoase nota de comandă pe care o privi scrutător.

— Şi cum l-ai descoperit ? se schimonosi el.

Piotr Arkadievici îi relată întîmplarea.

— Aşadar reiese că Berens şi noi doi lucrăm pentru domnul Janov, nu invers, glumi acru Kosiţki.

Îşi frecă viguros, cu palma lui puternică şi lată, creştetul ros al capului şi înjură cu foc :

— Ce v-vită...

— Să-l concediem ?

Smaghin se uită cu înţeles la director.

— Ar trebui nu numai concediat, dar reclamat şi la poliţie, zise Kosiţki dînd cu violenţă din piciorul scurt şi gros.

Scoase din sertarul mesei de scris o cutie cu ţigări de foi şi o întinse lui Smaghin.

— Fumezi ?

— Sînt prea tari pentru mine, Pavel Nikolaevici.

— Sînt foarte bune... Nu-s din Riga, ci, ia te uită... Veritabile, cu locomotiva olandeză pe etichetă.

Pavel Arkadievici se apucă să taie cu stîngăcie trabucul.

Îşi aprinseră ţigările şi tăcură.

— Acum cinci ani l-am fi concediat fără prea multe fasoane, grăi Kosiţki pe un ton confidenţial. Dar acum, amabile Piotr Arkadievici, nu prea sînt sigur de asta. Noi, oamenii tehnicii, ştim că în anumite împrejurări e necesar să aducem modificări pînă şi formulelor tehnice.

Smaghin ridică o privire uimită spre director.

— Vremurile, evenimentele, Piotr Arkadievici, oftă acesta. Sîntem nevoiţi să ţinem seama nu numai de calităţile practice, ci, cum să spun, şi de anumite alte împrejurări destul de importante. Trebuie să spun că Janov face parte dintre cei devotaţi...

— Frumos devotament, mormăi Smaghin.

Pavel Nikolaevici zîmbi cu o ironie abia vizibilă.

— Vai, în vremurile noastre, uneori nu-i chiar atît de simplu să hotărăşti pe cine să dai afară, pe un meşter pungaş sau pe un muncitor specialist.

— Sper că nu pe cel de la care am aflat ? îndrăzni să arunce o înţepătură reţinută Piotr Arkadievici, adînc înciudat.

— A, nu. De ce ? se posomorî uşor Kosiţki. Noi preţuim serviciile care ni se aduc. Janov trebuie, firesc, pedepsit. O să-l trecem la o muncă mai proastă şi o să-i dăm un avertisment... Trimite-l

neîntîrziat la mine. O să vorbesc chiar eu cu el. N-o să mai știe pe ce lume se află ! Dobitocul ! Ah, ce dobitoc !...

Kosițki se schimonosi și își frecă iar chelia cu palma, de parcă ar fi vrut să strivească pe ea un țînțar care-l enerva.

*

Lucrurile se petrecură altfel decît își închipuise Piotr Arkadievici. Kosițki se înfurie, dar din motive de neînțeles se purtă cu vinovatul mai îngăduitor decît era de așteptat. La drept vorbind, în chip indirect asta îl scutise și pe el, Smaghin, de o dojană sigură. Cu toate că Piotr Arkadievici n-ar fi avut la urma urmei nimic de obiectat împotriva unei atari întorsături a lucrurilor, atitudinea directorului față de Janov îl umplu totuși de nedumerire și, pe scurt, nu-i fu pe plac. Dintr-un simțămînt de echitate omenească, Smaghin ar fi ținut să vadă pedepsit viciul. Exista dovada unei grosolane încălcări a disciplinei, o potlogărie în toată legea. Pavel Nikolaevici, care de obicei era crunt și aspru, făcuse de astă dată o concesie vădită, de parcă ar fi încheiat o înțelegere secretă cu acest domnișor dubios.

Pînă atunci, Piotr Arkadievici îl considerase pe Kosițki un om energic, voluntar și cu principii ferme, însă după episodul cu Janov începu să-l privească cu alți ochi. Și nu numai pe șef, ci și pe toți cei amestecați în această întîmplare neplăcută.

„Nu cumva senior Janov o fi informatorul lor ?" îl fulgeră pe Smaghin un fior de curiozitate plină de îngrijorare.

Un gînd cu totul neașteptat îl izbi deodată : dar dacă Janov este de fapt un copoi, iar muncitorul acela știe de asta ? Poate că urmărea pur și simplu să se descotorosească de Janov, și de aceea făcuse pe prostul în fața șefilor.

Piotr Arkadievici rămase pironit în mijlocul curții, într-atîta îl uluise presupunerea asta. Nu fusese părtaș, fără să vrea, la o întîmplare din acelea prea puțin obișnuite, dar atît de dramatice, care se petrec în viață ? Cine putea să-i răspundă la întrebarea asta ? În orice caz nu Janov, și nici muncitorul acela care nu era exclus să fi simulat nătîngia.

La intrare, Smaghin își reluă o înfățișare demnă, străduindu-se să-și plăsmuiască un chip de o liniște imperturbabilă, și pătrunse în atelierul zgomotos.

Apropiindu-se de birou, aruncă involuntar o privire piezișă în colțul atelierului, unde în clipa de față un anumit strung era oprit. În jumătatea de oră care se scursese, în sufletul lui Piotr Arkadievici se săvîrșise o schimbare de atitudine față de strungarul care lucra acolo. Dacă șeful coborîse în ochii lui, atunci muncitorul acela necunoscut crescuse.

În fața strungului nu se afla nimeni.

Cînd ajunse la scara îngustă, Smaghin își pierdu dintr-o dată înfățișarea cumpătată și într-un suflet, sprinten ca un flăcăiandru, urcă în fugă treptele de fier. Deschise ușa care dădea într-una din vizuinile de sticlă și aruncînd o privire rece și ostilă în ceafa scurtă, lată, ca a unui motan, a omului dinăuntru, anunță :

— Domnule Janov, te cheamă directorul. Imediat.

*

Vassar îl văzuse pe Smaghin întorcîndu-se, și apoi, după cîteva clipe, pe Janov, îndreptîndu-se cu pași mărunți și grăbiți spre ieșire.

Meșterul se întoarse după o jumătate de oră. Arăta la chip ca și cum în răstimpul acesta l-ar fi apucat vărsăturile ; devenise cenușiu, ochii îi erau tulburi. Călcînd de-a dreptul peste piesele brute de metal dădu buzna către Vassar, strigînd încă de departe :

— Greșeală ! Scoate comanda !

Și, apropiindu-se, îi șuieră în obraz :

— Nu puteai să mă întrebi pe mine ? Cine te-a dăscălit ?

— Dar despre ce-i vorba ?

Cu aceste cuvinte, Eduard dădu din umeri și îi întoarse spatele lui Janov, care continua să spumege.

*

Oricît zor dăduse Vassar după lucru să ajungă acasă înaintea meșterului, totuși întîrzie. Ușa i-o deschise însuși Janov.

„Nu cumva a venit cu trăsura ?“ se miră Eduard, neplăcut surprins.

— A, poftiți... se înclină Janov cu un gest comic. Poftiți, domnule Iuda... Ați crezut că o să i-o luați încă o dată înainte lui Janov ? Ei bine, de data asta nu ți-a mai mers.

Buzele i se răsfrînseră într-un rînjet radios.

— Cît îți datorez pentru cameră ? întrebă Vassar morocănos.

— Nu te pripi, iubite concetățean, avem timp să vorbim și despre locuință... Pînă una alta, ca un om cinstit ce te afli, uită-te în ochii bătrînului Janov și spune unde ți-e cinstea ? Janov ți-a dat hrană și adăpost, cum scrie în evanghelie, iar tu, întocmai ca Iuda, te-ai dus și l-ai denunțat pe Hristosul tău.

Eduard se uită fix la el. Obrajii lui Janov luceau. Se vede că meșterul reușise să tragă și o dușcă.

— Ce să ne mai răcim gura ? îl întrerupse Vassar, nerăbdător. Socotelile noastre sînt scurte.

— Te-te-te !... Janov îl amenință dojenitor cu degetul și chicoti iarăși, cu poftă. De unde știi că sînt scurte ? Poate că sînt lungi. Da practic mai ești ! Una-două și gata cu pîrîtul. „Praf o să-l facă pe

bătrînul Janov", așa oi fi crezut. Nu așa ți-ai zis ? Recunoaște, Eedik. Janov a greșit, firește. Nimic de zis. Față de direcție, Janov e vinovat. Sărăcia l-a făcut să cadă în păcat. Dar direcția știe că Janov e cinstit și credincios ca un cîine. L-au pedepsit pe Janov, dar nu l-au alungat. De, dragă Eedi, ce să-i faci ? L-au iertat pentru munca sa plină de devotament. Mi se pare că nu prea te bucură vestea asta ?

Vassar ridică din umeri și se îndreptă spre camera sa.

— Nu te mai osteni, valiza ta e la mine, spuse Janov cu un zîmbet satisfăcut. Ai la mine o mică datorie. Plătește-mi-o și capeți valiza.

— Păi asta te și întreb : cît am de dat ?

— Mammi ! urlă Janov.

Ușa bucătăriei se deschise instantaneu : bătrîna ascultase la ușă.

— Cît ne datorează domnul ăsta ? Mi se pare că treizeci și două de ruble, nu ?

— Și șaptezeci de copeici, îi suflă bătrîna, uitîndu-se posomorîtă la Eduard.

Vassar rămase cu gura căscată.

— Treizeci și două de ruble ?

— Și șaptezeci de copeici... repetă bătrîna cu glasul ei surd, croncănitor.

— Cum așa ? Nici mai mult nici mai puțin decît treizeci și două de ruble ? se indignă Eduard. Doar două săptămîni sînt neplătite... Și ne-am înțeles cu patruzeci de ruble pe lună pentru casă și masă. Îți datorez douăzeci de ruble, nimic mai mult.

— Da ? Douăzeci ? Janov își înfipse mîinile în șolduri. Dar pătură ai avut, nu ? Poate crezi că Janov o să-l încălzească gratis cu pătura lui pe un trădător ? Dar gramofonul ? Pentru repararea gramofonului am plătit șapte ruble în cap. Gîndește-te numai că te-am făcut fericit cu gramofonul meu... Dacă n-ar fi fost acolo gramofonul, o femeie ca *preili* Mänd nici nu s-ar fi uitat la o stîrpitură ca tine.

— Dar nici n-am atîția bani la mine, îngăimă stins Eduard.

— Atunci nu capeți valiza.

Urmă o pauză. Vassar se uita la Janov cu ochii ieșiți din orbite de furie. Era gata să-l cîrpească peste obrazul lucios.

— Și asta-i numai socoteala bănească, adăugă Janov dîndu-și aere. Dar încrederea pe care ți-am arătat-o ?... Dar mica și scumpa noastră patrie ?... Cine o să-mi plătească pentru că ne-ai înșelat și ne-ai trădat pe amîndoi ? Nu, Eedi, din tine n-o să iasă niciodată un patriot. Poți să pui toată viața ban pe ban, că tot n-o să-ți răscumperi păcatul ăsta.

Răsuflînd greu, Vassar se năpusti spre ieșire. În clipa aceea se auzi însă soneria.

Eduard trase zăvorul şi-i dădu drumul în casă lui Härmas.

— Am adus un pepene verde... Noul venit holba ochii în întuneric şi zîmbea drăgăstos. Se pare că e copt. L-am pîpăit, l-am strîns...

Janov arătă din ochi spre Vassar, rîzînd zgomotos.

— Încearcă-l de capul acestui domn.

— Nu te nelinişti. O să-l pape Janov cu coajă cu tot, chiar dacă e crud, spuse Vassar.

Zîmbetul blajin de pe buzele lui Härmas îngheţă. Clipea nedumerit din ochi şi, nepricepînd nimic, se uita cînd la unul, cînd la celălalt.

Mîinile bătrînei, asemeni unor picioare jumulite de găină, se întinseră şi-i luară pepenele din braţe.

— Poţi să-mi împrumuţi şapte ruble, Härmas ? întrebă Vassar cu glas tremurător.

— Pot, răspunse acesta, după o clipă de gîndire.

Eduard scoase portofelul şi se răsuci furios spre Janov.

— Dă-mi valiza !

— Bine ! se învoi acesta. Dar ţine seama că acum plăteşti numai pentru locuinţă, masă şi gramofon. Pentru încrederea înşelată o să-mi rămîi dator toată viaţa. În sfîrşit, o să ne mai întîlnim noi, Eedi Vassar... Poate c-o să ne mai socotim cîndva.

Capitolul IV

Într-adevăr, ajunseră să fie împreună, numai ei doi, la o luminiţă plăpîndă, după cum de altfel prevăzuse Eduard.

Uneori, pe înserate, cînd se întorcea de la brutărie sau de la băcănia cea mai apropiată, Anna se oprea un timp sub fereastră, privind-o uimită, parcă fără a-i veni să creadă.

Era singura fereastră de pe lume care le aparţinea lor, ei şi soţului său. Se afla sus, la mansarda casei de lemn în care locuiau. Casa părea ea însăşi rătăcită într-un vălmăşag de garduri, copaci stingheri, magazii dărăpănate şi căsuţe la fel de întunecoase şi scunde ca şi ea.

Fereastra aceasta, fereastra lor, nu se vedea decît din curtea veşnic murdară, sau de pe terenul viran din spate, un maidan năpădit de buruieni şi de o iarbă mereu veştedă.

Îndărătul perdeluţei albe, simple, pîlpîia o lumină galbenă, slabă. Luminiţa asta galbenă răspîndea numai tristeţe în jur. „Un colţ de lună răsfrînt într-o mlaştină", se gîndea Anna cu strîngere de inimă, rezemată de muchea ascuţită a peretelui magaziei.

Cîteodată avea sentimentul că nimic din toate acestea nu este aievea. Prin ce întîmplare nimerise ea aici, într-o biată curte dosnică a imensului oraş străin ? Unde dispăruse toată lumea aceea vastă, strălucitoare, cu păduri şi lunci, cu locuinţe boiereşti mirosind a ceară, a blănuri şi a feţe de masă proaspăt spălate, cu marinarul veşnic plecat pe mări ? Cum se făcuse că pentru ea toată lumea se îngustase, împuţinîndu-se, pînă s-a redus la o simplă ferestruică ? Nu visa oare ?

Dar numaidecît tresărea din toropeală şi, cu inima învăluită de un duios simţămînt de afecţiune faţă de luminiţa plăpîndă de la geam, se repezea îngrijorată sus. Nu cumva adormise Eduard ? Nu o fila lampa ? Nu s-o fi răcit plita ? Nu cumva se petrecuse cine ştie ce lucru îngrozitor care să le ameninţe pacea şi liniştea vieţii care-şi făurise cuib în spatele acestei-ferestruici ?

Se însufleţea şi îşi recăpăta buna dispoziţie abia cînd, deschizînd uşa, îşi găsea soţul moţăind cu nasul în ziar. Atunci toată senzaţia de ireal se risipea ca prin minune.

Eduard, în ciorapi şi cu vesta între umeri, sărea de pe scaun, încercînd s-o încredinţeze că nu dormise, că voise doar să-i tragă o păcăleală.

După aceea beau pe îndelete ceai la masa de bucătărie acoperită cu muşama. Mîncau puţin şi vorbeau mult.

Eduard se aprindea uneori, sărea de la masă, alerga de colo pînă colo prin cameră, gesticula cu pumnul şi, cu glasul clocotind de mînie, făcea praf şi pulbere tot ceea ce ei i se părea de nezdruncinat, demn de stimă : legile, familia binecrescuţilor şi instruiţilor domni Overbeck, ţarul, prejudecăţile.

Vorbea cu atîta înflăcărare şi patimă şi era atît de convins de justeţea ideilor sale, încît ea nu reuşea să spună măcar o vorbuliţă. Era nevoită doar să asculte. Pe de altă parte, părîndu-i-se că a dat peste un ascultător atent şi înţelegător, el se înflăcăra şi mai tare.

Cînd lampa de tinichea, cu petrol, începea să sfîrîie, reveneau la realitate şi se dezbrăcau.

În aşternut se auzeau mult timp încă şoapte înăbuşite, întrerupte din cînd în cînd de sărutări.

La ora şase dimineaţa, buimăcit de somn, Eduard îşi bea la repezeală ceaiul tulbure sau cafeaua de orz, îşi lua rămas bun, sărutînd-o pe Anna şi împungînd-o în obraji cu mustăţile sale ţepoase, apoi cobora în goană treptele, care scîrţîiau la fiecare pas, şi se prăpăstuia în bezna iernii, ca într-o copcă făcută în gheaţă. Anna închidea uşa în urma lui şi o vreme rămînea cu urechea aţintită la corul înăbuşit al sirenelor de la fabrici. Urletul acesta pe o singură notă joasă, care îţi strîngea inima, o speria întotdeauna şi o neliniştea instinctiv, ca şi cum ar fi simţit, prelingîndu-i-se de-a lungul

spinării, un fior rece. Se grăbea după aceea să se strecoare sub plapumă, pentru a mai dormi un ceas, înainte de a se lumina de ziuă.

*

Zorile albastre, fluide, de noiembrie, se filtrau în odaie picătură cu picătură.

Imobilul era ticsit ; pînă şi crăpăturile din pereţi erau „locuite" : acolo vieţuiau gîndacii. Încetul cu încetul, o dată cu venirea zorilor, clădirea prindea viaţă. Jos se auzeau uşi trîntite. Prin dulcea piroteală a dimineţii, în care era cufundată, Anna deslușea cum plîng copii şi cum se ceartă femei.

Mai dormita ce mai dormita, apoi sărea din aşternut. Contururile cenuşii ale pereţilor începeau a se desprinde din întuneric. Era vremea dereticatului.

Oricîtă sîrguinţă ar fi depus Anna la dereticat, într-o oră toată treaba era gata. La drept vorbind nici nu era mare lucru : o singură cameră, mobilată cu un pat şi cu un scrin, şi bucătăriioara cufundată în semiîntuneric, în care se găseau o masă şi cîteva vase.

În cele din urmă se făcea ziuă. În lumina palidă-cenuşie de iarnă, lucrurile din jur i se înfăţişau Annei în toată cruda lor sărăcie. Cîteodată, în timp ce curăţa tavanul, i se întîmpla să lase jos peria înfăşurată într-o cîrpă udă şi să-şi rotească privirile în jur, aidoma unui om care se trezeşte pe neaşteptate într-un loc străin, necunoscut. Atunci băga de seamă că de sub varul cenuşiu care se cojea, pe tavan apărea din loc în loc un strat vechi, afumat, pentru care peria nu mai era de nici un folos. Tapetul de un albastru murdar se dezlipise şi plesnise pe alocuri. Ştergerea lui constituia o operaţie la fel de delicată ca şi frecarea unei zdrenţe putrede ce stă să se destrame la cea mai uşoară atingere.

Cine să fi locuit aici înainte ? Poate că suferiseră oameni. Poate că pe tavanul acesta şi pe tapetul acesta sărăcăcios, se pironise o privire tristă şi înceţoşată de muribund. Cine ar fi putut spune ce drame adăpostiseră aceste ziduri între care înflorea acum dragostea lor ?

Posomorîtă, Anna rămînea cu ochii pe pereţi, cufundată într-o visare adîncă. Abia acum, îşi dădea seama, poate pentru prima oară în viaţa ei, cît de săracă e. O asemenea sărăcie nu mai văzuse niciodată, deşi se născuse într-o casă de ţăran sărac şi crescuse doar cu pîine şi cvas. La ţară, toată natura se revărsa în casă pe uşă şi prin fereastră : preşul verde de iarbă moale se aşternea pînă

în pragul cel mai sărman, pădurile albastre și cîmpiile întinse veneau în fugă pînă sub cele mai pirpirii ferestruici. Aici însă, nici pomeneală de așa ceva. Uitîndu-te pe geam, zăreai un pămînt murdar, sluțit, profanat. Iată, mesteacănul acela singuratic, cu crengile retezate și cu cicatrici adînci, din spatele magaziilor, seamănă cu un cadavru ciopîrțit. În ograda din dos răsar de sub zăpadă nu vîrfuri ascuțite de brăduți, aducînd cu botișoarele unor arici curioși, ci niște cercuri ruginite de butoaie și foi de tablă ciuruite, parcă dezgropate de sub cenușă în urma unui incendiu. Asemănarea cu resturile unui incendiu o desăvîrșesc coșurile de fabrică ce se profilează în depărtare ca niște trunchiuri arse de pin.

Anna avusese prilejul să vadă viața de huzur dusă de domnii Overbeck și de alții pe la care mai slujise. Își amintea de plafoanele înalte și de camerele cu rezonanță puternică, de husele de pe mobila de stil, de palmierii mirosind întrucîtva a rumeguș muced, de papagalul Mizzi și de multe, multe altele pe care le atinsese și le pipăise. Știa cum arăta la pipăit luxul. Îi cunoștea mirosul. Dar toate acestea rămăseseră departe, la familia Overbeck. Pentru Anna, ele se confundau acum cu iarba verde, crescută lîngă pragul altuia, cu pădurile albastre și șesul larg, ascuns ochilor de zidurile compacte ale orașului.

Eedi se pricepea de minune să explice această uimitoare înșelătorie, numai că explicațiile sale nu aduceau nici pic de ușurare sufletului Annei. El vorbea cu dispreț despre bogăție, dar Annei, în sinea ei, i se părea că ura lui se datora faptului că nu văzuse niciodată cum arată la pipăit și cum miroase bogăția. Îi spusese o dată că banii miros a tămîie, mirosul morții. Ea însă era de altă părere. Nici vorbă de așa ceva. Bogăția are o sumedenie de mirosuri. Poate să miroase a friptură de curcan, a rufe curate, a parchet lustruit, a flori, a blană cu iz de ger...

Sărăcia în schimb duhnea de te trăsnea a petrol și a șoareci. Oricît de sîrguincios ar fi spălat Anna podeaua, mirosul acesta greu nu se risipea, de parcă l-ar fi emanat chiar pereții.

Putea să-i vorbească Eedi cît de iscusit despre semnificația dăunătoare a bogăției și a luxului. Anna năzuia să ajungă bogată, chiar dacă nu foarte bogată. Se putea lipsi de lustre de cristal și de aplice cu brațe grele, de bronz. Cîteva încăperi luminoase, cu vederea spre pădure și spre cîmp, tot își dorea însă. Își mai visa apoi mobilă, o mașină de cusut, poate și o blăniță... Eduard Vassar — treaba lui. N-avea decît să înmormînteze și de zece ori pe zi capitalul sub ruinele autocrației. Ea tînjea însă după o blăniță cu guler

de *soncs* [1], lucru despre care nici chiar Eedi n-ar fi putut s-o convingă că este ceva imoral.

— În Rusia, oamenii se umflă cu zeamă lungă, amenința el, furios, cu pumnul. La ei însă, pînă și cîinii și papagalii sînt îndopați cu delicatesuri...

— Aș ! Lui Hector i se fierbea păsat de ovăz, intervenea ea cu sfiiciune.

— Totuna-i ! țipa el. Principiile rămîn principii. Noi sîntem proletariatul, iar ei asupritorii.

Anna nu mai obiecta nimic. Îl credea. Doar de dragul acestei credințe venise în casa asta. Cum se întîmplaseră toate, îi era anevoie pînă și să-și amintească, darămite să mai și explice. Eduard Vassar pătrunsese cu de la sine putere în lumea ei, în conștiința ei și, întocmai ca un stăpîn sever și pretențios, răsturnase într-însa totul cu susul în jos, potrivit convingerilor lui, dînd iama prin visurile ei. Pe cele care nu-i conveneau le azvîrlise cît colo, ca pe niște perdeluțe murdare smulse de la geamuri, le călcase în picioare, făcîndu-le ferfeniță, și numise totul înșelăciune, iar gaura asta care mirosea a șoareci o botezase adevărul vieții. Și ea îl credea, fiindcă atunci cînd vorbea cu glasul său aspru, aproape strigînd, sau cînd istorisea cum îl călcaseră în picioare paznicii de la „Paksus Margareetas" [2], era cu neputință să nu-l crezi, imposibil să nu-i împărtășești simțămintele.

Vassar cunoștea un adevăr al lui, unul deosebit : adevărul vieții, un adevăr implacabil.

La vreo două luni după ce se cunoscuseră, îi propusese să se căsătorească.

Trebuie să fii serios și cinstit față de viață, spusese el, făgăduindu-i că se va dovedi toată viața un soț credincios. Era tînăr și sănătos. Avea meserie bună, cinstită, și putea să cîștige suficient pentru ca ea să nu fie nevoită să-și rupă spinarea în vreo fabrică de tutun sau de cauciuc, pentru cîțiva gologani amărîți. Au să pună deoparte ceva bani, au să închirieze o cameră frumoasă, au s-o mobileze, vara au să plece la băi. Și apoi viața o să se schimbe în mai bine. Vor veni ele și vremuri noi, mai bune. Trebuie să vină. Primele furtuni trecuseră. O să vie și adevărata...

Într-un cuvînt, o năucise, o amețise, o cucerise, cu toate că nu-i căzuse în genunchi, nu rostise cuvinte alese și nu făcuse ju-

[1] Mic mamifer carnivor care trăiește în nord, cu blană prețioasă din care se confecționează etole, gulere, manșoane etc.

[2] Turn din Tallin, în care erau întemnițați deținuții politici în anii absolutismului.

răminte, ci vorbea simplu şi aspru, de parcă ar fi ştiut dinainte că totul se va desfăşura după voia lui.

Dar poate că tocmai de aceea o cucerise.

*

Nuntă nu făcuseră.

Eduard se considera ateu neînduplecat şi îi explicase că nu poate admite cununia religioasă : ar fi însemnat să-şi bată joc de propriile sale principii, care pentru el erau sfinte.

Anna plecase ochii şi rămăsese pe gînduri. La drept vorbind, nici ea nu credea în dumnezeu, deşi admitea că în natură există forţe misterioase care călăuzesc soarta oamenilor. Revedea însă limpede nunţile din satul său natal, tot ceremonialul lor din ajunul zilei lui Ivan[1]. În biserica albă, severă, orga bubuie aidoma unei furtuni de vară, mireasa îmbrăcată în alb stă în faţa altarului... Apoi un armăsar negru, cu gîtul arcuit ca al lebedei, cu ochii bulbucaţi, ciulind din urechile ascuţite, zboară ca vîntul, stîrnind nori de praf, iar în urma lui se înşiruie zeci de căruţe gătite de nuntă, la care sînt înhămaţi cei mai buni cai din împrejurimi. După aceea mulţimea de oaspeţi înfierbîntaţi şi veseli... Sub soarele arzător de iunie, întreg acest alai străluceşte şi scînteiază din zeci şi zeci de cizme negre văcsuite, rochii albe şi albastre, cordoane de lac, ineluşe de aur...

Revăzînd în minte toate acestea, Annei i se păru o clipă că se află în situaţia cuiva căruia i se răpeşte ceva drag, ceva ce-i aparţine de drept. Şi simţi că i se pune un nod în gît.

Şi dacă nu există dumnezeu, ce ? Nici nu trebuie. Dar barem o dată să fi cîntat şi pentru ea orga, cu vuietul ei ca nişte tunete ale primăverii, o dată măcar să fi gonit şi pentru ea, prin norii de praf, minunata cavalcadă nupţială...

Dar cum nu voia să-l amărască pe Eduard, se stăpîni — doar buzele îi păliră — şi spuse încet, privind drept în faţa ei, la un punct nevăzut de pe podea :

— Firește, e doar o datină... Nu în asta stă fericirea.

El o privise mîndru, mulţumit.

Împotriva unei petreceri de nuntă nu avea însă nimic de obiectat.

Dar cînd se apucaseră să-şi facă socotelile în legătură cu aceasta, se izbiseră de o sumedenie de amănunte neplăcute, deşi mărunte. Mai întîi şi întîi că nu aveau decît un taburet şi două scaune vieneze. Bineînţeles că nici farfurii şi tacîmuri nu aveau. Să apeleze deci la cunoscuţi pentru a organiza petrecerea ? Să

[1] Sărbătoare la popoarele slave şi la alte popoare europene, în ziua solstiţiului de vară. În vremurile mai vechi se sărbătorea în jurul zilei de 11/24 iunie.

împrumute mobilier și veselă ? Dar și cunoscuții lor trăiau strîmtorați : sora lui, Linda, și soțul ei, nu-și făcuseră rost de o locuință mai spațioasă. Încă mai ședeau în zona Canalului de derivație. Dar mai presus de orice, o petrecere organizată cu scaune și pahărele străine avea ceva cu care mîndria lor nu se putea împăca.

Nu, asta nu se făcea...

Pînă și Eduard rămăsese pe gînduri. Nu pentru mult timp însă.

— Parcă o să trăim cu musafirii ?... găsise el soluția. Dragoste să fie.

*

Una din puținele distracții ale Annei o alcătuiau acum scrisorile pe care le primeau din cînd în cînd.

Personal, Anna nu mai primea scrisori. Poate că unii dintre foștii ei cunoscuți și curtezani, amintindu-și de ea, continuau să-i mai scrie pe adresa ambasadei austriace, dar se vede că scrisorile ei le deschideau și le citeau bucătăreasa și camerista cea nouă.

Pe numele lui Eduard Vassar soseau în răstimpuri cărți poștale și plicuri închise, cele mai multe purtînd ștampila poștei din Revel : de la mama lui, de la Herman și de la cunoscuți.

Pe Anna o interesau îndeosebi scrisorile amănunțite ale lui Herman, pe care le citea și le răscitea cu un interes mereu viu.

„Dragă frate Eedi, scria Herman cu un scris pripit și neordonat într-una din ultimele scrisori, poți să ne feliciți pe mine și pe Juuli: la trei februarie ne-am legat prin căsătorie în fața legii. Și astfel eu, fratele tău mai mic, am luat exemplu de familist de la tine. Am să-ți spun la ureche că eu și Juuli vă dorim, ție și Annei, pe care o iubim fără s-o cunoaștem, urmași fericiți.

Trăim ca doi însurăței fericiți în camera aceea de pe strada Florilor, în care m-ai vizitat înainte de plecare și ai admirat de la fereastră priveliștea unor mormane de gunoaie, iar mai departe, niște fînețe.

Pe lîngă dulapul de haine, pe care i l-am făcut cadou Juuliei la nuntă, am mai cumpărat acum și un scrin. După părerea mea, are o calitate neprețuită : e astfel construit, încît atunci cînd îl demontezi, sertarele i se îmbucă unul într-altul, ca niște coji de ouă. Asta-i foarte comod la mutat, fapt ce se anunță a se întîmpla foarte curînd. La noi, la Tallin, cîștigurile au început să fie destul de slabe. Pe de altă parte, acum am familie de întreținut. După cîte știi, nu sînt nici eu un strungar de duzină, și atunci la ce bun să rămîn țintuit aici ? Rusia e mare. O să se găsească în cuprinsul ei ceva mai bun și pentru mine. Adică de ce n-aș pleca ? Sîntem tineri, despre partea sănătății nu ne putem plînge, iar avutul —

s-o spunem pe şleau — nu e chiar aşa de mare încît să ne ţină legat de el. Mă trage aţa să văd locuri noi, dragă frate. Unde mai pui că aici am de îndurat fel de fel de neplăceri. După plecarea ta am vrut să-mi schimb locul de muncă. Au vrut să mă primească într-alt loc, numai că s-a iscat o neînţelegere, fiindcă am fost confundat cu tine. Cum au auzit de Vassar, nici n-au mai vrut să stea de vorbă. Mi-am dat, firește, seama numaidecît cum stau lucrurile, dar n-am mai stat să le demonstrez că oi fi eu, chipurile, Vassar, dar nu-s cel pe care-l cred dumnealor. Am şi eu mîndria mea. N-o să mă apuc să-mi înjosesc familia.

Într-un cuvînt, Eedi, plec la Vologda. De ce la Vologda, ai să mă întrebi tu. Fiindcă aşa m-a povăţuit un om apropiat. La Vologda s-au deschis nişte ateliere pentru reparaţii de locomotive şi vagoane, au nevoie de oameni, iar cîştigurile sînt foarte bune. Omul acela îmi dă adresa unei rude a lui şi o scrisoare către ea. Ruda asta a lui o să-mi ajute să mă aranjez la lucru şi o să-mi înlesnească şi închirierea unei camere.

Voiam să amîn mutarea pentru la primăvară, dar n-are rost să tărăgănez, fiindcă pînă atunci lucrurile se pot schimba şi la Vologda. Şi apoi nici aici nu curg rîuri de lapte şi miere. Trebuie să plec chiar acum. Juuli rămîne deocamdată cu mama. O să plec singur, le trimit bani prin poştă şi de cum o să se mai încălzească vremea, au să vină la de-a gata.

Rămîi sănătos, frate, şi transmite complimentele noastre Annei. Data viitoare o să vă scriu, sper, din Vologda."

*

După ce citi scrisoarea fratelui său, Eduard clătină cu îndoială din cap.

— Nu prea cred eu în Vologda asta.

— De ce? se miră Anna.

— Cine ştie ce fantezie i s-a mai năzărit. Cînd era copil, îi intrase în cap să caute comori, pe cuvîntul meu.

Eduard mai mîrîi ceva.

— Bine, dar scrie că i s-a promis...

— I-o fi trîntit careva o minciună, iar el pe cît e de cinstit, pe atît e şi de credul: îi măsoară pe alţii cu propria lui măsură.

— Şi tu ai fi mulţumit dacă dintr-o suflare i-ai spulbera toate iluziile? zise Anna nemulţumită, ţinîndu-i parte lui Herman. O să se aranjeze la lucru şi totul o să fie bine.

— La Vologda? Păi acolo singura uzină care există e aceea de reparare a locomotivelor şi vagoanelor. Dacă n-o să-i convină? Ce-o să se facă atunci?

— În cazul ăsta ar trebui să-i scrii, se îngrijoră Anna.

Eduard făcu un gest de lehamite cu mîna.

— Inutil. Asta l-ar întărîta şi mai mult.

*

După părerea cunoscuţilor şi a prietenilor lui Eduard Vassar, el săvîrşise o greşeală căsătorindu-se cu o fată aşa de frumoasă.

Cel mai pe şleau i-o spusese soră-sa, Linda :

— Mare mirare că un mitocan ca tine a agăţat o aşa nevastă. Nu ştiam că frumuseţea nu te lasă rece. Dar vezi tu, Eedi, unui briliant îi trebuie montură — asta se ştie de cînd lumea. Ai de gînd s-o închizi în cocioaba ta din Lesnoi, s-o ţii legată de primus ? Grozavă nevoie are ea de primusul tău... Linda pufnise cu dispreţ. Cu înfăţişarea ei, putea să se mărite şi cu un fabricant. Mai bine te-ai fi însurat cu una dintr-alea tobă de carte. Aţi fi stat de vorbă despre revoluţie şi aţi fi fost fericiţi.

El se cam enervase.

— Vezi că nu toată lumea gîndeşte ca tine. N-o cunoşti.

— Ce vrei ? Femeia rămîne femeie, răspunsese Linda cu condescendenţă. De ce să renunţe la bucuriile vieţii ? Tu prea eşti încrezut.

— Frumoasă nevestică, chiar tare drăgălaşă, îşi dăduse părerea şi Serghei Andreevici Soldatov.

Dar, judecînd mai adînc, adăugase imediat pe un ton cu multe înţelesuri :

— De-acum ţin'te bine, Eduard Janovici. Vezi să n-ajungi sub papuc...

Aadam Sammelman, rostise îngîndurat, scoţîndu-şi — ca de obicei — din maşinuţă o ţigară proaspăt umplută :

— Mda !... Ai să experimentezi şi tu, pe propria-ţi piele, chestiunea femeilor. Ascultă-mă pe mine, măi frate ; treaba asta-i mai complicată decît problema muncitorească... Sub Nikolaşa a început să se clatine tronul, dar în problema femeilor nu se întrevede nici o rază de lumină, în afară de palavre : *Kinder, Küche, Kirche* [1], cum se spune. Iată cei trei stîlpi de care e înlănţuită. Şi asta, măi frate, Eedi, în cazul cel mai bun, adică atunci cînd soţul are putinţa să-şi ţină soţia acasă. Altfel, la toate astea se mai adaugă şi munca în fabrică. Şi te trezeşti că pe la patruzeci de ani o înghite mormîntul.

Făcuse apoi o pauză, după care adăugase :

— Şi pe deasupra mai e şi frumoasă... Frumuseţea-i bogăţie, Eedi, şi un om bogat priveşte altfel viaţa decît unul sărac. Să

[1] Copii, bucătărie, biserică (în limba germană, în original), formulă reacţionară, desemnînd menirea femeii în societate.

ai în vedere asta, Eedi, şi să-ţi dai osteneala să-i înlesneşti traiul. Creează-i un scop în viaţă. Dacă ai să reuşeşti, atunci o să suporte totul, o să facă faţă la toate. Dacă nu, cată cel puţin să-i explici ţelul vieţii tale. Şi atunci o să trăiţi uniţi.

Numai Härmas, care se mutase de la Janov, nu-l întrebase nimic şi nu-i dăduse nici o povaţă.

Härmas îi dibui pe Vassari într-o duminică. Tăind la nimereală grădinile de zarzavat şi poticnindu-se prin şanţuri, găsi în sfîrşit fereastra care dădea înspre magaziile şi gardurile din spate, bătu la uşă, puse pe masa din bucătărie, cu un gest stîngaci, un pachet şi în tăcere strînse mult timp mîinile gazdelor cu degetele sale înţepenite de frig.

În pachet erau mere „antonovka".

Din politeţe, Anna spuse că-i plac tare mult merele „antonovka", la care Härmas se îmbujoră, de parcă lui i-ar fi fost adresată lauda, nu merelor.

Rămaseră în bucătărie, căci era mai cald, ospătîndu-se cu ceai, chifle şi salam ieftin.

Härmas bea pahar după pahar, povestind cum la ţară se taie pe vremea asta porcii de crăciun. Atît de graşi sînt, încît nici nu se mai pot ridica. Stau pe labele dinapoi, înecîndu-se de grăsime şi grohăind : *„Greh... Greh* [1]..." (Păcat... Păcat...).

Cel mai meşter tăietor de porci din sat de la el e un ţăran cam beţiv poreclit Napoleon : i s-a născocit porecla asta din pricina numelui său de familie Punapart, care aduce cu Bonaparte. Deşi la chip — căci nu-i de loc arătos — nu aminteşte de fel de ilustrul comandant de oşti, înjunghie fără greş şi cu dibăcie. Or e ştiut că la treaba asta se cere o mare îndemînare, fiindcă trebuie să te pricepi cum să iei sînge. La ţară e cu neputinţă să-ţi închipui crăciunul fără caltaboşi şi turtiţe din sînge, prăjite cu bucăţi de slănină şi cu ceapă. La fermă e un eveniment în toată legea cînd namila tăiată este atîrnată în şopron, iar gospodarii se foiesc în jurul ei, uitîndu-se galeş la ea... Şi de ce nu s-ar uita ? Nu numai că din carnea şi din slănina ei trebuie să se hrănească toată familia pînă la primăvară, dar mai sînt şi datorii de plătit la fierar, la ciubotar. Unde mai pui că-i musai să-i iasă şi gospodinei de un testemel. Omul are şi el nevoie de ceva pentru tutun... Aşa că... vezi.

Şi în timp ce gospodarul dă mai departe tîrcoale namilei înjunghiate, gospodina încinge un foc de găteje în cuptor. Astăzi o să sfîrîie prospătură în tigaie ! În grajd, caii mestecă fînul, care li se pare atît de gustos, că parcă nici n-ar fi fîn, ci pîine de secară cu grunji de sare. Iar în spatele şopronului se întinde, aşternut de

[1] În limba rusă cuvîntul *greh* înseamnă păcat.

nea, zăpadă și iar zăpadă cît vezi cu ochii, și mesteceni învăluiți în promoroacă, iar pe un mesteacăn picotește o cioară...

Ce plăcut era să stai lîngă plita încinsă și să-l asculți pe Härmas depănîndu-și poveștile ! Eduard avea sentimentul că bietul lor ungher se prefăcuse într-o locuință adevărată abia după sosirea prietenului său. Curios, dar holteiul acesta cu traista în băț emana o atmosferă calmă de cămin și de liniște. Chipul lui potolit plutea ca într-o lumină caldă nu atît din pricina ceaiului băut, cît din mulțumirea pe care i-o procura societatea aceasta plăcută și convorbirea pașnică de duminică.

Cu ochii încețoșați, Härmas se uită înduioșat la gazde și grăi rugător :

— Duceți-vă la țară. Strîngeți bani și plecați, zău așa. Ce bine-i să-ți înfiripi o gospodărie, împreună cu o soție tînără.

Eduard strecură o privire furișă spre Anna. Aceasta îl asculta pe Härmas serioasă, cu ochii la fel de încețoșați. Simțindu-se jignit, bombăni :

— Zugrăvești totul în roz, dar tu însuți ai plecat din sat. Cum să înțeleg asta ?

Härmas clipi din ochi cu un aer vinovat și oftă :

— Îmi trebuie pămînt. O să agonisesc bani și o să mă întorc. Pe cuvîntul meu că o să mă întorc.

Vassar zîmbi abia vizibil și întrebă cu nevinovăție :

— Mult pămînt îți trebuie ?

— Păi... măcar vreo opt sau zece desetine.

— Așa... Vassar își rostogoli bătăios ochii în orbite și-și repezi bărbia înainte, de parcă ar fi vrut să-și împungă musafirul. Iar după aceea ai să-ți spui că opt desetine dau un cîștig prea mic, că n-ai cu ce să-ți cumperi plug și grapă, sau mai știu eu, vînturătoare. Au să-ți mai trebuiască încă zece, și apoi încă cine știe cîte. O să fii nevoit să-ți iei un argat și o slujnică, apoi încă un argat. Și la urmă... cine mai e ca Ruudi ? Baron în toată legea. Iac-așa !

Și izbucni într-un hohot de rîs.

Härmas îl privi amărît, vru să spună ceva, dar tăcu.

— Tu, gata ! Le-ai și lămurit pe toate în felul tău, își dojeni Anna soțul. Și o umbră i se așternu peste chip. Orice ți-ar spune omul, tu nu vezi decît partea rea.

Eduard ridică din umeri.

— Adică cum ? Să te spetești muncind de dimineața și pînă noaptea pe opt desetine ? De ce ? Ca să-ți amăgești zilele cu pîine și cvas ? Dădu din mînă. Nu, Ruudi, nici asta nu-i viață.

— Nu-l asculta, Härmas, oftă Anna. Aşa-i el. Nu poate pînă nu-ţi găseşte nod în papură. Dar noi ştim că cioara zboară pe deasupra pinului pentru că acolo-i e cuibul.

— Adevărat, adevărat, se însenină Härmas, întinzînd timid mîna spre ultimul sandviş de pe farfurie. Soţia ta, Eedi, pricepe mai bine ca noi.

*

Într-una din zile sosi o scrisoare care trezi interesul Annei prin însuşi aspectul ei exterior. Era mai voluminoasă la pipăit, decît altele. Se vede că cel ce o scrisese avea ce vorbi cu soţul ei. Pe plic era un scris mărunt, feminin.

Fără a mai sta pe gînduri, Anna deschise plicul. Cel dintîi lucru pe care-l făcu fu să se uite la semnătură : „Klaara". O femeie deci.

„Bună ziua, Eedi, începu ea să citească pe îndelete. La noi e iarnă : în grădinile de zarzavat din Pelgulin nu se mai văd de sub zăpadă decît cocenii de varză, pe care îi taie şi îi ronţăie copiii.

Duminica trecută m-a copleşit tristeţea şi am pornit aşa, haihui, prin oraş, nădăjduind să dau de vreunul din vechii prieteni. N-am mai găsit pe nimeni, Eedi. Parcă i-ar fi împrăştiat pe toţi vîntul toamnei şi iarna le-ar fi troienit urmele. Da, e iarnă. E iarnă, şi încă nu ştim cînd o să vină primăvara.

M-am întors acasă seara, la lumina lunii. Pe uliţa noastră nu se vedea nici ţipenie. M-a cuprins atunci simţămîntul unei groaznice singurătăţi, ca şi cum aş fi fost unicul supravieţuitor al unui prăpăd universal. M-am şi oprit o clipă, întrebîndu-mă dacă toate astea nu-s cumva un vis. Dar nu era vis. Se auzea lătrat de cîini. Deschid poarta. În curte îmi iese în întîmpinare dulăul Karo. M-a recunoscut şi scheaună de bucurie. Mă aşez pe bancă. El îmi pune o labă pe genunchi şi mă priveşte... Dacă l-ai fi văzut ce privire inteligentă şi devotată avea !... Aproape că mi-au dat lacrimile. Mă uit în ochii lui şi gîndesc : există oare în veacul nostru o prietenie adevărată, sinceră şi credincioasă, sau aşa ceva se întîlneşte doar în romane ? Trebuie să existe, îmi răspund tot eu, de vreme ce oamenii au ştiut s-o insufle pînă şi cîinilor. Şi în acelaşi timp mă străbate un gînd : poate că toate acestea sînt doar nişte iluzii banale. Omului îi place să insufle altora anumite sentimente în care el nu crede întotdeauna. Aşa că, Eedi, n-am rezolvat nimic atunci..."

Urmau aprecieri despre o nouă piesă prezentată la Teatrul de dramă german : „...căci construcţia teatrului «Estonia», teatrul nos-

tru, înaintează încet de tot : ştii, oamenii nu prea au bani..." şi apoi cîteva ştiri mărunte care însă n-o mai interesau pe Anna.

Ea lăsă din mîini scrisoarea, stăpînită de gînduri tulburi şi de simţăminte îngrijorătoare. În scrisoare nu se pomenea nimic despre simţămintele personale nutrite de autoare pentru soţul ei. După toate aparenţele, era vorba doar de o scrisoare obişnuită, prietenoasă, scrisă de o femeie cultă, sensibilă şi deşteaptă. Cu toate acestea Anna simţea palpitîndu-i printre rînduri multe gînduri neexprimate, un sens aparte, tainic, respiraţia unei alte lumi, necunoscute ei. Scrisoarea aceasta avea parcă un ton de aduceri-aminte adresate lui Eduard, era ca o revendicare a unor anumite drepturi avute asupra lui... Dar ce fel de drepturi ?

Ce sens aveau cuvintele acelea despre prietenii şi cunoscuţii împrăştiaţi de vîntul toamnei prin lume ? Şi iarna, descrisă de această necunoscută Klaara, nu arăta de fel scînteietoare şi plină de farmec, aşa cum o ştia Anna, ci tristă, urîcioasă. Frazele despre prietenie şi devotament nu puteau să fie scrise doar aşa, fără o semnificaţie anumită. Nu era oare o întrebare adresată lui Eduard pe ocolite, sau poate chiar o dojană ?

„Te-am pierdut cu totul din vedere, scria mai pe la sfîrşit femeia aceea. Am auzit în treacăt de la cineva că ai reuşit să-ţi găseşti de lucru şi atîta tot. Vreau să-ţi spun, printre altele, că în ultimul timp mă gîndesc să vin şi eu la Petersburg. Acolo există, în orice caz, mai multe posibilităţi decît aici, la Tallin."

Cu aceste cuvinte, scrisoarea se încheia.

Anna deslușea instinctiv o primejdie pentru ea, deşi din conţinutul scrisorii nu se putea trage vreo concluzie precisă că între Eduard şi cunoscuta lui ar fi existat relaţii strînse. Se putea înţelege totuşi că sînt apropiaţi sufleteşte şi că aparţin aceleiaşi lumi. Pînă atunci Anna nu acordase o atenţie deosebită faptului că soţul ei participa la mişcarea muncitorească. Doar simpatiza şi ea cu ţelurile înalte ale acestei mişcări. Dar după ce citi scrisoarea, îi răsări în minte, pentru prima oară, întrebarea : în ce măsură se răsfrîngea asupra lui Eduard puterea acestei lumi necunoscute ei. Nu-i va răpi ea dreptul la inima bărbatului ? Nu se vor bate interesele lor cap în cap ? De un lucru era convinsă : mişcarea muncitorească nu era o predică de duminică, ci o luptă, o luptă primejdioasă, legată de suferinţe, de jertfe, de sînge. Pentru unii ca soţul ei, lupta aceasta sfîrşea adeseori cu ştreangul sau cu împuşcarea.

El însă îi dăduse cuvîntul că unirea lor se înfăptuise pentru fericire şi pentru viaţă. Aprinseseră în căminul lor acea lumină sacră despre care Eduard îi vorbise cîndva atît de frumos, iar ea

îl crezuse, fiindcă era tînără, abia păşea în lume şi iubea intens viaţa, voia s-o trăiască din plin, cu fiecare picătură a sîngelui său sănătos, curat, ţărănesc.

*

— Ai o scrisoare pe scrin. Am deschis-o întîmplător, îl vesti ea pe Eduard, ocolindu-i privirile.

— A, de la nişte vechi prieteni... mormăi el, luînd plicul şi clipind nervos din pleoapa stîngă.

Ochiului ei atent nu-i scăpă însă faptul că el desfăcuse scrisoarea cu o indiferenţă voită, dînd parcă a se înţelege că nu-l interesa. Afectarea aceasta nu-i plăcu Annei.

Eduard citi scrisoarea la repezeală şi, după cum i se păru iar Annei, cu o nepăsare la fel de prefăcută ca şi mişcarea cu care o deschisese.

— Da, nicăieri nu-i bucurie, oftă el apoi, punînd scrisoarea deoparte. Klaara Korb e un om bun, o inimă simţitoare. În zilele noastre, oamenii ca ea o duc greu.

— Scrie frumos, mărturisi Anna pe un ton sec. Mare lucru să ştii mai multă carte ! Nu ca mine, doar cu trei clase primare.

— Nu i-a fost de fel uşor să se instruiască, răspunse el reţinut. N-a absolvit nici o facultate. A studiat singură, de capul ei, lipsindu-se şi de mîncare. Lucrează ca soră într-un spital.

— Şi de ce nu-i scrii ? N-o vezi cum tînjeşte ? Doar nu ţi-am pus nici un fel de oprelişti.

El se posomorî şi întrebă vădit enervat :

— Eşti nemulţumită de ceva ? Trebuie să-ţi spun că relaţiile dintre mine şi ea nu dau nici cel mai mic temei să presupui că...

— Dar parcă presupun eu ceva ? Anna ridică supărată din umeri. De unde ai mai scos-o şi pe asta ?

Eduard deschise gura, rămase un moment cu ochii aţintiţi asupra ei şi deodată se lumină la faţă.

— Nu cumva eşti geloasă ? Da, da eşti geloasă. Am dreptate sau nu ?

Zicînd aşa, se repezi la ea, o cuprinse în braţe şi începu s-o gîdile cu mustăţile după ureche. Ea se zbătu supărată, cu ochii scînteind şi încercînd să-l îndepărteze cu cotul.

*

Se întîmpla ceva neobişnuit cu Anna. De la o vreme încoace nu se prea simţea bine. Atribui starea aceasta unei răceli. Dar cînd mirosul pîrjoalelor puse la prăjit îi stîrniră greaţă, o bănuială firească îi fulgeră prin minte, făcînd-o să se repeadă la oglinda de pe scrin.

Unele schimbări i se puteau citi și pe față : tenul căpătase umbre cenușii. Îndeosebi ochii îi erau altfel : păreau că uitătura lor se răsfrînge din depărtare, concentrată, atentă și oarecum străină.

Înțelese cu spaimă și cu o teamă dulce că din adîncimea ochilor ei privea o altă viață. Era ea, Anna, privirea ei, și în același timp nu era numai privirea ei : în ea trăia o ființă nouă, care împreună cu ea vedea, prin ferăstruica sărăcăcioasă, acoperișul peticit al magaziei, gardul răpănos și aplecat într-o rînă, mestecenii urîți, acoperiți de cicatrici în curtea ticsită de vechituri din spatele casei și poate că se gîndea de pe acum dacă are rost să se nască și să trăiască în mijlocul unei atari naturi profanate și înjosite.

O cuprinse amețeala. Închise ochii și-i trecu prin minte gîndul că acum cel mai mult depindea de ea ca ființa cealaltă să vadă mestecenii și pămîntul altfel în strălucirea soarelui.

*

Într-o seară bătu la ușă un străin. Eduard, care era acasă, îi deschise. Înainte ca omul să intre, schimbară cîteva cuvinte pe șoptite.

Cînd Anna, curioasă, își aruncă ochii în bucătărie, noul venit tocmai își scotea paltonul de postav, ponosit.

Eduard părea cam tulburat.

— Fă cunoștință : un compatriot de-al nostru, spuse el îngîndurat. O să mîie peste noapte la noi. Mîine pleacă la Tallin.

Necunoscutul strecură cu băgare de seamă sub scaun un coșuleț de trestie, ca acelea cu care se duc gospodinele la piață, iar meseriașii la baie, și abia după aceea o salută pe Anna.

Aceasta nici nu-i deslușì numele. De altfel străinul îl rostise într-o doară, parcă dinadins spre a nu fi înțeles. Apoi, fără s-o bage în seamă pe Anna, își frecă mîinile mari, uscative, înghețate. Se așeză pe scaunul sub care vîrîse coșulețul, încălecîndu-l cu picioarele-i cît toate zilele de lungi, și scoase din buzunar un ziar rusesc.

„Parc-ar fi la gară, observă Anna, nemulțumită. Ia uite la el cum și-a dosit coșulețul... Nu cumva s-o teme să nu-i dispară ?"

Oaspetele avea o atitudine stăpînită, dar în același timp afișa un aer plin de independență. Annei nu-i plăcu nici chipul lui uscățiv și posac, nici îmbrăcămintea ponosită și demodată.

„S-ar crede că-i în vizită la niscaiva neamuri", se mîră ea. Nici nu se sinchisește. Nu catadicsește să înceapă o convorbire măcar așa, de politețe. Șade și-și citește ziarul...

— Noi am stat la masă, îl preveni Eduard grijuliu. Poate vrei un ceai ? Se face repede. Anna...

— Nu-i nevoie, nu vă deranjaţi, ridică necunoscutul palma sa lată în semn de protest. Am mîncat la ceainăria de pe Vasilievski. Are chifle bune.

Vorbea scurt şi precis.

— O omletă cu cartofi ?... întrebă sfioasă Anna.

— Mulţumesc, nu. Am în coşuleţ o franzeluţă, şi mi-a mai rămas şi vreo jumătate de funt de brînză.

Ea se retrase la fel de nedumerită ca şi la început.

Prinzînd apoi o clipă prielnică, îl chemă pe Eedi în cameră :

— Unde o să-l culcăm ? şopti ea înspăimîntată. N-avem nici aşternut, nici plapumă, nici cearşaf...

— Are el tot ce-i trebuie. Eduard schiţă un zîmbet ciudat. Nu-ţi mai face griji !

Anna îi lăsă singuri. În bucătărie avea loc acum o convorbire în care cuvintele se pronunţau cu zgîrcenie şi numai în şoaptă. Degeaba încercă ea să tragă cu urechea, ţinîndu-şi răsuflarea. Nu reuşi să se dumirească. Înţelese doar că era vorba de politică.

Ciudatul musafir avea într-adevăr tot ce-i trebuia ca să înnopteze. Îşi aşternu în bucătărie pe podea, chiar lîngă perete, trei ziare, scoase din coşuleţ o bocceluţă, învelită într-o muşama, şi şi-o puse la căpătîi, acoperind-o cu un prosop mototolit.

Urînd apoi, politicos, noapte bună gazdelor, se acoperi, în loc de plapumă, cu paltonul său subţirel şi-şi lăsă capul pe bocceluţă.

Dimineaţa, înainte de plecare, bău două pahare de ceai fierbinte, singura concesie pe care i-o făcu Annei. O dată cu ceaiul îşi mîncă felia de brînză, un colţ de franzelă şi plecă, după ce îşi luă rămas bun, cu un aer de independenţă reţinută.

Plecă pentru totdeauna.

*

— Cine era omul ăla ? îl întrebă Anna pe soţul său seara, cînd acesta se întoarse acasă.

— Cine să fie ? Un muncitor din Tallin.

Stînd lîngă lighean, cu spatele la ea, Eduard se ştergea pe mîini. Anna trebăluia la maşina de gătit. Mesteca în tigaie nişte cartofi.

— Şi îl cunoşti ? continuă ea cu întrebările.

El atîrnă prosopul în cui, îşi privi îngîndurat soţia, care se ferea să i se uite în ochi, şi răspunse :

— L-am văzut şi eu pentru prima oară. Dar... avem cunoscuţi comuni. I s-a dat adresa mea. Omul avea nevoie de adăpost pentru o noapte. Asta-i tot.

Anna se înnegură şi mai mult la faţă. Oaspetele ciudat din ajun nu-i ieşise toată ziua din minte. Făcea presupuneri, confrunta

amănunte. Tot felul de presupuneri, care de care mai rele, păreau a se adeveri. Avea mereu înaintea ochilor bocceluța de mușama.

— Și ?... întrebă Anna foarte încet, întorcîndu-se spre Eduard. Ce avea în coșuleț ? Proclamații ?

— Asta-i și cu tine ! Proclamații... răspunse el la fel de încet. Ziare.

— Interzise ?

— De poliție, da.

— Și dacă ar fi aflat poliția ?

El ridică tăcut din umeri.

Anna puse masa. Mîinile îi tremurau vizibil. Apoi scăpă o nouă întrebare :

— S-ar putea ca și în viitor cunoscuții tăi să mai dea cuiva adresa noastră ? Fără să ne întrebe ?

El îi aruncă o privire în care se citea dezaprobarea.

— De unde să știu eu ?... Poate că da. Și în cazul ăsta ce vrei să fac ? Să nu-l primesc ? E doar un tovarăș de-al meu, un muncitor. Poate că el riscă să fie întemnițat, își primejduiește viața, iar eu să-i închid ușa ? Asta n-am s-o fac niciodată.

Cu aceste cuvinte, își țintui îndîrjit privirile în farfurie.

Ochii Annei se măriră, și ea păli toată.

— Atunci la ce te-ai mai însurat ? făcu Anna încetișor.

— Cum ? se încruntă el.

— De ce te-ai mai însurat ? Ce nevoie aveai de o familie ?

— Anni, Anni... Ce vorbe sînt astea ?

— Păi cum așa ? Spui că tovarășul tău riscă să ajungă la închisoare ba poate că își primejduiește și capul. Așadar și tu riști nu-i așa ? Ascultă-mă, Eedi ! Am să-ți spun ceva, deși se pare că părerea mea nu te prea interesează. Poți și ești liber să dispui de capul tău. Poți dispune pe deasupra și de al meu... Fie ! Nu ăsta-i lucrul cel mai îngrozitor. Dar mai este un cap, Eedi, pe care să nu îndrăznești să-l riști, auzi ?... N-am să-ți îngădui. Pentru nimic în lume !

Vorbea aproape calm, dar fără pic de sînge în obraz, cu o încordare ascunsă. Era limpede că acum ar fi fost zadarnic s-o înduplece, s-o implore, s-o bată, s-o amenințe. Totul ar fi fost în zadar. La hotărîrea ei nu avea să renunțe.

— Dar ce te-a făcut să-ți pierzi astfel cumpătul ? îngăimă el, privind-o cu luare-aminte. Doar nu s-a întîmplat nimic care să...

— Să nu care cumva să primejduiești viitorul copilului, rosti Anna, la fel de calm și cu aceeași expresie sumbră. Ce-o să se aleagă de el, dacă o să se întîmple ceva cu tine ? Noi doi putem să ne tîrîm zilele cum o fi prin curțile astea dosnice, dar copilul... Am jurat... Auzi tu ?... Am jurat că măcar pe el să-l ridic pe o

creangă verde. Iar tu mi-ai făgăduit, ţi-ai dat cuvîntul că o să faci tot ce-o să-ţi stea în putinţă.

— Păi tocmai de aceea se fac toate astea..., observă el. Dar, uitîndu-se la soţia lui, amuţi.

— Taci, Eedi ! Şi dă-mi cuvîntul că ai să te păzeşti. Nu-ţi vîrî singur capul în ştreang.

Eduard nu ştia ce să mai creadă. Se uita lung la ea. Pentru prima oară o vedea astfel. La Anna se dezvăluiau în chip neaşteptat trăsături de caracter pînă atunci necunoscute, despre care nu se putea şti ce însemnătate puteau să aibă în convieţuirea lor viitoare. „Ce fiinţă ! S-o tai în bucăţi şi tot n-o să cedeze, remarcă el cu uimire ascunsă. E inutil să mai discut acum cu ea. Mai bine mă las păgubaş. Asemenea lucruri nu pot fi explicate."

— Degeaba te superi, vorbi el pe un ton împăciuitor. Nu intenţionez cîtuşi de puţin să-mi vîr capul în ştreang.

Anna îl privi posomorîtă. Azi înţelesese că lumea aceea primejdioasă şi necunoscută de ea, a luptei, de unde soseau oaspeţi nepoftiţi şi scrisori semnificative, avea asupra soţului său o putere mult mai mare decît se aşteptase ea.

Tare greu avea să-i mai fie...

*

În martie sosi o scrisoare din Vologda.

„Dragă frate, Eedi, iată-mă şi în Vologda. Contrar aşteptărilor, aici lucrurile s-au petrecut însă nu tocmai bine. L-am găsit pe omul trebuincios, care mi-a dat o mînă de ajutor, dar cîştigurile s-au dovedit a fi mai mici decît cele de la Tallin şi nu-mi convin de fel. Iar eu, fiind convins pe deplin de reuşită, am adus cu mine şi dulapul de haine şi scrinul acela demontabil, pentru ca femeile să aibă mai puţină bătaie de cap la plecare. Am stat şi am chibzuit serios. Puteam însă să mă întorc, ca să mă fac de rîsul oamenilor ?.. Dar nici să rămîn aici nu are rost.

M-am gîndit dacă n-ar fi mai bine să vin de-a dreptul la tine, la Piter, însă mi-am cam întîrziat plecarea, iar nevastă-mea aşteaptă să-i trimit bani, aşa că n-a ieşit nimic. Am primit cu strîngere de inimă locul oferit. O să lucrez cîteva luni, pînă la primăvară, şi apoi plec mai departe.

O singură consolare : am găsit o cameră plăcută la nişte oameni inimoşi. Mobila mea continuă să stea nedespachetată, rezemată de perete. Oraşul, foarte vechi, nu-i prea mare. Catedrala de aici e imensă, cum n-am mai văzut încă. Am intrat înăuntru, dar cum nu aveam ce să vorbesc cu dumnezeul ortodox, am stat, am ascultat cîntările apoi m-am dus la piaţă. Pe aici untul e ieftin.

Am făcut cunoștință la lucru cu un tînăr originar din Tula. La primăvară vrea să plece în sud, la Sormovo ; spune că acolo sînt uzine mari și poți să găsești totdeauna de lucru. Caută să mă convingă să plecăm împreună. Trebuie să scriu acasă. Ce să fac cu mobila ? Dulapul de haine nu pot să-l vînd, fiind cadou de nuntă făcut soției. Trebuie să născocesc ceva.

Săptămîna trecută l-au arestat pentru „politică" pe fiul gazdelor mele, Vasea, funcționar la uzină. Era un tînăr liniștit și plăcut, și-mi punea mereu întrebări despre Tallin. A fost percheziție, au controlat pînă și în camera mea. Așa că, nu-i liniște și pace nici în micul orășel Vologda. Începe să nu-mi mai placă.

Dar vouă cum vă merge acolo, ție și Annei, voi, locuitori ai capitalei ? Probabil că v-ați mobilat camera și vă bucurați de viață, undeva la patinaj, ascultînd o orchestră de suflători și admirînd focuri de artificii ? Tare îți mai plăcea patinajul. Scrieți-mi ce mai faceți. Al vostru, Herman."

*

Într-o seară, Eduard se întoarse acasă cu gîndurile cam aiurea. Se vedea cît de colo că-l neliniștește ceva. Cum intră, o rugă pe Anna să se ducă la farmacie după mușețel. Cît timp ținu drumul pînă la farmacie și înapoi, Anna își tot bătu capul să ghicească ce pricini de îngrijorare avea Eduard. Se întoarse acasă într-un suflet. O chinuiau presimțiri rele. Urcă tiptil scările, întoarse neauzit cheia în broască și intră repede.

În bucătărie — nimeni.

Se repezi în cealaltă cameră.

La intrarea ei, Eduard sări descumpănit în picioare, de lîngă pat. Zărindu-i în mînă globul nichelat, deșurubat de la vergeaua patului, Anna se dumeri.

Se dădu mai aproape. Din tubul cu care se termina vergeaua, ieșea la iveală capătul unui sul de hîrtie.

— Ce-i asta ? întrebă ea răgușit, scoțînd sulul răsucit strîns și desfășurîndu-l.

El o privi înciudat, tăcu o clipă, apoi răspunse prevăzător :

— Nu te speria. Nu-i nimic rău. Aici e vorba despre viața noastră.

— Un manifest ?

— Da, recunoscu el încet. E glasul celor mai buni oameni ai noștri.

— Ce-o să mai iasă și dintr-asta ?... Și doar mi-ai promis...

Așa cum era, cu paltonul pe ea, se prăbuși fără puteri pe scaun.

El o luă de mînă și îi vorbi tulburat, pătruns de milă :

— Ascultă, Anna, sîntem oameni sau nu ?

— Poftim ? Da, oameni...

— Şi ce fac cu noi ? Ne spînzură, ne împuşcă... Pe cine-i omoară ? Pe fraţii noştri ! Tu eşti pentru asasinarea lor ?

— Ce vorbe mai sînt şi astea ? exclamă ea. Ai înnebunit ?

— Trebuie să discutăm despre asta ! Sîntem oameni, nu nişte cîini laşi.

Îi mai vorbi astfel cîtva timp, înăbuşit, aproape în şoaptă, gesticulînd cu pumnul. Un obraz îi zvîcnea.

Aruncîndu-i priviri înspăimîntate, Anna se ridică încet şi ieşi.

Mai trecu un răstimp. Eduard se mai linişti. Intrînd în bucătărie, o găsi pe Anna la fereastră. Privea drept înainte, fix, fără a se uita la ceva anume, cu o expresie neguroasă.

— Ce-i cu tine ? îi atinse el cu băgare de seamă mîna.

Ea tăcu, de parcă nici nu l-ar fi auzit.

— Mîine n-o să mai fie aici, îi făgădui el cu glas domol. Nu mai intra şi tu la idei de pomană.

*

Abia se sculaseră de la masă, cînd, pe la unsprezece seara, cineva apăsă pe mînerul uşii şi începu să bată tare, cu lovituri sacadate.

Eduard tresări şi îşi încordă auzul.

Anna, care tricota o mănuşă, păli. Ghemul de lînă cenuşie căzu cu un zgomot moale pe podea, dîndu-se de-a rostogolul.

Loviturile se repetară, după care, se auziră paşi înăbuşiţi, ca şi cum cineva s-ar fi mişcat nerăbdător de pe un picior pe altul. Clanţa uşii fu zgîlţîită cu furie.

— Cine-i acolo ? strigă Eduard.

Un glas de bariton dogit porunci de partea cealaltă a uşii :

— Deschideţi...

Şi numaidecît adăugă : repede !

— Nu-i nimic... îi şopti Eduard soţiei, uitîndu-i-se îndelung şi ciudat drept în ochi, după care se îndreptă agale spre uşă.

Anna se frămînta în preajma patului, ca pasărea în colivie.

El zăngăni cheia în broască, descuind-o fără a se grăbi.

Uşa se dădu de perete, împinsă de mîini vînjoase.

Intrară trei inşi în mantale ude : mai întîi un comisar cu o servietă în mînă şi încălţat cu nişte galoşi noi, cu scîrţ, iar în urma lui doi agenţi. Unul dintre aceştia deschise cu îndemînare uşiţa sobei, în care focul se stinsese, iar altul intră în camera cufundată în semiîntuneric, unde Anna încremenise acum în dreptunghiul de lumină ce venea din bucătărie, ca o statuie palidă, cu braţele căzute de-a lungul trupului.

La lumina lămpii cu petrol, chipul comisarului părea galben, bolnav. Aruncă neglijent servieta neagră peste mănușa netermi-nată a Annei și se informă pe un ton sec, cu același glas de bariton dogit :

— Vassar, Eduard Janovici ?

— Da.

— Și fata Anna Mänd ?

— E soția mea, răspunse Eduard morocănos. Sîntem căsăto-riți civil.

— Adică nelegitim, îl corijă cu severitate comisarul.

Se uită atent la Vassar cu ochii săi galbeni și făcu un semn însoțitorilor. Aceștia, cu o înfățișare serioasă, aferată, începură să cotrobăiască prin locuință, ca niște orbi care încearcă să se orien-teze într-un loc nou.

Comisarul își descheie paltonul și luă loc la masa din bucă-tărie, așezîndu-și chipiul lîngă servietă. Se dezvălui privirilor un cap turtit, adus spre ceafă, cu șuvițe de păr negru linse pe creștet.

Pe măsură ce percheziția se prelungea, în cameră mirosea tot mai tare a vacs și a postav umed.

Toți tăceau.

Vassar ședea lîngă fereastră și privea posomorît într-un un-gher. În aer începură a pluti fulgi ușori. El ridică capul, privi spre ușa care dădea în cameră și trase cu coada ochiului, îngrijorat, către soția lui.

Aceasta ședea sprijinită cu spinarea de perete, cu pieptul mare, proeminent. Obrajii îi ardeau.

Comisarul o cîntărea din ochi, piezîș, cu o uimire fățișă.

În cameră nu se auzea decît sfîrîitul lămpii.

Se scurse astfel mai mult de o oră.

După aceea polițaii plecară, lăsînd în urma lor miros de ză-padă topită și de sudoare.

*

Eduard cercetă cu privirea coridorul, apoi închise ușa și puse zăvorul.

— Au plecat, spuse el cu glas surd.

Cu gesturi lipsite de vlagă, parcă în silă, Anna își strecură mîna în sîn, sub sutien, scoase un sul de hîrtie înfășurat strîns și-l azvîrli pe masă.

El clipi din ochi, roși și alergă într-un suflet spre ea.

— Tu... tu m-ai salvat !

Privirea ei se revărsă asupra lui, străină, ca un duș rece.

— Nu pentru tine, ci... pentru el, articulă ea înăbușit, între-tăiat, și trecu pe lîngă Eduard, ducîndu-se în cameră.

Lampa de aici ardea fără abajur. Îl scoseseră în timpul percheziției.

În lumina puternică, indiscretă, i se înfățișă Annei, în toată goliciunea și cruzimea, priveliștea : patul răscolit, plapuma de vată zvîrlită într-o parte, perna desfățată și descusută, în altă parte — căutaseră, se vede înăuntru — cearșafurile făcute mototol...

Ochii Annei se dilataseră, păreau enormi pe chipul stăpînit de paloare. Se așeză cu băgare de seamă pe marginea patului.

— Și-au vîrît nasul peste tot, peste tot au pus labele lor murdare, bolborosi ea răgușit. Cearșaful, fața de pernă... Ce mîrșăvie ! Și perna... perna...

Gemu.

Eduard se repezi din nou spre ea, speriat, încercînd s-o liniștească.

— Ce-i cu tine ?... Nu mai e nimic. Au plecat. Ți-e rău ?

— Lasă-mă !

Anna sări drept în picioare, privindu-l cu ură.

Luă apoi un ac și, cu degetele tremurînd, abia izbuti să vîre în el un fir de ață. Începu după aceea, tăcută, să coasă perna la loc.

— Acum vezi și tu ce vite sînt, grăi Eduard abătut. Mi-e teamă că aici și-a vîrît coada și nemernicul acela de Janov...

— Mă mai întrebi dacă văd..., oftă ea. Cum să nu văd ? Văd că ne tragi spre streang.

El își înfipse cu îndîrjire pumnii în buzunare și începu să se plimbe tăcut dintr-un colț într-altul.

După o scurtă pauză, ea întrebă :

— Și cu hîrtiile astea cum rămîne ? Le pui pe foc ?

Eduard se opri din mers, cu ochii la ea.

— Cum să le pun pe foc ? Glasul îi suna stins, mai mult un murmur. În cazul ăsta ce s-ar chema că sînt ?

Anna nu mai zise nimic. Schimbă fața de pernă și cearșafurile.

Se culcară tăcuți.

*

Dădu să-i atingă umărul cu palma, dar ea se smuci brusc, neîmpăcată, de lîngă el. Ședeau lungiți în întuneric unul lîngă altul, atît de apropiați și, totuși, atît de îndepărtați. Se prefăceau că dorm, dar nu dormeau.

„Nu-i pot pretinde să privească viața cu ochii mei, medita el. Dacă ar fi respirat din fragedă tinerețe, ca mine, fumul fabricii... Dar e de la țară. Cînd o să trăiască și ea viața pe care o duc eu, o să priceapă. O să i se deschidă ochii. Firește, nu dintr-o dată.

Va fi nevoie, poate, de ani. Sînt dator să scurtez însă anii aceştia prin lectură şi cu auto-instruire. Musai să-i trezesc gustul pentru citit. Principalul e să am răbdare şi iar răbdare. Trebuie s-o înţeleg şi să-i dirijez cu pricepere dezvoltarea. Nimeni nu devine revoluţionar în doi timpi şi trei mişcări. Dacă te pripeşti, mai rău îl sperii. Dar nu-i nimic. Botezul de astăzi o să-i prindă bine. Totuşi, ce bine s-a ţinut ! Nu m-aş fi aşteptat..."

Eduard Vassar se bizuia pe atotputernicia timpului. Nu ştia că şi Anna, în timp ce se prefăcea că doarme alături de el, tot în scurgerea vremii îşi punea nădejdea, sperînd că încet-încet, cu anii, se va aplana şi se va limpezi totul.

„Nu vrea să-şi ardă manifestele. E sigur că n-o să le ardă, cugeta ea. Se vede asta de la o poştă. Se pare că în treaba asta nu-i nimic de făcut. Cel mult poţi să-l aţiţi. Pesemne că nu trebuie să-l iei prea repede şi aspru. E ca un cuţit călit : dacă apeşi tare, l-ai frînt... O să treacă poate timp pînă cînd o să-şi dea seama că nu trebuie să te joci nesăbuit cu fericirea şi soarta familiei. N-are de unde şti că păsărelele, cînd îşi fac cuib, îi îmbracă fundul cu puf smuls chiar de pe pieptul lor. Trebuie să-i arăt adevărul ăsta simplu, oricîte eforturi, oricîte jertfe mi s-ar cere."

Cele petrecute îi arătaseră deschis, fără menajamente, în ce viaţă primejdioasă o tîrîse Eduard şi ce viitor îi pregătea. Dar ea, Anna, nu şi-a pierdut cumpătul la marginea prăpastiei. Îşi încordă toată energia sufletească şi, cufundată într-o stare vecină cu extazul, îl imploră pe dumnezeu, în existenţa căruia de altfel nu credea, s-o întărească şi s-o ajute să-şi întoarne soţul de pe drumul primejdios pe care o apucase.

*

Dimineaţa, Eduard porni spre fabrică stăpînit de îngrijorare şi torturat de neprevăzutul celor petrecute. Ce anume provocase descinderea ? Se făcuseră oare percheziţii şi pe la ceilalţi muncitori din fabrică ? Fuseseră şi la Serghei Andreevici Soldatov ? De la el primise în ajun proclamaţiile, „afişuleţele", cum le numeau muncitorii între ei, pe care azi trebuia să le răspîndească în taină prin atelier, în timpul repausului de la prînz. Pare-se că Prohutin căpătase şi el o sarcină asemănătoare. Ce trebuia să facă cu manifestele, în cazul că se descoperise ceva la Soldatov şi la Prohutin, iar aceştia fuseseră arestaţi ?

Vassar pipăia tot timpul sulul tare din buzunarul de la pantaloni. Păstrîndu-şi sîngele rece, privea cu atenţie încordată drept înainte, prin bezna dimineţii, la spinările indiferente ale oamenilor care treceau zoriţi, gata, în eventualitatea că s-ar ivi ceva

neașteptat, să lepede neobservat sulul prin vreo spărtură de gard sau pe dedesubtul vreunei porți.

Tocmai era să dea colțul în direcția Liniei a șasea, cînd se auzi strigat.

Tresări. Lîngă el se afla o femeie îmbrobodită cu un șal cît toate zilele.

— Bună dimineața, Eduard Janovici ! Era glasul Polinei. Fii atent, căci o să mă depărtez puțin. La dumneata a fost percheziția ?

— Da, răspunse el tot așa de încet cum i se adresase ea. N-au găsit...

— Bravo ! Pe buzele ei se ivi un zîmbet slab. Au fost și la noi. N-au găsit „afișulețele", dar pe Serghei Andreevici tot l-au luat.

El înjură pe înfundate.

— La Prohutin n-au fost, urmă Polina. „Afișulețele" noastre le-am dat mai departe... Acum uite ce-i : Serghei Andreevici m-a rugat să-ți comunic să procedezi întocmai cum v-ați înțeles...

Eduard îi zări aproape de el ochii, care îl urmăreau cu atenție.

— Bine. Am înțeles, făcu el un semn grăbit.

— Asta-i tot. Și acum, la revedere, spuse ea.

Îi simți pe mînă atingerea fierbinte a degetelor.

Apoi femeia se întoarse și traversă strada.

Vassar se uită cu admirație în urma ei, după care își văzu mai departe de drum îmbărbătat și îndîrjit.

„Ce bine că n-am ars aseară manifestele ! își zise el. Ce i-aș fi putut spune ? Acum mi-e limpede ce trebuie să fac."

Cu o clipă înainte, manifestele din buzunar îi frigeau mîinile. Acum însă, știindu-le la el, simți o imensă ușurare, ba chiar bucurie. Teama i se mai risipi întrucîtva.

Mai cuprinse o dată cu privirea-i ageră porțiunea de stradă de la intrarea în uzină, care la ceasul acela era foarte populată. Totul se petrecea ca de obicei : oamenii, întîlnindu-se în întuneric, se salutau din mers și dispăreau grăbiți pe ușa de la intrarea în uzină. Aruncă o ochire prin geamul prost luminat. Zărind chipul plictisit și nebărbierit al paznicului, se simți liniștit și cu simțămîntul acesta intră pe ușa îngustă.

★

Mare-i fu mirarea lui Piotr Arkadievici, cînd, după-prînz, întorcîndu-se în atelier de la biroul de proiectări zări printre strunguri silueta neagră a unui polițist. Se întîmplase oare ceva ? În mintea lui Smaghin, cizmele greoaie ale vardistului, călcînd peste șpanul proaspăt, de un albastru intens, poliția în imperiul tehnicii, alcătuiau o priveliște nefirească, chiar jignitoare pentru tehnică. În

noțiunea de tehnică el îngloba nu numai producția aparaturii electrice și de telegraf, ci tot ceea ce în secolul al douăzecilea însemna progres, mijloc pentru înnoirea științifică a lumii.

Mirarea lui Piotr Arkadievici spori cînd în cușca de sticlă a meșterului dădu de un alt polițist, un tip cu grumazul scurt și roșu și cu niște mustăți dese, de culoarea tutunului.

Strecurînd o privire întrebătoare către meșter, un om în vîrstă, pleșuv, și văzînd tulburarea zugrăvită pe fața acestuia, înțelese că nu era de glumă. Palid, cu obrajii fleșcăiți, meșterul îi arătă din ochi masa. Pe masă se afla ceva mototolit, alb, o foaie de hîrtie cu un text tipărit. Piotr Arkadievici se aplecă mașinal.

„...tovarăși muncitori, se încearcă înăbușirea mișcării revoluționare prin teroare sîngeroasă...", surprinse Smaghin o frîntură de frază, asemenea unui strigăt ce răzbate printr-o ușă deschisă întîmplător.

Se dădu îndărăt, la fel de mașinal. „Ah, asta-i... gîndi el, simțind un fior rece în inimă. O proclamație roșie, sîngele nepieritor al iacobinilor..."

Mustățile de culoarea tutunului se sumețiră dojenitor. Un glas molîu spuse :

— O adevărată porcărie. Ziua în amiaza mare...

Pe masa acoperită cu hîrtie izolatoare galbenă, compactă ca pielea, printre desenele și schițele de lucru mînjite de unsoare, se întocmi un proces-verbal.

*

Pentru Smaghin, partea cea mai neplăcută din toată istoria asta a constituit-o discuția cu directorul. Discuția avu loc în aceeași zi.

De cum îl văzu apărînd în pragul biroului, Kosițki clătină mustrător din cap și observă cu compătimire, de parcă ar fi pus diagnosticul unei boli din cale-afară de serioase :

— Prost stau lucrurile la dumneavoastră, Piotr Arkadievici.

Smaghin roși, ca și cum pe el îl prinseseră tipărind proclamații. Uitîndu-se de sus în jos, cu un aer vinovat, la chelia largă, fără pic de păr, a lui Kosițki, acoperită cu o piele roză, fină, cum au toți oamenii roșcați, întrebă cu glas subțire :

— În ce sens, Pavel Nikolaevici ?

Kosițki îi arătă cu un gest reținut fotoliul din fața lui și-i explică cu glas domol, dar impunător :

— În turma dumneavoastră s-a pripășit o oiță neagră. Sau poate că nu-i numai una.

Smaghin roși și mai tare, și bolborosi jignit.

— Iertați-mă, Pavel Nikolaevici, dar în ceea ce privește serviciul, mi se pare că mă străduiesc să fac totul.

Kosițki trase aer în piept și oftă zgomotos.

— Nu m-ați înțeles bine, colega. Nu vă fac mustrări, ci, ca să spun așa, vă sfătuiesc. Serviciul, spuneți... Ce-i aia serviciu ? Am mai discutat noi pe tema asta. În zilele noastre, relațiile pe care le avem cu muncitorii în uzină depășesc cadrul relațiilor de muncă... Spre marele nostru regret, așa stau lucrurile. Noi trebuie să le fim și păstori. Credeți că lucrul acesta mi-e plăcut, mie, om de afaceri ? Greșiți. Dumneavoastră sînteți tînăr, încrezător, poate că aveți, iertați-mă, unele concepții romantice — și eu le-am avut la vîrsta dumneavoastră — și de asta profită...

În vocea baritonală a lui Kosițki, cu o voită nuanță de asprime în ea, răsuna o ironie binevoitoare, părintească.

Smaghin îl ascultă pe șef cu o reticență ascunsă, gîndind că, probabil, Kosițki era cu totul altul decît se părea că-l arată la prima vedere chelia trandafirie, nasul blajin, lătăreț ca ciocul de rață și gura mărginită de buze cărnoase ce s-ar fi zis că dezvăluie un caracter destul de molîu.

„Trebuie privit din trei planuri diferite, ca una din cele mai complexe piese, care nu-ți poate oferi o imagine justă de ansamblu dacă o consideri dintr-un singur unghi de vedere, cugeta Smaghin. După chelia asta jalnică și vulnerabilă, ar putea fi luat drept un soț supus, care nu iese din cuvîntul soției. Privit din față, examinîndu-i pur și simplu trăsăturile astea rotofeie, n-ai descifra decît blîndețea și bunăvoința cea mai deplină... supus și timorat, cîtuși de puțin. Are o figură energică și senzuală. Doar ochii alterează oarecum expresia aceasta blajină de rață : are o uitătură rea, cu albul ochilor de o gălbejeală arămie. Dacă-l privești din profil, constați că nasul n-are o formă nelămurită, nu-i nicidecum diform, ci are o încovoiere ca a păsărilor de pradă spre interior, iar buza de jos iese mai în afară decît cea de sus, fapt care imprimă feței o expresie mărginită, o fizionomie de buldog. Cît despre maxilarul inferior, acesta amintește prin forma lui de un topor lat... chiar așa : de un topor..."

Sub privirea interogativă a lui Kosițki, Smaghin tresări.

— Pînă acum n-ați remarcat nimic reprobabil în atelier ? întrebă Pavel Nikolaevici pe un ton oarecum sec, de astă dată însă fără tonul părintesc de adineauri.

— Nu, trebuie să mărturisesc... Smaghin ridică din umeri îngîndurat.

— Și cu toate acestea, Piotr Arkadievici, sîntem informați că strungarul Soldatov, muncitorul dumneavoastră, a fost arestat de autorități noaptea trecută, ca element suspect. Iar azi mai apare și proclamația asta neplăcută... „Berens & Co." este o firmă străină, solidă, care nu trebuie împiedicată în activitatea ei de mișcarea

revoluționară rusă. L-am mutat de la dumneavoastră pe meșterul Janov, Piotr Arkadievici, dar asta nu înseamnă cîtuși de puțin că îngăduim excese ca cel de astăzi. Dimpotrivă, vă rog foarte mult să fiți atent...

Piotr Arkadievici asculta cu capul plecat vorba domoală a lui Kosițki, dar gîndurile îi zburau la muncitorul al cărui nume fusese rostit. Acest Soldatov făcea o impresie plăcută, părea un om cumpătat și deștept, și era un lucrător din cale-afară de bun. Smaghin îl simpatiza și, orice i-ar fi spus Kosițki, nu putea înlătura impresia favorabilă, pe care — fără a avea vreo idee preconcepută — i-o făcuse omul acela, deși înțelegea că această simpatie avea într-un fel aerul de a-l lega, fără ca el să vrea, de cel arestat, devenind părtaș tăinuit al acestuia.

*

Discuția avută cu directorul lăsă în sufletul lui Smaghin un sentiment neplăcut, vîscos.

„La urma urmelor, ce vrea de la mine ? Să-i spionez pe muncitori ? Să fac pe iscoada ? se gîndea dezgustat Piotr Arkadievici, înapoindu-se în atelier. Mulțumesc cu plecăciune, dar pentru asta există poliție, există copoi... poate chiar meșterul Janov..."

Își aminti cum cu șase luni în urmă se întorcea de la director, după discuția avută despre Janov, cînd acesta fusese prins cu mîța în sac. Atunci fusese cît pe-aci să contribuie la concedierea meșterului. Acum Piotr Arkadievici era aproape convins că muncitorii urziseră, cînd cu întîmplarea aceea, un fel de complot împotriva meșterului indezirabil. Se vede că-i încredințaseră sarcina de a face pe prostul și de a provoca concedierea lui Janov strungarului acela cu privirea vioaie și sfidătoare și cu nume baltic.

Aducîndu-și aminte de Vassar, Piotr Arkadievici fu cît pe-aci să se lovească cu palma peste frunte. Nu cumva acest Vassar acționase atunci în înțelegere cu Soldatov ? Și dacă el fusese cu pricina atunci, de ce nu tot el ar fi fost și azi ?...

Dar cu toată această idee revelatoare, își văzu mai departe de drum.

„Nu-u, preastimabile, eu nu-s spionul dumneavoastră, spuse el, stăpînit de un sentiment de îndîrjire și de protest lăuntric, adresîndu-se în sinea sa lui Kosițki. N-am fost niciodată un nemernic și nici nu intenționez să fiu."

PRIMĂVARA LA PETERSBURG

Capitolul I

Pentru prima oară, conştiinţa lui somnolentă de prunc fu zguduită de impresii vizuale.

Zări peretele, prin reţeaua de sfoară, şi înţelese că se petrece ceva neobişnuit.

Pe peretele galben, luminat, se zvîrcolea o umbră cu un cap imens, cu coarne şi cu o bărbie ascuţită. Umbra răsucea ceva şi gesticula larg cu nişte mîini lungi, căutînd să arunce un cearşaf întunecat peste petele vesele de lumină galbenă. Uneori aproape că reuşea s-o facă : se deşira pînă în tavan şi din lumină nu mai rămînea decît o mică pată care îi aluneca sperioasă printre mîini. Cu cît pata de lumină se făcea mai mică, cu atît mai îndemînatic o prindea umbra şi o ciugulea cu botul ei ascuţit.

Toate acestea erau de neînţeles, prevesteau ceva rău.

Deschise o gură roză şi crudă, cu doi dinţi numai, şi ţipă cu desperare.

Lumea reacţionă la ţipătul lui. Un cap de femeie i se aplecă deasupra, nişte şuviţe de păr negru şi lucios atinseră pătura şi două mîini calde, moi, îl pipăiră cu repeziciune. Un glas plăcut, cunoscut, spuse cu îngrijorare cuiva :

— Cred că Erni s-a speriat de umbra de pe perete. Să mutăm lampa.

Lîngă pat se ivi un alt cap de femeie, cu nişte codiţe rare, răsucite la ceafă ca un corn. Erni mai zări pe stinghia patului nişte mîini roşii şi vînjoase, învăluite în clăbuc de săpun.

Femeile se întreceau care mai de care să-i spună ceva. Acum, lumina şedea cuminte şi slobodă pe perete, şi părea că-i zîmbeşte. El se linişti şi, drept răspuns, îi zîmbi în neştire, stîrnind rîsul femeilor.

Nişte mîini mari, calde şi aspre îl întoarseră pe partea cealaltă. Prin uşa deschisă se vedea cada din bucătărie. O femeie cu

un corn înspăimîntător pe cap clătea în ea niște petice pestrițe. De pe mîinile ei zburau fulgi de spumă albă, pufoasă.

Cada asta îi era cunoscută ființei din pătuc. Uneori îl cufundau și pe el în ea, spuma i se lipea de obraz, îl ciupea de ochi, iar cascade fierbinți i se revărsau pe cap. El țipa și se zvîrcolea, împotrivindu-se instinctiv violenței la care era supus.

Peticele spălate din cadă zburară pe frînghia întinsă deasupra mașinii de gătit. Cînd frînghia fu plină, adormi și el, istovit de impresiile acestea noi și neobișnuite.

*

Acum Anna vedea de la fereastră caldarîmul pietruit, năclăit de noroiul de toamnă, iar de partea cealaltă a străzii un gard dosnic, înalt de un stînjen, acoperind posac priveliștea clădirilor scunde, fără etaj, a depozitelor și pivnițelor în care erau puse la păstrat legume.

Uneori, pe caldarîmul de piatră treceau huruind camioane încărcate vîrf cu lăzi sau cu saci cu cartofi. Alături de ele pășeau camionagii cu șorțuri numai zdrențe și cu încălțări scîlciate trase pe piciorul gol.

Trecători erau puțini. Oamenii umblau mai mult pe întuneric, fie dimineața, devreme, fie seara, ca și cum s-ar fi rușinat de lumina zilei. În timpul zilei nu se vedea decît, arar, cîte o siluetă feminină, parcă furișîndu-se cu coșul pe braț, sau cîte o droaie de copii, numai zdrențe cenușii, năvălind dindărătul unei porți asupra unui cocean de varză căzut din vreo căruță.

Într-un an și jumătate, cît se scursese de la nașterea copilului, Vassarii se mutaseră de trei ori, pentru că Anna nu găsise nicăieri o cameră pe plac. Toate se nimereau întunecoase, murdare, cu pete cenușii de mucegai. Pe deasupra — parcă era un făcut — nu găseau decît vecini bețivani și scandalagii, iar prăvăliașii din apropiere se dovedeau a fi niște hoțomani care căutau să-ți strecoare numai marfă alterată.

De fiecare dată, camera nouă părea mai bună, iar noii vecini mai prietenoși și mai simpatici. Anna răzuia cu înverșunare, spăla podelele și plita, opărea cu apă clocotită toate găurile. După o săptămînă însă, descoperea cu spaimă că sub tapet continuau să se cuibărească, nestingherite, ploșnițele. Din crăpăturile plitei ieșea la lumină o generație tînără de gîndaci roșcați. Vecinul nu făcea scandaluri, nu se îmbăta, dar în schimb era tuberculos. Bucătăria și coridorul erau comune, iar Vassarii aveau un fecior...

Și din nou porneau în căutarea unor ferestre cu bilete albe lipite pe ele. Ferestre dintr-astea se găseau destule. Erau de închiriat camere și apartamente întregi în case bine amenajate, așezate

pe străzi liniştite din apropierea bulevardului Izmailovski, de pe lîngă străzile Zagorodnîi şi Zabalkanski, dar aici, chiriile erau de două şi chiar de trei ori mai scumpe, aşa că Vassarii se lăsau păgubaşi. Anna punea ban peste ban ca să cumpere mobilă şi, în afară de aceasta, îşi îngăduiau vara să închirieze cîte o cămăruţă într-o casă ţărănească de undeva, de lîngă Petersburg.

Din pricina aceasta nu locuiau în Zabalkanski sau în Izmailovski, ci departe, dincolo de bariera Moscovei, lîngă meridianul Pulkovo, peste care se aşternea un drum mărginit de o parte şi de alta de şanţuri şi pietre de hotar. Pe drumul acesta, pe lîngă crîngul Rumeanţevski, înecat vara în umbră, şi pe lîngă turnurile observatorului de pe colina Pulkovo, se scurgeau convoaie lungi de care.

Aici, la capătul şoselei Moscova, cum treceai de podul căii ferate care tăia şoseaua, acţionarii Berens şi Rickert construiau atelierele noii uzine de dinamuri, şi sutele de oameni care lucrau la ridicarea lor se mutaseră mai pe aproape, trăgîndu-se ca nişte planete minuscule spre un astru uriaş. Din aceeaşi pricină, pătucul de fier cu reţele de sfoară al lui Ernst, primul născut al Vassarilor, participă şi el la mutarea din Lesnoi, traversînd oraşul de la un capăt la altul şi statornicindu-se la capătul străzii Gheorghievskaia, care dădea într-un cîmp pustiu.

*

Catedrala Isaakievski, cu fruntea-i aurie, şi-a tras pînă peste sprîncene scufia cerului scund şi greu de toamnă. Arţarii din Grădina de vară au pleşuvit. Vîntul biciuieşte apele Nevei, stîrnind vălurele ca solzii de peşte. Rîul, aidoma unui peşte din mările nordului, are reflexe cenuşii, ca de plumb, care pe alocurea devin chiar negre. Doar în dreptul săgeţii de pe Palatul amiralităţii, zvîcnită în sus ca un harpon de aur, are o strălucire albă. De pe pletele de bronz ale lui Petru se preling şiroaie de apă rece. În magazinele de flori de pe bulevardul Nevski şi în grădina Iusupov sînt expuse doar crizanteme albe, flori de cimitir. O ploaie măruntă se cerne peste pieţele şi bulevardele largi, peste capotele ridicate ale birjelor şi peste umbrelele negre.

În restaurante, în vitrinele cu oglinzi ale halei, luminile se aprind devreme. Deasupra bulevardului Nevski scînteiază lămpile electrice, dar nici ele nu sînt în stare să risipească pîcla cenuşie a ploii. Lumina li se prelinge veşted, înconjurată de nimburi lăptoase.

S-ar părea că în pîcla asta umedă dospeşte o viaţă cenuşie, searbădă. Cu ce bunătăţi poate să-şi ispitească Petersburgul locuitorii în toamna aceasta tîrzie ? Dar lucrurile nu stau tocmai aşa.

Intrările teatrelor sînt scăldate în lumină. La teatrul „Alexandrinski" se prezintă „Intrigă şi iubire", pianistul Rahmaninov concertează în sala şcolii „Tenişevski", Durov îşi prezintă fiarele la circul „Cinizelli", restaurantele „Cubas", „Donon", „Ursul" îşi invită clienţii să guste soiuri noi de vinuri, la clubul „Vladimirski" se joacă chemin-de-fer, pocher, douăzeci-şi-unu.

S-ar zice că sînt distracţii pentru toate gusturile şi pentru toate pungile... În piaţa Alexandrovski poţi să-ţi cumperi pe nimica toată fracul unui actor beţivan, şapca unui student exmatriculat pentru activitate politică de la Institutul tehnologic, un joc de şah din fildeş, pene de struţ, haine pentru orice talie, un binoclu pentru teatru, o carte a unui cunoscut poet, oferită cenzorului cu o dedicaţie făţarnic de amabilă...

Dar nimic din toate acestea n-o interesează pe Anna. Ea e preocupată mai mult de prînzul de sîmbătă pe care trebuie să i-l gătească bărbatului.

La Petersburg poţi să te îndopi toamna cu tot soiul de bunătăţi pe care le zămisleşte şi cu care e vestită Rusia. Din Ucraina a sosit făina grişată, măcinată proaspăt. Nu-i în toată lumea făină mai bună decît cea ucraineană ; asta o ştiu toate gospodinele. Are un gust de parcă unt ar fi topit în ea soarele sudului. De la abatoare se aduce carne de boi circazieni, îngrăşaţi vara cu iarba mustoasă a păşunilor bogate, se găseşte unt de Vologda, unt topit de Siberia, scrumbii din Marea Caspică, puse în saramura cea mai fină, păstrugă de Volga, din care se prelinge o grăsime rozalie, scrumbioare de Revel în sos preparat din treizeci şi trei de mirodenii, sardeluţe de Riga, bătînd în auriu şi în argint înnegrit, struguri caucazieni, învăluiţi într-o pojghiţă argintie, vestitele pere bergamote şi duchesse înfăşurate cu grijă în foiţă, care se tem parcă de atingerea degetelor. Sînt cumva prea scumpe pentru buzunarul Vassarilor ? Poate. Rămîne atunci mărul antonovka, cel mai bun măr de toamnă din lume. Imensa piaţă Sciukin este năpădită de mireasma acestor mere. Lăzile se înalţă în stive din care vîntul împrăştie talaş. Merele antonovka, cît capul unui prunc de mari, sînt mai ieftine decît castraveţii muraţi. Plăcinta cu mere antonovka se mănîncă în zilele de sărbătoare, chiar şi în cartierul Canalului de derivaţie, şi chiar mai încolo, dincolo de barierele Moscovei şi Narvei.

*

Anna trebăluia pe lîngă cuptor, cu obrajii îmbujoraţi de căldură, cînd cineva bătu la uşă.

Deschizînd, zări un străin care semăna însă la faţă cu Eduard. Era doar puţin mai scund, mustăţile nu i se zbîrleau atît de bătăios, iar chipul lui părea mai blajin.

— Herman ! exclamă Anna. Te-am recunoscut numaidecît !

Acesta își scoase pălăria încă din prag și, zîmbind binevoitor, intră.

— Și eu te-am recunoscut imediat după fotografie. Numai că în carne și oase arăți mult mai bine. Asta mă bucură. Își privi necăjit picioarele. Să nu-ți las urme. Văd că podeaua e proaspăt spălată. Ce vreme păcătoasă ! Petersburgul mă întîmpină cu ploaie, ca pe un musafir nepoftit, și pe deasupra, firește, am venit și pe jos.

Scoase galoșii, își atîrnă cu atenție paltonul, ca să nu i se mototolească mînecile și să nu se prelingă apa de pe el pe celelalte haine. După aceea își șterse fața udă cu o batistă curată și începu iar să se uite la Anna, zîmbind prietenos. Îi zîmbi și ea la rîndul ei, urmărindu-i mișcările domoale, dar foarte stăpînite și precise, de parcă nu venise în ospeție, ci se îndeletnicea, ca acasă la el, cu o treabă oarecare.

— Toți ai noștri, și Juuli și soacră-mea, îți trimit salutări, vorbi el. Le-am lăsat la Breansk și am purces la drum singur, ca să pregătesc totul...

— Foarte bine, spuse din inimă Anna. Ce rost are să cutreieri orașele ? Eedi a aflat că la Berens tocmai se fac angajări. Ți-a și scris, nu-i așa ?

— Da, mulțumesc, am primit scrisoarea, înclină galeș capul Herman. Firește, de mult trebuia să mă mut cu Juuli la Petersburg, dar am dorit să cunoaștem și noi sudul. Din auzite, cînd privești lucrurile de departe, totul ți se pare minunat.

— Dar de aproape ?

El surîse trist :

— Totuna-i, oricum ai întoarce-o. Nicăierea nu găsești liniște și bucurie. Guvernatorului general i s-a părut că la Breansk sînt prea puțini vardiști, așa că a mai trimis și vreo sută de cazaci. În fabrici — numai nemulțumiri. Muncitorii sînt întărîtați, citesc literatură ilegală. Ți se pare că-i cenușă, dar dedesubt mocnește focul. În drum spre Piter, am coborît la Bologoie ca să iau niște chifle. Pe o linie de rezervă văd un vagon cu gratii la ferestre, iar îndărătul gratiilor — deținuți. Și femei... Politici, se vedea numaidecît : fețe inteligente, luminoase. M-am lipsit și de chifle, și de tot. Mi-ar fi rămas în gît.

— Păcat de bieții oameni, oftă Anna. Ce să-i faci ? N-ai cum să-i ajuți. Bine măcar că Vassarii au scăpat teferi și s-au adunat la Petersburg vii și nevătămați.

— Da, în ziua de azi și asta-i o fericire pentru oamenii ca noi, încuviință Herman. Putea să fie și mai rău, mai cu seamă pentru Eedi.

— De ce nu stai jos ? Își aminti Anna. Să-ți dau niște ceai.

El se înclină iarăși, politicos, se interesă de sănătatea nepotului și, aflînd că mititelul dormea, se așeză. Ochii lui cuprinseră cu o curiozitate reținută bucătăria și se opriră asupra lumînării înfipte în gîtul unei sticle.

— Îl recunosc pe frate-meu, remarcă el cu o ușoară dojană în glas. Își bate capul tot timpul cu probleme mondiale, dar nu e în stare să-și meșterească la uzină un simplu sfeșnic. O să-ți fac eu, cumnată, un sfeșnic bun de aramă și, dacă dorești și o piuliță, o piuă...

— Da, ne lipsesc multe din gospodărie, mărturisi abătută Anna. Dar de ce să-ți mai faci greutăți și cu noi ?

— Nu-i cine știe ce. Mulți își fac în atelier ba una ba alta. E voie. Omului nu-i trebuiesc în viață prea multe lucruri, dar — așa, puține, cîte sînt — se cade să fie potrivite. Cu o brumă de lucruri simple și pe măsura ta poți să-ți înfrumusețezi viața, s-o faci mai ușoară. Asta se referă mai ales la munca femeilor.

Anna își făcea de lucru la mașina de gătit, fără a-și lua ochii de la Herman. Și se mira : cît de mult seamănă cu Eedi, și totuși cît de deosebiți sînt ! Ochii de un albastru cenușiu ai lui Herman sînt și ei ușor bulbucați, ca ai fratelui său, dar le lipsește expresia vioaie-obraznică a acestuia. Ochii săi au o privire distrată, gînditoare, parcă s-ar uita din depărtare. Privirea lui Eduard este întotdeauna concentrată, directă și scurtă. Șuvițele blonde, ondulate, ale lui Herman sînt mai moi și mai strîns lipite de craniu. Părul lui Eduard e mai uscat, are reflexe cenușii de nuanța oțelului ; șuvițele lui sînt mai elastice, se ondulează mai puternic, tind tot timpul să se înfoaie și să se ridice în sus ca o perie.

Bărbia lui Herman e mai delicată, mai rotundă, și, în general, se cunoaște, oricum l-ai privi, că are un caracter mai feminin decît al fratelui său, mai blajin și, pare-se, mai practic în ceea ce privește nimicurile vieții. Ce frumos vorbește despre aspectele plăcute și comode ale vieții ! Cu toate acestea nu i-a mers în viață mai bine decît lui Eduard. Ciudat, care să fie cauza ?

*

În sufrageria familiei Smaghin, bucătăreasa servi supa cu aromă puternică de țelină.

Evghenia Fiodorovna, o bătrînă căruntă, dreaptă, cu *pince-nez*, cu o înfățișare afectată de diriginte școlar, luă cu o mișcare dibace capacul supierei și puse, fără a se grăbi, supă în farfurii, fiului ei și sieși.

Mîncau pe tăcute, acompaniați de tictacul răgușit al ceasornicului străvechi din perete.

Piotr Arkadievici privea absent în farfurie, mînca zorit, iar pe figura lui expresivă, întocmai ca pe suprafaţa lucie a unei ape într-o zi de iulie, aici se oglindeau nori albi şi strălucitori, aici lunecau umbre uşoare. La un moment dat zîmbi, fără a părea să aibă vreun motiv.

Cu o expresie de nemulţumire întipărită pe chipul ei uscăţiv, negricios, mama sa îl urmărea discret. Înfăţişarea lui distrată din ultimul timp, aerul precipitat şi zîmbetele fără noimă care îi mijeau în răstimpuri pe buze nu-i plăceau de fel : îşi cam închipuia ea ce anume le provoca.

După pîrjoale se servi la desert frişcă cu vişine. Deşi altădată Petea se dădea în vînt după un asemenea dulce, de data aceasta rămase cufundat în aceeaşi stare de neatenţie, însufleţită de cine ştie ce tresăltări lăuntrice.

În sfîrşit Evghenia Fiodorovna rupse tăcerea :

— Nu eşti prea ocupat azi, puişor ? Aş vrea să stăm puţin de vorbă.

— Cum să nu ? reveni el pe pămînt. Mă duc doar la teatru, dar mai e timp,

„La teatru... Asta înseamnă că se duce cu Alla Brejneva", se gîndi Evghenia Fiodorovna şi oftă încetişor.

În timp ce bucătăreasa Daşa, o fată vînjoasă, de o vîrstă nedefinită, strîngea masa, Evghenia Fiodorovna îşi scoase *pince-nez*-ul şi, dusă pe gînduri, lovi cu el în palma ei îngustă şi uscată, cu degete lungi şi palide.

Piotr Arkadievici îşi privi neliniştit mama. Ştia că gestul acesta nu prevestea nimic bun. În astfel de momente însemna că este nervoasă.

Trecu pe lîngă pianul bătrîior pe care zăceau mormane de note jerpelite şi se aşeză încet pe divanul tare, acoperit cu o husă de pînză.

Daşa ieşi, tîrşîindu-şi pantofii scîlciaţi şi legănîndu-şi şoldurile.

— Puişor, te-am văzut astăzi în vis, începu Evghenia Fiodorovna. Mi te-ai arătat într-un fel foarte ciudat : într-o broboadă de femeie. Parcă se făcea că erai într-o barcă... Prostii, desigur, dar nu de asta e vorba. Să ştii că mult timp n-am mai putut să adorm şi m-am tot gîndit la tine. Piotr Arkadievici, trebuie să ne gîndim la viitor.

— Din ce punct de vedere, mamă ? întrebă acesta neliniştit.

— Din punct de vedere practic, sublinie Evghenia Fiodorovna cu emfază. E drept că în ultima vreme ţi-au mărit salariul, dar oricum, asta nu reprezintă decît o mie opt sute pe an. Cu un asemenea salariu e greu să ai un croitor bun. Ştii cît de scumpă e locuinţa asta, deşi nu-i cine ştie ce de capul ei. Adevărat, lecţiile mele

de muzică mai aduc şi ele cîte ceva, dar asta n-o să dureze o veşnicie. Într-o bună zi pot să cad la pat.

— De, mamă ! oftă Piotr Arkadievici. Ar trebui să te mai gîndeşti şi dumneata la sănătate şi să renunţi la lecţii, zău. Dacă ai şti cît mă îngrijorează asta...

— Asta-i munca şi satisfacţia mea. Bătrîna lovi sever cu lentilele în palmă şi aruncă o privire spre pian. Ce sînt eu fără toba mea ? Soldat fără armă... Dar nu de asta vorbeam, nu de mine. De tine mi-e mie.

— De mine, mamă ?

— Da, Petea. La vîrsta ta, dragul meu, oamenii se însoară. Eşti un om cult, cunoşti limbi străine, ai o înfăţişare simpatică...

— Mersi, se înclină el.

— Nu mă întrerupe. Nu intenţionez să-ţi fac complimente. Judec şi eu ca o mamă. Femeilor le plac bărbaţii ca tine, desigur. Dar tu, puişor, ai un temperament înflăcărat, te îndrăgosteşti iute, şi asta e primejdios la vîrsta şi în situaţia ta.

Piotr Arkadievici se posomorî, roşi uşor şi vru să obiecteze ceva, dar mama sa ridică vocea, ameninţător :

— Te rog, domnule, nu mă întrerupe şi ascultă-mă ! Da, da, te îndrăgosteşti iute, Petea, la fel ca şi răposatul taică-tău. Bărbaţii care au firea ta se simt bine numai sub papucul unei femei. Să te gîndeşti la asta, dacă nu te cunoşti aşa cum se cuvine. Trebuie să fii mai prudent, să ai mai mult simţ practic, mai mult sînge rece.

— Dacă toate astea i s-ar putea insufla omului prin poveţe bune, mamă, atunci cu siguranţă că scriitorii n-ar mai avea material pentru romane.

— Ştiu şi asta, dar... Nu pot să mă împac, spuse cu amărăciune Evghenia Fiodorovna. Mă frămîntă, şi de aceea vorbesc. Mi-e teamă că în clipa de faţă ai mai mult ca oricînd nevoie de asemenea sfaturi.

Piotr Arkadievici plecă ochii. Pe chip i se ivi o expresie de suferinţă.

Evghenia Fiodorovna tăcu şi ea, privind cu o durere fericită la cărarea aleasă neglijent prin părul lui des, castaniu şi lucios.

Cîte n-ar fi fost ispitită să-i spună ! Fără îndoială că Alla era o fată interesantă, originală, cu multe însuşiri, dar experienţa sa de viaţă îi dădea Evgheniei Fiodorovna a înţelege că un roman de dragoste între fiul ei şi Brejneva nu putea decît să le dăuneze amîndurora. Dar s-a pomenit vreodată fiu care să-şi plece urechea la glasul prevederii, şoptit de buzele părinteşti ? În orice caz, îşi spuse ea, cînd dai asemenea sfaturi, trebuie să eviţi pisălogeala şi lipsa de tact. De aceea schimbă cu desăvîrşire tonul, adoptînd unul mai glumeţ.

— La urma urmei de ce să discutăm înainte de spectacol despre lucruri atît de plicticoase ?... Ia mai bine să-i spun Daşei să-ţi cureţe fracul.

*

Pe strada Gorohova ningea, ca şi cum din adîncurile negre ale văzduhului s-ar fi pogorît pe pămînt, legănîndu-se înfiorată, o leasă albă care învăluia luminile galbene cu pîlpîit plăpînd, trecători singuratici, birjarul care moţăia pe capra saniei, calul miţos.

Piotr Arkadievici aspiră lacom, cu toată puterea, aerul moale şi umed. Un fulg mare şi pufos îi nimeri în gură, înfiorîndu-i plăcut cerul gurii cu răceala lui.

Privi în jur, apoi se repezi spre o sanie, desfăcînd în grabă cuvertura acoperită de zăpadă.

— Pe Nevski, dar repede ! Ai doi pitaci bacşiş.

Birjarul cu coroană albă şi cu mantie de hermină pe umeri, care încă mai moţăia, trase buimac de hăţuri. Calul îşi scutură coama şi porni în trap mărunt. În clipa aceea farmecul se risipi : hermina se destrămă în straturi fărîmicioase, şi pe spinarea gîrbovită a birjarului Piotr Arkadievici zări un petic. Mîrţoaga şchiopăta.

Dar toate acestea nu aveau nici o însemnătate. Important era să ajungă cît mai repede pe bulevardul Nevski, iar acolo să se mute într-o sanie luxoasă trasă de un armăsar focos. În drum spre Moika, urma să se înţeleagă cu birjarul saniei de lux ca să-l aştepte la ieşirea din teatrul „Mihailovski"... În Moika cea liniştită urma să urce cîte două trepte deodată pe scara întunecoasă, mirosind a pisici şi să tragă de mînerul ruginit al unei sonerii ! După aceea să asculte bătăile zgomotoase ale inimii, glasurile şi paşii nedesluşiţi de partea cealaltă a uşii şi — cînd uşa avea să se deschidă — să cuprindă dintr-o singură privire, din adîncul coridorului cufundat în semiîntuneric, fîşia îngustă şi roză a unei rochii ce parcă radiază lumină în juru-i, doi ochi căprui, strălucind galeş, şi pieptănătura înaltă a unui păr auriu ca inul.

*

Croindu-şi drum printre pieptănături şi umeri de pe care se revărsau fracuri negre sau scînteiau epoleţi auriţi, întinse cu băgare de seamă blăniţa — ţinînd-o pe braţe şi stăpînindu-şi răsufletul, de parcă ar fi purtat-o chiar pe Alla — unui bătrîn plesuv şi asudat, care lua la nimereală mantale, bastoane, blăni de biber şi şoşoni uzi.

Blana cam veche, rărită pe alocuri, a mantoului îi atinse o clipă obrazul. La atingerea ei încremeni, aspirînd mirosul de parfumuri evaporate şi de postavuri purtate care stăruia întotdeauna pe coridorul, cufundat în semiobscuritate, de pe Moika.

Dar bătrînul cu cheli a ca dată cu lac îi răpi cu o singură mișcare toate mirosurile acestea și-i înmînă în schimb un număr de aramă, aidoma unui bănuț pus în palma unui cerșetor.

O zări apoi în oglinda din perete : nu prea înaltă, foarte zveltă, toată în roz, cu ochii dilatați de plăcere — nu mai păreau căprui, ci negri — și se sperie : ce frumoasă era ! Fata se uită în oglindă cu ochii pe jumătate închiși și, oprindu-și privirea pe chipul lui buimăcit, îl întrebă surîzînd :

— La ce visezi ? Condu-mă în sală.

El se deșteptă din visare și o conduse în ceața roșie, catifelată, străbătută de strălucirea delicată a oglinzilor și învăluită în lumina blajină a lămpilor.

Se așezară, și chiar în clipa aceea, undeva, în spatele lor, țîrîi sunetul prelung al sonoriei.

După ce răsfoi programul, Alla spuse :

— Peste cîteva momente o să ne transportăm în secolul al șaisprezecelea. Spania, granzi, pretendenți la tron...

— Mi se pare straniu în secolul nostru, al electricității, al societăților pe acțiuni și al trăsurilor, murmură el. Ce să caut în lumea asta, eu, cu ideile mele prozaice ?

— Încrede-te în Iuriev și în Insarova, zîmbi ea. Sînt călăuze de nădejde. De fapt, ce s-a schimbat de atunci ? Cazanul cu aburi și electricitatea n-au desființat dragostea și pasiunile. Iată, de pildă, dumneata... Zicînd așa, îl privi dintr-o parte. Dacă te-ai travesti într-un costum de muntean spaniol, ar ieși un *Hernani* [1] admirabil, foarte frumos. Te-am invita în studioul nostru, fetele s-ar îndrăgosti de dumneata...

— Mulțumesc pentru atenția aceasta măgulitoare, dar am o profesie, spuse el flatat, pe un ton voit indiferent.

Cortina grea de catifea se ridică fără zgomot. Din fundul unui dormitor medieval, cu lumînări aprinse, se revărsă asupra spectatorilor o adiere stătută de pivniță, un miros de praf și de pudră.

*

Atenția lui Piotr Arkadievici se împărți în două. Din politețe urmărea cum niște oameni în mantale, purtînd pălării largi, tot trag săbiile din teacă și discută între ei cu grandilocvență, fără a-și putea împărtăși însă emoțiile și pasiunile. În același timp, simțea alături de el mîna golașă a Allei, lăsată molatic pe brațul îmbrăcat în catifea al fotoliului. Fără să i se uite în obraz, îi vedea scînteierea estompată a ochilor în întuneric, și toate acestea îl tulburau infinit mai mult decît viața al cărei fir se depăna pe scenă.

[1] Eroul dramei romantice, cu același titlu, de Victor Hugo.

Lucrurile se desfășurară astfel pînă la actul al doilea, cînd actrița care o interpreta pe dona Sol îl înghionti pe rege, iar în sala amuțită răsună un glas cristalin de femeie : *„Nu ! Nimic nu mă momește."* Abia atunci înțelese că se află la teatru, urmărind din ochi o scenă și ascultînd niște cuvinte rostite de o fecioară castiliană.

Nu ! Să vorbim pe față :
Prefer să-mpart cu dînsul întreaga mea viață,
Cu scumpul meu Hernani, cu suveranul meu...
. . . . . .
Decît să fiu, don Carlos, soție de-mpărat ! [1]

Cuvintele acestea pure și mîndre făcură să-i tresară inima. Într-o singură clipită se văzu pe sine în locul lui Hernani, iar pe ea, pe Alla, și-o închipui ca fiind fecioara castiliană din piesă. Ar fi în stare Alla cea reală — se gîndi el tulburat — să rostească : ar fi rostit oare Alla niște cuvinte atît de minunate, pline de abnegație, de dragul lui, al lui Piotr Smaghin ?

În sală răsunară aplauze pline de simpatie.

El nu se mai putu abține și o privi pe furiș.

Chipul Allei, cu ochii larg deschiși, ficși, umbriți de gene lungi, și care în întuneric părea palid, exprima o simpatie desăvîrșită pentru elanul sufletesc al actriței și, prin urmare, și pentru el ! Mișcat și totodată rușinat, Piotr Arkadievici se grăbi să-și întoarcă fața de la ea.

*

Și iată că Hernani fu iertat, regele se retrage cu un gest nobil, iar pentru Hernani și dona Sol surîde fericirea, întocmai cum azi, în sala aceasta, ea le surîde lor : lui Piotr Arkadievici și Allei Brejneva...

Dar nu apucară să amuțească sunetele balului de nuntă, că se auzi cornul care îi amintea lui Hernani că trebuia să-și țină cuvîntul dat lui Ruy Gomez și să-și ia viața.

Piotr Arkadievici strînse cu putere brațul fotoliului. Cum era să lași festinul dragostei tocmai acum, cînd după toate aparențele toate piedicile au fost învinse, iar viața le surîde ? Nu, așa ceva nu-i cu putință.

Reveni la realitate abia în clipa în care văzu lăsîndu-se cortina grea de catifea și se simți rușinat aflîndu-și ochii umezi.

„Dracu știe ce-i... Mi-au zgîndărit inima versurile, ficțiunea asta dramatică. Numai de n-ar băga Alla de seamă." În cele cîteva

[1] Versurile citate sînt din drama „Hernani" de V. Hugo. În romînește de V. Stoicovici. (Vezi Victor Hugo, „Marion Delorme", „Hernani". Editura de stat pentru literatură și artă, Biblioteca pentru toți, București, 1957, pag. 271.)

clipe cît bubuiră aplauzele și fură chemați la rampă actorii înviați — după toate cele petrecute, lucrul acesta părea supărător — își impuse să se calmeze și să dea uitării pe Hernani și pe dona Sol.

*

Cu mișcări largi, birjarul dădu la o parte blana de urs, ca să le facă loc. Se așezară în sănioara strîmtă, și iapa cu picioare lungi, amorțită de atîta stat, îi scoase într-o clipită din vînzoleala mulțimii de oameni și de sănii.

Aerul mirosind a zăpadă proaspătă îi izbi în față. Ieșiră pe cheiul liniștit al canalului Ekaterininski, gonind spre Nevski. Ninsoarea încetase. O pătură albă, bogată, ascundea totul — acoperișurile, cornișele — învăluind în puf parapetul negru al cheiului, sărind de sub tălpicele săniilor.

Pe cheiul pustiu era o liniște solemnă. Doar sania lor tulbura liniștea cu fîsîitul tălpicelor și cu tropotul estompat de copite, care se afundau în zăpada pufoasă pînă la stratul de gheață bătătorită.

O așchie ascuțită de gheață, smulsă de copită, o lovi pe Alla în obraz. Ei îi plăcu însă. Închise ochii pe jumătate și dădu capul pe spate. Un vînticel proaspăt i se năpusti în obraji. Printre genele întredeschise i se înfipse în ochi un snop de ace luminoase, revărsate dintr-un felinar.

Alla rîse încetișor de plăcere.

Piotr Arkadievici îi contemplă sfios chipul pe care se oglindea o expresie deosebită de triumf și de bucurie, și deodată se înspăimîntă la gîndul că după vreo zece minute o va pierde, răpită de clădirea liniștită de pe Moika.

— Alla, o strigă el încetișor. Așa de repede să se fi terminat oare seara ? Îngăduie-mi să te conduc la un restaurant.

Ea deschise mirată ochii.

— La un restaurant ? Cum se poate ? Nu-i cuviincios. Și apoi e tîrziu.

— Într-un restaurant liniștit, cumsecade, spuse el cu glas rugător, dar insistent. Să mergem la „Leinert". Se spune că acolo-i locul favorit al actorilor, iar dumneata adori cu atîta pasiune teatrul. Numai o oră... Știi, o să fim ca niște școlari care au scăpat pentru o seară de sub supravegherea părintească. E așa de frumoasă seara asta ! Zău, Alla Mihailovna... În loc să ne facem cuminți lecțiile acasă, hai s-o zbughim la patinoar.

Uitîndu-se mai atent, desluși în ochii ei o șovăire ; iarăși păreau negri, ca în foaierul teatrului. Pe buzele întredeschise îi alunecau înfiorare și zîmbet.

Imediat ce intrară pe Nevski se făcu mai multă lumină. Treceau pe sub strălucirea becurilor electrice. Cu toată ora tîrzie, pe

trotuare era animație. Birjarul struni calul și se întoarse spre ei, așteptînd poruncă.

Alla clipi de cîteva ori, des, din pricina luminii, strînse cu severitate buzele și cu o voce care nu admitea împotrivire spuse :

— Nu, Piotr Arkadievici ! Acasă !

După felul tărăgănat în care fuseseră rostite cuvintele, Smaghin înțelese că avea de-a face cu o ființă care știa să-și stăpînească și să-și îndrumeze dorințele. Plecă deci, tăcut, capul și-i făcu semn birjarului.

— Spre Moika !

Iapa murgă o luă la trap prin lumină, pe marginea șinelor de tramvai, cufundate după-ninsoare în niște adînciturl semicirculare, murdare. Săniile din fața lor păreau a se apropia de ei de-a-ndaratelea, ca și cum, cu fiecare pas, iapa cu picioare lungi și glezne subțiri le-ar fi tras spre ea cu ajutorul unor fire nevăzute.

Smaghin tăcea. Era mîhnit.

În colțul străzii Bolșaia Koniușennaia, Alla îl privi cu un surîs înțelegător.

— Hai la noi, Pierre. Cu siguranță că la noi se servește acum ceaiul. Hai, zău... Te servesc chiar eu.

— Nu știu dacă e tocmai nimerit să merg, făcu el, nehotărît. Probabil că aveți invitați, ca de obicei.

— La noi, invitații sînt absolut necesari, oftă ea pe un ton comic. De vreme ce există fete de măritat... Dar tocmai pentru că avem musafiri e bine să vii. Haide, Pierre, nu te lăsa așa de mult rugat.

*

Intrarea lor păru a trece neobservată. Prin ușa întredeschisă a sufrageriei, se auzeau glasuri și zăngănit de farfurioare. Piotr Arkadievici își înghesui anevoie paltonul printre celelalte paltoane și mantale din cuier.

— Hai, intră, îl împinse ea de la spate cu un aer glumeț. Vin și eu imediat.

Deschise apoi mai larg ușa și spuse :

— Mamă, oferă-i ceai lui Piotr Arkadievici.

Și dispăru în coridorul cufundat în semiîntuneric.

În sufrageria mică mirosea îmbietor a rom. Mijindu-și ochii din pricina luminii, Smaghin se înclină în fața samovarului strălucitor, în care se oglindeau toate cele din jur, și rămase în prag.

— Poftim aici, Piotr Arkadievici, îl invită mama Allei, Lidia Semionovna, o bătrînă grasă cu bărbie dublă. Ai și scaun aici. Cum preferi, cu dulceață sau cu lămîie ?

— Nu-i mai bine cu rom ? propuse cu blîndeţe un bătrîn cu nas roşu şi mustăţi cărunte, îmbrăcat într-o tunică de casă, cu aspect pe jumătate ostăşesc. Veniţi de afară, din frig... Milităreşte !

— Nu, mulţumesc, Mihail Ivanovici, refuză Smaghin. Dacă se poate, cu lămîie.

O zări şi pe sora mai mare a Allei, Katerina, care frecventa nişte cursuri fröbeliene[1]. Era mai înaltă decît sora ei, mai puţin atrăgătoare, cu pistrui pe faţă, în schimb avea o atitudine de independenţă. Aruncînd în treacăt o privire spre noul sosit, Katerina continuă să converseze cu un student de la Institutul de căi ferate, un tînăr care uitase cam de mult să se mai tundă. Piotr Arkadievici îl mai întîlnise aici şi se deprinsese cu zîmbetul sarcastic care îi înviora chipul inteligent şi istovit.

Printre invitaţi se mai afla un bărbat necunoscut, cu profilul de vultur şi cu craniul, de un format admirabil, ireproşabil ras.

— Doctorul Şidlovski, Nikolai Alexandrovici, îl prezentă stăpînul casei.

După strîngerea de mînă energică şi după chipul proaspăt, doctorul părea să aibă la vreo patruzeci de ani. Smaghin distinse însă în mustăcioara lui scurtă, potrivită după moda englezească, peri argintii.

„Interesant, pentru cine o fi venit ?", se întrebă, curios, Piotr Arkadievici, încă îndurerat de refuzul Allei de a merge la „Leinert".

I se servi ceai cu lămîie.

Intră apoi şi Alla. Îşi scosese rochia de seară, dar era la fel de atrăgătoare şi în cea de casă. Încă mai avea în obraji bujorii înfloriţi în timpul plimbării prin aerul curat de afară. Îl salută pe student cu o mişcare distrată a capului, îi întinse mîna doctorului cu un gest simplu, fără pic de cochetărie, şi se aşeză lîngă Piotr Arkadievici.

— Ce s-a jucat azi ? se interesă tatăl ei cu glas tare, întorcînd spre ei o ureche mare, lăbărţată, uşor ascuţită la vîrf, ca la cai.

— „Hernani", răspunse şi mai tare Piotr Arkadievici.

— O dramă de Hugo, tată, adăugă Alla. Iuriev l-a interpretat pe Carol.

— N-am văzut-o, n-am avut încă prilejul, zise bătrînul, încruntîndu-şi cu seriozitate fruntea şi vîrîndu-şi mustăţile cărunte în ceaşcă.

— Este remarcabilă creşterea din ultimii ani a interesului pentru romantism, pentru Hugo, vorbi Katerina pe un ton sentenţios,

[1] *Friederich Fröbel*, pedagog german (1782—1852). Pornind de la principiile filozofiei idealiste germane de la începutul secolului al XIX-lea, considera educaţia ca o autodezvăluire a capacităţilor şi aptitudinilor înnăscute în om. A elaborat un sistem minuţios de educare a copiilor de vîrstă preşcolară.

fără a se adresa anume cuiva, de parcă s-ar fi aflat într-o clasă, în timpul lecției. Se prezintă și „Ruy Blas", și „Angelo..."

— Și, în general, se deșteaptă interesul pentru evul mediu, întregi studentul, zîmbind, nu se știe de ce, ironic.

— E firesc, interveni baritonul puțin estompat al doctorului. Nostalgia contemporanilor după caractere puternice, eroice... Lumea de azi suferă de neurastenie, se istovește prematur. Boala secolului nostru e vlăguirea nervilor.

— Adevărat, adevărat ! strigă stăpînul casei. Melancolia s-a întins pretutindeni. Tot soiul de Nadsoni... Și se mai spune că a studiat la o școală militară.

— Tată, Nadson [1] nu mai e de mult la modă, interveni Alla încetișor. E rîndul altora.

Zicînd așa, se ridică de la masă și, îndreptîndu-și mijlocul recită cu glas domol :

Nu rîdeți ! Preamăriți poetul
Ce zace-n glie. An de an
Mi se sfărîmă cu încetul
Cununa grea de porțelan.

Azi toată-i țăndări. Ploaia, vîntul,
Mi-au șters imaginea voioasă.
O, cine-mi va cruța mormîntul
De lespedea care m-apasă ?...

Alla recita serios și cu mult sentiment, dar ce straniu era s-o asculți ! Piotr Arkadievici nu se putea elibera de senzația că, în timp ce rostea cuvintele acestea triste, în sinea sa ea zîmbea. Chipul îi era neobișnuit de trandafiriu, ochii îi străluceau plini de vioiciune, iar nările fine ale nasului drept și energic fremătau sfidător. Figura ei plină de viață și de sănătate, trupul zvelt și sînii ridicați, conturați provocator sub rochia de casă, păreau a spune tuturor : „Uitați-vă la mine. Nu-mi trebuie nici cununi de porțelan, nici versuri de pocăință... La mine n-o să găsiți nici urmă de neurastenie..."

Surprinzînd privirea lui Șidlovski, care jubila fățiș, Piotr Arkadievici simți o puternică aversiune față de doctor.

— Pe Andrei Belîi [2] îl cunoaștem, rosti tărăgănat studentul adresîndu-se doctorului. Dar piesele de teatru sînt insuficiente pen-

[1] *Nadson S. I.* (1862—1887) — poet rus. Cele mai bune versuri ale sale sînt pătrunse de o adîncă dragoste față de popor. Perioada reacțiunii din deceniul al nouălea și criza narodnicismului imprimă însă creației sale o notă pesimistă, dezolantă.

[2] *Andrei Belîi* (1880—1934) — scriitor simbolist rus.

tru a vindeca istovirea sufletească, după cum v-aţi exprimat dumneavoastră spiritual. Chiar şi piesele lui Hugo... Ce ne-aţi mai recomanda deci afară de ele ?

— Gimnastica suedeză, răspunse sever doctorul.

Toată lumea rîse. Zîmbi pînă şi Piotr Arkadievici.

— Nu, zău, urmă serios Şidlovski. În Rusia opera de educaţie fizică este foarte prost organizată. Un stomac sănătos şi un organism antrenat exclud neurastenia. Am avut prilejul să cunosc Londra. Am văzut mulţi copii. E o adevărată plăcere să te uiţi la ei : înalţi, rumeni, muşchiuloşi. În ochii lor nu numai că nu citeşti tristeţe, dar îndeobşte nu zăreşti nici un fel de gîndire. În schimb, au spirit întreprinzător...

— Dumnezeu să te mai înţeleagă, Şidlovski, ridică indignată din umeri Katerina. Îţi place asta ?

— Am făcut eu oare o asemenea afirmaţie ? întrebă imperturbabil doctorul. În orice caz, dacă-i vorba de ales, prefer tipul acesta activ, poeţilor decadenţi care suferă pe pernele unui divan.

— Sînteţi rău, spuse dezaprobator Alla. Mamă, îndulceşte mai tare ceaiul doctorului.

Pe Piotr Arkadievici începea să-l enerveze şi glasul uniform, de bariton, voalat al doctorului, şi expresia de nepătruns de pe chipul lui. Glumea sau vorbea serios ?

— Diagnosticul dumneavoastră e greşit, rosti el cu glas tare, mirîndu-se singur de această ieşire neaşteptată şi străduindu-se a nu se uita la craniul neted, parcă cizelat, al acestuia. În secolul nostru, cauzele fenomenelor şi ale stărilor de spirit sociale trebuiesc căutate în economie.

Şidlovski luă ceaşca din mîinile gazdei, înclină respectuos capul, apoi îşi întoarse puţin profilul de vultur spre Smaghin.

— Bravo, făcu domol studentul, schimbînd o privire ironică cu Katerina Mihailovna.

— Există la noi lucruri şi mai rele decît neurastenia, urmă cu amărăciune Piotr Arkadievici. Tuberculoza care face ravagii în oraşe, satul veşnic flămînd. Nu ne pricepem să ridicăm bunăstarea naţională. De ce ? Pentru că industriaşii noştri jupoaie trei piei de pe popor, uitînd că există un argat necuvîntător de pe care se poate jupui, dacă există pricepere, nu trei, ci treizeci şi trei de piei. Argatul acesta are muşchii de oţel şi poate munci fără greş pentru toţi. E tehnica ! Noi am rămas cu mult, ruşinos de mult în urma ei. Specialitatea mea este electrotehnica, şi ştiu că viitorul îi aparţine ei. Dar în mîinile cui se află industria noastră electrotehnică ? În mîi-

nile nemților. Și așa e peste tot. Unde te uiți — numai capitaluri germane, engleze, franceze. Vorbeați despre englezi... îi aruncă o privire piezișă lui Șidlovski. Ei înțeleg problema și-l exploatează din plin pe argatul acesta de oțel. Asta le dă putința să miluiască cu cîte ceva și poporul. De aceea la englezi n-o să fie niciodată ce a fost la noi în '905. În ce privește Rusia, nu se știe încă...

Se opri însă, observînd că stăpînul casei se făcuse roșu la față.

— Bravo, bravo, spuse studentul, prefăcîndu-se că aplaudă.

Tatăl Allei își zbîrli neliniștit mustățile și tuși nervos.

— Bine, dar avem armata..., începu el fără vreo legătură cu cele de mai înainte. Studentul îl întrerupse însă nepoliticos :

— Constat că ne-am cam îndepărtat de la tema evului mediu.

— Avem... încercă să urmeze bătrînul, dar, la o privire plină de înțeles aruncată de stăpîna casei, amuți.

Se cunoștea că în casă nu prea ține seama nimeni de părerile lui.

— Către reactualizarea evului mediu nu tind numai teatrele noastre, vorbi studentul, de astă dată fără să mai zîmbească, ba chiar încruntîndu-și fruntea cu un aer de dezgust. Iată, bunăoară, cazul următor : la Kiev a fost ucis băiatul lui Iușcinski. Autoritățile judiciare înscenează acum un proces medieval, acuzîndu-l pe evreul Beilis de omor ritual.

— O, doamne... oftă stăpîna casei în tăcerea scurtă care se lăsă.

— Dar ce-i asta ? bolborosi supărat soțul ei, învăluindu-i pe toți într-o privire nedumerită. E ceva încurcat aici... Permiteți-mi, dar jurămîntul ?

— Și nu-i adevărat ce s-a spus despre vlăguirea sufletească, își reveni din rezervă Piotr Arkadievici. Am aflat din ziare că scriitorul Korolenko va urca iar la tribuna apărării. Toată Rusia își amintește de atitudinea adoptată de el în afacerea multanilor [1]. Oare această luare de atitudine nu denotă vigoarea, energia și noblețea caracterului rusesc ? Și, în sfîrșit, ar fi putut oare să aibă loc evenimentele din '905 dacă toți contemporanii noștri ar fi fost neurastenici ? Noi pur și simplu nu vedem caracterele acestea, pentru că nu cunoaștem bine poporul.

— Vai... își înclină capul Șidlovski. Observațiile mele se referă mai mult la fratele nostru, intelectualul. Nu cunosc periferia muncitorească.

[1] Proces ultrareacționar înscenat de către autoritățile judiciare din Rusia țaristă în 1907, cînd udmurții au fost acuzați de omor ritual.

— Fiindcă nu profesaţi acolo, şi luaţi scump pentru consultaţii, Nikolai Alexandrovici, îl mustră Katerina.

— Mă predau, recunoscu Şidlovski, fără urmă de necaz pe faţa lui rece. Mi-e dat, se vede, să prescriu reţete împotriva guturaiului, nu pentru tratamentul bolilor sociale.

*

Oaspeţii începură să plece.

Pe Şidlovski veni să-l ia vizitiul.

Doctorul îşi luă amabil rămas bun de la stăpîna casei, strînse cu putere mîinile celorlalţi, îşi puse şuba cu guler de biber şi coborî.

În afară de Piotr Arkadievici şi de Alla, toţi se repeziră la ferestre pentru a admira armăsarul de rasă al doctorului. Pînă şi stăpînul casei îşi lipi mustăţile albe de geam. Adepta lui Fröbel se uită şi ea, ba chiar şi studentul cu grimasă sarcastică privi jos, în stradă.

— Negru ca pana corbului... O mîndreţe de cal ! aprecie bătrînul Brejnev, după ce sania doctorului le dispăru din ochi. Un cal superb !

Se uită la cei de faţă cu o privire triumfătoare, de parcă ar fi fost el însuşi proprietarul unui falnic armăsar negru, de o rară frumuseţe.

După puţin timp se ridică şi Piotr Arkadievici. Alla îl conduse pînă în antreu.

— Ce aprins eşti în discuţii, spuse ea mirată, făcînd ochii mari. Nici nu mi-am închipuit. Te priveam din profil şi... ştii ce am hotărît ? O să lucrez un studiu după dumneata : capul lui Hernani. O să fie admirabil. Chiar mîine am să comand un cadru, şi ai să începi să-mi pozezi. Să nu care cumva să refuzi. Binevoieşte să vii chiar duminică pentru prima şedinţă.

Lui nici nu-i trecea prin minte să refuze. Se mulţumi doar să zîmbească juvenil, oarecum naiv, uitîndu-se la ea şi gîndindu-se cu spaimă ce ar fi dacă ar săruta-o o dată, fără veste, chiar aici în antreul strîmt şi cufundat în semiobscuritate, între blănuri şi galoşi. La gîndul acesta simţi că i se taie genunchii.

— Pe duminică... şopti ea în urma lui, din deschizătura uşii, rîzînd lin, cu un chicot zglobiu, pornit din piept.

El coborî treptele abrupte, stăpînit de aceeaşi senzaţie pe care o încerca în copilărie, cînd cobora spre pămînt, dîndu-se în scrînciob : inima îi încremenea o clipă, de parcă i-ar fi trecut un curent prin ea.

Capitolul II

Dimineaţa din pricina umezelii, zidurile caselor căpătară o culoare întunecată. Zăpada apoasă se lăsa, docilă, strivită sub picioare. Apa ţîşnea din burlane cu un bubuit ca de tobă. Lumina galbenă a felinarelor îşi pierduse strălucirea. Părea jilavă.

Piotr Arkadievici se ducea la serviciu cu paltonul larg descheiat : îi era cald. Pasagerii din tramvai se uitau cu nedumerire la chipul lui proaspăt, surîzător. De cu seară continua să se afle într-o stare cu totul deosebită, care-l istovea, putînd fi comparată doar cu senzaţia pe care o ai în timpul zborului, cînd simţi deodată un gol sub inimă, ţi se taie răsuflarea, corpul îşi pierde greutatea şi îţi vine să rîzi fără pricină.

Ajunse sub podul de cale ferată de peste şoseaua Moscovei. Pe deasupra trecea zăngănind ritmic un marfar. De pe mădularele de oţel ale podului se prelingea apa. Roţile care se roteau deasupra capului năşteau o senzaţie stranie. De altfel lui Piotr Arkadievici totul îi părea azi straniu, nou : dimineaţa încropită, ferestrele negre, care se mai înseninaseră o dată cu topirea petelor cenuşii făcute de ger, şi chiar strada udă ce părea văzută printr-un geam albastru.

Păşi pe podeţele de lemn umede, trecînd peste rambleul căii ferate. În dreapta lui se desfăşura grilajul de metal din faţa casei noi a directorului. În spatele grilajului zgribuleau cîteva boschete golaşe.

O voce bărbătească îl strigă încetişor, pe un ton reţinut.

Smaghin se opri brusc, întorcînd capul.

În faţa lui, lîngă felinarul electric, aştepta un muncitor de statură mijlocie, într-un palton negru, peste măsură de uzat, şi cu o şapcă pe cap. Era bărbierit şi puţin palid, ca şi cum nu se întremase încă după o îndelungată boală.

De la prima vedere, chipul acesta uscăţiv şi plăcut îi păru cunoscut.

— Scuzaţi-mă că vă opresc din drum, Piotr Arkadievici, începu politicos muncitorul. Văd că nu mă mai ţineţi minte, deşi am lucrat la dumneavoastră.

— Ba da... Eşti Soldatov ! îşi aminti Smaghin, în culmea mirării. Unde ai... Prin ce împrejurare ?...

— Am avut o deportare administrativă de trei ani, răspunse încet şi deslușit Soldatov, cu fruntea sus. Acum sînt iar la Piter. N-aţi vrea să mă reprimiţi la dumneavoastră în atelier ?

Smaghin tăcea stingherit, fără a-şi putea lua ochii de la Soldatov. Prin minte i se perindară fulgerător silueta poliţistului şi birouaşul meşterului, manifestul pe masa mînjită de ulei, convor-

birea din cabinetul directorului. Fără să vrea, aruncă o privire piezișă spre ferestrele de la locuința directorului, de parcă s-ar fi așteptat să zărească la vreuna din ele chipul lui Kosițki. Ferestrele erau acoperite însă cu perdele albe, numai falduri. Îndărătul a două dintre ele ardea o lumină slabă, tulbure.

S-ar fi zis că soarta îi lăsa lui Piotr Arkadievici dreptul de a hotărî singur. „Asta o să-mi producă numai neplăceri, cugetă el, uitîndu-se la peticele aplicate corect pe cizmele lui Soldatov. Ar trebui să-i explic lucrul ăsta cît mai delicat. Cu siguranță că e la ananghie, sărmanul. Pesemne că are soție, copii..."

Cu toate acestea buzele îi rămîneau ferecate. Era fericit, și mai degrabă ar fi vrut să-l îmbrățișeze pe Soldatov, să facă o faptă bună, prietenoasă. Într-o asemenea clipă era peste puterile sale să-l refuze.

— Dar ascultă, Soldatov, grăi el în cele din urmă, nehotărît. N-ai să mă tragi pe sfoară ?

— În ce sens, Piotr Arkadievici ? În privința meseriei să nu vă faceți griji.

— Nu, vorbesc despre relațiile dintre dumneata și autorități... Smaghin tuși stînjenit, privind aiurea. Să nu ne pomenim iar cu niscaiva complicații...

— Ce fel de relații ? Soldatov oftă. Chipul său împrumută o înfățișare plictisită. Eu sînt un biet om, iar autoritatea e mare și tare. Ce sînt eu față de ea ? O mînă de glod, atîta tot. Dar să nu vă îndoiți de mine, Piotr Arkadievici. N-o să vă mînjesc obrazul. O să rămîneți tot curat.

„De fapt cu ce drept caut să-l interoghez și să mă furișez în sufletul lui, tresări Smaghin dojenindu-se în sinea sa. Cu asemenea întrebări abia că-l determin să mă mintă, că doar n-o să înceapă a mi se spovedi..."

Posomorît, zise apoi cu hotărîre :

— Bine, Soldatov, am să discut cu meșterul. Vino mîine.

Muncitorul își scoase șapca.

— Vă sînt foarte recunoscător, Piotr Arkadievici.

— Ei, lasă asta, bombăni Smaghin, după care își continuă drumul, mulțumit de sine, cu toate că un glas lăuntric îi șoptea că procedase cam imprudent. Tocmai acum se găsise să-i iasă în cale Soldatov, acum cînd numai căldură îi mustea în inimă.

*

Cînd Serghei Andreevici deschise ușa afumată, sub care era îndesată o cîrpă udă, trei perechi de ochi își aținti privirea asupra lui : pupilele negre, rotunjite ale Polinei, ochii cenușii și serioși ai

Saşei, fetiţa de şapte ani, şi ochii întunecaţi ca nişte vişine ai băieţelului de doi ani.

— Bine că s-a aranjat ! oftă bucuroasă soţia. Nu-i nevoie să-mi mai spui tu, căci văd.

— Mi s-a spus să vin mîine, confirmă Serghei Andreevici. E de trăit, murdăreilor... Ia veniţi încoa !

Scotocind prin buzunarul paltonului, scoase două bomboane ; una i-o dădu Saşei, iar pe cealaltă ţîncului mititel care se apropiase şi el copăcel-copăcel.

— Hai la masă acum, îl pofti Polina. Avem cartofi fierţi, scrumbie.

Serghei se aşează la masa din bucătărie şi, curăţind cu grijă un cartof bubos, istorisi pe scurt despre întîlnirea cu Smaghin.

— Chiar aşa te-a întrebat, dacă n-o să-l tragi cumva pe sfoară ? se îngrijoră Polina. Şi tu ?

— Ce era să-i spun ? ridică el din umeri. Da, Piotr Arkadievici, o să te trag negreşit pe sfoară ? I-am turnat şi eu nişte braşoave... adicătelea om trăi şi-om vedea, că doar n-o să murim... De fapt e un om de treabă şi conştiincios.

— Ţi-ai încărcat sufletul cu un păcat, Serghei Andreevici, clătină din cap Polina. Am eu o presimţire că neapărat o să-l tragi pe sfoară. Şi el doar ţi-a făcut bine...

Serghei nu răspunse. Mesteca ceapă, strîmbîndu-se, cu ochii înlăcrimaţi.

— Ustură, observă el cu respect. Îţi dau lacrimile... Dar nu-i nimic, Poliuşka, la leafă o să facem plăcintă. Acuma, aici la Piter o să ne punem noi repede pe roate. O să închiriem o cameră mai uscată, pe lîngă uzină.

Polina îşi purta privirea peste pereţii goi, apoi o aţinti asupra soţului.

— Ehei, Serghei Andreevici ! A cîta oară o luăm iar de la cap ? Stau aşa şi mă tot gîndesc : unde mi s-au dus trei ani din viaţă ?

— Trei ani ? Uite-i aici, Polina. Ia uite anişorii noştri.

Surîzînd prietenos, el îşi înhaţă băiatul, îl aşează mai întîi pe un genunchi, iar după aceea începu să-l arunce în sus.

— Asta cam aşa-i, zîmbi Polina. Uneori mă mir singură : de unde atîta putere în noi. Ca iarba sîntem de trainici ; ne calcă în picioare, ne strivesc, dar numai pînă la prima ploicică. Cum ne udă un strop de ploaie, pe loc ne îndreptăm.

*

Păşind în atelierul înalt luminat de sus, Serghei Andreevici privi mirat în jur. Atelierul îl uimea prin proporţiile sale. Părea

oarecum pustiu. Ici și colo încă se mai montau niște strunguri uriașe. Un pod rulant, proaspăt vopsit, se înălța cu smucituri pînă la înălțimea unei case cu un cat. Uimit, el cercetă cu un ochi expert contururile masive ale podului. După cum se părea, acționarii își luaseră avînt.

La un moment dat îl întîmpină un miros cunoscut, ca de pere : mirosul lacurilor folosite la impregnarea materialelor izolatoare.

Trăgînd cu nesaț în piept mirosul acesta apetisant, se gîndi cu o nuanță de tristețe că, după toate aparențele, treburile lui Berens și Rickert mergeau bine : în timp ce el și cu Polina o duceau ca vai de lume la Viatka, acționarii aproape că terminaseră de construit o nouă uzină de dinamuri. Atelierele spațioase arătau unui ochi de cunoscător că patronii se pregăteau să fabrice mașini din cele mai mari.

Trecu pe lîngă atelierele de ștanțare. Matrițele tăiau neîncetat — pentru rotoare și statoare — foi subțiri și rotunde de oțel, cu un desen ajurat, semănînd cu fețele de masă dantelate pe care femeile le decupează cu atîta dibăcie dintr-o foaie de hîrtie împăturită în patru.

De sub matrițe cădeau pe podeaua înnegrită de unsoare și de pulbere metalică bucățele rotunde și albe, aidoma unor bănuți sau ruble de argint. Femeia de serviciu le aduna cu mătura, deșertîndu-le apoi cu fărașul într-o ladă de tablă.

Serghei Andreevici se uita atent la oameni. Mai mult figuri necunoscute. Nici nu era de mirare : extinzîndu-se întreprinderea, angajară — se vede — mulți muncitori noi.

Lăsă în urmă placa de trasare și ajunse în atelierul de strungărie.

Mergînd de-a lungul liniei ferate înguste, fu cît pe-aci să se ciocnească cu Eduard Vassar. Acesta ținea în mîini o schiță murdară, pe care o examina din mers.

Zărindu-l pe Soldatov, Vassar rămase țintuit locului, cu ochii holbați de o uimire în care sclipea bucuria.

— Serghei !

— Noroc, Eduard Janovici ! Iată-ne iar împreună, zîmbi Serghei Andreevici, dîndu-i mîna.

Eduard îi scutură de cîteva ori mîna cu putere, vru să-l întrebe ceva, dar se uită pieziș într-o parte, apoi în cealaltă și tăcu.

— Te-ai schimbat, te-ai făcut mai vînjos, remarcă Serghei, examinînd cu atenție chipul lui Vassar, cu bărbuța blondă, tunsă scurt. Ia te uită, ți-ai lăsat și bărbuță... Nu-ți stă rău de loc.

— Dar tu cum o mai duci, Serghei ?

— Lasă asta. Vorbim noi mai tîrziu...

Vassar tuși cu înțeles, după care se depărtară unul de celălalt.

De după un strung amplasat la marginea pasajului, se ivi silueta înaltă a lui Prohutin. Zărindu-l pe Soldatov, el făcu o mişcare precipitată, ca şi cum ar fi vrut să se repeadă în întîmpinarea lui, dar se stăpîni şi, drept răspuns la privirea calmă, preventivă a lui Serghei Andreevici, dădu abia perceptibil din cap.

*

După lucru, se întîlniră la colţ în întunericul care se lăsase de timpuriu şi porniră de-a lungul gardului înalt al uzinei de locomotive. În stînga lor se profilau contururile întunecate ale teilor golaşi. Printre tulpinile acestora licăreau lumini galbene şi rare. În depărtare, locomotivele se strigau între ele cu glas răguşit de bas.

Drumul era tăiat de calea ferată ce ducea spre gara Varşovia. La dreapta, dinspre oraş se prelingea pe şine luciul roşu şi ud al felinarelor de la macazuri, iar la stînga, şinele roşii piereau în bezna albastră compactă, stingîndu-se ca nişte tăciuni căzuţi într-o copcă tăiată în gheaţă.

De ambele părţi ale drumului spaţiul se lăţi. Se iviră maidane întinse, pe laturile cărora se înălţau terasamente de cale ferată.

Oameni nu se zăreau.

Prohutin povestea cu glas înăbuşit :

— Aici, prietene, trăim ca nişte gîndaci oploşiţi prin crăpături. Ne-am scos la lumină doar antenele şi ne atingem cu ele grijuliu unii pe alţii. Căutăm să aflăm, cam ce-i poate pielea fiecăruia. Nici nu-i de mirare. Uzina e cu desăvîrşire nouă, nici n-a fost pusă încă în întregime în funcţiune, direcţia a angajat peste o mie de oameni. Încă nu s-au adaptat, n-au apucat să se ciorovăiască cu administraţia. Dar nici nu le dă mîna. Cunoşti doar situaţia : tribunalul militar funcţionează fără întrerupere.

Se uită la Soldatov, de parcă ar fi vrut să se justifice. Acesta, păşind cu mîinile în buzunare, dădu din cap :

— Stăpînii îşi extind afacerea şi caută să evite neplăcerile, urmă Prohutin. Leafa e aşa şi aşa. În alte locuri se plăteşte şi mai prost. Pe cît se bagă de seamă, administraţia vrea să ne amestece cît mai bine unii cu alţii, ca pe un pachet de cărţi de joc, ca să nu ne putem uni. Cei din alte oraşe, ca şi cei din apropiere de Piter, sînt lesne angajaţi. Se caută dintre aceia care se îndeletnicesc cu legumicultura, oameni care-şi au căsuţa lor, sau care nu-s ruşi de baştină : letoni, polonezi, estonieni, lituanieni. Pasămite dacă vorbesc limbi diferite ar fi mai greu să se înţeleagă între ei.

— Numai că noi, Senea, avem o singură limbă : limba proletară, spuse vesel Soldatov. Degeaba-şi bat ei capul.

— Şi asta-i adevărat.

— Acum, Senea, trebuie să strîngem rîndurile, fără să ne pripim, fără s-o luăm razna, şi atunci n-au decît să ne amestece cum vor. O să înceapă jocul, culoarea se va alătura culorii, iar regii vor fi bătuţi. Trebuie să-i cunoaştem bine pe oameni, să ştim la ce-i bun fiecare în caz de nevoie. Trebuie aleşi oameni de nădejde, cărora să le insuflăm convingerea că social-democraţia încă n-a pierit, că avem un partid...

— Mă bucur grozav, Serghei Andreevici, că te-ai întors, spuse afectuos Prohutin. Mult mai uşor o să ne fie acum, că sîntem împreună. De un singur lucru mă mir : cum de te-au reprimit. Nici nu-mi venea să-mi cred ochilor.

— Mulţumită lui Piotr Arkadievici.

Şi îi povesti pe scurt convorbirea avută cu acesta.

— Nu-i om rău, încuviinţă Prohutin.

— Dar Eduard Janovici cum se mai poartă ? se interesă Soldatov, privindu-şi cu luare-aminte, dintr-o parte, tovarăşul de drum.

Prohutin zăbovi puţin înainte de a răspunde.

— De Vassar... ce să-ţi spun ? mormăi el în silă. Am impresia că vrea omul să facă olecuţă de carieră. Năzuieşte să ajungă ajutor de meşter. Şi-a lăsat bărbuţă, îşi compune o înfăţişare cît mai serioasă.

— Aha ! Dar de prietenia noastră îşi mai aduce aminte ?

— Cum să-ţi spun eu ?... Dacă vrei să cunoşti adevărul, află că Eduard Janovici s-a cam răcit.

Serghei Andreevici tăcu, apoi rosti îngîndurat :

— Totuşi nu se cade să-l pierdem.

Păşeau agale pe terasamentul unei linii ferate lăturalnice care dădea în cîmpul pustiu şi înzăpezit.

În depărtare, spre dreapta, se ridica un rambleu înalt, cu poduri, pe sub care treceau şoseaua Varşovia şi cea Baltică. Din spatele rambleului se înălţa văpaia palidă a luminilor oraşului, pe fondul căreia se profilau coşurile uzinei chimice. La stînga acesteia, lăsîndu-se deasupra terasamentului, se zbuciuma o lumină roşie, ca o lună imensă, însîngerată, arzînd într-un cazan, din care ţîşneau jerbe de scîntei roşii, semn că la uzinele „Putilov" se elabora o nouă şarjă.

De sub podul aruncat peste şoseaua Baltica zvîcni pe neaşteptate un nor fumuriu, după care ţîşni o locomotivă, trăgînd după ea un lanţ lung de lumini. Cîmpia mută, troienită, luă o înfăţişare de sărbătoare.

Cei doi se opriră şi urmăriră îndelung luminile roşii, care se pierdeau în beznă. După ce huruitul de roţi se stinse, Serghei Andreevici oftă :

— Senea, nici nu-ţi poţi închipui cît de bucuros sînt că vă revăd pe toţi, că revăd însăşi Piterul. Ia priveşte ce mai oraş : zi şi noapte topeşte şi forjează. Sînt doar piterean, m-am născut în Kolpino. De aproape douăzeci de ani îmi fac veacul prin uzinele din Piter. L-am văzut pe popa Gapon, lua-l-ar dracu, am mirosit praf de puşcă la Palatul de iarnă.

— Oraşu-i bun, Serghei, spuse Prohutin înduioşat, numai că pe noi nu ne prea îmbie cu dragostea. Pentru alţii-i mumă, pentru noi e ciumă.

— O să-l facem noi să ne iubească, Semion Grigorievici. Încă puţină răbdare. Om apuca noi şi ziua aia.

Se întoarseră şi porniră înapoi, spre oraş.

*

August Klemm fu angajat la uzina „Berens-Rickert", la atelierul de modelaj, plătit după categoria tarifară cea mai înaltă, cîştigînd pînă la patru ruble pe zi.

Evenimentul acesta fu menit să aducă schimbări de seamă în viaţa Klemmilor. Se mutară, în cele din urmă, de pe Canalul de derivaţie pe bulevardul Zabalkanski, mai pe aproape de uzină. După investigaţii îndelungate, cei doi soţi îşi aleseră o locuinţă cu trei încăperi, ale căror ferestre dădeau spre două curţi interioare. Cămăruţa mai luminoasă şi mai spaţioasă dădea spre prima curte, cea mai curată. Ferestrele celorlalte două camere descopereau vederii o curte dosnică, sumbră şi murdară.

— Închiriem toată locuinţa. E mult mai avantajos aşa, îi explică August soţiei. Noi ne instalăm într-una din încăperi, iar pe celelalte, ale căror ferestre dau în curtea din spate, le dăm cu chirie. În felul acesta ajungem proprietari şi ne alegem şi noi cu un profit. Asta e una la mînă. A doua e că o să ne alegem chiriaşii aşa cum ne convine nouă, iar a treia, că mai tîrziu, cînd ni se vor îndrepta treburile, o să-i putem da afară.

— Ai dreptate, August, încuviinţă Linda. Mie nu mi-ar fi dat prin cap aşa ceva.

— Zi bogdaproste că bărbatu-tău are cap pe umeri, nu o căpăţînă de varză. N-o să ne prăpădim noi nici la Petersburg. Şi ţi-oi mai spune una : acum, că avem şi noi aerul unor oameni cumsecade, trebuie să dezlegăm băierile pungii şi să începem să primim musafiri. Las-să vadă lumea că August Klemm nu-i un terchea-berchea.

— Da, mai ales că bate Anul nou la uşă...

— Într-un cuvînt, să fie şi caltaboşi, şi căpăţînă de porc, spuse August, scobindu-se cu un băţ de chibrit între dinţi. Bere, cel puţin trei coşuri... Căci altfel sînt în stare să zică : un zgîrie-brînză şi

August Klemm ăsta. Nici măcar o dată în viaţă n-a fost în stare să-şi îmbete musafirii.

— Şi pe cine o să invităm ?

— Oameni de treabă, vezi bine. Apoi rudele... Ne mai gîndim noi.

O săptămînă întreagă se tot gîndiră, cîntărind pe fiecare concetăţean stabilit la Petersburg. În fruntea listei, printre oaspeţii de onoare trecură un croitor, urmat de unul Gustav Liivand — nu prea cunoscut el, dar căruia toţi îi spuneau „pictorul", cu toate că încă mai urma cursurile serale ale lui Stiglitz — şi o moaşă cu practică solidă.

August o trecu şi pe Klaara Korb, care lucra ca soră la spitalul Maximilianovski. Linda rămase pe gînduri.

— Ascultă, dar o fi potrivit ? A fost prietenă cu Eedi. Să nu fie geloasă Anna.

— Fleacuri, se împotrivi August, nemulţumit. E totuşi un musafir cumsecade.

Chibzui apoi îndelung, dacă să-l invite pe Janov, meşterul de la atelierul de reparaţii. Linda îi aminti însă cu sfiiciune.

— Dacă-l chemi, Eedi o să plece cu siguranţă de la petrecere, fiindcă sînt certaţi. Se pare că Janov ăsta-i un copoi, sau cam aşa ceva...

— Ai dreptate, uitasem, se scărpină cu părere de rău după ceafă August. Va să zică din pricina lui Eduard să nu pot avea eu de-a face cu oameni de treabă. Toţi meşterii sînt nişte denunţători... Doar nu-l invităm la un miting, ci la un pahar cu bere.

Bodogăni ce bodogăni, dar şterse totuşi numele lui Janov de pe listă. La drept vorbind, în sinea lui era de aceeaşi părere cu soţia : într-adevăr, reputaţia meşterului era cam şifonată. Un atare oaspe nu făcea cinste mesei.

*

Sosiră şi oaspeţii.

Cei dintîi, ca nişte oameni harnici şi zeloşi care vin la fabrică cu o jumătate de oră înainte de şuierul sirenei, îşi făcură apariţia doi inşi taciturni, de vîrstă mijlocie, tovarăşi de lucru şi de atelier cu August. Purtau cămăşi scrobite şi veste strîmte. Ei strînseră cu precauţie mîna micuţei Linda şi, de cum veniră, se apucară, tot fără a se lumina la faţă, să joace dame.

Härmas se înfiinţă şi el, întinzîndu-i Lindei, cu un surîs blînd, şapca plină cu nuci.

După aceea soneria zbîrnîi tot mai des. Locuinţa începu să se umple de zumzetul înăbuşit de glasuri, peste care stăruia o adiere

înghețată, dominată de un miros ascuțit de postavuri scoase de la naftalină.

Tuturora le deschidea August, îmbrăcat într-un costum nou, cenușiu, cu vestă, întîmpinîndu-i cu aceeași frază :

— Poftim în coliba noastră. Să ne fie cu iertăciune dacă-i așa de sărăcăcios.

Și se uita la ei cu o nerăbdare copilărească, așteptîndu-le părerea.

După ce se dezbrăcau, musafirii rămîneau nehotărîți, cu ochii la ușile care dădeau în coridor.

— Pe unde ?

— Pe unde poftiți, răspundea August Klemm cu o mulțumire vădită, dîndu-se pe spate și izbucnind într-un hohot de rîs zgomotos și satisfăcut : oricare ușă... tot acolo duce. August Klemm plătește pentru tot.

Apăru apoi un personaj scund, cu o figură ascuțită și plină de o gravitate morocănoasă. August îl ajută să-și scoată paltonul cu guler din imitație de lutru și, cu un aer osebit de important, făcu prezentările :

— Domnul Otto Umberg. Are firmă pe Voznesenski.

Înclinîndu-se galant, noul sosit întinse Lindei un jurnal de mode, cu modele de iarnă, apărut recent.

— Ceva pentru tinerele doamne...

Sosiră și frații Vassar cu soțiile lor. Herman dărui gazdelor un zăvor original cu încuietoare secretă, meșterit cu propriile sale mîini, iar Eduard îi oferi cumnatului său un album cu modele de mobilă.

Tevatura adevărată se stîrni însă o dată cu sosirea lui Liivand. El înmînă stăpînului casei un carton învelit în hîrtie și exclamă :

— Salut pe scumpele gazde ! Salut pe oaspeți ! Trăiască urmașii străvechiului zeu Taara [1]... N-aveam nevoie să cunosc numărul casei, ca să vă găsesc : aroma caltaboșilor te întîmpină chiar de la poarta casei. Nu știu cum sînt alții, dar eu sînt un păcătos ; mă oftic și slăbesc fără caltaboși în capitala asta mlăștinoasă. Așadar, prieteni, să aducem jertfe zeului Taara. Încă o dată, salut pe stăpînii casei !

Oaspeții rîseră.

Liivand avea pentru fiecare cîte un cuvîntel plăcut și în același timp grosolan. Pe stăpînul casei îl bătu amical pe burtă, minunîndu-se cît de ieftin închiriase locuința. Pe Linda o măguli, spunîndu-i că în rochia ei cea nouă seamănă cu o doamnă din lumea mare. Lui Eduard Vassar îi strînse îndelung mîna, după care exclamă, adresîndu-se Annei :

[1] Zeitate păgînă din mitologia estoniană.

— Vă felicit ! I-aţi creat soţului dumneavoastră o înfăţişare !... Da, da, bărbuţa asta à la Ludovic, asortată cu mustăţile şi cu noua-i pieptănătură, îl face pur şi simplu elegant. Cu o asemenea alură poţi să fumezi ţigări „Laferme" şi să te plimbi cu trăsura. Ai gust, Anna. Într-adevăr ai gust deşi l-ai dispreţuit pe cavalerul domniei tale întru artă... Dar... tac. Gata, am şi tăcut.

În hîrtie avea împachetat un studiu în ulei : un cîmp de secară cu o fermă zugrăvită pe fondul unei păduri albastre.

— Ce minunăţie ! îi elogie unul din musafiri opera. E o privelişte dragă şi cunoscută...

Chipul somnoros al lui Härmas se încălzi sub revărsarea luminii aurii pe care o răsfrîngea cartonul.

— Ia uite, spuse el încet, întorcîndu-se spre Anna. Se vede chiar şi o potecă prin secară. Am senzaţia că dintr-o clipă într-alta am s-o văd pe mama trecînd cu coasa pe umăr...

Dar se întrerupse, ca şi cum i s-ar fi urcat un nod în gît.

*

Nu degeaba era August Klemm dulgher, şi încă unul de prima mînă.

Încă de dimineaţă adusese în camera goală de la extremitatea locuinţei un morman de scînduri şi şipci geluite. Cu ajutorul acestora înnădi la masa pe care mîncau de obicei o masă suplimentară pe două picioare ca de cocostîrc. După aceea înjghebase din scînduri de mesteacăn două bănci lungi, cu picioare masive.

Pictorul, Liivand, care intrase cel dintîi în cameră, exclamă patetic :

— O, dar unde ne aflăm ? La un ospăţ al străvechilor estonieni ! Fii lăudat, August, pentru aceste nobile şi strămoşeşti jilţuri ţărăneşti. La o parte cu faţa de masă ! Vreau să văd tăietura proaspătă a arborelui...

La masă, August Klemm încercă să rostească un fel de toast :

— Mîncaţi şi beţi pe săturate. August Klemm nu-şi mănîncă de sub unghie. Mai sînt destule bucate la bucătărie. În cei şapte ani de cînd sînt la Petersburg, August Klemm şi soţia lui invită pentru prima oară oaspeţi, dar în schimb vor ca nici unul dintre aceştia să nu plece de aici flămînd şi treaz. Mîncaţi şi beţi... Să nu vă închipuiţi că lui August Klemm i-a fost uşor în ăşti şapte ani trăiţi la Petersburg... Dar acum, la naiba !

Ridică pumnul.

— Gusti ! îl trase de mînecă Linda.

— Nu mă tulbura, că ştiu eu ce spun. Klemmii vor să-i primească pe oamenii de omenie şi pe scumpele lor rude aşa cum se cuvine, fiindcă... fiindcă...

Dar gîndurile începură a i se învălmăşi în cap.

Din fericire îl scoase din încurcătură Liivand.

— *Elägu* [1] ! răcni acesta ridicînd paharul.

Toată lumea bău.

Liivand rosti o cuvîntare mai legată :

— Deşi dumbrăvile de stejar în care străvechii estonieni se închinau zeului Taara au fost tăiate, urmaşii lor sînt tenaci şi rezistenţi. Scumpa noastră gazdă este exemplul cel mai bun. Din stejarii aceia divini el făureşte machete de dinamuri pentru preavestita firmă „Berens-Rickert". El n-aşteaptă ajutor nici de la dumnezeu, nici de la domnii deputaţi ai Dumei. Se ajută singur, cu propriile sale braţe, oriunde ar nimeri : la Petersburg, la New York sau la Sidney... Da, domnilor, omenirea se poate dispensa de dumnezeu şi de miniştri. Ea n-are nevoie de pictori ca mine. De braţele lui August Klemm nu se pot dispensa însă nici Berens, nici omenirea. Să bem aşadar pentru Klemm ! Ura !

Băură. Zarva se înteţi.

Mustăţile lui Eduard Vassar se zbîrliră şi începură să se agite. Uitîndu-se sfidător la Liivand, vru să spună ceva, dar i-o luă înainte fratele său Herman :

— Îl invidiez pe August, declară acesta melancolic. Are locuinţă, Berens îi plăteşte bine. Ce-i mai trebuie ? E, mă rog, cineva. Nici de vardişti nu-i mai pasă.

Comesenii rîseră.

În primul moment rîse şi August, dar după aceea tăcu, privindu-l cu vădită nemulţumire pe Herman.

— După părerea dumitale, Herman, de vardişti se tem numai muncitorii prost plătiţi ? interveni, pe un ton sever, o femeie tînără, cu buzele palide şi cu chipul expresiv şi inteligent.

— Ce naiba, Klaara ? Doar mă cunoşti. Numai cînd sînt flămînd devin înspăimîntător, răspunse în glumă Herman, luîndu-şi de pe platou un caltaboş negru, lucios. Atunci sînt în stare să ucid şi un ministru. Dar cînd gust, de exemplu, cîrnaţi ca ăştia, îmi piere tot necazul.

— Aşa solidaritate muncitorească mai zic şi eu, spuse cu ironie Klaara Korb. Numai că dumneata, Herman, nici un pui de găină nu eşti capabil să tai. Fratele dumitale, poate...

Anna Vassar se uită cu luare-aminte, deosebit de atentă peste masă, la Klaara Korb. Aceasta îi surprinse privirea şi-i explică prietenește :

— Ni s-a întîmplat, mie şi soţului dumitale, să fugim de vardişti.

[1] Trăiască ! (În limba estonă.)

Eduard, mijindu-şi cu o căutătură răutăcioasă ochii, se amestecă şi el.

— O mică observaţie la cele rostite de Liivand. Omenirea şi Berens sînt două lucruri diferite. În nouă sute şapte, Berens şi Rickert au concediat şapte sute de inşi ca August.

— Şi pe mine m-au concediat atunci, deschise gura, poate pentru prima oară în cursul serii, unul dintre tovarăşii de lucru ai lui August, un bărbat cu părul bogat, argintat pe alocuri. Au aruncat pe stradă aproape jumătate din uzină. Uitîndu-se la el, Vassar observă că-i lipseau două degete de la mîna stîngă.

— Atunci au declarat grevă de solidaritate muncitorii de la mai multe uzine din Petersburg, nu-i aşa ? rosti Eduard şi mai tare.

— Întocmai, încuviinţă, grav, cel fără două degete.

— Asta-i solidaritatea, spuse încet Klaara Korb. Vezi, Herman ?

— Adică ce vrei să spui tu, Eedi ? întrebă nemulţumit August. După cîte ştii, n-am fost niciodată spărgător de grevă.

— Lasă, răspunse Eduard împăciuitor. Vreau doar să te opreşti la cele trei camere de acum. Dacă o să ai şapte, ai să-ţi iei o servitoare, ai să-ţi deschizi atelier propriu... Atunci n-o să-ţi mai întind mîna, să ştii.

Izbucniră cu toţii în rîs.

În timp ce la masă convorbirea intrase pe un făgaş accidentat, plin de hopuri, pe alocurea se formaseră curente paşnice şi golfuri liniştite.

După al treilea păhărel, faţa galbenă şi ascuţită a croitorului deveni roză. Aruncîndu-i o privire binevoitoare lui Härmas, el remarcă :

— Dumneavoastră ar trebui să vă îmbrăcaţi bine. Sînteţi holtei şi pe deasupra aveţi un corp frumos. Un sacou v-ar veni admirabil. Vă stau la dispoziţie...

Cu o înclinare a capului, puse discret lîngă tacîmul vecinului său o carte de vizită.

Härmas citi : „Otto Umberg. Croitor berlinez".

— Aţi fost la Berlin ? se miră, naiv, Härmas.

— Nu, se încruntă Umberg. De fapt nici nu era nevoie. Se scrie doar aşa. Parcă Jules Verne a zburat în lună ? Aşa se obişnuieşte. De pildă, Bernhard Habe, originar din Hapsalu cea uitată de dumnezeu, a devenit croitorul parizian Abet, lucrează pentru artiştii teatrelor imperiale şi nu mai vorbeşte în estoniană nici chiar cu fraţii săi. Asta însă mie nu-mi place. În ce mă priveşte, aş fi mîncat chiar şi piftie şi căpăţînă de porc, dacă n-aş suferi de ulcer... Aşa însă, o să iau un pateu. Asta am voie. Şi corpul gazdei e potrivit pentru un sacou. Klemm, ştiţi, mi-a făgăduit să-mi facă o masă de croitorie nouă...

Anna Vassar își lăsă privirea tristă în farfurie. Cu cît conversația devenea mai zgomotoasă, cu atît se plictisea mai mult. „Politică și iar politică... Nici măcar caltaboșii de Anul nou nu-i mănîncă fără politică", gîndi ea cu asprime, privind-o pe furiș pe Klaara Korb. Așadar, iată cum arată ! Și-acu vorbind adevărul, la prima vedere, Anna fusese dezamăgită. Din puținele informații stoarse de la soțul ei, ajunsese să și-o închipuie ca pe o ființă aparte, romantică. În realitate Klaara era o femeie cu înfățișarea cea mai obișnuită, aproape urîtă. Astfel, simțindu-se din punctul acesta de vedere vădit superioară, Anna se bucură în sinea ei.

Cu toate acestea nu se putu să nu constate, cu strîngere de inimă, că între femeia aceasta și Eduard exista o oarecare înrudire sufletească. Cu cîtă dibăcie tăbărîseră amîndoi pe August, de parcă ar fi fost vorbiți, cu toate că unul se afla la un capăt al mesei, iar altul la celălalt. Și, dacă stai să te gîndești, ce anume nu le plăcuse ? Omul reușise să ajungă ceva în viață, bizuindu-se doar pe cele două mîini ale sale. Asta e foarte bine.

Mîna îngustă, cu vinișoare albăstrii, a Juuliei, soția lui Herman, se întinse peste masă spre Anna. Aceasta zări ațintiți asupra ei doi ochi căprui, blajini, care o priveau cu compătimire.

— Anni, de ce ești atît de tristă ? Bărbaților noștri nu le prea arde de noi. Ei — cu munca, cu șahul, cu politica. Noi trebuie să strîngem legăturile de rudenie. Singure trebuie să avem grijă de noi. De mult tot zic să vin pe la voi ca să-l văd pe Erni. Ce mai face ? Merge în picioare, vorbește ?

— Da, se însufleți Anna. A împlinit doi ani. De-ai ști ce isteț e !

Și, mîndră nevoie mare, începu să-i povestească Juuliei despre copil.

În cealaltă cameră gramofonul începu să cînte un vals. Liivand, cu bărbia unsuroasă, căci nu reușise să și-o șteargă cum trebuie, o smuci de la masă pe stăpîna casei și o conduse la dans. Oaspeții îl imitară. Herman Vassar o invită ceremonios pe Anna, Eduard pe Juuli, și, cu toții, perechi-perechi, începură să se rotească. Aerul se umplu de mirosul prafului stîrnit de dansatori, precum și de un miros de săpun de toaletă.

Gramofonul cînta aproape fără întrerupere pas-d'Espagne [1] și valsuri. Anna era invitată într-una la dans. Obrajii i se îmbujoraseră, ochii îi străluceau, și toți invitații o priveau cu plăcere. Se uita, cîntărind-o din ochii de un albastru palid, și Klaara Korb. Ea nu dansa. Ședea în pragul ușii și fuma gînditoare o țigară subțire. Eduard luneca vioi prin cameră.

[1] Dans la modă pe vremea aceea.

Härmas dansa cu Anna și... lucru ciudat : n-o lăsa de mînă nici cînd înceta dansul. Cînd veneau s-o mai invite și alții, dădeau de spinarea lui. Cînd începea alt dans, Härmas, care îi întrecea pe toți ceilalți în înălțime, prindea iarăși a se roti greoi cu Anna. Primele tururi le făcea cu pași lenți, ca un troliu care trebuie să-și ia viteză înainte de a-și porni turațiile. Din piruete nu se putea opri imediat, căci îl mîna mai departe un fel de inerție stîngace.

Trecînd ca în zbor pe lîngă el, Eduard se miră : „Ce mutră ! Parc-ar fi Isus în povestea cu înmulțirea pîinilor și a peștelui..."

La douăsprezece fără cinci aprinseră lumînărelele din pom. În pahare se turnă un soi de vin ieftin și dulce folosit în biserici.

Sătul, ghiftuit de bere, strălucind la față, Gustav Liivand rosti emoționat :

— Peste cîteva clipe, domnii mei, vom păși în al doisprezecelea an al secolului al douăzecilea... Deie domnul ca fiecare zi a acestui an nou să fie fericită și generoasă cu mica noastră familie estoniană, aflată în acest modern Babilon rusesc. Fie ca primitoarea noastră gazdă să devină pentru noi un exemplu de hărnicie, o pildă a artei de a trăi. Să ne ocrotească soarta, în anul care vine, de proprietari răi și de gripă, de ploșnițe și de șomaj, de creșterea prețurilor și...

— Și de gîrbaciul cazacilor... îi suflă un glas aspru, urmat de un hohot de rîs.

— Pardon, n-am vrut să spun asta, se poticni Liivand, uitîndu-se chiorîș la Eduard Vassar. Într-un cuvînt, să fim cu toții vii și sănătoși.

Ceasornicul din perete începu să bată sfios și înăbușit.

— *Elagu !* urlă Liivand, cu grumazul roșu.

Toți se ridicară și se întinseră ca să ciocnească.

August Klemm scotea sticlele de bere de-a dreptul din coș. La fiecare dop desfăcut se auzea un pocnet ca de pistol. Spuma galbenă i se revărsa pe manșetele scrobite.

Veselia s-ar fi prelungit mult timp astfel, dacă soțiile nu s-ar fi temut că vor pierde ultimele tramvaie și atunci cum rămînea cu copiii lăsați acasă în grija a cîte unei vecine ?

Unii dintre bărbați se îmbătaseră. Printre aceștia se afla și croitorul berlinez. Invocînd ulcerul de care suferea, el nu gustase aproape nimic, ci doar băuse. La despărțire vru să arate oaspeților „un truc" : un război de țesut în funcțiune. Pentru asta fu nevoit să lepede surtucul și să se așeze pe dușumea. Își încrucișă picioarele, după obiceiul croitorilor, petrecîndu-și mîinile printre ele. Apoi începu să țopăie ca o broască, zvîrlind cu îndemînare pe sub turul pantalonilor o perie de haine. Peria închipuia suveica.

Femeile țipau, iar bărbații râdeau în hohote, ținîndu-se de burtă.

— Un măscărici, spuse disprețuitor Klaara Korb, punîndu-și mănușile reci de piele, mirosind a farmacie.

Eduard Vassar o conduse pe scară.

Pe palierul de jos se opriră.

— Mulțumesc, Eedi... zise Klaara cu tristețe în glas. Mai departe mă duc singură. O să ne mai revedem ?

— Poate nu peste multă vreme, răspunse el stînjenit. Undeva, pe la cunoscuți...

Pe palier era ger. În respirațiile lor înghețate, păreau a se împroșca reciproc cu mici coloane de aburi.

— Și iar mutre mulțumite de ele ? Iar bere ? Iar bîlci ? întrebă ea.

— Ce să-i faci ? Oamenii vor să se veselească.

— Mă doare, prietene... Dar cu versurile lui Heine și ale lui Herwegh [1], cu proclamațiile, cu revoluția cum rămîne ?

— Toate acestea trăiesc și vor trăi, o asigură el încet.

Cineva cobora zgomotos pe scări. La auzul pașilor, Klaara se grăbi să plece. Eduard îi simți strîngerea puternică a degetelor reci, apoi o urmări cum se depărtează în pîcla înghețată, pășind apăsat. Zăpada bătătorită și murdară îi scîrțîia sub picioare.

Eduard urcă în fugă scările. La un moment dat se împiedică de croitorul berlinez. Acesta era plin de var pe un șold.

— A-a... dumneata ești..., bolborosi croitorul cu limba cleioasă. Scuză-mă o clipă...

Cu mîna nesigură trase din buzunar o carte de vizită. Scoțînd-o, îi căzu pe scară o batistă mototolită.

— La dispoziția dumneavoastră...

Vru să se încline, dar clătinîndu-se pe picioare, se apropie de perete, după care porni în jos, sprijinindu-și spinarea de zid.

Pe palierul de sus se auziră glasuri. Eduard vîrî nepăsător cartea de vizită în buzunar și-l lăsă pe croitor în plata domnului.

*

Trezindu-se din somn și văzîndu-se singur, Erni începu să se joace cu soldățelul de cauciuc. Apoi i se urî cu această jucărie. Se smulse din strînsoarea păturii și a cearșafului adunate ghem, se ridică în picioare și, ținîndu-se de vergeaua rece de fier, începu s-o strige pe mama.

[1] *Herwegh Georg* (1817—1875), poet german. În prima perioadă a activității sale, premergătoare revoluției din 1848, a avut vederi progresiste fiind unul din cei mai remarcabili poeți revoluționari. După revoluție însă dă dovadă de inconsecvență ; devine un susținător al anarhiștilor.

Dar mama nu veni.

O spaimă instinctivă îl cuprinse și începu să urle. Urla atît de tare, încît i se usca gîtul. Lacrimile i se prelingeau pe obraji, gîdilîndu-l, și cădeau pe cearșaf.

Dar mama tot nu veni.

Furios, Erni începu să țopăie și să tragă de plasa de frînghie, prinsă de vergeaua de fier cu o sforicică subțire.

Deodată se întîmplă ceva : trupul său nu mai întîlni rezistența moale a plasei, și o putere misterioasă îl azvîrli pe podea. Erni căzu pe preșul de cîrpe, se lovi ușor și amuți pe loc, înțelegînd că bariera de frînghie care îl despărțea de lumea aceea tulbure, înțesată cu luminoase frînturi de imagini, dispăruse, și acum putea să facă ce-i poftește inima.

Lacrimile i se zvîntară. Mai smiorcăi puțin, apoi se ridică copăcel.

Poate că mama era în bucătăria comună, unde lui nu-i era îngăduit să intre.

Călcînd moale cu tălpile roze, ajunse pînă la ușă. Aici se căzni mult pînă cînd ușa se urni, scîrțîind, deschizîndu-se înăuntru.

În coridor domnea o semiobscuritate plină de taine. Paltonul mamei nu atîrna, ca de obicei, în cuiul de lîngă ușă, și nici glasul nu i se auzea în bucătărie.

Cineva parcă-i șopti lui Erni la ureche că mama se afla departe, dincolo de ușa întunecoasă de la capătul coridorului, pe unde se întorcea cu coșul plin de pîine, cartofi și macaroane.

O luă deci spre capătul coridorului, dar în drum dădu de altă ușă pe care n-o cunoștea. De partea cealaltă cineva cînta cu glas vesel și fornăit, iar prin întredeschizătura ușii ieșeau rotocoale de fum albastru.

Uitîndu-se înăuntru, Erni încremeni. O duhoare acră, tare, amețitoare îl izbi în nas. Pe un taburet scund ședea, părînd a pluti în valurile de fum stratificat, un om puțintel la făptură, dar nespus de păros. Capul gîrbovului omuleț îi amintea lămurit de mătura din bucătărie, atît de deasă îi era chica nepieptănată. Pe nasul lui mititel și roșu, undeva, într-un punct situat între barba încîlcită, revărsată pe piept, și ciuful părului stufos, stăteau două sticluțe rotunde, iar în barbă era înfipt un tăciune fumegînd. Între genunchii ascuțiți, acoperiți cu un șorț murdar, omul strîngea un cap pleșuv și roz de păpușă. Cu mîna dreaptă, neagră de clei și de vopsea, el trecu peste capul acesteia cu o pensulă scoasă dintr-un borcan cu ceva rău mirositor, apăsă apoi cu mîna stîngă, după care pe căpșor se iviră niște zulufi blonzi. Acum căpșorul păpușii zîmbea cu tot obrăjorul ei roz, cu buclele blonde, cu niște ochișori albaștri, tremurători ca picăturile de apă.

Omul păros făcea oameni : în jurul picioarelor lui vîrîte în niște ghete scîlciate, erau trîntite pe podea măști, trupuri de păpuși. Alte păpuși, acestea gata, goale ca niște prunci, ședeau aliniate cuviincios pe pervazul ferestrei. Peste tot zăceau alandala vrafuri de hîrtie colorată, în tonuri deschise, decupată cu foarfeca, foi de carton pe care erau lipite pătrate negre și albe. Din talmeș-balmeșul pestriț de zdrențe și hîrtii, răsăreau în fața omului păros mînuțe și picioruțe roze de păpușă.

Acesta ridică capul, se opri din cîntat și se uită la Erni cu ochii lui de sticlă. Copilul începu să tremure și deschise gura, dar nu-i ieși nici un sunet din piept.

Deodată omul rîse încetișor și, cu un gest duios, îl îmbie să se apropie.

Erni dădu drumul ușii și pași nehotărît spre ciudatul personaj. Acesta scotoci prin mormanul de cîrpe, scoase ceva alb și pufos, cu ochi negri de mărgele, și i-l oferi. Întinzînd cu lăcomie mîinile, copilul se pomeni că ține în brațe un cățeluș lățos, făcut dintr-un petic de blană de oaie. Din botul cățelului ieșea la iveală, întocmai ca la un animal adevărat, o limbuță de postăvior roșu.

După aceea stăpînul camerei începu să lălăie iar cu glăscior tremurător și fonfăit, îndeletnicindu-se mai departe cu jucăriile sale. Băiatul strînse cu putere la piept darul primit și cu ochi vrăjiți începu să urmărească mișcările păpușarului.

Degetele negre și strîmbe ale acestuia se mișcau cu o uimitoare dibăcie și sprinteneală, adunînd laolaltă într-un singur întreg mînuțele, picioruțele și trupșoarele trandafirii. Cu limba scoasă, Erni se legăna în tact cu mișcările acestor degete murdare, năclăite.

Din cînd în cînd, pe meșter îl apuca un acces de tuse. Atunci tot trupul lui pirpiriu se încovoia, capul mițos se scutura, iar din gura căscată nu-i mai icnea tuse, ci un fel de sughiț șuierător. Peticele pestrițe, viu colorate, i se zbăteau parcă deznădăjduite în mîini. Erni încă nu mai văzuse un om care să tușească atît de cumplit.

Cine știe cît ar mai fi zăbovit aici, dacă pe coridor nu s-ar fi auzit pași, urmați apoi de glasul înspăimîntat al mamei.

Aceasta năvăli în cameră, îl luă în brațe și ieși în fugă, de parcă ar fi alungat-o cineva.

Copilul începu să urle, voindu-se înapoi la păpușar.

Anna se alarmă și mai abitir descoperind în mîinile băiatului cățelușul lățos.

— Dumnezeule, asta nē mai lipsea... făcu ea, speriată de-a binelea. Nu l-ai băgat cumva în gură ?

Cățelușul îi fu imediat confiscat. Erni urlă și mai tare. Nici una din jucăriile sale, nici chiar ursulețul de pluș, nu erau în stare să-l liniștească.

A fost o zi grea.

Seara, Anna se plînse soțului ei :

— Ce nenorocire !... Bătrînul e ofticos. Iar băiețelul a luat jucăria de la el, a fost în camera lui. Mult îi trebuie unui copil ca să se molipsească ? Of, Eedi ! Cînd o să găsim și noi o locuință în care să putem trăi liniștiți ? Tu ai început, de bine, de rău, să cîștigi ceva mai mult. O să închiriem o locuință ca a Klemmilor : o cameră să ne-o oprim noi, iar celelalte să le închiriem. Toți oamenii cu cap fac așa. Putem să stăm într-o casă în care bolește un ofticos ?... Jumătate din leafă de-am da, numai să plecăm de aici.

Eduard ascultă posomorît, dar în cele din urmă cedă :

— Bine. Să căutăm ceva mai bun. Firește, nu putem risca sănătatea băiatului.

*

Seara următoare, tatăl se întoarse radios. În urma lui plutea un balon albastru, care se ciocni de ușorul ușii, apoi se opri, legănîndu-se, în tavan.

Erni înălță capul, cu gura larg căscată și cu ochii holbați. Cuprins de un tremur nerăbdător, întinse mîinile spre vedenia albastră, stîrnind hazul părinților.

Tatăl îi înmînă în sfîrșit ața balonului.

— Numai să nu zbori cu el, căci o să cazi și o să faci bubă.

Tot rîzînd, trecură apoi în bucătărie.

Uitînd să mai închidă gura, băiatul trase de ață. Balonul se zgîlțîi ușor, legănîndu-se încoace și încolo, ca un cîine pus în lanț care nu vrea să vină la chemarea stăpînului. În balonul transparent se oglindeau misterios adîncimi multicolore, străvezii. Erni smuci mai tare. Balonul se lăsă anevoie în jos, gata-gata s-o ia iar din loc, și-l trase pe băiat de deget în sus. Din deget îl furnicară fiori prin tot trupul.

Gemînd de nerăbdare, Erni îl trase tot mai aproape. În sfîrșit minunăția i se zbătu chiar lîngă obraz, rece, nestabilă, lunecoasă.

Tremurînd tot de atîtat ce era, băiatul cuprinse balonul cu mîinile, hotărît să zboare cu el pînă în tavan.

Deodată se auzi o trosnitură, și Erni căzu lovindu-se cu nasul de dușumea.

În clipa următoare zări o cîrpiță jerpelită și mototolită, ca o cojiță de salam, și pricepu că arătarea strălucitoare îi alunecase printre degete. Fusese o înșelătorie, o perfidă înșelătorie albastră !

De disperare, se puse pe urlete.

Speriați, părinții dădură buzna din bucătărie. Înfierbîntat, tatăl îi trase cîteva la poponeț.

Niciodată nu mai plînsese Erni așa de sfîșietor, nici chiar cînd îl despărțiseră cu sila de păpușar. După vreo două ore, cînd unchiul

Herman veni în vizită, încă mai continua să ofteze și să suspine din adîncul pieptului.

Unchiul Herman o ascultă cu interes pe mama care-i istorisea despre dramele petrecute în ultimele două zile.

Cînd aceasta isprăvi, îl urcă pe Erni pe genunchi și, dezlegînd ața cenușie prinsă de cîrpița de gumă îi spuse :

— Ce atîta plîns, măi țîncule ? Prima dezamăgire din viața ta... O să mai ai tu și altele. Dacă ai să le pui pe toate la inimă, n-o să-ți mai ajungă lacrimile. Află de la mine că nu există nenorocire care să nu poată fi îndreptată. Ia să vezi ce jucărie minunată o să facem noi din aținșoara asta. Cît ai zice pește o facem.

Scoase din buzunar un nasture negru, trecu prin găurile lui ața cenușie și trase de capete. Nasturele se învîrti năvalnic, zumzăind ca un bărzăun și stîrnind un vînticel răcoros.

Băiatul suspină din inimă și surîse.

— Vezi, piciule, ce mai roată ? zise unchiul Herman. Nu-i o roată ca toate roțile. O s-o zbughim pe ea într-o țară îndepărtată unde cresc palmieri și unde nu sînt vardiști cu sabie. În țara aceea, soarele luminează tot anul și nu trebuie să plătești bani pentru portocale ; le rupi de-a dreptul din pom. În ținuturile acelea săracii mănîncă banane. Da, prietene... Acolo o s-adunăm aur mult, o să ne îmbogățim...

— Ce-i aia aur ?

— Un fel de nisip. Din el se fac bani. O să ne întoarcem cu buzunarele doldora. Ce n-o să cumpărăm noi atunci ?... Așa roată mai zic și eu. Aleargă și pe mare și pe uscat, zboară pe sub nori.

Anna zîmbi :

— Îmi pare mie că o asemenea roată ți-ar prinde bine și ție...

Herman tăcu.

Erni se uita fermecat la cercul palid care se învîrtea vijelios. În cele din urmă ochii i se încețoșară, capul îi căzu pe piept și începu să răsufle ritmic.

Herman îl trecu cu băgare de seamă în brațele mamei, murmurînd :

— Jucăria cea mai bună e aceea pe care ți-o născocești singur.

*

Alla Brejneva se apucă cu înflăcărare de portretul lui Piotr Arkadievici.

În fiecare duminică pe la unu, Smaghin suna la ușa de pe Moika. De obicei îi deschidea bucătăreasa. Cîteodată venea chiar Alla, purtînd peste rochie un halat albastru, mînjit de vopsele.

— De ce așa de tîrziu ? îl întîmpina ea, nerăbdătoare. Astăzi lumina e cam proastă. Hai mai repede, căci am pregătit totul.

În cămăruța ocupată pe jumătate de un divan scund și lat, draperiile de la ferestre erau date la o parte, pînza întinsă pe șevalet, iar în mireasma de parfum care stăruia în aer se amestecau mirosurile de ulei de nucă și de petrol.

Plină de însuflețire, energică, Alla Mihailovna deschidea cu o pocnitură cutia cu culori, storcea din tuburi, pe paleta mică, fîșioare mici de vopsea, ca niște găinațuri de porumbel. Între timp, Piotr Arkadievici își scotea la repezeală vestonul și îmbrăca peste vestă o tunică de teatru, viu colorată, pe care Alla o considera veșmînt de epocă. Apoi se posta la fereastră, compunîndu-și atitudinea pe care, după multe probe și îndoieli, i-o alesese Alla.

— O să luăm momentul cel mai dramatic, spusese ea cu înflăcărare. Imaginează-ți-l pe Hernani în clipa cînd, fericit, după nuntă, aude deodată sunetele cornului... Trebuie să moară. Îți dai seama ce suferințe morale îndură ? În atitudinea pe care o iei, chipul dumitale, Pierre, trebuie să exprime toată suferința eroului. Dă-ți silința să trăiești momentul acesta, să găsești mișcarea cea mai...

— Alla Mihailovna, o implora el, dar eu nu-s actor. Cum aș putea...

— Nici nu trebuie să fii actor ! ridica ea glasul, privindu-l cu ochi strălucitori. N-am nevoie de recuzită și de gesturi teatrale, ci de pornirea spontană a unui suflet pur, cavaleresc, așa-i Hernani... Altfel ce-o să pictăm ? Portretul unui slujbaș ?

— Și trebuie să sufăr în mine cît timp durează ședința ?

— O, nu chiar atît, se îmbuna Alla. În cazul acesta ai să obosești, n-o să poți suporta. O să găsim mișcarea potrivită, apoi ne orientăm după ea. Suferi numai cînd îți indic eu, în momentele necesare. Asta o să fie cam spre sfîrșit.

Primele ședințe, Alla Mihailovna lucrase tăcută, mușcîndu-și cu hotărîre buza de jos. Pensula alerga sprintenă între paletă și pînză.

Cu un simțămînt de stingherealã, Piotr Arkadievici îi surprindea fulgerele iscoditoare ale privirii agere, ațintite asupra lui printre genele pe jumătate deschise.

Smaghin se purta eroic. Apropierea tinerei și frumoasei fete îl tulbura, menținîndu-l într-o stare de încordare permanentă. Primele ședințe Alla le prelungise fără cruțare, pictînd pînă în asfințit. Nefiind deprins să pozeze, Piotr Arkadievici obosea. Din pricina tăcerii și a imobilității în care ședea, îl năpădea treptat o stare de somnolență, o senzație de irealitate.

„Ce-o mai fi și asta ? se gîndea el cu uimire. Eu sînt individul înțolit cu tunica asta stupidă care vrea să fie o vestă, și cu mîna ridicată prostește ? Ce fel de joc o mai fi și ăsta ? În copilărie ne luam la întrecere să vedem care-i în stare să stea mai mult într-un picior... Și adică ce s-ar întîmpla dacă mi-aș părăsi deodată locul

şi aş săruta-o ? Ce putere o fi avînd, de mă ţine pe mine, ditamai omul, în poza asta de balet, fără a fi capabil să fac ceva fie cu mine, fie cu ea ?..."

— Ai lăsat capul jos, îl aducea la realitate Alla, nemulţumită. Mai ai puţină răbdare !

El tresărea cu un aer vinovat şi îşi îndrepta pe dată poziţia.

Încet-încet apartamentul se umplea de un miros de zarzavaturi prăjite şi de supă. În răstimpuri, în antreu zbîrnîia răguşit soneria şi se auzeau glasuri înăbuşite, între care se distingea totdeauna mai clar şi mai răspicat glasul surorii, adepta lui Fröbel.

„Parcă ar face o caligrafie sonoră, remarca Smaghin sec. Ce rotund îl rosteşte pe „o" ! Se simte chiar şi codiţa literei. Unde trebuie să fie codiţa, glasul ei face o mişcare de aspiraţie. Şi „r"-ul ăsta ascuţit ca un ac, care îţi taie auzul..."

În cele din urmă, Alla zvîrlea pensulele în borcanul cu petrol.

— Gata pentru azi ! Doamne, mor de foame...

Se apuca apoi să răzuiască cu cuţitul vopselele de pe paletă, în timp ce Piotr Arkadievici îşi scotea cu voluptate vesta de epocă mirosind a naftalină şi-şi îmbrăca vestonul.

Cu o înfăţişare plină de importanţă, se uita după aceea delicat la pînză. În lumina cu desăvîrşire tulbure ce se revărsa prin fereastră, îi apărea un haos vesel de trăsături multicolore de penel. Prin haosul acesta, ca prin vălurelele unei ape, răzbătea un chip de bărbat ce amintea de masca lui Arlequin. De altfel, după cîte se pricepea el, portretul dovedea destulă îndrăzneală.

Neştiind ce să spună, bolborosea :

— Evident, Alla Mihailovna, sînt un ageamiu. Cred însă că-i grozav...

— Acuma nici nu trebuie să-l cauţi pe „el", îi explica Alla, încruntîndu-se de parcă ar fi durut-o ceva. E cu totul fărîmiţat... Cînd am să-l adun... Nu găseşti că urechea stîngă ţipă puţin ?

Nu, nu găsea.

— Mi se pare că mama pune masa, băgă de seamă Alla, ştergînd zorită paleta. Azi avem găină. Nu-i aşa că iei masa la noi ?

— Iartă-mă, Alla, dar n-aş vrea să vă plictisesc...

— Ba nu ! Vei lua masa la noi ! îi ordona categoric Alla, iar el se supunea, pradă unui simţămînt dintre cele mai dulci.

După-masă, Alla se retrăgea la ea în cameră, iar el juca cărţi cu tatăl ei, Mihail Ivanovici.

Seara soseau musafiri : colege de cursuri şi studenţi care veneau la Katerina Mihailovna ; rar se întîmpla să lipsească studentul acela cu zîmbetul veşnic ironic pe buze. Mai venea o prietenă a Allei, colegă de studio, o fată drăguţă, dar mai puţin zveltă, cu culori mai palide în obraji şi cu o nuanţă mai puţin aurie a părului.

Deosebirea asta sărea în ochi oricui, de cum se așezau la pianul vechi din sufragerie, ca să cînte la patru mîini.

Uneori își făcea apariția și doctorul Șidlovski, care avea o atitudine egală față de toți, era politicos, glumea tot timpul și discuta despre boli cu Mihail Ivanovici. Piotr Arkadievici nu se putuse dumeri nici pînă acum al cui oaspe era doctorul.

După ce se adunau toți, se dădea la o parte masa și scaunele din sufragerie, cineva se așeza la pian, se cînta „Valurile Amurului", iar dansatorii se înghesuiau în spațiul liber întocmai ca vopselele pe paleta mititică a Allei.

Dansa chiar și studentul cel neîndemînatic, care avea însă un aer, de parcă ar fi făcut tuturora o favoare.

Piotr Arkadievici o invita de obicei pe Alla. Valsa destul de bine și se deosebea de ceilalți, fiind cu un cap mai înalt decît toți.

Șidlovski nu dansa. Ședea deoparte și îi urmărea cu o privire afectuoasă, dar reținută, pe Alla și Smaghin, în timp ce aceștia dansau.

*

De la o vreme Alla începu să scurteze ședințele, ba chiar îi îngădui lui Smaghin să vorbească în timp ce-i poza. Dacă tăcea el, începea ea vorba. Pensula nu i se mai mișca în mînă atît de furtunos, nici atît de repede ca în primele ședințe. Uneori rămînea pe gînduri și privea îndelung portretul, se uita apoi la Piotr Arkadievici, colțurile gurii i se lăsau în jos, fața îi căpăta o expresie preocupată și totodată nervoasă, care o îmbătrînea. S-ar fi zis că renunțase să se mai controleze, uitînd că era de față Smaghin, care vedea totul.

O dată lepădă înciudată pensula și se plînse :

— Ce lumină murdară ! Ar fi trebuit să-l pictez pe spaniolul Hernani undeva pe țărmul mării la Ialta, pe un fond de palmieri. Dar parcă de Ialta poate să fie vorba ?... Pensia tăticului, discuțiile cu bucătăreasa... Tristețe, sărăcie...

Vîrîndu-și mîinile în buzunarele halatului albastru, de curînd spălat, se întoarse și se uită pe fereastră.

Cum ședea așa, puțin aplecată, Smaghin îi privi ceafa cu părul des, prins într-un coc strîns, umerii înclinați, căzuți.

„Împărtășește sărăcia asta cu mine, gîndi el, cu ochii la șuvițele strălucitoare desprinse din coc. Să împărtășim durerile și bucuriile..."

Ea se întoarse brusc de la fereastră spre el, scutură din umerii rotunzi și grăi cu dezgust :

— Știi, Petea, cel mai mult pe lume urăsc sărăcia. Of, de n-ar fi discuțiile și certurile din pricina unei copeici cheltuite în plus cu zarzavatul de supă, economia făcută la trăsură... Brrr, ce dezgustător !...

— Azi eşti prost dispusă, Alla, zise Piotr Arkadievici, tulburat. N-ai vrea mai bine să cîntăm ceva ? Am văzut că ai nişte note noi.

— Într-adevăr, azi o să renunţăm, rosti ea cu nerăbdare, fără să-l asculte. Hai mai bine să bem ceai. Chiar aici, la mine.

Bucătăreasa Nastia, o bătrînă şlampătă, şaşie, aduse pe o tavă ceai şi plăcinte cu varză.

Piotr Arkadievici sorbea cu înghiţituri mici, fără a simţi gustul ceaiului, frămîntîndu-se din pricina izbucnirii neaşteptate a Allei. Era abătut. Poate că era momentul să-i facă o mărturisire ? Cîtuşi de puţin. Pe chipul ei stăruia o expresie plină de răutate, semn că se afla într-o stare sufletească ciudată, de neînţeles.

Alla tăcea, cu ochii plecaţi, şi mînca plăcintă cu varză. Îşi reveni abia atunci cînd întinse mîna după ultima bucată.

— Doamne, Pierre, nici măcar n-ai gustat din plăcintă ! ?... Am mîncat-o singură pe toată.

— Să-ţi fie de bine, Allocika. Ştii, eu nu vreau...

— Cînd sînt prost dispusă mănînc totdeauna mult, mărturisi ea cu căinţă. O dată am mîncat în felul acesta o găină friptă, întreagă.

*

Într-o zi, în timpul unei şedinţe, Alla, care se gîndea cu încordare la ceva, lăsă deodată paleta şi pensulele, se uită ţintă la Piotr Arkadievici şi spuse tărăgănat, cu o intonaţie stranie :

— Mă mir foarte mult de dumneata, Piotr.

— Dar ce s-a întîmplat, Alla ? se îngrijoră Smaghin.

— Dumneata, om inteligent şi cult, stai şi-mi pozezi cu o sîrguinţă înduioşătoare. Mă simt şi prost.

— De ce, Allocika ?

Piotr Arkadievici îşi pierdu cu desăvîrşire cumpătul.

— Zău aşa... Doar nu eşti un băieţandru. Crezi că e ceva de capul portretului ăsta ? O simplă diletantă, asta sînt. Dacă stau să mă gîndesc bine, toate schiţele astea de pe pereţii mei nu-s de fapt decît nişte nimicuri. Domnişoara n-are ocupaţie, şi şi-a născocit, mă rog, una, un scop în viaţă. Unele scriu poezioare. Dar dacă n-am cumva nici brumă de talent ?... N-ar fi mai bine să-l lăsăm baltă ?

Smaghin o privea cu ochii măriţi.

— Bine, Alla, îngăimă el, dar... Dacă-mi permiţi să spun aşa, nu mă pregătisem să-i pozez lui Repin. Pozez pur şi simplu pentru că schiţele dumitale mă interesează, îmi plac...

„Şi mai presus de orice îmi placi tu", fu cît pe aci să se dea de gol, dar se opri la timp, găsind că nu era momentul potrivit.

Se pare însă că ea înțelesese, căci se încruntă subit și-și întoarse privirea.

— Vă invidiez pe voi, bărbații, oftă ea. Ați acaparat totul în viață. Nouă ce ne mai rămîne ? Cursurile pentru femei, poezioarele și schițele astea.

— Haide, haide, că nu-i chiar așa. Să ne amintim de Sofia Perovskaia, de învățătoarele noastre de la țară, de medicii...

— Acestea sînt eroine, dar ce să facă muritoarele de rînd ? Să se joace cu păpușile pînă la măritiș ?

— Ce să zic, Alla, nu m-am gîndit niciodată la lucrurile astea, își desfăcu larg brațele Smaghin.

— Asta din pricină că și dumneata ești un adept al iobăgiei. În sfîrșit, fie ce-o fi ! Acum n-am ce mă mai face cu dumneata. Dacă crezi în mine, refă-ți poza. Trebuie să sfîrșim ce am început.

*

„Se petrece ceva neplăcut cu ea, cugeta Smaghin, îngrijorat, în timp ce se îndrepta spre casă. Trece printr-o criză. E o fire activă, plină de viață, în căutarea unui tărîm pe care să se desfășoare și să-și cheltuiască forțele. Și pe deasupra — chinurile creației..."

Piotr Arkadievici nu rămase la masă, ci plecă mai devreme, pe lumină, aruncînd priviri uimite în jur. De mult nu se mai plimbase prin oraș la lumina zilei. În acest răstimp, orașul se schimbase. Deasupra acoperișurilor văzduhul se luminase. După gerurile tăioase ale lui februarie, adia acum de undeva un vînticel călduț. De pe streșinile împodobite cu franjurii țurțurilor de gheață cădeau fără încetare, cu sunete surde, picături, ca și cum cineva ar fi bătut undeva într-o tobă mică. Zăpada aproape că nu se mai vedea. Fusese îngrămădită prin canaluri, în mormane murdare, cenușii, sau se prefăcuse de mult într-o crustă albă-tulbure, emailată și întunecoasă, întinsă peste caldarîm.

Sub picioare tot timpul trosnea ceva cu zgomot, de parcă ai fi călcat pe sticlă spartă. Așchii de gheață se înecau în băltoacele minuscule de pe pavaje.

Martie...

Rămăseseră departe zilele întunecoase, cu cerul lor cenușiu. Trecuse iarna, și el nici nu băgase de seamă, țintuit de șevaletul de lîngă fereastra de pe Moika.

Astăzi, Alla îi propusese să renunțe la pictarea portretului, idee care îl înspăimîntase de-a binelea. Acum el era acela care nu mai putea să lase portretul neterminat. Simțea că în timpul atîtor lungi ședințe prea își împletise viața cu el, prea se deprinsese s-o vadă pe Alla atît de aproape, doar cît ai întinde mîna. De portret

erau legate relaţiile lor, nedefinite însă, aşa încît lucrul trebuia continuat pînă la capăt. Portretul acesta trebuia să ducă la ceva.

Toamna, înainte de plimbarea aceea făcută în sania de lux, cînd nu începuseră nici şedinţele, nici conversaţiile delicate şi spinoase — care aveau loc acum în timp ce poza — Smaghin suia cu seninătate scările casei de pe Moika, se simţea admirabil acolo. Nu iubea pentru prima oară şi, la drept vorbind, se simţea zdravăn şi plin de viaţă doar atunci cînd se ştia îndrăgostit, cu toate că, de obicei, pasiunile sale nu depăşiseră cadrul unor simple flirturi. Dar acum se schimbase ceva. Se vede că rămăseseră prea mult între patru ochi, aproape, atît de aproape de Alla. Prezenţa ei îl tulbura, îi tortura închipuirea. Pe nesimţite, dar sigur, cădea tot mai mult sub înrîurirea caracterului ei energic, bărbătesc. Alla îl punea totdeauna în încurcătură, descumpănindu-l şi întărîtîndu-l cu neaşteptatele sale izbucniri temperamentale, cu sinceritatea şi cu lipsa ei de afectare.

„Trebuie să-mi deschid sufletul, nu mai pot amîna, hotărî el, simţind cum îi ard obrajii şi cît de precipitat îi bate inima. Trebuie, în sfîrşit, să mă lămuresc, să-mi dau seama cu ce ochi mă vede ea, dacă-i plac... Care să fie oare cauza stării ei de surescitare şi nervozitate din ultimul timp ? Doar soarta portretului o fi tulburînd-o atît ? Uneori femeile au asemenea stări sufleteşti atunci cînd sînt pe punctul de a lua hotărîri importante. Să existe cumva vreo legătură între starea ei de spirit şi relaţiile dintre noi, sau aici se ascunde altceva ? Şi aş mai vrea să ştiu un lucru : pentru cine vine la Brejnevi doctorul acesta elegant, în trăsura lui trasă de un trăpaş propriu ? Nu prea cred că o face doar din plăcerea de a juca cărţi cu Mihail Ivanovici. Şi, mai mult ca sigur, că nici pentru sora Allei. Rămîne prin urmare doar o singură ipoteză : Alla..."

Ajuns cu raţionamentul aici, Piotr Arkadievici simţi deodată că vîntul de martie era destul de tăios. Strînse mai bine pe el şuba moştenită de la tatăl său şi iuţi paşii. „Dacă mai tărăgănez mult lucrurile, risc s-o pierd, se gîndi el cu nelinişte. Dar ce mă fac cu mama, care e hotărît împotriva unei astfel de căsătorii ?..."

Îşi imagină limpede figura ei posacă, enervată, măsuţa pe care îşi răsfira cărţile de joc, mirosul de valeriană care-l întîmpina tot mai des cînd se întorcea acasă.

Îşi aminti apoi de ultima convorbire avută cu mama sa în legătură cu o fotografie dăruită de Alla.

— Ia uite, mamă, ce frumuseţe, spusese el, adăugînd în glumă : ca o mireasă !

Ea cîntărise îndelung portretul, îngustîndu-şi ochii, ba ajutîndu-se şi cu lupa, şi abia după aceea răspunsese, vorbind pe nas :

— Interesantă. Seamănă cu artista Darskaia. Răposatul taică-tău era îndrăgostit de ea. Dar ca mireasă a ta... Nu-mi prea vine să cred, dragă prietene.

— De ce ? întrebă el cu ochii ţintă la maică-sa.

— Amîndoi sînteţi dornici de viaţă, dar amîndoi fără zestre.

— Cu atît mai bine, înseamnă că ne potrivim, dacă ne aflăm în aceeaşi situaţie.

— Eşti naiv, prietene, oftă ea. Romantismul este bun doar pe scenă.

Se mai uită o dată, scrutător, la fotografie, apoi rosti brusc şi oarecum enigmatic :

— Mă rog, vreau să sper că totul va fi bine... La faţă nu-i de loc sentimentală.

Cu asta, convorbirea lor de atunci se încheiase, fără a mai fi fost reluată vreodată. Amintindu-şi de ultimele cuvinte, rostite cu tîlc de mama sa, Smaghin cugetă îngrijorat :

„Nu, nu, se pare că trebuie să mă grăbesc. Dar mama ? O să se îmbolnăvească de supărare. Dar ce pot să fac ?"

*

Cîteodată, Alla se apuca să-l tachineze.

— Ia spune-mi, Pierre, pentru ce la institut te porecliseră Petrarca ?

— Prostii, se fîstîci el. Mi-au combinat prenumele cu numele de familie, iar cuvîntul obţinut astfel l-au prescurtat. Asta-i tot. O glumă.

— Dacă-i aşa, de ce ai roşit cînd te-am întrebat ? Probabil că au fost şi unele cauze lăuntrice, subiective. Ia spune !

Din ce în ce mai curioasă, arzînd de nerăbdare, îşi pironi ochii căprui asupra lui.

— Prostii, repetă el. Trebuie să ştii că în tinereţe mă îndrăgosteam ca un licean. Şi... încă ceva... Scriam chiar şi versuri.

— Ei, vezi ? Alla izbucni în rîs. În tinereţe, nu-i aşa, sărmane bătrîn ? Dar acum ?

El mormăi ceva nedesluşit.

— De fapt, îşi aduse ea aminte, Petrarca n-a iubit-o decît pe Laura, şi mulţumită acestei iubiri a devenit celebru. Dar dumneata ?...

— Şi eu... Şi eu îi slujesc Laurei mele, încercă el să scape cu o glumă, simţindu-se tot mai puţin în apele sale.

— Aşa ?... Şi cine-i, mă rog, Laura dumitale ?

Ochii căprui, care uneori păreau negri, îl priveau drept în faţă.

El o apucă de mînă, înspăimîntîndu-se singur de acest gest, şi îngăimă :

— Dumneata eşti Laura mea... Cine alta...

În scăpărarea unei singure clipite, Piotr Arkadievici simți cum mîna ei devine deodată inertă, lipsită de orice vlagă. În același timp prin ochi îi trecu un licăr blînd, iar pe buze îi miji un zîmbet gingaș de triumf.

Totodată se mai petrecu însă și altceva. Alla își smulse mîinile dintr-ale lui, pe față îi apăru o expresie de spaimă sinceră, ochii căpătară o privire aspră și searbădă, ca niște nasturi de metal.

— Vai, Pierre ! Nu trebuie, auzi ?... Eu glumeam.

El se dădu încet înapoi, topit de o slăbiciune care-i istovise subit întreaga ființă. Genunchii îi tremurau, de parcă ar fi ridicat o greutate peste puterile lui de mare.

Profitînd de clipa aceasta, ea îi vorbi cu severitate, în timp ce-și netezea părul :

— Te rog, Pierre, iartă-mi pălăvrăgeala mea prostească. Sînt vinovată. Dar a fost o glumă, înțelegi ? Nimic serios. Și... pentru azi ajunge cu lucrul. Poftește în sufragerie.

Privirea îi era rece și liniștită. Toate cele petrecute îi reînviară lui Piotr Arkadievici în minte plimbarea cu sania, cînd avusese impresia că ea aștepta să fie sărutată. Într-adevăr, Alla știa să-și stăpînească dorințele. „Nu-i de loc sentimentală", își aminti el de spusele mamei.

Cel mai înțelept lucru acum ar fi fost să considere totul drept o glumă.

— Să ne fie învățare de minte, Alla Mihailovna, zîmbi el posomorît. Nu trebuie să invocăm spiritele, dacă nu ne simțim în stare să le stăpînim.

Capitolul III

Vassar ședea pe o roabă răsturnată, lîngă gardul din spatele uzinei, aproape de un maldăr de șpan cîrlionțat și roșiatic din pricina ruginii. Cu ochii pe jumătate închiși, ridicați spre cerul de un albastru voalat, mesteca o bucată de friptură de vacă rece pe care o tot muia într-o cîrpuliță albă și curată, ce-i servea drept sărar, și mușca dintr-o felie de pîine.

Soarele îi încălzea capul descoperit, iar un vînticel slab îi vîntura, unduindu-i-le, șuvițele de păr.

Ceva mai încolo, de-a lungul liniei ferate, treceau cu pasul lent muncitori tot cu capul gol, pirpiriu îmbrăcați, fumînd sau potolindu-și foamea cu chifle, singura lor mîncare de prînz.

— Curată binefacere soarele ăsta, rosti cineva, bine dispus, în spatele lui Eduard. Poftă bună!

Serghei Soldatov — căci el era — zîmbea cu toată gura. Şapca îi era dată neglijent pe ceafă.

— Mulţumesc... Da, e cald, încuviinţă Eduard. Şezi!

— Păi să stau. Serghei Andreevici se aşează alături de el. Fumezi?

Vassar luă ţigara oferită şi o aprinse.

Soldatov îşi trase şapca pe frunte. Pe faţă i se aşternu o umbră întunecată.

— Uite ce-i, Eduard Janovici, începu el pe un ton serios şi aferat. Sper că te mai uiţi cîteodată prin calendar? Ce zi se apropie?

Eduard îl privi întrebător, apoi începu să-şi înfăşure resturile de mîncare în hîrtie. Presă cu grijă bucata de carne rămasă între două felii de pîine, iar cîrpa cu sare o legă cu aţă.

În timp ce-şi împacheta pe îndelete merindele, făcea socoteala zilelor, cu o expresie din ce în ce mai preocupată.

Soldatov aştepta cu răbdare, continuînd să fumeze şi zîmbind ironic, deşi înţelegător.

— Azi sîntem în douăzeci şi şapte aprilie, zise în cele din urmă Vassar. Iar după treizeci ale lunii o să fie Întîi mai. Ca de obicei.

— Întocmai, întocmai... Totuşi nu chiar ca de obicei. După evenimentele de la Lena nu mai putem sărbători Întîiul de mai doar ca de obicei. Aşa-i sau nu?

— De bună seamă, făcu Vassar, pus în încurcătură de uitătura cu care îl pironise Serghei Andreevici în aşteptarea răspunsului.

— Băieţii se întrunesc azi ca să se hotărască asupra unor lucruri. Vii şi tu după program?

— S-ar cădea. E drept că azi trebuie să mă duc la cursuri. Am început să învăţ desenul. Ştii că...

— Asta-i o treabă bună, rosti Serghei Andreevici pe un ton de laudă reţinută. Fără asta nu poţi să ajungi meşter. Va să zică nu poţi?

Eduard îşi privi atent picioarele. Chiar lîngă ele, îi atrase atenţia o mănuşă veche de pînză de doc, cu un singur deget, numai găuri, unsuroasă şi plină de rugină, care zăcea pe pămîntul bătătorit de lîngă magazie. Aşa scîlciată şi mototolită cum era, încă mai păstra forma mîinii care o purtase.

Vassar oftă.

— Păi... cum să nu pot? O să vin, firește.

— Foarte bine. În glasul lui Soldatov se deslușea o intonaţie aprobativă. Atunci vino pe la şapte în pădurice. O iei de-a lungul

liniei ferate, ai înțeles ? O să ți se arate locul. Vai, ce zi caldă e ! Douăzeci la umbră arată termometrul. O primăvară pe cinste.

Se sculă, se întinse și porni apoi cu pas domol, fredonînd nepăsător :

Ei, albăstrele, albăstrele,
Ce multe-ați răsărit pe cîmp...

Vassar privea gînditor pămîntul bătătorit, acoperit de zgură și de deșeuri de tablă ruginită. Oricîte vechituri și deșeuri se îngrămădeau de-a valma în ungherul acesta al curții, vîrfurile ascuțite ale firelor de iarbă crudă, de primăvară, tot își făceau loc ca printr-o minune printre spațiile rămase goale între bucățile de tablă. Prin urmare astfel stau lucrurile... Se pregătește prima sărbătorire a lui Întîi mai din acești ultimi ani crînceni și negri. Chiar așa. Împușcăturile de la Lena i-au zguduit pe oameni cu detunetul lor, trezindu-i pe mulți din somn. La Piter, luna aprilie s-a scurs furtunos și fierbinte. Luna mai n-o să fie nici ea mai răcoroasă. Poate că și aici, în curtea fabricii o să se adune mulțimea în fîlfîitul roșu al steagurilor. Trecuseră cîțiva anișori de cînd Vassar nu mai văzuse un steag roșu.

În văzduh, parcă chiar deasupra capului său, țîșni urletul sirenei, sfredelindu-i timpanul cu glasul ei tunător de bas, zguduindu-l pînă în creieri și trecîndu-i o furnicătură rece peste pielea capului. În răstimpul unei minute lungi, urletul acesta gros, puternic, se revărsă peste zidurile de cărămidă, făcu să zbîrnîie geamurile murdare și afumate ale atelierelor, se ridică greoi spre cerul de un albastru prăfuit, înghițind glasurile oamenilor, gunguritul porumbeilor, zarva vrăbiilor, foșnetul ușor al vîntului cald, prelins pe zidurile posomorîte — toate aceste sunete vesele, răsunătoare ale unei zile de aprilie.

Urletul înverșunat, inuman, elementar, țintuia la pămînt, strivea orice voință de împotrivire a omului, îl atrăgea către sine, îl aspira pe de-a-ntregul, cu toată ființa lui, cu brațele lui vînjoase și neînfrînte, cu gîndurile și speranțele lui ascunse, cu dorințele lui răzvrătite ; lua cu sine totul, întocmai ca un torent negru, înspăimîntător, care mînă la vale totul, frîngîndu-l și nimicindu-l.

Urletul se curmă apoi brusc, la fel de brusc cum izbucnise, și în auzul lui Eduard își făcu iar loc ciripitul slab al vrăbiilor. Vassar fusese un înotător bun în tinerețea lui. Senzația de acum, de după liniștirea sirenei, îl făcu să-și aducă aminte de acele clipe în care revenind la suprafață din genunile tulburi, pline de clocot înspăimîntător ale apei, vedea iar lumina albă, strălucitoare, a zilei.

Sări, se scutură aidoma unei vrăbii zbîrlite după o încăierare şi privi sfidător în jur.

*

Cu pulpanele paltonului date în lături, Vassar păşea agale de-a lungul lizierei păduricii vecine cu terasamentul căii ferate.

În lumina asfinţitului se conturau puternic aninii cenuşii-vineţii şi tulpinile albe ca creta, patinate cu negru, ale mestecenilor, care aruncau umbre lungi pe pămînt. Pe crengile lor plesniseră mugurii tari şi ascuţiţi, semănînd cu ouăle de furnici. Mestecenii tineri înfrunziseră mai devreme şi din pricina aceasta păreau învăluiţi în nişte nori aerieni de minuscule gîze verzi. Pe povîrnişul terasamentului, parcă lipite de pămînt, sclipeau floricele de un galben aprins. Eduard se opri să le privească, constatînd cu părere de rău că nu le ştie numele. Om al periferiilor urbane, cunoştea îndeobşte prea puţin despre viaţa florilor, a ierburilor şi a pădurilor.

Pe sub răchitele cu crengile plecate, zări mici grămăjoare de zăpadă murdară, ca nişte mototoluri de zdrenţe, la care privi stăpînit de un simţămînt tulbure.

Nu demult, chiar la începutul lui aprilie, zăpada rece încă mai acoperea totul, scîrţîind sub picioarele muncitorilor porniţi de la minele de aur în căutarea dreptăţii. Pe zăpada asta căzuseră muncitorii, seceraţi de Treşcenkov, sluga ţarului. Această zăpadă însîngerată continuase a se topi toată luna lui aprilie. Mantia de zăpadă se ridica de peste somnul adînc al Rusiei. De pe lîngă barăcile cenuşii ale minelor de pe Lena, din preajma grilajelor de fontă ale Petersburgului se topeau nămeţi grei. Toată luna se frămîntaseră muncitorii ruşi. Se părea că apele de primăvară ale anului nouă sute doisprezece nu se vor rostogoli în zadar, ci vor spăla acest pămînt.

Vassar continua să creadă în înnoirea lumii, după cum crezuse cu ani în urmă, în flacăra revoluţiei. De atunci mai îmbătrînise însă puţin, iar anii îşi puseseră pe el pecetea lor nevăzută.

Fusese o vreme cînd crezuse că e de ajuns ca toţi oamenii cinstiţi să se unească între ei pentru a-l mătura pe ţar, după care toate problemele nedezlegate îşi vor găsi dezlegarea, iar pentru omenire va începe o eră de înflorire.

Dar ţarul nu se lăsase. Revoluţia fusese înecată în sînge, puţinii conducători rămaşi teferi trecuseră în ilegalitatea care însă lui, participant de rînd la evenimente, nu-i era accesibilă.

Eduard Vassar nu era prost. Îşi dădea seama şi credea ferm că după înfrîngere va urma cîndva un nou avînt revoluţionar. Poporul, clasa muncitoare este eternă şi poate aştepta zeci de ani, fiindcă în orice caz va învinge. Dar întrucît revoluţia nu putea să-i ajute acum, era necesar să-şi poarte de grijă el însuşi. Şi barem

de-ar fi trebuit să se îngrijească numai de el. Dar nici în ruptul capului nu putea să se lepede de un simţămînt tainic de vinovăţie faţă de Anna. Anna era oare fericită cu el ? Poate că de nu l-ar fi întîlnit pe el, şi-ar fi putut făuri o viaţă mai bună. Gîndul acesta nu era de loc uşor de suportat. Şi mai avea şi un fiu...

În cei cinci ani de cînd lucra la „Berens şi Rickert", Eduard se evidenţiase ca unul dintre cei mai buni strungari. Era apreciat, i se încredinţau comenzile cele mai bune, iar meşterul leton Kairis îi dădea să înţeleagă că dacă şi-ar mai putea completa învăţătura, ar putea fi avansat recepţionar tehnic. După aceea drumul spre postul de ajutor de meşter sau chiar de meşter îi va fi deschis. Aşa că nu degeaba începuse să-şi petreacă timpul liber la nişte cursuri particulare de desen.

S-ar fi zis că schimbările din viaţa sa nu erau chiar atît de izbitoare, dar, cu toate acestea, îl sileau să ţină seama de ele. Cînd Serghei Andreevici îl chemase la adunare, se gîndise imediat că, dacă se duce, îşi riscă situaţia pe care şi-o consolidase la „Berens şi Rickert". Oare nu va avea de suportat cine ştie ce consecinţe ? Dar gîndul acesta laş îl făcuse să se ruşineze, aşa că se grăbi să primească, închizîndu-şi astfel uşa spre o eventuală dare îndărăt.

Fusese însă de ajuns să rămînă singur, pentru ca îndoielile să înceapă iarăşi a-l frămînta.

Şi era atîta tihnă în jurul său ! O ciocîrlie nevăzută cînta undeva, pe cîmp, de cealaltă parte a terasamentului. Capătul răsăritean al cerului se lumină, revărsîndu-se în tonuri de un verde graţios. Smicelele mlădioase de salcie se agăţau de el cu opintiri molatice, dar stăruitoare, ca şi cum ar fi încercat să-l oprească. De pe mîţişorii înfloriţi ai răchitelor i se scutura pe mînecile şi pe poalele paltonului o pulbere grasă, galbenă.

„Astăzi mi se aşterne la picioare pămîntul afînat, care se trezeşte la viaţă, cu cele dintîi flori ale sale, iar mîine o să am în faţă doar strada murdară pe care nu se găseşte un colţişor ca să te ascundă şi să te apere de vardiştii călări, cugetă el. S-ar putea să încasez lovituri de biciuşcă sau de sabie şi — asta e mai mult ca sigur — o amendă pentru greva de Întîi mai. Şi asta încă nu-i lucrul cel mai al dracului."

Cea mai mare neplăcere ar fi fost să se vadă lipsit de perspectivele pe care şi le crease prin muncă îndîrjită în cei cinci ani de cînd lucra în uzină. Prea puţini dintre muncitorii lui Berens riscau să piardă a doua zi ceea ce avea de pierdut el. Kairis putea să-şi retragă făgăduielile. Atunci cum rămînea cu Anna, cu băiatul, cu mutarea într-o altă locuinţă ?

Cu toate acestea ţinea drumul înainte, grăbind paşii. În însăşi graba aceasta sălăşluia contradicţia nelămurită din conştiinţa lui

Vassar. Deşi îşi periclita situaţia, nu putea să nu se ducă, aşa cum nu se putea ca prin scoarţa aspră de anul trecut să nu izbucnească colţii verzi ai mugurilor.

La vreo zece paşi înaintea lui, se ivi pe neaşteptate printre sălcii un flăcău scund, un blond spălăcit, cu o şapcă pe cap. Jupuia cu briceagul o nuia, părînd a fi cufundat cu totul în această îndeletnicire.

Vassar îl recunoscu : era un lăcătuş de la atelierul de montaj.

Flăcăul îi aruncă o privire scurtă spunîndu-i fără să-l salute :

— Mai mergi cam o jumătate de verstă. Lîngă semafor, o iei la stînga.

Eduard dădu din cap. Gîndurile chinuitoare de mai adineauri se spulberară de parcă i le-ar fi împrăştiat vîntul, făcîndu-l să se liniştească numaidecît. Aşa i se întîmpla totdeauna cînd, izbutind să treacă de un hotar, nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să acţioneze. Acum nu mai avea rost să se amărască, lăsîndu-se pradă îndoielilor.

*

La liziera de sud a pădurii dădu în cele din urmă de un grup de vreo douăzeci de inşi. Şedeau care pe nişte rădăcini de mesteceni, rezemaţi de tulpini, care de-a dreptul pe pămîntul zbicit, sfătuindu-se cu jumătate de glas.

Pe mulţi dintre ei îi cunoştea din vedere.

Soldatov venise de mult. Era înconjurat de cîţiva inşi cărora le citea cu glas tare un ziar împăturit în patru.

Peste puţin timp sosi şi Prohutin, care, în scurta lui de piele, încălţat cu nişte cizme înalte şi ude, semăna a vînător. O dată cu el veni şi un bărbat în vîrstă, cu barba înspicată, cu un chip venerabil, căruia îi stricau doar pleoapele lăsate peste ochii ce clipeau într-una nervos. Ele imprimau chipului său impunător o expresie de nelinişte, de nesiguranţă. Vassar recunoscu în persoana lui pe marcatorul Celţov.

— Nu sînteţi de părere să începem, tovarăşi ? răsună deasupra celor de faţă glasul sonor şi viguros, de bas, al lui Prohutin. Să nu mai pierdem timpul.

Toate conversaţiile în surdină amuţiră. Fără a se grăbi, Soldatov vîrî ziarul într-unul din buzunarele din afară ale hainei.

Prohutin făcu ochii roată, se rezemă cu spinarea de tulpina unui pin, ca să vadă cît mai bine pe ceilalţi, şi începu :

— Tovarăşi muncitori ! O să fiu scurt : luna aceasta viaţa ne-a lămurit singură, fără cuvinte, totul. Ţarul a arătat încă o dată că n-are pentru noi altă lege decît glonţul şi biciul. Scurt şi limpede. El crede că după asta o să ne ascundem ca gîndacii prin

găuri. Dar maiestatea sa Nikolai Sîngerosul n-a prea brodit-o cu noi, proletariatul Piterului ! Peste trei zile o să sărbătorim ziua de Întîi mai. Cred că noi, muncitorii de la „Berens şi Rickert", n-o să rămînem în urma celorlalţi. Vom ieşi şi noi pe străzi, ca să ne susţinem revendicările... Cine vrea să-şi spună părerea în această privinţă ?

Muncitorul cu chip venerabil ieşi în faţă şi, clipind nervos din pleoape, exclamă cu glas subţire, tremurător şi dogit :

— Nouă, tuturora, ne e scumpă memoria sufletelor nevinovate, ucise pe fluviul Lena ! Fie-le veşnică amintirea...

Tăcu apoi o clipă, scoţîndu-şi şapca de pe capul pleşuv. Se aşternu o linişte adîncă. Vassar simţi un nod în gît. Văzu cum cei din jur se posomorăsc şi îşi descoperă capetele plecate.

— Noi, cei cărora ne este scumpă memoria lor, trebuie să ieşim cu toţii la demonstraţia paşnică a întregului popor. Dreptatea e de partea noastră ! Să mergem cu cugetul senin şi cu inima deschisă. Să vadă ţarul şi Duma că n-avem nimic de tăinuit, că n-avem de ce să ne ascundem, nu sîntem tîlhari şi nu vrem altceva decît pîine şi lege dreaptă. Vrem ca şi clasa muncitoare să aibă dreptul la un partid legal al ei, la sindicate, la asociere slobodă. În cele din urmă, Duma va trebui să-şi aplece urechea la glasul nostru.

— Adevărat, taică, oftă unul din cei aşezaţi pe pămînt.

— Noi, trasatorii, o să ieşim cu toţii, declară Celţov. Toţi pentru unul şi unul pentru toţi.

Muncitorii aprobară zgomotos.

Serghei Andreevici azvîrli nuieluşa pe care o ronţăise pînă atunci îngîndurat şi ridică mîna :

— Îngăduie-mi şi mie să spun ceva, Semion...

— Dă-i drumul, Serghei Andreevici, încuviinţă Prohutin.

— În clipa asta, tovarăşi, ne aflăm în apropiere de colina Pulkovo, vorbi Soldatov, aproape fără să ridice glasul, cu un zîmbet palid aşternut pe faţă. De aici, Pulkovo se vede cu ochiul liber. Uitaţi-o, priviţi-o şi voi.

Se întoarse cu faţa spre sud şi, urcîndu-se pe un bolovan, scrută zarea cu ochii pe jumătate închişi.

Toţi se uitară nedumeriţi la el. Mulţi îşi îndreptară privirea spre culmea care se înălţa albastră la o depărtare de cinci verste, deslușindu-se printre arborii care spre lizieră se mai răreau. În lumina asfinţitului, se zărea în depărtare clădirea albă a observatorului.

— Poate că nu toţi ştiu că în subsolul observatorului de la Pulkovo sînt instalate nişte aparate sensibile — seismografe — urmă agale Serghei Andreevici. Acestea-s aparatele care înregistrează oscilaţiile pămîntului în timpul cutremurelor de pămînt,

oricît de departe de noi ar avea loc ele. Ei bine, anul acesta, anul o mie nouă sute doisprezece de la naşterea lui Hristos, aparatele acestea au început să înregistreze o serie de oscilaţii cu totul ieşite din comun...

Tăcu o clipă, preumblîndu-şi privirea, vesel, pe chipurile ascultătorilor, puşi pe gînduri, dar şi interesaţi de o introducere atît de neobişnuită.

— Nu vă povestesc nişte basme, ci lucruri pe care le-am citit şi eu într-o revistă. Toate astea se petrec din pricină că la Kolpino, la uzinele „Ijorsk", a fost instalată o presă nouă de zece mii de tone! În toată Europa există doar o singură presă mai mare — la uzinele „Krupp". E una de douăsprezece mii de tone. Ei bine, cînd presa de la „Ijorsk" funcţionează, aparatele de la „Pulkovo" înregistrează parcă nişte cutremure. Numai că — dacă ascultăm cu atenţie — astea nu-s simple zguduiri, dragii mei tovarăşi, ci un nou război care bate la porţile Rusiei. Ştim cu toţii că uzinele „Ijorsk" construiesc nave de război, blindaje, tunuri. Şi mai ştim bunăoară, că la patronii noştri, Berens şi Rickert, treaba merge strună. Se înfiinţează o a treia uzină. Se pune la punct producţia de aparate electrice pentru flotă, iar noi, cei de faţă, construim dinamuri pentru submarine. Dar noile comenzi de la uzinele „Putilov"? Tot comenzi de război sînt. E mult oare de cînd am scăpat de războiul cu Japonia? Nu-i mult, dar iată că miniştrii pregătesc pe tăcute poporului muncitor un nou măcel. Ţarul şi Duma n-au ţinut seama niciodată de interesele proletariatului, nici în timpul războiului cu Japonia, nici în nouă sute cinci, nici acum, şi n-au să ţină seama nici în viitor. Şi atunci ce să facem? Să ne ducem iarăşi cu jalba la ţar şi să ne milogim: „Milostiveşte-te, tătucule, de noi"?

— Păi nu s-a milostivit? interveni Prohutin cu basul lui puternic. N-a azvîrlit Duma doă'ş'cinci de mii de ruble orfanilor de pe Lena, ca pomană pentru sîngele părinţilor lor?

Oamenii începură să se agite vorbind de-a valma.

— Cît priveşte războiul, asta-i provocare! ţipă trasatorul, zvîcnind din pleoape.

Soldatov ridică din umeri.

— Cum adică „provocare"? Vorbesc despre lucruri arhicunoscute. Presa de la „Ijorsk" nu fabrică jucăriele, iar comenzile de submarine le marchezi tu însuţi, Ivan Iakovlevici, cu propriile tale mîini. Cine are ochi de văzut, vede şi singur, la ce să ne mai amăgim? Vreau să spun, Ivan Iakovlevici, că ţarul şi Duma îşi fac politica lor, iar pentru noi au, cum a spus Prohutin, biciul şi glonţul. Noi n-avem de ce să ne punem nădejdea într-o înţelegere cu ţarul, Ivan Iakovlevici. N-avem de ce să cerşim pomană de la Dumă.

Ni-i de ajuns. Totu-i limpede ! Noi, proletariatul, trebuie să ne făurim propria noastră politică, să prezentăm revendicări politice, nu să cerşim doar pîine.

Serghei Andreevici rosti cu asprime ultimele cuvinte şi, scoţînd ziarul din buzunar, îl flutură deasupra capului.

— Uitaţi-vă ! A început să apară cotidianul „Pravda", ziarul nostru muncitoresc. Aici scrie fără ocol : Mergeţi, umpleţi străzile, cereţi republică democratică, ziua de lucru de opt ore, împărţirea pămînturilor moşiereşti la ţărani ! Să nu ne lăsăm prostiţi ! Cu asta o să ieşim la demonstraţie.

— Aşa-i ! tună basul profund al lui Prohutin.

De pretutindeni ţîşniră exclamaţii îndîrjite :

— Ajunge ! Ne-am milogit destul !

— Şi minerii au cerut lege, dar au căpătat... cîte o cruce de mesteacăn şi cîte o bumaşcă pentru fiecare ucis.

— Vă atrageţi singuri beleaua pe cap ! strigă Ivan Iakovlevici, dînd din mîini.

— Vor să ne vîre cu grumazul sub săbii ! se deşiră un glas sperios.

Eduard Vassar îl ascultase în linişte pe Soldatov, fremătînd doar nervos din mustăţi şi rostogolindu-şi ochii în orbite. Acum însă pleoapele agitate ale lui Ivan Iakovlevici îl scoaseră din sărite.

— Vorbă multă, dar treabă — mai de loc ! strigă el cu glas strident, adresîndu-se trasatorului. Lucrurile-s limpezi. Toate popoarele cunosc basmul[1] cu ursul care-i slujea mujicului primind pentru aceasta în schimb cînd tulpini, cînd rădăcini. Zicînd aşa, smulse un lăstar cu rădăcină cu tot şi i-l vîrî lui Celţov sub nas. Uite, la fel o să ajungem şi noi la o înţelegere cu miniştrii. Căpătăm tulpini, cu care o să ne croiască tot pe noi. Dar nouă ne trebuie pămînt, nu tulpini şi rădăcini.

Mustăţile zbîrlite bătăios, patima cu care vorbise şi felul în care îşi expusese ideile, făcură ca atmosfera să se mai însenineze. Buna dispoziţie reveni. Se auziră rîsete.

— Bine grăit-ai, Eduard Janovici ! Oricum am întoarce-o noi cu milogelile, pentru ţar tot mumă o să fie viaţa, iar pentru noi tot ciumă.

— Just ! Republică şi pămînt ! Asta trebuie să cerem !

[1] Aluzie la basmul „Mujik, medved i lisa" („Ţăranul, ursul şi vulpea"), în care se povesteşte cum l-a păcălit ţăranul pe urs, tocmindu-l să-i lucreze pămîntul şi să împartă recolta pe din două astfel : unul — rădăcinile, iar celălalt — tulpinile. Ursul în fiecare an rămînea păcălit, primind la nap tulpinile, iar la grîu rădăcinile.

— Să supunem chestiunea la vot, propuse Prohutin pe un ton plin de importanţă. Cine este pentru revendicările politice propuse de Soldatov ?

Cei mai mulţi ridicară mîinile. Pe buzele lor înfloriseră zîmbete.

Capitolul IV

Muncitorii nu ştiau că în ajunul consfătuirii lor, chiar în ziua de 26 aprilie, dimineaţa, directorul convocase pe toţi şefii de ateliere.

Uitîndu-se morocănos la călimara uriaşă de cristal în care se oglindea imaginea stranie a unei arătări ca de pe altă lume, Kosiţki începu :

— Domnilor, vă rog să mă scuzaţi, că mi-am îngăduit să vă deranjez. Iată despre ce este vorba : marţea viitoare este 1 Mai. Ştiţi că am petrecut o lună foarte agitată : evenimentele regretabile din Siberia, grevele din capitală şi aşa mai departe... Muncitorii noştri au declarat o zi grevă, dar potrivit hotărîrii luate de Asociaţie [1], n-am aplicat amenzi. Acum avem temeiuri să presupunem că în ziua de 1 Mai vor avea loc noi greve. S-au luat măsuri, dar mă tem că... Se jucă cu cuţitul de tăiat hîrtie şi oftă. Mă tem foarte mult, domnilor, că în ultimul timp am cam slăbit întrucîtva frînele conducerii. Elemente dubioase încep să se strecoare din nou, prin diferite breşe, în rîndurile muncitorilor şi să-i întărîte. Trebuie, domnilor, să se arate mai multă fermitate şi... mda !... intoleranţă, altfel vom avea neplăceri. Vă avertizez că de astă dată Asociaţia a hotărît ferm ca în caz de... ceva, să aplice amenzi. Care-i situaţia în ateliere, domnilor şefi ? O să fie grevă sau ne vor ierta ?

Se răsturnă pe spătarul fotoliului de piele, învăluindu-şi subalternii într-o privire întrebătoare şi ironică.

Primul luă cuvîntul Lipatov, un om mai în vîrstă, cu chip buhăit, cu glas de bas şi cu faţa încadrată de o barbă deasă cu smocuri argintii, care îl făceau să semene cu un diacon de parohie bogată.

— Dumnezeu e milostiv, Pavel Nikolaevici, vorbi el răsuflînd greu şi gîfîind. La mine, în atelierul de modelaj, e linişte : oamenii sînt la locul lor. Nu plătim mai prost decît alţii, şi oamenii apreciază asta. De ce s-ar răzvrăti ?

Averin, slab şi cu chipul veninos, rînji batjocoritor.

— Din păcate eu nu pot să fiu atît de sigur de lăcătuşii-montorii mei. Cînd cu ultimele evenimente, toţi au ieşit în curte, la

[1] Asociaţia proprietarilor de fabrici şi uzine

miting. N-aș garanta pentru nici unul din ei. În afară de asta, mă aflu în strînsă vecinătate cu preastimatul Piotr Arkadievici și știu că strungarii lui sînt cam turbulenți.

Toți, în frunte cu Kosițki, se uitară pieziș la Smaghin.

Acesta se încruntă. „De unde să știu eu ce pun ei la cale ? gîndea el. Pe Soldatov, recunosc, am făcut o greșeală că l-am primit atunci. Nu trebuia. Mai mult ca sigur că o să-mi mai joace un renghi."

În tăcerea care se lăsă, simți că-i venise rîndul la cuvînt.

— Îndeobște, toți metalurgiștii sînt turbulenți, începu el în silă, uitîndu-se scîrbit la gulerul presărat cu mătreață al lui Averin. Asta o știm cu toții, și încă de mult. În ce privește atelierul meu, n-am văzut nici un manifest și nici nu fîlfîie steaguri roșii...

„Pare-se că am reușit să scap cu o minciună", conchise el, în sinea lui, supărat. Consfătuirile de felul acesteia îl dezgustau pe lîngă că i se păreau absurde. De unde putea el, Smaghin, să știe, dacă muncitorii lui se pregătesc de grevă ?

Kosițki își ațintì privirea în călimară, apoi își șterse cu o strîmbătură rădăcina lată a nasului.

— Domnilor, timpul e prețios și nu v-am invitat, se înțelege, ca să ghicim în cafea. I-aș ruga stăruitor pe șefii de ateliere să ia unele măsuri de profilaxie, ca să spun așa, de dezinfecție. În primul rînd, este util să amintiți muncitorilor că vom aplicá amenzi. Da, amenzi ; fără pic de îngăduință ! Și, în general, atrageți-le atenția celor cărora veți crede de cuviință. În al doilea rînd... Kosițki coborî glasul, dacă există elemente deosebit de active, vă rog să-i numiți, domnilor. Mai bine să concediem trei-patru oameni azi, decît o sută mai tîrziu. Vă rog... Piotr Arkadievici, începem cu dumneavoastră.

Cu ochii roșietici pironiți asupra lui Smaghin, șeful își muie degajat penița în călimară și, aplecîndu-și capul, aduse mîna peste bloc-notesul deschis, ca și cum ar fi fost absolut sigur că imediat va avea de însemnat un nume.

„Inchizitorul, gîndi Smaghin, privindu-i descumpănit creștetul capului roz și blajin. Iată o ocazie binevenită pentru a-mi repara greșeala comisă într-o clipă de încîntare sufletească, și să mă asigur pentru viitor împotriva surprizelor. Dar nu ! se răzgîndi el. Ar fi o mîrșăvie..."

Și își luă ochii de la Kosițki.

— Da de unde, Pavel Nikolaevici. După părerea mea nu-s motive de îngrijorare.

— Nu ? Kosițki coborî tocul și făcu îngîndurat o mîzgălitură. Se pare totuși că pe la dumneata, erau unii... Prohutin și Soldatov ăla...

„Știe pramatia...", se miră Smaghin, roșind ușor.

— Sînt lucrători admirabili, Pavel Nikolaevici. Ca șef al atelierului, nu pot să spun despre ei nimic rău, adăugă el, plecîndu-și îndărătnic ochii.

— Nu ? făcu din nou Kosițki, trăgînd o linie peste mîzgăliturăă. *Sehr gut*[1]. Domnule Averin, cum stau lucrurile la dumneavoastră ?

— Nu stau nici pe departe atît de bine ca la colegul meu, zîmbi Averin veninos.

Kosițki se întoarse spre acesta, arătîndu-i lui Smaghin doar profilul și uimindu-l din nou cu felul în care expresia i se schimba în raport cu unghiul de vedere din care era privit. Doar cu o secundă mai înainte îi adresase lui Piotr Arkadievici o uitătură plină de atenție binevoitoare, de-a dreptul părintească și iată că acum, întorcîndu-și obrazul spre el, arăta complet schimbat : maxilarul greoi, cu buza inferioară răsfrîntă, exprima nemulțumire și o hotărîre surdă, crîncenă.

*

Prost dispus, Piotr Arkadievici se îndreptă după lucru spre capătul liniei de tramvai care ocolea arcul de triumf al Moscovei.

„Mi se pare că mă vîr orbește într-o poveste prostească, cugeta el îngrijorat. Ar putea să se creadă că intenționat îi apăr pe muncitorii ăștia. Dacă se va dovedi că ei sînt inițiatorii grevei, voi fi pus într-o situație cît se poate de penibilă. Cu toate că nu am cu ei nici în clin nici în mînecă, eu sînt acela care am garantat pentru ei față de Kosițki. Dar pe de altă parte ce trebuia să fac ? Să mă compórt într-un mod josnic și, din lașitate, să-l denunț pe acela pe care chiar eu l-am primit ? O să lase pe drumuri oameni cu familii grele, o să le ia pîinea de la gură... Brrr ! Mulțumesc de așa ispravă !... Risc să am neplăceri, dar cel puțin știu că nu mi-am pătat obrazul. Și apoi s-ar putea ca lucrurile să decurgă totuși în chip pașnic și nobil. Trebuie să vorbesc neapărat cu Soldatov. Pînă la urmă, ar fi bine să mă debarasez de funcția asta de conducător de atelier și să trec la administrație, la proiectare și calcul. N-am stofă de organizator și practician, mai ales cînd practica asta are un caracter polițist... Dar ce să-i faci ? Fără recomandarea lui Kosițki n-au să mă transfere la administrație. Înseamnă, așadar, că mai întîi trebuie să mă ploconesc în fața administrației.

La capătul liniei nu se găsea nici un tramvai. Smaghin se uită nehotărît în jur. Un zefir molcom îi adie în obraz. Deasupra arcului de triumf, cerul crepuscular era de un roz palid. Printre co-

[1] Foarte bine (în limba germană, în original).

loanele de tuci gungureau pătimaș și înăbușit porumbeii. La poalele monumentului, niște bătrîne cu coșuri pe brațe vindeau semințe prăjite, bomboane ieftine și crenguțe de primăvară.

„Ce-i asta ? Înmugurește mesteacănul ? se miră el, uitîndu-se la legăturile de crenguțe presărate cu urechiușe de un verde pal. De timpuriu a venit primăvara !"

În sfîrșit apăru un tramvai, cotind cu scrîșnet pe linia circulară.

Acasă, Smaghin găsi pe birou un plic mic pe care îl deschise imediat, fremătînd de nerăbdare.

„Pierre, te-aș ruga să nu vii duminică, i se adresa Alla, cu scrisul ei lăbărțat, masculin. Sînt puțin cam bolnavă — probabil că am răcit — și n-am de loc chef de lucru. Să amînăm ședința pe săptămîna viitoare. Alla."

Toată săptămîna așteptase să vină mai repede ziua de duminică, deși, la drept vorbind, de mult nu-l mai interesa soarta portretului. Lucrul se tărăgăna din ce în ce mai mult. Nu era pentru prima oară că lăsau să treacă o ședință, mai ales că Alla se plîngea tot mai des că nu are chef de lucru.

Cît ținuse iarna, ungherul minuscul dintre divanul uzat și fereastră se prefăcuse pentru Piotr Arkadievici într-o lume de dulci suferințe. Era de ajuns doar să închidă ochii, ca să-i apară în față pereții pe care atîrnau schițele Allei, toate în culori vii. N-ar fi putut descrie în amănunțime nici una din aceste schițe, fiindcă — parcă era un făcut — niciodată nu avusese timp să le examineze mai pe îndelete. N-o vedea decît pe Alla lîngă fereastră, nu avea ochi decît pentru ea. Își amintea vag doar că toate tablourile Allei erau pictate în tonuri supărător de zbuciumate, într-o perspectivă intenționat deformată. În schițele ei ca și în versurile proprii din care citea din cînd în cînd cu voce tare și cu un zîmbet ironic pe buze, exista o contradicție enervantă, o nepotrivire cu făptura ei zveltă și puternică, cu ochii ei însuflețiți de o strălucire vie, sănătoasă. Uneori, aflîndu-se acasă sau chiar în birou la Kosițki, se trezea adulmecînd pe neașteptate, iscat cine știe de unde, poate din chitul de la ferestre, mirosul familiar de ulei de in și revedea ca prin farmec șevaletul, paleta, camera Allei, plină de izul acesta persistent. Atunci îi venea să lase totul baltă și s-o rupă la fugă spre Moika.

După consfătuirea din biroul directorului, dorința aceasta se înteți.

Se și imagina intrînd la Brejnev și anunțînd, într-o învăluire de ironie și zîmbet :

— Închipuiește-ți, Allocika : am ajuns revoluționar !

Şi, la întrebările ei nedumerite, o să arate cum directorul era cît pe-aci să-l împingă la o josnicie...

La naiba cu portretul ! N-avea decît să rămînă neterminat... Şchioapete mult şi bine ! Dar relaţiile cu Alla nu mai puteau rămîne pe loc. Trebuia să se producă şi fericitul deznodămînt. Iarna trecuse — şi parcă o veşnicie durase — pe crengile negre şi golaşe răsăriseră acum ca nişte luminiţe verzi frunzuliţe minuscule, ascuţite.

„Orice ar fi, mîine tot mă duc, hotărî el. Dacă ea n-o să poată ieşi, am să stau şi eu în sufragerie..."

Se gîndi aproape cu duioşie la sora ei, adepta lui Fröbel, la tatăl ei în tunica lui călduroasă : asemeni schiţelor de pe pereţi şi mirosurilor de ulei de in şi de culori, ei aparţineau aceluiaşi univers uimitor care-l atrăgea atît de irezistibil spre Moika.

*

În ziua următoare, bărbierit şi pieptănat la frizer, cu o senzaţie plăcută de prospeţime pe care i-o dădea pielea moale şi netedă a obrajilor, Smaghin sună la uşa familiei Brejnev.

Îi deschise bucătăreasa. Dînd cu ochii de el, femeia rămase cu gura căscată şi se grăbi să dispară în bucătărie.

Rămas singur, Piotr Arkadievici îşi scoase paltonul şi şapca, simţind că ceva nu-i tocmai-tocmai în ordine.

Adepta lui Fröbel vîrî capul pe uşa sufrageriei şi spuse cu răceală :

— Piotr Arkadievici ? Intraţi.

Intră. Mihail Ivanovici făcea o pasienţă pe masa din sufragerie. Bătrînul îi întinse o mînă cenuşie, noduroasă, cu pielea ca pergamentul şi-şi umflă obrajii, înfoindu-şi mustăţile pufoase.

— Te rog, ia loc... mormăi el cu importanţă. Azi nu prea vrea să-mi iasă... Binevoieşte şi uită-te.

Din ce în ce mai încurcat, Piotr Arkadievici se uită stingherit prin încăpere, pînă dădu cu ochii de Katerina Mihailovna, care-l privea încruntată, cu o expresie stranie.

— Cum se simte Alla Mihailovna ? întrebă el, înăbuşindu-şi o neliniştе nelămurită.

— E sănătoasă. Katerina ridică uşor din umeri. Nu-i acasă.

— Sănătoasă ? făcu, năuc, Piotr Arkadievici. Nu-i acasă ?

I se păruse că n-a auzit bine. Sau poate că adepta lui Fröbel îşi bătea joc de el ?!?...

— Nu, repetă cu totală indiferenţă studenta. S-a dus la plimbare cu Şidlovski pe insule. A luat-o de dimineaţă.

Piotr Arkadievici simţi că-i vîjîie urechile. Pentru o clipă îşi pierdu cumpătul.

— Cum aşa ? abia reuşi el să articuleze, nevenindu-i încă să creadă. Am fost totuşi informat...

Dar tăcu.

Printr-una din uşile care dădeau în sufragerie îşi făcu apariţia madam Brejneva, cu obrajii liliachii de pudră.

— Ketti... şopti ea pe un ton de reproş.

— Ce-i, mamă ? se întoarse brusc fata. Ştii că nu pot să sufăr asta.

Cu aceste cuvinte plecă, trîntind demonstrativ uşa. Obrajii liliachii dispărură şi ei, cu un oftat dezolat, pe altă uşă.

Bărbaţii rămaseră singuri.

— Ce fel de pasienţă faceţi ? întrebă Smaghin, privind cu atenţie stupidă cărţile de joc.

— Asta ? „Mormîntul lui Napoleon". Bătrînul oftă atît de tare, încît colţurile cărţilor fremătară, săltate ca de o adiere. Dar nu-mi iese. Ce porcărie !... De ce nu iei loc, porumbelule ?

Amestecă apoi cărţile, îi aruncă o căutătură piezişă lui Smaghin şi rosti dojenitor :

— Vai, Piotr Arkadievici, Piotr Arkadievici !... Păcat că n-ai îmbrăţişat cariera armelor. Cu statura dumitale ai fi ajuns departe. Nu doreşti ceai cu rom ?

Smaghin îşi luă rămas bun.

*

„Ce josnicie ! Ce minciună groaznică ! se gîndea Smaghin, păşind zăpăcit, fără să ştie încotro, de-a lungul canalului pustiu. E limpede totul : şi scrisoarea, şi treptatul ei dezinteres faţă de portret, şi spaima care a apucat-o la aluzia făcută atunci... E clar şi pentru cine tot vine elegantul doctor Şidlovski. Un singur lucru nu-mi intră în cap : ce nevoie era să-şi mai piardă atîta timp cu mine ? Mă ţinea oare în rezervă ? E odios şi stupid ! Acum e mai necesar ca oricînd să avem o explicaţie definitivă. Dar despre ce explicaţie mai poate fi vorba ? Totu-i limpede. În asemenea cazuri nu-ţi mai rămîne altceva de făcut decît s-o iei din loc."

După o clipă uită însă toate concluziile acestea înţelepte şi începu să alcătuiască în minte scrisori lungi şi pătimaşe, pline de mustrări severe.

După ce hoinări pe străzi pînă cînd nu-şi mai simţi picioarele de oboseală, se întoarse acasă frînt şi se retrase în camera sa.

Luă tocul, dar înţelese din primul moment că de fapt n-avea ce pretinde de la Alla. S-o dojenească fiindcă-l purtase de nas ? Dar oare-i făgăduise ea ceva ? Îl silise ea să-şi facă iluzii ?

Scoase un oftat chinuit şi-şi frecă tîmplele. Simţea în ele o durere aprigă.

Fusese mințit, nu mai încăpea discuție. Își dădea seama de minciuna aceasta, o vedea, numai că îi era peste putință să stabilească vinovăția Allei.

Mama sa ciocăni în ușă, chemîndu-l la masă. El refuză, pretextînd că-l doare capul.

După ce rupse o mulțime de hîrtii se opri în cele din urmă la o singură frază : „Iertați-mă că nu v-am dat ascultare și am venit totuși. Piotr."

„N-o să aibă cum să se eschiveze. Va trebui să-mi răspundă nemijlocit și deschis, cugetă el cu un licăr de nădejde. Poate că n-a fost decît un concurs fatal de împrejurări."

Dar amintindu-și de chipul supărat și de cuvintele tăioase ale adeptei lui Fröbel, lăsă capul în jos.

*

A doua zi, Piotr Arkadievici se strădui îndelung să-și amintească ce are de făcut.

Se afla în birou.

Cînd își aduse aminte, îl rugă pe meșter să-l cheme pe strungarul Soldatov.

Serghei Andreevici sosi imediat și rămase lîngă ușă, uitîndu-se liniștit la inginer.

„Ce față bună și plăcută, ce expresie inteligentă și cinstită ! îl prețălui Smaghin. E doar cu puțin mai în vîrstă ca mine. De ce adică, n-am vorbi pe față, deschis, ca doi oameni cinstiți ce sîntem ?"

Dar în loc de așa ceva, pradă unui soi de inerție, îl întrebă cu vioiciune prefăcută și afectată :

— Ei, cum mai merge treaba, Soldatov ? Ești mulțumit de lucru ?

— Lucru e de ajuns, răspunse vag Soldatov.

— Și noi sîntem mulțumiți de calitatea muncii dumitale, zise Piotr Arkadievici. Ești un strungar bine calificat și ai dreptul moral ca pe viitor să fii încurajat, în caz că se ivește vreun post vacant în care să poți fi avansat.

Se uită cu înțeles la chipul muncitorului, dar nu-l putu zări prea bine. Lumina era slabă, iar pe pomeți îi jucau reflexele suretuciurii, proiectate din atelier, lăsîndu-i în umbră ochii.

— Mulțumesc, Piotr Arkadievici, spuse Soldatov încet, pe un ton reținut.

— De aceea te-am chemat, ca să-ți aduc la cunoștință, continuă Smaghin, mutîndu-și privirile aiurea. Ca să știi. Trebuie să ții seama, bineînțeles, că în cazul unei eventuale avansări, administrația va avea în vedere și buna comportare a muncitorului.

Ultimele cuvinte le rostise apăsat, uitîndu-se cu înțeles la Soldatov, pe ai cărui pometi jucau aceleași reflexe tulburi.

— Înțeleg, grăi la fel de încet Serghei Andreevici.

„Asta cam miroase a încercare de corupție, își zise jenat Smaghin. Nu cumva își dă și el seama de asta ?"

— De fapt asta-i tot, își aplecă capul Piotr Arkadievici. Am vrut să-ți atrag atenția asupra perspectivelor pe care le ai, ca să poți conta pe ele. Mă bucur pentru dumneata.

Tîrît parcă de o inexplicabilă și stupidă inerție, cuvintele din urmă le înveșmîntase într-un aer de solemnă afectare. La fel de prefăcut și de solemn sună însă și răspunsul.

— O să ne străduim, Piotr Arkadievici !

Soldatov plecă, lăsîndu-l pe Smaghin cu un vădit simțămînt de stînjeneală.

„În orice caz, se pare că a priceput, chibzui inginerul. De altfel asta voiam și eu. E băiat deștept și înțelege ce serviciu i-am făcut. O să țină seama de convorbirea de azi și nici el n-o să-și riște situația, nici mie n-o să-mi facă vreo festă."

*

Despre greva pregătită pentru ziua de 1 Mai, Herman Vassar află de la Eduard.

— Și cum ? Toți au să intre în grevă ? întrebă el după o lungă chibzuire.

— Toată uzina. Ba, după cîte am mirosit, în tot Petersburgul o să fie greve.

— Păi... dacă toți... În cazul ăsta — fie ! Toți, sigur că da, conchise cu o oarecare ușurare Herman, și cu asta, convorbirea celor doi frați despre grevă luă sfîrșit.

Dacă Eduard i-ar fi spus că nu toți vor face grevă, Herman ar mai fi chibzuit înainte de a consimți. Nici șase luni nu trecuseră de cînd se stabilise la Petersburg, acasă erau atîtea găuri de umplut, Juuli era mereu bolnavă după nașterea copilului, a lui Martin, și acesta, acum în vîrstă de un an și jumătate, se arăta bolnăvicios.

Dar dacă toți făceau grevă, însemna că... Ce să-i faci ? Asta-i soarta. Și Herman se liniști : credea în soartă.

Juuliei nu-i spuse nimic despre grevă, cu toate că-l mînca limba. Ea singură îl întrebă, văzînd că nu prea e în apele lui.

— Nu te simți bine ?

— Ba da. Mă gîndesc și eu... răspunse el în silă.

Femeia îi dădu pace. Cînd bărbații gîndesc, nu trebuie să-i tulburi.

Dimineaţa, înainte de plecare, Herman şezu cîteva clipe lîngă leagănul lui Mart. Zăbovi apoi în faţa cuierului. Nu ştia ce să-şi pună pe cap. De pălăria nouă îi părea rău. Cine ştie ce se putea întîmpla ? Putea s-o piardă în învălmăşeală, să i-o calce ceilalţi în picioare.

— Ce te-a găsit de-ţi iei şapca de iarnă ? se miră Juuli.

— E cam răcoare afară şi burniţează, nu vezi ? o încurcă el, trăgînd pe ochi şapca finlandeză veche, de piele. Pălăria o să se ude.

„...Şi pe deasupra nici nu te apără de bici...", adăugă el în gînd, păstrînd această completare doar pentru sine.

Herman nu era laş, dar nici prea viteaz. La vederea soldaţilor şi vardiştilor cu săbiile atîrnate la şold, avea întotdeauna o senzaţie neplăcută de greaţă : revedea în minte răniţii din Tallin, din 1905, îngrozitoarele pete stacojii de pe caldarîmul pieţii.

Juuli îi strecură în buzunarul paltonului gustarea înfăşurată în hîrtie.

El o sărută pe obraz şi spuse grăbit :

— Ei, e timpul să plec.

*

Pe la ora nouă dimineaţa, Herman se afla în mijlocul muncitorilor masaţi în curte. Terenul vast dintre clădirea lungă, fără etaj, a atelierului de modelaj şi clădirea principală a uzinei, era negru de şepci, pălării şi caschete. Şi mereu veneau alţi şi alţi oameni. Pretutindeni se auzeau conversaţii însufleţite.

Meşterul leton Kairis, cel cu obrajii roşii, om aşezat şi flegmatic de felul său, năvăli precipitat în atelier, gîfîind emoţionat. Înfăţişarea lui năucă îi prilejui lui Herman o sinceră mulţumire. „Se vede treaba, domnule Kairis, că sînt lucruri care vă pot face şi pe dumneavoastră să vă pierdeţi cumpătul. Ce anume v-a scos aşa din ţîţîni ?"

Pentru orice eventualitate, se întoarse însă cu spatele la Kairis, pentru ca acesta să nu-i observe zîmbetul batjocoritor. Mai bine să-şi reverse furia pe toţi laolaltă, decît să tabere doar pe capul lui.

Deasupra tuturora se înălţă capul descoperit al lui Prohutin. Basul său profund tună răspicat. Vorbea de pe treptele scării care încingea în spirală castelul de apă.

Herman se îndesă mai în faţă, ca să audă mai bine.

Zărindu-l pe Eduard alături de spătosul şi înaltul August Klemm, îşi făcu loc, ajutîndu-se cu coatele pînă la ei. Cei doi îi strînseră mîna în tăcere.

Locul lui Prohutin îl luă trasatorul Celţov.

Glasul acestuia zvîcni nervos şi dogit pe deasupra mulţimii.

— Ne-am pronunțat întotdeauna pe față pentru idealurile democratice... Să audă și Duma vocea noastră... Pentru libertate, egalitate și fraternitate... Suferințele clasei muncitoare... ajungeau pînă la Herman frînturi de fraze.

Mulțimea asculta tăcută, cu capetele plecate.

După Celțov urmă un muncitor tînăr. Eduard Vassar îl recunoscu pe lăcătușul montor care șezuse de pază în ziua în care avusese loc adunarea din pădurice. Tînărul vorbi emoționat despre însemnătatea mondială a sărbătorii zilei de 1 Mai, despre unirea tuturor proletarilor.

Poate că în cuvintele sale nu era nimic nou, dar ochii săi larg deschiși, încadrați de un chip palid și tînăr, străluceau de atîta emoție și entuziasm tineresc, încît mulțimea izbucni în aplauze și ovații.

Luă apoi cuvîntul Soldatov. De data aceasta fu scurt.

— Haideți în stradă, tovarăși muncitori ! se înălță vesel glasul lui. Spre centrul Piterului, spre Nevski. Să ne unim cu clasa muncitoare revoluționară din tot Piterul. Trăiască 1 Mai muncitoresc ! Astăzi o să cîntăm, de-o să răsune Piterul...

De pe ridicătura pe care se urcase, zîmbi larg, cu un surîs triumfător, dădu din mîini ca un cîntăreț pasionat și își desfășură glasul puternic de tenor spre cerul cenușiu și ploios :

Suflă asupra noastră vijelii vrăjmașe,
Forțe-ntunecate greu ne asupresc...

Mulțimea vui înăbușit :

Am pornit la luptă dîrză cu dușmanii...

Cu fruntea sus, Eduard Vassar începu să cînte și el cît îl ținea gura, cu mult suflet, dar foarte fals. Simțea cum îl furnică un fior în moalele capului. Herman se uită la fratele său și începu și el să cînte.

Se aliniară apoi repede și în ordine pe drumul pietruit care ducea spre poartă.

Eduard își trase fratele și cumnatul în capul coloanei, unde se zărea șapca lui Soldatov.

— De acolo o să vedem mai bine, le explică el.

— Crezi că n-am mai văzut mutre de polițiști ? obiectă August Klemm, nemulțumit. O să aveți destul timp să le admirați.

— Coșcogea om, și ți-e frică de vardiști, îl tachină Herman. De-acum ai și început să te scapi în pantaloni ?

August îl privi disprețuitor de la înălțimea sa de un stînjen.

— Tu, Herman, ai face bine să-ți legi mai strîns șireturile la ghete ! Știi, ca să te ținã cînd oi rupe-o la fugă.

Totuși, împotriva voinței sale, se ținu după Vassari : vanitatea îi fusese zgîndărită.

Înaintea lor, poarta uzinei se deschise lin, ca și cum s-ar fi supus presiunii mulțimii.

Porniră.

Tălpile lunecau cu un hîrșîit înăbușit pe caldarîm, amintind de șuierul pe care-l face metalul dat pe piatra umedă a polizorului.

Cînd capul coloanei ajunse în șosea și coti spre oraș, Herman se întoarse. Ultimele rînduri de demonstranți încă nu ieșiseră din curtea uzinei. Ce priveliște măreață o să fie pe bulevardul Zabalkanski, cînd s-o revărsa pe el atîta suflare omenească !

— Dar știu că sîntem mulți, zise el mulțumit. Om fi vreo șase sute, dacă nu și mai mult. Păcat că nu apare nici un vardist. Tare-aș fi curios să văd ce mutră ar face ?

— Lasă că ai să te saturi de vardiști, îl asigură Klemm, lugubru.

Klemm mergea în capătul rîndului, cu un cap deasupra tuturor. Nemulțumit, tînărul se uită chiorîș la el. Priveliștea mulțimii imense, cuvîntările auzite, presentimentul primejdiei, îl transpuseră pe Herman într-o stare de veselă însuflețire. Simțea nevoia să vorbească, să acționeze.

— Dar steagul roșu ? își aminti el brusc. N-au uitat steagul ?

— Este și steag, îi făcu Eduard semn din cap.

Spre deosebire de fratele său, pe Eduard emoția îl făcea tot mai tăcut.

Ca un răspuns la întrebarea lui Herman, în fața lor se înălță un steag roșu care începu să se legene în tact cu pașii. Pe fondul terasamentului de cale ferată de care se apropiau și care începea a înverzi de sub scuturătura cenușie de tei căzută anul trecut, steagul strălucea ca o pată fierbinte, tremurătoare.

Pătrunseră sub podul îngust și întunecat. Deasupra capetelor se simțea greutatea masivă a fermelor de metal prinse în nituri. Pe zidurile de piatră, ale podului șerpuiau totdeauna șiroaie subțiri de apă. Noroiul de pe caldarîm se zbicea doar în zilele uscate de vară.

Herman ridică ochii, îngrijorat. Cerul posomorît, întrezărit printre crăpăturile înguste de la legăturile negre ale fermelor, traverselor și șinelor, i se păru luminos și senin.

Dincolo de pod, în fața coloanei care înainta cu steagul desfășurat se deschise larg bulevardul Zabalkanski, părînd întretăiat în depărtare de încă un pod — Porțile Moscovei.

— Vardiștii ! strigă deodată lunganul de August cu glas măcăit, rămînînd cu gura căscată și holbîndu-se drept înainte. Vardiștii călări !

Eduard Vassar nu zise nimic. Herman simți o uscăciune în gură.

Coloana făcu o mișcare de parcă cei din față s-ar fi poticnit, iar cei din spate ar fi încetinit pasul, zăbovind o clipă.

Loc pentru ca mulțimea să se poată face rapid nevăzută era. În dreapta se deschidea o ulicioară cu un loc viran vecin cu terasamentul căii ferate, iar în stînga o stradelă între două șiruri de uluci înalte și dosnice care împrejmuiau niște depozite.

Lui Eduard i se păru că August dă să se refugieze spre gardurile acestea, cînd deasupra coloanei se înălță, înaripat, glasul de tenor al lui Soldatov :

Porniți înainte, tovarăși,
Cu sufletu-n lupte-oțelit...

Coloana își îndreptă rîndurile și porni mai departe. Mulțimea răspunse compact și solemn :

Steagul libertății
Să-l ridicăm tot mai sus...

Cei doi frați cîntau și ei într-un singur glas cu ceilalți. În ochii simțitorului Herman jucau lacrimi. Pentru o clipă uită de vardiști. Înaintea lui zărea doar spinări largi și spătoase, rînduri dese, un zid puternic alcătuit din oameni.

În schimb niciodată n-avea să-și mai aducă aminte în care clipă anume peste clocotul de glasuri omenești începu să se detașeze, răsunînd distinct, ropotul de copite care se apropia cu repeziciune amenințătoare.

Doar atîta mai avu timp să socotească Herman : că se afla acum la ananghie din cauza imprudenței de a se înghesui către mijloc și că acum o să-i fie greu să scape din învălmășeală.

Deasupra capetelor celorlalți văzu un vălmășag de boturi de cai căscate și pline de spumă, caschete polițienești trase pe o ureche, brațe repezite în aer, pumni încleștați pe săbii și pe cravașe. Mai zări, ca într-o fulgerare, drapelul roșu zbătîndu-se ca o aripă însîngerată de pasăre doborîtă din zbor, apoi se pomeni în vîrtej. Cineva îl călcă pe picior, din spate era împins, înghiontit, șapca îi alunecă pe o parte...

— După mine, băieți ! auzi el, prin răcnetele mulțimii, urletul cumnatului său, după care îl văzu pe Klemm repezindu-se într-o parte, spre gardurile înalte ale depozitelor.

Herman încercă să-l urmeze, dar se împiedică și căzu. Cineva îl trase cu putere de braț. Înălță capul : schimonosit la față, Eduard se lupta să-l ridice de jos.

Alergară după Klemm, cît pe-aci să nimerească sub copitele unui cal murg care făcuse un salt înapoi. Omul din șa agita ca un turbat sabia cu reflexe apoase, cu gura căscată într-un rînjet asemănător cu al animalului de sub el.

Klemm era cam la treizeci de pași înaintea lor. Nu se zbuciuma fără rost, cum făceau unii, ci fugea sigur pe sine, de parcă ar fi știut încotro trebuie să se îndrepte. Cotind în stradela dintre gardurile cenușii, el se opri brusc și smuci de o scîndură lată. Scîndura, care în partea de sus era prinsă doar cu un cui, se depărtă docilă, lăsînd descoperit un spațiu destul de larg. Cu o dibăcie neașteptată, Klemm se strecură într-o rînă pe acolo.

Eduard reuși să se agațe de capătul scîndurii tocmai cînd August se pregătea s-o împingă la loc.

Îl traseră apoi și pe Herman, după care, cît ai clipi, Klemm așeză scîndura în poziția de mai înainte.

Se pomeniră între niște stive înalte de scînduri de pin. În jur, nici țipenie. De partea cealaltă a gardului înalt, tropotul de copite, nechezatul cailor înfuriați și țipetele oamenilor începură treptat-treptat să se depărteze.

— Călăi blestemați ! Acum n-o să ne mai găsească, rosti Eduard, rîzînd nervos pe sub mustață. Tocmai la timp s-a ivit spărtura asta.

— „S-a ivit !...“ Klemm pufni batjocoritor. Așa credeți voi ? Credeți că scîndurile se bat în cuie numai în partea de sus ? Mulțumiți-mi mie.

— Ție ? Herman îl privi uluit, apoi — dumerindu-se cu încetul — întrebă : vrei să spui că știai de deschizătura asta ?

— Dacă știam ? i-o întoarse cumnatu-său, cu o strîmbătură. Păi cum să nu știu, dacă chiar eu am descîntat-o azi dimineață cînd veneam la fabrică. Eu, pentru orice eventualitate.

Cei doi se uitară curioși la el, ca și cum atunci l-ar fi văzut întîia oară.

— N-am ce zice, ești foarte prevăzător, bombăni Herman.

— În orice caz, am cap pe umeri, nu o căpățînă de varză, răspunse August triumfător. Eu v-am prevenit. Acum mai stăm puțin aici, și după ce s-or liniști apele, să ieșim.

Zicînd așa, se puse să examineze cu o mutră ca de înmormîntare un nasture, care atîrna de un petic pe jumătate rupt din palton.

Se așternu o tăcere lungă.

— Oare au reuşit să salveze steagul ? întrebă într-un tîrziu Herman, fără să se adreseze cuiva anume.

Nu-i răspunse nimeni.

— Numai de n-ar aresta pe careva, oftă Eduard îngrijorat.

August se apropie de gard, se uită cu băgare de seamă printr-o crăpătură, apoi, brusc, sări cît colo ca opărit.

— Tăce-re... şuieră el, ascunzîndu-se după un morman de scînduri.

Tropotul copitelor care o vreme amuţise începu să se apropie iar. Pe stradă se auziră, venind din stînga, strigăte, un şuier asurzitor, înjurături. Un cal necheză strident, ca înjunghiat.

Cei trei inşi şedeau tupilaţi după stivele de scînduri ; o piatră fu izbită cu putere în gard, apoi alta.

De partea cealaltă a ulucilor, pe ulicioarele strîmte, hărmălaia şi strigătele mai dăinuiră mult timp încă, izbucnind cînd din stînga, cînd din dreapta.

*

Marţi, cu poşta de seară, sosi o scrisoare de la Alla.

Piotr Arkadievici deschise plicul, schimbat cu totul la faţă,

„Pierre, sînt vinovată şi mi-am primit pedeapsa, scria Alla, cu aceeaşi caligrafie sigură. Nu trebuia să creez o situaţie echivocă. Mi-e greu să explic de ce s-a întîmplat aşa. Poate că nici eu nu ştiam prea mult şi bîjbîiam prin necunoscut. Vouă, bărbaţilor, vă este probabil greu să pricepeţi lucrul acesta. În ultimul timp s-au schimbat multe în viaţa mea, Pierre. Trebuie să ţi-o spun fără înconjur, dacă lucrul acesta are vreo însemnătate pentru dumneata..."

Foaia de hîrtie îi dănţuia atît de tare în mînă, încît fu nevoit să-şi întrerupă lectura.

„A minţit", îşi spuse el, închizînd o clipă ochii.

„Trebuie să ţi-o spun fără înconjur, dacă lucrul acesta are vreo însemnătate pentru dumneata, reciti el, că am devenit logodnica doctorului Şidlovski. Dacă nu are nici o însemnătate, atunci, să rămînă toate ca mai înainte, să fim mai departe prieteni. Vino la noi duminica viitoare, în cursul zilei..."

„Ea ştie, ştie bine că n-am să vin" ; era în stare să strige de durere.

Dar scrisoarea încă nu se încheiase.

„Dacă însă — doamne cîţi de «dacă» !... — scria ea în continuare. Înţelege-mă, Pierre, nu sînt demnă să fiu Laura dumitale. Nu sînt decît Alla Brejneva, o femeie de loc poetică şi pe deasupra, pare-se, lipsită de talent artistic. În schimb, dumneata eşti într-adevăr un Petrarca.

Aşadar, dacă vrei, să rămînem prieteni buni. Poate că odată şi odată o să ne aducem aminte zîmbind despre discuţiile noastre de lîngă şevalet. Iartă-mă, dacă poţi, pentru toată neplăcerea pe care ţi-am pricinuit-o. Alla."

„Logodnica lui Şidlovski..., gemu el, simţind că se înăbuşă. E de două ori mai în vîrstă ca ea, dar are în schimb o casă la Petersburg, o vilă la Peterhof, un echipaj propriu, o practică strălucită, şi asta, pesemne, nivelează situaţia."

*

Miercuri dimineaţa, meşterul Kairis îi comunică lui Smaghin că muncitorii au reluat lucrul şi că în atelier e linişte. Tot în linişte se scurse şi ziua de joi. Vineri li se înmînară muncitorilor carnetele de plată, fiindcă sîmbătă era zi de salariu.

Înainte de prînz, în biroul strîmt şi întunecos al lui Smaghin intră, după ce bătu în uşă, strungarul Soldatov.

Aici rămase în picioare lîngă uşă, într-o atitudine politicoasă şi rezervată, dar cu acelaşi aer de independenţă ca şi cu cîteva zile în urmă.

— Ce-ai păţit ? se miră Smaghin, ridicînd privirea spre el.

Pe fruntea lui Serghei Andreevici, deasupra sprîncenei stîngi, era lipită o fîşie îngustă de leucoplast. Lui Smaghin i se păru că sub leucoplast deslueşte o leziune care se pierdea în şuviţele dese şi blonde.

— Fleacuri ! M-am lovit niţeluş în timp ce reparam ceva, răspunse muncitorul, vădit nemulţumit.

„A căpătat-o probabil la demonstraţie, ghici Smaghin. E limpede... Frumos a ţinut seamă de avertismentul meu !"

— Am de discutat ceva serios cu dumneavoastră, Piotr Arkadievici, începu după o pauză Soldatov, luînd o înfăţişare serioasă. Din carnetele noastre de plată rezultă că ni s-a aplicat o amendă pentru că am sărbătorit ziua de 1 Mai. O rublă. Muncitorii nu sînt de acord. 1 Mai este sărbătoarea noastră, a muncitorilor, şi nu sîntem de acord să fim amendaţi pentru asta.

— Nu sînteţi de acord ? repetă Smaghin întrebarea, lăsîndu-se nedumerit pe speteaza scaunului, care scîrţîia sub el. Păi cum vine asta ? Ordinul direcţiei e ordin.

— Un ordin nu poate fi contramandat ? întrebă apăsat Serghei Andreevici. Sînt multe uzine în care direcţia nu a aplicat anul acesta amenzi pentru sărbătorirea lui 1 Mai. Noi rugăm să se anuleze amenda.

— Noi ? ridică întrebător sprîncenele Smaghin. Cum să înţeleg asta ?

— Vorbesc în numele muncitorilor, lămuri Soldatov, ca şi cum ar fi spus un lucru de la sine înţeles.

Smaghin îl privi ţintă.

„Şi ne plîngem de lipsă de voinţă, de vlăguirea nervilor, de neputinţa caracteristică secolului nostru, medita el. Căutăm caractere voluntare, eroice, şi nu le vedem... Poate că tocmai el e un astfel de caracter."

— Ordinul nu poate fi anulat, spuse el morocănos. Directorul şi-a confirmat dispoziţia.

— Atunci o să încetăm lucrul, declară Serghei Andreevici, fără să ridice glasul. Pînă la anularea amenzii.

Urmă un moment de tăcere. Fiecare se uita ţintă drept în ochii celuilalt : Smaghin — descumpănit din pricina atacului acesta neaşteptat, iar Soldatov — cu un calm răbdător şi aparent rece.

— Muncitorii au hotărît — dacă nu se anulează amenda — să înceapă greva chiar azi după-masă, adăugă Soldatov sec. Vă rugăm să-l chemaţi pe director ca să stea de vorbă cu muncitorii. Sau vorbiţi dumneavoastră cu el la telefon.

Smaghin aruncă maşinal o privire piezişă spre aparat.

Să-i telefoneze lui Kosiţki ? Să-i spună că Soldatov, acelaşi Soldatov pe care refuzase să-l dea în vileag la consfătuire, îi căzuse acum pe cap, ameninţînd cu greva şi cerînd să vină Kosiţki la ei ca să stea de vorbă ?

O sudoare rece îi îmbrobonă fruntea.

— Gîndiţi-vă mai bine, zise el cu un glas care parcă nu mai era al lui. Mare lucru-i o rublă ? N-o să muriţi din pricina asta. Puteţi să pierdeţi o sută de ruble.

— Nu se moare nici dintr-o palmă, Piotr Arkadievici, răspunse încet şi politicos Soldatov.

Lui Smaghin i se păru că aceste cuvinte fuseseră subliniate de un surîs ironic.

— Să admitem, încuviinţă Piotr Arkadievici, recunoscînd cu ciudă, în sinea sa, că la un argument ca al lui, cu greu s-ar fi putut găsi un răspuns mai bun. Dar... scuză-mă, te rog. Dacă eşti atît de sensibil la chestiunile de onoare, am şi eu să-ţi pun o întrebare, una de acelaşi gen.

Se uită întrebător la Soldatov.

Acesta şezu puţin pe gînduri, apoi răspunse moale :

— Ascult, Piotr Arkadievici.

— N-ai uitat, sper, că eu te-am reprimit atunci în uzină ? E ca şi cum aş fi garantat pentru dumneata. Ţinînd cont de asta îţi dai seama în ce situaţie mă pui acum faţă de direcţie ? Sau asta nu are pentru dumneata nici o importanţă ?

Serghei Andreevici se posomorî, dar nu-şi plecă ochii.

— Așa-i linia, Piotr Arkadievici, răspunse el serios și trist, coborînd glasul. Vă rămîn îndatorat, vă mulțumesc, dar n-am ce face. Nu-i vorba numai de mine. E o treabă comună.

„Am căzut în cursă. Așa-mi trebuie, își zise Smaghin, simțind că începe a clocoti de furie. Cu mîna mea mi-am făcut-o. Sînt o cîrpă, o mămăligă, nu mă pot obișnui să am o comportare fermă și aspră față de oameni. Acum ce rost are să mai zvîrl cuvinte în vînt ? o să mă fac de rîs, atîta tot."

— Bine, cum dorești, încheie tăios Smaghin.

Se întoarse cu spatele la Soldatov și, smucind receptorul, rosti în aparat numărul lui Kosițki.

În receptor se auzi o pocnitură. Kosițki rosti înăbușit și nedesluși cîteva cuvinte adresate altcuiva, apoi spuse tare, pe un ton nerăbdător :

— Ascult.

Sorbind puteri din mînia rece care-l stăpînea — fie ce-o fi ! — Smaghin vorbi răspicat și scurt, de parcă ar fi dat un raport :

— Pavel Nikolaevici, aici e Smaghin. Se află la mine un reprezentant al muncitorilor. El declară că muncitorii cer să li se anuleze amenda aplicată pentru greva de la 1 Mai. Vor să stea de vorbă personal cu dumneavoastră. Dacă amenda n-o să fie anulată, au hotărît să părăsească atelierele.

Zicînd așa, se uită chiorîș la Soldatov. Acesta încuviință cu un gest din cap.

Timp de cîteva clipe se auzi în receptor un pîrîit ușor. Kosițki tăcea. Apoi întrebă :

— La drept vorbind, cu cine aveți onoarea să purtați discuții ?

— Cu strungarul Soldatov.

Smaghin își suci gîtul, de parcă l-ar fi strîns prea tare gulerul.

— Aha ! Lui Piotr Arkadievici i se păru că deslușește o nuanță de ironie în glasul lui Kosițki. În receptor răsunară iar hîrîituri, urmate în cele din urmă de cuvintele directorului, rostite cu răceală : toate acestea, stimate Piotr Arkadievici, dacă nu mă înșală memoria, le-am discutat noi de mult, în toate amănuntele. Domnii aceștia fac mereu confuzie, uitînd că nu Berens lucrează la ei, ci invers. Amenda nu poate fi ștearsă din cametele de plată, și, în consecință, orice discuție pe această temă între muncitori și mine este cu totul de prisos. N-au decît să cumpănească serios. La Petersburg nu se simte lipsă de muncitori. Vă rog să transmiteți asta. Și vă mai rog să-mi comunicați ce o să urmeze...

Piotr Arkadievici îi relată pe scurt lui Soldatov spusele directorului, străduindu-se să le îndulcească oarecum asprimea. Evita să i se uite însă în ochi.

Serghei Andreevici se mișcă de pe un picior pe altul și oftă.

— Care va să zică, e limpede. Ei, ce să-i faci ? !... Aşadar, e de neînlăturat.

Se întoarse alene şi părăsi biroul cu o vizibilă îngrijorare întipărită pe obraz.

*

După-prînz, arborii de transmisie fură puşi în funcţiune. Se învîrteau însă în gol. Atelierele erau pustii. Nici o maşină nu funcţiona. Curelele se loveau şi fîşîiau de parcă un vînt nevăzut şi-ar fi făcut de lucru prin nişte parîme zdrenţuite. După puţin timp, arborii se opriră, şi vîntul încetă.

Piotr Arkadievici intră în atelier şi, cu mîinile la spate, străbătu agale pasajul dintre maşini.

În jurul lui domnea o linişte deplină. Nu se afla nici ţipenie, ca într-o biserică după slujbă. Pe ferestrele de sus, cascadele albastre-cenuşii ale razelor de soare se revărsau pieziş pe podeaua de lemn, neagră din pricina pulberei metalice, şi se fărîmiţau într-o spumă scînteietoare, cîrlionţată, în vrafurile de şpan albastru care se răcea pe pămînt.

Primăvara pătrundea în ateliere.

Smaghin făcu un efort ca să-şi amintească ce avea de făcut, trecîndu-şi palma distrat peste frunte.

Era iarnă. Sania de lux zbura pe canalul Ekaterininski, înveşmîntat în albul zăpezii. Plutea o lumină săracă, atît de săracă, încît aproape că n-o putea zări pe fata în halat albastru, mînjit de culori, deşi era lîngă el, doar cît ai întinde o mînă pînă la ea. Şi iată că totul s-a topit, lăsîndu-i în suflet băltoace tulburi, pete murdare, gunoaie şi aşchii, ca după retragerea apelor ce se umflă primăvara şi năboiesc peste maluri.

„Ce grozăvie, ce minciună ! clătină el din cap obosit şi dezgustat. Totu-i minciună în jur. La fiecare pas — numai minciună. Lumea-i îmbibată de minciună, ca podelele astea îmbibate de ulei mineral şi de murdărie. Se vede că în veacul nostru nu pot exista, sînt de neconceput între oameni, relaţii sincere, cinstite, drepte. Directorul Kosiţki vrea să facă din subalternii săi agenţi de poliţie, nişte lepădături nemernice. O femeie deşteaptă şi frumoasă, care abia păşeşte în viaţă, minte din calculul cel mai josnic. Un muncitor simpatic, curajos, şi cinstit mă trage pe sfoară pe mine, un om la fel de cinstit şi de cumsecade. Iar eu ?... Da, că bun mai sînt şi eu !... Încerc să corup un muncitor, momindu-l cu o pomană, şi-l dojenesc, chipurile, pentru nerecunoştinţă. Falimentul total al demnităţii umane... ce dezgustător hăţiş de minciuni ! Cum să trăieşti aşa ? Poţi să te tăvăleşti în toată murdăria asta ?“

Gîndurile îi fură retezate de niște pași, care se auziră desluşit în tăcerea din hală, apropiindu-se de undeva, din pasajul întunecos dintre strungurile încremenite.

Se întoarse.

Meşterul Kairis se îndrepta spre el, călcînd zorit cu genunchii îndoiți. Smaghin ajunsese să recunoască cu ochii închişi mersul meşterului său, în toate feluritele sale aspecte, de la mersul impozant, cu mîinile la spate, în clipele de saţietate şi mulţumire, pînă la cel precipitat, cu genunchii îndoiți, care trăda graba de a aduce la îndeplinire o dispoziţie de seamă.

Şi deodată, Smaghin îşi aminti că trebuie să-i telefoneze numaidecît lui Kosiţki.

— Domnul director, anunţă Kairis alarmat, vă poftește la dînsul.

Piotr Arkadievici îşi imagină pentru o clipă creştetul bonom şi trandafiriu al directorului, revăzu profilul masiv şi crîncen al acestuia, apoi îşi aminti de gulerul lui Averin, plin de ninsoarea indecentă a mătreţii, şi de strălucirea bolnăvicioasă a ochilor lui negri şi răi, înveninaţi de ura faţă de oameni.

Se îndreptă încet spre biroul directorului, gîrbov, fără tragere de inimă, în silă, ca un tăuraş dus la tăiere.

*

— Scaunele le-am şi mîncat. Dacă o să mai meargă tot aşa, o să mîncăm şi masa şi dulapul, oftă Anna.

Dindărătul ziarului pe care îl citea, Eduard se uită tăcut la soţia sa, se gîndi puţin, apoi se acoperi iar cu ziarul.

Cuvintele mamei sale îl uimiră pe Ernst. Cum se poate să mănînci scaune ? Şi apoi scaunele sînt aici. Uite scaunul mamei, uite-l şi pe al lui tata... Mai este şi taburetul... Cît despre dulap, aşa ceva nici nu există. Despre ce dulap o fi vorba ?

O trase pe maică-sa de şorţ.

— Mamă, scaunul e aici.

— Da, da, Erni, se apleacă Anna spre el. Dar nu despre scaunele astea vorbesc. Astea-s vechi şi-s numai două. Tata şi cu mine am adunat bani ca să ne cumpărăm scaune noi, o masă şi un dulap de haine. Dar banii se duc.

— Unde se duc ?

— La băcan, băiete. Pe pîine, pe zahăr, pe lapte.

În mintea lui Erni răsăriră întrebări noi. Dacă unii bani se duc, de ce nu vin alţii ? Cum arată un dulap de haine ?

Deschise gura să întrebe, dar în clipa aceea se amestecă tatăl său. Acesta împături ziarul şi grăi cu o nemulţumire ascunsă :

— Mai bine v-ați duce la plimbare, căci e frumos afară. Eu o să mai învăț.

— Haidem, băiețel, se ridică mama. Dar mai întîi o să ne suim în pod, să vedem dacă n-a ouat găina.

În culmea fericirii, Erni începu să țopăie, ținîndu-se de marginea mesei din bucătărie.

Pe coridor îi izbi în față mirosul pătrunzător de fum de mahorcă și de pap acrit. Din camera păpușarului icni în urma lor o tuse seacă, uscată. La auzul ei, Anna strînse cu putere mîna copilului.

Erni se cățără înaintea mamei sale pe scara îngustă ce ducea la pod. Acuș-acuș o să vadă pulberea aceea luminoasă ! În cameră nu poți s-o vezi niciodată, fiindcă acolo nu-i soare.

Ușa scorojită îi scîrțîi în față, deschizîndu-se în amurgul plin de lumini aurii. Un stîlp oblic de lumină orbitoare năvălită prin lucarnă îi bară drumul lui Erni, făcîndu-l să încremenească de extaz. În stîlpul de lumină ardea o minune de praf auriu.

O găină porumbacă ieși dintr-un ungher întunecos, cotcodăcind cu înverșunare și ciugulind-o pretențioasă pe mama de poala rochiei.

Mama începu să stea de vorbă cu ea, de parcă ar fi tăifăsuit cu un om, îmbiind-o cu firimituri de pîine.

Găina bodogăni a încuviințare cu un cîrîit repezit și cam bătrînicios și se apucă să ciugulească. Creasta stacojie de pe cap începu să i se legene.

Între timp, Anna își chemă băiatul lîngă lada spartă din colț. În vocea ei tremura o aprinsă tulburare.

Ernst ocoli cu teamă capul găinii, care-l privea cu un ochi rotund și răutăcios, și zări în cuibar un ou alb ca zahărul.

Mama îl luă și-l introduse în stîlpul de lumină. Oul căpătă ca prin farmec o culoare roză transparentă. Erni căscă gura, uitîndu-se cu luare-aminte și minunîndu-se de descoperirea făcută. Cu toate că nu pricepea ce legătură măiastră poate exista între universul din pod, găină și ou, băiatului îi plăcu foarte mult oul acesta. Simțea vag că mama sa acordă descoperirii o însemnătate deosebită. Îl ducea la obraz și îl juca în palmă, rîzînd bucuroasă. După cîteva momente însă, lăsă oul acesta vrăjit și, cu o mînă nepăsătoare, începu să scoată din niște cornete de hîrtie murdară și să așeze apoi în coș alte ouă de găină, asemănătoare cu acestea, dar aduse de la piață. Se vede că era mare deosebire între găina din pod și alte găini care ouau pentru piață.

Mama ar fi putut să se ocupe astfel de găina ei o veșnicie, dar Erni începu curînd să-și caute noi distracții. Era și cu ce să se distreze : prin unghere se zăreau niște obiecte ciudate, de neîn-

țeles, rătăcite parcă din mormanul meșterului de jucării : smocuri de cîlți, niște ghete scorojite, un mîner de umbrelă și o șapcă înaltă cu cozorocul pe jumătate rupt.

„O putea oare bătrînul făcător de jucării să alcătuiască iar din grămada asta oameni încălțați cu ghete și cu șepci pe cap ? Ar ajunge material ?“ socotea Erni.

Pe orișice ar fi pus mîna, simțea la pipăit un strat moale și des de praf. Tot trecînd de la o vechitură la alta, dădu de o șomieră ruptă, cu arcurile destinse, care îl și ispiti la joacă.

Descoperi astfel că dacă lovea somiera cu palma, din pîntecul ei ieșea un sunet frumos. Ba mai mult, de sub palmă se înălța un nouraș de praf și în stîlpul strălucitor de lumină începea să se zbuciume o coadă de foc. Din pricina colbului simțea în nas un gîdilici, iar în gură un gust de parcă ar fi supt cîrpa de spălat pe jos.

După ce se jucă o vreme, se întoarse la maică-sa.

Anna ședea cuminte pe marginea lăzii, cu o mînă părăsită ca în neștire pe genunchi. Ceva mai încolo, găina picotea într-un singur picior, cu o pleoapă liliachie lăsată peste ochiul rotund.

Ernst o apucă pe mama de mînă, dar tresări speriat : pe degete îi picurase o lacrimă.

Cum ? Mama plîngea ? Dar de ce ?

Cum cunoștea prea bine întrebarea : „Erni, de ce plîngi ? Ce te doare ?“, se grăbi s-o folosească numaidecît, doar schimbînd-o puțin.

— Mamă, de ce plîngi ? Ce te doare ?

Palma caldă cu pielea scorojită îi lunecă cu duioșie pe creștet.

— Nimic, băiatule... M-a durut nițeluș inima. O să-mi treacă. Mi-a și trecut. Hai jos. Să închidem pasărea în cușcă, și gata.

Vîrî găina în lada cu unul din pereții laterali făcut din plasa de frînghie de la patul lui Ernst.

Coborîră apoi cu băgare de seamă : cu o mînă, mama îl ținea strîns pe Erni, iar în cealaltă ducea oul de găină.

— Ei, ce mai nou pe la fermă ? îi întîmpină tatăl cu o veselie prefăcută.

Mama desfăcu palma cu un aer triumfător.

— Minunat ! exclamă el cu vioiciune. Dacă mai facem și o plimbare afară din oraș, patru verste, nu mai mult, ca să culegem măcriș, mîine o să avem borș verde bătut cu ou. O mîncare curat boierească. Ca la ministrul Austriei.

În ultimul timp, tatăl se arăta foarte nepretențios la mîncare. Lăuda pînă și borșul de verdețuri, ba chiar și crema de ovăz, de care înainte vreme nici nu voia să audă.

Anna îl îmbrăca pe băiat mai călduros şi se ducea la plimbare pe cîmpul din afara oraşului, spre terasamentul căii ferate, unde, dintre ierburile scunde îşi înălţa frunzele ascuţite măcrişul, prin hîrtoape se ofilea calcea cărnoasă, iar sub picioare, păpădiile tubulare, sfărîmicioase, îşi holbau la soare ochii lor galbeni.

Sufla în rafale un vînt tăios, în aer stăruia o mireasmă searbădă, puternică, de pămînt jilav, apa din şanţuri şi hîrtoape sclipea alb, iar de sus, din văzduh, se revărsa fără încetare cîntul ciocîrliei plin de atîta voie bună, încît simţeai o apăsare dulce şi dureroasă în piept.

Era atîta belşug, lucruri care vorbeau deopotrivă ochilor şi auzului, încît Erni uita să mai culeagă păpădie şi se oprea cu mîna la jumătatea drumului, cu gura deschisă şi cu ochii pe jumătate închişi, rămînînd nemişcat.

Aplecată din şale, mama parcă se tîra pe pămînt, cotrobăind cu mîinile prin iarbă, ca şi cum ar fi căutat o fericire pierdută. După ce umplea cu măcriş un cornet de hîrtie, Anna îşi striga băiatul. Pînă acasă trebuia să-l ducă mai mult în braţe. Aerul proaspăt şi puzderia de impresii îl istoveau.

Îl găseau pe tata la masă, îmbrăcat sumar şi numai în ciorapi, plecat deasupra cărţilor deschise.

El întreba surprins :

— Gata ? aşa de repede ?

— Cum repede ? S-a şi înserat, răspundea mama.

Tatăl sărea atunci de pe scaun şi începea să se întindă de-i pîrîiau încheieturile.

— În fond, n-aş putea spune că pierd timpul de pomană, se scuza el pe un ton vinovat. Am citit destul de mult la geometrie. Dacă nu te pregăteşti, nu poţi avansa în slujbă. Dacă însă înveţi singur, poţi realiza multe. Aş putea foarte bine să lucrez ca recepţionar tehnic. Mai trebuie să învăţ doar desenul liniar. Kairis mi-a şi făcut aluzie la asta. N-ar fi imposibil să ajung cîndva şi meşter. Poţi obţine şi asta, numai să vrei. Parcă Janov avea cine ştie ce cunoştinţe şi experienţă ?... Avea tupeu, şi cu asta se menţinea.

— Chiar abia aşteaptă să te numească recepţionar tehnic, bombănea Anna. Uite, e aproape luna de cînd sînteţi în grevă. În loc să te avanseze, o să te treacă pe lista neagră şi n-o să te mai angajeze nimeni.

— Nu-i dracul chiar aşa de negru, îşi făcea curaj Eduard.

— Dacă ai fi învăţat desenul liniar, tot ar fi fost bine, spunea Anna, uitîndu-se chiorîş la masă. Aşa, aş mai fi zis şi eu. Dar văd că te omori cu manualul de esperanto. Cît timp o să-ţi ia un ceaslov ca ăsta ? Barem să te fi apucat de germană.

El replica :

— Esperanto este limba viitorului. Oamenii, în orice punct al globului ar trăi, au să se poată înțelege în această limbă. Chinezul o să se înțeleagă cu negrul, iar eu o să pot sta de vorbă cu un japonez.

„Și ce mare scofală dacă oamenii din toată lumea s-ar înțelege între ei ? cugeta Anna. Are vreo importanță ? Și mai cu seamă este cu putință așa ceva ? Ei nu se pot înțelege cu directorul, chit că toți vorbesc rusește. Atunci ce să mai umblăm cu capul în nori cînd n-avem să plătim nici chiria ?"

Dar asta n-o spunea cu glas tare. S-ar fi supărat Eduard și ar fi început să dea din mîini, să strige și să demonstreze necesitatea unirii internaționale a muncitorilor.

*

Uneori Vassarii aveau și musafiri. Cel mai adesea venea Härmas. Asta se întîmpla. de obicei duminica.

Härmas aducea cu sine un funt de halva sau o franzeluță. Beau ceai. Anna servea sandvișuri cu salam, dar fără unt.

— Sandvișuri greviste..., glumea ea cu amărăciune, punînd farfuria pe masă.

— Nu mai e mult, încerca s-o liniștească Härmas. Ca mîine o să mîncăm și clătite. Am intrat într-a doua lună, cît o să mai dureze ? Mă dor șalele de atîta cărat la saci.

Härmas nu ședea degeaba. Lucra la descărcatul șlepurilor.

— Nu te înțeleg, Ruudi, ridica din umeri Eduard. Oare ești atît de strîmtorat încît să te înhami la hamalîc ? Doar n-ai ajuns la ultima rublă. Cîștigi bine, nu ești însurat, nu bei, pui bani deoparte.

— De banii ăia nu trebuie să mă ating, spunea Härmas fără chef. Ăia sînt ca și cum n-ar fi.

Își lăsa privirea în ceașcă și se închidea în sine.

— Ia spune, continua să-l sîcîie Eduard. Ai calculat ziua în care o să ai gata banii pentru fermă ? E aproape termenul ?

— Nu-i aproape, Eedi, nu-i aproape, îngîna evaziv Härmas, ascunzîndu-și ermetic ochii sub genele albe, aspre și drepte, de parcă s-ar fi împrejmuit cu un gard.

Vassar nu-i da însă pace și-l întărîta iar :

— E rău, se vede, cînd ai bani și trebuie să-i păzești. Ți-e frică să nu ți-i fure hoții sau să nu ia foc casa ?... Nu-i ții cumva în saltea ? Dacă-i ții la bancă, te pomenești că dă faliment. Uite, mie și Annei ne e bine : n-avem de ce să ne temem.

Pe chipul lui Härmas, lat, cu pometii masivi și cu maxilare puternice, se ivea o expresie tîmpă, încăpățînată.

Anna îi sărea atunci în ajutor.

— Fiecare cu necazurile lui, Eedi. E mai rău cînd tremuri pentru fiece copeică şi nu ştii cum s-o întinzi ca să-ţi ajungă de la dejun pînă la prînz.

— Da, şi asta-i adevărat, încuviinţa Eduard, întristîndu-se deodată. Mai dă-le încolo de discuţii despre bani, doar n-om fi bancheri. Haideţi mai bine afară, la cîmp, să mai respirăm aer curat.

Mergeau cale de patru verste, pînă unde începea să se desfăşoare, vecin cu canalul Ligovski, cîmpul de zbor.

Sub cerul azuriu de iunie, pe iarba bătătorită, păşteau nişte maşini ciudate, care aduceau din depărtare a libelule, cu aripi de pînză, legate cu frînghii. În jurul lor umblau preocupaţi nişte bărbaţi chipeşi, în costume galbene de piele, purtînd căşti cu ochelari pe frunte.

La marginea cîmpului şedeau sau se plimbau spectatori în straie uşoare de vară. Cete de copii cutezau să alerge pînă aproape de maşini.

Cîteodată grupul de oameni se depărta în fugă de una din libelule. Aceasta ţopăia greoi, începea să alerge drept înainte, apoi se desprindea de pămînt şi zbura jos deasupra cîmpului. Uneori însă nu se desprindea şi — după ce alerga vreo două sute cincizeci de metri — se oprea. Omul de piele cobora din ea şi începea să explice ceva celor care alergau spre el.

— N-a reuşit startul, spunea Eduard agitat, adresîndu-se lui Härmas, soţiei şi băiatului. N-a funcţionat motorul.

Între Vassar şi Härmas se încingea atunci o discuţie însufleţită. Timp de o clipă uitau şi de grevă, şi de descărcatul şlepurilor, uitau de esperanto şi de desenul liniar şi se apucau să sporovăiască cu înflăcărare despre monoplane şi biplane.

— Asta-i începutul unei ere noi, spunea cu însufleţire Vassar, rostogolindu-şi ochii spălăciţi, ce păreau albi în lumina soarelui. Omul a luat de la natură ceea ce nu i s-a dat — aripile — şi a zburat... Poate că nu-i departe ziua în care oricare dintre noi o să poată cumpăra un bilet şi apoi să se aşeze în trăsura aeriană, la fel ca în tramvai. Dacă n-o să mai apucăm noi, o s-o apuce el.

Şi arăta spre băiat, în ai căruî ochi albaştri, larg deschişi, se oglîndeau libelule minuscule, oameni de piele, cerul albastru şi pămîntul verde.

Dar Erni nici nu băga în seamă cuvintele lui.

Härmas însă nu avea încredere în maşinile acestea înaripate.

— Cazanul cu aburi a dus la construirea cuirasatelor, spunea el. Praful de puşcă a dat naştere tunurilor. Ştim noi la ce ne putem aştepta de la jucăriile astea ?... De sus se poate azvîrli şi o bombă.

— Pentru treaba asta nemții construiesc dirijabile. În general, Ruudi, toate astea se fac, firește, ca să nu rămînem în urma Europei, iar în Europa începe să miroasă tot mai tare a praf de pușcă.

Pe Anna o interesau prea puțin monoplanele. Ea se uita la aviatorii aceia înalți, înveșmîntați în piele galbenă, care semănau cu niște oameni picați din altă lume, și se gîndea îngrijorată : vor trece anii, ani mulți, și fiul ei va crește. Oare nu cumva va ajunge și el ca aceștia ? Poate c-o să se îmbrace și el în piele. O să încerce și el să se smulgă de la pămînt... O, dar asta-i primejdios, poate mult mai primejdios decît a naviga pe mare. Cel mai bine e să te menții pe pămînt. Pămîntul nu te trădează niciodată.

*

Veni și iulie.

Căpșoarele păpădiilor cheleau de căldură. Puful lor se înălța ușor spre cerul decolorat. Mici vîrtejuri roșietice de praf se învolburau din cînd în cînd pe șoseaua Moscovei, risipindu-se apoi repede. Pe pajiștile din apropierea orașului înflorise piciorul-cocoșului, niște floricele galbene, veninoase, amare la gust, de care nimeni n-avea nevoie și pe care pînă și vacile cele mai puțin mofturoase le ocoleau. Măcrișul se îngroșase, devenise fibros, înflorise și nu mai era bun de gătit.

Pe găina pestriță din pod o apucase o pîrdalnică de diaree și nu mai oua.

Într-una din zilele fierbinți ale lui iulie, Vassarii, ca niște milionari, mîncară supă de pasăre, care fu atît de gustoasă, încît Erni declară că o atare supă putea să fie gătită și mîine, și în toate mîinele următoare.

Trei zile întinseră din găină. După aceea urmă iar kiselul acru de ovăz, presărat ușor cu zahăr, sau casa searbădă din făină de secară, fără unt și fără lapte. O mîncau în silă, tăcuți. Anna nu se mai jeluia că isprăvesc și ultimii bani adunați pentru mobilă, dar supărarea aceasta i se citea pe față mai răspicat decît ar fi exprimat-o în cuvinte.

Tatăl nu mai buchisea acum toată ziua pe manualele sale. Pleca la adunările care se țineau în pădurice și lipsea multă vreme. O dată se întoarse cu o zgîrietură adîncă pe obraz și cu laba mîinii drepte zdrelită și însîngerată.

Anna se înfricoșă, dar abia după nenumărate întrebări reuși să afle pricina accidentului : avusese loc o încăierare cu spărgătorii de grevă chiar la poarta uzinei.

În ziua aceea Eduard a avut o discuție neplăcută cu soția. Anna îl amenință — lucru pe care pînă atunci nu-l mai făcuse — că o să-și vîndă bruma de boarfe ce îi mai rămăsese și cu banii

primiți o să-și ia bilet de tren și o să plece cu copilul la țară la mama ei.

Eduard fu nevoit să-și dea cuvîntul că de acum înainte avea să se ferească.

Altădată veni acasă deosebit de agitat, aruncă ager pălăria drept în cui și își repezi înainte, bătăios, bărbuța blondă.

Annei îi sticliră ochii.

— Gata ? S-a terminat cu greva ?

El se cam fîstîci.

— A, nu... Nu de asta-i vorba. Dar ia ascultă... Scoase din buzunar un ziar și-l despături cu îngrijorare. Aici scrie despre noi. Greva noastră este numită eroică.

Anna se lăsă tăcută pe taburet.

Eduard o privi nedumerit, clipi din ochi și începu să împăturească la loc ziarul.

— Cine a scris ? întrebă fără interes Anna, după o scurtă pauză, cu ochii ațintiți în podea.

— Serghei Soldatov. El a scris... Redacția doar a corectat articolul și i-a pus titlul.

— Îndîrjiți mai sînt oamenii voștri, spuse Anna îngîndurată, tărăgănînd cuvintele. Și la urma urmelor ce-o să iasă din toate astea ?

— Cum „ce-o să iasă" ? O să se anuleze amenda aplicată pentru greva de 1 Mai.

— Și crezi că au s-o anuleze ?

El se uită nedumerit la ea, apoi îi răspunse tot printr-o întrebare :

— Păi noi pentru ce ne batem ?

— S-ar putea ca directorul să nu cedeze și mai degrabă e de așteptat că n-o să cedeze. Cam așa se întîmplă cu toate grevele. Ba s-ar putea ca patronii să se mai și înfurie și să vă concedieze pe toți.

— Se mai întîmplă și așa, acceptă el fără voie. Atunci ce-i de făcut ? Asta-i unica șansă. De bună voie în orice caz nu se poate ajunge la o înțelegere.

— Poftim la el ! Nu se poate ajunge la înțelegere... Dar bine, omule, pentru o amendă de o rublă ? Lăsați-le-o dracului, dacă-s așa de lacomi.

— Dar tu nu pricepi că aici nu-i vorba doar de rubla în sine ? Cînd cîinele vede că ți-e frică de el, mai rău se dă la tine.

Ea îl cîntări îndelung și scrutător din ochi.

— Ce te uiți așa ? se nedumeri el.

— Mă uit și eu... Mă uit și mă tot gîndesc ce fel de om oi mai fi și tu. Te îndărătnicești de parcă ai avea două vieți, nu una. Și odată te pomenești că totul a fost zadarnic. Merită oare să suferi ?

— Da, răspunse el apăsat.

— Chiar de-ar fi zadarnic ?

— Nimic pe lume nu-i zadarnic, își susținu el ferm punctul său de vedere. Ai văzut vreodată cum sfarmă pietrarii stînca ? De o mie de ori dau cu ciocanul, dar abia a mia și una oară crapă piatra. Atunci unde-i zădărnicia ?

PENTRU ŢAR

Capitolul I

Poale lungi, negre şi liliachii fîlfîie pe caldarîm, în soarele învăpăiat de august : păşesc preoţii patru cîte patru, în rînd ca soldaţii.

În lumina amiezii, umbrele diforme ale prapurilor brodaţi cu fir se fugăresc caraghios peste capete cufundate în potcapuri de culoarea liliacului, peste obraji împăroşaţi şi bărbi pieptănate. Sînt fel de fel de bărbi : sure, castanii, roşcate, bălaie, brune-cenuşii, unele de un negru întunecat, altele înspicate cu argint.

Tare mulţi mai sînt ! Un băieţel slăbuţ, atîrnat parcă de mîna maică-si, a rămas cu ochii la ei şi cu gura căscată.

În urma popimii se bulucesc cîrduri de bărbaţi în vestoane de şantung, printre care se leagănă voaletele diafane, ca pînza de păianjen, ale femeilor.

Mulţimea ţine isonul zbierînd din adîncul rărunchilor :

A-a-apără-l, doamne, pe ţa-a-ar !
Domneşte spre a duşmanilor spa-a-imă,
Ţar pravo-slav-nic...

Strada clocoteşte ca un rîu umflat, strîns în chingile unor taluzuri de piatră. Pe deasupra mulţimii se leagănă, ca şi cum ar pluti, panamale galbene, pălării puse şăgalnic pe-o ureche, posomorîte gambete negre, strălucesc frunţi asudate şi chelii parcă lustruite cu ceară, se cască guri păroase, care cîntă, urlă.

Trăsura nu-şi mai poate croi drum. A rămas înghesuită într-un stîlp de felinar. Pe trotuare, pe flancurile coloanei se tălăzuiesc sute, mii de oameni. Nişte mîneci străine, aspre, ating în toiul însufleţirii obrazul băiatului cu ochi mari. Copilul vrea să se tragă înapoi, dar nu are unde : în spatele său este un zid de piatră cald la pipăit.

Băiatul are impresia că zidul n-a fost încălzit de soare, ci de fierbinţeala trupurilor şi de răsuflarea mulţimii.

— Mamă, ce-i asta ? întreabă Ernst, îngrijorat, gata să izbucnească în plîns.

— Preoți. E o manifestație..., răspunde Anna iritată. E război cu nemții, băiatule.

Undeva se iscă un „ura" înăbușit, care se revarsă ca un val pe deasupra mulțimii, mai aproape, tot mai aproape.

— U-rra-a !... ra-a-a !...

Mai mult un muget, răgetul unei lighioane.

— Ce strigă ?

— Îl amenință pe țarul german.

— Și de ce cîntă ?

— Se roagă ca dumnezeu să-i dăruiască izbîndă țarului rus.

Trăsura tot nu poate să răzbată, iar capătul puhoiului de fețe excitate și leoarcă de sudoare, al vestoanelor de șantung și al rochiilor albe, încă nu se zărește.

Soarele de august plouă raze fierbinți peste toată îmbulzeala aceasta de oameni. În darnica lui revărsare de lumină și zăduf se scaldă de-a valma acoperișurile de tablă ale caselor cu patru etaje, bărbi, potcapuri, guri căscate a cîntec, pietrele albite ale caldarîmului, un picior de femeie din lemn, vîrît în spuma unui ciorap de mătase — reclamă ce ispitește ochiul dintr-o vitrină strălucitoare de pe cealaltă parte a străzii.

În cele din urmă Anna izbutește să-și facă loc prin mulțime, dînd colțul într-o ulicioară lăturalnică.

Aici e liniște. De sub porțile caselor adie o reveneală plăcută de pivniță și un miros dulceag de mucegai. La una din porți, pe o bornă de piatră, moțăie un portar. E adus de șale, iar barba i se lățește ca o mătură pe pieptul împodobit cu o tinichea de alamă.

Erni se miră : oare portarul ăsta nu știe că e război și că țarul nostru e în primejdie ?

*

Se întoarseră acasă prin bulevardul Izmailovski.

În piața catedralei Troițko-Sofiiski, atenția lui Ernst fu atrasă, ca de obicei, de tunurile cocoțate pe soclurile lor înalte de piatră, aliniate în semicerc la picioarele unei coloane înalte, împodobită în vîrf cu un înger. Alcătuită din țevi de tun, coloana semăna ea însăși cu un tun uriaș, din care se slobozise parcă spre cer o femeie înaripată, care ținea o cunună în mîinile sale de tuci.

Ernst se opri, zgîindu-se la gurile tunurilor ațintite spre coloana terminată în vîrf cu un înger.

— Sînt tunuri adevărate ? întrebă el.

— Adevărate, răspunse Anna distrată.

— Și ghiulelele lor pot să rupă mîini și picioare ?

— Ba şi capete... cu astea s-a tras în războiul cu turcii. Atunci a biruit ţarul Rusiei. Toate tunurile astea pe care le vezi fixate de coloană sînt turceşti. Ia uite cîte tunuri a luat ţarul nostru rus de la cel turcesc.

— Ţarul nostru e puternic ?

— Da.

— Mai puternic decît cel turcesc ?

— Da.

— Şi decît cel austriac ?

— Da.

— Şi decît cel german ?

— Se poate... Dar acum hai să mergem.

Mîna caldă şi aspră a mamei puse din nou stăpînire pe mînuţa lui Ernst.

Porniră apoi, trecînd pe lîngă nişte imobile cenuşii, cu etaj, semănînd toate între ele, ca cizmele unor soldaţi aliniaţi. Erau cazărmile regimentului Izmailovski, înşiruite de o parte şi de alta a bulevardului. Prin ferestrele deschise se zăreau capele şi chipie şi se revărsau sunetele unei armonici.

Înaintea lor mărşăluia, îndreptîndu-se spre gara Varşovia, o coloană de soldaţi cu mantalele în bandulieră. Pe deasupra capetelor se legănau, asemenea unor pendule, baionetele.

Soldaţii cîntau.

Erni desluşea două glasuri : al solistului şi al corului. Cel dintîi, subţire, înalt, pătrunzîndu-ţi pînă în inimă, se desfăşura pînă sus de tot, trecea de acoperişurile de tablă, părînd a sclipi aidoma strălucirii vii şi orbitoare a soarelui, ce se oglindea în baionete. El chema parcă, îndemnîndu-te să-l însoţeşti mai departe spre gară, prin pîcla cenuşie, colbăită, plină de neprevăzut, de zăngănit de tampoane şi şuier de locomotive.

Glasul corului cu sute de guri nu se ridica prea mult de la pămînt, într-atîta era de dens şi de greu. Semăna cu loviturile surde ale berbecului de lemn folosit de mujici la bătutul parilor.

Un, doi... un, doi... Durerea nu-i năpastă...

S-ar fi zis că glasul acesta puternic, ieşit din rărunchi, ţintuia picioarele soldaţilor în pămînt, îngemănîndu-le cu pămîntul, încît caldarîmul gemea înăbuşit. Geamătul său acoperea toate celelalte zgomote, tropotul copitelor, strigătele vînzătorilor ambulanţi. Doar pămîntul putea să dea glas atît de neomenesc.

— Mamă, de ce strigă soldaţii aşa ?

— Cîntă. Li-e teamă.

— De ce li-e teamă ?

— Se duc la gară. Locomotiva o să-i tîrască la război, şi acolo tunurile ţarului german pot să-i schilodească şi să-i ucidă. Şi toţi au acasă copii mici, iar copiii aceştia au să rămînă orfani. De aceea, li-e teamă soldaţilor.

Cotiră pe liniştita stradă Compania a opta. Un cotoi negru trecea de pe un trotuar pe altul, salutînd cu coada ridicată.

După o clipă de tăcere, băiatul zise nedumerit :

— Dar ţarul nostru rus e mai tare decît ţarii ăilalţi. O să-i bată pe soldaţii germani, şi ai noştri o să se întoarcă acasă.

— Prostuţule... Doar n-o să se ducă la bătălie chiar ţarul. Ţarul nici nu ştie să tragă cu tunul. Şi unde mai pui că el însuşi are nevoie să fie apărat. Ţarii sînt puternici, doar fiindcă au mulţi soldaţi. Ţarul rus are cei mai mulţi soldaţi din lume.

Ernst rămase îndelung pe gînduri.

Poarta cu canaturile de fier date în lături îi înghiţi pe amîndoi.

În curte, chiar în stînga porţii, se afla lada de gunoi, iar în faţă uşa murdară a uneia din intrările de serviciu.

Urcară treptele înguste ale unei scări drepte, pînă ajunseră la ultima uşă de pe palierul etajului al treilea. Mai departe nu se mai putea merge : în faţă era un perete cu o fereastră care dădea în curte, la dreapta, de partea cealaltă a unui grilaj firav, se căsca un hău, iar la stînga se zărea o uşă scundă, purtînd pe ea cifra „51". Era locuinţa cea mai ieftină din toată clădirea.

— Am ajuns, băieţel...

*

După ce intri, trebuie să deschizi mai întîi uşa care dă în bucătărie. Altminteri e un întuneric de-ţi vîri degetele în ochi. Abia după ce deschizi uşa bucătăriei începe a se desluşi slab un coridor îngust la capătul căruia e closetul. La dreapta se văd nişte uşi. Trei din ele răspund în tot atîtea cămăruţe, iar a patra într-o bucătărie. Lîngă uşa bucătăriei se găseşte o ladă mare de lemne. O dată pe săptămînă, portarul, leoarcă de năduşeală, deşartă în ea o legătură uriaşă de lemne. Lemnele se prăvălesc în ladă cu un bubuit teribil.

E o locuinţă petersburgheză de rînd, lipsită de orice confort. De lumină electrică — nici pomeneală. Acest soi de locuinţe sînt luate cu chirie de către funcţionarii săraci sau de unii specialişti cu o înaltă calificare din rîndurile aristocraţiei muncitoreşti, oameni care cîştigă pînă la optzeci — o sută de ruble pe lună. De obicei, aceştia îşi opresc pentru ei doar o cameră în vecinătatea bucătăriei, iar pe ferestrele celorlalte lipesc anunţuri albe.

În încăperea alăturată e primit în calitate de subchiriaş, după o îndelungă alegere, un celibatar serios, care nu bea.

În cămăruța a treia, cea de la capătul coridorului, de lîngă closet, pe al cărei perete exterior au înflorit pete de mucegai, se mută de obicei niște flăcăi veseli și de treabă, veniți să-și caute norocul în capitală — ăstora, nici că le pasă de mucegai ! — fie niște sărmani oropsiți sumbri și bolnăvicioși, victime ale uriașului oraș, care se sting cu încetul, schimbînd o locuință rea pe o alta și mai rea. De obicei gazdelor nu le plac asemenea chiriași, fiindcă sînt irascibili, tușesc dogit și dezolant noaptea, fumează mult, cer căldură cu nemiluita, iar chiria n-o plătesc regulat.

Lada pentru lemne este acoperită cu o foaie de placaj. Pe ea sînt așezate șepcile chiriașilor și ale stăpînilor casei : căciula cu urechi și gambeta de toamnă a lui Eduard Vassar, pălăria veche de catifea a unuia din chiriași, Gustav Liivand — aceasta păstra, nu se știe de ce, un miros de papuci de casă — și cascheta mare, ca un cuib de cioară, din piele roșiatică de vițel, a celuilalt chiriaș, cofetarul Munk.

Lui Ernst îi place să-și facă de lucru și să miroasă cascheta aceasta care emană un parfum dulce de vanilie. Căptușeala ei, care se desprinde aidoma unui buzunar, îi îngăduise o dată lui Ernst să adune niște firimituri de ciocolată și cîteva bucățele negre de vanilie.

Copilul se și grăbise să-i împărtășească mamei sale minunata descoperire, dar primise o urecheală straşnică : era strict interzis să pună mîna pe lucruri străine. Dacă unchiul Munk avea în șapcă un buzunar — treaba lui. Fiecare om are dreptul să-și țină buzunarele unde poftește. Asta nu-i privește însă pe copii.

*

Eduard Vassar se întoarse, așa cum se întîmpla totdeauna, la ora obișnuită, numai că arăta foarte trist.

Anna păli ușor.

El îi întinse un coșuleț. În coșuleț erau rulade cu cremă ! Cum le văzu, Annei i se ridică o piatră de pe inimă. Cunoștea obiceiul lui Eedi : cumpăra rulade ori de cîte ori i se întîmpla ca să-i meargă din plin lucrurile.

— Poți să mă feliciți, o anunță el cu un zîmbet batjocoritor și nervos. Am fost numit prim-recepționar tehnic. Da, da... Chiar așa.

Făcu îngîndurat cîțiva pași prin cameră, scoase din buzunar o cutie cu țigări, o privi într-o doară, apoi o vîrî înapoi.

Anna surîse bucuroasă.

— Soldatov a primit azi ordin de mobilizare, adăugă Eduard.

Ea se uită la el întrebătoare, neștiind ce să creadă. Îi dăduse vestea aceasta pe un astfel de ton, de parcă ar fi fost vreo legătură

între numirea lui și mobilizarea lui Serghei Andreevici. Dar Eduard nu prea avea chef de vorbă.

— Și ce-o să facă Polina cu copiii ? întrebă în cele din urmă Anna, care tot aștepta lămuriri mai amănunțite.

El ridică din umeri.

— Se cam știe... O să devină soție de soldat, și în calitatea asta o să primească ajutor de la stat.

Ea oftă. Amîndoi rămaseră pe gînduri, tăcuți.

— Mare noroc că ai fost avansat, își reaminti Anna de vestea cea bună.

— Cred și eu... încuviință el nu prea bucuros. Dacă în vremuri ca astea ar fi cu putință să fii fericit... Vezi și tu ce se petrece...

— Bine, dar spuneai că specialiștii nu sînt trimiși pe front...

— Depinde care, mormăi el în silă. Soldatov e și el specialist, și încă ce specialist ! Totul depinde de felul în care ești privit de administrație, iar administrația are felul ei de a vedea. Atîta timp cît îi ești bun, te ține. Dacă nu...

Dar nu-și sfîrși fraza.

Anna îl privi pe sub sprîncene și tăcu și ea. Puțin cîte puțin începea să priceapă. Se vede că administrația îl considera pe soțul ei mai de nădejde, mai de înțeles decît Soldatov, iar la gîndul acesta Eduard nu-și mai găsea liniște. Asta trebuie să fi fost.

— Știi că... Eduard coborî glasul — ajutorul de stat o să se plătească familiilor celor mobilizați numai în cazul așa-numitei căsătorii legitime, adică a celei religioase.

— Deci, dacă pe tine..., făcu Anna domol.

— Da, da, se grăbi el cu răspunsul, fără a o mai asculta pînă la capăt. O să ni se refuze ajutorul.

— Cum așa ? întrebă Anna cu un glas care parcă nu mai era al ei. Se poate una ca asta ?

El oftă abătut, dar nu mai apucă să răspundă, căci se auzi soneria.

Era Liivand. Întors de la slujbă asudat, cu șuvițe de păr încîlcit pe frunte, el zvîrli pe lada de lemne un teanc de ziare.

— Ați citit ? tună el. Și glasul îi răsună în toată casa. La Zolotaia Lipa a început cea mai grandioasă bătălie. Galiția e toată în flăcări. Au mîncat austriecii o ciomăgeală !...

Foarte mîhnită, Anna se refugie în bucătărie.

Rămas în prag, Liivand continuă cu patimă, în timp ce se ștergea cu batista udă, roșu și încins de vipia lui august, ca și de prea marele flux de sînge ce-i forfotea prin vine :

— Se pare că austriecilor le cam pîrîie oasele... Tu ce crezi, Eedi ? Pînă-n toamnă se termină ?

Vassar mormăi ceva nedesluşit şi întinse moale mîna ca să-şi ia o ţigară.

— Nu crezi ? Liivand îl privi mîhnit. M-au amînat doar pentru o jumătate de an.

Soneria zbîrnîi iar.

Se întorsese cofetarul Munk, un bărbat între două vîrste, plin, buhăit la faţă şi palid, ca dat cu făină. Acesta îi întinse lui Ernst, care i se tot învîrtea printre picioare, un pachetel.

Băiatul găsi înăuntru un soldat în uniformă albastră.

— Un austriac, îşi miji ochii Liivand la jucăria dulce de marţipan. Un grenadier austriac.

— Au fost scoase din vînzare... S-au împărţit gratis, îi informă cofetarul, cu glas nefiresc de subţire. S-a dat ordin să punem în vînzare cazaci călări. Colăcei vienezi poate că nici n-o să mai facem.

Liivand îi făcu şiret, cu ochiul lui Vassar, exclamînd :

— Auzi ce treabă ! Am aflat din surse demne de încredere că se va sista producţia de bere ; şi cea bavareză, şi cea de Pilsen. Va fi înlocuită cu cvasul rusesc. Ce-ai să te faci fără bere, domnule Munk ? Deşi pentru dumneata e totuna ; ca mîine ai să fii ostean. Cu statura şi cu sănătatea dumitale, ai să ajungi în gardă.

Munk îi aruncă o uitătură chiorîşă, duşmănoasă, îşi netezi nasul şi intră în camera sa, bodogănind grosolan :

— Nu-i chiar aşa. Am picior plat.

— Asta e tot aşa de plăcut ca şi un cap plat. Felicitările mele ! strigă Liivand în urma lui.

Drept răspuns, se auzi o uşă trîntită.

— Picior plat... Mare noroc au unii oameni ! rosti Gustav Liivand cu un simţămînt de invidie vădită. Eu ce m-oi face cu amînarea mea doar de o jumătate de an ? N-am nici picior plat, nu sufăr nici de miopie, nici de hernie, degetele-mi sînt tefere, de pot să-ncovoi cu ele şi un pitac de aramă... Ce-i de făcut, Liivand ?

*

La 21 august, chiar în ziua în care luptele sîngeroase de pe rîurile Zolotaia Lipa şi Gnilaia Lipa erau în toi, Eduard Vassar fu avansat în funcţia de prim-recepţionar tehnic, iar Serghei Andreevici mobilizat în armata operativă.

Mobilizarea lui Soldatov nu miră pe nici unul din tovarăşii săi de atelier, cu toate că avea tot dreptul să pretindă el locul de prim-recepţionar. Era strungar cu o înaltă calificare, descifra schiţele, ştia destulă carte şi scria mai bine decît Eduard Vassar.

Cu toate acestea administraţia semnă numirea lui Vassar şi nu pe aceea a lui Soldatov. Se vede că era la curent cu plecarea

acestuia pe front. Ordinul de numire nu purta semnătura lui Smaghin. Acesta fusese transferat la noua direcţie rusă a uzinei, care fusese alcătuită în mare grabă şi, din cauza războiului cu Germania, preluase de la firma nemţească toate sarcinile.

Serghei Andreevici începu chiar din prima zi a războiului să-şi aştepte ordinul de mobilizare şi chiar s-o pregătească pe Polina pentru această eventualitate.

— Au să mă îmbarce neapărat, prevestea el convins. Ştiu ei cu cine au de-a face. Ţi-aduci aminte că Smaghin m-a prevenit de-a dreptul : „Dacă nu vrei să te dai după noi, să nu te aştepţi la nimic bun". Vassar li s-a părut mai de înţeles şi şi l-au apropiat. Mie o să-mi tragă un picior în spate spre front. Acolo, chipurile, nemţii au să-mi zboare creierii... Aşa şi-or fi zicînd dumnealor.

— Să nu-ţi fie teamă, Serghei Andreevici, zîmbea dureros Polina, cu buzele ei livide.

— Nici nu-mi este, Poliuşka. Cu tine pot vorbi deschis. Nici tu nu eşti prea slabă de înger, ştiu. Se poate spune că noi amîndoi am trecut prin multe încercări. Fireşte că ţie o să-ţi vină mai greu decît mie : copiii, Saşa şi Kolea. Mie... ca mie... Plecarea pe front încă nu însemnează prima linie. Şi chiar dacă ajung acolo, nu-i musai să fiu rănit. Şi la urma urmei dacă oi căpăta şi eu o zgîrietură, nu scrie nicăieri că trebuie să fie neapărat mortală.

— Nouă să nu ne duci grijă, căuta să-l liniştească Polina. Am să încep să cos sau am să intru la vreo fabrică, în caz de ceva. Saşa e mare acum, merge pe zece ani. O să stea acasă, o să gătească şi o să spele.

Noaptea, tot prefăcîndu-se că doarme, Serghei o văzu pe Polina în cămaşă de noapte, cu degetele încleştate, uitîndu-se pe fereastra scăldată în lumina lunii şi mişcîndu-şi buzele fără să scoată un sunet. Ce şoptea ? Pe Serghei îl uimiseră într-atît cele văzute în timpul nopţii, încît a doua zi nu-i spuse nimic.

Începu a se pregăti cu chibzuială şi cumpăt în vederea plecării grabnice din Piter. Făcu rînduială în magazia de lemne, tăie şi sparse lemne pentru iarnă, cîrpi singur toată încălţămintea din casă şi chemă sobarul ca să dreagă plita.

Tot astfel, pe îndelete, se pregăti de plecare şi la uzină. Transmise lui Prohutin sarcinile de partid şi legăturile conspirative, stătu de vorbă cu oamenii de încredere. În afară de Prohutin, mai erau în uzină încă vreo trei-patru.

În felul acesta ziua de 21 august nu-l găsi nepregătit.

Izbuti să stea de vorbă în treacăt şi cu Eduard Vassar, în legătură cu noul post ocupat de acesta.

— Ei, Eduard Janovici, ai năzuit, te-ai pregătit, ai urmat cursuri și acum — uite — ți s-au împlinit dorințele. Felicitările mele.

Pe chipul lui Vassar se lăți un zîmbet penibil, încremenit.

— Mulțumesc, Serghei. La drept vorbind, ăsta era locul tău...

— Locul meu e-acum al șaptelea de la flancul drept, glumi cu severitate Serghei. Nu-ți face griji, dragă prietene...

— Ești supărat pe mine ?

Obrazul lui Vassar zvîcni dureros.

— Da de unde ! Soldatov ridică din umeri. Drept cine mă iei, prietene ?

Vassar îngăimă, neputîndu-și lua ochii de la el.

— Numai de-ar merge totul cum trebuie la tine.

— Dar ce s-ar putea întîmpla ?

Serghei rîse și cu o mișcare imperceptibilă își trase umărul înapoi, înălță capul — șapca păru că se trage singură spre ceafă — și cîntă în surdină :

Zburați, voi șoimi, zburați, voi vulturi !...

Cîntecul țîșnise atît de firesc, atît de slobod și de ușor, încît, fără să vrea, lui Vassar îi reveni în minte seara petrecută pe Lesnoi cu cinci ani în urmă, cînd Serghei cîntase despre stepa din Mozdok.

Caracterul lui Serghei Andreevici vădea unele trăsături și adîncimi surprinzătoare, pe care Vassar încă nu le sesizase.

„El însuși e un vultur", își zise Vassar, admirîndu-i ca fermecat silueta chipeșă și uscățivă și profilul cu contururi ferme.

— Sînt doar solist, spuse Soldatov, mulțumit de sine, de parcă ar fi citit în gîndurile lui Vassar ca într-o carte deschisă. Eu încep cîntecul, iar după mine se ia toată compania...

La despărțire strînse cu putere, îndelung mîna lui Eduard ; și atunci o umbră de posomorîre i se așternu pe frunte.

— Un lucru să nu uiți, Eduard Janovici, indiferent ce ți-ar scoate viața în cale. Nu uita că ești proletar din Piter. Ești proletar, prietene. Știi ce-nseamnă asta ? N-ai să uiți ?

— Cum s-ar putea ? făcu Vassar. De ce-mi spui asta ?

— Ți-o spun și eu așa, de rămas bun... Eh ! Om trăi și om vedea !

Zicînd așa porni agale pe intervalul dintre mașini, cu pieptul scos ușor în afară.

Vassar îl petrecu din ochi, pradă unor simțăminte nehotărîte și potrivnice. Era sincer îndurerat și îi era milă de Serghei Andreevici. Totodată simțea însă o adîncă ușurare la gîndul că pe front

se duce totuşi Serghei Andreevici şi nu el. Îi era ruşine de această bucurie egoistă, niţeluş cam josnică, dar cu toate acestea se bucura...

*

...Pe străzile Petrogradului îşi făcură apariţia prizonieri de război austrieci în mantale de un albastru cenuşiu. Trecătorii scoteau capetele din trăsură ca să-i vadă mai bine. Bătrînele îşi făceau semnul crucii.

Cu titluri groase, ziarele trîmbiţau victoriile cucerite în Galiţia. Judecînd după capelele albastre-cenuşii de pe străzile prăfuite şi murdare ale Petrogradului, ştirile erau adevărate.

Armatele austro-ungare fuseseră împinse spre poziţiile de la Gorodok. Caii cazacilor galopau peste cîmpiile Prusiei Orientale. În dimineţile de duminică, năvăleau pe ferestrele Petrogradului dangătele grave de mulţumire ale clopotelor. S-ar fi zis că totul decurge bine, mai bine chiar decît fusese de aşteptat la început.

Dar inima lui Vassar era frămîntată de nelinişte.

Vedea cum zidarii, nişte muncitori sezonieri din Pskov, lucrau din zori şi pînă în noapte în curtea uzinei, ridicînd zidurile noului atelier destinat fabricării grenadelor. Acoperişul încă nu fusese pus, dar cu toate acestea se turnau de pe acum postamentele de beton pentru strunguri.

Noaptea se auzeau pînă în strada Compania a opta ţipetele neîntrerupte ale locomotivelor din apropiere, din gara Baltica, din gara Varşovia : se formau noi eşaloane de oameni, cai, furgoane, tunuri.

„Ehei ! Războiul de-abia acum începe, tresărea cu îngrijorare Vassar, ciulind urechea la şuierul locomotivelor. Jumătate din omenire a fost tîrîtă. N-are cum să se termine prea curînd. În balamucul ăsta nimeni nu se poate gîndi liniştit la ziua de mîine..."

— Ce tot bodogăneşti acolo ? îl întrebă o dată Anna.

— Mă gîndesc şi eu...

— La ce ?

— La cîte se mai pot întîmpla în viitor. Trebuie să ne adresăm unui preot.

— Ce tot spui ? Ce nevoie avem de preot ?

— Va trebui să ne cununăm religios şi să-l botezăm pe Ernst. În caz de ceva, o să capeţi ajutor de la stat.

Urmă un răstimp de tăcere, după care Anna spuse cu glas schimbat :

— Dar asta înseamnă să ne înşelăm singuri... Doar nu credem în dumnezeu.

— Unde vezi tu înşelăciunea ? Poporu-i mînat la tăiere — asta-i înşelăciune. Ceea ce vreau eu este autoapărare, nu înşelăciune.

— Dar tu însuţi n-ai vrut să ne cununăm la biserică. Cu ce obraz o să ne prezentăm acum în faţa preotului ?

— Nu-i decît o formalitate silită şi nimic altceva.

— Dar tocmai aici e înşelătoria... E o înjosire.

— N-ai decît s-o numeşti înşelătorie silită, răspunse el cu aprindere. O facem pentru copil. Pe noi autocraţia ne înşală la fiece pas, şi pe deasupra socoate că tot ea are dreptate.

— Mi-e ruşine.

— Te cred. Şi mie mi-e. Dar ce să facem ? M-am şi interesat despre asta. Am fost sfătuit să mă adresez unui preot leton liber cugetător. N-o să ne coste prea mult. O să vină acasă şi o să le facă pe toate încetişor, pe tăcute, fără vîlvă.

— Fără vîlvă ?

— Da.

— Încetişor şi pe furiş ? Şi la un preţ rezonabil ?

— Da. Dar ce-i cu tine ?

Întinse mîna spre ea, prin întuneric. Mîna îi rămase însă spînzurată în gol. Anna se trăsese la perete.

— La ţară cînd e nuntă, la hamurile cailor se pun zurgălăii cei mai sunători, vorbi Anna pe un ton mohorît. Tu însă zici că vrei încetişor ? Încet de tot ? Bine... Fie ! O dată ne-am ascuns de toată lumea. Am făcut cununia în taină. Nu-i nimic. Am să trec şi a doua oară prin asta. Hai să ne jucăm de-a nunta, bărbăţele ! Da, da, să ne jucăm... Cînd eram fată, înainte de a te fi cunoscut, am jucat în diferite piese la Societatea culturală estoniană. Juca şi Janov, preastimatul tău meşter...

— Ascultă, Anna ! sări Eduard din aşternut. Nu eşti în toate minţile ? Ce-i cu tine ?

Întinse din nou mîna prin întuneric, dar dădu doar de o spinare învăluită în cămaşă de noapte şi care fremăta de un plîns abia reţinut.

Vassar încleştă pumnii, agitîndu-i de parcă ar fi ameninţat pe cineva.

*

S-ar fi părut că războiul n-avea cum să-i ajungă pe Vassari. Îşi zăngănea armele departe, în Polonia, în Franţa, în Prusia. N-avea ce căuta în locuinţa tihnită de pe strada Compania a opta. Eduard Vassar avea ordin de mobilizare pe loc.

Cu toate acestea, într-una din zilele liniştite ale toamnei, războiul intră şi pe uşa locuinţei de la numărul 51, în veşmîntul negru

al unui pastor luteran cu chip de țăran, luminat de niște ochișori vioi și veseli.

Eduard, Anna, Härmas și Liivand îl întîmpinară în picioare, îmbrăcați ca de sărbătoare. Anna era în alb.

— Ce băiat drăguț ! se minună oaspele cu glas duios. Ai tăbliță și creion ?

Sfiindu-se de el, Ernst îi întinse o tăbliță de ardezie. Pastorul desenă cît ai clipi un iepuraș cu urechile lungi. Erni mai vru și un soldat cu arma. Își făcu apariția și un soldat.

Oaspetele negru era simpatic și vorbăreț. Se ocupă puțin de tata și de mama, le adresă răspicat și sonor cîteva cuvinte care păreau a răsuna într-un coridor pustiu. Tot timpul acestor bodogăneli, Härmas șezu smirnă, cu o înfățișare severă și plictisită, ca un vardist în post.

După aceea apăru în cameră un lighean strălucitor de aramă, plin cu apă. Omul în veșminte negre, foșnitoare, îi făcu semn lui Ernst să se apropie :

— Am să te stropesc acum cu apă sfințită și ai să te faci un băiat bun de tot, dragul meu Ernst, fiul lui Eduard Vassar și al Annei Vassar...

Erni se uită sperios la maică-sa, care îl îmbărbătă cu un zîmbet duios și trist. Aruncă apoi o privire temătoare spre ligheanul roșu de aramă. Apa din el i se păru neobișnuită, cu reflexe roșii, fierbinte.

— N-o să mă frigă ? întrebă el cu îndoială.

În ochii vioi ai preotului scînteiară luminițe vesele.

— Apă sfințită, și să frigă ? Nu cred, fiule...

Își afundă mîna cu degete scurte în lighean. Ernst strînse din ochi, stropii îl înfiorară, gîdilîndu-l în creștetul capului, și un firicel iute de apă i se prelinse pe gît. Nici nu se putu dumeri dacă apa fusese rece sau fierbinte.

— Noua noastră oiță a lui Hristos e cam neîncrezătoare, rîse în antreu preotul, în timp ce-și căuta pălăria pe lada de lemne. Unde s-a mai pomenit apă sfințită care să frigă ? Aș rămîne atunci și fără enoriași și fără pîinea cea de toate zilele.

Apoi plecă luînd cu sine, într-o valiză încăpătoare, ligheanul de aramă și veșmintele negre și foșnitoare.

După plecarea lui, toți, în afară de Liivand, rămaseră posomorîți, pe gînduri. Tatăl turnă în pahărele un vin roșu, dulce și ieftin.

Capul lui Erni se uscă repede. Taburetul pe care fusese așezat ligheanul fu dus în bucătărie. Vinul îl băură Liivand, Härmas și cu tata. Semnele războiului, care pătrunseseră și în locuința de la numărul 51, dispărură astfel repede și neobservate.

Doar mama rămase cîteva zile la rînd posomorîtă. Parcă nu era în apele ei.

*

Distracţia favorită a lui Erni şi a mamei era joaca de-a teatrul. Reprezentaţiile aveau loc din cînd în cînd, în zilele de lucru, cînd nici unul dintre chiriaşi nu era acasă, iar mama îşi avea rostuite toate treburile, mîncarea gătită şi ea în bună dispoziţie.

În zilele acelea, cu chipul însufleţit, surîzînd enigmatic, mama trăgea sertarul de jos al scrinului şi scotea de acolo nişte straie care de care mai ciudate : o fustă lungă, în dungi, o bluză albă, ciorapi de lînă... Se ducea apoi în bucătărie ca să se îmbrace.

Între timp Ernst aşeza la rînd cîteva scaune şi pregătea sala. El reprezenta publicul.

Mama făcea pe actriţele.

După ce bătea în uşă, îşi făcea apariţia în prag, complet schimbată, în rochie ţărănească, întinerită, cu ochii plecaţi sfios şi adresîndu-se cu prietenie unei fiinţe închipuite :

— Nu păcătuiţi, maestre. Unii ar privi cu drag în faţă chiar şi pe un om ca dumneavoastră... [1]

Urma apoi o pauză, după care, prefăcîndu-se că are în faţă pe altcineva, nu pe Ernst, continua pe alt ton, de astă dată chibzuit şi trist :

— Uşoară-i oare viaţa pe care-o duce stăpîna unei ferme ? Toată ziua cu gospodăria, cu mîncarea porcilor... Cînd nu mai are nimic de făcut pe lîngă casă, pleacă cu cobiliţa pe umeri, la cîmp, să ducă de mîncare alor săi...

Rostind cuvintele acestea, părăsea camera. Erni începea să aplaude din răsputeri. Felul uimitor în care mama se transforma într-una în fel şi fel de chipuri îl pasiona la culme. Cum de se pricepea oare ?

— Acum fă pe frizerul ! cerea el.

Dindărătul uşii apărea numaidecît, cu paşi mărunţi, frizerul. Era îmbrăcat în surtucul vechi al tatălui, iar pe cap avea gambetă.

— Acasă-i domnul Overbeck ? întreba mama peltic, ploconindu-se mărunt spre toate ungherele camerei, surîzînd duîceag şi săltîndu-şi gambeta.

— Acasă ! hohotea Ernst. Eu sînt.

— Cît sînt de bucuros !... Cît sînt de bucuros !... se ploconea şi mai abitir frizerul. Cum aţi binevoit să vă odihniţi ? Imediat vă întinerim, încît aţi putea să vă însuraţi a doua oară... Vă rog să luaţi loc cu faţa la lumină. Chiar ieri am primit un brici nou, direct din Anglia.

[1] Replică din piesa „Croitorul Ihk", de A. Kitzberg.

Cu aceste cuvinte, își scotea la repezeală surtucul tatălui și-și punea șorțul alb al mamei. Începea tunsul și bărbieritul. Mașina de tuns era un mosor de ață, iar briciul — o balenă de la corset.

Frizerul lui Overbeck îl apuca cu două degete pe Ernst de vîrful nasului și, străduindu-se să respire cît mai delicat într-o parte, îi trecea cu osul de balenă peste obraz.

După aceea, folosindu-se de același șorț, mama juca rolul bucătăresei Overbeckilor. Cu pieptul scos în afară și cu pumnii înfipți în șolduri, ea striga amarnic, pusă pe gîlceavă :

— Un'te-nfigi, gură-cască ? Nu vezi că vine o damă ? Ce os mi-ai pus ? Ăsta-i os cu sită ? Bagă de seamă, cînd mi-oi pune eu paltonul nou de iarnă, pînă și vardistul din colț o să-mi dea onorul. Iar tu, netrebnicule, în loc de os cu sită vrei să-mi strecori o coastă de cîine ?

Mama știa de asemenea foarte bine să-l imite pe unchiul Härmas.

Intra pe ușă cu mersul țeapăn, privea distrată în jur și începea să-și frece mîinile.

— Bună ziua, rostea cu chipul său imobil unchiul Härmas cel plăsmuit. Închipuiți-vă că am rămas iarăși fără mănuși. Mereu uit să-mi cumpăr ! Noroc că, oricum ar fi, iarna-i pe sfîrșite... Sînt deprins. Nu cumva aveți azi borș țărănesc adevărat ? Mi-a mirosit încă de departe, pe cînd urcam scările. În borșul țărănesc trebuie să pui cîțiva cartofi...

Erni dădea din picioare de plăcere.

— Dar băiatul ăsta cine-i ? se uita Härmas cu o mirare naivă. Finul meu ? Vă rog să mă iertați... Mi se pare că am salutat pe toată lumea. Jucați șah ? Bine, jucați mai departe. Eu o să stau.

Se așeza mai la o parte, apuca distrat o piesă de șah și începea s-o roadă. Adeseori, după ce terminau partida și se apucau să pună la loc piesele, se întîmpla ca una să fie lipsă. Atunci tatăl și unchiul Herman începeau s-o caute peste tot, pe dușumea, pe sub masă... Dar ia piesa de unde nu-i ! Deodată se trezeau cu ea, căzută din mîinile unchiului Härmas, care ațipise.

— — Iar a ros unchiul Härmas căpșorul pionului, exclama tata cu necaz.

Ernst se prăpădea de rîs.

— Ajunge acum ! se dezmeticea mama. Cortina ! Trebuie să vină tata.

Fustele și bluzițele de teatru erau dosite cît ai clipi în sertarul scrinului.

— De unde le ai, mamă ? se ținea scai de ea Erni.

— Le-am cusut eu singură, cînd eram mai tînără. Am jucat în spectacole de amatori la Societatea estoniană. Venea lume multă.

— Şi acum ?

— Acum... ce ?

— Nu mai joci ca să te vadă lumea ?

— Nu. Acum joc pentru tine. Tu eşti publicul meu.

Pentru cîteva clipe Erni amuţea. Aplecat cu pieptul pe muchea ascuţită a sertarului, se mulţumea doar să urmărească mîna sprintenă a mamei, care făcea rînduială în cîrpele cele vechi. Apoi, pe neaşteptate, îşi amintea de altceva.

— Mamă, arată-mi trandafirii.

— Ei... Ia uite ce-i mai veni ?

— Arată-mi-iiii...

— Bine... Dar fii atent. Să nu pui mîna pe ei...

Deschidea o cutie veche de ciorapi. Înăuntru, acoperiţi cu o batistă de voal, dormeau nişte trandafiri uscaţi, trei ghemotoace cenuşii, ofilite, pe nişte tulpiniţe noduroase, brumării.

— Au fost albi, spunea mama, atingînd pioasă cu degetele ghemotoacele întunecate. Cine-ar crede acum ?...

— Cine ţi i-a dăruit ?

— Nu ştiu nici eu. Mi-au fost înmînaţi după una din reprezentaţii, din partea unui necunoscut. În toamna aceea îl cunoscusem pe tata. Jucam în ultimele spectacole...

— Atunci tata ţi le-o fi dăruit.

— O, nu... El mi-ar fi spus. Şi apoi el mi-ar fi dăruit flori roşii, căci asta-i culoarea lui preferată.

După o clipă de tăcere, Ernst continua cu întrebările :

— Şi ce jucai ?

— Păi... pe Maria din „Croitorul Îhk"... „Nu păcătuiţi, maestre. Unii ar privi cu drag în faţă chiar şi pe un om ca dumneavoastră..." Îţi place ?

— Îmi place.

— Cînd ai să te faci mare, o să joci şi tu ?

— O să joc.

— Ce-ai vrea să te faci cînd o să fii mare ?

Erni se simţea pironit de privirea scrutătoare şi serioasă a mamei.

— Flaşnetar, răspundea el după un moment de gîndire.

Mama ofta şi, în glumă, îi trăgea o pălmiţă uşoară după ceafă.

După aceea venea tata. Mama îi aşeza masa în bucătărie. El îşi sorbea lacom supa, muindu-şi mustăţile în lingură, şi făcea ochii mici, întocmai ca un motan aflat la pîndă pe acoperiş, adulmecînd vrăbii.

— Pentru o legătură de morcovi îţi cere acum trei copeici, se tînguia mama, necăjită. Şi ce mai morcovi... Parc-ar fi nişte codiţe de şoricel...

Erni privea cu ochii înceţoşaţi chipul stins al mamei şi se gîndea uimit cît de dibaci ştia s-o joace pe gospodina, cu cîtă îndemînare şi cît de interesant vorbea despre morcovi. Cît i-ar fi trebuit ? Doar cîteva clipe, ca să treacă dincolo şi să reapară apoi schimbată, tînără, în rochia aceea ţărănească, şi să spună : „Nu păcătuiţi, maestre. Unii ar privi cu drag în faţă chiar şi pe un om ca dumneavoastră..."

Ce s-ar mai minuna tata !

*

În dimineaţa mohorîtă mirosind tomnatic a coceni de varză şi a chit proaspăt, vîntul umed aduse un oaspe neaşteptat în bucătăria locuinţei de la numărul 51.

Auzind exclamaţia de surpriză scoasă de mama la uşa de la intrare, Ernst dădu buzna în coridor, unde zări o fată necunoscută, înaltă, îmbrobodită cu un şal de lînă şi îmbrăcată cu un palton de biber cafeniu, destul de ponosit şi de mototolit.

— Mătuşă Anna ! murmură fata, îmbrăţişînd-o. Ochii ei mici, albaştri şi luminoşi erau împăienjeniţi de lacrimi. Ce bine că v-am găsit !

— Kati, chiar tu eşti ? Vai, cum ai crescut !... se miră mama. De ce nu ne-ai scris că vii ? Soră-mea Maria e sănătoasă ?

— Mama e sănătoasă.

— Şi bunica ?

— Şi bunica. I-a trimis un dar nepoţelului Ernst. Ăsta-i, nu ?

Ochii albaştri-luminoşi îl priviră cu interes pe Ernst, care se fîstîci de tot. Păienjenişul de lacrimi din ochii fetei secă. În obrajii zdraveni şi rumeni se săpară gropiţe. Fără multă vorbă, întinse o mînă cu unghiile tăiate scurt, dar îndoliate, şi-l ciupi pe Ernst de bărbie.

Cu toată durerea aprigă, băiatul zîmbi buimac, cu un aer nătîng şi continuă să se uite cu ochii mari la oaspe. Fata era cît se poate de interesantă cu nasul ei puţin adus în sus, cam lătuţ, dar tare ca napul, cu bujorii din obraji neasemuit de aprinşi — aşa ceva nu puteai vedea la oraş ; parcă ar fi fost nişte ridichi de lună — şi cu ochişorii albaştri, luminoşi, obraznici.

Fata adusese cu ea un iz neobişnuit : mirosea a vînt de toamnă şi întrucîtva a cîlţi.

— „Ce să-i mai scriem ? a zis mama. Anna ţi-e mătuşă bună. O să-ţi explice ea şi o să-ţi arate totul." Ştiu să frec şi podelele, să car şi lemne...

— Hai mai întîi să lepezi de pe tine praful şi să mănînci. După aceea vedem noi.

— Am mîncat. M-au tratat soldaţii în vagon, spuse cu nepăsare Rati. Beau ceai cu scrumbie.

— Soldaţii ?

— Da. Ba mi-am găsit şi un cavaler. Vai, ce caraghios... Totuşi miroase a cafea la voi. O ceşcuţă tot am să beau. De cafea am întotdeauna poftă.

— Unde-ţi sînt lucrurile ? Le putem duce deocamdată în bucătărie.

— Lucrurile ? Iată-le...

Arătă o bocceluţă făcută dintr-o basma veche cu pătrăţele. Dar ce mai basma ! Pătură, nu basma, aşa era de mare.

Cîntărind din ochi legăturica pirpirie, pe chipul Annei se întipări o expresie de îngrijorare.

Cu mişcări îndemînatice, Kati îşi lepădă paltonul, rămînînd într-o rochiţă scurtă şi ponosită, care abia reuşea să-i cuprindă pieptul dolofan.

Trecînd în bucătărie, se grăbi să scoată din boccea o legăturică micuţă, pe care i-o întinse lui Ernst. Era ceva — nu se putea ghici ce — legat într-o bucată de stambă roşie, decolorată.

— Asta-i basmaua bunicii, o recunoscu zîmbind Anna, uitîndu-se la Ernst cum dezleagă cu mîini tremurînde urechile de stambă, albite de soare şi de ploaie, ale bocceluţei.

În legăturică fîşîia ceva misterios. În acelaşi timp tainicul conţinut răspîndea un miros plăcut, pătrunzător, care îţi gîdila nările.

Ernst nu se mai putu abţine şi mirosi mai de aproape. Dar cum apropie nasul, îl apucă strănutatul. Nu apucă să-şi vină bine în fire, că simţi o mîncărime şi mai avană în nas. De data aceasta strănută atît de tare, încît legăturica îi scăpă din mîini.

Kati — să leşine de rîs.

— Tot mai trage bunica tutun pe nas ? întrebă Anna.

Nepoata dădu afirmativ din cap.

În basma se rostogoleau grăunţe mari de bob, galbene şi violete. Ernst nu mai văzuse pînă acum aşa ceva. În culmea entuziasmului îşi cufundă degetele în fîşîitoarea grămadă. Asta, da ! Cu asta puteai să te joci şi de-a soldaţii...

— Ia şi ronţăie cîteva, îl povăţui Kati.

O ascultă. Bobul avea un gust plăcut, aducînd cu mazărea şi totodată cu castanele fierte, oferite o dată lui Ernst de cofetarul Munk.

*

În aceeaşi seară, în timp ce molfăia sub masă bobul trimis de bunica, Ernst trăgea cu urechea la convorbirea părinţilor.

— Oamenii de la ţară şi-nchipuie că pe la noi aleargă cîinii cu covrigi în coadă, zise mama, necăjită, anunţîndu-l pe Eduard

despre sosirea nepoatei. Soră-mea a trimis-o la noi. Cică s-o îndrumăm noi, s-o ajutăm să-şi facă un rost.

— Cîţi ani are ? întrebă Eduard dindărătul ziarului desfăcut.

— Merge pe douăzeci. De pe acum îi umblă cavalerii prin cap. S-o fi văzut azi... mi-nşirase pe masă numai fotografii de soldaţi.

— Ce să-i faci ? Ale tinereţii... Totuşi ţi-e rudă. Trebuie s-o ajuţi.

— Nici nu ştiu unde s-o culc. Poate la bucătărie... Şi n-are nici pat, nici rufărie de pat. Eu de unde să iau ? Nici noi n-avem.

— Ce să-i faci, repetă el, împăturind ziarul. Toţi am crezut cîndva că la Piter sînt doar maluri de dulceaţă printre care curg rîuri de lapte. Nu-ţi mai aduci aminte cîntecul ?... *„Ţărm de aur, ţărm de aur, cînd la tine vom ajunge ?...“*

Apoi, cu ochii la ferestrele negre acoperite de nişte perdele ieftine, lucrate din pînză grosolană, oftă :

— Da, aşa stau lucrurile... Şi ţărmul nu se prea vede. Uneori mă gîndesc că, în loc să se apropie, s-a îndepărtat de noi, că acum e mai departe ca oricînd.

— De ce te plîngi ? făcu cu blîndeţe Anna. Vezi doar că putem să-i mai ajutăm şi pe alţii. Şi asta-i o fericire. Nu-i este dat oricui...

Scoase din scrin un cearşaf curat.

Sub masă, Ernst era într-al nouălea cer. Aşadar Kati rămînea ! Apariţia ei îi răscolise toată viaţa lui cenuşie. Fata îi făgăduise că a doua zi îi va face animale din hîrtie de ziar, îi va arăta fotografiile soldăţeilor ei şi îl va duce la plimbare.

Darul trimis de bunica de la ţară îl impresionase din cale-afară pe Ernst. Pînă atunci ştiuse doar de o singură bunică, una de la oraş. Aceasta locuia la mătuşa Linda. În locuinţa de la numărul 51 apărea foarte rar, îmbrăcată într-o rochie neagră şi tristă, care mirosea a foi de dafin, vorbea despre lucruri plicticoase, număra pe ascuns mărunţişul şi se bucura ori de cîte ori constata că mama nu ştie cîţi bănuţi are în portofel. Pe bunica aceasta de la oraş o distra foarte mult jocul ăsta, numai că mama nu putea înţelege farmecul acestui soi de distracţie şi se necăjea pînă la lacrimi. După aceea urmau explicaţiile cu tatăl.

Acum, iată, Ernst aflase că mai are o bunică, la ţară, o bunică misterioasă, puternică, fiinţă fără seamăn pe lume, care trage tutun pe nas şi cultivă nişte grăunţe de bob neobişnuite, nemaivăzute. Bunica aceasta era bună şi se gîndea la el.

Erni credea că venise pe lume întîmplător şi trăia aşa, de capul lui, întocmai ca iepuraşul pe care i-l desenase într-o doară, pe tăbliţa de ardezie, preotul cel vesel. Abia după primirea darului trimis de

această bunică îndepărtată, băiatul începu să-şi închipuie că sînt în viaţă unele legături uimitoare de care el înainte habar nu avusese. Reieşea că el, Ernst, nu era un copil singur şi trist suspendat între cer şi pămînt, trăind la etajul al treilea al unei case, între ziduri de piatră, ci că existau nişte fire vii care, pornind de la el, duceau către un tărîm îndepărtat, meleag pe care el nu-l văzuse niciodată. Pe pămîntul acela se afla o bunică minunată, a cărei basma spălată cu apă de ploaie mirosea plăcut a hamei, a făină de secară şi a tutun de prizat...

Anna îl descoperi pe băiat după ghetuţele care îşi arătau vîrful de sub masă. Dădu la o parte faţa de masă şi-i făcu semn lui Eduard să se apropie.

Acesta se aplecă şi privi sub masă zîmbind. Copilul adormise pe o parte, cu o expresie gravă, satisfăcută şi paşnică pe chip şi cu obrazul rezemat de bocceluţa de stambă roşie. Pe duşumea erau risipite grăunţe de bob.

Eduard redeveni serios. Ce ciudat ! Un copil măricel, de cinci ani... Un gît subţirel ca o tulpiniţă, iar lîngă ureche un zuluf mătăsos... Ăsta era fiul său ? Lui Vassar i se părea că recunoaşte pînă şi forma urechilor puţin cam mari şi uşor depărtate de craniu. Erau urechile sale. Şi fruntea bombată de asemenea. Ciudat, foarte ciudat... Pînă acum avusese cunoscuţi, rude, prieteni, avusese soţie, frate, soră. Cu toate acestea fusese singur pe lume, unica fiinţă de pe pămînt cu asemenea urechi şi cu o frunte astfel boltită. Şi iată că acum trăiau pe lume doi Vassari. Avea senzaţia că e pradă unei vrăjitorii, că cineva începe să-i repete drumul vieţii împrumutîndu-i unele trăsături exterioare şi, după toate aparenţele, nu numai pe cele exterioare, ci şi celulele intime, tainice ale creierului.

Fiul lui avea cinci ani... Eduard se revăzu pe sine la vîrsta de cinci ani, de parcă ieri ar fi fost. Îşi aminti de băieţaşul desculţ care alerga odinioară pe malul Pescăriei, prin clăbucii de spumă, îl aşeză în minte alături pe cel care dormea în faţa lui, şi se întrebă îndurerat : ce-i desparte oare pe aceşti băieţi ? Anii... Nu chiar atît de mulţi însă. Doar ceva mai mult de un sfert de veac. Dar cîte piedici în calea băiatului de pe malul Pescăriei, cîte strădanii zadarnice, cîte poticneli, lovituri, dureri, umilinţe... Oare şi acesta, Vassarul acesta mititel, cu palmele acoperite de o piele atît de fină, cu gîtişorul lui slab şi aşa de plăpînd, cu umbrele acestea albăstrii sub gene, oare şi el va trebui să treacă prin încercările prin care trecuse celălalt ?

Întinse tăcut braţele sale lungi, prea lungi pentru statura lui, cu mîini scurte, brăzdate de o puzderie de cicatrici lăsate de tăie-

turile spanului și de arsuri, cu unghiile de la degetul mic și de la inelarul mîinii stîngi căzute, ridică cu grijă copilul și-l întinse pe pat.

Anna îl privi uimită. Ce straniu luceau ochii lui Eduard, ce tulburare i se oglindea pe față!

*

Erni se deșteptă neobișnuit de vioi și voios. Prin fereastră curgea de afară lumina cenușie a dimineții. Undeva băteau clopotele. Sunau înăbușit, ca și cum ar fi fost învăluite în vată. Nemișcat, cu genele abia întredeschise, băiatul privi drept înainte către marginea patului în care dormeau părinții. Deși tîrziu, patul încă era nestrîns. Tatăl zăbovea sub plapumă cu o carte în mînă.

În odaie mirosea ademenitor a cafea de orz.

„Azi e duminică", se dumeri, bucuros, Erni.

Dar asta nu era totul. Mai era și altă bucurie, una nouă, nemaiîntîlnită... „Bunica de la țară... basmaua ei... grăunțele de bob... Și încă ceva... Kati!" fu cît pe-aci să strige cu glas tare.

Piroteala i se risipi ca luată cu mîna. Se lăsă să alunece sprinten din pat și începu să-și încalțe ciorapii pleoștiți și decolorați.

Din bucătărie îi licări privirea vie a unor ochi albaștri, luminoși.

— A, uite-l și pe mirele meu..., îl întîmpină Kati veselă. Ce porunciți?

Fata alcătuia o scrisoare la masa din bucătărie, morfolind în gură o așchie mușcată din creionul negru cu care scria.

— La spălat! porunci laconic mama.

Turnă apoi apă într-un lighean alb emailat, luă o bucată de săpun și se uită întrebătoare la Erni.

Acesta pufni pe nas, aruncă o privire spre oaspe, de parcă ar fi cerut ajutor, și se bosumflă.

— Eu singur, bolborosi el, fără a se urni din loc.

— Ne sfiim? se miră mama. Cu atît mai bine. Spală-te singur, na săpunul. Să nu uiți să dai și după urechi...

Cu bucata de săpun căpătată, copilul începu să se linciurească.

Dejunară în cameră, așa cum obișnuiau duminica. Tata sorbea cu zgomot cafeaua fierbinte, uitîndu-se cu coada ochiului în carte. Mustățile, prinse în niște clame de metal, erau întoarse în sus. Din cînd în cînd clamele se ciocneau cu zgomot de marginea ceștii.

— Astăzi cine vine? întrebă mama, uitîndu-se cu dezaprobare la carte.

— Herman. Poate și Sammelman... Härmas, cu siguranță...

„O să avem și musafiri", se gîndi, mulțumit, Ernst.

Nu era duminică în care tatăl său să nu primească oaspeți. Îi plăcea să fie vizitat, iar adeseori făcea și el vizite.

Nici nu terminaseră bine cu dejunul, că Härmas se și înființă.

— Nu vă îngrijiți de mine, începu el. Te rog, *proua*[1] Anna, nu te deranja de loc. Am întîrziat cumva ? Ia să dau eu o fugă pînă la Eedi și la Anna, să beau o cafea, așa mi-am zis. La voi totdeauna se bea cafea bună. Ce pui în ea, *proua* Anna ?

Măgulită, Anna îi turnă cafea și împinse spre el o pîinișoară.

— Și pîinișoară de casă... Cu lapte e făcută, firește, dădu din cap cu plăcere Härmas. O pîinișoară ca asta îți aduce aminte de acasă. *Proua* Anna, te-aș ruga să-mi tai o bucată mai zdravănă și pentru ceaiul de diseară. Am venit la voi pentru toată ziua.

— La masa noastră, Härmas, răspunse mama mișcată, ți-e rezervată întotdeauna bucata cea mai bună. Dintre toți musafirii noștri ne ești cel mai drag.

*

Erni abia așteptă să se termine dejunul și o și zbughi pe coridor. Acolo își lipi ochiul de gaura cheii de la ușa cofetarului, dar nu putu iscodi nimic. De partea cealaltă a ușii, ca într-o cușcă de urs, se auzea un gîfîit și tot felul de zgomote înăbușite, de parcă Munk, care dormise pesemne mai mult, abia acum se îmbrăca.

Arzînd de dorința de a-și vesti prezența, Ernst își lipi buzele de gaura cheii, și trimise un „cucu" înăuntru. În odaie se auzi o lovitură ca și cum ar fi aruncat cineva o cizmă sub pat.

Erni luă în gură cîteva boabe de mazăre, înfipse în gaură un tubuleț de hîrtie, cum îl învățase nenea Liivand, și suflă în el.

La aceasta, ușa se deschise pe neașteptate și în prag se ivi nenea Munk, zbîrlit, cu cămașa de noapte descheiată, lăsînd să i se vadă pieptul gras și păros.

— A, prietenul meu bun și drag ! exclamă el cu o bucurie prefăcută. Uite, ți-am pregătit ceva. O noutate a firmei...

Zicînd așa, îi vîrî în mînă un globuleț mare cît un măr, înfășurat în poleială, după care închise ușa numaidecît.

Cu inima bătîndu-i de emoție, Erni se uită la darul cu sclipiri de argint, privi în jurul său și se făcu nevăzut în closet. Aici puse cîrligul la ușă și, răsuflînd greoi, preocupat, începu să desfacă globul.

Sub hîrtia argintie dădu de alta aurie, de sub care se arătă una plumburie mirosind a ceai, apoi una violetă, de staniol, după ea una roșie, mînjită de grăsime și decolorată, apoi una pestriță, marmorată, și iarăși una argintie...

Cineva apăsă pe mînerul ușii closetului, dar el tăcu chitic, nu deschise și continuă să desfășoare hîrtiile. Globul se topea tot mai

[1] Doamnă (în limba estonă).

mult, pînă ajunse de mărimea unei nuci. Înăuntru se simțea ceva tare și greu : o nucă, o migdală, un oușor pascal de sticlă ?

În cele din urmă, cînd podeaua closetului se acoperi de poleială, Ernst desfășură și ultima hîrtie, o hîrtie ceruită care pocnea. Înăuntru — o pietricică ! Băiatul o suci în mîini nedumerit, o încercă cu limba, cu dinții... Piatră ca toate pietrele. Nimic altceva decît o piatră.

Cu inima grea, adună poleiala și hîrtiile, și le vîrî într-un sac de pînză cu chenar roșu, atîrnat pe perete. Ce-o mai fi fost și asta ? Nenea Munk jucase cu el un joc neînțeles, jignitor.

Se uită după aceea cu atenție printr-o crăpătură a ușii să vadă dacă nu cumva dincolo stă la pîndă cofetarul, zîmbind batjocoritor. Cînd se încredință că drumul e slobod, ieși.

Ușa care dădea în camera lui Liivand era întredeschisă, lăsînd să se strecoare în coridor un firicel de lumină. Liivand ședea cu fața spre ușă, îndărătul unui șevalet mobil cu picioare subțiri și, plimbîndu-și privirea, cu un ochi pe jumătate închis, între șevalet și ușă, mînuia cu repeziciune pensula.

Zărindu-l pe băiat în prag, îi făcu semn cu capul să intre mai repede.

Erni se opri sfios în spatele artistului, unde încremeni fermecat.

Dintre trăsăturile de penel proaspete și viu colorate, mirosind a ulei și aruncate fără noimă pe pînză, răsărea leit un ungher de cameră, cu ușa albă, cu abisul negru al coridorului, cu soba verde de fier în unghерul din dreapta, întocmai cum erau în realitate...

Încă o azvîrlitură de pensulă, și pe tablou apăru, agățat în cuiul de lîngă sobă, un prosop aidoma cu cel ce atîrna de-adevăratelea pe perete. O apăsare ușoară cu muchia pensulei și prosopul își lămuri și mai deslușit forma.

Pensula continuă astfel a dănțui sprinten pe paletă, printre grămăjoarele de vopsele viu colorate. Liivand înălță apoi capul, ca și cum ar fi ochit, și, cu mișcări repezi, începu să modeleze valiza cenușie de lîngă pat. Peste cîteva clipe, valiza își avu și ea locul ei în tablou.

— Are o hîrtie pe ea, șopti Ernst, schițînd o mișcare cu mîna.

— Da, da, recunoscu nerăbdător, aproape supărat, pictorul.

Agită o dată pensula și pe marginea valizei de pe pînză se și ivi o etichetă de bagaj.

În cameră, viața părea a-și fi oprit cursul, așteptînd să fie tălmăcită pe pînză. Pensula se grăbi să-și înfăptuiască lucrarea înа-

inte de a interveni ceva nou, înainte de a intra unchiul Munk sau de a veni tata să-l invite pe unchiul Liivand la o partidă de şah.

Lui Ernst începură să-i amorţească picioarele. Gîtul şi-l simţea uscat.

Deodată în jurul lui parcă se schimbă ceva.

Pe pînză se aprinse o pată de lumină. Era soarele, revărsat pe fereastră.

Liivand privi nemulţumit în jur.

— Asta-i acum ! Soarele... Altă lumină, bombăni el, zvîrlind pensula într-un borcan cu petrol.

Dîndu-şi o clipă capul pe spate, examină pînza cu ochii întredeschişi, după care aruncă o privire piezişă băiatului şi, cu un zîmbet neaşteptat, spuse :

— Ce zici, măi frate ? E interesant ?

Ernst îl privi cu timiditate şi devotament.

— Ian ia tu cuţitul şi apucă-te de răzuie culorile de pe paletă, zise Liivand, ridicîndu-se şi întinzîndu-se. Asta pentru început. Toţi ucenicii încep cu lucruri mărunte.

Copilul apucă cu mîini tremurînde cuţitul flexibil şi se apucă să cureţe cu grijă vopselele unsuroase.

Liivand se aşeză la fereastră cu faţa spre soare.

Aruncîndu-şi din cînd în cînd ochii spre el, Ernst îl surprinse la un moment dat privind afară, cu o ciudată grimasă.

„La ce s-o fi uitînd aşa" ? gîndi el nedumerit, în timp ce răzuia curat paleta.

— Aşa, nene Liivand ?

— Să văd.

Pictorul se întoarse şi întinse mîna.

Ernst înmărmuri. Deşi se uita la el, Liivand întinsese mîna pe alături. În răstimpul petrecut la fereastră, ochii i se schimbaseră, devenind de nerecunoscut. Îşi pierduseră strălucirea, nu mai vedeau, iar pupilele aproape că dispăruseră.

— Nu acolo... Uite aici paleta, abia reuşi să articuleze copilul.

— A, da... bîigui pictorul, trecîndu-şi mîna peste ochi. Am stat cu ochii în soare fără să vreau şi acum nu mai văd nimic.

„Fără să vrea"... Dar Erni văzuse limpede cum Liivand se dusese la fereastră şi privise îndelung, cu tot dinadînsul, la soare. Asta însemna că fără să vrea ?

— Tu, piciule, să nu te uiţi niciodată în soare, murmură tărăgănat Liivand. Auzi ? Niciodată. Nu-i voie. Ai să-ţi arzi ochii.

Îşi lăsă palma mare, fierbinte şi roşie ca de măcelar, pe creştetul băiatului ; Erni simţi o dulce şi în acelaşi timp dureroasă

strîngere de inimă. Gînduri şi sentimente nelămurite îl prinseră în hăţişul lor, iar o ciudată năvală de tristeţe fu gata-gata să-l facă a lăcrima.

*

Se auziră bătăi în uşă. Era mama.

— Băiatul meu e la dumneata ? Unde mi-ai dispărut, ştrengarule ? Hai, că a venit unchiul Herman cu Martin.

Unchiul Herman dădea cu sacîz pe arcuş, iar tata acorda mandolina.

Martin, un băieţaş de patru ani, cu bucle aurii care-i cădeau pînă pe umeri se uită la Ernst cu o seriozitate de om mare şi îl întrebă cu un aer preocupat :

— Vrei să te joci de-a piaţa ? Eu o să fiu mama.

— Nu. Eu vreau de-a războiul, răspunse Ernst. Mi-a trimis bunica grăunţe de bob. Vrei să miroşi basmaua ?

Şi dădu fuga să aducă basmaua cu nemaipomenitul bob.

Muzicienii deschiseră notele şi ciupiră coardele.

Mama îşi astupă urechile cu palmele şi se refugie în bucătărie.

Härmas se aşează mai comod în fotoliul vechi, încrucişă mîinile pe pîntece şi închise ochii.

— Ia stai !... Herman lăsă arcuşul jos. Aici e fa, iar tu cînţi fa diez. Ascultă...

Eduard era cam greoi la auz. Acum însă îşi încordă atenţia atît de mult, străduindu-se să prindă nota cea adevărată, încît rămăsese cu gura căscată, zdrăngănind cu pana pe o singură coardă.

Valsul „Pe valuri" merse şchiopătînd, fiind cîntat de mîntuială.

Într-un timp se auzi soneria.

— Nenea Sammelman ! urlă Ernst, repezindu-se pe coridor.

Dar era portarul.

— A venit camionarul. A adus lemnele, anunţă Anna. Trebuie descărcate şi aşezate în pivniţă.

— Astăzi ? se posomorî Eduard. Le comandasem pentru luni.

— După cum vezi, le-a adus azi. Ce-i de făcut ?

Eduard se scărpină după ceafă.

— Mda... Trebuie să-i plătim portarului, să le care el.

Härmas deschise ochii.

— Eşti cam într-o ureche ? interveni el aspru. Să dai bani doar pentru atîta lucru. Las' că mă duc eu. Pînă o să învăţaţi valsul ăsta — ba chiar mai înainte — eu o să şi fiu gata. Daţi-mi numai ceva să mă schimb.

— Fugi de-aici ! În ochii lui Eduard se citea însă mai degrabă mulţumire. Ce să te osteneşti, Ruudi ?...

Annei nici nu-i venea să creadă.

— Cum așa ? Vii în casă la noi, iar noi... Se poate ? Nu-i politicos.

— Stai liniștită, *proua* Anna, nu te deranja, zise Härmas. Puțină mișcare nu strică. E chiar bună pentru organism.

— Asta așa-i, se dădu învins Vassar, reluîndu-și zdrăngănitul la mandolină.

*

Aadam Sammelman locuia acum în Lesnoi și lucra la uzina „Starîi Parviainen".

Ca să ajungă la Vassari trebuia să parcurgă pe jos o distanță destul de mare pînă la tramvai, să meargă apoi cu tramvaiul pînă în centru, să străbată după aceea o nouă bucată de drum pe jos, de la Liteinaia pînă la Sadovaia, de acolo să ia alt tramvai și iar să meargă. În total vreo douăzeci de kilometri.

Totuși dacă din vreo pricină oarecare tramvaiele ar fi încetat să mai circule, Aadam Sammelman tot ar fi pornit din Lesnoi pe jos, tăind întregul oraș, deși Eduard Vassar nu-i era nici rudă și nici măcar prieten apropiat. La Vassari nu-l așteptau nici cunoștințe noi și interesante, nici cine știe ce tratații, afară, poate, doar de un prînz modest, un ceai sau o sticlă de bere cu sandvișuri de casă. Prea puțin îi păsa însă lui Aadam Sammelman de toate acestea. Cu totul altceva îl preocupa pe el, și anume, conversațiile și discuțiile din casa Vassarilor. Socotea că era dator să ia parte la ele.

Sammelman îl cunoștea pe Eduard Vassar de mult, de vreo șaptesprezece ani, de pe vremea cînd lucrase pe la fabricile din Tallin. Fusese chiar unul dintre primii dascăli ai lui Vassar. Încă de pe atunci cumpănise lucrurile cu luciditate și asprime, trecîndu-l pe Eduard, în mintea sa, pe lista oamenilor considerați de el buni pentru cauză.

Nu era ușor să figurezi pe lista lui Sammelman. Cel însemnat pe ea își avea însă locul său bine precizat. Sammelman nu era omul care să se irosească în treburi fără rost. Greu să te fi sustras atenției și înrîuririi lui. Omul acesta puternic și uscățiv, posac la înfățișare, în bluză albastră, cu o batistă roșie atîrnîndu-i veșnic din buzunarul pantalonului, știa să lupte pentru a cuceri sufletele, în felul lui, cu abnegație și mai ales cu dîrzenie și consecvență. De aceea pentru el douăzeci de kilometri nu însemnau o piedică.

Tramvaiul era supraaglomerat. Statura lui înaltă îi îngăduia să se țină zdravăn de bara de alamă de care se bălăbăneau agățătorile.

Sammelman cîntărea din ochi gînditor, concentrat, imobilele, vitrinele și firmele care i se perindau pe dinainte, mulțimea de pe trotuare, din ce în ce mai numeroasă, pe măsură ce se apropia de

centru, și cugeta ce vertiginos se deapănă firul vieții și cît de repede se deprind oamenii cu schimbările. Mult trecuse de cînd precupeții se îndreptau cu prapuri în frunte spre Piața Palatului către ferestrele Romanovilor ? Era oare cine știe cît de cînd trecătorii se opreau pe trotuare, urmărind cu o curiozitate mută coloanele de prizonieri austrieci de pe frontul galițian ? Trei luni, cel mult patru. Și iată că doar după trei-patru luni, mulțimea nici nu se mai uita la mantalele albastre ale austriecilor. Ea însăși se domolise, devenise parcă cenușie. Pe străzi se vedeau tot mai des rezerviști puțintei la făptură, cu figuri speriate.

Jumătate din vechii muncitori de la „Starîi Parviainen" se aflau pe front. În locurile lor intrau dimineața pe poarta uzinei niște vlăjgani bine hrăniți din tagma negustătorimii. Fel de fel de zarzavagii și precupeți, feciori de țărani înstăriți din satele situate în apropierea capitalei care pînă acum nu mai văzuseră în viața lor o uzină, se strecurau în ateliere, devenind peste noapte muncitori cu ajutorul șperțului sau al unor cunoștințe suspuse.

În asemenea zile, cînd printre ei se foiau tot felul de indivizi care înainte vreme nu avuseseră nici în clin nici în mînecă cu uzina, muncitorii vechi trebuiau să se țină strîns unii de alții. Datoria lor era să-și dea seama clar de ceea ce va aduce viitorul, și ce au de făcut. Vassarii, de pildă... Ce credeau ei despre viața lor ? Vedeau ei bine ce cale este de urmat ? Nu-și pierduseră oare curajul ?

La toate acestea se gîndea acum Aadam Sammelman, oferind coatelor celor din jur spinarea lui lată, încotoșmănată într-un palton de postav decolorat, și privind țintă străzile și mulțimea de oameni care i se perindau pe dinaintea ochilor.

*

În curte, lîngă chepengul pivniței, Sammelman dădu de Härmas. Acesta era îmbrăcat într-un veston vechi al lui Vassar.

— De cînd te-ai angajat portar ? se miră Sammelman.

— Au sosit lemnele, iar stăpînii casei n-au timp, îi explică Härmas. De fapt sînt puține, aproape că le-am aruncat pe toate în pivniță. Trebuie doar să le mai așez.

— Hai să te ajut și eu, se oferi Sammelman. În doi, o să meargă mai repede.

— O să te murdărești pe palton. Nu te mai deranja.

— A, paltonul meu e și așa destul de murdar, făcu Sammelman ridicînd o buturugă de mesteacăn și azvîrlind-o în pivniță.

După un sfert de oră tăifăsuiau prietenește, în timp ce așezau cu pricepere lemnele în pivnița întunecoasă, care mirosea a putregai.

— Viața începe să semene cu o tombolă, se tînguí Härmas. Iar eu n-am avut niciodată încredere în loteriile astea. Pungășie curată! Știi dinainte că ai să pierzi.

— Tocmai tu te plîngi? îl dojeni Sammelman. Vorbești cu păcat. Holtei ești, slobod ești, griji cine știe ce n-ai.

— Eu n-am griji? Atunci de ce-mi frîng spinarea de șapte ani la Piter?

— Ah, da..., își aminti Sammelman. Ei, cum mai stai? Ai în buzunar o fermă în Viljandi?[1]

Härmas tăcu, îndesînd cu putere cîteva lemne în stivă și aruncînd o privire piezișă vecinului.

După cît se putea însă distinge în lumina slabă care se strecura prin chepeng, Sammelman părea serios și binevoitor. De aceea, coborînd glasul, Härmas recunoscu:

— Chiar în Viljandi? !... Ca să fiu sincer, aș putea pune mîna pe vreun teren mlăștinos, cu toate broaștele de pe el ca supliment.

— Atunci care-i necazul?

— Necazul e că... Vocea lui Härmas era plină de amărăciune. Ei bine, aici începe tombola. Dacă frontul se apropie de Estonia? Poți ști ce întorsătură or să ia lucrurile? Cumperi pămînt acolo și te pomenești cu nemții pe el. N-are rost.

— Asta cam așa e, recunoscu Sammelman. N-ai cum prevedea. E într-adevăr o tombolă.

— Eu sînt un biet mujic estonian pînă în măduva oaselor. Mi-am pus în gînd să cumpăr pămînt în Estonia și basta. Dar mai e și alt motiv pentru care așa ceva nu-i deocamdată cu putință. Ia numai să las baltă uzina... Mă și expediază pe front.

— Da, la asta nu m-am gîndit, răspunse Sammelman.

— Se cheamă deci că bănuții mei, pentru care m-am spetit muncind, nu-s mai buni decît biletele de loterie, încheie trist Härmas.

— Aici n-ai dreptate. Cu bani, chiar și în ziua de azi, poți realiza multe. De exemplu ai putea să te însori. Ia o fată bună, cumpără-i o mașină de cusut, ție cumpără-ți cărți interesante, o vioară...

— Vioară? La ce-mi trebuie mie vioară?

— Pentru suflet. Și eu pun cîteodată mîna pe vioara fetei mele și mă apuc să scîrțîi.

— Jucăriile și cărțile le mănîncă moliile. Numai pămîntul e veșnic. În el o să ajungem cu toții, dar nici n-o să bage de seamă. Nici n-o să cîștige ceva în plus cu hoiturile noastre, nici n-o să piardă.

[1] În regiunea orașului Viljandi, în sudul Estoniei, se găseau cele mai înstărite ferme estoniene.

— Şi asta-i adevărat. Sammelman se uită la Härmas cu mai multă luare-aminte. În ochii lui sclipiră parcă nişte luminiţe. Ai dreptate : odată şi odată şi pe noi o să ne mănînce moliile. Numai că, dragă Ruudi, înainte de a mă înfuleca ele pe mine, trag nădejde să mai făptuiesc şi eu cîte ceva cu mîinile astea...

Îşi privi degetele noduroase, puţin strîmbe, impregnate de pilitură metalică ; şi le apropie încet, ca şi cum s-ar fi agăţat de ceva, într-o încleştare pe viaţă şi pe moarte.

Härmas tăcu, mărginindu-se să-l privească cu coada ochiului.

— Află de la mine, Ruudi, că trebşoara ta s-ar rezolva mai rapid decît îţi închipui tu, dacă s-ar frînge cele două capete ale unei anume păsări.

— Care pasăre ? întrebă Härmas aproape în şoaptă, rătăcindu-şi privirile cu teamă prin obscuritatea care mirosea a piatră mucedă, a lemn putred şi a mucegai.

— Ştii tu bine care pasăre, răspunse cu un surîs aspru Sammelman. Pasărea aia de tuci cocoţată pe grilajul palatului.

— Sst ! Mai încet cu vorbele astea, nu aşa tare... În ziua de azi...

— Vorbele astea sînt tocmai potrivite cu vremurile de azi, dragă Ruudi. Nu le-am născocit eu. Freamătul lor stăruie peste Rusia încă din '905.

— Uite că aşezarăm şi lemnişoarele, îl întrerupse cu glas tare Härmas, închizînd uşiţa pe care sta scris grosolan, cu vopsea neagră, numărul 51. Lacătul scîrţîi cînd suci cheia în el, aşa de ruginit era. Hai sus acum, adăugă Härmas. *Proua* Anna găteşte o supă cu găluşte, simt după miros.

*

Sus, societatea sporise între timp o dată cu venirea lui August Klemm şi a lui Liivand. Klemm a cărui faţă lungă, străjuită de un nas coroiat, îl făcea să semene cu un baron de viţă baltică, se proţăpise în mijlocul camerei ca la el acasă, fără surtuc, cu mîinile în buzunare, perorînd aprins :

— Nu-mi mai tot bateţi capul cu „patria". Cuvîntul ăsta nu-i pentru noi, oamenii simpli, ci pentru politicienii care ne-au băgat în încăierare acum. Şi de ce ? De dragul a tot soiul de patrii. Eu unul privesc sănătos lucrurile : patria mea e acolo unde-mi merge mai bine ! Plătiţi-mi cum se cuvine, şi mă duc şi în Africa, printre negri.

Herman Vassar se înroşi pînă în vîrful urechilor. Din ochii săi delicaţi, de un albastru cenuşiu, ţîşniră scîntei.

— Ce vorbeşti, August ? interveni el plin de dojană. Omul nu poate trăi fără patrie. Fie ea cît de mică şi de săracă, dar să fie patrie.

— Fără îndoială, interveni apăsat glasul de bariton al lui Liivand. Fără patrie nu-ţi poţi imagina nici arta. Dacă s-au încăierat cîteva ţări mari — Franţa, Germania şi Rusia — e cu totul altă chestie. În ce ne priveşte pe noi, estonienii, nu ne întreabă nimeni dacă vrem sau nu să luptăm pentru ţarul rus. Un-doi, ne vîră în mantale...

— Ca şi cum pe ruşi i-ar întreba, pufni furios Eduard Vassar... Nici ruşii nu vor.

Liivand îşi frecă cu batista ochii roşii şi umflaţi, şi se întoarse spre el :

— De acord. Cine vrea să piară pentru nişte Dardanele ? Dar dacă pentru ruşi păruiala asta pentru patrie are cît de cît un sens, cam în genul unei ramuri de lauri în cununa naţională, pentru noi ea este ceva cu desăvîrşire absurd.

— Tragedia unui popor mic ! suspină Herman cu amărăciune. O mînă de oameni prinsă secole de-a rîndul la îngemănarea drumurilor dintre Germania şi Rusia, ca un grăunte între două pietre de moară...

— Grăuntele acesta a rezistat însă, băgaţi de seamă, îl întrerupse Liivand. S-a dovedit a fi tare. Dar eu aş pune altă întrebare : oare micul nostru popor nu-şi poate hotărî singur soarta ? Ce dacă e mic ? Avem ţărănimea noastră, clasa noastră muncitoare, s-a şi format o intelectualitate, o burghezie proprie... Să încercăm să trăim noi singuri, independent...

Eduard Vassar sări de pe scaun.

— Un moment, te rog. Despre a cui independenţă vorbeşti ? strigă el cu vocea sa puternică nemaiputîndu-se stăpîni. Despre independenţa băcanilor şi a regilor cartofilor estonieni ? Ştim a ce miroase pentru muncitorii estonieni un asemenea stat independent...

— Tot mai bine decît sub cizma lui Nikolai..., izbuti să obiecteze Liivand, înăbuşindu-se de patima cu care vorbea.

Dar Eduard i-o reteză imediat.

— A lui Nikolai, zici ? Cizma asta o cunosc eu mai bine decît tine. Ea m-a pocnit peste mutră la „Paksus Margareetas". Dar crezi tu că cizma lui Wilhelm e mai bună ? Greşeşti dacă-ţi închipui astfel.

— În cazul ăsta ce mi-e Rusia, ce mi-e Germania ? se ţinu băţos Liivand. Numai că Germania cel puţin e o ţară civilizată. Nemţii l-au învăţat pe ţăranul estonian agricultura...

Se stîrni zarvă. Liivand şi Eduard Vassar se înflăcăraseră de tot şi îşi susţineau, aproape vociferînd, părerea, fără a se mai asculta unul pe altul.

Sammelman se ridică şi el domol. Spre deosebire de cei doi prinşi cu atîta înverşunare în dispută, chipul lui păstra o expresie de severitate reţinută şi atentă. Mai întîi ciocăni cu degetele în spătarul scaunului, dar nimeni nu se sinchisi de semnalul său.

Atunci îşi vîrî degetele în gură şi scoase un şuier asurzitor care imita de minune ţignalul poliţiştilor.

Certăreţii amuţiră, nedumeriţi.

— Împrăştie-rea ! Cine v-a dat voie ? întrebă grav Sammelman, holbîndu-şi ochii şi luîndu-şi o înfăţişare plină de importanţă, întocmai ca un vardist. Acum închei procesul-verbal...

August Klemm şi Herman izbucniră în rîs. Polemiştii li se alăturară şi ei.

— Linişte !... rosti Sammelman de data aceasta calm, pe tonul lui obişnuit, ponderat. Tu, Liivand, spui de Germania... Bine, sînt gata să recunosc.

Indignat, Eduard Vassar fu cît pe-aci să intervină, dar Sammelman îl opri cu o mişcare a mîinii şi urmă liniştit :

— Dar nu Germania ta... Acum două săptămîni, un neamţ [1] a spus în Reichstag : „Întoarceţi armele împotriva duşmanului de clasă din ţară !" Limba neamţului ăsta o cunosc. Cuvintele rostite de el le vor înţelege muncitorii din lumea întreagă. E ca şi cum ar fi vorbit în limba noastră, a clasei muncitoare ruse. Sammelman îi privi cu gravitate pe toţi, de parcă le-ar fi solicitat atenţia. Într-un cuvînt, aceasta-i limba lui Lenin... Avem un duşman comun — duşmanul de clasă. Împotriva lui o să întoarcem baioneta. Pe noi, estonienii, revoluţia rusă o să ne salveze.

— Numai că au gonit-o în tranşee, bombăni Vassar.

— Ei şi ? În schimb ea a primit baionete în mîini, rosti Sammelman încet şi anevoie, ca şi cum ar fi urnit nişte bolovani. Răbdare, Eedi. Fără răbdare şi stăpînire de sine nu poţi şlefui un fleac de piuliţă, darămite să schimbi soarta lumii.

Eduard plecă capul şi-şi sîcîi nervos mustaţa.

Se lăsă tăcere.

— Fireşte, Sammelman ne-a mînat, ca de obicei, pe toţi spre steagul roşu, remarcă ironic Klemm.

Culoarea roşie este culoarea sîngelui, iar sîngele se varsă atunci cînd se săvîrşeşte violenţă, interveni Herman Vassar, cuprinzîndu-i pe toţi în privirea-i limpede. Cînd va ajunge oare lumea la forme mai umane de luptă ? Oare nu-ţi poţi dovedi dreptatea fără să-i pui altuia baioneta în gît ?

— Dacă tu, Herman, numeşti violenţă lupta pentru doborîrea asupritorilor, sînt pentru o asemenea violenţă, recunoscu pe un ton paşnic Sammelman. N-ai ce-i face, dragul meu. Spre ţinutul liber-

[1] Karl Liebknecht.

tăţii trebuie să răzbatem cu orice chip, folosind orice fel de mijloace : şi cuvîntul, şi baioneta.

— Ăsta-i punctul de vedere al grupărilor extremiste, replică încurcat Herman.

— Ăsta-i punctul de vedere al fracţiunii bolşevice a social-democraţilor, preciză Sammelman. Trebuie totuşi să recunoaşteţi că, în ce priveşte problema muncitorească, în clipa de faţă bolşevicii au poziţia cea mai chibzuită şi mai hotărîtă.

— Nu cumva mult prea hotărîtă ? se auzi din uşă glasul Annei. Prea multe vor să dărîme dintr-o dată. Biata lume e şi aşa destul de săracă. Pînă la urmă ce-o să mai rămînă ?

Roşie toată din pricina căldurii de la maşina de gătit, ea aşează cu băgare de seamă pe masă un castron de porţelan în care aburea supa.

Liivand, Herman şi Härmas rîseră aprobativ.

Pe Sammelman nu-l tulbură însă rîsul lor.

— În orice caz, scumpă Anna, zise el serios, o astfel de supă minunată cu găluşte, bolşevicii o recunosc, fiindcă ei recunosc tot ceea ce este folositor şi gustos pentru omenire. Şi nu-i adevărat că sînt puşi pe distrugere. Ei vor să construiască pentru toţi cei ce muncesc o lume nouă, fără exploatare. Pentru toţi oamenii care muncesc, Annuşka, ia aminte ! Lenin spune că în societatea capitalistă femeile îndură un jug dublu şi, prin urmare, în lupta viitoare vor deveni o forţă uriaşă.

— Zău ? Aşa spune ? Anna îl privi neîncrezătoare pe Sammelman. N-am prea auzit de oameni politici care să-şi amintească de bucătărese şi de spălătorese.

— Aşa spune, Annuşka, crede-mă, te rog, întări Sammelman. Poţi să te bizui pe vorba mea, căci nu-mi place să torn braşoave.

— Ei, acum ajunge cu politica, se rugă pictorul Liivand, aruncînd priviri neliniştite castronului. Supa nu-i ca politica. Supa se răceşte... Să savurăm deci darurile simple cu care viaţa nu ne alintă prea des !

*

Seara, tîrziu, după plecarea musafirilor, în timp ce se cuibărea în aşternut, Ernst o întrebă pe maică-sa :

— Mamă, e voie să te uiţi în soare ?

— Sigur că nu, răspunse Anna, mirată de această întrebare. Poţi să-ţi pierzi vederea. Dar de ce mă întrebi ? S-a uitat careva ?

Erni îi ocoli privirea.

— Te pomeneşti că te-ai uitat chiar tu ? se nelinişti Anna. De ce taci ?

— Nenea Liivand s-a uitat, spuse Ernst abătut. Acum o să rămînă orb ?

Anna schimbă o uitătură cu Eduard, atent şi el la această discuţie.

De îndată ce Ernst aţipi, Anna întrebă nedumerită :

— Ascultă, ce-o mai fi şi cu istoria asta ?

El oftă, apoi explică în silă :

— Ştii doar că n-are decît o amînare de o jumătate de an. Probabil că ia omul măsuri pentru viitor.

Anna se uită îngrozită la el.

— Vrea să fie pictor şi îşi arde ochii ?

— Ce să-i faci ? E război. Oamenii vor să trăiască. Liivand îşi arde ochii, alţii îşi ard şi sufletul, numai să nu se ducă pe front.

Capitolul II

Dimineaţa, o dată cu legătura de lemne, portarul aduse pe coridor şi zăpadă. Zăpada se topi repede.

În schimb, laptele lăsat peste noapte afară, pe fereastră, îngheţase. Sticla plesnise, cioburile se împrăştiaseră, numai laptele care, îngheţînd, luase forma unui obuz, rămăsese întreg.

Aşa intră în locuinţa Vassarilor iarna lui 1914.

Răsuflarea rece a iernii înflori şi mai aprinşi bujori în obrajii Katiei. Fata nu mai putea de nerăbdare. Abia aştepta să-şi încerce puterile în capitală.

— O să mă angajez ca servitoare la nişte stăpîni buni şi o s-o duc ca-n sînul lui Avram, zise ea într-una din zilele acestei ierni.

Anna clătină cu îndoială din cap.

— Dar ştii, Kati, într-o casă bună sînt şi pretenţii mari. Nu uita că sîntem în capitală...

— Ce aşa mari pretenţii pot fi ? se miră nepoata. Mi-au căzut mîinile, de nu mai pot să ţin peria şi cîrpa ? Şi tu, mătuşă, ai fost jupîneasă.

— Am fost, dar pînă m-am deprins. Pretenţiile...

— Pretenţiile ?... Kati se uită la mătuşă-sa fără a pricepe.

— Într-o casă mare se cere ca jupîneasa să ştie să calce dantele. Acolo nu se pomenesc asemenea unghii ca ale tale, roase cu dinţii şi cu pieliţele zdrenţuite. Şi apoi, tu prea rîzi mult şi zgomotos. Asta nu se cade. Într-o casă mare, oamenii sînt pretenţioşi.

Crezînd că Annei îi arde de glumă, Kati izbucni într-un hohot de rîs, de răsună toată casa, ca şi cum ar fi gîdilat-o cineva.

În primele zile ale lui decembrie, Anna o duse la biroul de plasare. Îl luară şi pe Erni cu ele.

Urcară la etajul al doilea şi intrară într-o încăpere obişnuită cu tapetul ieftin, jerpelit. Înăuntru nu se afla nici o mobilă, nici măcar scaune pe care să te aşezi. Mirosea a mucuri de ţigări şi a zăpadă topită, adusă din stradă.

Sub cutia de lemn a aparatului de telefon, fixat de un perete gol, şedea o doamnă în vîrstă, mustăcioasă, aducînd cu un bătrînel deghizat şi cu capul acoperit de o perucă femeiască, căruntă. Aceasta cuprinse cu o privire nepăsătoare haina cafenie de biber a Katiei şi întrebă cu glas scîrţîitor :

— Ca doică ? Treci la rînd.

Nişte doamne, elegant îmbrăcate, cu eşarfe de blană şi cu manşoane de caracul, se foiau agale prin coridorul cufundat în semiobscuritate, aruncîndu-şi una alteia uitături pline de venin.

Kati îi şopti cu aprindere Annei la ureche :

— Ia te uită, mătuşă Anna, doamnele astea au venit să angajeze pe careva ?

Anna zîmbi :

— Da' de unde ! Ele vor să se angajeze.

Katiei îi pieri graiul. Cîtăva vreme nu mai scoase o vorbă.

Doamna cu mutra de bătrînel deghizat le spuse să vină a doua zi după rezultat.

După cîteva zile, căpătînd o adresă, Kati se duse să se prezinte. Seara, Anna află că fusese primită în familia unui funcţionar de la poştă, ca să îngrijească o fetiţă de un an şi să supravegheze băieţii.

— Bărbatu-i cărunt, posac şi umblă cu nasu-n pămînt ca un cîine bătrîn. Se vede treaba că-i vînător, fiindcă pe pereţi sînt puşti de vînătoare, iar prin unghere numai păsări împăiate. Nevasta-i tînără, rea, roşcată şi fumează. Ziua umblă teleleu, ea ştie pe unde. În casă totu-i întors pe dos. Pe jos, te împiedici de rufe murdare, calci pe mucuri de ţigări. Toate astea ar fi ele cum ar fi, de n-ar fi băieţii : unul Sioma, şi altul Dioma. Sioma are şase ani, iar Dioma şapte. Dioma smulge pene din păsările împăiate şi şi le înfige în păr. Cică se joacă de-a indienii...

Kati povesti toate astea încă din prima seară, pe un ton molîu, lipsit de obişnuita-i vioiciune.

A treia zi se întoarse tîrziu, amărîtă foc, şi-i arătă Annei o băşică pe mîna stîngă.

— Sioma a tras faţa de masă, eu am vrut să apuc ibricul să nu cadă...

Cîteva zile după aceea, în bucătărie, Erni asculta cu gura căscată cum Kati istorisea într-un aprig şopot :

— Să vezi de nu s-or schilodi ăştia unul pe altul. În ochii mei i-a pus mîna în beregată şi a buşit-o pe divan. Iar ea, ce crezi ? I-a dat lui bărbatu-său una în cap cu pantoful, de a răsunat casa. Şi acum tac amîndoi. Tac ca muţii. Nu, într-o casă ca asta nu-i chip de stat. Mîine nici nu mă mai duc.

Se duse totuşi, iar sîmbăta următoare se întoarse cu buzele zvîcnindu-i dureros şi cu ochii împăienjeniţi de lacrimi.

— Ce-a mai fost şi azi ! murmură ea îngrozită, adresîndu-se Annei, care se speriase văzînd-o astfel. În timp ce-l legănam pe ăla micu' în dormitor, în salon Dioma a tras cu puşca în Sioma. Din greşeală. Noroc că l-a atins doar cu cîteva alice. L-au chemat pe taică-su de la slujbă, au alergat după doctor. Stăpîna a ţipat la mine, ca şi cum aş fi fost datoare să le văd pe toate în acelaşi timp. Să fi văzut ce-şi mai pupa plozii, cînd de fapt ar fi trebuit să-i snopească cu cureaua. Da' dacă ar fi fost după mine, pe ea aş fi rupt-o în bătăi. Pe ea şi pe bărbatu-său. Aşa oameni n-am mai văzut.

— Nu te mai duce ! porunci Anna. Ajunge !

*

Kati adusese în casa Vassarilor un fel de însufleţire plină de neastîmpăr.

Începură să sosească cărţi poştale mototolite, scrise cu creion chimic şi pătate cu violet, plicuri cenuşii fără mărci. Toate erau pe numele Katiei, care se ducea cu ele în bucătărie şi le citea în gura mare mătuşii. De cîte ori citea astfel, Erni o asculta cu gura căscată, de parcă ar fi urmărit jocul cel mai atrăgător din lume.

Citind, Kati ba rîdea cu atîta poftă, încît ochii mititei i se închideau de tot, iar zulufii bălai, răsuciţi stîngaci, i se scuturau mărunt, ba strîngea pumnii şi striga de răsuna toată bucătăria :

— Nemernicul, auzi ce a îndrăznit să gîndească ! Ah, ticălosul... Arde-l-ar focul ca pe cîlţi !

Pe altele, nişte epistole lungi, cu semnătură caligrafică, le citea mîhnită, aşezată pe taburet, clipind des şi înghiţindu-şi lacrimile :

— Sărmăneii, sărmăneii... Şi pentru ce le-o fi dat bieţilor oameni să pătimească atîta ? Şi ce băiat drăguţ şi liniştit ! Dacă l-ai fi cunoscut, mătuşă ! Şi mamă-sa, ce cumsecade e ! O cunosc.

Anna, văzînd că băiatul trage cu urechea, îl dădea afară din bucătărie.

— Copiii n-au ce asculta aici.

El se depărta supărat şi jignit. Dar nu ajungea prea departe, căci se oprea îndărătul uşii, pe coridorul întunecos, trăgînd de acolo cu urechea.

Uneori scrisorile conţineau şi cîntece, cele mai multe din ele triste. Îndeosebi unul dintre acestea li se păru tuturora nespus de înduioşător :

Pe cel cîmp de luptă,-n zare,
Pe-un colnic bătut de vînt,
Lîngă crîngul plin de umbră,
E o cruce pe-un mormînt...

Kati îngîna trist cîntecul, tînguindu-se pe melodia „De pe insulă, pe firul apei". Din ochi îi picurau lacrimi şi pe hîrtia cenuşie, mîzgălită cu creion chimic, înfloreau tot mai multe violete liliachii.

Bărbaţii de la locuinţa cu numărul 51 îi arătau Katiei multă simpatie. Chiar şi Eduard seara, aşezîndu-se la cină, întreba cu interes şi bunăvoinţă :

— Ei, ce se aude cu Kati ? Ce aventuri a mai avut ?

La răspunsul îngrijorat al Annei, dat cu jumătate de glas, el filozofa îngăduitor :

— Ce să-i faci ?... Salata-i încă verde. Trebuie să mai treacă un timp...

Dar după cîteva clipe adăuga tot el :

— Numai că atunci să nu fie prea tîrziu. O să se ofilească, o să se usuce... Se duce verdeaţa... Ce păcat !... Aşa-i în viaţă.

Chiriaşii se spălau dimineaţa în bucătărie. De la o vreme glasul sonor de bariton al lui Liivand se auzea tot mai insistent pe aici. Urechea sensibilă a Annei surprindea în el modulaţii noi, jucăuşe.

— Văd că te-ai ascuns ca un piţigoi în colivie. Vai, vai, vai... Iar colivia se află chiar în mijlocul capitalei, la etajul trei... Şi dacă n-ai avea ce vedea la Piter... Dar ai. Ai de toate, tot ce doreşti. Să ştii că o să-mi las baltă toate treburile şi o să mă fac ghidul dumitale. O să admirăm Neva, Isaakia, o să mergem la circul „Modern". Pentru mata, domnişoară, e şi primejdios să umbli singură cu trandafirii ăştia în obraji. O să te ia imediat la ochi doamnele din capitală. Ele-s ca lumînările de ceară, din cauza aerului de oraş. Pentru obrăjorii mătăluţă, s-or găsi numaidecît tot soiul de vînători. Dar pentru o fată tînără şi cumsecade e riscant să se lege cu primul întîlnit. Eu am avut de-a face la Piter cu fel de fel de oameni, cunosc obiceiurile de pe aici, viaţa străzilor. Cu îngăduinţa dumitale, duduie, am să te ajut bucuros cu modestele mele sfaturi. Ştii, în dimineaţa în care te-am întîlnit aici, am simţit, parcă, o adiere a scumpei noastre Estonii. M-am gîndit să te pictez aşa, în rochia aceasta simplă de pînză ţărănească, cu aceşti bujori în obraji, să-i zugrăvesc în toată roşia lor splendoare pe fondul unei grădini de primăvară şi să intitulez pînza „Trandafirii patriei", sau

ceva asemănător... Ţi-ar plăcea ? Face să te gîndeşti la un astfel de lucru.

Kati chicotea ascuţit, ofta şi refuza. Cum s-ar fi putut una ca asta ? Un domn atît de serios şi de ocupat ca domnul Liivand să-şi lase el toate treburile de dragul ei ? Nu, nu, nu. Nu-i de nasul ei. La Petrograd sînt atît de multe femei frumoase şi prezentabile, îmbrăcate numai în blănuri...

Conversaţiile acestea se prelungeau atît de mult, încît Anna se vedea nevoită să intervină, trîntind cu zgomot cîte o cratiţă de tinichea sub robinet şi deschizîndu-l la maximum, încît cuvintele nu se mai auzeau din pricina zgomotului apei care curgea.

Pictorul îşi lua prosopul şi ieşea pe uşă.

Chiriaşul celălalt, cofetarul Munk, parcă numai asta aştepta. Cum ieşea Liivand din bucătărie, intra el. Ca niciodată pînă atunci, se înfăţişa gata pieptănat, tăcut, cu ochii încrîncenaţi de-o expresie care ar fi vrut să fie gravă.

Înainte de apariţia Katiei, totdeauna îi zdrăngănea ceva în buzunarul drept, unde avea cutia cu praf şi periuţa de dinţi. Acum începuse să-i zăngăne şi stîngul. Intrînd în bucătărie, Munk scotea din el o cutie rotundă cu dropsuri, o deschidea şi o întindea Katiei cu un mormăit nedesluşit, ca de urs. Cofetarul nu poseda nici glasul sonor de bariton al lui Liivand, nici elocinţa acestuia, drept care îl invidia din adîncul inimii şi se străduia să-şi răscumpere lipsurile aşa cum îl tăia capul.

Kati nu-i refuza dropsurile, ci se grăbea să le ronţăie, uitîndu-se pofticioasă la cutie. Înainte de a se retrage, Munk o ruga să-şi ia „de rezervă", mormăind stîngaci că are „încă multe, de nu mai ştie ce să facă cu ele".

Ea mai lua. Nu făcea fasoane. Mai tîrziu, la mustrările Annei răspundea nepăsătoare :

— Ce dacă am luat ? N-ai auzit că are o mulţime ?

Dar impresia cea mai puternică o produsese Kati asupra lui Vassar cel mititel. În primele zile micul Ernst nici nu se mai dezlipi de lîngă ea, ţinîndu-se pe urmele ei, ca o umbră, şi sorbind-o din ochi.

Îi plăcea să se uite cum mănîncă.

Kati mînca nestingherită, prea puţin păsîndu-i ei că era privită. Mesteca repede şi îndemînatic, ronţăind oscioarele ca pe nişte nuci. Chiar şi cînd presăra sare pe o simplă felie de pîine, chipul ei căpăta o expresie de parcă n-ar fi fost pe lume ceva mai gustos. Iar cînd muşca din felie cu dinţii ei albi şi ascuţiţi, lui Erni i se împreunau fălcile şi simţea că-i este şi lui foame.

La aprinsul focului în sobă punea atîta rîvnă şi pasiune, de s-ar fi crezut că de asta atîrnă întreaga ei viaţă. Surcelele le spăr-

gea mușcîndu-și buza de jos, din cauza efortului, și proptindu-și lemnul în piept, cum fac bărbații.

Cîteodată, lemnele ude fîsîiau și focul se stingea. Atunci Kati sufla în el, rotunjindu-și furioasă obrajii, holbîndu-și ochii și blestemînd fără preget. În clipele acestea i se întîmpla să azvîrle în sobă, ca să aţîţe iar focul, vreuna din cărţile ei poștale mototolite, presărate cu flori liliachii.

Erni o urmărea mirat cum scrie, apăsînd vîrtos pe un vîrf de creion și mînuindu-l ca pe mînerul unei rîșnițe de cafea. S-ar fi zis că tainicul cuprins al scrisorilor e oglindit de însăși expresia ce i se așternea pe față. Ba șoptea nedesluşit cine știe ce dulci cuvinte iscate în sinea sa, însoţindu-le cu surîsuri șăgalnice și repezind priviri furișe, peste umăr, spre geamul bucătăriei, ba clătina din cap cu tristeţe, suspinînd din adîncul rărunchilor și începînd a clipi des din pleoape.

Indiferent ce ar fi avut de făcut, Kati cheltuia în toate o energie nepotolită și o înfocare plină de optimism. Orice treabă, fie și tăiatul dantelelor de hîrtie pentru polițe și rafturi, căpăta în mîinile ei un sens aparte, deosebit.

Părea că trăiește într-o lume cu totul diferită de a celorlalți, deosebindu-se de toți : de tata, de mama, de Härmas, de asprul și severul Sammelman, de bunul unchi Herman sau de plicticos de bombănitoarea mătușă Linda. Cuprinse în lumea plină de freamăt voios al Katiei, lucrurile cele mai obișnuite păreau a căpăta o altă însemnătate, alt preţ. Chiar și o fișie din stamba cea mai simplă și mai ieftină începea parcă să capete alte culori cînd Kati o sucea admirativ în fel și chip, ba petrecîndu-și-o pe după șolduri, ba legîndu-și-o în jurul capului și făcîndu-și socoteala ce e mai bine să facă din ea : șorț sau basma.

Ernst nu mai voia acum decît un singur lucru : să trăiască veșnic împreună cu Kati, în lumea ei plină de minuni și de vrajă.

*

Singurul care aproape că nici nu remarcase prezența Katiei era Härmas, cu toate că venea pe la Vassari atît de des, încît era socotit de-al casei. Se pomeneau cu el și în cursul săptămînii, nu numai duminica.

Soneria cu morișcă de la ușă cîrîia la început ușurel, de parcă ar fi tușit, apoi ţîrîia agale, învîrtindu-se de cîteva ori.

— Nenea Härmas ! sărea Ernst. Eu deschid.

Pînă să ajungă el la ușă, morișca rămasă, pare-se, o clipă pe gînduri își revenea și mai ţîrîia o dată, executînd o rotație întîrziată.

— Intră, Ruudi ! zîmbea mama. Eedi a plecat de dimineață — are de făcut niște vizite — dar pe la prînz cred că-i acasă. Vrei să-l aștepți ?

— De ce nu ? În timpul ăsta o să mai citesc, hotăra Härmas, atîrnîndu-și paltonul în cuier. Să știți că s-a pornit un viscol... Ce l-a găsit să plece pe o vreme ca asta ? Doar nu-i ca mine, holtei...

— Îi place și lui să se mai vadă cu oamenii. Dar șezi. Am făcut foc în casă. Nu vrei să mănînci ? Am niște supă de ciuperci rămasă de ieri. O încălzesc numaidecît.

— Supă de ciuperci ?... Bun..., accepta Härmas.

După ce termina supa, lua ziarul. Anna se așeza pe taburetul scund, lîngă soba în care trosneau lemnele, și se apuca de tricotat, iar Erni se lăsa pe vine și se uita la foc.

În cameră se instăpînea o liniște și o pace îndelungă, întreruptă din cînd în cînd doar de trosniturile focului sau de scîrțîitul scaunului pe care stătea Härmas.

Mișcînd ritmic andrelele, Anna se uita la oaspe și socotea cu mirare anii trecuți de cînd îl cunoștea : aproape șapte ani. În răstimpul acesta se schimbase și ea, și Eedi, se schimbaseră toți cunoscuții lor, numai Härmas rămăsese neschimbat, cu același chip calm, bine ras, cioplit parcă într-un lemn tare. Pînă și haina de pe el era aceeași. S-ar fi zis că nici nu trecuseră anii peste ea. Era, ca și atunci, la fel de curată și de bine călcată. Härmas îi făcea Annei impresia acelor lătunoaie și bușteni de ulm sau mesteacăn, pe care țăranii îi păstrează ani de-a rîndul prin șoproane, cu gîndul că într-o bună zi, cine știe cînd, vor avea de făcut din ei niscaiva lucruri de folos gospodăriei. Trec anii, trec zece, trec douăzeci, și lemnul rămîne același, nici culoarea măcar nu și-o schimbă. Așteaptă răbduriu să vină ziua în care o să fie pus în lucru. Așa și Härmas. Aștepta și el o zi în care viața să-l zguduie de-a binelea.

— Mă mir de dumneata, Ruudi, grăi la un moment dat Anna. Cum de reușești să-ți ții în așa rînduială haina ? Totdeauna te văd cu ea curată, călcată... Eedi, cînd îl cauți, e cu pantalonii șifonați și în genunchi cu burlane.

— Mă gospodăresc și eu cum pot, ca un biet celibatar ce sînt, îi explică Härmas cu seriozitate, fără un zîmbet măcar. Trebuie să-mi port de grijă, căci n-am încotro. Și la urma urmei nu-i cine știe ce. În fiece seară, cîte un sfert de oră — garderoba. Acul, așa, peria și sticla cu benzină... Iar călcatul, tot așa, seară de seară. După metoda noastră, a holteilor. Știi cum se procedează, *proua* Anna ?

— Nu.

— Pantalonii trebuie întinși mai întîi bine de tot pe scîndură, iar după aceea puși sub saltea unde rămîn toată noaptea. Pînă dimi-

neaţa se formează o dungă desăvîrşită, plus că materialul se păstrează bine. Fierul arde...

— Economie şi iar economie... În felul acesta porţi şi zece ani o haină, e adevărat, dar rămîi cu totul în urma modei. Nu te mai ia nimeni de bărbat. Femeilor le plac bărbaţii moderni.

— N-am nevoie eu de femei dintr-astea, răspunse el posomorît.

— Dar de care ? Kati îţi place ?

Härmas ridică din umeri cu îngăduinţă şi întrebă, ca să schimbe vorba :

— Ce împleteşti acolo, *proua* Anna ?

— Nişte mănuşi. Gerul abia începe. O, şi dumneata, ia te uită, iar n-ai mănuşi. Faci economie mereu ? Încă mai pui ban pe ban pentru fermă ?

Musafirul se suci cu neastîmpăr pe scaun, rîse sec şi, fără să răspundă, îşi vîrî iar nasul în ziar.

Focul trosni iar în sobă. De partea cealaltă a peretelui, Kati începu să îngîne subţirel un cîntec în care se tînguia aleanul unei iubiri nefericite.

Härmas lăsă deodată ziarul. Îşi adusese aminte de ceva.

— Mai ai gaz, *proua* Anna ? Îmi pare că nu v-am mai luat de mult.

— Mai e un pic în bidon. Dar vezi-ţi de treabă. O să se ducă Eedi sau Kati.

— Lor le dă de ăla murdar. Eu îl cunosc pe bătrînul acela care vinde gaz în colţul străzii Compania a patra. Mie îmi dă din cel mai bun, ba mai pune încă şi pe deasupra. Imediat mă întorc. Iau săniuţa lui Erni şi într-un sfert de oră sînt înapoi.

Nici unul din argumentele Annei nu-l putu convinge să stea liniştit. După cinci minute, cobora treptele cu paşi de cocostîrc, ţinînd în mîna dreaptă bidonul voluminos, iar în stînga sania de lemn.

Nu degeaba spune de atîtea ori Vassar :

— Ce om plăcut e Ruudi, şi ce tovarăş bun. Şi ce frumos se poartă cu noi !

— Ar trebui să fim şi noi mai atenţi cu el, propusese o dată Anna. O să-i împletesc nişte mănuşi de lînă, dar de Anul nou.

— Bună idee, fusese de acord Eduard.

*

De crăciun Vassarii au avut oaspeţi. S-au mîncat caltaboşi şi s-a băut bere amară. Kati prepară într-un vas uriaş de lut o cremă de griş pe care mesenii o înfulecară pînă la ultima picătură. Kati linse lingura şi oala, vîrîndu-şi capul în ea pînă la fund.

Pe nesimțite, venise tiptil-tiptil în locuința de la nr. 51 și Moș Gerilă, lăsînd cîteva daruri pe lada de lemn din coridor : un șal de lînă nou pentru Anna, un abecedar, mirosind a cerneală proaspătă, pentru Erni, ciorapi de fildecos pentru Kati și bretele noi pentru Eduard.

Lui Härmas, Moș Gerilă îi strecură în buzunarul paltonului niște mănuși calde și moi, de lînă, lucrate cu înfloriturî foarte frumoase.

Pregătindu-se de plecare, după miezul nopții, îngreunat de mîncare și băutură, Härmas dădu peste ele în buzunar. Văzîndu-le, el ridică nedumerit din umeri :

— Ia te uită ce istorie. Cineva a greșit buzunarul și și-a pus mănușile la mine...

— Nu cred, zise Anna. Ia pune-le, Ruudi. Sînt chiar pe măsura mîinii dumitale, se vede cît de colo.

Härmas se uită ursuz, pe sub sprîncene, la ea și începu să-și pună încet mănușile groase, mișcă degetele și zîmbi sfios.

— Ei comedie ! Chiar pe măsura mea...

— Atunci înseamnă că-s ale dumitale, zîmbi Anna.

El o privi încă o dată, dintr-o parte, și mormăi :

— Ce chestie !... Mi se pare mie că chiar dumneata... Atunci cînd te-am întrebat eu, la ele împleteai ?

Plecă de la Vassari, uitînd să-și mai ia rămas bun. În drum spre casă ridica mereu din umeri și zîmbea.

*

De la un timp cu Härmas se petrecea ceva îngrijorător. Devenea tot mai distrat. Uneori, chiar în timpul unei conversații, se întîmpla să amuțească la jumătatea frazei, rămînînd cufundat ca într-o adîncă meditație.

— Ruudi tremură de grija economiilor sale, îi spunea Eduard soției sale. Cred și eu. Cursul rublei începe să scadă.

— Îngrozitor, ofta Anna. Strînge bietul om ani de-a rîndul, se lipsește de atîtea și atîtea, și acum... Tu ce zici să-l sfătuim ?

— Și cu asta să-mi mai bat capul ? ridică Eduard din umeri. Cumpere-și ferma și spele-se cu ea pe cap. Numai că, vezi tu, acum nici nu-i mai dă mîna să plece din uzină. Cum pleacă, cum nimerește pe front...

— Parcă și-ar bate joc soarta de el, oftă Anna, mîhnită. Cînd să zică și el că a răzbit la liman și-i gata să-și cumpere pămîntul, lucrul devine cu neputință de realizat. Vorba proverbului : la omul sărac, nici boii nu trag.

Într-o zi, Härmas îi arătă Annei o reclamă dintr-un ziar : niște coloane alcătuite din monezi de aur, care se transformau, la rîndul lor, în stive de obuze.

— Ni se făgăduiește restituirea în aur a împrumutului de război, spuse el abătut. Aurul îl prefac în obuze... Rublele de hîrtie nu le mai plac, *proua* Anna, iar eu am numai ruble de hîrtie...

Rămase un timp pe gînduri.

— Și adică de ce nu le-ai preface în aur, Ruudi ? întrebă Anna. Schimbă-le în obiecte de aur. Aurul are întotdeauna preț.

— M-am gîndit eu la asta. Dar vezi că sînt holtei. Unde le las, dacă într-o bună zi mă trezesc cu vreun ordin de mobilizare ? Aurul nu-l pot lua cu mine, iar altuia nu i-l pot încredința.

— Atunci ce ai de gînd să faci ? Trebuie să găsești o soluție, căci doar ți-a trecut os prin os pînă să strîngi atîția bănișori.

— Asta așa-i. Parcă eu nu-mi storc creierii mereu, gîndindu-mă în fel și chip, mărturisi Härmas aproape în șoaptă și se uită trist la Anna. Cîteodată și noaptea tresar din somn, muncit de gînduri. Dar ce se poate născoci în cazul ăsta ? Dumneata, *proua* Anna, ești o femeie bună. Sfătuiește-mă dumneata ce să fac.

— Drept să-ți spun, nu știu nici eu ce sfat ți-aș putea da. De ce nu te însori cu o fată de la țară ? O să-ți păstreze ea capitalul. Sau cumpără o fermă și trece-o pe numele ei.

Härmas se mărgini doar s-o privească mustrător și nu mai scoase o vorbă.

*

A doua oară Kati se angajă la o pereche de tineri.

— Cît sînt de politicoși și de tinerei, se entuziasmă ea. De la o poștă se cunoaște că se iubesc. De două ori s-au sărutat cît timp ne-am tocmit ! El e miciman, negricios la față și poartă mustăcioară, iar ea bălaie, dar bălaie de tot. Băiețelul lor n-are decît un an, dar i-a și mijit un pufuleț deasupra buzei. O să-l plimb în cărucior. Mi-au spus să mă mut chiar azi. Pentru dormit, am o cămăruță chiar pe coridor.

Se apucă să-și facă în pripă bocceluța. Erni se uita la ea, îndurerat, cum își strînge înfrigurată lucrușoarele. Trecînd pe lîngă el, ea îl ciupi drăgăstos de obraz și glumi :

— Nu fi necăjit, mirele meu, căci am să mai vin eu pe la tine. Uite, ia pieptenul ăsta rupt, ca amintire de la mine.

După o jumătate de oră era gata de plecare, cu lucrurile strînse, cu paltonul de biber pe ea și cu bocceluța în mînă. Ochii, strălucind de emoție, o priveau senin pe Anna.

— Ei, mătușă, acu totu-i rînduit cum nu se mai poate. Lucrul cel mai de căpetenie e că-s oameni politicoși și plăcuți.

Anna rosti cu îndoială :

— Unor tineri însurăței le-ar trebui un om de ispravă în casă, pe cînd tu singură ai nevoie de supraveghere. Dar... de ! Ce să-i faci ? Încearcă... Dacă o fi cumva ceva, ușa noastră ți-e întotdeauna deschisă.

— Mulțumesc, mătușă Anna.

La despărțire, Erni căpătă un bobîrnac drept în creștet, după care Kati lăsă o ultimă dispoziție :

— Scrisorile să mi le puneți deoparte, iar dacă Munk mai aduce bomboane, păstrați-mi-le.

Și plecă.

Plecarea ei atît de zorită mîhni toată partea bărbătească din apartament.

Seara, Liivand rosti cu amărăciune în bucătărie o lungă cuvîntare despre primejdiile care le pîndesc în capitală pe fetele tinere, lipsite de experiență. Ce păcat că nu reușise să stea de vorbă mai amănunțit cu Kati și s-o povățuiască în privința asta.

Munk află de plecarea ei abia a doua zi dimineața, cînd firicelul de glas al lui Ernst răsună în toată bucătăria :

— Kati a plecat de la noi și a spus să-i lăsați dropsuri.

Munk îl privi speriat, buimăcit, dar nu lăsă bomboane și ieși din bucătărie cu cutia zornăindu-i în buzunar.

*

După vreo șase zile, Ernst fu trezit dimineața de niște zgomote ciudate care veneau din bucătărie și semănau cu gunguritul porumbeilor.

Sări din pat numai în cămașă, cu inima zvîcnindu-i, și crăpă ușa.

În bucătărie o văzu pe Kati ronțăind iritată dropsuri și istorisind precipitat.

— Și măcar de și-ar fi îngăduit un gest mai de prisos față de mine ! N-a făcut decît să trăncănească și să rîdă. Și numai ce ne pomenim că dă năvală tîrfa aia în bucătărie !

— Vai, Kati, ce expresii ai !...

— Așa știu eu să vorbesc... Ei, năvălește soția și... pac, pac, îi pocni cîteva peste obraji.

— Doamne !

— Atunci n-am mai putut răbda și am azvîrlit în ea cu măturoiul.

— Ai înnebunit ? Puteau să cheme poliția.

— Păi chiar m-a amenințat c-o cheamă, dar i-am arătat pumnul. Tîmpită geloasă.

Anna își desfăcu larg brațele. Nu știa nici ea ce să mai creadă.

— Barem ți-ai luat banii pentru zilele lucrate ?

— Ce bani să mai iau, cînd am pocnit-o cu măturoiul...

Zărind uşa întredeschisă, Kati zîmbi înduioşată.

— A, uite-l şi pe mirele meu ! Îmbracă-te, Erni. Azi o să mergem în grădina Nikolski să-l ascultăm pe flaşnetar.

Copilul răsuflă uşurat, fericit.

Eduard făcu un haz nemaipomenit cînd ascultă, seara, ultimele aventuri ale Katiei. După aceea dădu din cap şi spuse :

— Lăsaţi-vă de toate prostiile astea... Să intre mai bine într-o fabrică.

*

În aprilie, geamul cenuşiu şi chior din bucătărie începu să se dezgheţe, îngăduind să se zărească un petec albastru-fumuriu de cer, deasupra unui acoperiş de tablă.

Mare fu mirarea lui Erni, descoperind că fereastra nu dădea brusc în abisul curţii, ci că pervazul de tablă din partea exterioară alcătuia un fel de treaptă ieşită în afară.

De pe acoperişul cărămiziu, murdar, se înălţau aburi. Prin ferestruica deschisă pătrundea în bucătărie mirosul fad al apei provenite din topirea zăpezii.

Anna presără pe pervaz o mînă de crupe şi deodată cerul fumuriu se învioră. În văzduh se iscară şuiere. De partea cealaltă a ferestrei fîlfîiră aripi albe şi cenuşii. Veniseră în zbor nişte porumbei, care începură să ciugulească cu lăcomie. Văzduhul se umplu de uguitul însufleţit al păsărilor.

Ernst îşi turti nasul şi gura de geamul rece, uitîndu-se la vînzoleala păsărilor pe pervazul îngust, spînzurat deasupra abisului.

Era bucuros, dar în acelaşi timp şi trist, gata-gata să-i dea lacrimile, cu toate că ziua aceea plină de lumină şi fîlfîit nu-i oferea nici o pricină de mîhnire.

Tatăl plecase de dimineaţă în vizită, pe mama o durea capul, iar unchiul Liivand profitase de faptul că era duminică şi o dusese pe Kati în oraş, să-i arate frumuseţile Petersburgului.

În bucătăria care se oam răcise, Ernst rămăsese singur-singurel, doar cu gîndacii roşietici care foiau prin unghere. De la o vreme îl încercă o senzaţie apăsătoare de singurătate, senzaţie care de la un timp încoace îl copleşea tot mai des. Jos, în curtea adîncă, pavată cu piatră, nu era lăsat să se joace. Pe acolo se învîrteau fel de fel de oameni străini, intrau camioane, aşa că nu era loc pentru copii. Mama nu avea în fiece zi timp să-l scoată la plimbare. Din cînd în cînd, rar de tot, în serile blajine de iarnă tatăl îl aşeza în sania care mirosea a petrol şi-l ducea la plimbare pe bulevardul Zabalkanski, unde în faţa abatorului stăteau nişte boi de bronz troieniţi, iar la stînga se întindea zidul de piatră al unei mănăstiri.

Dinspre gara Varşovia se auzeau şuierele locomotivelor. Deasupra depoului de tramvaie ţîşneau şi se aprindeau misterioase ful-

gere violete și verzi. Cerul întunecos, de nepătruns, începea brusc, chiar de la cornișele caselor, înghițind siluetele negre ale acoperișurilor și părînd a adăposti imensul oraș sub un singur acoperămînt opac, negru-albăstrui. Și toate în jur — cerul, zidul dosnic al mănăstirii și găurile oarbe ale ferestrelor catedralei — păreau că ascund o taină gravă, tăcută, tulburată doar de locomotivele care vegheau și se strigau între ele în depărtare transmițîndu-și parcă una alteia știri deosebit de importante.

Erni ședea în sanie fără a scoate o vorbă. De cîte ori se apleca spre el, tatăl său îi întîlnea privirea pierdută și somnolentă a ochilor larg deschiși, în care luminile felinarelor scăldau sclipiri vii. Privirea aceasta, care nu avea nimic copilăresc într-însa, îl făcea pe Eduard Vassar să nu se simtă la largul lui.

— Nu ți-e frig ? îl sîcîia el pe băiat cu întrebările.

— Nu, răspundea băiatul în silă.

— La ce te gîndești ?

— La nimic.

Acasă rămînea vreme îndelungată pe gînduri, tăcut, iar cînd se apucau să-l descoasă, intrigați de această stare neobișnuită, se punea pe plîns.

— Crește singur, ca pasărea în colivie, ofta Anna. Oare poate un copil s-o ducă mult timp așa ?

Cerul de aprilie nu mai avea nimic iernatic. Imensa și transparenta lui adîncime ascundea o taină tulburătoare. Pe Ernst puse iarăși stăpînire acea senzație cunoscută de tristețe dulce, sfîșietoare. Porumbeii zburaseră de mult, după ce ciuguliseră grăunțele, și el încă mai zăbovea cu obrazul lipit de geam.

Prin ferestruica întredeschisă se revărsa năvalnic în bucătărie dangătul de aramă al clopotelor, împletit cu scrîșnetul strident al gaterului din curtea învecinată. De jos, din stradă ajungea pînă la el glasul tînguitor, gutural și cîntat al unui telal tătar :

— Hal-aaat ! Hal-aaat !...

Ernst știa că strigătele negustorului de vechituri aveau un înțeles hotărît și precis. Din spusele tatălui său reieșea că există glasuri și sunete necesare și inevitabile în viață, ca, de pildă, sunetul ferăstrăului care se înfige în trunchiul lemnului, șuierele locomotivelor, uruitul roților. Cît privește însă dangătul clopotelor, acesta nu era decît una din particularitățile acelui joc inutil de-a dumnezeu pe care-l practicau oamenii în vîrstă, imaginîndu-și o ființă care nu sălășluia de fapt nicăieri, nici chiar în norii cei mai de sus.

Cu toate acestea dangătul grav al clopotelor, care îl cutremura pînă în cele mai adînci ascunzișuri ale sufletului, începea să-i frîngă aprig și dulce inima, iar glasul tînguitor al tătarului părea că-l îndeamnă să părăsească bucătăria plicticoasă, de care-i era lehamite,

cu gîndacii ei ce nu puteau fi nicidecum stîrpiţi, şi să pătrundă în lumea acelor taine atrăgătoare, pitită sub învelişul familiar al lucrurilor simple, obişnuite.

Ernst oftă, apoi se depărtă de fereastră, începînd să umble fără rost prin bucătărie, ghemuindu-se ca un căţel prin toate ungherele. Îl frămînta un neastîmpăr, nevoia de a face ceva. Dar ce anume? Jucăriile i se păreau nesuferite. Pe masa de bucătărie zări caietul de desen. De cîtva timp, sub îndrumarea lui Liivand, îi umplea paginile cu linii, liniuţe şi figuri geometrice.

Întoarse o filă curată şi se uită cu o dureroasă nelinişte la goliciunea ei albă şi liniştită.

Într-un tîrziu, cine ştie prin ce joc misterios al gîndurilor, îşi aminti de porumbeii care-şi luaseră zborul. La amintirea lor, zîmbi sfios şi blajin, şi începu să-i deseneze grăbit, aşa cum şi-i putea reconstitui în minte. Îl obseda îndeosebi unul dintre ei, mare, rotunjit şi lacom, cu guşa umflată, care se tot învîrtea cu mersul său mărunt, însăilat, în jurul unei porumbiţe pestriţe ca o stambă, linguşindu-se cu gungurit catifelat, întocmai cum făcea nenea Liivand în faţa Katiei.

* * *

După-prînz, Liivand şi Kati se întoarseră însufleţiţi, rumeniţi de soarele de aprilie. O dată cu înapoierea lor, locuinţa se şi umplu de vorbărie.

Auzind glasuri, mama ieşi din cameră, palidă şi mohorîtă, cu o compresă uscată în mîini.

Kati se apucă să-i istorisească înflăcărat cum se plimbară pe chei şi pe strada Konnogvardeiskaia; cum trecură prin aleile de sălcii, iar după aceea mîncară prăjituri cu cremă, şi apoi plăcinte cu varză la Filippov.

Rîzînd încetişor, ea desfăcu dintr-un cornet de hîrtie un boboc alb de trandafir şi-l aşeză într-un pahar.

Liivand îşi luă prînzul său obişnuit de holtei: mîncă două chifle dulci-acrişoare de Riga, un funt de şuncă grasă şi bău dintr-o dată un ceainic întreg de apă fiartă.

După aceea, năduşit şi plin de voie bună, cu pantofii încălţaţi pe piciorul gol, veni la Vassari şi-i ceru lui Ernst să-i arate lecţia din caiet.

Descoperindu-i porumbeii proaspăt desenaţi, întrebă cu interes:

— Asta cînd ai făcut-o? Nu-i rău. Nu-i rău de loc. E drept că proporţiile au luat-o niţeluş razna, dar au mişcare, expresie... *Proua* Anna, ştii ceva? Te felicit.

Mama îşi privi cu duioşie băiatul. Acesta se ruşină. Lipindu-se cu şoldul de Liivand, descria opturi pe podea, cu vîrful sandalei şi zîmbea sfios, cu un aer de stinghereală nătîngă.

Ernst ardea de dorinţa să vină şi Kati să-i admire opera, dar aceasta nu-şi mai vedea capul de treabă în bucătărie. Slujindu-se de un ciob de oglindă, îşi făcea şi iar îşi desfăcea pieptănătura, numai de dragul de a şi-o potrivi cu un pieptene „Gheişa", cumpărat în timpul plimbării prin oraş.

Într-una din duminicile de aprilie, în casa de pe strada Compania a opta, apăru Härmas. Era prada unei agitaţii pline de voioşie, aşa cum nu-l mai văzuseră.

— S-a făcut, Eedi ! Felicită-mă, *proua* Anna, căci s-a rezolvat totul. Şi tu, bătrîne Liivand... Azi cinstesc pe toată lumea. Pun la bătaie o duzină de sticle de bere.

Cei de faţă îl priviră uimiţi. Tuturora li se părea că Härmas slăbise. Ochii săi, acoperiţi de obicei de genele acelea albe, care îi dădeau un aer somnoros, priveau acum la prietenii săi miraţi şi parcă puţin speriaţi.

— Nu cumva te însori ?! exclamă Anna.

— Ei, asta-i ! De unde şi pînă unde ?... Mi-am cumpărat pămînt ! Am actul de vînzare-cumpărare în buzunar.

— Aşa veste da ! fluieră Eduard. Cum s-ar zice, ai devenit cu adevărat burghez.

— Ia te uită la el, spuse şi Liivand. Seamănă cu o salcie pletoasă, umflată primăvara de sevă. Din sălciile astea îşi fac copiii cele mai bune fluiere.

— N-aveţi decît să rîdeţi, făcu Härmas, fără a-şi ieşi dintr-ale lui. Aflaţi însă că n-am cumpărat o fermă, ci doar două parcele mici de pămînt numai bun de construit pe el vile. E un bun care nu piere şi, orice mi s-ar întîmpla, lui nu poate decît să-i crească preţul. Cînd s-o sfîrşi războiul, le vînd şi-mi cumpăr o fermă în Estonia. Vă daţi voi seama că în felul ăsta mi-am salvat economiile ?

— Asta o înţelegem, cum să nu ? dădu din cap Eduard. Şi unde vă sînt situate noile proprietăţi, domnule baron ?

— La vreo cincisprezece verste afară din oraş, Societatea pe acţiuni „Oraşul-parc Taurida".

Aşeză pe masă un pachetel cu prospecte tipărite cu litere albastre şi ilustrate cu fotografii.

— Ilustraţii splendide, hîrtie cretată... murmură Liivand, răsfoind prospectele... Hm... Se proiectează instalaţii de apă, lumină electrică... Nu-i rău pentru început... „O linie de autobuze va lega oraşul-parc «Taurida» cu gara de cale ferată..." Straşnic ! N-o să fie şi fîntîni arteziene ?

— Tot ce se poate, răspunse cu naivitate Härmas, cu toate că nu m-am interesat de asta. În orice caz e o pădure clasa întîi, bine adăpostită, cu brazi seculari. Ce mai încoace şi-ncolo ? ...O pădure de toată frumuseţea. Cu o aşa pădure, eşti sigur că parcelele pentru vile nu se pot deprecia.

— Te felicit, Ruudi, spuse Anna. Nu te lua după ei. Vorbesc aşa din invidie. Acum ai şi dumneata un petec de pămînt pe care să-ţi poţi clădi o casă, oricît de mică. Ia gîndeşte-te : propria dumitale căsuţă. Asta-i mare lucru. Chiar şi o singură încăpere dacă ai, dar ştii că-i a dumitale, că poţi să te rostuieşti acolo cum îţi pofteşte inima, fără să îndrăznească cineva să te tulbure. Şi o grădină proprie, Ruudi ! O grădină de zarzavat proprie ! Pe un petec ca ăsta, oricît ar fi el de mic, n-o să mori niciodată de foame. Ai avut o idee minunată.

— Ce bună eşti, *proua* Anna ! Totdeauna ai fost bună cu mine, se fîstîci Härmas, clipind des din ochi. Ar trebui să vedeţi şi dumneavoastră locurile astea. Nu-s decît douăzeci de minute cu trenul pîn-acolo. Poate te hotărăşti şi dumneata cu Eedi... O locuinţă închiriată e atît de scumpă ! Se vînd parcele cu plata în rate. Şi ce pădure ! Cred că de pe o singură parcelă ai putea scoate lemne pentru o casă fără etaj. Cine ştie, poate c-o să fim vecini...

*

Pe la sfîrşitul lui aprilie, fraţii Vassar hotărîră să viziteze noua proprietate a lui Härmas. Soţiile pregătiseră sandvişuri şi plăcintă pentru drum.

Se întîlniră în sala de aşteptare a gării Baltica. Emoţionat şi zăpăcit, ca un tînăr în ziua nunţii, Härmas scoase bilete pentru toţi. Se instalară într-un compartiment de clasa a treia.

Pe ferestrele vagonului se vedea desfăşurîndu-se goana stîlpilor de telegraf care se topeau în norii de fum împrăştiaţi de locomotivă. Pe un panou văzuseră un afiş cu un turc cu fes albastru, iar dedesubt : „Fumaţi ţigările «Osman»".

— Pe aici veneam, Ruudi, să ne uităm la aviatori, îşi aminti Eduard, lipindu-şi mustăţile de geamul nespălat. Acum nu mai e nimeni.

Toţi se uitară pe fereastră, dar nimeni nu mai recunoscu cîmpul cenuşiu şi pustiu. Ici şi colo mai mijea pe sub tufe cîte un petec de zăpadă murdară. Avioane nu se mai vedeau însă.

— Aviatorii sînt pe front, rosti careva.

N-apucară să termine de citit gazeta „Ogoniok", cumpărată în gară, că Härmas îi şi vesti că ajunseseră.

Coborîră pe un peron de lemn. La ieşirea din gară, nişte birjari flenduroşi, dintre ţăranii localnici, moţăiau de zor.

— Încă nu s-a inaugurat linia de autobuze pînă la „Taurida", făcu cu ochiul Eduard, dar nimeni nu-i susţinu gluma.

El oftă şi, nemulţumit, strecură o privire piezişă către Anna, care nu scosese o vorbă. Avea o vagă şi neplăcută presimţire că această călătorie avea să aibă urmări.

Porniră în urma lui Härmas pe şoseaua pietruită care se întindea de-a lungul liniei ferate.

Ernst şi micul Martin mergeau ţinîndu-se de mînă. Cu cît înaintau pe şosea, cu atît păşeau mai încet. Atenţia le era atrasă necontenit de cîte şi mai cîte lucruri interesante. În şanţul de pe marginea drumului descoperiră o surcea în chip de vaporaş, pe care era prinsă o pînză de hîrtie. Într-alt loc zăriră traversînd şoseaua un gîndac albastru de bălegar. În curtea unei vile se ivi un motan negru şi pufos, cu ochii verzi. Copiii se cocoţară ca la comandă pe gard şi începură să ţipe la el.

Pe măsură ce lăsau în urmă gara, Härmas ridica tot mai sus capul şi iuţea pasul.

Ochii Annei alergau cu un voios neastîmpăr, de la bobocii umflaţi ai boschetelor de liliac din curtea vilelor, la florile de un galben aprins ale calcei presărate pe şesul inundat de revărsarea unui pîrîiaş, sau urmăreau vînzoleala vrăbiilor, care se certau scormonind prin băligarul de cal de pe drum. Strigătul neobrăzat al unui cocoş alb îi lumină faţa de un zîmbet plin de frenezie. Urmărind zborul înfiorat al ciocîrliei pe cerul mohorît de primăvară, ea oftă pe ascuns.

Anna trăgea uşor în piept aerul umed. Uitîndu-se înduioşată la Juuli Vassar, repeta mereu, abia stăpînindu-şi emoţia :

— Abia aici îţi dai seama ce porcărie respirăm la oraş în fiece zi. Iar vara trecută n-am reuşit să mergem la ţară, ne era teamă c-o să-l mobilizeze pe Eedi.

Juuli, palidă, firavă, privea în jur cu ochii ei de un vişiniu întunecat.

— Am ameţit, de parcă aş fi băut vin, mărturisi ea. Ia te uită, Anni, cum s-a revărsat rîuleţul. A ajuns pînă aproape de pragul vilei aceleia galbene. Ce plăcut ar fi să trăieşti într-o vilişoară dintr-astea, pe malul apei. Să speli rufele la rîu...

După trei verste se ivi în dreapta, acoperind orizontul, un codru des şi întunecos de brazi, despărţit de şosea printr-un gard de culoare verde.

Se apropiară de o poartă înaltă de formă ciudată, pe care era prinsă o pancardă cu inscripţia : „Taurida. Oraş-parc. Societate pe acţiuni".

Cel dintîi intră Härmas. După el se luară toţi, mergînd pe o cărare largă şi moale de pămînt care trecea pe lîngă casa pădurarului, vopsită în galben-cafeniu.

În dreapta şi în stînga se înălţară două ziduri de cetină deasă. Lumina scăzu brusc. Deasupra capetelor, văzduhul fremăta.

Eduard Vassar îşi dădu capul pe spate, privi vîrfurile stufoase, aproape negre, unduite pe cerul cenuşiu şi deschise gura ca să-l săgeteze pe Härmas cu o nouă glumă. Dar nu găsi nimic potrivit, aşa că renunţă.

Mergeau încet, fără a scoate o vorbă. De altfel nici nu s-ar fi putut merge mai repede printre coloanele acestea verzi-cenuşii care răsfirau labe grele de conifere, cîntărind multe puduri fiecare.

Dedesubt, sub cetinile întunecate, mai lucea pe alocuri zăpada prefăcută într-o crustă zgrunţuroasă şi murdară de gheaţă. În iarba roşiatică rămasă de peste an la marginea pădurii licăreau luminiţe de un albastru intens, înfloreau cei dintîi ghiocei.

Vassarii umblau ca printr-o altă lume. Terasamentul nisipos al căii ferate cu semafoarele lungi, gărduleţele vilelor pe care erau întinse rufe la uscat, biletele de carton răspîndite pe jos, ţigările „Osman", afişul ţipător „Taurida" — totul rămăsese în urmă. Jur-împrejur erau doar ramuri verzi şi grele de brad, iar dedesubt pămîntul cenuşiu, pe care licăreau luminile albastre de primăvară.

Anna nici n-ar fi putut spune de cît timp merg astfel. Avea impresia că păşeşte pe un ţărm de vis cînd Härmas scoase deodată o exclamaţie uşoară, sări şanţul şi apucă în braţe o tulpină verde-liliachie.

— Ia uitaţi-vă !

Se opriră cu toţii privind în tăcere la prietenul lor care, în culmea emoţiei, îmbrăţişase arborele.

— Halal mujic şi eu... zise Härmas plin de seriozitate. Abia-abia pot cuprinde în braţe un brad. Şi ca ăsta sînt mulţi.

Porniră mai departe.

Härmas mergea pe marginea şanţului, cercetînd numerele însemnate pe ţăruşi. Vassarii, atît cei mari, cît şi cei mititei, îi urmăreau cu atenţie fiecare mişcare, ca şi cum ar fi luat parte la un joc uimitor şi pasionant.

— Aici e un luminiş zvîntat, vesti el. Pămîntul meu... Putem să stăm jos şi să mîncăm.

Abia acum simţiră că le e foame. Cu toţii începură să sporovăiască vesel, tolănindu-se în poienița aşternută cu muşchi verde ca smaraldul. Frînseră crenguţe moi de brad şi se aşezară în jurul panerelor despachetate. Martin şi Ernst se pomeniră cu cîte o sticlă de lapte în mînă. Pentru bărbaţi se găsi ceva mai tărişor.

— Nimic de zis, începu sentimental Herman Vassar ridicînd paharul. Nu-i o parcelă de pămînt, ci un colţ de paradis. Mi-ar plăcea şi mie ca deasupra coşmeliei mele să se înalţe cîndva asemenea brazi. Dacă dormi la umbra lor, cred că visezi numai îngeri. Ia uitaţi-vă ce catifelat e muşchiul aici. Muşchi ca ăsta aş vrea să-mi crească pe mormînt. Carl Robert Jakobson [1], fie-i ţărîna uşoară, doarme în pădure la el, în Kurgja, sub un astfel de muşchi. E drept că acela-i muşchi de Estonia, dar nici cu ăsta din „Taurida" nu mi-e ruşine, dragă Ruudi. Şi dacă nu-i rost de muşchi estonian, mulţumeşte-te şi cu ăsta că-i foarte bun... Cred că brazii ăştia la fel erau şi sub Petru, şi sub suedezi. Din ei, dragii mei, poţi face palate, nu colibe. Beau din toată inima pentru Ruudi. Ştiu că şi-a plasat bine banii.

Paharul făcu ocolul. Chiar şi femeile poftiră să-şi înmoaie buzele.

Herman rămase apoi pe gînduri, ca şi cum nu spusese tot ce avea de spus. După ce umplu din nou paharul, tuşi şi se uită la fratele său.

— Mă frămîntă un gînd, mărturisi el. M-a apucat aşa, dintr-o dată, de cum am intrat în pădurea asta. Eduard, ce-ar fi să încercăm să cumpărăm şi noi în rate cîte o parcelă de pămînt aici ? Omul se naşte o singură dată pe pămînt, se-nsoară cel puţin o dată şi trebuie să-şi construiască măcar o casă în viaţă. Nu-i trebuie ditamai palatul, ci doar o căsuţă modestă pentru el şi ai lui.

— Adevărat, adevărat ! Încuviinţară care mai de care : Härmas, Anna şi Juuli.

— Voi sînteţi nebuni ? se miră Eduard. Cu ce bani ?

— Păi în rate. Ţine seama că o locuinţă cu chirie te costă cît nu face. Cu timpul, casa o să acopere cheltuielile. Putem să punem amîndoi mîna la zidit. Asta ar fi o treabă bună, Eedi. Pentru o aşa treabă face să-ţi strîngi cureaua. Parcă puţini muncitori îşi construiesc căsuţe prin suburbii ?

— Ăia-s nişte bieţi zarzavagii, răspunse Eduard în silă. Noi doi sîntem proletari.

— Pe la periferie, muncitorilor de la „Berens-Rickert" li se spune „intelectualitatea de la Berens". Noi doi nu mai sîntem siliţi să ne sorbim ciorba cu opinca şi să ne aciuăm prin cuibare de ploşniţe. Am devenit aristocraţia muncitorească, Eedi, cîştigăm mai mult decît un muncitor mijlociu.

— Noi sîntem proletari, mormăi cu îndărătnicie Eduard.

---

[1] *Jakobson C. R.* (1841—1882) — iluminist estonian ; a fost în fruntea curentului democratic în mişcarea naţională din perioada 1860—1870 ; a luptat pentru îmbunătăţirea situaţiei ţărănimii estoniene şi pentru luminarea poporului.

— Bine, nu te contrazic. Dar în timp ce jumătate din proletariat este azi în tranşee, noi doi nu luptăm. De sărbători primim gratificaţii. Trebuie să vedem lucrurile aşa cum sînt. Nu vreau să putrezesc în tranşee pentru ţar, ci să-mi zidesc sub brazii ăştia un palat, fie şi cît o coajă de nucă. Oare dacă am căsuţa mea se cheamă că sînt nemernic, că am ajuns burjui ? Chiar şi pasărea are dreptul să-şi facă cuib unde are chef. Iar eu sînt om.

Terminînd, Herman îşi plimbă de la unul la altul lumina întrebătoare a ochilor săi limpezi.

— Ce bine-ar fi să trăieşti într-atîta soare, suspină, visătoare, Juuli.

— Are dreptate Herman, îl susţinu Anna, cu obrajii îmbujoraţi. Şi eu am visat, de cînd mă ştiu, să am căsuţa mea şi merii mei. Copiii trebuie să păstreze amintirea cuibului din copilărie.

— Bravo, bravo ! exclamă Herman. Auzi, Eedi ?

Eduard se uită înciudat la soţia lui şi-l ocărî în gînd pe Härmas, care o zgîndărise cu pămîntul lui pe Anna.

*

În ziua lefei, Anna se duse la uzină să-şi ia bărbatul ca să se ducă apoi împreună după cumpărături.

Pe Kati o rugă ca în timpul acesta să se plimbe cu Ernst prin grădina Nikolski. Fata era iar fără ocupaţie, după ce lucrase cam o lună de zile la o fabrică de confecţii.

Erni nu mai putea de bucurie că iar e liberă Kati. De-acum încolo aveau timp berechet să născocească împreună cîte şi mai cîte jocuri sau să hoinărească prin parc. Parcul era plin de doici care plimbau copiii în cărucioare şi de marinari care făceau promenade în grup. Chinezi în pantaloni largi, albaştri, vindeau jucării de hîrtie colorată şi jonglau cu cuţitele, iar flaşneta cînta sfîşietor. Papagalul verde-galben prevestea doicilor şi marinarilor tot soiul de „fericiri", scoţînd din cutie nişte planete gălbejite şi unsuroase.

Erni îşi luă lopăţica şi găletuşa şi coborî scările împreună cu Kati, chicotind vesel.

Pe uliţa însorită, chiar în poartă, îl întîlniră pe unchiul Liivand.

— Încotro ? se miră acesta.

— La plimbare, răspunse Kati. S-ar putea ca domnul Liivand să-şi încălzească singur ceainicul pe primus, fiindcă stăpînii casei o să cam întîrzie.

— Păcat că plecaţi, se necăji unchiul Liivand. Voiam să-ţi arăt, Kati, nişte desene nostime ale caricaturistului Busch. N-ai vrea să urcăm o clipă ? Doar o clipă...

Şi se uita la Kati cu un zîmbet mieros, jucîndu-se cu pachetelul agăţat de un nasture al paltonului.

Ernst o trase pe Kati de mînă, dar simţi, spre nemulţumirea sa, că mîna se împotrivea.

— Urcăm doar un pic, spuse Kati cu un tremur nervos în glas. O să ne uităm la poze şi-o să aprind primusul pentru domnul Liivand.

— Da eu nu vreau să mă uit la poze, sări Ernst.

Dar nici nu-l luară în seamă.

Kati, care acum nu mai rîdea cu el, ci cu unchiul Liivand, urcă la repezeală scările, hohotind de răsuna casa.

Băiatul se tîrî fără chef după ei, lovind nemulţumit cu lopăţica în balustrada de metal. Din pricina aceasta rămase binişor în urma lui Liivand şi a Katiei, aşa încît, cînd ajunseră sus, aceştia fură nevoiţi să-l aştepte.

— Acuşica plecăm, îl încredinţă Kati. Ne uităm la poze şi gata.

Pînă să-şi scoată Ernst, care tot smîrcîia necăjit, mănuşile şi galoşii, Kati izbuti să se strecoare în camera unchiului Liivand. Imediat începură să răzbată de acolo şoapte şi chicoteli înăbuşite. Pesemne că pozele erau într-adevăr bune.

Ernst împinse uşa, dar n-o putu deschide, era încuiată. Bătu, însă nu-i răspunse nimeni, cu toate că dinăuntru continuau să se audă vorbe rostite pripit cu jumătate de glas.

Văzînd aşa, se întoarse nedumerit şi supărat în cameră. Aici descoperi printre jucării lopăţica de lemn pentru zăpadă. O luă, ieşi pe coridor şi începu să pocnească din răsputeri cu ea în uşa pictorului.

De dincolo izbucni glasul răstit, furios, de nerecunoscut, al unchiului Liivand.

— Ce tot baţi, plod afurisit ? Şterge-o !

Erni înmărmuri. Niciodată nu-l mai auzise pe Liivand vorbind pe tonul acesta. Şi de ce ? Ei făcuseră o glumă proastă pe socoteala lui şi tot ei făceau pe supăraţii ?

Se înapoie în cameră.

Îi venea să urle, atît de jignit se simţea, dar nu îndrăzni. Prea i se păruse ameninţătoare vocea lui Liivand. Năuc de supărare, vîrî în gură mînerul lopăţelei şi începu să roadă lemnul moale şi docil.

Timpul trecea. Ceasornicul deşteptător de pe scrin ticăia zorit.

Nemaiputînd îndura tăcerea şi vrînd să le amintească celorlalţi de existenţa lui, Ernst lovi cu lopata în peretele îndărătul căruia se afla patul pictorului.

De partea cealaltă cineva bodogăni enervat şi lovi în zid cu ceva greu, probabil cu piciorul.

Ernst se chirci pe vine şi amuţi ca un şoricel.

Apoi, pe neașteptate, Kati intră în cameră, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, distrată, căznindu-se să-și îndrepte părul care arăta destul de ciufulit.

— A, mirele meu, erai aici ! o încurcă ea. Mergem îndată în parc.

— Eu nu merg, refuză Erni morocănos. Du-te singură.

— Pune-ți galoșii ! Mai repede !

El nici nu se urni.

— Ia uite la el !... Ce te-a găsit ?

Pierzîndu-și răbdarea, Kati se aplecă, apucă cu dibăcie un galoș și începu să i-l tragă cu forța pe picior.

Așadar, iată cum se purta cu el... Toate cuvintele ei drăgăstoase și porecla pe care i-o dăduse, și rîsetele, și glumele, totul se dovedea a fi doar prefăcătorie. Adevărul era că ea putea, oricînd avea chef, să-l umilească, să-l trădeze și să-l lase în voia soartei, fără să-i fie milă cîtuși de puțin...

Îmbrăcată în rochia de flanelă cu pătrățele, Kati ședea aplecată, cu spinarea ei lată, chiar la nasul lui Erni. Fără a mai sta pe gînduri, acesta trase una zdravănă cu lopățica de lemn în spinarea asta trădătoare.

Kati scoase un țipăt și sări în sus.

— Ah, ticălosule ce ești ! Vrei bătaie ?

Și-i arse o palmă de se auzi pînă dincolo.

Erni începu să urle, cît îl ținea gura.

Liivand veni într-o fugă din camera lui, roșu la față, uluit.

— Ce-i aici ? Ce s-a întîmplat ?

— Dă în mine pramatia, răspunse Kati, făcînd un gest larg de nedumerire. M-a lovit cu lopățica.

— Tu ești pramatie ! strigă Ernst, sufocat de gelozie și de ură din pricina jignirii îndurate. Lasă c-o să spun eu totul. Degeaba te ascunzi.

Liivand tuși ca să-și dreagă glasul, se învîrti de cîteva ori prin cameră și apoi vorbi pe un ton care se voia liniștitor :

— Un moment, prieteni. E o neînțelegere la mijloc. Doar sîntem amici vechi, Erni, între noi n-au ce căuta socoteli de-astea încurcate. Tu nu-nțelegi de glumă ? Unchiul Liivand s-a jucat de-a v-ați ascunselea, și tu, una-două cu pîrîtul ? Cred că totul o să rămînă între noi și n-ai să spui nimănui. Dacă ești cuminte o să-ți aduc o cutie cu halva. Ei, ne-am împăcat, bătrîne ?

Ernst se uita înmărmurit cum rîde fals și își freacă nervos mîinile. Aproape că nu-l mai recunoștea. Omul acesta din fața lui era oare același care îl prevenise nu de mult atît de prietenos : „Am stat cu ochii în soare fără să vreau, și acum nu mai văd nimic. Tu, piciule, să nu te uiți niciodată în soare. Ai să-ți arzi ochii".

La pictorul ăsta întîrzia el seara, plin de încredere, urmărind creionul bine ascuțit care dănțuia sprinten pe foaia de hîrtie ? Omul ăsta mare, curajos și îndemînatic îi spusese : „Desenează, piciule, desenează, măcar o linie, măcar cîteva liniuțe în fiecare zi. Ține minte asta ca pe-o rugăciune".

Era limpede că omul din fața lui se teme de ceva și de aceea vorbește așa de lingușitor. Idolul își pierduse pe neașteptate puterea de atracție. Se întîmplase ceva ciudat. Băiatul nici nu-și credea ochilor. Se uita la chipul devenit dintr-o dată străin, își amintea glasul necunoscut și furios ce se rățoise de partea cealaltă a ușii, și în mintea lui se înstăpînea convingerea tulbure că între unchiul Liivand și Kati se petrecuse ceva nelalocul lui, un lucru pe care ei căutau să-l ascundă celorlalți.

Ernst își plimbă cu gravitate privirea scrutătoare cînd la bărbatul îngrijorat, cînd la femeie.

Aceasta rămăsese îngenuncheată în fața lui, mătăhăloasă și moale, și cu un surîs în care rînjeau minciuna și slugărnicia îi trăgea și galoșul celălalt.

— Hai, mire, nu mai fi așa de supărăcios... Împacă-te mai repede cu Kati a ta și hai la plimbare. Cere-i iertare !

Zîmbea cu fățărnicie, dar glasul îi tremura și lumina ochilor îi rămăsese îngrijorată și posomorîtă. Lui Erni i se năzări la un moment dat că zărește într-înșii niște luminițe triste și furioase, ca în ochii unei pisici vagabonde care se strecurase o dată în coridor.

Așadar Kati asta se prefăcea și mințea, iar el o iubise atît de mult, atît de mult...

Își acoperi ochii cu mîinile și se porni iar pe un plîns amarnic, cu hohote.

Oricît de disperat se străduiră Liivand și Kati să-l liniștească, fu în zadar.

Hărmălaia o curmă pe neașteptate zgomotul cheii răsucite în ușa de la intrare.

Liivand o șterse repede la el.

— Taci, mirele meu. Pentru numele lui dumnezeu, taci odată ! șuieră în urechea copilului șoapta fierbinte a Katiei. Să nu spui, scumpule...

— V-ați și întors ? se miră mama, vîrîndu-și capul pe ușă. Dar ce-i cu tine, ce ești așa de întors pe dos ? Ați fost la plimbare ?

— Da, se repezi Kati, descumpănită, dînd din colț în colț și rîzînd mînzește. Numai că ne-am ciorovăit olecuță... Dar ne-am împăcat.

Ernst se uită la ea. Obrajii Katiei zvîcneau. Chipul îi păru deodată că se răceşte, începînd să capete o culoare cenuşie.

Aprins de o bucurie răzbunătoare, care-l înfierbînta pînă în adîncul pieptului, şi totodată înspăimîntat pe de o parte de chipul tot mai palid al Katiei, iar pe de alta de durerea pe care simţea că avea să i-o mai pricinuiască acesteia, Ernst spuse întretăiat, printre sughiţuri :

— N-am fost la plimbare şi nenea Liivand a încuiat-o pe Kati cu cheia. Am bătut în uşă, dar nu mi-au dat drumul şi nenea Liivand a dat cu piciorul în perete. După aceea am văzut-o pe ea, şi ea, ea...

Dar nu putu isprăvi, căci izbucni iar în plîns.

— Afurisitul ! exclamă Kati, acoperindu-şi faţa cu mîinile şi fugind în bucătărie.

— Ce comedie mai e şi asta ? bombăni Eduard, ridicînd din umeri. Toţi plîng...

— Frumoase lucruri n-am ce zice, spuse mama cu glasul schimbat. M-am săturat pînă în gît. Ajunge !

*

Kati plecă pentru totdeauna. Despărţirea fu însă mai prietenoasă decît era de aşteptat. Anna îi dărui două rochii vechi de-ale ei ; de bucurie, fata i se aruncă de gît :

— Mătuşă, ce bună eşti !... Tare bună !...

Legăturica cu pătrăţele nu i se umflase prea mult în această jumătate de an, ba chiar mai bine, petrecută în capitală. Îndesă la nimereală înăuntru scrisorile ei mototolite, iar cărţile poştale cu poze colorate le dărui lui Ernst.

— Ei, mirele meu, rămîi cu bine. Vino mai degrabă în Estonia, să ne revedem.

Erni îi întinse stîngaci mîna. În ochi nu i se putea uita.

Ea îl ciupi de obraz dureros de tot, ca şi în ziua în care venise, apoi îşi ridică nepăsătoare bocceluţa sărăcăcioasă.

După plecarea Katiei, Ernst se băgă sub masă. Îl mustra conştiinţa. Unde o să-şi găsească acum loc şi adăpost draga, nepăsătoarea, zăpăcita asta de mătuşă Kati ?

Era mîhnit, de parcă fără Kati viaţa şi-ar fi pierdut pe neaşteptate tot farmecul şi noutatea ; ofta din greu şi se gîndea, abătut, ce prieteni l-ar putea mîngîia după această grea pierdere. Parcă-parcă îi licărea ceva în minte... Dar ce ? Şi cine ?...

Şi deodată îşi aduse aminte : bunica ! Cum de-o putuse uita ?

Pătruns de duioşie, răscoli îndelung printre lucruşoarele sale pînă dădu peste basmaua mototolită de stambă roşie. Cîteva grăunţe de bob se rostogoliră din ea. Ernst îşi lipi basmaua de obraz şi

adulmecă iar mirosurile acelea pătrunzătoare, de făină de secară și de tutun de prizat, care încă nu se risipiseră. În nări simți o mîncărime dulce și ascuțită și strănută, surîzînd printre lacrimile care-i umeziseră ochii.

Deci nu era singur pe lume. O mai avea pe misterioasa, pe minunata bunică de la țară. Simpla adulmecare a miresmelor plăcute, înțepătoare, păstrate în basma, îl făcea să presimtă într-însa un sprijin de nădejde, un prieten bun.

Capitolul III

Pe cărțile poștale ilustrate, de crăciun, iarna anului 1915 se înfățișa fericită, învesmîntată în omături pufoase. Gustav Liivand lucră în acuarelă cîteva vederi cerute de un editor estonian. Toți locatarii de la locuința cu numărul 51 le admirară. Ilustratele prezentau niște luminițe prizărite într-o pădure întunecată, prin care o cărăruie îngustă ducea spre un cătun doar cu o fereastră luminată ; o noapte înstelată deasupra unui cîmp, și siluetele turnurilor din Tallin.

Copertele revistelor ilustrate înfățișau soldați chipeși peste care, în mijlocul unui cadru de brazi acoperiți de nea, îngerii revărsau daruri îmbelșugate din cornurile abundenței.

În vitrinele cu oglinzi ale magazinelor alimentare se lăfăiau gîște roze cu capetele înfășurate în hîrtie albă, munți de portocale, de mere, de nuci, de fructe uscate, batoane de ciocolată „Siu" și „Gala Peter", în formă de cărămizi.

Prin oraș, crîngurile de brazi încremeniră acoperite de gheață.

Crăciunul sosi la Petrograd cu un ger de crăpau pietrele, cu omăt, cu țurțuri și cu focuri de vreascuri pe la răspîntii. Elevele de liceu își puseseră glugile, iar vardiștii căciulile cu urechi.

În locuința de la numărul 51 crăciunul se înfățișă ca un oaspe din cale-afară de pretențios. Mult timp înainte de sosirea lui, ca la vreo două săptămîni, se tot discută pe șoptite, cu îngrijorare, exprimîndu-se fel de fel de îndoieli și punîndu-se problema dacă acest musafir de soi trebuie primit sau e mai bine ca, folosindu-se un pretext politicos, să fie poftit altădată.

— La piață nici nu poți să te apropii de gîște, spuse Anna, ridicînd indignată din umeri. Precupeții au pierdut orice rușine : pînă și un prăpădit de gîscan, slăbănog și vînăt, a ajuns marfă de lux. Și mai e și rata asta de la „Taurida", pe care în cîteva zile e musai s-o plătim.

— Păcat ! oftă Eduard, cu gîndurile aiurea. Drept să-ți spun, voiam să cumpăr două gîște, una s-o dăruiesc cuiva...

— Ai înnebunit ? Cui ?

— Trebuie să mă duc pe la familia lui Serghei Andreevici, să văd cum o mai duce... Nu se poate aşa. E doar tovarăş de-al meu.

Anna îi aruncă o uitătură piezişă. Rostise cuvintele acestea pe un ton cît se poate de îngrijorat. Prin urmare asta era...

— Nici mai mult nici mai puţin decît o gîscă ? Nişte dulciuri n-ajung ?

— Are copii mici, ce să ne zgîrcim ? Zicînd aşa, Eduard holbă ochii, iritat, repezindu-şi înainte bărbia. Să admitem cazul că m-ar fi trimis pe mine pe front, iar Soldatov ar fi rămas la vatră, crezi că el n-ar fi venit ?

— Treaba ta, suspină Anna. Sînt banii tăi.

— Şi afară de asta, căută el s-o mai îmbuneze, cred că de sărbători am să capăt şi o gratificaţie.

*

Locuinţa liniştită a Vassarilor de pe strada Compania a opta era aşezată mai la o parte de gălăgioasele bulevarde Izmailovski şi Peterhof, cu şcoala de cavalerie Nikolaevsk, cu toată puzderia aceea de iuncheri şi de ofiţeri de gardă din regimentul Izmailovski, cu muzica militară, cu exerciţiile de luptă la baionetă şi cu austrieci scoşi la zăpadă în mantalele lor albastre ce apucaseră a se ponosi.

Într-altfel se strecura războiul în viaţa locatarilor de la numărul 51. Prezenţa, ameninţarea lui se puteau deduce după figurile şi şoaptele lor îngrijorate, din faptul că se gîndeau tot timpul la el, că se temeau de el.

Camera igrasioasă din fund nu mai era ocupată de Munk. Cofetarul fusese mobilizat de cu vară. Nu mai rămăseseră în urma lui decît nişte cutii de tinichea pentru dropsuri, în care Anna păstra acum săpunul verde, borax pentru stîrpirea gîndacilor şi cărămidă rasă.

În octombrie, într-o zi cu ploaie rece, sosi de la el o scrisoare expediată de pe frontul de sud-vest. Era scrisă cu un creion foarte tare, care scrijelase nişte litere pale, zgîriate parcă cu un cui. „Îmi amintesc de viaţa pe care am dus-o la dumneavoastră, *proua* Anna, ca despre zile petrecute în paradis", spunea printre altele Munk.

La cuvintele acestea, Eduard şi Anna schimbară între ei o privire, oftînd. Se întrebau cum trebuie să o fi dus Munk astăzi, dacă îşi amintea cu atîta plăcere zilele petrecute în camera rece şi umedă de holtei, care numai adăpost ca lumea nu putea fi numită.

Îi răspunseră şi ei, dar alte scrisori de la Munk nu mai veniră.

În camera lui locuiau acum nişte refugiaţi din Liibava : letonul Svirbulis, un om înalt, slab şi foarte politicos, împreună cu

un frate mai mic, cu care semăna doar la ochi. Amîndoi aveau ochii de culoarea pe care o capătă apa în zilele mohorîte. Cel mic era mai scund, mai plin, iar părul lui nu şedea lins, ci zbîrlit, ca ţepii ariciului. Avea o privire fugară, repezită, de animal sălbatic, ce nu semăna de loc cu privirea distrată a celuilalt.

Îndată ce se mutară, cel mic se apucă, spre nedumerirea tuturor, să ciocănească pereţii cu degetul.

— Fratele meu caută o comoară, explică Svirbulis senior în bucătărie, uitîndu-se la cei de faţă cu o privire tristă şi fixă. E puţin nebun, dar e băiat de treabă şi nu-i periculos. În Letonia cutreiera toate centrele de mobilizare, cerînd să fie trimis pe front, ca să caute comori... Bineînţeles îl trimiteau acasă.

La început, Svirbulis junior era privit în casă cu prudenţă şi îngrijorare, dar cu timpul lumea — şi în primul rînd Ernst — se deprinse cu el.

Într-o zi, rămas între patru ochi cu copilul, îi zîmbi acestuia prietenos şi-i făcu cu ochiul, iar după aceea, în doi timpi şi trei mişcări, îi confecţionă din hîrtie tot felul de cerbi, iepuri şi pitici. La sfîrşit, îl mîngîie pe cap, boscorodind ceva de neînţeles pe limba lui.

— Nu prea face impresie că ar fi idiot, zise o dată Anna, adresîndu-i-se lui Eduard. Doar atunci cînd vorbeşte de comori... Şi am mai observat ceva. Ai văzut cum bea ceaiul ? Foarte ciudat : mai întîi soarbe apa fiartă, apoi esenţa din ceainic şi abia la urmă ia zahărul în gură.

— Face aşa cînd eşti tu la bucătărie, mamă, se amestecă Ernst. Da' eu l-am văzut cum toarnă ceai în pahar şi pune înăuntru zahăr. Dar cînd eşti tu de faţă, face altfel.

Părinţii îl priviră nedumeriţi.

— Ai văzut tu asta ? întrebă Eduard, pe gînduri.

— Da, am văzut, întări Ernst.

— Cine să-i mai înţeleagă ? oftă Anna. Uită-te şi la Liivand. A înnebunit şi el : umblă cu ochii roşii ca de iepure. Să vezi c-o să-şi piardă vederea.

— De ! Mai are puţin şi trebuie să se prezinte la comisie.

— Îngrozitor ! Anna se cutremură toată. E nevoit bietul om să se schilodească, să mintă, să se prefacă. Ce umilitor şi groaznic e !

— Ce să-i faci ? ridică Eduard din umeri. Cu toţii simulăm. Unii se prefac nebuni, alţii bolnavi sau pur şi simplu supuşi credincioşi, aşa cum fac eu. Situaţia e grea. Cum ridici capul, cum îţi înfundă pe el o capelă soldăţească. Să vedem ce-o să fie mai departe. Sammelman crede că timpul lucrează pentru noi în tranşee...

— Răbdare și stăpînire de sine, îi aminti Anna. Ții minte? Chiar așa a spus Aadam Sammelman.

— În alt sens, a spus-o, își ieși Eduard din sărite, parcă fără a avea motiv. A spus-o în sensul că lupta continuă și că nu trebuie s-o dai uitării. Așa a spus, dar n-ai înțeles tu cum se cuvine.

— Tu ți-ai plătit tributul în '905, se înfierbîntă Anna. Acum să-și mai dea și alții partea lor. N-ai de ce să te rușinezi. Cine ar îndrăzni să-ți reproșeze? Timpul își cere dreptul său. Ai familie de întreținut. Ce-o să ne facem fără tine?

Eduard tăcu.

*

În decembrie, Ernst se îmbolnăvi ușor.

Ducîndu-se cu el la spitalul Maximilianovski, Anna se folosi de acest prilej pentru ca să-și facă și ea un consult.

În sala de așteptare, plină de lume, Vassarii o întîlniră pe Klaara Korb în halatul ei alb și sever de soră. Răspîndea, ca de obicei, un miros rece de mentă sau de eter. Apropiindu-se strînse cu putere degetele fiecăruia în palma ei uscățivă și rece și ațintì o privire atentă pe cearcănele din jurul ochilor Annei, pe mijlocul ei împlinit.

— De mult nu ne-am întîlnit, spuse ea îngîndurată. V-am pomenit adesea. Știți ce? Veniți la mine să sărbătorim revelionul. Am și brad. O să întîlniți și o prietenă... Klaara o privi pe Anna cu un zîmbet rece. Vă mai aduceți aminte de mica Berta? S-a căsătorit și se pare că e fericită. Vine uneori pe la mine.

— Berta? repetă Anna pe gînduri. Cum asta?... Vai ce mult a trecut!

— Așadar veniți, nu? O să mai depănăm amintiri din trecut. După o clipă de tăcere, Klaara adăugă pe un ton indiferent. Veniți, fiindcă s-ar putea ca în curînd să plec.

Vassarii făgăduiră să vină, apoi Klaara Korb se îndepărtă zorită și începu să urce din scara, ducînd în brațe un teanc de fișe medicale.

„Parcă ar fi un înger alb ce duce în rai sufletele muritorilor", zîmbi cu ironie, în sinea ei, Anna.

*

Klaara Korb nu aruncase doar vorbe în vînt. Se gîndise într-adevăr să-și ceară transferarea în armata operativă ca soră de caritate. Ideea aceasta îi venise vara, după plecarea pe front a unui tînăr medic chirurg, originar din Ucraina. Avea medicul acesta niște ochi vii, strălucitori, adînciți în orbite, și un zîmbet minunat, oarecum sfios, care dezvăluia două șiruri de dinți tot unul și unul,

sănătoşi şi albi ca zăpada. Klaara rămînea cu sufletul la gură ori de cîte ori îi auzea mersul sprinten şi apăsat. Cînd îl asista la operaţii îşi încorda întreaga voinţă, silindu-se să nu scape întîmplător vreun instrument sau să nu încurce recomandările făcute de el cu un glas de bariton, puţin înăbuşit şi repezit. În omul acesta se bănuia fără doar şi poate o puritate, o cinste înnăscută şi o frumuseţe sufletească evidentă. Cu amărăciunea ei neostoită, cu setea ei de dragoste, Klaara intuia toate acestea cu instinctul sigur, şi nu după mult timp îl ridică pe tînărul medic la rangul de erou romantic, fiinţă asemănătoare *Tăunului.*

Medicul plecă însă pe front. După cîte se vorbea, plecase în urma propriei sale insistenţe. Dispăru aşa de pe firmamentul vieţii ei, fără să-i lase vreo putinţă să-l caute, fără a-i îngădui vreo speranţă.

După plecarea lui, Klaara se irosi vreme îndelungată într-o stare de sumbră deprimare. Gînduri triste o zbuciumau. Se pomenise la treizeci şi unu de ani din cale-afară de singură. Viaţa ridica tot felul de bariere între ea şi cei care-i erau dragi.

„De fapt e explicabil : sînt insignifiantă şi urîtă, medita ea amar, privindu-se cu atenţie în oglindă, în timp ce zorile Petrogradului curgeau cenuşii pe fereastră. De aceea a trecut pe lîngă mine fără să mă remarce. Ar putea să fie rănit pe front, să moară, şi niciodată n-o să-şi aducă aminte de mine. Nu s-ar putea spune că Eduard Vassar nu mă remarcase pe vremuri. Pare-se că ne şi înţelegeam, dar asta nu l-a împiedicat totuşi să se însoare cu o jupîneasă frumoasă..."

„Se vede că fericirea nu-mi va străluci niciodată sub abajurul albastru al unui cămin, îşi mai spunea ea, plecîndu-şi capul, resemnată, şi simţindu-şi o clipă ochii înceţoşaţi. Asta nu-ţi este dat ţie, Klaara Korb. Nu te mai amăgi singură, nu te mai legăna în visuri irealizabile. Şi la urma urmei tu însăţi ai refuza o asemenea fericire *albastră* care să nu-şi aibă izvorul în dragoste. Şi atunci în ce consta fericirea ta, Klaara Korb ? Să lucrezi cu noul chirurg, cu bătrînul acesta antipatic, bîrfitor şi intrigant ? Să-l ajuţi să reteze apendicele prăvăliaşilor şi odraslelor de fabricanţi, care se sustrag de la război, în timp ce pe front zeci de mii de răniţi suferă de pe urma lipsei de asistenţă medicală ?"

El, tînărul chirurg, procedase just plecînd în armata operativă. Poate că şi pentru ea, Klaara Korb, salvarea vieţilor omeneşti reprezenta în momentele acestea menirea de căpetenie în viaţă, cauza adevărată care să-i justifice în propriii săi ochi sensul vieţii ?

Ideea de a pleca pe front ca soră de caritate începea să pună tot mai mult stăpînire pe ea, ca un protest instinctiv împotriva nehotărîrii şi a dezertării din luptă, constatate de Klaara la mulţi

dintre compatrioții săi stabiliți în capitală. Asemeni fraților Vassar, mare parte dintre aceștia erau atrași pe negîndite și încetul cu încetul în lupta cotidiană pentru bucata de pîine a familiei și pentru portița prin care să scape de mobilizare, luptă ce le secătuia sufletul... În această vînzoleală istovitoare, cel mai adesea nici nu le mai ardea de alții și în scurt timp îi dădea uitării pe prietenii plecați pe front.

Pe Klaara Korb, care credea în *Tăunul,* adorînd inimile înălțătoare, eroice, o înspăimînta și în același timp o indigna — cum spunea ea — această sclerozare sufletească. Plecînd pe front, în miezul suferințelor, ea nu numai că se pregătea, fără să vrea, să-i sfideze pe Vassari, ci dorea sincer să-și întărească credința pe care o avea în eroi.

Și mai era o cauză. Klaara Korb simțea nevoia imperioasă de a fi de folos, de a deveni necesară cuiva. Poate că în modul acesta se realizau într-însa unele tainice efluvii de maternitate neîmplinite.

Întîmplarea făcuse să-i întîlnească pe Vassari tocmai în această perioadă de frămîntări chinuitoare care o îndemnau să-și caute și să reia vechile legături de partid. Încet-încet reușise să se vadă cu unii dintre tovarășii și să se sfătuiască cu ei. Aceștia îi încuviințaseră intențiile. I se spusese chiar că, dacă pînă la urmă se va hotărî, i se va găsi și o sarcină pe care s-o ducă la îndeplinire pe front. Gîndul acesta o însufleți și mai mult.

Întîlnirea cu Vassar o sperie însă, făcînd-o să-i atribuie un sens ascuns și să vadă în ea un semn al soartei.

„O să stau de vorbă cu el, și numai atunci o să iau o hotărîre definitivă", conchise ea, mergînd pe coridorul îngust, printre șirurile de uși închise, vopsite într-un alb lucios și rece, în timp ce strîngea la piept maldărul de fișe medicale cuprinzînd atîtea boli și suferințe de care pătimeau oamenii.

*

Anna refuză categoric să meargă în vizită la Klaara Korb, pretextînd că o doare capul.

— Du-te cu Ernst, îl sfătui ea pe Eduard.

El o privi bănuielnic, dar nu i se împotrivi.

Plecară cu trăsura, ocolind bulevardele pline de huruitul tramvaielor, cotind mereu pe străduțe liniștite și pașnice. Din cerul vînăt cădeau plutind șovăielnic fulgi de zăpadă care se topeau de îndată ce ajungeau pe crupa mițoasă și udă a calului. Ernst se distra prinzînd acești licurici pufoși de omăt, cu limba.

Se opriră în fața unei case nu prea mari, cu două etaje, cu cîteva ferestre luminate. Orbecăiră îndelung prin coridoare întu-

necoase de piatră. Vassar era nevoit să aprindă la tot pasul cîte un chibrit. Din beznă se desprindeau parcă tremurînd, dănțuind în lumina tulbure a chibritului aprins, pereți văruiți, acum murdari, trepte de piatră tocite și uși scunde, capitonate cu mușama și cu crăpăturile astupate de șuvițe de pîslă.

În spatele uneia din aceste uși, într-o anticameră strîmtă, luminată de o lampă de tinichea cu petrol, o găsiră pe Klaara Korb. Nu mai era îmbrăcată în halatul alb, de soră, ca la spital, ci într-o rochie lungă, de o culoare posomorîtă și nedefinită. Erni o privi dezamăgit. Femeia asta îi plăcuse mai mult așa cum o cunoscuse el, cu basmaua albă pe cap.

— Doar voi ? întrebă stăpîna casei pe un ton indiferent, ca și cum ar fi prevăzut lucrul acesta, și — fără să asculte pînă la capăt explicațiile date de Eduard — adăugă : agățați-vă colo paltoanele, în nișa aceea. Azi am făcut focul la mine. Berta și cu soțul ei sînt de mult aici — îi auziți ?

În cameră izbucniră chicoteli și rîsete de femeie.

Klaara zîmbi cu condescendență și deschise ușa.

Intrară într-o cameră ce părea mare doar din cauză că era lipsită de orice mobilier. Singura podoabă — dacă se poate spune așa — era un paravan tapisat cu o mătase spălăcită, în fața unui pat îngust de fată. Pe pereții golași, acoperiți cu un tapet ieftin, nu se zăreau nici tablouri, nici cărți poștale ilustrate. Dinspre fereastra perdeluită cu tifon venea parcă o adiere de spital. Ernst zări într-un ungher un brad, dar vederea pomului îi cășună, ca și vederea stăpînei o nouă dezamăgire. Nu atîrna într-însul nici o jucărie, ci doar cîteva lumînările albe și niște pufulețe de vată, presărate cu zgîrcenie pe ramuri.

Berta se repezi să-i întîmpine. Purta o pieptănătură ciufulită, cochetă, o rochie scurtuță din material ecosez în culori aprinse, destul de cochetă și ea.

— Riks al meu e imposibil azi ! strigă ea către noii sosiți, roșie toată de atîta rîs. Și-a ascuns cravata și acum vrea să mă convingă că a venit fără ea. Și doar eu i-am legat-o, îmi amintesc foarte bine.

Zărindu-l pe Ernst, bătu din palmele ei înguste și se lăsă pe vine în fața lui.

— Ce copil încîntător !... E chiar băiatul Annei ? De ce ești atît de palid, puișor ? Și pe mămica unde-ați lăsat-o ? Îl sîcîia, îl îngropa pur și simplu sub noianul ei de întrebări, fără a uita însă să-i arunce soțului privire după privire. E fermecător, nu-i așa, Riks ? Numai că-i prea sfios. Nu te teme de noi, unchiul Riks și cu mine sîntem oameni veseli.

Riks era un tînăr uscăţiv, cu un cap mic, ca de pasăre, şi cu o expresie de tristeţe prefăcută pe faţă.

Îşi îndreptă spre Ernst nasul lung şi ascuţit, examinîndu-l atent cu un ochi căprui, rotund.

Întinse apoi o mînă slabă care parcă i se prelingea din manşeta largă, scrobită, şi — cu degetele îndoite — scoase pe neaşteptate o nucă din buzunarul scurtei de catifea albastră a lui Ernst.

— O ! exclamă el uimit, cu glas subţirel, şi cît ai clipi din ochi mai scoase din buzunărel o bomboană de ciocolată şi un merişor rumen.

Băiatul căscă gura, uluit, la omuleţul acesta pirpiriu. Ştia prea bine că nu avusese în buzunar decît o batistă.

Rîseră cu toţii, înveseliţi.

Cu un aer imperturbabil, Riks îi întinse lui Ernst prada. Acesta o cercetă atent, cu aceeaşi uimire neîncrezătoare. Totuşi dulciurile păreau adevărate.

Gazda aşează pe masă o sticlă cu vin roşu, sandvişuri cu icre negre tescuite şi cu brînză, un platou cu fursecuri, mere şi bomboane.

— Toarnă, Eedi, porunci Klaara pe un ton zorit şi preocupat. Lui Riks nu-i pot încredinţa treaba asta, fiindcă-i scamator şi te pomeneşti că preface vinul în apă. El o să aprindă lumînărelele. Stingeţi lampa.

În brad pîlpîiră flăcărui mici şi galbene, iar în păhărelele simple de sticlă licări lumina roşie a vinului.

— Aş fi vrut să beau cu Anna, zise Berta subit întristată, să ne fi amintit de vremurile de altădată... Ce vesel era ! Ţii minte, Eedi, excursia noastră de la Strelna, nebuniile pe care le făceam ? Mi se pare că ai prins atunci un iepure doar cu mîinile. Ba nu — mi-am adus aminte — o veveriţă... Am întîlnit o cireadă de vaci şi, vai, ce ne-am speriat ! Parcă a fost ieri. Cîţi ani ai, Ernst Vassar ?

— Şase, o privi pe sub sprîncene Erni.

— Vedeţi ? Şase, se miră Berta.

— Dar ce-i asta, nu bea nimeni ? întrebă severă stăpîna casei. Să bem pentru anul vechi. La drept vorbind, n-ar merita, căci n-a fost prea bun cu noi, dar mai avem încă mulţi ani înaintea noastră. Vor veni ele şi vremuri mai bune.

— Să nu ne lăsăm copleşiţi de tristeţe, o susţinu Eduard cu tărie. Să bem pentru vremurile care au să vină.

Cu o mişcare neaşteptat de avîntată şi de tinerească, el ridică paharul şi-l ţinu ridicat, de parcă s-ar fi pregătit să-şi continue cuvîntarea. S-ar fi zis că se dezghiocase ceva într-însul.

Klaara tresări bucuroasă şi-l privi întrebător. Berta se uită cu înţeles la soţul ei.

În faţa lui Eduard, dincolo de sticla paharului, licărea lumina transparentă şi roşie a vinului, dar îndărătul acestuia, la numai cîţiva paşi, Vassar zări peretele golaş acoperit cu tapet ieftin, halatul alb, spînzurînd stingher într-un cui ruginit, scaunele sărăcăcioase, roase, aparţinînd probabil altcuiva, preşul, de asemenea împrumutat, întins în faţa paravanului. Totul în jurul Klaarei dădea impresia de vremelnic, ca de campanie, de altfel ca şi pe vremea cînd se cunoscuseră, cu aproape zece ani în urmă. O singură deosebire era : între timp Klaara îmbătrînise. Eduard îi desluşi, cu un simţămînt penibil de stînjeneală, zbîrciturile pudrate din colţurile ochilor. Privirea lor fixă, căreia pupilele mărite îi dădeau o expresie de exaltare, îi spunea lui Vassar că în adîncul sufletului ei, Klaara rămăsese aceeaşi fiinţă înflăcărată dinainte. În ochii ei de un cenuşiu palid, i se păru că întrezăreşte un reproş tainic, o uimire neîncrezătoare.

La vederea tuturor acestora, se trezi că nu mai găseşte cuvinte pentru toast, îşi pierdu buna dispoziţie şi duse paharul la buze fără a mai adăuga ceva.

După o pauză, în care timp toţi băură, Riks începu să vorbească cu glas subţirel de copil, jucînd rolul unui băieţel aflat în faţa pomului de crăciun. După aceea îşi înfăşură capul în şorţul de stambă al stăpînei casei, scoase dintr-o husă ponosită o ghitară şi începu să cînte o romanţă ţigănească, rotindu-şi ochii şi urlînd cu glas gutural.

Ernst îl privea cu gura căscată. Berta rîdea şi îşi bombarda soţul cu hîrtiuţele de la bomboane, Vassar zîmbea, iar gazda asista la toată veselia asta cu o înfăţişare distrată, răbdătoare, neizbutind a ascunde faptul că în sinea ei trucurile lui Riks îi erau cu desăvîrşire indiferente, ca şi paharul de vin, pe care abia îl atinsese cu buzele, lăsîndu-l prudentă deoparte.

Riks dădea pe gît paharele repede şi cu îndemînare.

Klaara nu lăsă lumînările să ardă pînă la capăt, ci le stinse cu un aer preocupat, ca şi cum lucrul acesta ar fi avut o însemnătate cu totul deosebită.

După ce se sătură de zdrăngănit la ghitară, Riks privi cu tristeţe la sticla golită şi scoase din buzunar un ceasornic mare şi rotund.

— Nevastă, artiştii trebuie să ducă o viaţă cumpătată şi să se culce devreme.

Klaara nu insistă să mai rămînă.

Riks îşi aşeză ghitara în husă, clipi din ochi cu înţeles către Ernst, dădu peste cap paharul pe care soţia sa nu-l băuse, apoi făcu o mişcare cu mîna prin aer şi scoase din gură o cravată albastră cu picăţele.

Ernst scoase un țipăt ascuțit. Era în culmea entuziasmului. Berta își lovi în glumă soțul cu fularul. Vassar izbucni și el în rîs, atît de mare fusese surpriza. Doar Klaara urmărea scena cu răbdarea condescendentă a unui om matur.

— Ea-i foarte simpatică, dar el e o paiață, și pe deasupra o paiață proastă, pare-se, zise gazda înapoindu-se din antreu, după ce închisese ușa în urma celor doi. Strîng îndată și aprindem iar lumînările.

Duse paharele de pe masă, apoi se întoarse și se așeză în fața lui Vassar, care ședea îngîndurat, privindu-l stăruitor.

— Eedi, vreau să plec pe front ca soră de caritate. Ce părere ai ? întrebă ea cu glas obosit și serios, ca și cum ar fi continuat o convorbire începută demult, dar mereu întreruptă.

El se posomorî.

— Știi doar că războiul ăsta-i absurd. Pentru ce vrei s-o faci ?

Pe chipul Klaarei se așternu o umbră.

— M-da, făcu ea, uitîndu-se mustrător la el. Nouă ne e bine aici. Să tot stai acasă, la căldurică, și să tăifăsuiești despre absurditatea războiului. Dar în timpul ăsta pe front oamenii mor cu miile, cu zecile de mii.

Vassar oftă și obiectă în silă :

— Bine, dar gîndește-te ; elanul ăsta al dumitale, avîntul ăsta nobil, pătruns de omenie, dar izolat, ce ar putea schimba el în tragedia asta mondială ? Să presupunem că ai să salvezi de la moarte zece, hai să zicem douăzeci de oameni. A doua zi după vindecare o să fie trimiși însă din nou la măcel. Înțelegi ? Așa-i viața.

— Nu, nu înțeleg, răspunse ea, începînd să se enerveze. Vassar văzu cu spaimă cum i se înroșesc și îi palpită pleoapele și nasul. Te-ai schimbat, Eedi. Ia te uită ce bărbuță spilcuită, ce alură sătulă... Și ratele pentru parcela de la „Taurida"... Pentru numele lui dumnezeu, Eedi, nu ți-e rușine ? Începe să-ți prindă cheag conștiința, nu te mai recunosc de loc. E cu putință oare ca femeia aceasta...

— Ascultă, Klaara..., o întrerupse el aproape în șoaptă, pălind și trăgînd cu coada ochiului la băiat.

La fel se uită și ea și, întîlnind privirea scrutătoare a ochilor copilului, se dezmetici.

— Iartă-mă, dar n-am mai putut..., îngăimă ea cu glas scăzut. Cred că dacă ar fi vorba să salvez viața măcar a unui singur om, și încă ar merita să plec pe front. Aici... cui sînt necesară ? Nimănui.

Eduard tăcu.

Ea se ridică brusc și, scăpărînd un chibrit, începu să aprindă iar mucurile de lumînări din pom.

Vassarii, tatăl şi fiul, urmăreau în tăcere mişcarea mîinilor ei nervoase, subţiri, cu vine albastre.

Simţindu-le privirea, Klaara se întoarse şi pentru prima oară se uită îndelung, atent şi cercetător la Ernst.

— Seamănă mai mult cu mama, remarcă ea cu răceală. Are ochi frumoşi, şi gura la fel.

Vassar continuă să tacă.

Ernst o urmărea mohorît pe sub sprîncene.

— Îţi place bradul meu ? îl întrebă Klaara.

— Nu, răspunse el sfidător.

— Ia te uită ! De ce ?

— Nu e vesel. E golaş.

Ea se uită la lumînări, tăcu o clipă, iar după aceea grăi, adresîndu-se nu se ştie cui : băiatului ori tatălui.

— Încă puţin, şi flacăra o să scadă. O să mai rămînă doar un pîlpîit albastru. Atunci o să miroasă a cetină arsă, o să ţiuie şi o să trosnească ceva. Cînd muşcă focul din el, ţipă şi copacul, nu numai omul.

În odaie se înstăpîni o tăcere grea, întreruptă doar de trosnetul molcom al focului.

Ernst privea, fără a clipi, cum limbuţele albastre şi transparente se sting, tresărind şi fremătînd în suporturile lor de sîrmă, şi cum în locul lor se înalţă sfîrîind mici rotocoale albe de fum, ca în urma unor explozii. Ce spunea femeia asta ? Că arborele ţipă ? Dar ce, arborele e viu ? Vii îi păreau lui Ernst limbile acestea de foc albastru, pîlpîinde, nu bradul plăpînd, care se destrăma. Îi era milă de flăcăruile care se stingeau, nicidecum de scoarţa copacului care se perpelea.

În cameră începu să se lase încetul cu încetul întunericul. Vinul nebăut din păhărelul Klaarei se înnegri, căpătînd culoarea catranului.

— Trebuie să plecăm, se ridică Vassar. Copiii se culcă la ora asta.

— Da, firește, încuviinţă moale stăpîna casei.

În antreul cufundat în semiîntuneric, Ernst văzu cu uimire cum Klaara Korb îi pune pe neaşteptate tatălui mîna pe umăr.

— Nu te supăra, bunul meu prieten, zise ea cu duioşie. Să nu mă-nţelegi greşit... Mă întristează cînd văd că parcă nu mai eşti acelaşi. Dumneata faci parte dintr-aceia care n-au voie să cedeze, înţelegi ? Ţi-o interzic, mă auzi ? N-am să uit toată viaţa cum ţi-ai rostit atunci cuvîntarea la miting, în pădure.

Buzele şi bărbia începură să-i tremure nervos. Ca să nu-şi dea în vileag emoţia, Klaara se întoarse cu spatele.

Vassar făcu un pas înainte, ieşind din umbra cuierului. Lumina lămpii cu gaz îi luă pentru un moment ochii, făcîndu-l să clipească mărunt.

— Dumneata le-ai exagerat întotdeauna pe toate, oftă el. Nu-s de fel erou.

— Nu încerca să te convingi singur de asta ! strigă ea la el cu o putere neaşteptată. Nu te justifica !

El îşi puse căciula, rămase o clipă pe gînduri, apoi zise blînd :

— Totuşi nu te sfătuiesc să pleci. Văzut de aproape războiul e înspăimîntător. Şi, mai cu seamă, inutil, absurd.

— O să mă mai gîndesc, răspunse ea evaziv. Ei, cu bine, micule Vassar.

Ernst îi dădu cu lehamite mîna. Femeia asta nu-i plăcea de loc.

Plecară.

Klaara Korb trase zăvorul rece, după care se întoarse în cameră şi trecu la fereastră, lipindu-şi fruntea fierbinte de geamul rece. În lumina tulbure, împrăştiată pe uliţa pustie de un felinar, zări ivindu-se două siluete, una mare şi alta mică. Se opriră o clipă, se uitară în jur...

Umbra tot mai lungă lăsată de silueta cea mare se topi în beznă, după o ieşitură a zidului.

Uitîndu-se la umbra asta care se mişca cu băgare de seamă, Klaara pricepu deodată, pentru prima oară, cu o rece precizie, că-i era greu, foarte greu, aproape cu neputinţă să se înţeleagă cu Eduard Vassar. Şi asta, poate, numai din pricină că el avea un copil. Probabil că vedea în copilul acesta salvarea sufletului său, justificarea vieţii pe care o ducea acum, nădejdea în viitor.

Iar ea... Ea pe cine avea ? Avea şi ea. Avea nişte oameni necunoscuţi, care gemeau şi implorau ajutor undeva, sub cerul negru şi vrăjmaş de iarnă.

„Plec pe front", hotărî ea cu fermitate.

*

Pe uliţa liniştită nu se zărea nici o trăsură, iar pînă la tramvai mai era. Trotuarele zăceau sub zăpada care tocmai căzuse. Eduard îşi luă copilul în braţe.

— De ce a plîns ? întrebă Erni pe un ton aspru, suflînd în căciula mitoasă din blană de iepure a tatălui.

— Se gîndeşte dacă n-ar trebui să plece la război, şi asta nu-i de loc o treabă uşoară.

— La război pentru ţar ?

— Nu pentru ţar. Ce treabă are ea cu ţarul ? Mătuşii Klaara, ştii, i-e milă de ostaşii care suferă acolo din pricina rănilor. Ştii

doar că la război se împuşcă şi se omoară. Ea vrea să plece la război ca să vindece şi să salveze oameni. E un om bun, băieţel, măcar de-ar fi mai mulţi ca' ea.

— În oameni se trage cu obuze ?

— Da, cu obuze.

— La uzina voastră se fac obuze ?

— Se fac. Strunjim cămăşi de obuz. Iar unchiul Herman lucrează la atelierul de grenade.

— Din porunca ţarului ?

— Fireşte. Acum toţi ţarii s-au încăierat între ei.

— Ţarii sînt călăi ?

— Da, băieţel. Cred că da.

Merseră mai departe în tăcere. Eduard simţea cum povara devine din ce în ce mai grea. Capul copilului îi apăsa pe umăr, gîtul i se înfierbîntase. Păşi mai încet.

În văzduh, pe cerul înseninat, licăreau stele.

«Minunat trebuie să fie acum în pădure... la „Taurida"», se gîndi Eduard, imaginîndu-şi cadrul înzăpezit sub sclipirea palidă a stelelor.

Seara petrecută la Klaara Korb îl tulburase, lăsîndu-i în suflet un simţămînt care-l zgîndărea neplăcut, ca o jignire adusă de-a dreptul.

„În fond, drept cine mă ia ? îşi zise el nemulţumit. E timpul să privim lucrurile cu luciditate, căci nu mai sîntem chiar atît de tineri... Nu-s nici erou şi nici revoluţionar de profesie, ci doar un om din masă, o picătură atrasă şi ea în vîltoarea generală. Ce tot vrea de la mine ? Sînt pentru revoluţia proletară şi am luptat pentru ea cum am putut şi eu. Nici pe viitor, cînd o să sune ceasul n-am s-o trădez, dar nici Don Quijote nu sînt. Curată prostie să-ţi vîri capul de bunăvoie între aripile morilor de vînt..."

Îl surprinseseră neplăcut şi atacurile împotriva Annei. Socotea cumva Klaara că Anna îl împinsese în mocirlă ? Ce nerozie ! Dar pe ce ton spusese aceasta, şi ce expresie avusese rostind cuvintele... La drept vorbind ce-o însemna asta ? Gelozie ? Să fie într-adevăr gelozie muierească ?

Să-i reproşeze adică pînă şi ratele plătite la „Taurida" ? Dar dacă ea, Klaara, ar fi văzut cu ochii ei brazii de acolo, ar fi putut rezista ? De acest lucru se îndoia nespus.

Înţelegea, firesc, că era o nepotrivire strigătoare la cer în faptul că Serghei Andreevici suferea în tranşee, iar familia lui îndura lipsuri, în timp ce el, Vassar, trăia la căldură şi-şi plătea ratele pentru parcela din „Taurida". Lucrul acesta e adevărat, îl chinuia şi pe el tot timpul. Dar dacă îl compătimea pe Serghei

Andreevici, se cheamă că trebuia să plece şi el pe front ca să lupte pentru Romanovi ? Ar fi fost o prostie.

„Bine, să admitem că-i aşa, i se sumeţi un glas veninos în străfundul conştiinţei, dar atunci unde ţi-e solidaritatea muncitorească, dacă într-un an şi jumătate de cînd e război, nu te-ai dus niciodată să vezi ce mai face familia lui Soldatov, iar despre el nici măcar nu te-ai interesat dacă-i teafăr sau rănit ? Şi dacă cumva n-o mai fi în viaţă ? Înseamnă că ţi s-a împietrit inima, Eduard Vassar... Are dreptate Klaara."

Sub căciulă, capul devenise ud leoarcă. de sudoare. Aţipit, Ernst îi atîrna tot mai greu pe grumaz.

„Trebuie să mă duc pe la ei într-una din zilele astea, hotărî cu căinţă Vassar. Poate că Polina o fi avînd nevoie de vreun ajutor."

*

— Intră ! E deschis, răspunse un glas de femeie dindărătul uşii coşcovite.

Încurcat, Vassar intră în bucătărie, trăgîndu-l pe Ernst de mînă.

Tot ca pe vremuri îl întîmpină acelaşi miros de podele proaspăt spălate. Pe atunci se mai simţea însă şi o aromă de plăcinte fierbinţi. Acum — observă cu o dureroasă strîngere de inimă Vassar, în lumina săracă a lămpii de gaz — pe muşamaua de pe masă, se găsea doar un codru de pîine uscată, urme de sare şi foi transparente de ceapă.

Cu o basma de stambă pe cap şi înfofolită într-o pufoaică ostăşească, Polina sta îngenuncheată cu spatele la noii veniţi şi aţiţa focul în plită. După zăpada de pe ele, se cunoştea că lemnele abia fuseseră aduse din curte.

Vassar tăcea, posomorît. Ernst îşi potrivi mai bine subsuoară un pachet în care se afla o jucărie. Învelitoarea hîrtiei foşni.

— Cine-i ? se întoarse Polina. Dumnezeule, Eduard Janovici ? exclamă ea apoi. Şi eu, care crezusem că-i vreun chiriaş. Ce-aţi rămas aşa ? Scoateţi-vă paltoanele. Ăsta-i băieţelul dumitale ?

Vassar aşeză pe unul din taburete un pachet greu, după care îi întinse mîna Polinei.

— La mulţi ani, Polina Ivanovna ! Uite, am adus cîte ceva pentru copii. Din toată inima !

— Ce-ţi veni, Eduard Janovici ? se zăpăci Polina. Şi ce pachet greu !... Să nu-ţi închipui cumva... De bine, de rău, muncesc...

— Nu-i nimic, nu-i nimic, Polina Ivanovna ! Astea-s pentru copii de sărbători. Spune-mi mai bine cum se simte Serghei Andreevici ?

— Serghei... Cum să se simtă ?... Ne-a scris mai deunăzi. Chipul Polinei se crispă. Cum s-ar zice, pînă acum s-a milostivit dumnezeu de el. A suferit o contuzie, una ușoară, că nici măcar cîteva zile nu l-au lăsat să vină în permisie acasă. Numai că vezi, li-e tare greu acolo. Și unde mai pui că în scrisori nu poți spune tot ce ai pe inimă.

În prag se ivi o fetiță nălțuță, firavă, ca de vreo doisprezece ani, cu ochi cenușii, serioși, de o seriozitate care nu mai avea nimic copilăresc în ea. Fetița salută cu o atitudine din cele mai rezervate.

— O fi Saşa ? se miră Vassar. Ce mare s-a făcut !

— Îmi e și de ajutor în gospodărie. Curăță podelele, rufele, spuse cu mîndrie Polina. Kolea, dar tu ce te tot pitești acolo ? O fi de-o seamă cu al dumitale.

Dindărătul fetiței apăru un căpșor tuns chilug, cu ochi de culoarea vișinei putrede, întocmai ca ai mamei. Era Kolea, care, timid, se ținea de rochița Sașei.

După cîtva timp se aflau cu toții la masă, bînd ceai și înfruptîndu-se cu halva din pachetul adus de Vassar. Saşa și Kolea mîncau în tăcere, fără a-și putea lua ochii de la feliile zemoase de parizer.

Polina povestea :

— Principalul e ca Serghei Andreevici să fie sănătos. Noi... Ne descurcăm noi... M-au primit la fabrica de confecții, lucrăm pufoaice pentru ostași, ca să le fie mai cald în tranșee. Leafa nu-i cine știe ce, dar o ducem și noi de azi pe mîine. Ne-ntindem cît ni-i plapuma. Dar toate ar fi cum ar fi, numai să isprăvească ei mai repede cu războiul ăsta. Dumneata ce zici, Eduard Janovici ? Se uită la el întrebător, cu o undă de speranță în priviri.

Vassar dădu a îndoială din cap.

— Eh ! oftă Polina fără a-i mai aștepta răspunsul. Nemțoiul ăsta de Wilhelm e cumplit de tot. A ocupat și Polonia, și Galiția, și Lituania... Cine știe ce-o să fie mai departe. E greu, Eduard Janovici. Uneori, cînd mă trezesc dimineața simt parcă un junghi în inimă, ca un ac. Încă o noapte, îmi zic. Cum o fi petrecut-o Serioja al meu ? Fața îi zvîcni iar, ca într-o convulsie. Noi rezistăm aici. Dacă avem în fiecare zi o bucată de pîine și un braț de lemne, o ducem noi.

Ascultînd-o astfel, oaspetelui nu-i scăpă neobservat că se ospătau fără să fi fost așternută vreo față de masă, că Polina se servea de o ceașcă fără toartă și că pe masă nu erau măcar două farfurioare care să semene între ele. Nici mîinile Polinei nu mai erau aceleași ca odinioară, de ziua onomastică a lui Serghei : degetele, pline de crăpături și de zdrelituri înnegrite, erau grosolane,

cioturoase, ca de bărbătie. Sub ochii osteniți începuseră a se adînci zbîrcituri.

De la Polina, Vassar își mută privirea la băiețel. Kolea se săturase, ochii i se încețoșaseră de somn, dar cu toate acestea nu slăbeau din priviri feliile de salam rămase pe hîrtie.

Era clar că oamenii aceștia o duceau tare greu, dar că îndurau greul acesta cu bărbăție. Pachetul lui, adus de Anul nou — se gîndea cu amărăciune Vassar — o să le fie de ajutor doar pentru cîteva zile, cel mult pentru o săptămînă. Dar după aceea ?... După aceea Polina o să trudească mai departe pe brînci, pentru leafa ei amărîtă de cusătoreasă, ca să încropească măcar de pîine și lemne. Ce-o să se întîmple însă, dacă războiul se mai prelungește un an sau doi, sau dacă se întîmplă ceva cu Serghei Andreevici ?

— Sașa merge la școală ? întrebă Eduard.

— Anul trecut a mers, dar acum a rămas acasă...

Polina își privi musafirul cu un aer vinovat.

— Îi trebuie paltonaș, interveni cu un glăscior neașteptat de gros micul Kolea, în timp ce pe față i se așternuse o expresie de adîncă îngîndurare. Și cizme.

— Vorba ! Nu te-a întrebat nimeni pe tine ! îl admonestă Polina mai în glumă, mai în serios, roșie toată.

Cu cît zăbovea mai mult în sînul acestei familii, cu atît Vassar își simțea inima mai grea. „Același lucru ni s-ar fi putut întîmpla mie și Annei, cugeta el, trist. Și ni s-ar fi întîmplat cu siguranță, dacă nu m-aș fi făcut mai smerit... Soldatov n-a vrut să se smerească și a plătit-o. De fapt a plătit pentru toți..."

Gîndind așa, își înălță ochii spre Polina și rosti într-un elan neașteptat :

— Să-i scrii lui Serghei că cei de aici ne gîndim cu drag la el și așteptăm să se întoarcă. Să-și poarte de grijă. Așa să-i scrii.

*

În locuința liniștită de pe strada Compania a opta se auzeau zi și noapte șuierele locomotivelor care manevrau în cele două gări apropiate : Varșovia și Baltica.

Fie ninsoare, așezată, fie viscol năprasnic sau ger ascuțit, se formau tot timpul eșaloane, care erau îndrumate apoi spre Riga, spre Grodno, spre Brest-Litovsk... Se expediau mormane de pufoaice cusute de mîinile crăpate și înăsprite ale Polinei, obuze strunjite de Herman Vassar în atelierul de grenade. Pe liniile de garaj roiau fără răgaz, îmbarcîndu-se după aceea în vagoane de marfă, oameni cu chipurile încremenite, muți, la care nu distingeai nimic milităresc decît mantalele.

Rudolf Härmas veni să-şi ia rămas bun de la Vassari. Primise şi el ordin de chemare.

Abătut din pricina acestei nenorociri, Härmas nu-şi dădu seama din capul locului că în locuinţa de la numărul 51 era o zarvă neobişnuită.

Uşa i-o deschise însuşi Vassar, care avea o figură plină de îngrijorare. Din bucătărie se ivi mama acestuia, o bătrînică puţintică, îmbrăcată cu o rochie de culoare închisă, cu gura crispată, fapt ce dădea în vileag nemulţumirea. Anna nu se împăca de loc cu ea, şi de aceea îşi făcea rar apariţia pe aici, doar în cazuri cu totul excepţionale.

După ce-şi atîrnă paltonul în cuier, Härmas se gîrbovi, îşi pironi privirea în podea şi rosti cu mîhnire :

— Ei, Eedi... m-au luat...

— Unde ? holbă ochii Eduard. Nu cumva în armată ?

Härmas dădu afirmativ din cap. Rămăsese în picioare, cu braţele lui lungi spînzurîndu-i de-a lungul trupului. Se vedea că de fapt îi este totuna dacă se află pe coridor sau înăuntru.

— Lua-i-ar dracu ! înjură Vassar, întrebînd apoi cu compătimire : Şi nu te poţi învîrti cu nici un preţ ?

— Hm !

— Dar de ce-om fi stînd noi aici, bătrîne ? se dezmetici Eduard. Hai în cameră la Liivand. Anna nu se prea simte bine. Fruntea i se înnoură din nou, trădînd îngrijorare şi frămînt. Înţelegi tu ? adăugă el apoi. Se pare că au apucat-o durerile...

— Durerile ?...

Härmas se uită nedumerit la el.

— Da... Durerile facerii. Nu vezi ? A venit şi mama.

Härmas îşi trecu mîna peste frunte, după care întinse braţul spre cuier.

Eduard însă protestă.

— De ce să pleci ? Crezi că, dacă pleci, o să-i fie mai uşor ? Hai, stai jos, să luăm cîte un ceai. Mi se pare că mai avem şi cîte o gură de vin. Aşa se şi cade, trebuie să cinstim un pahar.

În cameră la Liivand, Härmas îl găsi şi pe Ernst care sta în genunchi, preocupat şi cu gîndurile aiurea, desenînd ceva într-un caiet.

Eduard aduse caseta cu piesele de şah.

Aşezară tăcuţi piesele. Lui Härmas îi veniră negrele. Tăceau şi unul şi celălalt.

Din cînd în cînd, Eduard arunca nervos cîte o privire piezişă spre peretele care despărţea camera aceasta de cea vecină.

După primele mutări, Härmas ridică fruntea şi spuse :

— Oricum ar fi, într-o privinţă tot mi s-a luat o greutate de pe inimă...

Gazda îl privi întrebător.

— Mi-am pus banii într-un loc de nădejde. Orice se poate deprecia, numai pămîntul nu, îi explică Härmas. Şi la capătul pămîntului de m-aş afla, parcela din „Taurida" tot a mea e.

— Asta aşa-i, încuviinţă Eduard. Şi unde mai pui pădurea ? Poţi să-ţi faci o căsuţă numai cu lemnele tale de pe parcelă. Cred că te-ai gîndit bine.

Jocul continuă. După alte cîteva mutări, se aşternu o lungă tăcere. Fiecare se gîndea la ale lui.

Ernst se apropie, ridică de jos un pion şi-l aşeză pe masă. Pocnetul slab, produs de aşezarea piesei pe masă, îi făcu pe amîndoi să tresară şi să se uite unul la altul.

— Al cui e rîndul ?

Uitaseră. Trebuiră deci s-o ia de la capăt.

— Ştii ce mă tot frămîntă pe mine ? rosti deodată Härmas. Ce-o să se întîmple dacă mor pe-acolo ?

— Eşti nebun ? protestă Vassar, însoţindu-şi cuvintele de un gest al mîinii. Sînt atîţia care nu se aleg măcar cu o zgîrietură, darmite...

— Totuşi, se îndărătnici Härmas, dacă n-oi mai fi eu, cui o să-i rămînă pămîntul ? Eu n-am pe nimeni.

— Ştiu eu ?... Statului...

— Vezi tu ? Asta nu-mi intră mie în cap. Statului... Nici în mormînt n-aş mai avea odihnă.

— Lasă ideile astea şi nu te mai gîndi.

De partea cealaltă a peretelui se auzi un geamăt. Ernst ciuli urechile, tatăl său păli şi sări de pe scaun.

— Mă-ntorc numaidecît...

După o clipă, reapăru şi emoţionat, făcu un semn cu capul spre Härmas, chemîndu-l în coridor.

— Se vede că începe, şopti el, cu barbişonul zvîcnindu-i nervos. Trebuie chemată moaşa. Stă pe strada Compania a noua, chiar în colţul străzii... Fii bun tu... Eu trebuie să-i mai ajut măicuţei.

Härmas tresări ca străbătut de un fior şi, supus, îşi luă paltonul.

Peste o jumătate de oră se întoarse însoţit de o femeie în vîrstă, urîtă. Femeia aducea cu ea o valijoară dolofană.

Eduard îi întîmpină în coridor. De după uşa închisă se auzeau din cînd în cînd gemete slabe.

— Du-te tu şi stai cu băieţelul, îngăimă Eduard zăpăcit, adresîndu-se prietenului său. Linişteşte-l. Viu şi eu curînd. Mama o să vă aducă ceai.

Härmas se întoarse în cameră la Liivand. Pe Ernst îl găsi lîngă ușă, pe gînduri, îngrijorat.

— Ce-i acolo ? îl întrebă băiatul parcă supărat.

— Mama-i bolnavă, bîigui Härmas. Am adus doctorița. Dar o să se facă repede bine, nu te neliniști. Eu am să stau aici cu tine și o să citim ceva.

Se așeză la masă și trase spre el un teanc de ziare vechi.

— Tu pleci la război ? întrebă Ernst.

Härmas îl privi pe sub sprîncene.

— Da.

— Pentru țar ?

— Da, prietene. Pesemne că fără mine nu poate s-o scoată la capăt.

Ernst căzu pe gînduri. Își aminti o zi fierbinte de august. O coloană de soldați cu baionetele sclipitoare trecea pe bulevardul Izmailovski, îndreptîndu-se spre gara Varșovia. Soldații cîntau, însoțindu-și cîntecul cu urlete și șuierături. De ce strigă așa, mamă ? o întrebase el pe Anna. „Pleacă la război, băiețel, și le e frică. Au acasă neveste și copii mici", îi explicase ea.

Închipuindu-și-l pe unchiul Rudolf, lung cum era, în uniformă cenușie de soldat, cu raniță în spinare, asudat și ostenit, simți cum i se strînge inima.

Dîndu-se mai aproape de el, îl întrebă :

— Tu n-ai nevastă și copii ?

— Nu.

— Atunci de cine-ți pare rău ?

Härmas se uită mohorît la el și își trecu din nou palma peste frunte, ca și cum l-ar fi durut capul.

— Ia mai desenează tu puțin. Tu desenezi, eu citesc. Iar pînă una, alta, doctorița o s-o vindece pe mama.

Ernst se apucă să-și răsfoiască în silă caietul.

Dincolo gemetele se întețiră. Bătrînica în rochie de culoare închisă aduse ceai și pesmeți. Puse totul pe masă și se retrase fără să scoată o vorbă. După aceea veni și Eduard, aproape alergînd și numai pentru o clipă, vorbi ceva pe șoptite cu Härmas, adresă cîteva cuvinte liniștitoare băiatului și dispăru iar.

Härmas suci cheia în broască, numai el știa de ce, și-i spuse lui Ernst :

— Mama se simte foarte rău acum, dar în curînd o să-i treacă. Ne-a trimis vorbă să ne vedem de treburile noastre și să nu intrăm la idei.

Ernst se cuibări într-un ungher, fără a mai scoate o vorbă. Înțelegea și el că în casă se petrece ceva ciudat și complicat, dar ce anume, nu-și putea da seama. N-o auzise niciodată pe mama gemînd astfel. Se pare că suferea rău de tot. Și apoi mai era un

lucru, acesta cît se poate de limpede, anume că nu voiau să-l lase să intre la ea. Cîte întîmplări într-o singură zi : mama se îmbolnăvise, unchiul Rudolf pleca la război...

Timpul se scurgea încet. Flacăra lămpii, prelungindu-se într-o șuviță neagră, începu să fileze, afumînd sticla. Ernst se uită la Härmas, dar acesta nu vedea nimic. Ședea cu capul în palme, absorbit parcă cu totul de lectura ziarului.

Atunci, băiatul se apropie de lampă și făcu el fitilul mic. Aruncînd apoi o privire spre masă constată cu uimire, că ziarul, deși chiar la nasul lui Härmas, era de-a-ndoaselea. Härmas ședea cu ochii închiși, dar nu dormea. Fața i se cutremura în răstimpuri, de parcă i-ar fi mișunat furnici pe sub piele, iar buzele i se mișcau în neștire. De asemenea băiatul mai bagă de seamă că Härmas își astupă din răsputeri urechile cu palmele.

Lui Ernst îi pieri și bruma de curaj care îi mai rămăsese. Privirile îi alergau sperioase în toate părțile. Din camera vecină se auzeau fără întrerupere gemetele acelea înăbușite.

— Nene Ruudi... chemă jalnic copilul.

Oaspetele nici nu se clinti.

Atunci, cu desăvîrșire descumpănit, îl zgîlțîi de cotul greu și ciolănos.

— Ce-i ? făcu surd Härmas, deschizînd anevoie ochii cu pleoape roșii și gene scurte. O privire tulbure se aținti sperioasă asupra copilului.

— Și tu ești bolnav ? întrebă acesta cu bărbia tremurînd.

Härmas clipi din ochi, îl privi ca și cum nici nu l-ar fi cunoscut și abia reuși să articuleze cîteva cuvinte nedeslușite.

Ernst nu pricepu nimic și, speriat de expresia zugrăvită pe chipul lui Härmas, nu-și mai repetă întrebarea. Se ghemui într-un colț între patul de fier al pictorului și perete, ca să nu mai audă gemetele și, asemeni lui Härmas, își astupă urechile cu palmele și-și vîrî capul ca într-un sac în paltonul vechi, atîrnat acolo. În sacul de postav era întuneric, sunetele ajungeau înăbușit și, ciudat, se simțea mirosul papucilor de casă ai lui Liivand, miros pe care-l răspîndeau, de altfel, toate lucrurile acestuia. Ernst rămase mult timp astfel, așezat pe valiza veche a pictorului. În cele din urmă îl fură somnul.

După un timp fu trezit de scrîșnetul cheii răsucite în broască și de niște glasuri înăbușite. Sări în picioare și făcu ochii mari. Cu fața palidă și ostenită, Härmas închidea ușa în urma cuiva, uitîndu-se îngîndurat la Ernst.

Străin de toate cîte se întîmplau, băiatul privi cu nedumerire jur împrejur. Simțea instinctiv că în timp ce el dormise, în casă se schimbase ceva. Dar ce anume ? Ce se întîmplase ?

Lampa de pe masă sfîrîie molcom. Sfîrîitul ei îl făcu pe Ernst să înţeleagă că în casă domnea acum liniştea.

— Şi mama ? se repezi el.

— *Proua* Anna e sănătoasă, răspunse blînd Härmas.

Deodată, tăcerea fu tulburată de un sunet straniu, nemaiauzit aici pînă acum, un sunet subţirel şi slab, aducînd cu mieunatul pisicii.

Ernst se uită la Härmas cu ochi imenşi, întrebători.

— Ai căpătat un frate, răspunse acesta atît de rar şi de încet, de parc-ar fi vorbit în vis. A venit pe lume un nou Vassar.

Băiatul rămase cu gura căscată. În prima clipă, nici nu ştiu ce atitudine să adopte faţă de această ştire, atît de uimitoare era. Trebuia mai întîi să se dumirească ce însemna.

Härmas făcu cîţiva paşi prin cameră, scoase ceasul de buzunar, apoi îi închise cu pocnet capacul.

— S-a întîmplat la ora zece seara, în ziua de şaisprezece februarie, ţine minte... vorbi el neobişnuit de moale şi obosit. Iar în ziua de şaptesprezece, la ora opt dimineaţa, trebuie să fiu la centrul de recrutare.

După aceea intră tatăl, numai în vestă, cu părul răvăşit şi cu un zîmbet palid pe buze.

— În sfîrşit, Ruudi... Dar trebuie să-ţi spun că toate astea nu-s pentru nervii unui bărbat. Aşteaptă-mă numai o clipă. Se cuvine să bem ceva mai tare.

— Trebuie să plec, Eedi, răspunse Härmas pe un ton de parcă şi-ar fi cerut iertare, uitîndu-se din nou la ceas. S-a făcut tîrziu, iar la opt dimineaţa trebuie să mă prezint. Să amînăm pentru altădată... O să bem poate dacă m-oi mai întoarce.

Şi pentru prima oară în tot cursul serii, pe buzele palide ale lui Härmas miji un surîs veşted.

— Aşa de curînd ? se sperie Vassar. Dar se poate ? Ce tîmpenie ! Tu, bătrîne, trebuie să pleci la război, iar noi n-am schimbat nici măcar două vorbe mai ca lumea... Nici măcar ceaiul nu ţi l-ai băut.

— Astea, Eedi, nu mai au nici o importanţă. Important e, uite, că s-a născut un om nou. Ferice de el că mai are mult pînă să se ducă la război. Ei, Erni, să creşti mare.

Cu capul plecat, tăcut, Ernst îi întinse mîna. Deşi Härmas vorbea liniştit şi chiar glumea, lui Ernst tot i se năzărea că-i mai citeşte în ochii imobili spaima aceea ascunsă.

— Cît de prosteşte s-a petrecut totul, ridică Vassar din umeri, îndreptîndu-se spre cuier, în urma lui. Poate că tot mai rămîi vreun cesuleţ, ce zici ? M-aş duce să iau ceva şi aş veni într-o clipă.

— Lasă, bătrîne. Transmite-i doamnei Anna felicitările mele...

Pe palierul cufundat în semiîntuneric, Härmas se opri nehotărît.

— Te-aș mai ruga ceva, Eedi !...

— Ce anume ?

— Să te duci tu pe acolo ! Mai aruncă cîte o privire, vezi să fie totul intact !

În primul moment Vassar nu pricepu.

— Unde să mă duc ?

— La „Taurida"... Nu care cumva să-mi doboare vreun copac. Vorbește cu pădurarul ; eu n-am mai apucat să stau de vorbă cu el. Uite, strecoară-i zece ruble...

Cotrobăi zorit prin portofel.

— Fii pe pace, Ruudi. Am impresia că cei de acolo sînt foarte severi în privința tăiatului copacilor. Dar firește că pot să-i spun, și o să veghez chiar eu.

— Fă asta pentru mine, Eedi, să fiu cu cugetul împăcat.

— Fii liniștit și nu uita să ne scrii.

— Da, da... Și dacă ai să te duci vara pe acolo, ai grijă de copii, să nu jupoaie copacii. Și acum, noroc bun !

— Noroc și viață lungă !

Gîrbov, abia tîrîndu-și picioarele grele, Härmas începu să coboare, topindu-se în întunericul de pe scară.

Eduard rămăsese cu ochii în urma lui, cu mîna încleștată pe balustrada rece, atent la pașii care se auzeau din ce în ce mai stins.

— Să ne scrii ! strigă el în întuneric.

Nu mai primi însă nici un răspuns. Se auzi doar ecoul.

Ușa de jos, de la intrare, se izbi cu putere, ca o căldare goală ciocnită de fundul unei fîntîni secate, apoi totul amuți.

„Dar dacă l-am văzut cumva pentru ultima oară ? îi trecu lui Vassar prin minte. Cît de neașteptat și de prostește s-a petrecut totul... Nici să schimbăm o vorbă mai acătării n-am avut răgaz..."

Zgribulindu-se și scuturîndu-se de frig, închise ușa. În coridorul întunecos se auzi desluşit țipătul subțirel, slab, al pruncului.

„Copilul..." își aduse aminte Vassar, cu un surîs slab, nestăvilit. Și Härmas îi dispăru imediat din minte, înghițit de beznă, ca și cum nu abia de cîteva clipe plecase la război, ci de săptămîni sau de luni de zile, răstimp care făcuse ca evenimentul să-și piardă din gravitate.

Capitolul IV

De cîtăva vreme Herman Vassar nu se simțea tocmai bine : îl necăjea o durere în umăr și era stăpînit de o tristețe nelămurită. Cu timpul căpătă și un tic : începu să-și scuture umerii din pricina

senzației stranii și stînjenitoare din spinare, ca și cum l-ar fi deranjat bretelele sau i s-ar fi strîns mototol în spate cămașa.

Cum închidea ochii, i se și năzărea luciul cămășii de oțel a obuzului, rotindu-se cu repeziciune sub cuțitul strungului, și șpanul care se scurgea fulgerător.

Cu un efort de voință încerca atunci să alunge imaginea acestui șpan a cărui șerpuire nu se mai termina, dar ea îl urmărea necontenit. Chiar și noaptea, în așternut, simțea că execută la nesfîrșit aceeași mișcare devenită parcă reflexă, cu care apuca de pe podea piesa brută de oțel mat, de culoare cenușie-liliachie, pentru a o fixa apoi în mod mecanic și a o aduce sub cuțit. În lumina mohorîtă, tulbure-uleioasă a atelierului începea să țîșnească firicelul sclipitor de metal tăiat. Firicelul acesta se lărgea într-una, prefăcîndu-se într-un inel ce șiroia ca o apă, și apoi într-un cilindru încăpător de forma unui pahar. În sfîrșit Herman oprea strungul, scotea cămașa și fixa piesa următoare. Repede, precis, cu mișcări studiate. Cei de la strungurile vecine nu puteau ține pasul cu el.

După aceea așeza în picioare, la rînd — ca pe niște soldați — corpurile strunjite ale grenadelor pe dușumeaua neagră, mînjită de ulei și presărată cu așchii de șpan. Un muncitor necalificat le încărca într-un cărucior și le ducea de acolo. De la strungul lui Herman Vassar, pleca întotdeauna cu căruciorul plin.

Sclipirea oțelie, șiroind ca o apă, îi apărea lui Herman cînd se aștepta mai puțin : dimineața, în tramvai, seara, acasă cînd își citea ziarul. Era ca un rîgîit al vederii ghiftuite parcă de priveliștea miilor de cămăși de oțel uniforme care stăruia neîncetat înainte-i.

Consultă un medic. Acesta presupuse că durerea pe care o simțea, ca și senzația stînjenitoare din spate erau de origine nervoasă, datorită surmenajului, și îi prescrise un tratament costisitor, la care Vassar nici nu îndrăzni să recurgă.

Începu să se supravegheze cu mai multă luare-aminte și cu timpul descoperi o sumedenie de ciudățenii. Constată astfel că cea mai mare parte a zilei de lucru — zece ore încheiate — stătea nemișcat, într-o anumită poziție, aplecat dinspre stînga spre dreapta, ca să vadă mai bine, și la intervale de timp egale, repeta ca un automat aceleași mișcări : scotea cămășile gata lucrate și fixa la strung piesele brute. S-ar fi zis că face o gimnastică stranie, istovitoare, în decursul căreia picioarele și brațele se mișcau cu aceeași precizie cu care cuțitul strunjea și aleza cămășile grenadelor.

Mai descoperi că atunci cînd se apleca într-o parte pentru a examina cuțitul, apăsa întotdeauna, inconștient, cu vîrful piciorului stîng pe capul unui bulon pe care cineva, întîmplător sau neavînd altceva mai bun de făcut, îl bătuse în dușumea. Capul bulonului căpătase un luciu șters, de mult ce se tot frecase de talpa lui. Se

împlineau optsprezece luni, optsprezece luni de război, de cînd privirea ochilor blînzi şi visători ai lui Herman Vassar era aţintită zilnic cîte zece ore în şir pe piesa brută de oţel care se rotea necurmat, cu repeziciune.

— Renunţă şi tu... Cere să te dea la alt strung, la altă muncă, îl sfătui Eduard, cînd Herman i se plînse de indispoziţia lui. Eşti muncitor cu calificare bună, aşa că au să te mute numaidecît. Asta-i muncă de strungar adevărat ?

Herman lăsă capul în jos, îngîndurat.

— Nu-i chiar atît de simplu să renunţ, mărturisi el deschis. Înţeleg, firește, că o muncă de calitate atît de inferioară e potrivită doar pentru zilieri : fiecare strung este pus la punct numai pentru o anumită operaţie. I-ai dat drumul şi gata ! Dar eu însumi m-am cerut la strungul ăsta. Nimeni nu cîştigă ca mine în tot atelierul de grenade ! produc cît doi, ba chiar şi cît trei. Cum să mă mut atunci la alt strung, cînd viaţa se scumpeşte văzînd cu ochii ? Şi apoi ce fac cu „Taurida" ? Fără grenadele astea, treburile mi-ar merge mult mai rău.

— Mdaa... Sigur că da. Atunci ce-i de făcut ? Să continui aceeaşi muncă ?

— O să mai rabd, frate.

Eduard îl privi cu o anumită curiozitate şi-l întrebă :

— Dar ia spune, te-ai gîndit vreodată ce destinaţie au piesele tale ?

— Ce să mă mai gîndesc ? Se ştie doar...

— Păi piesele astea se umplu cu praf de puşcă sau cu dinamită. Se mai umplu şi cu trotil, şi cu melinită.

— Asta n-o ştiam.

— Ei, şi după aceea, ele străpung ziduri, dărîmă tranşee. Pe soldaţi îi sfîrtecă în bucăţi.

— Pe cei germani, mormăi Herman, scuturînd neliniştit din umeri.

— Ce deosebire-i pentru tine ? Fie german, fie francez sau rus, soldatu-i soldat.

Herman obiectă supărat :

— Ştiu ce te nemulţumeşte pe tine, dar ce stric eu în treaba asta ? Dacă nu le fac eu, le face altul, nu-i totuna ? Mie personal însă nu mi-e totuna : mai bine să strunjesc obuze decît să ajung în bătaia lor... În general, cel mai bun lucru e să nu-ţi baţi capul cu problemele astea.

— Cred şi eu că-i mai comod aşa, încuviinţă Eduard mohorît. Dar ia spune-mi, nu găseşti că ne-am cam îngrăşat aici din cîştigurile pe care le avem în spatele frontului ? Deunăzi Klaara Korb m-a mustrat.

Herman clătină dojenitor din cap,

— Pe mine unul „grăsimea" asta începe să mă cam înțepenească, ca pe un paralitic.

— Ei lasă, spuse Eduard posomorît. Nu te supăra. Trebuie să scoatem însă adevărul la iveală, măcar pentru noi înșine.

— Adevărul, frate, e ca strunjitura de oțel care-ți rămîne în palmă, oftă Herman. Cu cît zgîndărești mai mult, cu atît pătrunde mai adînc și te doare mai tare.

*

În ultima vreme, Herman Vassar căuta să nu se mai gîndească la problemele complicate ale vieții. Asta îl ajuta să-și mențină puterile, îi dădea posibilitatea să-și relaxeze sistemul nervos, iritat de munca ucigător de uniformă.

De fapt la atelier nici nu-i mai rămînea timp să cugete asupra cine știe căror chestiuni complicate, fiindcă întreaga atenție și-o consacra lucrului.

Pe de altă parte, nici atelierul teșit, fără etaj, nu era locul cel mai nimerit pentru ca gîndurile să-și poată lua zborul. Fusese ridicat în grabă, în primele luni ale războiului, și încă de la început se vădiseră numeroase defecte : ferestrele, care nu fuseseră proiectate în chip prea fericit și erau mascate de alte clădiri din curtea fabricii, lăsau să pătrundă prea puțină lumină ; ușile erau în așa fel așezate, încît te aflai tot timpul în curent. Pereții de cărămidă creau o atmosferă de cazarmă, rece, posomorîtă. De altminteri, întregul atelier avea ceva de cazarmă, purta pecetea războiului. Pînă și amplasarea strungurilor, aliniate ca în front, aducea a cazarmă. Abia mai tîrziu se constatase că trebuiau dispuse altfel, la intervale diferite între ele.

Spațiul din jurul strungului la care lucra Herman Vassar se dovedi a fi prea strîmt. Prelucrînd de două ori mai multe piese decît vecinii săi, bloca trecerea îngustă cu produsele sale. Se învîrtea printre grenadele sale ca o furnică într-o grămadă de larve.

Fiind considerat drept unul din cei mai buni lucrători din atelier, Vassar se bucura chiar de unele mici privilegii. Așa, de pildă, i se dăduse voie să-și aleagă el singur strungul, și se hotărîse asupra unuia așezat lîngă fereastră, unde era mai multă lumină.

Fereastra însă îngăduia privirii o privelițte din cele mai deprimante. Peste drum, la o depărtare de cîțiva stînjeni, se afla clădirea numai cu parter, fără ferestre, a stației de acetilenă, cu pereții plini de pete murdare și de mîzgăleli. Curtea avea o asemenea înfățișare, încît era greu să-ți dai seama dacă e iarnă sau vară. Între zidurile atelierului și stație nu creștea vara nici fir de iarbă, după cum iarna nici nu se pomenea de zăpadă. Stăruia în permanență

un lichid cenuşiu, deşeu rămas după prelucrarea carbidului, amestecat cu murdărie şi cu praf de cărbune, iar în lichidul acesta lipicios zăceau tot soiul de lăzi sfărîmate şi rogojini.

Decorul acesta învăluia orice gîndire vie, sugruma nădejdile şi stîrnea plictiseala, întocmai cum deşeurile cenuşii de carbid învăluiau rogojinile şi resturile de lăzi. În cap se făcea un gol, zgomotul uniform al arborilor de transmisie înceţoşa conştiinţa. Părea că un văl cenuşiu şi plat s-ar fi lăsat înaintea ochilor. Pe vălul acesta, cuţitul strungului desena un motiv nestabil, strălucitor, inelar, de o infinită uniformitate, care creştea, se lărgea prefăcîndu-se în ceva asemănător unui cerc larg de cutie care se învîrtea vertiginos.

La început, cercul avea o înfăţişare foarte simplă şi obişnuită. Mijindu-şi ochii, Herman îl examina atent, gîndindu-se că mai este încă destul timp pentru a-i da altă destinaţie. Putea să-l taie numaidecît, prefăcîndu-l într-o garnitură sau într-o simplă piesă pentru un detaliu oarecare. Crestînd ghiventul, ar fi putut obţine o mufă care să se potrivească unei maşini oarecare.

Dar minutele alergau, cuţitele scoteau şpanul, strunjeau, alezau, iar piesa brută căpăta tot mai mult înfăţişarea unui corp finit de grenadă de artilerie. N-aveai ce face altceva cu el, decît să tragi dintr-un tun sau — dacă dimensiunile nu corespundeau normelor indicate — să-l arunci în groapa de deşeuri a uzinei.

Herman Vassar nu dădea însă niciodată rebuturi. Toate cămăşile pentru grenade lucrate de el erau folosite.

La intervale de timp precise, oprea strungul şi, cu aceeaşi durere ascuţită în umăr, scotea o nouă cămaşă strălucitoare de grenadă.

*

Una din puţinele clipe plăcute din lunga zi a lui Herman Vassar era aceea în care urcînd la etajul al patrulea, suna la uşa locuinţei sale şi, cu respiraţia vijelioasă, strunită, zîmbea nerăbdător, ciulind urechile.

Nici n-apuca să amuţească ţîrîitul soneriei şi de partea cealaltă a uşii, în fundul locuinţei, se isca un tropăit uşor, grăbit, şi se auzea un glas de copil :

— Mamă, mamă, a venit tata !

Mîna slabă şi nervoasă a copilului nu izbutea să întoarcă dintr-o dată cheia în broască. Vassar deschidea uşa, şi o făptură micuţă, zglobie, caldă, îi cuprindea un picior în braţe, lipindu-se de el.

În felul acesta, mai mult tîrîndu-l după sine pe micul Martin, Herman păşea în coridor şi prefăcîndu-se supărat, exclama :

— Ce obicei mai e şi ăsta ? Sînt rece, ai să răceşti.

După ce lua masa, își citea ziarul sau se juca cu băiatul. Uneori, seara, venea Eduard sau vreun prieten, jucau loto sau făceau cîte o partidă de șah. Alteori, mai rar, cîntau la vioară și la mandolină.

De cîte ori Herman citea ziarul, Juuli se interesa îngrijorată :

— Unde au ajuns nemții ?

De obicei, îi răspundea distrat :

— N-am citit încă. O să mă uit numaidecît.

Îl interesau prea puțin comunicatele de pe front.

O singură dată îi împărtăși soției părerile sale :

— Pentru noi doi nu-i totuna unde se află în momentul de față nemții ? În Estonia noastră au venit încă din secolul al treisprezecelea. Buun... După aceea, domnii baroni au început să-i slujească pe țarii Rusiei. Crezi oare că faptul ăsta a adus vreo schimbare în viața Estoniei ? Tu și cu mine sîntem oameni fără patrie. Ori Nikolai al II-lea, ori cine știe ce baron von Stackelberg [1] pentru noi e totuna. Amîndoi sînt niște satrapi, amîndoi venetici. Dacă învinge Wilhelm, baronii o să i se gudure lui la picioare, doar că, probabil, cu mai multă tragere de inimă... Jocul ăsta nu-i pentru noi, Juuli, crede-mă. Pentru noi n-are nici un sens. Fie că învinge Wilhelm, fie că-i pus cu botul pe labe, Stackelbergii tot n-au să părăsească Estonia. Berens o să-și recapete uzinele, iar noi o să lucrăm mai departe pentru el. De aceea nici nu vreau să citesc despre toate astea.

Cu și mai puțină tragere de inimă citea relatările despre cuvîntările rostite de deputați în Dumă. Și n-avea chef să le citească tocmai pentru că aceștia îndemnau la nimicirea dușmanilor externi și interni ai Rusiei. Toată buba era aici. Pe de o parte micul și neînsemnatul Herman Vassar, iar pe de alta puternicul Purișkevici [2]. Amîndoi priveau lucrurile în mod cu totul diferit. Cel pe care Purișkevici îl socotea dușman extern, pentru Vassar rămînea, în orice împrejurare, dușman lăuntric. Năpustindu-se asupra dușmanilor lăuntrici ai Rusiei, Purișkevici se gîndea la partidele de stînga, în timp ce Herman nutrea repulsie față de monarhiști.

Pe Herman Vassar îl interesau mult mai mult relatările ziarelor despre unii oameni norocoși, despre împrejurări fericite și, îndeobște, despre toți aleșii soartei capricioase și samavolnice.

— Închipuie-ți că la Aldan s-a găsit o bucată de aur nativ de vreo doisprezece funți și jumătate ! exclama el pe neașteptate, însuflețindu-se și luminîndu-se la față, de parcă el fusese noroco-

[1] Cunoscută familie nobilă din regiunea baltică.

[2] Politician rus, mare moșier, monarhist, fost deputat în Duma de stat, una din căpeteniile contrarevoluției din țară în perioada intervenției militare străine împotriva Țării Sovietelor.

sul. L-a dezgropat un simplu căutător de aur. Nouă, aurul ăsta ne-ar fi ajuns pe toată viața.

Citea cu luare-aminte știrile despre cei care cîștigau sume mari la loterie și sporovăia cu aprindere despre cutare sau cutare loz cîștigător care ar fi putut să i se nimerească lui.

— Un jocheu a cîștigat douăzeci și cinci de mii, dădea el, nemulțumit, din cap. Ce să facă un jocheu cu banii ? Să cumpere un cal de curse și să înceapă a-i specula pe cei care pariază ? Mai bine cîștiga un om sărac. Un om sărac și-ar fi putut crește copiii cu banii ăștia.

Sau, lăsînd deoparte ziarul, povestea cu uimire :

— Iar scrie despre Rasputin... E ceva de necrezut. Un simplu mujic analfabet din Siberia, oploșit în Palatul de iarnă. Se zice că dă dispoziții și țarului. Trăiește ca un coșcogeamite prinț, se plimbă cu trăsura. Ce renghiuri mai joacă și soarta asta !

În familia lui Herman Vassar se practica de la o vreme încoace un joc distractiv special : de-a clăditul casei. Pe masă apăreau tot felul de cărți de îndrumare, broșuri de popularizare în domeniul zidăritului. La lumina lămpii, tatăl și băiatul se așezau la masă, întindeau pe ea foi de hîrtie și se înarmau cu creioane. Juuli își lua lucrul de mînă și venea și ea lîngă ei.

Herman desena pe hîrtie un dreptunghi, care închipuia conturul parcelei dragi de la „Taurida". Copacii de pe ea îi marca prin steluțe. Ajunsese să-i cunoască pînă la unul. După aceea, chibzuind cu glas tare și sfătuindu-se cu Juuli, se apuca să deseneze în interiorul dreptunghiului planul căsuței.

După discuții îndelungate cădeau de acord să-și construiască o căsuță fără etaj.

— Mai întîi și întîi, două camere jos, plus bucătăria, spunea Herman. Asta o să ne cam istovească, de bună seamă, așa că după ce terminăm cu prima parte, va trebui să facem o pauză. În a doua tranșă o să clădim una sau două camere la mezanin. Pe astea le-am putea închiria vara la vilegiaturiști. Apoi, Martin o să crească. Va fi nevoie să-i dăm și lui o cameră.

— Bucătăria e bine s-o facem mai mare — se prindea și Juuli în joc — ca să putem lua masa în ea. Așa-i mai practic. Iar o parte din rafturi trebuie să fie acoperite. Și, nu uitați că fereastra bucătăriei trebuie să dea spre nord, ca să nu intre muștele.

— Să facem și un gard în fața casei... Și o poartă, amintea Martin.

— Cred că fiecare brad o să ne dea cîte trei bîrne de construcție pentru pereți, calcula Herman. O parte din ele o să le tăiem, ca să facem scînduri. De fapt, mai bune sînt scîndurile de pin, dar merg și cele de brad, cu toate că-s noduroase.

Mai răsfoia cîte o broșurică, apoi murmura cu un aer preocupat :

— Mda... şi totuşi cînd tai cu fierăstrăul se pierde o mulţime de material. Treizeci şi cinci la sută sînt numai deşeuri. S-ar putea să fim nevoiţi să mai cumpărăm ceva scînduri. În definitiv aş vrea să mai las cîţiva copaci şi pe lîngă casă. Brazii sînt foarte frumoşi.

Seară de seară schiţau tot soiul de variante ale casei, o aşezau în diferite sectoare ale parcelei, o apropiau de gardul de la şosea, o împingeau mai departe, în adîncime, ţinînd minte tot timpul că fereastra de la bucătărie trebuia să dea spre nord.

Martin participa şi el cu însufleţire la jocul cel nou, desena dreptunghiuri, aşeza lîngă ele brazi care semănau cu nişte beţişoare cu multe crestături. Sub copaci desena şiruri de figuri în formă de castraveţi — răzoarele.

Martin avea abia cinci ani, dar era un copil vioi şi inteligent, sfîrşise de învăţat abecedarul şi cerea mereu cărţi. Avea chipul mamei, o frunte boltită şi semeaţă întocmai ca a ei. Expresia jucăuşă a ochilor căprui contrasta însă cu linia tristă şi severă a gurii. Era impulsiv şi neastîmpărat tot ca şi maică-sa. În schimb, prin gingăşie şi prin înclinare spre duioşie semăna, fără doar şi poate, cu taică-său.

Seara, tîrziu, după ce Martin adormea, Herman se ridica, se apropia de patul lui, îl învăluia cu o privire gînditoare, îndrepta uşurel pătura, apoi se întorcea la foile desenate, întinse pe masă.

Dar nu mai desena. Rămînea tăcut, rezemat de spătarul scaunului, privind distrat drept înainte, sau fuma, făcîndu-şi singur ţigările cu ajutorul tubului de umplut. Toată atitudinea lui arăta că se gîndeşte la ceva care de mult îl frămîntă.

Din cînd în cînd se uita la Juuli care tăcea, şi, tuşind semnificativ, îi dădea a înţelege că aşteaptă să-i împărtăşească şi ea preocupările.

— Ştii la ce mă gîndesc ? o întreba el.

— Nu, răspundea maşinal Juuli.

— Mă gîndesc şi eu ce-i viaţa asta a noastră, ce-i viaţa cunoscuţilor noştri. O luptă plină de eşecuri. Aşa-s vremurile : eşecuri şi iar eşecuri. În '905 eram tineri. Căutam fericirea în revoluţie. Dar revoluţia a suferit un eşec. După aceea ne-am căsătorit, tot dornici de fericire, ca s-o căutăm împreună. Îţi aminteşti cîte oraşe am cutreierat, căutînd să vedem unde-o fi mai bine ? Şi totul a fost în zadar. Iar acum, cînd s-ar părea că am găsit şi noi un loc mai bun decît celelalte, s-a pornit războiul. Din nou nu ştim ce-o să ne aducă ziua de mîine. Inima-mi spune că n-o să se sfîrşească cu bine.

— Dar ce s-a mai întîmplat ? Îngrijorată, Juuli lăsa să-i cadă lucrul pe genunchi. Pe nemţi i-au oprit doar lîngă Riga.

— Asta n-are nici o însemnătate..., ridica el din umeri. Se prelungește războiul, asta-i... A pornit pe al treilea an, și uite că, în loc să se termine, tot mai multe țări intră în horă. Pînă acum încă nu se poate ști de partea cui atîrnă balanța. Străzile sînt pline de schilozi, alimentele se scumpesc... Dacă o să mai meargă mult așa, ce-o să ne facem ?

— Ce vorbe mai sînt și astea ? Ce-o fi, o fi ! Cu soarta poți să te iei de piept ?

— Iar ne așteaptă un eșec, și încă unul mare de tot, ai să vezi, sfîrșea mîhnit Herman. Și oricum ar fi, noi o să-l simțim în primul rînd pe pielea noastră. Viața noastră, a amîndurora, Juuli, e mutilată din pricina atîtor eșecuri. De fapt, ce sîntem noi ? Niște pribegi în lumea asta mare, oameni fără patrie. Căutăm să ne adăpostim și noi de furtună, după vreun arbore. După brazii „Tauridei".

Își ațintea privirile asupra Juuliei și, coborînd glasul, continua : și dacă vrei să-ți spun adevărul, nevastă, am eu o presimțire în legătură cu „Taurida".

— Ce fel de presimțire ?

— S-a cam șubrezit șandramaua. Poporu-i mînios, pe străzi oamenii îi înjură aproape fățiș pe țar, pe țarină, pe Rasputin. Crezi că mult poate să mai dureze așa ?

— Și ? întrebă Juuli, de astă dată în șoaptă.

— Cum „și" ? Au să-i dea țarului un brînci, să se ducă de-a berbeleacul. N-am nimic împotrivă, de mult trebuia să se întîmple asta, dar vezi că tocmai aici e buba : pe hîrtiile „Tauridei" sînt ștampile cu vulturi. Cu vulturii a venit „Taurida" la noi și tot cu vulturii o să ne părăsească.

Juuli păli.

— Ce tot spui ? Și am și apucat să plătim a treia rată.

— Da, nevastă, am și plătit-o. Vorba ceea : prostul mănîncă bătaie și în biserică. Alt proverb spune : la cel sărac, nici boii nu trag. Iar Ruudi Härmas ar fi spus că n-am scos lozul cîștigător. Ce să-i faci, nevastă ? Pentru fericirea și viitorul lui Martin, aș miza bucuros pe orice loz, numai să aibă copilul parte de o viață mai înlesnită. Dacă eu n-am făcut nici o scofală în viață, barem el să ajungă la un liman mai bun. Pentru asta trebuie să ne zbatem noi, Juuli. Să nu mai calce și el tot pe drumul meu. Muncesc eu pentru doi, ba și pentru trei dacă e nevoie, numai să poată învăța el carte și să aibă în buzunar o diplomă.

— Dar putem noi oare, Herman, să visăm la o asemenea fericire ? șopti Juuli.

— Nu numai că putem să visăm, dar trebuie să-l ajutăm pe Martin să ajungă fericit, răspundea el hotărît. E doar fiul nostru.

Cînd noi o să fim în pămînt, el o să aibă încă viaţa înainte. Să fie măcar el mai fericit decît ne-a fost dat nouă să fim.

*

Postul cel mare era pe sfîrşite. Se apropia săptămîna floriilor. Timp de cîteva zile oraşul fu învăluit într-o pîclă umedă, oarbă. Apa curgea pe burlane cu bubuit de tobă, iar în scuaruri zăpada scădea, topindu-se, rămînînd doar ca o spumă murdară.

Şi deodată se arătă soarele. Cupola de aur a catedralei Isaakievski începu a străluci, arătîndu-şi scînteierile cale de zeci de verste. În vitrinele sclipitoare ale magazinelor îşi făcură apariţia nişte cotoi mecanici care clipeau din ochi. Oraşul înverzi de ramurile de răchită aduse cu sacii de prin zăvoaie.

Într-una din duminici, fraţii Vassar îşi luară copiii şi se duseră la tîrgul floriilor de pe bulevardul Konnogvardeiski. Ajunşi acolo se pomeniră parcă într-o lume de basm. Ciorchini de baloane multicolore pluteau şi săltau deasupra mulţimii, sclipind şi zbătîndu-se în soare. În interiorul corturilor se zăreau vrafuri de jucării pestriţe. Grămezi de fîşii de hîrtie colorată, aurită, argintată, straturi de halva de o culoare asemănătoare cu a chitului, rahat cu miez de nucă, munţi de roşcove negre, dulci, mormane de turtă dulce cu mentă şi cu miere.

După numai cîteva minute băieţilor începură a le vui capul de strigătele, ţîrîitul, pocnetele, rîsetele şi discuţiile zgomotoase din jur.

— Ia uite ce mîndreţe de mingiuţe moscovite ! Hai, veniţi, v-apropiaţi, de la neica cumpăraţi ! răcnea un flăcău cu cîrlionţi pe frunte, încălţat cu nişte cizme fercheşe, care mînuia cu-ndemînare o mingiuţă de hîrtie colorată, agăţată de un gumilastic.

Avea într-un coş, atîrnat de o curea petrecută pe după gît, un morman întreg de asemenea mingi de hîrtie.

— De vîîn-nzzare cei mai buni vieţuitori acvatici ai Americii ! behăia ca un ţap altul, ridicînd deasupra capului un tubuleţ de sticlă în care se mişca o siluetă minusculă.

Prin puzderia de oameni forfoteau liceeni cu ochi scînteietori şi exaltaţi ; ofiţeri cu umeri semeţi păşeau ţanţoş cu dame la braţ ; tineri cherchelíţi, cu căciulă de miel, cochetau cu fetişcane încălţate cu ghete şnuruite. Fetele chicoteau în şagă. Din cînd în cînd se ivea prin mulţime — într-un straniu contrast cu lumea ţipător de pestriţă, de vulgară şi de fantasmagorică a tîrgului — cîte o barbă profesorală, revărsată pe gulerul de biber al unei şube descheiate din cauza căldurii primăvăratice.

Ernst Vassar văzu un chinez îmbrăcat într-o scurtă caldă, vătuită şi decolorată, de sub care curgeau parcă nişte pantaloni al-

baştri, largi cît toate zilele. Chinezul avea în faţă o măsuţă pliantă, plină cu borcane de sticlă în care nişte peştişori de aur înotau, dînd din codiţele lor stacojii şi strălucind în soarele orbitor de aprilie.

Zărindu-l pe Ernst, figura galbenă, de pe alte meleaguri a chinezului, se destinse într-un surîs luminos. Ochii i se închiseră de tot, dezvelindu-i-se în schimb două şiruri de dinţi albi, regulaţi ca nişte clape.

— Bun băesel ? întrebă cu o intonaţie cîntată chinezul.

Ridică un borcan şi-i arătă din depărtare lui Ernst peştişorul.

— Bun pestisol ? surîse apoi şi mai radios.

Ernst, ca vrăjit, se lăsă ispitit de surîsul acesta.

S-ar fi zis că între zîmbetul blajin ca un farmec al chinezului şi mişcările graţioase ale peştişorului care sclipea auriu există o strînsă înrudire.

Eduard Vassar fu nevoit să se întoarcă după băiat.

— Cum o să ne mai cărăm acum şi cu borcanul ăsta ? bombăni Vassar nemulţumit. Dar în faţa jindului deznădăjduit cu care copilul se uita la chinez şi la peştişor, îşi drese glasul şi întrebă :

— Cît costă ?

— Sinsi copeisi ? întrebă drept răspuns chinezul, fără să-şi lepede zîmbetul de vrăjitor.

— Aşa de scump ?

— Nu scump... Pestisolu' două copeisi, apa o copeică si bolcanu' două. Sinsi copeisi. Copeica-i de alamă, da pestisolu de aul. Nu scump.

Eduard plăti, şi băiatul plecă cu borcanul, strîngîndu-l cu foc la piept.

Îi ajunseră din urmă pe Herman cu fiul său. Martin căpătase şi el o jucărie : o păsăruică prinsă de o aţă, care fîlfîia din aripi şi dădea din căpşor şi din picioruşe.

Mai cumpărară şi halva pentru ceai. Tot plimbîndu-se aşa, ajunseră la catedrala Isaakievski, ocoliră Călăreţul de aramă şi o luară agale de-a lungul grilajului grădinii Alexandrovski, îndreptîndu-se spre Piaţa Palatului.

Săgeata subţire a Palatului amiralităţii era întinsă ca o spadă aurită pe perna de mătase azurie a cerului, avertizîndu-i pe Vassari, cu luciul ei orbitor, că se apropie de intrarea imperială a Palatului de iarnă.

Ce contrast izbitor între săgeata zveltă, strălucitoare şi copacii golaşi, cu aspectul încă iernatic din grădină ! Arborii butucănoşi, strîmbi, cu scoarţa jilavă, umezită de sevele primăverii, cu ramurile frînte jalnic, făceau impresia unei gloate de săraci, care se tîra penibil spre palat, pînă sub ferestrele imperiale.

Li se înfăţişă o piaţă imensă, cu grilaj negru, ajurat, cu monograme, îndărătul căruia se înălţa o clădire cu colonade şi cu mii de ferestre.

Vassarii se opriră.

— Ia uite în ce minune de palat trăiesc, murmură Herman, adresîndu-se fratelui.

În clipa aceea nu se gîndea numai la Nikolai, ci şi la necrezut de norocosul Rasputin.

Eduard nu răspunse. Holbă doar ochii, îşi umflă nările şi undui din mustăţi.

— La care fereastră stă ţarul ? întrebă micul Martin intimidat. Ciudata păsăruică filfîi stupid din aripi.

— La toate, îl lămuri tatăl. Sînt foarte multe. Se spune că palatul are peste o mie de camere.

Priviră ferestrele. Aveau o strălucire rece, străină, şi erau pustii toate. Nici ţipenie de om la vreunul din geamuri ! Nici o perdeluţă de muselină sau de tifon, nici o muşcată pe prichiciul ferestrelor, nici un motan care să se spele pe vreun pervaz, nici un fel de danteluţă din hîrtie — nimic din toate nimicurile cu care oamenii sărmani caută să-şi înfrumuseţeze viaţa în căscioarele lor necăjite.

— Da ţarul se ascunde ? întrebă Ernst.

Îşi adusese aminte, cine ştie cum, de popii care cîntau în ziua aceea luminoasă de august „Doamne, apără-l pe ţar", de coloana de soldaţi cu spinările asudate. Îşi mai aminti apoi de cofetarul Munk, de unchiul Härmas, de bărbatul mătuşii Polina. Pe toţi aceştia ţarul îi trimisese ca să-l apere, şi încă nu-i era de ajuns. Se vede treaba că tare se mai temea.

— S-o fi ascunzînd, mai ştii ?... răspunse ironic Eduard ; apoi uitîndu-se discret la Herman, îngînă : — Aş vrea să ştiu unde-i camera sub care Halturin [1] le-a pregătit pilula ?

Ernst nu-şi mai putu lua ochii de la această privelişte cu totul neobişnuită. Oricum ar fi fost ţarul, locuinţa lui îi plăcea. Mirifica panoramă a palatului făcu să-i înflorească toată faţa de un zîmbet inconştient. Nu semăna cu nici una din clădirile pe care le mai văzuse pînă atunci el. Parcă nici n-ar fi fost clădit din cărămizi şi din fier, ci dintr-un material necunoscut, uşor, atît de aeriene păreau coloanele, frumoasele cornişe şi ornamentele sculptate. Statuile de pe acoperiş semănau cu nişte oameni vii prinşi într-un joc

[1] *Stepan Nikolaevici Halturin* (1856—1882) — revoluţionar rus, muncitor, unul din întemeietorii şi conducătorii *Uniunii de nord a muncitorilor ruşi*. Ulterior aderă la narodnici şi, sub influenţa ideologică a acestora, devine partizan al metodelor teroriste. Arestat în 1882, este condamnat la moarte şi executat.

vesel şi antrenant, bunăoară de-a v-aţi ascunselea sau leapşa. Zidurile palatului exercitau asupra copilului o atracţie la fel de irezistibilă ca şi mişcările uşoare şi lunecoase ale peştişorului de aur, ca şi surîsul radios al chinezului de adineaori.

Ca şi cum i-ar fi ghicit gîndurile, tatăl său rosti :

— Şi cînd te gîndeşti că în palatul ăsta trăiesc oameni, nu zei. Dar ce fel de oameni... Printre ei se află şi un ţăran siberian analfabet. Se spune că ar fi fost hoţ de cai...

Herman se uită îngrijorat în jur.

— Hai să mergem.

Se îndepărtară agale, pe lîngă grădina Alexandrovski.

Ernst strîngea în braţe, atent şi afectuos, borcanul cu peştişorul de aur. Ciudata păsărică albă cu pete azurii din mîinile lui Martin fîlfîia din aripi, fremăta din picioruşe şi din coadă, dădea din căpşoru-i rotund.

*

După vreo trei zile, în timp ce schimba apa din borcan, Ernst băgă de seamă că peştişorul lui îşi pierduse niţeluş luciul, spinarea i se întunecase, iar printre sclipirile aurii se distingea o nuanţă albicioasă pe care n-o mai observase pînă atunci.

A patra dimineaţă, peştişorul era cu totul decolorat. Devenise un baboiaş obişnuit, cu pîntecele argintiu.

Mare fu stupefacţia lui Ernst. De necaz, îl podidi plînsul. Nu se putea dumeri ce se întîmplase. Era ca şi păţania cea veche, cînd cu balonul albastru. Ce frumos fusese balonul, ce aerian plutea pe sub tavan, cum îl ademenea spre el... Fusese de ajuns însă o singură mişcare nechibzuită, ca să se prefacă într-o zdreanţă mohorîtă. Pesemne că aşa-i croită frumuseţea — doar o atingi şi îţi şi alunecă printre degete.

Toată lumea din casă, chiar şi fratele cel prostănac al letonului Svirbulis, veni să se uite la peştişorul devenit pe nepusă masă altul.

— Ehei ! grăi pictorul Liivand, apropiindu-şi ochii inflamaţi de borcan. Nu-i decît un bibanaş obişnuit... O păcăleală de florii.

Dar concluzia lui nu-l prea lămuri pe Ernst. Prin ce minune putuse totuşi peştişorul de aur să se prefacă într-un pui de biban ? Însă oricît de rău îi părea de pierderea peştişorului de aur, creşteau în schimb într-însul admiraţia şi respectul faţă de chinez.

*

Pe la mijlocul lui aprilie, după ce zăpada se topi, Eduard Vassar dădu o raită pe la „Taurida". Nu-l mîna numai promisiunea făcută lui Härmas. El însuşi se simţea atras, aşa cum se simţea şi Herman,

de „Taurida", de pădurea de brad deasă și întunecoasă, mirosind tare a cetină și a muşchi umed.

Mergea acum acolo nu ca un simplu oaspete întîmplător, fără treabă, ci ca un viitor proprietar, frămîntat de gînduri practice.

În vagon, în legănatul ritmic al roţilor, Eduard fu cuprins de un gînd care-l frămîntă mult timp : va putea el oare aduna fără greutate banii necesari achitării la timp a ratei următoare ? Viaţa se scumpea de la o săptămînă la alta. Vara bătea și ea la uşă, prevestind noi cheltuieli : trebuia să-şi ducă familia undeva, la ţară.

Dincolo de barieră zări în treacăt o căruţă, condusă de un om bărbos, înfofolit într-o manta cenuşie, cu o mînecă goală, atîrnîndu-i netrebuincioasă. Eduard simţi o strîngere de inimă la vederea acestei mîneci inutile și se întrebă dacă nu cumva riscase prea mult cumpărîndu-şi parcela din „Taurida" în nişte vremuri aşa de nestatornice. Cît se va mai prelungi oare războiul ? Şi ce va fi mai departe, dacă într-o bună zi se va trezi și el cu un ordin de mobilizare ?

Ernst, care habar nu avea de gîndurile înnegurate care-l munceau pe tatăl său, şedea liniştit pe banca din faţă, bălăbănindu-şi picioarele care nu-i ajungeau pînă la podea și uitîndu-se pe fereastră la zdrenţele de fum ce păreau atîrnate de sîrmele de telegraf, ca nişte rufe întinse la uscat. Se străduia să și le imprime în minte, pentru a le putea aşterne mai tîrziu pe hîrtie.

Băiatul savura călătoria aceasta, bucurîndu-se că mai aveau o bucată bună de mers cu trenul, după care îl aştepta plimbarea prin brădetul des ; culesul conurilor de brad și al muşchiului catifelat ; gustarea pentru care aveau să se aşeze de-a dreptul pe pămînt ; întîlnirea cu pădurarul în casa bine încălzită a acestuia, poate și un pahar de ceai cu dulceaţă de merişoare, apoi din nou călătoria cu trenul, seara tîrziu, cînd prin gări strălucesc lumini și adie efluvii de aer răcoros. Vînticelele acestea de aer proaspăt pătrund în suflet, aducînd cu ele miresme ameţitoare de ape primăvăratice, de pămînt jilav, de fum — de tot ceea ce emanase cîndva, uşor, paltonul de biber al Katiei.

De cum pătrunseră pe poarta largă, vopsită în verde, deasupra căreia se răsfăţa firma societăţii pe acţiuni „Taurida", și se simţiră împresuraţi de semiîntunericul verzui al pădurii de brad, toate îndoielile lui Vassar se spulberară. Îşi întorcea cu vioiciune capul în toate părţile, întocmai ca o pasăre zbîrlită, poposită pe meleaguri noi, necunoscute. „Ne vor folosi toate astea, părea a spune chipul său brusc înviorat, cu nasul ridicat sfidător. Din bîrnele de brad o să se înalţe un cuib ; în pămîntul negru și afînat vor creşte legume, cartofi, zmeură și fragi, tot ce-i bun de mîncat. Copiii au să se poată zbengui slobozi sub soare..."

Şi în timp ce ocrotea în suflet asemenea visuri, închipuindu-şi şi viitorul cămin gata înfiripat, călca tot mai apăsat pe cărarea croită între pereţii de un verde întunecat, îşi înfigea tot mai tare în pămîntul jilav şi docil tocurile cîrpite cu flecuri de cauciuc. Din spirit de economie, întărise cu flecuri de cauciuc chiar de el puse încălţămintea întregii familii.

Înaintea lor se auzea ciocănit vesel de topoare. La auzul lor, Vassar tresări şi iuţi paşii.

Nu peste mult timp, pe fundalul de cetină se zări, chiar lîngă drum, o construcţie albă de bîrne.

Doi dulgheri, unul bătrîn, cărunt, adus de spate, şi altul tînăr, stăteau pe o schelă de scînduri şi fixau o bîrnă cioplită, potrivind-o în nişte crestături.

Vassar se apropie de ei, dîndu-le bineţe, apoi începu să privească împreună cu băiatul la aşchiile netede care săreau de sub topoarele albastre, lucioase.

— Vă faceţi şi dumneavoastră casă, bunul meu domn ? întrebă cu glas domol bătrînul.

— Da, da, răspunse Vassar apăsat, dînd din cap.

— Bună treabă, încuviinţă dulgherul.

În sfîrşit Vassarii ajunseră la parcela lor însemnată cu un ţăruş numerotat, unde făcură un popas mai lung.

Eduard se plimbă cu un aer aferat pe sub copaci, măsurîndu-i din ochi, de la rădăcină pînă în vîrf, scormoni cu un beţigaş muşchiul şi pămîntul, rămînînd din cînd în cînd pe gînduri, cu mîinile la spate.

În timpul acesta, băiatul se apucă să-şi construiască o colibă de crenguţe, jupui straturi de muşchi moale şi adună conuri.

Cînd simţiră că le e foame, se aşezară pe crengi de brad de-o parte şi de alta a panerului împletit din nuiele de salcie şi prinseră a înfuleca pîine cu unt şi a bea lapte rece din sticlă.

Ernst nu şi-ar fi închipuit niciodată că pîinea neagră, obişnuită, unsă cu unt, poate să fie atît de gustoasă în pădure. Dar oul răscopt muiat în cîrpuşoara cu sare ! Numai uitîndu-se la el, şi simţea cum îi zvîcnesc fălcile. Şi cît de albă arăta sarea risipită pe muşchiul neasemuit de verde !

În masivul noros ce plana deasupra întunecimii de brădet se deschiseră spre cer fîntîni albastre fără fund, lăsînd să se reverse peste pădure cascade de raze solare.

— Ai vrea să trăieşti aici ? îl întrebă Vassar pe băiat.

Ernst, cu gura plină, dădu afirmativ din cap.

Firimiturile de pîine le presărară pe muşchi.

— O să vină în zbor păsările pădurii şi o să le ciugulească, zise Eduard.

Şi se uitau la firimiturile risipite pe stratul de muşchi, ca la cine ştie ce minunăţie. Muşchiul lor ! Puteau să fie şi ei darnici. Puteau să hrănească pe cineva chiar pe pămîntul lor. Acest lucru însemna pentru ei ceva nou şi neobişnuit. Eduard se gîndea că într-adevăr omul simte nevoia de a fi darnic, întocmai cum duce dorul de dragoste şi de gingăşie. Săracul e sărac nu numai pentru că nu are pîinea cea de toate zilele, dar şi pentru că îi lipseşte posibilitatea de a-şi satisface această dorinţă firească a dărniciei faţă de alţii.

Pe-nserat bătură la uşa pădurarului, care locuia chiar la intrarea în „Taurida". Pădurarul, un om plin de neastîmpăr, cu albeaţă pe ochiul stîng, îi primi ca pe nişte cunoştinţe vechi, poftindu-i să ia loc la o masă mare plină cu tot soiul de hîrtii, vase murdare şi gheme de lînă neagră. După ce îi dădu lui Ernst un teanc de prospecte ca să se joace cu ele, începu să discute cu Eduard despre politică şi război. Avea un glas tremurător, de tenor.

Băiatul se duse la fereastră ; o babă cu mutră rea, pesemne nevasta pădurarului, trebăluia prin curte ; scotea apă din fîntînă şi o căra într-un grajd mic, cu una din laturi ascunsă de un morman de bălegar.

Pădurarul ascultă rugămintea lui Vassar cu privire la parcelele lui Härmas, strecurînd cu îndemînare, poate într-o pungă, poate în manşetă, bancnota primită, după care prinse a sporovăi şi mai strident :

— Cît priveşte tăiatul, puteţi să nu vă îndoiţi, căci sîntem oameni serioşi, nu îngăduim fărădelegi. Totu-i aşa cum trebuie... Dar şi cei din vecini sînt oameni de treabă : vilegiaturişti. De partea cealaltă e un sat finlandez, oameni de asemenea aşezaţi, mă rog, lăptari. Firește, dacă cineva doreşte să supravegheze mai îndeaproape, bineînţeles că iau seama şi nimeni nu se atinge măcar de o crenguţă. Dacă vreţi să ştiţi, la noi doar în ajun de crăciun e tărăboi. Vin unii să taie brăduţi şi să-i ducă la oraş. Pe unul l-am împuşcat cu sare drept în fund. A vrut să mă dea şi în judecată. Numai că, judecată nejudecată, eu sînt omul statului şi legea e cu mine. De mine puteţi să nu vă îndoiţi, m-a cunoscut însuşi prinţul Lvov. Da, da, m-a cunoscut şi a binevoit chiar să mă bage în seamă. La drept vorbind, „Taurida" asta face parte tot din proprietăţile lui. Firește, e doar un peticel, are el la pămînt şi la păduri de nici nu le-ai putea socoti. Şi a avut şi mai mult. Boier mare, ce mai... La drept vorbind astăzi toţi vor să ajungă boieri. Te uiţi la cîte unul, are şi el o dugheană cu săpun şi gaz, şi numai ce te pomeneşti cu el într-o zi că cumpără parcele şi le revinde...

Pălăvrăgi astfel mult timp, împănîndu-şi tăifăsuiala cu „la drept vorbind" şi „puteţi să nu vă îndoiţi".

Într-un tîrziu femeia apăru și ea, întrebîndu-l furioasă de după despărțitura bucătăriei :

— Ce faci ? Nu pui cercul la butoi ?

— Pe urmă. Îl pun mai pe urmă, strigă el la ea. Nu vezi că am oaspeți ?... Mai bine-ai aduce niște ceai.

Nevasta pădurarului zăngăni prin bucătărie și aduse două pahare cu ceai. Cu mîinile cafenii, mînjite de bălegar, puse apoi pe masă o zaharniță grosolană de sticlă verde și dulceață de merișoare într-un castronaș de lut.

Ernst se și repezi să-și ia paharul. Îi era sete, și apoi aici, în căsuța aceasta pitită sub coviltirul arborilor bătrîni, ceaiul avea o aromă cu totul aparte, iar dulceața de merișoare din castronul de lut era neobișnuit de gustoasă.

Amurgul se lăsă pe neașteptate.

Din cînd în cînd răzbătea de afară huruitul a cîte unui tren ce trecea pe linia ferată din apropiere. Geamurile începeau să zăngăne ușor în cercevele, iar motanul de un cenușiu ca fumul, care dormita pe patul din colț întorcea capul, leneș, spre fereastră. Apoi huruitul de roți se stingea în depărtare. Se auzea în schimb șuierul locomotivei, semn că trenul ajunsese în dreptul semaforului.

Pe Eduard, căldura din casă, ceaiul fierbinte și glasul tremurat, de tenor, al pădurarului îl trăgeau la somn. La fiecare huruit uniform al roților de tren, scutura din cap, ridicîndu-și cu mirare ochii spre pădurar.

„E oare cu putință, cugeta el, ca atît de aproape de colțișorul ăsta tihnit să treacă trenuri cu frîne Westinghouse și cu încălzire cu aburi, cu conductori severi ca niște vagmiștri și cu pasageri nervoși, venind din capitală ? Acolo — calea ferată, cu trepidația ei, iar aici somnolența codrului secular, cu un pădurar care trage cu sare în hoții de lemne, bea ceai mirosind a laur și mănîncă dulceață de merișoare cu bucățele de morcovi... În fond două lumi cu totul aparte, despărțite una de alta doar de vreo cincizeci de stînjeni..."

Se-ntunecase de-a binelea, cînd trenul îi aduse pe cei doi Vassari în oraș.

Lumînarea groasă din felinarul vagonului picura, flacăra pîlpîia viu și umbre înaripate se învălurau pe deasupra pasagerilor pe jumătate adormiți.

În adîncimea neagră a cîmpiei licăreau două-trei luminițe plăpînde ce păreau că se mișcă o dată cu trenul, căutînd a-l ajunge din urmă. Dar încetul cu încetul luminițele începură să se îndepărteze și, ca și cum ar fi rătăcit drumul spre tren, se rotiră o vreme în loc, și apoi dispărură cu totul din ochi, lăsînd o impresie de tristețe apăsătoare.

Scrutînd cu ochii, fără a clipi, bezna opacă, Vassar tresări brusc la gîndul că în fundul acestui cîmp negru şi pustiu, sub cerul cenuşiu al nopţii, se află pe undeva Serghei Andreevici şi Ruudi Härmas. Trăiesc ca vai de lume, în umezeală şi frig, în timp ce pe mălin se desfac mugurii, iar calcea galbenă smălţuieşte luncile.

Dar Klaara Korb ? Plecase oare şi Klaara ?

Gîndul acesta îl făcu să se mişte neliniştit pe banca tare, incomodă, şi să ofteze apăsat. Dispoziţia calmă şi senină, pe care i-o insuflase călătoria de peste zi, se risipi ca un abur. Mintea îi era frămîntată acum de gînduri neliniştite, răscolitoare. Începea să chibzuiască cu îndoială pînă şi la plimbarea prin codrul de brad ; calculele şi planurile lucide din timpul zilei îi păreau de data aceasta simple visuri irealizabile. Tulbure, privirea i se opri asupra copilului.

Ernst dormea împăcat pe bancă, cu capul proptit de muchea vagonului şi cu o mînă odihnind pe panerul doldora de muşchi des, verde ca smaraldul, care în semiîntunericul din vagon părea negru. Alesese de pe sub brazii „Tauridei" muşchiul cel mai bogat, cel mai catifelat, nădăjduind, tainic, că n-o să se decoloreze şi acesta, aşa cum se întîmplase cu peştişorul de aur. În verdele luminos al muşchiului moale ca lîna era atîta farmec plin de voioşie, încît vederea lui parcă îi stîrnise o senzaţie organică de sete. Întocmai cum muşchiul absoarbe umezeala, la fel şi băiatul îi aspirase cu ochii împăienjeniţi de plăcere verdeaţa densă şi însorită.

*

Înainte de a-şi lua în primire garda de noapte, Klaara Korb ieşi pe stradă să se plimbe un pic şi să ia puţin aer. Mai avea apoi şi o treabşoară cu un cunoscut, un evreu care vindea cărţi şi ziare în apropierea gării.

Păşea agale pe trotuarul îngust, pavat grosolan şi inegal cu cărămizi stricate. De-o parte şi de alta a străzii se înghesuiau unele într-altele case sărăcăcioase fără etaj, cele mai multe de cărămidă. Caldarîmul devenise alunecos, căci abia încetase ploaia, şi strălucea tulbure, aruncînd reflexe metalice.

Prin mijlocul străzii veneau din direcţia opusă, în monom, trei soldaţi. Întîlni apoi un ofiţer care se dădu politicos la o parte, ducînd mîna la cozoroc. Două trăsuri sanitare trase de cai trecură pe lîngă ea huruind.

Micul orăşel Zbaraj semăna cu o cazarmă enormă întesată pînă la refuz cu unităţi de rezervă şi din spatele frontului, cu depozite, lazarete şi spitale care deserveau armata a II-a a generalului Saharov.

De fiecare dată, înaintea gărzii de noapte, Klaara simţea nevoia să se reculeagă, să-şi adune puterile şi gîndurile înainte de a intra în saloanele înăbuşitoare, supraaglomerate de răniţi, în care zeci de priviri istovite de suferinţă aveau să se încrucişeze exigente pe chipul ei.

Gărzile de noapte nu erau de loc uşoare. În cursul zilei, pe răniţi îi preocupau şi le mai abăteau gîndurile aiurea vizitele medicilor sau îndeletnicirile spitaliceşti de tot felul. Însăşi lumina zilei avea o înrîurire liniştitoare asupra lor. Noaptea însă, o dată cu lăsarea întunericului, rămîneau singuri, doar cu rănile şi cu durerile lor, cu gîndurile negre, la fel de chinuitoare ca şi rănile. Seara, bolnavilor li se ridica de obicei temperatura, unii aiurau, alţii sufereau de insomnie şi rămîneau ceasuri întregi sfredelind bezna cu ochii injectaţi. În ceasurile acestea grele, încordarea nervoasă ajungea la limită. Unii aveau accese pur şi simplu de isterie ; aceasta exercita o influenţă molipsitoare asupra vecinilor. Tot salonul începea atunci să vuiască, lărmuind ca un stup. Păturile erau zvîrlite cît colo, şi cei mai în putere se ridicau în capul oaselor. În momentele acelea chiar şi chipurile bolnavilor de obicei liniştiţi se schimonoseau ca într-o psihoză colectivă, de parcă accesul de nervi avea să cuprindă curînd-curînd tot salonul. În asemenea împrejurări totul depindea de calmul şi de tăria de caracter a surorii.

Era pe la mijlocul lui octombrie. Un vînt umed şi iute alunga pe uliţi, cu foşnete, frunze veştede, sfoiegite, petice de hîrtie şi smocuri de fîn.

Zgribulită de frig, Klaara privea frunzele mistuite de toamnă, gîndindu-se că era cu neputinţă să-ţi dai seama de pe care anume copaci fuseseră smulse. Vîntoasele toamnei le smulseseră din fel de fel de copaci învălmăşindu-le, amestecîndu-le una cu alta, întocmai cum războiul îi învălmăşise pe oameni în devălmăşia armatelor uriaşe, mînate în rîpele sau mormintele deschise de la marginea Zbarajului. Şi cînd te gîndeşti că nu se împlinise nici anul de cînd ea, Klaara Korb, trăia în oraşul imens cu bulevarde scăldate în lumina electrică, cu palate, tramvaie, trăsuri, şi lucra la un spital vestit, unde veneau să se trateze locuitori înstăriţi din capitală...

Acum... Acum iat-o în Galiţia, la Zbaraj, oraşul plopilor şi al evreilor, cum îl numeau ironic ofiţerii mucaliţi. De la sfîrşitul lui mai, de cînd începuse ofensiva lui Brusilov pe frontul de sud-vest, nu vedea zilnic decît răni, plăgi şi iar plăgi, pricinuite de arme de foc şi de baionete, şi sînge, sînge, sînge fără sfîrşit. Medicii aveau de lucru pînă peste cap. Lazaretul, prevăzut iniţial pentru o sută cincizeci de paturi, era întotdeauna supraaglomerat, iar în zilele ce urmau marilor ofensive, paturile cu răniţi erau aşezate pînă şi pe

coridoarele întunecoase ale gimnaziului particular de fete, devenit acum lazaretul Kseniinsk al Crucii Roșii.

Citise în ziare despre marea însemnătate acordată ofensivei lui Brusilov, aceasta urmînd să oblige comandamentul german a disloca corpurile de armată angajate la Verdun și pe Somme. În felul acesta se spera că ofensiva lui Brusilov va avea o importanță covîrșitoare în desfășurarea întregului război mondial.

Dar orice ar fi scris ziarele, orice ar fi declarat experții militari, sora de caritate de la lazaretul Kseniinsk își formase propria ei părere despre ofensiva aceasta, părere întemeiată pe informațiile primite de la oameni vii, ce rupseseră frontul austriac.

„Chiar dacă Rusia i-a scos din încurcătură pe aliați într-un moment greu, ce bucurie le poate aduce aceasta soldaților ruși ? medita Klaara Korb. Sînge, suferințe, lacrimi..."

După părerea ei, nici sutele de mii de prizonieri austrieci, nici gloria mondială a lui Brusilov nu puteau răscumpăra bandajele însîngerate, îmbibate de puroi. Îngrijitoarea Daşa scotea ziua căldări întregi de asemenea bandaje și le ducea în grădina de zarzavat din spatele spălătoriei gimnaziului de fete, unde le dădea foc.

„Mai bine n-ar fi avut loc ofensiva asta, gîndea Klaara cu durere. Nu-i totuna dacă armatele ruse s-ar fi aflat la Stohod sau cu o sută de kilometri mai la răsărit, ca la începutul primăverii ? Ar fi rămas în schimb în viață zeci de mii de oameni, aduși atît de fățiș și de crîncen jertfă acestei monarhii degenerate, moșierilor din Dumă și aventurierului Rasputin."

Dar, în același timp, nenumăratele zile și nopți petrecute printre răniți îi îngăduiau Klaarei Korb să-și dea seama că moartea, suferințele absurde, rănile și mutilările nu erau totuși zadarnice pentru aceștia. Luptătorii răniți se transformau văzînd cu ochii. Se îndîrjeau, dar îndîrjirea lor nu se zămislea împotriva soldaților germani. Klaara avea prilejul să audă tot mai des prin saloane blesteme rostite înăbușit, dar clocotind de furie, la adresa războiului, a vieții insuportabile, a ofițerilor pe care ostașii îi urau. Tot mai dese amenințări se iscau pe șoptite împotriva acestora. Orice brumă de respect față de puterea supremă, față de generali, de marii prinți, și chiar față de țar scădea, se uza mai repede decît se uzau, prefăcîndu-se în zdrențe împuțite, obielele de front pe care le purtau soldații.

În ochii arzînd de febră, cufundați adînc în orbite ai răniților, Klaara vedea doar nori, nori amenințători, adunați în sufletele oamenilor.

Norii aceștia îi vedeau și șefii. Temîndu-se de o răzvrătire, aceștia erau din ce în ce mai nervoși. Și, cum se întîmplă întotdeauna într-o atmosferă de încordare și nervozitate, făceau prostii.

Medicul-şef, un tipicar şi un pedant, descoperi pe pereţii din closetul soldaţilor nişte desene necuviincioase, înfăţişînd familia ţarului. Ancheta întreprinsă, deşi cît se poate de severă, nu ajunse însă la nici un rezultat, reuşind doar să prilejuiască noi zeflemele purtate pe furiş din salon în salon.

Medicul-şef porunci subalternilor să dea dovadă de mai multă atenţie şi să-i semnaleze neîntîrziat orice discuţii şi gesturi „nepatriotice".

Klaara Korb cunoştea toate acestea mai bine decît toţi. Printre răniţi i se statornici reputaţia unui om de care nu trebuie să te temi. Dimpotrivă, toţi i se adresau cu încredere, cerîndu-i lămuriri şi sfaturi. Compunea pînă şi scrisorile adresate de răniţi celor de acasă. Punea foarte mult temei pe această posibilitate de a scrie scrisorile soldaţilor. Cît de multe lucruri puteai să-i spui şi să-i explici pe neobservate ostaşului în timp ce-i alcătuiai scrisoarea! Scrisorile acestea o ajutau să-şi îndeplinească sarcina de partid.

În ultima vreme Klaara îşi amintea tot mai des de cuvintele sceptice ale lui Eduard Vassar în legătură cu absurditatea plecării ei pe front. Constatînd cu un sentiment de satisfacţie şi triumf că de partea ei fusese dreptatea, se apucă cu şi mai multă rîvnă să-i ajute pe răniţi.

În faţa ei zăceau atîţia oameni nefericiţi, jinduind după o viaţă dreaptă, omenească. Klaara vedea limpede că soarta lor viitoare depindea, poate în cea mai mare măsură, de direcţia spre care era îndreptată mînia tălăzuită în inimi.

Iar ea, o simplă, neînsemnată soră de caritate, îi învăţa, cît o ajutau şi pe ea puterile, pe aceşti soldaţi bărboşi, chinuiţi de suferinţă, împotriva cui trebuiau să îndrepte tăişul baionetelor ruginite de umezeala din tranşee. Prin contactul cu oamenii aceştia, simţea într-însa tot mai multă putere şi tărie. Înainte de a ajunge să lucreze în lazaretul militar nu-şi închipuise niciodată că omul poate fi atît de răbdător, de curajos, de dîrz şi plin de vitalitate, ca soldaţii aceştia răniţi. Vrăjmăşia vieţii îi mîna în vîltoare, aruncîndu-i după plac dintr-o năpastă într-alta, îi lăsa să mucezească în tranşee noroioase, îi împroşca cu şrapnele austriece, îi schilodea, le aducea de acasă veşti care de care mai proaste, dar ei se încăpăţînau a se ridica mereu pe picioare, asemenea acelui caraghios „hopa Mitică", căruia orice i-ai face — atinge-l cu bîta ori dă cu el de pămînt — îşi reia poziţia verticală.

Printre bolnavi se găseau oameni care de-a dreptul te impresionau, silindu-te să te gîndeşti multă vreme la ei.

În salonul ei se afla de un timp ostaşul Serghei Andreevici Soldatov, din regimentul 16 Ladoga. Fusese adus după ziua de 2 octombrie, cînd Armata a unsprezecea făcuse cea de a treia încer-

care nereușită — prima fusese făcută la 17 septembrie — de a străpunge pozițiile austro-germane pe un front larg de douăzeci de verste, între satele Sîdanuvka și Peneaki.

Rănit în umăr și în pîntec de schije de șrapnel, palid din cauza durerii și a pierderii de sînge, se ținea totuși bine, nu rămăsese niciodată în nesimțire și suportase operația fără anestezie.

După o săptămînă — cea mai grea — începuse să se simtă mai bine. Starea lui se răsfrînse numaidecît asupra atmosferei din salonul în care zăceau peste douăzeci de răniți. Toți simțiră ațintindu-se asupra lor privirea atentă a ochilor cenușii, retrași în orbite, ai lui Soldatov. O dată, cînd, dintr-o pornire strengărească, unul din convalescenți se apucă să istorisească în gura mare o anecdotă fără perdea, izbucni pe neașteptate glasul calm, domol, al lui Soldatov :

— Fă bine și încetează ! Nu se vorbește așa față de femei.

Cel rușinat astfel, un soldat tinerel și bălai din regimentul Pskov, se făcu roșu ca racul și abia izbuti să bodogănească ceva încurcat.

— Ești încă un țînc... adăugase Soldatov sever. Nu uita că și maică-ta-i femeie.

Altă dată aduse la cunoștința medicului, calm dar cu fermitate, reclamația întregului salon în legătură cu ceaiul care nu avea nici un gust, iar adesea mai era și rece. Din ziua aceea, ca printr-o înțelegere tacită, toți bolnavii îi recunoscură autoritatea.

Medicul, un om irascibil și rău, îl privise atunci cu luare-aminte, fără ca măcar să-l întrerupă. Prea era cuviincios tonul cu care îi vorbea Soldatov, prea dîrză privirea ochilor cenușii și batjocoritori ai acestuia. Se mulțumise doar să se încrunte și să bombăne :

— Bine... O să vedem.

După aceea ceaiul devenise mai bun.

Spre sfîrșitul celei de a doua săptămîni, cînd rana de la umăr începu să se cicatrizeze, îi ceru Klaarei Korb ceva de citit.

Ea cotrobăi prin biblioteca sărăcăcioasă a gimnaziului și-i aduse un roman istoric *„Iuri Miloslavski"*.

El oftă.

— Mulțumesc, dar ce să fac cu el ?

— Mai este „Paraşa-Siberiana", apoi sînt niște cărți bisericești, răspunse ea, scrutîndu-l cu privirea.

Drept răspuns, Soldatov zîmbi în batjocură.

Seara tîrziu, înainte de a părăsi garda, Klaara se mai duse o dată la el, întrebîndu-l în șoaptă :

— Ce-ai vrea să citești ? Ți-aș putea aduce „Tăunul" de Voynich. E chiar cartea mea.

El întoarse capul uşor pe perna de paie care foşni încet, privi cu adîncă luare-aminte la Klaara şi spuse :

— Mulţumesc. Asta da, deşi am mai citit-o cîndva... la Piter. Sînt doar piterean.

— Mi-am închipuit eu, se bucură ea. Eşti muncitor, se vede numaidecît... Şi, probabil...

Soldatov păru a nu-i lua în seamă faptul că îşi lăsase vorba neterminată şi adăugă liniştit :

— Da, muncitor. Am lucrat la uzina de dinamuri „Berens-Rickert". N-aţi auzit de ea ?

— La Berens ? făcu, uimită, Klaara. Am şi eu cunoştinţe acolo... Pe Vassari nu i-ai cunoscut ? Pe Eduard Vassar ?

— Cum să nu ? Obrajii scofîlciţi de o paloare prăfoasă ai lui Soldatov se colorară uşor. Păi cum ?... Am fost prieteni. L-aţi văzut de mult pe Eduard Janovici ?

— În ajun de Anul nou. Klaara îşi aduse aminte de luminiţele albastre de la care luau foc acele de brad ale pomului. A rămas acelaşi, potrivnic războiului, se grăbi să întregească ea, surprinzîndu-i privirea întrebătoare.

— Păi împotriva lui sîntem cu toţii, murmură el. Numai că n-o să înceteze de la sine...

Dar nu-şi sfîrşi fraza. Pleoapele i se lăsară peste ochi, ca şi cum discuţia l-ar fi obosit.

Ştirea aceasta neaşteptată o tulbură adînc pe Klaara. Eedi îl cunoştea aşadar pe omul acesta... Ceva o împiedică totuşi să facă o aluzie cît de mică la ultima impresie pe care i-o lăsase Vassar. Cît despre Soldatov, îşi formă părerea hotărîtă că era un revoluţionar şi că aparţinea fără doar şi poate unuia din partidele extremiste. Poate că era chiar social-democrat, bolşevic...

Cînd îi înapoie cartea, Serghei Andreevici îi mulţumi. Klaara surprinse pe chipul său o vădită îngîndurare.

— Vrei să mai spui ceva ? îl întrebă ea duios, aplecîndu-se spre el.

— Se vede că pe aici e greu să găseşti cărţi serioase, şopti el. Bunăoară ceva despre marxism ?

Aşadar nu mai încăpea nici o îndoială. Nu se înşelase.

Căutînd să-şi stăpînească emoţia, îi îndreptă cu un gest maşinal perna şi-i făgădui în şoaptă :

— O să mă străduiesc.

Cu mîna sa teafără el îi strînse uşor degetele reci şi o preveni :

— Numai să nu vă aducă cine ştie ce neajuns treaba asta...

— Nu, nu, protestă ea, temîndu-se ca Soldatov să nu se răzgîndească şi să nu renunţe la rugămintea făcută.

El îi indică vreo cîteva titluri.

*

Klaara Korb coti pe o stradă ce ducea spre gară. În depărtare se zăreau plopii jigăriţi din faţa gării.

Trecu pe lîngă o frizerie, pe ferestrele căreia erau zugrăvite grosolan chipuri bărbăteşti, şi peste puţin timp dădu de un chioşc vechi, cu vopseaua de pe pereţi scorojită, înghesuit între două căsuţe scunde de piatră, cu firme la fiecare geam şi cu lacăte la uşi.

Fereastra chioşcului, acoperită de ziare şi reviste, îi evoca Klaarei imaginea unei plăpumi meşterite din petice, întinsă pe frînghie în curticica sărăcăcioasă a unei case evreieşti.

Înainte de a intra, strecură o privire prin uşa întredeschisă. Văzînd doi tineri subofiţeri care glumeau răsfoind nişte reviste, Klaara se feri să intre. Încetinindu-şi paşii, se îndreptă agale spre piaţeta gării, plină de bălegar de cal şi de fîn. Dinspre gară, probabil de la un eşalon staţionat pe o linie de garaj, se auzeau sunete melancolice de armonică, voci omeneşti şi nechezat de cai.

Cînd Klaara se înapoie, subofiţerii plecaseră. Omul din chioşc aprindea pe tejghea o lămpiţă de tablă prevăzută cu un fel de reflector improvizat din fundul unei cutii de conserve.

— Bună ziua, Iosif Naumovici ! salută Klaara cu glas uşor tremurat.

Omul puse cu atenţie sticla la lampă. În lumina slabă a acesteia, Klaara desluşi chipul veşted al unui om vîrstnic, fără barbă, cu trăsături neregulate.

Iosif Naumovici aţinti spre ea, pe deasupra ochelarilor, privirea pătrunzătoare a ochilor săi ca de agat, cu sclerotica de un galben nesănătos, şi zîmbi, scoţînd la iveală nişte dinţi laţi cu strungăreaţă.

— Vă aşteptam, grăi el pe un ton calm şi firesc. Pe omul bun îl aştepţi întotdeauna cum aştepţi vremea bună.

Zicînd aşa, se aplecă şi scoase de sub tejghea un pachetel de ziare noi.

— Aveţi aici cîte ceva din ce mi-aţi cerut, spuse el, privind-o din nou cu înţeles pe deasupra ochelarilor legaţi cu un şnur. E introdus în *Novoe Vremea*.

Klaara roşi de bucurie şi, grăbindu-se să ia pachetelul, întrebă :

— Cum se mai simte Sara Moiseevna ? Ia doctoriile pe care i le-am prescris ?

— Vă mulţumesc. Îi e mai bine de cînd a început să le ia.

— Dar băieţelul ? Ia untura de peşte ?

— Plînge, dar o ia. Nici n-avem cuvinte să vă mulţumim.

— Băgaţi de seamă că am să vin să-i văd.

Se întoarse apoi ca să plece.

— Să vă meargă toate în viaţă aşa cum doriţi, îi ură din inimă, pe un ton solemn, vînzătorul de ziare.

*

În timp ce-şi punea în grabă halatul alb, cu şireturi, la garderobă, Klaara Korb se gîndea cu emoţie că Soldatov nici nu bănuia ce surpriză îl aşteaptă. Ba poate că în adîncul inimii sale nici nu se aştepta ca ea să-i îndeplinească dorinţa.

Zîmbi şi, nerăbdătoare, urcă în goană scările.

Cînd intră însă în clasa ce fusese transformată în salon se sperie.

În ultimele zile se obişnuise s-o întîmpine, de cum păşea pragul, privirea dreaptă, atentă, a lui Serghei Andreevici. Privirea aceasta calmă, plină de îmbărbătare, îi insufla totdeauna un spor de linişte şi de siguranţă.

Astăzi însă Klaara nici nu-i întîlni privirea. Şedea întins, cu ochii închişi, cu chipul sever şi străin. În primul moment i se păru că se roagă, deşi ştia că Serghei Andreevici Soldatov nu era omul care să-şi piardă timpul cu rugăciunile.

Zăbovi un timp în spatele paravanului acoperit cu tifon, preluînd garda de la o soră obosită, nu prea tînără, cu faţa slăbănoagă, urîtă, cu nişte ochi albaştri şi curaţi ca de copil.

De la ea, Klaara află că Soldatov primise o scrisoare şi că după citirea acesteia devenise atît de abătut, încît nici prînzul nu şi-l mai luase. Îl cedase unui vecin de pat.

După plecarea sorei, Klaara — arzînd de nerăbdare să afle despre ce era vorba — se şi apropie de patul lui Serghei Andreevici.

Acesta îi simţi privirea şi deschise ochii fără grabă, uitîndu-se la ea posomorît şi înceţoşat, ca din depărtare,

— S-a întîmplat ceva ? întrebă Klaara cu compătimire.

Încet-încet, pe figura lui Soldatov se reaşternu expresia-i obişnuită de reţinere şi energie.

— Da, răspunse el laconic şi, după cum i se păru Klaarei, în silă. Acasă... Fiică-mea, Saşa, s-a îmbolnăvit. Are doisprezece ani. Bolnavă de plămîni...

— Nu mai spune !... O să se facă bine.

— N-o cunoaşteţi pe nevastă-mea, Polina... Dacă mi-a scris despre asta, înseamnă că-i grav. Şi cu ce să se îndrepte, dacă la Piter nu-i nimic de mîncare ? Nici pîine.

Ea se uită atent la chipul lui sever, slăbit, şi pricepu că lucrurile erau într-adevăr grave.

Dar tot nu se dădu bătută.

— Cînd ai fost culeş de pe cîmp, şi dumneata erai în stare gravă, spuse ea cu aprindere, aşezîndu-se pe taburet. Dar o să te punem pe picioare. Cred că au să-ţi dea concediu. O să pleci acasă şi o s-o duci la ţară... Nu există situaţii fără ieşire. Scrie prietenilor rămaşi la Petersburg, bunăoară lui Vassar... Dacă vrei, îi scriu eu.

El o ascultă cu luare-aminte, pe gînduri.

— Deocamdată nu trebuie, oftă el. Vă mulţumesc Klaara Iurievna, pentru bunătate. Fireşte că aveţi dreptate, cu sfîncetele nu ajuţi la nimic. Trebuie s-o scoatem noi la capăt.

— Aşa da ! Acum eşti iar cum te-am cunoscut, se bucură Klaara. Şi coborînd glasul spuse triumfătoare : ţi-am găsit ce mi-ai cerut. Mai ţii minte ?

Pe chipul lui trecu o umbră de uimire neîncrezătoare, apoi un zîmbet palid. Se uită la ea în tăcere.

— Ţi-aduc mai tîrziu, după ce vor adormi ceilalţi, îi făgădui Klaara.

El îi mulţumi cu o mişcare uşoară a pleoapelor.

*

Spre seară vîntul se înteţi. Klaara îl auzea frămîntînd cu vuiet acoperişul de tablă şi opintindu-se cu izbituri mlădioase în geamurile negre ale ferestrelor. În clipele acestea, prin salonul înecat în zăpuşeală, prin aerul saturat de mirosul medicamentelor, trecea o adiere răcoroasă, ca un fîlfîit de aripi nevăzute.

Se apropie de fereastră. Jos se zărea un gard dosnic, iar în spatele lui nişte arbori desfrunziţi, desluşiţi în petele de lumină galbenă, pe care le aruncau ferestrele. Vîrfurile mlădii, subţiri, verzi-cenuşii ale plopilor se îndoiau, frîngîndu-se în vijelie, semănînd cu nişte plante acvatice zdravăn ţintuite de fundul apelor şi doar la suprafaţă vînzolite de curenţi. Muta lor supunere faţă de vînt îţi umplea sufletul de tristeţe.

Klaara oftă, se depărtă de fereastră şi, călcînd neauzit, în pantofii de pîslă, se îndreptă spre fundul salonului unde, la lumina unei lumînări, ascunsă celorlalţi bolnavi de un mic paravan închipuit dintr-o mapă, se zărea mîna noduroasă a lui Serghei Andreevici care-l ţinea pe „Iuri Miloslavski" într-o scoarţă mototolită. Din prevedere, Klaara introdusese într-un roman broşura interzisă adusă lui Soldatov.

— Gata ! Acuma, la culcare, şopti ea cu severitate.

Serghei Andreevici închise cărţulia, clipind din ochii roşii de încordare.

— Ce tare bate vîntul ! se tîngui Klaara, ascultînd urletul de afară şi zgribulindu-se de frig.

— Da, încuviinţă el. Se înteţeşte.

— Şi ce-o fi vrînd să însemne ? Se apropie oare furtuna, Serghei Andreevici ?

Se aşeză pe marginea taburetului de lîngă pat.

— Se apropie, întări el scurt şi apăsat.

Klaara rămase pe gînduri, distrată, cu privirea pierdută în gol. Pe perna patului vecin, se desluşea în umbră o ceafă rasă, de la care pornea un păr negru, de arici, un grumaz slab, roşu şi vînos, brăzdat de zbîrcituri adînci, în jurul căruia era petrecut lănţugul subţire de metal al unei cruciuliţe.

După această jumătate de an petrecută pe front, Klaara era în stare să-şi dea seama cu certitudine, fără a mai consulta vreo listă sau vreun tabel, că omul cu grumajii atît de munciţi şi arşi de soare era, fără doar şi poate, ţăran.

— Şi o să vină biruinţa ? Se aplecă ea din nou către Soldatov. Eşti convins de asta ?

— O să vină. Omenescul o să biruie animalicul, credeţi-mă, Klaara Iurievna. Omul îşi va înălţa fruntea sus, aşa cum se înalţă colţul ierbii sub mîngîierea soarelui.

— Frumos spus, se bucură Klaara. Ca iarba sub mîngîierea soarelui... Dar ia spune-mi, te rog, de ce n-ai vrut să-i scriu lui Eduard Vassar ? Nu crezi în el ?

El se încruntă, făcu o sforţare spre a-şi întoarce capul spre ea şi o privi cu luare-aminte.

— Dar nu fiindcă..., murmură el vag. Vedeţi, războiul ăsta a scos la iveală o sumedenie de lucruri despre care nu ştii ce să mai crezi. Cînd eşti viu şi zdravăn şi stai la căldurică, bînd ceai cu dulceaţă, îţi vine greu să-l înţelegi pe fratele tău de pe front.

Pe fruntea ei se învălură o umbră. Surprinzînd umbra aceasta, fu rîndul lui să întrebe :

— Dar dumneata, Klaara Iurievna ? Dumneata crezi ?

— Da, răspunse ea cu o pornire bruscă. Cred în conştiinţa omului. Cum s-ar putea altfel ? Conştiinţa nu-i o piatră, nu prinde muşchi.

— Asta-i adevărat, Klaara Iurievna.

Tăcu. De la unul din paturi veni un bolborosit puternic, revărsat după aceea într-un vaier prelung.

— Fraţiorii mei ! Porumbeilor ! Ca snopii aţi căzut... Fraţiorilor, drăguţii de voi !...

Vaierul se înecă apoi în sughiţuri de plîns. Omul începu să se zbată, zvîrlind pătura cenuşie de pe el.

În celelalte paturi se mișcară, cuprinse de neliniște, siluete pînă atunci imobile. De pe perne se ridicară capete speriate, rostogolind în orbite ochi parcă halucinați. Buimaci de somn, răniții începură să bîiguie fiecare ce-i trecea prin minte.

Cel care plîngea era soldatul din regimentul Pskov, tinerelul bălai, tuns, cu maxilarele proeminente. Așa cum arăta acum, cu claviculele ascuțite ivindu-i-se de sub gulerul cămășii soldățești, părea un biet copilandru.

Klaara Korb se și afla la patul lui ; sprijinea blînd, cu mîna stîngă, ceafa umedă și ghimpoasă, iar cu dreapta îi ducea la gură un pahar cu apă.

Tot salonul era acum treaz, deșteptat, ca la un semnal de alarmă.

Peste larma stîrnită ca din senin se înălță glasul liniștit, recebatjocoritor al lui Serghei Andreevici :

— Liniște ! Sîntem încă vii, fraților. Tot pe pămînt ne aflăm. N-or să ne ia pe lumea cealaltă, fiindcă-i aglomerație mare acolo. În rai mai e doar un singur loc liber, dar e ordin de la țar să-l păstreze pentru Grișka Rasputin...

Hărmălaia se potoli ca prin farmec. Capetele răniților se întoarseră spre patul lui Soldatov. Pe fețele lor istovite, nebărbierite, înfloriră surîsuri.

— Asta așa e !... Bine mai zice Serghei Andreevici... Sigur că da, fraților ! Sîntem vii !

FOCURI PE DRUM

Capitolul I

Munca pe care o făcea Aadam Sammelman îşi pierduse semnificaţia ei practică. Pe ceea ce primea nu mai putea cumpăra mai nimic. Din prăvălii dispăruseră şi pîinea, şi cartofii, şi gazul. Pe bulevardul Sampsonievski, într-un subsol, se deschise o măcelărie în care nişte tătari vindeau carne de cal.

Acum Kristiina era cea care întreţinea familia. Spăla, călca pe la diverşi prăvăliaşi şi aducea acasă mazăre şi crupe.

Sammelman aprindea dis-de-dimineaţă primusul şi punea de ceai. Kristiina pleca cu noaptea în cap, de la cinci, să-şi ocupe locul la coadă, la brutăria de lîngă mănăstirea de maici.

Curînd după plecarea lui Aadam, se trezea şi Liisi. După ce mai zăbovea niţeluş la căldură, sub plapumă, sărea din aşternut, se spăla, mînca ce mînca din casa rămasă din ajun şi alerga s-o schimbe pe maică-sa la coadă.

Kristiina se întorcea rebegită, deretica în grabă prin casă şi apoi pleca pe la clientele ei.

Pîinea sosea de obicei abia la ora prînzului. Atunci, coada imensă, înşiruită de-a lungul peretelui casei, începea să se agite. Pîinea nu ajungea pentru toată lumea. De multe ori Liisi pleca de acolo cu mîinile goale. Era pierdută astfel întreaga zi, căci degeaba s-ar mai fi dus acum la alte cozi, la gaz sau la legume. Nu se mai găsea nimic. În noaptea următoare Kristiina se scula şi mai devreme, doar-doar o ocupa vreun locşor mai în faţă.

Liisi împlinise şaptesprezece ani. Fusese nevoită a renunţa le lecţiile de muzică. Totuşi, în ciuda greutăţilor care de care mai mari, Aadam îşi pusese pielea în saramură, ajutînd-o să termine gimnaziul.

Şi iată că acum, tocmai acum, cînd trebuia să-şi încordeze toate forţele spre a nu pierde ceea ce dobîndise cu atîta trudă şi a se pregăti pentru cursurile superioare, totul începea să se năruie.

În loc să învețe, trebuia să stea la cozi zile întregi. Iar în viitor nu se întrezărea nici o geană de înseninare.

Cu toate acestea, Aadam Sammelman nu-şi pierdea curajul.

— Încă puţină răbdare, spunea el cu înţeles. Nu poate să mai dureze mult situaţia asta.

— Dar ce s-ar putea întîmpla ? oftă Kristiina, ungîndu-şi cu vaselină mîinile umflate şi crăpate.

— Multe... În fiecare zi se întîmplă cîte ceva. Uzinele intră în grevă una după alta. Toată lumea este împotriva războiului şi pentru republică, explica Sammelman, încărcîndu-şi cu migală tuburile de hîrtie pentru ţigări. Se zvoneşte că pe frontul de sud-vest, un regiment întreg a refuzat să pornească la atac. Tu crezi că toate astea nu înseamnă nimic ?

Îşi aprindea apoi o ţigară şi rămînea tăcut. În clipele acestea, Liisi avea sentimentul că tatăl ştie mai multe decît spune.

*

După Anul nou, atît pentru Kristiina cît şi pentru Liisi deveni limpede că din clipă în clipă era de aşteptat să se producă evenimente excepţionale. Străduţele care dădeau în Lesnoi şi în bulevardul Sampsonievski se dovedeau a fi cele mai posomorîte, oamenii erau mereu cu ochii în patru. Tot mai adeseori patrulau pe ele cazaci şi vardişti călări. În momentele acelea semănau mai curînd cu nişte străzi de oraş sub ocupaţie, pustiu, cu magazinele goale şi cu chioşcurile oblonite. Femeile adunate la coadă, scofîlcite şi ţepene de frig, îi ocărau în gura mare pe călăreţi, fără să se sfiască, blestemîndu-i şi ameninţîndu-i din urmă cu pumnii.

— Slugoii ţarului ! Ne-aţi băut sîngele, v-aţi ghiftuit...

— Ar trebui zvîrliţi în apă, cum l-au zvîrlit pe Grişka Rasputin !

— Un bob zăbavă, cîini ce sînteţi... Nu v-aţi războit destul cu muierile ? !

Călăreţii auzeau ocările, dar se prefăceau a nu le băga în seamă. Socoteau că nu-i demn din partea lor să-şi pună mintea cu femeile. Doar cefele îndesate li se înroşeau ca sfecla, iar în ochi le scăpărau uitături furioase.

Peste drum de catedrala Sampsonievski se prăbuşise, pesemne că de foame, o mîrţoagă de la o birjă. Hoitul rămase cîteva zile în mijlocul străzii, cu pîntecele umflat şi cu botul rînjit înfiorător. Nici nu avea cine să-l ridice, şi nu-i ardea nimănui de asemenea treabă. Şi-apoi lumea se deprinsese cu priveliştea.

În ianuarie şi februarie mase enorme de muncitori inundară în cîteva rînduri marele bulevard Sampsonievski. Se cîntă *Marsilieza*, fluturară steaguri roşii, apărură pancarte, pe care erau scrise

grosolan, cu cretă, cuvinte puține : „Jos războiul !“ „Pîine !“ „Jos autocrația !“

— Ce să-i faci ? Firește că trebuie să se termine cu ea... încuviință buna Kristiina, cercetîndu-și abătută mănușile de lînă, cîrpite, mînjite de miez de pîine. Dacă ai ști, Aadam, ce bucățică mică de pîine s-a dat azi... Unde mai pui că era și necoaptă. Mi s-a lipit de mănuși, așa era de crudă. Cît o să mai poată îndura și bieții oameni ?

*

În seara zilei de 26 februarie, Aadam Sammelman veni tîrziu, mîncă în tăcere, preocupat, iar după masă își trase mai aproape tutunul și tuburile pentru țigări.

Liisi se culcase mai devreme, ațipind cu o carte în mînă. Prin piroteala dulce în care era cufundată, deslușea în răstimpuri, ca din depărtări, glasul molcom al tatălui și mirosul fumului de țigară.

Deodată, o trezi brusc un sunet straniu, ca un ciocănit sec. Liisi cunoștea din copilărie toate sunetele din casă. Nici nu era nevoie să se mai uite, căci orientîndu-se numai cu auzul, putea să spună cu care anume cratiță sau tigaie umbla mama ei în bucătărie.

Sunetul acesta apăsat, deși înăbușit, îi păru însă cu desăvîrșire necunoscut.

Se uită la tatăl său printr-o crăpătură a paravanului de stambă. Aadam ședea în fața sertarului de sus al scrinului. Sertarul era deschis. În acest sertar Sammelmanii păstrau tot ce era mai de preț în casă : acte, fotografii de familie, bani, un ceas de buzunar, de argint, amintire de la bunicul.

Era clar că taică-său pusese în sertar un obiect greu, care, lovindu-se de fund, scosese sunetul acela înăbușit.

— Pîine ați luat azi ? întrebă încet Aadam.

— Azi nu s-a adus pîine, răspunse mama.

— Mîine să nu vă mai duceți la coadă, o preveni el. Cine știe ce se poate întîmpla...

— Așadar o să deschideți porțile ? întrebă Kristiina după o scurtă tăcere.

— Le deschidem, răspunse cu zgîrcenie Aadam, împingînd sertarul scrinului.

În clipa aceea Liisi înțelese. Parcă-i șoptise cineva la ureche că tatăl ei pusese în sertar o armă, un revolver. Comparînd cuvintele acestea cu evenimentele din ultimul timp, în mintea ei se făcu lumină : așadar, mîine începe ! Mîine au să deschidă o sumedenie de porți : în Lesnoi, la uzinele „Parviainen“, la cazărmile regimentului moscovit, la Batalionul de mitraliori, la secția de poliție Sampsonievski... Multe porți de fier, ferecate, se vor deschide !

O subită fierbințeală puse stăpînire pe Liisi. Palmele și le simți jilave de sudoare. În minte i se și înfiripase un plan pentru a doua zi dimineața. O va trezi mai devreme pe Nastia Kușeliova, care locuia cu un etaj mai jos, și se vor duce într-un suflet la poarta uzinei „Starîi Parviainen". Tatăl Nastiei lucra și el acolo și, prin urmare, avea să participe și el la deschiderea porților. Hotărîrea Liisiei era neclintită. Dacă tatăl său lua arma cu sine, cu siguranță că avea să fie primejdios. De aceea, cu orice preț, trebuia să fie alături de el.

Îl cunoștea destul de bine și prevedea că are să se afle acolo unde va fi primejdia mai mare. Bătrînul „paps" — așa-i spunea ea — nu mai trăsese niciodată cu revolverul. Dacă mîine avea să i se întîmple ceva ? În orice caz, Liisi știa una și bună : că trebuie să stea cît mai în preajma lui. Nici nu-și punea problema dacă gestul ei avea sau nu vreo însemnătate pentru tatăl său. N-ar fi știut să răspundă în ce fel prezența ei putea să-l pună la adăpost de pericole. Știa doar că a doua zi era datoare să fie alături de paps, că nimeni n-o putea opri — și nici nu trebuia s-o oprească de la aceasta.

De cînd se știa, tot timpul se simțise apropiată de tatăl ei. El fusese primul care îi pusese arcușul în mînă, el o învățase cuvintele *Marsiliezei*. Numai că în ultimii ani paps, bătrînul paps mai slăbise, se ofilise la față. Se cunoștea că o duce greu.

Privea cu adîncă duioșie la el. Îi vedea doar ceafa, acoperită de părul aspru. Paps ședea încovoiat pe un scăunel, trebăluind cu calapodul de cizmărie și cu sfoara de cusut. Ca să nu mai dea bani la cizmar, repara singur încălțămintea alor săi, pingelea ghetele, punea petice.

— Ah, paps... Acum calapodul, mîine revolverul... Cu revolver tu, care poate că nici nu știi să-l mînuiești... Știu că nu ți-o fi fost ușor să pui mîna pe el...

*

O trezi din nou un zgomot. Parcă același... Se săltă în capul oaselor și ascultă încordată. De partea cealaltă a ușii se auzeau, depărtîndu-se, pașii tatălui său. Deci ușa fusese, o trîntise el la plecare.

Somnul îi pieri ca luat cu mîna. Se îmbrăcă în grabă și trecu în bucătărie.

— Azi nu trebuie să te mai duci la coadă, îi atrase atenția, posomorîtă, mama. Mai bine să stăm în casă. Culcă-te, fetițo !

— Mă duc la Nastia, răspunse Liisi, calmă. Vrea să-și coasă o bluză și m-a rugat s-o ajut.

— Asta-i altceva. Dar pe bulevardul Sampsonievski să nu vă duceți.

Se îmbrăcă cu socoteală, punîndu-şi ciorapii închişi de lînă. Tocmai se pregătea să-şi ia paltonul, cînd deodată îşi aminti de ceva : se întoarse în cameră şi, fără ca maică-sa să bage de seamă, scoase din sertar un pachet de pansament.

*

Se lumina de ziuă cînd Liisi şi Nastia Kuşeliova, o blondă vioaie, zdravănă, ajunseră la intrarea uzinei, din stradela Frizov. La intrare erau doar puţini oameni. Un bărbat adus de spate, cu nişte pîslari grei în picioare, spărgea gheaţa de pe trotuar cu un raz. O femeie în vîrstă încerca să se uite printr-o crăpătură a porţii. Atmosfera părea calmă, paşnică.

Nastia se întoarse dezamăgită către prietena sa.

— Să nu fie oare nimic ?

Liisi îi făcu un semn, arătîndu-i poarta.

Uitîndu-se într-acolo, Nastiei îi scăpă o exclamaţie. Prin spaţiul de sub poartă se zăreau în curtea uzinei picioare bărbăteşti încălţate cu cizme, cu galoşi. Oamenii stăteau strîns lipiţi unii de alţii.

— Ca oiţele într-un ţarc, pufni mucalita de Nastia. Taica s-a încălţat cu pîslăraşii, dar nu-i prea văd.

— Se adună toţi, murmură Liisi. Dacă a spus tata, înseamnă că aşa o să fie...

Treptat-treptat îndărătul porţii se iveau tot mai multe picioare. Zumzetul de glasuri creştea de la o clipă la alta. Undeva, în fundul curţii, izbucni un cîntec, dar amuţi pe dată. Se auzise o voce tunătoare, guturală, de bas, vorbind tare, de parcă ar fi dat o comandă.

Poarta scrîşni din ţîţîni şi se deschise încet. Îndărătul ei, în rînduri compacte, strînşi unul lîngă altul, şedeau muncitorii, care la ora aceea matinală păreau a fi un singur om, multiplicat în zeci şi sute de exemplare. Aceeaşi înfăţişare o aveau cu toţii : maxilarele osoase proeminente, ochii înfundaţi în orbite, buzele strînse.

Scurta stradelă Frizov începu să se umple cît ai clipi de lume.

— Taică ! izbucni într-un hohot de plîns Nastia, repezindu-se spre un bărbat scund şi spătos, cu o căciulă cenuşie de miel, dată pe ceafă, care-i dezgolea fruntea pleşuvă.

Peste puţin, Liisi îşi zări şi ea tatăl. Sammelman mergea în mijlocul şirului, dominîndu-i pe toţi aproape cu un cap în înălţime, şi vorbea ceva, dînd cu însufleţire din mîinile sale lungi şi osoase.

O zări şi el, cu toate că fata nu rostise nici un cuvînt, ci doar se întorsese tăcută spre el, aţintindu-şi privirea asupra lui.

Sammelman se opri din gesticulat. Mîna îi înoremeni în aer. Încruntat, îi făcu fetei un semn hotărît.

Liisi se apropie de el, alergînd.

— Acasă ! îi porunci tatăl. Acum să pleci !

Liisi dădu din cap. Îl lăsă pe taică-său să înainteze ca la treizeci de paşi, apoi căutînd să nu-l scape din vedere, porni în urma coloanei.

Stradela Frizov se termină. Şuvoiul negru de oameni se revărsă în largul bulevard Sampsonievski.

Deodată, se întîmplă ceva cu totul de neînţeles pentru Liisi. În faţă se auzi un răpăit răsunător, asemeni unei grindine de pietre abătute peste acoperişurile de tablă. Izbucniră ţipete şi mulţimea se împrăştie. O parte din muncitori se năpusti înainte, pe latura cealaltă a bulevardului, spre porţile ferecate ale cazărmilor regimentului Moscova. Alţii se opriră locului.

Liisi se pomeni, fără să ştie cum, chiar în mijlocul bulevardului. Vedea spinările oamenilor care alergau spre porţile cazărmilor. Cîţiva muncitori agitau în aer revolvere. Pe deasupra capului auzeau piuitul strident, dezgustător al gloanţelor. De unde veneau, nu se putea dumeri, chiar lîngă ea, pe caldarîmul îngheţat, zări prăbuşit în sînge un tînăr. Căciula îi căzuse din cap, dezvelindu-i cîrlionţii castanii...

În primul moment îşi închipui că se trăgea din cazărmi. O rupse deci la fugă, către stînga spre clădirea albă a mănăstirii de maici. Lîngă mănăstire se afla o brutărie pe care Liisi o cunoştea prea bine din timpul nesfîrşitelor veghi petrecute la coadă.

Dar dintr-acolo venea în fugă spre ea o mulţime de femei, alergînd de-a lungul zidurilor cu feţele schimonosite de groază, urlînd, agitîndu-şi coşuleţele împletite, săculeţele şi plasele : erau femeile care, adunate la coadă în faţa brutăriei, o luaseră la fugă de acolo, dînd buzna peste ea, înghiontind-o şi tîrînd-o cu ele.

Îşi veni în fire abia cînd se trezi într-un gang pietruit, îndărătul unor femei.

Acestea hohoteau isteric, vorbind toate deodată.

— Copilaşii, copilaşii mei, cum mai ajung eu acum la voi ? se tînguia o tînără căreia îi scăpase de sub basmaua înflorată o coadă groasă, bălaie.

— Da ce-i asta ? S-au pus pe omor... bolborosea o bătrînă slabă, cu ochi întunecaţi arzînd ca de febră. Am văzut cu ochii mei cum a căzut un om. Ruşii îi ucid pe ruşi ziua în amiaza mare. Ce vampiri, ce irozi ! De ce s-au pus pe bieţii oameni să-i sfîşie ?

Nu-i răspunse nimeni. Prea erau emoţionate şi îngrozite. Prea vorbeau alandala.

O femeie trupeşă, mătăhăloasă, cu o faţă bună şi speriată, se jeluia în dreapta şi în stînga că-şi lăsase acasă primusul aprins. Dăduse doar o fugă ca să vadă dacă nu-i venise cumva rîndul la coadă. Şi acum primusul ardea...

Dar nimeni nu căuta s-o liniştească.

Printre femei se nimerise şi o călugăriţă de la mănăstirea învecinată. Obrajii galbeni şi fleşcăiţi îi tremurau, buzele subţiri palide şopteau ceva în neştire. Călugăriţa îşi făcea cruci dese şi mărunte.

Din sporovăiala femeilor Liisi pricepu că trăseseră nişte vardişti cuibăriţi cu o mitralieră în clopotniţa mănăstirii : asta însemna că ea, în loc să fugă, se zăpăcise cu totul şi dăduse buzna chiar în partea dinspre care se revărsa ploaia de împuşcături. Hohotele isterice ale femeilor nu o molipsiră însă. Avea nervii tineri şi sănătoşi. Părea liniştită ascultînd larma buimacă a femeilor, s-ar fi zis că nu pune la inimă, dar în sinea ei se încrîncenă toată. Cum adică, mantalele acelea negre trăgeau în tatăl ei ? Ucigaşii aceia cu grumazul gros, aciuaţi la pîndă îndărătul zidurilor de piatră trăgeau în tatăl ei, în tatăl Nastiei, în mamele flămînde, chinuite...

Continua să stea nemişcată, rezemată de peretele rece şi aspru. Mîinile roşii de adolescentă, ieşite din mînecile paltonului vechi, devenite prea scurte, îi spînzurau de-a lungul trupului. Dintre cele vreo cincisprezece femei bulucite în gangul strîmt, ea singură părea calmă şi nepăsătoare la toate cîte se petreceau.

Era însă o simplă impresie. Adevărul era că nu se lăsa cuprinsă de panică, asemeni altora, ci chibzuia cu grijă cum să iasă din capcana asta de piatră ca să dea de urma tatălui său şi a Nastiei. Dacă ar încerca să se strecoare de-a lungul zidurilor ?...

Îşi croi drum prin grupul femeilor de la gura gangului. Acestea îşi lungeau gîturile, silindu-se să vadă mai bine.

— Ia uite-i acum, aruncă hîrtii ! strigă una din faţă. Au azvîrlit şi o lampă...

Liisi scoase capul de după umărul ei. În stînga, către partea cealaltă a bulevardului se înălţa clădirea cu etaj, de un cenuşiu murdar, a poliţiei. Prin ferestrele deschise, de la etaj, mîini nevăzute aruncau în stradă mape şi teancuri de hîrtii, care se împrăştiau în aer. Pe una din ferestre zbură un tablou mare înrămat.

— Ce-i asta ? şi cu'mnealui dau de pămînt ? exclamă femeia în vîrstă, cu scurtă bărbătească îmblănită, aceea care se tot tînguise că lăsase acasă primusul arzînd.

— Vezi bine că da, îi răspunse una cu o bucurie răutăcioasă în glas.

În urma portretului mai zburară pe fereastră un coş de hîrtii şi un scaun.

O dîră de fum începu să se înalţe.

— Ard cazierele, lămuri cu bucurie acelaşi glas.

Prin fum se foiau oameni, între care Liisi avu impresia că distinge siluete cenuşii de ostaşi.

„Chiar ei au deschis porţile cazărmilor şi au pus stăpînire pe secţie", se dumeri ea.

Îşi făcu loc printre femei şi dădu s-o ia la fugă de-a lungul zidurilor, dar fu înşfăcată şi trasă înapoi.

— Ce, ai înnebunit, scumpo ?

— N-auzi că se trage ?

Liisi se văzu privită de ochi în care se citea dojana. Aproape toate femeile acestea erau mai în vîrstă decît ea, multe puteau să-i fie mamă. Sfioasă din fire, se fîstîci, renunţînd a se mai împotrivi unor persoane mai bătrîne, care pe deasupra erau şi multe la număr.

Se retrase deci în fundul curţii, uitîndu-se nenorocită jur împrejur. Era o curte îngustă, tîrîtă de vechituri, cum sînt, de obicei, casele de raport cu două etaje de pe la periferii. Parterul era ocupat de un atelier de tinichigerie. Curtea ar fi putut fi mult mai largă, dacă preachibzuitul proprietar n-ar mai fi înghesuit în ea o magazie de cărămidă şi o fierărie, amîndouă lipite de zidul de siguranţă al casei vecine. O căruţă se proptea cu hulubele ridicate în peretele afumat al fierăriei. În spate, îndărătul gropii de gunoi, curtea era împrejmuită de nişte uluci înalte. Lîngă gardul mînjit cu catran se pitula un copac strîmb şi golaş, aidoma unui om ieşit să-şi facă nevoile. Dincolo de gard se ghicea existenţa unei gropi la fel de puturoasă şi a unei curţi la fel de îngustă şi de tristă. Casa din curtea vecină nu era însă de zidărie, ci de lemn, nevopsită, şi mai scundă cu un etaj. În ea se oploşea un cizmar poreclit *Kuzea-bog* [1], care lucra în încăperea de la demisol. Era poreclit astfel, fiindcă în afară de cizmărie, se mai pricepea la o grămadă de alte lucruri : punea ventuze, repara pendule cu greutăţi, castra motani, iar în ajun de sărbători mari dădea o mînă de ajutor băieşilor de la baia Sampsonievski : ştia să facă şi masaje.

Liisi cunoştea locurile acestea ca în palmă, fiindcă pe aici crescuse. Colindase prin toate curţile din preajmă, iar acestea îi rămăseseră întipărite pentru totdeauna în minte, asemeni abecedarului, asemeni *Marsiliezei* sau zbîrciturilor de pe faţa tatălui ei. Trosnetul sec al împuşcăturilor de pe bulevard, tînărul cu cîrlionţi castanii care zăcea probabil şi acum pe caldarîmul acoperit de o pojghiţă murdară de gheaţă, ca şi ploaia de hîrtii albe, revărsate prin ferestrele secţiei de poliţie, împrumutaseră brusc acestor curţi, atît de bine cunoscute, o înfăţişare apăsătoare, sinistră.

[1] Poreclă intraductibilă. Sensul ei este acela de a defini talentul şi priceperea cuiva — un fel de „meşter poate-tot-drege-tot".

Pe mînă i se lăsă o petală înfoiată de hîrtie, făcută scrum. Ridică ochii. În văzduh se legănau domol alte petale negre la fel cu aceasta.

*

Liisi se întoarse în mijlocul forfotei din gang. În lipsa ei se întîmplase, pare-se, ceva, căci femeile începuseră din nou a se văicări, vînzolindu-se şi forfotind.

Se apropie de poartă. În clipa aceea cîrdul se dădu în lături şi patru femei se îndreptară în direcţia dinspre care venea Liisi, ducînd un om îmbrăcat într-un palton vechi de postav, tăvălit prin zăpada murdară. Una din femei — cea cu aerul bonom şi naiv, căreia îi rămăsese acasă primusul aprins — îşi petrecuse braţul stîng, larg şi vînjos, pe sub spinarea rănitului, în timp ce cu dreapta îi susţinea capul acoperit cu o căciulă neagră de miel, aşa cum purta şi Aadam Sammelman.

Liisi simţi ca un cuţit în inimă şi se năpusti spre grupul care înainta spre ea.

Dar nu, nu era tatăl. Nici măcar nu semăna cu el. Părea mai tînăr. Sprîncenele şi mustăţile dese şi blonde i se conturau puternic pe chipul palid, cu ochii închişi. Rănitul gemea înăbuşit.

— Vai, doamne ! S-a tîrît, s-a tîrît singur pe lîngă zid, ofta bătrîna cu ochii arzînd ca de febră. L-au secerat din clopotniţa lui Hristos, ah tu, stăpîn al cerurilor... Se nimicesc ruşii între ei...

Găsiră pe o căruţă o rogojină şi, cu multă precauţiune, aşezară rănitul pe ea. Femeia tînără, cea cu cozi blonde, îi strecură sub cap sacoşa ei goală.

— Trebuie adus un medic, se auziră glasuri. Trebuie pansat.

— Fireşte că trebuie, dar de unde să-l luăm ? Nu vezi că sîntem în capcană ? obiectă una din femei, descumpănită.

Rănitul răsufla greoi, cu gura întredeschisă. Sub mustăţi îi sclipeau două şiruri de dinţi gălbii, tot unul şi unul. El bîigui ceva, răguşit.

— Cere apă, oftă femeia mătăhăloasă, în scurtă bărbătească. De unde să luăm apă, drăguţelor ? Pe aici nu-i nici strop.

Toate privirile se îndreptară, neajutorate, spre ferestrele ermetic închise, cu perdelele trase, de la etajele de sus.

Abătută şi speriată, Liisi se aţinea şi ea îndărătul muierilor spătoase şi masive. Îi atrăseseră atenţia picioarele rănitului, întinse pe rogojina mînjită de cărbuni. Erau vîrîte în nişte ghete scîlciate, peticite stîngaci. La vederea lor, îşi amintise într-o clipă de taicăsău, de ceafa lui lată, ţepoasă, aplecată deasupra cizmei ponosite puse pe calapodul de cizmărie. Imaginea aceasta o făcu să tresară, simţind o şi mai adîncă milă faţă de omul rănit.

Acesta se mişcă, legănîndu-şi uşor capul.

Călugăriţa rămase cu ochii la el, închinîndu-se cu gesturi scurte şi repezite.

— Se sfîrşeşte, bîigui ea.

Cuvîntul acesta o izbi deodată pe Liisi, trezind-o din buimăceala care pusese stăpînire pe ea. „Ce-o să se întîmple oare ? se gîndi fata îngrozită. Chiar că poate să moară, dacă nu-i pansat... Trebuie făcut ceva !"

Se repezi înainte, înghionti, fără să-şi dea seama, pe cineva cu cotul şi strigă :

— Ce staţi ? Trebuie să-l pansăm ! Am eu o faşă... Nu vedeţi că răsuflă ? e viu...

Şi tremura ca zgîlţîită de friguri.

Intervenţia ei le făcu şi pe celelalte să-şi vină în fire. Femeile se agitară. Cea mătăhăloasă, cu scurtă de blană, se aplecă asupra rănitului şi îi descheie nasturii de la palton şi de la surtuc, lăsînd să se vadă o flanelă neagră, tricotată.

Pe flanelă se contura o pată întunecată, umedă.

— Pesemne că în piept... rosti încet femeia cu scurtă îmblănită. Toate de pe el sînt leoarcă de sînge. Trebuie dezbrăcat, că aşa n-o să facem nimic.

— Cum să-l dezbrăcăm aici, în frig ?... Flanela nu i-o poţi scoate peste cap, trebuie tăiată, îşi dădură cu părerea, îngrijorate, altele. Aici e nevoie de doctor. Pînă una-alta, să-l ducem undeva, într-o casă de om.

Femeile se uitară întrebător la Liisi, de parc-ar fi vrut să se sfătuiască cu ea.

Liisi se încruntă, încordîndu-se în căutarea unei soluţii. Aici îşi pierdeau vremea de-a surda.

Privirea i se opri asupra gardului dosnic şi a casei de lemn din spate. La vederea acesteia îşi aminti că peste drum de ea, pe o ulicioară liniştită, locuia moaşa Semionova. Cu siguranţă că acum era acasă. Nu avea unde să fie pe o harababură ca asta. Moaşa, în orice caz, avea idee de cum se spală o rană şi se aplică un pansament.

— Să-l ducem la Semionova, spuse Liisi hotărît. O să-l panseze ea.

Femeile îi întoarseră nişte priviri nedumerite.

— Ce vorbeşti, drăguţo ? Ea-i pentru de-ale noastre...

Dar bătrîna cu ochii aprinşi bolnăvicios o susţinu pe Liisi.

— Şi ce dacă ? Foarte bine... Semionova a fost în tinereţe şi soră la un spital. Ea se pricepe.

— Deşteaptă mai eşti !... Dar cum o să-l duci ? Nu vezi că nici nasul nu-l poţi scoate în stradă ?

— Îl ducem chiar prin curtea asta, zise Liisi, simțind un tremur în inimă. Și arătă cu mîna spre curtea vecină : rupem gardul.

Femeile o ascultau în tăcere, ca și cum ar fi recunoscut-o drept șef.

Blonda cu cozi încuviință cu înflăcărare :

— Sigur că da, fetițo ! Gardul nu-i o piedică. Au întins la garduri, blestemații... Toată viața oamenilor au îngrădit-o.

Liisi o și luă la fugă spre gard. Celelalte se luară după ea. Doar călugărița rămase locului, strigînd ceva în urma lor, poate ca să le prevină.

Liisi se agăță de capătul de sus al unei scînduri și începu să smucească de ea. Dar scîndura nu voia să cedeze.

— Stai, fato, interveni cu bunătate femeia mătăhăloasă, în scurtă îmblănită. O să-ți intre așchii în mîini.

Zicînd așa, apucă ea de scîndură și începu să tragă, fără a părea că depune vreun efort. Scîndura se desprinse de gard, de parcă nici n-ar fi fost bătută în cuie, ci pusă doar de formă.

În curtea vecină, devenită acum loc de trecere, văzură o stivă de lemne și niște magazii de scînduri.

— Întindem rogojina pe scînduri, iar pe dedesubt petrecem niște șipci, hotărî femeia cea trupeșă, atingînd cu mîna altă scîndură. O să fie ca o targă.

Drumul pînă la moașă se dovedi a fi uimitor de scurt : traversară doar curtea cealaltă și caldarîmul ulicioarei liniștite.

În curtea vilei cu etaj, cu firma moașei fixată pe gard, alerga de colo colo un cîine negru și lățos, pus în lanț. Colțurile perdelelor de la parter se mișcară ca intrate în panică.

Liisi urcă în fugă treptele șubrede ale cerdacului și trase de mînerul soneriei. N-ar fi putut spune prin ce minune ajunsese tocmai ea, copila atît de sfioasă cu femeile mai în vîrstă și mai cu experiență, în fruntea tuturor, punînd prima umărul la treabă. Totul se petrecuse numai pentru că îi fusese teamă ca nu cumva rănitul să moară din cauza neîndemînării lor.

Ușa nu se deschidea. În fața ei, femeile așteptau răbdătoare. Rănitul gemu slab.

Liisi smuci mai cu putere de mîner.

Atunci se deschise în sfîrșit o ferestruică de ventilație de la o cameră lăturalnică, poate bucătăria. În cadrul ei se ivi un obraz grosolan de femeie vîrstnică, cu niște ochi mici și cu un nas mare, poros. Era Semionova.

— Pe cine căutați ? întrebă ea supărată, învăluind într-o privire pripită și îngrijorată atît femeile, cît și trupul întins pe targă.

Acestea începură a vorbi toate deodată.

— Să-l pansezi, măicuță !

— E rănit... De-al nostru, de la fabrică.

— Nu cumva să moară...

Moașa se zborși la ele, arțăgoasă :

— V-ați pierdut mințile, muierilor ? N-am nici un drept ! Duceți-l la un chirurg.

— Dar de unde să luăm acum un chirurg ? se amestecă Liisi. Se trage, auziți... Deocamdată trebuie doar pansat, ca să i se oprească sîngele.

Ferestruica fu trîntită la loc.

Muierile bodogăniră înciudate. În ochii Liisiei mijiră lacrimi. Apucă iarăși, cu desperare, mînerul și începu să tragă de el, fără a se mai opri. Țîrîitul soneriei se auzea neîntrerupt undeva, în casă.

În ferestruică se ivi din nou mutra Semionovei, roșie de furie.

— Cu ce drept faceți atîta tărăboi ?

Liisi își aținti privirile în crăpăturile înguste ale ochilor ei tulburi-plumburii. Ochii aceștia mititei, nasul mare și poros, șuvița de păr rar și roșcat de deasupra urechii Semionovei o făceau să fiarbă de ură. Se stăpîni totuși, mărginindu-se doar să poruncească reținut :

— Pansează-l ! Deschide imediat ușa !

— Băgați-vă mințile-n cap ! V-am explicat doar... Nu deschid.

Liisi se uită jur împrejur, căutînd parcă ceva, apoi coborî dintr-un salt treptele și apucă lopata pentru zăpadă care sta proptită de perete.

— Dacă nu-l pansezi, sparg geamul ! rosti ea printre dinți, simțind cum își pierde răsuflarea.

Ochișorii mici și albicioși o sfredeliră o clipă.

— Bine... se învoi Semionova cu un glas care parcă nu mai era al ei.

După cîteva clipe zăvorul de la ușă clănțăni, ușa se deschise și moașa, o femeie scundă, dar lată în umeri și în șolduri, îmbrăcată într-un capot larg, decolorat, se ivi în prag.

— Aduceți-l, bombăni ea supărată. Da ștergeți-vă picioarele !

Înseninate la față, femeile ridicară targa improvizată, urcară cu rănitul, poticnindu-se la fiecare treaptă.

În antreul cufundat în semiîntuneric, pe Liisi o izbi un miros amestecat de blană de pisică și de rochii vechi scoase de la naftalină.

— Aici, se auzi glasul gros al Semionovei.

Intrară într-o încăpere mică, mobilată cu un dulap, vopsit în ulei alb, şi cu o canapea acoperită de o muşama albă, lucioasă şi rece.

— Aici, porunci Semionova, arătînd canapeaua. Iar scîndurile astea să mi le scoateţi numaidecît afară. Şi să ieşiţi cu toatele. N-am nevoie decît de una care să mă ajute. Dumneata... Arătă din cap spre femeia în scurtă îmblănită. După o clipă de şovăire arătă însă şi spre Liisi. Şi dumneata. Celelalte — afară.

Tot ce se mai întîmplă după aceea se petrecu pentru Liisi ca într-un vis. Ajută la dezbrăcatul rănitului şi îi aşeză cu grijă îmbrăcămintea mai la o parte, pe un taburet.

În cameră se răspîndi pe dată un miros de eter. O sticlă zăngăni.

Semionova lucra cu îndemînare.

După ce îl pansară, aşternură sub bolnav o salteluţă şi-l înveliră cu o pătură de barchet. Moaşa se spălă şi se şterse cu migală pe mîini, după care făcu din cap un semn către ajutoarele sale, arătîndu-le uşa. Apoi le urmă şi ea în coridor.

— Deocamdată asta-i tot.

— E grav ? se interesă Liisi cu glas tremurat.

— Eşti cumva rudă cu el ? întrebă Semionova, străpungînd-o cu privirile.

Fata dădu din cap că nu.

— Rana-i serioasă, dar sînt altele şi mai şi... mormăi Semionova. Ei, şi acum ce-aveţi de gînd cu el ? La mine nu poate rămîne.

— Ţine-l pînă diseară, o rugă Liisi. Diseară o să-i găsim noi un loc. N-o să-l lăsăm aici.

— Care „noi" ? În glasul moaşei transpărea o notă de ironie. Cred că treaba asta priveşte cel mai mult poliţia.

— Nu mai e poliţie, zise Liisi, amintindu-şi de torentul de hîrtii slobozit pe ferestre şi de cenuşa neagră care plutea în aer.

Ochii mititei şi albicioşi se pironiră cu o uimire neîncrezătoare asupra fetei.

— Nu mai e poliţie ? Dar atunci, cine e ?

În glasul Semionovei se citea aceeaşi ironie vădită.

— Cine ? Liisi chibzui o clipă, apoi răspunse spontan, cu o simplitate naivă : păi noi sîntem...

Arătă spre femeia mătăhăloasă de lîngă ea, iar cu gîndul le cuprindea pe cele care aşteptau în curte. Îşi aminti după aceea de tatăl său. La gîndul că acesta nu şi-ar părăsi niciodată tovarăşul aflat la ananghie, repetă şi mai apăsat :

— Noi sîntem. Diseară o să-ţi dăm noi de ştire. Răspunzi de el. Iar poliţie nu mai există, să ştii.

*

La primele rafale de mitralieră, cineva din coloana de muncitori strigă cu glas tunător : „Înainte, la porţi ! Acolo n-or să ne nimerească !"

O parte din muncitori se opri în stradela Frizov. Vreo două sute se năpustiră însă înainte şi, traversînd în goană bulevardul, se pomeniră în faţa porţilor ferecate ale cazărmilor regimentului Moscova. Aici se desprinse un grup compact care coti spre dreapta, luînd-o de-a lungul bulevardului spre clădirea cu etaj a secţiei de poliţie. Curînd după aceea se auziră dintr-acolo, repede şi sec, focuri de revolver.

Aadam Sammelman se apropie împreună cu ceilalţi de porţile cazărmilor. Gloanţele mitralierei din clopotniţa mănăstirii nu ajungeau pînă aici, deoarece făceau unghi mort casele de cărămidă din stînga.

Deasupra zidului cazărmilor se arătară nişte chipuri bărboase. După o secundă dispărură însă.

Aşadar erau soldaţi înăuntru, deşi la prima vedere cazărmile păreau pustii.

Încordîndu-şi grumazul muşchiulos, ca turnat, tatăl Nastiei Kuşeliova strigă cu glas răsunător :

— Haideţi afară, fraţilor ostaşi ! Veniţi cu muncitorii ! Sfîrşiţi războiul ! Jos cu ţarul !

Ca la un semn i se alăturară şi alţii. Peste vuietul dezlănţuit dintr-atîtea piepturi, plutea distinct, răscolitor, un strigăt prelung : „Jooos !..."

Pe creasta zidului se arătară iar căciulile cenuşii de miel. Se auzi un zăngănit de fiare şi porţile se dădură în lături încet şi greoi, de parcă s-ar fi sfiit. Mulţimea neagră se tălăzui înainte, umplînd golul căscat prin deschiderea porţii şi se opri locului în faţa mulţimii de oameni în uniforme cenuşii rînduiţi în semicerc. S-ar fi zis că se întîlniseră două torente — unul negru, celălalt cenuşiu. La contopirea lor, zburară în aer căciuli de miel cenuşii şi negre, şepci, pălării, se înfrăţiră mîini.

— Aadam ! Aadam ! izbucni o voce din mijlocul mantalelor cenuşii.

Sammelman nu apucă să vadă bine cine îl strigase — la început toţi păreau să aibă aceeaşi înfăţişare — cînd unul înalt, mai înalt decît Aadam, se repezi la el şi îl cuprinse de umeri, suflîndu-i în obraz duhoare de mahorcă.

Sammelman desluşi un obraz prelung, trist, bărbos, luminat de doi ochi spuziţi, aproape albi.

— Ruudi ? făcu, uluit, Sammelman. Ruudi Härmas ?... Viu, sănătos ?

— Cum adică viu ? exclamă cu amărăciune Härmas. Nu te uiţi la mine ? Parc'aş fi o surcea spartă în două. Spune-mi mai bine ce se-ntîmplă în stradă ? Noi sîntem încuiaţi aici de o săptămînă, ca la puşcărie.

— Revoluţie, Ruudi ! Isprăvim războiul şi-l doborîm pe ţar... Auzi împuşcăturile ? În noi trag, bătrîne.

Peste larma mulţimii se înălţă iar glasul de aramă al lui Kuşeliov.

— Haideţi în stradă, fraţilor, să slobozim poporul, să-l răsturnăm pe ţar ! Ne-a venit şi nouă ziua ! Atinge-i pe slugoii care trag în popor, frate ostaş ! Ieşi din cazărmi, alătură-te poporului răsculat !

Alţi soldaţi se apropiară şi ei în pas alergător de poartă. Torentele astfel îngemănate începură să se scurgă spre ieşire, revărsîndu-se în stradă.

— Care va să zică, azi încheiem socotelile cu fostul stăpîn ? dădu din cap cu înţeles Härmas.

— Da, Ruudi ! Azi.

Dinspre mănăstire răpăi o rafală lungă. Gloanţe zburară piuind pe deasupra capetelor.

— Au trecut în zbor privighetorile, spuse Härmas, cu ochii spre cerul brăzdat de nori fumurii, zdrenţuroşi, printre care se deschideau pîrtii albastre.

Îşi strînse apoi centironul şi întrebă îngrijorat :

— Acum încotro, Aadam ? Tu, aici parc-ai fi la tine acasă.

Sammelman arătă cu mîna spre o casă murdară, cu etaj, de peste drum. Ferestrele fără geamuri ale acesteia se dădură în lături cu zgomot şi cineva azvîrli un vraf de hîrtii, care se răspîndiră prin aer.

— Hai acolo. Vezi ? Şi-au luat zborul vulturii de pe stemă... El aruncă o privire spre grupul de muncitori care se buluceau în urma lor şi strigă cu un glas prevăzător : treceţi fuga, dar numai cîte unul, nu toţi deodată ! Partea cealaltă e în bătaia armelor.

După cîteva momente, Härmas se afla peste drum. Privi întunecat la cadavrul unui vardist care zăcea lîngă perete, după care intră, alergînd, în casă.

Înăuntru era multă lume. Oamenii umblau forfota pe scări şi prin coridoarele în care stăruia o duhoare amară de fum de ţigară şi de cancelarie, năvăleau prin birouri, care de care mai

preocupat. Se strigau unii pe alţii, deschideau dulapurile şi cotrobăiau prin hîrtii, părînd a se îndeletnici cu o treabă care nu suferea amînare.

Härmas trecea repede dintr-un birou într-altul. Era agitat. Simţea o nevoie stăruitoare de a face numaidecît ceva, de a lovi, de a nimici chiar, dacă ar fi fost cazul. Altfel, se temea că muncitorii nu vor apuca să săvîrşească totul, vor pierde prilejul de a izbi definitiv, lăsîndu-i duşmanului răgazul de a-şi reface forţele.

Multă vreme se vîntură astfel fără rost. Mereu i-o luau alţii înainte, aşa cum i se întîmplase toată viaţa. Într-unul din birouri dădu peste un muncitor bătrîn, însoţit de un tînăr, pesemne fiul lui. Bătrînul, cu un nas scurt şi cu ochelari, scotea dintr-un dulap sfărîmat dosare cu caziere, citea cu atenţie titlurile, apoi le înmîna tînărului rumen la faţă, cu bărbia acoperită de un pufuşor blond. Acesta le lua cu băgare de seamă şi le azvîrlea pe fereastră. În altă încăpere oamenii se căzneau să spargă o casă de fier.

Într-o cameră mare, mobilată cu un birou masiv, iar pe perete cu portretul ţarului încadrat într-o ramă grea, dădu iar de Sammelman. Acesta îl dojenea pe un ostaş cu o barbă răsfirată şi deasă de culoarea dihorului.

— Păi se poate una ca asta, cavalerule ? Hîrtiile, n-ai decît să le azvîrli pe fereastră. Dar sertarele ? Masa asta au făcut-o oameni ca noi şi ne-ar fi prins bine şi nouă. De un birou fără sertare cine are nevoie ?

Ruşinat, soldatul se scărpina în cap, pe sub căciulă :

— Adevărat... Nu mi-am dat seama. Dar am un cumnat meşter tîmplar. Meşter mare, are mîini de aur... O să dreagă el masa. Numai să-l slobozească din armată.

Un flăcău scund, cu un ciuf blond-auriu ieşindu-i de sub chipiu, cocoţat pe un taburet, îşi făcea de lucru la portretul ţarului. Dar fie că rama era prea grea, fie că şnurul se încîlcise în jurul cramponului, nu reuşea să dea jos tabloul.

— Măi nene, ia scoate „vrăbiuţa“ asta ! strigă flăcăiaşul în bătaie de joc către Härmas. Dă-l jos pe maiestatea sa, că tot n-ai nici o treabă.

Härmas se întoarse bucuros şi sări pe taburet.

Zări la nivelul ochilor un chip străin, ciudat de searbăd, fără nici o expresie, docil ca un manechin, al unui bărbat în uniformă de ofiţer de gardă.

Era singura clipă din viaţa lui Härmas, cînd se afla atît de aproape, dacă nu chiar de împăratul întregii Rusii, măcar de imaginea lui.

Ţinînd apoi cu amîndouă mîinile tabloul greu, acoperit cu geam, coborî de pe taburet şi se uită întrebător la Sammelman.

— Pe fereastră !... porunci flăcăiandrul, rîzînd de bucurie în aşteptarea clipei în care portretul avea să-şi ia zborul spre caldarîm.

Sammelman încuviinţă printr-un semn din cap.

Härmas se apropie de fereastră, expuse tabloul pe braţele întinse, apoi le desfăcu.

Era momentul pe care îl surprinseseră Liisi şi femeile din gang.

În toate birourile se răspîndi un miros înecăcios, de ars. Curentul de aer îl mîna prin ferestrele deschise, de-a valma cu fulgii de hîrtie carbonizată.

Härmas privi pe fereastră. În stradă se aprinsese un foc mare. Foile albe se chirceau, linse de văpăile lacome. Cîţiva inşi îşi făceau de lucru lîngă foc, împrospătîndu-l mereu cu teancuri de hîrtii. „Ce mai oameni ! se înciudă Härmas. Habar nu au cum trebuie aprins un foc mare. Aşa se aţiţă, aruncînd teancuri cît toate zilele ? Păi în felul ăsta, aerul n-are cum să-şi facă loc. O să mocnească hîrtia pînă mîine, ba chiar o să se stingă de tot. În cazul ăsta te pomeneşti că vine poliţia să-şi salveze hîrţoagele şi să readucă amarul de pînă mai ieri..."

Nemaiputînd răbda, se repezi tropăind pe scări, în jos.

Aici se apucă să încingă un alt foc, lîngă celălalt, folosind resturi de mobilă şi frînturi din rama aruncată pe fereastră. Cînd focul căpătă viaţă, începu să-l alimenteze cu vrafuri de hîrtii desfăcute. Vîlvătaia se înălţă în aer cu un duduit satisfăcut. Imediat începură şi alţi soldaţi să azvîrle hîrtii în focul lui.

Härmas reuşi să facă rost de o mătură cu care prinse a zgîndări. Se încălzise. Sudoarea i se prelingea pe obrazul nebărbierit de multă vreme, lipind pe el fulgi de cenuşă.

Era uimitor să vezi cum ardeau hîrtiile. Limba roşie, zdrenţuită, a flăcării, lingea mai întîi, nepăsătoare, în treacăt, foaia albă, de parcă ar fi examinat-o. După aceea, marginea filei izbucnea într-o flăcăruie albastră, regulată, lipită strîns de ea. Focul acesta albastru, asemeni unei seceri, învăluia fila în chip de arc, făcînd-o să se coloreze într-un roşu tulbure şi să devină luminiscentă. Hîrtia fremăta toată. Valuri întunecate, pîlpîitoare o străbăteau. Nu mai exista, dar cu toate acestea continua să mai fiinţeze cîteva clipe, ultimele clipe, cele mai scurte. Încă se mai puteau citi cuvintele şi descifra semnăturile. Se recunoşteau pînă şi semnele tari, aducînd cu nişte spînzurători, precum şi codiţele semnăturilor, abrupte şi ascuţite ca lamele unor săbii. Contururile precise ale vulturilor cu două capete de pe ştampile şi de pe anteturi se iluminau, fremătînd. Dar umbra cenuşie răzbătea tot mai stăruitor printre ele, încît peste puţin timp nu se mai putea citi

nimic pe paginile înnegrite. Era de ajuns ca Härmas să scormonească cu un băţ, că acestea se şi făceau scrum, înălţîndu-se, asemeni unor roiuri de gîze negre, spre cerul care se zărea albastru-tulbure, ca printr-un văl alburiu.

Astfel arseră toate ordinele urgente, secrete şi strict secrete, toate instrucţiunile, listele, denunţurile, toate acele legi imperioase în baza cărora îl asuprea pe Ruudi cu foamea, cu păduchii şi cu bolile, punîndu-i în primejdie însăşi viaţa, pentru ţar şi pentru aliaţii, de care lui nu-i ardea nici cît negru sub unghie.

Härmas zgîndărea furios în foc cu băţul carbonizat. Din nebăgare de seamă îşi arse, făcînd o gaură în ea, şi una din pulpanele mantalei. Se luase pînă într-atîta cu treaba asta, încît nici nu-l observă pe Aadam Sammelman, care apăruse în preajma lui.

Sammelman îl privi cu un zîmbet ironic, numai de el înţeles, aprinse de la foc o ţigară şi se întinse cu vădită plăcere.

— Ei ? făcu el. Ard vulturii ?

— Cum ? se întoarse Härmas spre el.

— Întrebam dacă ard bicefalii. Bine mai ard ! Numai că tu, Ruudi, nu i-ai azvîrlit pe toţi în foc.

— Cum adică nu pe toţi ? se miră Härmas, căutînd cu privirile în jur, să vadă dacă nu cumva mai rămăseseră niscaiva hîrtii nearse. Dar nu se mai vedea nimic. Păreau a fi fost aruncate toate în foc.

— Chiar pe toţi, Ruudi ? Surîsul de pe buze se lăţi pe toată faţa lui Sammelman. Acesta îi făcu vesel cu ochiul lui Härmas. Actul tău de cumpărare a parcelelor din „Taurida" n-are pe el vulturi ?

Prin urmare despre vulturii aştia vorbea bătrînul Sammelman...

Cu o mişcare înceată, Härmas se şterse pe frunte de năduşeală cu mîneca mantalei, se posomorî şi drept răspuns mormăi ceva nedesluşit. Simţise deodată că-l cuprinde oboseala.

*

Cîrdul de femei coborî din cerdacul de la locuinţa moaşei şi, prin locul de trecere pe care şi-l făcuseră, dădură zor să ajungă iar în bulevardul Sampsonievski.

Văzduhul se întunecase. Împuşcături nu se mai auzeau. Să fi trecut oare de amiază ? se înspăimîntă Liisi. Cu siguranţă că mama descoperise de mult plecarea ei tăinuită de acasă. Poate că pînă la ora aceasta izbutise să se întoarcă şi tata.

Porni în goană spre casă.

Pe bulevardul Sampsonievski întîlni un pîlc de oameni foarte agitaţi. Se zvonea din gură în gură că un grup de muncitori pă-

trunsese în mănăstire prin curtea din dos şi îi scosese pe vardişti din clopotniţă.

Parte din mulţimea de pe stradă făcuse roată în jurul a doi lucrători tineri. Unul dintre aceştia, un lungan adus de spate, istorisea ceva, scăpărînd emoţionat din ochii lui gălbii-strălucitori. Tovarăşul lui, unul scund şi îndesat, îi ţinea zorit isonul.

Liisi trase cu urechea.

— Şi deodată, numai ce începe să strige mulţimea..., povestea cu o voce spartă şi stridentă lunganul. Vardiştii pornesc şi ei unul după altul, cu pistoalele uite-aşa întinse. Hait ! mă gîndeam. Să vezi, frăţie, că nici n-avem un' să ne ascundem... Da' pîn' să zic eu aşa, văd că se arată nu-ş' de unde, în goană, nişte căzăcei, v'o şase...

— Dintr-un gang..., dintr-un gang, se grăbi să explice lucrătorul cel îndesat ; şi obrajii lui rotunzi şi palizi se zbătură mărunt de emoţie.

— Curat aşa, dintr-un gang. Şi numai ce s-au repezit în galop nebun spre vardişti... Pe ofiţer l-au străpuns cu lancea. N-a mai apucat ăsta să zică nici „pîs"...

— Şi atunci vardiştii au luat-o la goană, reluă tovarăşul. Mulţimea le-a strigat „ura" cazacilor.

— Uite-aşa ! remarcă bucuros, chiar la urechea Liisiei, un glas cumpănit de bas. Armata trece de partea poporului.

Din cîte mai istorisiră muncitorii, Liisi pricepu că era vorba despre încăierarea care avusese loc în cursul dimineţii lîngă piaţa Znamenskaia.

După spusele martorilor oculari, întreg Petrogradul era în fierbere. Cei doi muncitori înnoptaseră la nişte cunoscuţi, în Ligovka. Dimineaţa nu mai putuseră să se întoarcă în Lesnoi. Tramvaiele nu circulau, podurile peste Neva erau demontate, pe chei se auzeau rafale de mitralieră. Lunganul şi prietenul lui reuşiseră să treacă Neva doar pe gheaţă, prin apropiere de şantierele Ohtinsk.

În Petrograd izbucnise revoluţia ! Aşa tălmăci Liisi ştirile neobişnuite pe care le auzise.

Cu un zîmbet copilăros, încremenit pe faţă, simţind o senzaţie palpitantă de uşurare şi de gol sub inimă, o rupse la fugă spre casă, ca să-l vadă pe taică-său.

*

Cu ochii umflaţi şi roşii, Kristiina îi deschise uşa şi o întrebă sleită de puteri :

— Vrei să mă bagi în mormînt ?

Pătrunsă de dojană, fata i se ghemui la piept.

— Nu te supăra, mamă. Am vrut să văd ce-i cu tata...

— Şi ce-i cu el ?

— L-am pierdut numaidecît din vedere, mărturisi Liisi abătută.

Tatăl se întoarse abia pe la ora cinci.

De afară răzbăteau tropăituri şi glasuri puternice bărbăteşti.

Kristiina tresări speriată. Recunoscînd însă ciocănitul, deschise.

În primul moment se dădu înapoi, zărindu-şi bărbatul înconjurat de soldaţi.

— Îs de-ai noştri, mamă, nu te speria, o linişti el, zîmbindu-i senin. Ia te uită, şi bătrînul Ruudi Härmas e cu noi. Au trecut de partea poporului. N-au curaj să se mai întoarcă la cazarmă. Muncitorii au hotărît să-i cazeze pe la ei.

Văzînd cît de slab era Härmas, Kristiina îşi împreună mîinile, pocnindu-şi palmele una de alta.

Soldatul cu barba răsfirată, de culoarea dihorului, se înclină ţărăneşte, scoţîndu-şi căciula.

— Măicuţă, să nu te-ndoieşti de noi. Sîntem oameni de treabă. Dormim pe jos, numa să nu dăm de vreo belea. Ofiţerii umblă cu o falcă în cer şi cu una în pămînt prin cazarmă. Cu mitralierele păzesc magazia de efecte.

Şapte erau la număr. Kristiina se foia de colo-colo printre ei, ca o cloşcă. Nu-şi mai vedea capul de atîtea griji : să-şi primească oaspeţii, să-i rînduiască pe fiecare la locul lui, să le dea de băut.

Cana cu apă rece trecea din mînă în mînă. Mantalele se umflară ca o cocoaşă pe micul cuier al Sammelmanilor. Într-un colţ, aplecat deasupra spălătorului, Härmas îşi săpunea de zor obrazul şi mîinile mînjite de cenuşă şi de funingine.

În aer duhnea un miros pătrunzător de mahorcă, vax şi postav aspru, îmbibat de sudoare.

Liisi îl opri pe tatăl său în bucătărie. Între ei avu loc pe şoptite o convorbire înfierbîntată, emoţionantă. După aceea, Aadam Sammelman îşi puse din nou pălăria şi, vîrînd capul pe uşă, spuse cu un aer preocupat :

— Rostuiţi-vă deocamdată fără mine... Mă întorc şi eu curînd. Trebuie să mă îngrijesc de un rănit. Cu prilejul ăsta o să aflu şi ce mai e nou.

În prag, Kristiina îl apucă de mînecă :

— Dar de mîncare ce-o să le dau ?

— Ar trebui să găteşti ceva.

— Păi n-am nimic, ştii şi tu... O mînă de crupe şi vreo două funturi de mazăre. Ba mai e şi o bucată de carne de cal... Să fac o supă din carne de cal cu mazăre ? Noi ne-am deprins, dar ei ?...

— Pune mai multe foi de dafin și ceapă prăjită, o povățui el. Ce să facem ? O să-l dăm jos pe Nikolaska și atunci o să gătim numai mazăre cu piept afumat.

— Numai să nu le fie silă musafirilor. O să le spunem și noi că-i din carne uscată de vacă...

— Lasă că după borșurile lor de post nici n-au să bage de seamă, dădu el din mîini, plecînd.

În cămăruța înțesată de oameni se încinseră discuții. Liisi trase cu urechea. Unii dintre ei cam intraseră la idei, întrebîndu-se dacă nu cumva se pripiseră părăsind cazărmile.

— Pot să ne trimită în fața curții marțiale. Cîte cazuri de-astea nu s-au mai văzut ? spunea un soldat care dădea semne de îngrășare, uitîndu-se la ceilalți cu niște ochi tulburi, verzui, și ștergîndu-se mereu pe față de sudoare cu o cîrpă slinoasă. Dacă ar fi părăsit toți cazărmile, mai treacă-meargă. Dar așa... O să ne ia la trei păzește.

— Pe dracu !... De ce curte marțială mai poate să fie vorba acum, interveni disprețuitor barba de culoarea dihorului. N-ai văzut cum ardeau ordinele țarului ? Zbura cît colo cenușa.

Aadam Sammelman se întoarse peste o oră obosit, dar mulțumit.

— Vești bune ! strigă el din prag, intrînd în camera cufundată în fum. În oraș se organizează soviete raionale ale deputaților noștri. Acolo o să aflăm mîine ce avem de făcut.

Drept răspuns toată camera vui. Cineva strigă „ura".

Zărind chipul îngrijorat al Liisiei, tatăl o liniști.

— Trăiește... Au să-l ducă la spital. Se vor îngriji tovarășii de treaba asta. E un sudor de la noi.

Liisi răsuflă ușurată. Ochii îi străluceau.

Aadam o privi cu luare-aminte, clătină din cap și grăi cu o tristețe neașteptată :

— Ia ascultă, rățușcă, mi se pare mie, sau cu adevărat te-ai făcut mare ?

Liisi chicoti șăgalnic, uitîndu-se provocator la el.

Nu peste mult timp se așezară la masă. Supa o sorbiră goală, fiindcă în ziua aceea nu se dăduse nici o fărîmă de pîine.

Soldații horpăiau cu nesaț, pe tăcute, cu niște linguri cositorite grosolan. Se înroșiseră la față, transpiraseră. Privirea le era fixă. Kristiina îi urmărea pe furiș din prag cum se ospătau din supa ei de mazăre, gătită cu carne de cal.

Șapte soldați, un muncitor vîrstnic, cu trăsăturile feței aspre, colțoase, și o fată cu obrazul rotund, cu ochii albaștri, liniștiți, ședeau atît de strîns unii lîngă alții, încît se atingeau cu coatele cînd duceau lingurile la gură. Pe față li se așternuse, ca o lumină, mulțumirea deplină a omului sătul.

„Ca niște pui în același cuib", își zise Kristiina.

Se trase un pic mai în umbră și, impresionată, se șterse la ochi cu colțul șorțului.

*

După cină, cînd țigările confecționate cu mîna începură iarăși să scoată fum, Aadam Sammelman îl întrebă pe Härmas.

— Ia spune-ne și nouă, Ruudi, cum a fost în război ? Ai scăpat nevătămat ?

Härmas făcu un gest de lehamite cu mîna.

— Ca să fiu sincer, nici n-am ajuns pînă la tranșee. M-am tot bălăbănit între front și spatele frontului... În mai, anul trecut, m-au trimis pe frontul de sud-vest cu un eșalon de marș. Pe drum m-am îmbolnăvit de tifos. M-am pricopsit, probabil, cu el de la niște piftie mîncată pe drum, într-o piață, nici nu mai știu în care oraș. Vreo două luni m-am tot tăvălit prin spitale, cît pe-aci să dau ortul popii. După aceea am nimerit iar la Petrograd. În septembrie m-au expediat pe frontul de nord. De data asta am ajuns pînă la Riga. De acolo, pînă în linia întîia e doar o aruncătură de băț. Toată ziua se auzea tunul. Dar se vede că nu-mi era sortit să mor lîngă Riga. În ultima clipă am fost transferat la o companie de muncă. Apăruse un ordin cu privire la muncitorii specialiști. Și din nou am pornit-o spre Piter. Ei, mă gîndeam, ai avut și tu o dată baftă, Härmas, i-ai scăpat ciolănoasei din gheare... Dar nu mi-a mers. Mi-a rămas iar motoru-n pană. M-au purtat din cazarmă în cazarmă pînă cînd am nimerit aici, de unde m-ai scos tu, bătrîne, ca un vechi prieten ce-mi ești. Numai că nu știu ce-o să iasă din toată treaba asta.

— Nu-ți face griji, căci o să iasă bine, îl liniști Sammelman. Mîine o să luăm legătură cu Sovietul raional de deputați și o să aflăm cum stau lucrurile.

— Numai că mi-ai pus jeratic pe inimă cu vorbele tale, se tîngui Härmas.

— Cu care vorbe ?

— Alea despre „Taurida"... Nu cumva ai vrea să renunț ? Dar ce-s eu, moșier, ca să mi se ia pămîntul ?

— Ei, moșier... Era vorba de ideea de proprietate privată. Pămîntul doar al cui e ? Al poporului.

— Și atunci n-am dreptul la el ?

— Firește, numai că nu pe baza zapiselor alea cu vulturi... Păi ia gîndește-te, măi caraghiosule. E al poporului pămîntul ? Este. Noi sîntem poporul ? Sîntem. Atunci ?... O să ne păgubim noi între noi ? Ai să capeți pămînt în folosință personală, cît ți-o trebui.

— În folosință, nu în proprietate ?

— Asta, Ruudi, e altă afacere. Ce sens ar avea ? Doar n-oi fi vrînd să ajungi moşier ? Dar mai ştii ? Poate că tocmai asta visezi...

Desluşind clar ironia din cuvintele lui Sammelman, Härmas se bosumflă.

— Ia stai, se încăpăţînă el... Eu vorbesc despre „Taurida". După cum spui tu, s-ar putea ca stăpînirea cea nouă nici să nu-mi lase parcela mea, dacă, de exemplu, o hotărî să facă acolo un parc ?

— Se prea poate, dacă o va cere interesul poporului. Dar o să-ţi dea o bucată într-alt loc.

— Undeva la mama dracului ? făcu Härmas. Pe obrajii scofîlciţi şi bărboşi îi înfloriră pete roşii. Dar tocmai despre asta vorbesc. Eu vreau la „Taurida" ! Am plătit pînă la ultima copeică. Cu sudoarea şi cu sîngele meu am plătit. Ce rost ar avea să mă mut la dracul în praznic ? La „Taurida", numai pădurea cîte parale face : mă rog, pădure seculară !

— Atunci să ştii că-i bună de parc, grăi Sammelman, imperturbabil. Ia să vezi tu, după ce ne rînduim toate treburile, dăm cu toţii o raită pînă acolo şi golim vreo duzină de sticle cu bere în sînul naturii.

Härmas îşi pironi privirea mohorîtă în podea.

— Nu te indispune, bătrîne, îi vorbi Sammelman, punîndu-i palma lată pe genunchi. N-ai dreptate. Ai dori oare ca „vreau" al tău să stea mai presus de „vreau" al poporului ? Dar tocmai din acest soi de „vreau" individual se înfiripă vulturii ăia pe care i-am ars astăzi... Nu-i nimic, Ruudi. Crede-mă că or să fie toate bune şi la locul lor. Şi acum, la culcare !

Kristiina aşternu jos o saltea.

— Cinci oameni au să se culce de-a curmezişul, hotărî ea. Celui de al şaselea am să-i aştern şuba.

— Pe Härmas îl expediem tocmai la Sahalin, făcu Sammelman cu ochiul. Are veleităţi burgheze...

Härmas îl privi nedumerit.

— Avem un Sahalin bun şi călduros, uite colo, după dulapul acela, îl linişti Sammelman. Acolo au mai înnoptat destui prieteni de-ai noştri. Şi Eedi Vassar a dormit acolo cîndva.

Lungit pe sofaua îngustă din spatele dulapului, în semiobscuritatea călduroasă, Härmas simţi sub obraz atingerea plăcută, uscată, răcoroasă a rufăriei de pat curate, mirosind îmbietor a săpun. Chiar pe locul în care-şi pusese capul se deosebeau contururile unor frunze de stejar, brodate de mîinile gospodinei sau poate de ale Liisiei.

De partea cealaltă a dulapului mormăiau nedesluşit camarazii săi, căutîndu-şi poziţii cît mai comode, ticăia apăsat şi ritmic pen-

dulul din perete, iar la bucătărie, pe plită, ceainicul șuiera prelung, subțire, tot mai stins, ca o găină care ațipește pe o stinghie.

Härmas asculta sunetele acestea casnice, atît de dragi, și se gîndea că ziua aceasta fusese cea mai neașteptată, o zi nemaipomenită, poate cea mai fericită zi din viața lui. Să iasă teafăr din sacul de piatră al cazărmii, să mănînce pe săturate fiertură de mazăre și să se culce pe albituri curate, călcate... ar fi îndrăznit măcar să viseze la așa ceva în ajun ? E drept că problema „Tauridei" rămînea îngrijorător de nelămurită, dar încă nu-și pierdea încrederea. Doar nu se poate rezolva totul într-o singură zi.

„Ce bine că există pe lume oameni hotărîți, ca Sammelman, medită el. I-a scos pe soldații țarului din cazărmi, i-a primit la el, i-a hrănit și i-a culcat, de parcă l-ar fi pus cineva să procedeze astfel, făcîndu-l răspunzător de viețile altora, o răspundere nechezășuită nici de cine știe ce putere, nici de bani."

Tocmai faptul acesta era uimitor, că Sammelman nu avea nici putere și nici bani. Asta o știa prea bine Härmas. Atunci ce avea ? Simțul răspunderii ? Asta trebuie să fi fost pricina. „Și pesemne că simțul ăsta e foarte puternic la el, se gîndi Härmas. Altminteri cu ce ar fi putut înlocui lipsa banilor și a puterii ?..."

Nu mai era supărat pe Sammelman pentru aluziile lui mușcătoare cu privire la „Taurida".

*

Strada Compania a opta era așezată mai la margine. Totuși ajunseră și pînă la ea ecouri vagi ale evenimentelor petrecute pe bulevardele și în piețele orașului.

Seara, Eduard năvălea ca o furtună pe ușă, impresionat, doldora de tot felul de știri. Tot timpul mesei nu mai prididea povestind, mai-mai să se înece cu supa apoasă de legume uscate.

Ernst avea acum șapte ani. Din cele istorisite de tatăl său înțelegea doar atît : că treburile țarului mergeau prost și că poporul îl ura atît de tare, încît ura aceasta era cît pe-aci să pună foc minunatului palat de pe Neva.

Lui Ernst nu-i era milă de țar. Prea erau vii în amintirea lui cofetarul Munk, blajinul unchi Ruudi, trista Klaara Korb, toți acești oameni pe care îi înghițise războiul stîrnit de țari.

Băiatul umplea caietul de desen cu scene de luptă și atacuri dezlănțuite împotriva țarului. Pe țar îl înfățișa înconjurat de vardiști cu săbiile scoase din teacă. Aproape în fiecare desen însă un muncitor slab și deșirat, semănînd cu chiriașul lor, letonul Svirbulis, îl străpungea cu baioneta pe țar în timp ce acesta se lăfăia pe tron, cu coroana pe cap. Tronul aducea vădit cu fotoliul ponosit din camera lor, pe care maică-sa îl cumpărase de la bazarul

de vechituri. Pe vremuri, în fotoliul acesta domnesc trona Ruudi Härmas, urmărind-o pe Anna cu ochii lui blajini.

Acum, în jurul fotoliului domnesc din desenele lui Ernst se tăvăleau capete, braţe şi picioare retezate. Desena scenele acestea cu încîntare, uşor şi fără răutate. Încă nu ştia cum se petrec lucrurile acestea în viaţă, nu avea nici o idee despre lupta, dragostea şi ura cea adevărată.

În seara zilei de 26 februarie se auziră nişte împuşcături.

— Războiul ? ciuli urechile Ernst.

Gustav Liivand lăsă deoparte caietul de desen al băiatului, deschise ferestruica de ventilaţie, ascultă în noaptea de un albastru-tulbure, plină de murmurul dezgheţului, şi oftă.

— Da, da, războiul... Oricît te-ai ascunde, de el nu scapi.

A doua zi dimineaţa, înainte de a pleca, tatăl le aminti cu stricteţe :

— Să ţineţi tot timpul lanţul la uşă. Nu deschideţi nimănui, cu nici un preţ... Şi să nu vă duceţi nicăieri.

Dar te poţi oare ascunde de viaţă îndărătul lanţurilor, fie ele făurite din oţelul cel mai dur şi menite anume să fie hotar între tine şi lume ?

*

După-masă, la locuinţa cu numărul 51 se auzi soneria. Cineva suna cu băgare de seamă, dar cît se poate de stăruitor, căci nu-şi mai lua mîna de pe ea.

Mama şi fiul schimbară între ei priviri îngrijorate. Anna se apropie, nehotărîtă, de uşă. Acolo se opri puţin, ascultînd.

Omul de afară suna încet, însă fără întrerupere. Morişca soneriei ţîrîia cu pauze, neregulat. Anna pricepu că mîna celui care suna era nesigură. S-ar fi zis că soneria implora ajutor.

Se hotărî şi trase zăvorul.

Prin crăpătura uşii întredeschise zări un individ tînăr, alb ca varul la faţă. Obrajii plini, bărbieriţi, îi tremurau. Îi zvîcnea ciudat şi buza de sus, cărnoasă, umbrită de o mustaţă blondă, stufoasă. Cu toate că era îmbrăcat civil, Anna îl recunoscu imediat. Era vardistul care locuia în acelaşi imobil, la etajul de jos. Prin cine ştie ce întîmplare, vardistul nu avea caschetă. Era cu capul gol, cu părul des şi blond în dezordine.

— Scăpaţi-mă, pentru numele lui dumnezeu !... se rugă el fierbinte. Cotrobăie prin toate casele. Ascundeţi-mă, nu mă daţi pe mîna morţii... Nu am unde să mă mai duc. Mă caută...

Într-adevăr, în altă parte nu se mai putea ascunde. După uşa apartamentului lor nu se mai afla decît peretele din fund, prevăzut cu o ferestruie, iar dincolo — curtea care se deschidea ca o prăpastie.

Anna ezită. Încă nu se hotăra să scoată lanțul. Privi mașinal înapoi. Palid, cu ochii măriți, Ernst se uita la omul aflat de partea cealaltă a lanțului de oțel.

Acesta trase cu urechea spre scară. De jos se auzea un zgomot neclar. La auzul lui tresări, se lipi cu tot trupul de ușă și, încercînd să-și strecoare capul prin crăpătură, bîigui răgușit :

— Vin ! Nu mă lăsați să pier în fața copilului... Salvați-mă de dragul acestui copil nevinovat !...

Căzu în genunchi.

Jos se auzi o ușă trîntită cu putere, glasuri care stîrneau ecouri pe paliere.

Anna scoase lanțul.

Omul nu intră, ci se tîrî așa cum se tîrăște în vizuina ei o fiară hăituită.

Încruntînd din sprîncene, Anna aruncă priviri febrile prin coridor, apoi se apropie de lada de lemne și ridică foaia de placaj de deasupra.

— Aici ! făcu ea un semn către vardist.

Acesta se prăvăli în ladă cît ai clipi, amuțind. Anna puse placajul la loc, așternu deasupra o față de masă, puse la loc șepcile, mănușile.

În cameră, micul Feliks scînci. Anna se duse, fără a se grăbi, la pătucul în care dormea și îndreptă plapuma. Mișcările ei erau calme, sigure și precise. Primejdia n-o făcuse să-și piardă cumpătul.

După aceea îl cuprinse pe Ernst pe după umerii lui slăbuți, îl trase spre ea și, uitîndu-i-se în ochi, îi atrase atenția pe șoptite :

— Dac'or să vină niște oameni la noi și-or să întrebe de nu cumva e cineva străin în casă, să spui că nu-i nimeni. Ai înțeles ? Dacă-l găsesc pe omul ăsta, îl împușcă. Noi îl scăpăm de la moarte... Pricepi ?

— Da, dădu el din cap serios, întocmai ca un om mare.

Anna își luă andrelele și se așeză la masă. Degetele n-o prea ascultau însă, îi tremurau, așa că greși, fiind nevoită să desfacă împletitura.

Din cînd în cînd strecura cîte o privire spre ceasul deșteptător de pe scrin. Oricît de grăbit ticăia acesta, acele lui se mișcau insuportabil de încet.

După o jumătate de oră se auzi pe coridor un zgrepțănat reținut.

Anna aruncă lucrul și scoase capul prin ușă.

Gîfîind înăbușit, vardistul se cățăra afară din lada de lemne.

— Mă sufoc..., șopti el răgușit. Cred că au plecat.

Era plin de aşchii şi de rumeguş. Se uită la Anna tăcut şi supus ca un cîine.

— Peste puţin timp se întoarce bărbatu-meu. Trebuie să pleci, îl preveni ea.

— Plec, înţeleg el încet şi docil.

Şezu o clipă pe gînduri, privindu-şi cizmele ferchează cu carîmbi lucioşi, îşi scutură rumeguşul de pe mînecă, apoi se rugă :

— N-aveţi cumva vreo hăinuţă care nu vă mai trebuie ? Nu pot să ies cu asta, căci or să mă recunoască. Vă las totul, paltonul, cizmele bune, dacă vreţi şi ceasul... Fie şi o zdreanţă, numai daţi-mi ceva.

Anna făcu din cap că a înţeles şi, scotocind într-un ungher întunecos al coridorului, îi azvîrli o pereche de pantaloni vechi, nişte ghete scîlciate şi peticite pe care Eduard nu le mai purta.

Şovăi puţin, apoi luă din cuier pardesiul vechi al lui Eduard. Cu pardesiul acesta era îmbrăcat la început, cînd îi făcea ei curte. Pentru cap nu prea ştia ce să-i dea. Îi arătă gambeta decolorată a lui Eduard şi o şapcă mototolită rămasă de la Munk.

Vardistul alese şapca.

— V-aş mai ruga ceva, zise el. O foarfecă şi o oglinjoară, ca să-mi tai mustaţa.

Anna îi dădu forfecuţa de unghii. Spre marea ei mirare, după ce-şi reteză stufoşii mustăţilor, arăta ca un vînzător tînăr şi drăguţ dintr-un magazin de mîna a doua. Înţolit cum era în haine străine, prea scurte, îşi pierduse cu desăvîrşire aerul ţanţoş şi milităros.

Şezu o clipă în cumpănă, apoi scoase ceasul de buzunar cu lănţişor de argint şi îl depuse pe marginea lăzii.

Anna refuză cu un gest energic. De altfel nici el nu mai stărui, ci — bucuros — se grăbi să-şi bage ceasul la loc, pipăindu-l atent prin stofa pantalonului.

Treptat-treptat obrajii îşi recăpătau culoarea. Se înviora văzînd cu ochii, alcătuindu-şi — în timp ce-şi încheia nasturii pardesiului de căpătat — o înfăţişare din cele mai aferate.

La un moment dat îşi încetini mişcările. Îşi muşca preocupat buza de jos, părînd a se gîndi insistent la ceva. Anna îi simţi aţintită asupra-i privirea iute şi rece. Senzaţia aceasta o făcu să tresară. Îşi aduse aminte că uşa e încuiată, zăvorul pus şi lanţul de siguranţă fixat. La caz de nevoie nici n-avea vreme să le descuie pe toate deodată. Acelaşi simţămînt nelămurit făcu să-şi dea seama, maşinal, că străinul acesta reînviat şi transformat atît de straniu chiar sub ochii ei, îi bara şi ei şi băiatului drumul spre ieşire.

Anna simţi că-i năduşesc palmele, făcu o mişcare prudentă spre uşă, dar se opri imediat, ţintuită locului de uitătura lui devenită brusc fixă şi rea.

— Încotro ? îi şuieră în ureche, ameninţător şi răguşit, străinul.

Anna păli. Deodată se încordă însă, reţinîndu-şi răsuflarea... Dincolo de uşă se auziră paşi, apoi glasuri. Paşii se apropiau. În uşă bufni o lovitură puternică şi răspicată.

Ca împinsă de un resort, cu inima zvîcnindu-i furtunos, Anna se năpusti pe lîngă vardist, spre uşă. Într-o clipită uşa era deschisă.

Intrară trei inşi, îmbrăcaţi în civil. Călcau rar şi apăsat. Judecînd după obrajii lor supţi, după mîinile lor noduroase, erau muncitori. După toate aparenţele, mai-marele lor era un ins lat în spate, cu o mustaţă sură, cu căciulă de miel pe cap.

Ochii săi bulbucaţi se pironiră asupra vardistului înlemnit de spaimă.

— Aha ! Te-ai gătit, porumbelule ? făcu batjocoritor bătrînul, răsuflînd greoi.

Vardistul i se aruncă la picioare.

— Nu mai face pe nebunul, spuse acesta cu scîrbă. Hai !

Un muncitor tînăr, blond, cu părul cîrlionţat şi cu ochii de un albastru senin ca cerul, îmbrăcat într-o scurtă de piele, făcu un pas înainte şi-l apucă de umăr pe vardistul năruit la pămînt.

Acesta răcni de parcă l-ar fi ars cu fierul roşu.

Ernst, care se ţinea deoparte, începu să tremure şi să plîngă.

— Staţi puţin ! porunci, aspru, bătrînul.

Privirea i se opri pe chipul livid, înspăimîntat, al lui Ernst. Vederea copilului îl înmuie. Mustaţa sură i se destinse într-un surîs plin de duioşie.

— Ce-i, flăcăiaşule ? Ce eşti aşa de pirpiriu ? Trebuie să stai în soare, să alergi după vrăbii.

Se căută prin buzunar şi scoase un pumn de lucruşoare. Nimic de mîncat. Doar un capăt de creion, un muc de lumînare de stearină, un cartuş şi o cheiţă. Le cîntări din ochi, înciudat, mîhnit că asta era tot, şi îi întinse lui Ernst cartuşul.

— Na, flăcăiaşule, joacă-te cu el.

După aceea se întoarse spre vardistul rămas în genunchi şi-l întrebă răbdător :

— Mult ai să mai zaci aşa ? Doar nu-s icoana maicii domnului. Sîntem din partea poporului. Cum o spune el, aşa să fie. Fărădelegi nu săvîrşim.

Celălalt se ridică, urnindu-se anevoie, cu capul plecat, ascuns sub şapca de blană a lui Munk, care-i aluneca pe ochi.

Tînărul cu cîrlionţi bălai şi cu scurtă de piele îi arătă din cap spre uşă. Vardistul o luă înainte greoi, dar ascultător.

În prag, bătrînul îşi scoase respectuos căciula chelboasă, demodată, luîndu-şi rămas bun de la Anna.

Ea închise ușa în urma lui și rămase mult timp pe coridor, nemișcată, cu palma lipită de frunte.

*

Eduard se întoarse seara cît se poate de însufleţit. Se dezbrăcă în grabă la cuier și dădu buzna în cameră, pieptănîndu-se din mers. Tocmai deschidea gura, avînd de povestit ceva deosebit de interesant, cînd, zărind expresia de pe chipul soţiei și al copilului, cuvintele îi încremeniră pe buze.

Anna și Ernst îl priveau în tăcere, cu un aer neobișnuit.

— Ce-i cu voi ? întrebă Eduard. S-a întîmplat ceva ?

Ernst se întoarse către mamă-sa cu aceeași expresie de îngrijorare pecetluită pe față.

— De ce tăceţi ? se nedumeri Eduard, uitîndu-se în toate părţile și adulmecînd aerul. A ce miroase aici ? Parcă a catran... Ba nu. A obiele ?...

Ochii i se bulbucară și mai mult, sfredelind-o pe Anna.

— Hai la bucătărie, căci am de vorbit cu tine, rosti ea calm. Erni, tu rămîi aici.

— Ei, ce este ? întrebă Eduard înăbușit și alarmat, de cum păși pragul bucătăriei.

Se aștepta să audă ceva neplăcut, simţea instinctiv că era vorba de ceva rău, poate despre vreo nenorocire, numai că nu putea pricepe ce anume fel de nenorocire.

— Nu te speria, căci nu-i nimic grav, îl liniști Anna. Peste zi a bătut la ușă un om. Era urmărit, îl căutau... Eu l-am ascuns în lada de lemne, și pe urmă... pe urmă au venit niște muncitori și l-au luat. Îi dădusem hainele tale.

Povestea cu un glas egal, monoton, uitîndu-se tot timpul în jos.

— Un om... în hainele mele ?... bolborosi Eduard, nevenindu-i să-și creadă urechilor. Obrazul stîng îi zvîcni nervos. Ce fel de om ?

— Îl știi și tu. Vardistul acela tînăr de la etajul de jos...

— Vardistul ?... Ochii păreau gata să-i iasă din orbite. Tu ai înnebunit ?

Anna oftă abătută.

El se năpusti în coridor. În cuier atîrna mantaua vardistului, acum scuturată de rumeguș. Cizmele cu carîmbi erau și ele acolo, la perete.

— Interesantă poveste, n-am ce zice ! făcu el, perplex. În '905 m-au zdrobit sub cizmele lor. Și acum — iată cizmele, iată-le... Vorbește ca lumea ! Spune-mi cum s-a petrecut !

Ea îi istorisi cu de-amănuntul, iar la sfîrşit, copleşită încă de emoţie, îl întrebă :

— Acum or să-l împuşte ?

— Pe cine ? făcu el ursuz, cu gîndurile aiurea.

— Pe vardist. Nu de el îţi vorbesc ?

— Aşa-i şi trebuie, bombăni el.

Anna izbucni în plîns.

În adîncul inimii sale era profund uimită. Îi fusese teamă că Eduard, irascibil şi aprig la mînie cum îl ştia, avea să se înfurie, să urle, să-şi iasă din minţi. În loc de toate acestea, el părea mai curînd mirat şi cufundat în gînduri negre.

În aceeaşi seară Eduard se afla la fratele său, în locuinţa acestuia de pe strada Bronniţkaia, o cămăruţă dosnică ce slujea de dormitor întregii familii. Eduard vorbea fără chef, obosit, cu o voce descompusă.

— Firește, aş minţi dacă aş spune că în ăştia opt ani de cînd sînt împreună cu Anna, n-a fost între noi nici un nor. Au existat şi neînţelegeri, mai ales în primii ani... Ştii de ce : ea tremură pentru copil şi pentru familie. Cînd cu greva aceea de dinainte de război n-a fost de loc uşor. Apoi mi s-a părut că s-au îndreptat lucrurile. Aveam impresia că ne înţelegeam unul pe altul. Acum văd însă că între noi nimic nu s-a rezolvat. Se vede treaba că n-oi fi ştiut eu s-o lămuresc, să-i explic temeinic ce şi cum...

Herman oftă, privindu-l duios, visător, ca printr-un văl.

— Vezi tu, măi frate, trebuie s-o înţelegi şi pe ea, spuse el blajin. E femeie, mamă... Ce-o ruga omul ? Doar să-i salveze viaţa.

— „Om" spui tu ? Nu un om, Herman. Un vardist !

Fratele său zîmbi.

— Cred că pentru Anna, lucrurile astea nu-s chiar atît de simple. Şi, ca să-ţi spun cinstit, Eedi, şi eu sînt împotriva vărsării de sînge. Omul a fost înzestrat de la natură cu inimă, cu judecată. Ce bine ar trăi lumea, dacă nu s-ar ucide frate cu frate !

— Asta ar fi trebuit să i-o explici lui Nikolaşka în '905, bodogăni Eduard. Cum poţi avea milă de o năpîrcă ? Adevărul e, că năpîrca trebuie strivită. Aşa e drept.

— Adevăruri sînt multe, obiectă Herman. Năpîrca îşi are adevărul ei, iepurele pe al lui şi ariciul pe al lui. În faţa veşniciei, toate adevărurile sînt la fel. Eu unul mă tot întreb care din ele o fi mai bun ?

— N-au decît să fie multe. Noi doi însă avem un singur adevăr, al muncitorilor, aşa că să nu-ţi fie milă de vardişti.

— Foarte bine. Noi doi putem judeca astfel. Dar ea-i ţărancă, frate. Tu te faci luntre şi punte să schimbi faţa omenirii, aşa cum

vezi tu, dar pe de altă parte nu eşti în stare să-ţi transformi propria nevastă. Transform-o mai întîi pe ea, şi atunci am să-ţi accept argumentul.

Eduard îşi drese glasul şi trase cu sete din ţigară.

— Asta cam aşa e, mărturisi el oarecum fără voie. Mai are în caracterul ei multe trăsături ţărăneşti. Se vede că-i vina mea. Totuşi cu vardistul ăla m-a distrus pur şi simplu... Oricum, e rău cînd asemenea lucruri se întîmplă în al nouălea an de trai comun.

— Crezi, poate, că ei îi vine uşor ?

În camera vecină, Martin reconstituia desene din cuburi, iar Juuli trăgea cu urechea, intrigată, la discuţia dintre cei doi fraţi. La un moment dat i se păru că aceasta intrase pe un făgaş mai liniştit.

Lăsă deci la o parte lucrul de mînă şi se apucă să pună masa pentru ceai.

Capitolul II

În birouri se auzeau sertare trîntite, chei răsucite în încuietori. Prin uşile deschise se revărsa aerul închis, cald şi stătut de peste zi. Funcţionarii se scurgeau pe coridorul larg şi luminos.

În faţa uneia din uşi, Piotr Arkadievici se auzi strigat. Glasul era însufleţit, plin de vioiciune. Smaghin se opri. Cel care îl strigase era inginerul Valuev, un bărbat între două vîrste, gras, cu buze roşii, cărnoase, şi cu creştetul acoperit de nişte şuviţe de păr întunecat, pieptănate lins.

— Piotr Arkadievici, ai aflat noutatea ?

— Nu. Ce s-a întîmplat ?

Smaghin aruncă o privire îngrijorată spre obrazul plesnind de sănătate al lui Valuev.

— Nu te speria, porumbelule. Noutatea este cît se poate de liniştitoare. La Fiodorov au sosit primii castraveciori de seră. Da, e absolut sigur. Ce-ar fi să luăm masa acolo ?

Smaghin clătină din cap.

— Mistificatorule ! Şi eu, care-mi închipuisem cine ştie ce...

— Şi, asta nu ţi-e de ajuns ? Hai. L-am convins şi pe Nagorskoi. La Fiodorov se mănîncă binişor.

— Mda... Un castravecior verde aş gusta şi eu, începu şovăitor Piotr Arkadievici.

Dar nu-şi termină fraza. În aceeaşi clipă ieşi din birou, păşind semeţ, o şatenă sveltă cu sprîncenele aurii şi cu puf uleţ dea-

supra buzei de sus. În treacăt, îndreptîndu-se spre ieşire, aceasta îl salută pe Smaghin cu un gest amical şi grăbit.

— Scuză-mă puţin, Fiodor Mihailovici. Mă întorc numaidecît. Cred că m-ai convins.

Şi se repezi după tînăra şatenă.

De Valuev se apropie Nagorskoi, un brunet vioi, cu un veston care-i şedea ca turnat.

— Am telefonat acasă că sînt reţinut la birou... Încotro a luat-o Piotr Arkadievici ?

— Cum încotro ? Valuev schiţă un zîmbet. N-ai văzut ? Sofia Alexandrovna s-a dus să se îmbrace.

— Da, da, da... E clar.

Jucîndu-şi ochii sclipitori, de un castaniu întunecat, Nagorskoi fredonă încetişor :

Cine mai e ca Matilda mea...

În camera portarului, Piotr Arkadievici ţinea paltonul uşor al Sofiei Alexandrovna.

Aceasta se dichisea în faţa oglinzii, potrivindu-şi căciuliţa de lutru, cam într-o parte, peste cocul greu, în care timp îl mustra autoritar.

— Ce faceţi, dumneata şi cu Valuev, nişte mutre aşa de conspirative ? Sînteţi nişte cheflii... Mai bine v-aţi duce la teatru. Cînd ai fost pentru ultima oară la vreun concert, mărturiseşte ?

— În orice caz, înainte de abdicarea lui Nikolai, răspunse el cu prudenţă.

— Cam vag răspunsul... zîmbi ea. Din fericire pentru dumneata, asta s-a petrecut destul de recent. De atunci însă eu am izbutit să-l ascult pe Frey, de care, de altfel, nu-s prea mulţumită. Mîine mă duc la şcoala „Tenişevskoe", la concertul lui Iaşa Heifetz [1]. Un program de lucrări clasice nu se întîlneşte atît de des în zilele noastre : Händel, Paganini, Kreisler...

Ajutînd-o să-şi îmbrace paltonul, el îi propuse :

— Dacă dumneata, Sofia Alexandrovna, ai vrea să mă iei sub obrăduirea dumitale... Inima îi zvîcnea cu putere în piept. Îngăduie-mi să încerc să fac rost de bilete la *Ivan Susanin*. Cîntă Şaliapin.

Tînăra se întoarse spre el, înălţînd o sprînceană aurie şi deasă.

[1] *Heifetz I. R.* (n. 1901) — celebru violonist rus, una din cele mai reprezentative personalităţi ale muzicii interpretative solistice din prima jumătate a sec. al XX-lea.

— Nu cumva îţi închipui... dădu să obiecteze ea, privindu-l cu luare-aminte, dar îmbunată, pare-se, numaidecît, reveni la tonul binevoitor de mai înainte : mă rog, fă rost.

El se înclină tăcut.

*

Cei trei ieşiră pe poartă şi o luară agale pe cheiul canalului Ekaterininski, îndreptîndu-se spre Nevski.

Valuev îşi strînse şi mai bine şuba pe el şi bodogăni :

— Halal martie ! Pe ţar l-au răsturnat, Palatului Litovski i-au dat foc... Se poate spune că au aţîţat flacăra libertăţii. Numai iarna nu vrea să cedeze...

Ieşiră pe Nevski.

Nagorskoi vorbi, uitîndu-se vesel în dreapta şi în stînga :

— Prin urmare, pe Nevski totul a reintrat în normal. Pînă şi bijutierii au ridicat obloanele. Să vă spun una bună. Treceam mai acum cîteva zile pe lîngă un magazin. În faţa lui — cîţiva inşi. Se uitau la ceva în vitrină şi rîdeau. Ce-o fi acolo ? mă gîndesc eu. Ştiţi ce era ? Sub una din stemele zugrăvite pe geam era lipit un afiş : „Vulturul acesta este italian..." Asta, chipurile, pentru neiniţiaţi, ca să nu se iste vreo neînţelegere.

Smaghin şi Valuev zîmbiră.

Aveau şi ei aceeaşi impresie, că pe bulevard totul îşi reluase vechea înfăţişare. Singurul element nou îl alcătuiau băieţii care vindeau steguleţe roşii şi insigne cu rozete de culoarea focului.

De o parte şi de alta a bulevardului, torentul de oameni se scurgea neîntrerupt pe trotuare, într-o masă compactă. Pe mijloc huruiau tramvaiele, treceau în goană trăsuri, mînate de birjari bărboşi.

La intrările cinematografelor, afişe uriaşe făceau reclamă actorului Ivan Mozjuhin, care juca într-o dramă bătăioasă : „Şi astfel fericirea se împlini".

Ajunşi la magazinul Eliseev o cotiră spre restaurant.

Portarul cu barbă albă le deschise solemn uşa grea cu oglinzi.

*

În sala nu prea mare a restaurantului domnea o atmosferă familiară : era linişte, cald, lume puţină. La una din mese prînzea o pereche mai vîrstnică. Cei doi soţi semănau uimitor de mult între ei : buhăiţi la ceafă, umflaţi în talie, cu aceeaşi expresie îmbufnată şi ursuză întipărită pe obraz. Băiatul lor, un *boy scout* [1],

[1] Membru al organizaţiei burgheze de copii şi tineret (în engleză, în original).

se foia pe scaun, privind în lumină limonada din pahar, în care se ridicau minuscule globule albe de aer.

Valuev își conduse însoțitorii într-o încăpere lăturalnică, plăcută, care comunica cu sala. Fereastra, acoperită cu un stor alb, dădea în curte.

Un chelner în vîrstă, cu haină neagră și tuns chilug, se apropie de ei pășind sprinten. Înclinîndu-se în fața lui Valuev și zîmbindu-i ca unui vechi cunoscut, îl întrebă :

— Ce doriți să serviți astăzi, Fiodor Mihailovici ? V-am pus deoparte niște castraveciori.

— Perfect. Vom lua masa. Mai întîi un aperitiv... Adă o sticlă și, evident, castraveciorii...

— La castraveciori ce doriți ? Sau ordonați să vă preparăm o salată ?

— A, nu ! Valuev rămase un moment pe gînduri, țuguindu-și ca o rozetă buzele cărnoase. Ascultă aici... Ai să ne dai mreană și cartofi fierți. Dar bagă de seamă — ridică amenințător un deget — cartofii să fie fierbinți, aburinzi și potrivit de sfărîmicioși ! Știi, să se desfacă ; pe deasupra... Vezi, ai grijă !

— La mreană să vă servim și sos de maioneză ?

— Mă rog.

— Niște icrișoare negre tescuite ? Ne-a sosit somon în saramură slabă. Ciuperci marinate doriți ?

— Da, da... dădu neglijent din cap Fiodor Mihailovici. Ca de obicei. Nu-i așa, domnilor ?

— Eu aș lua o scrumbie cu cartofi fierți, mărturisi nehotărît Piotr Arkadievici, simțind deodată că-l răzbise foamea.

Valuev aținti o privire întrebătoare asupra chelnerului.

— Aveți din acelea fragede ?

— A mai rămas din cea scoțiană.

— Perfect. Comandă și o ciorbă de carne. După aceea vom vedea...

Chelnerul se îndepărtă. Valuev se trînti pe speteaza scaunului și închise ochii, de parcă l-ar fi obosit alegerea aperitivelor. După ce șezu așa cam un minut, îi redeschise, se uită languros la vecini și oftă :

— Ah, domnilor, domnilor... Mă credeți oare ? La masă, clipa cea mai tulburătoare nu-i aceea în care treci la cafea, ci uite, asta de acum, cînd savurezi cu anticipație bucatele.

— Ca îndrăgostitul sentimental ce visează deliciile întîlnirii... rosti pe un ton declamator Nagorskoi. Am uitat cum e mai departe.

„Cred că a și născocit primul vers", se gîndi apatic Smaghin.

Nu peste mult timp, chelnerul reapăru, aducînd o tavă şi începînd să aşeze aperitivele pe faţa de masă scrobită. Tustrei îi urmăreau cu coada ochilor mişcările abile ale mîinilor lungi terminate cu degete cam strîmbe.

Valuev îşi turnă zgomotos apă minerală şi bău cu lăcomie.

Chelnerul plecă iar, dar reveni imediat cu un platou acoperit.

— Poftiţi..., spuse el încet şi, cu o mişcare lină, ridică capacul. Aburii ţîşniră fierbinţi.

— Haideţi, porunci sever Fiodor Mihailovici, de parcă s-ar fi trezit din cine ştie ce gînduri. Daţi zor, căci se răceşte.

Cu mişcări repezi şi precise, el turnă votcă în păhărele şi începu să-şi pună mrene în farfurie. Tăie apoi castraveciorul de un verde palid în felioare subţiri care luceau umed.

Cum ceilalţi încă mai zăboveau, ridică nerăbdător păhărelul.

— În sănătatea dumneavoastră, domnilor.

Bău, închise ochii, rămase o clipă pe gînduri, după care se apucă să mănînce. Cei doi îi urmară îndată exemplul.

— Dumneata, Boris Alexeevici, eşti un donjuan şi un zeflemist, zise Valuev. Crede-mă însă că pentru mine cei dintîi castraveciori au întotdeauna mireasma primei iubiri, zău... E ca şi cum aş mirosi o violetă de primăvară. E atîta prospeţime în ei!... Mi-aduc aminte cum alergam la prima mea întîlnire... Eram un băieţandru. Mirosea a zăpadă topită, ciorile sporovăiau între ele, mda-a...

— Ei, dumneata eşti un gurmand, Fiodor Mihailovici, zîmbi ironic Nagorskoi.

— Ce să-i faci? În lipsă de altceva mai bun... Valuev oftă cu amărăciune prefăcută. Credeţi că-i glumă? Merg pe al cincilea deceniu. Oi fi eu şef de secţie, dar scara mea de serviciu este, probabil, deteriorată, epuizată. O singură plăcere mi-a mai rămas: patima mîncării.

Ţuguindu-şi buzele în formă de inimioară, Nagorskoi îşi privea chipul reflectat în fundul păhărelului, pe care nu-l golise de tot. Şi zîmbea enigmatic.

Oricît de schimonosită îi era imaginea, îşi recunoştea totuşi luciul de agat al părului des, pieptănat cu cărare la mijloc. Nu împlinise nici patruzeci de ani, trăise nenumărate romane de dragoste, colecţiona fotografii de femei şi încă intenţiona să-şi întregească cu îmbelşugare colecţia.

Valuev se uită cu un surîs galeş la Smaghin, privindu-l cum mănîncă:

— E o plăcere să te uiţi la dumneata cum mănînci, Piotr Arkadievici. Se vede că mănînci orice cu aceeaşi poftă.

— Da, mănînc orice, mărturisi cu sinceritate Smaghin, puţintel ruşinat.

— Adorabil, îl lăudă afectuos Valuev. O mare, nesecată poftă este în fond şi ea tot o bogăţie. Eşti un omuleţ voinic şi zdravăn, cu capacitatea de muncă pe măsura poftei de mîncare.

— Prin felul în care îţi îndeplineşti atribuţiile, Piotr Arkadievici, dumneata străluceşti în comparaţie cu noi, inginerii mediocri, îi ţinu isonul Nagorskoi.

— Domnilor...

Smaghin fu gata-gata să se înece cu mîncarea.

— De ce te ruşinezi ? Doar nu eşti fată mare. Pentru propăşirea dumitale !

Nagorskoi dădu rachiul pe gît şi luă icre negre.

— Aici avem de-a face cu un paradox, urmă Valuev. Să nu mă înţelegi greşit, Piotr Arkadievici. Cu pasiunea dumitale de a cunoaşte şi de a munci, ar trebui să lucrezi în altă parte, nu la direcţia noastră. La noi n-ai ce să faci.

Tovarăşii săi de masă îl priviră uimiţi.

— Nu, zău că nu glumesc. Denumirea noastră este : Direcţia uzinelor societăţii ruse pe acţiuni „Berens-Rickert". Pe dracu', rusă... Rusă, doar pentru că nu ştiu care din Berensi a adoptat cîndva supuşenia finlandeză, vrînd să fie mai aproape de stema Rusiei. Nu sîntem, la drept vorbind, decît nişte arendaşi. Nu noi, ci guvernul. Iar noi, cei de faţă, sîntem paznici la arendaşii lui Berens. Îmi amintesc că în copilărie tatăl meu arenda o livadă. Să fi pus arendaşii ăştia măcar o proptea la cîte un pom sau să fi dres gardul... Ferit-a sfîntul ! Nu făceau decît să se uite cum se părăgineşte totul. Arendaşii nu simt nevoia să aducă vreo îmbunătăţire, iar paznicii cu atît mai puţin.

— Cînd te gîndeşti că totul se datoreşte unui şperţ căpătat cîndva de colonelul Lüders de la Berens..., mormăi Nagorskoi. Numai graţie şperţului ăsta i-a acordat Nikolai I monopolul electricităţii pe întreaga Rusie. Iar acum, cînd Rusia luptă împotriva guvernului lui Berens, noi arendăm de la propriii noştri arendaşi ! E un nonsens, o harababură.

— Permiteţi-mi, Boris Alexeevici. Smaghin puse amărît furculiţa pe masă. N-o să fie mereu aşa. Doar presa noastră luptă împotriva preponderenţei germane. Credeţi oare că după război...

— Mofturi ! strigă energic Valuev. Pălăvrăgeala ziarelor suvoriniste [1] nu face nici o ceapă degerată. Ştim doar prea bine că două treimi din pachetul de acţiuni al uzinelor „Berens" se află la Berlin. Oricum s-ar sfîrşi războiul, Berens o să se-ntoarcă şi o să-şi recapete

[1] Cuvîntul vine de la numele lui Alexei Sergheevici Suvorin, ziarist şi editor burghez din Rusia ţaristă.

uzinele... Fie că o să-nvingă Rusia, fie că o să fie înfrîntă, şi într-un caz şi într-altul Berens se întoarce. Iar dumneata, Piotr Arkadievici, cu pofta dumitale sănătoasă de viaţă şi de muncă, ai să-l slujeşti mai departe pe germanul Berens. Ţi-aduci aminte ?... Lafargue istoriseşte undeva despre un om care şi-a vîndut stomacul... Cu dumneata o să fie mai rău : ai să-i cedezi creierul dumitale pur rusesc. Adică nu numai dumneata... Noi toţi, firește ! Oricît de mulţi ruşi ar pieri în război, de Berensi nu putem scăpa.

S-ar fi zis că Nagorskoi se sinchiseşte prea puţin de spusele lui Valuev. El continua să mănînce cu poftă.

Smaghin îşi privi cu mirare comesenii şi, îngîndurat, lăsă jos furculiţa şi cuţitul.

— Dar ceea ce spui dumneata e îngrozitor, Fiodor Mihailovici... După părerea dumitale, ce-i de făcut ?

— Cum ce ? Valuev se lăsă greoi pe speteaza fotoliului, care scîrţîi sub el. Să dăm, în sfîrşit, talentului şi energiei ruseşti posibilitatea de a se desfăşura. Oameni ca dumneata... de exemplu...

Nagorskoi surîse fin.

— Dar ce te faci cu pachetele de acţiuni ale lui Berens ? De astea ai uitat ?

— O să punem mîna şi pe ele. Dacă am avea un guvern de mînă forte, un adevărat guvern al nostru, rusesc...

— Iată-l că a şi venit..., încercă Nagorskoi o glumă rămasă neterminată.

Chelnerul cu chip de maimuţă se apropie în trap, tăcut, şi începu să servească ciorba.

Conversaţia se întrerupse pentru o vreme.

Smaghin mînca fără pofta de mai înainte, cu gîndul la cuvintele rostite de Valuev. I se părea că întrezăreşte în ele mult adevăr, amar, o justeţe incontestabilă. Asemenea aprecieri nu erau noi. În anii din urmă le auzise de atîtea ori rostite de cunoscuţi şi de colegi, dezbătute în articole vehemente în presă... Dar la ce concluzie se ajungea, cu ce se încheiau toate ? Cu apelul de a învinge Germania, pentru a pune, în sfîrşit, capăt preponderenţei germane în Rusia... Iată însă că Valuev făcuse remarca foarte justă că a înfrînge Germania nu însemna cîtuşi de puţin a scăpa de Berens.

După ce termină ciorba, Smaghin ridică nerăbdător ochii către Valuev, intenţionînd să continue conversaţia pe această temă care îl interesa în mod deosebit.

Dar Valuev, după ce se şterse la buze, delicat, cu şervetul, se apucă să povestească, vădind aceeaşi energie, vioiciune şi pasiune, despre o cutie de ţigări din porţelan de pe timpul lui Napoleon, pe care întîmplarea făcuse s-o cumpere ieftin la o licitaţie şi s-o adauge la colecţia lui.

Între timp, chelnerul schimbă furculiţele şi cuţitele, şi aşează pe masă un platou cu potîrnichi învăluite într-o glazură cafenie cu aspectul încă lichid. La potîrnichi destupă o sticlă cu vin de Sauternes.

Zîmbetul fin dispăru de pe chipul lui Nagorskoi, înlocuit de o expresie din cele mai preocupate.

În restaurant se aprinseseră de mult luminile. Domnea acum o larmă vie, peste care plutea izul pătrunzător de mîncăruri. Fumul de ţigară se învăluia lin pe deasupra meselor. Zumzetul nediferenţiat de glasuri se întreţesea cu clinchetul de sticlărie şi de veselă. Localul părea un cazan imens care fierbea potolit şi bolborosea pe foc, răspîndind mirosuri complexe, dense, de mîncăruri grase.

O anume fiinţă, de a cărei prezenţă Smaghin reuşise în mai multe rînduri în cursul serii să uite, îşi făcea apariţia în răstimpuri, lucrînd cu măiestrie, tăcut, platourile şi farfuriile, aducînd în loc altele.

După brînza de Chester şi vinul roşu, Valuev îşi cercetă ceasul plat şi anunţă ridicînd din sprîncene :

— Domnilor, e ora zece... aş propune să luăm cafeaua în altă parte...

— La „Acvarium", fu de părere Nagorskoi. Acolo-i tărăboi mare.

Zicînd aşa, ochii săi căprui, strălucitori şi languroşi, rîdeau cu subînţeles.

*

Birja îi duse spre Neva. Printre şirurile de clădiri de un alb searbăd de pe Nevski, treceau necontenit tramvaie. Lunecarea troleelor pe cablu făcea să scapere snopi de scîntei violete, orbitoare sub cerul ca de tuci, funebru, care parcă se lăsase jos de tot.

La curbe, trăsura luneca într-o parte, şi Smaghin se pomenea înghesuit în şoldul lui Valuev. Capul şi-l simţea uşor, aburit de o ameţeală plăcută, din pricina băuturii şi a mîncării. I se părea că vede şi aude mult mai bine ca de obicei ; gîndurile îi zburau sprinten, cu repeziciune ; simţea nevoia de mişcare, de activitate.

Jos, în vestibul, fură ajutaţi cu abilitate să se dezbrace de şube.

Intrînd în sala lungă, cu plafonul scund, îi învălui, asemeni unei pîcle dese, un vîrtej cald de aer, îmbîcsit de răsuflări omeneşti, de mirosuri acre, de puzderie de glasuri, de sunetele orchestrei, care cînta o melodie săltăreaţă de dans.

Pe scenă dănţuia, tîrşîindu-şi mărunt şi des tălpile, un şir de bărbaţi în negru, cu jobenuri lucioase, de mătase, pe cap. Prin faţa lor, zburda o femeie în chip de fluture galben-roz.

Tocmai în clipa în care Smaghin şi prietenii săi intrau, se nimeri ca orchestra să tacă. Doar toba continua să bubuie provocator de obraznic.

La prima lovitură de tobă, femeia îşi ridică neobişnuit de sus piciorul lung, strîns într-un tricou roz, şi — cu vîrful pantofului argintiu — răsturnă cilindrul de pe capul bărbatului din capătul şirului.

Sala scoase o exclamaţie. Răsunară aplauze.

Bum !... Bum !... Toba continuă să bată. Femeia se mişca de-a lungul şirului, doborînd tot mai mulţi cilindri cu mişcările forfecate ale picioarelor ei mlădioase.

— Nu-i rău, spuse pe un ton aprobativ Nagorskoi, şi nările i se dilatară ca la cal.

Toţi clienţii se întorseseră către scenă, strigînd şi rîzînd excitaţi. Doar chelnerul-şef, cu o fizionomie rece şi impasibilă de actor, distribuit într-un rol de aristocrat, păşea încet printre mese, întorcînd spatele tobei şi neobişnuitelor fîlfîiri roze de pe scenă.

Inginerii reuşiră cu greu să găsească o masă liberă.

Valuev ceru ţigări, lichior de caise şi cafea. Ţigările le refuză însă, încruntîndu-se.

Piotr Arkadievici privi mulţumit şi curios în jur.

Iar fierbea cazanul în jurul lui. Din larma generală se desprindeau exclamaţii stinghere. Smaghin deslusea unele cuvinte, ba chiar şi fraze, dar toate păreau lipsite de sens, se stingeau pe dată în creier, se spulberau aidoma băşicilor ţîşnite dintr-un cazan cu apă dată în clocot.

Aici zarva era mai mare ca la Fiodorov. Orchestra cînta. Ici şi colo se zăreau oameni beţi.

La o masă vecină cu a lor şedeau un bărbat şi o femeie. Bărbatul, cu chipul roz, cu buzele pline ca o vişină, părea mai tînăr cu aproape zece ani decît femeia. Părul lui des şi lucios era tuns îngrijit la ceafă, după moda rusească, în linie dreaptă. Purta o haină a cărei croială aducea cu *podiovca* [1] rusească, asemănare ce părea a fi voită, studiată. Întreaga lui făptură te făcea să te gîndeşti la un copil mare, alintat, pentru care nu precupeţeşti nici un ban de cheltuială. Femeia era uscăţivă, cu obrazul pudrat şi fardat din abundenţă, împodobit cu pietre sclipitoare. Blana fumurie şi-o ţinea aruncată pe umerii slabi. Nu-şi slăbea nici o clipită din ochi partenerul, învăluindu-i într-o privire suferindă şi rea chipul dolofan, de un roz lăptos, pe care se citea nerăbdare şi poftă.

Bărbatului îi fugeau ochii mai mult la celelalte femei din sală.

„Se vede că a ei a fost ideea să-l îmbrace şi să-l tundă «à la russe», bănui Piotr Arkadievici, privindu-i încheieturile slabe ale

[1] Haină bărbătească, lungă ; cu creţuri în talie.

brațelor împodobite cu brățări scumpe de aur. E întreținutul ei. Ea-i bogată, deșteaptă, rea, știe că el n-o poate suferi, dar nu-i în stare să se lipsească de el."

Poftă... Poftă... Poftă trupească se citea pe cea mai mare parte a chipurilor, în strălucirea nefirească a ochilor, în mișcările febrile ale mîinilor care-și pierduseră firească lor cumpănire lucidă și rece.

Un omuleț ciudat, rotofei, sări pe un scaun și — ridicat deasupra tuturor celorlalți — strigă cu glas dogit de bețiv :

— Dom-nilor !

Capul lui rotund și pleșuv, cu mustăți stufoase, cărunte, era înfipt pe un trunchi scurt și rotund. Părea alcătuit în întregime dintr-un ciorchine de baloane gata să-și ia zborul.

Cît ai clipi îl smulseră de pe scaun prietenii : un student cu ochelari și un brunet înalt și negricios, după toate aparențele — un ofițer îmbrăcat civil, care-l conduseră rîzînd spre ieșire. Omulețul se lăsă să atîrne inert pe brațele lor, dar după cîteva clipe se smuci iar în sus, semănînd și mai mult cu un balon. În ochii zgîiți prosteşte, Smaghin citi, îi descifră aceeași poftă oarbă, de neînlăturat, dorința de a se topi în vîrtejul acesta de aer prăfos, stătut, îmbibat de mirosul mîncărurilor grase, de larmă de glasuri, de rîsete, de muzică săltăreață, deșănțată. Toți se uitau la omuleț și rîdeau. Smaghin zîmbi și el fără să vrea.

Unul singur rămăsese indiferent, un ins de la o masă apropiată, care își sorbea de unul singur coniacul. Acesta se uita la bețiv cu ochi pătrunzători, dar cu totul indiferenți.

Examinînd cu coada ochiului chipul acesta fleșcăit, pe care stăruia o expresie veninoasă, cu albul ochilor îngălbenit, cu o privire opacă, atotștiutoare, și cu o gură schimonosită, într-un rictus vicios, Piotr Arkadievici se miră cît de mult putuse fi mistuit de viață un chip omenesc. I se părea că pînă și în adîncul acestei priviri opace, atotștiutoare, mocnea aceeași poftă nerăbdătoare, dar altfel tălmăcită, o patimă sumbră și rea, convertită în viciu și crimă.

„Dacă unui asemenea om i s-ar da în mîini puterea, călău s-ar face", se cutremură pînă în adîncul sufletului Smaghin, întorcîndu-și privirea de la el.

Ascultînd sunetele tînguioase ale orchestrei, care cînta un tango argentinian, Piotr Arkadievici — sub impulsul unui simțămînt fierbinte ce puse brusc stăpînire pe el — își aduse aminte că Sofia Alexandrovna îi îngăduise să facă rost de bilete la operă.

„Are dreptate, de o mie de ori dreptate...", își spuse el cu convingere, fără însă a-i fi prea clar în ce privință anume avea dreptate Sofia Alexandrovna.

Cînd orchestra încetă, îşi făcură apariţia pe scenă popularii cupletişti Bim-Bom, doi inşi cu feţele ofilite, acoperite de fard. Legănîndu-şi neruşinat şoldurile ca de femeie, aceştia începură să cînte în zdrăngănitul pianului ceva despre un purice strecurat în rufăria unui boier.

— Eh, vulgarităţi ! întrerupse zgomotos Valuev tăcerea care se aşternuse la masă. Ce-aţi zice, domnilor, n-ar fi timpul să trecem în separeu şi să comandăm o cină uşoară ?

— De bună seamă, îl susţinu Smaghin. E destul de tîrziu.

Nagorskoi încuviinţă fără prea mult chef.

*

În separeu era răcoare şi linişte. Nu se auzeau decît hohotele de rîs ale unui bărbat, răzbătînd prin peretele boxei vecine. Cristalurile lustrei sclipeau rece, aruncînd reflexe verzi şi albastre.

Chelnerul aşternu cu îndemînare o faţă de masă şi, după ce ascultă, uşor înclinat, comanda pe care i-o dictă Valuev, se retrase.

Nagorskoi răsfoi prin agenda de buzunar şi, scuzîndu-se, se duse la telefon.

— Mare crai ! îi făcu Valuev cu ochiul lui Piotr Arkadievici. S-a dus să aranjeze o întîlnire. Eu m-am lenevit, m-am lenevit... Cu mine s-a terminat. „Cît de frumoşi, cît de gingaşi erau trandafirii..." [1]

Piotr Arkadievici tăcu, mărginindu-se doar să schiţeze un surîs. El tînjea după trandafirii aceştia. Uşurinţa cu care Valuev vorbea despre ei, ca şi sensul frivol pe care li-l dădea, îl cam jigneau.

— Aici miroase a putregai, remarcă el, adulmecînd aerul.

— A mucuri de ţigară şi a subsuori, preciză pe un ton nepăsător Valuev. Mirosul obişnuit al separeurilor şi al camerelor de hotel prin care se perindă fel de fel de oameni. În fond omul nu lasă în urma lui mirosuri plăcute. Ce vrei ? E o făptură omnivoră, un animal de pradă. Ierbivorele miros plăcut. De exemplu calul. Mirosul calului îmi place.

— Fiodor Mihailovici, dumneata nu iubeşti oamenii ? întrebă Smaghin, oprindu-se în faţa lui şi privindu-l mustrător.

Valuev ridică din umeri.

— Cum adică ? Uite, dumneata bunăoară îmi eşti foarte simpatic. Problema e însă că noi privim lumea prin ochelari cu totul deosebiţi. Ai dumitale sînt roz, iar ai mei negri. Eu, dragul meu

[1] Aluzie la poemul în proză, cu acelaşi titlu, de I. S. Turgheniev. Vezi I. S. Turgheniev, *Opere*, vol. X., pag. 232. Editura pentru literatură universală, Bucureşti, 1961.

Piotr Arkadievici, sînt un cinic. Un cinic fără voie, numai așa, din invidie și de lene.

— Dumnezeu să te mai înțeleagă, oftă Smaghin, începînd din nou să măsoare de colo pînă colo covorul pe alocurea cu pete de vin de un cafeniu-roșiatic.

— Totul pe lumea asta miroase... sau aproape tot, zise aprinzînd o țigară și punînd picior peste picior. Pînă și metalul. Și oțelul miroase, și arama. Numai porțelanul nu.

— De aceea îl colecționezi ?

Dar Valuev nu mai apucă să răspundă :

Nagorskoi dădu buzna în separeu, agitat :

— Domnilor ! Închipuiți-vă, Kosițki e aici... Își sărbătorește onomastica. Și-a expediat soția la un sanatoriu din Finlanda. Tocmai treceam pe coridor, cînd deodată... Într-un cuvînt, sîntem invitați cu toții. Vă urmez.

— Adio cină tihnită ! Adio sărmanul meu regim, suspină cu un aer comic Valuev. Și eu, care mă pregătisem să trag un pui de somn duminică...

— Nu-i plăcut să refuzăm. E totuși Kosițki... Putem transfera comanda în separeul lui.

— M-da... Ei, e totuna, se încruntă Valuev.

*

Încă din pragul separeului spațios îi luară în primire rîsete și exclamații desperecheate :

— Vivat administrația !

— Poftiți între noi, să-l cinstim pe noul nostru născut, robul lui dumnezeu...

— Mai bine mai tîrziu decît niciodată.

— Cîte un pahar la fiecare.

Prin fumul cenușiu-albastru de țigară, plutind straturi-straturi, Piotr Arkadievici deslușì chipuri congestionate, vesele. Cele mai multe îi erau cunoscute. Kosițki se ridică să-i întîmpine cu un pocal în mînă. Figura lui masivă, roșie, de un roșu ca arama, strălucea deasupra plastronului alb, glacial de alb. Lîngă Kosițki se înfoia barba de protodiacon a inginerului Lipatov.

— Să închine și întîrziații ! se iscară din toate părțile strigăte. Dați-le să bea !

Piotr Arkadievici primi o cupă pîntecoasă, plină cu o licoare portocalie, asemenea coniacului.

Ridicînd ochii spre cel care i-o oferise, întîlni fața cenușie, nesănătoasă și ochii tulburi, de un negru opac, ai lui Averin.

Averin avea o expresie de parcă i-ar fi oferit otravă.

Dacă în locul lui Averin, față de care nutrea o profundă antipatie, ar fi fost altul, poate că Piotr Arkadievici ar fi refuzat. Acum însă, îmboldit de amorul său propriu, tăcu, privi sfidător chipul răutăcios din fața lui și luă cupa. Ciocni apoi, atingînd cu picioruşul masiv de sticlă cupa fragilă a lui Kosițki și uitîndu-se în ochii abia întredeschiși ai acestuia, umezi și roșietici. Rosti cîteva fraze banale care se pierdură în larma generală, după care sorbi coniacul. Băutura avea un iz de ghindă.

În jurul lui vuia larma, răsunau rîsete.

— Noroc, voinicule !...

— Ce-i, Averin ? Nu poți ține pasul cu el ?

Coniacul dat pe gît împrăștia o căldură plăcută prin tot trupul lui Smaghin. Zgomotul din jur îl auzea acum mai surdinizat. Se așeză pe un scaun liber și, simțind deodată că-i e tare foame, căută din ochi ceva de mîncare.

Pe masă se îngrămădeau într-o dezordine haotică platouri, farfurii și sticle. În farfurii nu mai zăceau decît oasele subțirele ale puilor de găină. Pe un platou în care fuseseră stridii se topeau ultimele sfărîmături de gheață.

Luă o felioară de pîine și începu s-o mestece.

Nu după mult sosi și chelnerul care le luase comanda în separeu. Acesta îi așeză dinainte un pui rece fript. Smaghin își concentră toată atenția asupra lui. Nu apucă să sfîrșească însă, și se înființă alt chelner. Acesta aduse un platou imens pe care se etala ceva cafeniu, copt, mirosind puternic a carne friptă și împodobit în arabescuri complicate de verdeață.

Smaghin începu să mănînce cu aceeași poftă și din friptura aceasta.

În jurul lui se rosteau tot timpul toasturi, se pronunțau cuvinte sforăitoare despre datoria față de patrie, despre unitatea poporului și despre Rusia. Din cînd în cînd era declinat și numele „nounăscutului", al sărbătoritului.

„Asta-i nefiresc și nedrept, gîndea Smaghin, trăgînd cu urechea la freamătul sonor și patetic de glasuri. Rusia și Kosițki... Oare numele astea pot fi ele așezate unul lîngă altul ?"

Ca și cum i-ar fi citit gîndurile și ar fi vrut să le dea un răspuns, un ins uscat la față, cu ochii ascunși îndărătul ochelarilor ale căror lentile aruncau o sclipire rece, se ridică în capătul mesei și peroră :

— Domnilor, pentru Rusia cea nouă care s-a născut în palatul „Taurida" !

Jur împrejurul mesei izbucniră strigăte. Zidul negru de fracuri și smochinguri se ridică cu zarvă, în clinchet de pahare.

— Imnul ! se auzi poruncitor basul lui Lipatov.

— Încă nu s-a compus un imn nou, i se răspunse din toate părțile.

Pe neașteptate, Nagorskoi intonă :

Gaude-a-mus i-gi-tur, juve-nes dum su-mus ;
Vivat a-cade-mia, vivant pro-fesso-res,
Vivat et res-publica, et qui il-lam re-git...

Ceilalți îi ținură isonul alandala.

Un domn scund, cu nasul coroiat și cu o frizură căruntă, deasă, declamă cu glas tînăr și mlădios de bariton :

— „Rusie, încotro te avînți ? Răspunde ! Nici un răspuns[1]..."

— E și greu să răspunzi, îl întrerupse fără fasoane Lipatov, cel care ceruse să se cînte imnul. Cum să răspunzi, cînd timp de doi ani de zile la cîrma troicii rusești a stat țărănoiul ăla de Rasputin.

— Acum s-a terminat și cu Rasputin. Zace în criptă.

— L-au dezgropat iar. N-ai citit ?

Glasul pițigăiat al lui Averin căuta să domine vociferările celorlalți.

— Domnilor, domnilor ! V-o spun eu : atîta timp cît pe capra troicii noastre rusești șade un țărănuș, puteți dormi în tihnă !

În larma aceasta pestriță și dezordonată, Smaghin se ridica adesea și el, urmînd exemplul celorlalți, da pe gît șampanie seacă, amară, și striga „ura".

Hărmălaia se mai potolea doar atunci cînd își făcea apariția cîte un chelner venit să aducă sau să ia ceva de pe masă. În aceste clipe, rare de altfel, se auzeau din sala cea mare a restaurantului explozii înăbușite de muzică. De fiecare dată Piotr Arkadievici începea să cugete cu căință și înduioșare la Sofia Alexandrovna. Era amețit, pierduse noțiunea exactă a timpului. De aceea se miră nespus cînd toți ceilalți începură să se ridice de la masă, pregătindu-se să continue petrecerea aiurea.

— Sînteți cu toții invitații mei la o cafea cu coniac, anunță Kosițki dînd stăruitor din mîini. S-au și comandat taximetrele. Poftiți... Ca între holtei... Sînt singur acasă. Soția mea e în Finlanda. Am trimis-o acolo din pricina evenimentelor.

Smaghin își aduse aminte că tot pentru ca să ia o cafea intrase în localul acesta, unde se mai afla și acum. „Trebuie să mă duc acasă, își zise el. Ce să caut eu la Kosițki ?"

Încercă să-și ia rămas bun, dar acesta se împotrivi, gesticulînd :

[1] Fragment din poemul „Suflete moarte" de N. V. Gogol. Vezi N. V. Gogol, *Opere*, vol. V, Cartea rusă, București, 1958, pag. 235.

— Nici nu vreau să aud, Piotr Arkadievici. Încă n-am băut în cinstea avansării dumitale.

Treaz, de parcă n-ar fi pus nici picătură în gură, Nagorskoi îl apucă de braţ. Smaghin porni împreună cu ceilalţi, călcînd pe nişte cioburi de sticlă, care scrîşneau sub picioare, şi mirîndu-se în sinea lui de unde mai răsăriseră şi acestea.

La lumina palidă a felinarului se zăreau la intrare două taximetre, aducînd cu nişte carete şi duhnind a gazolină.

Unul dintre şoferi, un finlandez cu ochi albicioşi, se uită nepăsător la domnii aceştia în şube de biber, descheiate, care, cu mişcări moi şi nesigure, se ajutau unul pe altul să se urce.

Înainte de a porni, coborî din maşină şi zgîlţîi portierele cu aceeaşi expresie calmă şi blajină cu care acasă la el, în gospodăria sa de la ţară, controla odinioară dacă portiţele de la coşarul oilor erau închise, ca nu cumva să se abată pe acolo vreo lighioană.

*

Taximetrele goneau repede, fără a întîlni vreun obstacol pe străzile pustii, cufundate în noaptea slab luminată de cîte un felinar.

În maşină se înghesuiseră şase inşi. Al şaptelea, Nagorskoi, călătorea lîngă finlandez, fredonînd o melodie din *Frumoasa Elena* şi fumînd.

Valuev moţăia alături de Smaghin, lăsîndu-se cu şoldul stîng peste el. Blana căciulii sale luxoase îl gîdila pe Piotr Arkadievici în obraz.

Pentru o clipă aţipi şi el în legănarea maşinii. Se trezi însă repede, stăpînit de o inexplicabilă nelinişte. De aproape îl privea ţintă un chip neplăcut, cu pielea cenuşie ca pergamentul, luminat în treacăt de licărirea palidă a unui felinar de pe stradă. Smaghin deslusi doi ochi negri, opaci, cufundaţi în nişte orbite imense. Făceau impresia unor ferestre astupate de storuri negre. Nimeni n-ar fi putut spune ce se ascundea îndărătul lor.

Tînărul se cutremură. Recunoscuse faţa aceea ca o mască de panopticum care se aplecase către el, în restaurant, peste faţa de masă plină de tot soiul de pete. La dracu ! Cum de nimerise aici ? Sau poate că visa ?...

Dar în pîlpîirea firavă a unui alt felinar, figura celuilalt fu din nou luminată. Atunci sinistrul miraj se risipi. Ochii aceia care îl priviseră acolo atotştiutori şi cu nepăsare înspăimîntau prin lipsa oricărei expresii. Aceştia de aici, în schimb, pironiţi asupra sa exprimau o ostilitate vădită, o curiozitate plină de sarcasm.

„Ei, drăcia dracului ! blestemă în gînd Smaghin. Asta-mi mai lipsea : să fiu împreună cu ăsta."

— Ce te uiți așa ? întrebă el grosolan, amintindu-și cu un simțământ de jignire de expresia răutăcioasă cu care Averin îi întinsese cupa cu șampanie.

— Mă uit și eu așa... Admir priveliștea, zîmbi ironic acesta, privind pe geamul automobilului. Ia uite : parcă am trece printr-un oraș mort. Nici țipenie. Măcar o pisică de s-ar vedea.

Smaghin se uită și el. Către taximetru se îndreptau niște guri de tun, semn că ajunseseră în fața școlii militare „Konstantinovski".

— Sau poate că n-a mai rămas nimeni în viață în toată capitala ? continuă Averin, cu același zîmbet. Poate că noi doi mergem acum de-a dreptul spre iad.

— Pentru așa ceva n-am băut destul, mormăi Smaghin.

— Nu-i nimic. O să mai bem și cîte un pic de coniac, se auzi basul amorțit al lui Lipatov. Pe Pavel Nikolaevici nu-l întrece nimeni la așa ceva.

Trecură pe lîngă taurii mușchiuloși de bronz, monstruos de vînjoși, care străjuiau intrarea în abatorul orășenesc. Bulevardul se lărgi, devenind mai întunecos. Profilîndu-și silueta solitară, catedrala mănăstirii Novodevici se desprinse de pe fundalul unor ziduri de piatră și se apropie de ei. După ce îi privi pieziș și mohorît, cu orbitele ei negre și înguste, rămase în urmă.

Iată și binecunoscutul pod de cale ferată ! Intraseră sub arcadele lui ca într-o capcană întunecoasă.

Se opriră la o poartă de fier strașnic încuiată. Aici fură nevoiți să aștepte puțin. Le deschise cineva, o făptură pe care n-o puteau deslușî în întuneric și care emana un miros plăcut de tutun și de trup viu.

Coborînd din mașini, năvăliră cu zgomot pe ușa grea de la intrare, umplînd locuința tăcută, spațioasă, care ocupa tot parterul, cu strigăte, cu bufnet de uși trîntite, cu pocnete seci de comutatoare răsucite violent.

Smaghin se luă și el după ceilalți, urmîndu-i într-un birou spațios în care se afla un felinar imens cu geamuri mari de cîte un stînjen și jumătate, în stil roman. Sub plafon se aprinseră becurile lustrei, învăluind într-o lumină galbenă pielea fotoliilor, bronzul mat al ramelor de la tablouri, blana cafenie-roșiatică de pe podea.

Nagorskoi ridică capacul pianului scurt și bont și execută cu emfază cîteva acorduri.

Curînd se ivi, aducînd un braț de lemne, un individ ciufulit, cu paltonul aruncat pe umeri. Somnoroasa apariție se apucă să ațîțe focul în căminul de teracotă.

O jupîneasă, la fel de somnoroasă şi ea, cu şorţul pus pe dos, aduse pe o tavă păhărele şi sticle. Gazda aşeză pe masă o casetă cu ţigări.

La vederea ţigărilor, Valuev grohăi aprobativ şi luă numai-decît una.

După o jumătate de oră, timp în care gustară din toate sticlele, apăru şi cafeaua.

Lemnele din cămin ardeau cu vîlvătăi, împrăştiind belşug de căldură. Kosiţki îşi lepădă fracul, poftindu-i şi pe ceilalţi să facă la fel.

Lui Smaghin nu-i plăcea nici cafeaua, nici coniacul. Totuşi bău. Bău pe de o parte din spirit de imitaţie, iar pe de alta pentru că nu se simţea în stare să-l refuze pe Valuev, care, foarte atent cu el, îi turna fără încetare. Mai bău apoi şi pentru că la un moment dat se pomeni pradă unei plăcute senzaţii de veselie, ca şi cum ar fi plutit.

Obrazurile înfierbîntate din jurul său erau numai rîs. El însuşi rîdea cu hohote aproape tot timpul, pînă ce simţi că îi înţepenesc fălcile de atîta rîs.

Nagorskoi nu mai prididea cu comicăriile sale. Acompaniindu-se cu însufleţire la pian, parodia cîntăreţele la modă şi, chicotind deşănţat, cînta şansonete obscene.

Lipatov, cu coama-i căruntă, cu mutra sa de diacon mîncău, se tîrî pînă la pian, împleticindu-se printre ceilalţi, şi, congestionat, începu să cînte cu glas de bas :

Sînt valuri repezi,
Zilele vieţii...

După aceea Smaghin fu învăluit ca într-o negură. Se mai văzu pe sine aşezat pe blana cafenie-roşiatică de urs, în faţa gurii încinse a căminului. Ceilalţi se legănau în tact, făcînd pe vîslaşii iar el se bîţîia în spatele cuiva cu subsuorile asudate. Cîntau cu toţii *În jos, pe bătrîna Volgă.*

De altceva nu-şi mai amintea.

*

Se trezi fiindcă-l zgîlţîia cineva.

Deschise anevoie ochii, clipind din ei fără a pricepe ceva. Era ghemuit pe două fotolii de piele puse cap la cap, îmbrăcat, dar desculţ, cu o pernă sub cap. Deasupra lui desluşi aplecat chipul lui Nagorskoi, cu ochii învăluiţi într-un luciu unsuros. Acelaşi luciu îl avea şi frizura acestuia, pieptănată lins, fir lîngă fir. Nagorskoi era spălat şi înviorat. Doar obrajii îi căpătaseră o nuanţă albăstrie din cauza bărbii, care îi crescuse.

— Piotr Arkadievici, puiule, m-a trimis Kosiţki să văd cum te mai simţi. E douăsprezece, au cîntat de mult cocoşii... Toată lumea-i în sufragerie. Îşi ia gustarea. Kosiţki a chemat de la restaurant un bucătar şi chelneri. O să fie un prînz pe cinste. Hai, scoală-te !

Smaghin încercă să se ridice, dar capul îi căzu imediat pe pernă. Gemu. O durere surdă îl împunsese în tîmplă.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, căută să-l liniştească Nagorskoi. Un pahar de sifon, şi trece. Vino să-ţi arăt unde-i camera de baie.

Piotr Arkadievici se eliberă cum putu din strînsoarea fotoliilor şi, încă năuc, se luă după Nagorskoi, împleticindu-se.

În treacăt aruncă o privire spre divanul peste măsură de larg. Într-un colţ al divanului sforăia cineva învăluit pînă peste cap într-un pled. Nu i se zăreau decît tălpile picioarelor, imense, în ciorapi negri de mătase.

— E Lipatov, îl lămuri Nagorskoi. Către ziuă ne-a dansat şi căzăceasca.

Nagorskoi îl scutură vîrtos de umăr, dar Lipatov îşi vîrî şi mai adînc capul în ungherul dintre sul şi tăblia înaltă.

Piotr Arkadievici zăbovi îndelung sub şuvoiul îngheţat şi zgomotos care curgea din robinet. Apoi, înainte de a se hotărî să se arate în sufrageria luminoasă, cu pete de soare mijite pe tacîmuri, se pieptănă şi se curăţă pe îndelete.

Apariţia lui nu produse nici un efect. Se vede că musafirii se aşezau şi se ridicau de la masă care cum voia, ceea ce nu mira pe nimeni. Doar Kosiţki îi adresă o mişcare de salut din cap, arătîndu-i cu un gest larg un scaun liber. Averin, după cum i se păru lui Smaghin, îi zîmbi răutăcios. „Chiar într-atît de tare nu mă poate suferi ?“ gîndi Piotr Arkadievici, cufundat într-o stare de toropeală tîmpă.

Sufrageria vuia de larmă. Toată lumea sporovăia ; fiecare după cum îl tăia capul. Jur împrejurul mesei lungi şedeau peste zece inşi, cu chipurile şi mai întunecate şi mai boţite decît în ajun. Acum însă nu mai erau în veste, ca noaptea, ci în smochinguri şi în fracuri.

Se aflau şi cîteva figuri noi.

Smaghin îl recunoscu pe Berg, un elveţian cu barbă neagră, care locuia în casa directorului, deasupra locuinţei lui Kosiţki. Piotr Arkadievici avusese prilejul să-l mai întîlnească pe la administraţie şi să stea de vorbă cu el. Îi făcuse impresia unui om modest, cult, excelent specialist în materie de electricitate. Venise în Rusia invitat de societatea pe acţiuni „Volta“ din Revel. Pînă atunci lucrase în ţară la el, în Elveţia, la o companie de electricitate cunoscută în toată lumea. După începerea războiului se intervenise

pentru transferarea lui la Petrograd, în calitate de specialist. Berg, care între timp se căsătorise la Revel, își adusese aici și soția.

Văzîndu-l, acesta îi surîse prietenos, de departe, lui Smaghin și îi făcu semn să vină pe scaunul de lîngă el.

Piotr Arkadievici se îndreptă într-acolo, bucurîndu-se sincer, ca la vederea unui vechi prieten.

— Trebuie să vă dregeți, zise Berg, văzînd cît de tulburi îi erau ochii.

Ca toți cei neobișnuiți cu băutura, Piotr Arkadievici se trezea greu din beție. Acum i se făcu greață numai văzînd votca. Mărturisi deschis acest lucru.

— Doar sînteți rus, zîmbi Berg. Rusul trebuie să știe să umble cu troica, să vîneze ursul cu sulița și să se dreagă după beție. Beți un lichior, și totul o să fie în ordine.

Smaghin privi cu spaimă păhărelul, dar îl luă totuși, închise ochii și îl bău, ținîndu-și răsuflarea.

Se scurse o clipă. Durerea surdă din tîmple slăbi, senzația de greață îl părăsi și ea, îngăduindu-i să arunce o privire nehotărîtă spre icrele negre. Simți pentru Berg un sentiment vecin cu duioșia.

— Pomeneați adineaori despre atributele noastre naționale, rosti el. Se vede treaba că ori nu-s eu un rus așa cum scrie la carte, ori secolul nostru începe să ne cam desființeze privilegiile naționale, ele devenind un bun comun.

— Nu, de ce vorbiți așa ? surîse cu un zîmbet fin Berg. Sînt lucruri care rămîn neschimbate. De pildă strămoșii mei, simpli pușcași elvețieni, s-au angajat, pare-mi-se, în solda lui Ivan al treilea. Eu am rămas, după cum vedeți, tot un fel de mercenar elvețian, numai că într-o funcție, ca să zic așa, modernă. E drept că pe voi, rușii, războiul v-a obligat să vă chivernisiți singuri. Cînd veți avea din ce în ce mai mulți ingineri energici și instruiți ca dumneavoastră, cred că un biet mercenar elvețian ca mine n-o să mai aibă ce căuta aici. O să-și ia soția și geamantanul și o să plece. Încotro ? Știu eu unde ? Poate în Turcia.

Clătină din cap către Smaghin, cu o privire tristă și în același timp șireată.

Kosițki se uita la ei. Auzise ultimele cuvinte ale lui Berg.

Ridică paharul în semn de salut și, cu glas răsunător, fără prea multe fasoane, întrerupse conversația generală :

— Domnilor ! N-am băut încă în sănătatea lui Piotr Arkadievici. Trebuie să mărturisesc că, personal, mă mîndresc nițeluș cu faptul că el și-a început cariera în uzina noastră, în funcția modestă de șef al atelierului de strungărie. În cei patru ani de cînd lucrează în administrație, a dovedit că în viitor putem să ne

aşteptăm la multe de la electrotehnicienii noştri proiectanţi. Să vă ajute dumnezeu, Piotr Arkadievici... În sănătatea dumneavoastră !

— Ura ! strigară Valuev şi Nagorskoi.

Toţi mesenii se îmbulziră să ciocnească cu Smaghin. Singur Averin nu se afla printre ei, deşi agita şi el în aer paharul. Amănuntul acesta nu-i scăpă neobservat lui Piotr Arkadievici.

După cîteva pahărele, Piotr Arkadievici îşi reveni complet. Avea chef de vorbă. Se întoarse deci către Berg şi începu să-şi expună cu aprindere teza sa preferată asupra necesităţii de a se introduce cît mai repede electricitatea în Rusia.

— La noi, treaba aceasta se desfăşoară într-un ritm înfiorător de lent, deşi lumina electrică a fost introdusă în Palatul de iarnă încă la sfîrşitul secolului trecut, zise el cu amărăciune. În timp ce mica voastră Elveţie este scăldată în electricitate, la noi, în capitala imperiului rus — mi-e şi ruşine să spun, dar aşa e — jumătate din felinare încă mai funcţionează cu petrol. Abia acum începem să vorbim despre construcţia unei hidrocentrale mai ca lumea pe Volhov. Şi cînd te gîndeşti de ce posibilităţi colosale dispunem ! Sute de rîuri mari, zăcăminte de turbă şi de cărbuni pentru mii de ani. Obişnuim să aruncăm vina pe seama autocraţiei, dar aflaţi de la mine că nu ea e singura vinovată. Firește că, în lunga lui domnie, stîrpitura aceasta penibilă de Nikolai a făcut, pare-se, tot ce i-a stat în putinţă ca să-şi dezbine poporul şi să-l ducă înspre o catastrofă politică şi materială. Dar vina principală nu o poartă doar el. Ea se datoreşte faptului că Rusia a rămas în urma secolului al douăzecilea. Avem prea puţini oameni activi, energici. Vreo duzină de Putilovi ar fi făcut minuni, vă asigur... De mult şi-ar fi impus ei voinţa în faţa lui Nikolai. Acum e cu deosebire important ca de îndată ce se va sfîrşi războiul — şi trebuie să se sfîrşească el odată ! — industria să treacă în mîinile intelectualităţii tehnice autohtone. Numai ea va exploata gospodăreşte bogăţiile Rusiei şi va îmbogăţi poporul rus.

Berg îşi frecă cu degetele nasul galic, mare, cartilaginos, fără a răspunde. Cum pe chipul său se citea o îndoială mută, Smaghin ridică tonul :

— Vă asigur că lucrul acesta e perfect posibil. Numai că în treaba aceasta trebuie să ne ajute un guvern energic şi curajos. O politică fermă de protejare a industriei autohtone, a gîndirii tehnice naţionale... Unirea forţelor tehnice ruse, o largă colaborare, avantaje importante... Statul să impulsioneze valorificarea tuturor resurselor ţării...

— Toate-s bune, observă politicos Berg, însă dumneavoastră uitaţi un lucru, şi anume raportul care există între capitalul rus şi cel străin. E vorba, în orice caz, de raportul existent astăzi.

Luaţi aminte, capitalul seamănă cu aurul topit. Încearcă să se răspîndească potrivit legii vaselor comunicante. Aurul acesta trage Rusia la fund... Iertaţi-mă, dar aşa stau lucrurile.

Smaghin se posomorî, amintindu-şi că mai auzise undeva asemenea raţionamente.

— Şi, după părerea dumneavoastră, nu i se poate bara calea ? întrebă el nemulţumit.

— Dacă ne amintim de fizică, reiese că într-un sistem de vase comunicante nu-i cu putinţă. Niveluri diferite pot fi atinse numai în sisteme de vase diferite.

— Bine, dar asta nu mai e fizică, îl privi cu uimire Smaghin. Am şi uitat că sînteţi elveţian... Propuneţi Rusiei socialismul ?

— Nu propun nimic, scutură vîrtos din cap Berg. Eu nu fac decît să execut.

Smaghin se simţi cuprins brusc de un ciudat sentiment de veselie. Cuprinse într-o singură privire figurile înfierbîntate ale celorlalţi, apoi se aplecă la urechea vecinului său :

— Băgaţi de seamă... Toţi cei de aici sînt aşii electrotehnicii din Rusia, ingineri de frunte. Au ei aerul de a fi socialişti ?

Berg aruncă o privire piezişă şi zîmbi cu înţeles.

Piotr Arkadievici rîse din inimă.

Dejunul prelungit se prefăcu pe nesimţite în prînz. Doi chelneri plecau şi se întorceau necontenit, aşezînd pe masă mereu alte platouri şi sticle, schimbînd cuţitele şi furculiţele.

Smaghin mînca în silă, ca şi cum l-ar fi silit cineva. Nici nu mai simţea gustul mîncării. Îi era sete şi bău cu înghiţituri mari vinul rece, transparent, care-i lăsă în gură un gust amar.

Avea grijă să-i toarne mereu lui Berg, iar acesta, la rîndul lui, îi umplea şi el paharul ori de cîte ori i-l vedea gol.

Puţin cîte puţin, beţia din ajun, care încă nu se risipise cu totul, îl trăsni pe Piotr Arkadievici cu o putere şi mai năprasnică.

Avea impresia că nu vinul îl îmbată, ci larma sîcîitoare care-l hipnotiza parcă şi pe care o sfîşiau cu o regularitate înnebunitor de monotonă desele explozii de rîs. De două zile în şir auzea hărmălaia aceasta enervantă care-i amintea iarăşi şi iarăşi de clocotul dintr-un cazan imens. Din cînd în cînd un văl tulbure i se aşternea peste ochi. Se părea că o putere misterioasă dă să-l smulgă, să-l ducă cu ea, şi atunci se agăţa pe furiş cu mîinile de marginea scaunului.

„Trebuie să respir aer curat, îşi spuse în sinea lui, altfel am să cad sub masă."

Se scuză foarte stăruitor şi, cu toate că nu avea încredere în mişcările sale, se sculă de la masă şi ieşi în coridor. Cuierul, supraîncărcat de haine, se afla în vestibulul pardosit cu dale de piatră,

peste care era aşternut un preş. Lui Smaghin îi trebui mult pînă să-şi descopere căciula. După ce şi-o puse pe cap, se strecură pe uşa grea de stejar.

Aerul proaspăt şi rece îl izbi în obraz. Făcu ochii mici, clipind mărunt şi des, orbit de soarele lui martie ce tocmai sta să asfinţească. Cînd se obişnui cu lumina de afară, îşi dădu seama că, de fapt, nu era frig. Streşinile curgeau. După atîta prăpăd de geruri, era cea dintîi zi călduroasă.

O luă agale de-a lungul faţadei imobilului, ocoli nişte scări largi care urcau la etaj şi se pomeni într-o grădină destul de mare. Potecile dintre boschetele rare şi golaşe erau curate, semn că buna lor întreţinere nu contenea nici pe timpul iernii. Chiar şi banca greoaie, de grădină, fusese măturată de zăpadă. Te puteai aşeza pe ea fără teamă că vei atrage priviri curioase din stradă, căci grilajul metalic înalt de un stînjen era căptuşit pe dinăuntru cu foi de tablă strîns sudate.

Piotr Arkadievici se plimbă agale printre troienele de zăpadă înnegrită, murdară. Pe cărarea acoperită cu o pojghiţă cenuşie, răpănoasă, martoră atîtor dezgheţuri şi îngheţuri, zări nişte urme înguste de ghete femeieşti. Urmele acestea solidificate de îngheţ îi aminteau lui Smaghin de formele în care se toarnă fonta. Mai erau întipărite şi nişte urme adînci ca de urs : pesemne ale omului care le deschisese noaptea, cînd sunaseră la poartă, acelaşi care aprinsese apoi focul în cămin.

Smaghin se aşeză pe banca rece, cu spatele la ferestrele biroului şi cu faţa spre terasamentul înalt al liniei de cale ferată. Cît timp şezu acolo trecu dinspre uzinele „Putilov" un tren lung tras de o locomotivă scurtă cu coşul înalt. Piotr Arkadievici numără nouă vagoane de marfă, închise, şi patrusprezece platforme pe care se aflau tunuri noi de cîmp cu calibrul de trei ţoli : cîte două tunuri pe o platformă. Calculînd în minte numărul tunurilor şi constatînd că rezultatul aflat era bun, răsuflă uşurat. Deci nu era încă de tot beat.

Într-un tîrziu simţi că-l pătrunde frigul. Îşi înfundă băieţeşte mîinile în buzunare şi făcu cale întoarsă.

Cînd să intre, îl întîlni pe Berg. Tot fără şubă era şi acesta. La primul pas pe care încercă să-l facă pe treptele scării ce ducea la etaj, Berg se poticni, gata să cadă. Noroc că Smaghin îl apucă la timp de braţ,

Berg se uită la el cu nişte ochi tulburi, fără a-l recunoaşte şi clătină din cap în semn de împotrivire.

— N-nu m-mai pot... C-cum v-vreţi d-dar n-nu mai pot... S-sînt om însurat...

Piotr Arkadievici îl ajută să urce în cerdacul înalt, apoi îl conduse pe scări și sună la ușă.

Le deschise o femeie blondă, de statură potrivită, cu ochi mari, albaștri și luminoși, în care pîlpîia o expresie speriată și tristă.

— D-draga m-mea, n-nu mă simt p-prea bine, bolborosi Berg în limba germană.

Smaghin îl conduse pînă la ușa care dădea în dormitor. Aici, tînăra femeie îl susținu pe Berg singură, cu o putere la care nu te-ai fi așteptat, văzînd-o așa de plăpîndă.

Piotr Arkadievici rămase în picioare de partea cealaltă a ușii. Nu știa ce să facă mai departe. Avea un aer plouat, prostesc.

„Soția lui..., se gîndea el. S-ar cuveni să-i dau explicații, deși nu-i tocmai plăcut..."

De partea cealaltă a ușii se auzi clinchetul unei sticle, după care se răspîndi un miros pătrunzător de amoniac.

Îndată după aceea soția lui Berg ieși. Îndreptînd către Smaghin ochii duios de limpezi, ea rosti cu o intonație plăcută și binevoitoare :

— Doarme. Nu prea are voie să bea.

— Regret că s-a întîmplat așa, începu el pe un ton vinovat de parcă și-ar fi cerut scuze. Am stat alături la masă, dar eu tocmai ieșisem puțin...

Apoi se înclină, recomandîndu-se.

— Vă cunosc, zise ea. Leon îmi povestește despre toți. Eu nu mă duc nicăieri.

Pronunța cuvintele destul de corect, cît se poate de răspicat și precis. Era clar că mai întîi gîndea în limba ei maternă, și abia apoi traducea cuvintele.

— Ce spune despre mine ? se interesă Piotr Arkadievici, strîngînd ușurel degetele uscate și calde ale mîinii pe care i-o întinsese soția lui Berg.

— O, numai lucruri bune, zîmbi ea, dezvăluind două șiruri de dinți albi și regulați.

„Cred că-i o ființă extrem de agreabilă, gîndi Smaghin cu un simțămînt de simpatie. Ca și el, de altfel."

— Nu ieșiți nicăieri ? se interesă el. Vă plimbați doar prin grădină ?

Ea îl privi cu ochii măriți de uimire.

— Da... De unde știți ?

— Adineaori mă plimbam prin grădină și v-am văzut urmele.

Ea roși ușor și rîse.

— Da, mă plimb prin grădină.

Se uitau unul la celălalt în tăcere, zîmbindu-și prietenos. El își dădea toată silința să se țină bine, ca să nu se vadă cît este de cherchelit.

— Doriţi cumva o cafea? întrebă ea. Luaţi loc!

— Pentru dumnezeu, numai cafea nu, ridică el mîinile cu o spaimă glumeaţă.

— Atunci un ceai cu lămîie...

De astă dată fu rîndul ei să rîdă din toată inima.

— Cu voia dumneavoastră, n-am să refuz.

Cîteva momente după aceea îşi sorbea în tăcere ceaiul fierbinte, pe o banchetă tapetată cu pluş verde, decolorat. Tăcea şi ea. Croşeta i se mişca repede-repede în mînă, pe un lucru subţire ca pînza de păianjen.

După două zile de chef la toartă, camera aceasta liniştită ţesea în jurul lui Smaghin o atmosferă ciudată, parcă ireală. Totul în jurul său respira o atmosferă de confort casnic şi de tihnă.

...Dinastia Romanovilor fusese întemniţată într-o suburbie a oraşului; oamenii discutau cum şi unde să fie înmormîntate victimele revoluţiei; la o depărtare de numai o sută de stînjeni trenurile cărau spre front alte şi alte tunuri; la etajul de jos musafirii lui Kosiţki se ghiftuiau cu neruşinare... iar în pofida tuturor, degetele acestea calde şi subţiri continuau să ţească o pînză de păianjen, gospodărească, fără să ţină seama de nimic.

„Sînt pe lume lucruri atotputernice, omnipotente, cugetă el confuz. Firește că asta nu se referă la dinastii... Iată, soţul ei şi Valuev afirmă că, pasămite, capitalul străin este puternic. Mai puternic decît Rusia... Dar, degetele acestea sînt şi ele atotputernice. Mîna femeii are să ţească şi să împletească o veşnicie. E instinctul de pasăre care-şi clădeşte an de an cuibul... Şi-apoi, atotputernică e şi dragostea..."

Îşi aminti cu strîngere de inimă de dragostea lui şi simţi o dorinţă aprigă de a se pedepsi singur, spovedindu-se ochilor limpezi ai soţiei lui Berg. Cugetă puţin, dar nu găsi cuvintele cele mai potrivite pentru a-i explica acesteia în mod convingător vina pe care o avea el faţă de Sofia Alexandrovna.

Femeia întrerupse o secundă lucrul, ridică ochii spre el şi întrebă pe un ton neaşteptat de sfios:

— Spuneţi-mi, o să se termine curînd războiul?

— Războiul?... Smaghin tăcu, pricepînd sensul întrebării. Apoi oftă. Ştiţi, e greu de răspuns la întrebarea aceasta. Se spune că Rusia trebuie să se bată.

— Germanii sînt lîngă Revel, adăugă ea după o clipă de tăcere. Aud că se şi văd vasele lor pe mare. Vase de război.

Ochii ei albaştri se măriră, ca în faţa unor imagini dureroase care o făceau să sufere. Privirea îi stărui, întristată, asupra lui Smaghin.

Acesta oftă, dădu cu băgare de seamă la o parte paharul gol, mulțumi și se ridică în picioare.

*

Ajungînd jos, avu impresia că mai veniseră și alți invitați. Din sufragerie răzbătea o zarvă neîntreruptă.

În salon dădu peste Valuev. Cu țigara de foi în gură, bine dispus, acesta privea la masa de joc.

Cînd Smaghin îi propuse să plece, Valuev protestă :

— E seară, Piotr Arkadievici, unde să mergem ? Oricum, ziua de azi tot am pierdut-o. Stai acum să luăm și cina. Doar n-o să ne ducem la restaurant... Am venit împreună, tot împreună plecăm.

Smaghin simțea că se învîrtește pămîntul cu el. Se trînti într-o rînă pe un colț al divanului, atent la sunetele unui pian care veneau din birou. Era ceva de Wagner. Se cînta destul de bine : impetuos, cu vigoare și pasiune. „Să fie cumva Nagorskoi ?" se minună Smaghin și închise ochii, biruit de somn.

...Și iar se ocupară toate locurile la masă. Iar se rostiră toasturi în care era vorba despre grelele încercări și despre datoria sfîntă pe care o aveau cu toții. Iar plană numele lui Kosițki deasupra cuvîntului monumental „Rusia", pe care glasul de bas al lui Lipatov îl rostea cu o intonație tremurată.

Smaghin bea pe tăcute, impunîndu-și să nu asculte. Ațintindu-și din cînd în cînd privirea în tavan, se gîndea : „S-o fi trezit oare Berg ? Ce-o fi făcînd soția lui ? Tot mai țese pînză albă de păianjen ?"

Fu rîndul lui Averin să se ridice. Piotr Arkadievici îi aruncă o privire ostilă și ascultă cu mai multă luare-aminte.

— Uzina a trecut și trece încă prin vremuri grele, spunea Averin. Dumneavoastră, domnilor, vă dați seama cît se poate de clar că astăzi ea este ruptă de baza ei industrială și de proiectare de la Berlin... Ne aflăm într-o situație extrem de critică. Se înțelege că noua administrație a făcut tot ce i-a stat în putință, dar dacă n-ar fi avut un director atît de energic ca Pavel Nikolaevici, am mai fi putut noi oare să ne facem datoria față de departamentul de război, față de Rusia noastră angajată în luptă ? Iată însă că noi ne facem datoria. În calitatea mea de adjunct al lui Pavel Nikolaevici în probleme comerciale, pot îndrăzni să fac această afirmație. Sumele vărsate anual într-un cont special la Banca Rusă confirmă în chipul cel mai strălucit cuvintele mele. Putem să prezentăm în orice clipă o dare de seamă demnă asupra activității noastre...

„Ce spune ăsta ?... Cu ce se făleşte ?... se înspăimîntă Smaghin, simţind cum începe să-i bată inima în convulsii dezordonate. Asta-i o nelegiuire !..."

Nemaiputîndu-se stăpîni, strigă mînios :

— Pardon !... Despre ce dare de seamă vorbiţi, Valerian Ivanovici ? Cui doriţi s-o prezentaţi ?

Toate capetele se întoarseră spre el. Averin se fîstîci şi, pironindu-l cu ochii lui negri, tulburi, tăcu o clipă, apoi, schimonosindu-se, răspunse :

— Oricui. Fie şi noului guvern.

— Nu, daţi-mi voie... Smaghin se ridică şi, simţind în coşul pieptului o săgetare stranie, dureroasă, vorbi înecîndu-se : daţi-mi voie... Aţi vorbit despre un cont special la Banca Rusă.

Noi ştim însă prea bine că pe acest cont sînt depuse veniturile uzinei pe toţi anii războiului şi că aceste venituri îşi aşteaptă proprietarii. Să fim sinceri. Aveţi în vedere darea de seamă pe care vreţi s-o înfăţişaţi germanului Berens.

La masă se făcu o tăcere mormîntală. Kosiţki îşi şterse gura cu şervetul, îl zvîrli cît colo şi se lăsă pe spătarul scaunului.

Averin rînji urîcios, dar îşi regăsi pe dată cumpătul :

— Dacă guvernul va cere cîndva şi o asemenea dare de seamă, vom fi gata...

Izbucni o explozie de exclamaţii aprobative. Cineva rîse în hohote.

Piotr Arkadievici zări faţa speriată a lui Valuev. Se simţea însă ca şi cum ar fi lunecat la vale, pe un tobogan, fără a se mai putea opri. Continuă deci :

— Explicaţi-mi, rogu-vă, pentru că veni vorba de acest cont special, cum apărem noi în faţa Rusiei noastre care sîngerează din atîtea răni ?

— Piotr Arkadievici, interveni Kosiţki de la locul lui, degeaba îl chinuieşti, zău, pe scumpul nostru Valerian Ivanovici. Fii rezonabil. Trebuie să ţinem seama şi de unele adevăruri elementare...

Deşi nu rostea prea deslușit cuvintele, nu era beat.

— Despre ce adevăruri poate fi vorba aici ? strigă Smaghin cu frenezie. În războiul ăsta în care au căzut poate milioane de ruşi, noi cîştigăm milioane pentru Berens. Ce fel de patrioţi sîntem noi ? În faţa Rusiei nu sîntem decît nişte nemernici !

— Înţeleg că eşti Petrarca, înţeleg că eşti un idealist, spuse Averin, alb ca varul. Mai înţeleg şi că nu eşti treaz... Lasă-mă totuşi să vorbesc pînă la capăt...

— N-ai ce vorbi, îl întrerupse Smaghin, privindu-l cu ură. Poate că sînt într-adevăr un idealist, şi cu adevărat sînt băut, dar

dumneata..., dumneata eşti pur şi simplu o lichea şi un om hain! Nu eşti demn să fii rus...

Din toate părţile se iscară vociferări. Mesenii săriră în picioare, trîntind scaunele. Piotr Arkadievici simţi cum cineva îl ia de braţ şi-l duce uşor, dar stăruitor, spre uşă. Nu schiţă nici un gest de împotrivire. Îl scutura doar un tremur nervos.

— Ce urît, ce urît! bolborosi tulburat Valuev. Ce-ai făcut? E un adevărat scandal... Foc s-a făcut Kosiţki. Îmi huruie tot capul. Curat balamuc. Stai aici de te linişteşte. Am să cer să-ţi aducă nişte sifon sau o apă minerală.

Tot vorbind astfel, îl rîndui frumuşel în salon.

— Şi ce vrei la urma urmei? îl dojeni el cu blîndeţe. Ce pot să facă Averin şi Kosiţki. Ce vină au ei cînd capitalul nu este subordonat guvernelor? Capitalul este deasupra relaţiilor dintre naţiuni. Din păcate aşa stau lucrurile, Piotr Arkadievici.

— La dracu' toate!... dădu Smaghin obosit din mîini. Trebuie s-o iau din loc. Totu-i odios aici.

— Mă duc să telefonez. Am să chem o trăsură sau un taximetru. Pînă atunci încearcă de-ţi vino în fire.

Valuev plecă.

Smaghin se uită cu groază la uşă. Îi era silă şi penibil să dea din nou ochii cu Averin sau cu Kosiţki şi să înceapă un şir de alte explicaţii. Totuşi dintr-o clipă într-alta s-ar fi putut trezi cu careva dintre ei, şi atunci... dracul ştie ce s-ar mai fi putut întîmpla atunci... Vru să plece imediat, fără să mai zăbovească o clipă, fără să-l mai aştepte măcar pe Valuev. Să fugă de-aici cu prima trăsură pe care o va găsi, cu tramvaiul, cu orice. Era în stare, chiar de-ar fi fost să străbată tot oraşul pe jos, să se ducă la Sofia Alexandrovna şi să-i spună: „Am venit... Fără dumneata nu mai pot trăi..."

Cu acea hotărîre nechibzuită pe care o impune beţia, Piotr Arkadievici se ridică şi cercetă coridorul mare, bine luminat. Se vedea spatele larg al unuia dintre musafiri, care dispăru în camera de baie. Prin uşa deschisă a sufrageriei răzbătea larmă de glasuri enervate şi ieşeau plutind rotocoale de fum de tutun.

Smaghin se strecură cu paşi mari şi nesiguri de-a lungul coridorului, ţinîndu-se tot pe lîngă perete, şi se făcu nevăzut în vestibul. Căută cu ochii, descumpănit, printre şubele atîrnate claie peste grămadă în cuier, dar nu fu în stare să şi-o găsească pe a sa.

Din penumbra unui ungher se ivi un ins scofîlcit la faţă, cu nişte sprîncene cărunte şi stufoase, ca nişte mustăţi, îmbrăcat într-o scurtă cenuşie. Fără a rosti un cuvînt, omul alese din grămadă şuba lui Smaghin şi i-o aşeză pe umeri, după care îi întinse căciula.

Piotr Arkadievici se scotoci în grabă prin buzunare şi-i întinse o hîrtie mototolită. Omul se înclină şi-i deschise uşa grea.

— Să vă descui şi poarta, murmură el. Noaptea o încuiem. Şi cu capul descoperit, o luă înaintea lui Smaghin.

La intrare, Piotr Arkadievici distinse în beznă contururile unui automobil. Un cal înhămat la o sanie ronţăia ovăz dintr-o traistă care-i acoperea botul ca o mască.

Omul zornăi cu cheia în broască.

— Ne încuiem ca într-o cetate. Ce vremuri !... Vă aşteaptă o trăsură sau un automobil, înălţimea voastră ?

Deschise poarta de fier şi se uită în stradă.

— Pesemne că n-a sosit încă, se întoarse el îngrijorat către Smaghin. Mai aşteptaţi ?

— Nu-i nimic, n-are importanţă, îngăimă acesta şi, trecînd pe lîngă sprîncenele stufoase şi îngrijorate, se scufundă în beznă.

*

Simţind în obraji adierea mîngîioasă a unui vînticel rece, Smaghin avu o senzaţie asemănătoare aceleia pe care o încearcă prizonierul îndată după evadare. Se uită în jur, dar nu văzu nici o trăsură. Pe stradă, nici ţipenie. Ferestrele clădirilor din apropiere dormeau în întuneric.

Aducîndu-şi aminte de soţia lui Berg, îşi ridică privirea spre etajul întîi al casei directoriale. Dar şi sus tot întunericul era stăpîn. În schimb toate ferestrele de jos erau bogat luminate, de parcă îndărătul lor s-ar fi sărbătorit o nuntă sau ar fi izbucnit un incendiu.

— Ciudat !... zise el cu glas tare. Să fie oare atît de tîrziu ?

Păşea anevoie, cu capul împins înainte, ca şi cum s-ar fi opintit să răzbească prin nişte talazuri care-i şedeau împotrivă. Totul i se învălmăşea în minte, într-un talmeş-balmeş de nedescris : prînzul de la Fiodorov, dansatoarea care răsturna jobenurile cu piciorul, Nagorskoi cîntînd la pian, chipul rînjit al lui Averin... I se părea că din clipa în care îi ajutase Sofiei Alexandrovna să-şi pună paltonul şi îi făgăduise să procure bilete la operă, trăise un necontenit şi îngrozitor coşmar. Poate că trecuse atît de mult timp, încît spectacolul luase cine ştie de cînd sfîrşit...

Înainte de a trece podul, care îşi căsca dedesubt abisul întunecat, Smaghin şovăi puţin. Avusese impresia că cineva se ţine în beznă. Dar numaidecît ridică din umeri şi cu un zîmbet slab, merse mai departe. Sub pod nu era nimeni. Doar vîntul se fugărea în noapte, foşnind lugubru.

Bulevardul Zabalkanski i se aşternu la picioare sumbru, pustiu, parcă pitulîndu-se. Uruitul tramvaielor nu se mai auzea. Şi peste

tot, nici ţipenie de om... Doar el singur, părăsit, stingher, insultat de Averin, iar înaintea lui o cale lungă prin oraşul misterios, straniu, de-a curmezişul vieţii pline de contradicţii şi de absurdităţi tragice.

La un moment dat i se făcu milă de el însuşi, atît de milă, încît aproape că îi dădură lacrimile.

Pe neaşteptate îi veniră în memorie nişte strofe îndurerate, pe care i le recitase cineva de mult de tot, încă înainte de război :

Nu rîdeţi ! Preamăriţi poetul
Ce zace-n glie. An de an
Mi se sfărîmă cu încetul
Cununa grea de porţelan.

Azi toată-i ţăndări. Ploaia, vîntul,
Mi-au şters imaginea voioasă.
O, cine-mi va cruţa mormîntul
De lespedea care m-apasă ?...

Paşii îl purtau acum de-a lungul unui gard dosnic, înalt.

În dreapta se profila tulbure conturul unei case de bîrne, cu etaj, cu o cîrciumă la parter, cufundată şi ea în întuneric şi pustiu.

Dar iată că pe neaşteptate bezna se îngroşă, luînd forma a două siluete omeneşti care începură să se apropie repede. Piotr Arkadievici n-ar fi putut spune de unde răsăriseră. Se vede că ţîşniseră din ulicioara dosită, care şerpuia printre depozitele de lemne.

Deşi le observase, Smaghin nu le dădu prea mare importanţă, atît de cufundat în gînduri era. Simţi un zvîcnet ascuţit în inimă doar în clipa în care cele două umbre îi barară pe neaşteptate drumul. Vremurile erau primejdioase, noaptea se săvîrşeau jafuri...

O brichetă îi scăpără chiar la nas. În lumina ei pîlpîindă, Smaghin, trezit brusc din beţie, zări o căciulă finlandeză trasă peste o frunte bombată de degenerat, un nas nefiresc de mic şi o bărbie chircită, teşită abrupt în jos. Pe cel de-al doilea individ nu apucă să-l mai vadă, căci flăcăruia se stinse. Şi unul şi altul îi ajungeau însă abia pînă la umăr.

— Jos şuba ! se auzi un glas fonfăit.

— Ce vreţi ? întrebă Smaghin încet.

— Leapădă biberu', îţi zic, mormăi un glas ameninţător. Altfel e de rău...

Piotr Arkadievici simţi pe gît atingerea respingătoare a unor mîini străine şi reci. Nişte degete desprinseră într-o clipită cheutoarea blănii, lîngă beregată, şi cu o dibăcie de şarpe i se prelinseră de-a lungul trupului.

Revenindu-şi, Smaghin îi trase fonfăitului un ghiont puternic în piept. Lovise maşinal, mai mult din pricina senzaţiei de scîrbă provocată de atingerea mîinilor acestuia.

Piotr Arkadievici era sănătos şi puternic. În tinereţe făcuse şi sport. Adversarul zbură cît colo, alunecă şi căzu.

În timpul acesta, al doilea individ se aplecă, gata să se repeadă. Lui Smaghin i se păru că ţine în mînă o armă de atac.

— Atenţie, Senka ! strigă de la pămînt fonfăitul. Vezi să nu spinteci blana cu şuriul[1] !

„Mă omoară !" se cutremură Piotr Arkadievici, aruncînd priviri disperate în jur.

În depărtare, pe partea cealaltă a străzii, se mişca ceva. Scînteie chiar şi un punct luminos, probabil o ţigară din care trăgea cineva.

— Săriţi ! Ajutor ! strigă Smaghin din răsputeri.

Necunoscuţii se năpustiră în acelaşi timp asupra lui. Repezi cu sete un pumn în tovarăşul fonfăitului, dar primi şi el în cap o lovitură aplicată cu un obiect tare. Auzi un trosnet, ochii i se înceţoşară şi pămîntul îi fugi de sub picioare.

„Gata !" apucă să-şi mai spună.

Mai auzi ca prin vis nişte ţignale ascuţite, apoi căzu.

Se scurse o clipă înfiorător de lungă.

Cu faţa la pămînt, pe caldarîmul îngheţat, luptîndu-se cu leşinul care sta gata să-l cufunde în nefiinţă, Smaghin aştepta să primească şi a doua lovitură.

Dar a doua lovitură nu mai veni. În schimb se auzi tropot de paşi care se apropiau în fugă, strigăte, fluierături. Încet-încet, Smaghin se ridică în genunchi.

Fu apucat cu putere de subsuori şi ajutat să se ridice.

Raza unei lanterne electrice îl învălui apoi într-o lumină orbitoare şi un glas prietenos de bas exclamă vesel :

— Ehei, cunoştinţă veche !... Inginerul Smaghin. Ce căutaţi pe aici, Piotr Arkadievici ?

— Da, Smaghin... articulă Piotr Arkadievici, clipind dureros din ochi, fără a-şi da încă seama pe deplin de toate cele petrecute. Cu cine am onoarea ?

— Nu mă recunoaşteţi, Piotr Arkadievici ? Doar am lucrat la dumneavoastră în atelier, răspunse glasul de bas, cu o nuanţă vădită de veselie.

Smaghin încercă să-l vadă mai bine pe cel care îi vorbea. În faţa lui se contura silueta neagră a unui ins spătos, îmbrăcat cu o scurtă de piele, iar pe cap cu o şapcă din acelaşi material. Omul era înarmat cu o puşcă pe care o ţinea cu străşnicie la umăr.

[1] Cuţit (în argoul hoţilor).

Inginerul crezu că şi-l aminteşte, deşi foarte vag.

— Soldatov ! exclamă el bucuros, Serghei, parcă... Serghei Soldatov.

— Nu, nu m-aţi recunoscut... Eu sînt Prohutin. Soldatov e pe front. A ieşit nu de mult din spital.

— A, da, Prohutin, sigur că da, îşi aminti în sfîrşit Smaghin. Noroc, dragul meu ! Aşadar îţi datorez viaţa. Dacă nu eraţi voi, m-ar fi dat gata, blestemaţii.

— Dar nici dumneavoastră nu trebuie să vă mai plimbaţi noaptea. Hm !... V-au rănit cumva ?

Smaghin se pipăi la cap, prin căciulă. Degetele întîlniră un cucui mare şi dureros.

— V-au lovit cu boxul, lămuri, ca un cunoscător, un om scund, în pîslari, ce după glas părea a fi tînăr. Uneori se mai slujesc şi de cîte o greutate de cîntar prinsă de o sfoară. Noroc că nu v-au tăiat.

— Pare-se că nu voiau să strice şuba, explică Smaghin şi rîse nervos, cu toată durerea ce o simţea în cap. La naiba... Parc-aş aiura. Soldatov e grav rănit ?

Prohutin oftă :

— A zăcut vreo două luni în spital. Nu-i şagă.

— Păcat, clătină din cap, cu tristeţe, Smaghin. Oamenii buni sînt schilodiţi pe front, iar nemernicii nu păţesc nimic, lucrează pentru contul special.

Prohutin nu pricepu. Se mulţumi doar să se intereseze grijuliu :

— Dar dumneavoastră unde vă duceaţi, Piotr Arkadievici ? La uzină ?

— Nu, bombăni Smaghin, încruntîndu-se. Veneam de la Kosiţki. Dă-i dracului... I-am părăsit.

— Aşa..., făcu celălalt aprobativ. Şi acum — dacă nu vi-i cu supărare — încotro ?

— Acasă, pe strada Gorohovaia.

— Ehei !... Prohutin rîse în întuneric. E două noaptea. Tramvaiele nu circulă, iar pe jos nu prea văd cum o să ajungeţi.

— O să vă dezbrace la primul colţ, interveni categoric un om scund în pîslari. Cu şuba asta fainâ...

Cel de-al treilea, unul cam adus de spate, cu palton şi cu pălărie, îşi potrivi pe spinare puşca şi întări cu glas subţire, cumpănit :

— N-are nici un rost să mergeţi singur.

— Ce să facem cu dumneavoastră ?... îşi făcu socoteala, îngîndurat, Prohutin. Pe jos nu-i chip să mergeţi la ora asta. Uite ce-i, Piotr Arkadievici, o să trageţi un pui de somn la noi. Avem o cantină muncitorească. Una mică, nu departe de-aici. E cineva de serviciu acolo. Foc este, or să vă rînduiască tovarăşii totul.

N-aveți decît să vă culcați. Pentru mai multă siguranță, o să vă conducă pînă acolo Saşka. E un tovarăş foarte înfipt.

— Se face, tovarăşe Prohutin, răspunse cu vioiciune omul cel scund.

Smaghin, care încă nu-şi dădea bine seama ce se întîmplă cu el, îşi pipăi cucuiul care-l durea şi oftă supus.

— Mă rog... dacă-i aşa... Vă mulţumesc... tovarăşi...

Cam şovăi cînd fu să rostească acest cuvînt necunoscut, dar pînă la urmă îl pronunţă. Şi, pronunţîndu-l, se simţi străbătut de un sentiment de adîncă recunoştinţă.

*

Făcură cale întoarsă spre uzină.

Omul cel scund, încălţat cu pîslari, mergea agale, dar sprinten, înaintea lui. Ca şi Prohutin, ţinea puşca de cureaua scurtă, strîns, sub braţ.

Dîndu-şi silinţa să se ţină după el, Smaghin se gîndea : „După cît se pare, asta-i miliţia muncitorească. Cam aşa trebuie să fi fost gărzile Comunei din Paris. Prohutin e un omuleţ de treabă, iar tinerelul ăsta-i nostim..."

— Vă răfuiţi cu bandiţii ? întrebă el.

— Şi cu bandiţii şi cu... Ne răfuim, ce să facem ? sună prompt şi vesel răspunsul. Noi sîntem pentru cauza muncitorească.

— Nu te supăra, dar cum te numeşti ?

— Sizov ! răspunse vioi, ca la apel, însoţitorul. Saşka Sizov.

— Îmi pare bine. Trebuie să trec şi numele dumitale în pomelnic.

— Oho-ho ! Sizov rîse cu poftă, ca un băieţandru. Noi nu prea-i recunoaştem pe sfinţi.

— Ei, am zis şi eu doar aşa. Dar de uitat, n-am să te uit. Eşti un om de ispravă. Dar ia spune-mi : nu vă temeţi de bandiţi ?

— Noi ? În glasul lui Saşka se desluşi o indignare şi o jignire sinceră. Noi nu ne temem de nimeni.

— Minunat. Scuză-mă, n-am vrut să te jignesc.

Trecură de uzină, după care Saşka Sizov coti la stînga, pe o străduţă cufundată în întuneric. Mai făcură cîţiva paşi, apoi se opriră în faţa unei clădiri întunecoase de cărămidă, lungă, cu etaj. Sizov apăsă pe butonul soneriei. Curînd după aceea în dosul uşii se auzi o tuse seacă.

— Deschide, Kolodonov ! strigă Sizov fără să mai aştepte întrebarea. M-a trimis tovarăşul Prohutin.

Uşa se deschise. Smaghin îl urmă pe Sizov într-o încăpere întunecoasă, mirosind a ciorbă rece şi a var ud.

Pe fondul luminii slabe care se prelingea pe uşă, se zărea silueta subţire a ţevii de armă ce se înălţa peste umerii înclinaţi

ai lui Sizov. Clapele mițoase ale căciulii lui Saşka atîrnau ca niște urechi pleoştite de cățel.

Împiedicîndu-se la tot pasul cînd de bănci, cînd de colțuri ascuțite de masă, Smaghin îl urmă pe Sizov printr-o sală spațioasă, din care pătrunseră într-o încăpere mică, lăturalnică. De-a lungul unuia din pereți se aliniau puşti făcute piramidă. De cealaltă parte se afla un birou luminat de o lampă de tablă cu gaz. Într-un colț era o sobă de fier, încinsă.

În urma lor intră un tînăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, într-o rubaşcă neagră, slăbănog, cu brațele lungi, cu fața trasă şi bolnăvicioasă. Ochii săi mici şi ageri îl cercetară iscoditor pe Smaghin.

— Un inginer ! declară plin de importanță Saşka. Tovarăşul Prohutin a ordonat să-l găzduieşti aici peste noapte.

— Bine, mormăi Kolodonov. Acum cară-te !

Pe Sizov nu-l tulbură de fel această primire neprietenoasă. Calm, fără a cere voie, trase o țigară din pachetul mototolit al lui Kolodonov, aflat pe masă, şi-o puse după ureche şi vorbi pe un ton protector :

— Asta-mi ajunge pînă dimineață. Dar tu, Kolodonîci, fă bine şi fumează mai puțin. Ca un limbric ai ajuns...

După aceea ieşi, salutîndu-i milităreşte pe cei rămaşi. Clapele căciulii i se mişcară clăpăuge, de parcă ar fi fost un cățel preocupat să prindă o muscă din zbor.

Fără a scoate o vorbă, doar cutremurat de tusea lui seacă, Kolodonov luă două bănci şi le puse una lîngă alta sub fereastra zăbrelită. Apoi, continuînd să se uite bănuitor la Smaghin, mai aduse din sală încă o bancă.

— Acum, însă, ce punem sub cap ? mormăi el preocupat, uitîndu-se încoace şi-ncolo.

— Nu-i nimic, rosti cu greutate Smaghin, scoțîndu-şi şuba şi privind cu jind culcuşul de lemn.

Toropit de căldură, îşi simțea pleoapele din ce în ce mai grele..

Ochii lui Kolodonov poposiră pe niște pîslari peticiți, puşi la uscat lîngă sobiță. La vederea lor, dădu din cap satisfăcut.

Luă pîslarii, îi înfipse unul în celălalt şi îi aşeză la căpătîiul lui Smaghin. Se urcă apoi pe un taburet, luă de pe hornul ticsit cu suluri de hîrtie şi de țevi o bucată de pînză roşie, curată, pe care o despături şi o aşternu peste pîslari.

— Merge ?

Lui Piotr Arkadievici îi fu şi lene să mai răspundă. Se urcă în culcuş, învelindu-se cu şuba. Parcă tot trupul i-ar fi fost de plumb. Îndată ce-şi simți sub obraz pînza încălzită, oftă uşurat şi

se cufundă cît ai clipi într-un somn tulbure, adînc, răscolit de vedenii care de care mai ciudate.

Kolodonov își împreună mîinile la spate și, uitîndu-se gînditor la omul întins pe bancă, se mai îmbună la chip. Se aplecă, ridică o mînecă a șubei care atîrna pe podeaua prăfuită, scuturâ praful de pe ea și o strecură cu băgare de seamă sub Smaghin.

Apoi se așeză la masă, mări fitilul lămpii și încremeni deasupra ziarului deschis.

Cînd îl apucă tusea, aruncă o privire spre omul adormit și-și astupă gura cu o batistă murdară. Scuipă după aceea în batistă, și fără să vrea, îi examină conținutul.

Pe batistă apăru o pată roșie.

*

Cufundat cum era în somn, Piotr Arkadievici deslușea în răstimpuri pe sub pleoape cînd un cerc galben de lumină, cînd un chip slab, istovit, pe fondul golaș al unui perete ca de cazarmă. Nu se mira însă. Își închipuia că toate acestea i se năzăresc în vis.

Veniră apoi niște oameni. Oamenii aceștia se foiră pe lîngă el, vorbiră în șoaptă, zăngăniră arme, apoi plecară. Dar nici asta nu fu în stare să-l trezească pe Smaghin.

Deasupra lui cineva tușea răgușit, fără întrerupere, zbuciumîndu-se. Asemenea tuse nu mai auzise Smaghin niciodată. Era ca și cum ar fi sfîșiat cineva, cu o sforțare extraordinară, o pînză întinsă.

În cele din urmă Smaghin se trezi brusc și, fără să priceapă ceva, se ridică în capul oaselor.

Nu dispăruseră nici peretele golaș, ca de cazarmă, nici chipul cel slab și istovit. Toate se aflau în fața lui. Doar lampa fusese stinsă. Lumina dimineții făcea ca totul să pară cenușiu și trist.

Obrajii lui Kolodonov se înfiorară într-un soi de zîmbet.

— A trecut de șase, zise el. Umblă tramvaiele.

Cu o mișcare repezită Smaghin dădu șuba la o parte și se ridică pe marginea patului improvizat. În primul moment totul îi pluti în fața ochilor ca într-o ceață. Capul îl durea îngrozitor. Amintindu-și de toate cîte i se întîmplaseră în ultimele două zile, gemu.

Kolodonov întrebă, privindu-l cu coada ochiului :

— N-ați vrea să beți ceva ?

Piotr Arkadievici dădu din cap. Era cuprins de un sentiment penibil, strivitor. Parcă nici nu-i venea să se uite în ochii omului care îl privea sfredelitor.

Cît timp lipsi Kolodonov din cameră, pipăi pîslarii puși la căpătîi și se uită cu o uimire neîncrezătoare, buimacă la piramida de

puşti. În lumina slabă a dimineţii, oţelul bine uns avea un luciu tulbure, albastru.

„Ia te uită : arsenal în toată legea !... se miră el, tot mai nedumerit. La ce-or mai fi avînd acum nevoie de ele ? Împotriva cui le-au mai pregătit ?"

Kolodonov se întoarse cu o cană de tablă în care se clătina un lichid tulbure.

— Zeamă de castraveţi muraţi, îi comunică el scurt. Asta face bine. Am fost la bucătărie de le-am cerut muierilor, căci au venit la lucru.

Smaghin gustă neîncrezător, apoi începu să soarbă cu lăcomie zeama deasă şi rece ca gheaţa, în care se amestecau aroma dulceagă a frunzei de coacăză şi usturimea aprigă a hreanului.

Numaidecît se simţi mai uşurat.

Cît timp bău, sorbind zgomotos, Kolodonov se întoarse cu spatele la el, tuşind şuierător.

Smaghin aşează cana pe masă şi îl privi cu milă. Îşi aduse aminte de tusea îngrozitoare ca de coşmar din timpul nopţii.

— Dragul meu, dar dumneata eşti bolnav, îl compătimi el.

— Oftică, spuse nepăsător Kolodonov.

— Trebuie să te tratezi. Şi să laşi fumatul.

Celălalt privi absent şi parcă supărat undeva, drept în faţă, dar nu răspunse.

— Da, da, oftă Smaghin şi începu să-şi îmbrace şuba, străduindu-se, nu ştia nici el de ce, să se mişte cît mai încet şi neobservat.

Privirea i se opri iar pe şirul lung de puşti.

— Pentru ce-s armele acestea ? întrebă el, nemaiputîndu-şi stăpîni curiozitatea. Într-o cantină muncitorească... e ciudat.

— Arme revoluţionare, răspunse vag Kolodonov.

— Păi revoluţia s-a sfîrşit.

Omul în rubaşcă neagră ridică din umeri — umărul drept îi era mai înalt decît stîngul — şi îşi aţinti asupra lui privirea stranie, ascuţită, sfredelitoare.

— Om vedea, răspunse el politicos. Ce să-i transmit tovarăşului Prohutin ?

— Cea mai umilă recunoştinţă din partea mea. Iar dumitale îţi mulţumesc. Şi... să te faci bine..., tovarăşe !

Se îndreptă spre ieşire cu băgare de seamă, nesigur, dîndu-şi osteneala să calce cît mai încet, de parcă ar fi ieşit dintr-o casă în care încă nu era dumerit cum trebuie să se poarte.

Capitolul III

În martie avu loc înhumarea victimelor revoluției. După îndelungate discuții în legătură cu locul, data și onorurile cu care trebuiau înmormîntați cei căzuți, fură săpate niște gropi comune în pămîntul înghețat de pe Cîmpia lui Marte.

Anna ținu să-și însoțească și ea bărbatul la înmormîntare, încolonîndu-se laolaltă cu muncitorii din uzină.

Lui Ernst, care rămăsese acasă, ziua îi păru nesfîrșit de plicticoasă și de lungă. Își mustrului toate jucăriile, umplu de desene caietul și în cele din urmă adormi flămînd, ghemuit pe podea.

Părinții se întoarseră pe înserate osteniți, dar plini de însuflețire și, după cum i se păru lui Ernst, împrospătați, ca și cum s-ar fi spălat cu apă rece. După ochii ei sclipitori, se cunoștea că mama plînsese. Tatăl își desprinse de pe reverul paltonului o panglică roșie și, învăluind-o cu privirea, grăi cu un glas neobișnuit de blajin :

— Uite, Erni, o amintire... Păstreaz-o. Cînd ai să crești mare și ai să ai un fiu, să i-o dai, s-o păstreze și el.

Din istorisirea mamei, Ernst înțelese că pe străzi fusese lume multă, lacrimi, panglici și steaguri roșii cu chenar de doliu. Se rostiseră cuvîntări înflăcărate, răsunaseră jurăminte făcute revoluției.

În seara aceea Anna fu neobișnuit de vorbăreață, semn că impresiile din cursul zilei o zguduiseră. Panglicile roșii, a ei și a bărbatului, le rîndui grijulie în cutia de carton în care, întocmai ca în fundul unui mormînt drag, erau păstrate trei ghemotoace cenușii, uscate, tot ce mai rămăsese din niște trandafiri, odinioară dăți în floare.

Pînă seara, tîrziu, în familia Vassar domni o atmosferă de pace și înțelegere, plină de gingășie sufletească.

Înainte ca Ernst să adoarmă de-a binelea, tatăl său îl mîngîie îngîndurat pe cap. Eduard Vassar, de obicei aspru, își îngăduia doar rareori asemenea gingășii.

Băiatul adormi cu sufletul în sărbătoare.

La fel se trezi și dimineața. După panglicile acelea roșii, neobișnuite, i se părea că trebuie să urmeze altă viață, una mai frumoasă, în care să domnească dragostea și înțelegerea nu numai în sînul familiei lui, ci în toată lumea. Cu siguranță că aureola steagurilor roșii avea să-i învăluie și pe chinezii sărmani care vindeau pe străzi jucării de hîrtie. Pe portarii morocănoși n-or să-i mai întărîte copiii, aruncîndu-le porecle și măscări. Estonienilor n-o să li se mai spună *ciuhoni*.

Cu toate acestea, ziua fu, ca de obicei, cenușie.

Mama era plecată.

Înainte de prînz, o aduse acasă pe braţe, palidă, portarul, ajutat de o femeie străină, inimoasă. I se făcuse rău în timp ce stătea la coadă pentru pîine. Pîine nici nu mai apucase să ia.

Pe la şapte seara, tatăl se întoarse de la lucru, strigînd cu ciudă încă din prag :

— Ai auzit ? Un nou împrumut de război. „Împrumutul libertăţii"... Iată dar şi schimbările...

În locuinţa de la numărul 51, zilele se scurgeau într-o necontenită nemulţumire şi bombăneală. În oraş, ele aduceau numai decepţii înăbuşite, neîncredere şi discuţii fără sfîrşit, de parcă grandioasa înmormîntare de pe Cîmpia lui Marte nu i-ar fi învăţat nimic pe oameni. S-ar fi zis că revoluţia se sfîrşise în clipa în care Anna pusese panglicile roşii în fundul cutiei de carton, laolaltă cu ghemotoacele cenuşii ale suvenirelor dragi de odinioară.

— Dumnealor au vrut să înmormînteze pe Cîmpia lui Marte revoluţia, nu numai pe cei căzuţi în revoluţie ! strigă o dată Sammelman, întîlnindu-se cu Vassar. Şi împinse furios cu arătătorul, aidoma unui pistol, în pagina unei reviste ilustrate, deschise. Ăştia-s contra libertăţii şi a păcii...

Care „ăştia" ? Ernst aruncă pe după umărul tatălui său o privire în revistă. Pe una din pagini zări nişte bărbaţi chipeşi, cărunţi, îmbrăcaţi în nişte surtuce lungi. Între ei — o mutră năsoasă şi cu pungi sub ochi.

Kerenski...

Pe la începutul lui iunie, omul acesta trecu într-o maşină închisă prin faţa lui Ernst, tăindu-i calea, pe cînd acesta se plimba cu mama sa pe strada Peterhof. Maşina intră pe poarta larg deschisă a şcolii de cavalerie a iuncherilor.

Kerenski, într-o tunică de culoare kaki, şedea pe bancheta din fund, în partea dreaptă. Maşina trecuse chiar pe lîngă Ernst. Privirile li se încrucişară o clipă. În crăpăturile înguste ale ochilor pungiţi ai lui Kerenski nu se oglindea nimic. Capul descoperit, cu părul tuns ca ţepii ariciului se legăna ostenit, cu un aer plin de importanţă, pe un grumaz subţire.

„El a înmormîntat revoluţia, se gîndi cu spaimă băiatul. Cum de-l mai lasă să umble pe stradă ?"

În fulgerul acelei clipe, lui Ernst îi păru rău că nu-l are alături pe taică-său sau pe Sammelman. Ei doi ar fi ştiut ce să facă. Cu siguranţă că Sammelman ar fi îndreptat arătătorul ameninţător, asemeni unui pistol, spre omul din maşină. Mai mult n-ar fi trebuit. Cu mînia lui pătimaşă, praf l-ar fi făcut.

Nici n-apucă să se închidă în urma maşinii poarta înaltă de fier, că se şi adună un cîrd de femei, sporovăind care mai de care :

— Kerenski !

— Nu zău, chiar el ?

— Da. Se grăbește la un miting al muncherilor...

Oricît de grăbit ar fi fost Kerenski, tot nu putea să fie de față la toate mitingurile. Băiatul era martor la multe scene de acest fel, fiindcă în fiece seară ieșea la plimbare cu ai săi. Mitingurile luau naștere spontan, chiar sub ochii lor, pe la colțuri de stradă, prin scuaruri. Cînd nici nu te așteptai, te pomeneai cu un marinar înalt și chipeș, în uniformă neagră, că sare pe o bancă în grădina Nikolski și începe : „Tovarăși, fraților !...“ Atunci se tălăzuiau în goană spre el, apăruți ca din pămînt, marinari, lucrători cu șorțuri murdare, ostași, adolescenți... Alteori răsărea cîte un student, cu ochelarii sclipind rece, care se urca pe una din treptele de granit ale catedralei Isaakievski și începea să vorbească agitat și curgător. Numaidecît se și aduna pe trotuar o mulțime mai subțire, se opreau doamne, bărbați mai vîrstnici, în tunici de uniformă, cu servicte în mîini.

Se mai întîmpla și altfel. El și tatăl său treceau pe străduțele pustii dintre companiile regimentului Izmailovski, cînd deodată, de după un zid de piatră, scotea capul un soldat bărbos, într-o manta cafenie, murdară :

— Dragă cetățene, n-ai cumva vreun ziar ? Ce se mai aude cu războiul ? Nu-l mai isprăvesc odată ?

Tatăl scotea din buzunar cîteva ziare și începea să citească. Lîngă soldatul bărbos apărea alt bărbos, apoi încă unul... Pe stradă se oprea un vînzător ambulant tînăr, împingînd un cărucior, după aceea un bătrîn înalt cu un ferăstrău prins de brîu, și iată că începea un fel de miting.

...Ernst nu prea pricepe limbajul lor, dar își dă seama totuși că oamenii sînt nemulțumiți și dezorientați, caută în ziare niște cuvinte mai deslușite, pierdute însă, după părerea lor, printre rînduri. Cuvintele acestea sînt foarte simple : „Pace, pîine, pămînt...“ În ultimul timp, Ernst le aude aproape zilnic acasă și pe stradă.

Pare-se că taică-său e de aceeași părere cu bărboșii, că e și el la fel de nemulțumit că ziarul ascunde tocmai cuvintele acestea. Ernst înțelege asta după expresia care i se întipărește pe față, după vibrația stridentă a vocii. Pînă la urmă, tatăl său le lasă ostașilor ziarele, își ia băiatul de mînă și pleacă mai departe.

*

În iulie se grămădiră deasupra orașului nori sumbri-vineții. Vîntul sufla dinspre golf, stîrnind vîrteje de gunoaie și praf, zgîlțîind cu furie colțurile anunțurilor, înștiințărilor și proclamațiilor lipite straturi-straturi pe zidurile de piatră ale cazărmii Izmailovski. Hîrtia foșnea sec și pocnea în rafalele vijeliei; nenumăratele pancarte mute păreau să fi căpătat deodată grai. Cuvintele de pe ele, tre-

zite ca prin farmec la viață, răsunau răspicat, amenințînd, avertizînd, implorînd, chemînd...

Ernst îl auzi pe tatăl său spunîndu-i mamei că, după părerea lui, niciodată nu mai vorbise Rusia atît de mult, atît de viforos și de tare ca acum, în vara anului '917.

Eduard aducea zilnic acasă toate ziarele care-i cădeau în mînă. Ziarele avertizau și ele, amenințau, chemau. Paginile le erau pline de pătimașe învinuiri reciproce, de demascări, amenințări, invective...

Mama asculta cu atenție citirea gazetelor. Din cînd în cînd își plesnea palmele una de alta, iar la față se întuneca toată de spaima zămislită în ochi.

— Dar ce se petrece ? A înnebunit toată lumea ?

Multe din amănuntele luptei dintre numeroasele partide angajate în încăierarea politică îi scăpau. Privea evenimentele doar în ansamblul lor, iar acest ansamblu o uluia și o umplea de groază.

Din faptele izolate, relatate de ziare sau auzite de la soțul ei, i se închega în imaginație tabloul unui haos înfiorător : generalul țarist Suhomlinov întreținea legături cu germanii. Osteniți să tot aștepte zadarnic pămîntul, țăranii din gubernia Tambov dăduseră foc conacelor. Regii făinii doseau grîul. Speculanții făceau negoț cu vagoane întregi de ciocolată, alimente și îmbrăcăminte. Noaptea, bandiții jefuiau nestingheriți. Pe Volga se tăiau cai pentru alimentarea populației cu carne.

S-ar fi zis că nu exista nimic, nici cel mai neînsemnat aspect și fenomen împotriva căruia ziarele să nu ceară măsuri energice. Menșevicii și socialiștii-revoluționari strigau să se ia măsuri împotriva soldaților dezertori care părăseau frontul și împotriva generalilor țariști aflați în legătură cu serviciul de spionaj german, împotriva convocării Congresului Sovietelor din întreaga Rusie, precum și împotriva bolșevicilor din Sovietul din Petrograd care, după părerea lor, atîțau războiul civil.

Bolșevicii îi numeau pe menșevici cozi de topor ale burgheziei și, la rîndul lor, cereau măsuri energice atît contra lor, cît și contra burgheziei.

În toiul acestei furtuni oratorice tot mai înverșunate, cel mai hotărît se arătase bolșevicul Prohutin, ales de curînd în comitetul sindical al uzinei „Berens-Rickert".

Pe la începutul lui septembrie, Vassar, întorcîndu-se într-o seară acasă, așeză triumfător pe masă o jumătate de pîine.

— Știi cum a fost dobîndită ? întrebă el zîmbind cu înțeles. În luptă cu capitalul...

Anna îl privi nedumerită.

Eduard îi istorisi.

Prohutin se duse la Averin, adjunctul lui Kosiţki, în probleme comerciale, şi-i ceru un bon de pîine pentru cantina uzinei. Averin refuză categoric.

Atunci, după o clipă de gîndire, Prohutin scoase revolverul şi-l aşeză, ca un avertisment, pe masă.

Averin se făcu alb la faţă şi, tremurînd ca apucat, scoase din sertarul biroului un bon pentru o sută douăzeci de puduri de pîine.

Anna clătină din cap mustrător.

— Nici una, nici două, pistolul...

— Cum nici una, nici două ? obiectă el. Iulie[1] ne-a învăţat aşa. Ai uitat ? Încearcă de te poartă altfel cu toţi ăştia, alde... Kornilovi. Să vezi ce-o să iasă. Cît despre palavragiul ăsta de Kerenski, parcă-i mai breaz ? El face pe mierosul aici, iar pe front se aplică pedeapsa cu moartea, pe spinarea ţăranilor şuieră gîrbaciul căzăcesc... Muncitorii ?... Muncitorilor li se scot ochii cu te miri ce. Bravo lui Prohutin ! Înseamnă că cu toţi aceşti blestemaţi de Averini nu poţi discuta decît aşa.

Rămase o clipă pe gînduri, apoi adăugă în şoaptă :

— Şi, în general, află de la mine că într-acolo ne îndreptăm...

— Cum... la arme ? întrebă Anna, schimbîndu-se deodată la faţă.

— De bună seamă. Totul o dovedeşte. Prohutin a împărţit în uzină o sută cincizeci de puşti, şi nici unul din muncitori n-a refuzat-o, cu toate ameninţările lui Kerenski. La cantină se fac exerciţii militare. Crezi tu că de florile mărului se fac ? Nu-i Prohutin omul care să se afle doar aşa, în treabă. Cred că puştile astea au să-şi spună curînd-curînd cuvîntul. Altminteri nu se mai poate.

— Nu mă speria şi tu...

— Nu te sperii, dar toate astea se pot întîmpla într-o bună zi. Şi s-ar putea ca ziua asta să nu fie chiar atît de departe.

Într-adevăr nu era departe. Era chiar mai aproape decît îşi închipuia Eduard Vassar.

După cîteva zile veni acasă cu nişte ştiri deosebit de îngrijorătoare. Se pregăteau unele acţiuni. Dar ce anume acţiuni nu ştia nici el precis. Nimeni nu ştia cu certitudine ce şi cum. Chiar şi peste o săptămînă, răstimp în care zidurile oraşului se împestriţaseră de o nouă avalanşă de anunţuri, avertismente, chemări şi apeluri lansate de menşevici, socialişti-revoluţionari, cadeţi şi chiar şi de o misterioasă aşa-zisă uniune a dezvoltării naţionale — încă nu se lămurise mai nimic. Puzderie de afişe, dar nici unul nu aducea precizări. Ele invitau populaţia să fie înţelegătoare şi să-şi păstreze calmul.

[1] Referire la demonstraţia din iulie 1917 a muncitorilor din Petrograd, pe care Guvernul Provizoriu a reprimat-o sîngeros.

Dar cu toate acestea sub cerul scund, cenuşiu ca de plumb, al Petrogradului, mocnea ceva, mocnea într-una. La Palatul de iarnă erau aduse noi companii de soldaţi şi de iuncheri. Muncitorimea uzinei de armament din Sestroreţk împărţea arme celor din Petrograd. Maşini blindate cutreierau noaptea străzile întunecate ale capitalei, ca pe front. În uzine se ţineau întruniri...

Şi deodată, în seara zilei de 24 octombrie, Eduard Vassar dădu buzna în casă agitat, cu mustăţile zbîrlite.

— Se pare că a început!... strigă el, răscolind liniştea din apartamentul cufundat în întuneric, care îl întîmpinase cu o căldură puternică, mirosind a rufe de copil proaspăt spălate şi a ceai de morcov.

Anna era în bucătărie. Auzindu-l, scăpă din mînă o farfurioară. Farfurioara se făcu ţăndări.

— Să fie cu noroc, să fie cu noroc!... rosti el nervos. Kerenski a ordonat arestarea membrilor Sovietului din Petrograd. Gărzile roşii au ieşit pe străzi. Iacă-tă...

De grăbit ce era, nici nu mai reuşea să se descheie la palton. Nici chiar mai tîrziu, după ce luară ceaiul, nu fu în stare să-şi regăsească stăpînirea de sine. Ba desfăcea ziarul, pentru ca imediat să-l azvîrle cît colo, ba stingea o ţigară pentru ca să-şi aprindă numaidecît alta, ba sărea de pe scaun, repezindu-se la geam şi privind afară.

În seara aceea îl trimiseră pe Ernst la culcare mai devreme ca de obicei.

Băiatul adormi greu. Se molipsise şi el de tulburarea care pusese stăpînire pe cei mari. Dormi cît dormi, apoi se deşteptă. Îl trezise o senzaţie de frig şi de umezeală pătrunzătoare, peste care se suprapusese zgomotul unei trosnituri ciudate.

Tatăl său şedea la fereastra pe jumătate deschisă, aplecat în afară, cu ochii cufundaţi în adîncurile beznei.

O dată cu adierea tare, rece, se strecurau pe fereastră şi trosnetele acestea nespus de ciudate, ca şi cum cineva ar fi desfăcut o haină veche de-a lungul cusăturii.

— La gara Varşovia... murmură surd tatăl, cu un glas amorţit.

Anna şedea la masă, ostenită, cu chipul descompus. Tricota. Din cînd în cînd arunca soţului cîte o privire posomorîtă.

Annei nu-i plăcea de loc starea de spirit stranie, îngrijorătoare, în care se afla Eduard. Simţea, vedea clar că nu-l chinuia numai curiozitatea, nici teama de cele ce se petreceau, ci altceva, un sentiment cu totul deosebit, aidoma tînjirii cocorului rămas toamna în urma cîrdului. Astfel îşi lămurea Anna, om al gliei, starea lui aproape bolnăvicioasă, convinsă că nu greşeşte. Şedea la fereastră într-o atitudine ca de pîndă, ca şi cum abia aştepta să se năpustească spre locul în care răsunau împuşcăturile.

— Închide fereastra, ceru ea. Ai răcit toată camera. Vrei să se îmbolnăvească copilul ?...

El se supuse în silă.

Dar pocnetele împuşcăturilor se auzeau şi aşa. Undeva, răsună un bubuit puternic de tun. Parcă ar fi trosnit o crustă groasă de gheaţă, sfărîmată sub o călcătură grea. Cineva, un gigant, pătrundea în oraş...

„Cine ?" cugeta Ernst, închizînd iar ochii grei de somn. În răgazul unei clipite îşi aduse aminte de marinarul înalt, îmbrăcat în negru, care ţinuse o cuvîntare în grădina Nikolski. I se păru chiar că-i zăreşte bereta aşezată pe o parte, cu panglicile fluturînd.

*

Marinarul apăru în locuinţa de pe strada Compania a opta, numărul 51, la începutul lui noiembrie. Amuţiseră împuşcăturile nu numai la Petrograd, ci şi la Ţarskoe Selo, şi la Gatcina.

Era într-o duminică. Fulgi mari de zăpadă foşneau în geamuri. Eduard Vassar şedea la masă, cufundat în citirea ziarelor. Erni descoperise pe undeva o hartă a Londrei, adusă cine ştie cînd de vreun chiriaş şi, aşternînd-o pe duşumea, se întinsese pe hartă, deasupra ei, căznindu-se să citească denumirile englezeşti din care nu pricepea o iotă.

Cineva sună la uşă scurt, apăsat şi vesel.

Anna deschise cu prudenţă, pentru a se da apoi brusc îndărăt, mirată.

În prag stătea un marinar de statură mijlocie, proaspăt la faţă şi îmbujorat de frig, cu cîrlionţi blonzi, scăpaţi cu îndărătnicie de sub beretă. Necunoscutul se uita la Anna cu toată lumina unor ochi cenuşii şi surîzători.

— Pe cine căutaţi ? întrebă ea, rostind nu prea corect cuvintele ruseşti, fără a-şi putea dezlipi privirile de cuvîntul „Amur", tipărit cu litere aurite pe panglica beretei.

Marinarul rosti tare şi însufleţit :

— Bună ziua, gospodino ! Pot s-o văd pe Katiuşa ?

— Kati ? repetă maşinal Anna, cu o uimire crescîndă. Pentru ce anume ?

— Sînt logodnicul ei, răspunse celălalt fără a sta pe gînduri, şi, cu aerul unui vechi cunoscut, îi făcu cu ochiul lui Ernst, care scosese şi el capul pe uşă.

Cu memoria sa pătrunzătoare de copil, Erni recunoscu dintr-o singură privire pe unul dintre cunoscuţii Katiei din grădina Nikolski.

Anna se fîstîci.

— Vezi că, începu ea, poticnindu-se în mijlocul frazei, Kati nu mai stă la noi de peste un an... A plecat la ţară. Cum de nu ţi-a scris pînă acum ?

De data aceasta fu rîndul oaspetelui să se cam fîstîcească. La el nu dură însă decît o secundă. După aceea clipi din genele scurte şi drepte, se mişcă repede de pe un picior pe altul şi răspunse cu tărie :

— O fi scris ea, dar n-am primit eu. Noi, ba navigăm, ba sîntem la Helsingfors... Ba acum, ştiţi doar, mai avem treabă şi pe uscat. Am aerisit niţeluş Palatul de iarnă şi, în general, am făcut oleacă de rînduială în oraş...

Auzind glasuri, Eduard ieşi cu un ziar mototolit în mînă şi se uită curios la marinar.

— Intră să te mai încălzeşti, îl invită el. Să bem un ceai.

— Asta se poate, primi oaspetele bucuros şi, fără multe fasoane, îşi şi lepădă bereta. Cu prilejul ăsta o să-mi notez şi adresa Katiuşei. Pesemne că v-a lăsat-o...

După ce se dezbrăcă, întinse cu un gest energic mîna şi se prezentă :

— Lobov, Vasili Ivanîci... adică Vasea.

— Îmi pare bine, Vasili Ivanovici, rosti cu căldură Vassar, conducîndu-l înăuntru.

Marinarul scoase din buzunar o cutie de tablă în care fusese cîndva praf de dinţi, o deschise şi o aşeză pe masă. În cutie se aflau bucăţi albe de zahăr. Din buzunarul celălalt scoase un pachet de biscuiţi început.

Eduard schiţă un protest, dar Vasea Lobov declară politicos şi de neînduplecat :

— Să avem iertare, dar cunoaştem rînduiala...

Dezveli pachetul şi i-l oferi lui Ernst. Băiatul întinse mîna cu o lăcomie sfioasă după biscuiţi.

Anna se duse în bucătărie să încălzească ceaiul.

— Cum o duceţi pe vas ? se interesă Eduard.

— Bine. Sîntem uniţi unii cu alţii, ca într-o singură familie.

Vasea Lobov vorbea cu un glas sonor de bas, cam nepotrivit cu statura lui tinerească, zveltă şi agilă.

— Marinarii s-au acoperit de glorie, observă Eduard, orientînd convorbirea în direcţia care-l interesa. Pesemne că şi dumneata ai avut ocazia să iei parte la evenimente ?

— Păi cum altfel ?... Întrebarea păru chiar să-l jignească oarecum pe Lobov. „Amur" al nostru staţiona în spatele „Aurorei", de partea cealaltă a podului Nikolaevski. La început am crezut că noi o să tragem în Palatul de iarnă, dar apoi ne-am dat seama că nu putem ţinti bine. Aveam podul în faţă. Atunci am semnalizat „Aurorei"... „Puteţi să trageţi ?" — „Putem", ne-au răspuns ei. Şi i-au dat drumul...

Ştia multe lucruri Lobov.

— Ai luat parte şi la asalt ?

— Da, am debarcat şi noi. Am fost în palat.

Se uită cu coada ochiului la Ernst, care îl privea cu gura căscată, şi nu mai intră în amănunte.

Marinarul era vorbăreţ, vesel şi trecuse prin multe. La ceai începu să istorisească despre viaţa marinarilor din Kronştadt unde pînă nu demult tăia şi spînzura guvernatorul general, amiralul Viren.

— Am făcut personal cunoştinţă cu el, istorisi Lobov cu o sclipire vicleană în ochii lui transparenţi. Dacă vă interesează, lucrurile s-au petrecut cam aşa... Mă trimiseseră din Helsingfors la Kronştadt. Am ajuns seara, pe întuneric. În picioare aveam nişte galoşi nounouţi pe care mi-i dăruise mama. După regulament n-aveam voie însă să purtăm galoşi. Dar — mă gîndeam eu — e întuneric, comandanţii n-au să observe. Era ger şi galoşii mei scîrţîiau... mamă-mamă. Deodată, numai ce-l zăresc pe amiral. Cotise după un colţ. „Stai !" strigă el către mine. Ce ai în picioare ?" Cred că băgase de seamă cînd trecusem pe sub felinar. Se lega întotdeauna de fiecare nasture, mă rog, toţi se temeau de el ca de foc. „Galoşi, excelenţă, răspund. Mi i-a dăruit maică-mea." „Dar biberon nu ţi-a dăruit, nemernicule ?" „Nu, ex-cen-ţă, biberon nu". „Îl vezi pe vardistul cela de lîngă felinar ?" „Îl văd, ex-cen-ţă..." „Du-te la el şi spune-i că am ordonat să te ducă de-a dreptul la arest, ai înţeles ? Repetă !" Am repetat, firește, am făcut o întoarcere, ca la inspecţie şi apoi m-am îndreptat spre vardist, era destul de aproape, la vreo treizeci de stînjeni. Mă duc, va să zică, la el şi-i spun băţos : „Excelenţa sa întreabă de ce nu l-ai salutat." Vardistul face ochii mari. „Păi, domnia sa, zice, nici n-a ajuns în dreptul meu... Cum să-l salut ?" „Nu ştiu, zic, dar mi-a ordonat să te duc numaidecît la arest. Uite-l cum stă şi se uită... Urmează-mă !" Am făcut stînga-mprejur şi am pornit în pas de defilare, ca la paradă, spre camera de arest. Vardistul — după mine. Viren se uita de la distanţă. Convins că totu-i în ordine, îşi văzu de drum. Uite aşa l-am dus pa vardist la arestul militar, am raportat, l-am predat şi mi-am văzut şi eu de drum...

De mult nu mai rîsese Eduard cu atîta poftă. I se umpluseră ochii de lacrimi. Anna rîse şi ea, dar mai reţinut. Rîdea şi Ernst cu toată gura, deşi habar nu avea de toate dedesubturile povestirii.

Pe băiat îl făcea să rîdă mai ales mimica expresivă a oaspetelui. Acesta se ridica de pe scaun şi înfăţişa cele petrecute, schimbîndu-şi mereu expresia feţei : aici făcea o mutră speriată, pocnind din călcîie ca şi cum s-ar fi aflat în faţa vreunui comandant, aici îşi trăgea bărbia în guler, imitîndu-l pe amiral, şi începea să vorbească cu un glas tărăgănat, scîrţîitor. După aceea holba prosteşte ochii şi iar pocnea din călcîie, mimîndu-l pe vardistul nătîng dus la arest.

— N-aveam ochi să-l vedem pe Viren, continuă Vasea. Era cîine, nu om. Ei, şi atunci îl întărîtam şi noi de cîte ori aveam oca-

zia. Pîinea albă el ne-a luat-o. Şi aveam dreptul ăsta de la Petru cel Mare. Petru cel Mare introdusese pîinea albă în raţia marinarilor. Şi atunci ce-am făcut ?... Într-o seară, pe întuneric, am strecurat o pîine albă la subsuoara lui Petru, de pe monumentul de la intrarea în parc, chiar peste drum de casa amiralului. Adicătelea, ia te uită, însuşi Petru s-a înfuriat pe tine, amirale Viren, şi-ţi aminteşte de ordinul lui. S-a făcut anchetă printre toate echipajele. Degeaba ! Au tăcut marinarii noştri chitic...

Toate povestirile erau cam după acelaşi calapod... Pe gazde începuse să le doară maxilarele de atîta rîs.

— Şi unde-i acum Viren ăsta ? întrebă Vassar. L-au destituit ?

— Nu mai figurează printre cei vii, răspunse simplu şi laconic oaspetele.

În cameră se lăsă o clipă de tăcere.

Marinarul se uită cu un aer important la ceas.

— Mulţumiri gazdelor. Acum trebuie să mă duc să-mi iau postul în primire.

— Pe navă ? făcu Eduard curios.

— Nu, la Smolnîi.

— La Smo-olnîi ?... repetă tărăgănat Vassar, privindu-l cu interes crescînd. Ia te uită... Aşadar, mergi să stai de strajă la Smolnîi.

— Chiar aşa.

— Pesemne că ai avut prilejul să-l vezi şi pe Lenin.

— S-a întîmplat şi asta. O dată mi-a şi întins mîna... Nu numai mie, firește, ci la toţi care eram de gardă. Ne-a mulţumit.

— Pentru serviciu ?

Tînărul marinar păru cam încurcat.

— Nu, nu pentru slujbă, îngînă el. Pentru cîntec...

— Pentru cîntec ? Dumneata eşti cîntăreţ ? Cînţi ?

Lobov se posomorî.

— Păi tocmai asta-i problema, că nu cînt, răspunse el vizibil necăjit. Am voce, dar nu ştiu să cînt. Uneori însă mă silesc tovarăşii să le ţin isonul, la vocea a doua, mai cu seamă cînd se cîntă *Clopote în amurg*. În cîntecul ăsta eu redau dangătul de clopot : „Bom-bom...“ Mă rog, lucrurile s-au petrecut cam aşa... Sfîrşisem serviciul şi ieşisem din post. Şedeam în curte, în jurul unui foc, şi cîntam *Clopote în amurg* cînd, deodată, îl vedem pe tovarăşul Lenin... Se întorcea, probabil, de la vreun miting. Mai erau doi tovarăşi cu el. La un moment dat se opreşte, se uită la noi şi stă să asculte. Îi plac cîntecele frumoase... Ei, cîntăm noi înainte, îndrug eu „bom“ şi „bom“... Mă trecuseră toate năduşelile. Îmi venea să turbez de necaz că nu ştiu să cînt şi mă fac de ruşine faţă de un asemenea om... Dar, mă rog, am cîntat pînă la urmă. Şi ce credeţi ? S-a apropiat de noi şi a dat mîna cu fiecare în parte, ca să ne mulţumească. „Cîntaţi frumos“, zice. Atunci n-am putut să mă reţin

şi, cînd mi-a venit rîndul, am trîntit-o : „Mie nu trebuie să-mi mulţumiţi, tovarăşe Lenin. Eu nu ştiu să cînt. Am zis doar «bom-bom»..." Cînd a auzit aşa, s-a pornit pe un rîs... La urmă m-a întrebat cum mă cheamă, şi a spus : „Solo poate nu poţi cînta dar în cor află, tovarăşe dragă, că sună chiar foarte frumos. În cor, bagă de seamă..."

— În cor ? întrebă şi Vassar. Dar ştii că a spus-o straşnic ?...

— Da, şi noi, marinarii, la fel ne-am zis, încuviinţă Vasea.

După ce-şi notă adresa Katiei, răsturnă zahărul rămas pe o farfurioară curată, îşi luă cutia, se îmbrăcă şi plecă.

Anna schimbă pe tăcute cîteva priviri cu bărbatu-său.

— E încă copil, zise ea apoi.

— Da, recunoscu Eduard, e tînăr, dar simpatic.

— Se poate, dar nu asta am vrut să spun... Mă gîndesc cît de ciudat e totul. Cîte n-au fost ! Ţarul, Kerenski, cazacii, închisorile, armata... Putere, nu glumă. Numai cînd te gîndeşti te ia groaza. Şi deodată — hop un puşti ca ăsta, un marinar mititel...

Vorbea încet, anevoie, căutînd, se vede, să-şi adune şi să pună în ordine impresiile pe care i le lăsase vizitatorul.

Eduard, rămas şi el pe gînduri, îi explică :

— Vezi tu, o fi el puşti, dar milioane de asemenea puşti alcătuiesc o forţă... Ce i-a spus Lenin ? „În cor sună frumos". Nici că se putea mai bine. Dacă vrei să ştii, aici stă toată forţa revoluţiei. În cor, da, da...

Voi să mai adauge că în corul acesta era inclusă şi soarta lui, dar se răzgîndi, mărginindu-se doar să bată toba cu degetele pe marginea mesei. Ştia că Anna ar fi considerat-o drept o mustrare adresată ei, şi convorbirea s-ar fi transformat pînă la urmă în ceartă.

*

Anna gătea iar kisel de ovăz.

Prea lesnicios lucru nu era însă. Din lipsă de făină sau de crupe de ovăz, era nevoită să folosească ovăz furajer, bun doar pentru hrana cailor. Asta complica treaba : trebuia mai întîi să oprească boabele, apoi să le strivească cu pisălogul.

Ernst o urmărea cu luare-aminte cum toarnă apă clocotită peste boabele care foşneau ca paiele, apoi le acoperă şi leagă ceaunul la gură cu un şorţ vechi, lăsîndu-le la acrit. După vreo două zile — Ernst o ştia — din zeama acrită, tulbure-lăptoasă din ceaun, o să se poată găti kiselul acela cu gust acru-amărui. Mîncat cu lapte, e destul de gustos. Se mai poate mînca apoi şi cu zahăr. Dar dacă îl mănînci şi fără lapte şi fără zahăr, e de-a dreptul scîrbos.

Anna se uita la chipul trist al băiatului, încercînd să-l consoleze :

— Ne-a mai rămas puţină făină, aşa că pentru prînz o să fac nişte lipii. Dac-am fi avut unt sau grăsime, făceam nişte clătite...

— Pune nişte cartofi în cuptor, îşi dădu părerea Ernst. O să-i mîncăm cu saramură de scrumbie.

— Scrumbia am mîncat-o toată. N-a mai rămas decît saramura. Iar cartofi nu se găsesc. Aşa stau lucrurile... Cît mai avem kisel de-ăsta, om mai duce-o noi, dar ce-o să fie mai departe, nu ştiu.

Zicînd aşa tăcu, şi o expresie de îngrijorare îi umbri faţa.

După expresia aceasta, Ernst pricepu că lucrurile stăteau cît se poate de prost. Nu intră însă prea tare la idei. În sac tot mai era puţină făină. După părerea lui, încă se mai puteau face de vreo trei-patru ori lipii. Cu ce avea să fie după aceea, nu-şi bătea capul. Nu privea el chiar atît de departe în viitor.

*

În coridor se auzi pocnind zăvorul uşii de la intrare. Se întorsese tata.

Eduard intră în bucătărie fără să-şi scoată paltonul şi, zîmbind emoţionat, strigă pe sub vîrfurile prea lungi şi lăsate în jos ale mustăţilor :

— Veşti bune ! Pace !

Anna se sprijini cu mîna de masa din bucătărie, fixîndu-l cu nişte ochi imenşi, larg deschişi. Parcă nu-i venea să creadă.

— Pace ?

— Ieri, la Brest-Litovsk..., se apucă el să-i istorisească grăbit, pe apucate. Delegaţia noastră a semnat, fără să mai discute condiţiile. Germanii rămîn în Ucraina, în Polonia şi în regiunea Balticei. Totuşi s-a semnat pacea. Lenin a insistat.

Eduard însă nu-şi găsea astîmpărul. Sări de pe scaun şi trecu în bucătărie, fără să-i pese că o stinghereşte pe Anna.

— Şi acum se termină cu războiul ? întrebă ea, urmărindu-l necontenit cu privirea. Soldaţii au să se-ntoarcă acasă ?

— Nici vorbă. Dacă-i pace, înseamnă că s-a sfîrşit războiul.

— Şi toate au să se-ndrepte ? O să fie iar pîine, cartofi, unt ?

— Fireşte. Nu deodată, ci încetul cu încetul...

— Bine a făcut Lenin, rosti ea cu o convingere brusc întărită.

— E un cap, încuviinţă cu căldură Vassar. Ştie să folosească contradicţiile dintre imperialişti... E un cap politic.

Anna însă nu prea înţelegea ce voia el să spună.

— Nu spun asta, rosti ea rar. Capete deştepte au mulţi, numai că au ţinut-o morţiş să se războiască. La bieţii soldaţi nici nu se gîndeau... Toată iarna s-au tocmit cu nemţii. Şi zici că el a insistat ?... Nu, orice-ai spune, nu-i de ajuns să ai numai cap. Trebuie să ai şi inimă.

— Şi cap şi inimă, adevărat.

Anna îi aşează masa în bucătărie : felii de lipie, o bucăţică de scrumbie şi un pahar cu ceai de morcovi.

El începu să mănînce cu lăcomie, în timp ce ea îl privea îngîndurată, părînd a cumpăni ceva în minte.

— Va să zică, acum o să se poată merge în Estonia, nu-i aşa ? O să ne dea voie nemţii ? întrebă ea, după ce el dădu la o parte paharul gol.

— Probabil, dacă ai rude acolo. Trebuie să dea drumul, altminteri cum ? Doar e pace...

— Trebuie să ducem copilul la ţară. Uită-te la el, s-a făcut străveziu. N-a văzut toată iarna un strop de lapte.

— Cred că o să se lămurească în curînd şi chestia asta, mormăi el, aruncînd o privire posomorîtă băiatului.

— Şi, în general, trebuie să plecăm din Petrograd..., spuse Anna încet, privindu-l ţintă. Nu ne-a adus fericire. Şi cine ştie dacă mai tîrziu o să ne aducă ?

Chipul lui Vassar se întunecă.

— Fericirea nu vine singură. Fericirea se cucereşte.

Anna oftă.

— Numai să nu mori de foame înainte de a o cuceri.

*

Sfîrşitul lui martie îi găsi pe Klemmi şi pe Vassari prinşi în aprinse consfătuiri de familie, în care cel mai tare răsuna glasul lui August Klemm :

— Soţiile şi copiii să plece la ţară, ca să scape de foame ! Trebuie să facem rost de actele trebuincioase, ce mai aşteptăm ? În oraş nu se prevede nimic bun.

— Poate ai dreptate, încuviinţa trist Herman Vassar. Să plece pe timpul verii, ca să se îndrepte. La ţară, în orice caz, poţi să mănînci mai pe săturate...

— Precizează : la ţară, în satul estonian, tuna August Klemm. Pun rămăşag că oricît ar fi nemţii de meşteri la storsul impozitelor de război de la ţărani, bătrînul meu tot trebuie să fi îngropat în pămînt vreo două butoiaşe cu slănină, ba poate şi niscaiva grîu.

Pe Eduard Vassar îl munceau însă îndoieli sumbre.

— Toate astea nu-s chiar atît de simple cum vi se par vouă, zise el mohorît. Gubernia Estlanda se află acum dincolo de graniţă, în stăpînirea Germaniei, iar noi ne aflăm în Rusia Sovietică, e limpede ? Cu ea s-a încheiat pace, dar aliaţii ?... Nu uitaţi Antanta. Antanta pe de o parte strînge uşurel Germania în cleşte, iar pe de alta e mînioasă foc pe Rusia. S-au format trei tabere. Cine ştie ce-o să mai iasă din toate astea. Azi or să le lase nemţii pe femei să

treacă graniţa, dar peste o lună poţi să ştii ce-o să mai fie ? Poate vreunul din noi să prevadă ?

Herman oftă. Temerile fratelui său păreau îndreptăţite.

— Cînd n-ai ce crăpa, n-ai nici de ales, stăruia mai departe Klemm. Trebuie să riscăm. Orice s-ar întîmpla, dar după dreptul internaţional nu pot să-i reţină cu forţa pe cetăţenii paşnici ai altui stat nici nemţii, nici englezii, nimeni. Şi apoi nu uitaţi un lucru... August Klemm îşi învălui rudele într-o privire plină de subînţelesuri şi coborî glasul. Şi-apoi cînd s-or apuca după război să croiască definitiv harta, o să fie loc şi pentru o Estonie independentă, nu ? De asta ce mai ziceţi, deştepţilor ?

Eduard ridică ironic din umeri.

— Şi dacă totuşi ? se îndărătnici cumnatul său. Ştii doar că atunci cînd pisicile se încaieră, şoarecii îşi fac de cap. Trebuie de pe acum să ne gîndim cum o să procedăm cînd bătrînul Kalev [1] îşi va chema la pieptul său feciorii...

Cei doi fraţi se uitară lung la el, apoi schimbară o privire între ei.

— Mai întîi şi-ntîi să vedem ce steag o să-nalţe Kalev al tău, murmură cu înţeles Eduard. Deocamdată fîlfîie acolo steagul ocupaţiei germane.

Discutară în fel şi chip, dar pînă la urmă ajunseră cu toţii la aceeaşi concluzie, anume că pe toată durata verii trebuie să-şi trimită soţiile şi copiii la ţară. Chiar dacă se aflau sub steag german, pîinea şi slănina rămăseseră acolo tot estoniene.

Eduard şi Herman plecară împreună de la Klemm.

Străbătînd curtea murdară, ce nu mai fusese măturată de cine ştie cînd, Herman îi şopti fratelui său :

— Ascultă, Eedi, mi se pare că August începe să desprindă iar scînduri. Ai observat ?

Eduard îl privi nedumerit.

— Care scînduri ?

— Ai uitat de ziua de 1 Mai din '912 ? Atunci cînd cumnăţelul nostru iubit avusese grijă să-şi pregătească din vreme un loc de trecere printr-un gard...

— Aha ! Cum să nu-mi aduc aminte ? Eduard se posomorî.

Ieşiră în bulevardul Zabalkanski şi o luară agale pe trotuarul acoperit cu o pojghiţă de gheaţă bătătorită şi scorojită. Ici şi colo, în adînciturile făcute de paşi, plescăia sub picioare o apă murdară.

Eduard privi la cerul crepuscular învăluit într-o lumină galbenă-verzuie, trase-n piept o duşcă de aer mirosind a umezeală şi a zgură şi rosti îngîndurat :

— E primăvară, Herman...

[1] Erou al eposului estonian, tatăl lui Kalevipoeg, Olevipoeg şi Sulevipoeg.

— Da, a trecut iarna. Nu-mi mai amintesc să fi apucat vreo alta la fel de grea.

— O iarnă furtunoasă, încuviinţă Eduard. A răsturnat totul din temelii cu susul în jos.

— Da, Eedi. Dacă am trage o linie şi am socoti, am găsi că noi doi am dobîndit palate, dar am pierdut în schimb „Taurida".

— Asta nu-i nimic... Mulţi şi-au dat viaţa pentru Palatul de iarnă, nu doar o „Tauridă" oarecare... Să fim drepţi.

— Asta-i adevărat. Şi eu zic la fel. Face, cînd ştii că acum poţi intra şi tu în Palatul de iarnă, în audienţă la comisarul poporului. Zău că a meritat. Partea proastă e că audienţa asta n-o să-ţi mărească raţia de pîine, nici n-o să-ţi ţină de foame.

— Vezi, Herman ? Era o vreme în care îmi închipuiam că lucrurile or să se desfăşoare mult mai simplu. Credeam că n-o să fie nevoie decît să ne căţărăm pînă la vulturii de pe Palatul de iarnă, să-i dăm jos şi să deschidem porţile... Intrăm după aceea în palat, devenim noi stăpîni — şi gata... Uşor şi simplu, nu-i aşa ? Abia azi îmi dau seama că în Palatul de iarnă nu s-a aprins decît prima scînteie. Acum focul s-a întins. Abia de-aici încolo se înteţeşte. Păi fă socoteala : Germania, Antanta, foamea, gărzile albe... Toate s-au îngrămădit deasupra noastră, şi ţine cont că deocamdată nimic nu-i rezolvat cum trebuie. Să-i mulţumim lui Lenin, căci de n-ar fi fost Brestul, nu ştiu ce s-ar fi ales de noi.

Eduard se opri, ştergîndu-şi fruntea îmbrobonată de sudoare.

— Nu ştiu ce-i cu mine, dar de la o vreme am început să obosesc cam repede, zise el, ca şi cum şi-ar fi cerut scuze.

Herman aruncă o privire la chipul lui tras, cu pometii ieşiţi, şi oftă.

*

În primele zile ale lui aprilie, într-o sîmbătă, Anna se duse împreună cu soţul şi cu copilul la Sovietul raional să capete actele necesare pentru plecarea la ţară. Obţinerea lor cerea multă bătaie de cap, fiindcă era vorba de autorizaţii pentru zona aflată sub călcîi german.

Sovietul raional se instalase într-un imobil particular, unde ocupa un etaj întreg. O luară pe nişte coridoare înguste, citind hîrtiuţele scrise la maşină şi inscripţiile grosolane mîzgălite cu cerneală violetă, de pe uşile care tot timpul se închideau şi se deschideau. În birouri era cam rece, duhnea a clei, a cerneală şi a umezeală adusă de picioarele cetăţenilor. La tot pasul vedeai anunţuri cu inscripţia „Fumatul oprit", dar toată lumea fuma.

Pierdură o groază de vreme la o coadă cît toate zilele, formată în faţa unui omuleţ îmbrăcat într-o tunică neagră, ponosită şi slinoasă.

Cînd veni rîndul Vassarilor, omul îndreptă spre Anna o uitătură mioapă dindărătul unor ochelari cu lentile groase şi, aflînd ce dorea, începu să caute, prin teancurile de fişe şi de hîrtii de pe masă şi din sertare. Pe frunte îi atîrnau laţe de păr fumuriu, presărate cu mătreaţă.

Tocmai cînd cotrobăia mai înverşunat, fu chemat undeva. Se înapoie peste o jumătate de oră. Dînd cu ochii de Anna, o privi năuc.

— Dumneata ?...

Trebui să-i explice din nou.

Omul se apucă să scurme iar prin hîrtii.

Familia Vassar şi cei care stăteau la coadă în spatele lor urmăreau, cu ochii vlăguiţi de atîta aşteptare, mişcările mîinilor omuleţului. Degetele lui, cu unghii bombate, tari, tremurau vizibil.

„Ăsta fura pe vremuri găini...", gîndi netam-nesam Anna. Din pricina aerului stătut şi a duhoarei din birou, i se făcuse greaţă, îi era parcă şi somn. Eduard mustăcea nervos lîngă ea.

După un timp, omuleţul încetă să mai caute şi spuse supărat, privind pe alături de Vassari :

— Nu-i. Următorul...

— Cum nu-i ? holbă Eduard ochii. Trebuie să fie.

— Cum să fie, dacă n-aţi depus nici un act ? se înfurie şi omuleţul. Dacă mi le-aţi fi dat mie ar fi fost aici. Şi nu mai faceţi scandal, că avem de lucru. Următorul !

— Cum nu le-am dat ? urlă Vassar. Dumitale îţi arde de glumă ?

Cei care stăteau la coadă în urma lor, exasperaţi de atîta aşteptare, împinseră pînă ce-l scoaseră afară din rînd.

Anna păli şi se lăsă pe o bancă lungă, ca de cazarmă, aşezată lîngă perete.

— Adică s-o luăm de la capăt ? îngăimă ea neputincioasă. Doar am pierdut două săptămîni cu asta.

Vassar îşi dădu căciula pe ceafă şi privi furios în jur.

— Hai la preşedinte ! se smuci el. S-o găsi ac şi de cojocul unui şobolan de cancelarie ca ăsta...

Îl apucă pe Ernst de mînă şi se năpusti în coridorul strîmt. Anna se grăbi şi ea în urma lor.

Strecurîndu-se maşinal, fără să mai stea pe gînduri, printr-o uşă pe care intrase Eduard, se pomeni într-o încăpere mare şi răcoroasă. Pe unul din pereţi era fixat portretul lui Lenin, decupat dintr-un ziar.

Un om în etate, cărunt, aflat la un birou, înălţă capul la intrarea lor. Anna încremeni. Ernst rămase şi el cu gura căscată.

În fața lor se afla același bătrîn cu mustăți sure care, cu un an în urmă, îl arestase în casă la ei pe vardistul travestit.

Bătrînul își miji ochii către Anna, părînd a-și cerceta și el amintirile. Își mută apoi privirile asupra lui Ernst și deodată chipul i se destinse într-un zîmbet larg și prietenos, iar mustățile sure i se răsuciră în sus.

— Ia te uită ce mai oaspeți !... Intrați, intrați ! Tu, logofete, parcă nu te-ai mai împlinit de loc. Ei, afurisită treabă !... Bună ziua, bună ziua...

Drept răspuns, Ernst îi zîmbi încrezător, păși cu îndrăzneală înainte și își lăsă mîna în palma lată care i se întinsese.

Bătrînul strînse cu băgare de seamă degetele subțirele, apoi dărui băiatului un creion albastru gros.

— Na, să desenezi cu el ! Ia spune, gospodino, așa-i că ai tras o spaimă atunci ?

Și îi făcu cu ochiul, șugubăț, Annei. Ea zîmbi încurcată.

Eduard Vassar se uita, nedumerit, cînd la soția sa, cînd la președintele Sovietului raional.

— Ședeți, îi pofti bătrînul, arătîndu-le din cap niște scaune simple cu fundul de placaj. Aveți treabă cu mine ?

Eduard făcu cîțiva pași înainte, își spuse numele și, pe un ton ridicat, în care încă mai clocotea indignarea, arătă ce-i adusese la el.

Președintele încruntă sprîncenele sure, ciufulite, oftă și rosti încet :

— Se mai întîmplă și de-astea, tovarășe Vassar, se mai întîmplă... Încă nu ne-am descotorosit de diavolii ăștia. Șezu puțin pe gînduri apoi îi întinse o foaie de hîrtie. Fă altă cerere. Scrie-o chiar aici. Scurt. O să primiți chiar astăzi actele. Musai să se ducă la țară flăcăiașul ăsta al nostru.

În colțul cererii pe care cerneala încă nu se uscase, scrise cu litere mari : „Să se facă imediat formele". După aceea semnă și-i întinse hîrtia lui Vassar.

— Predați-o tot ăluia. Într-o oră o să fie gata. Pînă atunci mai plimbați-vă puțin. Îmi pare foarte rău, tovarășe Vassar, că s-a întîmplat așa. Dar ești și dumneata muncitor și înțelegi, cred, că abia începem să-i scuturăm de praf pe contopiști...

Vassar mulțumi și se precipită spre ușă, strîngînd hîrtia între două degete. Anna îl trase de mînecă, șoptind în estonă :

— Ascultă, ăsta-i omul care l-a ridicat atunci pe vardist... Întreabă-l ce-au făcut cu el.

— Asta-i bună..., bodogăni supărat Eduard. Ce ne privește pe noi ?

— Zău întreabă-l !

— Mai aveţi vreo nedumerire ? întrebă preşedintele, care urmărise cu luare-aminte şopăiala dintre ei.

Eduard îşi desfăcu larg braţele şi, stingherit, îi spuse despre ce era vorba.

Bătrînul rîse batjocoritor :

— Asta era ?... Daţi-l încolo de prost. I-am făcut vînt. La ce să ne mai fi încurcat cu el ? Acum n-are cum să mai fie vardist.

Anna răsuflă uşurată, schiţînd un zîmbet naiv. Acelaşi zîmbet îi stărui pe buze şi cînd se aflară în stradă. La întrebările lui Eduard răspundea distrată şi la nimereală.

— Dar ce-i cu tine ? se nelinişti el.

— Ce bătrîn de treabă ! răspunse Anna luminată parcă la faţă. Aşa trebuie să se poarte un om. Într-o clipă a rezolvat toate problemele.

— Da, muncitoreşte.

— Şi acum, care va să zică, el e autoritatea principală la Sovietul raional ?

— Da, el... Adică proletariatul.

— Bine. Asta e foarte bine, murmură Anna. În sinea sa, Eduard fu întru totul de acord cu ea.

Capitolul IV

Un vînt umed şi rece sufla dinspre cîmpia golaşă, sumbră, fără culoare, îndoind ca nişte arcuri plopii jigăriţi de pe lîngă garduri, smulgînd şindrila învechită, ca penele de cioară, de pe acoperişurile umflate ale căsuţelor de la periferie.

Ernst şedea pe maldărul de fîn din căruţă, învelit pînă la gît cu o pătură veche, soldăţească. Totuşi vîntul îşi făcea loc pînă la el, îl şfichiuia în ochi, i se strecura pe sub guler.

Scuturat de un tremur mărunt, înţepător, Ernst căuta să se întoarcă cu spatele spre vînt, zgribulindu-se, îngropîndu-şi bărbia în pătura unsuroasă, care mirosea tare şi plăcut a transpiraţie de cal şi a fîn. Închidea ochii înlăcrimaţi din pricina vîntului şi, adînc îngîndurat, fremătînd din toate fibrele trupului, aştepta să se întoarcă mama sa, care intrase cu Feliks într-una din căsuţele de pe marginea drumului. Şi căruţaşul ăsta... de-ar veni odată să se suie în căruţă şi să dea bice cailor, să se termine cu aşteptarea aceasta istovitoare care dura de două săptămîni.

Calul, înţepenit şi el de frig, se mişca de pe un picior pe altul, hulubele scîrţîiau, căruţa se clătina, vîntul sufla în urechi. Într-un rînd lui Ernst i se păru că au şi luat-o din loc, că animalul a pornit-o singur...

Tresări speriat și deschise ochii. Nu plecaseră însă. În spatele căruței se afla același bot coroiat, dungat cu alb, al unui cal care se întindea să apuce un șomoiog de fîn din codîrlă. După crupa calului cu botul coroiat se zărea o spinare nemișcată, răbdătoare, de muiere, o basma în pătrățele și, mai departe, alte și alte boturi de cai, alte hulube, alte grebene și coame ciufulite de vînt, și spinări, spinări, spinări... Cele mai multe — spinări de muieri și de copii.

Convoiul imobil, de treizeci-patruzeci de care, era înșiruit pe șosea. Caii își zăngăneau zăbalele, nechezau ; copiii plîngeau, se udau în scutece.

De-a lungul convoiului se plimbau infanteriști germani, în vîrstă, cu mantale și chipie albastre-cenușii. Unul din soldații aceștia, roșu la față și șugubăț, îi îngăduise Annei să dea fuga pînă la căsuța vecină ca să-l usuce pe Feliks. Pe Ernst îl lăsase să aibă grijă de lucruri, ca un băiat mai mare ce se afla — avea doar opt ani. Căruțașul, un țăran, se oploșise și el pe undeva, adăpostindu-se, ca și ceilalți, de vînt.

Trecînd pe lîngă căruță, soldatul roșu la față întîlni privirea copilului învinețit de frig și se opri. În scăpărarea unei clipe se priviră unul pe altul cu o uimire iscoditoare : băiatul cu ochii mari, înțepenit, și soldatul îndesat, cu obraji grăsulii, pe care vîntul biciuitor îi înroșea tot mai tare, încît te-ai fi așteptat să izbucnească într-o flacără roșie, ca un jeratic în care scormonești cu vătraiul.

Ostașul clătină din cap, mormăi ceva neînțeles lui Ernst și vîrî mîna în buzunar de unde scoase apoi și îi întinse băiatului un fișic de bomboane într-un ambalaj rupt, viu colorat.

Șovăind, Ernst trase de sub pătură o mînă vînătă de frig și apucă darul.

Soldatul îl bătu încurajator pe spate, după care se depărtă.

Ernst desfăcu anevoie — căci degetele nu-l mai ajutau — o bomboană albă, plată, și o vîrî în gură. Era mentolată. Sugînd din ea, simți că și gura i se răcește. Avea senzația că încet-încet se preface într-un sloi de gheață.

Deodată se opri din supt și făcu ochii mari.

Departe, în coada convoiului, dinspre podul de cale ferată de peste Narva, se iviră niște vedenii strălucitoare : un grup de călăreți negri cu suliți lungi și cu vîrfurile căștilor sclipind.

Călăreții se apropiară în tropot înăbușit. În față galopa pe un armăsar falnic, negru, un militar înalt, cu o cască neagră, de piele, lăcuită, ținîndu-se în șa drept, ca turnat. Călărețul aproape că lovea cu scările boturile pleoștite, nepăsătoare ale cailor țărănești și boccelele care atîrnau din căruțe.

După primul călăreț urma al doilea, la fel de țanțoș, cu niște mustăți negre, răsucite ca săgeata, pe o față răutăcioasă, vînătă de frig. După el se zărea încă unul, și încă unul... Ernst își trase cu teamă capul între umeri.

Îndată ce călărețiii negri își făcură apariția, totul în jur începu să se agite. Oamenii care stătură pînă atunci neclintiți în căruțe prinseră a se mișca. De după gardurile grădinițelor se repeziră în fugă spre căruțe femeile și vizitiii. Cîinii lătrară. Caii nechezară neliniștiți. Anna alergă și ea spre căruță. Feliks îi plîngea în brațe.

— Acuși plecăm ! strigă ea agitată către Ernst. A sosit escorta. Husarii germani ai morții...

Vizitiul, un adolescent cu brațele lungi, îmbrăcat cu o haină vătuită, groasă, a lui taică-său, se cățără în față.

În capul convoiului se auziră înjurături nemțești, ordine care șuierau ca plesniturile de bici, apoi roțile începură să scrîșnească. Scrîșniră și roțile căruței lui Ernst ; hurducături dureroase îi săgetară trupșorul rebegit și istovit.

Tot convoiul se pusese acum în mișcare, înaintînd greoi, lăsînd în urmă zidurile medievale, de piatră, ale orașului Narva.

„Plecăm, plecăm...", cînta bucuria în sufletul băiatului. Parcă tot nu-i venea să creadă și, cu un surîs de mucenic pe buze, se uita în dreapta și în stînga cum se scurg pe dinaintea ochilor șanțurile de culoarea paielor murdare și răchitele împănate cu frunzulițe moi și catifelate.

Din dreapta, de peste cîmpul sihastru, continua să sufle același vînt care te pătrundea pînă la oase. În mișcarea neliniștită, de un fumuriu-albicios, a norilor zdrențuiți, se simțea tot timpul prezența a ceva imens, nemărginit, rece. Dindărătul norilor, ca niște hartane de pînză sfîșiată, țîșneau arareori păsări cenușii, cu aripile îndoite. Rotindu-se și dîndu-se peste cap în rafalele vîntului, dispăreau curînd din vedere, cu țipete stridente și jalnice.

— În dreapta e marea..., îi explică mama lui Ernst, urmărind păsările acestea cu o emoție pe care copilul nu o înțelegea. Ăștia-s pescărușii. Pe timp de furtună zboară pînă departe, în adîncul țărmului.

Lui Ernst i se părea că siluetele acestor păsări cu trupul atît de subțire seamănă, în zbor, cu niște arcuri încordate. Își propuse chiar să nu uite lucrul acesta...

Călărețul negru se apropie în galop de coada convoiului.

— *Schnell !*[1] urlă el, rînjind furios dinții săi albi sub mustățile negre. *Schnell !*

Vizitiul întoarse o privire leneșă, peste umăr, spre Anna.

— Ce tot răcnește ăsta ?

[1] Repede (în limba germană, în original).

— Cică să mergem mai repede, îl lămuri ea.

— Da ce s-o fi zorind așa ? se miră flăcăiandrul. De ajuns, ajungem noi.

Și nici măcar nu mișcă hățurile.

În schimb calul mări pasul, dînd zor să ajungă căruța din față.

Lăsau în urmă Narva, zilele de carantină petrecute în vilele străine și pustii de pe malul abrupt al rîului năvalnic, vaccinările antivariolice, discuțiile plicticoase, bîrfelile, certurile serbede, feliile de pîine nemțească cu rumeguș, tristețea ce te învăluia noaptea, duhoarea de acid fenic și vuietul veșnic mînios al unei cascade care se auzea în depărtare.

Din loc în loc, la distanțe mari, întîlneau ferme stinghere, sărăcăcioase. Ferestrele lor negre oglindeau, schimonosindu-l, convoiul pestriț de cai, căruțe, boccele și bătrîne rebegite, flancat de husarii morții care galopau pe de lături. Apoi totul dispărea și ferestrele deveneau iarăși negre și liniștite, ca adîncurile de smîrcuri. Doar cîinii lățoși de țară mai continuau să latre în urmă. Cîte o gospodină, aflată în ogradă la alesul cartofilor, se uita lung și îngîndurată în urma convoiului, dîndu-și la o parte părul de pe frunte cu mîna înnegrită de pămînt.

În dreptul kilometrului 15, călăreții negri părăsiră convoiul și galopară înapoi. Lăncile lor lungi, cu panașe de păr de cal, atîrnînd de vîrfuri, se mai zăriră o clipă ațintite spre cerul mohorît, apoi se prăpăstuiră în zare la fel de neașteptat pe cît apăruseră.

Convoiul își urmă drumul la pas, bărbații dădură fuga prin tufișuri, femeile scoaseră mîncarea din traiste, copiii începură să facă nazuri și totul luă o înfățișare slobodă.

La cea dintîi răscruce, cîteva căruțe făcură la stînga.

Iapa sură ca blana șoarecelui, cu spinarea ascuțită și încovoiată, trăgea în trap nevolnic căruța mînată de flăcăiandrul înfofolit în haina mult prea largă pentru el, a lui tătîne-său, și în care se aflau Anna cu băieții ei.

Roțile hodorogeau pe șoseaua clisoasă de noroaiele desprimăvărării, cu hîrtoape umplute cu apă tulbure, depărtîndu-se tot mai mult de husarii negri, de Narva, de tatăl lor, de liniștita stradă. Compania a opta, de bulevardele pavate cu pietre, de canalele cu apa zoioasă, de pietele îmbrăcate în piatră, rămase toate în urmă, undeva, departe-departe.

După-prînz, șirul de căruțe se împuțină de tot. Caii galopau acum mai sprinten, mîrțoagele mai slăbănoage rămaseră în urma iepei cenușii. Mulți cotiră pe la răspîntii. Doar vreo cinci-șase căruțe continuau să meargă laolaltă, distanțate însă și ele preț de cîte o jumătate de verstă una de alta.

În dreapta, pămîntul îmbrăcat în tufăriş şi crînguri rare, încă golaşe, se desprinse la un moment dat de linia orizontului. Cerul alburiu, larg deschis, părea a se apropia de şosea, şi călătorii simţiră din nou vecinătatea a ceva imens, nemărginit. La marginea cenuşie a ţărmului strălucea ca un argint viu, întunecat, o fîşie largă de apă care se contopea pe nesimţite cu cerul. Vălurele albe alergau pe apă spre ţărm. Ernst zări printre ele o barcă neagră, singuratică, dar oamenii din ea nu-i putu desluşi. O urmări cu privirea pînă cînd ţărmul, care se încovoia ca un arc, se îndreptă iar şi pămîntul astupă vederilor apa încreţită de vălurele albe.

Pe-nserate, iapa de culoarea şoarecelui coti, ostenită, pe drumul ce ducea spre Rakvere.

Ţipetele jalnice ale pescăruşilor rămaseseră în urmă.

*

Înnoptară la marginea oraşului Rakvere, în căsuţa unei văduve de soldat. Dimineaţa băură cîte o cană fierbinte de orz, îndulcită cu zaharină, şi porniră mai departe, spre sud.

Căruţa era trasă acum de un jugan sătul, tărcat alb şi roşu. În faţă, un bătrîn gîrbov trăgea dintr-o pipă, tăcînd tot timpul şi cugetînd pesemne la ceva important şi serios, întocmai cum tăceau şi cugetau pe marginea drumului pinii masivi, acoperiţi de o pulbere calcaroasă care îi făcea cenuşii.

Pe cer încă se mai fugăreau frînturi de nori plumburii, dar vîntul părea a se mai alina.

Drumul şerpuia printre ogoare nearate, printre pădurici şi crînguri rare de primăvară. Îndărătul acestora se arătau din loc în loc ferme singuratice cu acoperişurile de paie, cu cumpene la fîntîni şi cu meri negri rămuroşi.

Ernst privea fermecat la priveliştea care i se înnoia la tot pasul sub ochii lui, devenind mereu alta şi alta. O lume nouă, necunoscută i se deschidea încet, în faţă. Lumea aceasta era pietroasă, presărată cu turme de bolovani imenşi, aidoma mării presărate cu valuri. Printre bolovanii aceştia care aduceau cu nişte tauri, se gheboşau uriaşi solitari cu şalele rotunjite, acoperite cu muşchi. Pe cîte una din spinările astea ar fi încăput o căruţă împreună cu un jugan. Cineva alcătuise din pietre mărunte garduri scunde în jurul ogoarelor, altcineva înălţase din frînturi de bolovani zidurile de casă. Băiatul descoperi cu uimire acoperişuri peste care se întindea muşchi des, de un verde intens. Gîndurile îi zburară atunci la paleta lui Liivand. Alegînd mintal culorile întinse pe ea, Ernst se oprea la verdele de smarald. Da, în culoarea asta trebuia pictat muşchiul pe care-l vedea.

Dincolo de acoperişurile năpădite de muşchi se întindeau ogoare ieşite din iarnă cu miriştile cenuşii şi zbîrlite, hăţişuri dese şi stufoase. Printre suprafeţele cenuşii se arătau fîşii de un verde aprins.

— Iarbă ! exclamă Ernst. A şi răsărit iarba.

— Iarbă, da nu din aceea obişnuită, zîmbi Anna. E secară de toamnă. Pîine.

„Pentru secară, unchiul Liivand ar fi folosit cu siguranţă culoarea *paul veronese* care pare luminată pe dinăuntru...", aprecie în sinea sa Ernst.

— Uite şi o moară de vînt, îi atrase atenţia mama, cu o tremurare în glas. Macină secara şi face făină.

Întorcînd capul în direcţia arătată, băiatul rămase uluit.

La o jumătate de verstă depărtare, pe un teren deschis, se înălţa un turn înaripat, de piatră, cu o căpăţînă de lemn. Aripile aşezate în formă de cruce se roteau, înălţîndu-se spre cerul furtunos. Turnul de piatră părea că stă să-şi ia zborul, doar că era prea slab pentru el vîntul. Desigur că numai un uragan ar fi fost în stare să-l smulgă de la pămînt.

Ernst se uită la maică-sa, vrînd s-o întrebe ceva, dar cuvintele îi amuţiră pe buze. Pe obrazul Annei se prelingea lin o lacrimă. Chipul ei i se păru straniu de luminos.

Nu i se mai întîmplase s-o vadă pe mama sa cu lacrimi în ochi. Mirat şi nedumerit, el îşi întoarse faţa, simţind instinctiv că în clipa aceea nu se cădea să întrebe nimic.

Moara începu să se depărteze încet spre dreapta. Apoi se apropie o pădure care o acoperi cu totul. Căruţa trecu printre două ziduri zimţate de brădet. După pădure se desfăşurară iar ogoare, părînd a izvorî, ca nişte pînze de apă, din fîşiile vinete-fumurii care se zăreau la orizont. Alte două mori de vînt înaintară agale spre Ernst, rotindu-se printre păşunile şi luncile înecate în apă, printre crînguri cenuşii-roşietice şi ferme verzi-cenuşii.

Cît timp dură drumul, continuară a se întruchipa din ceţurile zării magazii de piatră, ferme, crînguri, turle de biserică, asemenea unor săgeţi întunecate şi severe, aripi de moară. Ca şi pe ţărmul mării, băiatul avea sentimentul că se află în faţa a ceva neobişnuit, nemăsurat de mare. În faţa acestui lucru nelămurit, pînă şi mama sa îşi pierdea obişnuitul ei calm încrezător în sine, devenind la fel de vulnerabilă şi de slabă ca şi el, Ernst.

*

A treia zi după plecarea din Narva, pe la amiază, calul se opri în poarta unei căsuţe de lemn, vopsită în galben-cafeniu.

Anna coborî anevoie din căruţă. Înţepenise de tot.

Ridicat în picioare, Ernst privi emoţionat în grădiniţa care se zărea printre lăstarii unui tufiş des.

În uşă se arătă o bătrînă zdravănă la trup. Bătrîna se opri sub streaşina largă a cerdacului, unde, după ce aruncă o privire scrutătoare spre căruţă, scoase de sub şorţ o tabacheră, o deschise şi apucă cu degetele tutun, din care trase cu îndemînare pe nas.

Anna împinse portiţa şi se îndreptă încet spre ea.

— Bună ziua, mamă !

Rostind aceste cuvinte, buzele îi tremurau.

Bătrîna Kai se şterse la ochi şi la nas cu o basma roşie şi vorbi rar, cu o nuanţă de uimire în glas :

— Ia te uită, ia te uită... Te-ai făcut cucoană în toată legea.

Se îmbrăţişară, se sărutară, apoi se priviră în tăcere.

— V-am aşteptat încă de alaltăieri, deschise iar vorba bătrîna Kai. Am văzut eu că se tot spală pisica de dimineaţă. Am copt şi pîine.

— Noi am întîrziat şi am nimerit în alt grup, explică Anna. Cumnată-mea Linda şi Juuli apucaseră să plece cu copiii lor. La noi s-a mai tărăgănat cu hîrtiile...

Bătrîna se îndreptă spre căruţă.

— Ia să-i dăm noi jos pe şoriceii ăştia ai tăi, că altminteri degeră acolo. Numaidecît aprind focul şi pun ceaunul.

În sfîrşit Ernst îşi văzu de aproape bunica. Era îmbrăcată cu o bluză de culoare închisă şi cu fustă de stofă care îi venea pînă la pămînt. Nu era prea înaltă, dar părea astfel fiindcă se ţinea dreaptă. Pe cap avea o basma de stambă ieşită la soare.

Zîmbind cu ochii ei cenuşii, scrutători, pe sub pleoapele plecate, bunica îi învălui într-o privire veselă pe nepoţi. Ernst se uita curios la obrazul oacheş al bătrînei. Feliks, care avea abia doi ani, îşi sugea nepăsător degetul cel mare de la mîna dreaptă, cu un calm imperturbabil.

— Păi tu eşti ditamai flăcău, se minună bunica, adresîndu-i-se lui Ernst. Cîţi ani ai ?

— Opt.

— Hm... Poţi să paşti gîştele. Da' ce fel de nasturi ai la palton ?

— De aur, cu ancore.

— Hm, mi se păruse că-s cu vulturi. Ce serios e frăţîne-tu ! Ia te uită la el : parcă trage din lulea. Haideţi în casă !

Apucă ea însăşi cu uşurinţă bocceaua şi-i conduse pe copii înăuntru.

Ernst simţi adierea unui miros de mult uitat. Îşi aduse aminte de grăunţele de bob liliachiu şi galben din basmaua de stambă

decolorată pe care i-o adusese cîndva Kati ca dar din partea bunicii. Basmaua aceea emana acelaşi miros ca şi fusta de lînă ţesută în casă cu care era îmbrăcată bătrîna. Mirosea a tutun de prizat şi a aluat din făină de secară.

După o jumătate de oră, în bucătăria cufundată în semiîntuneric trosneau vreascurile în vatră, iar în ceaunul negru fierbeau în clocot cartofii. Bunica aşeza în tigaie felioare de slănină.

Copiii şedeau în odăiţa de alături, urmărind cu ochii împăienjeniţi de somn şi de căldură mişcările bunicii.

Mama desfăcea boccelele.

— Se vede că se apropie judecata de apoi, dacă totul în lumea asta s-a întors cu susul în jos, vorbea bătrîna Kai, în timp ce mîinile cafenii, uscate, i se mişcau repede şi sigur. Oamenii s-au făcut fuduli, nesocotesc şi calcă în picioare legile, l-au răsturnat pe ţar, s-au apucat să zboare în cer... Ieri a zburat un aeroplan german chiar pe deasupra satului. Trufia îi duce pe oameni la pieire. Creşte trufia şi răutatea ?... Sporeşte şi neorînduiala. Toate războaiele numai din ambiţie se nasc. L-am văzut pe Villemul [1] neamţ în poză. Seamănă cu ducă-se pe pustii. Satana, ce mai încoace şi-ncolo ? Kolea [2], rusul, pare suferind. Cum dar să-i ţină piept lui Villem ? Păi aici trebuie un bărbat ca să-l apuce vîrtos de coarne şi să i le sucească ? Dar bărbat ca ăsta — ia-l de unde nu-i. De unde să-l iei ? Toţi mujicii au fost omoriţi în război. N-are cine ara, n-are cine semăna. Dac-o mai ţine mult aşa, murim de foame şi noi, ăştia de la ţară. Grîul trebuie să-l sameni cu dragoste, dar din pricina războiului se chirceşte. Pînă şi vremea se strică. Iarna trecută au fost nişte geruri vai, vai ! Credeam că nu se mai isprăveşte cu îngheţul. Şi asta de ce crezi ? Că s-a tras mult cu tunul. Aşa vorbeşte toată lumea. Pe vremea mea, cînd eram şi eu tînără, aproape că nu trăgeau de fel cu tunurile. Îi snopeau pe soldaţi cu patul puştii, cum bat muierile fasolea cu îmblăciul. De-aia şi verile erau fierbinţi şi lungi. Dar acu ce fel de căldură o mai fi şi asta ? Sîntem la sfîrşitul lui aprilie şi încă n-am auzit ciocîrlia...

Bunica vorbea fără întrerupere cu glas scăzut, scîrţîitor, în timp ce slănina sfîrîia în tigaie. Mirosurile de mîncăruri grase, săţioase, de care copiii de mult nu-şi mai aduceau aminte, le aţîţau acum nările. Pînă şi Feliks cel flegmatic scoase degetul din gură şi, cu o sclipire lacomă în ochii săi albaştri, rosti :

— La dlacu... Ne umplem bulta.

---

[1] Wilhelm al II-lea.

[2] Nikolai al II-lea.

— Feliks ! îl dojeni Anna, ruşinată. Şi imediat se crezu datoare să-i explice mamei. Asta a auzit-o în carantină, de la cei vîrstnici. Acolo a învăţat să înjure.

*

Dimineaţa, Anna mai dormită un timp înainte de a se da jos din pat. Prin pîcla picotelii, străbătută de o lumină verde-aurie, auzea o muzică voioasă, veselă : un flaut mai măiestru ca toate flauturile cînta în triluri, acompaniat de o flaşnetă stricată, care repeta la nesfîrşit cîteva notę răguşite, ce aminteau de scîrţîitul scripetelui de la fîntînă. Din cînd în cînd, se contopeau cu muzica aceasta, dar fără s-o înăbuşe şi să-i sfarme dulceaţa, glasuri şi zgomote felurite : scîrţîit de uşi, rîsete de copii, mugetele, ca nişte sunete de corn, ale unei turme.

O trezi de-a binelea un ciocănit uşor în geam.

Deschizînd ochii, nedumerită, Anna zări o trîmbă de raze, proptită oblic în podeaua de lemn nevopsit.

Prin geamul de un albastru palid se vedeau plutind nori uşori şi albi, ca puful.

Ciocănitul din geam se repetă. Era o păsăruică de un cenuşiu-cafeniu, o vrabie. Pe pîntece i se deosebeau limpede fulgii delicaţi, zbîrliţi la atingerea cu geamul.

Anna se uită la pereţii golaşi, tencuiţi, la tăblia de lemn a patului, văzu alături de ea, pe pernă, căpşorul bălai al lui Feliks şi înţelese : era acasă la mama sa.

De partea cealaltă a ferestrei ciripea un cor de păsărele, ale căror triluri răsunătoare le auzise Anna în toropeala ei. În locul flaşnetei petersburgheze, pe care i se păruse că o recunoaşte, cotcodăceau cu însufleţire găinile.

Sări sprintenă de pe salteaua umplută cu paie, îşi trase fusta, îşi puse bluza şi apoi, deschizînd fereastra, scoase capul în grădiniţă. De pe cercevelele încălzite de soare se desprinseră şi se repeziră cu bîzîit în văzduh nişte muşte mari albastre. În tufele de liliac plesneau bobocii, slobozind petale mici şi ascuţite, în tonuri viorii.

Chiar pe lîngă gard trecea un drum îngust de ţară. Dacă ar fi pornit pe el şi ar fi mers mult de tot, zile şi săptămîni — avea impresia Anna — ar fi ajuns la Narva, ar fi lăsat-o în urmă, năzuind mai departe, tot mai departe, spre alte oraşe, către alte meleaguri. Drumului îi ţinea tovărăşie o palmă de loc, un ogor cu semănături de toamnă, verde-deschis la culoare. Un vînticel călduţ îl tighelea cu cusături mărunte strălucind argintiu.

Anna păşi pe lespezile de piatră ale bucătăriei reci, aruncă o privire spre patul de lîngă perete al mamei — patul era de mult

strîns — trecu prin tinda întunecoasă şi se pomeni în curte. Scoase apă din fîntîna cu cumpănă, turnă în lighean şi începu să se spele chiar acolo, lîngă ghizduri, pe banca crăpată, de lemn.

Se şterse cu ştergarul aspru al mamei, se aşeză pe bancă şi, uitîndu-se într-un ciob de oglindă, îşi înfipse pieptenul mare în părul întunecat şi des.

În magazia de bîrne din apropiere se auzea cotcodăcitul satisfăcut al găinilor şi glasul bătrînei Kai, care tăifăsuia cu ele, dăscălindu-le.

Mîna Annei trăgea tot mai leneş cu pieptenul prin păr, pînă ce încremeni de tot. După spălat, pielea obrajilor căpătase o întindere plăcută. Picioarele vîrîte în nişte opinci vechi ale mamei i se înfiorau de stropii de apă rece ca gheaţa.

În jurul ghizdurilor cenuşii ale fîntînii, Anna zări fire ascuţite de iarbă crudă răsărită din pămîntul bătătorit. Un codroş micuţ, roşcat, cu ochi rotunzi şi sclipitori ca mărgelele, apucă de jos un fulg de găină şi-şi luă zborul spre cuibul pe care şi-l clădea în vreun loc tăinuit. Pămîntul absorbea cu lăcomie umezeala. Totul era numai larmă, cotcodăcit, cîntec, însufleţire. Chiar şi piatra plată de lîngă ghizdurile vechi, şlefuită de atîtea picioare desculţe care călcaseră pe ea, părea a fi prins viaţă. Pe suprafaţa ei netedă şi rece fremăta uşor ceva asemenea vălurelelor diafane care unduiesc oglinda unei ape : erau furnicile negre ca tăciunele care se foiau cărînd firicele de nisip şi sămînţă de spini, era acel ceva pămîntesc, nepieritor, care întreţine veşnica reînnoire a vieţii.

Cu o uimire neîncrezătoare, Anna se întrebă dacă avea într-adevăr treizeci şi patru de ani. Doisprezece din aceştia îi trăise în capitală, slujise la boieri, o însoţise pe doamna Overbeck la Grădina de vară, jucase în spectacolele de amatori din cadrul Asociaţiei estoniene, flămînzise împreună cu Eduard Vassar în cursul faimoasei greve de la „Berens", visase la o căsuţă în „Taurida". Aievea era ? Avea cu adevărat doi copii ?

O senzaţie rece, pătrunzătoare, ca un fior neobişnuit de prospeţime, o străbătu pe Anna pînă în vîrful degetelor. Pentru prima oară, după atîta amar de vreme, se pulveriza tot ceea ce o istovise, o sugrumase şi o chinuise în anii din urmă : foamea, gîndurile negre, îndoielile, teama de norii care pluteau deasupra Petrogradului.

Privind în jurul ei, simţea că-i reînvie speranţele. La urma urmei poate că nu era chiar atît de îngrozitor faptul că cei doisprezece ani petrecuţi în capitală o duseseră în cele din urmă, pe ea şi pe copii, pînă în ghearele foamei, de nu mai aveau nici bucata de pîine zilnică. Dar dacă locul ei nu era la Petrograd, ci aici, printre ogoarele presărate cu bolovani, unde păscuse de mică oile ?

Oricît ar fi ele de bolovănoase, pămînturile astea n-o să te lase niciodată fără pîine...

O clipă crezu că ar putea să ia viaţa de la capăt, fără cei doisprezece ani de pînă acum şi, poate, fără Petrograd, oraşul acesta măreţ, dar totodată înspăimîntător, în care nu se mai ostoiau o clipă flăcările luptei.

Anna rămase pe gînduri. Înaintea ochilor îi reînviară, aproape concret, imagini pe care le credea de mult uitate. Se revăzu codană, şezînd ca şi acum, lîngă fîntîna de odinioară, cealaltă, cu ghizdurile mai joase, cu apa de un gust noroios, fîntîna ei dragă, aflată lîngă coliba scundă, plecată într-o mînă, cu ferestruici chioare. În grajd, mama ei şedea de vorbă cu vitele...

Atît de vii erau nălucirile copilăriei, încît tresări ca sculată dintr-un vis atunci cînd Kai se ivi în lumina soarelui, desprinzîndu-se din genunea neagră a uşii.

În mîinile cafenii ca nişte cioturi îi străluceau roz nişte ouă de găină.

— Astăzi o să ne săturăm, spuse ea bucuroasă. Chiar acum o să le spargem în tigaie... Mă duc să fac focul.

Anna luă un ou pe care rămăsese lipit un pufuşor şi îl duse la ochi, aşezîndu-şi-l în orbită.

— Ce călduţ e ! zîmbi ea fericită. Mai ţii minte, mamă ? Cînd eram mici, aşa ni le puneai la ochi.

— Zău ? făcu neîncrezătoare Kai. Aşa făceam ?

Se aşeză şi ea pe un colţ al băncii şi scoase din buzunarul şorţului tabacherea din coajă de mesteacăn, cu tutun de prizat.

— Cine stă acum la ferma părintească ? întrebă Anna, coborînd glasul.

Kai trase o priză pe o nară, strănută zgomotos şi-şi şterse îndelung nasul cu o basma roşie, mototolită.

— De cînd ai plecat, ferma a trecut într-o a treia mînă, povesti ea, clipind din ochii înlăcrămaţi. Acu gospodăreşte la fermă unul venit din altă plasă. Se aude că a băgat bani buni în afacerea asta ; a adus oi, a cumpărat o vacă de rasă.

— Dacă fratele Johannes n-a avut noroc cu ferma !... oftă Anna.

— Nu i-au ajuns banii. Taică-tău a lăsat o mulţime de datorii. Şi-apoi, lucrul cel mai de căpetenie e că n-a avut parte de sănătate. După plecarea ta a mai trăit doar doi ani.

După o clipă de tăcere, bătrîna adăugă cu dezgust :

— Îmi pare că şi sor'ta Maria, pînă a nu muri, i-a stors şi ultimii bănişori. Tare şireată a mai fost. Ea l-a amăgit să-i împrumute bani cu dobîndă.

— Ea ?

— Păi chiar el mi-a dat să înţeleg, înainte de a-şi da sufletul. Nu m-au lăsat să iau de la fermă decît albia de rufe. Restul, tot, era trecut în inventar. Ştii, albia cea veche. Am dat-o de i-a pus fierarul cercuri noi.

— Tot Maria a trimis-o pe Kati la noi, îşi aminti Anna. A stat cam o jumătate de an, dar nu s-a putut căpătui în capitală. Unde-i ea acum ?

— E slujnică la o fermă bogată de lîngă Tallin. Şi-a cam pus ochii pe domnişorul cel tînăr. M-aş mira să nu-l îmbrobodească. Kati e-n stare.

— Dar Maria ce face ?

— Vine de multe ori pe aici. Vine din oraş cu sare şi zahărină, şi cumpără de aici slănină şi unt. La doi ani după moartea lui Johannes, a deschis o dugheană în oraş. Dar ce negustorie poţi să faci în vreme de război ? A închis-o. Acuma cară totul cu ea. Are tot soiul de bani : de-ai lui Nikolai, de-ai lui Kerenski, nemţeşti. Are şi aur îngropat într-un ulcior, numai că nu spune unde. Nu spune, şi pace.

La aceste din urmă cuvinte bătrîna coborî glasul pînă la şoaptă.

— Dar la ce-ţi trebuie să ştii ? zîmbi Anna.

— Trebuie pus semnul crucii pe locul cela. Fiindcă noaptea se bat dracii deasupra ulciorului, de-şi fac coarnele numai sînge. Să nu-ţi închipui că-mi trebuie banii ei. Nici o copeică nu i-aş primi-o. N-am ce mînca ? Am ungherul meu în clădirea şcolii, un acoperiş deasupra capului, lemne pe gratis. Şi apoi, mai cîştig cu vîrtelniţa, iar vara la treieriş. Nimeni nu rîvneşte la putinica mea cu slănină. Cu Maria e altceva. Mariei nici somnul nu-i tihneşte. Tot i-e teamă că au s-o fure sau o să dea cineva peste ulcior. Dar cel mai mult i-e frică să nu uite ea singură unde l-a îngropat. Mi-e că s-a cam scrîntit niţeluş. Ai s-o vezi tu singură, că trebuie să sosească curînd. Mi-a făgăduit că-mi aduce tutun de prizat. Îl cumpăr de la ea, zău, nu vreau să i-l iau de pomană.

Avea chef de vorbă bătrîna, dar în cerdac se ivi, clipind somnoros, Ernst. Văzîndu-l, Kai se opri.

— Vai de mine. S-au sculat copiii. Mă duc să fac focul. Şi-or să înceapă să se adune şi şcolarii.

Se îndreptă zorită spre casă.

Dincolo de gard se auzi zvon de copii ; clanţa de la poartă clămpăni, şi în curte intrară două fete ca de unsprezece ani, purtînd opinci şi bluze cusute grosolan. Dînd cu ochii de Anna, începură a şuşoti între ele. Anna le privi curioasă. Nu cunoştea pe nici una. La plecarea ei din sat, fetele nici nu veniseră pe lume.

În urma fetelor se ivi un flăcăiaș ceva mai răsărit care agita o praștie primitivă, răsucită din păr de cal.

Portița se deschidea tot mai des. Răsunară glasuri de copii. Pe deasupra capetelor zbură o minge de cîrpă.

Anna turnă apă în lighean și se apucă să spele rufele copiilor.

Kai ieși în prag și, cu un aer solemn, sună dintr-o talangă. Elevii, țipînd, dădură năvală în clasă.

*

Pe la amiezi se ivi în pragul bucătăriei o bătrînă slabă, într-o rochie de culoare întunecată.

— Krõõt de la ferma Kitsiku ! exclamă uimită Anna, cu ochii la chipul zbîrcit și întunecat, semănînd cu un măr tare și posmăgit. Nu te-ai schimbat, ești tot așa iute de picior.

— În schimb tu, fetico, te-ai schimbat așa de mult, încît mai-mai să nu te mai recunoască bătrîna Krõõt, rosti aceasta cu o voce cîntată, subțire și lină ca de vîrtelniță aflată în mîini încercate, plimbîndu-și privirea scrutătoare asupra Annei. Ești îmbrăcată boierește, ca o *proua*. Și ce mai material de bluză. Și ce mai dantelă la guleraș ! Iar brațele ți s-au făcut albe ca niște franzeluțe. Și ce mai pieptănaș în păr... O adevărată *proua*, orășeancă sadea !

Puse pe masă un castron de lut acoperit cu un ștergar aspru și, neîngăduind nimănui să mai strecoare o vorbă, se răsuci și, cu un zumzet cîntat, întinse mai departe șirul vorbelor :

— Am făcut de dimineață niște clătite din arpacaș. Ia să le duc eu, m-am gîndit, să guste și scumpii noștri oaspeți de la oraș. Mă uit ieri și văd oprindu-se în poarta școlii o căruță necunoscută. „Cine-o fi ?“ Parcă-mi spunea inima, draga mea Kai, că ți s-au întors copilașii dragi din ținuturi depărtate. Numai că nu știu, Anni, mai mănînci tu clătite de arpacaș gătite cu untură de porc ? Pesemne că în orașul lui Petru te-ai îndulcit cu bucate alese. Oi fi gustat din toate bunătățile. În casele boierești ai învățat să te porți ca o cucoană. Mi-e să nu ți se urască cu noi. Nu cumva ți-ai schimbat și vorba ? Ochii ei mici, scrutători, o împunseră pe Anna în obraz ca niște ace, dar de îndată ce întîlniră privirea serioasă a acesteia, i-o ocoliră. Da, da, Anni. Numai că iată-te ajunsă iar la strachina de lut cu lapte covăsit, de post, a maică-ti, și la pîine neagră. De-a surda te-ai dus la oraș, să ajungi doamnă. E afurisit de greu — nu ? — să te desparți de codrul de pîine de acasă. Nu-i loc pentru toată lumea în vie. Trebuie să mai rămînă careva și la oi. Asta-i știut, dar — vezi tu — necuratu-i puternic, te ispitește. Tinerii din ziua de azi nu se mai mulțumesc cu puțin. Lor să le

dai ce-i mai bun. Miresele strîmbă din nas cînd văd pînză aspră de-a noastră. Rîvnesc la de-aia subţire! Ştergare, feţe de pernă, nu primeşte nimeni mai puţin de două-trei duzini. Nu mai departe, Kristiina mea! a ţesut două lăzi de pînzeturi. Să te mai miri ?... Ferit-a sfîntul! Tinerilor din ziua de azi... nu le mai ajungi nici cu prăjina la nas. Au rămas şi puţini. Pe toţi i-a luat războiul. Şi — m-oţi crede, nu m-oţi crede — fetele tot mai strîmbă din nas. Kristi a mea mi-a şi spus : nici să n-aud de vreun tinichigiu. Mie îmi trebuie om cu situaţie sau un învăţător, în orice caz unul care să nu se facă de rîs la ospăţul de nuntă şi să ştie să dea din gură... Deşteaptă, Kristiina mea. Nu vrea să ia cine ştie ce conţopist de la oraş, chiar dacă altele ar face-o cu dragă inimă...

Privirea bătrînei Krõõt se pironi iar iscoditoare asupra Annei, dar se retrase imediat sub pleoapele subţiri, ca de găină, îndată ce Anna o ţintui cu o uitătură plină de severitate. Era greu să scapi de ochii cu care te urmărea Krõõt, aşa cum greu poţi scăpa de zborul sîcîitor al unei viespi, fiindcă bătrînia evita să ţi se uite drept în faţă.

— D-apoi nici nu-i prea mare scofală să fii în ziua de azi nevastă de orăşean, cîrîi ea mai departe. La Tallin oamenii mănîncă pîine cu rumeguş, iar în oraşul lui Petru aud că la piaţă se vinde carne de cîine. Oamenii au şi uitat de toate manierele elegante. Auzi unde au ajuns !... Fiecare cată doar să se ţină în viaţă. Păi uite-o pe Anni. Ea o ştie mai bine ca noi. Hai acum, gustaţi, mîncaţi clătite de arpacaş, mîncaţi, că am făcut destule, şi-i păcat de ele să rămînă. Să mai ia şi copiii. Şi tu, Anna, mănîncă şi tu...

Krõõt sporovăi astfel vreo jumătate de oră fără întrerupere, nelăsînd pe altul să adauge măcar un cuvîntel, apoi plecă, poftindu-le s-o viziteze, ca să vadă pînzăturile Kristiinei.

— Ce-a vrut de la noi ? întrebă Anna, înciudată, după ce rămaseră singure.

Kai trase cu şuier o priză de tutun, lăcrimă, se şterse cu ştergarul şi rămase puţin pe gînduri înainte de a răspunde.

— Pesemne că ne pizmuieşte. Toţi de pe aici îşi închipuie că tu te-ai dus la un trai mai uşor. A vrut să se fălească cu Kristiina, iar ţie să-ţi dea a înţelege că n-ai de ce să te ţii prea mîndră. Dar tu, fato, să nu te porţi necuviincios cu ea, că am şi eu o pîine de la ea : torc aţă pentru zestrea Kristiinei. Ce să-i faci ?... Oamenii sînt oameni. Fiecare vrea să se laude cu ceva, dar nu-i e dat oricui să aibă cu ce, căci cerul nu-i milostiv cu toţi, şi de aia-s mînioşi. Dar eu mă rog pentru toţi oamenii : dă-le tuturora tot ce-i mai bun, părinte ceresc ! Şi pentru Kristiina mă rog, să nu rămînă fată bătrînă, că tare-i stîngace şi neîndemînatică săraca. O dată a strivit un căţel...

— Un căţel ?

— Da, cînd cu sărbătoarea recoltei. Aveau musafiri. Şedeau în grădină, pe paie. S-a băgat de seamă abia cînd s-a ridicat de jos. Se aşezase pe căţel. De atunci au trecut vreo cinci ani, dar oamenii rîd şi azi cînd îşi aduc aminte. La ţară rămîi pecetluit pe toată viaţa. Kristiina a trecut de treizeci de ani. Stă la război şi ţese, ţese într-una. În cufăr se adună pînză peste pînză, iar ea se face tot mai galbenă la faţă. Treaba nu se urneşte de fel. Ginerii o ocolesc.

Kai trase şi pe nara cealaltă, strănută chiuind, se uită cu coada ochiului la fiică-sa şi întrebă îngrijorată :

— E adevărat ce se aude despre Petrograd ?

— Nu chiar tot, dar ceva este... E foamete.

— Iată unde-au ajuns cu războiul lor. La ce-au trebuit să stîrnească atîta prăpăd ? Pe ţarul rus l-au răsturnat ; Villemul nemţilor a intrat în Estonia. Am trecut de şaptezeci de ani, fato, dar n-am pomenit toată viaţa cîte am pomenit numai într-un an de zile, anul trecut. Şi dumnezeu ştie ce-o să se mai întîmple.

Anna tăcu.

* * *

Eduard Vassar căpătă de la comitetul sindical de întreprindere un bilet la circul „Cinizelli". Începea campionatul de lupte franceze. Se bucurase de bilet : uneori îi mai dai burţii şi spectacole ca să mai uite de foame. După ce-i plecase familia, acasă era cu desăvîrşire pustiu. Se simţea ca rămas pe drumuri.

Mai avea apoi şi alte motive să se bucure. La campionat participa şi Georg Lurich împreună cu nedespărţitul lui partener Aleksander Aberg. Vassar nu se mai întîlnise de mult cu Aberg, prietenul său din tinereţe. Pe deasupra, era ispititor însuşi faptul de a asista la o luptă la care lua parte Lurich.

La intrarea în circ, plină de afişe şi reclame, află o ştire neplăcută şi neprevăzută : campionatul fusese amînat cu o săptămînă. În locul campionatului, actorii fostului teatru imperial „Alexandrinski" urmau să prezinte la 21 mai premiera tragediei *Edip-rege*.

Înciudat, Vassar intră în vestibulul supraaglomerat şi se înghesui la casă, unde un anunţ înştiinţa : „Azi nu mai sînt bilete".

Plecă de la casă şi se învîrti o vreme, furios, prin hol. La un moment dat dădu nas în nas cu Aberg. Acesta avea pe cap gambetă, iar în mînă un baston.

Chipul lătăreţ al lui Aberg se lumină de un zîmbet larg.

— Eedi ?... Noroc, bătrîne ! Ce cauţi pe-aici ?

Vassar îi strînse bucuros mîna grea, plîngîndu-i-se de încurcătura ivită.

— Georg şi moş Cinizelli au cedat pentru o săptămînă arena teatrului, îl lămuri Aberg, care avea chef de vorbă. Încă n-au sosit toţi luptătorii care trebuie să ia parte la defilarea atleţilor. Şi pe deasupra tocmai acum i-a prins zorul pe actori cu reprezentaţia lor. Lui Georg i-a convenit de minune. El organizează campionatul. Dacă vrei să intri astăzi la reprezentaţie, te bag eu. O să stăm împreună cu Georg. E o piesă foarte interesantă despre un rege din vechime, care a ajuns cerşetor. Regizorul ţinea morţiş să-l distribuie şi pe Georg într-un rol de ostaş grec, care apare aproape gol cu o spadă în mînă. Îţi dai seama că un om cu o conformaţie ca a lui Georg nu puteai întîlni decît în vechea Grecie. Dar în ultima clipă s-a răzgîndit. Îi era teamă că în felul ăsta îi face reclamă lui Lurich.

Aberg flecărea bucuros. Tot timpul trebuia să-şi scoată gambeta, salutînd fel de fel de cunoscuţi.

— Uite, ăsta-i chiar moş Cinizelli, îi spuse el cu jumătate de glas lui Vassar, schimbînd saluturi cu un bărbat în vîrstă, şchiop de piciorul stîng, Scipione Cinizelli, patronul circului. E călăreţ, dar şi-a betejit piciorul în tinereţe. Parcă-i un conte, nu ?

Într-adevăr, Cinizelli, un personaj corpolent, palid la faţă, de o paloare mată, într-un costum de culoare închisă care-i venea ireproşabil, trecu uimitor de slobod şi de uşor prin mulţime, cu toate că şchiopăta. Se simţea fără îndoială la el stăpînirea de sine a dresorului, priceperea profesională de a-şi supraveghea mişcările în faţa miilor de spectatori.

Împingîndu-l prietenește pe Vassar de mijloc, Aberg îl trecu pe lîngă controloarea de la intrare.

Amfiteatrul imens al circului cufundat în semiîntuneric, căci toate luminile erau stinse, îi întîmpină pe noii intraţi cu tumultul difuz al mulţimii contopite parcă într-un singur trup. De undeva, veneau adieri umede, aducînd cu ele o duhoare pătrunzătoare de animale.

Vassar zări decorurile montate în arenă, o scară înaltă ce urca spre nişte colonade înşiruite la intrarea într-un palat, şi înţelese că acţiunea se va petrece fără doar şi poate pe treptele şi pe palierele scării largi.

Aberg îl plasă într-un fotoliu, la parter, şi începu să i se jeluiască de vitregia vremurilor. Războiul mondial închisese drumurile spre circurile europene, spre vestitele arene din Hamburg şi Paris, veniturile scăzuseră... N-ai ce să-i faci, te muţi de la Petrograd la Moscova. Banii... Ce sînt banii ăştia ? Nişte amăriţi de „kerenki“ [1], tipăriţi, de parcă ar fi nişte abţibilduri pe coli întregi. Rupi bucăţele-bucăţele, cum ai rupe dintr-un ziar ca să-ţi faci ţigări. El şi cu Lurich au o valiză plină de „kerenki“. Habar nu au cam ce sumă.

[1] Bani din perioada guvernului provizoriu al lui Kerenski.

E şi greu să-i socoteşti. Dar ce folos ? Ce poţi să cumperi cu ei ? Ţigări şi caramele ? Georg a şi pierdut din greutate. În tot oraşul nu poţi să găseşti un şniţel ca lumea, oricît ai plăti. Nu-i curios Eedi Vassar să afle cum s-a-ntors cu Georg din America în Rusia, prin China ? Curat dramă cinematografică în două serii. Georg fusese cît pe-aci să fie luat drept spion german.

Prin pasajul strîmt se apropie Lurich. Venea cu paşi mlădioşi ca de tigru. De cum îl văzu, lui Vassar i se păru că luptătorul se schimbase într-adevăr foarte mult de la ultima lor întîlnire. Slăbise.

— Ţi-l aminteşti, Iuri ? îl întrebă Aberg pe Lurich, arătînd cu capul spre Vassar. A venit o dată pe la noi, în '908, cînd ne pregăteam să plecăm dincolo de Balta mare[1], la Philadelphia. Nu mai ţii minte ?

— A, compatriotul nostru... Luptătorul se uită cu luare-aminte la Vassar, care se ridicase în picioare. Te recunosc acum. Dar te-ai schimbat. Aveai nişte mustăţi semeţe... Îţi şedeau drept în sus, ca nişte baionete. Şi acum ?

— Se schimbă vremurile, mărturisi Vassar, minunîndu-se în sinea lui de memoria vizuală a lui Lurich.

„Dar şi tu te-ai schimbat, întregi el în gînd, privind cu atenţie chipul vestitului atlet. Pe atunci gulerul îţi şedea ca un cerc pe o butie de stejar, iar acum, poţi să vîri degetul. Chiar şi în ochi ai o expresie de oboseală."

— Cum ţi-a mers ? se interesă Lurich, luînd loc şi el. După cîte am înţeles atunci, veniseşi în capitală ca să-ţi încerci norocul.

Vassar ridică din umeri.

— Ce-aş putea să spun ? Trăiesc, aşa că din acest punct de vedere pot spune că am avut noroc. Viaţa ne învaţă să judecăm o luptă după puterile noastre. Dumneavoastră, atleţii, ştiţi, pesemne, mai bine. Nu te ajută puterile să le faci pe toate.

— Asta-i adevărat, încuviinţă Lurich. N-ai cum să-i învingi în viaţă pe toţi adversarii. Dobori la Paris pe Zbîşko-Ţîganovici, dar te aşteaptă peste ocean Frank Hotsch, vînjos ca un stejar. Îl provoci, traversezi oceanul pentru patru luni, şi cînd colo rămîi patru ani. Cîţi ani poate s-o ducă omul aşa ? Patruzeci, cincizeci ? Dar ce-i cu actorii ăştia, de nu mai încep ? Ar fi timpul.

Larma din jur creştea. În spate se auzi tropot puternic de picioare.

— Daţi-i drumul ! răcni un glas gros de bas.

Lumea bătu şi mai tare din picioare.

De sus, ca din albastrul întunecat al cerului, ţîşni un strigăt răsunător, tineresc :

— Lu-rich !

[1] Oceanul Atlantic.

Strigătul fu susținut imediat, din mai multe locuri, de zeci de glasuri :

— Lu-rich ! Vrem pe Lu-rich ! Vrem pe Lu-rich ! -

Vassar făcu ochii roată. Jur-împrejur — sute de capete, unul lîngă altul. Era mulțimea care făcea tămbălău, cerînd să-și vadă favoritul. Spectatorii erau îmbrăcați pestriț și felurit ; în tunici verzi pe jumătate militare, în tolstovci [1] pluşate și de postav. După cît putea aprecia Vassar, era puzderia de oameni de rînd ai Petrogradului, mulțime alcătuită din muncitori ca și el și din tineret.

Sus la galerie, adolescenții cu șepci continuau să-l strige și să-l revendice pe Lurich. Se vede treaba că ori nu erau prea bine lămuriți în privința schimbării de program, ori că nu voiau pur și simplu să vadă tragedia cu regele din vechea Grecie.

Vassar trase cu coada ochiului la Lurich. Acesta asculta cu nepăsarea omului obișnuit cu asemenea manifestări, pe care l-ar fi mirat mai degrabă lipsa lor.

Cele cîteva lumini de sub cupolă se stinseră încet, scara largă care urca spre palat fu învăluită în lumina liliachie a proiectoarelor și de pe altarul aflat la baza scării se înălță o dîră albastră de fum.

Larma din amfiteatru scăzu pe dată, fărămițîndu-se în zgomote izolate, aidoma unui val uriaș care se lovește de țărm, risipindu-se apoi în stropi. În cele din urmă rumoarea se domoli.

Fanfara țipă strident, apoi amuți și ea.

Pe neașteptate tăcerea fu tulburată de un sunet slab, semănînd cu un geamăt, care începu să crească repede.

Vassar privi cu uimire în jur. Cei din spatele lui întoarseră și ei, neliniștiți, capetele. Geamătul tînguios, care se auzea acum tot mai tare, venea parcă de nicăieri și din toate părțile, de sus, din lături, de jos, învăluind îndeaproape mulțimea alarmată care se strînse și mai mult laolaltă.

Deodată ca niște umbre neliniștite, prin intrările laterale ale amfiteatrului, pătrunseră niște oameni înveșmîntați în tunici scurte grecești. Ei căzură în genunchi în fața treptelor palatului, cu brațele ridicate într-un gest ca de implorare. Zărind brațele ridicate mut, aceste spinări încovoiate ca sub apăsarea unui jug neasemuit de greu, Vassar simți cum îl cuprinde groaza, disperarea. Tresări, simțind cum o furnicătură rece îi încrețește pielea pe cap. Nu fusese rostit încă nici un cuvînt, dar geamătul acela pornit dintr-un piept omenesc și care răzbătuse ca prin minune din bezna mileniilor pînă în flămîndul, revoluționarul Petrograd, în clocotul său de patimi omenești, îl lovi pe Vassar drept în inimă. Și nu numai pe el. Toată mulțimea fu mișcată și galvanizată.

[1] Bluză largă bărbătească, cum purta Lev Tolstoi.

Pe palierul de sus al scării, între coloanele masive, apăru purtînd o cunună de aur, Edip, înțeleptul cîrmuitor al cetății Cadmeea, care începu să vorbească îndurerat despre nenorocirile abătute pe capul cadmeenilor. Știind că poporul suferă de molima neagră, îl trimisese pe prietenul său Creon, să consulte oracolul, spre a afla ce trebuie întreprins pentru salvarea poporului.

Nu-i era prea ușor lui Vassar să pătrundă limbajul neobișnuit, complicat, emfatic, al tragediei. Printre zăgazurile încremenite ale frazelor viguros șlefuite, care aminteau de inscripțiile pe jumătate șterse ale lespezilor, fulgeră însă deodată un suflu viu, pătimaș, omenesc.

Înțeleptul Edip, care la început arătase atîta compătimire poporului său, se schimbă pe loc, devine irascibil, meschin și bănuitor, de îndată ce află că vina pentru toate nenorocirile o poartă el. Acum e gata să lovească, să pedepsească, să-și ucidă oamenii. Cuprins de trufie, Edip e de nerecunoscut.

„Iată, gîndi Vassar, cîpleșit, asta e veșnic în om. Asta a răzbătut peste milenii. Pietrele s-au spulberat, s-au făcut țărînă, au dispărut de pe fața pămîntului popoare întregi, omul și-a făcut aripi și a început să zboare, dar trufia și setea de putere îi chinuiesc inima, îi pîrjolesc sufletul, sălășluiesc în sîngele lui așa cum în lume a sălășluit veacuri și veacuri răul în care au trebuit să țintească tunurile de pe „Aurora"..."

Sus, pe scară, acțiunea se desfășura mai departe, firele sorții care-l prindeau în mreje pe stăpînitorul Edip deveneau tot mai vizibile.

Muncitorul Vassar, simplu, flămînd, cu mustățile pleoștite, cu cizmele scîlciate, urmărea suferințele mărețului rege grec și cugeta la propria sa viață.

E drept că ursita vitregă nu-l împinsese, ca pe Edip, să săvîrșească un paricid, dar, cu toate acestea, ca și cum el însuși ar fi fost prins în lumina orbitoare a proiectoarelor, începură să-l doară unele răni și scrijeliturile sufletești încă nevindecate. Îi reveni în minte, ca de atîtea și atîtea ori, prietenul său neprețuit Serghei Soldatov, dispărut în hățișurile neștiute ale frontului. Simțea o împunsătură crîncenă în inimă cînd se gîndea că nici măcar nu-și luase rămas bun de la Klaara Korb, despre care de asemenea nu mai știa nimic. Cu bătrînul, cu bunul Sammelman nu se mai văzuse de mult... Nu era dator oare să recunoască faptul că pierdea treptat-treptat prietenia lui Sammelman ? Oare nu-l învăluiau cu încetul și pe el niște forțe funeste, nu-l împingeau și pe el spre marginea unei scări abrupte, ca adîncul unei prăpăstii ?...

Oare în faptul că Anna voise să salveze viața vardistului, travestindu-l în hainele lui, nu se ascundeau tot uneltirile sorții sale vitregi ? În anii cei mai buni ai tinereții sale, luptase conștient împo-

triva acestor forțe negre ale ursitei, dar iată că ele năvăliseră în propria-i casă, fără ca el să fie în stare a li se împotrivi.

Uitînd și de Aberg, și de Lurich, detașat parcă de mulțimea imensă venită la spectacol, Vassar privea cu strîngere de inimă în arenă.

Cînd Edip, după ce își scoase ochii, se prăvăli cu un urlet de fiară de pe treapta de sus a scării și fu prins în brațe jos de un ostaș tînăr și vînjos, Vassar își trase instinctiv capul între umeri, gata-gata să urle el însuși.

Prin amfiteatru trecu un suflu de groază.

— Pe ostașul ăsta trebuia să-l joace Georg, șopti emoționat Aberg, trăgîndu-l pe Vassar de mînecă. Îți poți închipui ce ostaș ar fi fost... Și coloana lui Alexandru ar prinde-o Lurich din zbor.

Eduard îi întoarse o privire în care se citea că nu pricepuse nimic.

În timpul acesta, pe scenă corul cînta aspru și solemn :

Vai, generații de oameni,
Viețile voastre, cît de nimic le socot
Căci cine, ce om cunoscut-a
Vreo fericire mai mare decît
Aceea ce și-a închipuit-o el însuși ?
Și-nchipuirea-i deșartă ! [1]...

„Ăsta-i adevărul vieții, medită Vassar zguduit. Dar nu ! Nu ăsta trebuie să fie. În fond, revoluția este chemată tocmai să dezmintă acest adevăr verificat de milenii și poate cel mai neîndoios dintre toate adevărurile de pînă azi. În asta e cuprins țelul final al revoluției !"

Regele prăbușit, Edip, care-și scosese ochii, dar care începuse să vadă cu ochi lăuntrici, păși încet, pipăind drumul cu toiagul de cerșetor, prin intervalul dintre rîndurile de spectatori încremeniți în tăcere. Însoțit de mii de priviri, el ieși pe ușă. Încotro apucase ? Spre străzile pietruite pline de praf, ale Petrogradului, stropite în afîtea rînduri cu sîngele poporului ? Tot ce se poate...

Într-o singură clipită, noțiunea de timp se învălmăși cu totul în mintea lui Eduard Vassar. Ca să-și revină în fire, trebui să se frece cu putere pe frunte.

Lumina liliachie se stinse. Viorile care însoțiseră plecarea lui Edip amuțiră, stingîndu-se într-o notă tînguitoare. Vedenia reînviată din bezna veacurilor se topi.

---

[1] Fragment din tragedia „Edip rege" de Sofocle. În romînește de Dan Botta. (Vezi *Tragicii greci*, Antologie, Clasicii literaturii universale, Editura pentru literatură și artă. București, 1958, pag. 410).

Blajinul, emotivul Aberg își suflă zgomotos nasul în batistă și spuse cu glasul răgușit :

— Ce bătrîn îndărătnic ! Cum s-a mai împotrivit ! N-a vrut în ruptul capului să se tăvălească în pulbere... Dar n-ai ce face. Viața trîntește pe oricare în ring.

Lurich era tăcut și îngîndurat.

— Dacă lupți cu cap nu te trîntește, bombăni el nemulțumit. Numai un cocoș tîmpit se lasă doborît, fiindcă-și calcă singur pe aripi...

Se îndreptau încet, pas cu pas, spre ieșire, presați de mulțimea care tixea intervalele, schimbînd arar cîte un cuvînt.

Din piațeta circului mulțimea se risipi repede pe străzile laterale. Cu toate că se apropia miezul nopții, era destulă lumină. Veneau nopțile albe. Cerul, care căpătase culoarea întunecată a argintului vechi, învălui de la un capăt la altul orașul nocturn, domolit, piețele pustii, canalele liniștite, Neva. Casele, ziua de un roz murdar, galben-mucede și verzui, păreau acum la fel de cenușii toate, de un cenușiu veșted. Cenușiul acesta era însă cu totul neobișnuit : pietrele păreau să iradieze o lumină cenușie foarte slabă, abia vizibilă, emanau lumină, așa cum emanau și căldură, înapoind cerului căldura solară, absorbită în timpul zilei. La lumina aceasta crepusculară se puteau citi afișele lipite pe pereți.

Se despărțiră lîngă balustrada podului de peste Fontanka. Pe sub pod curgea o apă neagră ce părea imobilă ca smoala solidificată, încrustată la suprafață cu mucuri de țigară, bucățele de hîrtie și tot felul de gunoaie.

— Toate cele bune, îi ură lui Vassar Lurich, strîngîndu-i prietenește mîna. Ai văzut acum o luptă adevărată. Orice-ar fi, ține-te bine, o dată ce te-ai urcat în ring !

Cei doi atleți porniră agale de-a lungul canalului. Păreau doi frați gemeni, de aceeași statură, îmbrăcați la fel : cu gambete și în pardesie scurte, elegante. Deși, în conformația lor armonioasă nu păreau cîtuși de puțin înalți, în comparație cu ei, trecătorii cu care se încrucișau pe drum arătau istoviți, cu umerii înguști și scunzi. Chipeși, cu pieptul larg, luptătorii păreau picați dintr-o altă lume, din lumea care se mistuise adineaori în flacăra orbitoare a rampei.

*

Tramvaiul îl purtă pe Vassar încet, uruind, de-a lungul străzilor pustii. Privea fix podeaua de lemn a vagonului, cu gîndul la locuința lui pustie. Svirbulis plecase încă de cu iarnă undeva și camera lui neîncălzită se mucegăise cu desăvîrșire ; Liivand rămăsese probabil, peste noapte la noua lui ibovnică, administratoarea unei cantine.

Eduard își aminti cu amărăciune că se isprăvise petrolul din primus și că n-o să-și poată fierbe nici măcar un ceai. Va fi nevoit să se bage flămînd sub plapuma jilavă. Rău al dracului mai e...

Nu merse cu tramvaiul pînă la strada Izmailovski, ci coborî la Institutul tehnologic. Vatmanul slab, cu obrajii scofîlciți, se lăsă cu pieptul supt pe manivela motorului și ațintindu-și privirea stinsă ca un strigăt mut, drept înainte, conduse mai departe vagonul, care zăngănea și hodorogea, spre triumfalele porți ale Narvei. Coborînd de pe platformă, Eduard observă că motorul fusese fabricat de uzina „Berens-Rickert".

Se îndreptă spre locuința fratelui său de pe strada Broniţkaia.

La numărul convenit de țîrîituri ale soneriei, în ușa întredeschisă se arătă însuși Herman, în vestă și cu mînecile cămășii suflecate.

Herman nu se miră și nu-i puse nici o întrebare. Îi dădu drumul înăuntru, apoi trase la loc, zgomotos, zăvoarele și încuietorile.

— Ai venit chiar la timp, zise el pe un ton pașnic și gospodăresc. Tocmai mă pregăteam să cinez. Ți-e foame ?

— Am mîncat de dimineață un pesmet. Dar n-avea grijă de mine.

— Lasă asta. Eu am făcut rost de oleacă de făină. Am plasat vreo duzină de brichete unei speculante.

Îl conduse pe Eduard în cameră. Acesta își dădu seama de la prima privire că Herman lucrase pînă atunci. În jurul unei menghine mici fixate de pervazul ferestrei erau răspîndite unelte și piese lucioase de alamă.

„A montat brichete", se dumeri Eduard.

Herman își ordonă cu migală piesele într-o ladă, strînse menghina și șterse pervazul cu o cîrpă.

— Hai la bucătărie, propuse el după aceea. Facem focul și stăm la căldură.

Trecură în bucătărioară. Herman puse niște surcele pricăjite în godinul de tablă, mic, numai cît un samovar, așezat pe plită.

— Unde-ai găsit lemne ? se interesă Eduard.

— În Canalul de derivație. Știi cum se procedează ? Fixezi la capătul unei sfori un plumb prevăzut cu un cui. Dar fii atent : o ostie bună se obține numai dacă îndoi cuiul și-l îngroși la vîrf, să semene cu un cîrlig de pescuit. Atunci lemnul nu mai scapă.

Eduard încuviință tăcut din cap. Știa și el cum se procedează. În ultimul timp i se întîmpla de multe ori să vadă pe balustradele podurilor, oameni care pescuiau cu „ostiile" surcelele și scîndurile aduse de apă.

— Le usuc în lada de provizii de pe scară, că tot e goală, dădu Herman amănunte. Le tai cu ferăstrăul și le usuc. Doar n-o să aduc

atîta umezeală înăuntru. Pe de altă parte în curte le-ar fura. Unele le mai atîrn şi afară, la fereastră. Nu cad, căci am adaptat nişte schele speciale pentru treaba asta.

În sobiţă pîlpîi o flăcăruie veselă. Herman aşează ceainicul şi o cratiţă cu apă.

— Ciudată treabă, frate, vorbi el pe un ton serios, uitîndu-se la Eduard. În anii tinereţii, căutam amîndoi din răsputeri să aprindem incendiul mondial. Acum iată-l aprins, numai că nu prea dă căldură. Uite la ce foc trebuie să ne încălzim, mai mic ca limba caprei...

— Focuri pe drum, Herman. N-ai ce face.

— Pe drum ? Şi om mai avea multe ca astea înainte ? Se poate spune că drumul e abia la început. Noaptea-i încă întunecoasă. Cine ştie ce surprize ne mai rezervă.

— Asta cam aşa e.

— Aliaţii mai au încă de furcă cu nemţii, dar să vezi ce-o să fie cînd s-or descotorosi de ei... Crezi că au să-i ierte Rusiei Brestul, că vor recunoaşte Comuna ? Nici să nu te gîndeşti.

— Şi eu zic tot aşa, că n-au să ne ierte.

— Şi atunci ?...

Herman îşi privi cu curiozitate fratele.

Eduard oftă.

— Vezi tu, bătrîne... Să sufli în chibritul aprins, pe care l-ai ţinut adineaori în mînă, a fost uşor. Dar ia încearcă să sufli acum în plită. N-ai s-o stingi. Comuna a şi împlinit o jumătate de an. Aici e cheia. Nu, Lenin a judecat just în privinţa Brestului. Omul ăsta are cap pe umeri, nu glumă.

— Nu zic nu.

— Ei, şi dacă a judecat just în privinţa Brestului, atunci poate că n-o să greşească nici mai departe. Tu ce crezi ? Pînă acum încă n-a greşit.

Herman nu ştiu ce să mai răspundă.

Cîtva timp se aşternu tăcerea.

Surcelele uscate se aprinseră repede. Pe tabla subţire se iviră curînd pete fierbinţi şi roşii ca macul. Ceainicul vechi şi afumat începu să sîsîie, apoi să îngîne cu glas subţirel şi răguşit. Pe amîndoi fraţii îi cuprinse un simţămînt ciudat, ca şi cum în bucătărie s-ar fi strecurat o a treia fiinţă.

— Crezi în soartă ? întrebă deodată Eduard.

— Mă rog, să zicem că da, răspunse Herman nehotărît, după o clipă de cumpănire. De ce mă întrebi ?

— Am văzut mai devreme o piesă grecească, în care era vorba de un rege pe care ursita l-a prins în mrejele ei.

— De ! se întîmplă fel de fel de lucruri.

— Ei bine, eu nu cred. Cînd mă gîndesc la Saşka Sizov, văd limpede de tot că toată povestea asta cu soarta e o aiureală. Îl cunoşti pe Sizov de la atelierul mecanic ? A lucrat cu Prohutin ca ucenic.

— A, ăla, cu puf ca de boboc pe obraji ?

— Da, ăla. Un mucos, ce mai încoace şi-ncolo. Are o teamă grozavă de mine : mă ştii că nu fac favoruri nimănui cînd iau în primire lucrul. Cum mă apropii de strungul lui, se face roşu pînă în vîrful urechilor. Ei bine, l-am văzut pe Sizov ăsta în dimineaţa zilei de 26 octombrie stînd cu puşca la poarta uzinei. Nu citisem încă ziarele de dimineaţă, bagă de seamă, şi n-aveam habar de evenimentele din timpul nopţii. „Ce cauţi aici ?“ îl întreb. A clipit din ochi, cum făcea totdeauna cînd mă vedea, şi ştii ce mi-a răspuns ? Dar respectuos : „Sînt în post, Eduard Janovici...“ — „Ce fel de post ?“ — „La postul muncitoresc-ţărănesc. Azi-noapte am luat Palatul de iarnă...“ — „Cum aşa ? De unde ştii ?“ — „Păi am luat parte şi eu cu tovarăşul Prohutin...“

— E unul din băieţii lui Prohutin, murmură Herman. La asalt a luat parte şi un grup de la uzina noastră.

— Ştiu. La urmă am aflat şi eu. Dar atunci mă uitam ca prostul la el şi clipeam din ochi. Va să zică Saşka Sizov luase Palatul de iarnă ! Şi o spunea pe un ton atît de obişnuit, de parcă m-ar fi chemat la strungul lui ca să iau în primire niscaiva axe de rotoare. Pe deasupra îi mai şi tremura niţeluş glasul, exact ca atunci cînd ştia că sînt cîteva piese care nu corespund dimensiunilor şi pe care urma să i le rebutez. Cu toate acestea luase Palatul de iarnă, putem spune cuibarul reacţiunii internaţionale, fir-ar el să fie ! Cucerirea Palatului de iarnă a fost tot visul generaţiei noastre. Ţi-aduci aminte ? Pentru asta am înfruntat şi moartea. Şi cînd colo l-a luat Sizov... Mă uitam atunci în ochii lui albaştri şi mă gîndeam : cum să mai vorbeşti de vitregia sorţii, cînd Saşka Sizov ia Palatul de iarnă ? Păi soarta e chiar el, mucosul ăsta de Saşka, numai că e o ursită foarte drăguţă, foarte simpatică.

— Adu-ţi aminte, frate, interveni Herman. Nu ţi se pare că la anii lui şi noi eram la fel, că nu ne temeam de nici o ursită ?

Eduard nu mai apucă să răspundă.

Apa începu să fiarbă. Herman săltă capul şi turnă în apa clocotită un fir subţire de făină dintr-o pungă. În timpul acesta avea grijă să mestece repede şi cu nădejde în cratiţă cu o lingură de lemn. Arăta peste măsură de preocupat.

Luă apoi cratiţa de pe foc, bombănind :

— Asta-i mai greu, decît să călăreşti oţelul. Dacă eşti gură-cască şi nu mesteci cumsecade, se face numai cocoloaşe. Dar cred că de astă dată mi-a reuşit.

Turnă în farfuria lui Eduard fiertura fierbinte care făcea băşici, după care împinse spre el nişte peşte uscat mirosind tare şi amărui.

— Pîine nu-i, adăugă el pe un ton de parcă şi-ar fi cerut iertare. Uite în schimb zaharină pentru ceai.

Arătă cu o mişcare a capului spre nişte prafuri în hîrtie ceruită cu înfăţişare de hapuri farmaceutice, aflate într-o farfurioară.

În sfîrşit apucă de coadă vobla[1] tare ca o scîndurică şi începu s-o bată de marginea mesei de bucătărie, ca să se desprindă pielea. Eduard îi urmă exemplul. Cîteva momente, în bucătărie răsunară lovituri puternice. Apoi fraţii jupuiră pielea aurie care se desprindea cu un sunet fîşîitor. Eduard îşi împlîntă dinţii în carnea tare cu gust iute. De înfometat ce era, fălcile i se încleştară într-un spasm.

Mîncară tăcuţi cu ochii împăienjeniţi.

La ceai, Herman reluă firul convorbirii întrerupte, fapt din care Eduard deduse că fratele său rumegase tot timpul cuvintele sale.

— Da, Eedi. Mi se pare că şi noi am fost cîndva asemeni lui Sizov ăsta, zise Herman. Dar cînd omul se apropie de patruzeci de ani, nu mai este cel de la douăzeci. Unde mai pui că pe atunci n-aveam familii... Acum, Eedi, trebuie să ne gîndim serios de ce să ne apucăm cînd ni s-or întoarce la toamnă nevestele de la ţară. Nu mai e mult pînă atunci. Să nu uităm însă că acolo-s nemţii. Judecînd după toate aparenţele, Antanta începe să-i biruie. Te pomeneşti că într-o bună zi se-nchide graniţa. Numai că aici pe copii îi aşteaptă foamea. De-aia zic că trebuie să ne apucăm de ceva...

— De ce anume ?

— Brichete pentru piaţă, asta să facem. Se vînd bine la ţară. N-avem încotro. Eu am şi început să pun la punct producţia lor. Dacă vrei, te iau şi pe tine ca asociat. În doi o să fie mai uşor.

— Mulţumesc, bătrîne. Ce să-i faci ? Poate că o să ne mai înlesnim un pic cu asta. E drept că pînă acum nu mi s-a mai întîmplat să lucrez pentru piaţă.

— Nici mie, dar foamea te învaţă. Ai gustat fiertura din făină de secară de adineaori. Cum ţi s-a părut ?

— Foarte bună.

— Aşa e ? dădu Herman satisfăcut din cap.

— Ar mai fi o posibilitate, sau, mai bine zis, o necesitate... întregi Eduard, privindu-şi îngîndurat fratele. Trebuie să ochim vreun teren pe la periferie şi să facem o grădină de zarzavaturi. Avem legume tot anul. Anna îmi vorbea întotdeauna de asta, dar abia acum m-am gîndit şi eu serios. Acum a sosit vremea.

[1] Peşte care trăieşte în Marea Caspică.

— Da, şi asta-i o soluţie, încuviinţă Herman. Cu „Taurida“ nu ne-a mers.

— În schimb, acum poţi să capeţi pămînt gratuit, ca să-ţi faci grădină de zarzavaturi. Undeva, prin apropiere de „Taurida“, se poate închiria şi o vilă. Multe stau pustii. Şi, ceea ce-i foarte important, acolo-i pădure... „Taurida“ ! Cred că n-o să-ngheţăm de frig iarna, cu pădurea lîngă noi.

Se culcară după ora unu.

Eduard se zvîrcoli îndelung pe divanul tare, fără a putea adormi. Ruloul divanului mirosea a praf şi a papucei de copil. Nici nu era prea întuneric. În cameră stăpînea un fel de amurg compact în care lucrurile căpătau contururi ciudate şi lăţoase. Dincolo de ferestre se zărea o licărire cenuşie, imobilă, de parc-ar fi fost cernută prin nori de furtună. Licărirea aceasta îi irita ochii osteniţi, evocîndu-i tot mai multe frînturi de chipuri şi de imagini. Gîndurile nu-şi puteau ostoi în nici un chip goana lor nesfîrşită, întocmai ca nişte curele pornite în gol pe nişte arbori de transmisie al căror mers se desfăşura necurmat, fără a mai fi fost oprit.

Se gîndea la soţie şi la copii. Cum o duceau oare acolo ? Ar fi trebuit să se îngrijească de ceva şi să le trimită vreun pachet. Anna îi scria că dacă ar avea zaharină, piper şi foi de dafin, le-ar putea schimba în sat pe pîine şi pe slănină. Ernst cerea un caiet de desen şi creioane colorate.

Herman gemu uşor în somn, făcîndu-l pe Eduard să-şi aducă aminte de urletul scos de Edip care îşi apăsa palmele pe orbitele goale. Ce om şi grecul acesta mîndru ! Nu putuse privi adevărul în faţă, atît de crîncen i se păruse. Adevărul îi răpune uneori pe oameni, întocmai cum lumina soarelui îi orbeşte pe lilieci. Chiar şi această licărire tulbure din noaptea adîncă de afară îl irita, îi alunga somnul, amintindu-i fără cruţare că doarme iar, ca pe vremuri, în copilărie, în aceeaşi cameră cu fratele său. Nu mai erau tineri, îşi trăiseră fără doar şi poate mai mult de jumătate din viaţă, dar ce realizaseră ? Abia izbutiseră să-şi salveze pielea din vălmăşagul luptei pentru existenţă şi al greutăţilor de tot soiul. Reuşiseră să se menţină la suprafaţă doar cu preţul minciunilor, al făţărniciei, al muncii încordate, al unor sforţări peste puterile lor. În anii din urmă pierduseră o seamă de prieteni. La ce să se mai ascundă după degete ? Dar în schimb dobîndiseră un teren cît de cît ferm sub picioare ? Nici pomeneală de aşa ceva. Dimpotrivă, se simţeau mai fără temelii, mai nesiguri. Deveniseră mai fericiţi ? Aş !...

Fratele său se mişcă iar şi gemu amar.

Eduard sări de pe divan şi se apropie de pat. Chipul lui Herman, luminat slab de licărirea palidă strecurată prin ferestre, se

schimonosise încît era aproape de nerecunoscut ! Gura i se strînse într-un rictus dureros.

Vassar cel vîrstnic atinse uşurel umărul celui mai tînăr.

— Hermi, îl strigă el încetişor şi alintat, ca în copilărie. Trezeşte-te ! Ai visat ceva ?

Herman se ridică în coate şi privi tulbure la chipul fratelui său.

— Tu eşti, Eedi ? Mi se părea că... naiba s-o ia !

— Ce, Hermi ?

— Nimic. Visam...

Se întoarse pe partea cealaltă şi în aceeaşi clipă adormi iar.

Eduard rămase de veghe la căpătîiul lui, frămîntat de tot felul de gînduri. Plapuma lui Herman alunecă într-o parte, dezvelindu-i un umăr. O ridică şi i-o potrivi deasupra, învelindu-l bine, aşa cum deseori făcea în copilărie.

Capitolul V

Într-o bună zi sosi în casa părintească şi Maria, sora mai mare, o femeie grasă, în vîrstă, cu chipul puhav, ars de soare, semănînd prea puţin cu Anna.

Mantaua ei de ploaie, pătată de grăsime, şi surtucul bărbătesc pe care-l purta, cu nasturele de sus plesnit în două pe pieptul voluminos, duhneau a unt ţărănesc şi a slănină sărată.

Răsuflînd zgomotos lăsă de pe umeri nişte desagi grei, se prăbuşi pe un taburet, se şterse de sudoare pe obraz şi exclamă fără o bucurie deosebită :

— Anna, soro dragă ! În sfîrşit, ne-am revăzut. Aş vrea să te îmbrăţişez, dar dă-mi voie mai întîi să-mi vin în fire.

Înainte de a-şi veni în fire, pipăi însă îngrijorată unul dintre desagi.

— Ştiam eu, se tîngui ea. S-a udat sarea. Mi-a trecut năduşeala prin palton.

— Abia o să atîrne mai greu la cîntar, o consolă în bătaie de joc Kai, scoţînd din buzunar veşnica ei tabacheră. O să-ţi aducă profit.

Dar Maria nu băgă în seamă ironia. Îşi cără povara în cămara de lîngă bucătărie şi abia după ce o puse bine se ocupă de Anna.

— Asta-i fi-tu ? întrebă ea, cercetîndu-l cu privirea pe Ernst care şedea cu o carte pe genunchi. Isteţ băiat. Mi-a povestit Kati... De-acum ştii să citeşti ?

— Da, răspunse el, aproape supărat de întrebare. Am citit multe cărţi.

— Multe, puține, dar vreo douăzeci tot a citit, zîmbi Anna. A învățat de la cinci ani. Acum citește și cărțile lui taică-su, pînă și „Istoria universală" și cartea aia în care toate cuvintele încep cu „A"...

— Enciclopedia, lămuri Ernst cu condescendență.

— Da, da, întări Anna. Ia spune, care-i primul cuvînt din ea ?

— Aa, rîu în Elveția, răspunse Ernst în silă.

Anna își privi triumfătoare sora.

— De necrezut, se minună Maria. Douăzeci de cărticele ! În toată viața mea eu n-am citit nici zece, și cu toate astea trăiesc, slavă domnului, și nu las pe nimeni să mă-nșele la socoteală. Și tu, piciule, zici că ai citit douăzeci de cărticele ? Nu cumva vrei să ajungi ministru ?

— Desenează frumos. Vrea să se facă pictor, răspunse Anna în locul băiatului.

— Mai și desenează ?

Mătușica fluieră bărbătește și începu să se scotocească prin buzunare.

— Aveam o bomboană pe undeva... Am găsit-o sub banca vagonului, pesemne că-i căzuse cuiva.

— N-o mai căuta, nu-i nevoie, protestă Anna.

— Dar unde o fi, că aici era ?... Și cum adică ? Toate cuvintele cu litera „A" ? Dacă-i așa, ai s-ajungi departe, băiete, ai să te faci ministru, iar pe mătușica ta de bună seamă că n-ai s-o lași nici să-ți calce pragul.

Zicînd așa, îl privea pe Ernst cu ochii mai înseninați, chiar cu duioșie. În cele din urmă reuși să scoată din buzunar o bomboană unsuroasă și murdară.

— Nu, nu, se împotrivi Anna cu hotărîre.

Sora ei nu se supără. Fără să mai stea pe gînduri, dădu drumul bomboanei în buzunar.

— Ai dreptate. Înainte de masă nu-i bine. Taie pofta de mîncare, încuviință ea bucuroasă. Lasă îngerașule, că ți-o dau după ce mănînci. Pînă atunci stă în păstrare la mătușica.

Bomboana îi trezi Mariei alte gînduri.

— Ia ascultă, Anna, se întoarse ea la ale ei. Cum e la voi, la Petrograd, cu zaharina și cu sarea ? Cît ?

Anna îi spuse.

Mariei îi sclipiră ochii.

— Ai adus ceva ? Mult ?

— Nu. De ce să aduc ?

— Proastă mai ești ! se indignă Maria. Cu cîștigul pe care l-ai fi scos, trăiai aici pe gratis toată vara. N-ai idee ce căutare au zaharina și sarea la țară. Nimic-nimic n-ai adus ?

— Nimic.

— Dacă n-ai, pot să-ţi vînd eu.

— Să-i vinzi soră-ti ? izbucni ameninţător bătrîna, de lîngă vatră, lovind cu vătraiul în podeaua de piatră. Cînd ţi-oi trage una !...

Mîncară pe săturate cartofi prăjiţi cu bucăţele de slănină sărată. Bunica tăie felii groase de pîine de secară uscată şi aşeză pe masă o strachină de lut cu lapte covăsit, acoperit cu un strat gros şi galben de smîntînă.

După-masă, Maria spuse :

— Ei, şi acum la treabă ! Şoarecii nu se bagă singuri în gura mîţei, cînd doarme. Cu aceste cuvinte începu a se pregăti să se ducă în sat. Umbla neliniştită prin cameră, muta fără rost lucrurile dintr-un loc într-altul, dar nu plecă însă imediat.

Prinzînd un moment în care Maria era cu spatele, Kai îi făcu Annei cu ochiul.

— Aşteaptă să-şi ascundă punga cu bani. Hai să ieşim puţin.

Rosti apoi tare, prefăcîndu-se a vorbi cît mai indiferent :

— Cine-mi ajută şi mie să bat preşurile ? Hai tu, Anna !

Cum se văzu singură, Maria deschise uşa cămării, se strecură înăuntru şi moşmondi ceva pe acolo.

Ernst, care auzise cuvintele bunicii, se uită curios prin uşa întredeschisă a cămării întunecoase. I se păru că mătuşica Maria îşi face de lucru pe la putinica de sare.

În cele din urmă, aceasta îşi puse mantaua unsuroasă de ploaie şi plecă luînd cu ea o legăturică.

Cînd se întoarse, bunica cercetă bănuitoare prin toate ungherele bucătăriei.

— Tare-aş vrea să ştiu unde şi-o fi pitit de astă dată punga ? Numai de n-ar fi făcut prostia s-o vîre pe coş. Te pomeneşti c-o mai şi ard.

— E în spatele putinicii cu sare din cămară, o informă Ernst, care răsfoia evanghelia bunicii, legată într-o piele ponosită şi groasă ca hamurile.

— Acolo şi-a găsit s-o ascundă ? bombăni bunica. Banii ei spurcaţi laolaltă cu hrana domnului... Îi arunc.

Dar banii nu erau după putinică. Bunica se uită întrebătoare la Ernst.

— Am văzut eu cum a pus mîna pe putină, se îndărătnici băiatul.

— Nu cumva o fi băgat-o înăuntru ? se îngrijoră bătrîna. De la proasta asta poţi să te aştepţi la orice.

Înfipse lingura în sare. Lingura se poticni numaidecît de ceva tare.

— Sfinte dumnezeule, împărate ceresc ! exclamă Kai înfricoşată, trăgînd din sarea albă şi fîşîitoare o pungă soioasă şi tixită.

A spurcat sarea de masă. A împuţit sfînta sare cu duhoarea iadului. Acu ce să mai fac cu ea ? O azvîrl. Iar putina trebuie s-o spăl cu leşie şi cu apă clocotită.

Punga căzu pe masă, greoaie, ca un guzgan mort. Bunica ieşi afară cu putina, amărîtă şi mînioasă.

Ernst se uită la maică-sa. Îi rîdeau ochii.

Mătuşica Maria se întoarse abia către seară. Îşi îndesă într-un ungher legăturica devenită acum mai mare şi mai grea ca la plecare, şi se tîngui supărată :

— Ce să vezi ? A trecut acum trei zile o scîrbă prin sat şi a luat caimacul.

— Mai domol, o povăţui Kai. Mai bine ai vedea de tine.

Cînd îşi zări banii pe masă, Maria încremeni. Imediat se năpusti însă ca pisica la şoarece şi-şi înşfăcă punga cu amîndouă mîinile.

— Dacă o mai găsesc o dată în cămară, ţi-o arunc în foc, o preveni Kai. Să ştii c-o fac.

Întorcîndu-se cu faţa într-un colţ şi cu spatele la cei de faţă, Maria îşi numără în grabă, pe tăcute, bancnotele presate.

— Fii pe pace, că nu-i trebuie nimănui banii tăi, spuse Kai cu dezgust. Poţi să nu-i mai numeri. Vîră-ţi minţile în cap, vino-ţi în fire, pînă nu te-o prosti de tot necuratul cu hîrtiuţele lui. Nu vezi pecetea lui Cain pe ele ?

— Nu mă-nvăţa tu pe mine, îndrugă Maria, ascunzîndu-şi punga în desişul fustelor, într-un buzunar tainic. Tu, aşa mintoasă cum eşti, departe ai ajuns ?

Kai i-o tăie scurt.

— Ce ai cu mine? Îmi agonisesc pîinea cu mîinile mele, nu-nşel pe nimeni. N-o să iau de la tine nici o leţcaie cînd mi-oi face sicriul. Muncesc.

— Îngrijitoare la şcoală, asta ai ajuns... Ai avut cîndva fermă.

— Da, dar în schimb, nu mi-am încărcat sufletul de păcate. N-am înşelat pe nimeni, n-am luat prisosul nimănui.

— Ei, şi ? Bine ai mai ajuns ! Trăieşti din mila plăşii.

— Oricum, sînt mai bogată ca tine. Mi-e cugetul curat şi inima uşoară. Eu sînt slobodă, pe cînd tu eşti cea din urmă dintre roabele satanei. Îl înveseleşti pe el, pe necuratul. Iar dacă mi-am pierdut ferma, nu-i vina mea şi nici a răposatului taică-tău. A fost voia domnului.

— Datoriile făcute de tata le-a plătit frate-meu. De-aia s-a şi ruinat bietul Johannes înainte de moarte.

Bătrîna se înnegură.

— Nu numai pe ale lui taică-tău, ci şi pe ale tale.

— Cum pe ale mele ? făcu furioasă Maria. Aiurezi, bătrîno.

— Nu mai spune ! obiectă calm bătrîna, prizînd pe o nară. Nu i-ai stors tu lui frate-tău bani cu înşelăciune pînă a nu muri ? El singur mi-a mărturisit.

— Minţi ! Toate-s minciuni, ţipă strident Maria. Crezi în dumnezeu şi totuşi minţi. Nu ştiu de nici un fel de bani. O ponegreşti pe propria-ţi fiică !

— Chiar şi acum ţipă satana în tine, rosti calm Kai. Uită-te în oglindă. Ai cui ochi o să-i vezi ? Eşti o zgripţuroaică, aia e ! Nu degeaba cînd te-am născut pe tine ni s-a prăpădit pisica neagră. Mi-aduc aminte ca acum.

— Minţi, minţi, minţi !

Anna nu se mai putu stăpîni.

— Nu ţi-e ruşine să vorbeşti aşa cu mama ? De ce zbieri la ea ?

— Tu să taci ! se întoarse brusc Maria spre ea. Crezi că dacă ai fugit din sat şi te-ai înţolit în boarfe orăşeneşti, te-ai făcut şi deşteaptă ? Ai cărat ţucalele boierilor la Petersburg, iar în faţa alor tăi umbli cu nasul pe sus. Pe Kati n-ai fost în stare s-o primeşti, ca pe o orfană ce e, şi s-o ajuţi să-şi facă şi ea un rost. Ce mare brînză ai făcut cu mintea ta ? Ai luat un şmecher de la oraş, gîndind că ai s-ajungi boieroaică. Dar nu ţi-a mers, vezi ? A trebuit să te întorci în sat cu coada între picioare... Nici măcar zaharină n-ai fost în stare să iei cu tine, toanto, ca să-ţi cîştigi laptele copiilor. Şi mai faceţi pe porumbiţele neprihănite, şi tu, şi maică-ta. Ptiu ! N-am ochi să văd aşa janghinoşi ! Vreţi să mîncaţi, vreţi să beţi, dar vi-e frică să nu vă mînjiţi.

— Maria ! ridică glasul Kai.

— Eşti o speculantă, zise Anna cu nările fremătînde.

— O speculantă, da ! ţipă furioasă sora mai mare. Vreţi să vă fuduliţi în faţa unei muieri josnice, voi, delicatelor, voi, curăţelelor ! Sînt o speculantă, e-adevărat... Banii mei sînt mînjiţi cu sînge şi cu untură. Fiecare pitac e smuls din gîtlejul diavolului.

— Maria, nu stîrni pe satana ! strigă ameninţător Kai, apucînd din mîinile lui Ernst evanghelia cu crucea imprimată pe copertă şi apropiind-o de obrazul fiicei sale.

— N-am decît să fiu zgripţuroaică ! răcni Maria. Dar am eu ceva bănişori puşi deoparte ? Am ! Pot să vă angajez pe amîndouă, preacinstitelor şi deşteptelor, să-mi duceţi ţucalul afară. Iar pe căţeluşul tău pot să-l ţin şi la universitate cu banii pe care i-am cîştigat în piaţă. Şi nu-mi mai vîrî în obraz pielea asta împuţită ! Ptiu !...

Turbată de mînie Maria scuipă.

— Scuipi pe sfînta scriptură ? ! urlă Kai.

Apucă de pe masă un metru de lemn, cu crestături, făcut de mînă şi, cu o sprinteneală neobişnuită pentru vîrsta ei, îşi plesni fiica mai mare cu atîta putere în cap, încît acesta pocni.

Maria se repezi să-i smulgă metrul din mînă. Anna sări în ajutorul bătrînei.

În încăierare, căpătă o lovitură cu cotul în piept, încît zbură pînă la perete.

— Mamă ! ţipă Ernst înfricoşat.

O lovitură puternică în uşă îi dezmetici pe toţi. Maria dădu drumul metrului. Bunica îl azvîrli cu zgomot pe masă, îşi potrivi basmaua, care-i alunecase de pe cap, şi se duse să deschidă.

Un învăţător slăbuţ, tînăr la înfăţişare, şedea în prag, mijindu-şi ochii miopi şi spălăciţi la femeile care se fîstîciseră de tot.

— Voiam doar să vă rog să-mi faceţi o cafea, îngînă el. E o seară cam friguroasă.

— Adevărat... Nu vrea de loc primăvara asta să se arate, întări Kai, abia ţinîndu-şi răsuflarea şi aruncînd o uitătură de prevenire femeilor. Parcă-i mare lucru să faci o cafea ? Doar să aprind focul.

Învăţătorul se întoarse în locuinţa lui.

— Ne-a zăpăcit necuratul... I-am făcut pe plac satanei, mărturisi Kai abătută. Acu să fie linişte !

Începu să trebăluiască la vatră.

Anna îşi puse, tăcută, şalul pe umeri şi ieşi.

Rămasă doar cu Ernst, Maria, schimonosindu-se, îşi pipăi capul, la rădăcina părului des şi întunecat. Privirea i se opri asupra nepotului.

— Ce te uiţi aşa ? Te-ai speriat ? îl întrebă ea liniştit şi chiar prietenos. Nu te teme, nu-i nimic. Aşa se mai ceartă rudele. Fiecare se crede mai deştept decît celălalt. Coborî apoi glasul : ştii, ele mă cred nebună. Nu ţi-a spus mamă-ta ?

— Nu.

— Dacă ţi-o spune, să nu crezi. Nu-s mai proastă decît ele. Cu mintea lor, ele au să ajungă curînd să cerşească, pe cînd mătuşica ta, băiatule, dac-o vrea, poate să te fericească. Dumnezeu nu i-a dat mătuşichii tale un fecior. Dac-aş avea un fiu, l-aş înălţa pîn-la ceruri, în ţărînă m-aş tîrî pentru el. Nu m-aş uita la bani. Ar avea mătuşica Maria bani şi pentru universitate. Aş scoate om din el. Ministru sau avocat l-aş face. L-aş face om mare, de nici să n-o lase pe o precupeaţă ca mine să-i calce pragul. Las' să nu mă lase. Da' să ştiu eu că-i feciorul meu şi că-mi poartă numele.

Ernst rămase cu ochii larg deschişi la chipul ei buhăit, bătut de vînturi, pe care-l lumina acum un zîmbet înduioşat. Nu înţelegea ce bucurie poţi avea crescînd un fiu care apoi să nu te lase nici măcar să-i calci pragul.

— N-ai vrea să te-nfiez eu ? şopti Maria, uitîndu-se la el cu o privire aburită, înduioşătoare. Ai să te plimbi cu trăsura, ai să intri la universitatea din Tartu, la un loc cu feciorii de baroni... Vrei ?

Urmărind neîncrezător, pe sub sprîncene, ochii aceştia străini, jilavi, de un verde tulbure, Ernst se cam înspăimîntă. Îşi aduse aminte ce spusese bunica despre pisica neagră care se pierduse chiar în ziua în care se născuse mătuşa Maria. Totodată îi mai reveni în minte şi vorba bătrînei Kai despre acel satana care duce în ispită şi robeşte sufletele.

— Nu, îngînă el. Nu vreau.

— Nu... repetă Maria dezamăgită, apoi se depărtă de nepot şi oftă : tot nu şi nu... Şi vremea trece, îmbătrînesc. Cînd să mai caut ? Şi unde mai pui că nu din orice copil poate ieşi un ministru. Din tine-ar putea ieşi, te văd eu, te citesc. Se cunoaşte că eşti din osul lui Eduard Vassar. Eu l-am văzut.

— L-ai văzut pe tata ? se minună Ernst. Unde ?

Uimirea îi deveni şi mai mare. După ce îl ponegrise pe tatăl său, numindu-l „şmecher de la oraş", iată că în vocea ei vibrau acum alte tonuri.

— Dacă l-am văzut ?... În piaţă, la Tallin le afli pe toate şi-i vezi pe toţi... L-am văzut în '905. Era tinerel, dar arăta de parcă nici de guvernatorul nu i-ar fi fost frică. Era chiar în ziua în care s-a tras în mulţime. Se urcase pe un butoi de scrumbii şi vorbea... Vorbea... Tot împotriva ţarului. Multă lume l-a cunoscut atunci. Se spunea de el că-i îndrăzneţ şi deştept.

Ernst îşi privea mătuşa cu ochii strălucitori, mirîndu-se de toate cîte le auzea. Aşadar, iată cum fusese tatăl său pe vremea aceea ! De cînd îl ştia el, Ernst, nu-l mai auzise vorbind împotriva ţarului, cocoţat pe un butoi cu scrumbii.

*

Anna traversă agale grădina de zarzavat nesăpată, năpădită de tulpini şi de frunze cenuşii, uscate, zăbovi o vreme lîngă zidul scund de piatră, îmblănit cu muşchi, apoi se aşeză pe marginea lui.

Dincolo de zid se întindea un imaş acoperit ici şi colo de tufişuri în care abia începeau a se desface frunzele. De departe nici nu se putea alege călinul de caprifoi. Doar mălinul îl recunoşteai hăt de departe, după verdele lui intens, primăvăratic. Soarele asfinţea după liziera rară a pădurii bătrîne de brad. Razele sale roşii ca focul îşi făceau loc printre tulpinile rare, lumina lor sîngerie se strecura ca o apă pe sub brădetul negru. Tufişurile proiectau umbre fugare, care se zbăteau în neorînduială. Vîntul rece de miazănoapte, care suflase toată ziua, nu se domolise nici către seară.

Priveliştea ce se desfăşura înaintea ochilor Annei era sălbatică şi neliniştită, trezea gînduri sumbre, pline de îngrijorare. Ocările surorii sale o jigniseră crunt şi în acelaşi timp o treziseră cu desăvîrşire din starea plină de încîntare şi înduioşare care pusese stăpî-

nire pe ea din ziua în care zărise acoperişurile invadate de muşchi ale fermelor, turnurile înaripate ale morilor, cîmpiile cu nenumărate turme de bolovani, care s-ar fi zis că păşteau pe întinsul lor. Poposind în satul de baştină, avusese tot timpul senzaţia că inima i se deschide încrezătoare, asemeni bobocilor de floare de pe marginea drumului, dînd voioase bineţe mestecenilor dragi, fumurilor slobozite de hornuri, copiilor care lăsau cu opincile lor din piele de viţel urme rotunde, ca de sălbăticiuni, în pămîntul moale şi supus. Vederea acestor urme de opinci îi deştepta în piept un zvîcnet insuportabil de dulce.

Ce familiare îi erau aceste urme de opinci ! Ea însăşi alerga astfel primăvara, în anii copilăriei, pe pămîntul reavăn, păştea oile, mergea doar cu un codru de pîine în traistă la şcoala din sat, unde clasele mari învăţau laolaltă cu cele mici în aceeaşi încăpere, mirosind a var şi a cerneală, a piele argăsită şi a pîine de secară.

Ce încîntător, ce minunat era dimineaţa, cînd se trezea în trilurile ciocîrliei, se spăla cu apă rece ca gheaţa şi se ştergea cu prosopul aspru care mirosea a in, a săpun de casă, a tutun de prizat şi a soare. Cît de viu se deşteptase în sufletul ei fiorul copilăriei !

Dar fiorul acesta înduioşător fusese tulburat încă din ziua în care apăruse Krõõt de la ferma Kitsiku. Sporovăiala veninoasă, plină de răutate, a acesteia o nedumerise pe Anna, dîndu-i de gîndit.

Plecarea ei la oraş fusese interpretată deci ca o fugă din locurile de baştină, în dorinţa de a se rupe de ele şi de a se căpătui aiurea, mai bine.

La început Kai încercase să-i tălmăcească spusele lui Krõõt, arătîndu-i că izvorau numai şi numai din gelozie, din pizma cea mai avană. Căutînd atunci să uite pălăvrăgeala otrăvită a lui Krõõt, Anna se înflăcărase în dorul de a cutreiera locurile atît de bine cunoscute.

La cea dintîi fermă unde încercă să facă o vizită împreună cu băiatul, i se făcu o primire din cele mai bizare. În pragul uşii se ivi o droaie de copii, care se uitau la ea şi la Ernst ca la nişte lighioane, scobindu-se în nas şi căscînd gura. Stăpîna casei păru fîstîcită şi convorbirea nu se legă.

Pe stăpîna unei alte ferme, o fostă colegă de şcoală, cu care şezuse în aceeaşi bancă, mai-mai să n-o recunoască. Avea în faţa ei o femeie slabă, dar vînjoasă, părînd să aibă cincizeci de ani, cu claviculele arse de soare împungînd ascuţit de sub bluza de stambă. În jur i se zbenguiau nişte ţînci murdari — copiii ei. Femeia se şi sfii să-i întindă mîna murdară, noduroasă. Se întîlniră ca două străine, negăsind mai nimic să-şi spună. Se ivise apoi bărbatul, încruntat, cu furca de bălegar în mînă. Dînd cu ochii de femeia zveltă, îmbrăcată în straie orăşeneşti, îşi ridică pălăria decolorată.

Anna se grăbi să plece. Trecînd pe lîngă peretele grajdului, îl auzi pe bărbat întrebînd grosolan :

— Cine mai era şi asta ?

— N-ai recunoscut-o ? îi răspunse ea înciudată. Fata lui Kai... Aia care s-a măritat cu un tîrgoveţ, cu un orăşean. I-era greu să-ntoarcă bălegarul cu furca. De ! Mai uşor e să mături cu poalele praful de la oraş...

Anna, ţinîndu-şi răsuflarea, încetini paşii.

— Şi ce vrea ? mai întrebă bărbatul.

— Ştiu eu ? Venise pesemne să se fudulească, să facă pe boieroaica...

Peretele grajdului se sfîrşi. Mai departe se întindea un drum de ţară murdar, mărginit de garduri îngrădite cu nuiele, care se zbîrleau ameninţător. Un cîine negru, lăţos, pus în lanţ, lătră îndelung după Anna.

De supărare şi de amar, nici nu mai simţea pămîntul sub picioare.

Razele de foc care străpungeau pădurea se mistuiră, umbrele de pe imaş se strînseră şi se îngustară. Era o singurătate şi un urît ca de jarişte părăsită.

Anna strînse din umeri de frig, încheindu-şi pînă sus gulerul bluzei. Prea sufla tăios vîntul.

*

Era întuneric. Ernst se întorcea cînd pe o parte, cînd pe alta, fără a putea adormi. Nu-i dădeau pace atîtea şi atîtea zgomote, pe care ziua nu le auzea ; mama sa respira în somn, paiele uscate de sub el foşneau, în perete se auzea un ticăit metalic care-i amintea de ceasul rotund de buzunar, cu capac, al tatălui său, şi chiar de acesta însuşi, aflat acum departe, undeva, pe îndepărtata stradă Compania a opta.

Încet-încet îl împresurau gînduri năstruşnice care ziua nu-l tulburau.

Se gîndea la cearta femeilor şi prefira în minte vorbele mătuşii Maria, întrebîndu-se cum era cu putinţă ca faţă de mamă să-l ocărască pe tatăl său, iar lui să-i spună „căţel", pentru ca îndată după aceea, din acelaşi loc, să declare că Eduard Vassar este un om şi jumătate, iar pe el, pe Ernst, să vrea să-l facă ministru. Şi într-un caz şi în celălalt, mătuşa era sinceră. I-o spunea instinctul lui, pătrunzător, de copil. Era ca şi cum ar fi trăit doi oameni într-însa.

Aproape în fiecare om pe care-l întîlnise şi-l cunoscuse pînă acum, chiar şi în mama lui, trăiau parcă laolaltă cîţiva oameni deosebiţi. Cînd se juca cu el de-a teatrul, cu cîtă îndemînare se prefăcea mama într-o fată de la ţară, pentru ca după o clipă numai, faţă

de tatăl său, să facă pe bucătăreasa plictisită. Sau fratele cel zănatic al letonului Svirbulis... Sau, de-o pildă, Kati : cu cîtă nerușinare îi spunea „mire", prefăcîndu-se că-l iubește, pentru ca să-l dea apoi uitării de îndată ce a chemat-o unchiul Liivand la el ! Și asta n-a fost tot. După vreo jumătate de oră începuse iar să se prefacă și să mintă.

Și însuși Gustav Liivand, iscusitul maestru-pictor... Cît de repede se transformase din zeul fără prihană, într-un omuleț slugarnic și lingușitor...

Foarte ciudat ! Care dintre numeroasele personaje tăinuite în oameni și dezvăluite, cînd unul, cînd altul, în diferite situații din viață, era oare cel adevărat ?

Ernst lăsă să i se perinde încet pe dinaintea ochilor șiragul variat de chipuri, iscodindu-le fără răutate, fără mînie, și întrebîndu-se ce-i silește pe oameni să mintă ? Mama și tata repetă într-una că minciuna e păcat mare, dar toată lumea minte, minte la fiecare pas, iar mama și tata de asemeni. Ce să însemne asta ? Oare nu se poate trăi în lume fără minciună ?

Tot gîndindu-se astfel, Ernst avea impresia că aceste întrebări îl frămîntă de ani și ani de zile, poate de zeci sau chiar de sute de ani.

Uneori nici nu-i venea să creadă că are doar opt ani. Ce înseamnă opt ani ? Opt ierni și opt primăveri : atît... Și i se mai părea că el, conștiința lui, exista dintotdeauna, că se scursese — de cînd ființa pe lume — prăpăd de timp, ani mulți, mai mulți decît era el în stare să numere, și știa să numere și pînă la o mie, dacă era nevoie. E drept că nu avusese niciodată răbdare să numere pînă la o mie.

Poate că era mai mult de o mie de ani de cînd exista conștiința lui. Poate că fusese de față și la construirea piramidelor egiptene. Văzuse nisipul deșertului ars de soare, cămile pășind cu capetele ridicate solemn ; spinările golașe, arse de soare ale unor oameni slabi și istoviți care ciopleau piatra... Văzuse piramida lui Keops atît de limpede, de parcă ar fi atins-o cu mîna.

Ernst își dădea bine seama că nu văzuse piramidele decît în ilustrațiile din „Istoria universală" și că tot acolo citise și despre faraoni. Dar de unde își aducea aminte de spinările slabe și arse de soare, de nisipul uscat care mocnea sub cerul fierbinte, de grumajii cămilelor, ca provele corăbiilor, de smocurile de păr de cămilă tăvălindu-se în drum ? Căci de văzut, le văzuse.

Începu să caute prin străfundul amintirilor, și deodată îi răsări în minte un smîrc de turbă ruginie-cafenie, dimpreună cu oamenii care trudeau pe el. Dăduse de smîrcul acesta într-o vară, pe cînd se aflau la țară. Acolo i se întipăriseră în minte spinările acestea

strălucind de sudoare, omoplații contractați... Pe țărmul Golfului Finic, cu un iz sărat și miros de plante acvatice putrede și de plase smolite, dăduse de un nisip galben-cenușiu care scînteia mărunt la soare și văzu cerul de un albastru pal care se decolora, devenind aproape alb la orizont.

Cămilele... Cămilele trăiau în grădina zoologică, se uitau cu ochii lor înțelepți și blajini pe deasupra capetelor atîtor gură-cască ce rîdeau fără rost, aruncîndu-le mucuri de țigară pe care animalele le striveau, ca pe niște viermi albicioși, sub copite.

În asta consta enigma pătrunderii lui în adîncul veacurilor în scamatoria neînțeleasă a imaginației. Aceasta îi înfățișa adeseori lui Ernst unele imagini ce păreau atît de reale, încît nu mai știa nici el dacă le născocise sau, într-adevăr, le văzuse aievea.

*

Ernst se obișnuise să-și înfulece dis-de-dimineață felia de pîine cu unt pe care se nimereau cristale de sare ce scîrțîiau între dinți, apoi să bea laptele rece, muls în ajun și s-o zbughească afară, schimbînd umbra înăbușitoare a camerei cu largurile de un verde-albastru orbitor.

Zidurile casei mai aruncau încă umbre reci pe lespezile de piatră ale cerdacului larg, și pe o porțiune a curții, acoperită de o iarbă fragedă și moale, încărunțită de rouă. Dar, dincolo de limanul de umbră, străluceau în lumina transparentă tufele de coacăze cu ciorchinii care începeau să dea în pîrg, se legănau lin crengile merilor cu frunza aspră, croită parcă dintr-o piele verde, iar printre frunze săgetau cu un zumzet pătrunzător albine și tăuni. Musculițe bălțate în culori vii rămîneau îndelung suspendate în văzduh, după care, cît ai clipi, dispăreau bîzîind.

Din grădină se scurgea în valuri o boare încropită, de sub nourașii albi se revărsa în cascade cîntul neîntrerupt al ciocîrliei, fluturi albi și galbeni, ca niște flori înaripate, zburau de colo pînă colo pe sub meri.

Ernst se repezea chiuind în verdeața luminoasă a grădinii, agitînd prin ploaia de raze un băț tăiat dintr-o creangă de anin. Cuprins de o încîntare vecină cu extazul, învîrtea cu șuier bățul pe deasupra capului, dobora romanițele și păpădiile galbene care i se nimereau în cale.

Bătrîna Kai însă îl dezvăță să mai rupă corolele florilor.

— Florile-s ochii pămîntului, îl lămuri ea cu asprime. Cu ele, pămîntul se uită la cerul albastru și la soare, prin ele se bucură, cu ele ne mîngîie pe noi, oamenii, copiii lui. E mare păcat să nimicești florile. Te pedepsește dumnezeu.

— Păi ce fel de ochi mai sînt și ăștia ? se miră Ernst. Toate făpturile de pe lume au cîte doi ochi, și amîndoi sînt la fel.

— Pămîntul... așa e el. Are ochi mulți și de toate felurile. Și de-aia nu trebuie să-l loveșți peste ochi, ba se cade să-l săruți, căci pămîntul ne poartă în spinare, el ne dă roade, el ne hrănește.

Într-o zi îl duse pe băiat în spatele zidului de piatră al grădinii de zarzavat și, arătîndu-i cu mîna cafenie pajiștea, îi vorbi :

— Ia te uită cîți ochi are pămîntul... Gălbioarele astea care se trag ca puișorii spre cloșcă se numesc „păpușele de luncă", iar steluțele cele mititele roze — „rochița rîndunelei". În unele locuri li se mai zice și „cositorul fecioarei"... Ia uite „clopoțeii cocorului"... Îi vezi ? Seamănă cu niște cești. Dar cel mai mult cresc pe-aici păpădiile. Noaptea, florile se închid, dorm și ele cum dorm și ochii oamenilor. Iar cînd se deschid, ziua, pămîntul se uită cu toate la noi, oamenii, și se bucură. Sau plînge.

— Plînge ?

— Păi dar cum ? I-e milă de bieții oameni, de copiii săi prostuți. Cît bine le face el, că nu-i părinte pe lumea asta care să-și ajute mai abitir copiii, iar ei dau buzna unul peste altul ca mieii la țiță. Fiștecare vrea ca a lui să fie toată bucuria, iar pe semenul lui să-l calce în picioare. Pentru pămînt, mama mea vitregă a vrut pe vremuri să mă bage cu zile în groapă. Îl voia ea. Iar eu mă tăvăleam pe pămînt, îl udam cu lacrimi și-l rugam să mă înghită de vie.

— Cînd a fost asta, bunico ? Ernst rămăsese cu ochii plini de înfiorare la obrajii parcă argăsiți ai bătrînei.

— Demult, drăguțule... Eram doar nițeluș mai mare ca tine. Tata murise, alți copii nu mai avea, așa că maștera a vrut să mă stîrpească, să nu-mi rămînă mie pămîntul. Mă lăsa să rabd de foame și... doamne, ce mă mai bătea. Ce-mi mai trăgea cu piciorul în burtă. Și știi cît pămînt era ? Doar patru desetine. Cînd a închis ochii, mi-a cerut iertare. Se temea că sfîntul Petru, portarul raiului, n-o s-o primească în cer din pricină că m-a năpăstuit pe mine. Am iertat-o. Ce era să fac ?... Vezi, pămîntului i-a fost milă de mine atunci, nu m-a înghițit. Acum uite că merg pe optzeci de ani și am toți dinții în gură. Nici tu, mititelule, să nu superi pămîntul. Fă-i pe plac, și el o să te răsplătească, ai să vezi, cu toate bunătățile.

Rămas singur, Ernst se înapoie în grădină, pătruns de căință și încercă să îndrepte ceea ce săvîrșise. Dar păpădiile cu tulpinile stîlcite nu mai voiau să stea drept, iar căpșoarele, ca niște steluțe ale romaniților frînte pe marginea potecuței, nu puteau fi cu nici un chip prinse la loc pe tulpini.

Descurajat, băiatul începu să plîngă.

Și așa, pentru întîia oară în viața lui, mulțumită bunicii, Ernst pricepu unul din cele mai amare adevăruri ale vieții, anume că

există lucruri pe care, o dată prăpădite, nu le mai poți reface, oricît te-ai căi și oricîtă străduință ai depune.

Urmărea, flămînd de curiozitate, fiece mișcare, fiece gest al bătrînei. I se părea că ea, cu viața ei trecută, plină de întîmplări asfințite în negurile istoriei, semăna cu o carte plină de revelații, fără început și fără sfîrșit.

Cuvintele desprinse de pe buzele ei, sub care se vedeau dinții albi, erau rotunjite ca grăunțele de bob. Ascultîndu-le, aveai parcă senzația că au gust, ai fi avut poftă să le ții îndelung pe limbă, apoi să muști din ele, bucurîndu-te dinainte de amintirea plăcută pe care aveau să ți-o lase în suflet. Da, s-ar fi zis că au o aromă a lor. Ernst recunoștea același miros familiar de făină de secară, de in, de lemn vechi și de lînă de oi.

Uneori, cînd avea o clipă mai slobodă, Kai cînta. Însoțită de sfîrîitul fusului, cînta cu glasul ei amorțit, care-și pierduse limpezimea, în timp ce nepotul asculta uluit. I se părea că în cîntecul ei se îngînă o rostire cunoscută, dar cu toate acestea nu era în stare să înțeleagă cuvintele.

Numai bătrîna Kai le înțelegea.

— Așa cîntau oamenii din vechime, spunea ea. Pe vremea aceea carele se făureau fără fier.

Uneori, între bunică și nepot se închegau discuții îndelungi. Ernst își avea părerile lui proprii despre lume. Crescut în preajma cazărmilor regimentului de gardă Izmailovski, era obișnuit să vadă că la instrucție și la parăzi, în fruntea coloanelor băteau pasul soldații cei mai înalți. Numărătoarea pornea întotdeauna de la ei. Era ca și cum ei ar fi fost unitatea de măsură. De aici ajunsese să creadă că în viață este de ajuns doar să iei unitatea de măsură știută, pentru ca și cele mai complicate lucruri să-și afle o rezolvare rapidă și fără greș.

Dar în curînd Ernst băgă de seamă că bunica umbla cu altă măsură.

Crescut la oraș, el lua ca măsură de căpetenie orașul cu clădirile și cvartalurile lui imense, cu mulțimea de oameni, cu tramvaie, cu lumina lui electrică. Pe muncitori îi socotea oamenii cei mai de căpetenie. După părerea lui, ei săvîrșeau treburile cele mai grele și mai uimitoare din lume : făceau din metal mașini și aparate electrice, locomotive, vagoane, poduri, case din piatră, chiar și cuțite, furculițe și linguri din cele obișnuite. I se părea că fără muncitori, omenirea nu poate face un pas mai departe. Ideea aceasta se înrădăcinase în el încă din primii ani de viață. Ascultase atîtea și atîtea convorbiri și discuții dintre tatăl său și prietenii lui și, după cît înțelesese el, aceștia se socoteau cu toții răspunzători față de mersul vieții. Acești generali în salopete albastre gîndeau pentru toți

şi, după părerea lui Ernst, erau cei dintîi şi cei mai de nădejde ostaşi din coloană. De la ei începea numărătoarea.

Dar aici, la ţară, băiatul constată, cu un sentiment de durere pentru generalii săi, că bunica avea altă numărătoare. În înţelegerea ei, cei mai de frunte oameni erau cei credincioşi şi devotaţi pămîntului.

O dată, Ernst nu mai putu răbda, şi o provocă pe bunică la discuţie :

— Care-i mai important, muncitorul sau ţăranul ? întrebă el de-a dreptul, arzînd de dorinţa de a lua apărarea tatălui său şi a prietenilor acestuia.

— Fără pîine nu poate să trăiască nimeni, răspunse paşnic bunica. Nici muncitorul nu poate, cît ar fi el de muncitor. Va să zică, muncitorul nu poate fără ţăran.

— Bine, dar ţăranul nu poate să-şi facă nici plug, nici grapă. Cine o să-i facă batoza ?

— Ehei, drăguţule !... Grîu se semăna încă pe vremea cînd nu era nici pomeneală de batoze, cînd nu erau pe lume nici fier şi nici muncitori. Căruţele se făceau fără fier...

Pentru o clipă, argumentul bunicii îi închise gura. Urechile i se înroşiră şi, atins la coarda cea mai simţitoare a sufletului, se repezi însă din nou la atac :

— Ce dacă pe vremuri n-au fost nici fier, nici muncitori. Lemnul nu poate să ţină piept fierului. De aceea i-au învins cavalerii pe ţăranii estonieni, pentru că erau îmbrăcaţi în fier.

— Se-mbrăcau ei în fier, dar asta încă nu înseamnă că erau mai buni.

Nepotul rămase din nou încurcat. Era greu să ţii piept argumentelor bunicii.

— Dar eu nu zic de asta, că cine-i mai bun, făcu el înciudat. Eu te întreb cine-i mai tare. Astăzi nu se poate face nimic fără muncitor. În vechime, oamenii se băteau cu ciomegele, dar ia-ncearcă acum. Cine face puşti şi tunuri ?

— Tu, puişorule, vorbeşti de putere, dar uită-te la tine ce gît ai : abia îţi ţine pe el căpşorul, îl dojeni bunica, încărcîndu-şi o nară cu tutun. Eu îţi vorbesc despre bunătate şi dreptate. Caută de mă înţelege ! De la fier a pornit tot năcazul, de la el s-au stîrnit şi războaiele, de coseşte moartea atîta omenire. Tu, mai bine, roagă-te lui dumnezeu ca măcar taică-tău să înceteze de a mai face arme ucigaşe...

— Tata lucrează la uzina „Berens-Rickert". Acolo nu se fac tunuri.

— Dar ce se face ?

— Maşini electrice.

— Şi astea la ce-s bune ?

— Dau lumină electrică.

— Lumină electrică ?...

Din privirea nedumerită pe care şi-o aţintise bunica asupra lui, Ernst înţelese — şi asta îl umplu de milă — că ea nu văzuse în viaţa ei lumină electrică.

— E o lumină strălucitoare de tot, se străduì el să-i explice. E ca şi cum într-o singură lampă ar arde o sută de lămpi cu petrol. Şi nu lasă nici funingine, nici fum... Iar lampa nu-i mai mare decît fusul tău.

Bătrîna Kai îl privi neîncrezătoare.

Fu rîndul lui acum să încerce un simţămînt de biruitor, observînd descumpănirea de pe chipul ei.

Dar tulburarea bunicii se risipi repede.

— Vezi, oamenii de la oraş au născocit lumina. În trufia lor au vrut să se măsoare cu dumnezeu. Dar la ce au ajuns ? răspunse ea triumfătoare. La foame. Acum aleargă cu toţii la ţară, vin la ţăran după pîine : „Scapă-mă, frăţioare, de la greu...“ Fără pîine nu poate să trăiască nimeni. Nu mai departe voi... Pe voi nu v-a trimis tata tot la ţăran după pîine ?

Lovitura fu nimicitoare. Ernst mişcă din buze, dar nu găsi nimic de spus.

Discuţia se purta la fîntînă, într-o dimineaţă posomorîtă. Bunica turnă apă în albie şi începu să limpezească rufele. Ernst se uită la nouraşii de un cenuşiu murdar care alergau repede pe cer şi remarcă înciudat :

— O să plouă acuş-acuş, şi tu speli.

— N-o să plouă, zise bătrîna Kai hotărît. Pe seară o să se-nsenineze.

— De unde ştii ?

— Uită-te la pietrele cerdacului : s-au albit. Înseamnă că se usucă vremea. Înainte de ploaie, dalele se-ntunecă întotdeauna, că trag în ele umezeala.

Ernst îşi mută neîncrezător privirea de la bunica, la pietrele cerdacului. I se păreau la fel de cenuşii ca şi cu o zi înainte, cînd plouase. Cum deslusise ochiul ei schimbarea neobservată a culorii ?

Într-adevăr, seara cerul se însenină, iar ferestrele şcolii se învăpăiară, oglindind în ele amurgul, ca nişte guri de vatră în zilele de sîmbătă, cînd se pune pîinea la copt. Ştergarele şi feţele de pernă aspre ale bunicii se uscau repede, legănate de adierea uşoară a unui vînticel.

Deşi nu avea nici o legătură cu obiectul disputei de pînă atunci, împlinirea prezicerii făcute de bunica fu pentru Ernst o dovadă în plus, şi poate cea mai convingătoare, că bătrîna avea dreptate.

Şi totuşi Kai nu reuşi să-şi convingă nepotul. Băiatul continua să-i considere pe muncitorii de la oraş — împreună cu taicăsău şi prietenii acestuia — ca fiind în capul coloanei de marş. În schimb era dispus să admită că şi bunica era un apostol al adevărului, al unui adevăr aparte, al ei, dar foarte convingător şi cu greutate. Nu mai putea de ciudă văzînd că nu e în stare a descoperi nici o spărtură în adevărul intact, ca un bloc de granit, al bunicii. Nu izbutise niciodată s-o prindă cu minciuna, cu prefăcătoria, greşind. Fiecare cuvînt din cîntecele monotone ale bunicii, din povestirile şi poveţele ei, oglindea un adevăr tare ca piatra, strălucitor ca focul. Tot atît de puternică era şi credinţa ei în dumnezeu. Nici în privinţa aceasta, Ernst, crescut într-o familie de atei convinşi, n-a putut-o prinde pe bunica cu minciuna. Cînd, după ce citise noul testament al bunicii, începu, obrăznicindu-se ca un căţel, să rîdă de minunile cuprinse în paginile ceaslovului, bătrîna nu-l zdrobi cu argumente din sfînta scriptură, argumente pe care, de fapt, nici nu le cunoştea, ci cu exemple din viaţa naturii. Şi aceasta o cunoştea pe de rost. Intimidat, Ernst rămînea din nou mut. Încercase să nimicească credinţa bunicii în dumnezeu. Bătrîna Kai îi respingea însă atacurile cu istorisiri despre atotputernicia pămîntului, a tunetului, a ploii, despre marea forţă a dreptăţii.

După cîteva asemenea controverse, începu a observa că bunica nu crede cîtuşi de puţin în dumnezeu, ci în pămînt, în soare, în dreptate, lucruri care pentru el nu aveau trăsături deslușite. Mintea lui de copil nu era însă în stare să analizeze adînc şi precis această credinţă.

În orice caz, cunoscînd-o mai bine pe această neobişnuită bunică, Ernst pricepu un adevăr indiscutabil : Kai şi, pesemne, toţi cei deopotrivă cu ea, oameni ai pămîntului, aveau adevărul lor aparte, deosebit de adevărul tatălui său şi al prietenilor acestuia. Bunica îl ajutase să facă o descoperire ieşită din comun, îngrijorătoare : existau două adevăruri — unul al ţăranilor, şi celălalt al muncitorilor, unul orăşenesc, şi celălalt sătesc. Dar dacă pe lume nu exista doar un singur adevăr, cine îl putea asigura pe el că nu existau mai multe decît acestea două pe care le cunoscuse ? Poate că tatăl său avea un adevăr, bunica altul, Maria — speculanta îşi avea şi ea adevărul ei, pictorul Liivand pe al lui, şi tot aşa şi ceilalţi. Kati cea veselă, unchiul Härmas... Fiecare cu adevărul său. Dar care era adevărul lui, al lui Ernst ?

*

Coasele fulgerară, îmblăciele intrară în arii. Isprăvindu-se cu ovăzul pîrguit şi cu orzul roşcat-arămiu, veni la rînd inul.

Anna plecă la cules de in la ferma ce aparţinuse cîndva răpo-

satului Johannes, iar înainte de acesta tatălui ei, pe care nici nu şi-l mai amintea.

Noul stăpîn încerca să organizeze muncile agricole pe temeiuri moderne. Prăsise vaci de rasă, pusese sămînţă de soi. Annei i se păru un om serios, care o asigurase că îi va plăti bine.

Nu de plăcere se angajase la cules de in. Banii cu care veniseră se terminaseră de mult. Să facă negoţ cu zaharina şi cu foile de dafin trimise de Eduard, îi era ruşine. Maria se oferi să-i negocieze ea marfa, şi o realiză în aşa fel încît Anna o bănui de înşelătoria cea mai neruşinată, se înfurie şi nu vru să primească nici un ban.

În cămăruţa din spatele bucătăriei se auziră iar ţipete. Iar se încinse sfada. Maria îl huli iar pe dumnezeu, iar bătrîna Kăi îi trase din nou în cap cu metrul uscat şi răsunător ca lemnul viorii. Dar tot nu se aleseră cu nimic. Maria nu mai dădu un ban. Nici talpa iadului nu i-ar fi putut smulge banii din pungă.

Anna se duse deci la cules de in. Munca nu era de loc uşoară. În prima seară, Anna îşi simţi mijlocul ca de lemn. Crezu că a doua zi nici n-o să se mai poată scula. Dar dimineaţa îşi birui durerea, mai mult din mîndrie, şi se duse din nou.

Iniştea se afla chiar la şosea, aşa că toată ziua Anna trebui să le răspundă celor care treceau pe acolo.

— Mai uşor la oraş, nu ? i se adresau în zeflemea, dar fără răutate, cei de vîrsta ei, foştii colegi şi prieteni de odinioară, acum abrutizaţi şi îmbătrîniţi de nici nu-i mai recunoşteai.

— Nu mi se pare greu nici aici, răspundea ea, silindu-se să zîmbească.

Femeile însă n-o cruţau de loc. În primul rînd nu-i iertau faptul că pînă şi la cîmp, la muncă arăta a domnişoară de la oraş. Îşi făcuse singură o rochie de lucru de pînză, garnisită discret cu şiret roşu, care îi venea uimitor de bine. Chiar şi în rochia aceasta de pînză ieftină arăta mai bine decît ele, în straiele lor greoaie de sărbătoare, cusute fără gust de croitoresele din sat. Timpul petrecut în capitală, la familia Overbeck, unde toţi ai casei se îmbrăcau după moda vieneză şi pariziană, şi unde jupînesei i se cerea o anumită ţinută, îi dezvoltase Annei gustul, o învăţase să se îmbrace şi să se poarte cu mai multă siguranţă decît fostele ei consătence. N-avea decît să se îndrepte de şale şi să se uite întrebător la muierile care o priveau de sus, că toată trufia lor grosolană se risipea ca bătută de vînt.

— Ce şi-o fi închipuind podoaba asta a lui Kai ? bodogăneau ele acasă. Mă-sa trăieşte din mila plăşii. Ea a fugit de foame şi munceşte cu ziua. Atunci ce mai face pe grozava ?...

Cum anume făcea pe „grozava", n-ar fi putut spune nici ele, dar nici nu-şi băteau capul cu asta. Le era de ajuns că Anna, fiica

sărmanei Kai, voise să se deosebească, să fie mai bună și mai presus decît ele. Asta le jignea și le umplea de ciudă. De fapt, ele greșeau. Anna nu fusese niciodată îngîmfată. Năzuia însă spre o viață bună, frumoasă, fericită, ca iarba care năzuiește spre lumină. Departe de ea intenția de a întrece pe cineva sau a-i sta de-a curmezișul. Acestea erau însă subtilități pe care fostele ei consătence nu voiau să le pătrundă.

*

Doar un singur om se purta față de Anna fără pic de pornire și o saluta de departe cu un zîmbet dulceag pe chipul rotund, roșu ca un ou vopsit, uns cu grăsime ca să lucească. Era prăvăliașul Kersting, care locuia peste drum de biserica Sfîntul Petru, într-o clădire lungă cu obloane trainice la ferestre. În clădire se mai aflau, în afară de dugheana lui, oficiul poștal și o croitoreasă la care își comanda rochiile pînă și soția moșierului din partea locului, baronul von Stackelberg.

Înainte de venirea germanilor, sub Nikolai al doilea, Kersting făcea negoț cu de toate, de la vopsele de boiangerie pînă la scrumbii. De cînd cu venirea nemților, peste ferestrele dughenei rămăseseră lăsate ermetic obloanele. Asta nu însemna însă că în caz de nevoie nu puteai să te aprovizionezi de la Kersting. Trebuia doar să intri prin curte, pe ușa din dos.

E adevărat că dispăruseră din prăvălie căpățînile alb-albăstrii de zahăr rusesc, aducînd cu niște obuze, și scrumbiile de Arhanghelsk. În schimb apăruseră articole de galanterie germane fabricate în timp de război : testele de ace, piepteni și nasturi de lemn, văsărie de aluminiu și iar vopsele, vopsele, vopsele în tot soiul de pachețele și ambalaje.

Kersting, care era holtei, se bucura în împrejurimi de renumele unui om care știe să facă plăcinte și din nisip. Răzuia de pe butoaie untura rămasă de la scrumbii și fabrica din ea săpun. Prăsise găini cu gîndul că aveau să se hrănească gratuit cu grăunțele de ovăz căzute pe lîngă pripoanele din fața bisericii, unde staționau în permanență care țărănești. Gurile rele susțineau că o dată ceruse croitoresei să-i coasă niște gulere pe care să le poarte nu numai pe față și pe dos, dar să le poată întoarce și pe o a treia parte.

Anna se ducea din cînd în cînd pe la Kersting ca să cumpere cine știe ce mărunțișuri, și întotdeauna era primită cu cel mai adînc respect.

Trei motive avea Kersting ca să se poarte frumos cu ea. În primul rînd că îi era clientă. În al doilea rînd, vedea în ea un om din capitală și, după cum își dăduse seama Anna stînd de vorbă cu el, prăvăliașul nu avea de gînd să-și mărginească cîmpul de activitate doar la plasă. O descosea mereu pe Anna despre magazinele

din Petrograd și despre modul în care funcționau acestea. În afară de asta, Anna era o femeie frumoasă și, după părerea lui Kersting, frumusețea era prin ea însăși un capital. După ce-i achita cumpărătura făcută și primea pachețelul legat cu o sforicică și cu un bețigaș petrecut printr-un nod — ca în magazinele din capitală ! — Anna îi simțea totdeauna în palmă atingerea lipicioasă a degetelor. La despărțire, abia-abia se îndura să-i lase mîna dintr-a lui, după ce i-o reținuse mai mult decît s-ar fi cuvenit.

Cu toate că ferestrele îi erau oblonite iar veniturile îi scăzuseră simțitor de cînd cu ocupația, Kersting nu se descuraja, presimțind schimbări apropiate. Nasul lui cărnos, cu nările largi, adulmeca în aer aceste schimbări. Și nu numai în aer, ci pînă și în praful de pe uliță. Cercetînd cu priviri pătrunzătoare urmele lăsate în praf de cizmele potcovite ale soldaților germani, îi spunea cu înțeles Annei :

— Vedeți cum li s-au tocit potcoavele ? Ba încă unele le-au și căzut de mult. Interesant ! Asemenea neîngrijire în armata *Kaiser*-ului... O, asta înseamnă ceva.

— Ce anume ? zîmbea Anna, uitîndu-se la el și amintindu-și tot felul de anecdote care circulau pe seama lui.

— Cum ce ? Înfrîngerea *Kaiser*-ului, asta înseamnă... Kersting cobora vocea, ochii săi bulbucați, strălucitori ca niște globulețe albăstre emailate, se pironeau asupra Annei, parcă ar fi vrut s-o hipnotizeze. Înțelegeți ce-o să urmeze ? Englezii au să-i dea afară pe nemți din Estonia. Cît despre ruși, rușilor nu le pasă de noi... Noi, patrioții adevărați, nu trebuie să lăsăm atunci să ne scape prilejul ! Pentru prima oară în istoria modernă, Estonia va putea să devină liberă. Ce avem noi nevoie de nemți, sau de ruși ? Estonienii pot să-și vadă și singuri de treburile lor. Slavă domnului, că avem și oameni cu capital și bărbați învățați. Ce ne mai trebuie ? O să ne descotorosim de Vanka Ceapă [1]... Atunci dumneavoastră, *proua* Vassar, o să vedeți ce magazin are să-și deschidă Kersting în bunul și vechiul oraș estonian Paide, pe care nemții l-au rebotezat, dîndu-i numele ăsta stupid de Weissenstein. La început are să se mulțumească cu Paide. Dar nici Tallinul n-o să-și închidă poarta în fața adevăraților patrioți. O să vedeți, *proua* Vassar, pungi de hîrtie cu firma Kersting pe ele...

Tot flecărind așa, Kersting lega pachetul. Cînd își lua rămas bun, Anna îi simțea în palmă, ca de obicei, cu scîrbă, degetele lipicioase.

*

Din cînd în cînd soseau scrisori din Petrograd. Eduard Vassar scria pe cărți poștale, ca să ușureze treaba cenzurii militare germane,

[1] Poreclă injurioasă dată rușilor și folosită în cercurile reacționare din Estonia.

Cu scrisul lui mărunt și citeț, îi vestea că e sănătos, o întreba pe Anna de sănătate și o povățuia amănunțit cum să aibă grijă de copii.

„Lasă-i cît mai mult la soare și dă-le cît mai multe verdețuri și lapte, scria el. Asta o să-i întărească și o să-i călească. Să facă băi de soare și să umble desculți."

Din rîndurile acestea puține nu se puteau trage concluzii nici despre Piterul flămînd, nici despre viața pe care o ducea Eduard. Anna privea îndelung și cu îndoială scrisorile, apoi le punea deoparte oftînd.

Într-o zi senină de septembrie sări de pe bicicletă în fața portiței un bărbat între două vîrste, îmbrăcat orășenește, cu pălărie de paie pe cap.

— Herbert Laks, se recomandă el Annei, scoțîndu-și pălăria. Sînt cetățean din Petrograd, proletar-putilovist. Am venit să-mi văd bătrînii care locuiesc în plasa vecină. La Narva, în carantină, m-am îmbîcsit cu acid fenic și am mîncat atîta pîine cu rumeguș, încît era gata-gata să mă prefac și eu în scîndură. Am o scrisoare pentru dumneata, de la soț.

Bău bucuros un pahar cu lapte și plecă, după ce își luă rămas bun de la Anna cu o strîngere de mînă vajnică și cordială.

— N-ai de ce să intri la idei. Muncitorii din Piter sînt tari ca blindajele fabricate de uzinele „Putilov", o asigură el, răspunzînd la întrebările despre viața din Petrograd.

Scrisoarea avea opt pagini ; era un raport destul de amănunțit despre felul în care se descurca Eduard.

„Situația la noi este destul de serioasă. După plecarea ta s-a înrăutățit mai mult, scria el. Banii își pierd valoarea, mîncăm voblă, dar nici asta pe săturate, lemne nu-s, petrol nu-i, dar nu ne pierdem curajul. Este pîine la țară. Țărănimea va trebui să dea și ea o mînă de ajutor revoluției. În chestiunea asta, Lenin a adoptat o poziție fermă. Ar fi fost într-adevăr o prostie ca după ce am răsturnat autocrația, să ne scoatem acum căciulile în fața chiaburilor. Trebuie să-ți spun că muncitorii își pun speranțe temeinice în omul acesta.

Cred că a sosit timpul să te întorci acasă. Toamna bate la ușă, și atunci o să fie mai greu pe drum. În vremuri tulburi ca acestea e mai bine ca familia să fie laolaltă. Mă tem ca să nu le dea prin gînd nemților să interzică trecerea peste graniță înapoi, la Petrograd, lucru care nu-i exclus să se întîmple. Totul depinde de cum le vor merge treburile pe fronturile împotriva francezilor și a englezilor.

Așa cum ai dorit, am căutat o locuință afară din oraș, și închipuie-ți că am găsit. Am închiriat aproape de „Taurida" o vilă de la un francez flămînd. El locuiește în oraș și a fost bucuros să mi-o închirieze. În orice caz va sta într-însa cineva care s-o păzească

şi să aibă cît de cît grijă. Lîngă casă e şi puţin pămînt ; am săpat un răzor şi, cu toate că-i toamnă, am semănat ridichi. Nădăjduiesc să iasă. Mai este şi o magazie în care se pot creşte găini şi iepuri de casă, aşa cum ai vrut tu. Am cumpărat un îndreptar pentru creşterea iepurilor de casă. Aştia se înmulţesc foarte repede. N-o să rămînem nici fără lemne. În cazul cel mai rău o s-adunăm vreascuri din „Taurida".

Eu şi cu Herman confecţionăm nişte lucruşoare pe care le schimbăm la piaţă pe făină şi untură, aşa că chiar flămînzi n-o să stăm.

E timpul, Anni, să te întorci la Petrograd. Ia legătura cu Juuli şi cu Linda, duceţi-vă la Tallin şi începeţi să vă faceţi formele pentru înapoiere. Herman i-a şi scris Juuliei. Cred că lucrurile stau mai complicat cu drăguţa de soră-mea, Linda. Am discutat cu August şi am înţeles că el stă cam în cumpănă. Se întreabă dacă n-ar fi mai bine s-o şteargă şi el după nevastă-sa. Într-un cuvînt, se repetă vechea poveste cu spărtura din gard. Treaba lor. Ducă-se şi pe gîrlă ! Întoarce-te, în cel mai rău caz, doar cu Juuli. Împreună, o să vă fie mai uşor..."

— Ce scrie tata ? întrebă Ernst, uitîndu-se cu luare-aminte la mamă-sa, pe faţa căreia se legănau umbrele frunzelor de măr.

— Să ne pregătim de plecare, răspunse Anna cu seriozitate.

Capitolul VI

Jumătate din drum călătoriră pe o cale ferată îngustă, construită de prizonieri cu cîţiva ani în urmă. Pe linia încă nerodată cum trebuie, vagoanele se legănau ca nişte oameni beţi. Boccelele Annei lunecau tîrîş pe duşumeaua vagonului.

Ţărani, îmbrăcaţi în haine de dimie, ţepene ca pînza de sac, tăifăsuiau în gura mare despre apropiata sosire a englezilor, amuţind însă ostentativ ori de cîte ori intra în vagon vreun soldat german.

La Tallin, la ieşirea din gară, un bătrîn vînjos şi ursuz încărcă calabalîcul Annei într-o căruţă cu două roţi.

Porniră încet spre periferie ; Anna înainte cu copiii, iar bătrînul ursuz în urmă.

Anna călca apăsat. Ştia că o aşteaptă o cameră într-un cartier cu case de lemn cu etaj, cu străduţe liniştite, ce purtau nume înmiresmate şi verzi : strada Trifoiului, a Florilor, a Luncii...

Proprietarul de pe strada Trifoiului, un om roşu la faţă, mirosind a hamuri, îi conduse într-o cameră de la primul etaj.

— La mine stau numai oameni serioși, o informă el pe Anna cu glas răgușit și grosolan. Înaintea dumitale a locuit aici un tapițer. În camera de alături locuiesc două surori — femei cu frica lui dumnezeu — împreună cu un frate de al lor. O să fiți mulțumită. Closetul e în curte. E mai bine așa, căci în felul ăsta aeru-i mai curat în casă.

Un grup vesel trecu pe lîngă Anna și intră pe poartă. Erau două fete, amîndouă rîzînd deșucheat, însoțite de doi soldați germani, care tropăiau din cizmele lor potcovite întocmai ca niște cai care-și smulg zăbalele și încearcă s-o ia la fugă în galop.

Gălăgiosul grup începu să urce scările ce duceau spre camera Annei. Una dintre fete, măscuită în roz și cu niște ochișori albaștri ca miozotisul, scoase din poșetă o cheie și o introduse în broasca ușii de la camera în care, după spusele proprietarului, locuiau cele două cucernice făpturi, vecine cu Anna. Aceasta văzu cu groază cum unul din soldați o cuprinde cu laba pe după mijloc. Celălalt umfla din obraji, vrînd să imite o orchestră. Hohotind zgomotos, vesela adunătură dispăru apoi înăuntru.

Înnourată la față și răscolită de presimțiri proaste, Anna descuie și ea ușa. Bătrînul cără boccelele, le pipăi, stăruind mai mult asupra uneia din ele, după care rosti posac și cu importanță :

— Aici e slănină. Pe mine nu mă duci. Așa că să-mi plătești cu slănină, fiindcă mărcile astea nemțești nu-s bune nici măcar să te ștergi cu ele.

Anna fu nevoită să dezlege în grabă sforile.

După ce se descotorosi de bătrîn, își așeză copiii pe boccele, se schimbă repede, scoase săpun, un lighean, aduse apă de la fîntînă și începu să frece cu nădejde podeaua și plita.

Dincolo se auzeau rîsete. Se pălăvrăgea zgomotos pe nemțește.

Seara, după ce Anna așternu patul pe dușumea și le dădu copiilor să mănînce, de partea cealaltă a peretelui se auziră iar bocănind cizme țintuite. De astă dată însă tropăitul se pierdu în jos, pe scări.

Curînd după aceea cineva urcă scările fluierînd vesel. În camera celor două evlavioase răsună iarăși zarvă.

Un glas bărbătesc tînăr și semeț se răstea la ele. Acestea răspundeau tăios, cu mînie.

Anna prindea doar strigăte răzlețe.

— Cînd aveți de gînd să terminați cu porcăriile astea ? vuia iritat glasul bărbătesc. Vi s-a făcut dor de bîtă ?... Vă-nvăț eu minte să vă mai încurcați cu soldați !

— Taci, puștiule, că nu-i treaba ta ! țipau ele. Nu te băga, că nici noi nu ne băgăm într-ale tale. Nu te ocărîm pentru că te-ai înhăitat cu roșii. Ba te mai și tăinuim...

„Pesemne că ăsta-i fratele", se dumeri Anna.

Cearta se termină cu un pocnet metalic, ca şi cum cineva ar fi scufundat brusc o cană într-o căldare cu apă. Se mai auzi un ţipăt de femeie, o uşă trîntită, apoi cineva coborî pe scară fluierînd triumfător.

Anna se uită în curte şi zări un tînăr spătos şi îndesat, ca de vreo douăzeci de ani, cu o figură rotundă, plină de bunătate, şi cu părul blond, des şi încîlcit.

Tînărul îşi lepădă surtucul ponosit şi se apucă cu înverşunare să spargă lemne pe butucul de lîngă magazie.

*

Dimineaţa mama plecă după treburi, lăsîndu-l pe micul Feliks, care avea numai doi ani, în grija fratelui mai mare.

Ernst murea de plictiseală în odaia aceasta goală, nemobilată. Timpul se scurgea încet. Priveliştea pe care o avea uitîndu-se pe fereastră nu-i făcea nici o bucurie. Nu se vedea decît acoperişul magaziei şi curtea strîmtă şi murdară. Nişte băieţaşi îmbrăcaţi sărăcăcios cîrîiau ca ciorile, certîndu-se, ei singuri ştiau de ce. Pe uşa unei spălătorii de la subsol ieşi o femeie adusă de spate, cu braţele slabe, suflecate pînă la coate. Ea îi luă la goană pe copii, cărîndu-le cîte una după ceafă. Dar îndată ce plecă, aceştia se adunară din nou, ca un stol de vrăbii. Zărindu-l pe Ernst la fereastră, scoaseră limba la el, chiţăiră şi se puseră pe strîmbături.

La un moment dat cineva bătu în uşă. Ernst tresări de bucurie. N-o fi poştaşul ? O fi aducînd vreo scrisoare de la tata...

— Deschide, băieţaş. Eu sînt, vecina voastră, ciripi dincolo de uşă un glas şăgalnic de femeie.

Deschizînd, Ernst o recunoscu pe fata cu ochii albaştri ca florile şi cu zulufi cîrlionţaţi ca de îngeraş.

— Ce băieţel drăguţ, cîntă aceasta, ţuguindu-şi buzele în formă de inimioară. Şi ăsta-i frăţiorul tău ? Mama nu-i acasă, iar voi vă jucaţi, nu-i aşa ? Uite, puişor, ţi-am adus o jucărie. Vrei ?

Cu aceste cuvinte îi întinse un obiect ce părea a fi o jumătate de mască prevăzută cu lentile groase. De fapt erau nişte ochelari de motociclist.

Lui Ernst îi străluciră ochii de bucurie.

— Mi i-a dat un cunoscut, iar eu ţi-i dăruiesc ţie, adăugă fata, mulţumită de impresia pe care o produsese. Joacă-te.

Ernst îşi făcu de lucru cu ochelarii pînă cînd se înapoie mama, înfăţişîndu-i-se lui Feliks cînd ca automobilist, cînd ca aviator.

— Ce-i cu ăştia ? se miră Anna de cum intră pe uşă. De unde te-ai pricopsit cu ochelarii ăştia de război, nemţeşti ?

— Mi i-a dăruit vecina, se lăudă Ernst.

— Şi tu i-ai primit ? exclamă mama. Să nu mai îndrăzneşti să vorbeşti cu ea, auzi ? Tu eşti copil, n-ai de unde şti că asta-i o femeie stricată. Cine ştie ce boală scîrboasă ne-o aduce...

Enervată, deschise fereastra şi azvîrli ochelarii în grădina de zarzavaturi.

Lui Ernst începu să-i tremure bărbia.

— Da' noi cu ce să ne jucăm ? Tu pleci de acasă, iar noi ne plictisim.

— Las că n-o să mai stăm mult, îl consolă Anna. O săptămînă sau două, pînă cînd aranjăm toate treburile. Ne înţelegem cu mătuşa Juuli şi cu mătuşa Linda, ne scoatem hîrtiile de la comandatură şi plecăm la Petrograd. Pînă atunci o să mai îndurăm şi noi. N-avem ce face. O să mai dormim pe jos, ca ţiganii. Am cumpărat o căldare şi un taburet.

Şi se apucă să gospodărească.

A doua zi, Anna plecă iar, după ce le găti copiilor o supă ca să le ajungă pe toată ziua.

La vecine veniră iar oaspeţi. Răsunară din nou glasuri vesele. Se auziră încă o dată cizmele grele milităreşti.

După ce-şi conduse musafirii, noua cunoscută se şi grăbi să ciocănească în uşa lui Ernst. Băiatul vorbi ce vorbi cu ea prin uşă, refuzînd să-i deschidă, dar pînă la urmă ochii ca miozotisul luciră prin gaura cheii, topindu-i voinţa şi împotrivirea. Deschise.

Fata îi întinse cu un zîmbet blajin nişte ochelari de motociclist.

— Ăştia-s pentru frăţiorul tău. Dar ai tăi unde-s ? Nu te joci cu ei ?

Şi îl mîngîie pe cap.

— Eu... i-am scăpat pe fereastră... minţi el, simţind că nu are tăria de a spune drăgălaşelor surioare cît de aspru vorbise mama despre ele.

— I-ai scăpat ? Sărmănelul de tine !... Ai plîns, pesemne. Dar lasă că-ţi aduc alţii, numaidecît. Noi avem o mulţime. Ni-i oferă cunoscuţii noştri, ca amintire.

Zicînd aşa, fata cu ochii de miozotis o zbughi sprintenă în camera ei, de unde se întoarse imediat cu altă pereche de ochelari, aceştia noi-nouţi, aşezaţi într-o cutioară verde de tablă.

Seara, cînd de partea cealaltă a peretelui se auzi iar mormăitul dojenitor de bas, Ernst o întrebă pe Anna :

— Mamă, de ce toţi cunoscuţii fetelor ăstora sînt motociclişti ?

— Cum adică toţi ? se miră ea, privindu-l bănuitor. De ce mă întrebi ?

Băiatul se înroşi tot. Fruntea i se îmbrobonă de năduşeală. Înţelese că se dăduse de gol.

— Iar ai stat de vorbă cu ele, conchise Anna cu certitudine. Acum ce ţi-au mai dat ? Iar ochelari ? Unde-s ?

Cu inima grea, Ernst scoase cele două perechi de ochelari ascunse în ungherul dintre plită și perete... Drept pedeapsă, fu pus să stea o oră întreagă la colț, lîngă plită.

În timp ce ședea la colț, regreta amarnic că scosese amîndouă perechile. Ar fi putut să-i dea mamei doar o pereche, iar pe cealaltă s-o păstreze. Regretele însă erau tîrzii. Anna ieșise cu ochelarii și îi azvîrlise ea știa unde.

*

Tallinul o întîmpinase pe Anna cu tunetele de alamă ale orchestrei militare germane ce cînta sub castanii bătrîni de pe Kadrior, cu pîine amestecată cu rumeguș de lemn, cu căști lăcuite și țuguiate, cu vorbirea germană zgomotoasă, care suna aidoma unei grindine mari, abătute asupra trotuarelor de pe Van Viru [1], și cu tăcerea apăsătoare din cartierele mărginașe, locuite de muncitorii de la șantierul naval și de la uzina constructoare de mașini.

Anna o găsi pe Juuli Vassar în strada Florilor, în aceeași casă din care pornise cu ani în urmă să cutreiere orașele Rusiei.

Juuli, împreună cu micul Martin, care se înzdrăvenise și se întărise, se întorsese de o lună de la țară, unde petrecuseră luna iunie și iulie. Juuli nu avea rubedenii acolo, dar avusese prevederea să ia cu sine o mașină de cusut de mînă. Se apucase deci să lucreze pentru țărănci, ajungînd să nu mai poată face față comenzilor. De la țară se înapoiase cu un butoiaș cu slănină sărată, o jumătate de pud de ulei și un sac de făină. Un singur gînd nu-i mai dădea pace acum : cum va căra toată avuția asta la Petrograd ?

Juuli era gata de plecare. Primise și ea o scrisoare de la bărbatul său.

Urma ca Anna să se mai vadă cu Linda, care locuia cu fetița ei, de o vîrstă cu Ernst, la ferma părinților lui August Klemm.

Într-o zi senină de septembrie își luă copiii și porni într-acolo. În drum găsiră o căruță de ocazie care îi duse pînă la ferma așezată în liziera pădurii. Era către seară. Linda culegea vișine în livadă. O sărută cu răceală pe Anna, pe obraz. De la vișine buzele i se făcuseră liliachii.

— Știi tu ce se întîmplă acum la Petrograd ? făcu ea în șoaptă, holbînd ochii și făcînd o mină tragică. Mi-a scris August. Nadia, prietena Salmei mele, o fetiță de șapte ani a vecinilor noștri, scotocește prin lada de gunoi din curte, caută coji de pîine... Și cînd te gîndești că o lăsasem pe Salma să se împrietenească cu ea...

— Dar ce vină are Nadia ? interveni Anna. E foamete.

— Atunci la ce bun să ne întoarcem într-o țară în care oamenii de treabă sînt nevoiți să scotocească prin gunoaie ?

[1] Stradă în centrul Tallinului.

Anna se uită uimită la ea.

— Zi, nu vrei să pleci ? Şi August ?...

— August al meu ştie el ce face. Are cap pe umeri, nu o bombă cu dinamită, ca Eedi. August mi-a spus aşa : „Aşteaptă cînd o fi timpul să te întorci, îţi dau eu un semn. Dar ai în vedere că poate nici n-o să mai fie nevoie să te întorci." Şi uite că pînă acum n-am primit nici un semn. Te pomeneşti că are de gînd să vie el aici. În orice caz, eu mai aştept.

Şi cu asta convorbirea luă sfîrşit.

La cină se serviră cartofi proaspeţi, sfărîmicioşi, cu sos de smîntînă şi scrumbii fine. Apoi lapte rece ca gheaţa, scos din fîntînă, şi unt ţărănesc îmbrobonat cu grunji de sare. Untul se topea cît ai clipi, absorbit de pîinea caldă şi moale. În timp ce-şi sorbea laptele, Ernst se gîndea că bine face mătuşica, nevoind să se despartă de o mîncare aşa de gustoasă, de greierii care cîntau paşnic şi de merii încărcaţi de poamă grea.

Peste noapte, maseră într-o odaie cu ferestrele deschise spre grădină. Din grădină venea un murmur surd. Cu toate acestea, înăuntru era zăpuşeală. Îndărătul sobei de zid ţîrîiau greieri, iar în aer stăruia o aromă ameţitoare de pîine proaspăt coaptă şi de lut uscat.

În seara următoare, Vassarii se aflau iar la oraş. Din nou fură nevoiţi să audă, din camera vecină, mormăitul dojenitor al glasului acela tînăr de bas, tropăitul grăbit de picioare, ţipătul fetelor, care se fereau, pare-se, de mîna pedepsitoare a frăţiorului.

După o săptămînă, cînd se duseră la comandatură, Anna şi Juuli aflară că eliberarea autorizaţiilor pentru trecerea înapoi, în Rusia Sovietică, fusese sistată pînă la sfîrşitul lui octombrie.

Femeile păliră şi rămaseră cu ochii una la cealaltă, incapabile de a scoate vreun cuvînt.

*

Într-o seară... Dincolo tocmai se desfăşurase programul obişnuit : ceartă, tropăit de picioare, apoi ţăcănitul cănii lovite de căldare şi ţipătul cunoscut. După ce scandalul luă sfîrşit, se auzi uşa camerei vecine trîntită cu putere, apoi cineva ciocăni la Vassari.

În prag se afla frăţiorul celor două fete, „cu frica lui dumnezeu". Pe frunte îi atîrnau în neorînduială şuviţe blonde.

Tînărul zîmbi binevoitor, recomandîndu-se cu sfiiciune :

— Mă numesc Peeter şi sînt vecinul dumneavoastră... pe scurt — Peet. Lucrez ca lăcătuş la uzina de reparaţii de locomotive. Nu vă deranjează discuţiile noastre de familie ?

— Nu, nu-i nimic, spuse Anna cu delicateţe.

— Fetişcanele au cam început să-şi facă de cap, se tîngui Peet necăjit, cu o expresie care îl făcea să pară un copil, doar că mai răsărit. Le tot povăţuiesc cu frumosul, dar, ca să spun adevărul, uneori sînt nevoit să mai recurg şi la curea...

— Şi ele ?... se interesă Anna.

— Ele... Pun şi ele mîna pe cana cu apă.

Într-adevăr pe bluza lui închisă, de lucru, se vedeau nişte pete umede. Văzîndu-le, Anna izbucni în rîs, fără să vrea.

El nu se supără, ba chiar se puse şi el pe un rîs hohotit, gros, ca de bas.

— Poftiţi înăuntru, îl invită Anna, văzîndu-l că stă în picioare, în prag.

Vecinul intră cu paşi înceţi şi se aşeză pe taburetul oferit de Anna. Ochii săi de miozotis, ca şi ai surorilor lui, tiviţi doar cu gene scurte, pîrlite, învăluiră într-o privire plină de înţeles pereţii golaşi, boccelele sărăcăcioase din ungher, copiii care se uitau curioşi la el şi, în cele din urmă, ca şi cum ar fi descris o circumferinţă cu compasul, se opriră din nou pe chipul gazdei.

— Sînteţi roşii ? întrebă el pe neaşteptate. Vreţi să ajungeţi la Petrograd ?

Anna redeveni serioasă şi răspunse sec :

— Nu. Cine v-a mai spus şi asta ? Locuiesc la mama mea, la ţară. Aici am venit doar pentru puţin timp, ca să consult nişte medici şi să-mi fac un tratament.

Pe chipul deschis al lui Peet se întipări o mîhnire naivă.

— Nu ?... Dar pe aici aşa se vorbeşte.

Imediat însă păru a se fi lămurit într-o anume privinţă, căci îi făcu Annei cu ochiul într-un gest, oarecum grosolan, deşi plin de bunătate.

— Mie aţi putea să-mi spuneţi. Îmi dau seama. Şi, ca să nu vă faceţi o părere rea despre mine, priviţi-mi buletinul de identitate.

Îşi arătă palmele late, galbene, brăzdate de zgîrieturi întunecoase, cu degetele vînjoase şi îndesate, pline de cicatrici : palme de om muncitor.

— Vă cred, spuse Anna, de astă dată mai moale. Dar nu trebuie să ascultaţi tot soiul de palavre. Şi cine v-a spus ?

— Păi toţi cei din casă vorbesc. Şi surorile mele, şi proprietarul.

— Proprietarul ?

— Da. În casa asta, oamenilor le cam place să privească pe ferestrele altora. Dumneavoastră aveţi două taburete, luaţi masa pe pervazul ferestrei şi dormiţi pe jos. Trăiţi ca într-o gară, în sala de aşteptare. Nu-i aşa ?

— O să plecăm în curînd la țară. La Petrograd ce să facem ? Acum e greu de tot acolo.

Tînărul o privi neîncrezător și zîmbi cu înțeles.

— Fie și așa. Sînteți liberă să nu-mi spuneți, dacă vi se pare că-i mai bine așa, dar să știți că puteți să vă bizuiți întru totul pe Peet. Departe de mine gîndul că la Petrograd aleargă pe străzi purcei fripți cu furculița înfiptă în spinare. Dar acolo sînt ai noștri la putere. O s-o scoată ei la capăt. La urma urmei nici aici nu-i ușor.

La plecare, Peet aruncă o privire sub plită :

— Dacă vă trebuiesc lemne, zise el, vă aduc eu. Avem în magazie. Sau cînd aveți nevoie, pot să vă aduc și apă... Spuneți-mi, și gata.

Anna îi mulțumi.

După ce vecinul plecă, Ernst o privi dojenitor pe maică-sa.

— De ce nu i-ai spus că plecăm la Petrograd ? întrebă el.

Anna îl trase spre ea și-i răspunse tulburată :

— Nu-i frumos să minți, totuși adu-ți aminte ce ți-am spus o dată. Uneori ești nevoit să mai și minți, ca să-ți salvezi viața. Acum ești băiat mare și trebuie să înțelegi lucrul acesta. Dacă o fi cumva vreun spion sau un provocator ? Iar noi în curînd o să trebuiască să trecem granița.

— Păi ziceai că nu ți-a dat autorizație.

— Plecăm fără autorizație. Anna se uită cu severitate la el, amenințîndu-l cu degetul. Dar despre asta, nici o vorbă, auzi tu ? Nimănui ! Înțelegi acum de ce am fost nevoită să mint ?

— Înțeleg, răspunse el încet, simțindu-se părtaș la un complot.

Cu toate acestea, îi părea rău și în sinea lui era supărat că mama nu-i spusese adevărul lui Peet, care părea a fi un băiat bun și de treabă.

După plecarea oaspetelui, mama rămase mult timp la fereastră, cu ochii la o femeie fără broboadă, cu picioarele goale în galoși, care smulgea morcovi de pe un răzor din grădina de zarzavat, aflată în spatele magaziei.

Tufele de gherghine de lîngă gard începuseră a se înnegri. Toamna se furișa pe nevăzute în oraș. Veneau înghețurile molcome ale dimineților ei. Plecarea trebuia grăbită.

Convorbirea cu Peet o neliniști pe Anna. Așadar iată ce se vorbea despre ea în imobilul acesta... Poate că locatarii nici nu ghiceau cît de aproape erau de realitate. Anna se pregătea într-adevăr să treacă clandestin prin cordoanele militare germane. A mai aștepta pînă ce se va începe iar eliberarea de autorizații, i se părea imposibil. Rezervele alimentare și banii cîștigați peste vară erau pe sfîrșite. Avea să se aștearnă vremea rea, iar copiii puteau să răcească pe drum. Și, în afară de aceasta, cine ar fi fost în stare să-i garan-

teze că eliberarea de autorizații nu va fi amînată pînă cine știe cînd, în cazul că nu va fi oprită cu desăvîrșire ?

Aflase că se putea trece frontiera pe ascuns. În rîndurile soldaților germani disciplina slăbise, și pentru votcă sau tutun te lăsau să treci.

Fără a mai sta mult pe gînduri, Anna se și agățase de această posibilitate. Împrejurările se orînduiseră în așa fel, încît de fapt altă cale de ales nici nu mai avea. Cu orice preț trebuia să încerce. Modalitatea concretă de trecere avea să i se lămurească cel mai bine pe loc, la Narva, situată chiar la graniță.

Juuli hotărîse să se alăture și ea Annei. Pînă să se decidă, cam șezuse însă în cumpănă. Nu era oare prea riscant să treci cu copiii noaptea, pe vreme de toamnă, prin rețelele de sîrmă ghimpată, păzite de trupe ? Totuși în privința viitorului era de aceeași părere cu Anna. Lucrurile puteau să ia o asemenea întorsătură, încît să le despartă pentru totdeauna de bărbații lor, rămași în Petrogradul roșu.

Iată motivul pentru care, după discuția avută cu Peet, Anna rămăsese pradă neliniștii. Ce-o să se întîmple dacă palavrele astea se vor sfîrși cu un denunț la comandatură ? Puteau s-o considere suspectă sau chiar s-o trimită înapoi, la țară, la mama ei. Autorităților militare germane nu le plăceau cetățenii nedisciplinați. Cît despre Peet, acesta era el oare chiar așa de cinstit și de naiv cum părea ? Nu cumva se ascundea aici vreo urzeală ?

„Nu mai putem lăsa de azi pe mîine. Trebuie s-o luăm din loc fără zăbavă, hotărî aspru Anna. Singura noastră salvare e acum repeziciunea. În trei zile trebuie să fim plecați. Numai de-ar avea Juuli răgaz să-și vîndă făina și uleiul, că doar n-o să le care în spinare..."

*

Evenimentul se petrecu a patra zi după convorbirea avută cu Peet, sau, mai exact, a patra noapte. Trenul de Narva pleca pe la orele nouă seara. Trebuia, așadar, să plece de acasă pe întuneric, cel mai tîrziu pe la opt. După părerea Annei, cea mai dificilă porțiune din drumul pe care-l avea de parcurs pînă la gară era distanța care despărțea ușa camerei sale de poarta casei, și de aici pînă la colțul cel mai apropiat al străzii. Se pregătea să dispară, fără a-i mai preda proprietarului cheia camerei. Îi era teamă să nu-i dea acestuia de gîndit, atunci cînd își va lua rămas bun de la el ; ar fi putut să-și închipuie că dă zor să apuce trenul de Narva, care se îndrepta spre granița sovietică. Curiozitatea proprietarului putea, în cazul acesta, să dăuneze acțiunii plănuite. În afară de aceasta, plătise chiria înainte, iar el avea oricum o cheie de rezervă.

Anna se pregăti minuțios. Împachetă doar cu cîteva ore înaintea plecării, de teamă ca nu cumva să intre cineva și să bage de seamă că lucrurile sînt strînse. Avea impresia că totul mersese strună. Un singur amănunt o rîcîia pe suflet, deși nu părea să aibă cine știe ce însemnătate. Scuturînd pe fereastră sacul din pînză de cort care le slujise de așternut, îl zărise jos pe Peet. Acesta o salutase zîmbind, ca de obicei, cu toată gura, dar ei i se păruse că, alunecînd încet peste sac, privirea lui căpătase deodată o expresie preocupată.

— Rumegușul ăsta putrezește atît de repede, încît trebuie să-l schimbi în fiecare săptămînă, socotise ea necesar să dea lămuriri. Paiele se păstrează mult mai bine.

— Asta-i adevărat... încuviințase Peet. Dacă doriți, vă aduc eu rumeguș bun de la dricarul din colț.

Ea refuzase.

— Mulțumesc, am să-mi aduc singură.

În sfîrșit, după ce întunericul se lăsă de-a binelea, Anna se strecură pe poartă înaintea copiilor, abia luptîndu-se cu boccelele grele. Inima îi zvîcnea cu putere. Afară dădu de Peet. S-ar fi zis că acesta înadins o așteptase.

„Ne ducem la spălătoreasă", dădu ea să-și lepede minciuna, dinainte pregătită, dar cuvintele îi amuțiră pe buze.

Peet îi luă bagajul.

— Nu vă fie teamă, șopti el emoționat. Totul o să fie în ordine. Mergeți după mine.

Și o luă înainte, cu pași mari, spre gară, ca și cum ar fi știut că într-acolo trebuiau să se îndrepte.

Anna abia era în stare să se țină după el. Pe Feliks fu nevoită să-l ia în brațe.

Sălile gării, luminate cu zgîrcenie, îi întîmpinară cu o răceală de piatră, cu o duhoare stătută și usturătoare de tutun și de acid fenic, cu larma plină de nervozitate a oamenilor, cu plînset subțire de copil. Toate băncile erau ocupate.

Peet lăsă boccelele pe lespezile de piatră și se întoarse spre Anna emoționat, lucind de sudoare.

— Am ajuns, zise el mulțumit. După un sfert de oră au să înceapă să dea drumul pe peron. Vedeți, lumea a și început să se adune lîngă grilaj. Am ghicit eu că vreți să plecați, de cum v-am văzut la fereastră... Și pe mine mă cam trăgea inima. Parcă-mi venea să las totul baltă și s-o șterg cu dumneavoastră la Piter, numai că fără mine, fetele astea ar apuca-o cu totul pe drumuri rele.

„Pare simpatic și cinstit, gîndi Anna, bucuroasă, simțindu-se parcă ușurată. Se vede asta și pe fața lui. De n-ar fi fost așa, ne-ar fi trădat pînă acum, n-ar mai fi așteptat să ieșim pe peron."

Juuli Vassar, care venise înaintea lor, îi făcea semne stăruitoare de pe banca pe care şedea. Martin se holba, mirat, la Peet, pe care nu-l cunoştea.

Anna se hotărî.

— Nu plec singură, mărturisi ea. Uite, colo e o rudă a soţului meu, cu băieţelul ei...

— Tot la Piter ? se bucură Peet. N-aveţi nici o grijă, căci vă urc pe toţi.

Peet îi strînse călduros şi cu aşa putere mîna Juuliei, că aceasta era cît pe ce să ţipe, îi examină cu un aer îngrijorat lucrurile şi se apucă imediat să-i lege mai bine o boccea, explicîndu-i că aceasta s-ar putea desface în învălmăşeala ce avea să se iţte în momentul în care lumea va năvăli pe peron.

— Am să mut încet, pe tăcute, toate bagajele dumneavoastră lîngă portiţa grilajului, le dăscăli el. Îndată ce au să dea drumul, vă strecuraţi pe sub braţele mele. Eu îi reţin pe pasageri, iar în timpul acesta vă înşfăcaţi lucrurile şi vă repeziţi imediat spre vagoane. După aceea mă năpustesc şi eu după dumneavoastră, ca să vă ajut. Altfel rămînem pe loc.

Ernst se uită pieziş şi cu teamă la mulţimea îngrămădită lîngă grilaj. Era oare cu putinţă să răzbată cu boccelele lor grele prin zidul acela compact de oameni ? Au să rămînă, cu siguranţă că au să rămînă. Trenul o să plece fără ei, şi n-o să apuce să mai vadă Petrogradul.

Cînd Peet se apropie cu bagajele, fu întîmpinat cu bombăneli şi cu priviri poncişe. El însă le surîse tuturor dulce şi prietenos, lămurindu-i că duce rufe curate pentru Azilul invalizilor bătrîni, îşi aşează boccelele înaintea calabalîcurilor celorlalţi şi se postă el însuşi în faţă. Le căută apoi cu privirea pe Anna şi pe Juuli, şi le făcu un semn discret din ochi.

Dar iată că de partea cealaltă a grilajului se ivi o şapcă de uniformă, zăngăni un zăvor. Mulţimea se mişcă, împinse, urlă, dar nu se putu urni din loc. Înfipt zdravăn pe picioarele scurte şi vînjoase, cu mîinile proptite în bara de sus a portiţelor, Peet stăvilea din răsputeri presiunea pe care o exercita mulţimea.

Anna îi strigă lui Ernst :

— Acum ! Fuga !...

Ernst se simţi supt ca de un vîrtej, o mînecă străină îl plesni dureros peste ochi, obrazul i se şterse în treacăt de o lînă aspră. Se pomeni apoi dincolo de grilaj, în cadrul unei uşi deschise către peron, cu şăpcuţa căzută pe ochi. Peet era tot la intrare, înţepenit, vajnic, aidoma unui stejar noduros. Se înroşise la faţă de încordare, dar nu-şi pierduse obişnuita lui expresie calmă şi blajină. Îi făcu chiar lui Ernst cu ochiul, un ochi încordat, injectat.

Lumea îl împingea, îl înghiontea, dar el continua să zîmbească. Ar fi suferit oricît de dragul Piterului roşu.

Sufocată de greutatea boccelelor, Anna nu izbutise să facă nici jumătate din drum pînă la garnitura trasă. Deodată auzi însă în spate un tropăit puternic, cineva îi înhăţă poverile şi se năpusti înainte strigînd : „După mine !“ În urma lui alergau alţii înjurînd şi urlînd, dar Peet era cu vreo zece paşi înaintea lor. În toiul înverşunatei întreceri aceşti zece paşi fură hotărîtori.

În uşile vagoanelor se iscară mici încăierări şi vîrtejuri, dar acum Vassarii nu se mai grăbeau. Anna începea să aibă încredere în Peet. Avusese grijă doar să observe în care vagon sărise.

Cînd vălmăşagul de pe peron se mai alină, Anna se sui şi ea în vagon. Peet se afla înfipt în uşa unui compartiment.

— Ocupat ! explica el, cît îl ţinea gura, pasagerilor care se înghesuiau să intre. Aici vor călători nişte copii aflaţi sub protecţia specială a feldmareşalului Hindenburg. Este strict rezervat. Mai departe, vă rog.

Glasul său de bas nu conteni, nici cînd se apucă să-şi rostuiască protejaţii, ajutîndu-le să-şi împingă boccelele şi coşurile sub banchete.

— Aşezaţi-vă după plac. O să vă simţiţi bine aici, mormăi el binevoitor. Cînd mă gîndesc unde o să ajungeţi în curînd... Ce-ar fi să plec şi eu cu voi ? O să vedeţi şi Palatul de iarnă, şi Smolnîi ?

— Da, spuse Anna.

— Şi uzinele „Putilov“ ?

— Firește.

Peet clipi din pleoapele lui scurte şi oftă din adîncul rărunchilor.

— Ehei !... Multe uzine sînt pe lumea asta, dar nici una nu-i ca ea.

Înainte de plecarea trenului i se aşternu pe chip o expresie de sfiiciune, se schimbă de pe un picior pe altul şi, uitîndu-se aiurea, îi strecură Annei un pachețel înfăşurat în hîrtie de ziar :

— Pentru copilaşi, ca să mai îmbuce pe drum...

— Ce-i asta ? se miră Anna.

— Pîine cu slănină fiartă. E pîine bună, de secară, nu din aia cu rumeguş.

Pe peron sună clopoţelul. Pe lîngă ferestrele vagonului se zbuciumară — în întunericul gros al toamnei — umbre tulburi.

Anna simţi un nod în gît. Apucă mîna grea a lui Peet şi o strînse cu căldură.

— Mulţumesc, Peet, ai un suflet minunat. Iartă-mă că la început am gîndit rău despre dumneata. Dar ce-i asta ? Uite că plecăm... Nici n-am apucat să stăm de vorbă. Dă-te jos !

Vagonul se smuci, urnindu-se greoi.

— Nu vă îngrijiți de mine, protestă el. Am să sar din mers. Drum bun!

Vru să se întoarcă spre ușă, dar șovăi. În ochi i se ivi o expresie de sfiiciune copilărească.

— Aș fi vrut să vă rog...

— Pentru dumnezeu, mai repede! exclamă Anna, înspăimîntată.

— Cînd o să treceți pe la uzinele „Putilov", să scrieți pe poartă sau pe zid: „Trăiască steagul roșu!". Și numele meu: Peet... Peet Mass. Dacă o să aveți prilejul...

Anna se uita uimită la chipul lui tînăr, pe care rătăcea un zîmbet sfios. În ochii lui Peet i se păru că citește însă și altceva, un amestec de exaltare și tristețe adîncă.

Stîlpii care sprijineau acoperișul peronului alunecară încet pe lîngă fereastră.

— Făgăduiesc. Îți dau cuvîntul meu de onoare, promise Anna. Dar acum grăbește-te...

El dispăru pe platformă.

După o clipă, Ernst îl văzu cum sare agil și sigur din tren. Apoi ridică mîna, fluturînd din ea în urma vagonului care-și mărea viteza.

Curînd după aceea trenul gonea în largul cîmpiei, punctate în depărtare de lumini răzlețe. Pinii și brazii lunecau pe lîngă ferestre ca niște umbre zdrențuite. Rotogoalele grele de fum lăsate în urmă de locomotivă învăluiau cantoanele, tufișurile și barierele care se fugăreau pe dinaintea ochilor, apoi se spulberau repede, volatilizîndu-se fără urmă.

Anna asculta zgomotul uniform și frămîntat al roților. Zgomotul acesta îi sugera trepidația unei uriașe mașini de cusut, care tighelea cu lăcomie și ușurință linia ferată, timpul, gîndurile, inimile oamenilor.

*

Trei zile și trei nopți le petrecură în apropiere de frontieră, studiind situația. Dormiră o noapte la o fermă, apoi se mutară într-o căsuță de la marginea unui parc. Găzduiră chiar la grădinarul unui baron care își părăsise vila. Grădinarul nu era nici el acasă, iar soția lui, o femeie grasă, bătăioasă, cu un ochi mare și rotund ca de vultur, iar cu celălalt mic și trist, se îndeletnicea cu tot soiul de treburi, numai cu grădinăritul nu. Bucătăria ei spațioasă era tot timpul plină de oameni, nu se auzeau decît tocmeli, făcea negoț, primea și număra bani. Pe dușumele înnoptau pe așternuturi de paie țărani aflați în trecere, femei cu chipurile istovite, care, precît se părea căutau și ele, ca și soțiile celor doi Vassari, să ajungă la granița sovietică. În răstimpuri își mai făceau apariția și niște

îndivizi ciudați, în mantale de pe vremea fostei armate țariste, dar fără epoleți. Aceștia vorbeau, deși destul de prost, tustrele limbile folosite prin partea locului : estona, rusa și germana.

Din cînd în cînd se mai ivea și cîte un militar german de grad inferior.

Cu cei care nu purtau epoleți, precum și cu cei aflați doar în trecere, grădinăreasa se purta autoritar, ținîndu-i tot timpul în cîmpul vizual al ochiului rotund, hrăpăreț, atoatevăzător. Spre gradații germani își întorcea doar ochiul mic și trist. Bani nu le lua niciodată, iar ei plecau de la ea cu buzunarele doldora, bălăbănindu-se în timpul mersului.

Vassarii avură noroc. Grădinăreasa se uită la copii cu ochiul cel mic și trist.

— Flăcăul ăsta seamănă cu copilașul meu care mi-a murit, Villem, spuse ea, arătîndu-l cu degetul pe Martin, și ochișorul i se umezi.

Pe Vassari îi adăposti chiar în camera ei.

Două nopți la rînd, Martin și Ernst dormiră spate în spate; pe o canapea plină de hîrtoape, lucru de care fură nespus de bucuroși. Prima noapte nu-i fură de loc somnul. Se foiră tot timpul, sporovăind într-una.

Dimineața discuțiile secară. Și la urma urmei despre ce ar mai fi putut discuta într-o cameră străină și strîmtă, unde le era oprit cu asprime să pună mîna pe ceva, în afară de o biblie soioasă, care-și pierduse o copertă, și de un pachet cu cărți de joc umflate din pricina umezelii ? Aici nimic nu-ți stîrnea interesul. Sertarele scrinului erau încuiate, iar deasupra nu se vedeau decît cîteva fotografii decolorate rezemate de niște vaze prăfuite de sticlă. Pe etajera proptită pe picioare subțiri în colțul camerei, în loc de cărți se vedeau doar cîrpe și pachete cu gheme de lînă. Nici tablouri, nici jocuri...

Băieților nu le rămînea altceva de făcut decît să se uite prin fereastra opacă. De partea cealaltă se cernea o pulbere lichidă, frunzele ude străluceau sumbru, de parc-ar fi fost stropite cu lacuri galbene, cafenii și roșii. Poteca argiloasă de sub fereastră lucea tare, scîndurile gardului erau umflate și înnegrite de umezeală, iar de pe crengile golașe ale arțarului rămuros cădeau picături mari, transparente. Unde te uitai, totul era jilav.

Chiar în spatele casei începea bătrînul parc moșieresc cu tulpinile verzi-cenușii, năpădite de mușchi, ale ulmilor și arțarilor, dinspre care venea o adiere umedă, de mormînt. Nu cumva se zărea și o cruce acolo, jos, între arbori ? Nu, părea a fi o bancă...

Căscînd de plictiseală, Ernst se apuca din nou să răsfoiască biblia.

Martin clădea căsuțe înalte din cărțile de joc care se prăbușeau înainte ca el să le poată pune acoperiș, și atunci o lua îndărătnic de la capăt.

*

Anna dîrdîia pe podea, fără a putea adormi. Asculta fără voie sforăitul zgomotos și glasurile nedeslușite care se auzeau în bucătărie și se gîndea, se gîndea mereu că se află, poate, în fața celui mai fatal pas din viața ei. Dacă toate aveau să i se izbîndească, peste cîteva zile va fi de partea cealaltă a sîrmei ghimpate și, cine știe, poate că pentru totdeauna. Patria, mama, pîinea cea de toate zilele, aveau să rămînă undeva, departe, în timp ce ea — aidoma cuiva care-și caută singur pieirea sa și a copiilor săi — va năzui spre un oraș pe care-l știa dinainte înfometat, cufundat în beznele toamnei. Nu era asta o nebunie, nu făcea oare o greșeală ireparabilă ? Nu era mai bine să renunțe, pînă nu era prea tîrziu, la planul ei, să se întoarcă la maică-sa, în sat, și să-i scrie bărbatului că autoritățile opriseră vremelnic eliberarea vizelor pentru plecare ? Nu era mai bine să aștepte pînă cînd toate se vor rostui ? Timpul este cel mai bun sfătuitor, el rezolvă situațiile cele mai disperate. Poate că mai tîrziu avea să vină la ei și Eduard. Doar nu se cununase cu Petrogradul !

Dar la gîndul acesta o cuprindeau îndoieli și mai mari. În Tallinul ocupat, cea mai mare parte a uzinelor își închiseseră porțile, așa că Eduard nu avea să-și găsească de lucru. Și apoi ce-ar fi făcut la țară el, care era orășean de baștină și nu cunoștea muncile cîmpului ? Cum aveau să trăiască ? Satul, așa cum îl găsise ea după o despărțire de ani de zile, i se înfățișase Annei într-o lumină cu totul nouă : fermele păreau mai scunde, mai cenușii, viața mai plicticoasă și mai sărăcăcioasă. Pe cîmpuri s-ar fi zis că se înmulțiseră bolovanii, iar grînele arătau mai rău decît în tinerețe, deși de fapt, poate că nu era chiar așa. Poate că doar ea era aceea care se schimbase de cînd începuse să vadă aiurea cîte ceva mai bun.

Sosind în satul natal, cercetă cu luare-aminte femeile de vîrsta ei, care erau acum gospodine, își aveau fermele lor, și — examinîndu-le ca o străină, cu ochi imparțiali — pricepuse pentru prima oară, cu o limpezime desăvîrșită, ce viață grea și istovitoare duceau : munca epuizantă zi de zi, din zori și pînă în noapte, le storcea vlaga și creierii, le stingea lumina din ochi. Și toate astea pentru ce ? Ca să-și țină gospodăria de azi pe mîine, pentru un codru de pîine uscată, o cană de lapte acru și cîteva scrumbii sărate-ocnă ? Pîntecele, numai el le înghițea toată puterea mușchilor, a inimii, a creierului. Ce mai rămînea pentru suflet, pentru bucurie ? În comparație cu femeile acestea, ea, soția unui muncitor metalurgist bine plătit, se îmbrăca mai bine, mînca mai sățios ; avea și clipe de răgaz.

Fireşte că la fermele bogate, unde în afară de caii de povară se mai ţinea şi cîte un armăsar de plimbare, lucrurile stăteau altfel. Acolo, o nevastă tînără putea să nu-şi mînjească mîinile umblînd la troaca porcilor. Dar erau multe ferme dintr-astea ? În satul Annei, oamenii duceau, în general, o viaţă grea, aspră, zgîrcită şi lipsită de bucurii.

Pe Anna o uimea mai cu seamă absurditatea tuturor acestor sforţări.

Îşi revedea mama bătrînă, aplecată deasupra vîrtelniţei. În schimbul unui codru amar de pîine, răsucea la nesfîrşit firul de in pentru zestrea Kristiinei, fiica lui Krõõt de la ferma Kitsiku. Din firul acesta, Kristiina ţesea la război mereu alte şi alte valuri de pînză care intrau în cufărul ei de fată bătrînă, unde rămîneau să se prăfuiască şi să mucezească fără folos, fără să aducă cuiva căldură sau bucurie. Cui îi trebuia o asemenea viaţă ? Şi ce sens avea viaţa pe care o ducea sora ei, Maria, care-l furase şi pe răposatul lor frate, Johannes, şi pe ea, pe Anna, iar acum o supăra cu fel de fel de ticăloşii pe bătrîna lor mamă ? Viaţa Mariei n-avea nici ţel şi nici sens, şi asta nu numai pentru rudele şi cunoscuţii ei, dar şi pentru ea însăşi : îşi îngropa banii în pămînt şi trăia mai rău ca o cerşetoare. Carne nu mînca, zicînd că-i prea scumpă, iar supa şi-o fierbea numai din oase.

Sau, bunăoară, negustorul ăsta îndemînatic, Kersting, care făcea săpun din saramura grasă, rămasă de la scrumbii. El îşi va deschide, fără doar şi poate, un magazin la Tallin. Dar afacerea aceasta îi va da oare şi un sens vieţii ?

Şi cînd te gîndeşti că în lume bîntuie un război îngrozitor, că pe cîmpiile Franţei, ale Poloniei şi ale Galiţiei au pierit milioane de soldaţi, că poporul rus a răsturnat puterea ţarului şi a capitaliştilor, iar comunarzii Estoniei au cîntat cîntece revoluţionare în biserica medievală a Sfîntului Olev, fără ca toate aceste evenimente să-i fi învăţat ceva pe oamenii din satul ei ! Oare numai Kersting se deprinsese să facă săpun din grăsime de scrumbii ? Dar soră-sa, Maria, nu devenise mai lacomă şi mai zgîrcită ?

Anna se îngrozea numai la gîndul că ar putea trăi cu copiii alături de Maria. Ce viaţă deosebită se ducea acum la Petrograd, unde răsunau chemările cele mai pure şi mai înflăcărate la adevăr, la dreptate şi omenie.

Anna deschidea ochii osteniţi şi sfredelea cu nădejde în cadrul tulbure al ferestrei.

Venise ziua să aleagă definitiv între soră-sa, Maria, care se învoia să-l ţină pe Ernst la universitate cu banii ei diavoleşti, şi omul de la Smolnîi care, deocamdată nu avea de unde să le dea copiilor Rusiei nici pîine pe săturate, cu toate că era vădit că-i iubeşte.

Acum, cînd în fața ei se contura cu tărie marele semn de întrebare, cufundată în gînduri, prefirînd cu încordare viitorul copiilor, Anna înclina totuși spre omul de la Smolnîi. Judecînd după puținul pe care îl știa despre Lenin, ghicea că el iubește copiii, viața, viitorul.

Și Anna alese.

*

Cea mai mare parte a timpului, Anna și Juuli lîncezeau în bucătăria plină de fum de țigară și de freamăt de glasuri, dominate de vocea asurzitoare a gazdei cu ochii înspăimîntători.

Ascultau smerite vocea aceasta, ca și cum de modulațiile ei ar fi depins însăși soarta lor. De fapt, chiar așa era : de la degetele ei grase care, sub aparența cuviosiei, miroseau a bani, porneau fire nevăzute spre soldații germani instalați în clădirea școlii, spre căsuța pichetului de lîngă sîrma ghimpată, spre misterioșii contrabandiști, care treceau aproape zilnic granița. După cum le explica gazda, fără ajutorul acestora nici nu era chip să te gîndești să treci noaptea prin mlaștini și pășuni : puteai fie să rătăcești pînă în zori prin preajma sîrmei ghimpate întinse de nemți, fie să te pierzi într-un smîrc sau într-o groapă adîncă.

— Trebuie mers împreună cu oameni de pe aici, spunea gazda, ăștia cunosc fiecare potecuță. Ei umblă după fel de fel de treburi și, dacă-i rogi cu frumosul, pot să te ia cu ei. Firește că treaba asta o să cam coste... Nu prea le place să se-ncurce cu femei și cu copii.

Va vorbi chiar ea cu un om dintr-ăștia, un nepot de-al ei. Nu de alta, dar ea își iubește semenul, mai cu seamă că unul din băieți îi aduce aminte de răposatul ei îngeraș Villem. Cît despre soldații nemți, simpaticii ei oaspeți au să se înțeleagă singuri, cu atît mai mult cu cît Anna vorbește nemțește. Nemții prețuiesc foarte mult asta, și cum aud o vorbă pe limba lor, devin mai săritori. Tot ea îi va da numele oamenilor cărora trebuie să se adreseze...

Nepotul gazdei era un bărbat între două vîrste, plăcut la înfățișare, dar zgîrcit la vorbă și cu mișcări leneșe.

Se întîlniră în bucătărie. El o ascultă pe gazdă cu ochi zîmbitori, de parcă nici n-ar fi luat în serios convorbirea, apoi se uită cu luare-aminte la femei și le preveni rece :

— Numai că vă rog un lucru... fără smiorcăieli muierești. Valeriană nu avem.

— Înțelegem, șopti Ana.

— Și gura... încuiată.

Anna și Juuli făgăduiră.

— N-o să vă fie frică ?

— Nu, zise Anna hotărît. Nu se cade să ne fie teamă, chiar de-ar fi să trecem prin foc...

În ochii nepotului se iviră iar lumini binevoitoare şi ironice.

— În cazul ăsta, mă rog, se poate, încuviinţă el alene. La drept vorbind, nici n-are de ce să vă fie teamă. O să ne jucăm doar de-a v-aţi ascunselea cu grănicerii. Fleac!

Gazda făcu socotelile.

Pe Anna, afacerea o costă lucrul care-i era cel mai drag: o pătură din păr de cămilă veritabil, darul de nuntă şi de despărţire al doamnei Overbeck, precum şi o pernă de puf. „Ce să-i faci? se consolă ea cu strîngere de inimă. O să-mi fie mai uşor la mers."

Juuli s-a achitat cu un pachet de mărci germane.

— E atît de ieftin numai pentru că Martin al dumitale seamănă leit cu copilaşul meu, o asigură gazda, şi ochiul ei mic şi trist lăcrimă, în timp ce celălalt urmărea cu luare-aminte numărătoarea bancnotelor.

În pofida tuturor aşteptărilor Annei, tîrguiala cu infanteriştii germani, doi bavarezi bonomi şi veseli, luă o întorsătură prietenească.

După ce o ascultară, bavarezii deveniră serioşi, iar unul din ei, un tip pleşuv şi cu bărbie dublă, care părea a fi un bun şi iubitor tată de familie, spuse politicos:

— *Glauben Sie, liebe Frau, deutscher Soldat versteht zu schätzen Ihren Wunsch nach Hause zu gehen.*[1]

Acum nu le mai rămăsese decît să aştepte noaptea cînd bavarezii vor fi de gardă, la pichet. Rîndul lor era peste două zile, în noaptea spre 6 octombrie.

*

Pe la unsprezece seara, gazda le înştiinţă pe Anna şi pe Juuli că a venit nepotul şi că le aşteaptă afară. Era timpul...

Istovite de atîta aşteptare, femeile se ridicară şi începură să-şi îmbrace în grabă copiii care căscau somnoros. Anna îl luă în braţe pe Feliks adormit, iar în spinare îşi încărcă balotul greu de care cususe nişte chingi. Ernst şi Martin luară şi ei cîte o legăturică. Dincolo de sîrma ghimpată, fiecare funt de slănină preţuia aur, asta o ştiau bine femeile.

În bucătărie, doi inşi desculţi jucau cărţi la lumina unei lămpi de tablă. Cineva sforăia într-un ungher, pe paiele aşternute jos. Nimeni nu acordă nici cea mai mică atenţie grupului care ieşea. Aici nimeni nu se interesa de daraverile celorlalţi.

Trecînd pragul, Anna fu nevoită să se oprească, orbită de adîncimea beznei. În parc foşneau şi scîrţîiau arborii posomorîţi şi abandonaţi, iar de undeva se auzea lătrat de cîine.

[1] Credeţi-mă, scumpă doamnă, soldatul german ştie să aprecieze dorinţa dumneavoastră de a ajunge acasă (în limba germană, în original).

— Ce întuneric, şopti nervos, alături de ea, Juuli. Cînd te gîndeşti...

Dar nu-şi isprăvi fraza.

— Nimic mai potrivit decît bezna, interveni batjocoritor şi vesel nepotul gazdei, pe care la drept vorbind nici nu-l vedeau. Ea-i salvarea noastră. Haidem ! Mai avem un tovarăş de drum.

Se scurse o minută bună pînă cînd ochii Annei începură să desluşească siluetele negre ale copacilor, pe fondul ceva-ceva mai puţin întunecat al cerului. O dată cu aceasta distinse şi silueta neagră a unui bărbat, care păşea alături de nepotul gazdei. Nu întrebă însă cine era. Probabil că nici nu se cuvenea să se intereseze.

Anna o luă înainte.

— As de cupă ! mai auzi ea din bucătărie o exclamaţie plină de satisfacţie, urmată de un bombănit supărat.

Ernst porni după ea. Mîna liberă şi-o simţi încleştată puternic de o lăbuţă fierbinte.

— Să mergem de mînă, îi şopti Martin. Cînd te ţii de mînă, e mai uşor.

— Sigur că da. Da să nu-ţi fie frică, îl îmbărbătă Ernst, care se simţea mai mare şi mai puternic decît vărul lui.

Porniră cu paşi repezi, mărunţi. Se temeau să facă paşi mari. Li se părea că piciorul va nimeri musai într-o groapă sau într-un şanţ invizibil. Drumul muiat de ploaie se întunecase şi se contopea cu marginile lui şi cu cîmpul, într-o întindere neagră, plină de primejdii şi de curse.

În cele din urmă, Anna încetă să-şi mai obosească ochii, cercetînd prin întuneric drumul. Îşi aţinti privirea drept în ceafa nepotului gazdei, care înainta hotărît, şi se străduí să se ţină pe urmele lui. I se părea mai uşor aşa, şi chiar o sfătui pe Juuli să facă şi ea la fel. Tot timpul erau nevoite să-i încurajeze pe copii.

Nepotul umbla cu o sprinteneală demnă de invidiat, deşi avea în spate un rucsac, iar în mînă o valiză. Tovarăşul său mergea tăcut înainte. Nici nu se zărea.

Anna şi Juuli cunoşteau drumul care ducea spre pichet ; îl studiaseră de cu zi. Dacă o ţineau pe şoseaua pietruită, aveau de mers ca la două verste pînă ce dădeau de o păşune însemnată cu o grămadă de pietre şi cu un brad despicat. Aici trebuiau să cotească pe un drum de ţară desfundat. Căsuţa pichetului se afla la o depărtare de o jumătate de verstă de bradul despicat. Anna o văzuse din depărtare încă ziua.

Acum însă, în puterea nopţii, se schimbaseră, devenind de nerecunoscut, nu numai locurile, dar pînă şi senzaţia de spaţiu şi de timp.

Chingile îi tăiau umerii, braţele îi amorţiseră tot purtîndu-l pe Feliks, care era greu, încît era nevoită să i-l mai dea şi Juuliei, iar

cotitura de lîngă bradul despicat tot nu se zărea. I se părea că merg așa de ceasuri întregi, și chiar începu să se întrebe dacă nu cumva trecuseră de cotitură, ori poate-i venise cumva nepotului ideea să o ia pe alt drum.

Cum mergea astfel, frămîntată de gînduri sumbre, nici nu observă că nepotul-contrabandist se oprise brusc. Se și izbi de rucsacul lui tare și îndesat. În aceeași clipă deslușì la cîțiva pași mormanul de pietre a căror culoare cenușie se deslușea slab pe fondul întunecat, precum și silueta neagră a bradului. Înaintea lor licărea o luminiță galbenă, ce părea a fi ferestruica pichetului.

— De aici o luați înainte singure, grăi încet călăuza. Soldații o să vă lase să treceți. Noi mergem prin altă parte și vă așteptăm pe șosea, cam la vreo cincizeci de stînjeni de partea cealaltă a sîrmei ghimpate. Am să fluier uite-așa...

Scoase un șuier ușor, care aducea cu chemarea unei păsări somnoroase.

Anna se cam neliniști, deși asupra acestui amănunt se înțeleseseră dinainte. Contrabandiștii preferau să treacă granița pe o potecă cunoscută numai de ei, nevrînd să fie zăriți de soldați. Se vede că acest fel de a acționa avea vreun anumit sens pentru ei. Ziua, sensul acesta — oricare ar fi fost el — n-o interesase. Acum însă, în toiul nopții de toamnă, se întrebă cu înfiorare dacă nu cumva li se întindea o cursă.

Dar situația era de așa natură, încît nu mai aveau de ales. Tot ce le mai rămăsese de făcut, era să se bizuie pe soartă și pe nepotul gazdei.

Bărbații se topiră în întuneric.

După ce își traseră o clipă suflarea, femeile se îndreptară spre luminița pichetului. Picioarele le lunecau pe drumul desfundat.

Conturul negru al căsuței de pază le răsări în față tot atît de neașteptat ca și adineaori, mormanul de pietre de la cotitură. În aer se simțea miros de fum.

Inima Annei bătea vijelios. Îl dădu pe Feliks Juuliei, iar ea se uită prin ferestruică.

Ochii i se opriră pe chelia inocentă și blajină a unuia dintre bavarezi. Craniul pleșuv al acestuia îi aduse deodată aminte de un brutar din Petersburg, de la care bucătăreasa Overbeckilor cumpăra dimineața pîine și chifle. Cîțiva soldați ședeau în jurul unei mese golașe din lemn de pin și jucau domino, trîntind piesele. Fețele lor nădușite din cauza căldurii pe care o degaja sobița erau roșii, vesele, tihnite.

Anna prinse curaj, dădu colțul și privi prin ușa întredeschisă.

Simţindu-i privirea aţintită asupra lui, bavarezul cel vînjos întoarse capul şi-i făcu un semn de încurajare. Apoi îşi luă puşca şi ieşi.

Gardul de sîrmă ghimpată se afla la cîţiva stînjeni de pichet. Dincolo de reţele se legăna în vînt şi foşnea un aninîş des, care şi în acest început de octombrie îşi mai păstrase frunzele din care începuse a pica rugina toamnei.

Probabil că soldatul era grăbit, căci se şi aplecă, ridicînd cu baioneta pusă la armă rîndul inferior de sîrmă ghimpată. Sîrma scîrţîi.

— *Der Weg ist frei. Lassen Sie die Kinderchen vorangehen*[1], bodogăni bavarezul.

Ernst şi Martin se strecurară pe dedesubt, tot ţinîndu-se de mîini. Pe sub sîrme clefăia noroiul lunecos, din care copiii abia îşi dezlipeau picioarele.

După copii se strecură Juuli, care îl luă pe Feliks de partea cealaltă.

— *Petrograd liegt jenseits*, zise bavarezul cu jumătate de glas arătînd cu mîna undeva în beznă. *Merken Sie sich, dass nach jeden zehn-fünfzehn Minuten die Grenze von Scheinwerfern beleuchtet wird. Haben Sie keine Angst. Wenn die Lichtstrahl auf Sie fällt, legen Sie sich gleich hin, so sieht man Sie nicht. So, gut... Begrüssen Sie, bitte, das russische Proletariat von Bayern.*[2]

Anna tresări. Cuvintele acestea în gura unui soldat german, aici, în noaptea de toamnă, în smîrcuri, lîngă aninişul împrejmuit cu sîrmă ghimpată, o uimiră tot atît de mult ca şi rugămintea copilăroasă a lui Peet. Fără să-şi poată explica de ce şi cum, i se năzări în minte omul cu mustăţi sure care şedea în camera neîncălzită a sovietului raional, sub fotografia lui Lenin pe care o tăiase din ziar, fixînd-o cu piuneze în peretele golaş. Îşi aminti de zîmbetul blajin şi prietenos al bătrînului şi, de-a lungul şirei spinării o străbătu un fior, ca şi cum vîntul care sufla dinspre sîrma ghimpată i-ar fi atins o clipă, fără a întîmpina vreo piedică, înseşi fibrele inimii. Atît de puternică era senzaţia aceasta nouă, încît Anna simţi nevoia să răspundă pe loc salutului simplu trimis către adîncurile nesfîrşite ale Rusiei.

Eduard îi arătase o dată — era mult de atunci — cum prinde viaţă strunjitura de oţel în cîmpul magnetic. Acum ea se simţea

---

[1] Drumul e liber. Lăsaţi copilaşii să treacă întîi (în limba germană, în original).

[2] Petrogradul e în partea aceea... Să aveţi în vedere că la fiecare zece-cincisprezece minute graniţa este luminată de reflectoare. Nu trebuie să vă speriaţi. Dacă o să cadă o rază pe dumneavoastră, aruncaţi-vă pe dată la pămînt şi nu veţi fi observaţi. Ei, bine... Vă rog să salutaţi proletariatul rus din partea bavarezilor (în limba germană, în original).

întocmai ca un firicel de strunjitură pierdut în cîmpul imens al lumii întregi, străbătută de curente invizibile, dar puternice, de simţăminte omeneşti, de dragoste, de simpatie reciprocă, de speranţe.

Apucă pe dibuite mîna caldă şi păroasă a soldatului, care strîngea cureaua puştii, şi-i răspunse cu căldură în nemţeşte :

— *Vielen Dank. Die Revolution wird auch Sie nicht vergessen. Sie ist für alle...* [1]

Apoi se trezi, fără a-şi fi putut da seama cînd ajunsese dincolo de sîrma ghimpată. Copiii se frămîntau sub palmele ei ca nişte puişori, Juuli îi şoptea ceva, emoţionată, despre contrabandiştii care se făcuseră nevăzuţi. Anna însă nu înţelegea nimic. În urechi nu-i stăruiau decît cuvintele soldatului.

Înaintea ochilor ei se adînceau genunile beznei, învăluite în pîclele dese ale toamnei ce pluteau peste smîrcuri.

În depărtările acestea întunecate se afla soţul ei ? Pe acolo şerpuia şoseaua plină de praf şi scăldată în soare a Moscovei, cu bornele ei marmorate care marcau verstele ? Oare într-adevăr acolo era tărîmul în care răsunau fanfare pe bulevardul Izmailovski şi gungureau porumbeii pe liniştita stradă Compania a opta ? Dincolo de pîcla aceasta scînteiau miriadele de solzişori ale Nevei şi galopa, pe soclul său de granit, mîniosul călăreţ de aramă cu chip de zeu păgîn ?

Vîntul le aduse din întunerjc un fluierat prudent. Ca orbii, lungind gîturile înainte, femeile şi copiii se repeziră într-acolo.

[1] Mulţumesc. Revoluţia n-o să vă uite nici pe voi. Ea-i pentru toţi... (în limba germană, în original).

FIII

Capitolul I

Ultimele sfaturi pe care i le dădea mama, Ernst le asculta căscînd, clătinîndu-se pe picioare, cu pleoapele lipite de somn.

— Lipiile — îi amintea ea — sînt pe o farfurie, în bucătărie. Să le împarţi pe din două cu Feliks. Ibricul e în cuptor, acoperit cu un prosop. La prînz aveţi cartofi, sînt şase bucăţi în ceaunul cel mic. Sarea ştii unde e. Să nu mîncaţi cartofii de dimineaţă.

— Şi să nu te joci cu chibriturile, adăuga ursuz tatăl, legîndu-şi în grabă şi strîmb cravata pe gîtul slab şi nebărbierit.

Băiatului îi era silă să se ducă şi să încuie uşa de la intrare în urma lor. Pentru asta trebuia să-şi încalţe cizmele pe picioarele goale, să-şi pună pe umeri paltonul şi să iasă în coridorul îngheţat.

— Să nu-l necăjeşti pe Feliks..., se mai auzea o dată, de afară, glasul mamei.

Mormăind un „nu" îmbufnat, Ernst se grăbea să se înapoieze la căldurică. Încuia camera nu numai cu cheia, ci şi cu zăvorul de o construcţie rafinată — o invenţie a unchiului Herman.

Zăvorul se mişca uşor sub apăsarea mîinii, luneca aidoma unei închizători de puşcă şi chiar ţăcănea într-un fel aparte, încetişor şi delicat, ca toate mecanismele meşterite cu precizie de Herman Vassar.

După aceea, Ernst şi Feliks rămîneau singuri de dimineaţă — nesfîrşit de lunga dimineaţă de iarnă — care se scurgea încet ca mersul unui bătrîn, pînă în amurgul cenuşiu ca o apă tulbure.

Pe la zece dimineaţa, cei doi fraţi îşi beau cafeaua călduţă de ghindă, fără zaharină. Oricît ar fi fost de flămînzi, lipiile făcute din ovăz opărit şi trecut prin maşina de tocat nu lunecau de loc pe gît : şroturile îi împungeau în cerul gurii, de parcă ar fi mestecat paie.

Ernst se uita în ceaunaş, cufundat într-o meditaţie chibzuită, matură.

— Hai să mîncăm şi cîte un cartof, propunea el nehotărît. Mai rămîn patru şi pentru prînz.

— Da ! aproba Feliks scurt, întinzînd mîna.

Mîncau cîte un cartof. Cartoful era degerat, negru şi tare, parcă de cauciuc. Totuşi avea un gust mai plăcut decît lipiile din făină de ovăz.

După dejunul acesta frugal, Feliks, acum în vîrstă de trei ani, îşi vîra în gură degetul mare al mîinii drepte şi se apuca să-l sugă cu o privire tulbure şi absentă. Nici rugăminţile, nici pedepsele nu-l putuseră dezbăra de acest năravi.

Ernst trăgea spre el, cu o mişcare molîie, o carte în limba franceză care mirosea a mucegai şi începea s-o răsfoiască pentru a suta oară, uitîndu-se la ilustraţiile care înfăţişau bărbaţi cu cilindri şi monocluri, şi femei cu pieptul pe jumătate gol. Marginile paginilor erau împestriţate de desene. Din lipsă de hîrtie, Ernst desena pe paginile romanelor franţuzeşti, găsite în podul vilei.

După ce se sătura de răsfoit cărţile, o singură distracţie îi mai rămînea : privitul pe fereastră. La baza ferestrei se formase o crustă de gheaţă tulbure. Dincolo de geamuri se desfăşura ziua luminoasă şi îngheţată de iarnă, strălucind ca cristalul.

Se vedeau tufele rare din grădina de zarzavat, încovoiate sub povara căciulilor grele de zăpadă, gardul subţirel al vilei, în depărtare se deslueau cîteva vile răzleţe, iar în spatele acestora se înalţa ca un zid înzăpezit pădurea seculară de brazi ce purta numele răsunător şi frumos de „Taurida".

În jurul casei stăpînea o linişte adîncă pe care nu o tulbura nici lătratul cîinilor, nici croncănitul ciorilor. În cartierul acesta nu se mai găsea nici picior de cîine. Oamenii nu aveau ei cu ce se sătura, dar să mai hrănească şi cîini... Cît despre ciori, în zilele geroase acestea zgribuleau înfoiate pe pomii încărunţiţi.

Băiatul nu vedea oameni nici pe stradă, nici în curţile vilelor singuratice. Oricît şi-ar fi încordat privirea, nu distingea nicăieri nici cea mai mică mişcare. Nici măcar un fulg de zăpadă nu se desprindea de pe crengi.

Dar Ernst nu se lăsa înşelat de amăgeala primei impresii. Priveliştea era numai în aparenţă încremenită. Trebuia să ştii să priveşti, căci de fapt viaţa îşi depăna necontenit firul.

Soarele, asfinţit invizibil la orizont, luneca undeva, în spatele „Tauridei". În grădină, umbrele de un albastru intens se mutau necontenit. Jalonîndu-le imaginar drumul, Ernst constata că alunecau aproape cu viteza unui minutar. Chiar şi în „Taurida", la nu mai mult de o jumătate de kilometru de casă, era mişcare.

Strîngînd din pleoape pentru a vedea mai bine, îşi afunda privirile în gardul alb şi dinţat, al codrului de brad. Şi acolo, ca şi aici,

neclintirea era doar aparentă. Pe negîndite, cîte unul din brazii cei sclipitori începe să-şi scuture mantia de zăpadă. Despuiat de veşmîntul său de omăt, căpăta o culoare întunecată, apoi se prăvălea încet.

Poate din cauza zăpezilor înalte, poate din pricina depărtării ori a cercevelelor duble de la fereastră, copiii nu auzeau bufnetul copacului năruit.

Apoi totul reintra în linişte. Nu pentru mult timp însă. Peste puţină vreme, convulsiile agoniei cuprindeau un brad vecin, care începea şi el să se încline, pierzîndu-şi blana alb-roză de nea, pentru ca apoi să se prăbuşească, frîngîndu-şi crengile.

La „Taurida" se tăiau brazii pentru lemne. Lucrul începea o dată cu venirea iernii. Nişte mîrţoage mitoase care ronţăiau muşchi şi abia se clătinau pe picioare transportau lemnele preţ de patru kilometri, în oraşelul învecinat, la brutărie şi la spital. În peretele pădurii se căscau, văzînd cu ochii, goluri adînci.

Ca să-şi mintă singurătatea şi plictiseala, Ernst născoci un joc : să ghicească în care parte va cădea bradul următor — în dreapta sau în stînga ? Era aproape convins că, dacă va ghici, părinţii săi vor izbuti să aducă seara de mîncare, poate şi pîine.

Dar îngrijorarea cu care urmărea căderea arborilor „Tauridei" nu se datora numai pasiunii pe care i-o trezea jocul. Pădurea începuse a se rări chiar şi acolo, unde cu trei ani în urmă mîncase împreună cu tatăl său pîine cu unt, împrăştiind apoi firimituri pentru păsările. Cu cîtă limpezime îşi amintea Ernst de muşchiul fraged şi mătăsos de sub brazii „Tauridei".

Teama că şi arborii aceia vor fi doborîţi făcea să-i tresalte întreaga fiinţă de milă şi de nelinişte. Se obişnuise cu gîndul că erau ai lor. Deşi acum ştia lămurit că nu-şi vor mai face casă în „Taurida", în visurile sale copilăreşti el tot mai continua să clădească rîvnitul cămin.

Într-un timp Ernst simţi un fel de împunsături în ochi. Îi obosise vederea tot uitîndu-se încordat la prăvălirile albastre şi roze din depărtare. Se întoarse deci, plimbîndu-şi privirile pe pereţi.

În primele clipe nu văzu decît nişte pete multicolore care pluteau pe un fond negru. Apoi pereţii spălăciţi începură a se ivi ca dintr-o beznă. Tapetul vechi se umflase, crăpînd pe alocurea, iar mucegaiul pusese pe el peceţi pămîntii. Timp de două ierni vila rămăsese părăsită. Nimeni nu mai făcuse foc într-însa.

Singurul lucru care mai bucura cît de cît ochii erau tablourile care priveau tulbure din ramele de bronz. Semiîntunericul din cameră le estompa tonurile vii de pe pînză.

Judecînd după aceste tablouri, era greu să defineşti gustul artistic al stăpînului vilei, francezul Valdin. Unul îl reprezenta pe Hristos rugîndu-se în grădina Ghetsimani. Într-altul, o pînză care

ocupa o jumătate de perete și era semnată „Des. de Reapuhov după Repin", hohotea frenetic o oaste căzăcească. Mai încolo, în altă ramă, erau înfățișați niște călugări într-o pivniță de vin. Starețul privea amenințător la un slujnic beat care zăcea lîngă un butoi.

Adesea ochii băiatului se opreau neîncrezători asupra lui Isus, zăbovind îndelung asupra brațelor întinse de acesta pentru rugăciune. Puțin îi păsa lui Ernst de dumnezeu, dar cînd te plictisești în singurătate, închis între patru pereți întunecați și cu stomacul istovit de foame, sînt cu putință și momente de slăbiciune în care nădăjduiești să se înfăptuiască cine știe ce minuni. Nu spunea povestea că Hristos ospătase norodul numai cu trei pîini ?...

Imitîndu-l pe Isus, băiatul își împreună mîinile, întinzîndu-le spre tablou și îngăimînd cu glas tare, nehotărît și trist :

— Isuse, există tu oare ? Și unde ești ?

Tăcu o clipă și închise ochii, ca să-și alunge rușinea și neîncrederea. Apoi continuă :

— Dacă există într-adevăr, dovedește-o : fă ca mama și tata să se-ntoarcă azi devreme și să aducă pîine... și zaharină... Și atunci am să cred în tine. Și mai fă ca pe parcela noastră din „Taurilda" să nu se taie brazii.

Deschise ochii și privi îndelung, cu aceeași neîncredere tristă, la figura care se ruga. Îi era rușine. Și totuși bunica credea. Și nu numai ea. Erau mii de oameni în toată firea care se rugau prin biserici.

Singurul răspuns pe care-l primi Ernst fu zgomotul ciocanului de fier care bocănea în bucătărie.

Era Feliks, care prindea surcele în cuișoare. Copilul acesta era veșnic ocupat și concentrat asupra unui lucru. Ciudată ființă ! Creștea tăcut și nu se plictisea niciodată fără tovărășia altor copii de seama lui.

*

Ernst nu avu prilej să constate că cererea adresată lui Isus i-a fost satisfăcută. E adevărat că tata și mama s-au întors seara mai devreme, așa cum se rugase el, dar n-au adus pîine. Mama scoase din sacoșă doar un pumn de pesmeți soldățești, cîțiva cartofi degerați și patru capete de scrumbii.

— Azi facem chiftele de cartofi, făgădui ea, fixînd mașina de tocat la masa de bucătărie.

— Noi doi o să mergem după bălegar, îi spuse lui Ernst tatăl său. Primăvara bate la ușă. Cu ce o să îngrășăm pămîntul ? Toată nădejdea ne e la grădina asta.

Ernst se bucură la gîndul plimbării :

— Pune-ți hîrtie în cizme, îl povățui Eduard. E ger, de scîrțiie zăpada sub picioare. Uite un ziar. Ne ajunge la amîndoi.

Ieşiră sub cerul negru, presărat cu stele, şi o luară grăbiţi printre gardurile vilelor ; în urma lor, pe ici, pe colo licăreau palid cîteva ferestre, îşi zbîrleau coroanele merii scunzi şi strîmbi. Îndărătul tufişurilor părea că se pitulează cineva, ghemuit printre crengi. În poienele pătrate se înălţa solitar cîte un pin uriaş, rămas întîmplător în picioare.

În urma lui Ernst se bălăbănea zgomotos sania veche cu tălpice de oţel şi cu spătar de sîrmă, care văzuse în viaţa ei cîte şi mai cîte. Fundul ei de lemn, vopsit pe vremuri cu lac roşu, iar acum numai zgîrieturi, mai păstra încă urmele lăsate de bidonul de gaz şi găleţi. La sania aceasta se înhămase odinioară Eduard Vassar pe bulevardul Zabalkanski. Cu ea alergase Härmas la găzărie, din dragoste pentru prietenul său Eedi. Acum slujea la căratul bălegarului.

În sanie zăngănea băiţa veche din tablă a lui Ernst, dată pe dinafară cu vopsea cafenie de ulei, imitînd, nu se ştie de ce, fibrele lemnului. Băiatul îşi amintea de băiţa aceasta, de cînd se ştia el.

Grădinile vilelor se sfîrşiră. Din întunericul parcurilor se năzăreau stejari rămuroşi cu trunchiurile pline de noduri, care-şi întindeau posomorîţi coatele colţuroase, de parcă s-ar fi aşteptat la vreun atac.

Între stejari se zări pata neagră a unei clădiri cu etaj, palatul unui oarecare fost bogătaş.

Şoseaua cobora apoi în pantă. Cei doi se pomeniră pe creasta unei coline care se lăsa spre ţărmul golfului : colina Lgovsk.

Orizontul se dădu în lături. În faţă, la o depărtare de zece-doisprezece kilometri spre nord-est, mocnea tulbure, auriu, un şir lung de lumini, care se contopeau la răsărit într-o lamă luminoasă, întinsă.

— Acolo-i portul, cu rada de încărcare a cărbunilor, şantierul naval... arătă Vassar, oprindu-se locului. În dreapta-s uzinele „Putilov". Poate că odată şi odată ai să lucrezi şi tu acolo... E o uzină vestită. Iar după un moment de tăcere, adăugă : revoluţionară...

Se uitară în tăcere la luminile, care se vedeau bine din vîrful colinei. Le priveau stăpîniţi de simţăminte osebite : fiul, deschizîndu-şi ochii în extaz, stăpînit de presimţirea unor descoperiri pline de farmec, iar tatăl cufundat în gînduri, mijindu-şi ochii şi strîmbînd uşor din buze.

Să-şi fi amintit oare Eduard Vassar cum în urmă cu unsprezece ani, de pe culmea aceleiaşi coline, îi lămurea într-o seară caldă de august Annei Mänd că luminile înseamnă armonie, că ele se aprind atunci cînd se unesc două inimi îndrăgostite — cîte lumini, tot atîtea fericiri ?... Acum n-ar mai putea-o spune. Dacă băiatului i-ar da prin gînd să-l întrebe, i-ar răspunde că în preajma fiecărei

lumini se dă o luptă. Iar fericirea... cine știe ? Poată că fericirea-i tocmai în luptă... Căutînd să scape de primejdii și de luptă, lepădîndu-se și de Serghei Soldatov și de Klaara Korb, n-a renunțat el oare prin asta și la fericire ? Tot ce se poate...

Băiatul însă nu întrebă nimic. De unde să bănuiască el ce semnificație aveau luminile acelea pentru tatăl său. În jur i se revelau tainele dulci ale necunoscutului. În imaginația lui se întruchipau figuri mărețe, asemenea Călărețului de aramă de pe soclul de granit, se închegau senzații puternice, plăcute, tulburătoare, ca un curent de aer care adie noaptea într-un tren, ca amintirea Katiei.

— Să mergem, totuși... rupse tatăl farmecul.

La coborîș, Ernst se lăsă tras, proptindu-și picioarele în spatele săniuței. A fost partea cea mai plăcută și mai veselă a drumului.

Sania lunecă pînă aproape de șoseaua Peterhof, care se desfășura largă și bine bătătorită. Porniră pe ea, îndreptîndu-se spre oraș. Luminile acestuia dispărură îndărătul arborilor și a tufărișului de pe țărmul golfului. În dreapta se iteau din cînd în cînd, pe marginea drumului, magazii și clădiri întunecoase, tăcute și pustii. Cotiră spre una din ele.

Ernst se uită sfios în adîncul negru, larg deschis, al clădirii de bîrne. Simți în obraz un miros de putregai și de baligă veche de cal.

— Aici, pe țărm, erau înainte mulți zarzavagii : e pămînt gras, vorbi tatăl. Ei aprovizionau Piterul cu varză și cu fragi. Aveau caii lor. Aici găsești baligă cîtă vrei, numai că trebuie s-o tăiem, fiindcă-i înghețată...

Luă din băiță un topor vechi, știrb, și o lopată, curățată de zăpadă marginea grămezii de bălegar și începu să taie.

Bălegarul îngrămădit și presat era înghețat pînă la o adîncime de jumătate de metru. Trebuia să pătrunzi în el, tăindu-l, ca într-o argilă înghețată. Anemiat de nemîncare, pe Vassar îl trecură toate năduşelile. După vreo zece minute zvîrli toporul și, gîfîind, se așeză să se odihnească. În ochi îi jucau umbre asemeni rotocoalelor pe care le lasă petrolul pe unda unei ape negre. Inima îi zvîcnea, brațele îi tremurau.

Ernst scormoni cu lopata și adună cîteva ghemotoace de bălegar înghețat. Lopata i se oprea mereu în stratul dur, răsunător.

— Mai trebuie tăiat, zise Vassar înciudat, cu glas răgușit. Să mă mai odihnesc un pic. O băiță cu bălegar are să ne ajungă pentru un strat întreg de morcovi sau de cartofi. Dacă am fi avut acum cartofi...

După o jumătate de oră izbuti să scobească o gaură în mormanul înghețat. Acum putea să pună în funcțiune lopata. Le trebui totuși mult timp pînă să răzuie și să scoată din gaură o băiță plină cu bălegar.

— Acuma cred că-s gata şi chiftelele, grăi Ernst, lepădînd bucuros lopata.

Îi răspunse doar răsuflarea grea şi încinsă a tatălui.

La întoarcere făcură nenumărate popasuri. Sania nu era chiar atît de grea, dar Eduard Vassar nu mîncase peste zi decît trei cartofi degeraţi şi o farfurie cu supă de sfeclă de post la cantina uzinei. Colac peste pupăză, bălegarul îngheţă bocnă.

La fiecare oprire îşi aţinteau privirea spre cerul negru. Cerul scînteia sticlos de la un capăt la altul, presărat cu lumini albastre. Ernst se uita aproape cu spaimă la luminile acestea, gîndindu-se : oare fiecare din stropii aceştia luminoşi să fie într-adevăr un corp ceresc, o întreagă lume uriaşă cu tainele şi misterele ei ? Nu cumva printre ele se află şi lumi vii, populate de făpturi inteligente şi bune ? Poate că undeva în univers rătăceşte în clipa aceasta un băiat la fel de trist şi de singuratic ca şi Ernst. Poate că şi acesta priveşte cu tristeţe mută la îndepărtatul pămînt... Şi nu se vor întîlni niciodată...

Tatăl său, care avea oarecare idee despre mecanica cerească, spuse coborînd glasul :

— Oho, astăzi se pare că au ieşit toate stelele, mari şi mici... Ştii unde este Steaua polară ? Poţi să găseşti Ursa-mare ?

Nu, nu putea.

— Uite-o, asta-i Ursa-mare, îi arătă tatăl. Alea patru stele închipuiesc ca un fel de căuş. Nu-i aşa că-i o constelaţie frumoasă ?

Băiatul încuviinţă fără însufleţire.

— Mda...

— Şi uite, fîşia aceea luminoasă care seamănă cu fumul unui foc — este Calea lactee, o îngrămădire de milioane de stele. Aici sînt şi stele care de fapt nici nu mai există. Le vedem, dar ele de sute de ani nu mai sînt. Au pierit în catastrofe cereşti.

— Au pierit ?

— Da. Dar erau atît de depărtate, încît lumina lor abia azi, după atîta potop de ani, ajunge la noi. Noi vedem acum ceea ce de fapt nu există...

Lui Ernst începu să i se învîrtă totul în cap. Se uită la taică-său clipind din ochi.

— Îndeobşte astronomia, timpul, distanţele cereşti sînt greu de înţeles chiar de mintea unui adult, murmură tatăl. În comparaţie cu viaţa cosmosului, viaţa unui om este o simplă clipită, cum ar fi, de pildă, pentru noi fîlfîitul unui fluture.

Plecară mai departe. Din nou le scînci zăpada sub picioare.

Ernst, cu capul plecat, medita la cele auzite.

Fîlfîitul unui fluture ? Într-o clipită i se perindară prin minte lanţul zilelor albe, nesfîrşit de lungi, petrecute la fereastra care

dădea spre „Taurida", oamenii pe care-i cunoscuse, înțeleapta bunicuță Kai, husarii germani cu chipurile roșii, bunul și drăguțul Peet, Kati și Liivand, unchiul Herman și Härmas... Cîți oameni, cîte impresii, frămîntări și gînduri, cîte ore grele, plicticoase, care i se păreau o veșnicie, cîte secunde apăsătoare trăite parcă pe muchie de cuțit... Și toate acestea pot fi cuprinse într-o singură fîlfîire de aripi a unui fluture ? Frumos fîlfîit !

Se vede că gîndurile tatălui se înșiruiau și ele cam în același fel. Eduard rosti deodată :

— Dar oricît ar fi de scurtă viața omului, omul tot poate să creeze ceva cît trăiește.

Iar după o secundă adăugă :

— Numai că nu trebuie să te fărîmițezi... Trebuie să-ți concentrezi eforturile, să fii ca glonțul care țîșnește din țeava pușții.

Cu toate că nu-i răspunse nimeni, cerul sclipitor, spuzit de stele, îl ispitea parcă pe Eduard să continue convorbirea :

— Generației mele i-a venit greu. Scurmam ca într-un zid de piatră cu frunțile și cu brațele goale, irosindu-ne forțele, îi spuse el băiatului, care împingea tăcut sania. Învățam singuri, smulgînd cunoștințele fărîmă cu fărîmă, deși se găseau învățați care căutau să demonstreze că alcoolul îi este mai folositor muncitorului decît cărțile... Cu tine o să fie altfel. Ai să poți să te consacri muncii pe care ai să ți-o alegi. Fie chiar și astronomiei. Nu te-ai gîndit la asta ?

— Bine-ar fi să mă pot face pictor, răspunse băiatul cu o încredere plină de elan. Parcă însăși noaptea înstelată îi inspira cuvintele acestea.

Își continuară drumul, ascultînd doar scîrțîitul zăpezii. Din tăcerea prelungită care se lăsase, Ernst înțelese cu amărăciune că mărturisirea lui nu-i prea mersese tatălui la inimă. „O mărturisire făcută într-o doară sau ceva mult mai serios ?..." se gîndea îngrijorat Vassar cel vîrstnic, neplăcut impresionat. „De unde și pînă unde pictură ? Să fi fost oare simpla dorință de a-l imita pe Liivand ? N-ar fi trebuit să îngăduie toate acele lecții pe care i le dăduse pictorul, dar vezi că... Anna... Nu cumva era vorba de o chemare a inimii ? În cazul ăsta... păcat. Ce păcat !"

— Vezi tu, e cît se poate de onorabil să ai o meserie, oricare ar fi ea, începu cu prudență Eduard Vassar. Dar un om simplu trebuie să se întrebe în primul rînd dacă profesia pe care și-a ales-o are să-l hrănească. Cînd a mai hrănit arta pe cineva ? Pîinea pe care ți-o agonisești cu arta e grea, nesigură. Dacă ajungi un pictor mare, mai treacă meargă... Dar așa... Marele Rembrandt a sfîrșit în sărăcie. Parcă numai el ? Ce să mai vorbim despre talentele mediocre... Și, în afară de aceasta, ține seama că oamenii încep să prețuiască arta abia atunci cînd sînt sătui. Iar la noi, la Piter, un pian

valorează acum cît un sac cu făină de secară. Gustav Liivand şi-a zvîrlit pensulele într-un ungher şi lucrează ca hamal. Bine măcar că are putere. Dar alţii ? Hirv se stinge de oftică şi-i acelaşi Hirv ale cărui tablouri erau comparate la Petersburg cu ale lui Klever [1]. Însuşi Köhler [2] l-a mîngîiat cînd Hirv, încă băieţaş, a venit cu un pachet de desene în traistă ca să cucerească Petersburgul. Aşa stau lucrurile... În vremea noastră e mai bine să înveţi să zideşti sobe. Cu asta ştii că ai să fii sătul. Ai priceput ?

— Da, răspunse Ernst în silă, văzîndu-l în închipuire pe băiatul acela îmbrăcat sărăcăcios, rătăcind pe o noapte înstelată ca aceasta, cu desenele în traistă, şi îndreptîndu-se spre luminile Petersburgului.

Simţi un zvîcnet în inimă. Iată că i se înfăţişa subiectul unui întreg tablou ! Constată chiar că vărul său, Martin, cu fruntea lui boltită şi îndărătnică şi cu ochii lui trişti, semăna cum nu se poate mai bine cu imaginea din copilărie a lui Hirv.

„Ce-i tot îndrug eu ? îşi dădu seama, înciudat şi nemulţumit, Eduard. Îi predic cea mai făţişă morală mic-burgheză, fac din el un sufleţel bicisnic. Nu ! Aşa ceva nu se cade."

— Vezi tu, la urma urmei nu asta-i principalul, zise el aspru. Trebuie să ne scoatem căciula în faţa lui Rembrandt, dar, vezi tu, toţi Vassarii au fost muncitori. Bunicul tău a fost fochist pe locomotivă şi a murit sub roţi. Pe unchiul tău, Herman, şi pe mine ne-a hrănit spanul de oţel. Am crezut, nu ştiu de ce, că şi tu ai să-i rămîi credincios oţelului. Inginerul şi muncitorul sînt figurile cele mai de seamă ale timpului nostru. Cred că unul din Vassari ar putea să devină inginer. Tu eşti doar un băiat cu cap...

— Bunicul a trăit şi a murit, şi cine l-a ştiut ? obiectă băiatul. Pe pictori îi cunoaşte toată lumea.

Ah, asta era !... Eduard Vassar era tot mai uimit. În neamul Vassarilor n-au existat oameni îngîmfaţi. Ce vînt aducea oare în sufletul acestui puişor seminţe veninoase ?

Vassar cel vîrstnic nu izbuti să răspundă pe dată. Începea urcuşul. Se opintea din răsputeri, dar sania îl trăgea înapoi, picioarele îi alunecau. Băiatul apucă pe la spate marginea băiţei, împingînd de ea. Simţea chiar lîngă obraz mirosul plăcut al baligii de cal, putrezită de mult.

Cînd urcuşul se termină, se opriră ca să-şi mai tragă sufletele. Jos se arătară iar luminile oraşului.

— Îi cunoaşte sau nu-i cunoaşte — nu asta-i important, continuă tatăl conversaţia pe un ton sec. Ia te uită la luminile celea

[1] *I. I. Klever*, pictor peisagist rus (1850—1924).

[2] *Johan Köhler*, eminent pictor şi militant progresist pe tărîm social din Estonia (1826—1899).

acolo jos... Cine știe că printre ele ard și luminile mele ? Multe lumini din Petrograd se alimentează cu energie produsă de dinamurile „Berens". Și doar am lucrat și eu la ele.

Ernst tăcea. Îi era la fel de greu să discute cu tatăl său, ca și cu bunică-sa. Ei îl striveau cu logica și cu dovezile lor. Fiecare din ei își avea adevărul său de neînvins. Dar era oare acesta și adevărul lui ?

N-ar fi discutat cu tatăl său despre lucruri atît de profunde, dar noaptea, strălucirea stelelor îndepărtate, abisul negru al cerului, îi îndrumau gîndurile spre înălțimi, îi răscoleau inima.

Eduard Vassar discuta de fapt cu sine însuși. Se deprinsese să creadă că fiul lui îi va repeta viața de la capăt, doar că fără eșecurile și greșelile sale. Îl călăuzea cu grijă, ca să nu mai săvîrșească și el aceleași erori. De aceea fu neplăcut impresionat, constatînd brusc în Ernst germenele unui suflet cu totul necunoscut și, pe cît se părea, fără afinitate cu al lui. Se uită cu durere și cu neliniște ascunsă la copilul cu umerii înguști, care, ridicat în picioare, își oferea chipul palid scînteierii stelelor. Nu-i plăcu expresia de visătorie sfioasă de pe figura lui.

Discuția luă sfîrșit. Prea era mare distanța care-l despărțea pe tată de fiu. Tatăl își dezvăluia gîndurile care-l munciseră și se sedimentaseră de-a lungul întregii sale vieți. Or tocmai aceste gînduri i se păreau fiului plictisitoare, sărăcăcioase, nedrepte și, mai cu seamă, lipsite de îndrăzneală.

Pe sub mustățile pleoștite ale tatălui, i se adresau lui Ernst, cu un aer de mîhnire, cuvinte izvorîte din experiența unei vieți întregi. Iar în numele acestei experiențe glasul celei mai apropiate ființe supunea unei critici reci confesiunea entuziastă a copilului, care își regreta acum destăinuirea.

Dar îl convinsese oare pe Ernst logica rece, izvorîtă din experiența vieții tatălui său ? Nicidecum. Așa-i lăsat pe pămînt. Altminteri de unde și-ar lua noii Vassari cutezanța de a se năpusti la asaltul altor palate, fie ele adevărate sau numai închipuite ?

*

Cîteva seri la rînd, Eduard Vassar meșteri o sanie din grinzi de stejar tăiate și potrivite cu migală. Grinzile le tăiase și le geluise cu o precizie exemplară August Klemm în atelierul uzinei, iar Vassar le adusese acasă una cîte una, învelite în hîrtie de ziar.

Grinzile mai mari le fixa cu șuruburi speciale.

— Poți să cari pe ele chiar și țevi de tun, făcu el mulțumit, admirînd tălpicele din lemn de stejar băițuit, bun pentru confecționarea unor obiecte de lux. Mîine-i facem proba. Numai de-ar fi potrivită vremea.

Anna trase cu ochiul, neîncrezătoare la sania scundă, bondoacă. La țară avusese prilejul să vadă cum se cară bîrnele din pădure. Sania i se păru mult prea largă și joasă, dar, nevrînd să-și necăjească bărbatul, nu-i spuse nimic.

Problema încălzitului îi adusese la disperare. Nu se găseau nicăieri lemne, oricîte ordine de repartiție ai fi avut. Toată nădejdea și-o puseseră în „Taurida", deși era strict interzis să se care arborii din pădure. Sovietul încuviința tăierea numai pentru nevoi obștești deosebit de importante. Vinovații erau amendați. Transportarea lemnelor implica riscuri și greutăți. Istoviți, oamenii nici nu se puteau gîndi să care vreun ciot de bîrnă cu spinarea, iar săniile de copii nu erau de nici un folos, din cauza grosimii stratului de zăpadă.

Vassar cercetă încă o dată, satisfăcut, sania masivă de stejar, zgîlțîindu-i întăriturile. Într-adevăr se puteau căra cu ea nu numai vreascuri, ci și ciotul unei tulpini de brad bătrîn de o sută de ani.

Ascuți ferăstrăul și toporul și le legă de sanie cu o frînghie.

*

Se duseră la pădure în prima seară mai întunecoasă, fără stele. Vîntul clătina copacii și învălătucea zăpada din poieni. În asemenea seri nu se aude scrîșnetul ferăstrăului, iar paznicii cu flintele lor se oploșesc pe la căldurică.

Ieșiră pe șoseaua care se întindea paralel cu „Taurida" și după puțin timp cotiră pe un drum de sănii ce trecea prin apropierea unui gard dosnic și a peretelui de bîrne al unei magazii.

Sania goală străbătu anevoie poteca. Eduard înțelese, bombănind, că poteca era prea strîmtă pentru sania lui. În bombănelile lui, Anna deslușì numele lui August Klemm, dar nu se amestecă. Își dădea seama că în fața ghinionului, mai ales cînd sînt și flămînzi, oamenii se înfurie lesne și devin peste măsură de cicălitori.

Intrară în pădurea întunecoasă ca sub un acoperiș flenduros, plin de găuri, prin care năvălea cu vuiet vîntul. Împotriva așteptărilor lor, în pădure dădură de nenumărate poteci și de suprafețe întregi bătătorite, presărate cu buturugi negre și cu mormane de cetină.

După ce rătăciră o vreme pe tot felul de pîrtii, ajunseră într-un făgaș de curînd bătătorit. Anna îl cercetă din ochi și-i spuse lui Eduard cu o notă stranie în glas :

— Ascultă, mi se pare că azi au cărat de pe parcela noastră...

— Interesant, care „a noastră" ? întrebă el batjocoritor.

Dar, cu toate acestea, cercetă și el făgașul și întări :

— Da, chiar azi s-a croit pîrtia. Ia uite, nici baliga n-a apucat să-nghețe. Miroase încă.

Ca să se convingă de-a binelea, urmară pîrtia ca și cum s-ar fi înțeles dinainte.

În cele din urmă Eduard se opri, se uită în toate părțile și arătă cu mîna :

— Ia privește...

În locul cunoscutei colonade de tulpini strîns apropiate, Anna avea acum în fața ei un luminiș golaș. Vru să spună ceva, dar simți că i se pune un nod în gît și nu putu scoate nici un sunet.

Bărbatul drăcui mohorît.

— Pare-se că ne-au cam luat-o înainte. Au cărat toate crengile, se tîngui el amărît. Nimic nu se mai vede.

Se opriră locului descurajați.

Eduard își lăsă soția lîngă sanie și începu să cutreiere printre buturugi și crenguțe. Peste puțin timp se întoarse vesel.

— Hai mai repede, că am găsit o bîrnă întreagă. Mai bine decît crengi. Norocul nostru...

Măsurară pe bîrnă lungimea unui buștean și începură să-l taie cu ferăstrăul. Trebuia lucrat cu mare băgare de seamă. Se opreau des ca să-și mai vină în fire, dar și să asculte dacă nu cumva se aud pași.

Tăiară primul buștean, apoi măsurară încă unul mai gros.

— Mai mult de doi n-o să putem căra, hotărî Eduard cu părere de rău. Dar nu-i nimic, fiindcă știa-s destul de groși. Ne ajung o săptămînă.

Cu cel de-al doilea buștean treaba merse mai greu.

— Nu apăsa pe ferăstrău cînd trag spre mine, mormăi Eduard printre dinți. Sînt nevoit să te tîrăsc și pe tine.

— Lasă că nu-i prima oară cînd tai lemne, spuse Anna cu răsuflarea întretăiată.

În cele din urmă ferăstrăul se înțepeni de tot.

— Să apăsăm, zise Vassar cu glas răgușit. Mai e de tăiat doar de un deget...

Își încordară toate puterile, dar ferăstrăul rămase înțepenit ca prins într-o menghină. Vassar pipăi copacul pe dedesubt, și dădu de un nod netăiat, în care se oprise ferăstrăul.

— E ca-ntr-o capcană, înjură el furios, începînd să blesteme cu jumătate de glas nodul care le jucase festa, bezna care nu le îngăduise să vadă la timp nodul, muierile care apucaseră să strîngă de cu ziuă toate crengile...

După ce-și ușură astfel inima rosti obosit :

— N-avem încotro. Trebuie să tai doi pari, ca să facem niște pîrghii.

Anna tăcea răbdătoare.

Bărbatul ei se duse prin apropiere şi nu trecu mult că în pădu-ricea tînără de brazi se auziră lovituri prudente de topor. După fiecare lovitură se făcea tăcere. Anna ştia că în momentele acestea Eduard trage cu urechea. Paznicul fostei societăţi pe acţiuni „Tau-rida", pădurarul cu albeaţă pe un ochi, vechiul cunoscut al lui Vassar, slujea acum cu credinţă şi devotament. Nu de mult îşi descărcase alicele într-un om prins la lemne. Afacerea ajunsese la tribunalul popular, pădurarul căpătase o pedeapsă aspră, dar fusese lăsat în slujbă, apreciindu-i-se devotamentul. Îşi dădeau seama cu toţii că revoluţia era mult prea tînără şi nu izbutise încă să formeze pădurari care să-i îmblînzească pe braconierii de noapte doar cu duhul blîndeţii.

Cum nu voia să dea ochii cu pădurarul, Eduard Vassar umbla cu multă băgare de seamă.

În cele din urmă reuşiră să ridice bîrna cu ajutorul parilor şi, de bine, de rău, s-o reteze.

Mai avură apoi de furcă cu ridicarea buştenilor grei în sanie. Fură nevoiţi să-i lege cu o frînghie, opintindu-se de capătul acesteia.

Abia atunci se dovedi temeinicia temerilor Annei. Sania era prea scundă. Stinghiile zdravene, aşezate de-a curmezişul se înţe-peneau în zăpadă şi frînau înaintarea. În urma saniei rămînea o fîşie lată ca trasă cu fierul de călcat.

— Cumnatu-meu ăsta ne-a făcut un plug de curăţat zăpada, ocărî Eduard blestemînd, după ce tîrîră sania cam vreo cinci metri.

Nici nu apucară să dea de pîrtie, cînd li se întîmplă altă poznă : Sania se opri la un moment dat, de parcă ar fi fost prinsă într-o ancoră. Oricît se opinteau, oricît trăgeau, nimic nu le ajuta : una din stinghii se agăţase de o rădăcină care nu se vedea, fiind ascunsă sub zăpadă. Dînd de ea, Vassar îşi dădu drumul întregii enervări. Începu să-i ocărască pe toţi : pe Anna, care nu zărise la timp rădă-cina troienită, pe cumnatul său, pentru că făcuse o sanie atît de scundă şi de proastă, pe pădurar, care putea să se ivească din clipă în clipă.

Anna tăcea, lăsînd să-i spînzure de-a lungul trupului mîinile vîrîte în nişte mănuşi pe care şi le împletise singură, căptuşindu-le apoi cu vată. Vîntul pătrunzător i se strecura printre grumazul nă-duşit şi guler. Picioarele îi erau sloi, căci n-avea pîslari. Cele două perechi de ciorapi de bumbac pe care şi-i pusese îngheţaseră, aco-perindu-se cu o pojghiţă de gheaţă.

Cîte sforţări şi toate zadarnice !... Întregul univers îi era po-trivnic. Dar cumpătul tot nu şi-l pierdu. Înaintea ochilor îi apăru o două căpşoare înfipte pe nişte gîtlejuri subţirele într-o cameră în care dîrdîiai de frig. Năzărirea aceasta o trezi la realitate.

— La tine toată lumea-i de vină, rosti ea cu reproș. Te-ai făcut un morocănos și un cicălitor de n-ai pereche. Mi-e și rușine cînd te aud. Hai mai bine să desfacem frînghiile, să tragem sania pe șosea și să rostologim buștenii pînă acolo.

Zicînd așa, se aplecă și începu să dezlege nodurile frînghiei, cu mîinile ude de zăpadă.

El lăsă bombănitul și trecu s-o ajute.

*

Era aproape miezul nopții cînd izbutiră să aprindă focul în sobă. Lemnele de brad proaspăt tăiate se aprindeau anevoie. Totuși pînă la urmă se aprinseră și arseră cu flacără, trosnind și împroșcînd scîntei. Pete roșietice de lumină dănțuiră pe tapetul crăpat și pe tabloul cu zaporojeni veseli și gălăgioși.

Copiii, care adormiseră îmbrăcați în paltoanele lor căptușite cu vată, se treziră la trosnetele din sobă. În ochii lor larg deschiși se reflectau flăcările.

— Nu v-a văzut pădurarul ? întrebă Ernst ca un om mare. Ați adus vreun trunchi ?

Întrebarea nu-i prea plăcu lui Eduard. El rămase puțin pe gînduri, apoi îi spuse Annei, deși cuvintele îi erau adresate de fapt băiatului :

— Ciudată treabă ! S-ar putea crede că ne ducem să furăm... Vassarii n-au rămas datori toată viața lor nici o copeică și n-au trăit pe seama nimănui. Ne-am dus după crengi. Nu-i vina noastră dacă ne-au luat-o alții înainte. Doar n-o să degerăm...

— Și la urma urmei copacul e de pe parcela noastră, îi ținu Anna isonul.

Dar cuvintele soției îl înveninară și mai mult pe Eduard.

— E timpul să cam uităm de lucrurile acestea, bombăni el întunecat. Ne-a prostit atunci pe toți Härmas, cu „Taurida" lui. Mă rog, proprietari...

— Dar ne-am strîns aproape trei ani de zile cureaua și am pus ban pe ban pentru „Taurida", îi aminti Anna.

— Ei și ? se înfurie el. Ce dacă am plătit ? Unii oameni au plătit în timpul acesta cu viața pentru revoluție...

Se lăsă tăcere.

Focul prinse putere și începu să duduie. Lemnele de brad se acoperiră de o pojghiță stacojie brăzdată de crăpături negre, din care ieșeau pîlpîind limbi-flăcărui ascuțite, albastre. Prin gura sobei se răspîndea o adiere fierbinte.

Copii și părinți laolaltă se strînseră în jurul sobei, căutînd să soarbă căldura cu palmele, cu fețele, cu gurile care se deschiseră de plăcere.

După ce se încălzi, Eduard Vassar vorbi mai îmbunat :

— Mai dă-o-ncolo de „Taurida"... Uneori e mai important să-ți încălzești inima la un foc fierbinte, decît să ajungi stăpînul „Tauridei", nu-i așa ?

Și își privi soția împăciuitor, aproape cu blîndețe.

În sobă, lemnele începură să se năruie, prefăcîndu-se într-un morman de tăciuni. Peste ei se fugăreau valuri violete și cafenii, aproape negre, alternînd cu rumenul stacojiu al macilor. Lui Ernst i se părea că se dă o luptă între călărețiii cu mantale negre și cei cu mantale stacojii ; unii erau călărețiii răi și alții — călărețiii buni. Mantalele lor se înfoiau și fluturau într-o încleștare înspăimîntătoare, iar sulițele ascuțite, albastre, treceau prin trupurile carbonizate, doborîte în bătălie.

*

Într-o seară, Eduard Vassar se întoarse acasă neobișnuit de agitat, bucuros și în același timp tulburat.

Anna îl privi scrutător. Se petrecuse vreo schimbare ? Aducea niscaiva vești plăcute ?

— S-a întors Soldatov, o informă el, abia apucînd să-și agațe în cuier căciula și paltonul. Serghei Soldatov, îl ții minte...

— A, asta-i... rosti Anna, tărăgănînd cuvintele. Mi-aduc aminte. Prietenul tău.

— Acuma-i sus de tot. A fost numit director roșu la noi. Azi a dat o raită prin ateliere, a stat de vorbă cu muncitorii vechi.

Eduard nu-și mai găsea locul. Își rotea neliniștit privirea în toate părțile, umbla de colo pînă colo, cu o expresie de parcă ar fi căutat zadarnic ceva și s-ar fi temut să mărturisească ce anume caută.

— Ai vorbit și tu cu el ? se interesă Anna.

— Firește. El singur a venit la mine... Era într-o manta soldățească. Dar a îmbătrînit mult ! De trei ori a fost rănit. Ne-am adus aminte de trecut. Fata lui, Sașa, a murit de tuberculoză. Îți mai aduci aminte, Erni, de fetița aceea, fiica lui Serghei Andreevici ?

În amintirea lui Ernst prinse chip o femeie în pufoaică îngenuncheată în fața plitei, lemnele acoperite de zăpadă și o fată subțirică, serioasă, cu ochii cenușii, atenți. Își aduse aminte cum mușca fetița din pîinea pe care era întinsă o felie de parizer. În timp ce mînca o bucată, se uita țintă la alta, așezată pe farfuria de porțelan cu o crăpătură neagră. După aceea ea s-a jucat cu el, cu Ernst. Se învîrtea pe călcîi așa de tare, încît fustița de stambă se umfla ca un clopot, și în același timp ținea în polonic, fără ca să-l scape, mărul pe care i-l aduseseră ei, în pachetul de Anul nou... Așadar, fetița aceea nu mai e ?...

— Îmi aduc aminte, răspunse el serios, uitîndu-se atent la tatăl său.

Ca și mamei sale, lui Ernst nu i se păru de loc firească bucuria tatălui. Îndărătul ei se întrezărea o neliniște.

— E bine dispus, istorisea Vassar. E plin de speranțe. Se pregătește să pună uzina pe picioare. Firește că nu dintr-o dată. Asta o spune chiar el. E și explicabil : dintr-o mie cinci sute de muncitori, au rămas abia cinci sute. Dar el e sigur... De bună seamă că a căpătat instrucțiuni corespunzătoare și este inițiat în ce privește planurile.

— Soldatov... director, remarcă Anna gînditoare. Și ce-i cu asta ? Înseamnă că și tu ai fi putut să devii director ?

Din ceea ce povestise el, acest aspect al problemei o uimise cel mai mult.

— Poate, răspunse el sec. Dacă aș fi urmat, firește, drumul lui... Căci, la drept vorbind, drumul lui n-a fost dintre cele mai ușoare. Nu toți am călcat pe asemenea drum. Îți amintești că Gustav Liivand și-a pîrjolit ochii ? Cît despre mine... Eu m-am prefăcut într-un supus devotat și m-am jucat de-a „Taurida".

Ultimele cuvinte le rosti cu amărăciune.

— Și ce rost are să te superi ? întrebă calm Anna. Ori poate socoți că eu sînt vinovată ?

El se uită la ea fără a-i răspunde.

Starea aceasta de tulburare însuflețită îl urmări toată seara. Mereu îi apărea de după ziar obrazul zvîcnind nervos și barbișonul bălai, neîngrijit, pe care și-l sîcîia într-una, pe gînduri.

Într-un rînd, uitînd de sine, începu chiar să îngîne un cîntec, ca pe vremuri, cu glas răgușit și strident.

Pe-un drum prăfuit gonește-o căruță
Și-n ea doi jandarmi stau de pază...

Anna se uita la el, neștiind ce să mai creadă.

La urma urmei — cugetă ea — ce dacă Soldatov scăpase teafăr și ajunsese director roșu ? Ce putea să schimbe asta în desfășurarea generală a lucrurilor ? Pe zi ce trecea, viața devenea tot mai complicată și mai grea. Iarna anului '919 o strînsese parcă în niște obezi de ger. Oricît ai fi fost de slab inițiat în politică, era clar că lumea nouă își trăia cele mai grele ceasuri ale existenței sale.

Anna nu se uita chiorîș la lumea cea nouă. Nu nutrea nici un pic de aversiune față de ea. În fruntea acestei lumi se afla un om care voia să schimbe din temelii viața, s-o facă mai bună. Și apoi ea era mamă, iar mamele simpatizează întotdeauna, instinctiv, cu tot ceea ce se naște, cu orice element care se înalță copăcel din mijlocul suferințelor și al morții.

În prezent Anna era incapabilă să-şi amintească sau să explice lămurit cum de-i fugise pămîntul de sub picioare, ajungînd să depindă întru totul de soarta lui Eduard Vassar. Pe vremuri ştiuse să lucreze la cîmp. Juca pe scena teatrului de amatori şi era aplaudată. Pe atunci totul îi izbutea, toate îi surîdeau. Ghinioanele şi suferinţele veniseră abia după aceea, o dată cu Eduard Vassar. Anii se iroseau, unul mai greu decît celălalt, ca valurile unui reflux. Aşa cum refluxul tîrăşte cu sine în ocean nisipul ţărmului, la fel scurgerea anilor ducea cu sine şi viaţa ei trecută.

Acum n-ar mai fi putut, oricît ar fi dorit, să se întoarcă în satul natal. Nimeni n-ar mai fi primit-o acolo. Şi nici un diplomat n-ar mai fi angajat-o, fie el chiar titularul celei mai bicisnice ambasade. Din fata chipeşă, plină de viaţă, sigură de ea, se prefăcuse într-o femeie de treizeci şi şapte de ani, cu cearcăne sub ochii chinuiţi.

Ce devenise ? Toate formularele de cancelarie notau în dreptul numelui ei acest cuvînt ciudat : „casnică". Nu-i imputa vieţii noi cuvîntul acesta. În timpul manifestaţiilor de 1 Mai vedea, citea cu lăcomie lozincile imense care vorbeau despre dezrobirea femeilor şi ştia că viaţa cea nouă nutrea multă simpatie pentru făpturile de-o seamă cu ea. Dar tot buclucul era că ea nu avea cînd să se emancipeze. Seara trebuia să-şi ajute bărbatul să care din „Taurida" bîrne care nu le aparţineau, să le taie apoi cu ferăstrăul, să le crape. Ziua era nevoită să degere pe la cozi sau să vîndă în piaţa Klinsk brichetele meşterite de Eduard împreună cu Herman.

Lupta pentru existenţă o adusese într-un aşa hal, o sleise într-atît de puteri, încît nu mai putea face alta decît să se tîrască în ciorapii îngheţaţi pe potecile înzăpezite şi să tragă, să tragă la nesfîrşit după sine bîrnele acoperite de gheaţă, să care apă cu sania, să întindă peste nămeţi frînghia de rufe. Uneori avea senzaţia că-şi trage înseşi vinele din corp doar-doar va reuşi să-şi încălzească, să-şi spele şi să-şi hrănească de bine de rău copiii.

Şi în toiul acestui trai necăjit, Eedi dădea atîta importanţă întoarcerii lui Soldatov. De ce ajutor le putea fi Soldatov ? La drept vorbind, întoarcerea lui mai mult o neliniştise pe Anna. Experienţa îi arătase că de îndată ce Eduard venea în contact cu Soldatov, familia ei avea de trecut prin noi şi grele încercări. Aşa fusese întotdeauna. Cine ar fi putut-o asigura că asemenea încercări puteau fi de data aceasta evitate ?

*

De obicei Ernst şi Feliks şedeau în cămăruţa a cărei singură fereastră dădea spre sud. Această încăpere putea să fie încălzită mai uşor decît celelalte, iar în zilele senine de martie era luminată de soare.

Cînd Ernst se sătura să tot deseneze și să răsfoiască volumașele citite și răscitite, se uita pe fereastră. De aici se zăreau foișorul mic cu zăbrele de deasupra fîntînii, gardul și vila vecină cu mezanin, în care acum locuia unchiul Herman cu familia sa.

De una din ferestrele mezaninului se lipea adesea obrăjiorul palid al lui Martin. Cînd îl zărea pe Ernst, îi făcea semne cu mîna și așeza la fereastră un caiețel deschis. Martin îi dădea astfel de știre că-și scrie în caiețel lecția pe care i-o dăduse taică-său. Uneori îi arăta niște bucățele de lemn și un ciocănel, și foarte rar o lingură. Ernst pricepea că vărul lui meșterește ceva sau își soarbe supa.

Ernst îi răspundea la fel, tot prin semne.

Cu excepția ferestrelor de la mezanin, tot ce se afla în jurul vilei vecine — fîntîna, crenguțele troienite ale tufelor de zmeură, gardul cenușiu și cei doi pini singuratici din grădina de zarzavat — rămînea neclintit, neschimbat, parcă încrustat într-un glob de sticlă, cum văzuse undeva Ernst. Părea încrustată pînă și cioara mîhnită care, cocoțată într-un pin, medita adînc la viața ei flămîndă.

Priveliștea rămînea zile întregi neschimbată. Ernst îi contempla încremenirea pînă simțea că-l dor ochii, pînă cînd începea să aibă senzația că el însuși începe să înghețe și să se încrusteze în globul acesta de sticlă.

Uneori însă, pe geamul înflorit de ger, avînd ca fond troienele de zăpadă ce se lipeau de gard cu spinările lor ascuțite ca de rechin, apăreau vedenii cu totul neașteptate. Într-o după-amiază, se lipi de geam mutra nebărbierită, de un roșu-vinețiu, a unui om vîrstnic, care se uita în cameră, clipind mărunt din niște ochi miopi.

Era pictorul Gustav Liivand.

Ernst îi deschise, cu toate că părinții îi interziseră să deschidă cuiva.

— Crambambuli ! salută Liivand răgușit, de parcă ar fi fost răcit, și păși pragul. Te-ai făcut ditamai flăcăul. Cîți ani ai ?

— Merg pe zece, răspunse Ernst bucuros, zîmbind cu toată gura.

— Ei, vezi ?... E timpul să fi mers de mult la școală. Cu toate că așa școală... Dar ce ? Ești singur cu frățiorul. Nici mama nu-i acasă ?

— S-a dus la piață să vîndă brichete.

— Hm... E bine cînd ai ce vinde.

Pe chipul lui Liivand se învălură o înfiorare de amărăciune. Se așeză la masă fără să-și scoată paltonul și rămase o clipă pe gînduri. Apoi luă creionul și ceru un petec de hîrtie.

Îi căzu în mîini caietul lui Ernst. Uitîndu-se prin el, Liivand tuși în semn de aprobare.

— Ia ascultă tinere Doré... Văd că n-am prăpădit de-a surda hîrtia cu tine. Hm... Aici e o poveste întreagă în imagini. Doi inşi tîrăsc o sanie prin pădure... Pădurarul ţinteşte cu puşca. Preaonorabilul meu prieten Vassar cu familia se încălzeşte la sobă... Se înţelege fără cuvinte, scumpe Dürer, nu-i nevoie să-mi istoriseşti. Ehei... Liivand îşi frecă cu palma bărbia ţepoasă care fîşîi. Acum ar trebui să începi să desenezi după ghipsuri. Deşi... lasă-le naibii de ghipsuri...

Dădu posomorît din mîini şi rămase iar pe gînduri.

Ernst se uită cu băgare de seamă la învăţătorul său. Se îngrăşase parcă, chiar şi degetele i se umflaseră ca nişte cîrnăciori. Obrajii, nasul, ca de altfel şi mîinile, căpătaseră o nuanţă vînătă-negricioasă. Paltonul de postav gros prinsese luciu pe la cusături. Nici glasul nu-i mai era la fel de catifelat ca atunci cînd stătea de vorbă cu Kati.

— Dar dumneata nu mai desenezi ? întrebă încet Ernst, ca şi cum ar fi vorbit cu un bolnav.

— Ce ? Crambambuli ! Despre ce fel de desen mai poate fi vorba. Pentru ochii mei pot căpăta acum bilet alb, cu toate că nu mi-ar mai servi la nimic. Eu, prietene, încarc saci, lăzi. Cărăm pîine. Ei, dar ce-i ?...

Făcu iar un gest cu mîna, se uită la băiat şi zîmbi.

— Uite ce-i, viitorule maestro. Trebuie să plecăm în Republica Estonă. Acolo sînt cartofii ca merele. O să prăjim la slănină de o să ni se prelingă grăsimea pîn-la coate. Ei, ce zici ? Plecăm ?

— Nu ştiu, răspunse Ernst fără vlagă. Dumneata pleci ?

— Doar atîta aştept... Cînd au să încheie pacea cu Republica Estonă şi au s-o recunoască, plec. Dragul meu, eu nu pot să trăiesc fără carne de porc. Cartofii mă umflă. Scrobeala-i bună doar de apretat gulerele. Un bărbat adevărat trebuie să mănînce carne. Nu-i aşa ?

Ernst îşi aduse aminte că de cînd pusese în gură ultima bucăţică de carne, trecuse o jumătate de an. Era pe vremea cînd se aflau la ţară, la bunica. Amintirea aceasta îl întristă.

— Vinul, mîncarea şi dragostea i-au hrănit pe pictorii Renaşterii, vorbi Liivand. Eşti încă mic, nu poţi să înţelegi asta... Ce inspiraţie poţi să ai cînd mănînci cartofi degeraţi şi voblă ? Cel mult poţi confecţiona afişe : „Baioneta în pîntecul burgheziei mondiale." În ce mă priveşte pe mine, sînt un om pierdut. Acum, cînd nu mai am ochi, nu-mi poate folosi nici inspiraţia. Doar de calculator dacă mai sînt bun. Dar chiar şi pentru asta trebuie să mănînc carne, nu scrobeală.

Scrise un bilet, îl împături şi se ridică.

— Uite, dă-i asta lui taică-tău... Şezu cîteva clipe pe gînduri, privindu-l pe băiat de sus în jos. Pe faţa lui vînătă şi buhăită se

așternu o expresie blîndă. Și încă ceva... Lucrează, flăcăule! Pe lume este ceva mai bun și decît mîncarea, și decît vinul. Mai bun chiar decît dragostea... Există așa ceva, să știi. Nu te uita la mine. Cu mine-i altă socoteală.

Ieși fornăind și răsuflînd greoi, iar peste o clipă dispăru după nămeții cu spinări țuguiate.

*

În altă zi, de după aceiași nămeți răsări șchiopătînd o ființă cu totul ciudată. Peste paltonul de postav gros purta o manta de vară, încheiată la piept cu o agrafă de bronz, închipuind două capete de leu. Chipul năsos se hlizi la fereastră, își făcu streașină la ochi, pentru a se feri de strălucirea zăpezii, mîna vîrîtă într-o mănușă șoioasă din piele de căprioară. Asupra lui Ernst se ațintiră doi ochi disperați, lăcrămoși, cufundați în niște pungi albicioase-albăstrii.

Zărind copilul înmărmurit de spaimă, omul nu mai șezu pe gînduri și ciocăni în geam. Ernst auzi un glas răgușit, croncănitor :

— Domnul Vassar e acasă ? ! Poftim ?... Nu aud. Te întreb, *mon petit...* [1] *Monsieur* [2] Vassar ! *Mon dieu* [3], nu pricepe nimic.

Din fericire era duminică, așa că părinții erau acasă. În ajun, sîmbătă, Eduard Vassar avusese norocul să schimbe o jumătate de duzină de brichete pe alimente. Mulțumită acestui tîrg, Anna fierbea acum la bucătărie cartofi adevărați, sfărîmicioși, nu din aceia degerați. Tatăl citea liniștit ziarul.

Apropiindu-se de fereastră, acesta murmură surprins :

— Hm... Domnul Valdin în carne și oase. Ciudat, doar i-am plătit chiria înainte...

Intrigat, îi deschise ușa.

Proprietarul vilei se dezbrăcă pe îndelete în micul vestibul. Fără manta și palton, părea de două ori mai subțire. Era un bărbat adus de spate, cu pieptul supt, cu mișcări repezite, dar nesigure. De sub gulerul moale și murdar atîrna o cravată elegantă, dar de o culoare cam stridentă. Vestonul încheiat doar cu un nasture, care atîrna aproape descusut, era făcut dintr-un material scump, cafeniu închis, cu un luciu mat. Acum însă era lustruit în coate, iar pe spate apăruseră niște cute dubioase care dădeau de bănuit că *monsieur* Valdin dormea îmbrăcat.

Cu spiritul lui de observație, Ernst băgă de seamă că sub vesta surtucului se mai afla o vestă.

— Domnule Vassar, mă aflu într-o situație grea, din care

[1] Piciule (în limba franceză, în original).
[2] Domnul (în limba franceză, în original).
[3] Dumnezeule (în limba franceză, în original).

numai dumneavoastră mă puteți salva ! începu precipitat Valdin, cu intonația lui caracteristică, nazală și croncănitoare.

Cu aceste cuvinte, făcu un pas înainte, de parcă s-ar fi pregătit să-i sară de gît. Vassar se trase involuntar înapoi. Dar piciorul beteag îl făcu pe oaspe să alunece spre stînga.

— Despre ce-i vorba ?

— Am șansa să scap din iadul ăsta. Mi se dă autorizația să plec la Paris... *Mon dieu !* Dar n-am bani. Vă cedez casa, tablourile, mobila, totul, numai dați-mi bani de drum pînă la Paris. N-am să mă tocmesc, vă dați seama... Cît îmi oferiți pentru vilă ?

— Bine, dar... bolborosi Vassar uimit. Permiteți-mi... N-am bani și nici nu intenționez să cumpăr vila.

Valdin făcu din nou o mișcare, ca și cum s-ar fi pregătit să se arunce de gîtul lui.

— Salvați-mă ! croncăni el cu patimă, lăsînd să i se audă un gîlgîit în piept. Dumneavoastră, *monsieur* Vassar, puteți să-mi redați viața și patria. *Mon Paris...* [1] Vă dau vila în schimbul unui bilet pînă la Paris. Nu-i o vilă, ci un palat, domnule Vassar ! *C'est un château de songe, rêve d'un artiste...* [2] Ce clipe am trăit aici ! Nici nu vă puteți închipui ! *Ici j'aimais !* [3] Bufetul ăsta merită să se afle la Luvru...

Se legănă pe picioare spre ușă și împinse de ea.

În camera cealaltă străluciră cu luciu mat coloanele răsucite ale bufetului de stejar întunecat, aproape negru, cu ușițele împodobite cu sculpturi reprezentînd păsări și fructe.

Glasul nazal și mînios se auzea în toată casa. Era clar că Valdin vorbește binișor rusește, numai că în tulburarea lui își presăra frazele cu cuvinte și chiar cu fraze întregi franțuzești.

În cele din urmă, Vassar, care la început își cam pierduse cumpătul în fața acestui atac furtunos și neașteptat, își reveni în fire și răspunse hotărît :

— Iertați-mă, cetățene Valdin, dar nu pot să vă cumpăr casa. N-am bani. Sînt un om cinstit și am să mă mut imediat dacă veți găsi cumpărător. Îmi caut altă locuință și mă mut. Eu vă înțeleg.

— Dar eu v-o dau aproape gratuit. Plătiți-mi cu făină, cu crupe, cu ce vreți. O, acum asta-i valuta cea mai bună.

Vassar făcu doar un gest cu mîna.

— Nu ?... articulă francezul descurajat. Atunci sînt pierdut.

Se agață de un scaun, dar nu se așeză, ci aproape se prăbuși pe el, ca un maldăr de haine vechi. Capul îi rămase plecat.

---

[1] Parisul meu... (în limba franceză, în original).

[2] E un castel de vis, visul unui artist (în limba franceză, în original).

[3] Aici am iubit (în limba franceză, în original).

Ernst își pironise ochii asupra lui, urmărind cu uimire, cu spaimă și cu milă o lacrimă tulbure, care i se prelingea pe obrazul buhăit.

Anna se arătă în ușă. Voia să știe dacă vizitatorul n-ar dori să servească niște cartofi atunci fierți.

Valdin protestă galant.

— O, madam... Nu vă deranjați.

Se repezi clătinîndu-se spre ea și începu să-i vorbească furtunatic :

— Văd că aveți un suflet bun, madam. Explicați-i soțului dumneavoastră că-i vînd casa asta numai pentru un bilet pînă la Paris... Altfel am să mor aici, înțelegeți ? Explicați-i... *Mon dieu*... Am să mă prăpădesc. Vă implor în genunchi.

Anna se lipi speriată de perete și-și plimbă privirea întrebătoare de la oaspe la soțul ei. Vassar îi făcu supărat un semn din cap, îndemnînd-o să servească...

Zărind cartofii mari și sfărîmicioși care abureau pe farfurie Valdin amuți pe dată, cu ochii pironiți asupra lor. Cînd Anna mai aduse și cîteva felii groase de scrumbie de pe care se prelingea grăsimea, falca de jos a oaspetelui se lăsă spontan, iar în gîtlej se auzi un sughiț.

Fără să mai aștepte vreo invitație și fără a se mai sinchisi de ceilalți, își trase scaunul lîngă masă și începu să înfulece.

Ernst nu mai văzuse pînă atunci un om care să mănînce așa de hulpav și de înfometat. O dată — era la țară — un străin se oprise la poarta bunicii ca să-și adape calul. Animalul se smucea spre căldare cu tot trupul, cu grumazul, cu șleaurile, cu hamurile, cu căruță cu tot. Își afundase capul în căldare și-l apăsa încet tot mai adînc, tot mai adînc. Cînd în sfîrșit își ridicase capul, găleata, care zăngănea sec, se ridicase și ea înfiptă pe bot, ca un degetar vîrît în deget. La fel mînca Valdin, parcă prosternat deasupra farfuriei, afundîndu-și nasul mare de cioară tot mai jos, din ce în ce mai jos, spre fundul farfuriei, pe măsură ce mîncarea scădea. Cînd se dezlipi de farfurie, Anna constată că aceasta nici nu mai avea nevoie să fie spălată, într-atît era de linsă și de uscată.

Isprăvind, Valdin rămase cîteva minute nemișcat, istovit și mut, cu pleoapele fleșcăite, lăsate pe ochi, și gîndind la ceva.

Vassar trăgea în tăcere dintr-o țigară răsucită din hîrtie de ziar.

— Cît puteți să-mi dați ? întrebă în cele din urmă Valdin cu un glas împăcat, aproape duios, deschizînd ochii împăienjeniți de somn.

Vassar ridică din umeri.

— Mai nimic. Eu sînt proletar. Numai bufetul dumneavoastră face mai mult decît pot să dau eu, fără să mai vorbim de tablouri.

Iar casa... De casă nici nu mai vorbesc. N-o cumpăr. Dar dacă vreţi, mă mut... E tot ceea ce vă pot spune.

— Atunci daţi-mi măcar ceva pentru mobilă, oftă Valdin cu smerenie. Înţelegeţi că nu pot să plec de la dumneavoastră fără nici un ban.

Vassar deschise gura, dar nu spuse nimic, ci doar oftă, scoţînd alene portofelul.

La plecare, Valdin îi sărută Annei mîna plină de zgîrieturi şi de pete de răşină, care nu ieşeau la spălat.

— Soţia dumneavoastră este o femeie fină, *monsieur* Vassar, zise el pe coridorul îngheţat, zăbovind o clipă înainte de a ieşi.

Ernst îl urmări prin fereastră cum, asemeni unui greiere şchiop, se îndreaptă şontîc-şontîc spre poartă, pierzîndu-se apoi pe după gardurile celorlalte vile, ca şi cum s-ar fi scufundat într-un nămete.

Vassar măsură de cîteva ori camera în lung şi în lat, apoi se opri în faţa soţiei sale, privind-o cu un aer încurcat.

— Ascultă, zise el indispus. Am impresia că franţuzul ăsta ne-a cedat palatul visurilor lui în schimbul blidului de mîncare cu care l-ai miluit. Cine o să i-l mai cumpere astăzi ? Vile goale găseşti pe toate drumurile. În halul ăsta o să pornească spre Parisul lui.

— Dar oare o ajunge pînă acolo ? se îndoi Anna.

El îi răspunse morocănos.

— Fiecare dintre noi avem Parisul nostru şi ajungem la el cum putem fiecare.

Capitolul II

Cînd trecură prin prima lor încercare mai serioasă, una din acele întîmplări dramatice care-ţi rămîn toată viaţa încrustate în minte, Ernst avea nouă ani, iar Martin opt.

După o săptămînă întreagă petrecută în casă, duminică aveau voie să iasă afară, să zburde, să se dea cu sania, să se zbenguiască prin zăpadă. Se întîmpla uneori ca, antrenaţi de joacă, cei doi verişori să ajungă hăt departe, pînă la ultima dintre vile, o clădire situată în fundul unei grădini, înconjurată de pini străvechi. Vila era de o construcţie deosebită : scundă — avea numai parter — cu un acoperiş de tablă peste măsură de înalt şi cu ferestre înguste şi mioape. Semăna cu un arici care se ascunde sperios. Locuiau într-însa două surori. Una era căsătorită cu un profesor, iar cealaltă, mai mică, „aştepta un bărbat", cum se spunea în acest cartier de vile.

Într-o duminică plăcută, fără soare, pe la sfîrşitul lui martie, băieţii se trăgeau cu sania. Nu aveau nici o grabă. Amîndoi sporovăiau ca nişte coţofene, apropiindu-se de casa din parc.

Trecînd pe lîngă vila de sub pinii din apropiere, o curiozitate copilărească le dădu ghes să se uite înăuntru. Prin ușa de la intrare, rămasă întredeschisă, ieșea fum.

Copiii se priviră nedumeriți.

— A dat laptele în foc, fu de părere Martin.

Pînă să spună și Ernst ceva, pe ușă năvăli o femeie tînără, numai în capot și cu capul gol. Țipînd isteric, femeia se învîrti bezmetică în loc, apoi se prăpăstui înapoi în casă.

— Foc ?... întrebă speriat Ernst.

Se uitară unul la altul, descumpăniți. Strada era pustie.

— O să ardă ! strigă Martin și se puse pe plîns, gîndindu-se la femeia care dispăruse în casă.

Dar în aceeași clipă lăsă din mînă cureaua saniei și se repezi spre casă, fără a ști de ce ajutor ar putea fi.

Ernst se luă după el, dînd buzna pe ușa acum larg deschisă. Se pomeni într-un vestibul micuț. În dreapta era o bucătărie. Lîngă plită zăcea trîntit un taburet cu fundul tăiat în formă de inimă. În încăperea din stînga se învîrtea fără rost femeia cea tînără, izbindu-se ca o oarbă de mobile, scăpînd lucrurile din mîini și văicărindu-se sfîșietor.

În față se vedea o cameră mai mare cu două ferestre, care dădeau spre sud. Ernst zări înăuntru o etajeră cu cărți. Deasupra etajerei atîrna un tablou. Pe tapet, chiar în dreapta etajerei, se lățea încet o pată de foc. Vîlvătaia se chircea pe la margini, în timp ce în mijloc se căsca o sinistră umbră neagră.

Ernst știa din auzite că în caz de incendiu, trebuie să scoți afară lucrurile, să salvezi ce se mai poate salva.

Pata de foc mușca mai departe din tapet, apropiindu-se de etajera cu cărți și de tabloul de deasupra ei. Aruncîndu-și ochii spre tablou, Ernst înmărmuri de admirație. Portretul înfățișa un băiat de la țară cu ochi albaștri, pictat în ulei și pastă groasă, în trăsături largi. Băiatul ziceai că-i viu ! Pe sub șuvițele blonde răvășite pe frunte, albul ochilor de culoarea albăstrelelor strălucea intens, privindu-l parcă pe Ernst gînditor și sfios, cu buzele întredeschise într-un zîmbet blajin. Dar nu numai la expresia aceasta însuflețită se reducea totul. Copilul din portret îi deveni subit, n-ar fi putut spune nici el de ce, peste măsură de apropiat. Nu orice copil îți place de la prima vedere, oricîtă viață ar clocoti într-însul. Acesta însă ți se lipea de inimă cum dădeai cu ochii de el. Nu putea fi la mijloc decît o vrăjitorie. Unde găsise pictorul un asemenea model ?

În cele cîteva secunde în care Ernst cercetă ca fermecat tabloul, fîșia stacojie care se ondula neîncetat izbuti să înainteze doar cu două degete. Continua totuși să progreseze.

Fără a se mai gîndi la altceva, Ernst se repezi la peretele cu etajera şi, strîmbîndu-se din pricina fumului, care făcea să-l usture ochii, trase un scaun spre ea.

Sări pe scaun. Într-un ou roşu de sticlă de pe etajeră îşi zări chipul năsos, cu ochii holbaţi de groază. Lîngă ou se afla o scoică de sidef. Deasupra ei, pe tapet, se căsca o gaură avînd forma unui cap de cal. Atenţia lui Ernst se ascuţise la maximum, înregistra toate acestea cu o precizie aproape automată. Întotdeauna i se întîmpla aşa : cu cît trăia mai intens şi mai neobişnuit un eveniment, cu atît mai limpede şi mai amănunţit i se întipăreau în creier amănuntele. În clipele acelea creierul începea să trăiască o viaţă a lui, aparte, extrem de atentă, iscoditor de cercetătoare, independentă, mai tare decît propria-i voinţă.

Martin năvăli în vilă fără să ia seama la amănunte. Nici măcar nu zări portretul din perete, deşi era greu să nu remarci un asemenea tablou.

Toată atenţia lui Martin era concentrată dureros asupra femeii care ţipa deznădăjduită. Aşa era el. Nu putea suporta suferinţele altuia. Cînd, plimbîndu-se cu tatăl său, se nimerea să vadă un birjar biciuindu-şi calul peste cap, se făcea alb ca varul la faţă şi începea să tremure tot. Iar aici ţipa o făptură omenească.

Martin se opri în prag, tremurînd, neştiind ce să facă.

Stăpîna casei cuprinse de flăcări se repezi la un şifonier şi trase de uşă. Dar uşa era încuiată, iar cheia nu se afla în broască. Femeia răcni din nou, cu capul răsturnat pe spate. Părul ei roşcat, cu reflexe arămii îi atîrna ca o coamă. Înnebunită îşi înfipse unghiile în obraz. Pe obraz — văzu cu groază Martin — îi apărură dungi roşii. Cît de mare trebuie să fi fost durerea acestei femei, dacă încerca să şi-o aline printr-altă durere, mai mare !

Martin ţipă şi el deznădăjduit, se năpusti spre ea şi o apucă de mînă.

— Nu trebuie ! strigă el. Nu trebuie ! Hai afară !

Cu o putere ce depăşea vîrsta lui, o tîrî spre ieşire. Ea îl urmă molîie, mergînd ca în vis.

În uşă îi izbi aerul proaspăt de afară, înviorîndu-i. Pe potecuţă se apropiau în fugă două femei cu feţele schimonosite de spaimă. Dintr-o parte, alergînd de-a dreptul peste grădina de zarzavat, venea un bărbat numai în surtuc, înotînd cu pîslarii prin nămeţii uriaşi.

*

Purtarea avută de Martin în timpul incendiului îl mişcă adînc pe Herman Vassar.

— Juuli, îi spuse el soţiei sale, sîntem răsplătiţi cu vîrf şi îndesat. În băiatul nostru se trezeşte o inimă bună, nobilă. Nici

n-am visat mai mult pentru el. Merge pe drum bun, să știi. Așteptările noastre încep să se realizeze. Ce poate să fie mai minunat pe lume decît un suflet ales.

— Da, dacă băiatul ar merge tot pe drumul ăsta, n-aș mai dori altceva de la viață, mărturisi Juuli, strîngîndu-și mîinile la piept. Obrajii i se împurpurară, iar în ochi îi izvorîră lacrimi de exaltare. Nu-mi trebuie nici bogăție, nici viață lungă, numai să fie el totdeauna așa.

— Demult s-a putut observa la el un suflet gingaș și inimos, remarcă Herman îngîndurat. Asta e sădit în el, asta-i vine de la tine, Juuli...

— Vorbești prostii, se apără cu un gest al mîinilor Juuli, roșind ca o fată.

— Nu, nu. Așa-i, să știi. Dar știi la ce mă mai gîndesc ? Rar de tot se întîmplă ca oameni cu caracterul lui să-și dobîndească singuri fericirea în viață. Pe oamenii că Martin lumea îi admiră, îi dă ca exemplu, dar ei o duc greu în viață. Neputînd îndura să-i vadă pe alții suferind, primesc ei loviturile.

— Nu-mi mai pomeni de asta. Lasă-l să fie totuși așa cum e, zise Juuli, apăsîndu-și mîinile pe piept ca pentru rugăciune.

Herman căzu pe gînduri, uitîndu-se drept înainte, vag, ca și cum ar fi așteptat de undeva răspuns la o întrebare căreia el singur nu-i putea da de rost.

Eduard Vassar era, dimpotrivă, nedumerit și adînc dezamăgit de purtarea fiului său.

— Încearcă numai de te gîndește... bombăni el către soția sa. Să treci pe lîngă un om aflat în nenorocire, ca să salvezi un tablouaș prăpădit... Parcă nici nu-ți vine să crezi. Nu m-aș fi așteptat la așa ceva din partea lui.

Și se uită supărat la Anna, ridicînd din umeri.

— Eu nu văd de ce am da atîta importanță unei întîmplări ca asta, obiectă ea. Băiatul și-a pierdut capul, asta-i tot.

— Aș ! clătină Eduard din cap. Se zice că la nevoie omul se agață de ce-i este mai scump. Or pe el inima l-a tras spre tablouașul ăsta, pricepi ? Încep să observ că se simte atras spre artă. El singur mi-a mărturisit o dată, numai că atunci nu l-am prea luat în serios... Vezi tu — oftă el amărît — n-aș vrea ca fiul meu să aibă soarta unui pictor.

— De ce ? ! se miră Anna întorcîndu-i o privire încețoșată.

Simpla pronunțare a cuvîntului „artă" o făcuse să revadă în afundul amintirilor culise prăfuite, actori grimați cu stîngăcie pe o scenă micuță. Fără să vrea, revăzu îngrozitoarea prăpastie căscată la marginea acestei scene, abis întunecos în care se zăreau vag chipurile spectatorilor. Pe vremuri, în fața acestei prăpăstii își

simţea inima frămîntată de o tulburare dulce şi mîndră. Nu-i mărturisi însă nimic bărbatului despre vedenia aceasta.

— Toţi pictorii sînt puţin cam într-o ureche, îi explică iritat Eduard. Ei nu trăiesc cu mintea, ci cu inima, iar inima-i nechibzuită. De aceea nu se pot stăpîni şi controla. Sînt robii patimilor, devin simple jucării în mîinile soartei... Şi o asemenea soartă să aibă fiul meu ? Mai bine nu se năştea.

— Ce vorbă mai e şi asta ? se împotrivi Anna. Ce-ar fi fost viaţa fără artă ? Un cîmp fără flori.

— Nu-l mai apăra, se supără Eduard. Ştiu de unde-i vine asta... De la jocurile tale cu el ! - Tu ai insistat ca Liivand să-l înveţe desenul. Şi uite unde am ajuns. Şi o să mai culegem noi şi alte roade.

— Dar nu s-a întîmplat nimic rău, se apără Anna. Băiatul are aptitudini. A învăţat mult de la Liivand, şi nu văd nici o nenorocire în asta. Nu-i neapărat nevoie să taie fier la Berens. Asta poate s-o facă oricine...

— Bagă de seamă că ai să-l strici de tot cu credinţa asta a ta că-i un copil excepţional. Toate mamele gîndesc la fel.

Anna păli.

— N-am să stric nimic, dar lasă băiatul să-şi urmeze drumul lui. N-am să-ţi îngădui să-l împiedici...

— Aşa ?... Eduard sări în sus şi o privi furios, mişcîndu-şi mustăţile care-i atîrnau ca la o morsă bătrînă. Ce-i asta ? Toată viaţa trebuie să lupt cu tine ?

Pe chipul Annei se aşternură pete-pete. Mîinile aspre sprijinite pe genunchi îi tremurau. Nu mai scoase o vorbă. Ochii ei priveau îndîrjiţi şi neîmpăcaţi, pe alăturea de soţ, într-un colţ al camerei.

*

Pe la sfîrşitul lui martie soarele începu a încălzi odăiţa cu fereastra orientată spre sud. Picături transparente se prelingeau pe ţurţurii grei, unduioşi, care spînzurau de streşini. Uneorî ţurţurii aceştia se frîngeau cu un pocnet, prăbuşindu-se în zăpada spongioasă încropită şi ea de dezgheţ.

În aprilie, cerul de culoarea apei tulburi coborî pînă aproape de culmile arborilor „Tauridei". Nori flocoşi de ceaţă pluteau jos de tot, deasupra pămîntului, aerul se îmbiba de umezeală, zăpada se înnegrea prin văgăuni, urmele lăsate de paşi se umpleau cu apă. Pojghiţa de gheaţă bătătorită de pe drumuri se transforma treptat într-un noroi cafeniu-murdar, presărat cu baligă de cal.

Prin noroiul acesta, la o depărtare cam de trei kilometri de cartierul de vile, pe şoseaua dintre Gatcina şi Detskoe Selo treceau călăreţi pe cai mărunţi şi lăţoşi ; pe sănii primitive erau transportate mitraliere, ostaşi roşii păşeau osteniţi cu poalele mantalelor sumese.

Regimentele roşii din Petrograd se tîrau încet spre Pskov şi Narva, unde se pusese în mişcare armata lui Iudenici. Ziarele din Petrograd apăreau pe o hîrtie mizerabilă, fabricată parcă din zăpadă găunoasă, cafenie, bătătorită de cizmele soldăţeşti. Se găseau în ea şi aşchiuţe cenuşii. Chiar şi tonul articolelor tipărite pe o astfel de hîrtie era aspru, oarecum brutal, dar drept, asemeni drumului ce ducea spre front.

Tainul pe care-l aducea mama acasă se subţiase cu totul : o felie de miez de pîine, şi numai rareori voblă sau mei nedecorticat.

Tatăl reuşise să ia pe brichete un pud de cartofi, dar îi păstrau în pivniţă, de sămînţă.

Mama examina uneori la lumină nişte pachetele care răspîndeau un miros pipărat de rezedă, şi încerca seminţele cu limba.

— Numai de-am întinde-o pînă la primăvară, spunea ea fără a-şi pierde însă încrederea. O să punem cartofi, morcovi, varză... Din iarbă se poate face supă. O să creştem găini, iepuri de casă. Aştia se înmulţesc foarte repede.

Primăvara, soarele, căldura se apropiau încet, dar neabătut, aidoma regimentelor roşii care îşi croiau drum prin noroiul de zăpadă, obosite, dar tenace.

Pe neaşteptate însă se schimbă ceva.

Într-o zi însorită, termometrul de la fereastră arătă douăsprezece grade la umbră.

Zăpada sfîrîia şi scădea văzînd cu ochii. O cioară flămîndă, care moţăia în fînul din grădina de zarzavat vecină, se trezi brusc şi croncăni răguşit.

În dimineaţa următoare vilişoara Vassarilor se pomeni separată de şosea. Toată grădina era cufundată sub apă.

Văzînd ce se întîmplase, Eduard Vassar începu să înjure — mereu trebuie să păţească omul cîte ceva... — dar nu se lăsă pînă nu înjghebă pînă la poartă un podeţ de scînduri, smulse din peretele magaziei de lemne.

Grădinile din partea locului zăcură trei zile şi trei nopţi sub apă.

Apoi se rupseră parcă nişte zăgazuri şi apa se scurse spre golf. Într-un fel sau altul, toate apele se scurg în ocean. Oceanul primeşte şi picătura de primăvară, limpede ca lacrima unui copil, şi scursorile stoarse din verdeaţa şi putregaiurile de peste an. În cele din urmă pămîntul rămase gol, spălat, negru.

Deasupra lui străluci soarele de mai, spre care își înălțau trilurile lor înfiorate ciocîrliile, biete păsările nearătoase, neînsemnate, de culoarea noroiului de primăvară.

*

În jurul lui Eduard Vassar clocotea vălmășagul pieței. Oameni în haine ponosite, decolorate, care-și pierduseră de mult forma și înfățișarea, îl înghionteau și-l înghesuiau, expunînd spre vînzare pe brațele lor slăbănoage, făcute umerar, o îmbrăcăminte ceva-ceva mai bună decît aceea pe care o purtau : tunici kaki, întoarse, tolstovci din piele de drac, pantaloni bufanți cusuți din rase preoțești și din pelerine rămase de la bunici, șepci cu căptușeală de percal. O companie întreagă de cizme se învîrtea încet prin mulțime, făcînd pe grozavele la această paradă a nevoiașilor. Se vindeau cizme din toate epocile, de felurite modele, și de la tot soiul de stăpîni. Cele mai multe erau cizme cinstite, ostășești cu tocuri joase, scîlciate, reparate nu o singură dată cu dragoste. Se nimereau însă și unele ofițerești, fine, cu carîmbi zvelți și cu luciu neted ca al apelor adînci. Ba erau și dintr-acelea cu carîmbi groși ca niște burlane, din piele scumpă, lucrate cu grijă, ascunzînd în interior o ștampilă aurită și purtate cine știe de ale cui picioare, poate chiar de ale lui Rasputin...

În mai 1919 ai fi putut să îmbraci în piața Klinsk din Petrograd întreg regimentul francez care se retrăgea de lîngă Moscova.

Cerșetori, prostituate în ghete de șevro cu carîmbul înalt, ciungi și ologi în cărucioare, bețivani, acordeoniști care cîntau *Marusia s-a otrăvit,* muieri care vindeau apă îndulcită cu zaharină și colorată cu fuxină, hoți de buzunare, coțcari cu jocuri de noroc obișnuite la bîlciuri — rulete de plăcaj, roata norocului, uite popa-nu e popa — toată această cloacă omenească cînta pe nas, juca, striga, țîrîia, chema, implora, vocifera cu o stăruință diavolească.

Prin iureșul acestei destrăbălări de bazar umblau și oameni simpli, cumsecade, cinstiți, protejîndu-și cu mîna buzunarul cu bani și cu acte.

Eduard Vassar se foia și el prin mulțime cu o valijoară, nervos și iritat : nu prea mergea vînzarea brichetelor. Se dojenea singur în gînd, regretînd că venise el la piață. Ar fi trebuit s-o trimită pe Anna. Oamenii cumpărau mai repede de la ea. Anna avea o față bună, zîmbea prietenos cumpărătorilor, mai lăsa din preț, puțin e drept, dar lăsa întotdeauna. Clienților li se părea că Anna avea marfă mai bună, mai trainică, mai conștiincios lucrată ! Anna nu rămînea cu marfa mult timp nevîndută. Clientul pleca nu numai cu simțămîntul că a cumpărat ieftin un obiect folositor, dar

că a dat şi de un om plăcut. Iar lucrul acesta preţuia pentru mulţi cît o cumpărătură reuşită.

Cum însă lui Eduard nu-i plăcea că Anna mai lăsa din preţ, preferase să se ducă el singur la piaţă. Numai că el nu ştia să fie amabil cu clientul. Era nervos, se irita cînd i se critica marfa, începea să ţipe la clienţi şi nu lăsa nici o copeică.

„Nu cunoaşte rînduiala. Asta nu-i negustorie", spuneau cumpărătorii, care pînă la urmă se plictiseau şi se depărtau, cu toate că brichetele din producţia fraţilor Vassar erau într-adevăr excelente.

În această seară de mai, Vassar abia izbutise să vîndă două brichete din duzina pe care o avea. Una o luase o lăptăreasă de pe la marginea oraşului, o blondă spălăcită, cu obrajii îmbujoraţi, care îi numărase banii cu mîna ei durdulie, fără să se tocmească. Cealaltă o vînduse unui flăcău plăpînd cu faţa plină de coşuri, cu o gură strîmbă şi ţuguiată.

În timp ce despăturea bancnotele mititele, galbene, de cîte un milion, numite în limbajul pieţei „lămîi" [1], Vassar constată că o „lămîie" avea rupt colţul cu numărul bancnotei. Descoperirea aceasta îl înfurie, deşi îşi dădea seama că într-o vreme atît de grea ca aceasta prin care treceau, un milion mai mult sau mai puţin nu avea cine ştie ce însemnătate. Dar irascibil cum era, josnicia altuia îl făcea lesne să-şi iasă din fire.

Privi în jur mînios, cu ochii bulbucaţi, căutîndu-l pe vinovat, cînd deodată simţi aţintiţi asupra-i ochii cuiva care îl urmărea insistent.

Întorcînd capul, remarcă un individ vîrstnic, trupeş, cu tendinţa spre îngrăşare, într-o scurtă de piele neagră, iar pe cap cu o şapcă tot de piele. Chipul acesta puhav, acoperit cu o barbă aspră, roşcată, ca rugina, i se păru extrem de cunoscut. I se păru cunoscut şi nasul lung, asemeni unei trompe.

La un moment dat tipul rînji cu toată gura, iar nările fremătînde care parcă adulmecau i se zbătură frenetic. Vassar simţi un junghi în inimă, de parcă l-ar fi înţepat cineva cu un cui înroşit. Individul care îl privea fix nu era altul decît neuitatul Pavel Janov ! Janov în carne şi oase, deşi purta o scurtă de comisar şi afişa un aer întreprinzător, sigur de el.

— Eedi Vassar ! Ce întîmplare !... rosti Janov cu o vădită satisfacţie, continuînd să surîdă. Totodată făcu şi un pas spre el. Ce faci aici, bătrîne ? Nu te-am mai văzut de un car de ani...

Exagera. Vassar îşi aducea bine aminte că după cearta aceea nefericită se mai întîlniseră din cînd în cînd pe vremea lui Berens.

[1] Joc de cuvinte format din asemănarea fonetică a două cuvinte în limba rusă : limon = lămîie şi milion = milion.

E drept că la „Berens" cariera lui Janov fusese compromisă. Deşi atunci fusese păstrat în uzină fie din milă, fie din alte motive, fusese totuşi retrogradat în funcţie şi transferat într-un atelier nenorocit. După vreo doi ani, Janov trecuse la fabrica constructoare de vagoane, situată în vecinătatea uzinei „Berens". Se mai întîlniseră şi după aceea din cînd în cînd, dar totdeauna se prefăceau că nu se cunosc.

Vassar îl salută rece, uimit şi intrigat de mina zîmbăreaţă cu care i se adresase Janov. La întrebare îi răspunse evaziv. Ceva îi spunea că nu trebuie să pomenească o vorbă despre treaba pentru care se afla la piaţă.

— Aşa, aşa..., dădea din clonţ Janov, sfredelind cu o uitătură iscoditoare valijoara pe care Vassar o ţinea modest într-o parte. Eu însă, prietene scump, nu te-am uitat. Aşa-s eu : mă ataşez de oameni, mă deprind cu ei, n-ai ce-mi face. Mai ţii minte plimbarea noastră din tinereţe ? Marţipan cu pere duchesse !... Ce boboc de nevastă ţi-am peţit atunci... Mi-ai suflat-o, hoţomanule. Mi-ai suflat-o, Eedik, dar eu nu-s supărat pe tine, să ştii.

— După cîte-mi amintesc eu, parcă nu s-a întîmplat chiar aşa, începu Vassar.

Janov izbucni în rîs, dîndu-şi capul pe spate.

— Lasă, lasă, nu mai face pe modestul. M-ai tras pe sfoară, aia e ! Da, prietene... Eşti un strengar, un poznaş de n-ai pereche. Mi-amintesc că-ţi plăcea de tînăr să glumeşti. Rîdeam uneori pînă la lacrimi ; ţi-aduci aminte ?

Lui Vassar i se făcu lehamite. Se posomorî şi schiţă un gest de nerăbdare.

— Te grăbeşti ? îşi miji Janov ochii. Ei bine, n-o să te reţin. Ar fi bine ca într-o clipă de răgaz să ne mai aducem aminte de vremea de demult, cînd luptam pentru libertate. Da, prietene, nouă, bătrînilor, nu ne-a fost uşor pînă am învins.

Zicînd aşa, oftă cu mîhnire şi, vîrîndu-şi mîinile în buzunarele scurtei de piele, luă o înfăţişare plină de importanţă.

Vassar se uită buimac la el. Era vădit că Janov imita pe cineva. La despărţire îi întinse lui Vassar palma cu un gest larg, simplu şi serios.

Apoi se pierdu în mulţime.

Un glas lăuntric îi şopti lui Eduard că ar fi bine să plece numaidecît, dar toată mîndria lui se răzvrăti. Cum, la ce să se ascundă de Janov ?

În unele împrejurări Eduard Vassar se încăpăţîna ca un catîr ; tocmai încăpăţînarea aceasta îl costă cam scump în ziua aceea de mai, în piaţa Klinsk.

Nu trecură nici zece minute, şi îl zări din nou pe Janov croindu-şi drum prin mulţime spre el. În urma lui păşea un miliţian tînăr, fără mustăţi.

Janov se schimbase într-atîta la faţă, încît era de nerecunoscut. Parcă nici nu mai vedea de furie, iar pe obrajii buhăiţi îi apăruseră ca nişte cucuie.

— Uite-l ! urlă Janov, arătînd spre Vassar cu mîna întinsă în mîneca neagră de piele. Speculantul ! Sabotorul ! Clasa muncitoare se războieşte pe front cu Iudenici, iar el jefuieşte avutul uzinei ca să facă brichete... Arestează-l pe speculant !

Vassar încremeni. La strigătul lui Janov, oamenii începură să se întoarcă. În jurul lor se făcu pe dată un gol. Priviri curioase se încrucişau.

Janov se repezi spre el, urlîndu-i în obraz :

— Furi uzina ca să faci brichete, ticălosule ! Vinzi clasa muncitoare contrarevoluţiei mondiale ? ! Răspunde !... Uitaţi-vă, cetăţeni !

Smuci cu un gest abil valiza. Aceasta se deschise şi brichetele strălucitoare de alamă, şlefuite cu migală, producţia fraţilor Vassar, zburară pe pămîntul bătătorit, împînzit de scuipături, la picioarele publicului care scoase exclamaţii de uimire.

Pe Eduard îl cuprinse o fierbinţeală. Simţea că se înăbuşă. Nu mai putu desluşi altceva, în afară de gura care urla, împroşcîndu-l cu insulte, şi de obrazul acoperit de rugina părului aspru, obrazul acesta pe care-l ura din străfundul inimii.

Fără să-şi dea seama ce face, îl înşfăcă pe Janov cu amîndouă mîinile de reverele lunecoase ale scurtei de piele şi-l izbi cu toată puterea.

Janov, mare şi solid, zbură la cîţiva paşi de scundul, dar vînjosul Vassar, se poticni de piciorul cuiva, dădu prosteşte din mîini şi fu cît pe-aci să vină de-a berbeleacul.

Mulţimea obişnuită a pieţei, lacomă de acest soi de distracţii, vuia. Iar peste vuietul ei, Janov răcnea cît îl ţinea gura :

— Fraţilor ! Pentru ce-am luptat noi ? Ca să ridice speculantul mîna împotriva clasei muncitoare ?...

Miliţianul îl apucă pe Vassar de mîneca paltonului.

— Haide, cetăţene, îl chemă el. Împrăştiaţi-vă, cetăţeni ! n-aţi mai văzut speculanţi ?

*

Vassar se întoarse acasă seara tîrziu, dar nu intră numaidecît înăuntru. Se opri mai întîi în grădină şi cercetă răzorul nou săpat şi greblat, care se adăugase celor pregătite zilele trecute. Izbutise să-l sape peste zi Anna.

Dacă ar fi rămas să facă el răzorul, iar cu brichetele s-ar fi dus Anna, tot buclucul din piaţă ar fi fost evitat.

Pe un vişin bătrîn şi strîmb, plin de boboci, zări primele floricele, deschise poate chiar în cursul dimineţii.

Eduard îşi scoase şapca, se uită la ea de parcă ar fi văzut cine ştie ce minune şi-şi legănă maşinal valijoara goală. Vîntul i se jucă o clipă în păr, ciufulindu-i şuviţele rărite. Deşi părea cufundat într-o meditaţie adîncă, de fapt nu se mai gîndea la nimic. Încerca doar să se detaşeze de impresiile şi emoţiile din cursul zilei. Era stăpînit de un simţămînt de uşurare, ca şi cum o mînă care-l apucase de gît şi-ar fi slăbit încet-încet strînsoarea. Începea să-i fie mai bine, să respire mai uşor. Petalele albe şi naive din vişinul caraghios picurau linişte în suflet ori de cîte ori se uita la ele. Treptat-treptat, Eduard începea să creadă că pentru el nu era totul pierdut.

Anna şi copiii îl priveau pe furiş pe fereastră. După felul cum ţinea valijoara, le era limpede că aceasta era goală. Dar purtarea ciudată a soţului ei, meditaţia adîncă în care se cufundase lîngă tulpina bătrînului vişin, îi strecurase îngrijorare în suflet. Avea o presimţire că lucru curat nu era.

Cînd, în sfîrşit, se decise să intre înăuntru, Eduard împinse cu băgare de seamă valiza goală sub pat şi spuse pe un ton reţinut :

— Astăzi n-am avut noroc. Am să-ţi istorisesc pe urmă...

Fără a-l întreba ceva, Anna îi puse înainte trei cartofi şi o farfurie cu un sos subţire de făină. Nu suflă o vorbă despre faptul că începuse cartofii de sămînţă.

Întinzînd mîna după furculiţă, Eduard nimeri cu ea în sos, atît de aiurea îi era risipită atenţia. Lucrul acesta îi dete a înţelege Annei că bărbatul său trecuse printr-un grav impas.

După ce copiii adormiră, el îi istorisi în sfîrşit, răguşit de emoţie, despre întîlnirea cu Pavel Janov.

Annei începură să-i tremure obrajii.

— Şi acum ce-o să fie cu noi ?

Retrăind în minte urletele şi ocările lui Janov, Eduard o privi furios şi zise cu amărăciune :

— Uite unde am ajuns... Să aud de la un ticălos, de la un nemernic ca ăsta...

— Aşadar, noi sîntem de vină, eu şi copiii ? făcu Anna surd.

Glasul îi sunase atît de obosit şi neobişnuit de straniu, încît el întoarse brusc capul spre ea. Figura ei îl înspăimîntă. În lumina transparentă a asfinţitului văzu înaintea lui o femeie îmbătrînită, palidă, cu ochii afundaţi în orbite. Femeia aceasta îmbătrînită prematur era Anna ?... Anna aceea pentru care se repezise ca un zănatic să prindă veveriţa ?...

Fusese o vreme cînd lumea o considera prea frumoasă pentru el. Chiar şi el înclina uneori a crede astfel, şi visa să compenseze inegalitatea fizică prin dragoste, voia să-i poarte mereu de grijă, să-i uşureze viaţa, să o recompenseze... Dar cu ce ? Cu ce s-o recompenseze ? Nici el singur nu ştia prea bine. Cu o viaţă cît de cît asigurată ? Cu o căsuţă în „Taurida" ? Dar viaţa luase o asemenea întorsătură încît uitase pînă şi să se mai gîndească la datoria pe care o avea faţă de Anna. Iar Anna era acum doar umbra fetei frumoase de odinioară. Faţa ei părea acoperită cu o mască de pergament uscat, care pe alocurea, îndeosebi pe la tîmple, se contopise pentru totdeauna cu însăşi pielea. Doar gura îi rămăsese la fel de mlădioasă şi plină de energie, de bunătate şi de vigoare.

Masca aceasta imobilă, pe care i se păruse că o întrezăreşte pe chipul soţiei sale, îl înspăimîntă. Îl cuprinse o milă adîncă pentru Anna.

— M-am cam înfierbîntat, îşi reproşă el. Dar cine-i vinovat ? De fapt, nimeni...

Tăceau amîndoi, frămîntaţi de nelinişte.

— Şi, mă rog, cu ce poate să se sfîrşească povestea asta pentru tine ? întrebă Anna după un răstimp de tăcere.

El ridică din umeri.

— Ştii, brichetele în sine nu reprezintă o vină aşa de mare. Administraţia mai trece cu vederea, e înţelegătoare. Mulţi o fac. Partea proastă e că l-am scuturat pe Janov ăsta... S-a trecut şi în procesul-verbal. Tocmai el s-a nimerit să reprezinte controlul obştesc.

Privirea i se pironi, mîhnită, în podea.

— Şi în cazul ăsta o să te dea în judecată ? se amărî Anna.

— Se poate şi asta, întări Eduard posomorît. Firește că se poate. Lucrurile s-au petrecut aşa : eu i-am spus una, el mi-a spus alta şi poftim... Insultă adusă controlului obştesc. Ăsta-i lucrul cel mai grav.

— Asta ne mai lipsea, gemu Anna.

— Am să mă duc la Soldatov... El o să înţeleagă. Ne cunoaşte pe amîndoi, şi pe mine şi pe Janov. E director, se va ţine seama de părerea lui. Poate că lucrurile nu stau chiar atît de prost. Nu te necăji înainte de vreme...

Căută Eduard să-şi liniştească nevasta, dar el însuşi era stăpînit de presentimente rele.

*

— Aşadar Janov, el în carne şi oase, a introdus ordinea noastră revoluţionară ? Soldatov clătină din cap şi surîse. Ia te uită ce întorsătură iau uneori lucrurile.

În timp ce-l asculta pe Vassar, Serghei Andreevici se plimba de colo pînă colo prin birou.

Vassar şedea într-un fotoliu de piele şi povestea nervos, urmărindu-l cu privirea.

— Dar de unde şi pînă unde atît de multe brichete ? se miră Soldatov. Le confecţionezi singur ?

Vassar se fîstîci. Soldatov îl înţelese.

— Nu-ţi închipui cine ştie ce. Eu nu-s anchetator, ridică el uşor din umeri. Cred că mă cunoşti.

— Împreună cu fratele meu..., mărturisi Vassar.

— Tocmai asta-i, zîmbi iar Soldatov. Cu fratele... Dar pe Janov barem l-ai pocnit tare ?

— Da.

Lui Vassar i se păru că răspunsul acesta îi mersese lui Soldatov la inimă.

Serghei Andreevici mormăi :

— Şi zi aşa, s-a înţolit în scurtă de piele... Ce să-i faci ? pielea poţi s-o mai schimbi, dar sufletul rămîne tot putred.

Se opri îngîndurat la fereastră, cu ochii la caldarîmul murdar al şoselei Moscova.

— Eh, Eduard Janovici, Eduard Janovici, rosti el binevoitor dar trist, întorcîndu-se spre Vassar. În fond ce-s brichetele ?... Mofturi. E de la sine înţeles. Copiii rabdă de foame. Parcă eu nu-mi dau seama ? Şi mie îmi clocoteşte sîngele în inimă. Dar în privinţa ta nu de brichete e vorba, ci de faptul că te-ai depărtat de clasa muncitoare. Te-ai sălbăticit în „Taurida" aia a ta. Mă pregăteam să ţi-o spun de mult, încă dinainte de a pleca pe front. Te depărtezi tot mai mult — aici e nenorocirea ta.

— Cum adică mă depărtez ? îndrugă Vassar buimăcit.

Serghei Andreevici se încruntă, de parcă l-ar fi chinuit o durere, se aşeză cu băgare de seamă într-un fotoliu şi oftă.

— Revoluţia împlineşte curînd doi ani, iar tu... Tu unde te afli ? Mergi oare alături de partid ? Cred că în sinea ta simţi şi tu asta. Doar eşti om deştept, Eduard Janovici. Te-ai anemiat oare sufleteşte ? Dar cîntecul cum spune ? Mai ţii minte ? *„Porniţi înainte, tovarăşi ! Cu sufletu-n lupt-oţelit..."*

Glasul îi era răguşit. Soldatov tuşi şi dădu din mîini cu necaz.

— Mi-a rămas vocea, măi frate, în mlaştinile de lîngă Pinsk. Ei, dar asta n-are importanţă. Vezi cum spune cîntecul ? Să mergi înainte. Iar tu tocmai acest lucru l-ai uitat. Cînd ai dat de greu, ai căutat ajutor la frate-tău. Credeai că o să te scoată el la liman. Nu, frăţioare. Tu ţine-te după proletariat, că el ţi-e şi tată şi mamă. Crede în el şi n-ai să pieri. Venit-ai tu la mine să-ţi cauţi ieşirea din impas ? Sau te simţi slăbit ? Dar oameni ca tine n-au nevoie

să fie salvați. Ei trebuie să-i salveze pe alții, să salveze lumea întreagă. Așa de puternici trebuie să fim...

Vassar întîlni ochii cenușii, arși parcă, ai lui Soldatov, ațintiți calmi și triști asupra lui, și — sub povara reproșului lor mut — trebui să și-i plece pe ai săi. Nu se așteptase de loc ca discuția să ia o asemenea întorsătură, așa că nu era pregătit s-o înfrunte. În prima clipă se crezu dator să obiecteze ceva, dar simți pe dată că nu e în stare, că nu are ce. Nu putea ține piept cuvintelor pline de mîhnire ale lui Soldatov, invocînd motive serbede și întîmplătoare. Și, în afară de aceasta, încă îl mai încătușa vechiul simțămînt de vinovăție față de Soldatov. În adîncul sufletului său, Eduard îi recunoștea acestuia dreptul de a-i face cele mai aspre mustrări.

— Nu știu, Serghei Andreevici, oftă el. Se vede că ai dreptate. Numai că, vezi, copiii n-au ce mînca...

— Asta-i adevărat, încuviință Soldatov mohorît. Aici ne-au strîns cu ușa. Văd și eu.

Se gîndi ce se gîndi, apoi trase servieta din sertarul biroului și scoase din ea un pachețel cu dropsuri lipite ghemotoc, pe care îl așeză pe masă în fața lui Vassar.

— Pentru copii, să aibă la ceai !

— Dar nu de asta e vorba !... se sperie Vassar. Ce faci ?

— Înțeleg. Dar astea-s doar așa, niște acadele. Și tu i-ai ajutat pe ai mei... Crezi că am uitat ?

Își coborî privirea și peste obraz îi trecu o umbră.

Vassar luă ghemotocul cu hîrtia lipită de el, îl ținu nehotărît în mînă și își zise că, de fapt, convorbirea se sfîrșise și era timpul să plece.

Se ridică nehotărît, gîndindu-se că ar trebui să mai spună ceva.

— Da, își aminti el, și cu chestiunea mea cum rămîne ?

— Cu chestiunea ta ? Soldatov meditä puțin. Probabil că va trebui să apari în fața consiliului de judecată tovărășească, altminteri unde ? Cred că n-o să te bage la închisoare...

Rostind ultimele cuvinte, Soldatov zîmbi ușor.

Vassar lăsă ochii în jos rușinat. „Se pare că arăt ca o adevărată lichea, gîndi el. Am făcut o poznă, și acum îmi țiițiie tîrtița de frică."

— Din comisie face parte și Saşka Sizov, își aminti deodată Vassar, întunecîndu-se la față.

— Și ce-i cu Sizov ? nu pricepu Soldatov. E un flăcăiandru de treabă.

„E încă țînc", fu cît pe-aci să-i dea drumul Vassar, dar se abținu.

Soldatov se uită pieziș la el și oftă, părînd a fi priceput ceva.

— Nu-i nimic, Eduard Janovici. În viață se întîmplă multe. Numai să nu uiți ce-am vorbit. Povestea cu brichetele e un fleac. În curînd o să le trimitem la muzeu, pe cînd noi doi trebuie să trăim mult, să ne creștem copiii...

La despărțire îi scutură cu putere mîna lui Vassar, de parcă ar fi vrut să sublinieze vechea prietenie și simpatie ce-i legase, și deodată își mai aminti de ceva.

— Da, mă tot pregăteam să te întreb : o cunoști pe Klaara Korb, sora de caritate ?

— Pe Klaara Korb ? Eduard îl privi mirat. O cunosc, dar ce-i cu ea ?

— Ea mi-a spus că vă cunoașteți. Am zăcut în salon la ea, la Zbaraj. E un om minunat. Unde-i acum ?

— Nu știu... Am pierdut-o cu totul din vedere, de cînd a plecat pe front.

— Păcat, oftă Serghei Andreevici. Am întrebat pe la cunoscuți, dar degeaba. Nu știe nimeni. Ce păcat... Trăim vremuri... Tifos, boli... Păcat, tare păcat ! Vezi, asta-i, i-ai pierdut din vedere pe toți cei buni...

*

Îndată după plecarea lui Vassar, secretara, o fată cîrnă și pistruiată, îl anunță că venise inginerul Smaghin.

— Poftește-l, Natașa, tresări Soldatov, ridicîndu-se.

Piotr Arkadievici intră cu o expresie de îngrijorare mohorîtă pe chip. Cînd îl zări pe Soldatov, făcu ochii mari și se opri surprins în prag.

— Hm... Asta-i drăguț ! exclamă el. Mi s-a spus numele dumneavoastră, dar nu m-am gîndit de loc că... Am crezut că-i o coincidență de nume.

Zîmbind, Serghei îi strînse mîna și-i arătă fotoliul din fața biroului.

— Biroul acesta mi-e cunoscut, dădu Smaghin din cap, aruncînd o privire rapidă în jur. Uite, în colțul acela, sub portretul lui Nikolai al doilea, ședea Kosițki cu fața la ușă.

— Eu am mutat biroul la fereastră, să văd strada. Îi văd pe toți care intră pe poartă. Dintre muncitorii bătrîni, nu-i unul pe care să nu-l cunosc.

— Fiindcă veni vorba, se înveseli Smaghin, tocmai m-am întîlnit pe coridor cu un strungar de pe vremea aceea... L-am recunoscut. Are un nume baltic.

— Vassar ?

— Exact ! Prin urmare avem amintiri plăcute. Aceleași figuri...

— Aveţi perfectă dreptate. Lui Soldatov îi rîdeau ochii. Şi-a făcut apariţia pînă şi amicul nostru comun, meşterul Janov. A luat parte chiar la convorbirea pe care am avut-o cu tovarăşul Vassar. Indirect, e adevărat...

— Cum ? Şi Janov ?... îşi aminti Smaghin. Trebuie să recunoaşteţi, Serghei Andreevici, că a fost abil aranjată chestia aia cu schiţa, cînd m-am repezit atunci ca prostul la Kosiţki.

Soldatov tăcu. Doar pe faţă i se aşternu un zîmbet larg.

Piotr Arkadievici se aşează în fotoliu, îşi mîngîie cu palma pielea rece şi uzată a braţelor şi se uită cu atenţie la Soldatov.

— N-aţi prea îmbătrînit, observă el. Doar v-aţi întunecat puţin la chip, ca şi cum aţi fi fost uscat la un foc lent. De fapt, faceţi parte din neamul acela de oameni care nu se schimbă : uscăţiv, vînjos.

— Iar dumneavoastră v-aţi maturizat mult de tot, zise Soldatov uitîndu-se la el cu plăcere. Pe vremuri eraţi tinerel. Cînd şedeaţi de vorbă cu cineva, vă înroşeaţi ca un student.

— Zău ? Smaghin ridică din sprîncene cu un aer de naivitate. Dar să trecem la treabă, tovarăşe director roşu. După cum vedeţi, situaţia s-a schimbat. Pe vremuri v-am angajat eu. Mai ţineţi minte ? Acum — după cîte înţeleg — vreţi dumneavoastră să mă angajaţi pe mine.

— Nu, nu să vă angajez..., rosti rar Soldatov. Nu, Piotr Arkadievici, e vorba de ceva mai serios. Cum să vă angajez ? Doar sînteţi angajat de trust... Spuneţi-mi mai bine, Piotr Arkadievici, vreţi să vă apucaţi de treabă ca un bun gospodar, asumîndu-vă riscurile şi întreaga răspundere a unui gospodar ? Pentru aşa ceva nu se tocmesc oameni.

— Adică la ce vă referiţi ?

— O să ridicăm uzina, Piotr Arkadievici. Vrem s-o facem să funcţioneze cu toată capacitatea. Firește, lucrul ăsta nu-l poţi face bătînd din palme. Totuşi noi îl vom realiza curînd-curînd. Dumneavoastră vă cunoaşteţi perfect specialitatea. Doar aţi lucrat în uzină. Veţi lucra la noi ca şef al producţiei, ca şef tehnic... Primiţi ?

Smaghin plecă ochii şi oftă reţinut, pe gînduri, bătînd toba cu degetele pe genunchi.

— În momentul de faţă lucrurile sînt atît de vagi şi de complicate, încît e greu să stai de vorbă pe tema aceasta. Pe cînd veneam încoace cu tramvaiul, trei maşini blindate de la „Putilov" ne-au luat-o înainte. Se îndreptau probabil spre Pulkovo, împotriva lui Iudenici.

— Mai devreme sau mai tîrziu o să ne descotorosim şi de musafirii ăştia nepoftiţi. Le venim noi de hac. Numai că trebuie să ne pregătim încă de pe acum pentru viitor.

— Vă spun sincer că mi-e greu să răspund... Smaghin vorbea fără chef. Firește, eu nu sînt un om politic, ca dumneavoastră. Singurul lucru la care mă pricep puțin este electrotehnica. Nu știu cît de capabil sînt să organizez producția și, cu atît mai mult, s-o ridic din nou. Dacă totul se va aranja cum preziceți dumneavoastră, aș prefera să lucrez într-un serviciu de proiectări. Calculele îmi merg mai mult la inimă.

Soldatov se aplecă spre el peste masă și, coborînd glasul, spuse :

— Piotr Arkadievici, convorbirea noastră este, firește, preliminară : dragoste cu sila nu se poate. Știu că în ultimii ani ați lucrat — și încă cu succes — la calcule. Dar cînd mi s-a propus candidatura dumneavoastră ca șef de producție, m-am și agățat de ea, v-o spun deschis. De ce ? o să mă întrebați. Am să vă răspund : într-o treabă ca a noastră trebuie să pui suflet, iar dumneavoastră sînteți capabil de asta, Piotr Arkadievici.

— Ce vă face să credeți asta ? Smaghin își privi uimit interlocutorul. Pentru asta ar trebui să avem — cum să spun eu ?... — multe puncte de contact.

— Puncte de contact există, răspunse Serghei Andreevici cu seriozitate. Vechiul regim nu v-a dat nimic. Dimpotrivă, v-a înșelat. Și ați fugit de la el. Nu-i așa ? Ați fugit ?

Smaghin se uită fîstîcit în ochii lui luminoși, parcă arși. „Ia te uită blestemăție, se gîndi el. I-o fi povestit cumva Prohutin despre noaptea aceea stupidă ?"

— Să admitem, recunoscu el întunecat. Aici, da, e un grăunte de adevăr.

— Vedeți ?... Deși sînteți un om talentat — nu trebuie să vă încruntați așa căci nu caut să vă amăgesc cu laude — totuși în vechiul regim, ca și pe vremea lui Berens, nu v-ați găsit rostul. Asta o știți mai bine decît mine. Și apoi, iertați-mă, n-ați fugit în străinătate, la mai știu eu care magnat al electricității. De ce n-ați fugit ?

— Mi-e dragă Rusia, răspunse Smaghin înciudat.

— Iată deci încă un punct de contact între noi. *Internaționala* admite dragostea de patrie. Hai, dați-mi mîna, Piotr Arkadievici, și să ne apucăm să ridicăm uzina. Sînteți cel mai potrivit pentru munca aceasta. Asta-i părerea noastră, a muncitorilor vechi. Dintr-o mie cinci sute de muncitori, au rămas cam vreo cinci sute. Dar sîntem o familie zdravănă. Avem încredere în dumneavoastră. O să vă dăm ce nu v-a dat nici vechiul regim, nici Berens. Hotărîți-vă !

— Mărturisesc că venisem aici cu gîndul să refuz, îngăimă Smaghin. Mă gîndeam să nu primesc. În orice caz, vă mulțumesc pentru cuvintele astea bune. Trebuie să știți că eu personal vă

stimez foarte mult, deşi încă n-am putut să-mi dau seama dacă în soarta mea jucaţi rolul geniului bun sau al celui răú. Dar, oricît ar părea de ciudat, aţi jucat şi înainte un anumit rol în viaţa mea. Poate că nici dumneavoastră singur n-o ştiţi. Am deja o oarecare experienţă a relaţiilor cu dumneavoastră şi văd că nu se poate să vă refuz. Ar fi absurd, iar refuzul n-ar duce la nimic bun. Totuşi trebuie să mai chibzuiesc.

— Foarte bine, încuviinţă Serghei Andreevici, zîmbind cu bunăvoinţă şi lăsîndu-se obosit pe spătarul fotoliului. Chibzuiţi ! Într-o treabă serioasă ca asta, evident că trebuie chibzuit serios.

*

După plecarea lui Smaghin, Serghei Andreevici trase spre sine un teanc de hîrtii, dar nu se uită prin ele ci rămase pe gînduri, într-o poziţie incomodă, cu pieptul rezemat de muchia ascuţită a biroului. Ochii i se înceţoşară cum se întîmplă cu un om fie prea obosit, fie încercat de vreo boală. Faţa i se ascuţi şi deveni cenuşie.

Uşa se deschise fără ca cineva să fi bătut, şi o femeie în vîrstă, cu chip blajin, intră în birou fără să ceară încuviinţare. Serghei Andreevici îşi ridică distrat privirea şi o recunoscu pe femeia de serviciu Daria Matveevna.

Aceasta aducea pe o farfurioară un pahar cu ceai tare, cafeniu ca iodul, din care se înălţau aburi.

— Ai multe pe cap, fabricantule ! vorbi femeia cu glas plăcut şi melodios, arătîndu-şi într-un zîmbet dinţii galbeni, egali. Nici ceaiul n-ai cînd să-l bei. Mereu trebuie să-ţi aduc aminte...

Trăsăturile aspre ale lui Soldatov se mai destinseră.

— Mulţumesc, Daria Matveevna, îi spuse el plin de recunoştinţă. Hai să-l beau.

Trase maşinal sertarul biroului, scoase servieta, dar abia după ce o deschise îşi aduse aminte că nu mai avea dropsuri.

Împinse deci sertarul la loc şi se uită la ceai, alcătuindu-şi o mină veselă.

— Dar ştii că-i tare ceaiul ăsta ? Îmi place ! Aveam şi bomboane pe-aici, pe undeva, dar pesemne că le-am pus în alt sertar...

Daria Matveevna ieşi. Dar nu apucă Soldatov să tragă o sorbitură, că ea se şi întoarse, aducînd pe o farfurioară două bomboane ieftine, înfăşurate în hîrtie.

Aşezînd farfurioara în faţa lui, pe birou, femeia îl dojeni blînd :

— Eh, Andreici, Andreici, oi fi dumneata fabricant, dar eşti cam aiurit... Pe coşul fabricii iese fum, dar în schimb la ceai n-ai bomboane. Na, ia de colea. Şi altădată să nu mă mai minţi în obraz.

— Păi cum ? o încercă el. Chiar sînt fabricant. Şi tu eşti fabricantă, Daria Matveevna. Uite-aşa ! Avem şi chei, vezi ?

Şi, zornăind o legătură de chei, între care era şi cea de la seif, îi făcu bătrînei cu ochiul.

— Şi ce folos ?... oftă ea. Parcă eu nu văd cum te istoveşti aici ? Nu mai ai nici cu ce să încălzeşti fabrica.

— Facem noi rost... O să dărîmăm o cîrciumă veche, ca să scoatem lemne de foc, iar în locul ei o să construim odată şi odată un palat pentru muncitori. Crezi, Daria Matveevna, sau nu ? Crezi, de bună seamă, căci altminteri n-ai lucra aici, ai sta acasă să-ţi dădăceşti nepoţeii...

— Da un' să lucrez dacă nu la tine ? Că nepoţi n-am.

El îi aruncă o privire fugară.

— Nici rude n-ai ?

— N-am, Serghei Andreevici. La ăştia şaizeci şi doi de ani pe care-i am, sînt singură-cuc. Dar ce să-ţi mai spun despre viaţa mea, cînd eu singură vreau s-o uit ? Am dădăcit şi copii de negustori, am împachetat şi ţigări la Şapşal[1], am spălat şi vase într-o cîrciumă, am scăldat şi morţi...

— Morţi ?...

Soldatov ridică sprîncenele.

— Am fost nevoită să fac de toate, răspunse Daria Matveevna. Abia la bătrîneţe am nimerit între oameni. Acum vă port vouă de grijă. Da de ce nu-ţi bei ceaiul ? Bea-l că se răceşte. Trebuie să te ţii pe picioare, Andreici. Musai să pui pe roate treaba, să ne dai de lucru şi pîine. Tu răspunzi pentru noi în faţa revoluţiei, ştiu eu. Iară eu, fabricantule, răspund pentru tine în faţa muncitorilor. După cîte mă taie pe mine capul să pricep, în tine şi-au pus nădejdea.

— Nu-i nimic, fabricanto, nu-ţi fie teamă, îi făcu Serghei Andreevici cu ochiul. Dar dă-mi şi tu timp. O să muncim aici de-o să crape de ciudă Berensii. O să bem doar ceai cu colaci şi cu dulceaţă de vişine... Ei, şi acum, îţi mulţumesc, Daria Matveevna.

Luă o bomboană, şi obrazul îi zvîcni ciudat.

*

Părăsind uzina, Eduard rămase o vreme nehotărît pe marginea şoselei. Trebuia să se strecoare furiş, pe din dos, de-a lungul gardurilor, pînă la kilometrul patru, unde opreau trenurile muncitoreşti suburbane.

Încetini paşii.

Cuvintele mustrătoare ale lui Serghei Andreevici îl îndureraseră, trezindu-i multe amintiri neplăcute. „Are dreptate Soldatov, se gîndi el cu amărăciune. Am uitat-o cu totul şi pe Klaara, i-am

[1] Manufactură de tutun din Petersburg.

uitat și pe ceilalți, am devenit indiferent... În felul ăsta poți să-ți pierzi trecutul. Dar oare numai trecutul? Chiar și viitorul ți-l ratezi. Am ajuns pînă într-acolo încît și Janov m-a putut înjosi. Dacă ar ști Sammelman ce întorsătură au luat lucrurile..."

Zăbovi puțin cu gîndul la Sammelman. Ar fi bine să se întîlnească cu el, să mai stea de vorbă. Și cît mai neîntîrziat. Bătrînul Aadam e un om deștept, drept și hotărît. Ce-o să spună? Istoria asta în nici un caz n-o s-o poată trece sub tăcere, așa că mai bine să i-o povestească din capul locului.

Coti spre podul de cale ferată și se îndreptă spre Porțile Moscovei.

Un vînticel cald stîrnea vîrtejuri de gunoaie sub picioarele trecătorilor. De-a lungul trotuarului zbura o bancnotă cafenie, zdrențuită, de pe timpul lui Kerenski. Pe drum trecea un camion încărcat cu lăzi, condus de un șofer nebărbierit în uniformă soldățească.

Vassar urmări neliniștit mașina. Încotro se ducea? Poate că spre front, cu cartușe...

În depărtări, dincolo de fumul vînăt-spălăcit care se înălța deasupra colinei Pulkovo, se ascundea Iudenici. Împreună cu el erau regimente căzăcești, ofițeri cu epoleți auriți, blindate englezești...

Meditația lui Vassar fu întreruptă de huruitul tramvaiului care se apropia. Eduard sări pe scara vagonului.

În timp ce vagonul deșelat gonea zăngănind și huruind, gîndurile lui Vassar, care sta înghesuit între ceilalți pasageri, alergau și ele cu o repeziciune febrilă, într-o singură direcție. Se întreba cum să-i explice totul, cît mai lămurit, lui Sammelman, cum să iasă din încurcătură și să dovedească la judecata tovărășească faptul că nu era vinovat cu nimic, că la mijloc nu era decît o veche ranchiună a lui Janov... Simțea că-l frige inima, atîta ură fierbea în el împotriva lui Janov.

Ajuns la gara Finlanda, Vassar coborî în piața mică și liniștită. Negăsind însă un tramvai care să meargă spre Lesnoi, o luă pe jos. De așteptat, nu mai putea să aștepte. Chestiunea era prea arzătoare.

Liniștea tihnită a străzilor aproape pustii îl mai calmă. Se privi într-o doară în geamul prăfuit al unei prăvălii goale, închise, se trase într-o parte cînd își văzu chipul schimonosit, cu ochii bulbucați de supărare — chipul unui om care fuge de primejdie.

Șezu o clipă locului și, răsfrînt în sine, ca și cum s-ar fi uitat nedumerit și neîncrezător la o ființă cu totul necunoscută, își zise abătut că, la drept vorbind, n-avea pe cine să fie supărat. Nimeni nu era de vină, nici chiar ticălosul de Janov. Oricît s-ar fi părut

de ciudat, sensul cuvintelor jignitoare ale lui Janov se potrivea întocmai cu ceea ce-i spusese şi Soldatov. Singura deosebire era că Janov se purtase provocator şi grosolan, pe cînd Serghei Andreevici îi vorbise blajin, prietenește, cu înțelegere. Dar amîndoi spuseseră în fond acelaşi lucru. Adevărul gol-goluț era că, fără să bage de seamă se abătuse de mult de la adevăratul său drum, se îndepărtase de luptă, de Soldatov, de Sammelman.

Intră cu capul plecat în curtea liniştită, în care stăruia un miros igrasios de pivniță şi de lemne de plop putrede, şi întîlni uşa cunoscută, plină de zgîrieturi, care se deschidea spre o scară neagră.

Îi deschise Kristiina. La vederea lui, faţa ei slăbită şi gălbinicioasă înflori pe dată într-un zîmbet bun şi deschis.

— Eedi Vassar ? Ia te uită ce surpriză !... Ne-ai uitat de tot.

Eduard intră în bucătărie, bucuros, schiţînd o glumă timidă :

— Ce să-i faci ? Cînd stai aşa de departe, trebuie să-ţi cam cruţi încălţămintea. După cum văd, eşti sănătoasă. Asta-i bine. Aadam e-acasă ?

— Aadam... doarme.

— Doarme la ora asta ? se miră Eduard. Ţin minte că se culca tîrziu de tot şi nu dormea mai mult de şase ore.

— De azi dimineaţă doarme. Cum s-a trîntit pe pat, l-a şi furat somnul. A ostenit, se vede, pe drum. Abia azi-noapte s-a întors. Parc-ai ştiut să vii taman la timp. De la o vreme se întîmplă să lipsească de acasă cu săptămînile.

— Dar unde-a fost ?

— După pîine.

— Aha !... Eduard dădu cu înţeles din cap şi cercetă din ochi, maşinal, bucătăria. A adus multă ?

— Multă. Zice că un tren întreg.

Gura lui Vassar se deschise fără voie sub mustăţile pleoştite. Clipi nedumerit din pleoape, uitîndu-se la Kristiina, şi exclamă :

— Ah, asta-i !... Pricep acum. S-a dus cu detaşamentul alimentar ?

— Chiar aşa. Nu ştiai ? El e responsabilul detaşamentului.

Pe fruntea Kristiinei se învălură o undă de îngrijorare. Ea oftă uşor.

Dincolo, în camera de culcare, patul scîrţîi şi Sammelman întrebă cu basul său răguşit :

— Cu cine vorbeşti tu acolo ?

Kristiina dispăru după uşă şi peste cîteva clipe îi făcu semn musafirului :

— Vino încoace, Eedi, că doar eşti de-ai casei.

De pe pernă îl întîmpină pe Vassar figura largă, osoasă a lui Sammelman. Nasul mare, pomeţii proeminenţi şi partea de jos a frunţii aveau culoarea lemnului întunecat de stejar — erau bronzate de soare. Bărbia viguroasă era acoperită cu o barbă aspră, sură ca cenuşa.

Sammelman îşi frecă apăsat obrajii cu palma. Ochii mărunţi, de culoarea oţelului, se opriră curioşi pe chipul oaspetelui.

— Eedi ? De mult n-ai mai venit pe la noi. Eu, după cum vezi, îmi recuperez orele nedormite. Nici să visez n-am putut. Stai jos. O să te tratez cu tutun de Saratov. O clipă...

Cu o sprinteneală neaşteptată îşi scoase picioarele lungi de sub plapumă, îmbrăcă nişte pantaloni bufanţi de culoare kaki şi îşi puse nişte tîrlici.

După aceea se spălă în bucătărie sforăind sonor şi tuşind, apoi reveni împrospătat, cu pomeţii şi nasul strălucind cu un luciu ca de aramă.

— Ce-i, măi frate ? Ce eşti aşa de acru ? întrebă el aruncîndu-i lui Vassar o privire piezişă, ironică, şi aşezîndu-i în faţă o cutie de tablă cu tutun de casă. Fumează ! Uite aici hîrtie. Hîrtie din paie de orez. De obicei sîntem nevoiţi să răsucim ţigări în tot felul de hîrtie : în ziarele denikiniste, în sfînta scriptură. Asta, ştii, miroase a... tămîie. Pe cînd aici, poftim, ai hîrtie din paie de orez !

Eduard Vassar îşi aprinse o ţigară, înecîndu-se cu fumul acru al tutunului de casă.

— Povesteşte ! porunci scurt Sammelman. Văd eu că nu prea ţi-s boii acasă... Hai, spune ce vînt te aduce.

Vassar oftă şi, cu chipul răvăşit parcă de nişte convulsii, începu să povestească încîlcit şi dezlînat.

Sammelman scoase din buzunarul pantalonilor un ţigaret de lemn şi se apucă să-l cureţe, indiferent, cu o sîrmă.

Îşi răsuci apoi cu degetele lui osoase o ţigară îndesată şi şi-o aprinse.

Povestirea lui Vassar se întinse, se încărcă cu amănunte. Aadam, care în timpul acesta se învăluise pe de-a-ntregul în rotocoale de fum albăstriu, luă ţigaretul între degete şi cu o pocnitură, făcu să ţîşnească mucul de ţigară drept în scrumiera de fontă de pe masă.

— Îţi dai seama, se tîngui Vassar. Să fi fost altul, mai treacămeargă. Dar nemernicul ăsta de Janov ? !... Mai ţii minte conflictul pe care l-am avut cu el ? Ei bine, n-am putut să mă stăpînesc. Mi s-a făcut negru înaintea ochilor. Eram în stare să-l omor. Cine ar fi putut crede că şi-a schimbat atît de radical culorile ? Controlul obştesc... Ce zici de asta ?... Acum mă aşteaptă judecata tovărăşească, n-am ce face... Mi-a spus Soldatov.

Şi tăcu posomorît.

Sammelman se aplecă şi, încruntat, îşi pipăi cu interes călcîiul drept.

— O băşică, murmură el. Am simţit eu încă de dimineaţă că mă ustură ceva.

— Ce ? făcu Eduard.

— O băşică. M-a ros cizma. În ultimele trei zile nu m-am descălţat de loc. Am ajuns acasă aproape fără combustibil. A trebuit să tăiem lemne pe drum. Noaptea trecută am descărcat tot timpul, aşa că nici n-am băgat de seamă unde m-a ros.

În timp ce vorbea, scoase din buzunar un briceag, aprinse un chibrit şi-l apropie de vîrful lamei. Apoi se aplecă şi-şi făcu de lucru la călcîi.

— În ordine, conchise el satisfăcut, apoi îşi ridică privirea spre Eduard. Te-am ascultat, măi frate. E o prostie... Vezi ? Tu eşti om serios, dar parcă ai căpătat orbul găinilor...

Vassar clipi nervos din ochi.

— Uite ce-i, Eedi... Vino în detaşamentul meu, îi propuse Sammelman cu hotărîre. În două săptămîni te punem pe picioare, ai să ajungi iarăşi om. Şi cu asta, basta. Iar toată aiureala aia pe care mi-ai istorisit-o îngroap-o în pămînt ca pe un cîine mort. Ai înţeles ? Asta-i tot.

— În detaşament la tine ? Vassar holbă ochii, nevenindu-i să creadă că auzise bine.

— Da, întări Aadam cu sînge rece. Ce te miri ? Trebuie să ieşi neapărat din „Taurida" aia a ta şi să te apuci de treabă. Avem de lucru berechet. Uneori ne şuieră şi glonţişoare pe la urechi... Iar tu, după cîte mi-amintesc eu, n-ai fost un fricos.

— Dar cum asta ? E cu neputinţă.

Sammelman îşi ridică sever sprîncenele dese ca nişte mustăţi.

— De ce-i cu neputinţă ?

— Păi am aproape patruzeci de ani.

— Între noi fie vorba, ştii prea bine că nici eu n-am douăzeci.

— Bine, dar am familie... Pe ai mei cui îi las ?

— Şi ce dacă ai familie ? Ce-o să păţească ? Doar nu rămîne în prizonierat la albi.

— Da, dar...

Eduard se poticni la mijlocul frazei.

— Îmi aduc aminte, Eedi, de-o întîmplare, începu Aadam încet. Nu-i o veşnicie de atunci... În '905, ţin minte ca acum ; fusese organizată o acţiune. Sosiseră din Finlanda, pe insula Naissaar, arme pentru gărzile muncitoreşti... Trebuiau aduse cu barca la Tallin...

Vassar ridică ochii spre Sammelman, dar şi-i coborî imediat.

— Doi oameni au pornit atunci cu barca, continuă domol Sammelman, ca şi cum n-ar fi observat emoţia prietenului său. Au pornit fără să mai stea pe gînduri. Îmi aduc aminte că unul din ei era Friedrich Rauman, un om viteaz, un tovarăş minunat. De altfel l-ai cunoscut şi tu. Iar al doilea...

Eduard se mişcă neliniştit pe scaun.

— Al doilea erai tu, Eedi Vassar ! încheie Sammelman. Da, tu erai. Poate că tu ai uitat întîmplarea asta, dar eu o ţin foarte bine minte. Dacă v-ar fi prins, de bună seamă că tribunalul militar v-ar fi osîndit la spînzurătoare. Atunci ce s-a întîmplat în aceşti paisprezece ani, Eedi ? Răspunde-mi, bătrîne... Să pleci după pîine nu-i chiar aşa de periculos. Mai primejdios a fost atunci cînd v-aţi dus după arme. Şi totuşi, te-ai dus !

În obrajii lui Vassar înfloriră pete ruginii.

— Dar tu, Aadam, m-ai lua în detaşament ? întrebă el încet, aproape în şoaptă. M-ai recomanda ?

— Azi sau mîine, da. Dar mai tîrziu nu. Ţi-o spun pe şleau.

— Înţeleg. Am să mă gîndesc, făgădui Vassar, înghiţindu-şi cu greutate saliva.

— Gîndeşte-te. Ţi-au mai rămas două-trei zile, dădu Sammelman din cap. Ai în faţă două căi, a treia nu există... Vrei să ieşi cu cinste din situaţie ? Peste o săptămînă detaşamentul pleacă. Nu lăsa să-ţi scape prilejul, Eedi, căci n-o să te mai întîlneşti cu el.

*

Abia după ce plecă de la Sammelman, îşi aduse aminte Eduard că n-o văzuse pe fiica lor şi că nu întrebase nimic despre ea. Unde era oare Liisi ? Ce se întîmplase cu ea ? Fusese atît de preocupat de sine, de nenorocirea lui, încît nici măcar nu-i trecuse prin minte să întrebe.

Uluit de gafa pe care-o făcuse, se opri un moment locului. Dar imediat îşi dădu seama că nu are nici un rost să se mai întoarcă.

Porni înainte, atent să calce doar pe pămîntul negru şi moale, pe alături de pavelele de piatră ale trotuarului, ca să nu-şi tocească pingelele şi tocurile.

Ajunse acasă tîrziu de tot, pe întuneric.

Anna săpa în grădină. Era cu capul gol. Un nouraş transparent de ţînţari roia în jurul ei. Umbrele serii îi estompau pometii ascuţiţi, arşi de soare.

— Ei ? făcu ea, sfioasă.

El ridică obosit din umeri.

— Tot aşa... Cazul o s-ajungă la comisia de judecată tovărăşească.

— Tovărășească ? Asta-i mai blîndă decît tribunalul popular ?

El îndrugă ceva nedesluşit, luă lopata şi începu să sape alături de ea.

Se culcară tîrziu. Anna aţipi pe dată, de cum se vîrî în aşternut. Din cînd în cînd sforăia greoi.

Eduard nu putu adormi de îndată, ci rămase mult timp cu ochii larg deschişi, cotrobăind parcă cu ei prin întunericul tulbure. Se apropiau nopţile albe. În lumina slabă, cenuşie, păreau a roi fără zgomot miriade de musculiţe. Dar nu era nici o musculiţă, ci îl înşelau ochii lui osteniţi.

Tot felul de gînduri, care de care mai ciudate, i se năzăreau în minte. Se gîndea că dacă soarta nu l-ar fi împins atunci să se întîlnească cu Janov, n-ar fi luat parte la excursia de la Strelna, n-ar fi întîlnit-o pe Anna şi nu s-ar fi însurat cu ea. Viaţa lui ar fi luat o altă întorsătură. Dar cum ? Greu de spus. Poate că s-ar fi însurat cu Klaara Korb şi ar fi avut copii cu ea. Dar el s-a mutat atunci la Janov. Aparent împrejurarea aceasta n-ar fi trebuit să aibă cine ştie ce însemnătate. La Janov mai locuia şi Härmas şi mai înainte găzduiseră şi alţii. Dar pentru el, Vassar, aşa fusese scris.

Acum, după atîţia ani, cînd îl uitase cu totul pe Janov, acesta i se ivise iar în cale, ca să-l calce de tot în picioare pe el, care şi aşa se afundase în greutăţi pînă la gît, să-l înjosească şi să-l împingă în prăpastie... Ce coincidenţă afurisită, ce ironie a sorţii !

Se gîndea cu groază că trebuie să apară în faţa judecăţii tovărăşeşti. Soluţia aceasta, care Annei i se părea încurajatoare, pe el îl îngrijora şi mai mult. Ar fi preferat să primească o pedeapsă mai aspră, numai să fie judecat de oameni necunoscuţi. I se părea cu neputinţă să apară la judecată în faţa tovarăşilor săi. În adîncul inimii sale el se socotea tot Vassar cel dinainte, luptător în revoluţia din '905. Şi acum să apară, ditamai omul, în faţa tinerelului Saşka Sizov, în rolul ruşinos de negustor de brichete ?

Îşi încleştă fălcile, scrîşnind.

Nu mai departe decît cu două zile în urmă încă, nu-şi dădea seama de toată seriozitatea situaţiei. Se înfuriase şi aruncase toată vina pe seama vechiului său duşman Janov. Avea impresia că dacă nu s-ar fi întîlnit cu Janov, totul ar fi fost la locul său.

Abia acum, după ce se sfătuise cu Serghei Andreevici şi cu Aadam Sammelman, începuseră să i se deschidă cu adevărat ochii. Da, Soldatov şi Sammelman aveau dreptate. Janov n-avea nici un amestec aici. Janov nu era decît o pietricică de care el, Vassar, se poticnise din nou pe drumul strîmb pe care apucase. Iar pe drumul acesta întortocheat păşea de mult, poate încă dinainte de război... Pe neobservate, făcuse concesie după concesie Annei, familiei,

conștiinței sale, meșterului Kairis, lui Härmas, lui Herman, „Tauridei"... și cine știe cîte alte concesii nu mai făcuse...

Și iată că se poticnise. Mai devreme sau mai tîrziu trebuia să se întîmple și un astfel de pocinog.

De fapt, judecînd lucrurile la rece, poate că trebuia chiar să-i fie recunoscător lui Janov pentru avertismentul dat. Cumplit avertisment, e adevărat, dar avertisment...

Sorbi cu lăcomie apă călduță dintr-o cană găsită în bucătărie, pipăi orbește pînă ce dădu de cutia pe care i-o umpluse Sammelman cu tutun de Saratov și fumă îndelung, pe gînduri, așezat lîngă plita rece.

Îi devenea tot mai limpede că soluție mai bună decît cea propusă de Sammelman nu avea. Trebuia să-și răscumpere atîția ani trăiți în moliciune și nerozie. La dracul! Doar nu avea sînge de pește în vine. Toate se petrecuseră aidoma cum spusese Sammelman: scîrțîitul înăbușit al furcheților, marea învăluită în pîcla dimineții, lada cu arme din barcă, conturul îndepărtat al țărmului...

*

Dimineața liniștită sosi înveșmîntată într-o negură lăptoasă. Cerul albicios, merii înfloriți, îmbrăcați în mantiile lor roze, brazii rari, de un verde întunecat, pînă și soarele galben — totul își pierduse precizia obișnuită a contururilor, de parcă s-ar fi acoperit cu un strat extrem de fin de mucegai. În această atmosferă vagă, în orizontul înnourat, foarte apropiat, în însăși tăcerea din jur, sălășluia ceva nerostit, ceva care se furișa, primejdios.

Vassar scrută cerul de un albastru tulbure și hotărî că va fi o zi caldă.

Întorcîndu-se cu fața spre miazăzi, ascultă încordat, cu gura deschisă. În ajun circulase zvonul că s-ar fi auzit bubuituri înăbușite de tun.

Dar nu deslușì nimic. Doar șuierul îndepărtat al unei locomotive: pleca un tren din gara din apropiere.

Liniștea aceasta îl mai calmă pe Eduard. „Minciuni. De la o asemenea depărtare nu s-ar putea auzi canonada artileriei, își zise el. Pînă la front sînt vreo cincizeci de kilometri, nu mai puțin..."

Mări pașii spre haltă.

Cît timp merse cu trenul, supraaglomerat, apoi pe jos, de la kilometrul patru pînă la uzină, ceața se risipi.

În curtea uzinei, lîngă castelul de apă pe care se cățăra în spirală o scară exterioară ce slujise mai de demult ca tribună la mitinguri era adunată lume. Se zăreau chiar și steagurile uzinei. O lozincă scrisă pe stambă roșie fusese fixată în grabă pe o stivă de lemne.

Vassar se apropie curios de mulțimea îngrămădită acolo. Lîngă el, cineva spuse că se făceau înscrieri de voluntari care să plece pe front împotriva lui Iudenici. Lista o făcea Prohutin.

„Așa va să zică...", gîndi Vassar simțind sub inimă o senzație ciudată.

Și după ce privi puțin, se duse în atelier.

Sună apoi sirena, și obișnuita forfotă de muncă, treburile neterminate, grijile și preocupările din ajun îi acaparară cu totul atenția și gîndurile, abătîndu-i-le de la scena neobișnuită care se petrecea în curte.

Saşka Sizov îl găsi încă de dimineață lîngă unul din strunguri și-l rugă să-i ia în primire arborii strunjiți pînă atunci.

— Vin, promise Vassar. Cum termin, vin.

„O fi știind că are să mă judece ?" se întrebă el, uitîndu-se cu coada ochiului la Sizov.

În ochii limpezi ai lui Saşka nu puteai desluși însă nimic. Nu trădau nici un gînd ascuns. Dimpotrivă, chipul lui avea o expresie oarecum vinovată.

„Pesemne că nu-i prea sigur de arborii săi", presupuse Vassar.

Dar nu izbuti să se ducă prea curînd la Sizov. Trebuia mai întîi să ia în primire lucrul altora, după aceea fu chemat la inginerul-șef, unde fu reținut pînă la prînz, așa că un timp uită de Sizov.

Abia după-prînz își aduse aminte. De bună seamă că Saşka Sizov îl aștepta să-l judece, așa cum și el își aștepta judecata, ca pe o lovitură a destinului implacabil.

Luă scoabele și se îndreptă spre strungul lui Saşka.

Dar strungul era oprit. Saşka lipsea. Arborii erau rînduiți frumos pe podea.

Vassar ridică din umeri și întrebă de Sizov pe vecinul acestuia, Maximov, un bătrînel tăcut, cu chelie.

Acesta răspunse alene :

— Păi un' să fie ? Își face formele.

— Formele ? repetă Vassar fără a înțelege.

Maximov îl privi cu atenție peste ochelarii legați cu șnur.

— Da. S-a înscris în detașamentul care pleacă împotriva lui Iudenici.

— Așa ?...

Eduard se întoarse cu spatele la Maximov, se gîrbovi și rămase o clipă tăcut, chibzuind la cele întîmplate. Așadar, de aceea se grăbise Saşka să-și predea arborii ! Băiatul pleca pe front, iar el, Vassar, nu se ostenise măcar să-i ia în primire lucrul. Iată că iarăși se afla într-o postură din cele mai penibile.

Asta îl făcu să-şi adreseze reproşuri amare : cum de nu-i dăduse prin minte mai înainte, încă de dimineaţă, că Saşka Sizov ar putea să plece cu voluntarii ? Şi doar, avea motive să presupună că Saşka era în stare de o asemenea hotărîre. Dacă te gîndeai bine, hotărîrea asta n-avea nimic neaşteptat în ea, nimic întîmplător. Saşka fusese printre primii care intraseră în detaşamentul de miliţie al uzinei şi era unul dintre oamenii cei mai de nădejde ai lui Prohutin. Era limpede că într-un moment ca acesta, în care se hotăra soarta Piterului roşu, nu se putea ca Saşka să nu pornească în apărarea oraşului, purtînd la umăr puşca de trei ţoli al cărei pat îi rosese de pe acum paltonul pirpiriu.

Ochii lui Eduard se opriră asupra arborilor de rotor care zăceau părăsiţi la picioarele lui. Oricum ar sta lucrurile, trebuia să-i ia în primire.

Se aplecă deasupra şi începu să-i măsoare cu scoaba. Fusurile arborilor mai trebuiau strunjite : scoaba nu trecea.

Dacă ar mai fi avut timp, ar fi terminat Sizov lucrul. Dar nu mai avusese cînd. Plecase, aşa, lăsîndu-şi arborii de rotor la aprecierea lui Vassar. Dar totuşi nu putea să-i ia astfel în primire.

Eduard luă scoabele şi se îndepărtă, îngîndurat, de strungul lui Saşka. Nu ajunse însă prea departe, căci pe linia ferată de la intrare se opri nehotărît, privind în jur.

Continuau să-l chinuie simţăminte de ruşine, de vinovăţie şi de stînjeneală faţă de Sizov. Dacă totul s-ar fi redus doar la această simplă întîmplare, poate că nu şi-ar fi pus-o prea la inimă. Dar toată nenorocirea era că stinghereala aceasta se aşternea peste întregul val de ruşine care începuse a se umfla într-însul după întîlnirile şi discuţiile avute cu Soldatov şi cu Sammelman.

„Au dreptate ! Sufăr de orbul găinilor, dacă nu de ceva şi mai rău, se învinui el amărît, plecîndu-şi capul. Saşka era unul din judecătorii mei, şi nu-i era la îndemînă să-şi lase lucrul neisprăvit. Iar eu sînt furios că tocmai el avea să mă judece. Şi doar avea tot dreptul s-o facă. Iar acum băiatul se duce în ploaia de gloanţe..."

Brusc Eduard făcu stînga-mprejur şi se întoarse la strungul oprit.

Bătrînul Maximov, fără să rostească un cuvînt, îl ajută să ridice un arbore greu şi să-l fixeze în chernere. Apoi Vassar apucă de manivela strungului lui Saşka.

*

Cum şuieră sirena, Eduard se grăbi să se ducă la miting. Nu mai avea răbdare. Trebuia să-l găsească pe Saşka şi să-i spună că-i luase în primire lucrul.

În stradă, peste drum de fosta clădire directorială, între gardul de metal și marginea șoselei, era adunată mulțime mare de oameni. Voluntarii se încolonaseră pe două rînduri, un camion se apropiase cu parapetele lăsate în jos, de undeva dădeau fuga cîțiva copii desculți, o țeavă de alamă învăluia umerii largi ai unui bătrîn corpolent și cărunt, cu capul gol.

Cercetînd cu repeziciune coloana de oameni cu șepci și caschete, Eduard îl zări pe Saşka chiar în rîndul întîi.

De departe, coloana aceasta neregulată nu avea o înfățișare prea militărească. Majoritatea muncitorilor erau fără paltoane, îmbrăcați în haine de vară, uzate, cu pantalonii făcuți burlane pe la genunchi. La prima vedere, coloana de voluntari nu avea nici în îmbrăcăminte, nici în ținută și înfățișare acea aspră unitate și dîrzenie războinică la care te-ai fi așteptat. Doar mîinile încă pline de pilitură metalică și de unsori minerale li se încleștau cu strășnicie, într-o încordare mută, pe curelele groase și năduşite ale armelor.

Cu toate că era cald, unul din ei, frezorul Kolodonov, un ins slab și adus de spate, tușea răgușit și tare, aspirînd lacom aerul cu gura căscată.

Eduard își făcu loc nu fără greutate prin mulțime pînă la Saşka și-l atinse dintr-o parte la cot.

— Ascultă, Sizov, începu el stînjenit, n-am știut că așa stau treburile... Ți-am luat în primire lucrul, dar n-o să mai apuce să intre în foaia de calcul. Ce facem acum ?

Saşka își întoarse spre el încurcat fața rotundă, îmbujorată de soarele de mai, cu obrajii acoperiți de un puf albicios.

— Vorbești de arbori, Eduard Janovici ? După cum vezi, acum nu ne mai arde de arbori...

Își sfîrși fraza cu o mișcare elocventă, săltîndu-și mai comod pușca pe umeri.

— Dac-aș fi știut de dimineață, veneam numaidecît, se dezvinovăți Vassar. Amînam alte treburi. Iartă-mă, măi frate, că s-a întîmplat așa.

Saşka roși, se mișcă de pe un picior pe altul și îngăimă :

— Zău, Eduard Janovici, ce vorbe-s astea ? Eu sînt de vină. Uite, diferența de bani să i se dea măicuței...

Abia acum zări Vassar o femeie puțintică la statură, cu capul înfășurat într-o basma de culoare închisă, de sub care licăreau doi ochi la fel de cenușii și de transparenți, prezbiți și ei ca și ai lui Saşka. Bătrîna clipea mărunt din pleoape și se cunoștea cît de colo că abia se stăpînește să nu izbucnească în plîns. Doar pe buzele veștede i se mai păstra ca prin minune un zîmbet chinuit.

Vassar se descoperi, plecîndu-și cu respect capul în fața mamei.

— Au rămas niște treburi neterminate între mine și fiul dumneavoastră, și tocmai îi spuneam...

— Asta-i bine că nu-s terminate, zise femeia duios. Se cheamă, că a mai rămas un cîrlig. Semn bun : înseamnă că Saşka trebuie să se întoarcă...

— Negreşit, negreşit..., o asigură Eduard.

„Pînă atunci, judecata se va fi terminat de mult, în cazul că... în cazul că nu se va întîmpla nimic mai înainte", își făcu el socoteala.

Nu-i dădeau de loc pace perspectiva judecății tovărășești și gîndul că Saşka Sizov, ca membru în comisie, trebuie să fi auzit, fără doar și poate, de cazul lui. I se părea că citește asta în privirea lui Saşka, devenită deodată serioasă și deosebit de transparentă.

Nu avu însă loc între ei nici o discuție pe această temă. Fanfara intonă *Varșovianka,* după care Soldatov se urcă pe platforma camionului, pentru a rosti cuvîntul de despărțire. Serghei Andreevici se întoarse palid la față și încordat, spre sud-vest, în direcția în care, departe de tot, deasupra colinelor de la Pulkovo, stăruia o ceață roșiatică, de parcă toate turbăriile de acolo ar fi luat foc.

Vassar își aminti fără să vrea de întrunirea ținută în ajun de 1 Mai 1912, în pădurícea Rumeanțevo, cînd Soldatov ședea tot așa, cu fața spre înălțimile de la Pulkovo, prezicînd biruința apropiatei revoluții proletare.

De atunci, chipul lui Soldatov se îngălbenise și slăbise, părul i se rărise pe cap, dar ochii lui scrutau cu același calm și încredere pîcla vag-ruginie de la orizont.

— Dragi tovarăși ! îi auzi Vassar glasul subțire, puțin răgușit. Iudenici nu este primul general țarist care capătă peste bot de la proletariatul Piterului. Mîna muncitorului e grea. Tovarășul Lenin a luat toate măsurile. Ne sosesc ajutoare de pretutindeni. Obrăznicia ofițerilor nu ne poate frînge... Să ne ridicăm toți, pînă la unul, în apărarea Petrogradului roșu — leagănul revoluției proletare.

Da, da, toți ! Pînă la unul !...

Vassar urmărea pe sub sprîncene coloana voluntarilor. Oamenii făceau parte din diferite ateliere, erau de naționalități și de vîrste diferite. Lîngă Saşka cel cu obrajii rotunzi, zări barbișonul sur al unuia pe care nu-l cunoștea. Pe mulți îi știa doar din vedere. Așa, de pildă, recunoscu pe un lăcătuș-montor între două vîrste, care în timpul întrunirii din același an 1912 șezuse de strajă și-i îndrumase pe participanți spre locul convenit. De atunci își pierduse rotunjimile feței și ale corpului, se întunecase la chip, dar, după cît se părea, nu-și pierduse înflăcărarea de odinioară și privea

mereu cu un aer de parcă ar fi vrut să spună : „Ei, ce mai stăm ? Nu-i timpul s-o luăm din loc ?“

Mai avusese Vassar prilejuri să vadă revoluționari plecînd la luptă. Văzuse în '905, în '912, în '917... Unii nu mai erau în viață. Pe prietenul său Rauman îl spînzuraseră în '907, în curtea închisorii din Pskov. Se dusese de parcă n-ar fi fost de cînd lumea. Alții fuseseră măturați pe fronturi. Klaara Korb pe unde era ? Oare puțini ostași anonimi ai revoluției piereau acum sub gloanțele albilor, de tifos și de foame ?

Și cu toate acestea, coloana voluntarilor devenea tot mai compactă...

În 1912, în pădurícea Rumeanțevo se adunaseră doar vreo treizeci de oameni în jurul lui Soldatov. Acum... O mulțime compactă umplea acum spațiul dintre gardul uzinei și șosea. Apăruseră chipuri noi, tinere. În 1912 Saşka Sizov nu lucra în uzină. Pesemne că alerga desculț cale de patru verste, voind să-și facă fluierașe din nuiele de sălcie. Iar acum, cînd se ridicase ca să apere cu pieptul său Puterea sovietică împotriva baionetelor lui Iudenici, abia împlinise douăzeci de ani, adică mai puțin decît avusese Eduard atunci cînd plecase în barcă, cu Rauman, să procure arme pentru revoluție.

Vassar nici nu mai distingea cuvintele lui Soldatov. Își mișca agitat capul, căutînd în coloană chipul tînăr al lui Sizov. Simțea, învăluindu-l lăuntric, o emoție ciudată, o duioșie ca de părinte față de Saşka.

„E prea crud ca să plece pe front. Nici nu l-am învățat bine meserie, chibzuia el cu amărăciune. E încă puști... O fi învățat barem să tragă cu puşca ? O știi să se apere la nevoie ? Bravo lui ! Așa trebuie...“

Soldatov își sfîrși brusc cuvîntarea. Deasupra mulțimii se înălțară acordurile solemne ale *Internaționalei*.

Vassar își scoase șapca năduşită. Simțea că-l furnică fiori din creștet și pînă în tălpi. Ochii i se încețoşaseră.

„Am să plec și eu ! Chiar azi îi spun lui Sammelman“, hotărî el, în timp ce fanfara cînta.

Apoi toate se precipitară : un glas gros și vioi dădu o comandă, motoarele camioanelor sforăiră, mugiră clacsoanele, voluntarii începură să se cațăre pe platforme, mulțimea îi înconjură de aproape, zeci de mîini se încleștară într-o strîngere nesfîrșită, oamenii începură să vorbească pripit, în gura mare.

Camioanele se urniră uşurel pe şosea și se tîrîră încet, înconjurate de oameni. Copiii se luară după ele, pe marginea şoselei.

Porni și Eduard Vassar, deslușind înaintea lui, printre șepcile bărbaților și basmalele femeilor, basmaua întunecată a mamei lui

Sizov. Saşka nu se urcase încă în maşină, ci mergea pe lîngă maică-sa. Ea îi spunea ceva repede, împingîndu-l înainte.

Ajunseră aşa pînă în dreptul construcţiilor vechi, galbene, fără etaj, de pe vremea lui Nikolai I, după care începea pădurica Rumeanţevo, aproape cu desăvîrşire despuiată de arborii tăiaţi în iarna aceea atît de grea pentru revoluţie. Rumeanţevo era mîngîierea şi bucuria locuitorilor de la periferia aceasta : locul întrunirilor de 1 Mai şi al adunărilor tăinuite din timpul ţarismului.

Aici, maşinile luară viteză, Saşka fu tras în ultima clipă pe platformă, de braţele voluntarilor. În timp ce se căţăra, îşi bălăbăni caraghios picioarele. Nici solemnitatea momentului plecării pe front nu-l împiedicase să facă ştrengării.

În depărtare, spre sud, de o parte şi de alta a şoselei, se profilau coline de un albastru pal, iar deasupra lor cerul stăruia roşiatic-prăfos, spălăcit, ca pulpanele unei mantale soldăţeşti vechi.

Vassar nu-şi mai putea lua ochii de la cele două camioane care goneau spre Pulkovo. Se gîndea : ce-ar fi să plece după ei, departe, să se afunde în pîcla aceea albastră-verzuie de primăvară ? Soldatov avea dreptate. Orice s-ar întîmpla, nu avea şi nu va avea niciodată oameni mai apropiaţi, mai dragi, cu care să se poată înţelege mai bine, ca bătrînul Aadam Sammelman, prietenul Rauman, pierit de timpuriu, Klaara Korb şi însuşi Soldatov, ba chiar şi ca judecătorul lui, Saşka Sizov, revoluţionarul acesta fără mustăţi, înduioşător de naiv...

„N-am să mă duc în detaşamentul alimentar al lui Sammelman. Voluntar în Armata Roşie, ăsta-i drumul cel mai drept", decise Vassar înfierbîntat.

Făcu calea întoarsă spre uzină. Pe drum ajunse din urmă un grup de oameni în mijlocul cărora se afla şi Soldatov.

Acesta îi făcu un semn din cap, se uită mirat la el şi-l întrebă încet :

— Ce-i cu tine ?

— Plec şi eu... îl anunţă Vassar scurt, cu un aer absent.

— Dar mie mi-ai cerut voie ? se încruntă Serghei Andreevici. Încearcă numai.

Dar după ce chibzui o clipă, oftă :

— Ştiu şi eu, Eduard Janovici ? E — cum s-ar zice — o chestiune de conştiinţă, de convingeri...

*

Seara, văzîndu-l cu ochii înfundaţi în orbite, strălucind de exaltare, Anna se sperie.

— Ai cumva temperatură ?

— Nu, răspunse el nerăbdător. Dar trebuie să stăm de vorbă, nevastă. Vreau să știi că azi am hotărît totul...

Și îi înfățișă în grabă, cu întortocheri, planul lui de a se prezenta la comisariatul militar.

Anna se făcu cenușie la față. Înțelesese că nu glumește.

— Ești om în vîrstă, tată de familie, rosti ea cu glas tremurător. Ți-ai pierdut mințile ?... Tu ai fost întotdeauna cam zănatic.

— Altă ieșire n-am. Le-am cumpănit pe toate.

— O să te ucidă albii.

— Om vedea noi, mormăi el supărat, încleștînd pumnul.

— O să murim de foame.

— Grădina de zarzavaturi e săpată. Peste trei-patru luni o să poți culege morcovi și cartofi. Familiile ostașilor roșii capătă ajutoare. M-am gîndit eu la toate.

Ea tăcu o clipă, căutînd să-și adune gîndurile.

— Crezi că de mine depinde ca să mă duc sau nu pe front ? continuă el, de astă dată mai îmbunat. Dacă ți-nchipui una ca asta, te-nșeli. Dar e ceva mai presus de mine. Asta-i drumul meu, nevastă. Așa cum glonțul nu poate să nu iasă pe țeava puștii, eu, Vassar, nu pot să apar în fața judecății ca hoț sau ca sabotor. Atîta timp cît în cazan mai sînt aburi, locomotiva trebuie să gonească. Eu începusem să cam uit de asta...

Anna îl privi cu înfricoșare.

Văzu că era adînc jignit, îl înțelegea întrucîtva și-l compătimea, dar prudența ei țărănească și instinctul de conservare îi spuneau că acum cel mai bun lucru era să rabzi, să te supui momentului, numai să-ți păstrezi viața ta și, mai cu seamă, a copiilor. Așa-s rînduite lucrurile în viață : nu te poți împotrivi forței, trebuie să i te supui. De rușine nu moare nimeni. Știind cît de mare îi era îndărătnicia și cunoscîndu-i mîndria, neînțeleasă de ea, se temea că Eduard va săvîrși cine știe ce acte necugetate, ducîndu-se și pe sine la pieire, și trăgîndu-și și familia după sine.

— Supune-te, că așa-i mai bine, îl sfătui ea încet și aproape disperată, presimțind totuși că el va rămîne surd la cuvintele ei. Ce-o să-ți facă la urma urmei judecata asta tovărășească ?

El înălță capul. Barbișonul ascuțit îi era repezit înainte ca o pană cu ascuțișul întins spre gîtlejul Annei.

— Va să zică asta ai înțeles tu ! făcu el cu nările fremătînd. Crezi că fug de pedeapsă ? Te înșeli !

— Și asta tot Soldatov te-a sfătuit s-o faci, rosti Anna întretăiat. Știam eu că așa are să fie. Cum a apărut în uzină, am presimțit tot timpul că are să se întîmple o nenorocire, numai nu știam care o să fie. Soldatov ăsta al tău ne-a adus totdeauna numai necazuri...

— Taci ! se înfurie el. Să nu cutezi să vorbeşti aşa. Nu el, ci noi sîntem vinovaţi faţă de el... Şi află că el nu m-a sfătuit nimic. Am hotărît eu singur, şi cum am hotărît, aşa o să fie. Altfel nu se poate...

Anna amuţi, neputincioasă, dîndu-şi seama că rugăminţile şi obiecţiile ei nu vor face decît să aţîţe încăpăţînarea lui Eduard. Şi cînd te gîndeşti că-l îndrăgise cîndva tocmai pentru caracterul ăsta îndărătnic...

*

Veni iunie, secetos, colbăit, cu soare dogoritor. În golf apa strălucea cu un luciu de oţel, ca sabia înălţată a unui ostaş roşu gonind la atac. Deasupra orizontului, dincolo de pîclele albastrecenuşii, scînteia ca un soare al pămîntului cupola de aur a Isaakiei. Poate că de cînd era ea nu se mai văzuse atît de limpede. Niciodată nu se conturaseră cu atîta precizie deasupra golfului scheletele macaralelor din port. Se pustiise veşnicul văl roşiatic care le învăluia. Coşurile uzinelor aproape că încetaseră să mai scoată fum.

Pe răzoare, legumele creşteau insuportabil de încet. Ciorile flămînde se obrăzniciseră, scormoneau şi ciuguleau cartofii săditi. Ernst şi Feliks trebuiau să apere cu străşnicie răzoarele, azvîrlind după ele cu pietre.

Tot îndopîndu-se cu fructe crude, copiii se îmbolnăviră de stomac. Acum păreau aproape transparenţi de slabi ce erau.

La fiecare două zile, Anna pleca în oraş să aducă o supă subţire de vobiă sau de batog sărat.

Îi turnau supa într-o gamelă soldăţească, pe care i-o dăruise bărbatul ei.

Eduard mai era încă în oraş. Din cînd în cînd Anna izbutea să-l vadă şi să stea de vorbă cu el printr-o crăpătură a porţii masive croite în zidul de cărămidă..

Prin crăpătura porţii, Eduard îi dădea bucăţele murdare de zahăr şi, în timp ce obrazul îi tresărea într-un tic nervos, o povăţuia precipitat cum să aibă grijă de copii şi cum să plivească legumele, deşi în treburile astea ea se pricepea mai bine decît el. Dar nu îndrăznea să-l contrazică : s-ar fi enervat numaidecît.

În timp ce-l asculta, Anna se uita la picioarele lui înfăşurate în nişte moletiere cafenii, remarcînd cu mirare că acestea erau niţeluş strîmbe. Înainte vreme nu observase amănuntul acesta.

După ce stăteau aşa de vorbă, fără să-şi spună ceva deosebit, el se smucea de la poartă şi pleca în goană la auzul cine ştie cărei comenzi rostite în curtea cazărmii, iar ea se urca într-un tramvai cu vopseaua scorojită şi pleca departe, dincolo de bariera Narvei.

În tramvai îşi făcea mustrări că nici de data asta nu-l întrebase dacă nu cumva se răzgîndise, dacă nu cumva ajunsese la concluzia

că e mai cuminte să se întoarcă acasă. Era timpul să se îngrijească de lemne pentru iarnă. „Taurida" fusese aproape toată tăiată. Dacă îi prindea iarna fără lemne ? Era om în vîrstă, în curînd avea să împlinească patruzeci de ani. S-or găsi alții mai tineri care să intre în Armata Roșie. Ar putea, la urma urmei, să-și născocească vreo boală, să se prefacă. Liivand nu izbutise cîndva, printr-un șiretlic, să fie reformat ?

Dar cunoscîndu-i caracterul, tot nu se hotăra să aducă vorba despre asta.

*

Într-o zi, pe cînd trecea cu gamela pe lîngă intrarea fostei uzine „Berens", Anna se întîlni pe neașteptate cu Härmas.

Se uită la el cu spaimă și cu milă : slăbise atît de rău, încît era de nerecunoscut. Vestonul îi atîrna flenduros de pe umeri, obrajii i se scofîlciseră, pielea feței căpătase culoarea pergamentului, picioarele și le tîra încet, cu privirea ațintită în pămînt.

Anna îl strigă.

Dar Härmas nu se opri numaidecît. Abia mai tîrziu ridică încet capul și se uită la ea, clipind din sprîncenele-i albe, de parcă se trezea anevoie dintr-un somn greu.

— *Proua* Anna ! rosti el îngîndurat și-i întinse încet mîna stîngă.

— Ești bolnav ? întrebă Anna, observînd că laba mîinii drepte îi era bandajată zdravăn.

— Vin de la medic. Putrezesc, îi spuse el indiferent.

— Mîna ?

— Acum e mîna. Orice zgîrietură clocește putregai. Alimentația...

— Ai fost demobilizat ? Demult ?

— Nu, nu demult. Dar pe Eedi nu l-am mai găsit la uzină. Și-au tot făcut de lucru cu mine prin spitale, apoi au dat din mîini și mi-au arătat drumul spre uzină. Tot răul, *proua* Anna, în asta stă, că nu pot s-o duc numai cu mei și cu batog, ca rușii. Trebuie să mănînc carne de porc și pîine curată. Batogul mă face să putrezesc.

— Nu arăți de loc bine, zise Anna cu milă.

Härmas o privea tăcut și abătut, clipind din cînd în cînd din genele scurte și albe, ca o mîrțoagă de țară care și-a trăit traiul.

— Dumneata vii de la cantină ? întrebă el după cîteva clipe, oprindu-și privirea cu un licăr de lăcomie pe gamela din mîna Annei.

— O duc copiilor, răspunse ea scurt.

— Firește, oftă el. Dacă ai o clipă liberă, poate intri și pe la mine. Ți-e chiar în drum. Locuiesc acum la uzină, singur în toată locuința : chiriașii s-au refugiat care încotro.

Merseră agale pînă la Porțile Moscovei, pe caldarîmul prăfos al bulevardului Zabalkanski, care părea ca și pustiu.

— Acum măcar e bine, e vară, vorbi Härmas, mijindu-și ochii din cauza albului strălucitor al pavelelor uscate de soare. Poți trăi fără lemne. Aici a fost cîrciuma „Zelionenkii"... Arătă cu capul în dreapta, spre un maidan. Directorul Soldatov a ordonat să fie dărîmată pentru cazangeria uzinei. „Mai tîrziu o să ridicăm acolo un palat", așa a spus. Ciudat, nu ? Am ajutat și eu la demolat, a fost bine, căci m-am ales cu niște scînduri, ca să am cu ce-mi fierbe ceaiul... Ce crezi ?

Aducîndu-și aminte de ceva, care i se părea peste măsură de important, se opri locului și, uitîndu-se la Anna cu o expresie plină de subînțeles, întrebă încet :

— Ce mai e pe la „Taurida" ? Au tăiat pădurea ?

Se iscase în el un freamăt brusc, ca într-un mecanism uzat în care s-au cuplat deodată ca prin minune niște roți dințate, tari, producînd o smucitură puternică.

Anna șovăi puțin sub privirea lui fixă, apoi răspunse fără vlagă :

— Știi, Ruudi, n-am să te mint. Sîntem prieteni vechi. Brazii dumitale au fost tăiați, și ai noștri așijderea. Dar acum asta nu mai are nici o însemnătate pentru noi, cum spune Eedi...

— Știu că dumneata nu minți, *proua* Anna, asta am știut-o eu totdeauna, dădu el din cap, ca și cum știrea l-ar fi lăsat complet rece. Totuși nu era așa, căci se moleși iarăși și porni mai departe abia tîrîndu-și picioarele.

— Nici măcar n-am apucat să mă duc să văd, bolborosi el. Îmi închipuiam eu că e așa...

Intrară într-un gang, traversară o curte cu pămîntul bătătorit, fără un fir de iarbă, urcară pînă la etajul al doilea pe o scară îngustă de piatră.

Aici, Härmas se opri în fața unei uși și, cu o mișcare uniformă, ca un automat, din pură deprindere, începu să introducă rînd pe rînd într-o gaură invizibilă la prima vedere niște chei mici, apoi altele mari. Broaștele și zăvoarele scrîșneau înăbușit.

„Ce absurd ! se gîndi Anna întristată. Ce are de păstrat și de păzit un om ca Härmas ? Banii cîștigați i-a investit în «Taurida», pămîntul l-a părăsit, brazii s-au dus pe foc... Unul ca el poate trăi fără lacăte și încuietori. Poate să doarmă și în piața publică. Nimeni nu s-ar atinge de el. Chiar în bazar la Lgovka nu și-ar strica nimeni ochii pe surtucul lui. Obișnuință, atîta tot..."

Pe coridorul cufundat în întuneric mirosea a încălțăminte veche și a hîrtie mucedă. Anna îl urmă pe Härmas într-o cameră strîmtă, cu o singură fereastră. Pe fereastră, se vedea cunoscuta panoramă a sărăciei petrogrădene : ziduri cenușii învîrstate de dîre vinețiii,

ferestre cu cercevele negre, drepte ca trase cu linia. Zidurile şi calcanurile vecine, împreunate rigid în unghiuri drepte, împresurau din toate părţile fereastra lui Härmas, ascunzîndu-i soarele, norii, prăfuitul bulevard Zabalkanski, cupola aurită a catedralei Isaakievski, Neva cu apa de culoarea argintului vechi înnegrit, podurile înaripate, colonada albă a Palatului de iarnă — tot ce era minunat în oraşul acesta genial şi tragic.

În ciuda aşteptărilor Annei, în odaia mobilată simplu, cazon, domnea curăţenia. Pe pat era aşternută o pătură cenuşie de molton, masa era dereticată, nu se tăvăleau peste tot gulere şi ciorapi, cum se întîmplă cel mai adesea la burlaci. Şi în împrejurările acestea grele prin care trecea acum, Härmas rămînea ordonat şi credincios deprinderilor sale.

O invită să ia loc pe scaunul vienez din faţa mesei pe care era aşternută o hîrtie albastră de împachetat, iar el rămase în picioare, uitîndu-se gînditor şi distrat în podea.

— Ei, *proua* Anna, iată-te şi la mine... începu el domol şi deslușit, tocmai cînd ea începuse să creadă că aţipise de-a-n picioarelea. S-ar fi zis că înăuntrul lui se încleştaseră iar, reluîndu-şi mersul, nişte resorturi rămase intacte. Eu am fost la dumneata de sute de ori şi am găsit întotdeauna căldură şi dragoste, şi bucata cea mai bună la masă. Eu n-am ce să-ţi ofer, nici măcar o coajă de pîine. Să nu mi-o iei în nume de rău.

Anna îşi plimbă privirea prin camera sărăcăcioasă ca un sicriu, pe chipul lui osos care se lungise, şi o uimi asemănarea dintre această figură prelungă şi botul unui cal ţărănesc, bătrîn şi istovit. Simţi deodată o milă copleşitoare pentru omul acesta bolnav şi singur, o dorinţă vie de a-l îmbărbăta.

— Nu-i nimic, Ruudi. Or veni ele şi vremuri mai bune. Om răzbi noi.

— Pentru noi n-au să vină, *proua* Anna..., urmă el cu glasul lui uniform. Salvarea noastră, a mea şi a dumitale, e în sat. Pămîntul ne-ar fi salvat, ne-ar fi hrănit. Noi doi pierim, fiindcă ne-am depărtat de pămînt şi l-am renegat. Dumneata şi cu mine, *proua* Anna, sîntem croiţi din acelaşi aluat. Eedi e de alt soi. El aici e în apele lui. Estonia s-a proclamat stat şi luptă alături de albi împotriva noastră. Cînd o să se încheie pace, poate că o să ne putem întoarce şi noi acasă. Dac-am izbuti să ne întoarcem în sat, am putea să ne salvăm.

— Ai de gînd să te întorci, Ruudi ?

— Nu ştiu. Cred mai degrabă că nu... răspunse el moale. M-au otrăvit pe vremuri Sammelman şi Eedi, m-au făcut să-mi pierd încrederea în sat.

— Nu te înţeleg, oftă Anna.

— Parcă eu mă înțeleg mai bine ? mărturisi el abătut. Știi doar : Sammelman și Eedi spuneau că pot să salveze lumea numai oamenii care n-au instinctul animalic de proprietate, numai oamenii mărinimoși, cu conștiință de clasă, proletarii. În timpul din urmă am chibzuit mult la asta, *proua* Anna, și mi se pare că au dreptate. Satul n-o să salveze omenirea. Mujicul trăiește și gîndește cu burta, ca lupul din pădure. E bun numai cînd e sătul, dar sătul nu-i niciodată. Știi că atunci cînd atacă o turmă, lupul nu sfîșie o singură oaie, ci cîte îl țin puterile, ca să aibă de rezervă. Mujicul e strîngător. Dumneata și cu mine, *proua* Anna, am căutat de asemenea toată viața să agonisim. Și care-i rezultatul ?

Tăcu o clipă, uitîndu-se posomorît, drept înainte, într-un punct fix, apoi reluă cu o sforțare vizibilă :

— Satul ne-ar fi hrănit, dar întorcîndu-ne în el, ne-am fi întors printre lupi. Ca să fiu cinstit, stau la îndoială. Vreau să trăiesc, dar nu vreau să fiu lup. Mi-am pierdut încrederea în sat, și asta-i pierzania mea. Dumitale n-o să-ți dea voie Eedi să te întorci la țară, știu. Iar eu o să-mi aflu curînd sfîrșitul. Și dumneata, *proua* Anna, așijderea. Nouă nu ne rămîne decît un singur lucru la oraș : să pierim. Am rămas mujici.

— Eu n-am voie să mor, replică Anna cu tărie. Eu am copii.

El dădu din cap, meditâ puțin și continuă pe același ton egal, impasibil :

— Da, înțeleg... Și eu aș fi putut să am copii cu dumneata.

— Cum ? tresări Anna, crezînd că o înșelase auzul.

— Cînd te gîndești că și noi doi am fi putut să trăim o viață... Cît de mult te-am iubit, *proua* Anna !

— Ce spui ? exclamă Anna. Și pe pometii ei arși de soare apărură pete cărămizii. Născocești...

— Nu, nu născocesc. Ții minte că ți-am dăruit cîndva trei trandafiri albi ?

— Trei trandafiri albi ?

Ea îl privi cu atenție. Își închipuia că Härmas aiurează.

Dar Härmas părea cu desăvîrșire calm.

— Da, întări el. Trandafiri. I-am ales eu singur. Jucai într-o piesă, pare-mi-se a lui Kitzberg, la Asociația estoniană, și după reprezentație ți s-au oferit flori.

Anna își aduse deodată limpede aminte de cele trei ghemotoace cenușii și prăfuite. Le păstrase ani de-a rîndul în fundul unei cutii de carton, pentru ca să dispară fără urmă cînd cu mutatul la „Taurida". Probabil că le azvîrlise Eedi pe cînd împachetau.

Își plecă tăcută capul.

— Te-am îndrăgit în seara aceea de toamnă, cînd ai dat drumul veveriței pe care o prinsese Eedi pentru dumneata, se destăinui mai departe, la fel de uniform, Härmas. Îți amintești ? Iar cînd ai jucat

în piesa aceea, mi-am spus : „Ea sau nimeni alta !“ jucai rolul unei fete minunate, bune, rolul unei fete de țărani și nici măcar nu jucai, ci erai chiar ea. Nu trebuia să te măriți cu Eduard Vassar. Nu, nu trebuia. Noi doi ne potriveam, pe cînd el e alt soi de om... Te-am iubit, întotdeauna, *proua* Anna, în afară de noaptea aceea în care am venit să-mi iau rămas bun înainte de mobilizare. Dumneata năsteai, iar eu a trebuit să alerg după moașă. Ce tare te chinuiai ! Îmi astupam urechile ca să nu te mai aud. În noaptea aceea te-am urît, mă răscoleau simțăminte îngrozitoare. Mai pe urmă însă am uitat noaptea aceea și dragostea a revenit. Îți spun toate acestea fiindcă sînt un om pierdut și nu mai au însemnătate nici pentru mine și nici pentru dumneata...

Se sprijini, istovit, de spătarul scaunului și rămase așa, fără vlagă.

— N-am știut, șopti Anna. E adevărat că uneori mi se părea...

— Toate astea n-au nici o însemnătate..., repetă el aproape nerăbdător, aruncînd o privire furișă spre gamela cu supă pe care Anna o așezase pe masă.

Ea surprinse iar în ochii lui o solipire lacomă, vrăjită. Mărul lui Adam i se mișca involuntar.

— E pentru copii, îi aminti Anna cu teamă, și cu o mișcare la fel de involuntară îndepărtă gamela de el.

— Sigur că da, bolborosi el, acoperindu-și ochii cu genele sale albe și aspre, așa cum face un cal cînd e bătut peste bot.

— E timpul să plec, se ridică Anna nehotărîtă. E timpul să mă duc la gară. Trenurile astea circulă atît de rar și atît de neregulat...

Se ridică și el, de astă dată cu un aer cît se poate de indiferent, și apucă încet mîna Annei.

— Ia stai puțin, își aminti el ceva.

Trase de sub pat o valiză și cotrobăi prin ea. Anna se uită în altă parte, discretă. „Ce-o mai fi căutînd ?“ se întrebă ea nedumerită.

Härmas se îndreptă încet din șale și-i întinse tăcut o pereche de mănuși moi de lînă, tricotate în casă, cu un motiv frumos.

— Mănușile pe care ți le-am lucrat eu ! exclamă Anna. Dar sînt nepurtate. Nu le-ai îmbrăcat niciodată ?

— Acum au să-ți prindă mai bine dumitale. Glasul îi sunase blajin și binevoitor. Știi, la căratul lemnelor din pădure.

— Nu, clătină Anna din cap. Și dumneata ? Dumneata... Ce-ai să faci ?

— Ia-le, spuse el calm și așezat. Înțelege-mă, de ce să pună mîna pe ele portăreasa, după moartea mea ? Nu vreau. Fă-mi plăcerea și ia-le.

Ea le luă, temîndu-se să n-o podidească plînsul.

— Ai răbdare, Ruudi... O să fie mai bine, îl îmbărbătă ea, de îndată ce mai slăbi senzația de încleștare pe care o simțea în gît. N-o să fie întotdeauna așa, o să se facă pace...

Se înălță în vîrful picioarelor și, stăpînită de un simțămînt confuz de compătimire adîncă, de frică față de ceea ce avea să urmeze în viitor și de groază lăuntrică, îl sărută cu buzele ei crăpate de vînt pe fruntea rece și osoasă.

Apoi, repede, fără să se mai uite în jur, o luă pe coridorul întunecos, mirosind a încălțăminte purtată și a mucegai.

*

În gara Baltica, Anna află că toate trenurile care trebuiau să treacă pe la ceasurile acelea pe acolo fuseseră anulate. S-ar fi putut să mai plece unul pe la unu noaptea, dar nici asta nu era sigur.

Ceasul din gară arăta ora cinci și jumătate după-amiază. Anna umbla dezorientată pe sub bolta afumată a gării, călcînd în neștire pe dalele reci atît de tocite de tălpile călătorilor, pînă ajunseseră să capete un lustru unsuros. Să aștepte șase ore ? Dacă ar mai fi avut vigoarea dinainte ar fi luat-o pe linia ferată, din traversă în traversă, și în trei ore ar fi fost acasă.

Ar mai fi fost o soluție : tramvaiul suburban. Dar nici în acesta nu-și punea prea mari speranțe, căci circula la fel de neregulat, pe lîngă că la ora aceasta vagoanele erau pur și simplu luate cu asalt.

Trebuia totuși să încerce.

Un tramvai supraîncărcat o purtă pe cheiul Canalului de derivație, pe lîngă clădirile de cărămidă roșie ale uzinei „Treugolnik", apoi coti spre bulevardul Peterhof, străjuit de clădiri urîte, cu fațade în fel de fel de stiluri, toate părînd a fi fost construite în pripă.

Anna coborî în fața mărețului masiv al porților Narvei și se pregăti de așteptare. După un timp sosi și tramvaiul suburban, la care era atașat un vagonet de cale ferată. Anna era cît pe-aci să fie trîntită la pămînt de bărbații care se năpustiră pe scări. Se trase deci la o parte, păzind cu grijă gamela cu supă.

După o jumătate de oră, scăpă și al doilea tramvai. Mai trecu o oră. Anna îl aștepta cu încăpățînare prostească pe al treilea, rezemată de niște uluci dosnice care împrejmuiau un vast loc viran.

Dar al treilea nu mai veni. Bombănind iritați, oamenii o luară pe jos.

Plecă și Anna, regretînd că pierduse în zadar atîta timp. Spera totuși să ajungă pe la unsprezece noaptea acasă, la copiii ei, care o așteptau flămînzi.

Mergea grăbită pe șoseaua pietruită care se pierdea printre case și cocioabe cenușii de lemn. Pe drum se încrucișa cu muncitori

slabi, pămîntii la față, turnători de la uzinele „Putilov". Hainele de lucru le erau mînjite de pămînt și grafit.

Trecu pe sub podul de cale ferată și o apucă de-a lungul gardului înalt de un stînjen, vopsit în cafeniu, care împrejmuia atelierele negre ale uzinelor „Putilov".

Deodată, Annei îi răsări în minte un tablou straniu : o gară, un grilaj de fier cu o portiță care dă spre peron, un tînăr vînjos cu chipul înroșit din pricina sforțării supraomenești pe care o face stînd cu mîinile și cu picioarele proptite în pragul portiței. Îndărătul tînărului acesta, spătos, se bulucește o mulțime furioasă, agitată. Unii îl înghiontesc în spinare cu pumnii.

Peet Mass !... Dragul și devotatul Peet ! Cum de-l putuse uita și pe el, și rugămintea lui naivă, copilăroasă, de a-i scrie numele pe poarta uzinelor „Putilov" ? Ei, dar nu s-o apuca acum într-adevăr să i-o îndeplinească... Asta mai lipsea ! Zîmbind printre lacrimile care-i umeziseră ochii, Anna ajunse în dreptul gheretelor de la intrarea în uzină. Era tocmai pe punctul de a trece de ele, dar nu fu în stare. Simțea că parcă trage cineva de ea, strunindu-i pașii..., și se opri. În geantă dădu peste un vîrf de creion.

În fața gheretei de la intrare discuta cu însuflețire un grup de muncitori. Purtau șepci, iar de sub cămășile murdare, desfăcute la piept, li se zăreau claviculele cu pielea întinsă pe ele. Nimeni n-o luă în seamă pe femeia îmbrăcată modest, emoționată, care se apropiase de ușa gheretei.

Anna scrise repede cu litere latine, neregulate, pe suprafața zgrunțuroasă a scîndurii vopsite :

Trăiască Steagul Roșu
Peet Mass
26 iulie 1919

Îi părea rău că are doar un ciot de grafit, și nu un briceag ascuțit cu care să poată săpa literele atît de adînc, încît să nu le mai acopere nici vopseaua, nici colbul vremii.

Se depărtă apoi de gheretă înseninată la față și înduioșată. Era stăpînită de un simțămînt asemănător aceluia care o încercase atunci, lîngă rețelele de sîrmă ghimpată, cînd ea, femeia simplă a cărei viață încă nu-și găsise făgașul, trebuise să răspundă pe neașteptate salutului trimis de un bavarez muncitorilor Rusiei. Anna merse multă vreme cu fruntea sus, fără a vedea pe unde trece, fără a lua aminte la praful care i se așeza straturi-straturi pe pantofii rupți.

Dar orice simțămînt se răcește și îi ia locul oboseala, mai cu seamă cînd drumul e lung, iar puterile sînt pe cale să-ți secе. În locul numit pe atunci „Cîrciuma roșie", se opri puțin pe marginea

şoselei, ca să mai răsufle. Totodată îşi aruncă privirea în gamelă. Pe suprafaţa tulbure, apoasă, a supei, înotau cîteva picături de ulei. Un spasm îi încleştă atunci fălcile. Măcar o gură de supă de-ar fi putut sorbi !... Dar se reţinu, se ridică şi porni mai departe.

Se înserase. Soarele îşi revărsă ultimele văpăi de după teii bătrîni din stînga şoselei, apoi asfinţi. Frunzele lătăreţe ca nişte labe ale arţarului care străjuia capela de piatră foşnirăsomnoroase după care rămaseră neclintite. Şoseaua se învălui în umbre transparente şi reci. Pe povîrnişul apusean al cerului senin mai străluci îndelung o lumină verde, diafană, topită sus în nuanţe albastre-cenuşii. Cu cît urca mai sus, spre zenit, se făcea tot mai palidă şi mai rece, pînă cînd ajunse de un vineţiu de oţel.

Gîndurile Annei se întoarseră, stăruitoare, la întîlnirea cu Härmas. Mărturisirea acestuia o uluise într-atîta, încît în primul moment nici nu-i pătrunse în adîncime tot sensul. Abia acum, cînd se afla singură, începea să cugete mai adînc la ea. Cuvintele lui Härmas, asemeni culorilor asfinţitului care se descompuneau, topindu-se pe neobservate una într-alta, căpătau înţelesuri mereu noi, ideile zămislindu-se neîncetat una dintr-alta.

Cu cît cugeta mai adînc la cuvintele acestui om taciturn, cu atît îi apăreau mai pline de adevăr. Härmas rostise pe neaşteptate ceea ce ea însăşi simţise inconştient de multă vreme, fără a fi însă în stare să-şi tălmăcească sentimentele în cuvinte atît de simple şi de necruţătoare.

O, da, şi Annei îi părea uneori că, părăsind ţinutul părintesc, satul ei natal, îi fugise pămîntul de sub picioare. O uimise de asemenea prin adevăru-i de netăgăduit şi aprecierea făcută de Härmas în legătură cu ea şi cu Eduard. Într-adevăr nu erau plămădiţi din acelaşi aluat. Oare să fi avut faptul acesta în sine ceva fatal ? Cine ştie ? Poate că nu. După cîte îşi putuse ea da seama, Eduard nu-şi prea bătuse capul cu asemenea probleme, sperînd că, cu timpul, mentalitatea ei va începe să curgă pe altă matcă.

Adevărul e că Anna înţelese multe datorită celor ce-i vorbea Eduard, numai că înţelegerea aceasta o dobîndea greu, în luptă crîncenă şi istovitoare cu toate acele deprinderi de care Eduard Vassar se lepăda cu mînie şi dispreţ, socotindu-le meschine. Fusese nevoită să se lupte cu gîndacii, cu ploşniţele şi cu murdăria încrustată în pereţii locuinţelor mizerabile, cu negustorii puşi numai şi numai pe jaf, cu bolile copiilor. Împotriva atotputernicului Berens, temeiul luptei era pîinea amară pe care o cumpăra cu banii rupţi îndărătnic şi dîrz de la îmbrăcămintea sa, de la ţigările soţului, de la jucăriile copiilor.

Împotriva lui Iudenici şi a Antantei nu mai avea însă nici pîinea asta. Trecea prin maşina de tocat oväz opărit şi capete de scrumbii, din amestecul acesta cocea lipii, pentru ca Eedi să poată

munci și lupta. Ajunsese ea, femeie cinstită, să fure lemne din pădurea statului, frămîntînd zăpada sub picioarele vîrîte doar în ciorapii înghețați bocnă, scuipîndu-și și sufletul din ea la căratul buștenilor prin nămeți. Și toate astea pentru ce ?

Vedea oare Eduard că viața ei este uneori peste măsură de grea ? I se părea că vede. El însă ocolea cu încăpățînare orice discuție pe tema aceasta. La cea mai neînsemnată gîngurire a Annei, se înfuria și își ieșea din fire, ca și cum ea ar fi avut vreo vină. În momentele acelea Anna pricepea că pesemne el nu uitase cu totul că-i făgăduise cîndva, demult, s-o conducă pînă la țărmul fericirii.

Acum iată că Härmas pusese la îndoială făgăduiala de demult a prietenului său. El susținea că Anna și cu Eduard n-ar fi putut ajunge niciodată, în nici un caz, împreună la țărmul de aur, fiindcă nu erau făcuți din același aluat, ci erau oameni cu destine felurite.

„Dumneata și cu mine, Anna, sîntem mujici, spusese Härmas. Salvarea noastră e în sat... Dar salvarea asta pentru mine nu va mai veni."

Aceasta părea să fie adevărul. Anna nu putea să nu fie de aceeași părere. Ca și Härmas, își pierduse și ea încrederea în sat — ce-i drept, în felul ei. Pe el îl otrăviseră, cum se exprimase singur, ideile lui Sammelman și ale lui Eedi Vassar, în timp ce pe ea o îndepărtase de pămînt altceva : strălucirea și farmecul uriașului și minunatului oraș. Avusese prilejul să vadă strălucirea aceasta destul de aproape, în casa liberalilor și culților domni Overbeck. Acolo, Anna văzuse cu uimire oameni care nu erau cîtuși de puțin terorizați de teama înjositoare că-și vor pierde pîinea cea de toate zilele. Păreau să aibă interese și cerințe superioare. Salonul doamnei Overbeck era frecventat de actori, pictori, cîntăreți. Aceștia discutau despre lucruri sublime, cîntau, degete subțiri alergau într-un joc nebunatic pe clapele pianului... Anna înțelegea că era și aceasta o muncă, o muncă ce cerea o pricepere din cale-afară de mare, dar o muncă uimitor de atrăgătoare, care înduioșa inima și-l înălța pe om.

Mai tîrziu, Anna încercase să joace și ea pe scena sărăcăcioasă, destinată spectacolelor date de amatori, sub egida Asociației culturale estoniene. Fusese mica ei încercare de a pătrunde într-o lume nouă și strălucitoare, încercare întreruptă însă de apariția lui Eduard Vassar.

Acum vedea clar că omul apărut atunci în viața ei nu era cel chemat s-o ajute să intre în lumea aceasta. Härmas nu putea să fie. Dar Eduard Vassar ? Poate că el ar fi putut să fie, cu condiția ca țelurile pentru care lupta atunci, tot ceea ce îi făgăduise să se fi realizat imediat. Dar visurile lui Eduard o luaseră înaintea timpului, iar pentru Anna timpul acesta trecuse.

Mergea cufundată în gînduri, fără a se uita pe unde trece. Între timp, oraşul rămăsese departe în urmă. Se întunecase de tot. Deasupra sălciilor răsfirate pe cîmpia care se desfăşura în dreapta, mai pluteau ici şi colo dîre vineţii de ceaţă crepusculară. În stînga, terenul se povîrnea în sus, iar drumul îi şerpuia pe la poale. Sus creşteau stejari şi arţari săditi poate în timpuri străvechi pe vremea întemeierii Petersburgului. Către nişte clădiri vechi de piatră duceau alei de arţari seculari. Parcurile se înşiruiau unul după altul. În umbra lor se profilau siluetele sumbre ale unor palate şi vile princiare, de piatră.

Cîndva, într-o noapte tot ca aceasta, de iulie, Anna mai avusese ocazie să străbată drumul acesta. Se întorcea de la Peterhof, cu domnii Overbeck. Călătorea împreună cu lacheul în spatele trăsurii boiereşti. De acolo îl auzise pe unul dintre invitaţii aflaţi în trăsură admirînd cu glas tare drumul. Îl compara cu drumul care duce de la Paris la Versailles. În noaptea aceea, ferestrele palatelor de pe munte erau puternic luminate. Se auzea muzica militară. Trecuseră pe lîngă un parc frunzos, luminat de lampioane. Pe iazul în care se stingeau plescăind artificiile, lunecau bărci, se auzeau glasuri vesele, rîsete. Din cînd în cînd, deasupra iazului ţîşnea coada de foc a unei rachete, însoţită de chicotele femeilor care tresăreau de teamă şi admiraţie.

Acum totul era mohorît. Doar tăcere şi întuneric. Din farmecul de atunci rămăsese numai foşnetul teilor bătrîni, care se îngînau cu greierii în noaptea la fel de caldă ca şi odinioară. Restul drumului Anna îl parcurse anevoie, luptîndu-se din răsputeri cu oboseala înfiorătoare. Fiecare pas îi cerea o sforţare. Avea senzaţia că picioarele prindeau rădăcini în drumul bolovănos ; simţea dorinţa de a se întinde şi a dormi chiar aici, îndărătul boschetelor negre şi imobile de salcîmi şi caprifoi rămuroşi.

Iată şi cişmeaua de tuci de la cotitura drumului care urcă în pantă, iată stejarii cunoscuţi din vîrf...

Mai avea un kilometru, dar trebui să se odihnească de mai multe ori, aspirînd cu gura întredeschisă aerul cald, îmbălsămat de mirosul ierburilor care se uscau. Ţîrîitul sîcîitor al greierilor îi sfredelea creierii.

Zări apoi fereastra vilei, slab luminată, fixată parcă nu în peretele clădirii, ci undeva, în bezna nopţii de iulie. Fereastra era acoperită cu o perdea cenuşie de pînză, prin care se cernea anevoie luminiţa slabă a gazorniţei. Pe ecranul luminat tulbure al perdeluţei, se conturau desluşit două capete de copii. Unul, mai mare, cu un zuluf cîrlionţat căzîndu-i pe frunte, era aplecat peste mîna ce ţinea un creion : Ernst desena. Cealaltă umbră îşi sugea un deget. Şedea nemişcată, urmărind poate mişcarea creionului pe hîrtie sau jocul flăcării din lampă.

Sleită de puteri, Anna se sprijini de stîlpul porții, cu ochii la cadrul luminat plăpînd al ferestrei. Inima începu să-i bată cu putere și un fior cald o străbătu prin tot trupul. Cu buzele întredeschise, ca răscolită de o durere chinuitoare, privea țintă la cele două siluete dinăuntru.

În noaptea aceea caldă de sfîrșit de iulie — noapte împînzită de muzica țiuitoare și frenetică a greierilor care presimțeau sfîrșitul apropiat al verii — Anna începea să priceapă că pentru ea nu mai exista întoarcere în satul natal, pe care-l părăsise, pare-se, pentru totdeauna, că nu avea să mai joace niciodată pe scenă, fie chiar și pe cea mai prăpădită, și că nimeni nu-i va mai aduce vreodată flori.

Pentru ea, universul imens se îngustase, reducîndu-se la o singură fereastră, aceasta prin care urmărea acum siluetele copiilor. Iar copiii îi erau unica justificare a trecutului și, cine știe, poate că și a viitorului.

Capitolul III

Pe zidurile cenușii, murdare ale cazărmilor situate la încrucișarea străzilor Izmailovski și Compania a noua, ziduri care nu mai fuseseră văruite din zilele revoluției, se jupuiau frînturi de pancarte și de decizii, lipite cu timpul una peste alta. De sub manifestele modeste și palide ale Sovietului din Petrograd, mai apărea pe ici, pe colo cîte un colțișor din chemările țipătoare ale Guvernului provizoriu, presărate cu semne de exclamație, ca niște baionete de pe care se prelingeau picături negre. Nu avea cine să curețe și să spoiască din nou zidurile ; de altfel nici timp nu era pentru așa ceva. Le spălau doar ninsoarea și ploaia.

În obscuritatea coridoarelor de piatră și în dormitoarele soldaților, pline de larmă, asemenea sălilor de așteptare din gări, în aceste zile dogorîtoare de august stăruia o răcoare plăcută, mirosea tare a catran, a acid fenic și a ciorbă de varză. Doar fumul dulceag de mahorcă mai atenua cît de cît mirosurile acestea pătrunzătoare.

Cazarma nu mai adăpostea regimentul de gardă Izmailovski, ale cărui trompete de argint sunaseră la cucerirea Oceakovului [1] și ai cărui soldați purtau pe bonete însemne comemorative în amintirea luptelor din 1877. Acum înjunghie manechine de paie pe terenurile de instrucție din curte obscurul regiment 32 din infanteria Armatei Roșii.

[1] Fortăreață turcă, cucerită de trupele rusești în 1737.

— Ostaşul roşu nu-i o cratiţă cu piftie, el trebuie să doboare inamicul cu un glonţ ţintit drept în frunte, ori să-l înjunghie cu baioneta în burtă, spunea plutonierul Batenin, un fost zugrav din Piter, om şugubăţ şi mare cuceritor de femei. Una-i să te giugiuleşti cu nevasta, şi alta să te iei de gît cu albii...

Meseria grea de ostaş tot grea rămîne, oricît ar fi de luminoase şi de sfinte steagurile ce fîlfîie în fruntea regimentului. De aceea, ostaşii roşii din regimentul 32, ca şi predecesorii lor din regimentul Izmailovski, tropăiau de zor pe caldarîmul pieţei din faţa catedralei Troiţki şi învăţau să răpună un sac atîrnat de un stănog.

— Un, doi, trei, împunge !... urla Batenin, roşu la faţă, către Vassar, care era leoarcă de năduşeală. Cum înjunghii ? Doar nu-ţi speli obielele în gîrlă — ucizi hidra ! Nu-i sac cu paie ăsta. E Jorj cel rău... [1]

Şi Vassar trebuia să repete de nenumărate ori aceleaşi atacuri.

Cu marşurile nu se prea omora Batenin. Pietrele caldarîmului rupeau necruţător cizmele, iar regimentul stătea prost cu încălţămintea. De aceea, de teamă să nu-i rămînă oamenii desculţi, plutonierul prefera să-şi trimită compania la cursurile de învăţămînt politic.

La unul din aceste cursuri, Vassar, care tocmai era de serviciu, trebui să dea raportul noului comisar — o femeie.

La apariţia acesteia, vreo treizeci de inşi, oameni de toate vîrstele, săriră în picioare, de-a valma, căscînd ochii. Era o femeie tînără, drăguţă, de statură mijlocie. Deci aveau oamenii şi de ce să se holbeze. Pentru prima oară se vedeau între aceste ziduri crîncene obraji aşa de îmbujoraţi şi ochi de un albastru atît de imaculat.

Lui Vassar figura aceasta proaspătă îi evocă deodată vag o făptură ştiută. Nu avea însă timp să cugete ce şi cum.

— Drepţi ! comandă el. Ieşi apoi în faţă şi raportă : douăzeci şi trei de ostaşi din plutonul al doilea, compania a patra, asistă la învăţămîntul politic ! Ostaşul roşu de serviciu, Vassar...

Femeia în bluza soldăţească de culoare kaki, încălţată cu nişte cizme grosolane, care-i erau mari, îşi opri privirea cu interes pe chipul lui.

— Tovarăşul Vassar ?... rosti ea tărăgănînd cuvintele, în timp ce uimirea din ochi, în loc să se stingă, părea să crească.

— Da, clipi el buimac.

Şi în clipa aceea o recunoscu pe Liisi, fiica vechiului său prieten, Aadam Sammelman...

---

[1] Aluzie la *Lloyd George David* (1863—1945) — politician şi diplomat reacţionar englez, şeful liberalilor, între 1916 şi 1920 prim-ministru ; unul din inspiratorii intervenţiei militare străine împotriva tînărului stat sovietic.

— Pe loc, repaus ! ordonă încet, pe un ton care nu avea în el nimic de comandă, plimbîndu-şi privirea peste ostaşii roşii.

Eduard Vassar comandă plutonului să stea jos şi se aşează şi el, la rîndul său, pe banca lungă de lîngă masă.

„A crescut fetişcana, se gîndi Vassar. Cîţi ani sînt de cînd scîrţîia la vioară şi semăna cu o răţuşcă ? Doisprezece... Cum s-a schimbat !"

Fără să se grăbească, Liisi scoase un caiet dintr-o servietă nouă de piele ieftină, îl deschise pe masă şi începu :

— Astăzi o să vorbim despre stat. Despre statul sovietic şi despre cel capitalist...

Îşi roti privirea peste chipurile celor din sală, zăbovi o secundă asupra lui Vassar, apoi începu să vorbească. Vorbea destul de închegat.

Vassar nu asculta prea atent. El era muncitor instruit, se descurca în problemele acestea. I se părea chiar că ar fi putut explica problema mai pe larg şi mai amănunţit. Pe vremuri vorbea mult şi cu înflăcărare, cugeta şi discuta temeinic pe aceste teme. Ar fi putut ţine şi el cursul acesta, tot atît de bine ca şi Liisi ? Dar cum de se întîmplase că în loc să vorbească el, vorbea ea, Liisi Sammelman, iar el nu făcea altceva decît să asculte ?

„Uimitor ! se minună el, plecîndu-şi urechea la glasul pur şi uniform al fetei. Iată ce a făurit revoluţia : o fată ostaş roşu-profesor, care umblă cu revolverul la şold şi se joacă pe degete cu cunoştinţele politice. Cît de îndrăzneţ şi cît de departe mi-a luat-o viaţa înainte, şi cum trebuie să mă străduiesc de acum încolo să nu rămîn în urma acestei fete, mai ieri-alaltăieri doar un copil care credea că tot ce zboară se mănîncă."

Terminînd lecţia, Liisi nu se grăbi să plece, ci se uită în jur, parcă aşteptînd ceva. Vassar se dădu mai aproape de ea, remarcînd cu mirare că ochii ei erau la aceeaşi înălţime cu ai lui, dacă nu chiar ceva mai sus, atît de mult crescuse fata. Constatarea aceasta îl tulbură. Avea chef s-o întrebe în glumă : „Ei, greieraşule, un'ţi-e vioara ?" dar nu îndrăzni. Era ceva care-l împiedica s-o facă. Privirea ei îngîndurată, serioasă, îl stînjenea, ba la un moment dat se trezi stînd în faţa ei în poziţie de drepţi, cum şedea în faţa lui Batenin. Surprinzîndu-se astfel, simţi un amestec de nedumerire şi ciudă.

— Eşti de mult în Armata Roşie ? întrebă ea.

— De la începutul lui iunie, răspunse el scurt, hotărînd să nu intre în amănunte.

— Va să zică nu demult, remarcă ea domol.

„Dar tu... dumneata ?..." vru el să întrebe, însă ea, ca şi cum i-ar fi ghicit gîndul, aduse singură vorba :

— Eu sînt aproape din primele zile... La început am activat la Sovietul raional, am intrat în comsomol, iar mai tîrziu aici... în armată.

După aceea tăcu, uitîndu-se undeva, într-un punct nevăzut, de parcă şi-ar fi depănat prin amintire un lung şirag de întîmplări vechi.

Vassar o urmărea discret, evocînd în minte, neobişnuit de viu, privirea timidă a fetiţei de doisprezece ani, care se uita la el cu o sfiicioune plină de exaltare. Îşi aducea aminte de „Sahalinul" plăcut, cu aşternut curat şi cu pătură caldă, din spatele dulapului Sammelmanilor, unde dormise prima lui noapte la Petersburg. Inima îi zvîcni dureros în piept : ce amintiri scumpe !

„Se uită la mine întocmai cum examinează un om mare un lucru din copilărie : cu mirare şi dezamăgire", îşi zise Vassar, lăsînd ochii în jos.

Dar nu era chiar aşa. El, Vassar, luptătorul neînfricat din 1905, aparţinea şi el amintirilor ei dragi din copilărie, atît de dragi încît şi acum nutrea faţă de el un sentiment plin de grijă şi de respect. Om trecut de prima tinereţe, şi se încolonase ca ostaş de rînd sub steagul pe care-l apărase în tinereţe împotriva săbiilor căzăceşti. Prin acest gest el dovedea tot atîta mîndrie şi noblеţe ca şi în luptele aprige ale tinereţii.

Vassar ar fi avut iar chef s-o întrebe despre vioară, despre Aadam Sammelman şi Kristiina, despre „Sahalin", dar în clipa aceea detună sub bolţile de piatră comanda lui Batenin :

— Alinierea !

Vassar se smuci din loc.

— O să mai vorbim data viitoare, spuse Liisi zorită, dîndu-i mîna, gest cu totul neobişnuit în cazarmă.

Data următoare însă Vassar fu de gardă. După aceea în locul cursului politic se organiză un subotnic pe batalion la nişte grădini de zarzavat, aşa că n-o putu vedea pe Liisi decît de departe. În cele din urmă ea fu trimisă în deplasare, fiind înlocuită de alt comisar.

Întoarcerea ei n-o mai apucă. La începutul lui septembrie, regimentul porni spre Gatcina, împotriva generalului Iudenici, care ataca din nou Petrogradul.

*

De la fereastra camerei orientate spre miazăzi ţi se înfăţişa o privelişte înfricoşător de schimbată.

De îndată ce se lăsa întunericul, copiii îşi lipeau nasurile de geamuri şi urmăreau exploziile roşii care colorau cerul negru în spatele copacilor.

În urma exploziilor se auzea un bubuit greu şi prelung de care se cutremura toată vila lui Valdin, zăngănind din geamuri şi trosnind din încheieturi.

— Trag navele roşii de pe mare, spunea mama din adîncul întunecos al camerei. Trag în albi, la Detskoe Selo şi Gatcina...

În glasul mamei fremăta speranţa.

Obuzele cu traiectorie lungă zburau de undeva, din spate, dinspre nord-vest spre sud, unde cerul era mai tot timpul luminat de pojarul exploziilor. Arcul larg închipuit de culmile Duderhof, Krasnoe Selo, Gatcina şi Ţarskoe Selo clocotea ca un cazan. Luptele începute la 20 octombrie continuau zi şi noapte.

În cameră domnea o tăcere amară. Trei perechi de ochi larg deschişi urmăreau exploziile obuzelor, căutînd a ghici care-s cei ce trag — ai lor sau ceilalţi ? În ce direcţie zboară obuzele şi pe cine ameninţă ?

Canonada răsuna dureros în inima Annei. Uneori avea impresia că-şi pierde orice echilibru.

Îşi convinsese bărbatul să se mute afară din oraş, crezînd că-şi va găsi liniştea în colţul acesta potolit din umbra codrului secular al „Tauridei". Soarta îşi bătuse însă amarnic joc de ea. Venind la „Taurida", nu făcuse decît să se apropie de foc. Albii se aflau doar la zece-doisprezece kilometri de cartierul de vile. Într-o singură noapte puteau să fie aici. Ţarskoe Selo şi Gatcina le luaseră. De ce n-ar fi luat şi celelalte localităţi care îi mai despărţeau de Petrograd ? Iar dacă le luau, ce avea să urmeze ? Să-şi ia catrafusele şi copiii şi să facă cale-ntoarsă pe jos, spre Petrograd ? Ca soţie de ostaş roşu, nu se putea aştepta la îndurare din partea albilor.

Străbătută de un fior rece, Anna se înfăşură în şal. Tot trupul îi era furnicat de un tremur nervos, de parcă i s-ar fi topit sub inimă o bucată de gheaţă. „Nu-mi rămîne altceva decît să fug la oraş, gîndi ea. Am să mă duc la uzină, să-l caut pe Soldatov, să văd ce-o spune el. Din pricina lui a plecat Eduard pe front."

Ultima carte poştală de la Eduard o primise cu o săptămînă în urmă. De atunci cîte nu se putuseră întîmpla ? Fiecare explozie stingea desigur vieţi omeneşti.

Cu inima încleştată de groază, Anna tăcea. În ultimele zile, mai încărcate de ameninţări ca oricînd, numele lui Eduard Vassar era rareori pomenit, cu toate că se gîndeau fără preget la el. Anna se temea să nu-i înfricoşeze pe copii. Feliks nu pricepea totul, aşa că nu avea de ce să-i dea explicaţii prea amănunţite în legătură cu lipsa de acasă a tatălui. Mai complicat era cu Ernst. El înţelegea, dar simţămintele lui faţă de Eduard erau complexe şi de aceea Anna cam evita să discute cu el. Îşi dădea seama vag că el îl priveşte pe taică-său cu alţi ochi decît ea. Dacă toate simţămintele ei

se contopiseră într-o senzație de spaimă, care-i pîrjolea inima, în sufletelul lui de copil sălășluia alături de frică, și mîndrie. Ernst era mîndru de tatăl său, ba chiar îl pizmuia că se află la război. În mintea sa, el imagina tot felul de tablouri, care de care mai eroice, în care eroul era totdeauna tatăl său. Și-l imagina cu grenade în mînă, sărind primul în tranșeele albilor. Altădată și-l închipuia căzut în bătălie, cu steagul regimentului pe piept, și atunci un fior de exaltare îi străbătea trupul mic și firav.

Ernst se ferea însă să-i destăinuie mamei închipuirile sale, simțind instinctiv că acestea ar înspăimînta-o. Pe de altă parte i se părea că păcătuiește înfățișîndu-și-l mort pe tatăl său. Nu cumva acel ceva necunoscut, pe care unii îl numesc dumnezeu, unii destin, iar alții întîmplare, are să se mînie deodată pe familia lor, pentru gîndurile lui nelegiuite, și o să-l trăsnească pe tata cu una din exploziile acelea de foc ? Atunci va pieri fără glorie, fără muzică și fără steagul regimentului pe piept. Și e îngrozitor să pieri așa. La gîndul acesta, Ernst se cutremura de milă și de groază.

Băiatul se împotrivea din răsputeri acestor năzăriri ale imaginației, dar ele îl copleșeau. Simțea cu groază că-și găsiseră sălaș într-însul puteri mai presus de ale sale. Acestea desenau tablouri cutezătoare și semețe, se jucau cu soarta tatălui și a mamei, împodobeau viața cenușie și plicticoasă cu lumini feerice, făceau să i se iște o răceală înfiorătoare în inimă. În tablourile acestea totul era apropiat, totul devenea posibil, culminînd cu fapta eroică a lui Eduard Vassar, care-l înjunghia cu baioneta pe generalul alb Iudenici.

„Ce-i mai bine : o faptă de vitejie și apoi moartea, sau o viață lungă, dar fără eroism ?" se întreba Ernst, incapabil de a găsi soluția acestei probleme, care pentru mama sa era simplă ca bună ziua.

Dar nu era bine ca băiatul să vegheze la nesfîrșit în întuneric, hrănindu-și inima cu spaime. Și Anna se trezea la realitate, orînduindu-și copiii de culcare.

Dormeau laolaltă pe dușumea, în spatele plitei. După părerea Annei, peretele de cărămidă trebuia să-i ferească de schije, în cazul cînd prin apropiere ar cădea vreun obuz rătăcit. Lîngă perete stăteau legăturile cu haine și rufe, pregătite pentru eventualitatea că ar fi trebuit să fugă în grabă. În timpul nopții, Anna se trezea mereu și cerceta cu privirea înfricoșată întunericul : nu era oare timpul ?

Jos, pe podea, se simțea mai bine mirosul de pămînt zvîntat, care venea de pe mormanele de legume depozitate în camera alăturată. Bălegarul pe care Ernst îl cărase cu tatăl său iarna, sub

cerul înstelat, nu se irosise în zadar : morcovii crescuseră mari de tot, iar căpăţînile dulci de varză luceau în beznă ca nişte luni pline.

*

Focul încetă în ajunul lui 27 octombrie, noaptea. Istovită de veghere, Anna căzuse într-un somn adînc.

Dimineaţa nu se mai auzi bubuit de tun. Aerul era mai proaspăt ca de obicei şi sufla un vînt puternic. Pe cerul scund se fugăreau nori zdrenţuiţi ca nişte frînturi de steaguri cenuşii-albastre, murdare. Soarele se arătă pentru o clipă, scăldă în lumină gherghinele înnegrite de îngheţ şi loboda care mucezea pe răzoarele bătătorite şi scormonite, apoi se ascunse pe dată, ca un surîs mijit fugar pe chipul unui om adormit.

Anna le fierse copiilor un ceaunaş cu cartofi.

Ziua trecu în aşteptare la fereastră. Nu se hotărau încă să-şi despacheteze lucrurile.

După-prînz, veni Herman. Expresia calmă şi visătoare a ochilor lui buni le dădu a înţelege că primejdia trecuse.

— S-au dus, le vesti Herman, învăluindu-i într-o privire duioasă. Au părăsit Ţarskoe Selo. M-am dus pînă la gară, credeam că o să găsesc ziare. Mîine au să circule şi trenurile, o să mă duc la uzină. Despachetaţi-vă lucrurile... Şi noi, zilele astea am dormit cu capul pe boccele. N-aveţi ştiri de la Eedi ?

— Nu, oftă Anna.

— Nu-i nimic, o linişti Herman. Zilele astea nici poşta n-a funcţionat cum trebuie. Şi-apoi se vede că n-a avut cînd să scrie. Acum o să aibă timp. În scrisoarea de rîndul trecut mă ruga să vă mai pun un rînd de ferestre pentru iarnă.

În seara următoare, Herman le şi puse. Începuse să vină o dată la două seri : ba le tăia lemne, ba le mai aducea veşti.

Nu mai întrebă dacă sosise vreo scrisoare de la Eduard, însă, neştiind să-şi ascundă gîndurile, pe chipul lui se citea că e îngrijorat de viaţa fratelui său. Bănuindu-i îngrijorarea, Anna intra din ce în ce mai mult la idei.

O dată, pe cînd tăia lemne împreună cu Anna în spatele casei, Herman îşi aduse brusc aminte :

— Era să uit, Anni... Ştii ce-am aflat azi la uzină ? A murit Härmas.

— Härmas... repetă Anna cu glasul stins, făcîndu-se lividă la faţă. Cînd ?

— Acum două săptămîni. Îşi primise tainul lunar de cartofi, şi s-a apucat să-l mănînce tot dintr-o dată, pe stomacul gol. Ce stupid !... Şi ce om de treabă era !

Anna îl asculta plimbîndu-şi privirile în neştire, pe rumeguşul proaspăt, pe capra de lemn strîmbă, ninsă de rumeguş, pe grămezile de surcele şi pe pămîntul jilav.

În cele din urmă Herman observă că Anna rămăsese încremenită şi smuci de mînerul ferăstrăului. Pînza de oţel zăngăni nerăbdătoare.

Anna apucă supusă mînerul celălalt şi trase şi ea. Ferăstrăul se tîrî iar prin bîrna udă. Anna simţea că se înăbuşă, niciodată nu-i păruse ferăstrăul atît de greu şi de tocit.

— Ajunge pentru azi, spuse ea deodată cu glas răguşit, dînd drumul mînerului. Nu mai am putere...

— Atunci, altădată, consimţi Herman. Ar trebui să te mai odihneşti. Nu-mi place de loc cum arăţi.

Anna se duse în casă, unde şezu mult timp singură, lîngă plita rece din bucătărie, cu privirile rătăcite năuc pe duşumea. Într-un tîrziu trecu în cameră, scoase din sertarul scrinului o pereche de mănuşi bărbăteşti noi, tricotate cu îngrijire, şi le privi multă vreme, înnegurată şi parcă nedumerită. Oare ea tricotase mănuşile acestea ? Mănuşi noi, moi şi călduroase, care trecuseră prin suferinţe, prin moarte şi lacrimi fără să fie de folos cuiva, fără să încălzească pe cineva, ca şi stăpînul lor cel nerod şi ghinionist.

Se rupsese încă un fir care o lega de tinereţe, de zilele acelea în care încă mai avea timp să se gîndească ce anume să tricoteze dintr-un ghem de lînă rotund ca globul pămîntesc. Acum toate potecile fuseseră bătătorite. Putea, firește, să tragă doar de un fir al lucrului acesta înfăptuit zadarnic, şi el avea să se destrame. Dar ea nu mai putea împleti acum decît mănuşi pentru copii. Altceva nu. La gîndul acesta simţi o dorinţă vie în suflet şi, ca pătrunsă de frig, se zgribuli toată, frîngîndu-şi mîinile.

Moartea lui Rudolf Härmas trezi în sufletul Annei cele mai îngrijorătoare presimţiri în legătură cu soarta soţului ei. Pe front se dădeau lupte grele, fără ca de la Eduard să vină vreo ştire. La început scria des, nu pierdea nici o clipă de răgaz în care putea trimite un rînd sau două.

Anna se interesă peste tot : la comisariatul militar, la uzină, la comitetul sindical, dar nu putu afla nimic.

La comisariat o mai liniştiră întrucîtva. Dacă ar fi pierit, s-ar fi aflat. De vreme ce nu sînt ştiri, înseamnă mai degrabă că-i viu.

Abia pe la sfîrşitul lui noiembrie, o dată cu prima zăpadă, sosi o carte poştală cu ştampila oficiului din Staraia Rusa.

Anna recunoscu din primul moment scrisul lui Eduard. Remarcă totuşi, alarmată, că rîndurile erau aşternute dezordonat, chinuit. Se cunoştea că fuseseră scrise cu durere şi cazmă.

Citi cartea poştală pe loc, în pragul uşii. Copiii se uitau în tăcere cum îi tremură pleoapele.

— Tata-i la spital, zise ea la sfîrşit. E rănit, dar are să se facă bine. Vă trimite salutări, copii.

*

Lui Herman îi istorisi mai amănunţit conţinutul cărţii poştale. Eduard fusese rănit la 24 octombrie, în abdomen. După toate probabilităţile rana era destul de serioasă. Eduard scria că fusese operat, şi acum trebuia să stea la pat. Spera să se înzdrăvenească însă în curînd.

Dar se aşternură ninsori mari, decembrie trecu şi el, şi judecînd după ştirile zgîrcite sosite din Staraia Rusa însănătoşirea tot se mai tărăgăna.

„Rana se vindecă încet, arăta Eduard într-o scrisoare. Mi s-a subţiat sîngele. Mi-ar fi făcut bine legumele şi fructele, dacă ar fi fost vara. Dar nu-i nimic, toate la vremea lor. Nu vă faceţi griji pentru mine. Spuneţi-mi mai bine cum vă merge vouă ? I-am scris lui Herman să vină mai des pe la voi şi să vă ajute în caz de nevoie."

Herman venea, dar devenise neobişnuit de tăcut şi de distrat. Părea absorbit tot timpul de gînduri grele.

— Trebuie să plecăm de-aici, Anna, îi spuse el o dată, trist. Cîte avertismente n-am avut : Härmas a murit... Eedi era cît pe-aci să piară şi el. Toate astea n-au să se termine cu bine. Plus de asta, avem copii.

Anna îl privi descumpănită.

— Unde să ne ducem ?

— În Estonia, în altă parte, unde ? O fi acolo burghezia la putere, dar e totuşi patria noastră. Ea duce acum tratative de pace cu Rusia Sovietică. Trebuie să ne gîndim bine. Pace în orice caz o să se-ncheie, căci Lenin e pentru pace.

— Dar Eedi e în Armata Roşie. E rănit.

— Are să se facă bine. O să vină acasă. Crede-mă, Anna, tot stau şi mă gîndesc : aici mult timp n-au să se-ndrepte lucrurile. Nu vezi în ce hal de mizerie a ajuns Rusia ? Vor trebui două generaţii de oameni ca s-o repună pe picioare. Avem copii, trebuie să-nveţe şi ei ceva. E timpul să le croim un drum în viaţă. Cînd colo ei se umflă de foame.

— Revoluţia iubeşte copiii, spuse Anna. N-a spus-o oare Lenin ?

— Da, Anni, a spus-o. Ştiu asta. Revoluţia este pentru viitor, dar astăzi nu-i în stare să-i hrănească pe copii. Putem să-ntîrziem, Anni...

— Pentru copii aş pleca, zise Anna mohorîndu-se. Dar Eedi n-are să plece, sînt convinsă. Uneori parcă-i nebun. Oare un alt tată de familie ar fi plecat voluntar pe front ?

— O să stau eu de vorbă cu el, făgădui Herman. Uite, cumnatul nostru, August Klemm, şi-a şi făcut bagajele. Liivand se pregăteşte de plecare. Răposatul Härmas ar fi plecat şi el, dac-ar fi trăit...

— N-ar fi plecat, îl contrazise pe neaşteptate Anna. Herman îi privi nedumerit chipul aspru.

— De unde ştii ?

— Mi-a spus-o chiar el. Înainte de a muri, devenise cu totul alt om.

— Fie şi aşa. Numai că acest alt om n-a avut parte de fericire. S-ar putea ca nici copiii noştri să nu aibă parte de ea.

— Eedi n-are să plece, ai să vezi.

— Am să vorbesc eu cu el, promise încă o dată Herman.

Dar nu se văzu chiar atît de curînd cu fratele său. Eduard ieşi din spital abia pe la mijlocul lui februarie. Asupra Rusiei se abăteau cu neostoită furie viforniţe. Vassar, care era tare slăbit, nu se hotărî să plece în permisie într-un vagon îngheţat, aşa că ajunse acasă abia în martie, o dată cu desprimăvărarea.

De la aceeaşi fereastră orientată spre sud, Ernst îl zări într-o bună zi pe tatăl său, cu barba-i bălaie răsărită peste gulerul prea scurt al mantalei, şi cu raniţa soldăţească, îndesată, în spinare.

— Tata !... murmură el speriat, întorcîndu-se de la fereastră spre maică-sa.

Anna păli.

*

Seara, cînd veni Herman, îl tratară cu o fiertură lungă de mei şi cu o bucată de scrumbie. La ceai, Anna servi pe o farfurioară cîteva bucăţele de zahăr, neregulate şi murdare, ca şi cum ar fi fost mozolite de cineva în gură.

În timp ce se ospăta lacom, Herman îl urmărea, furiş, pe Eduard. Se aşteptase să vadă un om disperat, sleit de puteri. Dar Eduard era departe de a arăta astfel, deşi pe chipul său stăruia o paloare nesănătoasă.

Şedea liniştit rezemat de speteaza scaunului, picior peste picior, aşa cum îi era obiceiul şi trăgînd cu satisfacţie dintr-o ţigară de mahorcă pe care şi-o răsucise singur, învăluia în priviri calme, pline de saţietate interioară, copiii, care se jucau într-un colţ.

— Nu arăţi a om care a suferit, remarcă Herman. Uitîndu-se la tine, cineva ar putea crede că treburile noastre sînt în cea mai bună rînduială.

În glasul lui se simţea o notă de reproş.

Eduard îl privi îngîndurat.

— De la o vreme încoace am o senzație absurdă de fericire. Probabil că așa-i cu toți convalescenții. Mă simt de parc-aș fi găsit o comoară.

— Hm !... Cînd te gîndești că uneori și o schijă de obuz ți se pare comoară, bombăni Herman. Acum ai fost botezat cu fierul roșu. Ești însemnat.

— Am primit pașaportul revoluționar, dădu Eduard din cap, atingîndu-și ușurel pîntecele cu palma. Pe celelalte poți să le preschimbi, dar ăsta nu se șterge niciodată, căci a fost ștampilat cu foc.

Herman se uită la el scrutător și rosti :

— Știi că am început să umblu și eu după pașaport... Dar alt fel de pașaport... Pentru Republica Estonă... Tu ce zici ?

— Nu fi neghiob, îl certă Eduard.

— Cum așa ?

Eduard strivi mucul în scrumiera de tuci.

— Nu te grăbi, răspunse el. Ești muncitor industrial. Unde ai să te angajezi acolo ? Ce fel de uzine pot fi într-o republică țărănească în care nu-s nici cărbuni, nici metal ? Acolo a biruit mujicul, pricepi ? Mujicul o să se apuce să cultive cartofi și să îngrașe porci, iar tu ai să intri argat la el. Asta-i mai rău ca la Berens. Mujicul o să stoarcă și sufletul din tine, se pricepe la asta, fiindcă sute de ani la rînd l-au jupuit și pe el alții... Nu te duce la mujic, Herman.

Herman tuși nervos.

— Dar acolo-i pîine, Eedi, zise el cu amărăciune. Am și uitat gustul pîinii. Martin arată rău de tot. Juuli se stinge văzînd cu ochii... Trebuie să fac ceva. Revoluția e măreață, înțeleg, dar are să ne strivească, fiindcă ea-i furtună, iar noi nu sîntem decît niște oameni slabi. Furtuna sfarmă corăbii nu pentru că e mînioasă și are ceva cu ele, ci fiindcă i s-au nimerit în cale, în loc să se adăpostească într-un port. Furtuna frînge stejari, nimicește uriași. Tu știi că Georg Lurich nu mai e în viață ? Și nici Aleksander Aberg ?... Și ce oameni de cremene erau !

— Ce tot spui tu ? S-a prăpădit Lurich ?... Și Aberg ? Adevărat ?

Eduard ridică brusc capul și se uită neîncrezător la fratele său.

Herman oftă întristat.

— Da, Eedi, e-adevărat... I-a secerat tifosul exantematic, prin ianuarie, în Caucaz. L-a mîncat baccilul pînă și pe un om ca Lurich, după care Rodin [1] și Adamson [2] au sculptat statui de zei.

Eduard se întunecă la față și începu să bată neliniștit cu vîrful cizmei în podea.

---

[1] *Rodin A.* (1840—1917) — unul din marii sculptori ai Franței.

[2] *Adamson A. G.* (1855—1929) — sculptor estonian.

— Cînd lucram la „Motorul", rosti el înăbuşit, împărţeam aceeaşi bucată de pîine cu Alex... Şi ne-am mai întîlnit şi mai tîrziu...

După o clipă de tăcere întinse mîna după cutia cu tutun şi-şi afundă degetele în ea. Siguranţa din mişcări îi dispăruse. Degetele parcă orbecăiau.

— Iar Lurich ştii şi tu cine era..., bombăni el după cîtva timp. Sînt mulţi care numai datorită lui au aflat poate pentru prima oară că există pe lume şi o naţiune estonă.

— Şi uite că i-a fost dat să moară în Rusia, urmă Herman, ridicînd glasul. Dragul nostru Härmas a murit şi el ca un cîine, fiindcă s-a îndopat pe stomacul flămînd cu cartofi degeraţi. Şi o să crăpăm cu toţii, Eedi, în Rusia asta, fie că sîntem puternici, fie că sîntem slabi... Ea nu-i pentru noi, Eedi. Ţara asta e atît de mare şi de întinsă, încît te poate strivi doar cu umbra ei. S-a adunat în ea atîta durere, încît nici un alt popor, în afară de ruşi, n-ar putea s-o îndure. Să plecăm, Eedi, ca să rămînem în viaţă. Tu n-ai văzut Rusia, frate. Tu nu cunoşti decît Piterul, pe cînd eu am văzut-o în tinereţe cînd am cutreierat-o în căutare de lucru. Umbli o zi, umbli două, şi nu vezi altceva decît păduri şi cîmpii. Oamenii, cu sumane pe ei, seamănă cu sfinţii. Ruşii — fii tu sigur — tot n-o s-o scoată la capăt. Uite, e al treilea an de cînd se tot căznesc, şi au să se mai căznească încă treizeci şi trei. Revoluţia abia acum se porneşte. Greutăţile cele mai mari abia încep. Rusia e o roată cît toate zilele. Pînă să se învîrtească o dată, moare o generaţie. Sau, pentru că veni vorba, de mujici... Dar Rusia este statul cel mai ţărănesc din lume...

— Şi cu toate astea noi, muncitorii, sîntem preţuiţi aici mai mult decît oriunde în lume..., se încăpăţînă Eduard. Aici e puterea noastră. Chiar dacă sîntem flămînzi şi desculţi, dar puterea-i a noastră ! Soarta lumii se hotărăşte în Rusia, asta-i limpede pentru oricine.

— Dar nu uita, spuse Herman mustrător, că avem şi noi o patrie. O fi ea mică şi săracă, dar ne e dragă. S-o renegăm tocmai cînd trece prin momente aşa de grele ? Sîntem copiii ei, şi ea are să ne primească. Acolo-s fraţii noştri...

— Nu cumva te-ai găsit frate cu Rei şi cu Martna [1] ? se schimonosi Eduard. Ştii ce spune Soldatov ? Oamenii sînt fraţi prin convingeri, nu prin înrudirea de sînge. Şi are dreptate.

Pe obraji i se iviră pete cărămizii...

— Degeaba te superi, căută să-l îmbuneze, trist, Herman. Acolo sînt şi alţi oameni, nu numai Martna şi prietenii lui. Sînt fraţi adevăraţi, de-ai noştri... Şi acolo-i pîine. Trebuie să-mi salvez copilul. Noi, Eedi, sîntem oameni în vîrstă, atît de vîrstnici, încît începem

[1] Politicieni burghezi din Estonia.

să uităm de rudenie. Se vede că n-o să ne convingem unul pe altul... Tu va să zică nu pleci ?

— Mai bine crăp de foame aici, decît să ajung în robie la chiabur, întări Eduard, holbîndu-şi furios ochii.

Herman rămase mult timp cu privirea aţintită în podea, muşcîndu-şi buzele.

— Iar eu nu pot să nu plec, vorbi el încet, de parcă şi-ar fi cerut scuze. Eu şi cu Juuli trebuie să ne salvăm copilul. Aici el o să moară, iar eu n-am să mi-o iert niciodată. Atunci mai bine să mă duc şi eu după el. Au pierit ei Lurich şi Aberg la Armavir, darmite un biet copilaş micuţ şi plăpînd ? Înţelege-mă cum trebuie, Eedi, şi iartă-mă... Să nu crezi că sînt un renegat. Rămîn proletar pînă în ceasul morţii.

Eduard îl privi în tăcere, pieziş. În amurgul palid de martie, vedea în faţa lui un om în etate, cu părul blond, rărit, pieptănat de la frunte spre ceafă, şi cu brazde adînci în colţurile gurii.

„Cum a îmbătrînit ! se gîndi el cu strîngere de inimă. E acelaşi tinerel pe care-l ştiam eu ? În 1905 a plîns cînd i-am înmormîntat pe cei căzuţi în revoluţie. Seara se bătea cu pumnul în piept, jurîndu-se că... Dar pe atunci n-avea nici soţie, nici fiu. Ce mult timp s-a scurs ! Parc-a trecut un vîrtej peste noi."

*

Trenul sosit din Rusia Sovietică staţionă mai mult de o oră în gara Narva.

Herman Vassar coborî cu capul gol pe peronul spălat de o ploicică repede de iunie şi făcu ochii roată în jur.

Cerul se înseninase. Din frunzişul rotunjit al teilor din gară picurau stropi, iar în stropii aceştia scînteia soarele. De pe acoperişul de tablă al gării se înălţau aburi. Undeva, prin apropiere, uguiau înfocat nişte porumbei invizibili.

Vassar aspiră cu lăcomie aerul umed care mirosea a zgură, a păcură şi a frunze de plop. Totdeauna îl tulburau miresmele acestea îngemănate. Ele îi evocau drumuri îndepărtate, luciu de şine, şuier de locomotive, frînturi şi salturi din viaţă.

O luă agale de-a lungul vagoanelor. Soarele dogorîtor îi lumina puternic cizmele crăpate şi peticite, dar lustruite oglindă. Pe lîngă el se ţeseau femei cu coşuri din care se răspîndea o aromă ameţitoare de chiftele prăjite şi plăcinte proaspete.

La un moment dat, pe fereastra deschisă a unui vagon zbură, căzînd chiar la picioarele lui Herman, o coajă de ou. Înăuntru se auzea sporovăind gălăgios un glas bărbătesc :

— Am băut o sticlă cu lapte, am mîncat vreo şase ouă şi acum simt cum mi se-ngraşă ceafa. Nu-i aşa, mammi ? Ia gustă chifteaua

asta, prăjită în untură de porc, adevărată... O să-ţi spună ea singură că ne şi aflăm pe pămîntul nostru... Nu ne trebuie nouă perele duchesse şi marţipanele din Petrograd. Nouă dă-ne pîine de secară şi pulpă de porc !

Glasul acesta bărbătesc îi părea lui Vassar cunoscut. Ridicînd ochii, văzu la fereastră o mutră boţită care sticlea arămiu, năpădită de un păr roşcat şi sîrmos, răsărit cu îmbelşugare prin pielea palidă şi poroasă.

— Domnul Janov ? făcu Vassar uimit, oprindu-se fără să vrea.

Individul numai în vestă scoase capul pe fereastră şi-l cercetă cu privirea.

— Ia stai... Lua-m-ar naiba să mă ia ! Dar ăsta-i unul dintre învăţaţii de la „Berens" ! Fratele lui Eedi Vassar. Bătrînul, bunul Herman Vassar ! O clipă...

După o secundă fără a-şi mai pune haina, Janov sări pe peron şi-şi înfipse toate zece degetele în braţul lui Herman.

— Bătrînul, bunul Herman Vassar ! Şi tu te-ndrepţi va să zică pe ţărmul celălalt al Peipsi [1]-ului ? Cum s-ar spune, te întorci acasă ca fiul rătăcitor ? Eedi e şi el cu tine ?

Janov se lăsă cu toată greutatea pe Vassar, îl îmbrăţişă, suflîndu-i în obraz o duhoare tare de votcă.

— Nu, domnule Janov... răspunse Herman, încercînd să se slobozească din strînsoare.

Dar Janov nu-l lăsă să continue.

— Cum mi-ai spus ? se burzului el, holbîndu-şi ameninţător ochii înroşiţi. Unde-l vezi pe Janov ? Pavel Petrovici Janov nu mai există. A reînviat patriotul cinstit Paul Janno. Ai priceput ? Paul Janno, fără nici un fel de codiţe şi de înfloriturî... Pavel Janov a rămas acolo... Omul în vestă arătă cu mîna spre coada trenului, apoi urlă şi mai patetic : ţinut părintesc, primeşte-l pe fiul tău credincios şi mult pătimit, Paul Janno ! El te îmbrăţişează, patrie...

Dînd din mîini şi poticnindu-se, Janno coborî treptele pînă în grădiniţa gării, îmbrăţişă tulpina subţire a unui arbore şi-şi lipi de ea buzele umede.

Oamenii priveau de la ferestrele vagoanelor şi rîdeau. Herman se simţea încurcat. Vru să se retragă discret, dar Janno se căţără iar pe peron, îl ajunse din urmă şi-l luă de braţ.

— Du-mă la scumpul Eedi, că vreau să-l văd... Unde-i bătrînul păcătos ?

— Eedi nu-i în tren, îi explică Herman. A rămas dincolo.

— A rămas dincolo ? Janno îşi puse palmele pe umerii lui Herman şi-l privi drept în faţă cu ochii săi tulburi. Nu-i în tren, zici ? Vezi, bătrînul, bunul meu Herman ? Asta, din cauză că se

[1] Lacul Pskov.

simte cu conștiința încărcată față de patrioți. I-am spus-o întotdeauna, i-am prezis-o... I-am fost ca un tată și ca un frate bun, doar știi și tu. Ce mai nevastă i-am pețit ! Parcă s-ar fi uitat ea vreodată la unul ca el, dacă nu i-aș fi pus eu laolaltă ? Anna era frumoasă ca o prințesă. Ar fi putut să se mărite cel puțin cu un fabricant sau cu un avocat, dar vezi că m-am amestecat eu...

— Nici n-ai mai cunoaște-o acum pe Anni, murmură Herman.

— S-a schimbat ? De ! Prin cîte am trecut noi... Janno clătină trist din cap și oftă zgomotos. Ți-aduci aminte ce munte de om eram ? Nici eu nu mai sînt ce-am fost ; și nu-i de mirare : era cît pe-aci să pierim în Sodoma rusească. Abia ne-am salvat, ca Lot cel din biblie și familia lui, cum spune măicuța. Ea cunoaște sfînta scriptură mai bine ca un predicator. Poate că n-ai să mă crezi, Herman, dar și eu am ajutat să se facă orînduială în Sodoma și Gomora sovietică. Ba am și suferit din pricina asta. Mă crezi ? Și eu umblam în haină de piele, ca un comisar, și aveam putere... Am și acum în valiză o haină de piele de comisar, o duc ca amintire. Da, Herman, am îndurat multe la Piter, și mai cu seamă din pricina fratelui tău. Mi-a făcut rău, mare rău.

Herman pe care pălăvrăgeala furtunoasă a lui Janno îl asurzea, tăcea abătut. Cunoștea foarte bine episodul petrecut în piața Klinsk și, după părerea lui, fratele său plecase pe front și fusese cît pe-aci să piară în luptă, tocmai din pricina lui Janno. Îi sta pe limbă să-i reproșeze lui Janno acest lucru, dar se stăpîni. Ce rost ar mai fi avut asemenea învinuiri tardive ? La ce să se certe cu Janno tocmai acum, cînd făceau primii pași pe pămîntul patriei ? Cine știe unde și în ce împrejurări aveau să se mai întîlnească ?

Janno remarcă tăcerea lui Herman și îl bătu pe spate, amical :

— Lasă, nu mai sta așa ca o cioară amărîtă... Aici sîntem acasă, în siguranță, ca Lot în peștera de pe munte. Te cunosc, Herman Vassar, te pricepi la strungărie. Cînd o fi să fie, să vii la mine, căci te angajez eu. Dacă s-o întîmpla...

Se trase mai într-o parte și-l privi pe Herman chiorîș, cu un zîmbet de bețivan șiret. Părea gata-gata să-i toarne niște mărturisiri pline de fanfaronadă, dar se vede treaba că nu era totuși destul de beat pentru a ajunge la destăinuiri. Se mulțumi doar să-și compună un aer plin de subînțelesuri, își trase interlocutorul de reverele hainei, ca să-l apropie de sine, și, suflîndu-i în obraz damful scîrbos, îi insinuă la ureche :

— Și mi se pare, dragul meu Herman, că s-ar putea prea bine să se întîmple... Și atunci ești angajatul meu. Numai... sst !

Strîmbîndu-se și clătinîndu-se pe picioare se depărtă, amenințîndu-l cu degetul pe Vassar.

ÎN VÎLTOAREA OCEANULUI

Capitolul I

Ceasul arăta şapte şi jumătate dimineaţa, cînd Herman Vassar dădu într-o ulicioară tăcută, croită printre zidurile dosnice ale unor clădiri posomorîte, ridicate, probabil, fără ştirea arhitecţilor şi edililor oraşului. Îndărătul ulucilor înalte se înghesuiau de-a valma, cu stîngăcie, depozite şi magazii de piatră. De pereţii aceştia şedeau proptite nişte scări exterioare cu aspectul urît al unor excrescenţe.

Doar ici şi colo se înălţau cîteva căsuţe de locuit, din bîrne, însă şi acestea erau acuma vechi şi dărăpănate. În preajma lor se zăreau din loc în loc pomi rari, care se ridicau schilavi şi piperniciţi dindărătul ulucilor colbăite, ca şi cum solul de aici abia i-ar fi putut hrăni.

Din spatele unui gard subţirel îşi tremura frunza un plop la care — ori de cîte ori trecea pe lîngă el — Herman se uita atent şi cu interes. Copăcul acesta avea ceva care îi deştepta întotdeauna un tainic simţămînt de simpatie. Sărmanul de el părea să fi pătimit tare mult. Coroana îi fusese tunsă în mai multe rînduri. Deasupra rădăcinii se vedea o urmă adîncă de ferăstrău. Pesemne că vreunul din gospodari avusese cîndva de gînd să-l reteze, dar viaţa plopului fusese salvată pe neaşteptate de cine ştie ce întîmplare neprevăzută.

Herman Vassar îşi bătuse capul mult timp să ghicească de unde proveneau cercurile adîncite în scoarţă, cu marginile îngroşate şi răsucite în afară. Tîrziu de tot înţelese că acestea erau cicatricele făcute de sîrma pe care gospodinele îşi uscau rufele.

Plopul acesta istorisea fără cuvinte, dar convingător, cît de întîmplătoare, de trecătoare şi de şubrede erau intenţiile oamenilor de care depindea soarta lui, şi cum înşişi aceştia depindeau, la rîndul lor, de împrejurări aflate la voia întîmplării.

Deasupra gardului de lemn şi a copacului mutilat se desfăşura cerul albastru şi curat, pe care nu se zărea nici urmă de nor. Părea

cu neputință ca, sub această lumină adîncă ce pogora de sus, să te poți împăca cu existența gardului prăfuit, vopsit într-o culoare roșiatică, ieftină. Între cerul imaculat și gardul acesta murdar era o deosebire ca între viață și moarte, ca între frunza vie ce respira în ramură și putregaiul care mucezea dedesubt, în lada de gunoaie.

Herman adulmeca uneori mireasma frunzelor de plop. Mirosul crud răzbătea fugar prin duhoarea răspîndită de mormanele de gunoi și de butoaie vechi de scrumbii, apoi se topea în aer.

Trei ani constituie un răstimp suficient pentru a-ți forma deprinderi noi, a învăța să-ți măsori fiecare pas și a trece dimineața pe lîngă plop la aceeași oră cu precizie de ceasornic. Cînd timp de trei ani, treci zi de zi pe lîngă același plop, e firesc ca în minte să ți se înstăpînească aceleași și aceleași gînduri, devenite obișnuite și monotone.

Uitîndu-se la frunzele scăldate în lumina transparentă și uleioasă a soarelui, Herman Vassar ajunsese la concluzia că periferia nu sluțește numai pămîntul, gardurile, casele și copacii, dar îi mutilează și pe oameni, învăluindu-le sufletele într-o culoare brună, încremenit de uniformă — culoarea putrefacției. Oare uniformitatea monotonă a gîndurilor care-l năpădeau la vederea gardurilor cenușii și a curților murdare nu era prin ea însăși o dovadă că îngrozitoarea periferie făcuse și din el, pe neobservate, dar inevitabil, ceea ce făcuse din arborele acesta nefericit ?

Dar de unde alte gînduri, cînd de peste trei ani Herman Vassar străbate pe jos același și același drum, ducîndu-se la atelierul mecanic al lui Paul Janno ? În ultimii ani, nimic deosebit nu s-a petrecut în viața lui Herman. De unde dar alte gînduri și alte idei ?

*

Deschizînd ușa grosolană, cu vopseaua scorojită, Herman ciuli urechea, mirat. În atelierul cufundat în semiîntuneric se auzea un glas necunoscut, tînăr, grav, bărbătos.

— Nu-i nimic că-i strîmt... Important este ca băieții să fie uniți și să se ajute unul pe altul la nevoie. Se poate munci și într-o conductă de apă, să ai un prieten care să-ți dea la timp unealta și să te ajute să te cațări afară, la lumină, ca să mai fumezi o țigară...

De îndată ce ochii i se deprinseră cu semiîntunericul din magazia de piatră, Vassar îl cercetă cu privirea pe cel care vorbea. Era un tînăr nu prea înalt, dar vînjos, cu doi ochi lucitori și naivi, cu figura luminată de un surîs senin și blajin. Pe fruntea netedă i se ondulau șuvițe de păr des. Întreaga lui ființă respira vigoare și bunătate. După chip și înfățișare, Vassar îi dădu vreo douăzeci și cinci de ani.

La auzul ușii trîntite, tînărul se întoarse de lîngă bancul de ajustare lîngă care ședea și îl salută politicos pe Herman.

— Peeter Mass, se prezentă el, strîngînd mîna întinsă a lui Herman şi privindu-l cu un zîmbet deschis. Mai simplu, Peet. Mă pricep puţin la lăcătuşerie.

Auzindu-l pe Vassar rostindu-şi numele de familie, îşi încruntă fruntea, căutînd stăruitor să-şi amintească ceva.

— Vassar... Vassar... Mi-e cunoscut numele ăsta. N-aţi trăit din întîmplare în Rusia ?

— Ba da. Vassar îl privi şi el, la rîndul lui, curios. Dar ce-i ?

— Eşti cumva rudă cu Anna Vassar ? O femeie care are doi copii...

— E soţia fratelui meu. Ai cunoscut-o ?

— Am condus-o la plecare, cînd s-a întors în Rusia, se bucură Peet. Acum patru ani. Chiar eu am urcat-o în tren.

— Păi şi nevastă-mea era atunci cu ea.

— Cu un băiat, nu ? se înveseli şi mai abitir Peet. Unul cu ochi negri... Îl ştiu ! Şi unde sînt acum ?

— Anna Vassar e în Rusia, iar eu cu soţia mea m-am întors.

— Înseamnă că aţi văzut viaţa cea nouă de acolo. Puteţi să-i învăţaţi şi pe alţii.

Peet tăcu, dar continuă să zîmbească voios şi binevoitor.

Vassar se îndreptă spre bancul lui, în timp ce glasul voios de bas al tînărului umplea tot atelierul :

— Nu-i nimic, nici găina oarbă nu rămîne fără grăunţe, cum spunea răposatul taică-meu. Am să mă aşez la menghina asta — e liberă ? Dacă stînjenesc pe careva, nu vă sfiiţi, alungaţi-mă. Scule n-am, căci a trebuit să plec cam în grabă de la celălalt patron. A, a fost o chestie... O să v-o povestesc eu o dată, vă prăpădiţi de rîs nu alta. Şi scule noi n-am mai apucat să-mi cumpăr. Lasă, pappi Prink, nu-ţi mai bate capul cu mine. Vreo amărîtă de pilă tocită oi găsi eu pe-aici. Ce faci ? Îmi dai pila asta suedeză nou-nouţă ?... Fii serios, pappi Prink. Dă-mi acolo, o vechitură. Lasă mărinimia, că doar nu eşti fabricant...

Herman se miră văzînd cum bătrînul lăcătuş Prink, care îşi ascundea întotdeauna de ceilalţi uneltele, cotrobăia acum prin sertar, alegînd pile pentru noul venit. Pe faţa bătrînului se aşternuse o umbră de prefăcută supărare, ca şi cum s-ar fi ruşinat singur de filotimia lui.

Dar asta nu fu unica pricină de nedumerire a lui Herman. Spre uimirea lui, se surprinse trăgînd necontenit cu urechea la sporovăiala voioasă a vocii aceleia tinere, de bas. În murmurul ei dens era ceva nou, ceva care nu se mai auzise pînă atunci în magazia veche şi posomorîtă, clădită din dale de piatră. S-ar fi zis că-i mîrîitul duios al unei lighioane mari şi bune, care îşi linge puii. Noul angajat nu coborî glasul — fapt pe care îl remarcară cu toţii — nici chiar

atunci cînd în atelier își făcu apariția maistrul Klinger, un ins slăbănog, adus de spate, cu chipul obosit, înviorat anemic de un zîmbet dulceag și fugar.

În curînd Herman băgă de seamă că nu era singurul care-și apleca urechea cu tainică simpatie la glasul cel nou. Lîngă noul venit se opreau bucuroși lucrătorii vechi ai atelierului. Toți aceștia surîdeau larg, de parcă ar fi avut în față ceva nespus de hazliu.

Pentru noul venit se făcu repede un loc liber, se găsi o menghină, iar sculele începură să curgă din toate părțile.

Fix la ora opt, Herman Vassar puse în funcțiune strungul și începu să strunjească un arbore cotit. În apropiere își porniră cîntecul alte strunguri. Lăcătușii prinseră a bocăni la bancuri. Întregul atelier se umplu de zgomot.

Muncitori erau puțini : doar patru strungari și șapte-opt lăcătuși. În curte sfîrîia un sudor cu arzătorul de gaze, iar în atelierul de forjă ciocănea de zor fierarul cu calfa lui.

*

La ora prînzului muncitorii ieșiră în curtea plină de țevi și de lingouri de oțel, așezîndu-se la soare, care pe unde apucă.

Herman Vassar se rezemă de peretele de scînduri, încălzit de soare, al magaziei, își desfăcu pachetul cu mîncare și începu să mestece fără grabă, cumpănit.

Lăcătușii se așezaseră ceva mai încolo, pe lîngă gard. Dinspre ei suna fără încetare glasul noului lucrător :

— Credeam că Janno ăsta are o uzină cu ateliere, cu coș, așa cum îi stă bine unei uzine cumsecade, și cînd colo dau de un șopron pentru trăsuri...

Cineva îi răspunse ceva, dar nu se auzi ce. La urechea lui Herman ajunse doar un hohot de rîs. Rîdea și Peet, cu rîsul lui blajin și gîlgîitor.

— Nici eu nu cred că-i prost patronul nostru, vorbi el după aceea. Cine nu cunoaște la Tallin întreprinderea lui Janno ? Cine echipează vasele din port cu cazane ? Janno. Pe oricare lăcătuș din port l-ai întreba la cine lucrează, ți-ar răspunde : „La Janno". Te pomenești că acolo lucrează pentru el vreo sută de oameni. Nici că se poate ceva mai avantajos : nu tu atelier, nu tu investiții... Numai venituri...

„Nu-i chiar atît de naiv pe cît se pare, gîndi Herman, mestecîndu-și pîinea și chifteaua rece. Firește că atelierul nostru este unic în felul lui : vreo cincisprezece muncitori, înghesuiți într-o remiză veche de trăsuri și alți șaptezeci-optzeci răspîndiți prin tot portul și prin oraș... O adevărată uzină. Janno e un geniu original, zău : un fabricant fără fabrică. Așa e, ce să ne mai ascundem după deget.

Nimănui nu i-a trecut așa ceva prin cap, pe cînd Janno a calculat totul..."

— Nu văd nici măcar un rezervor cu apă de băut ca lumea, flecări mai departe Peet Mass. În alte locuri le vezi peste tot. Cum se face că responsabilul vostru n-a avut grijă de treaba asta gospodărească ? Orice am spune, e o întreprindere cunoscută din capitală. Trăim în Europa civilizată — ce dracu ? — mai mare rușinea să rămînem în urma ei. Cum ? N-aveți responsabil ? Păi și în întreprinderile mici își aleg muncitorii un responsabil pentru ca prin mijlocirea lor patronii să poată ține legătură cu salariații. Ați rămas în urma Europei, v-o spun eu...

„Are spirit de observație... flăcăul, conchise Herman. De fapt chestia cu rezervorul e curată porcărie. Și doar nu l-ar fi costat cine știe ce pe Janno. E pur și simplu inerție și nepăsare. Și chiar așa. De ce adică nu avem și noi un responsabil, de vreme ce lucrul ăsta este legiferat în republică și nu poate provoca obiecțiile nimănui ? Numai că Janno susține sus și tare că el însuși este muncitor și n-are nevoie de intermediari, fiindcă n-a uitat încă limba muncitorească..."

*

De cînd îl primise maistrul Klinger pe Peet Mass în atelier, era mult mai multă însuflețire aici, de parcă n-ar fi venit doar un om, ci șase. În fiecare dimineață, îi întîmpina pe toți basul voios al lui Peet. Pe perete, deasupra locului său de muncă, apăru fotografia unui vestit campion de lupte, tăiată dintr-o revistă ilustrată. Mereu era de așteptat cîte o surpriză din partea lui. Într-o zi veni cu o minge de fotbal, antrenîndu-i pe mulți la meciul improvizat în curte. Jocul începu să-l pasioneze pînă și pe bătrînul și vînjosul Prink, care alerga ca un flăcăiandru printre țevile ruginite.

Altă dată Peet aduse în buzunar un cățel mițos, tărcat alb cu negru, cules de pe stradă, care se oploși în atelier.

La două săptămîni după venirea lui Peet în atelier, în pauza de prînz se ținu în curte, în spatele atelierului de forjă, ceva care aducea a ședință, cu toate că nu aleseseră nici președinte și nici secretar. Cuvîntul introductiv îl rosti chiar Mass. După ce lăsă jos, grijuliu, cățelușul, pe care tocmai îl scărpinase după ureche, se ridică și începu să vorbească pe un ton solemn, neobișnuit pentru el :

— Acum că sîntem cu toți laolaltă, a venit vremea, stimați muncitori din atelierul mecanic al fabricantului Janno, să vorbim cu judecată și să ne alegem un responsabil, ca să nu rămînem în urma celorlalte uzine și, în general, în urma Europei... Responsabilul ăsta al nostru va avea sarcina să ne apere interesele, mai ales că avem ce apăra. Muncim în șura asta, ca niște golani pe cheiul pescarilor. N-avem apă de băut, n-avem latrină, atelierul nu este încălzit, de

amenajări pentru iarnă nici pomeneală. Ce mai încoace și-ncolo, astea le știți cu toții mai bine ca mine. Eu propun să-l alegem responsabil pe Herman Vassar. El lucra la strung cînd mie nici nu-mi căzuse bine cașul de la gură. A lucrat în Rusia... Aici Peet coborî cu subînțeles glasul și-i învălui într-o singură privire pe cei care-l ascultau. El a văzut uzinele „Putilov" și Smolnîi. Ce mai caleavalea, a văzut cum arată viața adevărată și ar putea să ne învețe și pe noi.

Herman Vassar îl asculta cu plăcere dînd cu îngăduință din cap. Cînd însă își auzi numele, tresări, își înălță mașinal mîna dreaptă și sări în picioare.

— Vă rog să nu mă alegeți pe mine, spuse el pripit, mai înainte de a apuca să-și facă socoteala în ce fel și-ar putea motiva refuzul.

Adunîndu-și în grabă gîndurile, plecă ochii sub greutatea atîtor priviri ațintite asupra lui.

Ar fi vrut să explice că îl zgîlțîise destul viața, așa că nu voia să se ia din nou la harță cu ea. N-aveau decît s-o facă cei tineri. În afară de aceasta, pe el și pe Janno îi lega o cunoștință veche, încă din Rusia. Janno nu se purta rău cu el, așa că, lui nu-i convenea de loc, din motive personale, să intre, la caz de ceva, în conflict cu patronul.

Dar în clipa aceea, privirea lui descumpănită căzu pe chipul aspru și osos al bătrînului Prink, pe mîinile lui vînjoase, pline de cicatrice, cu vinele umflate, cu degetul arătător stîng lipsă. Dacă pe mormîntul lui Prink avea să se așeze un mulaj de fontă al unor asemenea mîini, n-ar fi fost trecător care să nu-și dea seama că aceste mîini nu puteau aparține decît unui muncitor.

Văzîndu-le, Herman amuți. Într-o frîntură de secundă înțelese că orice argumente ar fi adus, toate i s-ar fi părut serbede și meschine acestui om cu mîinile pocite în așa hal de greul vieții.

— Eu nu mai sînt tînăr, o încurcă totuși Herman cu glas scăzut. V-o spun pe șleau : la vîrsta mea nu-i chiar atît de simplu să te iei la păruială... Și în treburile astea n-o scoți la capăt fără păruială. Nu sînteți copii și înțelegeți lucrul ăsta. Trebuie să alegem pe cineva mai tînăr...

Se lăsă tăcere. Oamenii, în hainele lor unsuroase, acoperite de pulbere metalică, îl priveau scrutător pe Vassar.

— Dar tu ai fost în Rusia, rosti gînditor bătrînul Prink. Ai fost în Rusia, de aceea... Flăcăul are dreptate : trebuie să te alegem pe tine, iar tu nu trebuie să refuzi.

Herman se lăsă încet pe scîndurile tari, aspre, pline de așchii. Îl stăpînea un simțămînt greu, ca și cum l-ar fi așteptat o nenorocire.

„De spus, nu le pot spune deschis în nici un caz că n-am de gînd să mă iau la harță cu Janno, se gîndea el dezorientat. Dar nici să refuz nu pot. Ar fi o trădare. Eedi m-ar blestema, dacă ar auzi..."

*

Paul Janno venea pe la atelier, dacă nu chiar în fiecare zi, în orice caz destul de des și la orice oră. Cînd era vreme frumoasă, venea de obicei pe jos. Doctorii îi recomandaseră să umble cît mai puțin cu mașina, căci în anii din urmă se îngrășase peste măsură. Răsuflînd greu și zgomotos, ocolea curtea, învăluind cu privirea atentă a ochilor săi înecați în grăsime oamenii și mormanele de metal. Intra în forjeria afumată fără să se teamă că-și va murdări costumul lucrat din cea mai fină stofă englezească.

Adulmecînd cu nasul lui ascuțit, Janno dădea un ocol prin atelier, apoi dispărea în cămăruța lui Klinger, unde se afla anume pentru el un fotoliu larg și tare.

Acolo zăbovea mai mult. Prin despărțitura de sticlă vedea tot ce se petrece în atelier, iar prin fereastra tăiată în peretele gros de piatră i se deschidea înaintea ochilor priveliștea curții.

De cîte ori se lăfăia astfel în văzul tuturor, sugîndu-și dropsurile medicinale sau stînd de vorbă cu Klinger, muncitorii spuneau : „Uite bufnița, a intrat în colivie". Începuse să semene de-a binelea cu o bufniță. Avea mișcări încete, fața lată și palidă, și sprîncene dese, roșcate, crescute abia acum la bătrînețe.

Herman Vassar, care-l cunoștea de mult pe Janno, observă la el deprinderi noi. Întrucît suferea de astmă, se dădea în vînt după pilule și dropsuri speciale. Totodată începuse să fumeze țigări de foi, în locul celor obișnuite. În sinea lui, Vassar căuta să ghicească dacă nu cumva Paul Janno preluase de la Kositki pasiunea aceasta pentru țigările de foi, de care abuza în ciuda recomandărilor medicului.

Și mai luase un obicei Janno : nu numai că își ștergea picioarele la fiecare prag, dar chiar și cînd se afla într-o încăpere și stătea de vorbă cu cineva, te trezeai că el se apucă brusc să-și frece tălpile, de parcă ar fi avut lipită de ele vreo murdărie.

Muncitorii știau că Janno se însurase cu un an și jumătate în urmă, cu o femeie tînără, așa că puneau totul pe seama acestui eveniment. „Nu-l lasă nevasta să-i treacă pragul cînd duhnește a păcură și a fier... rîdeau ei. Ea îl obligă să fumeze țigări de foi scumpe."

La două zile după alegerea lui Herman Vassar ca responsabil, își făcu apariția în atelier și Janno.

Era într-o după-amiază. Se vede că era bine dispus, căci zărind cățelul în curte, se aplecă făcînd pentru asta destul efort și-l gîdilă.

Din politețe Herman lăsă să treacă vreo jumătate de oră, apoi își șterse mîinile cu o cîrpă curată și se duse în birouaș unde se înfățișă înaintea patronului. Prin despărțitura de sticlă simțea ațintite asupra-i privirile muncitorilor din atelier.

— Cum merg treburile ? îl întîmpină lenevos Janno. Cum o mai duci cu sănătatea, bătrîne ?

— De sănătate nu mă pot plînge deocamdată, răspunse Vassar abătut, chibzuind cum ar fi fost mai bine să înceapă. Nu știu cum o să fie mai departe, dar deocamdată sănătate este.

— Asta nu-i puțin : sănătatea face bani, filozofă Janno privindu-l cu luare-aminte. Dar ce-i mutra asta pe tine, bătrîne, de parcă te-ar durea burta ?

— Am venit oarecum pentru o chestie oficială, se fîstîci Vassar. Știi, muncitorii din atelier m-au ales responsabil...

— Responsabil ?

Janno, care pînă atunci șezuse molatic și fără vlagă în fotoliu, se ridică și se așeză mai vîrtos în el. Licărul ochilor înecați în grăsime se ascuți, în timp ce zîmbetul lenevos îi dispăru de pe buze.

— Da... îngăimă Herman. Așa cum se obișnuiește peste tot.

În răsuflarea lui Janno se amestecară sunete șuierătoare. Pe față i se așternu o umbră tuciurie.

— Peste tot, încă nu înseamnă și la mine, zise el, aspirînd cu lăcomie aerul. Pe vremuri pileam și eu fierul și vă văd pe fiecare din voi ca și cum v-aș avea în palmă. Pot să stau singur de vorbă cu cine trebuie. Și oricare din voi poate să intre la mine oricînd, așa cum ai intrat și tu, fără nici o greutate, ca să-mi spună tot ce are pe suflet. Eu n-am secretari. Janno nu recunoaște nici un fel de mijlocitori...

Klinger, cu mutra lui acră, își vîrî capul pe ușa birouașului. Fără pic de jenă, Janno îi făcu însă un semn cu mîna și maistrul dispăru.

— Sper că ai priceput ? sfîrși Janno. Hai mai bine să vorbim despre ceva mai vesel. Ia un drops. Mi le-a recomandat chiar doctorul. Sînt foarte bune.

Zicînd așa, se lăsă pe spătarul fotoliului și-și vîrî cu o sforțare mîna în buzunarul pantalonilor.

Vassar strecură o uitătură spre despărțitura de sticlă. Din atelier, oamenii îi priveau pe furiș. Pe bătrînul Prink îl interesau, pesemne, atît de mult cele ce se petreceau în birouaș, încît uitase de pila pe care o ținea în mînă și dădea cu ea la nimereală. Peet Mass surprinse privirea lui Vassar și făcu un gest larg cu mîna, de parcă ar fi umflat o cameră de bicicletă. Vecinul de strung al lui Vassar, uriașul și flegmaticul Volmer, deși se afla cu spatele spre birouaș, se uita și el peste umăr.

Cu un oftat, Vassar își ridică iar ochii spre Janno.

— Mulţumesc, nu-mi plac dulciurile, murmură el. Dar n-am spus totul. Chestia-i că m-au rugat să transmit unele dorinţe...

Janno aruncă pe masă cutia plată, de tablă, cu dropsuri, care zăngăni puternic, şi se întoarse cu tot trupul spre el.

— Dorinţe ? făcu el morocănos. Poate că cereri ?

— Dorinţe.

— Dă-i drumul !

— N-avem apă de băut, domnule Janno. N-avem nici fierbător, nici rezervor, într-un cuvînt — nimic... Pentru la iarnă trebuie aşezată o sobă...

— Ia stai ! Janno făcu o mişcare cu mîna, vînăt la faţă din cauza sîngelui care i se urcase la cap. Ia spune-mi mai lămurit, bătrîne prieten, cît ai cîştigat la mine luna trecută ?

— Trei sute şi ceva de mărci...

— Aşa. Asta-i mult sau puţin ?

Vassar se fîstîci.

— Se întîmplă ca în alte locuri să se cîştige mai puţin.

— Aşa, aşa. Se întîmplă, zici... Prin urmare recunoşti că eu, burghezul şi vampirul Janno, îţi plătesc mai mult decît alţii. Ia spune acum, bătrîne prieten, ţi-am îngăduit să-ţi faci un strunguleţ propriu în atelierul meu, cu maşinile mele ? Ţie, un simplu muncitor, ţi-am dat voie să-ţi faci un strung propriu, pentru ca, în caz de nevoie, să-ţi poţi deschide un atelier propriu ?

— Da... mi-ai dat voie.

— Acum răspunde-mi cu mîna pe inimă : cine altul în lume ţi-ar fi îngăduit să faci o treabă ca asta ? Crezi că Berens ţi-ar fi permis să-ţi confecţionezi un strung în uzina lui ?

Janno vorbea tot mai tare, încercînd să-şi biruie astma, iar degetele sale groase, încleştate pe braţele fotoliului, se albiseră de atîta încordare. Era groaznic la înfăţişare aşa, cu chipul congestionat. Îi lipsea aerul, aşa că ultimele cuvinte le rostise anevoie, într-o şoaptă şuierată, clocotindă.

— Nimic de zis... Pentru asta îţi sînt recunoscător, începu Vassar, dar Janno îi strigă în obraz, răguşit, cu o putere neaşteptată :

— Nu, Herman, îmi mulţumeşti la fel ca şi frate-tău, Eedi... Drept recunoştinţă ai venit să mă iei de beregată. Ai venit să ceri, domnule responsabil ! Şi de la cine, mă rog, să ceri ? De la bătrînul Paul Janno, fratele tău muncitor cu care ai lucrat laolaltă la Berens. De la acela care te-a primit ca pe un frate şi te-a ajutat să te ţii pe picioare atunci cînd se poate spune că ai fugit asemeni lui Lot din paradisul roşu. Să ştii, Vassar, că m-ai jignit. M-ai jignit !

Împinse cu zgomot fotoliul greu şi se ridică cu îndemînarea surprinzătoare a unui urs.

Timp de o secundă privi posac şi tăcut în obrazul lui Vassar şi, răsuflînd greu, bombăni :

— Asta-i tot. Ce mai stai ?

Palid de emoție, Vassar întrebă :

— Ce să transmit muncitorilor ?

Janno își înfundă mîinile în buzunare și-și crăcănă picioarele, de parc-ar fi vrut să se proptească mai bine în podea.

— Transmite-le tot ce ți-am spus, răspunse el tărăgănînd cuvintele. Povestește-le în ce fel mi-ai mulțumit ! Eu n-am secrete față de muncitorii mei.

*

Juuli făcu fețe-fețe cît timp îl ascultă pe Herman.

Relatîndu-i incidentul avut cu Janno, Herman își îmbrăca domol haina de casă. Din cînd în cînd, cu gîndul la amănuntele penibile ale conflictului, uita ce face și se trezea examinînd cu o mirare tîmpă pantoful cîrpit pe care tocmai îl descălțase.

— Urîtă poveste, zise la sfîrșit Juuli, împreunîndu-și mîinile sub bărbia ascuțită.

— Cît se poate de urîtă, încuviință Herman. Își puse în cele din urmă papucii și trecu din bucătărie în cameră.

După puțin timp, o auzi pe Juuli din bucătărie :

— La drept vorbind, Paul Janno s-a purtat bine cu tine. Îi sîntem îndatorați...

Herman își fixă privirea pe peretele subțire care-l despărțea de soția lui, oftă și spuse posomorît :

— Nu-i chiar așa, Juuli. Tot drumul pînă acasă m-am gîndit la asta. Da, Janno îmi plătește destul de bine. Dar vezi că și eu muncesc bine și este de presupus că îi convine să-mi plătească. Mi-o fi îngăduit el să-mi construiesc un strunguleț în atelierul lui dar adu-ți aminte și de el, cum și-a deschis fabrica... A cumpărat drept fier vechi cinci strunguri pe care o uzină de stat le aruncase la vechituri. Se vorbește chiar că a dat și șperț pentru asta, căci strungurile mai erau încă bune, deși necesitau o reparație generală. Și ce-a făcut atunci Janno ? Știi și tu cum m-a căutat după informația căpătată de la biroul de adrese. Nu m-am dus eu la el, ci el m-a căutat pe la biroul de adrese. Într-o jumătate de an i-am reparat strungurile și le-am pus în funcțiune. Atunci mi-a rămas dator costul reparațiilor. Cred că n-ai uitat. Mi-a plătit el la urmă, dar cu întîrziere. Iar acum ? Janno și-a făcut casă, are mașină, ba, după cîte aud, și un milion la bancă. Pe cînd noi... Noi bem cafea de orz. Cine l-a ajutat pe Janno să-și cîștige milionul ? Eu l-am ajutat, Juuli. Pentru asta mi-a purtat interes. Iar cînd Paul Janno se apropie de cineva e semn rău, să știi. El l-a amestecat cîndva pe Eedi într-o poveste neplăcută. Acum îmi poartă mie interes, dar dacă vrei să știi, nevastă, mă tem. Nu știu nici eu de ce, dar mă tem. Paul Janno a fost o nenorocire pentru Vassari. S-a lipit de noi ca balega de roată, și nu-l poți scu-

tura cu nici un chip. Am fugit din Piter ca să nimerim drept sub pulpana lui Paul Janno ! De multe ori mă gîndesc că ar trebui să ne descotorosim de Janno pînă nu-i prea tîrziu. Nu degeaba învăţ limba engleză : lumea-i largă şi cărări sînt multe. Mulţi oameni pleacă peste ocean. Nu mai departe decît scumpul meu cumnăţel August Klemm... Nu i-a mai plăcut la Tallin, şi acum doi ani a plecat în America. Ţi-aduci aminte cum se tot lăuda că Tallinul e mult prea strîmt şi mic pentru un om de talia lui ?

— Dar tu eşti mai mic de stat, îl întrerupse femeia. În cazul cel mai rău ne puteam mulţumi cu munca la Janno. De ce a trebuit să te certi cu el tocmai tu, care altminteri eşti o fire aşa de liniştită ?

Herman se încruntă, mişcă din buze, ca şi cum ar fi ronţăit un bob de piper.

— Ce puteam să fac dacă ei m-au ales ? Trebuia să-i transmit lui Janno cererile muncitorilor. Oamenii au dreptate.

Un ciocănit uşor îl sili să se întoarcă spre fereastră.

Piţigoii se vînzoleau în ospătăria pentru păsărele, confecţionată de partea cealaltă a geamului, şi ciuguleau miez de nucă fărîmiţat pentru ei. După observaţii îndelungate, Herman stabilise că hrana preferată a piţigoilor era miezul de nucă fărîmiţat mărunt.

La vederea lor, Herman îşi mai descreţi fruntea şi se apropie de fereastră.

Martin i se alătură şi el, ţinînd în mînă o pompă de bicicletă ; îi venea tatălui său pînă la umăr.

Herman îi privi obrajii uşor îmbujoraţi. Pe faţă i se învălură un zîmbet slab.

— Sper că ţii dreapta drumului ? îi aminti el pe jumătate în glumă. Nu prea sînt eu împăcat cînd îmi iei bicicleta.

Martin ascultă cu condescendenţă aceste sfaturi paterne, dar nu răspunse nimic. În sinea lui se şi socotea un adevărat ciclist.

La masă, Juuli îşi aminti deodată :

— Ştii cu cine ne-am întîlnit azi în piaţă, Martin şi cu mine ?

— Cu cine ? făcu Herman distrat, continuînd a frămînta în minte conflictul avut cu Janno.

— Cu Kati ! N-ai să crezi ce bine arată... Ce cal frumos era înhămat la căruţă — un tablou nu altceva.

— Kati ? se încruntă el. Care Kati ?

— Trebuie să ţi-o aminteşti. Nepoata Annei. A stat o vreme la ei, la Petrograd. Toţi bărbaţii se îndrăgosteau de ea. O întîlneam adesea la Eedi.

— A, da, Kati. Cum să nu ?... În ochii lui Herman licări fugar o scînteiere de interes. Ce-i cu ea ?

— E gospodină. Are ferma ei şi, după cît se pare, judecînd după cal, nu una săracă. Era îmbrăcată bine şi arăta ca un măr rumen. Vindea unt şi ouă. Toată lumea cumpăra de la ea, fiindcă e drăguţă şi

veselă. Am luat și eu un calup de unt și mi-a pus pe deasupra în coș trei ouă. Ce s-a mai mirat de Martin ! „Vai, cum a crescut ! zicea. Mare mai e ! Dar de ce-i așa de palid și de slab ?“ M-a întrebat de Anna, și-a adus aminte de Ernst : „Ce mai face mirele meu ?“

Herman zîmbi ușor.

— Da, e numai argint viu în ea...

— Și mai știi ce ? Încerca să mă convingă să-l trimitem pe Martin în vacanță la țară. Acolo s-ar mai întări și el, s-ar căli. Gospodarii din satul lor primesc bucuros vara oameni care să-i mai ajute. Ne recomandă ea niște gospodari cinstiți și cumsecade. Spre toamnă ar mai cîștiga și ceva bani pentru cărți.

— N-o ducem chiar așa de prost, încît să facem băiatul cioban, bombăni nervos Herman.

— Dar vara e bine la țară. Băiatului i-ar prinde foarte bine aerul curat.

Herman se uită întunecat la Martin.

— La fermă poți să dormi în fîn ? se interesă acesta.

— Firește, confirmă Juuli.

— Dar vreun rîu în care să prinzi pește e ?

— Trebuie să fie și vreun rîu..., oftă Herman, fără a-și sfîrși fraza.

În ochii întunecați ai lui Martin apăru o expresie de jind.

— Trebuie să mai chibzuim la asta, încheie Herman în silă.

*

A doua zi dimineața, Herman Vassar dădu în primire un arbore cotit pe care tocmai îl terminase. Klinger verifică îndelung dimensiunile cu șublerul, uitîndu-se mereu la desen, fornăi preocupat și în cele din urmă mărturisi cu amărăciune parcă :

— Ca la farmacie. Așa lucru mai zic și eu, și încă la un strung ca ăsta... Dădu din cap și împături în mișcări lente desenul. Un farmacist ca tine încă n-am mai văzut.

După toate aparențele aceste cuvinte trebuiau considerate drept o laudă. Vassar își ascunse deci un zîmbet măgulit și întrebă care va fi comanda următoare.

Klinger tăcu, se uită îngîndurat la el și răspunse neașteptat de ciudat și de misterios :

— Acum putem face o mică pauză cu comenzile, că nu-i nici o grabă. Ia uite ce frumos e afară ! Ai putea să te bronzezi puțin lucrînd cîtva timp în curte. Vezi ? Patronul are grijă de sănătatea ta.

— Ce să fac afară ? Să repar gardul ? întrebă ironic Vassar, care știa de glumă. Îl reparăm, cum să nu ? Ici s-a desprins o scîndură, colo alta...

— Nu, nu scîndurile... E vorba să sortezi materialele din curte.

Trebuie cărată în magazie toată fierăria asta care zace vraişte. Oţelul profilat trebuie ales şi el şi pus deoparte. La urmă sînt deşeurile astea de care ne tot împiedicăm... Strînge-le pe toate la un loc. Aşa că... vezi, e destul de lucru şi în curte...

Vassar clipi nedumerit din ochi şi întrebă intrigat :

— Glumeşti, nu-i aşa ?

Pe chipul lui Klinger se lăţi un zîmbet neplăcut, care îi dezvălui gingiile galbene. Aruncîndu-i o privire curioasă lui Vassar, maistrul răspunse :

— Crezi că de glume îmi arde ? Ciudat mai eşti ! Crezi că de-aia mă plăteşte patronul, ca să mă ţin de glume ?

Vassar se schimbă deodată la faţă.

— Dar asta-i muncă necalificată, bolborosi el, ridicînd din umeri. Să car fiare de la un morman la altul şi să curăţ curtea de deşeuri ? Eu, domnule Klinger, lucrez de douăzeci şi cinci de ani ca strungar...

— Altceva nu-i deocamdată de lucru.

Zicînd aşa, Klinger făcu o mutră acră şi duse la spate mîna în care ţinea desenul.

— Cum nu-i de lucru ? Văd că Volmer pune o nouă ţaglă la strung.

Făcîndu-şi ochii roată în jur, Herman văzu toate privirile aţintite asupră-i.

Klinger observă şi el atenţia cu care erau urmăriţi şi, coborînd glasul, vorbi sec :

— Uite ce-i, Vassar... Patronul ştie mai bine decît noi dacă are sau nu de lucru. De vreme ce el spune că nu, atunci aşa-i. Dacă eşti de douăzeci şi cinci de ani strungar, trebuie să înţelegi foarte bine treaba asta.

Cu aceste cuvinte îi întoarse spatele şi părăsi tacticos atelierul.

— Ce tot croncănea ăsta ? întrebă lunganul de Volmer, apropiindu-se de Herman.

Peet veni şi el, ţinînd pila ca pe o sabie.

— Mă trimite să car fier în curte, lămuri Vassar, zîmbind buimac.

Volmer şuieră.

— L-ai trimis la toţi dracii ? întrebă Peet.

— Într-o treabă ca asta nu poţi să te porţi pripit, murmură Vassar. Să vedem ce-o să mai iasă şi din chestia asta. La urma urmei, există şi un organ de inspecţie a muncii... Dar pînă una-alta n-am ce face. Trebuie să fac hamalîc...

*

În curte se lămuri definitiv. Avea de mutat cîţiva metri mai la stînga o grămadă enormă de ţevi. Oţelul lat, azvîrlit pe lîngă gard,

trebuia cărat lîngă peretele forjeriei, iar acolo sortat. Pe Vassar îl apucă groaza. Nici într-o săptămînă nu putea dovedi.

Își puse mănușile din pînză de cort și se apucă de lucru. Peste puțin timp își simți spatele lac de sudoare. Țevile lungi de oțel erau grele, iar Herman nu era cine știe ce atlet. Pe deasupra nici nu mai era atît de tînăr.

Făcea ce făcea, și mai trăgea cu ochiul spre poartă, așteptînd să audă răsuflarea zgomotoasă și șuierătoare a lui Janno. Avea de gînd să stea de vorbă serios cu el. Poate că Klinger nu înțelesese cum trebuie dispozițiile patronului și încurcase lucrurile.

Dar Janno nu apăru.

Înainte de prînz intră în curte o căruță. În căruță se afla un cazan de nichel nou și strălucitor, pentru apă fiartă. Klinger chemă doi muncitori să ducă în atelier cazanul.

În pauza de prînz muncitorii făcură roată în jurul lui Vassar.

— Uite că Janno a fost totuși nevoit să-și dezlege băierile pungii, exclamă Prink triumfător. Înseamnă că i-ai făcut-o ! De aia s-a înfuriat pe tine.

— Da, e clar că se răzbună pe tine, spuse Volmer. Ce-ar fi să-l învățăm și noi puțin minte ?

Peet Mass își înfipse pumnii în șolduri și aruncă o privire tuturor.

— Să ne apucăm toți cîți sîntem aici și, după program să cărăm tot calabalîcul ăsta, propuse el. În cîteva ore terminăm. Iar după aceea să mai măturăm și curtea. Ce mai figură o să fie ! Ce-are să se mai minuneze Janno. O să plesnească de furie ca un balon de săpun.

Și Peet rîse înveselit.

Toți se uitară întrebător la Vassar.

— Stați, se împotrivi acesta. Într-o treabă ca asta nu trebuie să ne pripim. Să vedem ce-o să spună inspecția muncii. Cred că n-ar trebui să vă amestecați și voi, căci s-ar putea ca Janno să vă învinuiască de samavolnicie. Și mai e ceva... Trebuie să vă spun că eu și cu fratele meu îl cunoaștem pe Janno de mult, de vreo cincisprezece ani. Am cu el o socoteală veche și am chef să stau de vorbă între patru ochi, ca între bărbați, deși el e fabricant și eu sînt un biet om de rînd. Dacă am ajuns aici, nu mă dau îndărăt. Am să car singur țevile. Deocamdată voi nu vă amestecați.

Muncitorii îl priviră tăcuți.

— Cum vrei, bătrîne, zise îngîndurat Peet Mass. Dar noi ne dăm seama că năpasta asta ți-a căzut pe cap din cauza noastră. Și poți fi sigur întotdeauna de noi.

— Spune numai... începu bătrînul Prink.

— Vă mulțumesc, dădînă din cap Vassar. Să nu ne pripim. Toate la vremea lor.

Janno nu veni nici după-amiază.

La sfîrşitul zilei de lucru, Herman se simţea ca şi cum i-ar fi frînt cineva spinarea. Mîinile îi tremurau de istovit ce era. Nu, cu aşa ceva nu era obişnuit.

*

Juuli şi Martin se speriară cînd îl văzură.

— Ce s-a întîmplat ? bîigui ea. Eşti schimbat de tot la faţă.

— S-a răzbunat Janno pe mine, bombăni Herman. M-a pus să deretic curtea... Prînziţi fără mine, căci eu mă duc la inspectorat. Bicicleta-i pusă la punct, Mati ?

— Da, răspunse acesta privindu-şi părintele cu seriozitate.

— Nu întîrzii mult.

Herman porni cu bicicleta pe străzile însorite, mirosind a colb uscat. Porumbei sătui, moleşiţi de căldură, îşi luau, leneşi, zborul din mijlocul drumului, tocmai cînd credeai că vor fi striviţi de roţi.

Pe trotuar se perindau bărbaţi îmbrăcaţi în haine uşoare de vară, femei în rochii de culoare deschisă. Un grăsan, cu obraji stacojii şi cu creştetul capului ras, ducea de cureluşă, zîmbind fără motiv, un spiţ alb neastîmpărat. La gîtul cîinelui fiilfiia o fundă roză de atlas.

Cu ferestrele deschise ale caselor, cu nisipul orbitor de alb şi cu umbrelele vărgate de pe ţărm, cu castanii în floare pe bulevarde, Tallinul semăna în această zi de iunie cu un oraş din sud. Oamenii păreau buni şi mulţumiţi de soartă, animalele sătule, porumbeii drăgăstoşi. Doar Vassar, care nu apucase să-şi schimbe hainele, punea o pată întunecată pe strada plină de strălucire. Dar şi pata aceasta se şterse repede, cînd Herman intră într-o curte îngustă, cu aspect medieval, unde îşi rezemă bicicleta de zidul gros de piatră.

În camera plicticoasă, aproape goală, de la parter, îl întîmpină o fată drăguţă cu braţe frumoase şi goale, care apăsă pe clapele maşinii de scris cu aerul şăgalnic al cuiva care apasă pe butonul soneriei la ora întîlnirii.

Fără să-şi ridice ochii de pe maşină, fata îl anunţă pe Herman cu o drăgălăşenie afectată :

— Domnul Liivand primeşte.

Vassar bătu la uşa de care era prinsă o tăbliţă şi intră într-o încăpere pe jumătate goală, mirosind a mucuri de ţigară şi parcă a papuci de casă.

Un bărbat masiv, cu chipul roşu şi asudat, ce părea trecut de patruzeci de ani, şedea la fereastră, în faţa unui birou. Auzind uşa, întoarse capul cu o mişcare agale, lipsită de interes. Dînd însă cu ochii de Herman, tresări şi exclamă cu glasul plin :

— Să mor, dacă ăsta nu-i chiar bunul și bătrînul Herman Vassar. Mii de trăsnete ! Ești viu, sănătos... Mai că-mi vine să te provoc la o partidă de șah, ca pe vremuri pe strada Compania a opta din neuitatul Petersburg. Intră, intră, bunule și bătrînule veteran din Piter !

— Ia uite-l pe Liivand..., mormăi Herman. Domnul pictor în carne și oase. E drept, auzisem că te afli în Tallin, dar nu știam că te lupți pentru interesele muncitorilor.

— Doar trebuie să-i apere și pe ei cineva, ce dracu ! aprobă Liivand cu tărie. Ia șezi colea și dă-i drumul. Văd după mutra ta că te-a cam strîns cu ușa capitalul.

— Ai avut întotdeauna o poftă de mîncare zdravănă și mult umor, oftă Herman așezîndu-se.

Liivand puse picior peste picior și îl ascultă legănîndu-și vîrful pantofului ușor de vară.

— Eterna poveste, dădu el din cap. Aproape că nu-i zi în care să n-o aud într-o formă sau alta. Îl cunosc eu pe Paul Janno, și știu că-i bun de glumă.

— Dar are dreptul să glumească așa ?

— Are ! Pentru că te-au ales muncitorii responsabil, nu te poate da afară. În schimb poate să-ți dea altă muncă.

— Poate ?

— Bineînțeles. Chiar și să mături curtea. El dă de lucru, așa că știe mai bine de ce are nevoie. Asta nu i-o puteți impune voi. Așa-i legea.

— Proastă lege, bombăni Vassar mohorît.

Liivand oftă zgomotos și-și desfăcu larg mîinile durdulii și păroase ca labele maimuței.

— Ehei, bunule și bătrîne Herman, nu mai trăim în Petrograd, pe strada Compania a opta, grăi el impunător, coborînd glasul. Acolo mai discutam noi cîte ceva, distrugeam lumea și o cîrpeam ca pe o cizmă veche. Dar tu ai făcut de bunăvoie alegerea. Știai ce faci... Noi trăim în Estonia liberă în care fiecare este slobod să-și ducă treburile după plac. E un joc bărbătesc cinstit, ca jocul de șah, la care mă băteai întotdeauna, dragul meu Herman. De data asta ai pierdut, ai pierdut ! Dă-i naibii și scuipă. Acum așază din nou piesele. Începe o partidă nouă !

Liivand pălăvrăgea vesel și zgomotos.

Herman îl privi pe sub sprîncene.

— Spui că e un joc cinstit... Ei bine, nu ! De la bun început a fost necinstit, știu foarte bine.

Liivand își drese dezaprobator glasul.

— Nici pantaloni ca lumea n-aveam pe mine cînd m-am întors la Tallin — continuă Herman mohorît — pe cînd Janno se spune

că avea aur cusut în nădragi. De unde ? Nu știm. Se vede că în anii de foamete la Petrograd el agonisise aur. Și după aceea a jucat tot timpul necinstit, o știu bine. Dar ce să mai vorbim ?... Spune mai bine ce să fac ?

Liivand îi aruncă o privire piezișă, oftă și răspunse acru :

— Te-nțeleg. Dar ascultă-mă și pe mine... Ce te leagă de el ? Dă dracului toată povestea asta. N-ai ce să-i faci, crede-mă. Pe Janno îl apără legea.

Vassar tăcu îndelung, trăgînd cu urechea la țăcănitul molcom al mașinii de scris din încăperea vecină. S-ar fi zis că dansează cineva, țopăind mărunt pe niște toculețe ușoare.

Dădu să se ridice, dar se gîndi că nu discutase nimic cu Liivand despre starea și treburile acestuia. Or nu era politicos să se despartă astfel de un vechi cunoscut.

— Te-ai însurat, ai copii ? se interesă el.

Liivand făcu un gest nepăsător cu mîna.

— Eu, prietene, sînt din deprindere holtei...

Vassar avu însă impresia că, spunînd așa, Liivand strecurase o privire furișă spre ușa care dădea în încăperea alăturată, unde din cînd în cînd se făcea liniște.

— Și cu sfînta artă cum mai e ? Mai desenezi ?

Lui Liivand îi fu lene să mai dea din mînă. Bîțîi doar din vîrful pantofului.

— Păi cum așa ? se miră Vassar. Nu ți se pare îngrozitor să trăiești ca un vier castrat lîngă copaie ? Știi prea bine că te hrănesc numai cît au nevoie de tine...

Liivand se uită la el cu ochii lui mici și miopi, redevenind serios.

— Ești sincer..., n-am ce zice, îndrugă el. De aceea am să-ți răspund tot așa de sincer. Brusturele se mulțumește cu groapa de gunoi și nu aspiră să ajungă trandafir, crede-mă. Asta-i împotriva firii lui. Bobocii nu-i stau bine. Eu sînt un simplu brusture și înțeleg treaba asta foarte bine, în timp ce tu, un om deștept, veteran bătrîn din Piter, nu știi nici măcar atîta lucru. Fără aripi n-ai să zbori, te asigur, căci le-ai lăsat la Piter. Mai bine fii atent să nu-ți spargi capul... Hai noroc și dă-i salutări bătrînului Janno. În locul tău — crede pe un vechi prieten — aș scuipa pe toată povestea asta și aș pleca de la el.

*

Întors acasă, unde îl întîmpină privirea îngrijorată a soției, Herman făcu un gest nelămurit cu mîna și, fără a scoate o vorbă, se așeză la masă.

După-masă, obișnuia să moțăie cam o oră pe divan. Acum însă nu-i ardea de somn. Gîndindu-se că ar face mai bine să citească anunțurile din ziare, își puse surtucul și-i spuse Juuliei că se duce să se plimbe puțin.

Pe trotuarele înguste se jucau copii, întocmai ca într-un orășel liniștit de provincie. O pisică roșcată și vărgată se încălzea lîngă un perete scăldat în soare. Pe strada Florilor, copiii și pisicile se aflau în cea mai deplină siguranță : locuitorii din acest cartier nu mergeau niciodată cu automobilul.

Herman păși îngîndurat, cu ochii în pămînt, spunîndu-și că treburile sale începură să ia o întorsătură proastă. Înainte de convorbirea cu Liivand trăsese nădejde că inspectorul va găsi un mijloc de aplanare a incidentului și-l va putea chema pe Janno la ordine.

Ușor de spus : Pleacă de la Janno... Dar el, Herman, nu mai era un tinerel, ca să alerge dintr-un loc într-altul. Avea patruzeci și doi de ani. Pînă găsești alt loc trece timp, se fac cheltuieli, iar în familia lor totul era socotit pînă la ultimul bănuț. N-aveau nimic pus deoparte. Nu puteau să aștepte.

Pînă la întîmplările din ultimele zile, lui Herman i se păruse că s-a statornicit temeinic la Janno. Doar el fusese acela care îi făcuse patronului un serviciu, cînd acesta nu avea încă milionul la bancă. De aceea se aștepta la oarecare recunoștință și atenție din partea lui.

E drept că pînă acum se bucurase într-o oarecare măsură de această atenție. Meșterul Klinger îi repartiza comenzile cele mai avantajoase, la care se cîștiga cel mai mult. Herman cîștiga la Janno relativ bine. În altă parte n-ar fi putut scoate atît.

Iată însă că după alegerea sa ca responsabil, totul se schimbase brusc. Situația îi era periclitată. După toate probabilitățile, Janno hotărîse să-i dea o lecție, fără ca treaba asta să-l coste ceva.

În colțul străzii, Vassar cumpără cîteva ziare proaspete, care miroseau puternic a cerneală de tipografie, și parcurse pe loc, din mers, ultimele pagini. Dar în coloanele lungi pline de anunțuri nu găsi nimic care să-i convină. În oraș nu era lipsă de strungari și de lăcătuși.

Încet-încet Vassar ajunse la gară.

În spatele unui gard înalt și prăfuit, o locomotivă își slobozea cu clocot puternic aburii și șuiera asurzitor. Înapoia ei se înșiruiau acoperișurile afumate ale vagoanelor.

Herman urmări îngîndurat coșul negru al locomotivei, care aluneca încet pe deasupra gardului și-și aminti că în urmă cu patru ani tot într-o zi luminoasă de iunie ca aceasta, o locomotivă cu un coș asemănător îl adusese la Tallin cu întreaga lui familie

și cu tot calabalîcul. În vagonul de bagaje aveau același scrin și același șifonier cu care plecase pe vremuri din Tallin în Rusia, cutreierînd-o apoi din oraș în oraș, din nordica Vologdă pînă la Sormovo, în care stăruia continuu un puternic miros de cărbune.

Ca să nu mai plătească hamali, el cără singur șifonierul și scrinul acasă, în aceeași cameră de pe strada Florilor în care se căsătorise și se născuse Martin. Cercul imens, parcurs timp de unsprezece ani prin diferite orașe din Rusia și pe bulevardele Petersburgului se închisese cu precizie matematică. La începutul acestui drum circular, Herman era tînăr, plin de vigoare și de încredere în sine. Acum ciclul îl încheiase un bărbat matur, cu ochii vîrîți în orbite, care în locul costumului de ginere de odinioară, purta haine ponosite și cizme scîlciate.

După înapoierea la Tallin, trebuise să înceapă a parcurge un cerc nou. Familia Vassar se încumetase pe acest nou traseu circular, fără zăbavă și fără mîhnire ; și-apoi pentru astea nici n-aveau vreme. Cît timp Herman căutase de lucru, Juuli se apucase să coasă șepci, pe care le vindea apoi în piață.

Mai tîrziu le ieșise în drum Paul Janno, și o dată cu apariția lui, situația începuse a se mai îndrepta. Herman nutrea tot mai sigure nădejdi de mai bine, așa cum se întîmplă adeseori cînd omul se întoarce acasă.

Multe îi plăcuseră la început în comparație cu Petersburgul de pe vreamea Romanovilor. A se încrucișa pe stradă cu primul ministru al republicii, ieșit la plimbare fără pază, însoțit doar de un secretar, i se părea un fapt cu totul și cu totul neobișnuit. La înfățișare și la port, primul ministru era aidoma oricărui alt trecător. Pentru ziariști se pare că nu existau nici un fel de opreliști, pătrundeau în secretele oricăror culoare ale cabinetelor ministeriale, ale băncilor și societăților comerciale. Trăiască egalitatea în drepturi în Republica Estonă națională și liberă ! Herman Vassar urîse toată viața lui poliția. Poliția republicană a Estoniei îi făcea însă o impresie destul de bună : își însușise lecțiile elementare de conduită politicoasă. În comparație cu polițiștii republicani estonieni, vardiștii țariști erau pur și simplu niște huligani. Orașul se împînzise repede de magazine mici, curate, pline de mărfuri de proveniență străină ; în piață se îngrămădeau mormane cu hălci de porc, coșuri cu ouă transparente la lumină, cartofi, unt.

Toate erau de calitate bună, trainice, totul era gustos și părea a glăsui fără cuvinte despre viabilitatea tinerei republici, invitînd tot omul să guste din aceste binefaceri, chemîndu-l să-și încerce puterea în arena autohtonă a egalității în drepturi. Îl chemase și pe Herman Vassar. Pe el îl preocupau tot soiul de

gînduri, probleme, proiecte şi visuri. Mersese chiar mai departe decît visase : îşi construise în atelierul lui Janno un strung propriu.

Dar... undeva greşise.

După patru ani, Janno avea un milion, iar el doar un strunguleţ. Un cunoscut al lui, un inginer, îi oferea pentru strunguleţul acesta o sumă bunicică. Şi-ar fi putut cumpăra cu banii cîştigaţi astfel o motocicletă. Dar în comparaţie cu casa splendidă, cu automobilul şi cu milionul lui Janno, motocicleta era un moft. Herman îşi dădea perfect seama de asta.

După întrevederea nesatisfăcătoare avută cu Liivand, se întrebă cu nelinişte dacă nu cumva se încheia şi al doilea cerc şi, în cazul acesta, dacă nu era timpul să-l înceapă pe al treilea. Nu era oare prea tîrziu ? Împlinise patruzeci şi doi de ani.

Patru ani de zile făcuse neîncetat naveta între atelierul lui Janno şi strada Florilor. Bilanţul, dacă făcea un bilanţ, ar fi dovedit că în timpul acesta nu agonisise aproape nimic şi nu-şi consolidase cîtuşi de puţin situaţia. E drept că nu murea de foame, avea un acoperiş deasupra capului, ba din cînd în cînd îşi putea îngădui să-şi mai facă şi cîte o ţoală mai acătării. Dar mai mult decît atît nu era în stare. O locuinţă mai bună îi fusese peste putinţă să închirieze, de parcă această cameră pe care o ocupa acum, cu peretele ei despărţitor, i-ar fi devenit o a doua epidermă. Şi apoi trebuia să-şi crească băiatul, iar lucrul acesta cerea bani, şi încă mulţi de tot...

„Totuşi nu am voie să mă pripesc cu plecarea de la Janno, se gîndea Vassar, privind ţintă înainte. Conflictul a izbucnit pe neaşteptate fără ca eu să fiu pregătit. Trebuie să încerc a aplana treaba asta cu Janno personal, să stau de vorbă cu el. Poate c-o să se răzgîndească şi o să cedeze. Se vede că în situaţia de acuma nu sînt în stare să mă lupt cu el. Trebuie să fiu cît se poate de prudent, ca să nu fac vreo prostie. N-am dreptul să risc viitorul băiatului. Mai sînt cîţiva ani şi o să termine liceul real. Ar putea urma după aceea politehnica. Cred că are stofă de constructor în el, că şi de mic copil îi plăcea să se joace de-a clăditul. Deci bani, bani şi iar bani... Trebuie să fac totul ca să rămîn la Janno..."

Vassar călca fără a băga de seamă pe unde calcă. Deodată se trezi la realitate : în jurul lui se schimbase ceva, se făcuse mai multă lumină. Înălţînd capul, în prima clipă i se păru că cerul, care tocmai îşi mistuia asfinţitul, se lărgise la nesfîrşit, învăluindu-l din toate părţile, luminat fiind chiar de jos, de la picioarele lui.

Ajunsese, fără să-şi dea seama, pe strada Suur Patarei, care se întindea pe creasta unui mal înalt şi povîrnit. Jos, pe nisip se înghesuiau luntrele pescăreşti răsturnate, foarte aproape de vălurelele strălucitoare ale apei. Apa revărsa pe ţărm luciri sidefii, mai

departe înfățișa sclipitul rece al oțelului, în timp ce la orizont se învăpăia tulbure-purpuriu. Departe, în față, o dungă albicioasă și transparentă unea pe nesimțite apa purpurie cu cerul crepuscular.

Dar între rîpa malului și limba de nisip se așternea la picioarele lui Herman Vassar o întreagă linie. Pe fîșia îngustă, ca înăbușită de o prea mare strînsoare, se înghesuise un cartier pitic, înzestrat chiar și cu o piață. Ulicioara pierdută, care traversa cartierul era atît de îngustă, încît un car cu fîn ar fi trecut cu greu pe ea, măturînd ferestrele cocioabelor cu etaj, aliniate de o parte și de alta a ei. Ogrăzile caselor nu erau mai mari decît pînza unei bărci de pescari. În briza ușoară a mării, se legănau printre magazii cămăși bărbătești albastre și albe, ca niște semnale care anunță o nenorocire.

Poate că nicăieri în altă parte, în orașul acesta vechi, cu iz de veacuri apuse, nu te uimea atît de mult contrastul dintre înghesuiala, cenușiul și îngustimea vieții, și nemărginita lărgime și libertate a mării.

Pe neașteptate, chiar deasupra capului lui Vassar parcă izbucni un răget gros și răgușit care nu semăna a nimic, ca și cum însăși marea ar fi chemat din depărtări pămîntul. Herman se înfioră, dar imediat zîmbi : undeva, pe mare, urla sirena unui vapor transoceanic.

Ochii lui se aburiră ca de o ceață. Marea, mirosul înecăcios de cărbuni arși, sirenele vapoarelor, locomotivele care gîfîiau din pricina prisosului de forță, șinele albastre — toate acestea îl impresionau, legănîndu-l în emoții de copil. De cînd se știa el, Herman nutrise necontenit dorința fierbinte, aproape puerilă, de a vedea ce se ascunde dincolo de dunga aceea alburie-cețoasă din zare.

Și deodată i se năzări o întrebare : ce ar fi dacă ar lua din nou, pentru ultima oară, totul de la capăt ? Era oare cuminte să-și mai facă iluzii ? Chiar dacă incidentul cu Janno se va sfîrși cu bine, asta tot nu va face ca situația să se îndrepte definitiv și hotărît. În orice caz visurile sale rămîneau irealizabile. Martin tot nu va putea ajunge prea departe în viață. Atunci la ce bun să se mai înjosească în fața lui Janno ? E adevărat, dorința sa era să trăiască pașnic, fără frămîntare și vărsare de sînge, dar asta nu înseamnă că era dispus să îndure jigniri și umilințe. Sentimentul demnității sale de om rămăsese neștirbit.

Privea marea, care se întuneca încet — undele i se și învîrstaseră cu dungi reci, unele de un verde gingaș, altele de un albastru-cenușiu — și se gîndea că, în fond, de multă vreme se pregătea, deși inconștient, să inaugureze un nou ciclu de viață. Altminteri ce rost avusese să ia încă de anul trecut lecții de limba engleză cu o nemțoaică, iar după aceea să continue a învăța singur

după manual ? Şi apoi, pentru care motiv ajunsese să poarte în portofel adresa luată dintr-un ziar, a unui anume domn Siilivask, care nu mai prididea zugrăvind pe toate drumurile, în culorile cele mai trandafirii, nemaipomenitele perspective deschise compatrioţilor săi dincolo de Oceanul Indian, în Australia ?

„Totuşi, oricare ar fi situaţia, mai întîi şi întîi trebuie să lămuresc lucrurile cu Janno", reveni el la realitate, uitîndu-se spre casele îngrămădite la poalele dealului. Le şi învăluise negura înserării. Întunericul se aşternea văzînd cu ochii peste curţile înguste, pavate cu piatră, învăluindu-le cu totul şi făcîndu-le să arate aidoma unor căzi umplute cu saramură. Doar ici şi colo, în cadrul îngust al cîte unei ferestre, mai pîlpîiau luminiţe stinghere, ca nişte făclii aprinse în memoria pescarilor pieriţi pe mare.

Capitolul II

A doua zi — era în 12 iunie — Janno veni la atelier după-prînz ; nu pe jos, ca de obicei, ci în fordul lui negru, şi intră drept în birou, ceea ce de asemenea era o încălcare a deprinderilor sale. De obicei trecea mai întîi prin curte, prin forjerie şi prin atelier.

În clipa aceea Herman se odihnea, sprijinindu-se cu coatele pe genunchi şi cu ochii la braţele goale, cu vinele umflate sub piele. La un moment dat i se păru că simte privirea lui Janno îndreptată asupra-i. Dar acesta nu arătă prin nimic că-l observase.

Vassar se ridică fără grabă şi puse mîna pe o nouă bară de oţel. Cu două zile în urmă începuse să aleagă barele mai uşoare. Avea o speranţă ascunsă că lucrurile se vor lămuri înainte de a trebui să se apuce şi de drugii groşi şi grei. Socoteala aceasta avea totuşi şi partea ei negativă. Puterile lui Herman se iroseau treptat-treptat, iar barele deveneau tot mai grele, încovoindu-l şi zdrobindu-i şalele. Pentru o asemenea muncă trebuia obişnuinţă îndelungată şi muşchi vînjoşi, iar el nu se distingea prin cine ştie ce forţă fizică.

După ce lăsă să treacă vreo jumătate de oră, se şterse de năduşeală şi porni spre birouaşul prin a cărui fereastră se zărea spinarea largă şi plină a patronului.

La salutul lui, Janno dădu din cap şi-l întrebă :

— Ai o mutră de parcă nici nu te-ai bucura de rezervorul cel nou. Şi zicînd aşa, îi aruncă o privire piezişă maistrului. E un fierbător de prima calitate...

Klinger zîmbi cu slugărnicie.

— Da, fierbătorul e bun, încuviinţă Vassar. Sîntem mulţumiţi toţi de el. Dar... ai timp să stai de vorbă cu mine ?

Janno se uită iar la Klinger, şi acesta ieşi pe uşă, cu o figură voit indiferentă. Patronul arătă cu un gest neglijent spre un taburet unsuros :

— Stau şi în picioare... refuză Herman. Ştii că Klinger m-a pus să car fierul din curte ?

Drept răspuns Janno mormăi ceva nedesluşit.

— Oare nu mai este de lucru pentru mine ? Herman căută zadarnic să surprindă privirea ochilor tulburi, apoşi, înecaţi în grăsime, ai patronului.

— Şi ăsta-i lucru, bombăni Janno. Ce să-i faci, bătrînul meu prieten ? Văd că te-ai cam răsfăţat la mine. Te-ai obişnuit ca Klinger să-ţi dea totdeauna comenzile cele mai bune, cele mai bine plătite. Dar pentru ce te-aş proteja ?

— Lucrez de douăzeci şi cinci de ani la strung. Căratul fierului nu-i pentru mine... M-ai jignit, Janno.

— A, asta era ? Va să zică, domnule responsabil, te-am jignit ? Fotoliul scîrţîi sub Janno, care fornăi zgomotos. Gîtul revărsat peste marginile gulerului începu să se congestioneze. Dar tu nu m-ai jignit pe mine, domnule responsabil ? M-ai ofensat, cu toată încrederea şi dragostea pe care ţi-am arătat-o. Doar sîntem oameni în toată firea, am fugit împreună din Sodoma şi Gomora roşie, ne leagă pe amîndoi acelaşi trecut, pricepi ? M-am purtat cu tine ca şi cu un frate, şi cînd colo tu te-ai ridicat împotriva mea din cauza unei spurcăciuni de rezervor şi a unei sobe de tablă ! Ai îngăduit să te aleagă responsabil, ţi-ai pus în gînd să te răzvrăteşti. Văd că sîngele Vassarilor nu-ţi dă pace ! Janno aspiră cu lăcomie aerul, pieptul i se trase înăuntru ca nişte foale de fierar. În ultimul timp stările de iritaţie îi provocau adevărate crize de astmă. Eu sînt pentru tine un capitalist, nu-i aşa ? Vrei să mă omori ? Spune : vrei să mă ucizi ? Poate că ai şi un cuţit în buzunar...

Ochii i se injectaseră.

Herman rămase cu gura căscată.

— Ce fel de vorbe-s astea, domnule Janno ?...

— Vorbe ? Nu, nu-s vorbe, preastimate domnule responsabil... Te-ai dus sau nu te-ai dus ieri să faci plîngere împotriva mea ?

Glasul lui Janno clocotea.

— Să mă plîng ?... Ieri n-ai dat pe aici şi atunci m-am dus la inspector să mă lămuresc şi eu.

— Ba nu ! Te-ai dus să mă pîrăşti, să mă vinzi aşa cum l-a vîndut Iuda pe Hristos ! Te-ai purtat întocmai ca şi frate-tu, la fel cum s-a purtat el în tinereţea noastră ! Şi cît bine i-am făcut. L-am adăpostit ca pe un frate cînd a fugit din Tallin, i-am găsit o soţie, i-am făurit fericirea vieţii de familie... Dar ce să mai

spun, că doar o ştii şi tu. Şi cum m-a răsplătit ? A vrut să mă nenorocească, m-a pîrît. Şi uite că şi tu te-ai gîndit la fel : Ia să-l cheme, ţi-ai zis, pe vampir să dea socoteală. Recunoaşte că aşa ai gîndit.

— Am vrut doar să lămuresc... Astfel de muncă nu-i pentru mine. La drept vorbind, e şi peste puterile mele.

— Îţi vine greu, bătrînul meu prieten. Dacă eu nu te-oi înţelege, apoi cine ?... Janno dădu cu compătimire din cap. Crezi că uşor îmi vine cînd mă uit cum te deşeli ? Îmi sîngerează inima. Dar te pedepsesc, aşa cum face un părinte cu fiul lui ; îl pedepseşte, deşi plînge sufletul în el de durere. Căci mi-ai fost ca o rudă, ca un membru al familiei...

Janno se lăsă greoi pe speteaza scaunului şi începu să-şi caute batista. În ochi i se iviră lacrimi.

Vassar îl privi uimit. S-ar fi zis că Janno era convins de ceea ce spune. O convorbire purtată în felul acesta nu putea să ducă la nimic.

— Aşadar, după cîte văd eu, n-ai de gînd să-mi dai o altă muncă ? întrebă Herman înăbuşit.

— Mai întîi să termini cu asta pe care ţi-am dat-o ca să-ţi fie învăţare de minte, strigă Janno răguşit, arătînd energic spre curte cu batista strînsă în pumn. Dovedeşte-ţi cinstea !

„Şi cînd te gîndeşti că deocamdată încă nu pot pleca de la el, se gîndi Vassar, simţind cum i se zbate pleoapa ochiului stîng. Mai întîi trebuie să trec pe la domnul Siilivask."

Se întoarse încet şi porni spre uşă, strîngînd din dinţi ca să se stăpînească.

*

Drugii cu care se putuse lupta erau aproape toţi căraţi. Nu mai avea de unde alege. Rămăseseră doar cei grei. Încordîndu-şi puterile, Herman nu-i mai căra pe braţe, ci îi tîra pe jos. Urechile îi vuiau, iar mîinile i se frîngeau de durere. Capetele drugilor se împiedecau de cîte ceva, înţepenindu-se, şi numai cu smucituri zdravene li se putea veni de hac. Fiecare smucitură răsuna dureros în tot corpul lui Vassar. Era leoarcă de năduşeală, cămaşa i se lipise de spinare.

Se străduia totuşi să nu ridice privirea spre fereastra birouaşului : Janno rămăsese în cadrul ei şi privea neclintit în curte, de parcă ar fi uitat că-l aşteaptă maşina.

Pe pămînt zăceau cîţiva drugi groşi cît braţul unui adolescent. Acum, cînd se lămurise că nu era nici o nădejde să se împace cu Janno, venise şi rîndul acestora.

Vassar examină cu îndoială suprafaţa ruginită a drugilor. Erau înţepeniţi în pămînt, iar unii chiar îngropaţi.

Se aplecă, își adună puterile și încercă să desprindă de la pămînt drugul din margine. Cu mari sforțări izbuti să-l salte pînă la genunchi, dar numai atît... Ba, tot opintindu-se, era să vină și de-a berbeleacul, pe spate.

Sufocat de prea marele efort, Herman se îndreptă de șale și privi dezorientat în jur.

Janno continua să-l privească de la fereastră cu o mutră de parcă nici n-ar fi avut ochi. Maistrul Klinger stătea la intrarea forjeriei, fumînd, cu ochii mijiți către soare. Se părea că nici nu-i arde de Vassar, deși acesta înțelegea că la mijloc nu era decît o prefăcătorie. Se vede că pe Klinger îl interesa grozav spectacolul îmblînzirii de către patron a responsabilului nou ales.

Vassar se simți ca o fiară încolțită. Dar mîndria nu-i îngăduia să se ducă la Janno și să-și recunoască neputința. Ar fi însemnat că-și cere iertare.

Și cu toate acestea, trebuia să întreprindă ceva. Nemișcat, Janno continua să-l observe... Klinger îl privea fără să se mai ferească și fără să-și ascundă curiozitatea.

Și atunci se întîmplă ceva la care nimeni nu se aștepta, un fapt care pe Vassar îl surprinse cel mai mult.

Peet Mass se apropie de el agale, legănîndu-și domol trupul vînjos. Nimeni n-ar fi putut spune de unde apăruse. Chipul îi era serios.

— Ia stai, bătrîne, zise el blajin, dîndu-l la o parte pe Herman. Ia să-ncerc eu. Deocamdată mai odihnește-te un pic.

Cîntări drugul cu ochii pe jumătate închiși, se aplecă fără grabă deasupra lui și deodată, cu o mișcare viguroasă, se îndreptă și ridică greutatea de la pămînt. S-ar fi zis că treaba asta era pentru el floare la ureche. Doar chipul îmbujorat și mușchii umflați pe brațele goale pînă la coate arătau încordarea peste măsură de mare la care se supunea.

Mergînd cu pași mărunți, Peet transportă drugul și-l azvîrli în grămada cea nouă. Se auzi un zăngănit zgomotos.

— Nu-s prea grele, îi spuse el lui Vassar cînd se înapoie. Cu șinele, vezi, e altă poveste. Mi-a fost dat să car și șine. Trebuie să știi să le apuci, ăsta-i cel mai important lucru.

Și se aplecă deasupra celui de-al doilea drug.

În ușa atelierului apărură Volmer și bătrînul Prink. Din spatele lor își întindea gîtul încă un ins; nu se vedea lămurit cine. Stăteau tăcuți, serioși și atenți, ca și cum ar fi ascultat o cuvîntare la un miting.

La fereastra birouașului, Janno părea a nu reacționa în nici un fel la cele ce se petreceau. Doar fălcile i se mișcau ceva mai repede: își sugea dropsul medicinal.

Klinger căscă gura, vru să facă o mișcare spre Vassar și spre noul lui ajutor, însă, aruncîndu-și privirea spre patron, rămase pe loc.

*

După o jumătate de oră, în timp ce Peet Mass se afla la bancul său din atelier, Klinger îl pofti în birouaș.

Peet îi făcu lui Prink cu ochiul și se îndreptă într-acolo cu o mutră nepăsătoare. Bătrînul lăcătuș clătină din cap în urma lui.

Janno îl întîmpină posomorît pe Peet.

— De unde mi-ai mai răsărit și tu ? întrebă el cu asprime, de îndată ce acesta apăru în prag. De ce-ți vîri nasul peste tot ?

Cu o mirare naivă, tînărul își holbă ochii în care licăreau scînteieri jucăușe.

— Despre ce-i vorba, domnule Janno ?

— Te-a rugat Vassar să-l ajuți ?

— Ah, asta era... Pe chipul mobil al lui Peet se ivi o expresie plictisită. I-am arătat doar cum trebuie să le apuce... Lucrul cel mai de seamă în treaba asta este procedeul.

— Nu-mi turna mie baliverne, bombăni Janno, cu o amenințare stăpînită în glas. Am mai văzut eu mucoși ca tine... Pînă să vii tu, era ordine la mine. Cum ai apărut, gata, s-a și dovedit că în atelierul lui Janno nu-i nimic cum trebuie. Nu cumva ordonați să vi se servească dimineața cafea fierbinte ?

Peet rînji.

— Sîntem mulțumiți și cu fierbătorul. Acum avem și noi apă de băut, ca peste tot...

— Așa ? Peste tot ? Ai și reușit să-ți vîri nasul peste tot ? Și peste tot ai obiceiul să bagi zîzanie ? Știi tu ce-ai făcut ? Mi l-ai stricat pe muncitorul cel mai bun ! Ești comunist, prietene ? Agitator ? Faci parte din vreo organizație ?

— Organizație ? Peet făcu pe nedumeritul. Ce-i drept, joc în echipa de fotbal a feroviarilor... E o organizație pe cinste.

Janno scrută cîteva clipe obrazul blajin al lui Peet, apoi rosti apăsat :

— Uite ce-i... N-am timp de tine... Mîine poți să nu mai vii. Klinger, fă-i socoteala și dă-i chiar acum ce i se cuvine.

— Dar astăzi nu-s bani..., se fîstîci maistrul.

Janno fornăi zgomotos, scoase din buzunar un portofel umflat și aruncă pe masă cîteva bancnote.

După cinci minute, Peet ieși din cămăruța maistrului cu aceeași expresie nepăsătoare pe față.

— Ce ți-a spus ? întrebă Prink neliniștit.

— Cică i se tulbură digestia numai cînd dă cu ochii de mine, și mi-a propus să mă car. Într-un cuvînt, pappi Prink, ia-ți înapoi

pila suedeză catifelată. Îţi mulţumesc frumos pentru ea. Nu uitaţi să daţi de mîncare căţeluşului.

— Sigur că da, băiete, grăi amar bătrînul Prink şi bărbia lui ascuţită, cu părul aspru şi cărunt, crescut mare, îi tremură.

Luîndu-şi rămas bun de la Herman Vassar, Peet îi reţinu mîna în palma lui caldă şi puternică, şi întrebă sfios :

— Ascultă, bătrîne, nu eşti supărat pe mine ? Ştiu că ai suferit din pricina mea. Să nu crezi că am vrut ; cum a spus portarul nostru, cînd a marcat un gol în propria poartă...

Herman se uită la chipul lui larg cu sprîncene dese, viguroase, şi răspunse :

— Nu-i nimic... Nu eşti tu de vină... În orice caz, am obţinut ce am cerut.

— Dacă o să ai vreodată nevoie, bătrîne Vassar, poţi să te bizui pe mine, continuă Peet, fără a-i da drumul mîinii. Acum locuiesc pe strada Paielor, numărul şapte, apartamentul trei. Sub fereastra mea este poiata proprietarului. Nu mi-e teamă că n-o să mă scol la timp dimineaţa : mă trezeşte cocoşul. Nu uita adresa asta, bătrîne Vassar. Dacă s-o întîmpla să n-ai unde să tragi, în odăiţa mea ai să găseşti întotdeauna adăpost şi ceva de îmbucat.

— Să-ţi meargă totul în plin, Peet, îi ură Vassar cu un tremur în glas. Mi-ai luat crucea pe care mi-a aruncat-o pe umeri Janno. Am să ţin minte pînă la moarte. Îţi mulţumesc, eşti un flăcău curajos, şi ai o inimă bună. Iartă-mă, că şi tu ai plătit pentru mine.

*

Uşa îndărătul căreia locuia Siilivask dădea pe o scară largă şi luminoasă, într-o casă de curînd clădită. În asemenea case ţineau apartamente cu chirie medici, avocaţi şi alţi oameni situaţi, cărora le mergea relativ bine în viaţă.

Placa severă de bronz prinsă pe uşă, fără vreun titlu sau vreun altfel de adaos la nume — ca şi cum locatarul ar fi fost cunoscut de toată lumea — insufla respect şi făcea să se nască în cugetele vizitatorilor speranţe de succes.

La sunetul soneriei, deschise o femeie tînără cu chipul surîzător, cu o gropiţă în bărbia viguroasă şi rotundă. Ea însăşi era voinică, rotunjoară şi voioasă. Prietenoasă nu-i era doar expresia ochilor căprui şi calzi, ci şi mişcarea largă, binevoitoare cu care îi deschise uşa lui Vassar. Asemenea figuri inspiră întotdeauna bună dispoziţie şi încredere celor din jur.

Nu părea cîtuşi de puţin surprinsă de vizita lui Herman Vassar, ca şi cum ar fi fost prevenită de sosirea lui.

— Domnul Siilivask e acasă. Poftiţi în birou.

Şi îi arătă o uşă care dădea în vestibul.

„S-ar zice că venirea cuiva nu este un eveniment aici, ci un lucru cît se poate de obișnuit, chibzui Herman. Înseamnă că vine multă lume, și asta-i semn bun."

Intră într-un birou mobilat sobru. Pe masa de scris din stejar, de culoare deschisă, străjuia tricolorul național, iar lîngă fereastră, lucea pe o măsuță lacul negru al unei mașini de scris. Un perete era acoperit cu o hartă mare a ambelor emisfere. Uitîndu-se în treacăt la ea, Herman constată că era o hartă bună, amănunțită, în limba engleză.

Pe o ușă interioară își făcu apariția stăpînul casei, într-un costum cenușiu de croială modernă. Siilivask era un om înalt, cu fruntea boltită larg, cu nasul drept și subțire și cu niște ochi mari, albaștri. Nu avea nimic din aspectul omului de afaceri, obișnuit. Înfățișa o expresie îngîndurată, cu o nuanță de tristețe, care-l făcea simpatic de la prima privire, cum, de altfel, simpatic era totul în locuința aceasta. Apartamentul spațios și plin de lumină, femeia tînără și prietenoasă care-i deschisese ușa, mobila nouă, de o linie severă păreau a face un tot armonios cu stăpînul casei, completîndu-l. Se bănuia într-însul ceva delicat și nobil. Domnul Siilivask îl uimi de la început pe Vassar prin asemănarea pe care o avea cu cineva. Dar cu cine anume, Herman nu-și putea aduce aminte.

Cu un gest moale, aproape feminin, Siilivask îi arătă fotoliul din fața mesei de scris, luă loc și el, apoi își privi cu interes vizitatorul.

— Nu-i nevoie să-mi spuneți ce vă aduce la mine, începu el cu glas încet, puțin voalat. Vă pot expune și eu motivul vizitei. Presupun că sînteți un vechi muncitor metalurgist. Meritați o soartă mai bună decît cele cîteva mărunte binefaceri pe care vi le-a oferit viața. N-ați avut noroc, vă aflați la o răspîntie și acum vreți să vă schimbați soarta... V-ați pus însă în gînd să faceți un pas prea mare pentru posibilitățile dumneavoastră : vreți să plecați în Australia, dar vă e teamă de riscuri, și de aceea ați venit să vă dau un sfat și cîteva informații. Am dreptate ?

Încheind își așează mîinile pe brațele fotoliului și se lăsă ușor pe spate.

În clipa aceasta Herman Vassar își aminti brusc. Demult, era tînăr pe atunci, văzuse într-o revistă portretul președintelui Franței, Sadi Carnot. Domnul Siilivask semăna uimitor cu acesta.

— Da, mărturisi Vassar uluit. Ați expus faptele întocmai...

Sadi Carnot își înclină capul cu o mișcare lină, elegantă, și urmă :

— Soarta e o mamă vitregă. Nu-i place ca fiilor ei vitregi să le meargă bine în viață. Dar lumea e mare... Mama vitregă nu

este în stare să vadă de fiecare şi să se pună în calea fericirii lor. Puteţi să vă trageţi pe sfoară soarta şi să vă găsiţi fericirea în Australia. Asta are să vă coste şaptezeci şi şapte de lire sterline. Treizeci şi şapte de lire sterline costă drumul pe calea ferată pînă la Marsilia, şi mai departe, cu vaporul, pînă la Melbourne. Patruzeci de lire reprezintă garanţia cerută de guvernul australian. Banii vi se vor înapoia la coborîrea de pe vapor. Aceşti bani vă vor asigura existenţa pînă vă veţi găsi o slujbă. În Australia treaba asta e uşoară, căci acolo e nevoie de oameni. Ce sînteţi, strungar ?

— Da. Practic de douăzeci şi cinci de ani strungăria. În Rusia am avut prilejul să lucrez la uzine mari, la „Berens".

— Vedeţi ? Un om ca dumneavoastră poate să lucreze oriunde : şi în America, şi în Australia. Trebuie doar să vă hotărîţi. Nu este nici un risc. Şaptezeci şi şapte de lire. Sfatul meu nu vă costă nimic.

Se ridică de la masă şi se apropie de hartă. În mînă îi răsărise un creion lung cu vîrful ascuţit pe care Siilivask îl agita de parcă ar fi vrut să străpungă cu el harta.

— Iată Marsilia, explică el. O să vedeţi Corsica, unde s-a născut Napoleon, una din cele mai mari personalităţi din istorie, om norocos şi în acelaşi timp tragic. Veţi trece prin Canalul Suez, veţi naviga prin Marea Roşie, veţi vedea crînguri de banani în Ceylon, veţi traversa Oceanul Indian... Însuşi itinerariul acesta constituie o fericire de care nu au parte toţi oamenii.

Cu toată silinţa pe care şi-o da de a rămîne sceptic, Herman simţea că Sadi Carnot îi devine tot mai simpatic. Aerul acesta de om de afaceri, harta imensă în limba engleză erau o dovadă că multă lume se folosea de sfaturile domnului Siilivask. Iar dacă acestea erau folosite, însemna că aveau fără îndoială un temei.

Cuvintele lui Siilivask sunau convingător. Îl cuceriseră îndeosebi cugetările cu privire la soarta vitregă de care te puteai totuşi scăpa, pentru a-ţi găsi un liman fericit în lumea largă. Ideea aceasta îi era foarte familiară. Şi el nutrea întotdeauna convingerea că, dacă ar şti să se descurce în viaţă şi să-şi caute norocul ar putea să păcălească soarta şi să-i smulgă cîteva firimituri de fericire nu atît pentru el şi pentru Juuli, cît pentru fiul lor.

Continua, ca hipnotizat, să urmărească din ochi creionul galben al lui Sadi Carnot, care trasa pe hartă drumul fascinant pînă la Melbourne. Zborul creionului nu lăsa nici o urmă vizibilă, asemeni mişcării vîslelor în apă, dar era oare acesta un motiv pentru ca minunata călătorie pe ocean să-şi piardă farmecul ? Dimpotrivă, mai ales că în sufletul lui Herman dăinuise întotdeauna dorinţa nemărturisită de a străbate un asemenea drum.

În cele din urmă se ridică şi îngînă tulburat :

— Cred că am să mai trec pe la dumneavoastră peste cîteva zile... Dacă îngăduiți să vă deranjez pentru unele informații mai amănunțite.

— Sfatul meu nu vă costă nimic. Sadi Carnot încuviință cu o înclinare a capului. În problemele acestea mărunte vă voi ajuta cu toată plăcerea.

*

Vassar se întoarse acasă cu capul plin de gînduri și de socoteli, care de care mai încîlcite. Încet-încet, din ele începu a se înfiripa însă un plan din ce în ce mai lămurit.

Coborî în pivniță — aici mirosea dezgustător a cartofi încolțiți — și descuie lacătul de la ușa de scînduri. Drept mulțumire pentru o trebșoară pe care i-o făcuse cîndva Herman, proprietarul îi cedase una din încăperile cele mai spațioase din pivniță. Pe deasupra era și cea mai luminoasă. Printr-o ferestruică de lîngă plafon, stropită toată cu noroi, se strecura avar, dar se strecura totuși lumina zilei.

Prin ferestruica aceasta pătrundea acum o rază subțire și roză a soarelui în asfințit, care lumina tulbure suprafața metalului șlefuit. Lîngă peretele de scînduri odihnea un strung mititel, aproape jucărie. Herman îl construise după diferite modele găsite în reviste tehnice străine, numai că nu copiase aceste modele aidoma, ci le adusese o serie de modificări sugerate de experiența numeroșilor săi ani de muncă. Acest prototip de strung ar fi putut să fie expus la orice expoziție tehnică, spre lauda și cinstea creatorului său.

În decurs de zeci de ani, Herman Vassar strunjise prin diferite uzine un număr imens de piese de mașini, destinate de patroni nu numai vieții, dar și distrugerii ei.

Dacă ar fi fost după el, ar fi confecționat numai obiecte folositoare și plăcute, nu unelte de distrugere. Simțise întotdeauna o deosebită plăcere în a meșteri, fie pentru el, fie pentru a le dărui rudelor și prietenilor, tot soiul de lucrușoare din oțel, aramă și bronz : broaște și zăvoare, sfeșnice, servicii de scris, jocuri de șah.

Dar lucrul cel mai inteligent și mai inspirat pe care-l crease Herman în viața lui era prototipul de strung confecționat în atelierul lui Janno. Nu i-l comandase nimeni. Și-l construise el singur, de bunăvoie, supunîndu-se unei stăruitoare nevoi lăuntrice. Nu-l călăuzise însă numai dragostea de meserie. Strungul se născuse în perioada întrecerii secrete dintre el și Janno. Avusese iluzia că strungul acesta i-ar fi putut folosi în lupta pentru viitorul fiului său. Cu timpul avea să-l pună în funcțiune, pentru a începe să execute singur, fără intermediari, diferite comenzi la un preț rezonabil.

Realitatea îi demonstrase însă repede că totul era doar vis sărbăd. Secretul îmbogăţirii nu consta cîtuşi de puţin în a avea un strung excelent, ci în cu totul altceva. Janno reuşise să-şi înjghebeze o afacere prosperă pornind la treabă cu cîteva strunguri degradate trecute la fier vechi. Nu-i trebuise clădiri din cărămidă pentru fabrică şi nici utilaj. Ştiuse întotdeauna, în toate timpurile, să pună pe picioare o afacere. La nevoie ar fi putut face afaceri şi fără strunguri. Avusese doar un atelier secret pînă şi la Berens, unde îi slugăriseră şi Härmas, şi Eedi, şi mulţi alţii.

Incapacitatea lui Herman de a se lua la întrecere cu Janno consta tocmai în lipsa acestei *priceperi,* de parcă i-ar fi fost atrofiaţi cine ştie ce centri motori, apţi să comande din creier asemenea fel de *pricepere.*

Oricît ar fi părut de ciudat, adevărul era că minunatul strung nu-i aducea nici un folos. Nu-şi putea ajuta cu nimic făuritorul, nu era în stare să-l îmbogăţească.

Auzind un foşnet în spatele său, Herman tresări şi se uită să vadă cine este. Era Martin.

În faţa lui Herman se afla un băieţandru cu faţa inteligentă şi expresivă, dar firav, ca atîţia alţi băieţi de la oraş. Nici chiar raza trandafirie care se strecura prin fereastră nu-i putea îmbujora obrajii de o paloare mată, ci doar sublinia adîncimea întunecoasă a ochilor trişti.

Vassar privi cu o pătrunzătoare duioşie umerii înguşti ai băiatului, socotind că aceştia ar fi fost mai largi dacă Martin ar fi putut să se joace în voie şi să facă sport în aer liber. Pe de altă parte realitatea era că băiatului îi lipseau şi laptele şi untul, şi ouăle şi fructele, adică tot ceea ce insuflă vigoare unui organism tînăr.

Dar cel mai mult îl uimi pe Herman expresia lui Martin. Avea o privire de om care a cunoscut din plin greul vieţii. Cutele subţiri şi fine, ca tăiate cu acul, din colţurile gurii, se vădeau a fi primele zgîrieturi pe care i le pricinuise viaţa. Pe chipul acesta tînăr şi frumos păreau a se reflecta propriile sale necazuri şi frămîntări.

Vassar lăsă ochii în jos.

Dacă pînă atunci mai avusese unele îndoieli şi ezitări în privinţa hotărîrii pe care o avea de luat, acum toate acestea se risipiră de cum îşi privi mai pe îndelete feciorul.

— Ce-i, Mati ? şopti el.

— Vrei să vinzi strungul ?

Martin îşi petrecu degetul pe suprafaţa netedă a metalului.

— De unde ai mai scos-o şi pe asta ? făcu Herman, minunîndu-se de agerimea băiatului.

— Știu. Te pregătești să pleci...
— Iar tu ce părere ai avea despre asta ?
— Nu pleca... Nu vinde strungul.
Herman oftă și începu pe un ton blajin:
— Uite ce-i, Mati, hai să ne așezăm și să stăm de vorbă. Stai pe lada asta. Eu mă simt bine și pe butuc. Așa va să zică... Ești un băiat mare, deci putem să vorbim ca doi bărbați. Nouă nu ne-a mers aici, băiete, după cum nu ne-a mers nici la Petrograd. Firește, avem o bucată de pîine și un acoperiș, dar asta-i prea puțin. După cîțiva ani o să termini liceul real și va trebui să urmezi mai departe. Asta costă bani... Dacă nu m-aș fi certat cu Janno, poate că am fi scos-o cumva la capăt. Dar el m-a jignit, și ne-am certat. Trebuie așadar să schimb locul de muncă. N-are însă nici un rost să-l caut aici prin diferite ateliere de prin subsoluri. O să fie mai rău decît la Janno. La Tallin nu-i nevoie acum de muncitori industriali. Uzinele mari și-au închis porțile. Ce să fac aici ? Nu degeaba mătușica ta, Linda, a plecat anul trecut cu bărbatul ei în America. August Klemm și-a deschis acolo un atelier propriu de tîmplărie. Trebuie să plec, Martin. M-am interesat. Oameni bine informați spun că în Australia muncitorii calificați se rostuiesc și mai bine decît în America. În cîțiva ani își clădesc case, își cumpără automobile. Le-am cumpănit pe toate, Mati, și am hotărît să plec. Tu, băiete, trebuie să intri la institut. Ai să rămîi cu mama aici, iar eu am să vă trimit bani. Pentru drum îmi trebuie optzeci de lire sterline, sumă foarte mare pentru noi. Am cumpănit totul. Jumătate din suma asta o să capăt pentru strung... Știu, dragul meu, cît te-ai bucurat cînd l-am asamblat împreună. Mare satisfacție ai cînd făurești un lucru bun. Te înțeleg, Mati, dar ce să-i faci ?... E vorba de viitorul tău. Mama are puse deoparte pentru caz de boală o sută sau două de mărci, iar ceva mi se cuvine și de la Janno. Într-un fel sau altul facem noi rost, numai că o să fiu nevoit să iau totul, pînă la ultima marcă. Ce să-i faci ? Și uite, m-am mai gîndit că propunerea Katiei de a pleca la țară nu-i chiar atît de rea cum mi s-a părut la început. La fermă o să mănînci pe săturate, o să te îndrepți, iar la toamnă o să te întorci cu ceva bani, ca s-o ajuți pe maică-ta. Atunci am să încep să vă trimit și eu bani. Ce spui de asta ? Vrei să pleci la țară ?

Pe chipul expresiv al lui Martin se alungau umbre mișcătoare. Băiatul îl privi trist pe tatăl său.

— Vreau, răspunse el moale. Dar tu nu pleca așa de departe...

Herman se apucă iar să-și desfășoare planurile, sprijinindu-se pe argumentația lui Siilivask.

Trebuie să se hotărască, fiindcă altminteri nu-i nimic de făcut, îi demonstra el băiatului. E nevoie doar de curaj. Toate

socotelile, chiar şi cele mai precise, îi dovedesc că trebuie să plece. Şi la urma urmei nu este un risc atît de mare cum poate părea la prima vedere. Principalul este că aici, la Tallin n-are ce mai spera, nu are între ce să aleagă. În America şi în Australia — ţări cu o industrie dezvoltată — iată unde trebuie să caute de lucru el, cu meseria lui de metalurgist, pe care şi-o alesese pe viaţă. A şi cules informaţii amănunţite. A doua zi n-o să se mai ducă la lucru la Janno. Cît despre Martin, el trebuie să plece chiar mîine sau poimîine împreună cu maică-sa la ţară, ca să se sfătuiască cu Kati. Noroc că nu-i departe de oraş. De vreme ce Kati a făgăduit să-l rostuiască la nişte gospodari buni, poţi să te bizui pe ea. Kati este o veche cunoscută a familiei Vassar, se poate spune chiar că e un fel de rudă, fie şi depărtată. N-o să-i sfătuiască ea de rău.

Într-un cuvînt, nu se mai poate amîna nici o zi. Şi aşa s-au irosit fără rost ani întregi. Trebuie să se grăbească...

*

Strălucirea soarelui se oglindea în nichelul ghidonului de la bicicletă, în ochiuleţele de apă de pe fundul şanţurilor pe jumătate uscate, în bidoanele metalice de lapte, care zăngăneau în căruţele ţăranilor.

Pedalînd agale, Martin luneca încet cu bicicleta pe şoseaua albă, prundită, croită printre ogoarele cu secară ce stau să dea în pîrg şi culturile de cartofi de un verde închis, tărcate de şirurile alburii ale florilor.

Înaintea lui Martin şoseaua se desfăşura largă şi aproape pustie. Aici şi-ar fi putut lua avînt din belşug, nu ca pe străzile din oraş, unde trebuia să fii tot timpul cu ochii în patru. Băiatului îi plăcea să gonească repede, dar lumea în care pătrundea se deosebea atît de mult de mediul lui obişnuit, încît picioarele îşi încetineau singure, fără voia lui, mişcările. De multe ori era ispitit să sară din şa şi să privească cu mai multă atenţie în jur.

Totul dovedea vigoare, forţă, saţietate. Secara se înălţase cît un stat de om, iarba de un verde intens tivea abundent marginile şanţurilor, vacile rotofeie, bălţate alb cu negru, rumegau alene, lungite la umbra tufişelor de anin, de unde îi petreceau pe trecători cu ochi buni şi sătui. Trilurile ciocîrliilor răsunau atît de voios, încît îţi dădeai pe dată seama cît de fericite şi de sătule se simţeau scăldîndu-se în căldura şi lumina soarelui.

De cînd se ştia el, Martin trăise doar în strîmtoarea oraşelor, văzuse doar figuri triste şi întunecate de oameni, care abia aveau ce mînca. Părinţii săi erau veşnic cu grija zilei de mîine. Cumpărarea lemnelor şi cartofilor constituia toamna un adevărat eveniment în viaţa lor. Mama se plîngea în fiecare zi de scumpete, taică-său făcea economii la reparatul încălţămintei şi la ţigări. În

casa plină ca un stup se întîmpla mereu cîte o nenorocire ; nu era om care să nu fi fost hărțuit de boli și necazuri, la tot pasul se tînguia careva, plîngînd și blestemîndu-și soarta. Pe strada Florilor nu cîntau decît bețivii. Pe strada asta nici soarele nu-i lumina pe toți, fiindcă majoritatea locuințelor cu o singură cameră aveau numai cîte două ferestre orientate spre nord.

În schimb aici, pe ogoare, soarele scălda îmbelșugat pămîntul, ajungînd cu prisosință pentru toți. Ba trebuia să te mai și ascunzi de el. Vitele căutau umbra, frunzele cărnoase și verzi, de culoarea salatei, ale sfeclei furajere, se strîngeau ca să-și păstreze umezeala.

Ce lărgimi nesfîrșite se deschideau în fața ochilor și a gîndurilor ! Viața la țară trebuie să fi fost atrăgătoare, îndestulată și plină de bucurii. Pentru prima oară în viața lui, Martin simți că-i pizmuiește pe țărani. Mare păcat că tatăl său preferase cîndva orașul ! Bine cel puțin că dăduse peste el norocul de a trăi pînă la toamnă în plin soare, prin păduri și cîmpii.

Picioarele lui Martin apăsau tot mai automat pe pedale la gîndul că-l așteaptă un rîuleț susurînd printre sălcii, în care să pescuiască și să se scalde în apa-i călduță, o pădure în care să hoinărească, un pod cu fîn în care să doarmă... Că va trebui să muncească, să pască vitele, să ajute în gospodărie, nici nu se mai gîndea. Pesemne că într-o zi ca asta, cu atîta strălucire în văzduh, pînă și păscutul vitelor era o plăcere. Și apoi ce mare lucru e să paști niște vite ?...

Gîndurile lui Martin stăruiau acum mai ales asupra vieții pe care avea s-o ducă la țară, precum și a călătoriei tatălui său. Herman plecase de două zile. După toate probabilitățile, acum trebuia să fie la Varșovia, dacă nu chiar aproape de hotarele Germaniei. La plecare, făgăduise să trimită de la Varșovia două cărți poștale : una la Tallin, iar cealaltă lui Martin pe adresa fermei lui Anton Rang, la douăzeci și șapte de kilometri de Tallin. O scrisoare cu o marcă poștală poloneză ! În rucsacul prins de portbagaj, printre rufe, ciorapi, cărți și undițe, se afla o hartă desprinsă dintr-un atlas geografic. Pe ea, Martin va sublinia cu creionul Varșovia. După aceea au să vină scrisori din Berlin, din Marsilia, Port-Said, Singapore... Creionul lui Martin va trage o linie pe hartă, iar linia aceasta se va împlînta drept în Oceanul Indian. Călătoria o să dureze o lună și jumătate. Această tulburătoare lună și jumătate el o va petrece la ferma lui Rang, ceva mai la o parte de șoseaua națională, printre romanițele de pe cîmp, laolaltă cu ciocîrliile și cu mestecenii bătrîni, care murmură în vînt.

Revăzu în minte casa nouă, cu trei camere, îndărătul unui gard viu din brăduți tineri care nu apucaseră încă să crească și

să-şi desfacă ramurile, acareturile din fundul curţii năpădite de o iarbă fragedă, deasă şi moale. Cu o săptămînă în urmă, vizitase ferma împreună cu mama sa şi făcuse cunoştinţă cu gospodarii.

Stăpîna fermei — o femeie tînără, modestă, cu un zîmbet duios — le plăcuse foarte mult. Gospodarul — mai puţin. Era un om tăcut şi ursuz. Dar Kati, pe care o vizitaseră în aceeaşi zi, o încredinţase pe Juuli că Anton Rang era un om cît se poate de cinstit şi de drept. Era omul datoriei. Harnic ca nimeni altul, nu avea pretenţia de la ceilalţi decît să-şi facă datoria şi să fie ordonaţi. Era ursuz şi tăcut tocmai pentru că la ţară nu-i chiar atît de uşor şi de simplu, cum pare la prima vedere, să-ţi aperi ce-i al tău. De cîte ori nu trebuie să-ţi pui pieptul de strajă ! Cu cît eşti mai bogat, cu atît e nevoie să-ţi aperi cu mai multă străşnicie avutul. Toată lumea — şi vecinii, şi argaţii, şi toţi — nu caută decît să te fure. Gospodăria lui Rang nu este dintre cele sărace, iar el izbuteşte să-i facă faţă doar cu ajutorul unui argat şi al unei argate, o fată bătrînă. Toate astea îi reuşesc doar pentru că nu-şi cruţă puterile, şi a avut parte de o nevastă la fel de muncitoare ca şi el. Numai că acum bietul Rang tot a dat de un necaz. Cînd să iasă la cositul fînului, argatul a cerut să-i mărească simbria, aşa că gospodarul s-a văzut nevoit să se despartă de el în toiul verii, cînd n-ai cum să mai cauţi un altul după plac. Cum argata nu poate să răzbească singură, îl vor lua la ei pe Martin, ca să-i dea o mînă de ajutor acesteia...

Aşa spusese Kati, iar în adîncul inimii sale Juuli îi dăduse dreptate. Într-adevăr, de cîte ori nu ţi se întîmplă să constaţi că îndărătul unor zîmbete binevoitoare şi al unei purtări plăcute se ascunde un cuget rău şi mincinos, cum e bunăoară al domnului Paul Janno. Cinstea are mult de luptat şi multe de îndurat în viaţă, de aceea e atît de posomorîtă.

Juuli se mai mîngîia cu gîndul că Martin o să fie sub conducerea gospodinei, de a cărei bunătate nu te puteai îndoi, atît de blajin îi era zîmbetul.

*

Martin ajunse la gardul de brăduţi. Gospodina era în curte. Aşeza găleata de muls, proaspăt spălată, strălucind de curăţenie, într-un par al gardului din faţa livezii. Olga, lucrătoarea vînjoasă şi trupeşă, lăsa cu băgare de seamă în fîntînă bidonul greu cu lapte. Muşchii i se împleteau viguros pe braţele arse de soare, roşii ca arama, părînd aproape bărbăteşti.

Gospodina, o femeie de vîrstă mijlocie, bine făcută, aruncă o privire spre Martin care abia sărise de pe bicicletă, strigă la cîinele lăţos, cu capul negru, care lătra furios lîngă hambar, şi ieşi în întîmpinarea băiatului.

Treizeci de ani tot avea Adeele Rang, dar părul pieptănat lins și modest, ochii albaștri și zîmbetul calm, aproape sfios, îi dădeau încă un aer feciorelnic.

— Iată cine a venit la noi, exclamă ea, lungindu-și melodios cuvintele. V-am așteptat încă de ieri așa că v-am pregătit totul. Bicicleta o puteți lăsa în șopron. Poftiți în casă, să gustați niște lapte, adineaurea muls.

Glasul se potrivea cu întreaga ei ținută : lin, curat, prietenos.

Îi spusese lui Martin „dumneavoastră", fapt care pe el îl făcu să se îmbujoreze de o tainică mulțumire : era, totuși, stăpîna unei ferme mari și bogate. Casa, livada, acareturile, cîinele, însuși pămîntul pe care călca cu cizmele sale încăputate și prăfuite, totul aparținea acestei femei și bărbatului ei.

Femeia porunci ceva Olgăi. Glasul îi sunase la fel de tandru, dîndu-i lui Martin încredințarea că o astfel de ființă n-ar fi în stare să-i spună cuiva nici „dă-te mai încolo". Poruncile ei păreau mai degrabă rugăminți.

Adeele Rang îl conduse în bucătăria răcoroasă, cu ciment pe jos, îl așeză în fața unei mese mari, îi puse dinainte o cană de porțelan cu lapte, unt, chifle, îi tăie pîine.

— Pîinea e moale, că am copt-o abia ieri, zise ea. Poate vreți la pîine și carne de porc fiartă ? Aici aveți unt, ouă. Ouăle-s tari... Mîncați, nu vă sfiiți. Trebuie să vă îndreptați, că ia uite ce palid sînteți.

În timp ce se ospăta lacom, Martin o urmărea într-ascuns pe stăpîna casei. Aceasta umbla prin bucătărie cu mișcări domoale și, după cum i se păru lui, cu prudență, ferindu-se de colțurile ascuțite. La un moment dat băiatul înțelese : chipeșa gospodină avea mijlocul peste măsură de îngroșat.

Descoperirea aceasta îl făcu să se roșească, de parcă ar fi fost vorba de ceva rușinos.

— Bărbatul meu s-a dus de dimineață cu secerătoarea la fierar, povestea femeia fără a-i remarca tulburarea. Ca mîine trebuie secerată secara. Așa e vara la țară : n-apuci să scapi de o treabă, că te și apuci de alta.

Martin o asculta fără a pătrunde înțelesul cuvintelor. Drumul la fierar, secerișul apropiat — toate astea nu-i spuneau nimic și nu-i produceau nici o impresie deosebită, de natură a-l neliniști.

Soarele își revărsa razele pe masă, luminînd crăpăturile cele mai mărunte de pe mușamaua așternută deasupra și arzînd în picăturile de apă sărată, apărute pe suprafața galbenă a untului, care începea a se topi.

Puțin cîte puțin gospodina tăcu și se trase mai la o parte, lîngă plită. De acolo continuă să se uite la Martin cu un zîmbet

de îmbărbătare în ochi. Tot ce vedea la el îi atrăgea luarea-aminte : grumazul lui slab cu adîncitura din ceafă, părul des de un blond închis şi lucios, pieptănat pe spate, fruntea boltită, expresia sfioasă a ochilor negri ca mura.

Privea ţintă, necontenit, ca şi cum în faţa ei s-ar fi săvîrşit o minune, urmărindu-l cum muşcă cu poftă din pîine şi cum i se mişcă pielea delicată pe tîmplele albăstrii.

Uneori, făcîndu-i-se ruşine de atîta foame, Martin se uita pe furiş la ea, avînd grijă să muşte mai cu stăpînire din bucate. Atunci ea se prefăcea că-şi întoarce ochii aiurea, cucerită de delicateţea şi buna lui creştere.

Din cînd în cînd se apropia de masă pentru a-i mai turna din cană, fără a-l clătina, laptele gras cu caimac de deasupra.

Pe măsură ce obrajii băiatului începeau să mai prindă culoare, iar gura i se mişca tot mai alene, privirea gospodinei devenea din ce în ce mai liniştită şi mai satisfăcută, de parcă s-ar fi săturat şi ea uitîndu-se la el. S-ar fi zis că uitase cu desăvîrşire de sine. Rămăsese la gura maşinii de gătit, într-o poziţie incomodă : capul i se lovea de frînghia întinsă în bucătărie, iar surcelele şi aşchiile de pe jos îi înţepau picioarele desculţe. Cu palmele aşezate grijuliu pe pîntecul plin, încins cu un şorţ, femeia se întreba dacă va avea şi ea parte de un băiat tot aşa de drăguţ. Nu dorea decît să fie şi al ei la fel de plăcut privirii, la fel de sfios şi de delicat ca acesta.

Într-un tîrziu se auzi în curte zăngănit de fiare şi un glas bărbătesc, apoi stăpînul fermei, îmbrăcat într-o cămaşă cu pătrăţele, trecu pe la fereastră aşezat pe şauă secerătorii.

— A sosit, tresări gospodina. E timpul să fac focul. Dumneavoastră mîncaţi, nu-i nimic... După aceea am să vă arăt ce şi unde... Pînă una-alta obişnuiţi-vă pe aici, plimbaţi-vă. Azi n-aveţi nimic de făcut.

În tindă bubuiră paşi repezi şi grei. Se auzea scrîşnetul ascuţit al ţintelor pe lespezile de piatră. Intră un bărbat de statură mijlocie, ca de patruzeci de ani. Grumazul şi braţele lui negre, arse de soare, erau numai muşchi şi tendoane, ca nişte rădăcini vînoase şi încîlcite.

Fără să se uite în dreapta sau în stînga, omul îşi aruncă şapca decolorată într-un cui de lîngă uşă, unde aceasta ateriză sigur şi brusc. După aceea zvîrli un singur cuvînt :

— Noroc...

Neştiind cui îi era adresat de fapt salutul, Martin se ridică de pe scaun şi se înclină.

Fără să-l bage în seamă, Anton Rang se așează pe banca lungă de lîngă ușă, examinîndu-și palmele cu un aer preocupat. După o clipă de tăcere întrebă repezit :

— S-au adăpat caii ?

— I-a adăpat Olga, răspunse gospodina.

El își ronțăi pielea rămasă în palmă de pe urma unei bătături uscate, după care întrebă iar :

— Cînd mîncăm ?

— Acuș aprind focul. Într-o oră-i gata. Da' nici o oră.

— Atunci am timp să dau o raită pe la turbărie, să văd cum taie moș Siim turba.

Cu aceste cuvinte își înhață șapca din cui, aruncă o privire piezișă soției și ieși.

Ea, deprinsă să-l priceapă numai după felul în care tăcea, îl urmă în hambarul mirosind a făină și a catran, plin de tot felul de lăzi și de putini.

Anton Rang se uită strîmb la bicicleta străină, rezemată de a soției sale, și bombăni :

— Zi, a venit...

— Da, șopti ea. Știi ce binecrescut e ?... Și pare isteț.

Ochii săi căutau neliniștiți spre Rang.

— E pirpiriu de tot, remarcă el cu dispreț. Nu prea văd de ce-o să fie în stare.

— Parcă multă putere îți trebuie ca să păzești vitele ? obiectă soția. E ager la minte, așa că o să înțeleagă repede.

— De la un orășean nu prea ai cine știe ce folos, o ținu el morțiș. Te pomenești că habar n-are să deosebească o iapă de un jugan.

— O să-i fie totuși de ajutor Olgăi, rosti gospodina încet, dar stăruitor, împreunîndu-și pe sub șorț mîinile pe pîntec.

— Crezi ? Dar la urma urmei n-avem de ales. Ne-a făcut-o blestematul ăla de argat. Acum e musai s-o scoatem cumva la capăt.

Își ronțăi iar, posomorît, pielea din palmă, scuipă și adăugă în silă :

— M-am întîlnit astăzi cu un polonez. Naiba să-l înțeleagă... Rîde și nu făgăduiește nimic ca lumea. Am auzit că vrea să-l tragă la el hoțomanul ăla bătrîn de Kivistik. Îi promite marea și sarea — că la așa ceva știu că se pricepe — iar la urmă o să-l tragă pe sfoară. Cunoaștem noi povestea. Iar tu... Poți să fii ca Isus Hristos de cinstit, dacă ai de-a face cu de-alde ăștia, tot rămîi cu buza umflată.

Şi, făcînd un gest a lehamite cu mîna, Anton Rang ieşi pe uşa hambarului.

*

Următoarele trei zile se scurseră aproape fără ca Martin să le bage în seamă, atît de nouă era pentru el situaţia la fermă, mai cu seamă acum, în toiul muncilor de vară.

În prima dimineaţă, Olga, care dormea tot în şura de fîn, îl trezi dis-de-dimineaţă. Iarba mai era albă de roua căzută peste noapte. Prin ferestruica şurii pătrundeau săgeţile de foc ale răsăritului, jos cotcodăceau cu aprindere găinile, iar cocoşul cînta cu glas de aramă. Olga îl chemă să îmbuce ceva.

Zgribulindu-se de frig, Martin se spălă la fîntînă. Pe iarba argintată zări cu mirare urmele verzi ale unor roţi. Aşadar cineva izbutise să se scoale mai devreme decît ei.

Stăpîna casei era la bucătărie şi spăla vasele. Martin află de la ea că gospodarul plecase cu noaptea-n cap să cosească trifoiul. În timpul acesta Olga apucase să se ducă pînă la fabrica de ulei şi să se întoarcă. Ea îi puse în faţă o ceaşcă mare cu cafea, pîine şi unt.

Băiatul se simţea cam prost că se trezise în urma tuturor şi acum el abia mînca, pe cînd toţi ceilalţi se apucaseră de mult de lucru.

— La oraş se doarme mai tîrziu, spuse stăpîna casei, ca şi cum şi-ar fi cerut scuze. Noi însă n-avem voie să rămînem cu nici un preţ în urma soarelui. Mănîncă de te satură, iar pe urmă Olga o să ducă vacile la păşune... O să-ţi arate ea şi o să-ţi explice totul...

În timpul acesta răsună în curte un răget ca de goarnă. Olga scotea din grajd vacile bălţate alb cu negru. Vitele veneau la jgheabul de lemn de la fîntînă, ca să se adape. Martin ieşi în curte în clipa în care Olga tocmai deschidea poarta ce dădea spre drumul frămîntat de copite, care ducea spre pădure.

Prima zbucni pe poartă o juncă grasă de un an, cu alb la glezne de parcă avea ciorapi, înaltă aproape cît o vacă. Animalul făcu un salt caraghios, zvîrlind din picioarele dindărăt.

— Parc-ar avea pe satana în ea, bombăni Olga. Ai grijă, flăcăule, de fii cu ochii mai cu seamă pe ea. Se ţine numai de drăcii puşlamaua... Nici sîrma ghimpată nu-i vine de hac. Cînd ţi-e lumea mai dragă te pomeneşti cu ea în grîu. Stăpînul a cumpărat-o de la o expoziţie cu bani grei, că-i de rasă.

Mînară vacile de-a lungul lizierei pădurii pline de umbre. În pădure concerta o orchestră de păsărele, dar Martin n-avea timp să ia aminte la cîntul lor.

— Acum dă fuga înainte de deschide poarta țarcului, strigă la el Olga. O să le dăm drumul în pîrloagă.

Intrînd cu vacile în pîrloaga plină de hîrtoape, Olga îi recomandă iar :

— Aici să le pești. Să nu le lași în luncă, pentru că abia s-a cosit iarba și trebuie să mai crească. Aici, trei-patru zile tot le ajunge iarba. Și nici în cartofi să nu le lași, că-i calcă în picioare... Dar mai cu seamă nu le lăsa să treacă drumul și să intre în grîu, că-i nenorocire.

— Da, îl calcă în picioare, dădu Martin din cap.

Olga îl privi cu mai multă luare-aminte, zîmbi misterios și clătină din cap.

— Nenorocirea nu-i că-l calcă în picioare. Asta n-ar fi nimic. Dar crapă vitele.

— Crapă ?... se uită el cu uimire și neîncredere la obrajii urîți și arși de soare ai Olgăi.

— Taman așa. Se dau în vînt după grîul de primăvară și mănîncă pînă se fac țifoaie, iar la urmă se umflă. Ai văzut cum umflă copiii broaștele ?

Nu, nu văzuse.

— Ei, da' acuma n-am timp de tine, se grăbi Olga. Rămîi aici. Uite, colo, lîngă pinul cela unde-i grămada aia de bolovani, e un zmeuriș. Vezi, poate s-o fi copt... Numai bagă de seamă să nu lipsești mult. La nămiezi vin ca să-ți ajut să le aduci acasă.

Cu aceste cuvinte plecă, tîrîndu-și tălpile galbene, înțepate de miriște.

Și pentru prima oară în viața lui, Martin rămase să pască o turmă de vaci.

Încă nu-și putea recunoaște vacile dintr-o singură privire, și de aceea, ca să fie mai sigur, le număra din cînd în cînd. Împreună cu junca de la expoziție erau șase la număr. De cîte ori se apropia de ele, dobitoacele îl priveau, neîncrezătoare și înstrăinate, cu coada ochiului. Ca să le impună mai mult respect, își tăie o nuia mlădioasă de răchită.

De plictisit nu se plictisea, fiindcă era nevoit tot timpul să alunge ba o vacă, ba pe alta, cînd de pe cîmpul cu cartofi, cînd din fîneață. Nemaipomenit de zburdalnică se dovedea, așa cum i se spusese, afurisita de juncă cu gleznele albe.

Mai era și alt motiv pentru care nu se plictisea. În jurul său totul era nou, necunoscut. Pînă și hatul îngust de la marginea pîrloagei, năpădit de sălcii, mălini și scorușI, reprezenta pentru el un întreg univers. De cîte ori se apropia de un tufiș, își luau zborul, cu foșnet de frunze, stoluri de păsărele. Undeva găsi un cuib gol împletit din ierburi uscate. Se opri și-l examină îndelung. Fundul

cuibului era așternut cu pene mititele și fulgi. Mai încolo, sub un ienupăr frumos, cît o căpiță de fîn, dădu peste un mușuroi de furnici, unde zăbovi îndelung, urmărind viața plină de freamăt a furnicarului. După aceea avu norocul să descopere un cuib de viespi, aproape neobservat, la ramificarea unui pin strîmb.

Abia mai tîrziu reuși să ajungă la grămada de bolovani de sub bradul bătrîn și butucănos de la marginea pîrloagei. Doi mesteceni subțirei, ca și tufele de zmeură care creșteau printre pietre, dădeau acestui colț o înfățișare pitorească.

Călcînd peste pietroaie, Martin tresări deodată speriat : ceva viu se zbuciumase chiar la picioarele lui. Era o minge cafeniu-cenușie cu ace înfipte în ea. Un arici viu ! Bătrînul și bunul arici, cunoștință veche din cărțile și poveștile pentru copii... Înduioșat, se aplecă deasupra lui, lăsîndu-se pe vine, și începu să murmure cuvinte de alint, așa cum rostesc copiii mai măricei cînd sînt încredințați că nu-i ascultă nimeni.

Nici chiar faptul că zmeura nu se copsese încă nu putu să-i strice buna dispoziție.

Pînă la prînz timpul se scurse pe neobservate.

La amiază veni și Olga, așa că mînară împreună vacile acasă.

Martin agita voios nuiaua gîndindu-se că la masă o s-o descoasă pe gospodină despre rîulețele și pîrîiașele din partea locului, iar seara se va duce în pădure ca să-și aleagă o coardă pentru undiță.

Dar la prînz gospodina nu avu timp. Se grăbi să-i dea să mănînce, apoi alergă să mulgă vacile, făcînd treaba aceasta în locul Olgăi, care se dusese să-și ajute stăpînul la coasă. În locul argatului plecat, Olga trebuia să ajute acum la toate.

Veni apoi seara, dar Martin nu izbuti să se ducă în pădure după coada de undiță. Gospodina avea de plivit grădina de zarzavat și îl chemase s-o ajute. Nu se necăji însă prea mult. Mai avea destul timp înainte.

Află totuși de la gospodină că la vreo trei kilometri de acolo curgea un pîrîu în care toamna se prindeau raci, iar în pădure, la o depărtare de cinci kilometri, exista un lac, format într-o turbărie care arsese. Adeele nu știa dacă lacul avea pește, dar lucrul acesta nu numai că nu domoli interesul băiatului, ba dimpotrivă, i-l ațîță și mai mult. Hotărî ca la cel dintîi prilej să se ducă la lac.

*

Martin nu reuși să se ocupe de undiță nici a doua, nici a treia zi. Stăpînii fermei erau mereu preocupați, ca și cum cine știe ce necazuri i-ar fi frămîntat. Umblau tot timpul grăbiți, trași la față și arși de soare, de parcă nu ei ar fi fost proprietarii acestei ferme

mari și prospere, ci ar fi argățit ei înșiși la un stăpîn nevăzut și neînduplecat, care-i zorea fără cruțare să muncească, neîngăduindu-le nici să stea ca lumea la masă, nici să doarmă pe săturate pînă dimineața.

Pe Anton Rang, abia dacă-l vedea. Doar din cînd în cînd ajungea pînă la el din depărtare zăngănitul metalic al coasei sau al grapei trase de cai.

De altfel nici nu ținea să dea ochii cu el, ci îl evita pe cît îi sta în putință. Prezența fermierului avea o înrîurire apăsătoare asupra lui, cu toate că pînă atunci nu-i făcuse sau nu-i spusese nimic rău.

În primele zile, Rang nu schimbase cu Martin decît cîteva cuvinte. S-ar fi zis că nici nu-l bagă în seamă, lăsîndu-l cu totul în grija femeilor. Dar, cu toate acestea, Martin avea presimțirea că gospodarul îl observă tot timpul și-i supraveghează fiecare pas, chiar cînd ședea cu spatele la el. Simțea, de asemenea, instinctiv, că, din pricini neînțelese, gospodarul îi era de-a dreptul ostil. Asta îl făcea și mai timid. Își dădea osteneala să facă necontenit cîte ceva, ca să nu se deosebească de ceilalți locatari ai fermei și să nu le stîrnească neîncrederea și nemulțumirea.

La cinci iulie, a treia zi de la sosirea lui Martin, poștașul aduse o carte poștală și o scrisoare.

Cartea poștală cu o vedere a Varșoviei îi fu înmînată lui Martin seara de gospodină, cu nestinsul ei surîs afectuos. Scrisoarea însă, purtînd ștampila insulei Saaremaa și adresată Olgăi, o suci multă vreme în mîini, cu un aer de nedumerire și îngrijorare.

Pe verso ilustratei Herman scria: „Dragul meu băiat, mă aflu la Varșovia. Orașul e mare. Tallinul nostru ar încăpea foarte bine în el, la fel cum ar încăpea în Petrograd. Stau pe valiză, aștept trenul și sînt foarte bine dispus. Fii băiat bun, speranța și sprijinul mamei. Acum, de cînd e singură, îi vine mai greu. Dar nu-i nimic, băiatule, căci asta-i vremelnic. Îți voi mai scrie eu. Tata."

Martin urcă într-un suflet scara șurii de fîn, scoase harta din rucsac și, în lumina palidă a serii care pătrundea prin ferestruică, sublinie cu creionul roșu capitala Poloniei.

Tata era deci la Varșovia! Primul pas spre viitorul în care pînă la sfîrșit totul avea să se schimbe pentru ei în bine...

Altminteri ce nevoie ar fi avut tata să vîndă strungul?...

După aceea Martin coborî și intră în bucătărie. Nu mai avea răbdare. Voia să-i împartă vestea primită și stăpînei casei sau chiar Olgăi.

Amîndouă femeile erau acolo. Ședeau la masă, fără a se îndeletnici cu ceva, fapt peste măsură de neobișnuit și ciudat. Olga avea ochii roșii. Răvășită la față, gospodina frămînta între degete tivul șorțului. Amîndouă tăceau.

La intrarea lui nici nu se clintiră, ba nici măcar nu se uitară la el.

Văzînd una ca asta, băiatul rămase descumpănit în prag.

În curte se auzi un zăngănit metalic : se înapoiase gospodarul de la coasă. Olga tresări speriată şi se repezi afară să deshame calul.

Abia acum Adeele Rang îi spuse lui Martin, oftînd :

— Mama Olgăi e grav bolnavă. Se ţin toate una după alta taman cînd nu-ţi mai vezi capul de treabă...

Martin plecă ochii ca să nu i se vadă bucuria care strălucea în ei. Îi era şi ruşine de fericirea lui.

Cu Olga se văzu mai tîrziu, cînd aceasta se întoarse de la pădure, unde lăsase caii să pască peste noapte. Chipul bărbătos al slujnicei, cu pometii roşii, arşi de soare, era imobil. Ochii ei aveau o expresie tîmpă şi îndurerată.

— Pleci mîine acasă ? o întrebă Martin cu compătimire.

— N-o să-mi dea drumul stăpînul, răspunse ea umilă. Dacă i-a plecat argatul... Şi nici nu s-a cosit tot fînul...

Răspunsul ei îl buimăci. Nu-şi putea închipui că e posibil ca cineva să nu fie lăsat să-şi vadă mama bolnavă, din cauza unor fîneţe care nu-i aparţineau.

— Vezi tu, nu-mi ajunge o singură zi, îi explică Olga. Pînă să ajungi în insulă... Trei zile îţi trebuie... Nu, nici în ruptul capului n-o să-mi dea Rang drumul.

Pe cuta adînc brăzdată de-a lungul nasului, i se prelinse o lacrimă. La vederea ei, pe Martin îl trecu un fior. Încă din copilărie nu putea suporta lacrimile.

— Ce-ar fi s-o rogi pe stăpînă ? murmură el. Trei zile ar putea să pună pe altcineva să-ţi ţină locul. Iar cu vacile pot să mă descurc acum şi singur. Hai să vorbim cu stăpîna...

Drept răspuns, Olga oftă cu neîncredere.

*

La cină, Adeele Rang aduse vorba despre scrisoarea primită de Olga. Auzind-o, bărbatul ei uită să mai ducă furculiţa la gură şi o privi încruntat.

— Bolnavă mă-sa... Doar n-o fi pe moarte, bodogăni el. Aştia din Saaremaa trăiesc mult. Ei o să ne îngroape pe noi amîndoi.

Fruntea i se înnoură şi mai tare, trăsăturile i se alungiră. Supărarea i se citea de la o poştă pe faţă.

— Ba nu, se pare că-i grav, remarcă gospodina.

El începu să mestece rar, cu ochii în farfurie, ursuz, chibzuind pe îndelete.

— Dar pentru asta-i trebuie trei-patru zile ! izbucni după aceea, lovind în masă cu mînerul furculiței. Și mîine trebuie să cărăm trifoiul.

Femeia tăcu.

— Nu scapi de una și dai de alta, urmă el, rostind cu greu cuvintele, dar răspicat. Totul se năruie... Mi-am rupt și brațele, și picioarele, mă opintesc, țin cu spinarea, și cu toate astea parcă totul se năruie. A știut nemernicul ăla de Riks cînd să-mi dea la cap... Și acum fata asta bătrînă... Ce-o să-i facă mă-sii ? Cu ce-o s-o ajute ? De noi puțin îi pasă, că rămînem cu treburile baltă.

— Ce vrei ? Îi e mamă... interveni soția, cu teamă.

— Ducă-se atunci la dracu' ! se aprinse el, azvîrlind furculița cît colo. Nici să n-o mai văd pe aici. Am să-l iau pe moș Siim de la groapa cu turbă, cu toate că n-ai de la el mare folos. Ce mai ?... Ori mă spetesc eu, ori pleacă el de aici cu picioarele înainte.

Gospodina tăcu. Își cunoștea bărbatul, știa cît de impulsiv e. Nu trebuia să i te împotrivești, ci să-l lași mai întîi să dea în clocot, ca laptele pus la fiert.

— Polonezul ăsta mai face mofturi, adăugă el furios, deși ceva mai calm. Profită de ocazie și cere și mai mult.

— Olga e muncitoare, îi aminti Adeele, smerită. Ar fi păcat s-o dai afară.

— E cinstită, recunoscu el fără voie. Asta așa e. Dar ce să fac ?

— Ne-om descurca noi într-un fel sau altul. E adevărat că Siim nu poate cine știe ce, dar cu toate astea... Am să ajut și eu Martin a promis că o să aibă singur grijă de vite...

Gospodarul pufni pe nas.

— Mucosul ăsta ?

— Ce dacă ? I-a arătat Olga. Și la urma urmei cît o să lipsească ? Doar trei zile. Și el s-a rugat pentru Olga. A spus c-o să se descurce și singur.

Anton chibzui îndelung și încrîncenat. De-a curmezișul frunții i se umflase o vînă despicată spre creștet, semănînd cu o furcă cu două coarne.

— Bine... rosti el în cele din urmă încet și mohorît. Dar să plece poimîine, fiindcă mîine dimineață o să cărăm trifoiul. Mai devreme nici nu vreau să aud de plecare.

Adeele îi aruncă o privire fugară și nu mai încercă să i se împotrivească. Își dădea seama că altă concesie nu va mai obține de la el.

*

Martin hoinărea agale de-a lungul hatului presărat cu tufișuri, meșterindu-și un baston dintr-o joardă noduroasă de ienupăr. Găsise în sfîrșit, după îndelungi căutări, o nuia care să-i fie pe plac și o

tăiase împreună cu o bucată strîmbă de rădăcină. Văzuse undeva, la un bătrîn din oraș, un baston buburos, tot ca acesta, terminat la capăt cu un cap de rață sculptat, și îi venise chef să facă și el unul asemănător. Voia să i-l dăruiască tatălui său, la întoarcerea acestuia acasă.

În răstimpuri trăgea bănuitor cu ochiul la junca cu ciorapi albi. Din partea lighioanei acesteia se putea aștepta la tot felul de pozne. Dimineața se plimbase agale pe la umbra scorușilor, dar fusese de ajuns ca Martin, înșelat de mutra ei nevinovată, s-o scape doar cîteva minute din ochi, ca să se facă nevăzută. Abia dăduse de ea. Era hăt, departe, dincolo de hat, în cartofi. Cînd voise s-o alunge, afurisita pusese coada pe spinare și începuse să țopăie printre rîndurile de cartofi. Cu mare greutate reușise s-o ajungă și să-i ardă cîteva cu nuiaua de salcie. După aceea netezise atent cu piciorul urmele de pe brazde, ca să nu le observe gospodarul.

Olga plecase, și acum Martin vedea singur de vaci. Terminînd iarba din pîrloagă, le duse în luncă. Lunca nici nu se mai cunoștea că fusese cosită. Era din nou inundată de verdeață.

Într-o săptămînă Martin se deprinsese oarecum cu munca sa, învățase să deosebească și să recunoască pe fiecare vacă în parte, le băgase de seamă năravurile lor. Asta îi fu de mare folos, căci nu mai era silit să-și împartă atenția de la vită la vită. Înțelesese că lucrul cel mai de căpetenie era să le supravegheze pe cele mai neliniștite și mai nărăvașe, căci acestea le puteau trage și pe celelalte după ele, dincolo de hotarele îngăduite.

Cea mai poznașă din toată cireada rămînea fără doar și poate junca cu gleznele albe. Martin avea o senzație că făptura aceasta îi urmărește fiecare pas și fiece mișcare, pîndindu-i cea mai mică stîngăcie, întocmai ca Anton Rang. Și ea, ca și stăpînul ei — i se părea lui Martin — îl vedea parcă și atunci cînd se afla cu spatele la el.

După bătaia trasă de Martin, lighioana se prefăcu a nu-l mai băga în seamă, preocupată doar să pască. Din cînd în cînd scutura din cap ca să alunge bărzăunii, și atunci Martin îi vedea cîte un ochi negru și bulbucat, cu albul scos în relief. Expresia acestui ochi era tristă și mustrătoare.

„S-a mai dat pe brazdă", își zise el.

Aruncă o privire spre celelalte. Împovărate de ugerele grele acestea aproape că nici nu se mai urneau din loc. Doar apucau sîrguincioase iarba scurtă, cu buzele lor moi și largi. Burduhanele enorme și nesățioase aproape că nu le mai îngăduiau să-și ridice capetele de la pămînt și să se odihnească.

Micul păstor avea astfel o clipă de răgaz. Acum, după ce junca fusese îmblînzită, iar celelalte erau ocupate cu păscutul, putea să se lungească și el un pic.

Alese un loc uscat și încălzit pe hat, sub ienuperi, unde nu erau furnici, și se întinse acolo, așezîndu-se în așa fel încît să poată urmări vacile cu coada ochiului. Bățul de ienupăr și-l puse alături.

Auzea rontăitul suculent al animalelor, zumzetul albinelor, ciripitul păsărilor. Sus, deasupra mestecenilor, fîlfîia din aripi un fluture alb, iar mai sus, în înaltul cerului, în azurul rece și inaccesibil, plana un erete.

Și iarăși, la fel ca în ziua sosirii, Martin se minună de imensitatea lumii. Erau de toate într-însa — și loc, și lumină, și căldură, nu numai pentru cireada nesățioasă a gospodarului, care rontăise iarba pînă la rădăcină, ci și pentru păianjenul acesta micuț și verde, aproape transparent, care îi atîrna deasupra capului pe un fir invizibil. Se vede că era loc destul și pentru taică-său, și pentru el, numai că acest loc trebuia căutat și descoperit.

Se răsturnă pe spate cu ochii spre cer. În primul moment trebui să-i închidă, atît de viu era focul albastru din văzduh. Jerbe de scîntei minuscule începură a-i juca înaintea ochilor.

Dinspre marginea răsăriteană a cerului, norii albi ca laptele se adunau în rotocoale bogate, se îngrămădeau în straturi, creșteau într-o coloană gigantică. Deasupra lor își schimbau necontenit contururile umbre fumurii, transparente, deșteptînd în memorie imagini tulburi, amintiri îndepărtate.

La un moment dat apărură și se desfășurară prin fața ochilor lui Martin colonadele unui palat imens cu acoperișul transformat într-un piedestal uriaș pentru sute de statui. Pe fundalul norilor roșietici, statuile acestea păreau vii.

Băiatul admiră încremenit neașteptata vedenie, fără a-și putea lua privirile de la ea. Printre buze îi scăpă un suspin. Ce păcat că nu putuse vedea palatul pe dinăuntru ! Tatăl său îi spunea de multe ori că are niște interioare minunate.

Își mută apoi privirea de la nori și și-o ațintì în zenitul sclipitor, de un albastru intens. Gîndurile îi zburară la tatăl său. Izbutise oare să ia vaporul la Marsilia ? Cu o zi înainte primise o carte poștală, trimisă din Berlin. Probabil că acum era pe mare...

Martin avea senzația că și-a pierdut greutatea, că s-a smuls de la pămînt și plutește în cer. În răgazul unei clipe pleoapele i se lipiră. Tresări însă ca înfiorat de o spaimă instantanee și se sprijini cu palmele de pămînt, ridicîndu-se în capul oaselor. Ce mai era și asta ? Fusese cît pe-aci să-l fure somnul.

Întoarse capul spre cireadă.

Totul era în ordine.

Urmări o vreme un erete care se rotea lin pe cer și în același timp căută să-și imagineze oceanul. Cum o fi arătînd ? Trebuie să fie ca cerul de imens. Navele care îl străbat nu-i lasă urme pe valuri, așa cum nu lasă aripile eretelui pe cer. Adîncurile rămîn mereu ace-

leași, oricine s-ar încumeta să le înfrunte : un fluture efemer cu aripi albe, un erete sur de bătrîn ce este, un transatlantic pe care navighează sute de oameni porniți în căutarea fericirii. Cum ar fi vrut și el să traverseze măcar o dată în viață oceanul, măcar o dată în viață să pătrundă și el într-un palat adevărat cu mii de încăperi...

Și din nou îl cuprinse senzația aceea neobișnuită de ușurătate. Iar i se păru că nu mai are greutate și că s-a desprins de la pămînt. Eretele singuratic din adîncimea albastră, ce strălucea sticlos, pluti vertiginos spre el. Pleoapele se împreunară neputincioase, gura se întredeschise ușor, și Martin se cufundă într-un somn dulce, proaspăt și adînc. Ultimul sunet pe care-l mai auzi înainte de a adormi fu zumzetul subțire și muzical al unei muște. În vis, îl văzu pe tatăl său aplecat deasupra-i. Herman plimba ușor arcușul pe strunele unei viori, pentru a o acorda. De cînd nu mai pusese mîna pe vioară !...

Ajunsă la marginea drumului de țară, junca aruncă o privire piezișă înspre păstorul care zăcea nemișcat lîngă tufișe, după care traversă hotărîtă drumul de parcă s-ar fi gîndit de mult la pasul acesta. Întinse apoi grumazul și începu să apuce lacom cu botul buzat grîul fraged de primăvară.

Capitolul III

Anton Rang se întorcea din pădure, unde cosise fîn. La înapoiere se abătu pe la turbărie, să vadă care-i situația pe la bătrînul Siim.

Încălțat cu niște cizme vechi și peticite, Rang călca cu pasul ușor și voios al omului puternic. Chipul său însă, pe jumătate învăluit în umbra aruncată de cozorocul șepcii, rămînea ursuz și nemulțumit.

În pădure se încredințase că timpul cositului era cam pe ducă. Firul începuse a căpăta o asprime de pai. Dacă n-ar fi plecat Olga, în cele două zile care trecuseră, ar fi cosit tot fînul.

Dar nici la Siim nu avu parte de mulțumire. Bătrînul nu prea făcuse mare ispravă, cu toate că timpul era numai bun pentru a pune turba la uscat. Acum se cădea să tai zi și noapte. Cine putea să garanteze că peste cîteva zile nu va ploua ? Atunci n-o să se mai poată face nimic în groapa cu turbă. Siim va putea atunci să tușească și să scuipe cît o pofti în șopron, ori să împletească coșuri pentru cartofi. Numai că ferma va rămîne fără turbă. Nu fusese pregătit nici jumătate din cît era nevoie.

Ajunse pe poteca îngustă care șerpuia de-a lungul lizierei pădurii.

Aici totul era al lui ; pămîntul, pietrele de pe el, aninișul care creștea vesel și îmbelșugat pe pășune, magazia veche de la marginea pădurii, pînă și ruinele hambarului de piatră de lîngă șosea.

Soarele își revărsa darnic razele fierbinți pe ogoarele cu cartofi dați în floare, peste lanurile de secară și grîu, care-și risipiseră polenul. Deasupra lui cîntau păsările, zburau albine. Dar toate acestea nu erau în stare să-i înmugurească măcar un zîmbet pe buze. Dimpotrivă, îngrijorarea îi sporea din ce în ce. Trebuia să dea zor și iar zor, căci totul se pîrguia repede, mult prea repede, se cocea, avea nevoie să fie plivit, mușuroit. Prețăluind din ochi secara înaltă, care începea să pălească, se gîndi cu amărăciune că după o săptămînă-două avea să vină secerișul, și el încă n-avea argat. Blestematul acela de polonez tot mai făcea fasoane.

Se uită la cartofii pe care înfloriseră steluțe liliachii. Ce trebuia să facă mai întîi ? S-o pună pe Olga să-i mușuroiască sau să termine cu fînul în pădure ? Și una, și alta amîndouă erau trebuitoare. Și una și cealaltă îi alunecau însă printre degete, aidoma sîngelui de porc slobozit de o mînă stîngace. În loc să se adune în vasul așezat dedesubt, prețiosul lichid se scurge de pomană pe pămînt...

Urmări albinele care zburau pe lîngă el, gîndindu-se cu nemulțumire că sînt albine străine, ale vecinilor, care adunau miere din lucerna de pe cîmpul lui. Cu alte cuvinte pur și simplu îl furau pe el, pe Rang. Mierea era doar aur lichid ! Ea ar fi putut să curgă în ulcelele fermei sale, dacă i-ar fi ajuns brațele, dacă ar fi avut timp să se îndeletnicească și cu treaba asta, dacă ar fi fost în casă un om căruia să-i fi putut încredința munca asta. Dar n-avea un astfel de om, și singur n-o poți scoate la capăt cu toate.

La tot pasul deci, numai pagubă și iar pagubă.

Anton fusese sincer cînd, cu trei zile în urmă, se tînguise soției sale că uneori i se pare că proptește cu brațele, cu picioarele și cu spinarea o clădire gata să se prăbușească.

De fapt, lucrurile nu stăteau chiar așa. Ferma era bună, acareturile noi, vitele de soi, ogoarele înfloritoare. Toată buba era că, după părerea lui, gospodăria ar fi putut să prospere și mai mult, dacă s-ar fi folosit toate posibilitățile și nu s-ar fi irosit zadarnic atîtea bunuri.

Tuturora, și argaților, și vecinilor, li se părea că lui Rang îi merg de minune treburile. În schimb el se considera păgubit, trecîndu-și la capitolul „deficit" tot ceea ce nu putea fi folosit și valorificat. „De ce să pui la socoteală și ceea ce n-a fost ? îl dojenea uneori soția. La ce bun să-ți chinui inima ?" „Dar vezi că toate astea ar fi putut să fie, obiecta el înciudat. Numai că am dat greș și am pierdut. Nu vreau ce nu-i al meu, nu vreau să fur de la altul, dar

ce-i al meu trebuie apărat. Mă lupt pentru el cu ghearele și cu dinții."

Cu argatul, Rang o cam scrîntise. Abia după aceea începuse să-și dea seama, cu regret, cît de mult pierduse.

Argatul Riks, un flăcău vesel, zdravăn și cam obraznic, ceruse să-i urce simbria tocmai cînd cositul era în toi.

După părerea lui Rang, simbria cerută era prea mare, fiindcă prin vecini nimeni nu plătea atîta. Și apoi îi ceruse asta tocmai în toiul muncilor, fapt pe care stăpînul îl considerase de-a dreptul șantaj.

Impulsiv din fire, se aprinsese și-l refuzase. Socotindu-se pe sine om de cuvînt, voia ca relațiile sale cu argații să se întemeieze pe respectul reciproc al înțelegerii și al cuvîntului dat. Acum însă își dădea seama că ar fi fost mult mai avantajos pentru el să-i dea un ban în plus lui Riks. Plecarea argatului chiar în toiul muncilor îi cășuna mult mai multe pierderi.

În mintea lui Anton Rang, asta echivala cu o pagubă suferită de pe urma cinstei sale, din pricină că luptase împotriva necinstei și a lăcomiei omenești, din cauza credulității sale. Se bizuise pe Riks, care arăta să fie un flăcău vînjos, deștept și dibaci, și sperase că acesta îi va dărui toată puterea și priceperea sa. De fapt, se întîmplase cu totul altfel. Riks își cheltuia cu dărnicie timpul și puterile cu fetele din cătun, care se dădeau în vînt după el, iar de interesele stăpînului prea puțin îi păsa.

Rang trăise întotdeauna cu credința că tot rostul său în viață este acela de a se război, într-o luptă inegală, cu necinstea și lăcomia altora, cu eșecurile și necazurile. Și totdeauna avea de îndurat pierderi ! La gîndul acesta îl apucau toate furiile. Necontenita amenințare a unei pagube posibile îi făcea insuportabilă viața.

Sentimentul că trebuie să sprijine din toate puterile sale, cu brațele, cu picioarele, cu spinarea, căpriorii unei case gata să se năruie, îl obseda de mult, încă din tinerețe, acum vreo douăzeci de ani, cînd nu era proprietarul unei ferme atît de frumoase și de cuprinse. Simțămîntul acesta se născuse într-însul o dată cu ferma mititică, moștenită de la tatăl său. Ca să rămînă singur stăpîn, trebuise să le plătească fraților mai mici partea lor. Aceștia nu voiau să-l păsuiască, îi puneau mereu sula în coaste. Trecuseră douăzeci de ani de atunci, ferma părintească o înlocuise cu alta mai bună, dar vechiul sentiment de restriște continua să-l mai urmărească și azi.

Poteca îl duse singură pe Rang pînă la hotarul ogorului cu cartofi. Aruncînd o privire atentă pe brazde, zări deodată printre ele urme proaspete.

Se încruntă, părăsi poteca și o luă de-a lungul brazdei, cercetînd cu atenție pămîntul uscat. Într-un loc identifică urma distinctă

a unei copite grele de vacă. Chiar așa era ; vaca intrase aici, iar după aceea pesemne că puștanul netezise urmele... Pușlamaua dracului ! Va să zică așa își vedea de treabă !

Înălță capul și privi furios în depărtare. Dincolo de pîrloagă, în lunca ascunsă îndărătul arborilor, păștea cireada care însă de aici, din locul acesta, nu se vedea.

Deodată îi ajunse la ureche un muget scurt. La auzul lui, ciuli urechea cu o neliniște bruscă și ascultă : își cunoștea vitele după glas.

Era un muget dureros.

Fără a mai sta pe gînduri, Rang luă coasa de pe umăr, o înfipse în pămînt și grăbi pașii în direcția din care se auzise glasul, luînd-o de-a dreptul peste pîrloagă.

Mugetul se repetă, de data aceasta mai tare, mai îngrijorător. Anton o luă la fugă.

Strecurîndu-se în goană prin tufișurile de pe hat, își zări vacile în grîu. Dar nu mugeau ele.

Mugea tînguitor, cu glas înăbușit, junca cu picioarele albe.

O singură aruncătură de ochi îi fu de ajuns lui Rang. Pricepu că dobitocul apucase să intre în holdă și să se îndoape cu grîu. După toate aparențele, faptul se petrecuse cu vreo oră în urmă, căci pîntecele vitei se umflase zdravăn.

Junca mugi iar — mugea acum aproape fără întrerupere — și se trînti greoaie chiar în drum. Dar se vede că asta nu-i ușurase durerile, fiindcă numaidecît se ridică, deși cu mare anevoință, în picioare.

Cele mai multe dintre vaci continuau să pască liniștite, la locul lor în fîneață. Două însă intraseră adînc în grîu. Păstorul nu se vedea nicăieri. Pesemne că se dusese în pădure după fragi. Băiețoi blestemat ! Nu degeaba n-avusese el, încă de la început nici pic de încredere într-însul.

Stăpînul gemu de parcă nu junca, ci el s-ar fi chinuit în mijlocul drumului. Rupse dintr-o smucitură o nuia dintr-o răchită și se repezi să alunge vacile din grîu.

Animalele o luară la goană îndărăt, spre fîneață, tropăind greoi din copite. După aceea Rang dădu fuga la juncă. Aceasta se zvîrcolea de durere cu ochii bulbucați. Nu era decît un mijloc de a salva vita : trebuia să-i facă o înțepătură prin care să se sloboadă gazele. Îi arătase cîndva un cunoscut de-al lui, un felcer, cum se face treaba asta cu ajutorul unor foarfeci.

Scoase cu mîinile tremurînde briceagul din buzunar, dar rămase cu ochii la el, neajutorat. Nu era bun pentru așa ceva. Rana îngustă făcută de briceag ar fi fost astupată imediat — ca de un tampon — de scurgerea de sînge astfel provocată. Nu, animalul trebuia înjunghiat sub coaste, către osul sacru, iar după aceea, fără

ca foarfecele să fie scos, trebuiau desfăcute uşor marginile rănii, ca să poată ieşi gazele.

Rang o luă la goană spre casă, pe marginea hatului.

La umbra unui ienupăr dădu pe neaşteptate de Martin, cufundat într-un somn dulce. Văzîndu-l se opri uluit.

Ochii îi ieşiră din orbite şi un val fierbinte i se ridică în obraz. Adică puştanul trăgea la aghioase în timp ce vacile stăpînului se îndopau cu grîu ? !

Rang gemu cu glas răguşit, îi trase băiatului un picior în şale şi urlă ca turbat :

— Dormi, stîrpitura dracului ? !... M-ai băgat în belea, şi dormi, năpîrcă !

Martin sări ca ars, ghemuindu-se pe vine şi uitîndu-se cu o expresie de durere, amestecată cu groază şi nedumerire, la chipul schimonosit şi ars de soare al gospodarului. Mîinile pipăiră maşinal pămîntul şi dădură de băţul de ienupăr jupuit de coajă, care apucase să se îngălbenească puţin la soare. Cu el în mînă sări în sus. Un tremur mărunt îi scutura trupul.

— Cine o să-mi plătească ? ! răcni Rang. Dracul mi te-a trimis aici, ca să mă nenoroceşti... Am să te bag în pămînt !

Martin întinse instinctiv băţul, ţinîndu-l cu amîndouă mîinile. Rămăsese ca hipnotizat, fără a-şi putea lua ochii de la picătura de spumă albă care clocotea în colţul stîng al gurii schimonosite a gospodarului.

„Nemernicul... O să mă omoare...", îşi spuse el cu o certitudine tristă şi calmă.

Zărind băţul, Rang scoase un răget, i-l smulse din mîini cu stînga, în timp ce cu dreapta îl lovi cu o putere înfricoşătoare, doborîndu-l la pămînt.

Martin se prăvăli fără să scoată un geamăt.

Sufocat de furie, Rang începu să-l piseze cu picioarele, lovindu-l în piept, în pîntece.

„Bietul tata... mama...", mai apucă să-i fulgere prin minte lui Martin, înainte ca o durere de foc să-i mistuie creierul.

Anton Rang îşi veni în fire destul de repede. Tot răsuflînd din greu, aruncă o privire juncii care zăcea mai departe la pămînt şi înţelese că pierdea în zadar minute preţioase.

— Scoală, bombăni el. Tu eşti de vină...

Dar băiatul nu arăta de loc că l-ar fi auzit. Sta ghemuit cu faţa la pămînt şi gemea înăbuşit.

— Scoală, scoală ! repetă Rang nerăbdător. Nu te mai preface. Crezi că am timp de pierdut cu tine ?

Nici o mişcare însă.

Anton se aplecă neîncrezător deasupra lui şi-l privi în obraz. Era palid, cenuşiu, cu ochii pe jumătate închişi, aproape leşinat.

Rang se ridică brusc și aruncă priviri îngrozite în jur. Nu se vedea nimeni... Dar în fiece clipă putea să treacă cineva pe jos sau în căruță și să fie martor...

Soarele dogorea cu putere, dar el, deși totuna de sudoare, simți că-l trec fiori reci.

Fără să mai stea pe gînduri, îl luă pe Martin în brațe și porni în goană, ațintindu-se prin umbra tufișelor înalte.

Alergă un timp pe cărarea care ocolea îngrăditura de piatră dindărătul căreia începea pădurea vecinului. Acolo sări, fără să-și simtă povara, peste pietrele năpădite de mușchi. O luă apoi, tot în goană pe sub copaci. Crengile mestecenilor și lăstarii tufișurilor îl șfichiuiau în obraz, dar el nu lua aminte. Trăia înfricoșat sentimentul unei duble nenorociri. Nu era de ajuns că vacile intraseră în grîu și junca de rasă, care-l costase atît de scump, trăgea acum să moară. Trebuia să-și mai piardă timpul și cu băiețoiul ăsta, care îi cășunase atîtea bucluceri. Ce pacoste pe capul lui, să fie așa de plăpînd !... O săpunea!ă ca asta n-ar fi însemnat nimic pentru un flăcău de la țară ; s-ar fi ridicat și s-ar fi scuturat ca o pisică.

Acum, după toate necazurile din ultima vreme, avea să mai aibă — colac peste pupăză — și o explicație cu părinții băiatului. O să-și vină el repede în fire, și firește o să se întoarcă fuga în oraș, la maică-sa. Ar putea să i se mai vadă pe corp urmele loviturilor. Va trebui să plătească despăgubiri... Fără bani n-o să poată scăpa...

Sări peste îngrăditură, ajunse pe pășunea lui, alergă pe sub anini, călcînd pe pămîntul moale și scorojit, brăzdat de urmele copitelor de oi, și împinse cu piciorul poarta gardului de ostrețe. Traversă apoi lunca cosită, ieși în spatele băii și o zări pe nevastă-sa. Adeele, care stătea lîngă o grămadă de lemne de mesteacăn, făcu ochii mari. Obrajii i se înălbiră ca varul.

— Ce-i cu el ? L-a pălit soarele ? întrebă ea cu buzele tremurînde. Trăiește ?

— Trăiește, bolborosi el. Nu te speria, că o să-și vină în fire. N-am timp acum. O să-ți spun pe urmă. Acum dă fuga și adu cireada acasă. Nenorocire mare : vacile au intrat în grîie, junca s-a umflat. Eu îl culc pe băiat și mă întorc la juncă.

În pragul casei șezu o clipă pe gînduri, după care se răzgîndi și intră în magazie. Acolo începu să se cațăre cu prudență pe scara care ducea spre podul cu fîn de deasupra grajdului, unde dormea noaptea Martin.

În semiîntunericul șurii îl așeză binișor în fîn, lîngă pătura de lînă împăturită frumos, și-i potrivi o pernă sub cap.

— Măi prostutule, nu care cumva să-ți închipui că... Parcă eu am vrut ? bîigui el speriat, dar și cu o notă de lingușire în glas. Nu te teme, o scoatem noi la capăt... La vîrsta ta, taică-meu m-a bla-

goslovit o dată cu bîta așa de rău, că am zăcut două zile. Prea ești și tu firav. Trebuie să înțelegi și tu : n-ai avut grijă de vaci...

Dar, uitîndu-se mai atent la chipul livid al băiatului îi pieri graiul.

Martin răsufla anevoie și sacadat. Printre pleoapele rămase pe jumătate închise i se zărea albul ochilor. Rămînea cu desăvîrșire nepăsător la cuvintele gospodarului, pe care poate că nici nu le auzea.

Rang coborî, aduse apă rece, săltă capul băiatului de pe pernă și-i duse cana la buze. Buzele însă nu se descleștară. Trebui să-i umezească doar tîmplele și fruntea.

Ochii băiatului se întredeschiseră puțin. Rang le văzu lumina încețoșată prin care fulgeră o secundă un licăr conștient, ca și cum Martin s-ar fi căznit să-și amintească ceva. Apoi ochii se închiseră nepăsători. Se auzi un gemăt.

*

Rang coborî îngîndurat scara pe podeaua de pămînt bătătorit. Razele soarelui strecurate pe ușă poleiau muchiile bancului de tîmplărie și roata de tocilar. Spinarea unei găini albe, care oua într-o sită veche, strălucea ca zăpada în lumina albastră-fumurie. Din cînd în cînd intrau în zbor rîndunele, și de fiecare dată se deștepta sub acoperiș piuit și ciripit. Din cuibul lipit de o grindă ieșeau patru căpșoare negre cu alb, ca niște ridichi, care căscau ciocuri trandafirii.

Anton Rang urmări buimac, fără a vedea rîndunelele. Se gîndea că povestea cu băiețelul putea lua o întorsătură mult mai rea decît își închipuise în primul moment. Dacă o fi avînd cumva vreo vătămătură lăuntrică ? Părinții au să-l dea în judecată, și va trebui să plătească. În asemenea cazuri se întîmplă să fie condamnat să plătească părinților despăgubiri mari. Cine știe ce ispașă bănească va avea de suportat...

Dar dacă băiatul moare ?

Raza solipitoare, strecurată printr-o crăpătură a ușii, i se zbătu tulbure în ochi. Avea o senzație apăsătoare de greață sub inimă. Închise ochii și cu un efort de voință alungă gîndul acesta îngrozitor. Nu se poate una ca asta ! Va trăi. Ehei, cîtă bătaie a mîncat el în copilărie...

Mugetul vacilor care se auzi acum în curte îl readuse la realitate, făcîndu-l să-și amintească îngrozit de junca rămasă în fîneață.

Se repezi în bucătărie, căută foarfeca, o șterse cu o cîrpuliță muiată în rachiu și ieși în curte. Nevasta lui băgă vitele în grajd. Anton aruncă o privire fugară spre cele două vaci care fuseseră în grîu împreună cu junca, dădu din cap și-i spuse nevesti-si :

— Eram sigur... Începe să se umfle. Apucă-te repede și freacă-le cu paie ! Eu dau fuga la juncă. Mă-ntorc repede...

Adeele întrebă cu teamă :

— Ce-i cu băiatul ?

— L-am bătut. Cînd am văzut vacile mi-am ieșit din fire și l-am bătut. Și cum e el plăpînd...

— L-ai bătut ?

Femeia își acoperi involuntar pîntecele cu mîinile. Ochii i se pironiseră înfricoșați asupra bărbatului.

— Știu și eu că sînt vinovat, mormăi el. Dar n-am vrut. Acum... s-a întîmplat, s-a întîmplat. N-avem timp de pierdut. În glasul său se deșteptase același ton poruncitor. Freacă vitele pe pîntece. Numai de n-ar crăpa.

O luă la picior, dar se întoarse imediat și, fără a-și privi soția în ochi îi spuse înăbușit :

— Băiatul e sus în fîn. I-am dat să bea apă și l-am învelit. Dar să nu te duci la el să-l tulburi, auzi ?... Freacă vacile !

Apoi se năpusti pe același drum, pe care venise, luînd-o peste pășune.

*

Dar întîrziase. Pierduse prea mult timp. Foarfeca nu-i mai putea fi de nici un ajutor vitei.

O clipă rămase încremenit, privind în neștire hoitul și gîndindu-se că dacă n-ar fi fost să dea de belea cu băiatul, ar fi sosit de bună seamă la timp.

Nu rămase însă prea multă vreme în cumpănă. Mai presus de orice, Rang era un om al faptei. Se scărpină zdravăn după ceafă, chibzuind ce avea de făcut. Lucrul cel mai firesc era să înhame calul, să ceară ajutorul vreunui vecin, să aducă vita moartă acasă și s-o jupoaie, așa cum se procedează de obicei. Numai că acum nu-i ardea de așa ceva. În podul cu fîn zăcea băiatul zdrobit. Adeele doftoricea vacile în grajd... Trebuia să se întoarcă acasă, fără a mai pierde timp.

Dar nu putea nici să lase hoitul în mijlocul drumului. S-ar fi putut să treacă niscaiva cunoscuți, care, văzînd vita prăbușită, să dea fuga la fermă și să-i anunțe nenorocirea. Un glas lăuntric prudent îi sufla lui Anton că de fapt era mai bine să tăinuiască moartea juncii. Cu cît se va ști mai puțin despre cele întîmplate, cu atît mai bine pentru el. Cine știe ce întorsătură puteau să ia lucrurile ? Era deci musai să dosească stîrvul, și asta fără să-l știe nici vîntul, nici pămîntul. Altă cale nu avea, decît să-l îngroape la mică adîncime, chiar acolo. Să-l jupoaie n-avea timp, iar să-l care singur nu putea. Cel mult să vină noaptea pe întuneric, ca să-i ia pielea. Dacă

nu... Carnea tot nu putea fi mîncată. Nu-i rămînea decît s-o vîndă la crescătoria de animale pentru blană, ca să fie de hrană vulpilor...

Toate socotelile acestea și le făcu la repezeală, în timp ce întindea pasul spre casă. Se ducea după lopată, regretînd că nu-i dăduse mai înainte prin minte s-o ia.

Acasă, intră mai întîi în grajd.

Soția freca din răsputeri cu paie pe pîntece vacile umflate.

— Cu astea o scoatem noi la capăt... bombăni el ceva mai ușurat. Așa mi-nchipuisem și eu. S-au îndopat mai puțin.

Adeele îl privi cu ochii plînși. Din uitătura ei, el înțelese că nu-i ascultase porunca și că se dusese în pod.

— Ce ți-am spus ? șuieră el furios. Degeaba bocești, cu lacrimile nu faci nimic.

— Eu aș zice să chemăm doctorul, își dădu ea cu părerea, înghițindu-și lacrimile.

— Stai să îngrop mai întîi junca, că zace acolo în mijlocul fîneței. Ori vrei să te pomenești aici cu tot satul ?

— A murit ?

— Da.

— Și pe băiat l-ai bătut rău ?

— Eu am fost bătut mai rău și n-am murit. Pînă mîine își vine el în fire.

Rosti cuvintele acestea cu o nepăsare prefăcută, străduindu-se să-și încredințeze soția de ceea ce el însuși ar fi vrut să se încredințeze. Cu toate acestea era plin de îndoială, căci înfățișarea băiatului nu promitea nimic bun.

...Sau poate că frica îl făcuse prăpăstios ?... Era cu putință și asta.

Intră în magazie să ia lopata și, ținîndu-și răsuflarea, trase cu urechea. Se auzea un geamăt slab. La auzul lui, Rang își strînse capul între umeri și urcă scara încet, în silă, de parcă l-ar fi tras cineva de un lanț.

Examină chipul băiatului cu o nădejde amestecată cu teamă.

Arăta ca și mai înainte, pămîntiu, de culoarea noroiului uscat.

Rang își îndreptă spinarea descurajat, și mai neliniștit de cum fusese. Greu de crezut că băiatul avea să se pună pe picioare a doua zi. Nu prea arăta să fie în stare de așa ceva.

Se cunoștea că pe lîngă Martin trecuse o mînă grijulie. Fruntea îi era acoperită cu o compresă rece, gulerașul hăinuței descheiat, iar de sub gulerul cămășii ieșea la iveală capătul unui prosop ud.

Se aplecă din nou și dădu la o parte prosopul. Pe piept se distingea conturul unei vînătăi.

Lui Rang îi cășună acum pe Adeele că nu-l ascultase, devenind astfel martora vie a faptei pe care ar fi vrut s-o șteargă din viața lui. Frica își înfipse și mai adînc ghearele într-însul. La naiba, se

pare că e grav... Nu cumva chiar o trebui să-l ducă pe mucos la spital ? Da, dar atunci...

Scutură cu putere din cap, căutînd să alunge asemenea gînduri în care își făcea loc, tot mai stăruitor, panica.

Orice ar fi fost să fie, mai întîi și întîi trebuia îngropată junca.

Se dădu jos din pod, își șterse fruntea asudată, luă lopata și se năpusti spre cîmp, de parcă ar fi vrut să scape de primejdie.

*

După o oră se întoarse ostenit și puse lopata într-un colț al magaziei.

Părea alt om. Se trăsese la față, ochii i se roteau neliniștiți în orbite.

Nu ceru de mîncare, deși trecuse de mult vremea prînzului. Îi aruncă doar o privire fugară soției. Aceasta ședea pe un taburet în fața mesei, ca și cum ar fi așteptat ceva. Imediat ce intră el, se sculă în picioare.

— Ar trebui chemat un doctor, îi aminti ea încet, dar stăruitor.

Rang rămase în picioare lîngă ușă, frămîntîndu-și șapca în mîini. După cutele adînci care-i brăzdau fruntea, se vedea că e prada unei aprige lupte sufletești.

— Mă rog... încuviință el în cele din urmă, posomorît. Ce să-i faci ?... Ce ți-e scris în frunte ți-e pus.

Cu aceste cuvinte ieși. Gospodina se așeză iar pe taburet, răsuflînd ușurată.

În cele din urmă îl auzi pe Anton înhămînd fără tragere de inimă iapa murgă la cabrioletă. Cînd să apuce de hățuri, omul se răzgîndi însă subit, deshămă calul și-l duse înapoi în grajd.

Nu după mult timp se întoarse în bucătărie și se prăbuși, greoi, pe banca de lîngă ușă.

— Nu-i bine să mă duc, zise el cu glas răgușit, lingîndu-și buzele uscate.

— De ce nu-i bine ? se sperie Adeele.

— Doctorul are să dea urmare cazului. O să facă proces-verbal și o să fiu condamnat să plătesc despăgubiri. Uneori se condamnă la sume foarte mari. Asta o să ne ruineze.

— Și atunci ce-i de făcut ?

— Să așteptăm. Ne descurcăm noi și singuri. Să încercăm să cădem la-nvoială cu mă-sa. Asta o să ne coste mai puțin. Ce să mai afle și alții ?

— Și cum ai să tăinuiești ? Mîine dimineață se întoarce Olga...

Rang tăcu îndelung, copleșit. Într-adevăr, în fierbințeala care îl cuprinsese uitase cu totul de Olga, în așa hal i se învălmășiseră toate în cap. Blestemată zi...

— Om găsi noi ceva și pentru ea, spuse el, fără convingere. Pînă mîine dimineață mai e destul. Răbdare, și...

— Mie mi-e frică...

— Ce să fac, dacă a fost să se întîmple așa ? N-am ce face. Parcă eu am vrut ? Doar mă cunoști, sînt un om cinstit și nu supăr pe nimeni degeaba. Dar cînd l-am văzut dormind, parcă m-a opărit cineva cu apă clocotită, am uitat și de mine, și de tot. Gîndește-te și tu : dacă nu ajungeam acolo la timp ? Se prăpădea toată cireada. Nu trebuia să-l luăm pe puștanul ăsta. Te-am ascultat pe tine. Și nici nu trebuia s-o las pe Olga să plece. Tot leșinătura asta te-a îndu-plecat. Acum poți să-ți muști și degetele, că tot degeaba-i.

Adeele își acoperi fața cu șorțul. Umerii începură să i se zbuciume de plîns.

— Nu mai urla ! strigă el. Lasă-l că trăiește. O să se înzdră-venească el. Mai rău e de noi. Vițica s-a dus, părinților ăstuia o să trebuiască să le plătim despăgubiri... Ba te pomenești c-o să ne mai dea și în judecată. În halul ăsta nu i-l putem arăta cu nici un preț medicului. Nici nu are rost. Cel mai bun lucru e să zacă pînă s-o înzdrăveni. Mîine o să-și vină în fire, ai să vezi. N-o să pățească nimic.

Adeele își luă șorțul de pe obraz, oftînd din greu.

*

Seara, nori purpurii învăluiră cerul crepuscular, presărîndu-l din belșug cu paiete de aur. Printre ele se strecura, asemeni lapte-lui trecut printr-un tifon des, lumina roză a asfințitului. Zenitul se făcu albastru-cenușiu ca oțelul răcit. Umbre de culoarea apei stă-tute de prin boschete se alungeau slobod prin curte.

Anton Rang se urcă nici el nu mai știa pentru a cîta oară în podul cu fîn unde se tîra spre pata purpurie de lumină care ardea pe fînul proaspăt, vîrtos, sub acoperiș.

Băiatul zăcea lîngă ferestruica podului, într-o poziție incomodă — capul îi alunecase de pe pernă și-i atîrna într-o parte — răsufla greoi, cu întreruperi.

Rang îi îndreptă perna sub cap și-l cercetă cu atenție. Fața îi era suptă, buzele îi crăpaseră, iar sub pleoapele abia întredes-chise pîlpîiau slab umbrele durerii care îl sfîrteca pe dinăuntru.

„E limpede c-o să moară, cugetă Rang cu certitudine, simț-ind că se sufocă. Ăsta-i chiar chipul morții. Mult n-o mai duce. Și la urmă — proces, rușinea, închisoarea. Cum să scapi ? Unde să te ascunzi ?..."

Peste geamătul slab al băiatului se așternu încă unul, un gea-măt prelung, mai curînd un muget ieșit din pieptul lui Rang. Acesta se rezemă cu spinarea pe peretele de fîn, își înfipse mîinile în părul des și aspru, năclăit de transpirație, și se lăsă să alunece în jos.

Şezu aşa mult timp, ascultînd năuc răsuflarea grea a celui bătut. Se gîndea că se află, poate, în faţa celei mai îngrozitoare nenorociri din viaţa lui. Vedea cum nenorocirea se apropie, fără ca el să poată fugi de ea. Întocmai ca într-un coşmar. Să faci moarte de om... Ce soartă înfricoşătoare şi nemiloasă !

Îl şi vedea pe poliţist intrînd cu servieta subsuoară în casă... Vecinii, unii curioşi, alţii speriaţi, îl osîndeau fără cruţare, foindu-se prin bătătură şi preţăluind din ochi lucrurile pe care le vor putea cumpăra cu jumătate de preţ, în timp ce el îşi va ispăşi pedeapsa în închisoare.

Nemaiputînd îndura gîndurile acestea, sări în picioare şi rămase astfel, cîteva clipe într-o stare de imobilitate mută, ca o pisică ce-şi revine în fire după ce cade de pe acoperiş.

Apoi coborî repede scara.

Umbrele cenuşii învăluiseră ca o apă toată curtea. Doar prăjinile pe care se învălătucea hameiul în spatele băii, lîngă grămada de găteje, mai străluceau aurii în lumina crepusculară. Aici puteai să te afli în singurătate şi să-ţi aduni gîndurile.

Rang înalţă capul şi privi cu o expresie de dojană sumbră la cerul trist care se stingea cu încetul. Se zărea slab o lună în descreştere, asemeni unei lumînări arzînd îndărătul unei ferestre cu perdelele trase. Se uita ursuz la silueta palidă a lunii, şi se gîndea : fiinţează oare pe lume, dacă nu un dumnezeu, măcar o forţă conştientă călăuzitoare ? Iar dacă există, cît de cîinoasă poate fi cu oamenii, cît de drăcească ! Toate intenţiile lui, cît de bune să fie ele, îi ies pe dos, îşi bate joc de el, şi reduce la zero toate străduaniile, îl apasă cu necazuri peste necazuri, îi aşază în cale tot felul de capcane şi uneltiri... Pentru ce toate astea ? Pentru că totdeauna a fost pentru dreptate, pentru cinste şi conştiinciozitate, pentru că el însuşi era cinstit şi-şi vedea de datorie, cerînd acelaşi lucru şi celorlalţi. Numai în ultima lună îşi pierduse în lupta aceasta argatul. Dar nu se încovoiase sub eşecuri. Rămăsese tare, nu cedase necinstei. Şi de aceea, ca o pedeapsă, soarta îi trimisese ultima năpastă, dè data aceasta fatală, pe mucosul acesta de la oraş, care trebuia să-l nenorocească de-a binelea. Pînă şi în faptul că băiatul era aşa de plăpînd şi de lipsit de vlagă, Rang vedea tot o uneltire perfidă a sorţii.

Cu ochii înfundaţi în orbite, strălucitori de febră, privea oceanul cerului, pe care se mistuia lumina zilei şi de la care nu aştepta decît rău, pierderi, capcane, trădare. Şi blestema din răsputeri acest cer. Era singurul lucru de care mai era în stare.

Dac-ar fi putut ar fi plîns, dar era prea înfierbîntat ca să poată plînge. Dac-ar fi crezut în dumnezeu, s-ar fi rugat, dar nu credea nici în oameni buni şi nici într-un dumnezeu bun. În clipa aceea nu putea decît să mustre, să urască şi să blesteme. În gîtlej îi sta

înfipt un strigăt de furie, dar nu putea nici să-l slobozească. Pînă şi asta i-o refuza soarta : se temea să nu atragă luarea-aminte a oamenilor şi astfel să-şi vîre definitiv gîtul în laţ.

Se aşeză pe un butuc mare şi noduros, de mesteacăn, care slujea la tăiatul lemnelor. Puteai să stai pe el comod, ca într-un fotoliu : cu vremea, toporul săpase o adîncitură rotundă. Anton ţinea minte butucul acesta încă de pe vremea cînd era doar o porţiune vie dintr-un mesteacăn uriaş de la marginea păşunii. Începuse, nu se ştie de ce, să se usuce de la vîrf, şi vreo doi ani la rînd Rang îl tot cercetă stăruitor, tăindu-l şi împărţindu-l din ochi. Încă de pe atunci hotărîse ca din ciotul zdravăn al buşteanului să facă butuc de spart lemne. La fermă toate lucrurile îi erau cunoscute, erau legate de viaţa lui, de gîndurile, de socotelile lui... Fiecare bîrnă din casa nouă fusese aşezată, ţinîndu-se socoteala de grosimea ei, de felul ei strîmb şi de tot felul de particularităţi ale ei. Cînd fusese la expoziţie şi văzuse viţeaua de rasă, ştiuse dinainte la care taur din sat o s-o ducă Olga, ştia că primul viţel născut o să-l lase de prăsilă.

Acum toate planurile i se năruiseră într-o singură zi : junca era îngropată în pămînt şi o primejdie gravă îl ameninţa pe el, cireada lui, butucul acesta, casa cea nouă şi toate cîte se aflau prin preajmă. Dacă băieţoiul murea, asta avea să fie doar prima năpastă dintr-un lanţ întreg de năpaste ce aveau să-i urmeze. După moartea băiatului, avea să înfunde puşcăria pentru mulţi ani. Nevastă-sa n-o să poată răzbi singură, şi ferma o să fie scoasă la mezat. Adeele va rămîne pe drumuri. Şi nu numai ea, căci tocmai aşteptau un copil, primul lor copil, poate un băiat. El, nevasta şi copilul au să fie nişte nenorociţi — trei nenorociri trebuiau să urmeze fără doar şi poate celei dintîi...

Rang sări de pe butuc şi privi în jur ca o fiară încolţită, gata să se lupte pentru vizuina ei cu orice duşman, cu diavolul, cu soarta însăşi. Încă nu era gata să se predea. Inactivitatea aceasta forţată îl făcea să turbeze. Dar cum să se lupte, ce trebuia făcut ?

Îi vuia în urechi tot sîngele care i se urcase la cap. O durere surdă îi chinuia fruntea şi tîmplele.

Intră încet în casă, zăbovi cîtva timp în bucătăria pustie, cufundată în semiîntuneric, apoi luă lanterna şi se duse să vadă ce se mai petrece în podul cu fîn.

*

Martin alunecase din aşternut, semn că se zbătuse în neştire.

Anton Rang măsură maşinal din ochi distanţa dintre trupul culcat în fîn şi linia neagră a hăului căscat sub gura podului, în care se distingeau slab treptele scării mobile. Distanţa nu era prea mare, cam vreo patru metri. Jos, în fundul abisului negru era podeaua de

pămînt bătătorită zdravăn, tare ca piatra. În afară de asta, jos mai erau putini, lăzi, lopeți, coase...

Fără să-și poată da seama cum și de ce, își aduse aminte de o poveste populară cu un flăcău care se cherchelise și apoi se suise după fete în podul cu fîn. Flăcăul zărise în beznă ceva alb și făcuse un salt într-acolo, crezînd că era un cearșaf. De fapt, ceea ce văzuse el, fusese doar lumina lunii răspîndită pe podelele grajdului. Și se prăbușise peste vite, în bălegar...

Aici însă nu era bălegar moale... Se mai întîmplase în sat să cadă cîte unul sau altul din pod, schilodindu-se. Ba unii își găsiseră și moartea. Dar un puștan de la oraș, abia venit în sat... Asta ar fi putut prea bine... Mai cu seamă în somn...

Rang simți că-l cuprinde o fierbințeală, inima începu să-i bată năvalnic și rămase cu privirea ațintită în neagra prăpastie ce se căsca dedesubt.

„De murit, tot moare, calculă el. Asta-i limpede. O oră mai devreme sau mai tîrziu... Peste șapte-opt ceasuri se luminează de ziuă, se întoarce Olga și află totul. O nenorocire o să atragă după ea și pe a doua, și pe a treia, și pe a patra... Dacă tot moare, nu e mai bine să îngrădesc răul, să rămîn numai cu beleaua asta pe cap ? De ce să mă mai nenorocesc și pe mine, și pe nevastă-mea și copilul ? Parcă o să-i mai ajute cu ceva amărîtului ăsta ? I se întoarce viața în oase dacă mă duc eu la pușcărie ? Nu i-am vrut răul, firește că nu i l-am vrut, dar dacă a fost să fie așa, mai bine să piară unul singur, decît patru deodată. De primit pedeapsa tot mi-o primesc. Pînă oi muri n-am să-i uit fața. Mereu o să mă urmărească. E pe lume pedeapsă mai cumplită decît asta ?... Asta e. N-am decît să-l iau în brațe, să fac cîțiva pași pînă la gura podului și acolo să-i dau drumul... O clipită, și s-a terminat. Și n-o să știe nimeni niciodată, o să se creadă că a fost un accident. Și toate au să treacă, totul o să fie ca mai înainte..."

Brațele grele ale lui Anton, atîrnate de-a lungul trupului, tresăriră. Simți o amețeală ușoară și un vălătuc grețos în capul pieptului. Aruncă cîteva uitături furișe în jur, apoi, silindu-se să nu se uite spre abisul negru, îl trase pe băiat înapoi în așternut.

„Mai sînt cîteva ore, socoti Rang febril. Nu trebuie să mă pripesc, ca să nu fac vreo prostie. Mi se învîrtește capul... Trebuie să prevăd totul, să mă gîndesc la toate, ce să fac cu Olga, ce să-i spun nevestei, autorităților..."

*

În bucătărie se descălță, bău prelung și nesățios apă rece din căuș, după care, numai în ciorapi, intră în cameră.

— Ce-i ? întrebă încetișor întunericul, cu glasul neveste-si.

Parcă înseși zidurile îl întrebaseră, îngrijorate de soarta lui.

Anton tresări, dar imediat zări silueta întunecată a soției Adeele ședea pe marginea patului, contopindu-se cu albeața lui cenușie.

El simți că-l cuprinde groaza, și în primul moment nu putu articula nici un cuvînt. I se părea că femeia îi ascultă în ascuns cele mai tainice gînduri.

— Nimic, răspunse după o clipă, prefăcîndu-se liniștit. Cred că a adormit. Îi e mai bine. Culcă-te și tu.

— Să dea dumnezeu...

Soția oftă și se lungi în așternut.

„Olgăi am să-i fac socoteala de cum o veni, chibzuia el între timp, dezbrăcîndu-se cu mișcări lente. Nici n-o s-o las să intre în grajd, așa că n-o să afle că nu mai este junca... Iar Adeele... Adeele trebuie să mă creadă. Soarta copilului pe care îl așteptăm de asta depinde. Îmi pare că în piept și în burtă l-am lovit mai tare, așa că trebuie să țin seama de asta cînd l-oi azvîrli. După aceea medicul n-o să mai poată stabili nimic. N-o să se apuce el să-i mai scormonească prin măruntaie. Tat-su e departe, iar mă-sa nu trebuie anunțată numaidecît, ci abia a doua zi...

Se lungi pe patul îngust și rămase neclintit, privind în tavan cu ochii larg deschiși, arși de uscăciune.

Liniștea casei o tulbura doar tictacul ceasornicului deșteptător din bucătărie, care bătea cu un sunet metalic, sec. Afară, în livadă, țîrîiau greierii.

Anton simțea mereu în piept durerea aprigă pricinuită de strigătul acela pe care trebuia să și-l ferece într-însul. Era nespus de greu. Se temea chiar că n-o să se mai poată stăpîni mult.

Și îl mai cuprinse o îngrijorare : „Dar dacă o să mă fure somnul și-o să mă scol abia mîine, cînd Olga o să și fie aici ?..."

La gîndul acesta îl trecură sudori reci. Soarta care pînă acum fusese vicleană și perfidă cu el, putea să-i joace încă o festă, lipsindu-l și de ultima șansă de salvare. Unde mai pui că, din prea mult zel, s-ar putea întîmpla ca Olga să se întoarcă mai devreme, să vină chiar noaptea...

„Nu... nu mai pot să amîn !" izbucni lăuntric un glas cuprins de panică.

Zvîrli încetișor pătura de pe el și, cu prudența unei fiare, pipăi podeaua cu tălpile.

Adeele respira regulat. După toate aparențele, dormea.

Anton își trase repede pantalonii, se strecură în bucătărie, își căută pe dibuite cizmele, le trase pe picioare și, cu mintea năucă, golită de gînduri, se duse în șopronul întunecos și rece.

Aici se opri și ascultă. Urechile îi vîjîiau. În grajd oftă zgomotos o vacă.

Rang începu să urce cu băgare de seamă treptele scării. Un ghemotoc de baligă de vacă, amestecată cu paie, i se lipi de talpa cizmei şi, cu un fîşîit uşor, îl urmă din treaptă în treaptă, pînă sus. Fîşîitul paielor amintea tîrîişul unui şarpe prin iarba uscată a cîmpului...

*

Se înapoie în casă şi încercă să aprindă lampa cu gaz de pe masă. Mîinile îi tremurau atît de tare, încît nici nu era în stare să ducă chibritul la fitil.

Soţia sa, în cămaşă de noapte, scoase capul pe uşa camerei de dormit. După chipul ei chinuit şi după privirea îngrijorată cu care îl urmărea, Rang înţelese că ea nu dormise cînd ieşise el din casă, ci doar se prefăcuse că doarme.

— Ce mai face ? îngăimă ea cu teamă. Te-ai dus să-l vezi ?

— Nenorocire, răspunse el cu glasul înceţoşat, sec. L-am găsit jos, pe podea... A căzut, pesemne.

Femeia făcu ochii mari. În ei palpita groaza.

— E mort ?

Rang dădu din cap.

Adeele întinse mîinile în neştire, de parcă ar fi vrut să se apere de ceva şi strigă răguşit :

— Tu !... Tu l-ai...

Ţipătul ei îl făcu să-şi mai vină în fire. Îi aruncă o privire furioasă şi încleştă pumnii.

— Ce strigi aşa ? Ai căpiat ? A căzut, n-auzi ? Nenorocire. Dar dacă tot s-a întîmplat aşa, nu-i treaba nimănui ce a fost mai înainte, peste zi... Pricepi ? A căzut din pod, şi basta... Noi n-avem nici o vină.

Adeele se clătină şi căzu mototol, fără să scoată un sunet.

Cînd îşi reveni din leşin, se afla lungită în pat, acoperită cu plapuma. Dinţii îi clănţăneau, cuprinsă de un tremur nervos. Anton şedea lîngă ea pe un taburet şi încerca s-o convingă :

— Crezi că în viaţă depinde ceva de voinţa noastră ? Nicidecum. Sînt ca un cal căruia zăbala îi sfîşie botul : în stînga şanţ, în dreapta şanţ, în spate biciul. Nimic nu depinde de voinţa mea. Viaţa hotărăşte pentru noi. Şi uite că a hotărît... Ziua s-a întîmplat o nenorocire — nu din vina mea — şi amîndoi, şi tu şi eu am ajuns la marginea prăpastiei. Bine că a căzut în somn ; cu asta se lămureşte totul. Ar trebui să fii nebun ca să povesteşti ceea ce s-a întîmplat ziua. Te trezeşti cu poliţia, şi poliţia o să vadă lucrurile în o altă lumină. Eu intru la puşcărie, ferma o să se vîndă la mezat, tu şi copilul o să rămîneţi fără pîine. Deocamdată e vorba de o singură nenorocire, dar dacă dimineaţa vreunul dintre noi suflă cumva o vorbă medicului sau poliţaiului, are să se prăpădească

încă trei inși : eu, tu, copilul. Acum ai priceput ? Cu zăbala în bot, la dreapta șanț, la stînga șanț, în spate biciul... Ți-nchipui oare că mă puteam purta altfel, că sînt slobod să fac ce vreau ? Te-nșeli dacă ți-nchipui asta.

Mult timp bodogăni el astfel, dar orice-ar fi spus, nevastă-sa nu vedea decît un singur lucru : masa din bucătărie scăldată în soare și băiatul în fața ei. Îi vedea deslușit gropița adîncă pe ceafă, șuvițele dese, cîrlionțate, de deasupra urechii, îl vedea mușcînd cu lacomă sfială îmbucături mari de pîine și sorbind apoi din lapte, îi citea apoi expresia de sațietate răsărită în ochii mari. Chiar din ziua în care Martin sosise la fermă, începuse, cu o speranță timidă, să se întrebe dacă va avea și ea tot băiat. Și dacă va avea, să semene cu băiatul ăsta. În adîncul sufletului acesta i se părea cel mai de seamă lucru. Restul — junca cu picioare albe, groaza bărbatului ei, polițaiul — se pierdeau ca într-o negură depărtată. Gîndind la băiatul care zăcea acum, zdrobit, pe podeaua rece de pămînt, toate astea îi apăreau îngrozitor de inutile, întîmplătoare și mărunte... Băiatul acesta și fiul ei.... asta era important !

*

Ziua fu plină de tot soiul de treburi neobișnuite și îngrozitoare prin semnificația lor. Anton Rang aproape că nu deshămă calul de la cabrioletă și nu stătu o clipă fără treabă. S-a dus la plasă, a ajutat la autopsie, i-a transportat la gară pe medic și pe polițai, printre picături i-a făcut socoteala Olgăi care tot plîngea. Îi plăti chiar mai mult decît se și cuvenea, mînat doar de dorința de a scăpa cît mai repede de tot ceea ce îl lega de ziua din ajun. Fie din pricina emoțiilor și a impresiilor neobișnuite, fie din pricina nopții nedormite, avea o senzație de dedublare nemaiîncercată pînă atunci. I se părea că în afară de el, care se mișca sigur pe picioarele sale, își vedea de treburi, stătea de vorbă cu oamenii veniți la fermă, mai trăia un alt Anton Rang, unul străin, care se uita cu uimire și curiozitate la cel dintîi. Acest al doilea Anton se minuna de felul în care primul Anton, adevăratul, clătina abătut din cap și vorbea mîhnit — așa cum se cuvine în asemenea cazuri — și era uluit de sîngele rece cu care ajutase la autopsie.

Dar cel mai mult și mai mult îl mira pe Rang faptul că tot ceea ce făcea el cu atîta siguranță, părea a se săvîrși în afara voinței și conștiinței sale, ca și cum ar fi repetat în mod mecanic niște fapte și acțiuni pe care le mai făptuiseră și le repetaseră de nenumărate ori alții înaintea lui. El, Anton cel adevărat, plătea întotdeauna argaților întocmai pînă la ultima marcă, nu ciupea niciodată din ceea ce era al altuia, dar nu punea nici de la el. Acum însă, iată că îi aruncase Olgăi cîteva bancnote în plus peste ceea ce i se cuve-

nea. I se părea lui însuşi atît de ciudat, încît — dîndu-şi seama de ciudăţenie — nu ştiu ce să mai creadă, şi rămase cu un zîmbet strîmb şi prostesc, încremenit pe buze.

Olga îl privi intrigată. El îi desluşi în ochi uimirea neîncrezătoare de care era cuprinsă şi se grăbi să spună :

— Cred că dacă tu n-ai fi plecat, poate că băiatul n-ar fi căzut. Trebuia să vegheziasupra mucosului ăstuia. Nu pot să te mai ţin, fiindcă m-ai tras pe sfoară, dar nici nu vreau să pleci supărată din casa mea. Ia banii ăştia şi du-te cu bine...

După-prînz se repezi pînă în plasa vecină ca s-o aducă pe o mătuşă bătrînă de-a lui. Casa rămăsese pustie şi n-avea cine să muncească. Adeele nu răzbea singură cu vitele. Pe deasupra mai trebuia pregătită în mare grabă şi înmormîntarea.

Trecînd în căruţă pe lîngă piatra care străjuia cotitura drumului de ţară, Rang aruncă o privire piezişă spre ea. În depărtare, dincolo de aninişi, se întindea lunca — invizibilă de pe şosea — vecină cu hatul lîngă care zăcea îngropată de mîntuială viţica.

La un moment dat prin mintea sa bîntuită de nelinişti fulgeră un gînd îngrijorat : dacă vin cîinii din sat să scurme şi să desfacă groapa ? N-ar trebui cumva să îngrămădească deasupra nişte bolovani ? Totuşi cel mai înţelept lucru ar fi fost să o dezgroape în noaptea următoare, cînd lucrurile se vor fi liniştit, şi s-o vîndă la crescătoria de vulpi negre-argintii. În felul acesta tot avea să scoată ceva pe ea. De asemenea trebuia s-o jupoaie de piele. De ce să se piardă ?

Alungă apoi gîndurile acestea gospodăreşti. I se păreau nelegiuite. Cu toate astea ele tot îl năpădeau, dovedindu-se mai tari decît el. Şi chiar alungîndu-le, Rang simţea în adîncul sufletului său că ele tot vor reveni să-şi facă mendrele cu el.

Pe înserat, cînd ruda lui, o femeie vioaie şi energică, trebăluia deja la fermă, sosi poşta. Adeele luă din mîna poştaşului o ilustrată cu ştampila oraşului Marsilia. La vederea ei se făcu albă ca pînza la faţă. Ilustrata reprezenta un vapor transoceanic cu numele „Commissaire Ramel". Pe partea cealaltă scria : „Dragul meu băiat ! Cu vaporul acesta pornesc astăzi la orele patru după-amiază într-o lungă călătorie pe ocean. În curînd îţi voi mai scrie. Fii sprijinul mamei. Să ai parte numai de bine, scumpul meu fiu !"

Adeele se gîrbovi şi cu paşi nesiguri, ca o oarbă, se împletici spre casă. Umerii ei tresăltau de plîns.

O bătrînă din vecini, care fusese chemată să-l spele şi să-l îmbrace pe Martin, o privi curioasă.

Anton, care stătea în umbra magaziei, o urmări şi el cu coada ochiului. Tocmai adăpa calul, pregătindu-se să facă ultimul drum din ziua aceea. Avea de adus sicriul, apoi trebuia să pună la cutie o scrisoare către mama răposatului.

După ce Adeele intră în casă, el se luă agale după ea, scuturînd din palme să şi le zbicească.

Femeia şedea ghemuită într-un colţ, pe un scăunel.

— Ce-i asta ? se răsti el turbat de furie. În casă sînt oameni străini şi tu te dai în spectacol ? Poţi să ne nenoroceşti... Ai uitat ce ţi-am spus ? Ne ducem cu toţii de rîpă. Şi nu de tine mi-e milă, ci de copilul ăsta care o să vină pe lume. Se prăpădeşte toată ferma, pricepi tu ? Nu mă face, că te gîtui şi pe tine şi-mi pun şi eu capul în streang... Auzi ? Încetează numaidecît !

Adeele nu făcu nici un semn că l-ar fi auzit şi înţeles. Jelea mai departe, sufocată de plîns.

Pe podeaua de ciment din bucătărie se auziră paşii mătuşii.

Fără să-şi dea seama ce face, îşi apucă nevasta cu amîndouă mîinile de gît şi strînse. Ea horcăi.

— Termină, răsuflă Rang, dîndu-i drumul şi împingînd-o de lîngă el. Ai să nenoroceşti copilul.

*

După ce citi primele rînduri scrise de o mînă stîngace pe o hîrtie proastă, Juuli scoase un ţipăt ascuţit şi scăpă scrisoarea din mînă.

La ţipătul ei se adunară în fugă toţi locatarii din cele opt apartamente ale imobilului. Aceştia ridicară scrisoarea şi o citiră pînă la punctul pus cu o cerneală îngroşată ca sîngele venos.

Din clipa aceea, Juuli avu senzaţia că orbecăie ca într-o ceaţă prin care abia ajungeau pînă la ea, slab şi nedesluşit, întîmplările dezlînate din afară, chipuri, cuvinte. Vecinele miloase nu o lăsară nici un moment singură. În asemenea clipe de cumpănă pentru vreunul din ei, locatarii imobilului — în majoritate muncitori — îşi îndurau laolaltă, strîns uniţi necazurile. Viaţa îi învăţase pe oameni să fie împreună în clipele grele.

Juuli da zor să plece la băiat.

Zadarnic încercară s-o convingă să nu plece. În scrisoare se spunea clar că nu trebuia să se îngrijească de nimic. De sicriu vor avea grijă stăpînii fermei şi tot ei au să aducă mortul în oraş.

Juuli nu voia să audă însă nimic. Nu plîngea. Avea un simţămînt de parcă în piept totul i se făcuse tăciune şi scrum, ca şi cum pînă şi lacrimile i-ar fi ars în foc.

Vecinele o ajutară să se îmbrace, iar una din ele o însoţi pînă la gară şi după aceea în tren.

Se lăsară apoi burduceate într-o căruţă ţărănească. Un vînt răcoros le adia în obraz. Soarele le orbea ochii. Pe cerul luminos nori învolburaţi se alungau cu atîta repeziciune, încît numai uitîndu-te la ei te cuprindea ameţeala.

Șoseaua pietruită fugea repede înapoi, strecurîndu-se pe sub roți. În mișcarea aceasta a ei era un fel de iminență înspăimîntătoare. Nimic nu se mai putea întoarce din drum. Nu se mai putea îndrepta nimic, chiar de ți-ai fi smuls inima din piept cu unghiile...

Juuli zări ca în vis ograda întinsă scăldată în soare, năpădită de o iarbă deasă, scurtă, de un verde aprins, iar în ogradă niște figuri necunoscute.

Fu condusă într-un loc cu umbră tulbure și răcoroasă, unde zări cu o uimire neîncrezătoare băiatul, alb la față, cu o transparență ca de ceară, cu umbrele suferinței așternute sub gene, cu buzele închise într-o expresie severă și plină de tîlc. Era îmbrăcat, întins în sicriu, cu boboci de trandafiri presărați pe piept.

Juuliei i se tăie răsuflarea. Pămîntul îi fugi de sub picioare.

Își recăpătă cunoștința în bucătăria lui Rang. În jurul ei se învîrteau niște femei, care încercau s-o mîngîie. Îi fu adusă șapca de elev a lui Martin, lucrurile, harta pe care erau subliniate cu creionul Varșovia și Berlinul.

Toate acestea le vedea ca printr-o ceață.

Veni dimineața luminoasă de vară. Dar atît lumina zilei, cît și cuvintele celor din jur dimpreună cu tot ce se petrecea în preajmă, nu ajungeau în conștiința ei decît frînturi-frînturi. În creieri i se căscau prăpăstii, durerea din piept o seca la inimă.

După un timp desluși, în jurul unei gropi, niște capete de copii, care se uitau înăuntru cu curiozitatea unor mielușei.

„Ce-o mai fi și cu groapa asta ? se gîndea Juuli, buimacă. Groapă, și lîngă ea copii... Asta-i împotriva firii..."

Învățătorul, un bărbat înalt și slăbănog, cu chipul bolnăvicios, ținea o cuvîntare cu un glas molcom de tenor, puțin estompat. Pesemne că vorbea frumos, căci copiii îl urmăreau mîhniți, smiorcăindu-se.

Alături de Juuli, plîngea sfîșietor o femeie tînără. Uitîndu-se mai bine la ea, Juuli o recunoscu în cele din urmă pe Adeele Rang, stăpîna fermei. Chipul ei, schimonosit de deznădejde, i se buhăise de atîta plîns. Arăta umflat, sleit, îmbătrînit.

— De ce plîngi așa, *proua* ? o întrebă, mirată, Juuli. Doar nu dumneata ți-ai pierdut băiatul.

Dar Adeele Rang parcă nici n-o auzise.

Juuli adăugă îngrijorată :

— În situația dumitale nu-ți face bine plînsul... Văd că aștepți și dumneata un copil. Îți urez să nu înduri niciodată ce îndur eu acum.

Adeele gemu și-și acoperi fața cu palmele...

Cînd se întoarse acasă, Juuli se privi întîmplător în oglindă. Clipi mirată, fără a-și putea dezlipi ochii de pe imaginea din fața-i.

— Ciudat, *proua* Udrik, îi spuse unei vecine. Parcă aş avea mereu o albeaţă pe ochi. Parcă şi faţa şi creştetul capului mi-ar fi presărate cu făină.

Vecina se uită cu luare-aminte la ea şi rosti încet şi cu spaimă :

— Nu e nici o ceaţă... Ai încărunţit, *proua* Juuli.

Juuli îi întoarse o privire nepăsătoare, fără a arăta că dăduse vreo atenţie acestor cuvinte.

— Fii tare, mai adăugă vecina. Toată casa suferă alături de dumneata. Tare bun băiat era Martin ! Săritor, bun la suflet... Îi făcea rău să-l vadă pe altul suferind. Toţi l-am iubit.

Juuli tăcu îndelung. In cele din urmă îşi aduse aminte de ceva, se încrîncenă la faţă şi cu aceeaşi nedumerire aiurită întrebă :

— A, da... Cum am să-l înştiinţez eu pe Herman ? El e pe ocean... Şi cînd te gîndeşti că pentru băiatul nostru plecase...

*

Herman Vassar şedea lungit şi cu ochii deschişi pe patul strîmt. Aerul înăbuşitor şi umed îi apăsa pieptul. Auzea alături de el răsuflarea grea, istovită, a vecinilor din cabina comună. Din cînd în cînd unul scrîşnea din dinţi în somn şi bolborosea repezit fraze fără sens.

Răsuflarea oamenilor părea a fi îngrămădit sub plafonul scund un aer aparte, înăbuşitor, cu totul deosebit de adierea aspră, proaspătă şi slobodă a mării, care răcorea puntea vaporului.

S-ar fi zis că întunericul se încinsese nu de fierbinţeala venită de la maşini, nici din cauză că vasul se apropia de tropice, ci fiindcă îl mistuiau gîndurile şi patimile oamenilor, setea lor chinuitoare de viaţă, tot aleanul care-i silise pe aceşti dezmoşteniţi să-şi cheltuiască ultimul ban şi să se încumete spre munţii de apă ai oceanului, spre Crucea sudului, spre arborii de abanos, spre îndepărtatul Singapore, care clocotea în soare, spre toate aceste locuri şi zări considerate odinioară străine, primejdioase, de loc dorite.

Pîntecul vaporului uruia, hodorogea, vuia într-una, înăbuşit. Din cînd în cînd se auzea tropot de picioare pe covertă. În răstimpuri un ceasornic marca trist jumătăţile de oră. Toate acestea erau dominate de zgomotul greu al apei care cădea în cascade, crescînd şi descrescînd cadenţat. El vuia în tot corpul vaporului, imprima un uruit încordat părţilor metalice ale vasului, făcînd şi mai dens aerul jilav şi înăbuşitor din cabină.

Învăluită de negura nopţii, marea, neagră şi ea, se învolbura greoaie dincolo de pereţii de fier ai vaporului, îngrozitor de aproape, chiar lîngă capul lui Herman Vassar. Învolburarea era plină de vuiet şi apăsare. Cînd şi cînd patul în care era întins Vassar se lăsa în jos, se cufunda în beznă, creînd o senzaţie înfiorătoare de cădere din cauza căreia ziceai că inima îşi va opri bătăile.

Jos de tot, dincolo de pupă, elicea de oțel sfredelea, răcnind, masa de apă albă, înspumată, de parcă în fața vaporului s-ar fi desfășurat un drum troienit de zăpezi.

Pachebotul transoceanic cu un singur coș, „Commissaire Ramel", care părăsise Marsilia, trecea la 10 iulie prin Canalul Suez în Marea Roșie. Port-Said, negru de pulberea de cărbune și de funingine, galben din cauza egiptenilor măslinii, alb de hainele lor, rămăsese mult în urmă. În Suez, vîntul uscat și pișcător al deșertului îl pălmui aspru și fierbinte pe Herman drept în obraji. Vassar simți cu dezgust scîrțiindu-i în dinți praful nisipos.

Vaporul „Commissaire Ramel" naviga tot mai spre sud. Ziua se distingeau în depărtări, la babord, culmile cafenii și negre ale Arabiei. Acum însă, în noaptea densă, totul se contopise într-o beznă de nepătruns. Doar din cînd în cînd sclipeau, dincolo de geamurile groase ale hublourilor, niște luminițe misterioase, asemeni unor ace.

În mintea lui Herman se învălmășeau haotic frînturi răzlețe de gînduri și de imagini.

Vedea pițigoii ciugulind miez de nucă fărîmițat de Martin. Ciocănitul slab și precipitat al cioculețelor lor îi răsuna parcă și acum în urechi. Văzu pivnița de lemne de acasă, de pe strada Florilor, o rază a soarelui în asfințit aurind șuvițele întunecate ale lui Martin, expresia tristă a ochilor lui. „Nu pleca, tată..." Da, așa se rugase de el Martin. Era însă absurd să rămînă. La Tallin nu mai avea ce face.

Cînd își ceruse socoteala, Paul Janno îi răspunsese mirat :

— Ce-avem noi de împărțit, Vassar ? Ca mîine sîntem bătrîni. Doar am fugit împreună din paradisul roșu. Nu fi mîndru, Herman. Mărturisește că ai greșit. Eu nu sînt ranchiunos...

Ochii lui Janno se umeziseră, un licăr omenesc fulgerase în apele lor.

Dar Herman tăcuse. Putea să renunțe la multe. Existau însă anumite hotare invizibile peste care nu era în stare să pășească. Ei îl aleseseră responsabil... Băiețandrul acela, Peet Mass, cu inima lui bună... Peste asta nu era cu putință să treacă.

Tăcuse deci.

— Ai să regreți, Vassar, o să-ți aduci aminte de cuvintele mele, dar o să fie prea tîrziu. Cine o să te mai prețuiască așa cum te prețuiesc eu ?...

Dar Herman nu răspunsese nici de data aceasta.

Acum, ca și în tinerețe, cînd peregrina în căutare de locuri de muncă mai bune, călătorea tot ca pasager de clasa a treia, însă pe vapor, spre Oceanul Indian. În toată lumea, oriunde, la toate latitudinile, și în trenuri, și pe vapoare, clasa a treia era la fel : strîmtă, înțesată de lume, duhnind a tutun ieftin și a haine purtate și răspurtate. Și expresia de îngrijorare de pe chipurile posomorîte ale

pasagerilor, și glumele aparent frivole, și flecăreala lor nervoasă, totul, totul era aidoma. Și interesul lacom pentru informațiile de presă referitoare la țărmul străin al Australiei, și întrebările lacome de prin porturi — cum se plătește aici ? Ce se aude ? Se găsește de lucru ? Și aceeași nădejde, mereu nesecată, în ochi... Fără speranțe nu-i posibil să iei totul de la capăt cînd ai patruzeci de ani.

La o aruncătură de braț, dincolo de peretele subțire al bătrînului vapor apăsa cu o putere înspăimîntătoare o imensitate neînchipuită de apă, perfid de primejdioasă în veșnica ei agitare. În jur era noapte, stăpînea o beznă încărcată de respirații și de gemete, iar în față, dincolo de ocean, aștepta un țărm necunoscut. Dar toate acestea nu-i puteau spulbera speranțele lui Herman. „Soarta e o mamă vitregă. Nu-i place ca fiilor ei vitregi să le meargă bine în viață. Dar lumea e mare. Poți să tragi soarta pe sfoară și să-ți găsești fericirea..." Herman ținea minte cuvintele acestea. Omul care semăna cu președintele Sadi Carnot exprimase cît se poate de limpede însăși credința care sălășluia tainic în cugetul lui Herman Vassar. În aceste nopți fierbinți și înăbușitoare, Herman simțea uneori pe neașteptate un fior amețitor de-a lungul șirei spinării. Îl frămînta nerăbdarea. Îi părea rău că pierduse în zadar atîta timp în atelierul lui Janno. Patruzeci de ani înseamnă cam mult pentru un om care vrea să ia totul de la început. De aceea trebuia să se grăbească, să-i croiască lui Martin cît mai repede drumul în viață. Dar drumul său era atît de lung, iar vaporul se legăna în beznă, ca și cum ar fi plutit pe loc. De ce s-ar fi grăbit ? În definitiv, compania de navigație încasase banii înainte...

În drumul nou pe care apucase, fie în tren, pe cînd traversa Europa Occidentală, fie pe Marea Mediterană, fie pe Marea Roșie, Herman nu regretase niciodată și nu se îndoise nici o clipă de necesitatea călătoriei sale. „N-o să fie mai rău", își spunea el, și cuvintele acestea îl întăreau. Cuvintele acestea le repetau de nenumărate ori ca pe o rugăciune și ca pe o înjurătură, toți vecinii lui de cabină în timpul nesfîrșitelor convorbiri moleșite, pe cînd jucau domino sau fumau. Pe deasupra, Herman Vassar își prețuia posibilitățile mai mult decît ceilalți, căci în materie de strungărit era profesor. Apoi era și mai bine pregătit decît ceilalți : urmase un curs scurt de limba engleză și nu se despărțea nici o clipă de manualul destinat anume celor ce învățau singuri. Ceilalți inși din cabină nu aveau perspective de viitor atît de frumoase. Bunăoară, cei doi frați Karu, fii de tinichigiu, în afară de mușchi vînjoși nu posedau nimic. Șansele lor erau minime. Nu știau decît vreo zece boabe englezești, învățate și acestea pe drum, de la Vassar, dar practic ele nu puteau sluji la nimic, deoarece, tineri și flușturatici cum erau, învățaseră doar niște cuvinte de mîntuială : „Hai, drăguțo, să ne plimbăm împreună" etc.

Gîndurile lui Vassar începură să se încîlcească. Şezu aşa vreme îndelungată, cufundat într-o toropeală grea. Prin faţa ochilor începură a i se perinda frînturi de visuri, dar tot mai auzea sforăiturile vecinilor, vuietul apei, scîrţîieli şi ciocănituri nedesluşite. În cele din urmă în răstimpul imperceptibil al unei clipite, păru că se cufundă într-o apă caldă, care-l acoperă încet-încet, lin, fără zgomot.

Capitolul IV

Pe măsură ce lumina alb-albăstrie de afară pălea, Soldatov cerceta tot mai des şi mai îngrijorat cadranul ceasului de buzunar cu emailul cadranului plesnit încă de pe vremea cînd se afla în tranşee. Mişcarea nerăbdătoare cu care apăsa cu unghia tare capacul de metal trăda o stare de neobişnuită nervozitate. La ora cinci aştepta la uzină nişte oaspeţi influenţi şi necesari : inginerul Berg de la „Elmaştrest" şi un cunoscut profesor electrotehnician, membru în comisia de stat pentru electrificarea Rusiei.

La această întîlnire urmau să se rezolve unele probleme extrem de importante. În fond trebuia să se dea o bătălie pentru care Serghei Andreevici împreună cu ceilalţi tovarăşi interesaţi se pregăteau de cel puţin o jumătate de an.

Pe fostul inginer al uzinei, Berg, Soldatov îl socotea un aliat în luptă. Venirea profesorului în uzina „Elektrosvet" putea fi socotită din multe puncte de vedere drept un merit al lui Berg.

Relaţiile dintre Soldatov şi profesor, care fusese numit şef al şantierului centralei electrice de pe rîul Volhov, erau reci. De încrederea pe care cunoscutul specialist ar fi acordat-o acum uzinei depindea un lucru foarte important, şi anume, posibilitatea ca uzina să capete comenzi de generatoare de mare putere pentru centrala electrică.

Profesorul nu arătase însă pînă acum — Soldatov o ştia prea bine — că ar avea încredere în uzină. El insista să se dea întreaga comandă suedezilor.

Serghei Andreevici îl înţelegea perfect şi nu era supărat pe el. Chiar în zilele sale cele mai bune dinainte de război, „Berens-Rickert" nu produsese nimic care să semene a generatori de zece mii de kilowaţi. De aceea acum, cînd uzina abia îşi trăgea sufletul, cînd n-avea nici jumătate din muncitorii ei vechi, iar inginerii-proiectanţi se aflau la Berlin, la Berens, dorinţa lui Soldatov de a căpăta măcar o parte a comenzii părea din cale-afară de îndrăzneaţă.

Fostul strungar Serghei Andreevici Soldatov înţelegea bine toate acestea. El respecta tehnica înaltă, calculul matematic precis şi atitudinea practică, realistă faţă de viaţă. La rîndul său însă, nu

putea să-i ofere profesorului nici un fel de garanții serioase. Totuși știa bine un singur lucru, și anume că trebuia să capete comanda asta și că uzina trebuia s-o execute cu orice preț.

Directorul roșu ofta, rozîndu-și mustața de mult netunsă și propunîndu-și ca în discuția care avea să urmeze să nu facă vreo gafă. Partea proastă era că față de un atît de reputat specialist trebuia să-și susțină punctul de vedere cu argumente din care, în ce-l privește, lipsea orice pregătire tehnică. Dar viața luase o asemenea întorsătură încît tocmai el, Serghei Soldatov, era pus astăzi în situația de a discuta, a convinge și a oferi garanții îndrăznețe. Dar el nu era singurul interesat în primirea comenzii. Interesul acesta îl aveau toți muncitorii uzinei — de asta depindea soarta lor. Mai aveau apoi interes și organizațiile de partid din oraș. Și oare numai cele din oraș ? Erau în joc probleme vitale pentru revoluție. Activiști cu răspundere ai comitetelor raional și orășenesc de partid îl întrebau dacă pot susține și apăra cu toată seriozitatea acordarea parțială a comenzii de stat uzinei „Elektrosvet". Poate că uzina nu era încă în stare să execute o astfel de comandă, și în cazul acesta nu mai avea nici un rost să bată capul oamenilor ? El, ca vechi membru de partid, cunoștea și uzina și oamenii. Ce părere avea deci ?

În toate convorbirile particulare și la toate consfătuirile importante la care participase, Soldatov răspunsese mereu : „Se poate ! O să facem. Ne trebuie neapărat comanda aceasta. Vom pune uzina pe picioare, vom face-o să-și revină ca stropită cu apă vie. O să fie greu, firește... A fost însă și mai greu să cucerim puterea."

Se ajunsese la situația că răspunsul definitiv și hotărîtor nu era cerut inginerilor-proiectanți, specialiști în materie, ci lui, care nu înțelegea aproape nimic din calculele tehnice. Iar el răspundea afirmativ, garanta și pentru sine, și pentru muncitorii și inginerii uzinei.

Convingerea lui că va izbîndi, cu toate că împrejurările nu erau de loc încurajatoare, nu-și avea izvorul în cine știe ce încredere oarbă în reușită. Nu, Serghei Andreevici era un om care gîndea realist, viața îl frecase rău de tot, și nu se apuca de nici o treabă cu ochii închiși. Avea pe umeri un cap lucid și înzestrat, se pricepea la oameni, cunoștea mașinile uzinei și era un maestru al strungului.

Acum, înainte de întîlnirea hotărîtoare cu acest membru influent al comisiei, de care depindea în măsura cea mai mare primirea comenzii, Serghei Andreevici avea unele temeiuri reale ca să creadă în reușită.

*

La patru și jumătate Serghei Andreevici simți că nu mai poate sta locului. Se ridică, încuie sertarele biroului și seiful și ieși. În anticameră dădu peste o fată pistruiată, cu părul tuns scurt, care ședea

încruntată foc la o măsuță și curăța literele unei mașini de scris cu o periuță neagră de dinți.

— Ce faci acolo, Natașa, că doar nu-i mitralieră, o interpelă prietenos Soldatov, care știa că secretara sa luptase în revoluție cu arma în mînă.

— Păi chiar așa, Serghei Andreevici... răspunse fata, prefăcîndu-se supărată, dar zîmbind. Mitraliera o cureți și funcționează după aceea, pe cînd asta-i mai rea decît o mașină de cusut.

— Uite ce-i, Natașa... — Soldatov redeveni serios — peste o jumătate de oră au să ne vină niște musafiri. Niște oameni neobișnuiți ! Ai priceput ?

— Neobișnuiți ?...

— S-ar putea spune că în domeniul lor, adică... într-al nostru, sînt adevărați comandanți. De aceea tu, ca o comsomolistă combativă ce ești, să fii la înălțimea rolului tău de secretară. Primește-i cu toată atenția, corect, militărește, la toate întrebările să dai răspunsuri lămuritoare, pentru ca tovarășii să vadă că aici nu-i băcănie, ci o uzină proletară fruntașă din Piter. Înțeles ?

— Înțeles, tovarășe director.

Natașa își întinse mîinile mînjite de cerneală în poziția de drepți. În ochii căprui îi jucau scînteieri vesele.

— Eu mă duc sus, la Piotr Arkadievici. Acolo să-i conduci și pe oaspeți.

— Am înțeles, Serghei Andreevici.

Pe palierul îngust de la etajul al doilea, Serghei Andreevici bătu în ușă. Neprimind răspuns, o deschise binișor. Intră într-o sală destul de încăpătoare, dar scundă, cu plafonul jos. Pe vremea lui Berens, aici lucrau desenatorii.

Cu toate că era relativ devreme, în sală ardea o lampă electrică mare atîrnată de un șnur. Lîngă unul din pereți se îngrămădeau cîteva mese de desen și o mulțime de scaune puse în neorînduială. În mijlocul sălii învăluite în lumina gălbenă a lămpii se întretăiau liniile albe ale unei schițe uriașe făcute cu creta de-a dreptul pe linoleumul neted și întunecat al dușumelei.

Piotr Arkadievici Smaghin ședea cocoțat pe un scaun, deasupra schiței, în picioare, aproape dînd cu capul de tavan, cufundat într-o adîncă meditație. Era cu șapca pe cap. Paltonul îi atîrna de ivărul unei ferestre.

Soldatov se uită la mîinile lui mari și roșii, probabil înghețate, mînjite cu cretă, atinse soba de teracotă în care sfîrîiau niște lemne ude de plop și clătină din cap.

— Frig, Piotr Arkadievici ? strigă el către Smaghin. Am dat dispoziții să se facă focul, numai că sala asta-i cît un manej. Trebuie

să arzi lemne uscate de mesteacăn sau cărbuni. Cînd colo noi o mințim cu niște plop amărît.

— A, dumneavoastră erați ? se trezi Smaghin ca dintr-un vis. Nu, mulțumesc, nu-i frig.

Își cercetă ceasul de mînă.

— Am venit mai devreme, îl liniști Soldatov. Vedeți-vă de treabă, nu vă ocupați de mine... Ați modificat iar ceva ?

— Puțin, răspunse evaziv Smaghin. De fapt e doar o schiță, un plan... Pînă cînd vom prezenta schițele de lucru, o să fie nevoie de destule modificări.

Soldatov încuviință din cap și se aplecă și el deasupra liniilor trase cu creta.

În fața lui, pe linoleumul cu luciul șters se desfășura, desenată în linii groase, schița unui generator imens în mărime naturală. Se distingeau clar statorul cu bobinajul și rotorul.

Schița aceasta firavă pe care din neștiință ar fi putut s-o șteargă cu spălătorul orice femeie de serviciu, era deocamdată singurul rezultat al luptei ce se dădea de aproape o jumătate de an între diferitele puncte de vedere, susținute de tot soiul de birouri în privința problemei referitoare la comanda care trebuia sau nu repartizată uzinei „Elektrosvet". Cu toate acestea ea constituia un prim și unic rezultat vizibil, pretextul de a sta de vorbă cu acel membru al înaltei comisii. Însuși faptul că Berg îi încredințase lui Smaghin, deocamdată cu titlu de experiență, proiectarea schiței, putea să fie considerat un succes.

Soldatov își dădea însă bine seama că la mijloc nu era nici pe departe numai bunăvoința lui Berg. În această chestiune se resimțeau înrîurirea și ecourile imperceptibile la prima vedere, deșteptate de o serie întreagă de convorbiri purtate de Soldatov cu diferiți tovarăși cu munci de răspundere ca și cu oameni de rînd, convorbiri în care făcea făgăduieli și dădea garanții peste garanții, fără a avea pentru aceasta vreun temei tehnic.

Se apropie încet de fereastra în care începeau a albăstri obscurițăile serii și privi afară. Prin albastrul rece al înserării se zăreau în petecul de lumină revărsat dinăuntru fulgi de zăpadă cernîndu-se vijelios. Era cu neputință să privești prea mult. Vîrtejul acesta năvalnic din aer te amețea.

— Iar viscolește. Ianuarie..., murmură Serghei Andreevici sucindu-și gîtul de parcă s-ar fi căznit să-l îndese mai adînc, ferindu-și-l de frig, în gulerul mantalei. Era un obicei rămas de pe front. E întuneric, Piotr Arkadievici. Toată Rusia, pe întinderi de mii și mii de kilometri, zace în beznă. Și o măturâ vijelia... Ici-colo pîlpîie doar cîte o luminiță săracă, o biată lampă cu petrol în cîte o gară, dar și asta numai la nodurile de cale ferată. Despre haltele mici, ce să

mai vorbim. Acolo nu-s nici felinare cu gaz. Urlă lupii flămînzi... Undeva, în cîmp, s-a înzăpezit un tren...

Smaghin îl privea în tăcere.

Serghei Andreevici oftă şi fredonă în şoaptă :

Caii peste stepă
Zboară, pier în zări ;
Viscolul năprasnic
Urlă-n depărtări...

Glasul i se frînse. Soldatov tuşi şi îndrugă cu un aer vinovat :

— Mi-am pierdut de tot vocea.

Se întoarse apoi de la fereastra întunecoasă şi rosti trist :

— Şi buletinul de azi din „Pravda"... Se vede că-i e tare rău lui Vladimir Ilici...

Se întunecă la faţă şi nu-şi sfîrşi fraza.

Smaghin se uită la creta pe care o ţinea în mînă, fărîmînd-o între degete, oftă şi spuse :

— Veşnica şi tragica luptă dintre spiritul omului şi întuneric. Mitul lui Prometeu...

— Tragică ? făcu Soldatov, îngîndurat. Mofturi... Dacă lupta se dă pentru o cauză dreaptă, e plină de bucurii.

Se apropie încet de liniile albe trase cu creta pe duşumea şi rosti cu voce schimbată, mai blîndă :

— Aici e lumina !... Iat-o : lampa lui Ilici !

Piotr Arkadievici se dădu jos de pe scaun şi se scutură pe mîini de cretă, lovindu-şi zgomotos palmele una de alta.

— Invidiez convingerea pe care o aveţi, Serghei Andreevici, zise el. O invidiez şi mă minunez.

— Numai pe a mea ? Soldatov îl privi stăruitor. Pe a dumneavoastră, nu ? Credeţi că n-o să le placă ?

Şi arătă din ochi spre schiţă.

Smaghin ridică îngîndurat din umeri.

— Nu la asta mă refeream... Ca să fiu sincer cred că chestia trebuie să reuşească, dar... asta, dragă Serghei Andreevici nu-i decît o schiţă, o idee. Spuneţi-mi deschis, vom realiza-o ? Aţi observat ce dimensiuni are ?

Întrebase încet, scrutîndu-şi cu curiozitate interlocutorul.

— Mai întîi de toate, răspunse Soldatov preocupat, trebuie să contăm că în uzină la noi n-o să putem strunji decît rotorul. După cum ştiţi, Piotr Arkadievici, nu avem decît un singur strung cu asemenea distanţă între centri. În schimb, statorul şi toate celelalte n-o să le putem face.

— Atunci pe ce vă bizuiţi ? Eu vă susţin, dar cu toate astea, Serghei Andreevici, ar trebui să fim bine edificaţi...

— Dar nici eu nu-s prost. Soldatov miji viclean ochii. Vreţi să ştiţi ceva ? Lui Berens nu i-aş fi dat nici o ceapă degerată pe o treabă ca asta. Şi-ar fi frînt gîtul încercînd să facă un asemenea salt, i-ar fi pus piedici concurenţii. Azi însă îmi pun nădejdea în Piterul nostru roşu, Piotr Arkadievici ! În oraş sînt o mie de fabrici şi un milion de fabricanţi. N-o să ne lase ei cînd or să vadă că ne batem pentru lampa lui Ilici. Mă bizui pe clasa muncitoare, pe uzinele „Baltika", „Metalurgica", „Putilov", „Obuhov"... Ne sprijină el Piterul, n-o să ne lase baltă !

— Asta aşa e. Aveţi dreptate. Dar se pot ivi nouăzeci şi nouă de împrejurări neprevăzute. Şi în condiţiile de astăzi fiecare dintre ele poate să devină fatală.

— Bunăoară ?

Smaghin n-apucă să răspundă. De partea cealaltă a uşii se auziră glasuri. Uşa se dădu în lături şi în prag apăru secretara.

Cu ochii strălucindu-i de bucurie, scoţîndu-şi în relief pieptul plin, ea rosti tare şi răspicat :

— Serghei Andreevici, vă caută reprezentanţii !

Şi dintre buzele rumene îi ţîşni o coloană de aburi reci.

În spatele Natașei se zărea chipul surîzător al lui Berg. Era îmbrăcat într-o şubă din blană de dihor, cu guler de biber. Împreună cu el se afla un bărbat spătos, de statură mijlocie, purtînd un palton de stofă fină, dar foarte uzat.

Soldatov, care îl vedea pentru prima oară pe acest inginer vestit în tot Petrogradul, se uită cu luare-aminte la chipul lui proaspăt bărbierit, la expresia rezervată a feţei luminate de doi ochi mici şi inteligenţi de o culoare nedefinită. Purta îndesată pe cap, peste urechile devenite trandafirii din cauza gerului, o şapcă de tip prusac, cu calota foarte mică şi cu insignă. Inginerul continua să poarte şapca de uniformă a fostului departament al căilor ferate. Specialitatea lui era electricitatea, dar era bun cunoscător şi în domeniul construcţiilor de mijloace de transport. El construise înainte de război linia de tramvai din Petrograd. Cu această ocazie se întîlnise de cîteva ori şi cu Smaghin, care elaborase pe atunci un nou tip de motor de tramvai.

Calota foarte mică a şepcii dădea capului său o înfăţişare mult prea voluminoasă şi din aceeaşi pricină părea mai lat la figură decît era în realitate.

Gazdele ieşiră în întîmpinarea oaspeţilor, dar cunoscutul specialist le-o luă înainte. Foarte zvelt şi vioi, el traversă din cîţiva paşi jumătate din sală şi strînse cu putere mîinile celor de faţă, privindu-i calm şi deschis drept în ochi. Privirea lui interogativă şi grea de gînduri, părînd a cumpăni şi judeca totul, ca şi strîngerea puternică a mîinii lui calde şi uscate aveau ceva care te atrăgea. Solda-

tov, care aşteptase cu atîta încordare, întins ca o strună, se destinse şi răsufla uşurat, fapt pe care, de altfel, nu-l observă nimeni.

Membrul comisiei se întoarse apoi brusc către schiţă.

— Deci asta ar fi...

Şi, fără un cuvînt în plus, se sui cu agilitate pe scaun.

Domni o clipă de tăcere grea, încordată. Smaghin scutură din umeri, îşi înfundă mîinile în buzunarele pantalonilor, se întoarse cu spatele şi porni agale spre peretele din partea opusă sălii, dîndu-şi silinţa să calce cît mai uşor.

Inginerul Berg, pe care barbişonul negru, tuns corect, îl făcea să pară aproape chipeş, zîmbea cu francheţe pe sub mustăţi.

Serghei Andreevici rămase cu ochii la specialist, dar pe figura aproape impasibilă a acestuia nu se putea citi nimic. Cu mîinile la spate, îngustîndu-şi ochii pentru a vedea mai bine, atent şi concentrat, reputatul membru al comisiei studia liniile trase cu creta, părînd a fi uitat cu desăvîrşire de prezenţa celorlalţi. Făcu doar o singură mişcare : scoase un blocnotes din buzunar şi-şi aruncă un moment privirea pe foile lui.

Se scurseră astfel vreo cinci minute, după care sări sprinten, dar încet şi, sucindu-şi gîtul ca o pasăre, dădu ocol schiţei, fără a-şi lua ochii de la ea. Apoi se întoarse brusc spre cei de faţă şi propuse politicos :

— Să luăm loc, vă rog...

Fiecare îşi luă din grămadă cîte un scaun prăfuit şi hodorogit, şi se aşezară lîngă soba în care lemnele abia mocneau.

— Nu-i rău, lăudă profesorul laconic proiectul, fără nici un fel de introducere, şi se întoarse către Smaghin. În linii mari sînt informat ce anume pregătesc suedezii. De cam acelaşi lucru e vorba şi la ei...

Coborî privirea ca şi cum ar fi continuat să vorbească în gînd şi nu şi-ar fi dat seama că ceilalţi sînt numai ochi şi urechi.

Smaghin se îmbujoră uşor şi clipi din ochi. Îl cunoştea pe colegul său mai vîrstnic şi ştia că nu este prea darnic cu laudele.

În pauza care urmă, Soldatov rosti apăsat şi serios, adresîndu-se reprezentantului comisiei :

— Viktor Semionovici, dacă aprobaţi, o să-l facem... Ne luăm angajamentul să-l facem.

Toate capetele se întoarseră spre el.

Fără să-şi schimbe nici tonul, nici expresia liniştită a feţei, membrul comisiei guvernamentale obiectă imediat :

— Nu sînt de loc convins că o să fiţi în stare. Asta nu înseamnă, firesc, că am o părere proastă despre cei de faţă sau despre uzină...

— O să fim noi în stare, îl întrerupse Soldatov nepoliticos, cu îndărătnicie, cenuşiu la faţă. Viktor Semionovici, la ce să ne ascun-

dem după deget, pentru uzina noastră comanda aceasta nu este o comandă oarecare, ci o problemă de viaţă. Scuzaţi-mi sinceritatea aceasta muncitorească. Sînt muncitor.

Chipul inteligent al lui Viktor Semionovici se încălzi subit de ceva care aducea a zîmbet.

— Ştiu ce gîndiţi acum, spuse el aproape binevoitor. Că sînt un specialist de pe vremea vechiului regim... Că nu cred în clasa muncitoare.

— Nu. Eu ştiu că Lenin v-a acordat încredere. Dar acelaşi lucru i l-aş fi spus şi lui Vladimir Ilici.

— Perfect, dădu profesorul din cap. Atunci hai să vorbim deschis... Centrala electrică trebuie să fie pusă în funcţie la termen şi fără nici un fel de surprize neplăcute. Am făgăduit lucrul acesta la Kremlin. Despre asta nu mai încape nici o discuţie, nu-i aşa ? Să vedem mai departe... Eu, ca şef al şantierului, ştiu că suedezii au să respecte contractul. Pentru ei asta e o comandă obişnuită, pe cînd pentru noi ea înseamnă un început, mii de începuturi...

— Tocmai de aceea..., începu Soldatov, dar profesorul îl întrerupse cu un gest al mîinii.

— Ştiu ce vreţi să spuneţi. Entuziasmul este un lucru mare, dar nu trebuie să dispreţuim nici calculul lucid. Bobinajele unui generator atît de puternic necesită materiale izolatoare, lacuri speciale, care nu există la noi. De unde să le luăm ? Astea nu le vînd nici suedezii, nici germanii : sînt secrete de fabricaţie. Sau să luăm, de exemplu, rotorul. Cine are să vi-l toarne la Petrograd ?

— „Putilovistul roşu", interveni Smaghin. Cunosc posibilităţile lor. Am cunoscuţi pe acolo.

— Să admitem, cu toate că nu-i chiar atît de simplu. Cine o să prelucreze piesele statorului ?

— „Metalurgica" sau „Baltika", şopti Soldatov.

— O întreagă cooperativă de uzine. Dar instrumentele de măsurat ? Fiecare uzină îşi are standardele sale. Cea mai neînsemnată nepotrivire poate să dăuneze întregului agregat. Cum veţi evita lucrul acesta ?

— O să-l facă, Viktor Semionovici, interveni Berg pe neaşteptate, cu acelaşi zîmbet răsfrînt parcă în sine. Chiar dumneavoastră aţi aprobat schiţa lui Piotr Arkadievici.

Membrul comisiei guvernamentale îl privi întrebător şi înclină politicos capul, ca şi cum l-ar fi invitat să continue.

— Întrebaţi de garanţii, spuse Berg. Le dă tovarăşul Soldatov, directorul uzinei. A fost strungar chiar în uzina aceasta, e comunist, rănit de două ori pe front, a fost pe moarte, dar a supravieţuit... E o garanţie foarte serioasă.

— Garanţii dăm cu toţii, toată uzina, zise Soldatov convingător. Dacă o să fie vreun rebut, îl plătim noi.

Se lăsă iar tăcere, dar nu una apăsătoare, deznădăjduită. Era o liniște fecundă în scurgerea căreia se frămîntau stăruitor niște forțe tainice. Lampa electrică din plafon arunca acum o lumină orbitoare. Intensitatea curentului se schimba pe rețea ; din cînd în cînd lumina devenea mai vie, mai albastră, și în interiorul becului se auzea un sfîrîit slab și tremurat, ca oftatul unei ființe vii. Părea că e prin apropiere încă cineva dornic să ia parte la discuție. În lumina aceasta strălucitoare liniile imateriale ale desenului se înfățișau privirii cu o stăruință fără greș. Pardoseala fostei săli de la mezaninul clădirii lui Berens se prefăcuse pe neașteptate într-o tablă uriașă de clasă, în fața căreia stătea cu creta în mînă, ca la examen, inginerul Smaghin, om trecut de vîrsta tinereții, cu părul argintat de cea dintîi brumă. Piotr Arkadievici simți o furnicătură plăcută și înțepătoare prin pielea capului.

— Viktor Semionovici, spuse el cu glasul înecat de emoție. Aveți încredere în mine ?

— Ce întrebare ! Doar nu vă cunosc de ieri — de alaltăieri. Motorul dumneavoastră de tramvai a fost admirabil.

— Atunci vă rog să mă credeți că vom construi generatoarele. Credeți-mă. Vă asigurăm că ne vom descurca.

Omul cu fața lată și inteligentă tăcu, înclină capul și rămase pe gînduri. Se apropie apoi cu pași domoli de fereastră, privi geamul albastru, întunecat, prin care se zăreau cernîndu-se din adîncurile nemărginite ale cerului rus fulgi de zăpadă, care se colorau cînd treceau prin dreptul luminii. Își luă după aceea cu un gest calm și sigur șapca ce părea a fi împrumutat forma capului său mare și și-o puse fără să se grăbească — toate acestea în tăcere.

— De altfel... spuse el în cele din urmă, încet, rostind rar cuvintele. Am avut întotdeauna o profundă stimă pentru gîndirea creatoare și spiritul de inițiativă. Puteți conta și acum pe stima mea.

Berg deveni serios și-și puse cu un gest larg căciula boierească. Soldatov zîmbi cu toată gura și, ca să-și ascundă această izbucnire de satisfacție, se întoarse cu fața spre sobă și se apucă să zgîndăre vîrtos lemnele cu vătraiul. Din grămăjoara de lemne de plop țîșni pe burlan un snop de scîntei, împrăștiindu-se asemeni unui curcubeu în văzduhul întunecat al Petrogradului.

*

Într-o zi caldă de martie, pe cînd dezghețul era în toi, cînd de pe acoperișul uzinei se frîngeau țurțurii uriași cu suprafața văluroasă, iar sub picioare plescăia glodăria de zăpadă, Eduard Vassar fu invitat de director.

Serghei Andreevici îl primi în picioare, cu o expresie neobișnuit de însuflețită pe față.

— Ei, Eduard Janovici, se topește gheața, lua-o-ar naiba ! O să facem generatoare, măi frate. E lucru hotărît... Intră, intră și dezbracă-te, căci avem mult de vorbit.

Vassar începu să-și dezbrace paltonul ponosit de postav. Nu era chiar atît de simplu : trebuia să-și scoată paltonul în așa fel încît pufoaica lui cazonă, căptușită cu pînză ieftină, să nu-i iasă afară din mîneci. După ce-și desfășură în jurul gîtului șalul croit dintr-o fîșie de pătură de lînă, Vassar se uită cu îngrijorare la bocancii săi rupți, de ostaș roșu, rămași încă de pe front, care lăsau pe parchet urme ude. Ce mai încoace și încolo, îmbrăcămintea lui nu se potrivea de fel cu cabinetul larg și luminos, cu această masivă garnitură de birou. La drept vorbind însă nici paltonul directorului, care atîrna în cuierul din colț, nu era mult mai arătos.

În timp ce Vassar se dezbrăca, Soldatov se plimba nerăbdător încolo și încoace prin birou. Abia după ce-l sili pe Vassar să se așeze în fotoliu, trecu la subiect :

— Într-un cuvînt, am reușit să căpătăm comanda, Eduard Janovici. Acum, măi frate, n-avem cum să mai batem în retragere. Vrem, nu vrem trebuie să dăm din mîini. Firește, sîntem între noi, așa că pot să-ți spun cinstit : ne-am luat în cîrcă o asemenea namilă încît te-ntrebi tu singur de unde s-o apuci mai bine... Rostind cuvintele din urmă, Soldatov se aplecă peste masă spre Vassar și coborî glasul. S-ar părea că o să avem de întîmpinat multe greutăți, Eduard Janovici, dar profesorul a stăruit mai mult asupra uneia din ele și — ce să ne mai ascundem ? — are dreptate. În privința preciziei, putem s-o feștelim rău de tot. Ai priceput ? Mai cu seamă pentru că piesele vor fi confecționate de mai multe uzine. Bănuiești acum pentru ce te-am chemat ?

Zicînd așa, își privi țintă interlocutorul.

Vassar ridică ușor din umeri și observă cu prudență :

— Asta-i acum... Tu, Serghei Andreevici, ești strungar bătrîn, cine poate s-o scoată la capăt mai bine decît tine cu șublerul ? N-aș crede că profesorul ăsta o să măsoare el mai bine ca noi.

— Și eu cred la fel. Mi-amintesc cum stabileai zecimile de milimetru numai din ochi.

— Chestie de obișnuință.

— Tocmai asta-i. Și acum, măi frate, obișnuința asta a ta e necesară revoluției. A sosit vremea.

Vassar se uită nedumerit la Serghei Andreevici, care părea tulburat, și căută să-l încredințeze :

— Nu te teme. N-o să lăsăm noi să ne scape vreun rebut.

— Nu, nu de asta e vorba... Nu te-am chemat de asta. Nu ne este îngăduit să rebutăm un agregat de zece mii de kilowați. Trebuie să evităm categoric orice rebut, înțelegi ? De-aia te întreb : care-i părerea ta, se poate ?

— Practic, de bună seamă că n-o să putem evita unele devieri. O să fim nevoiți să admitem o toleranță. Numai că o să trebuiască, firește, să luăm seama la toate.

— Chiar așa m-am gîndit și eu... Soldatov zîmbi. În felul ăsta o s-o scoatem la capăt. Și știi cine are să se îndeletnicească cu treaba asta ?

— Cine ?

— Tu ai să te îndeletnicești, Eduard Janovici.

Vassar îl privi uimit. Soldatov rîdea vesel.

— Începînd de mîine, nu mai ești un simplu controlor tehnic, ci șeful secției de măsurători și de control a uzinei ! Un general ! Da, da... Te felicit cu prilejul avansării, Eduard Janovici. Vezi, măi frate, ce înseamnă lampa lui Ilici și pentru noi doi.

Pe pomeții ascuțiți ai lui Vassar se iviră bujorii unor pete stacojii.

Tăcură o clipă și unul și celălalt, privindu-se îngînduraţi și prietenos.

— Tot ce depinde de mine o să fie făcut, făgădui în cele din urmă Vassar. Fii liniștit...

— Hotărît și semnat, încheie cu un simțămînt de ușurare Soldatov, ridicîndu-se. Îți mulțumesc, bătrînul meu tovarăș. Îmi pun cu tărie nădejdea în tine.

*

Începuse executarea generatorilor pentru centrala de pe Volhov, cînd într-o zi Smaghin îi spuse îngrijorat directorului roșu :

— Știți, Serghei Andreevici, deși i-am garantat lui Viktor Semionovici că putiloviștii au să ne toarne rotorul, parcă tot nu sînt împăcat. Am telefonat la „Putilov" și cei de acolo ne invită să stăm de vorbă.

Soldatov se cam întunecă la față. Avea impresia că Smaghin nu-i spusese totul.

— Să mergem chiar astăzi, hotărî el imediat. Bineînțeles că trebuie să ne lămurim.

Era încă dimineața cînd se și aflau dincolo de bariera Narvei. Ziua de aprilie se arătă cețoasă și umedă. De sub roțile *Dietrich*-ului hodorogit, părăsit de Kosițki cînd fugise din Rusia, sărea o apănaie noroioasă cu miros searbăd de zăpadă topită. Caii de bronz din vîrful arcului de triumf erau învăluiți într-o pîclă albăstrie care le împrumuta contururi fantomatice. Își depăna întîiele fire primăvara anului 1924. Deasupra uneia din intrările uzinei cei din mașină zăriră portretul lui Lenin încadrat în cetină și înfășurat cu o panglică decolorată de doliu, rămas acolo din zilele triste ale lui ianuarie.

Trebuiră să mai aștepte puțin pînă ce de prin birourile afumate ale uzinei să-și facă apariția tehnologul-șef, un bărbat gras, între

două vîrste, cu o frizură bogată și cu *pince-nez*. Acesta strînse cordial mîinile vizitatorilor, privindu-i atent cu ochii săi miopi. Cu Smaghin se tutuia.

Încruntîndu-și fruntea și frecîndu-și bărbia rotundă, ca de femeie, tehnologul examină îndelung schița și în cele din urmă spuse, făcînd din cînd în cînd cîte o pauză :

— Ce să zic, Petea, nu-i o piesă simplă. Nu-mi place profilul... Mi-e teamă să nu plesnească. Ar trebui verificată.

— Asta-i altă problemă. Tu, Kostea, spune-mi pe șleau : vă angajați s-o faceți ?

Tehnologul ridică îngîndurat din sprîncenele groase.

— Știu eu ce să zic ? Aici e nevoie de un oțelar bun, cu practică îndelungată. Dacă mai era Firsov aici v-ar fi spus numaidecît... Dar nu mai e. Și fără el...

Tehnologul ridică abătut din umeri.

— Care Firsov ?

— Bătrînul oțelar. Se zice că însuși Putilov i-a strîns mîna.

— Și unde-i Firsov ăsta ? interveni Soldatov. A murit ?

— Da de unde ?... Trăiește și-i încă zdravăn. A ieșit la pensie. Acum e la Kolpino, își udă varza din grădină.

— Trebuie să mergem la Kolpino, spuse Soldatov, ridicîndu-se de pe scaun. Doar n-o să pierim din pricina lui Firsov ăsta al vostru. Să ne toarne piesele și pe urmă n-are decît să-și stropească morcovii cît o pofti.

— N-o să vină, oftă tehnologul.

— Cum adică, n-o să vină ? se miră Soldatov. E o chestiune de stat. Vă arde de glume ?

— Bătrînu-i rău și încăpățînat. În timpul revoluției a fost scos pe roabă din atelier, asta-i chestia. Și atunci s-a supărat. Evident, poate că n-ar fi trebuit, însă se nimerise tocmai într-un moment de mare fierbere.

— Iartă-mă, Kostea... Supărat, Smaghin își apucă prietenul de nasturele vestonului. Nouă ne trebuie rotorul și tu ne torni niște baliverne despre Firsov ăsta al tău... Hai chiar acum cu noi. Trebuie să-l înduplecăm.

— Ești naiv, zîmbi ironic tehnologul. Crezi că noi n-avem nevoie de el ? Am încercat, măi frate, am încercat...

Soldatov se ridică hotărît, schimbă o privire cu Piotr Arkadievici și începu să-și încheie paltonul.

*

La marginea orașului se întindea pămîntul negru, pătat ici-colo de peticele murdare ale resturilor de zăpadă. Cîrduri de grauri se

plimbau aferat pe pămîntul golaş, ca nişte ingineri cadastrali, ieşiţi pe teren primăvara.

Nu se vedea decît la o sută de metri înainte. În pîcla alburie se săvîrşeau parcă nişte fapte misterioase ale desprimăvărării : apa vuia, zăpada se topea cu foşnet, pîrîiaşe răzleţe se contopeau susurînd, ciorile ţipau arţăgos, undeva se auzea şuierul gros al unor locomotive. Mirosea a zăpadă umedă, a ţărînă dezgheţată, a putregaiuri de peste an.

Pe neaşteptate, din pîclă răsăriră coşurile negre şi zidurile de cărămidă ale uzinei „Ijorsk", sclipi luciul unsuros al apei din canal.

— Pe aici a fost cîndva o moară a lui Alexaşka Menşikov [1], spuse Piotr Arkadievici, uitîndu-se cu interes în jur. Iar două sute de ani mai tîrziu se făureau aici blindaje pentru flota rusă, în întrecere cu Krupp...

Şoferul, un om în etate, cu o mutră necăjită, care oprea la fiecare pas pentru a întreba de drum, conduse *Dietrich*-ul stropit de noroi printre căsuţele turtite şi peticite ale aşezării muncitoreşti, şi stopă lîngă una din ele.

În spatele gardului ud şi aplecat într-o rînă al grădiniţei în care se zăreau cîţiva meri bătrîni şi negri, răsunau glasuri şi ţipete de copii. Un om uscăţiv, de statură mijlocie, într-o pufoaică soldăţească, dar cu capul gol, cu părul des, aspru şi nins, bătea o prăjină la căsuţa graurilor, fixînd-o de peretele magaziei. În jurul lui foia o ceată de copii cu nişte şepci ponosite care le cădeau peste nasurile roşii şi umede. Erau îmbrăcaţi în surtuce cît toate zilele, tot de-ale părinţilor, cu mînecile suflecate şi încălţaţi cu ghete scîlciate. Copiii ţipau de-a valma, ca ciorile.

Soldatov deschise portiţa cu băgare de seamă şi o luă înainte.

— Noroc, tovarăşi ! strigă el zîmbitor. Văd că în casa asta sînteţi bucuroşi de oaspeţi de primăvară... Am dori să-l vedem pe tovarăşul Firsov.

Auzind glasul, copiii întoarseră capetele şi, zărind maşina în stradă, dădură buzna cu chiote spre ea, atingîndu-i din fugă pe oaspeţi, cu poalele surtucelor părinteşti largi şi fîlfîinde ca nişte aripi.

Omul de lîngă magazie întoarse capul mic şi uscat, cu obrazul fin şi sobru. De sub smocurile stufoase ale sprîncenelor căutară spre noii veniţi doi ochi mici şi rotunzi ca de pasăre.

— Eu sînt Firsov, Alexei Filimonovici, se prezentă el cu un glas subţire, dogit. Ce doriţi, stimaţi cetăţeni ?

— Preabine, vrem să stăm de vorbă cu dumneata, Alexei Filimonovici, răspunse vesel Soldatov. Sîntem foarte bucuroşi că vă găsim sănătos.

[1] *Menşikov A. D.* (1673—1729) — eminent om de stat rus şi mare comandant de oşti, generalisim al armatei ruse şi cel mai apropiat colaborator al lui Petru I.

Firsov se apropie sprinten de ei. Ghetele rupte îi clămpăneau sec peste călcîiele goale, palide și aspre, ca de corn.

— Poftiți în casă, îi invită el cu răceală, aruncînd o privire piezișă și neprietenoasă spre mașina staționată la poartă.

Intrară într-o bucătărie micuță. O bătrînă cu creștetul cenușiu, de culoarea șoarecelui, pieptănată lins, se fofilă din fața lor, făcîndu-se nevăzută în spatele unei perdele de stambă. Firsov îi introduse într-o cameră cu tavanul jos. Înăuntru domnea o căldură înăbușitoare. Ghivecele de flori din ferestrele înguste nu lăsau să pătrundă lumina de afară. Într-o colivie atîrnată aproape de tavan se vînzolea un botroș. În prima clipă Smaghin avu impresia că nimeriseră într-un paner pascal, plin cu flori de hîrtie. Pretutindenea, prin vazele și ghivecele de pe scrin se zăreau flori artificiale. Sub niște ouă de sticlă albastre și verzi se răsfățau șervețele de hîrtie. Chiar și ghivecele de flori erau înfășurate în hîrtie colorată.

Gazda îi îmbie să se așeze pe un divan mititel cu spatele proptit de perete. Smaghin se uită cu teamă la fața lui găurită acoperită cu o mucava albă, și preferă să se așeze într-un fotoliu mic și hodorogit, cu spătarul drept, incomod.

Soldatov rămase în picioare. Se uita la o plantă verde care creștea într-un ghiveci, plină de rămurele grațioase.

— Ce floare-i asta ? întrebă el curios.

— Trandafir chinezesc, răspunse sec Firsov, care rămăsese și el în picioare, păstrînd un aer independent și nepăsător.

— Frumoasă, o admiră Soldatov, tărăgănînd cuvintele. Se vede cît de colo de cîtă îngrijire și dragoste se bucură. Iar botroșul ăsta parcă-i un grenadier. Grozavă pasăre !

Și ciocăni cu unghia într-o muchie a cuștii.

„Ia te uită ce diplomat e directorul..." zîmbi în sinea lui Smaghin.

După ce mai lăudă și mușcata din fereastră, și mărul din fața casei, și curățenia din interior, Soldatov se așeză și el în cele din urmă și începu să se apropie pe ocolite de miezul problemei.

...Alexei Filimonovici știa de bună seamă din ziare de ce treburi grandioase se apucă clasa muncitoare. Se refac uzinele, se repară locomotivele, putiloviștii se pregătesc să producă tractoare pentru sate. Dar miezul tuturor și lucrul cel mai de seamă era energia electrică ! Ea va da lumină, va furniza forță motrice uzinelor, va pune în mișcare tramvaiele... Uzina „Elektrosvet" și-a luat sarcina să construiască hidrogeneratori puternici, potrivit planului leninist de electrificare a țării. Uzina „Putilovistul roșu" vrea să-i dea o mînă de ajutor, se pregătește să toarne o piesă importantă a agregatului — rotorul. Pentru asta ar fi nevoie de ajutorul calificat al lui Alexei Filimonovici...

În timp ce vorbea Soldatov, lui Piotr Arkadievici i se păru deodată că în cameră se făcuse mai întuneric. Aruncă o privire spre fereastră, şi se dumeri : capete de copii se lipiseră pe dinafară de geam, turtindu-şi de el buzele şi nasurile murdare. Holbînd ochii strălucitori albaştri, căprui şi verzi de sub cozoroacele plesnite, puştimea încerca cu o curiozitate sălbatică, să vadă ce se petrece în cameră, dincolo de ghivecele cu flori.

Smaghin abia se ţinu să nu zîmbească.

— Nici nu mă gîndesc, grăi Firsov pe un ton sec şi rece, lăsînd ochii în jos. Am fost meşter, dar nu mai sînt. Acum nu mai sînt în stare de asta.

— Conducerea uzinei e de altă părere. Ei spun : „Fără Firsov nu ne apucăm de o aşa treabă". Soldatov îi aruncă o privire vicleană bătrînului. Eşti aşteptat.

Nările fine ale lui Firsov tresăriră ; la rîndul său bătrînul îi aruncă o privire fugară lui Soldatov.

— Da' de ce ? Ca pe urmă să mă ducă cu roaba ? Mulţumim preasupuşi, mi-a ajuns o dată. Sînt sătul pînă peste cap.

Piotr Arkadievici oftă şi începu să vorbească pe un ton blajin, spunînd că trebuie să te ridici deasupra lucrurilor mărunte şi să priveşti în miezul lucrurilor. Mai presus de orice sînt principiile...

Firsov asculta neînduplecat, întors pe jumătate spre Smaghin. Cînd auzi pomenindu-se de principii, îşi aduse deodată aminte de ceva şi se cutremură tot.

— Numai că, nu vă fie cu bănat, şi Ceska vorbea tot de principii ! exclamă el, holbîndu-şi ochii imobili de vultur. Pentru principiile astea m-au plimbat prin toată curtea ca să fiu de rîsul tuturor... Ceska, lindina aia, stătea la o parte, rînjind, şi-i asmuţea pe ceilalţi...

— Dă-mi voie să întreb : despre care Ceska-i vorba ? se mohorî Smaghin. Ce amestec are el ?

— E duşmanul meu, un invidios... A vrut să mă nimicească. Aşa că n-o să-mi mai calce piciorul pe acolo. Am zis vorbă mare !

Glasul său subţire sfîrşi într-un scheunat, ca un ferăstrău ascuţit care nimereşte într-un nod.

Soldatov reluă vorba paşnic şi prietenos, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Neînţelegerile şi certurile întîmplătoare, patimile mărunte au să se prefacă în praf şi pulbere, au să se risipească — spunea el — pe cînd poporul are să trăiască veşnic. Şi atunci de ce să sufere poporul, de ce să fie pedepsit pe nedrept pentru greşelile altora ? Poate că nici Ceska ăsta nu mai e de mult la uzină. Şi-o fi lăsat scăfîrlia lui turbulentă undeva, pe fronturile războiului civil, şi-o fi răscumpărat toate greşelile făcute cu voie şi fără voie...

Ascultînd răspunsurile scurte şi furioase ale lui Firsov, Smaghin simţea că începe să se înăbuşe.

„Probabil unde-i atît de cald, iar aerul e atît de uscat", se gîndi el uitîndu-se la tapetul crăpat, la fotografiile scorojite de pe pereți, la capsulele cenușii și plesnite ale macilor răsăriți printre fotografiile înrămate ale gazdelor.

I se părea că aude foșnetul tainic al hîrtiei crăpate, al capsulelor de mac, al mobilei scorojite, al roții dințate a ceasornicului vechi de pe perete. S-ar fi zis că toate acestea mocneau înăbușit în căldura emanată de răsuflarea fierbinte și uscată a lui Firsov.

Într-un tîrziu simți că începe să-l doară capul.

„În fond ce înseamnă asta ? se mînie el. Șase luni de eforturi încordate... Șase luni de cînd Soldatov se zbuciumă ca ciocănitoarea care bocăne într-un copac, pentru ca acum să ajungă să se roage de bătrînul ăsta. Timp de șase luni am tot făcut calcule, și cînd colo tocmai cînd se părea că gheața a început a se porni, cînd în uzină e bucurie mare, iar Kremlinului i s-au făcut promisiuni solemne, uite că se holbează la tine ochii ăștia stupizi și răutăcioși de pasăre, și totul se împiedică de un ciot, totul riscă să se împotmolească..."

— Nu, nu și nu ! Degeaba ați venit, stimați cetățeni, ajunse pînă la urechile lui Smaghin glasul subțire și sacadat al lui Firsov. Nu pot să vă fiu de nici un folos în treaba asta.

Piotr Arkadievici avu senzația unui gol în coșul pieptului, de parcă ar fi căzut cu o viteză uluitoare în jos. Capul începu să-i vîjîie. Foarte rar se întîmpla să aibă asemenea senzații : doar cînd, în explozia unei mînii nereținute, își pierdea de tot stăpînirea de sine.

Se ridică brusc de pe scaun, aproape dînd cu capul de plafonul scund, și strigă mînios în obrazul strîmt și aspru, în ochii aceia rotunzi :

— Ce om rău ești ! Să-ți fie rușine !... Crezi că Serghei Andreevici și cu mine am venit să cerem pentru noi ? Greșești, bătrîne. Ia te uită !

Cu o mișcare violentă, Smaghin îl apucă de umeri pe Firsov, care înmărmurise și-l întoarse cu fața spre fereastră : de partea cealaltă a geamului se zăreau chipurile mînjite ale copiilor cu ochii sclipitori de curiozitate, cu buzele turtite, lipite parcă de geam.

— Pentru ei am venit ! exclamă el sufocat de un tremur nervos. Ca să se bucure și ei de lumină, să ajungă și ei oameni. Serghei Andreevici și cu mine am venit să îndeplinim dorința lăsată de Lenin cu limbă de moarte.

Copiii, care urmăreau de la fereastră scena din cameră, o luară la fugă care încotro. Poalele surtucelor părintești abia li se mai zăreau ici și colo printre meri. Un puști cu capul înfășurat într-o basma muierească alunecă, se întinse pe pămîntul jilav și începu să urle speriat.

— Tu refuzi să le dai lumină copiilor ăstora, continuă Smaghin, fără să-şi dea seama că începuse să-l tutuie. Cum de-ţi îngăduie conştiinţa ? Tovarăşul Soldatov s-a rugat să ni se dea comanda asta. Şi-a dat cuvîntul de onoare, a pus în joc prestigiul uzinei şi tu ne primeşti tocmai cum întîmpină un boier îmbufnat pe nişte cerşetori... Crezi că pe noi ne refuzi ? Nu ! Tu-l refuzi pe Vladimir Ilici. El a lăsat Rusiei cu limbă de moarte să se facă lumină pentru fericirea copiilor, iar tu ne stai în drum ca o umbră neagră...

Piotr Arkadievici băgă deodată de seamă, alături de el, chipul serios şi îngrijorat al lui Soldatov, îşi veni în fire şi tăcu.

În tăcerea care se lăsă, se auzi limpede un foşnet. Botroşul speriat se zbătea de peretele de sîrmă al coliviei.

Buimac de cap, Firsov se întoarse maşinal, bătu uşurel cu unghia în vergelele coliviei, ca să liniştească pasărea, şi rămase pe gînduri.

După felul în care clipea mărunt din pleoapele subţiri, fără gene, şi bătea nervos toba cu degetele slabe şi cam strîmbe pe cureaua care-i încingea cămaşa, se vădea că e tulburat şi buimăcit de atacul furtunos al lui Smaghin.

Oaspeţii tăceau şi ei, urmărind cu o emoţie plină de înfrigurare jocul acesta îngîndurat, şovăielnic, al degetelor.

După un răstimp de tăcere, Firsov se întoarse pe jumătate spre oaspeţi şi, uitîndu-se în podea, întrebă :

— Aveţi la dumneavoastră desenul ?

— Cum să nu ?... tresăltă bucuros Soldatov. S-ar putea spune că nu ne despărţim de loc de el.

*

La întoarcere, o bună bucată de drum o străbătură cufundaţi în tăcere. Serghei Andreevici se uita din cînd în cînd la Smaghin şi zîmbea pentru pricini numai de el ştiute. Piotr Arkadievici căuta să-i ocolească privirea. Se ruşina de ieşirea lui furtunoasă, îi părea rău de scena făcută lui Firsov.

În cele din urmă Serghei Andreevici nu mai putu să rabde şi spuse cu un zîmbet viclean :

— N-am ştiut, Piotr Arkadievici, că sînteţi un agitator aşa de înflăcărat.

— Mi se pare c-am răcnit dracu' ştie ce... Smaghin se strîmbă dureros. M-am înfuriat. Am ajuns să am nişte nervi de muiere. Dar mă speriasem : „Nu cumva se duce totul de rîpă ?"

— Pe un om poţi întotdeauna să-l înduplecl.

— Da, asta e bine spus, recunoscu Piotr Arkadievici, cu privirile pierdute în pîcla cenuşie de primăvară, care parcă se apropia de maşină dinspre şesurile golaşe de primăvară. Omul hotărăşte

totul. Ştiţi, pe vremuri credeam că tehnica e aceea care cîrmuieşte lumea şi-l adaptează pe om la ea. Dar nimic din toate astea nu-i adevărat. Uneori progresul depinde de un vierme ca Firsov ăsta.

— Hm... Soldatov tuşi. Dar se poate spune că viermele ăsta a ieşit din cocon tocmai cu ajutorul dumneavoastră. Cine ştie dacă numele lui n-o rămîne înscris în vreo carte de aur.

— Nu cu ajutorul meu, ci cu al dumneavoastră, îl corectă Smaghin decis. Degeaba protestaţi. Eu văd cît vă consumă toate astea.

— Exageraţi. Pentru mine asta este o bucurie a inimii, dacă vreţi să ştiţi. Iar dumneavoastră îmi veniţi cu nu ştiu ce teorie a spiritului de sacrificiu. Soldatov aruncă o privire prietenoasă spre tovarăşul său de drum. Uite, acum stau în maşină şi inima mi-e plină de bucurie : pentru mine e sărbătoare fiindcă am izbîndit şi, pe deasupra, am atras spre mine şi am pus pe picioare încă doi oameni buni.

— Firsov e unul. Dar al doilea ?...

— Al doilea ? se miră Soldatov. Dumneavoastră sînteţi al doilea ! Cum v-a mai clocotit inima... Vă ascultam şi eram mîndru de dumneavoastră, Piotr Arkadievici, zău aşa. Aţi vorbit într-un limbaj de-a dreptul partinic. V-aţi dezvăluit lui Firsov sufletul...

Piotr Arkadievici se întoarse, tăcu o clipă şi spuse cu glasul schimbat :

— Mai trebuie scuturată multă zgură de pe sufletele noastre, pînă cînd vom ajunge să nu ne ruşinăm cu ele în faţa urmaşilor... Cu dalta trebuie să răzuim rugina asta. Trebuie să lecuim inima omenirii, să-i altoim, ca unui măr, mlădiţe noi, iată cum mi se înfăţişează mie catehismul revoluţiei.

— Îndeobşte, toate astea sînt, firească, adevărate. Munca în unire, ăsta-i lucrul cel mai de seamă. Ea o să lecuiască sufletul, Piotr Arkadievici, nu ? Nu tot ea ne-a apropiat pe noi, doi oameni atît de deosebiţi ?

— Ce mă atrage pe mine în primul rînd la dumneavoastră, este omenia, zise Smaghin după o clipă de gîndire. Asta m-a apropiat de dumneavoastră.

— Oamenii trebuie eliberaţi de minciună, oftă Soldatov. Cînd omul muncitor o să ajungă pe tot pămîntul stăpîn pe soarta sa, va cîrmui în lume binele. Nelegiuirea va fi curmată.

De-o parte şi de alta a şoselei se înşiruiau gardurile cenuşii şi casele răzleţe ale periferiei. Trecură pe sub un pod, asurziţi de uruitul unui tren care trecea deasupra. Pentru o secundă, în maşină

se făcu întuneric greu, apoi deodată totul se lumină, zgomotul amenințător rămase în urmă și Smaghin răsuflă ușurat și bucuros.

*

Vassar ședea ghemuit pe un colț de banchetă, lîngă fereastra deschisă a compartimentului. Curentul de aer cald de iunie sorbea aerul stătut, îmbibat nu numai cu mirosuri de sudoare, de uleiuri și unsoare de mașini de care erau pătrunse hainele de lucru, dar și cu parfumuri picante, cu miros de pudră, de cremă cosmetică și de piele nouă de valiză.

Eduard Vassar respira mirosurile acestea noi cu o curiozitate plină de nesaț.

Oare trecuse mult de cînd mai călătorise astfel într-un compartiment de tren ? Atunci geamurile erau înflorite de ger. Mirosea a acid fenic, a dezinfectanți antitifici, a mahorcă, a duhoare stătută emanată de scurtele și pufoaicele pe care posesorii lor nu le lepădau cu săptămînile.

Și iată că deodată totul se limpezise, se topise aidoma florilor de gheață de la ferestre. Nu-ți rămînea decît să te freci la ochi și să te uiți la femeile dichisite descinse parcă din reclamele articolelor cosmetice, care ședeau printre muncitoarele modeste, și să te întrebi cu nedumerire : fost-au oare aievea zilele acelea cumplite mirosind a praf de pușcă, a acid fenic și a nenorocire ?

Doar pipăindu-ți lîngă șold cicatricea neregulată a rănii vindecate, ai să poți răspunde cu certitudine : da, au fost aievea zilele acelea, și încă nu demult.

De doi ani s-a ivit pe străzile Petrogradului o spiță deosebită, trandafirie, bine hrănită, de fabricanți de bomboane și de ciorapi, de mici și mari negustori, giuvaergii, cofetari, meșteșugari.

Eduard Vassar privea chiondorîș chipurile proaspăt rase ale atîtor indivizi siguri de ei, îmbrăcați la modă cu haine de bună calitate, își scărpina îngîndurat bărbuța jigărită și se gîndea că totuși viața era departe de a fi atît de simplă cum i se păruse în tinerețe, cu douăzeci de ani în urmă, cînd își închipuise că era de ajuns să fie răsturnat țarul, ca să ia naștere împărăția muncii mai întîi în Rusia, iar după un an-doi în toată lumea.

Iată însă că lucrurile nu erau chiar așa de simple. Nu se putea face totul dintr-o dată. Gîndindu-se la anii trecuți, Vassar încerca acum simțămîntul unui om înzdrăvenit după o operație grea. Fusese greu, neasemuit de greu, făcuse greșeli, se poticnise, îl pîndiseră hăuri chinuitoare, dar dorința de viață îl scosese la liman.

Dar oricît de cumplite fuseseră furtunile din zilele acelea, tot nu-i măturaseră cu desăvîrșire pe cuconașii aceștia în pantalonași scurți și strîmți, încălțați cu pantofi galbeni „shimmy". Uite-l pe

ăsta, doar la trei paşi de tine. Stă rezemat, nepăsător şi arogant, de spătarul banchetei, pălăvrăgind cu muieruşca lui. Etalează coroanele strălucitoare, ca şi cum ar mesteca în gură un lingou de aur. O singură placă de aur din gură face mai mult decît tot ce ai tu pe tine, Eduard Vassar, începînd cu costumul ieftin din pînză de doc şi ceasul vechi de argint, moştenit de la taică-tău, şi sfîrşind cu banii de concediu — un pachetel cu *cervoneţi*[1] sovietici noi, care-ţi foşnesc în buzunarul interior.

Cu toate astea... Da, cu toate astea era în pachetelul acesta ceva care nu l-ar fi lăsat pe Eduard Vassar să-l schimbe nici pe cel mai greu şi mai preţios lingou.

Vassar trase apoi cu coada ochiului la un grup gălăgios din faţa lui. Trei tineri cu ochii sclipitori, cu gîturile lungi, semănînd uimitor cu nişte gîscănei bătăioşi şi vioi, frunzăreau un număr recent al revistei „Krasnaia panorama", în care erau publicate fotografii ale centralei electrice ce se construia pe rîul Volhov.

Unul dintre gîscănei, cu o cămaşă în carouri, înfăţişa cu un glas gros, plin de însufleţire, viitoarea centrală ca pe o minune a secolului, şi istorisea sigur, făcînd o mutră de parcă ar fi fost la curent cu toate amănuntele :

— Primul generator e gata. Precis ! A spus un tovarăş de-al lui Bratelnik, care lucrează la „Elektrosvet".

Vassar nu se mai putu abţine şi remarcă zîmbind cu toată gura :

— Te cam grăbişi, tinere. Putiloviştii abia încep să ne facă formele pentru turnat...

Pe banca gîscănelor se iscă o oarecare derută. Povestitorul se uită supărat cu coada ochiului la Vassar şi mormăi ceva nedesluşit.

Tinerii căutau să nu se mai uite la Vassar, fapt care îi dădu a înţelege că nu-l crezuseră.

Rămase pe gînduri, zîmbind vag, spunîndu-şi că gîscăneii aceştia naivi nici nu bănuiau cîte eforturi trebuise să depună el în ultimele două săptămîni, numai pentru operaţia pregătitoare, fără de care biroul de proiectare nu începea să lucreze desenele. Cutreierase toate uzinele care-şi luaseră angajamentul să ajute „Elektrosvetul" ca să compare standardul de măsuri al uzinei sale cu ale celorlalte. La elaborarea sutelor de desene, calculatorii trebuiau să ţină seama de cele mai infime nepotriviri. Fuseseră două săptămîni deosebit de grele în viaţa lui. Era conştient că cele mai neînsemnate greşeli de calcul puteau fi funeste pentru viitorii generatori produşi de „Elektrosvet", generatori despre care acum scriau ziarele şi revistele din întreaga Uniune Sovietică.

Creatorii generatorilor, Smaghin, Berg şi Soldatov, îi acordaseră încrederea lui, lui Vassar. Iar el, deschizînd bine ochii, încor-

[1] Cervoneţ — bancnotă de 10 ruble din perioada 1920—1930.

dîndu-şi atenţia trebuise să se verifice în nenumărate rînduri pe sine, să studieze, să compare, să controleze micrometrele, calibrele, scoabele... Deşi umblase toată viaţa cu ele şi îi deveniseră familiare, fusese cuprins pe neaşteptate de o emoţie şi o sfiiciune pe care nu le mai încercase de mult, de parcă le-ar fi luat în mîini pentru întîia oară. Instrumentele acestea reci, precise, şlefuite cu grijă, păreau a-i revela însuşiri noi, încă necunoscute pînă atunci. Ele îl introduceau în miezul evenimentelor care interesau milioane de oameni. Vassar simţea concret atmosfera densă a interesului arătat de toţi generatorilor pe care urma să-i producă uzina „Elektrosvet", după atenţia cu care era primit în diferite uzine. Tonul articolelor din presă, ca şi pelerinajul făcut în uzină de tot felul de ingineri şi excursionişti, confirmau interesul acesta.

Iar el, om în toată firea, se prinsese ca un băieţaş în jocul acesta pasionant, se lăsase cuprins de emoţie şi se înflăcără ca şi Smaghin, ca şi Soldatov. Somnul începuse să-i fie neliniştit. Se trezea uneori în toiul nopţii şi încerca să-şi amintească dacă confruntase dimensiunile instrumentelor comandate cu cele indicate în desene. Nu le-or fi încurcat cumva ?...

În aceste maşini inexistente încă, Eduard Vassar vedea o nouă întruchipare materială a revoluţiei. În 1917 o recunoscuse după silueta „Aurorei", cu tunurile ei îndreptate spre Palatul de iarnă. Acum fusese pus de Soldatov să făurească cu degetele lui scurte, deprinse cu metalul, o nouă fizionomie a revoluţiei. Şi tocmai faptul acesta îi confiscase toată liniştea, îl tulbura, dar îl şi umplea de bucurie.

*

Ajuns acasă, începu să scoată din sacoşă — zîmbind pe sub mustăţi — bunătăţile cumpărate din piaţă : o pîine, o chiflă, parizerul cu miros ispititor, o sticlă cu vin ieftin.

Numaidecît se înfiinţă lîngă masă o fetiţă de doi ani, cu ochi albaştri, fiica lor mezină, Saima, născută în anul greu 1922. La bătrîneţe, Vassar începuse să se înconjure de copii, aidoma unui vişin bătrîn în jurul căruia cresc mlădiţe noi. Fetiţa îşi pironi vrăjită ochii pe pachetelele de hîrtie. Apăru şi Feliks, acum în vîrstă de opt ani, cu nişte pantalonaşi jerpeliţi la genunchi. El se şi grăbi să frîngă pe ascuns un colţ din pîine. Chiar şi Ernst, care-l ajunsese la statură pe taică-său, veni să vadă cumpărăturile, deşi îşi compusese un aer cît se poate mai indiferent.

Aşa cum se întîmplă în gospodăriile modeste, şi în casă la Vassar era la fel : perspectiva unui ospăţ mai deosebit le trezea copiilor interesul cel mai adînc. La vederea pachetului cu halva, ochii li se dilatară, sclipind de lăcomie.

Anna duse pachețelele și pungile în bucătărie și servi la masă supa.

Mîncară pe nerăsuflate. Gospodina era nevoită să umple mereu cu supă farfuriile care se goleau cît ai clipi.

Însuși Eduard clămpănea cu atîta poftă din fălci, încît îi dădură lacrimi în ochii pe jumătate închiși de plăcere. Mereu întindea mîna spre coșul de pîine ca să mai ia o felie.

— Nimic mai gustos ca pîinea proaspătă, filozofă el apoi, simțindu-se sătul. Mai cu seamă cînd o moi în sos.

— Preoții o moaie în vin roșu și spun că este trupul lui dumnezeu, spuse Ernst. Iar oamenii cred prostiile astea.

— Simbolic..., îl lămuri tatăl. Simbolic pot să spun și eu că în pîinea pe care o mîncăm este o părticică din sufletul lui Lenin, și asta chiar că e adevărat. De asemenea și din sufletul lui Soldatov, și al lui Sammelman, și... al altora...

În mijlocul frazei se poticni. Fusese cît pe-aci să pronunțe numele Klaarei Korb, dar se oprise la timp. Nici chiar azi, cînd se îndrepta către bătrînețe, Anna nu voia să audă numele acesta.

După-prînz, în timp ce Anna strîngea masa, Eduard anunță cu glas tare :

— Începînd de mîine sînt în concediu.

Scoase din buzunarul de la piept pachetul cu bancnote noi foșnitoare, îl puse pe masă, îl acoperi cu palma lată, plină de cicatrici și rosti mulțumit :

— Uite că viața începe să fie mai bună. Acum putem să ne îngăduim și noi cîte ceva. Trebuie să-i cumpărăm mamei o rochie mai ca lumea.

Anna plecă ochii, examinîndu-și mîinile care i se aspriseră, făcîndu-se butucănoase și roșii.

Eduard numără cîteva bancnote și le puse deoparte. Apoi se gîndi puțin și spuse solemn :

— Ernst a absolvit clasa a șasea cu note excelente. E vrednic de laudă. I-am putea cumpăra în rate o bicicletă de ocazie. O merită, nu ? Cred că o să-și dea silința și în viitor.

Zicînd așa, îi aruncă feciorului, care rămăsese surprins, o privire plină de încurajare, și mai puse deoparte cîteva bancnote.

Se întîmplă însă ceva la care Eduard nici nu visa. În loc să sară în sus de bucurie, așa cum se așteptase, Ernst se fîstîci, se mișcă de pe un picior pe altul și, cu o voce nefiresc de încordată se rugă :

— Mai bine mi-ai îngădui să iau lecții cu un profesor de desen. De bicicletă nu simt nevoie.

— Lecții de desen... bombăni Eduard, neplăcut surprins. N-aveți ore de desen la școală ?

— De două ori pe săptămînă... În două ore nu poţi învăţa ca lumea desenul.

— Să-nveţi ca lumea să desenezi ?... Ce să zic, asta-ţi lipseşte...

Ernst se îmbufnă şi tăcu.

— De ce să nu înveţe, dacă vrea el, interveni Anna. Are talent. Eu pot să mai aştept cu rochia.

Lui Vassar i se năzări că în ultimele cuvinte ale soţiei sale întrezăreşte o nuanţă de sfidare. Îşi plimbă privirea întrebătoare de la Anna la băiat. În umerii obrajilor îi răsăriră pete cărămizii. Ce mai însemna şi asta ? Pesemne că îşi făuriseră planuri de viitor fără ştirea lui. Anna cînta în strună fanteziilor băiatului, fără să-şi dea seama cît de primejdios putea să fie lucrul acesta.

Îi făcu soţiei un semn cu ochiul. Ea pricepu şi ieşi, luînd-o cu sine şi pe mica Saima.

Tatăl şi fiul rămaseră între patru ochi.

Eduard medită un moment, apoi scoase din bufetul cumpărat de la francez două păhărele de formă piramidală şi turnă vin în ele.

— Gustă, se poate, spuse el încurajator. Vinul e folositor. Votcă să nu bei niciodată, căci votca-i otravă...

Sorbi o primă înghiţitură, uitîndu-se cu coada ochiului la Ernst. Acesta apucă stîngaci paharul cu mîna lui lungă şi slabă de adolescent, şi gustă fără mare plăcere.

— Ei, Ernst, ai paisprezece ani, observă Eduard Vassar pe gînduri şi parcă uimit ca de o descoperire neaşteptată. La vîrsta ta lucram în uzină. Eram ucenic la strungărie.

Băiatul asculta cu atenţie, ghemuit în sine, de parcă ar fi stat la pîndă.

— Şi va să zică ţii morţiş să te faci pictor ? Cred că am mai vorbit o dată despre chestia asta. E timpul să-ţi alegi o profesie, dar am impresia că nici tu nu ştii bine ce să-ţi alegi.

— Ba cum să nu ?... Ştiu.

Pe chipul lui Ernst se întipări o expresie de îndărătnicie, închisă în sine. Privirea căută pe alături de Eduard.

— La urma urmelor viaţa o făuresc strungarii şi lăcătuşii, nu pictorii, spuse Vassar. Acum de maşini e nevoie în primul rînd.

Spre nemulţumirea tatălui pe buzele lui Ernst lunecă un zîmbet uşor.

— Ce preţ are viaţa fără artă ? întrebă băiatul cu o siguranţă care-l enervă pe taică-său.

Eduard Vassar avu sentimentul că mai auzise cîndva cuvintele acestea, rostite de altcineva. Nu le rostise oare Anna pe vremea cînd îi făcea curte ? Sau, poate, Liivand ? Eduard îşi încordă memoria, dar nu putu să-şi aducă aminte. Poate că citise cine ştie unde cuvintele acestea.

— Avem nevoie în primul rînd de maşini, repetă el cu hotărîre după o scurtă pauză. Dacă vrei să ştii, n-avem nevoie de pictori, ci de ingineri. De ingineri, de lăcătuşi, de strungari. De pictori putem să ne lipsim, deocamdată, dar de energie electrică nu.

— Dar nici strungarii n-au să se poată lipsi de pictori, obiectă spontan Ernst, cu aceeaşi convingere curată a vîrstei.

Eduard îşi aduse aminte de entuziasmul tinerilor cu care călătorise în compartiment. „E la fel de sigur de el ca şi gîscanii ăia, gîndi el cu părere de rău. Cînd tinerii ăştia cred în ceva, e greu să-i convingi de contrariu. Pe deasupra, se vede, o fi citit niscaiva cărţi, dar fără să le deslueşească prea bine tîlcul."

— Nu eşti chiar atît de prost..., mărturisi fără vrere tatăl. Citeşti mult. Firește, nici vechea Romă, nici Grecia, nici chiar sălbaticii nu s-au lipsit de artă. Dar...

Tăcu, dădu pe gît păhărelul şi bătu toba cu degetele în masă.

— Dar tocmai tu, care eşti fiul meu, trebuie să te faci pictor ? sfîrşi el coborînd glasul şi uitîndu-se cu atenţie la Ernst.

— Şi de ce nu ? făcu acesta.

— Bunicul tău a fost muncitor. Şi-a găsit moartea sub roţile trenului. Pe mine m-a găurit glonţul albilor. Sîngele apă nu se face, băiete. Ar trebui să ne transmitem sceptrul din mînă-n mînă, aşa cum transmit mecanicii de la calea ferată...

Ernst îşi smuci neliniştit şi stîngaci gîtul şi tăcu.

Se aşternu o tăcere lungă care li se păru amîndurora chinuitoare.

— Atunci cum rămîne ? aminti în cele din urmă tatăl.

— Nu mai am nevoie... răspunse Ernst amărît, cu bărbia zvîcnindu-i. Dar nici de bicicletă n-am nevoie, adăugă el în grabă, cu o supărare răbufnită vijelios în glas.

Vassar îl privi ţintă. Fruntea i se umpluse de nori.

— Va să zică nu ? făcu el încet cît se poate de serios... Bine... Toată viaţa am fost împotriva violenţei. Cred că n-am s-o folosesc nici faţă de fiul meu. Poţi să te-nţelegi cu profesorul tău de desen, ca să iei lecţii... Îţi dau voie.

Se ridică şi ieşi pe uşă, gîrbovit, ca şi cum această discuţie, deşi foarte scurtă, l-ar fi îmbătrînit cu ani de zile.

„Asta-i Anna, Anna cu visurile ei. L-a molipsit şi pe el cu închipuirile ei", cugetă Eduard, călcînd la întîmplare printre straturile pline de verdele proaspăt al răsadurilor.

Şi inima i se strînse dureros.

*

Apăsînd pe mînerul de alamă de la poartă, Ernst îşi simţi inima bătînd. Poarta, lăsată cam într-o rînă, se împotrivi, tîrîndu-se

anevoie cu partea inferioară pe pământ, balamalele scrîșniră de parcă s-ar fi văitat de bătrînețe, de stăpîni și de vremurile grele.

Sub plopii și teii rămuroși, în grădină nu prea era lărgime. Vișinii și prunii subțiri care crescuseră deznădăjduiți printre aceștia se chirceau, neizbutind să înfrîngă umbra și să răzbată la lumină.

Luînd-o pe poteca năpădită de iarbă, Ernst ocoli vila largă și scundă cu veranda descoperită, orientată spre răsărit. Era vădit că locatarii nu mai foloseau de mult ușa de la intrare. Căpșoarele gingașe și transparente ale păpădiilor, semănînd cu niște baloane de săpun nespulberate, îi împînzeau pragul neatins. Tăblița de alamă de pe ușă își pierduse luciul. „Mihail Alexandrovici Petrov-Șkrab" citi Ernst pe alama înverzită.

În curtea din spatele casei, un bătrîn înalt, cu chica sură, purtînd un veston de culoare închisă, asemeni acelora pe care le purtau pînă la revoluție profesorii de liceu, întindea pe o frînghie niște rufe bărbătești, prost spălate.

Dîndu-și pe spate capul mare și cărunt, prindea cu un gest larg cămășile bărbătești peticite, cu un aer de parcă ar fi fixat pe șevalet o nouă pînză.

Strîngînd convulsiv în palma asudată mapa cu desene, Ernst îl salută sfios.

Capul măreț se întoarse spre el. Ochii cu vinișoare roșii se mijiră cu luare-aminte.

— Într-un ceas bun, rosti prietenos omul. Să intrăm în casă. Ai adus și desenele. Perfect.

Intrară pe ușa de serviciu într-o bucătărie spațioasă și caldă, al cărei mobilier era completat de un pat așezat în fața plitei. Ernst observă din primul moment că nu numai spațiile goale de pe pereți, dar chiar și ușa interioară era parcă tapetată cu desene.

O făptură gîrbovită, cu chipul întunecat, se foi în ungherul dintre masă și tăblia patului.

— Măicuță, a venit elevul ! strigă Petrov-Șkrab cu un glas neașteptat de tare. Elevul meu... Permite-mi să ți-l prezint...

Ernst strînse cu un dezgust instinctiv o mînă mică și flască, ce părea mădularul unei ființe nepămîntene.

— Soția mea, făcu prezentările Mihail Alexandrovici.

Rosti un nume de familie lung și complicat, din care Ernst nu reținu nimic.

La drept vorbind prea puțin îi păsa de bătrînă. El sorbea din ochi desenele în creion, cărbune, tuș, acuarelă, temperă. O acuarelă micuță atîrnată deasupra mesei sărăcăcioase de bucătărie, în dreptul ceainicului știrb, cu o porțiune de smalț sărită, înfățișa niște stoguri aurii de secară pe fondul unui cer albastru. Acuarela era de mărimea unei cărți poștale. Peisajul părea a-i zîmbi lui Ernst din

afund de zări. Băiatul simți un junghi dulce și pătrunzător în inimă, și revăzu în amintire ogorul din satul bunicii și pe mama sa culegînd in... Soția lui Petrov-Școrab, cenușie ca o frunză putredă, dar care odată și odată fusese și ea mlădie, poate chiar frumoasă, Petrov-Școrab însuși, ceainicul jalnic de sub acuarelă, patul sărăcăcios și neprimenit de la perete, totul se șterse din fața ochilor lui Ernst : snopii aurii se îngrămădeau peste el în șiruri, petecul de cer albastru, înspumat de un nor alb se lărgea tot mai mult, se însenina, părea că-l aspiră spre el.

Îl trezi din visare glasul lui Petrov-Școrab :

— În alte încăperi nu facem foc. O să ținem lecțiile în sală. Poftim.

Ernst fu condus printr-un coridor slab luminat și introdus apoi într-o sălița spațioasă cu trei ferestre care dădeau spre veranda descoperită. Aici era umbră și la fel de răcoros ca în grădină.

Mihail Alexandrovici se așeză la fereastră, desfăcu mapa lui Ernst și începu să examineze desenele, ținîndu-le în mînă, la distanță.

— ...Nu-i rău. Căpșorul ăsta de copil e drăguț, drăguț... E greu să desenezi copiii. Un peisaj de iarnă. Da, da, uite o poiană, o cioară într-un pin... Ai prins ceea ce este caracteristic. Doar cerul trebuie mai întunecat. Iarna cerul este mai întunecat decît pămîntul, iar vara dimpotrivă.

Pictorul vorbea pe un ton încurajator, plescăind încîntat din buze, ca și cum ar fi supt niște oscioare. Capul îi tremura ușor, ca la bătrîni.

Ernst îi sorbea cuvintele. Laudele reținute care îi erau adresate îl înflăcărau tot mai mult. Dar îi era și rușine. Desenele acestea, pe care le alesese acasă îndelung și cu multă exigență, aici i se părură deodată naive și fără însemnătate.

În sălița totul părea neobișnuit, plin de o adîncă semnificație, începînd cu macheta corăbiei lui Columb de pe dulapul cu cărți înțesat cu monografii, și sfîrșind cu modelele de ghips de pe pereți. Ernst arunca priviri furișe spre profilurile lor grecești, cu nasuri acviline și urechi enorme, gîndindu-se înciudat că în desenele sale el nu izbutise niciodată să deseneze un nas ca lumea. Într-un timp simți o dorință năprasnică de a-și lua desenele înapoi.

Dar Petrov-Școrab tocmai închidea mapa. Se ridică, își împreună mîinile la spate și începu să se plimbe cu pași mari de-a lungul peretelui vecin cu ferestrele. Chibzuia.

Ajuns la peretele opus, sub capul de ghips al lui Apolo, el se întoarse și întrebă cu seriozitate :

— Prietene, am să-ți pun o întrebare. Ți-e limpede oare scopul pe care ți l-ai propus ? Vrei pur și simplu să înveți să desenezi, așa cum ar trebui să știe fiecare intelectual, fie el arhitect, inginer,

călător sau ziarist, sau dorești să-ți închini viața artei, să devii pictor de profesie ?

Își lăsă capul pe spate și făcîndu-și ochii mici, se uită de la distanță la tînărul îmbrăcat cu cămașă grosolană din pînză nealbită.

— Pictor, răspunse Ernst fără să stea pe gînduri.

— Așa, perfect. Atunci trebuie să te pun în gardă cu privire la unele lucruri...

Aruncă în treacăt o privire pe fereastra prin care se zăreau copacii rămuroși, gardul părăginit, nereparat de mult, cu vopseaua scorojită, un petec de stradă scăldată în soare, apoi tăcu o clipă cufundat în gînduri, de parcă ar fi uitat de prezența elevului. Strada însorită se afla la numai zece stînjeni, dar pe stăpînul casei îl despărțeau de ea copacii bătrîni, plantați, se vede, demult, și veranda, cu dușumeaua putrezită.

În spatele pictorului, Ernst zări un tablou pictat în tonuri sumbre : o bătrînă în veșminte cenușii aplecată deasupra lucrului de mînă, în umbra verandei... În umbra aceleiași verande care despărțea strada plină de soare de sălița liniștită. Strada mîngîiată de razele soarelui de iunie era doar la cîțiva pași, strălucitoare, dar prin umbra copacilor bătrîni lumina ajungea pînă aici scăzută, ca prin ciurul a zeci de ani.

Clarul zilei se mistuia în ochii bătrînești care-și pierdeau agerimea. Lumina din sală pălea și ea, devenea cenușie.

Plin de gravitate, pictorul vorbi :

— Dacă ți-nchipui că-i ușor lucru să ajungi pictor, mai bine renunți, te lași păgubaș de la început. Va trebui să desenezi în fiece zi, la fiecare pas, în orice condiții, toată viața. Am văzut cu ochii mei cum Lev Felixovici Lagorio [1] picta o acuarelă la o măsuță într-un restaurant. Muia pensula în farfurioara cu ceai și picta pe dosul unei note de consumație. Arta își are greutățile ei... Michel-Angelo a pictat plafoanele capelei Sixtine stînd lungit pe spate ani de-a rîndul pe scîndura aspră a schelelor, ca un mucenic. Cînd se urca pe scăriță ca să lucreze la pînzele sale mari, Ilia Efimovici Repin își încărca paleta cu cîte o jumătate de pud de culori. Așa că trebuie muncă încordată, muncă și iar muncă. Dacă n-ai la îndemînă creion, desenezi în gînd. Dacă observi un obraz, un nas, niște ochi caracteristici, schițează-le imediat în memorie. În permanență trebuie să compari, să cumpănești lumina și umbra, să studiezi forma, materia, oamenii, animalele, copacii. Va trebui să muncești pînă vei simți junghiuri în mîini și în creier. Ia spune-mi acum : nu te sperie toate astea ?

— Nu ! răspunse Ernst cu ochii strălucitori.

[1] *Lagorio L. F.* (1827—1905), pictor marin rus.

— Bine... Omul cu chica sură dădu din cap cu un aer sever şi aprobativ. Foarte bine. Numai că şi atunci cînd te vei speti muncind, s-ar putea întîmpla ca munca să-ţi fie zadarnică. Se întîmplă uneori şi aşa... Arta este o luptă aidoma oricărei lupte pe care o dă omul în viaţă...

Ernst îl privea nerăbdător pe pictor. Capul acestuia, cu tremurul acela obişnuit la mulţi bătrîni, îi trezea adolescentului un simţămînt de milă şi de îngăduinţă.

Bătrînul voia să-l sperie, dar cu cît avertismentele lui erau mai severe, cu atît mai tare îi străluceau ochii lui Ernst. Greutăţile despre care vorbea Petrov-Şkrab nu făceau decît să-i aţîţe dorinţa. Fără greutăţi, visul şi-ar fi pierdut jumătate din farmecul lui. Nu dorea cîtuşi de puţin o biruinţă uşoară. Să stea întins ani de-a rîndul cu spinarea lipită de scînduri aspre ? Păi tocmai într-o faptă eroică găseşti frumuseţe. Să rişti la fiecare pas, întotdeauna şi peste tot în viaţă ? Păi la asta visează şi el. Şi-a şi găsit bătrînul cu ce să-l sperie.

— Dar poţi fi şi liniştit, întregi Petrov-Şkrab cu glasul schimbat, mai binevoitor. Sarcinile pe care ţi le asumi de bunăvoie sînt plăcute... S-ar putea să nu cîştigi milioane cu arta, şi mai mult ca sigur că nu vei cîştiga, dar la ce ţi-ar trebui ? Un milion în bani este o proprietate, o povară grea. Te-ar apăsa şi ziua şi noaptea, ai fi în stare să-l ucizi pe acela care ar rîvni la averea dumitale. Mult mai bine e să fii urmaş al lui Rubens şi al lui Rembrandt, să poţi gusta din toate valorile spirituale create de marile genii ale omenirii. Arta procură cea mai înaltă desfătare sufletească. În comparaţie cu un pictor obişnuit, chiar mediocru, orice Rotschild e un sărăntoc... Fireşte că micii burghezi nu înţeleg lucrul acesta. Ca să poţi înţelege arta, trebuie să te pregăteşti.

Încet-încet, Ernst începu să-şi recapete simţul realului. Nu-şi mai putea lua ochii de la silueta de lîngă perete. I se părea că acest cap mare şi cărunt încetase să mai tremure.

— Omenirea ne transmite comori... rosti lin glasul puţin voalat de bas. Comorile acestea sporesc cu veacurile, se transmit din mînă în mînă. Iată, noi doi sîntem oameni din epoci şi stări sociale deosebite. Dar există o limbă în care ne vom înţelege întotdeauna unul pe celălalt. Priveşte !

Cu o mişcare autoritară a mîinii, Petrov-Şkrab arătă spre o masă din spatele lui Ernst. Acesta se întoarse maşinal.

Bătrînul se apropie şi aşeză în faţa lui Ernst un vas cilindric prelung, de sticlă. Înăuntru se afla un grup sculptural modelat, după cum i se păru băiatului la prima privire, din lut colorat în albastru. Grupul reprezenta doi oameni zdrenţăroşi, unul tînăr şi celălalt bătrîn, cu barbă, pesemne un orb care se rezema într-un toiag.

Tînărul cu pometii proeminenți îl ducea pe bătrîn de mînă, privind cu grijă în jur. Cei doi omuleți erau modelați în reliefuri brute, dar neobișnuit de vii. După gestul cu care tînărul îl ținea zdravăn și-l ducea de mînă pe bătrîn, se simțea cît de strîns uniți sufletește erau cei doi drumeți. Se vedea că cei doi fug de o primejdie.

După ce se uită cu luare-aminte, Ernst Vassar se dumeri că totuși grupul nu era modelat în lut. Ceva ca un mucegai vinețiu îl acoperea pe de-a-ntregul. Și, ceea ce era și mai ciudat, barba bătrînului era făcută din păr adevărat de culoare roșcată.

— Ce-i asta ? întrebă el uimit.

— Îți place ? Ai înțeles ce înfățișează ?

— Da, mărturisi Ernst. Nu știu de ce mi-e milă de oamenii ăștia.

— Asta-i, asta-i ! exclamă pictorul triumfător. Ăștia-s niște vagabonzi, niște foști ocnași... Grupul e modelat din pîine, pîinea pe care o mîncau ocnașii, iar părul și barba sînt adevărate, din păr de om... Vezi, arta trăiește chiar și în sufletul celei mai oropsite și mai primitive ființe, ca o a doua limbă a omului. E limbajul întregii lumi, limbajul veșniciei. E adevărat însă că ăsta de aici e doar o bîiguială de copil, ea trebuie dezvoltată și ridicată pînă la culmi dumnezeiești.

Petrov-Școkrab vorbi mult timp astfel. Se opri doar cînd se auzi bătaia muzicală a ceasornicului din încăperea vecină.

Își frecă ochii obosiți cu o batistă necălcată. „Și-a spălat-o singur", își spuse Ernst.

— Cred că ne-am înțeles unul pe celălalt, sfîrși profesorul. Și acum să-ncepem prima lecție. Știi să ascuți un creion ?

Îi întinse lui Ernst un creion nou, neascuțit, și un briceag.

— Sigur că da, răspunse băiatul nedumerit.

Pe chipul serios al pictorului fulgeră un zîmbet ironic.

— Știi ce, prietene ? Uită felul în care ți-ai ascuțit creionul și l-ai ținut pînă acum, îl sfătui Petrov-Școkrab. Mai întîi trebuie să îndepărtezi lemnul de pe un sfert din creion, pentru ca grafitul să fie golit pe o porțiune de un centimetru și ascuțit ca un ac. Apoi să nu ții creionul aproape de vîrf, ci cît mai de departe, spre capătul neascuțit. Atunci grafitul va deveni în mîinile dumitale sensibil ca un nerv. Creionul va atinge hîrtia numai prin propria lui greutate... El trebuie să zboare pe hîrtie așa cum zboară un fluture pe geam.

*

— Cum a fost prima lecție ? îl întrebă Vassar seara pe fiul său.

— Bine, răspunse Ernst încîntat.

— Ce te-a învățat ?

— Să ascut un creion.

— Doar atît ?

— Da.

— Cum ? Toată ora ? Eduard Vassar lăsă nervos din mînă ziarul. Mi-a cerut şaptezeci şi cinci de copeici pe oră. N-am vrut să dau mai mult de cincizeci, dar pînă la urmă am acceptat. Şi cînd colo el pierde o oră întreagă învăţîndu-te cum să-ţi ascuţi creionul...

Ernst se înroşi pînă în vîrful urechilor.

— Mi-a mai vorbit şi despre artă, luă el apărarea profesorului.

— Interesant ! Şi ce-a spus ?

Băiatul îi istorisi cu destule întortocheri.

Lui Vassar i se zbătea o pleoapă, semn că asculta cu atenţie, dar că nu avea pic de încredere în spusele pictorului.

— Hm... Aşa ? mormăi el ironic la sfîrşit. Arta e un rai pentru toţi oamenii, iar Rotschilzii sînt nişte bieţi sărmănei ? Eu cred că Rotschilzii au să cedeze cu dragă inimă săracilor arta, ca o consolare, iar ei au să se mulţumească cu banii.

— Dar profesorul n-a spus asta, se îmbufnă Ernst.

— N-a spus ? Atunci o spun eu, iar tu reflectează la ce-ţi spun... Arta-i artă, iar banii sînt bani. După cum vezi, băiete, fără bănişorii şi rublele părintelui tău nu te poţi apropia de artă.

— Atîta ştii şi tu : să bombăneşti, interveni Anna. Totdeauna ai bombănit şi le-ai stricat oamenilor buna dispoziţie. El s-a dus să înveţe desenul, nu politica.

— Şi desenul e politică, pufni Eduard Vassar, ascunzîndu-se nemulţumit în spatele ziarului.

Capitolul V

Lui Herman Vassar îi ieşeau tot cărţi proaste : şesari, şeptari, valeţi.

Luase o grămadă de cărţi azvîrlite de partenerii de joc şi acum le sorta, cu o mină acră, pe masa primitivă de scînduri cioplite grosolan cu toporul.

În timp ce alegea cărţile umflate, boţite şi murdare, se făcu tăcere. Se auzea limpede doar răpăitul ploii în pînza cortului scund, de care aproape că dădeau cu capul.

Tînărul Aleks Karu îşi scărpină pieptul păros pe sub cămaşa desfăcută şi mototolită, căscă, deschizînd o gură mare, plină de dinţi albi, şi întrebă plictisit :

— Ce-ar fi dac-aş arunca în tigaie cărţile astea ? Ar sfîrîi ca clătitele !

— Cînd te gîndeşti că numai în două săptămîni am şi făcut varză un pachet de cărţi nou-nouţe, bodogăni fratele său, Juhan, ciufulindu-şi părul des şi aspru. Doar luna trecută le-am cumpărat la Campsey...

Un bărbat vînjos, puţin adus de spate, ciupit de vărsat şi cu pometii proeminenţi, trase cu o mînă lungă, muşchiuloasă o altă carte din pachet şi o azvîrli pe masă.

— Nu-i de mirare... bombăni el răguşit. De două săptămîni le tot moşmondim de dimineaţa pînă seara. Ieri m-am uitat la toporul meu. A ruginit de tot... Probabil că i-au sărit cerului niscaiva cepuri. Ascultaţi-mă pe mine : nu-i a bună. Ia uitaţi-vă la Mac Leay ; s-a şi revărsat pîrîul ăsta parşiv, a ajuns rîu în toată legea. Îmi spunea azi un om care mînă vitele că străzile din Campsey sînt sub apă.

Îşi plecă capul pleşuvit înainte de vreme şi scuipă mînios sub masă.

— Ciudăţeniile climei, oftă Herman Vassar. Aşa-i natura aici.

— Kink al nostru e lăcătuş şi instalator de apă. Să oprească el apele şi să le întoarcă în matcă, zise Juhan Karu, cu intenţia vădită de a lua pe cineva peste picior.

Sub felinarul de vînt atîrnat de prăjina cortului, se mişcă un om vîrstnic care aşternea pe hîrtie o scrisoare. Acesta îşi întoarse faţa lată şi colţoasă către jucătorii de cărţi. Avea nişte ochi înguşti de culoarea plumbului întunecat.

— Unor ape ca astea nu le-ar putea veni de hac instalatorii de apă din lumea întreagă, spuse el trist. Mi-e silă şi de apele şi de natura asta...

În cort se auzi un zdrăngănit.

Toate privirile se întoarseră către tînărul negru care îşi acorda banjoul pe o ladă pusă cu fundul în sus la intrarea în cort.

Instalatorul de apă scoase de undeva o sticlă din care trase, fără a se grăbi, cîteva înghiţituri. Sticla trecu apoi din mînă în mînă. Chiar şi cel de la intrare întinse mîna sa neagră după ea. S-ar fi zis că însăşi noaptea îşi strecurase mîna în cort, apucînd cu cinci degete sticla plină cu un lichid transparent.

Pentru o clipă toţi lăsară cărţile şi se apucară să înjure într-un singur glas clima locală şi ploaia nemaipomenită care cădea de două săptămîni, ameninţînd să se transforme într-un potop general.

— Aici toate-s cu susu-n jos, se tîngui instalatorul de apă Kink. În ianuarie-i vară, iar în iulie-i iarnă. La noi, în Estonia, în aprilie cîntă ciocîrliile de primăvară, iar aici plouă ca toamna...

— Şi copacii de-aici..., ce fel de copaci or mai fi şi ăştia ? reluă mînios omul vînjos şi ciupit de vărsat. Frunzele parcă-s nişte pene, se întorc cu dunga la soare. Poţi să aştepţi tu mult şi bine să-ţi dea

umbră. Curată înşelătorie ! Vă amintiţi eucaliptul ăla pe care l-am doborît luna trecută ? Nici nu intra ferăstrăul în el, de parcă ar fi fost de fier. Trei inşi abia de reuşeam să-l cuprindem cu braţele. Iar înăuntru ce-am găsit ? Numai scorbură. O traversă n-am putut să cioplesc din el. Nici una ! M-a făcut de rîsul vostru. Şi văcarii rîdeau de mine...

Scuipă iar cu înverşunare sub masă.

— Şi acum ploaia asta torenţială..., adăugă cu mînie Karu cel vîrstnic. În două săptămîni n-am cîştigat nici un dolar, lua-o-ar dracul de treabă. În felul ăsta n-o să ne iasă nici de o felie de pîine cu unt, darmite de un chef la barul Tatershall, să te mai îndulceşti şi tu duminica cu o sticluţă...

— Da, prieteni, oftă zgomotos lăcătuşul Kink. Am picat rău. Nici duşmanului meu nu i-aş dori să trăiască în Australia. De-aş da ochii acum cu blestematul ăla de Siilivask ! Şomerii noştri estonieni din Sydney spuneau că hoţomanul capătă comisioane grase de la o companie de navigaţie. Ai zice că am avut noi ghinionul să nimerim într-o perioadă în care nu se caută pe aici nici strungari, nici lăcătuşi. Afurisite locuri !

— Tu spui aşa ? Tu, care aştepţi să-ţi sosească şi nevasta ?... îl întărîtă răutăcios Juhan Karu.

— Vine tocmai ca să mă scoată de-aici, o să vedeţi voi, răspunse Kink cu tărie. Dacă nu mă scoate ea, atunci nimeni nu mă mai scoate... În cazul ăsta nu-mi rămîne altceva decît să mucezesc aici pînă în veacul veacului. N-o cunoaşteţi pe bătrîna mea ! E gata să vină şi-n iad după mine. Şi-a şi făcut un plan după care să ne îndreptăm afacerile...

— Ce plan ? făcu, nevinovat, Karu.

— Cum vine aici, facem o fermă de găini, lîngă Campsey.

În cort izbucni un hohot general de rîs. Ideea soţiei lui Kink îi înveselise pe toţi, prin originalitatea ei. La naiba, merită să traversezi Oceanul Indian ca să prăseşti găini lîngă Campsey !...

Chiar şi Harry, negrul american, îşi arătă dinţii albi ca laptele, deşi nu pricepea o boabă din limba estoniană.

Cărţile unsuroase fură azvîrlite pe masă.

Negrul Harry începu să cînte cu glas domol, acompaniindu-se la banjo :

I'm on my way, and I won't turn back ;
I'm on my way, oh boy, I'm on my way... [1]

Tăietorul de lemne vînjos ciupit de vărsat se luă deodată cu mîinile de cap şi se dezlănţui într-un potop de înjurături. De pe

[1] *Sînt pe drum şi n-am să mă întorc ;*
Sînt pe drum, o, flăcăule, sînt pe drum... (în limba engleză, în original)

pînza acoperişului îi cursese drept în creştetul pleşuv un şuvoi de apă.

— Tot curge înăuntru, constată cu compătimire Karu cel tînăr. Şi doar l-am învelit cu scoarţă, şi eu şi frate-meu...

— Ne plouă în palatul nostru, adăugă fratele mai mare, oprindu-se o clipă din joc. Vezi la făina aia de sub pat, să nu se ude...

Herman Vassar aruncă brusc cărţile pe masă, dîndu-le pe faţă, şi spuse abătut, cu ochii în jos :

— Da, e cam udă viaţa noastră... Şi cînd te gîndeşti că am văzut cîndva un palat adevărat. L-am văzut...

Întinse mîna după sticla pe fundul căreia mai rămăsese puţin lichid şi, în tăcerea care se lăsă, trase o înghiţitură.

— Un palat mare ? întrebă Juhan Karu, cu o uitătură naivă.

În grupul tăietorilor de lemne, Karu trecea drept un flăcău şugubăţ, care nu pierdea nici un prilej pentru a-şi zădărî sau a-şi lua peste picior prietenii.

— Mare de tot, dădu Herman din cap cu o neobişnuită seriozitate. Faţada e lungă cam de două sute cincizeci de metri. E în Rusia, pe malul Nevei. Se spune că are mai mult de o mie de săli şi de camere, toate împodobite cu marmură, cu malachit şi cu mahon. Da, am văzut. Asta a fost, a fost...

— Da, da, da... repetă Juhan Karu, holbîndu-şi ochii şi prefăcîndu-se grozav de interesat. Şi ai intrat în palat ? Ai fost înăuntru ?

— Nu, n-am fost înăuntru, răspunse încet şi anevoie Herman Vassar. Aşa a fost să fie. Şi mă tem că asta a fost greşeala vieţii mele.

Juhan Karu deschise gura, vrînd să dea semnalul după care trebuiau să izbucnească toţi în rîs, dar observînd feţele serioase ale celorlalţi, se răzgîndi.

Cu o mişcare obosită, Herman Vassar îşi trecu palma peste chipul nebărbierit, ars de soare şi sfîrşi cu glas tremurat :

— Dac-aş fi intrat, cine ştie ?... poate că băiatul meu ar trăi azi. Trebuia să intru...

Începu să caşte convulsiv gura, ca un peşte scos din apă. Jucătorii tăceau, străduindu-se să nu se uite la el. După ce în sfîrşit reuşi să se stăpînească, Vassar se ridică.

— Treci în locul meu, Kink, propuse el. Eu mă duc să mă culc. Sînt cam ameţit, se vede c-am băut prea mult... Noapte bună la toţi.

Şi, împiedicîndu-se de picioarele celorlalţi, se tîrî spre ieşire.

*

În întunericul rece de afară, o rafală de ploaie îl lovi drept în obraji, asemeni unui prosop ud.

Herman ridică gulerul vestonului de lucru şi o luă întins spre cortul său.

După cîţiva paşi se opri un pic şi făcu ochii roată în jur. Prin deschizătura cortului se strecura tulbure o fîşie de lumină galbenă. Se auzea lămurit glasul negrului Harry :

I asked my brother to come with me ;
I'm on my way, oh boy, I'm on my way.
If he says no, I'll go alone... [1]

După alţi cîţiva paşi cortul fraţilor Karu îi pieri din vedere. Înspăimîntătorul freamăt al pădurii îl învălui cu totul. La o înălţime uluitoare vuiau culmile rare ale eucalipţilor, iar deasupra acestora se bănuia mişcarea apăsătoare a curenţilor aerieni care aduceau dinspre ocean nori încărcaţi cu apă. Rafalele de vînt se repezeau din dreapta şi din stînga, croiau pîrtii prin pînza de ploaie, biciuiau cu şfichiuirile lor ude arborii.

Herman Vassar orbecăi mai mult din obişnuinţă, pînă la cortul lui mic, care-i ajungea doar pînă la umăr. Ca şi corturile celorlalţi tăietori de lemne, şi acesta era întins tot pe un postament de lemn, iar pînza acoperămîntului era învelită cu straturi largi de scoarţă groasă, aspră, de eucalipt, care primeau presiunea principală a aversei.

Aplecîndu-se, pătrunse pe sub pînza udă şi rece şi se aşeză pe marginea patului.

În cort era întuneric şi umed ca într-o hrubă. Un colţ de pînză fîlfîia ameninţător deasupra capului, ori de cîte ori se năpustea cîte o pală de vînt mai violentă. Răpăitul zgomotos al ploii îl zgîndărea fără încetare pe Herman în urechi, de parcă mii de şoareci s-ar fi fugărit pe deasupra capului său peste pînza udă, întinsă ca o tobă.

În cortul fraţilor Karu foşnetul ploii nu era atît de sîcîitor. Acolo zdrăngănea banjoul, stăteau de vorbă oamenii, se auzea plescăitul cărţilor de joc.

Aici însă te urmăreau obsedant glasurile urîte ale ploii.

Herman privea nemişcat drept înaintea lui, în beznă. Nu-i mai rămînea decît să-şi scoată vestonul ud şi să se-ntindă pe patul tare. Simţea însă că n-ar fi fost în stare să doarmă. Avea o senzaţie de sufocare, iar inima îl chinuia dureros.

Poate că într-adevăr băuse prea mult din whisky-ul acela prost. Pe deasupra îl mai scotea din fire, descumpănindu-l, şi vuietul

[1] *I-am cerut fratelui meu să vină cu mine ;*
Sînt pe drum, o, flăcăule, sînt pe drum.
De va spune „nu", singur voi pleca... (în limba engleză, în original).

uniform, monoton, apăsător al ploii care cădea fără încetare de două săptămîni de zile.

Discuția despre palate îi pusese nervii la grea încercare.

Își plimbă fără rost mîna prin fața ochilor, căznindu-se să și-o vadă, dar în zadar. O ridică, dar dînd cu ea de pînza udă a cortului, o trase înapoi cu dezgust.

Prietenii lui, tăietorii de lemne, oamenii aceștia simpli și buni, voiseră, pare-se, să-l cam ia peste picior. Dar el nu era supărat pe zeflemistul acela de Juhan. Ei nu văzuseră în viața lor palatul strălucitor de pe Neva. Traversaseră oceanul, trecuseră pe lîngă multe țări, fiecare cu minunățiile ei, și toate acestea pentru ce ?... Pentru ca pînă la urmă să nimerească într-o pădure întinsă, la douăzeci de kilometri depărtare de Campsey, un tîrgușor ca vai de el.

Dar el, Herman, văzuse palatul acela... Amintirea lui îl făcu deodată să simtă cît de înăbușitoare și de insuportabilă era gaura aceasta neagră și strîmtă ca un sicriu.

Fără să mai stea pe gînduri, ieși afară, în ploaie.

Ultimul refugiu i se contura negru înaintea ochilor, ca un morman turtit, urît. Mașinal Herman pipăi cu mîinile scoarța udă de pe acoperișul cortului. Cîte gînduri groaznice și deznădăjduite nu se clociseră sub scoarța asta !

„Tare mai e sărac palatul meu, cugetă el aproape cu nepăsare. Sărac și singuratic..."

Se întoarse și se îndepărtă cu pași domoli, fără să-i mai pese de ploaie. Nu era prea frig. În această pădure seculară, adevărat paradis al marsupialelor [1] rare și al arborilor gigantici, nu era de fapt niciodată frig.

Mergea drept înainte, fără țintă. Zgomotul amenințător, necontenit, al stihiei îl apăsa, fărîmițîndu-i ultima rămășiță de voință. Se îndrepta în neștire în direcția din care un vuiet vag creștea impetuos, chemîndu-l într-acolo.

Cu cît se apropia, în vuietul uniform începu a se desluși un clocot viu și un murmur răsunător, nuanțat.

Pe neașteptate, Herman se pomeni la marginea apei revărsate. Cenușie de atîta spumă, spumă mai deschisă la culoare decît pămîntul și decît cerul, apa se tălăzuia cu zgomot la vale. În urmă cu două săptămîni, pe fundul albiei netezi și uscate alerga doar un pîrîiaș nenorocit peste care șase bivoli înhămați cîte doi tîrau încet spre șosea traversele cioplite în pădure.

Acum în locul lui curgea năvalnic un rîu larg și furtunatic. Apariția lui neașteptată făcuse parcă să se năruie toate imaginile

[1] Animale mamifere din Australia, a căror femele au o pungă abdominală în care își țin puii imediat după naștere.

statornicite în mintea lui Herman în cele şase luni trăite în pădure. Nu fusese nici un rîu, şi iată că se ivise unul, smulgînd şi dărîmînd totul în cale, purtînd pe apele lui sfărîmături, tufişuri şi chiar copaci întregi. Nu ţinea seama nici de nevoile sărmanilor tăietori de lemne care se trudeau să cîştige bani pentru biletul de înapoiere în patrie, nici de planurile companiei care exploata pădurea pentru a produce traverse.

Rîul îşi făcea de cap, plin de vigoare, de mînie şi de întristare. Pe malul lui, Herman simţea nevoia să încleştеze din pumni şi să urle de durere.

— Martin ! strigă el din toate puterile. Martin !

Vîntul îi smulse de pe buzele duhnind a whisky un ţipăt răguşit, pe care îl azvîrli cu putere în valurile înspumate.

Herman îşi ciuli urechea. Îi răspunseseră urletul vîntului şi geamătul surd al apei care alerga la vale.

Vassar intră în rîu — la mal apa era scundă — şi înaintă pînă ce apa îi ajunse la genunchi. Acum valuri se frămîntau chiar în jurul lui, le deslușea mişcarea după ghemotoacele de spumă şi feluritele obiecte care treceau pe lîngă el, le simţea puterea molatică, dar totodată viguroasă. Apa îl trăgea irezistibil spre ea, se opintea în el să-l doboare.

— Mati ! Băiatul meu ! strigă Vassar de data aceasta mai încet, şi lăsă deznădăjduit capul în jos.

Fuga apei îi dădea ameţeli puternice. Rîul îl trăgea, îl sugea, fără ca el să mai aibă putere de a i se împotrivi.

Se clătină, fu gata-gata să cadă, dar în aceeaşi clipă pe mal izbucni un glas înspăimîntat, se auzi apa plescăind şi nişte braţe vînjoase îl susţinură cu putere. Braţele acestea îl traseră înapoi pe mal. Vassar doar îşi mişca ascultător picioarele.

Braţele muşchiuloase care-l cuprinseră prietenos pe Vassar îi evocară deodată în minte, cu o limpezime uluitoare, curtea atelierului lui Paul Jano. Îşi aduse aminte de aceleaşi braţe vînjoase care-i luaseră din mîini grinda de fier peste măsură de grea.

— Peet Mass ? întrebă Herman încet. Cum ai ajuns aici, dragul meu Peet ? Of, dacă ai şti cît îmi e de greu...

Sleit de puteri, se sprijini de umărul vînjos şi fierbinte.

*

Mîna neagră smulse cu putere pologul cortului. Acesta se cutremură, felinarul se clătină, oamenii săriră de la locurile lor, scăpînd din mîini cărţile de joc.

Negrul Harry, ud de la capul lui creţ pînă la ghetele scîlciate din picioare, stătea în prag, ţinîndu-l pe Vassar de cureaua panta-

lonilor. Din vestonul lui Herman șiroia apa. Lațe rare și nepieptănate i se lipiseră pe frunte și pe obraji, ca lîna udă a unui cangur.

— L-am găsit în rîu, spuse negrul, ținîndu-l strîns pe alb. Își striga copilul...

Estonienii trăiseră laolaltă cu negrul mai mult de o jumătate de an și învățaseră de la el cîteva cuvinte englezești. Îl înțeleseră deci. De fapt se putea înțelege și fără cuvinte.

Oamenii, nebărbieriți de multă vreme, pe jumătate sălbăticiți de traiul pe care-l duceau în pădure, de plictiseală și de ploaia torențială care nu mai înceta de două săptămîni, priveau tăcuți la Herman, în timp ce acesta încă mai atîrna inert în brațele negrului.

Tăietorul de lemne, înalt și ciupit de vărsat, se trezi cel dintîi din buimăceală și spuse pe un ton poruncitor :

— Haine uscate... Numaidecît !

— Nu trebuie să rămînă singur noaptea asta, adăugă Karu cel vîrstnic. Îl culcăm în patul meu.

Karu cel tînăr trase de sub pat o valiză și scoase din ea niște rufe.

O mînă lipi de dinții care clănțăneau o sticlă cu whisky. Vassar înghiți, dar îi pieri răsuflarea : parcă i se aprinsese o vîlvătaie în gură.

— Fii curajos, tovarășe, îi spuse cu o sinceritate grosolană muncitorul ciupit de vărsat. Drumul tău nu s-a sfîrșit. Cît mai ești în stare să ții toporul în mînă, trebuie să tai lemne, să tai mereu. Sau se face țăndări toporul, sau dobori copacul dintr-o singură lovitură. Mai trage o înghițitură, are să te încălzească. Ți-ai pierdut băiatul, dar oare l-ar fi înviat moartea ta ? Culcă-te, tovarășe, odihnește-te. Trebuie să stea odată și ploaia asta blestemată, o să mai răsară soarele și pentru noi...

După zece minute, îmbrăcat în rufe uscate, Herman sta lungit în pat, sub o pătură de lînă.

Fiecare dintre jucători trăsese o dușcă de whisky, ca să prindă puteri cu prilejul întîmplării neobișnuite, și jocul continuă.

Numai negrul nu lua parte la joc. Banjoul zdrăngănea, iar sub degetele lui abile, Harry își continua, zîmbind, nesfîrșitul, tristul său cîntecel :

I asked my boss to let me go ;
I'm on my way, oh boy, I'm on my way.
If he says no, I'll go anyhow... [1]

[1] *Cerutu-i-am stăpînului meu să-mi dea drumul ;*
Sînt pe drum, o, flăcăule, sînt pe drum.
Chiar de-o spune „nu", eu tot am să plec... (în limba engleză, în original).

Hîrşîitul mărunt al ploii ba se domolea, ba reîncepea cu mai multă tărie. Din cînd în cînd vîntul se năpustea asupra cortului. Cortul pîrîia din încheieturi, frînghiile se întindeau, felinarul de vînt tresălta, umbrele se agitau cuprinse parcă de panică pe pînza luminată.

În asemenea clipe, cîte o carte de joc încremenea în mîna întinsă a unuia sau a altuia, şi jucătorii priveau maşinal acoperămîntul cenuşiu şi scund al cortului, sub care nu puteau sta decît încovoiaţi.

În clipele acelea părea că sus, în adîncurile cerului se năruie cu bubuituri nişte valuri aeriene gata-gata să strivească firava colibă.

După ce rafala trecea, acoperişul cortului atîrna flasc, fîlfîind ca o pînză de corabie.

Cartea de joc cădea pe masă.

Herman Vassar deschidea din cînd în cînd ochii tulburi. La un moment dat i se năzări că drumul lui pe ocean tot mai continuă, dar nu pe vaporul transoceanic, ci în cala unei nave mici, necunoscute. Deasupra capului său atîrnau, legănîndu-se, nişte frînghii întinse ca arcul, pînza întinsă flutura, prin apropiere susura apa...

În lumina galbenă a felinarului de vînt, chipurile oamenilor păreau sleite de lunga şi istovitoarea călătorie.

Herman avea chiar sub ochi spinarea lată a ciupitului. Printr-o ruptură a cămăşii, îi zărea trupul muşchiulos. De cîte ori azvîrlea cărţile, muşchii i se încordau. Fie că tăia eucalipţii tari ca fierul, fie că-şi încerca norocul la cărţi, în toate i se releva puterea de taur. Dar se vede că forţa aceasta nu-i putea fi de prea mult folos nici chiar aici, peste ocean...

Herman închise ochii. Pleoapele îi ardeau.

Glasul cunoscut cînta mai departe :

I'm on my way, oh boy, I'm on my way,
I'm on my way to Freedon Land... [1]

„Ciudat... Oare navigăm înapoi ? Ne întoarcem în Rusia ? Licări o nedumerire prin creierul congestionat al lui Herman. Păi nici n-am cîştigat toţi banii pentru bilet. Ar putea să mă debarce..."

*

Într-o seară senină de mai, Eduard Vassar se urcă în cerdacul vilei şi aruncă o privire fugară pe fereastră.

Soţia sa era la maşina de cusut. Cu mîinile uitate pe lucrul neterminat, Anna privea cu ochii larg deschişi pe fereastră, spre lumina care se revărsa în cameră.

[1] *Sînt pe drum, o, flăcăule, sînt pe drum,*
Sînt pe drum, spre Ţara Libertăţii... (în limba engleză, în original).

Vassar rămase uimit. Chipul soției sale avea o expresie de exaltare, ca și cum s-ar fi rugat sau ar fi ascultat o muzică. Ochii Annei, a căror strălucire pălise în anii din urmă, deveniseră adînci și transparenți. Pe obrajii ofiliți îi sclipeau lacrimi.

Zărindu-și soțul înapoiat de la lucru, Anna întoarse repede capul. Surprins el se prefăcu a nu fi băgat de seamă nimic.

Cînd, după o clipă, intră în cameră, Anna învîrtea cu sprînteneală mînerul mașinii. Cu toate că ochii îi erau acum uscați, pe chipul ei se mai puteau citi încă semnele tulburării.

Îngrijorat și nedumerit, el tuși stînjenit și întrebă :

— Ce coși acolo ?

— Îi fac lui Ernst o scurtă din surtucul tău vechi, răspunse Anna. Duminică se duce cu profesorul la muzeul de artă, iar după aceea se abat pe la muzeul Revoluției, de la Palatul de iarnă...

— Da, da... Mi se pare că mi-a pomenit și mie de asta, strengarul... își aminti Eduard.

Se așeză pe scaun stăpînit încă de nedumerire. Ce legătură putea să fie între chipul exaltat al soției lui și vizita lui Ernst la Ermitaj ?

— Cheltuieli și iar cheltuieli, bombăni el. Va trebui să plătim și drumul profesorului... La vîrsta lui Ernst, nu hoinăream prin muzee cu profesorul după mine.

Sub mîna Annei, mașina începu să zumzăie înverșunat. Eduard fu nevoit să tacă.

După ce făcu o cusătură lungă, Anna trase de sub ac o mînecă încheiată. De astă dată spuse pe un ton mai liniștit :

— Putem să luăm din banii pe care mi i-ai dat pentru rochie.

Pe pometii bărbatului apărură pete cafenii. El pufni pe nas, posomorît.

— Ai spus cuvinte grele, zise el întristat. Cuvinte foarte grele... Multe am vrut să-ți cumpăr, nevastă, și multe ți-am făgăduit, numai că n-a fost chip...

— Acum nu mai are importanță. Am trăit și fără asta. Dar lui îi trebuie. Poate că pentru el acum își deschide porțile soarta. Nu știu de ce, dar astăzi sînt foarte bucuroasă.

Potrivi cealaltă mînecă sub ac, cînd deodată își aminti :

— Era să uit... A venit o scrisoare de la Herman.

Eduard învîrti îngîndurat în mînă plicul prelung și îndesat, a cărui marcă de culoare verde înfățișa un cangur.

Dar nu rupse imediat plicul. Mai întîi trebuia să sfîrșească discuția începută cu soția. Vrînd să înlăture stînjeneala care se iscase, vorbi pe un ton mai scăzut :

— Mă rog, n-are decît să-și viziteze Ermitajul. Îl opresc eu ?... Nu-i vreau decît binele.

— Ia gîndeşte-te : băiatul nostru în minunăţia aia de palat, murmură Anna... Rostind aceste cuvinte, ochii i se şi umeziră.

Apoi începu să învîrtească iar, vijelios, de mînerul maşinii.

Eduard lăsă capul în jos şi începu să citească scrisoarea.

Anna rupse aţa cu dinţii şi, fără a se uita la el, urmă :

— În tinereţe aveam tot soiul de vise ciudate. Nu ştiu dacă ţi-am povestit vreodată ? Se făcea uneori că intru într-un palat. Scările lui erau de marmură albă... Şi cînta o muzică... Visam adesea visul acesta, nu ştiu nici eu de ce... Şi acum, uite, băiatul nostru are să intre cu adevărat într-un palat în care nu erau primiţi decît prinţii şi baronii. Da, Eedi, multe lucruri nu înţelegeam înainte. Abia acum încep să pricep cîte ceva. Bătrîna de mine, mă simt de parcă aş intra chiar eu în palat.

Zicînd aşa, se uită la el.

Dar Eduard tăcea, ca şi cum nici n-ar fi auzit-o.

— Ce scrie Herman ? se interesă Anna. Ce-ai devenit aşa de serios ?

Vassar ridică încet capul şi-i aruncă o privire tulbure.

— Martin nu mai este. Încă de vara trecută...

Anna scăpă lucrul pe genunchi şi, îndurerată, îşi lovi palmele una de alta.

— A murit Martin ? Dar cum s-a întîmplat ?

— Un accident. A căzut în timp ce dormea într-un pod de şură. Înainte de plecarea sa, Herman îl trimisese la ţară.

— Groaznic ! Vai de bieţii părinţi ! Săracul Martin !...

Glasul Annei se frînse.

— Da, era un băiat bun. Ţi-aminteşti ce frumos s-a purtat cînd cu incendiul acela ? Herman scrie că şi stăpînii fermei l-au plîns mult pe Martin, ba l-au înmormîntat chiar pe socoteala lor.

Tăcu apoi. Maşina de cusut începu să zumzăie. Eduard se ridică şi puse scrisoarea în sertarul de sus al scrinului, unde păstrau actele mai de seamă ale familiei.

— Vrei să mănînci ? întrebă Anna după o pauză.

— Nu. Am să dau o raită pe malul mării, răspunse el. Îmi vuieşte capul, nu ştiu de ce... Azi a fost o zi grea şi la uzină. Unde-i Saima ? O s-o iau cu mine.

În prag îşi făcu apariţia Saima, cu capul plin de bucle blonde. Ochii ei albaştri sticleau. Dădu mîna cu tatăl ei.

Eduard simţi în palmă o lăbuţă moale şi rece şi, gîndindu-se la soarta tristă a lui Martin, se cutremură tot.

*

Eduard se scăldă în apa mică şi caldă din preajma unei limbi de nisip împrejmuite cu pari pe care erau întinse plase de pescuit,

puse la uscat. După ce se răcori, ceru unui pescar pe care îl cunoștea o barcă, o așeză pe Saima la prova și-și făcu vînt de la țărm cu o prăjină lungă.

Barca îngustă, cu fundul lat, unsă cu smoală, alunecă repede și ușor pe suprafața apei imobile, ca de sticlă. Vassar o conduse drept spre stufărișul care se înălța din apă, formînd insulițe de un verde luminos.

Din cînd în cînd, în luminișurile dintre trestii se deschidea panorama orașului. Orașul părea că se înalță de-a dreptul din apă cu macaralele sale din port, cu coșurile uzinelor, cu acoperișurile clădirilor înalte. Silueta catedralei Isaakievski se contopea cu ceața vineție, dar cupola ei aurie strălucea molcom, ca un răsărit de soare.

Eduard Vassar își aruncă privirea spre uriașul nor roșiatic, pe care-l forma fumul de cărbune ce plana deasupra orașului, și se gîndi cu mulțumire că la uzină cuptoarele sînt încărcate din plin, că acele nenumăratelor manometre se ridică mai sus, tot mai sus, că aburii apasă cu o putere înspăimîntătoare pe supape...

Nu exagerase spunîndu-i Annei că avuseseră o zi grea la uzină. În cursul operațiilor de strunjire se descoperise că piesa rotorului destinat centralei de pe Volhov era presărată pe dinăuntru cu sufluri mici, ca o brînză de Olanda. Primul care descoperise defecțiunea fusese Vassar. Imediat se iscase zarvă. Soldatov și Smaghin dăduseră fuga alarmați, telefoanele începuseră să zbîrnîie, în jurul strungului uriaș se adunase lumea cum se adună rudele la căpătîiul unui bolnav. Veniseră cu mutre vinovate și turnătorii. Sosiseră pînă și beneficiarii, care refuzară pe loc „rotorul-brînză". Analizînd în laborator metalul, Smaghin strigase roșu de emoție: „Sînt sau nu sînt eu proiectantul? Eu am proiectat rotorul din metal masiv, dar vă asigur că și așa cum se prezintă acum, are să suporte admirabil solicitarea. Garantez cu capul... Să rebuteze poate și un prost. Dar asta nu-i fleică pe care s-o refuzi din cauză că ți se pare prea friptă. Înțelegeți doar că e vorba de gospodăria noastră! Garantez eu, dau în scris..."

Nu căzură la înțelegere decît către sfîrșitul zilei de lucru. Abia atunci rotorul începuse a se învîrti iar sub cuțit.

Fiecare zi prilejuia alte și alte emoții legate de nașterea generatorului, de parcă oamenii din uzină ar fi făurit un mecanism cu care nădăjduiau să transforme însăși lumea.

Vassar, șef de secție modest, se frămînta și el și-și făcea de lucru printre grămezile de span din jurul strungului, suferea și-l treceau toate nădușelile. În toiul acestor preocupări, nici nu mai lua aminte la scurgerea zilelor, așa cum drumețul cu privirea ațintită

pe linia subțire a orizontului nu observă bornele de marcaj de pe marginea drumului.

Scrisoarea primită azi îl zguduise adînc, obligîndu-l să-și treacă în revistă toată viața, atît pe a sa, cît și pe a fratelui său.

Prin apa transparentă ca aerul vedea fundul nisipos, auriu, plin de scoici rotunde și pietricele multicolore. Cîrduri de peștișori se zbenguiau fără grijă, sclipind ca niște scîntei, prin apropierea bărcii. O plătică turtită lunecă într-o parte, vîslind afectat din coadă și stîrnind nori ușori de nămol pe lîngă rădăcinile albe ale trestiilor. O clipă își întoarse spre cei din barcă flancul lat, și în lumina trandafirie solzii ei luciră ca aurul.

O umbră îngustă trecu în goană ceva mai încolo, aidoma unui fulger negru, și cîrdul de peștișori se risipi în toate părțile ca niște stropi argintii. Era o știucă. Eduard Vassar nu izbuti să vadă dacă-și prinsese victima.

„Herman a greșit..., cugetă el urmărind cu luare-aminte vînzoleala din apă. S-a legat din nou de Paul Janno, asta l-a nenorocit. Eu m-am smuls din ghearele lui Janno, și de aceea e atîta pace în sufletul meu..."

Vălurelele stîrnite pe luciul apei de mișcarea din adînc se domoliră. De sub frunzele în formă de umbrelă ale nuferilor, ieși la iveală alt cîrd de peștișori. Saima, care ședea la pupă, întinse mînuțele după nuferii albi semănînd cu niște stele. Tatăl opri barca și-și ajută fiica să rupă o floare care începu să se strîngă într-un boboc îndesat. Ciudat : aspectul nufărului care se închidea ermetic îi evocă lui Vassar fanteziile fiului său mai mare. Nu se pregătea oare și el, dintr-o ticneală tinerească, să prindă tot niște stele dintr-acestea albe care dispăreau de cum le cuprindeai în palme ? Dragostea lui de pictură nu era și ea tot o goană după niște miraje care-și schimbau imperceptibil culoarea, aidoma acestor fîșii trandafirii, purpurii și verzi de pe cerul în asfințit ?

De ce să rătăcească și Ernst pe cărări necunoscute, cînd el, Eduard Vassar, lovindu-se dureros, aici căzînd, aici ridicîndu-se, îi croise un drum gata bătătorit ?

*

Ernst apăsă pe mînerul de bronz, șlefuit de atîtea palme care se frecaseră de el, și deschise ușa.

După arșița dogorîtoare a soarelui de amiază care scălda în lumină pietrele rotunde ale caldarîmului din Piața Palatului, în vestibulul spațios părea întuneric și răcoare.

Pomenindu-se între reflexele mate pe care le arunca piatra șlefuită de culoare deschisă și bronzul vechi, băiatul se fîstîci. Nici nu știa încotro s-o apuce.

Petrov-Şkrab îi arătă din ochi o doamnă uscăţivă, căruntă, aducînd cu prinţesele bătrîne din cărţile ilustrate.

Timid, Ernst depuse pe măsuţa de lemn roşu din faţa ei o rublă împăturită frumos.

„Prinţesa" o desfăcu cu totală nepăsare apoi îi eliberă două bilete pe care băiatul le strînse cu putere în mînă.

— Vine lume din ce în ce mai multă, remarcă în şoaptă Petrov-Şkrab, aruncînd o privire spre un grup de femei îmbrăcate simplu, cu mîini aspre şi grele, probabil vizitatoare venite de la vreo uzină.

În sălile spaţioase şi înalte îi întîmpină o linişte adîncă, tulburată din cînd în cînd de zgomotul înăbuşit al unor paşi şi al unor şoapte ce adiau parcă venind din depărtări.

Mirosea, ca şi acasă la Petrov-Şkrab, a lac şi a ulei de in vechi, întărit, ba se simţea şi o mireasmă plăcută de răşină. Ernst aspira cu lăcomie aerul, înălţînd capul spre pînzele întunecate de pe care priveau feţe severe de madone, profiluri hrăpăreţe de bărbaţi în zale, peisaje ciudate cu lunci, cascade şi poduri cocoşate, de piatră.

— În secolul nostru tehnica se dezvoltă mai repede decît pictura, spuse Petrov-Şkrab. De la descoperirea focului, tehnica a mers pe o linie mereu ascendentă. Arta s-a dezvoltat în zig-zag de la avînt la declin, şi apoi iar la avînt. Lumea antică a creat o artă neîntrecută. Renaşterea italiană a dat din nou lumii pictori de o putere creatoare divină...

Se întrerupse pe neaşteptate şi-şi atinse elevul pe mînecă.

— Leonardo da Vinci...

— Unde ? tresări Ernst.

Profesorul făcu un semn din cap şi se dădu la o parte, ca şi cum l-ar fi lăsat înadins singur.

Ernst zări în faţa lui un tablou destul de mic, înfăţişînd o madonă care arăta pruncului o floare.

Prima privire aproape că-l dezamăgi pe Ernst. Tabloul nu se remarca nici prin dimensiuni, nici prin subiect.

Era totuşi ceva care nu-i îngăduia să-i întoarcă nepăsător spatele. Începu să se uite mai de aproape şi, cu cît privea mai atent, cu atît tabloul începea să-i placă mai mult. Chipul madonei cu fruntea dreaptă era plin de viaţă şi luminat de un zîmbet matern, duios.

Mutîndu-şi apoi privirea spre pruncul frumos şi zdravăn, descoperi cu uimire că nu avea de fel un chip de copil. În ochii mari se desluşea o gîndire scrutătoare de adult şi o voinţă necopilărească îi strîngea buzele fine, împrumutîndu-i o expresie îngrijorată.

Mişcarea avîntată a mîinilor delicate, întinse spre floarea albă şi naivă, era grăitoare. Această mişcare nu sugera o simplă curiozi-

tate, ci ceva mai adînc şi mai important... Ernst înţelegea mişcarea asta a sufletului. Mai mult încă, îi părea, nu ştia nici el de ce, că pe chipul acestui prunc ciudat recunoaşte trăsături cunoscute — trăsăturile propriului său suflet.

Mihail Alexandrovici tuşi lîngă el, dîndu-i a înţelege că mai sînt şi altele de văzut. Ernst tresări şi porni mai departe după el.

— Fii atent, Tizian... şopti pictorul, arătînd cu un gest larg spre intrarea în sala următoare. Filip al doilea, regele Spaniei, îi comanda tablouri de sfinţi, iar Tizian picta păgîni. Uită-te la „Sfîntul Sebastian"... Ce-i sfînt în tînărul acesta zdravăn, eroic, care moare rănit de săgeţile duşmanilor? Este un imn al frumuseţii spirituale şi fizice a omului. Un imn al cutezanţei şi al eroismului, al dragostei de viaţă... Nu-i aşa?

O anfiladă nesfîrşită de camere, cu pereţii acoperiţi de sus şi pînă jos cu pînze, se desfăşură încet prin faţa lui Ernst, care încremenise ca în extaz. Multe nume le cunoştea din cărţi şi din diferite reproduceri, dar ceea ce vedea aici era zguduitor, de neînchipuit, grandios... Aproape că nu auzea cuvintele profesorului. Cu ochii larg deschişi şi cu privirea încordată, băiatul păşea ca în vis în urma bătrînului. Ca prin minune, capul acestuia îşi încetase tremuratul, spinarea i se îndreptase.

Şuvoiul larg al unei vieţi necunoscute, întipărite pe vecie în pînzele maeştrilor geniali, îl copleşi pe băiat. Gura şi-o simţea uscată, gîtul îl durea de atîta încordare. În faţa multora din aceste tablouri ar fi vrut să zăbovească îndelung, dar profesorul îl zorea, explicîndu-i că altminteri nu vor apuca să vadă într-o zi nici a zecea parte din muzeu.

Petrov-Şkrab îl călăuzea cu grijă, indicîndu-i titlurile tablourilor la care maeştrii trudiseră mulţi ani. Asemenea tablouri se aflau aici cu sutele şi cu miile. Un milion de ani de muncă genială fusese adunat în sălile acestea albe, luminoase. Umbre măreţe priveau uimite la adolescentul îmbrăcat sărăcăcios, în scurta cusută stîngaci din surtucul vechi al lui Eduard Vassar. Cîndva, demult, în anii tinereţii, într-o pădure, Eduard zvîrlise surtucul acesta peste o veveriţă cu coada roşie, fremătînd toată de spaimă. Veveriţa i-o dăruise Annei Mänd...

Privirilor lor li se înfăţişau acum tablourile iluştrilor flamanzi, pline de o mişcare furtunoasă, de veselie, de oameni strălucind de sănătate, zdraveni şi goi.

Rubens, Van-Dyck, Brouwer...

Petrov-Şkrab şoptea nume după nume. Şoapta sa suna asemeni foşnetului produs de vechile gravuri cînd sînt frunzărite.

Din lumea flamanzilor intrară în sala picturii olandeze.

Ernst se opri îndelung în faţa tabloului „Întoarcerea fiului rătăcitor" de Rembrandt. Oricîte semne îi făcea profesorul, nu voi să mai plece.

Tabloul pictat în tonuri roşii şi cafenii — culorile zbuciumate ale dragostei, suferinţelor şi sîngelui fierbinte — istorisea fără cuvinte soarta dramatică a fiului rătăcitor. Îţi venea să citeşti tabloul acesta ca pe o povestire — povestea plină de suferinţe a unei vieţi de om.

În ochii copilului izvorîră fără voie lacrimi. Un număr atît de mare de impresii — atîtea pînze minunate, admirate într-o singură zi — era prea mult pentru el...

Prin mintea lui Ernst se perindau frînturi de gînd, idei disparate, fugare, pe care nu le putea cuprinde în reprezentări lămurite. În afară de vedere, organele lui senzoriale păreau a se fi estompat, atrofiindu-se. Nu mai simţea nici durerea în ceafă. Toate celelalte simţuri deveniseră un simplu accesoriu mut al ochilor dilataţi de uimire şi interes, cu care sorbea fără încetare mereu alte şi alte tablouri...

Se vede că era ceva deosebit, bătător la ochi, în alăturarea acestor două figuri — bătrînul înalt şi cărunt, şi băiatul de paisprezece ani, slab, ars de soare, cu buzele strînse spasmodic de emoţie. Privirile preocupate ale vizitatorilor cu care se întîlneau prin sălile muzeului alunecau încet de la coama argintie a profesorului la şuviţele dese, castanii, cu luciu blond ale elevului. Şi toate privirile acestea zăboveau asupra lor.

Pentru mulţi era limpede că băiatul se afla aici pentru prima oară. Călca pe covoare cu o băgare de seamă stîngace, îi era frică să se aşeze pe scaune şi pe banchete şi abia apuca mînerele de bronz ale uşilor.

O străină oacheşă, după toate aparenţele o japoneză, care ţinea în mîini un ghid, zîmbi arătîndu-şi două şiruri de dinţi regulaţi şlefuiţi parcă din fildeş, iar o funcţionară a muzeului — o bătrînică mică, slăbuţă, care şedea într-un ungher liniştit — îşi întoarse capul de la ei, ducîndu-şi batista la ochi. Cine ştie ce i se păruse şi ce amintiri îi deşteptase vederea unor tovarăşi de drum atît de deosebiţi, care descindeau din două veacuri şi lumi diferite...

*

Părăsiră obosiţi umbra răcoroasă a sălilor muzeului şi, prin soarele fierbinte al după-amiezii, ieşiră în Piaţa Palatului şi o luară agale de-a lungul faţadei Palatului de iarnă, spre grădina Alexandrovski.

Pe scările aşternute cu nisip ale grădinii cădea prin frunzişul des o ploaie piezişă de pete fremătînde de soare. Sub frunzişul

acesta se plimbau plini de importanță porumbei sătui cu penajul cenușiu, cafeniu și liliachiu. Femei împingeau cărucioare de copii.

Profesorul îl invită să se odihnească pe o bancă din grădină. Se așezară cu fața spre cerul albastru și senin, avînd în față Palatul amiralității.

Abia pe bancă simți Ernst pentru prima oară că de atîta încordare și oboseală îl dureau ceafa și capul.

Despachetă mîncarea pe care i-o dăduse mama pentru drum.

— Hm... Tocmai bine, murmură Petrov-Șkrab, trăgînd cu coada ochiului la pachet. O chifteluță rece...

— Poftiți, îl invită cu timiditate Ernst, roșindu-se tot.

Se apucară să mănînce cu poftă. Tăcea și profesorul, tăcea și elevul.

În timp ce mînca dus pe gînduri, Ernst contempla gardul de fier al grădinii și oamenii care forfoteau de partea cealaltă a lui, pe trotuarul luminat de soare. Colțul acesta pitoresc al orașului, proiectat pe fundalul zidurilor galbene ale Palatului amiralității, îi amintea lui Ernst o imagine din trecutul îndepărtat. Dar ce anume ?

Își încordă îndelung memoria, încrețind fruntea, și deodată își aminti : o zi transparentă de aprilie, niște coșuri de răchită în piața Konnogvardeiskaia, un chinez cu zîmbetul copleșitor, un peștișor de aur. Îl mai revăzu și pe vărul său Martin, care ținea în mîini o caraghioasă păsărică multicoloră. Păsărica dădea din aripioare, din căpșor și din picioruțe.

Într-adevăr mai șezuseră cîndva în același colț al grădinii Alexandrovski, privind Palatul de iarnă, care se înălța îndărătul horbotei negre de fier forjat a gardului, împodobit cu monogramele țarului...

Acum gardul negru nu mai era. Nimic nu mai ferea palatul de oameni. Păcat doar că nu avusese parte și Martin să intre înăuntru.

— Pîinea asta sovietică a început să fie foarte nutritivă, murmură Petrov-Șkrab și, politicos, luă încă o felioară de pe genunchii elevului.

1958—1960.

CUPRINSUL

		Pag.
Hans Leberecht —	de Iuhan Smuul	5
Partea întîi	SPRE ŢĂRMUL DE AUR . .	9
Partea a doua	PRIMĂVARA LA PETERSBURG	94
Partea a treia	PENTRU ŢAR	174
Partea a patra	FOCURI PE DRUM	278
Partea a cincea	FIII	428
Partea a şasea	ÎN VÎLTOAREA OCEANULUI	509

Redactor responsabil : AUREL BUICIUC
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 02.02.1963. Bun de tipar 07.05.1963. Apărut 1963. Tiraj 12.155 ex. broşate. Hîrtie semivelină satinată de 63 g/m². Format 610×860/16. Coli ed. 44,52. Coli tipar 39. A nr. T. 284/83. C.Z. pentru bibliotecile mari 8 S. C.Z. pentru bibliotecile mici 8 S — 31 = R.

Tiparul executat sub comanda nr. 30.141, la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii 1. Bucureşti, R.P.R.

LEI 20